SEPTUAGINTA

ISAIA
IEREMIA
BARUH
PLÂNGERI
EPISTOLA LUI IEREMIA

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA 6/I

Proiect realizat în cadrul
COLEGIULUI NOUA EUROPĂ
sub patronajul lui
ANDREI PLEŞU
cu sprijinul
FUNDAŢIEI ANONIMUL

© 2011 by NEC
© 2011 by Editura POLIROM

BUCUREŞTI, IAŞI

SEPTUAGINTA

ISAIA
IEREMIA
BARUH
PLÂNGERI
EPISTOLA LUI IEREMIA

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIŢĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROŞTEANU
în colaborare cu
IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROŞTEANU,
IOAN PĂTRULESCU

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2011

Despre profeţia biblică

În Biblia ebraică, Isaia, Ieremia, Iezechiel şi cei Doisprezece Profeţi Mici alcătuiesc grupul „Profeţilor ulteriori" şi fac parte din secţiunea *N'bhī'im*, imediat după Iosua, Judecători, Samuel şi cele două Cărţi ale Regilor, care formează grupul „Profeţilor anteriori". Cartea lui Daniel, cu un statut incert şi controversat în tradiţia iudaică, figurează în cadrul secţiunii Scrieri (*K'thubhīm*), după cele „cinci suluri", mai precis, după Ester şi înaintea lui Ezdra. Tot aici, în cadrul celor „cinci suluri", dar înaintea Cărţii Esterei, se găsesc Plângerile.

Septuaginta propune o ordine diferită. Ediţia lui Alfred Rahlfs, pe care o urmăm în traducerea noastră, grupează Profeţii Mari (numiţi astfel datorită întinderii textelor) după cei Doisprezece Profeţi Mici. Imediat după Psalmii lui Solomon, care încheie în ediţia Rahlfs cărţile poetice şi sapienţiale, urmează cei Doisprezece Profeţi Mici, apoi, în ordine exactă: Isaia, Ieremia, Baruh, Plângerile, Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul. (La Rahlfs, ordinea profeţilor o urmează pe cea din *Codex Vaticanus*. În celălalt codice complet al Septuagintei, *Alexandrinus*, cărţile profetice sunt aduse mai în faţă, după modelul Bibliei ebraice: după 1-2 Paralipomene urmează Profeţii Mici, apoi Isaia, Ieremia, Baruh, Plângerile, Epistola lui Ieremia, Daniel, Iezechiel, cărţile poetice şi sapienţiale fiind plasate la sfârşit.) Faţă de Biblia ebraică, Septuaginta conţine, în grupul profetic, următoarele texte suplimentare: Cartea lui Baruh, Epistola lui Ieremia, precum şi cele două „anexe" la Cartea lui Daniel, redactate cel mai probabil direct în greacă, Suzana şi Bel şi balaurul. Vulgata a păstrat conţinutul Septuagintei, dar, în ce priveşte cărţile profetice, a revenit la ordinea Bibliei ebraice, aşezând Profeţii Mici după Profeţii Mari (plasând însă la sfârşitul acestora Cartea lui Daniel), şi a adăugat Epistola lui Ieremia la Cartea lui Baruh.

•

În mai multe religii ale Antichităţii se manifestă fenomene atribuite unei inspiraţii divine, dar profeţia biblică îşi are trăsăturile sale specifice. Inspiraţia poate fi legată de anumite rituri de iniţiere sau de experienţe onirice, de participarea la anumite sărbători religioase ori de anumite practici divinatorii. Cazuri de indivizi inspiraţi sunt atestate încă din secolul al XVIII-lea î.H., la Mari, pe Eufrat, sau, în secolul al VIII-lea î.H., la Hama, pe Oronte. E cert că profetismul exista în vechea Mesopotamie şi în Canaan. În Israel este menţionat încă din timpul lui Moise

(Num. 11,26-29; Deut. 18,15-22; 34,10; dar și Avraam însuși este numit profet! – *cf.* Gen. 20,7), iar din secolul al XI-lea î.H., odată cu Samuel, profetismul apare și în formă „instituționalizată" (*cf.* 1Rg. 10,5-6.11 LXX; 2Par. 29,25).

Deosebirea dintre profetismul biblic și fenomenele – mai degrabă divinatorii – amintite mai sus constă, la o rapidă evaluare, în caracterul public și dezinteresat al celui dintâi. În vreme ce oracolul delphic, de exemplu, răspunde unor curiozități personale, profeții biblici interpelează, în numele lui Dumnezeu, cu autoritate, întreg poporul lui *YHWH*, pentru a-i corecta prezentul și a-i configura viitorul.

Biblia cunoaște trei categorii de personaje inspirate, cu trei denumiri specifice: *ḥozeh*, „vizionar" (sau *ro'eh*, cu aproximativ același sens); *'îš ha'elōhīm*, „omul lui Dumnezeu" și *nabhī'*, „profet". Termenul „vizionar" indică faptul că profetul are privilegiul unic de a vedea sau prevedea lucrurile ascunse îndeobște muritorilor de rând. Expresia „omul lui Dumnezeu", aplicată, de pildă, lui Elisei, Ilie, Moise ori Samuel, trimite la intimitatea dintre persoanele respective și *YHWH*, dar și la înzestrarea lor taumaturgică. Termenul cel mai folosit rămâne însă *nabhī'*: el nu are o valoare strict pozitivă, desemnându-i și pe falșii profeți din Israel, sau pe alți profeți, ai lui Baal, de exemplu; sensul de bază rămâne acela de a transmite cuvântul unei persoane, al unei divinități și în special cuvântul lui *YHWH*; *nabhī'* operează solitar sau în grup (primele atestări îl prezintă în grup); au existat și femei profetese (Miriam, Debora, Hulda). Profeția presupune uneori o atmosferă specială (acompaniament muzical: *cf.* 4Rg. 3,15 LXX), o gestică simbolică, ce pare absurdă la prima vedere (Is. 20,2-4); de asemenea, profeții pot să aibă comportamente ciudate ori să treacă prin stări psihologice anormale, dar toate aceste aspecte, deși fac parte din recuzita fenomenului, nu-i definesc esența. Profeții sunt, în primul rând, mediatori între Dumnezeu și poporul Său. La început, inspirația profetică s-a manifestat și la unii cârmuitori (nu întâmplător Cartea lui Iosua, Cartea Judecătorilor, Cărțile Regilor, cum am văzut, sunt catalogate, în canonul ebraic, sub rubrica „Profeți anteriori"). Totuși, conform Deuteronomului (18,18), profetul rămâne alesul direct și legitim al lui *YHWH*: „Voi ridica un profet pentru ei din rândul fraților lor și-i voi da pe buze cuvântul Meu și le va vorbi așa cum îi voi porunci Eu". Prin urmare, profetul nu vorbește în numele său personal, ci în numele lui Dumnezeu, de unde și formulele introductive: „Cuvântul Domnului" sau „Oracolul Domnului" sau „Așa vorbește Domnul" etc. Mesajul, primit de cele mai multe ori printr-o inspirație resimțită lăuntric, este transmis în diverse moduri: sub formă poetică sau în limbaj simplu, de proză, în parabole sau direct, fără ocolișuri; tonul poate fi satiric, critic, sfichiuitor, demolator chiar, sau, dimpotrivă, consolator, sapiențial, încurajator. Tipul mesajului depinde și de temperamentul fiecărui profet în parte. Profetul nu este o simplă conductă prin care se scurge cuvântul lui Dumnezeu. Cuvântul respectiv, deși inspirat în privința conținutului, se transmite, în ceea ce privește „ambalajul retoric", conform personalității transmițătorului. Nu trebuie pierduți din vedere nici publicul, nici contextul istoric, dat fiind că mesajul profetic, în Biblie, nu se adresează decât foarte rar unui singur individ, el vizând, aproape întotdeauna,

un întreg popor (alteori chiar mai multe). Mesajul respectiv se referă la prezent și la viitor. Profetul e trimis în mijlocul poporului pentru a reaminti și actualiza „cuvântul lui *YHWH*", în cazul în care poporul l-a uitat sau nu-l mai respectă; pentru a-i pune în gardă pe necredincioși, anunțând pedepse divine teribile; pentru a rezolva o criză prezentă fie prin intervenții directe, fie prin amenințări terapeutice. Multe profeții au în vedere nu numai soarta „poporului ales", ci și destinul „neamurilor păgâne" din vecinătate, cu care conviețuiește „poporul ales". Prin urmare, mesajul profetic înglobează istoria „universală".

Există o doctrină anume a profetismului biblic? Termenul însuși de „doctrină" vine în contradicție cu acest fenomen caracterizat prin spontaneitate și oportunitate (*YHWH* intervine în istoria poporului Său atunci când crede El de cuviință, în înțelepciunea Sa). Se poate însă vorbi de o tematică recurentă, specifică profeților, care vizează trei aspecte fundamentale: monoteismul, moralismul și așteptarea sau pregătirea mântuirii. *YHWH*, Dumnezeul unic, nu lasă nici un loc altor dumnezei alături de El. Profeții nu prididesc să explice și să reamintească unicitatea, caracterul transcendent și sfințenia Dumnezeului lui Israel. Sfințeniei lui *YHWH* i se opune păcătoșenia făpturii umane, în general, și a fiilor lui Israel, în particular (Is. 6,5). Dumnezeu este polul absolut față de care muritorii nu pot fi altceva decât „praf și cenușă". Ieremia își centrează discursul profetic pe tema păcatului: întregul popor e pervertit, atins de imoralitate, „spurcat". Răul ajunge la ultima limită, insuportabilă, fapt ce provoacă mânia lui Dumnezeu. Acesta intervine în istorie pentru a-Și chema la judecată poporul și a-l pedepsi cu asprime („Ziua lui *YHWH*", Is. 2,6-22). Din perspectiva acestui „monoteism etic", profeții critică aspru situația prezentă în raport cu Legea lui Dumnezeu, reactualizată la fiecare generație. Menirea lor este să reînsufletească Legea și, odată cu ea, să reamintească termenii Legământului încheiat de *YHWH* cu poporul Său. Critica nu este motivația principală a profetului, deși ea îi conferă o anumită legitimitate; ea intervine în situații de criză, când catastrofa e iminentă, iar salvarea nu poate veni decât de la Dumnezeu. Ziua lui *YHWH* este ziua judecății, dar și a izbăvirii. Dumnezeu păstrează o „rămășiță" (Is. 4,3; Am. 5,15), un grup de „aleși între aleși", care-I vor fi credincioși până la capăt. Regele *YHWH* își va instaura domnia pe pământ prin intermediul unui „uns" (Mesia). Mesajul profeților orientează așadar istoria lui Israel către un punct-țintă, aflat la capătul istoriei. Viziunea temporală inaugurată și susținută de profeți este cea în care trăim, practic, și astăzi. E vorba de o viziune lineară, ce tinde spre un punct *terminus* pozitiv și înglobant. Pentru creștini, acest *terminus* este, de fapt, un *medianum*, Iisus încarnând centrul Istoriei sacre a omenirii. Dar profeții sunt cei care inaugurează această nouă paradigmă, abolind vechea paradigmă a temporalității ciclice păgâne. Timpul capătă sens, devenind Istorie sacră, tocmai datorită faptului că el se orientează către împărăția mesianică. „Epoca de aur" a profetismului rămâne secolul al VIII-lea. Amos, Osea, Isaia și Michea formează o echipă redutabilă. Ei denunță idolatria și pervertirea cultului lui *YHWH*, critică politica internă și cea externă a regilor, se ridică împotriva nedreptăților sociale, biciuiesc

imoralismul. Urmează o perioadă de tăcere, după care profeții reapar în prim-plan la sfârșitul secolului al VII-lea, apoi la începutul secolului al VI-lea, când regatul lui Iuda se află pe buza prăpastiei (Sophonia, Avacum, Ieremia, Iezechiel). Odată cu exilul babilonian se încheie așa-zisa „profeție a nenorocirilor" sau „de osândire". Accentul se schimbă, generând un curent denumit convențional „profeția mântuirii" sau „de mângâiere". Speranța ia locul deznădejdii și pedepsei; optimismul detronează pesimismul. E vorba de un optimism născut în însuși miezul dezastrului: mai rău decât atât nu se poate! Profeții exilului combină acest optimism „împotriva oricărei speranțe" cu mesianismul teologic și cu nostalgia alinătoare. După ce și-a împlinit amenințările, *YHWH* promite iertarea și mântuirea. Iezechiel și Deutero-Isaia, urmați de Aggeu, Zaharia și Trito-Isaia vor aborda o tematică mesianică sistematică, agrementată de apeluri insistente spre împăcare, iubire și cordialitate. Xenofobia și naționalismul sunt denunțate, pentru prima dată, ca fenomene incompatibile cu credința în *YHWH*. Profetismul postexilic produce o literatură consolatoare și profund umanistă, cu deschidere universală, prefigurând principalele idealuri ale creștinismului de mai târziu.

*

Reamintim în continuare structura ediției noastre, precum și normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile și trimiterile bibliografice la scrierile antice și moderne citate în note și comentarii sunt menționate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărților biblice au fost scrise cu litere drepte.

- În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, punctul (.) și liniuța (-) delimitează versete, iar linia mai lungă (–), capitole. Minusculele (a, b, c,...) notează stihurile în cadrul aceluiași verset sau, după caz, versetele suplimentare din ediția Rahlfs.

- Abrevierile pentru cărțile biblice sunt următoarele (în ordinea alfabetică a prescurtărilor):

  Pentru VT: Abd. (Abdias); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruh); Bel (Bel și balaurul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra și Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înț. (Înțelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângeri); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3, 4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înțelepciunea lui Iisus Sirah); Sof. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).
  Pentru NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

  În unele cazuri, numele aceleiași cărți este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic la care se face referire: de exemplu, Par. (Paralipomene pentru cartea din LXX), dar Cron. (Cronici pentru cea din TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc.

III. Reguli de transliterare:

- Cuvintele sau expresiile grecești din note s-au scris cu caractere grecești. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* și *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

- Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:
  א = ' (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunțat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunțat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunțat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ʿ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunțat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ṣ; תּ = t; ת = th (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ָ = ē; ִ = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ = a; ֲ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *șwa mobile* și *șwa quiescens*); ֶ = e; ִ = i; ֹ = o; ֻ = u.

- Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, și s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepție a fost transliterarea diftongului „ou": nu s-a

transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar „ou" s-a redat peste tot cu „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradițională (exemplu: Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

- Acolo unde nu este menționată o altă semnificație a lor, parantezele drepte [ ] semnalează cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original.
- Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.
- Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în bold. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidențiază printr-un romb plin (♦).

Structura ediției

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.
Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.
Volumul IV/1: Psalmii, Odele, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor.
Volumul IV/2: Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI/1: Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia.
Volumul VI/2: Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul.

Cristian Bădiliță

ISAIA

Traducere din limba greacă de
IOAN PĂTRULESCU

Introducere de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROȘTEANU,
PHILIPPE LE MOIGNE, ALAIN LE BOULLUEC, CRISTIAN BĂDILIȚĂ

Note de
IOAN PĂTRULESCU, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU, CRISTIAN BĂDILIȚĂ

Introducere la Isaia

Profetul Isaia a trăit la Ierusalim, activând probabil între 742 și 687 î.H. Făcea parte, de bună seamă, din pătura de sus a societății, de vreme ce cunoaște evenimentele de la curte și regele însuși îl consultă în momente grele. Marea majoritate a bibliștilor consideră că textul care apare în Biblie drept Cartea lui Isaia este, de fapt, o colecție a trei documente datând din epoci diferite:

I. capitolele 1–39: Isaia propriu-zis (Proto-Isaia);
II. capitolele 40–55: opera altui profet din „școala" lui Isaia (Deutero-Isaia);
III. capitolele 56–66: o colecție de poeme ce reprezintă prelucrări ulterioare ale unor teme din primele două părți (Trito-Isaia).

Diferența de context istoric dintre corpusul 1–39 și restul cărții este observată deja de exegetul evreu Abraham Ibn Ezra (1089-1164). Fundamentarea ei teoretică i se datorează exegetului german Johann Christoph Döderlein, în anii 1770, iar separarea grupului 56–66 a fost formulată prima oară de Bernhard Duhm, în 1892[1]. Chiar și în prima parte, exegeții au detectat unele adaosuri mai târzii, fără a exista însă un consens în această privință.

Criteriile de diferențiere a celor trei părți sunt: stilul diferit, cadrul istoric complet diferit, ceea ce face ca și destinatarii fiecărei părți să se deosebească prin situație, mentalitate, așteptări. De pildă, Isaia are un ton amenințător, imagini poetice puternice, pentru a convinge poporul să se întoarcă la Dumnezeu cât mai e timp; în Deutero-Isaia predomină un ton mângâietor, dătător de speranță, iar partea a treia pare adesea formată din elemente ideatice și expresive luate din primele două, adaptate însă la momentul redactării. Există, cu toate acestea, o unitate a cărții, așa încât se poate face o reflecție teologică asupra întregului, ținând seama de diferențele între părțile componente, dar și observând dezvoltarea marilor teme care o străbat. Oricum, abordarea textului din perspectiva credinței implică

1. *Cf.* Blenkinsopp, 2000, p. 82; 2002, p. 42.

o conştiinţă a faptului că inspiraţia divină se manifestă asupra întregii cărţi, în tot procesul ei de formare.

1. Atestarea textului

Textul ebraic al Cărţii lui Isaia este dintre cel mai bine atestate: pe lângă marile manuscrise ale textului masoretic şi manuscrisele masoretice mai vechi care păstrează doar textele profetice (Cairo, 896 d.H.; Sankt-Petersburg, 916 d.H.), documentele de la Qumran cuprind 21 de exemplare ale textului isaian, printre care un sul complet (1Q Isa[a]). Traducerea septuagintală, ce datează de pe la mijlocul secolului al II-lea î.H., pare a fi, în comparaţie cu textul ebraic păstrat, „liberă, parafrazată şi interpretativă", aşa încât unii au presupus chiar că traducătorii au avut în faţă un text (*Vorlage*) destul de diferit de cel care avea să stea la baza textului masoretic. Astăzi însă se manifestă tendinţa de a explica aceste diferenţe ca rezultat al unui proces de actualizare din partea traducătorilor[2].

Atestarea din Septuaginta şi de la Qumran arată că procesul editorial era încheiat cel mai târziu în jurul anului 150 î.H.

Textul ebraic marchează diferenţa între pasajele în proză şi celelalte, numeroase, în versuri. Punerea în pagină diferenţiată, ce apare în ediţiile TM, este menţinută în multe din marile traduceri actuale ale Bibliei ebraice. Ea e preluată şi în *The New English Translation of the Septuagint* (NETS, vezi Bibliografia). Dată fiind importanţa marcării textului poetic, chiar dacă uneori este mai greu de observat graniţa dintre proza ritmată şi versul propriu-zis, traducerea de faţă încearcă să păstreze, în punerea în pagină, această diferenţiere, cu atât mai mult cu cât Isaia este unul dintre cei mai mari poeţi biblici.

2. Proto-Isaia (1–39)

Cadrul istoric

Pentru cunoaşterea evenimentelor la care face aluzie profetul, sursele principale sunt cele biblice, şi anume: 4Rg. 15–20; 2Par. 26–32; Is 36–39, dar informaţiile sunt sprijinite şi de documentaţia istorică privind marile puteri dimprejur – Egipt, Asiria, Babilon.

2. *Ibidem*, p. 77.

Isaia a trăit în Regatul lui Iuda şi a fost contemporan cu regii: Ozia/Azaria (781-740 î.H.), Iotam (740-736 î.H.), Achaz (736-716 î.H.), care se presupune că şi l-a asociat la tron pe Iezechias, pe când acesta era minor (727-716 î.H.); Iezechias a domnit efectiv între 715 şi 698 î.H.

Începutul misiunii profetului Isaia este asociat cu moartea regelui Ozia; acesta se îmbolnăvise la un moment dat de lepră, lucru interpretat drept pedeapsă a lui Dumnezeu, deşi lungimea domniei sale putea fi considerată de contemporani drept semn al binecuvântării divine; de aceea momentul morţii lui atrage atenţia.

Domnia lui Iotam este marcată de emergenţa Asiriei ca mare putere în Orientul Mijlociu.

În vremea lui Achaz, într-o încercare de a opri expansiunea Asiriei, regatul sirian al Damascului se aliază cu Regatul de Nord, al Samariei, şi încearcă să atragă în coaliţie şi Ierusalimul. Cum Achaz refuză, cei doi aliaţi atacă Regatul lui Iuda, încercând să-l înlocuiască pe rege cu un anume Ben-Tabeel, care să le fie favorabil; evenimentul este cunoscut sub numele de războiul siro-efraimit (Efraim apare ca nume poetic al Regatului de Nord). Achaz, speriat, cere ajutorul asirienilor, iar aceştia vin: în 701 î.H., din Regatul lui Iuda nu mai rămăsese decât Ierusalimul şi un mic teritoriu de jur-împrejur! Din motive politice, Achaz ajunge să tolereze, ba chiar să practice cultul păgân al asirienilor, îşi sacrifică fiul întâi-născut pentru a-şi arăta fidelitatea faţă de asirieni (gest de o gravitate deosebită, deoarece regele era considerat mijlocitor între Dumnezeu şi popor).

După Achaz, la tron urmează Iezechias, care încearcă o reformă religioasă, dar se implică prea mult în politica externă. Ierusalimul rămăsese singurul oraş din Regatul de Sud care nu era vasal asirienilor, dar plătea tribut; la un moment dat Ierusalimul este asediat, dar asirienii pleacă brusc, probabil din pricina asedierii cetăţii Ninive de către Babilon (stat care începea să devină o mare forţă în regiune). Greşeala lui Iezechias este de a se baza pe o eventuală alianţă politică cu Babilonul: îi invită pe solii acestuia să viziteze Ierusalimul, ceea ce va avea mai târziu repercusiuni grave[3].

3. Regele Iosia avea să continue aceeaşi politică greşită, în ciuda avertismentelor profetului Ieremia – vezi *infra*, Introducerea la Cartea lui Ieremia.

Structura

Capitolele 1–12 formează un grup unitar, avându-şi nucleul în capitolele 7–9. Se presupune că textul cel mai vechi este pericopa 7,1–9,6, aşa-numita *Carte a lui Emmanuel*, căreia i s-a adăugat ca o prefaţă scena învestirii în misiune a profetului (cap. 6) şi în jurul căreia se va fi format concentric pasajul întreg: capitolele 1–5 concentrează o serie de mustrări la adresa poporului şi mai ales a cârmuitorilor, grupul 9,7–11,16 conţine descrierea invaziei şi făgăduinţe de intervenţie salvatoare a lui Dumnezeu, totul încheindu-se cu un psalm de mulţumire (cap. 12).

Grupul format de capitolele 13–23 conţine mesaje profetice cu privire la „neamuri" – populaţiile păgâne cu care se împleteşte istoria poporului evreu.

Capitolele 24–35 sunt orientate mai ales spre viitor: ameninţări, dar şi făgăduinţe; în acest cadru se detaşează grupurile 24–27, numit de unii exegeţi „Apocalipsa lui Isaia", text cu deschidere către cosmic şi eshatologic, şi 34–35, zis şi „Apocalipsa mică", mai apropiat de tonalitatea din Deutero-Isaia.

În sfârşit, capitolele 36–39, în proză, constituie un appendix istoric aproape identic cu capitolele corespunzătoare din 4Regi. El încheie o etapă, dar constituie şi o legătură cu a doua parte a textului: prezicerii exilului în Babilon (39,5-18) îi răspunde vestea cea bună a eliberării (40,1-11)[4].

Încercare de periodizare a activităţii profetului[5]

După cum se ştie, activitatea profetică este mai întâi orală, iar redactarea, ulterioară, se desfăşoară de obicei în mai multe etape, aşa încât ordinea finală a elementelor componente nu urmează firul cronologic al evenimentelor menţionate. Ca şi la Ieremia însă, o recompunere a desfăşurării în timp a mesajelor şi gesturilor profetice este utilă pentru mai buna lor înţelegere.

Din timpul domniei lui Iotam (740-736 î.H.) ar putea data esenţa mesajelor din capitolele 1–5. Asiria cucereşte cetăţile siriene şi îşi aserveşte Samaria. Poate măcar Iuda se va salva: de aici, mustrări şi chemări la convertire. Situaţia apare ca un proces cu sentinţa suspendată: decăderea morală va fi cauza prăbuşirii.

În timpul lui Achaz (736-716 î.H.), Asiria devine tot mai ameninţătoare: în 734 î.H., expediţia lui Tiglat Pileser ajunge până la Gaza. În faţa coaliţiei

4. *Cf.* Blenkinsopp, 2000, p. 54.
5. *Cf.* mai ales Mello, 1986, *passim*.

siro-efraimite menţionate mai sus, Achaz cere ajutorul Asiriei. Aceasta atacă Regatul lui Israel, cucereşte Galaadul, Galileea şi ţinutul de coastă, Dor (*cf.* 8,23 şi urm.). Din această perioadă datează mai ales *Cartea lui Emmanuel*.

În a doua parte a domniei lui Achaz (împreună cu Iezechias minor?), Isaia se retrage din viaţa publică: perioadă de tăcere întreruptă doar de oracole sporadice (14,28-32: la moartea lui Achaz, contra Filistiei; 28,1-4: Samaria; 22,15-23: contra lui Şebna, care va fi înlocuit).

Sub Iezechias (716-698 î.H.) se situează, probabil, perioada celei mai intense activităţi a profetului. În acest cadru se pot situa mesajele împotriva tendinţelor de aliere cu Egiptul şi Babilonul contra Asiriei (18,1-6; 19,1-15; 20,1-6; 30,1-4; 31,1-3; 39). Însuşi regele, deşi încearcă o reformă religioasă, greşeşte prin lipsă de încredere în Dumnezeu.

În 705 î.H., la moartea regelui asirian Sargon al II-lea, Iezechias încearcă o revoltă: de atunci va fi datând profeţia privind invazia asiriană (28,7–30,17), dar şi alte mesaje mai mici.

În 701 î.H., Sennacherib pustieşte Palestina şi asediază Ierusalimul; dar săvârşeşte un *hybris*: de aceea va fi înfrânt (*cf. e.g.* 4Rg. 36,7-10.18-20). Isaia îl încurajează pe regele Iezechias asigurându-l de ocrotirea divină (36–37; 10,5-23; 14,4-21; 17,12-14; 30,27-33; 31,4-9; restul din cap. 28–32). Ierusalimul rămâne ca o enclavă, ca o rămăşiţă salvată. Dar tot nu s-a întors la Domnul din toată inima.

După 701 î.H. profetul va fi rostit mesajele în care mântuirea apare transferată în timpurile mesianice, către un final nedeterminat (2,1-5; 11,1-9; 28,16-17; poate 32).

Principalele teme

Dacă se poate spune, simplificând, că Amos este profetul dreptăţii sociale, iar Osea – al iubirii lui Dumnezeu, Isaia este marcat mai ales de *misterul*, de *transcendenţa lui Dumnezeu*. Numele divin predominant, care va fi reluat în celelalte două părţi, este „Sfântul lui Israel": Cel sfânt, adică Cel „nevăzut, de neajuns, de necuprins cu mintea", şi, în acelaşi timp, „al lui Israel", adică Cel care intră în relaţie cu omul, încheie un legământ, intervine în istorie. Modul specific în care profetul Îl priveşte şi Îl înfăţişează pe Dumnezeu apare cel mai pregnant în viziunea inaugurală (cap. 6): scena se desfăşoară în Templu, Dumnezeu apare ca rege, înconjurat de curtea cerească a heruvimilor.

Atributul principal proclamat de aceştia este sfinţenia, adică în primul rând transcendenţa. Istoric vorbind, este şi un mod de a atrage atenţia: Dumnezeu Se poate ascunde. Slava lui Dumnezeu se manifestă în Templu într-o dinamică specifică pentru Isaia: Dumnezeu este Cel inaccesibil, dar şi Cel apropiat; ascuns, dar manifestându-Se. Vicisitudinile istoriei constituie un instrument pedagogic în mâna lui Dumnezeu: El îngăduie neamurilor păgâne să se dezlănţuie împotriva lui Israel, dacă acesta refuză să se convertească (*e.g.* 5,25-30; 7,17-20)[6], dar le şi pedepseşte dacă depăşesc limitele (*e.g.* 10,16-19.24-27). Faptul că El Se foloseşte şi de puterile străine pentru a-Şi duce planul la bun sfârşit Îl arată ca Împăratul a toate, Stăpânul Istoriei, singurul Dumnezeu. Lucrarea Lui se manifestă adesea în mod paradoxal faţă de aşteptările oamenilor (*e.g.* 29,13-14).

De altfel, puterea divină este folosită în apărarea sărmanilor şi pentru stabilirea dreptăţii sociale (*e.g.* 25,4; 28,17; 33,5), pentru instaurarea unei lumi a păcii, în care dispare însuşi principiul violenţei (*e.g.* 11,1-9). Remarcabil este faptul că, în final, chiar şi duşmanii tradiţionali – Egiptul şi Asiria – vor avea parte de binecuvântarea lui Dumnezeu şi I se vor supune (*e.g.* 19,16-25).

Isaia se referă la Dumnezeu folosind şi o serie de metafore, care aprofundează cunoaşterea Lui şi care străbat întreaga carte: Tată (1,2; 30,9; dar şi 63,16; 64,8), Învăţător (2,3), Viticultor (5,1-7; 27,2-5).

Reacţia profetului în faţa măreţiei lui Dumnezeu este cel mai bine exprimată în acelaşi capitol 6: întâi tăcerea, spaima ce vine din conştiinţa condiţiei umane şi a solidarităţii cu un popor păcătos; purificarea cu cărbunele aprins, ce simbolizează cuvântul divin, legat de Templu şi de altar, alungă această spaimă şi profetul se oferă singur pentru misiune. Tot aici urmează un fel de rezumat al mesajului profetic: misterul sfatului divin, judecata de condamnare, din cauza împietririi omului. Osânda nu este voită de Dumnezeu, iar profetul înţelege parcă din tonul cuvintelor divine că ea nu este definitivă („Până când?"). Mlădiţa care creşte din copacul tăiat sugerează rămăşiţa sfântă, purificată (spre deosebire de prima ocurenţă a temei, la Amos, unde îi reprezenta pur şi simplu pe cei care au scăpat din catastrofă)[7].

6. Trimiterile pentru ilustrarea tematicii sunt în general doar ilustrative, fără pretenţie de exhaustivitate.

7. Ca meditaţie asupra unui aspect din istoria mântuirii, textul va avea o mare importanţă în NT: Mc. 4,12; Mt. 13,14-15; Lc. 8,10; In. 9,39; 12,40; Fp. 28,26-27; Rom. 11,8.

Păcatul ce atrage pedeapsa este o temă recurentă la toţi profeţii. Specifică lui Isaia este insistenţa asupra relaţionării omului cu aproapele său, fără de care acumularea gesturilor rituale nu are nici o valoare. Dumnezeu nu are nevoie de jertfe de animale, ci priveşte mai degrabă la dreptatea şi milostivirea omului faţă de semenul lui. Posibilitatea căinţei este mereu deschisă, dar refuzul omului de a se angaja într-un astfel de demers atrage pedeapsa. Profetul-poet foloseşte metafora viei, bine îngrijită de stăpânul ei şi care totuşi nu dă roadele aşteptate.

Păcatele de care sunt acuzaţi concetăţenii şi mai cu seamă cârmuitorii sunt: jefuirea şi oprimarea celor lipsiţi de apărare, manipularea sistemului judiciar, mita (1,23; 5,23; 10,1-2; 33,15), acumularea de bogăţie nedreaptă (5,8), trufia, luxul deşănţat, desfrânarea şi mai ales inversarea scării de valori, care merge uneori până la idolatrie. Conducătorilor li se mai reproşează şi păcatele politice: încrederea exclusivă în marile puteri, de la care aşteaptă sprijin, în loc să se încreadă total în Dumnezeu. Profetul prezintă drept cale unică de salvare credinţa, în sensul pe care aceasta îl are în Biblie, de încredere, de acceptare şi împlinire a voinţei divine în toate împrejurările vieţii.

Pedeapsa, pe care de fapt poporul şi-o pregăteşte singur, este foametea, sărăcia, pământul sterp, conducătorii incapabili, lipsa de urmaşi şi, în final, sabia – invazia duşmanilor (7,18-25; 8,1-10; 9,7-20; 5,25-29; 17,1-6).

Mesajele de mântuire. Mesianismul. Numai Dumnezeu este Cel Sfânt („Sfântul lui Israel"), care poate mântui. Soluţia este credinţa (în sensul tare). Se va salva o rămăşiţă caracterizată de credinţă. Aceasta înseamnă liniştea celui care mizează totul pe cuvântul lui Dumnezeu (30,15), atitudine ce se naşte privind la lucrările lui Dumnezeu, în creaţie şi (mai ales) în istorie. Implicarea lui Dumnezeu în istoria umană o transformă în istorie de mântuire.

La profeţii anteriori întâlnim doar făgăduinţa unei epoci de fericire totală, adusă de intervenţia divină. La Isaia însă apare pentru prima dată *personajul regal* prin care va acţiona Dumnezeu: el va fi din neamul lui David, conform făgăduinţei lui Dumnezeu din 2Rg. 7,12-16. Profetul intervine la nivelul momentului istoric prezent şi îl cheamă pe regele Achaz la încredere: Dumnezeu vrea să-i dea un semn; să-l ceară! Naşterea copilului cu numele simbolic Emmanuel (ebr. *'Immānû 'Ēl*, „cu noi [este] Dumnezeu") este semnul lucrării mântuitoare a lui Dumnezeu (7,10-17). Interpretarea acestui text s-a făcut la mai multe niveluri. Cea care va naşte e

numită în textul ebraic *'almāh*, „tânăra" (= fată, sau nevastă care încă nu a avut copii). La primul nivel s-a înțeles ca o referire la nașterea lui Iezechias; însă, după relativul eșec al acestuia („prea mic pentru o profeție atât de mare"!), a început să fie așteptat acel rege a cărui prezență va însemna cu adevărat „Dumnezeu este cu noi". Această așteptare se va transfera, în timp, de la iminență la o vreme neprecizată, „eshatologică", știută doar de Dumnezeu. În final, profeția ajunge să fie reinterpretată spiritual, pornind de la tematica nașterilor miraculoase (a Sarei – Gen. 18,10-15; 21,2-7, a Anei – 1Rg. 1) și pe baza figurii teologice a „fiicei Sionului" (*cf.* Sofonia, Zaharia, Isaia III). Evoluția teologică se reflectă în traducerea greacă: în LXX, cea care trebuie să nască este παρθένος, „fecioară", exegeză preluată de Noul Testament (Mt. 1,23).

Semnul este ambivalent: mântuire pentru „casa lui David", dar copilul va trece prin timpuri grele: hrana lui („lapte și miere") este de supraviețuitor – ne-agrară –, chiar dacă ulterior a ajuns emblema pământului fericit. Personajul mântuitor, descris la 9,5-6, va instaura pacea deplină, dreptatea, cunoașterea lui Dumnezeu (11,1-9). În vremea lui toate neamurile se vor aduna la Domnul (2,1-5; 9,1-4); profetul descrie poetic lumea mântuită: este de fapt o nouă creație, în care domnesc pacea și rodnicia (*cf. e.g.* 30,18-26; 32,1-3; 35). Regele mesianic va fi și „piatra din capul unghiului" (28,16; *cf.* Ps. 117/118,22), văzută de Noul Testament în legătură cu noul Templu al lui Dumnezeu, adunarea celor credincioși întemeiați pe Iisus Hristos (*cf.* Mt. 21,42 și par.; Fp. 4,11; 1Cor. 3,10-17; 2Cor. 6,16-18; Ef. 2,20-22; 1Pt. 2,4-5).

3. Deutero-Isaia (40–55)

După majoritatea specialiștilor, Isaia 40–55 reprezintă opera unui profet anonim, care a trăit către sfârșitul exilului babilonian (în jur de 540 î.H.). Textul e numit convențional Deutero-Isaia, dar și „Cartea mângâierii lui Israel". După cum am amintit mai sus, o serie de argumente pledează pentru această atribuire:

- diferențe de tematică și mesaj (aproape exclusiv consolatoare);
- diferență în situația adresanților: poporul aflat în exil, cu sentimentul că a fost pedepsit, neîncrezător în salvare;
- diferență de stil; compoziție mai unitară;

- reluarea unor teme din Isaia, uneori „cu semn schimbat": de pildă, în prima parte supărarea lui Dumnezeu se manifestă și prin apelativul „poporul *acesta*" (3,7; 6,8.9.10 etc.); în schimb, primele cuvinte din această parte sunt „Mângâiați, mângâiați pe poporul *Meu*".

Situația lui Israel la jumătatea secolului al VI-lea[8]

Primul șoc al deportărilor a trecut, se constituie o oarecare normalitate a vieții în exil: evreii trăiesc în grupuri compacte, supravegheate, dar nu prigonite; au primit pământuri pe care să le cultive, unii ajung chiar să ocupe funcții importante. Rămâne însă sentimentul dezrădăcinării și mai ales pierderea reperelor: pământul nu mai este cel făgăduit și dăruit de Dumnezeu; Templul este distrus – abia se obișnuiseră, sub Iosia, cu ideea unicității sanctuarului, iar acum nu mai au unde aduce jertfe; nu mai există rege, dinastia e nimicită – atunci cum rămâne cu făgăduința lui Dumnezeu către David? Legile, obiceiurile, credințele țării în care trăiesc sunt cu totul altele – atunci ce s-a întâmplat cu Legământul? Și-a luat cumva Dumnezeu vorba înapoi?

Există însă o speranță: ea vine din meditarea cărților vechi. Acum se pun în scris tradiții orale, se revine asupra vechilor texte, se rescriu, se completează, se asamblează, se scriu opere noi: acum se definitivează „istoriografia deuteronomistă" (Iis. Nav., Jud., 1-4Rg.), ceva mai târziu filonul sacerdotal din Pentateuh numit de unii „istoria sacerdotală". Speranța vine și din mesajele profeților, mai ales Ieremia și Iezechiel. Comunitatea se străduiește să-și afirme credința și identitatea prin gesturile care îi sunt la îndemână: circumcizia, respectarea sabatului prin odihnă și mai ales prin adunarea comunității pentru învățătură și rugăciune (acum se naște sinagoga).

Din punct de vedere politic, speranța eliberării de Babilon se leagă de ascensiunea lui Cyrus: inițial căpetenie a perșilor (555 î.H.), el cucerește regatul mezilor și, prin unificare, pune bazele marelui Imperiu Persan, care va dăinui timp de secole. Cucerește apoi regatul Lydiei, în Asia Mică, apoi actualul Afganistan și o parte din actualul Pakistan, spre est. În 539 î.H. cucerește Babilonul fără să-l distrugă. În 538 î.H. le va da drumul evreilor să se întoarcă acasă.

8. Pentru o imagine mai amănunțită a perioadei, *cf.* și Introducerile la Ieremia (în prezentul volum) și la Iezechiel (vol. VI/2 din această ediție).

Conținut și structură

De obicei exegeții împart textul în două părți: capitolele 40–48 (după alții, 40,1–49,7), care se referă mai ales la prezent, încercând să desprindă sensul evenimentelor: se vestește răsturnarea cursului istoriei de către Dumnezeu, Creatorul a toate și Stăpânul timpului; capitolele 49–55, orientate mai ales spre viitor: restaurarea Sionului, dar și sensul istoriei viitoare în planul lui Dumnezeu.

O subîmpărțire utilă îi aparține lui Claus Westermann[9], care observă că diferitele unități de sens se încheie cu câte un imn de laudă:

- 40,1-11: Prolog;
- 40,12–42,13: Dumnezeu Își reface poporul și îi sfidează pe idoli (imn: 42,10-13);
- 42,14–44,23: Dumnezeu Își răscumpără poporul și îi sfidează pe falșii zei (imn: 44,23);
- 44,24–45,8: Dumnezeu îl prezintă pe Cyrus ca unsul Său (imn: 45,8);
- 45,9–48,22: Dumnezeu umilește trufia Babilonului și Își salvează poporul păcătos (imn: 48,20-22);
- 49,1-13: Israel și neamurile sunt chemate să se adune în jurul Ierusalimului (imn: 49,13);
- 49,14–51,3: Dumnezeu îi mustră pe cei neîncrezători și-i îndeamnă la încredere (imn: 51,3);
- 51,4–52,12: Reinstaurarea stăpânirii lui Dumnezeu asupra universului (imn: 52,9-12);
- 52,13–54,3: Dumnezeu îl prezintă pe Slujitorul Său care suferă (imn: 54,1-3);
- 54,4–55,7: Dumnezeu va preamări cetatea Ierusalimului, mireasa Sa;
- 55,8-13: Epilog (tematica imnurilor: 55,12-13).

Se observă cum cântarea Slujitorului instituit de Dumnezeu ca „lumină a neamurilor" (49,1-12) face legătura dintre cele două părți.

9. Westermann, *Sprache und Struktur der Profetie Deuterojesajas*, Calwer, Stuttgart, 1981, în M. Quesnel, Ph. Gruson (dir.), *La Bible et sa Culture. I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer, Paris, 2001, pp. 331-332.

Influențe și accente noi

Exegeții au identificat o serie de elemente comune cu Deuteronomul și cu reflexele spiritualității acestuia în istoriografie. Așa este, de pildă, folosirea termenului „slujitor" pentru a-l desemna pe profet (3Rg. 15,29; 4Rg. 9,36 etc.; *cf.* și Ier. 7,25 etc.). Se exercită, poate, aici și influența figurii lui Moise, văzut ca slujitor profetic care mijlocește și suferă pentru popor. Trimiterea la avertismentele din trecut ale profeților ajută la explicarea situației din prezent (dezastrul este efectul refuzului poporului de a se converti) – Dumnezeu a prevestit deja toate acestea (42,8-9). Îndemnul adresat în Deuteronom comunității, să-și amintească faptele minunate ale lui Dumnezeu (Deut. 5,15; 7,18; 8,2; 9,7 etc.), se regăsește cu accente similare în Is. 44,21; 46,8-10 („Aduceți-vă aminte de cele dintâi din veac, că Eu sunt Dumnezeu și nu este altul în afară de Mine, Cel ce vestește cele de pe urmă înainte de a fi"); 48,3.6, dar are un ecou paradoxal în, de pildă, 43,18-19: cele din vechime rămân doar ca un termen de comparație care va fi cu mult depășit de noutatea pe care urmează să o înfăptuiască Dumnezeu, așa încât îndemnul este în mod hiperbolic negat („Să nu vă mai amintiți de cele dintâi și la cele de demult să nu mai cugetați. Iată, Eu fac lucruri noi, care acum vor răsări..."). Insistența asupra condiției lui Israel de popor ales (*e.g.* Deut. 4,37; 7,6-7) se regăsește în Is. 41,8-9; 42,1; 43,20-21. Cea mai frapantă trăsătură comună este, poate, afirmarea unicității absolute a lui Dumnezeu (Deut. 5,6-7; Is. 41,4; 43,10-11; 46,4; 48,12 etc.).

Imaginea despre Dumnezeu din această parte a cărții o continuă însă, și cu elemente proprii, pe cea conturată la Ieremia și Iezechiel.

Unicitatea lui Dumnezeu este formulată fără echivoc, polemic (40,12; 41,21-24; 42,8; 44,25; 46,9); inexistența idolilor este subliniată printr-o descriere ironică a lor ca obiecte neînsuflețite (40,19-20; 41,7; 44,11-20). Dumnezeu este Creatorul a toate (44,24), „Cel ce este" (42,8; 52,6), „Cel dintâi și cel de pe urmă" (44,6). Se accentuează asupra eficacității creatoare a cuvântului lui Dumnezeu; tema apare la începutul acestei părți (40,3-8) și la sfârșitul ei (55,10-11), formând incluziune. Apare și numele specific pentru întreaga Carte a lui Isaia, „Sfântul lui Israel", nume care exprimă transcendența în același timp cu „condescendența", în sensul teologic al termenului: Dumnezeu „coboară", Se dezvăluie omului, intră în relație cu el (45,18-20). O teologie nu numai a transcendenței, ci și a providenței (40,11.29-31; 42,16), sondată doar de Duhul lui Dumnezeu (40,13; 44,3-4).

Se întâlnesc, în plus, şi alte referiri metaforice care sugerează diferite aspecte sub care e văzut Dumnezeu: „Dumnezeul puterilor", care „zdrobeşte războiul" (42,13); „Păstor" (40,11), „Răscumpărător" (41,14; 43,1; 44,22.24), „Mire/Soţ" (54,6-8; revine şi în 61,10; 62,4-5), „Tată" (43,6; 50,1); ba chiar manifestând uneori trăsături materne (49,15; apoi 66,13).

Planul răscumpărător al lui Dumnezeu este motorul istoriei, motivând evenimentele viitoare. El se foloseşte şi de păgâni, chiar fără ştiinţa lor (41,2.4): Cyrus e numit chiar „Unsul Meu" (= Mesia, 45,1), prin el realizează Dumnezeu eliberarea poporului.

Mesianismul. Chiar dacă regele păgân Cyrus este numit „Unsul Meu", în Deutero-Isaia apare ca personaj mântuitor, „mesianic" prin excelenţă, o figură nouă: *Slujitorul Domnului.* Termenul are multe ocurenţe, cu referire individuală sau colectivă. Însă, din 1892, exegetul german Bernhard Duhm a delimitat ca unităţi specifice patru pericope pe care le-a numit „Cântările Slujitorului lui *YHWH*", idee larg acceptată până astăzi, chiar dacă asupra delimitării exacte a pasajelor părerile sunt împărţite:

- 42,1-4 + 5-7;
- 49,1-6 +7-11;
- 50,4-9a +10-11;
- 52,13 – 53,12.

Încă din vechime s-a pus problema identificării Slujitorului. Esenţialmente sunt două tipuri de răspunsuri: personaj colectiv sau personaj individual. Interpretările ebraice tind mai degrabă să vadă în el chipul poporului întreg, totuşi nu lipsesc identificările individuale: profetul însuşi, Mesia etc. Creştinii au văzut aici, în sens plenar, o referire la Iisus Hristos. Soluţiile nu sunt neapărat contradictorii, ci mai degrabă complementare. În restul textului „Slujitorul" se referă la întregul Israel, aşa cum făgăduinţele făcute lui David sunt extinse la tot poporul (55,3). De altfel, nici interpretarea creştină veche n-a fost exclusivă (*cf.* Lc. 1,54): Iisus este realizarea plenară a profeţiilor, fără a desfiinţa celelalte sensuri („N-am venit să nimicesc Legea, ci să o duc la plinătate"). Misiunea lui va fi să vestească lui Israel, dar şi tuturor neamurilor voia Domnului, dar şi să poarte păcatele tuturor, ispăşindu-le. Valoarea suferinţei unuia pentru mântuirea celorlalţi (53,4-5) este un element de noutate absolută.

Universalismul din întreaga carte, dar mai ales cel din segmentul 40–66, este mai larg decât în textele profetice precedente. „Slujitorul" are misiunea

de a da mărturie la toate popoarele (49,6). Însuşi Israel are rol de martor şi mijlocitor universal (55,5). Toate neamurile se îndreaptă spre Dumnezeul lui Israel (66,18-21).

Dumnezeu face totul nou. Ceea ce a fost înainte are doar caracter de semn, de prefigurare a viitorului: nu este vorba de o repetiţie, ci de ceva nou (43,18-21). Este un „nou popor": un Israel calitativ nou, rămăşiţa mântuită (41,14; 46,3) a „săracilor Domnului"[10] (41,17; 49,13). Ca să fie limpede că „Israel" se referă la totalitatea poporului ales, apare adesea în paralel cu „Iacob".

Este de fapt o nouă alegere (41,8-9; 44,1-2; 45,4): termenul de „ales" trimite la Avraam, pentru care autorul manifestă o veneraţie specială. Deci „Slujitorul" este ca un nou Avraam.

Alegerea este ca o nouă creaţie (41,4), prin puterea Cuvântului divin, manifestată în istorie. Se aşteaptă un nou exod: Dumnezeu va veni să-i scoată din robie (43,8) – de aceea e necesară pregătirea drumului (40,3-4). La trecerea Lui, pustiul prinde viaţă. Trecerea de la robie la libertate este noul eveniment pascal.

Va fi un nou legământ, indisolubil, veşnic (55,3-5), necondiţionat de fidelitatea poporului; trimiterea este nu doar la Moise, ci chiar la Noe (54,6-10 – mai explicit în TM), deci cu adresare universală.

Mântuirea apare ca o nouă creaţie (65,17; 66,22), caracterizată esenţialmente prin Pace, în sensul deplin al cuvântului (52,7; 53,5; 54,13).

Optimismul. Mesajul este de mângâiere (exegeţii au şi numit segmentul Is. 40–55 „Cartea mângâierii lui Israel"), mesaj de „veste bună" (40,1-11), de iertare (44,22). Israel e numit de Dumnezeu, din nou, „poporul *Meu*", ca în formula Legământului (v. 6,9: „spune poporului *acestuia*").

Încurajarea are singura bază obiectiv solidă – alegerea gratuită din iubire (42,6; 48,9.11; 49,8; 54,9-10; 55,3): prezenţa continuă a lui Dumnezeu alături de ai Săi – „Nu te teme, Eu sunt cu tine!" (43,1-5).

10. Pentru tema „săracilor Domnului", *cf.* şi Introducerea la Sofonia în ediţia de faţă (vol. V).

4. Trito-Isaia (56–66)

Ultimele capitole din cartea lui Isaia prezintă importante asemănări cu primele două părți, în gândire și în vocabular, dar tonul general este diferit, ceea ce s-ar putea explica printr-o situare diferită în timp și spațiu. De asemenea, impresia de adaos compozit este mai puternică. Unii au presupus că textul ar fi o compilație de poeme datorate unor autori diferiți, dar alții consideră că este opera unui singur autor profetic care și-a exercitat misiunea la Ierusalim îndată după întoarcerea în patrie a primelor grupuri de exilați[11].

Structura

În ciuda unei prime aparențe de „piese disparate", se degajă o structură simetrică, polarizată în jurul unui centru constituit de capitolele 60–62[12]:

A. 56–58 Reînnoirea comunității în istorie
B. 59,1-14 Rugăciune de plângere și umilință
C. 59,15-21 Venirea lui Dumnezeu ca Judecător
D. 60–62 Mântuirea Ierusalimului; destinatarii ei sunt cei săraci și smeriți
C¹. 63,1-6 Venirea Zilei Domnului spre restabilirea dreptății
B¹. 63,7–64,11 Rugăciune de plângere și implorare
A¹. 65–66 Reînnoirea cosmosului – o nouă creație.

Mesajul

Dacă în Deutero-Isaia intervenția salvatoare a lui Dumnezeu părea iminentă, dificultățile de după întoarcerea din exil produc descumpănire: de ce întârzie Dumnezeu? Profetul răspunde: Dumnezeu se ține de cuvânt, mâna Lui este atotputernică, iar întârzierea are drept scop purificarea poporului, desăvârșirea convertirii. Nedreptatea și chiar idolatria bântuie din nou în comunitate (57,1-5) și pot constitui o primejdie mai mare decât Babilonul. Dumnezeu este aproape de omul „cu inima zdrobită" (57,15), îi ascultă pe cei care își recunosc păcatele și se roagă Lui cu smerenie (59,1-14; 63,7–64,11). Ascultarea plină de venerație a cuvântului lui Dumnezeu și înfăptuirea lui (66,2.5) constituie condiția pentru ca omul să-I fie plăcut.

11. Pentru istoria întoarcerii iudeilor din exilul babilonian, *cf.* și Introducerea la 2Ezdra din ediția de față.

12. *Cf.* J. Auneau, în Amsler, Asurmendi, Auneau, Martin-Achard, *Petite Encyclopédie Biblique*, II (citat după ediția italiană, Borla, 1987, pp. 328-337).

Se reflectă preocuparea celor întorși pentru refacerea Templului și restabilirea cultului (56,3-7; 60,7.13). Spre deosebire de restul Cărții lui Isaia, se manifestă o mai mare insistență asupra practicilor religioase care în exil au contribuit la menținerea identității: respectarea sabatului (58,13-14), postul (58,1-12) și respingerea hotărâtă a practicilor idolatre (57,3-13; 66,17).

În același timp, se continuă tendințele spirituale și universaliste din restul cărții: Ierusalimul este un centru în jurul căruia se vor aduna toți oamenii la Dumnezeul cel adevărat. Vor exista chiar și preoți luați dintre foștii păgâni (66,21). Ca și în Deutero-Isaia, Dumnezeu apare fidel, având sentimente paterne și chiar materne, milostiv, iertător; este însă accentuată și imaginea Dreptului Judecător: El îi va trage la răspundere pe cei răi, fie ei străini sau israeliți (66,15.17.24), și îi va primi la Sine pe cei buni din omenirea întreagă (66,18-23).

Figura „personajului mesianic" se poate întrezări în chipul celui care descrie, la persoana întâi (profetul însuși, la un prim nivel de lectură?), cum a primit ungerea Duhului lui Dumnezeu pentru a aduce vestea cea bună (61,1-3). Imaginea avea să fie preluată și aplicată explicit lui Iisus în Lc. 4,16-21.

Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu

•

Limba traducerii Cărții lui Isaia în LXX

Orice studiu – oricât de succint ar fi, precum cel de față – asupra „limbii" unei cărți a Septuagintei trebuie să se raporteze la clasamentul, cvasiuniversal acceptat, pe care l-a prezentat H.St.J. Thackeray la începutul „Gramaticii Septuagintei", acum mai bine de un secol[13]. Cartea noastră este clasată în prima categorie, cea a cărților scrise „într-o greacă bună κοινή"; ea figurează alături de Hexateuh și de 1 Macabei; după acest clasament, limba Cărții lui Isaia ar fi chiar la un nivel mai bun decât cea a Psalmilor sau a celor Doisprezece Profeți, calificată drept „greacă obișnuită" (*indifferent Greek*), și *a fortiori* decât a „traducerilor literale sau fără înțelegere"

13. H.St.J. Thackeray, *A Grammar of the Old Testament in Greek according to the Septuagint*, Cambridge, 1909, retipărită în 1978, § 2, p. 13.

clasică la anumite imperfecte, de pildă –, ea constituie, se pare, o particularitate a limbii greceşti biblice[20]. Un alt „biblism"[21] izolat, imperativul aorist, persoana a II-a singular, εἰπόν[22]: în Isaia nu apare niciodată forma aşteptată εἰπέ[23]. În schimb, în limba κοινή contemporană şi încă de la Xenofon, sunt atestate din abundenţă în conjugarea acestor aoriste tematice forme împrumutate de la aoristele sigmatice[24].

În privinţa aoristului de la γίγνομαι (sau de la εἰμί), autorul nostru foloseşte alternativ forma clasică ἐγενόμην şi forma elenistică ἐγενήθην[25], cel puţin la indicativ; pentru celelalte moduri, preferă constant forma tematică (clasică)[26]. Pe de altă parte, cu o singură excepţie – când acest aorist indicativ, la persoana a III-a singular, este precedat de καί „şi" –, apare întotdeauna forma tematică; altfel spus, în ebraismul *litt.* „şi a fost că" având valoarea unei joncţiuni puternice nu apare niciodată forma cu vocală lungă ἐγενήθη[27].

20. În afară de cele două Testamente şi de literatura care depinde direct de ele, nu se mai întâlneşte decât în *Romanul lui Alexandru*, dar în recensiunile care au suferit influenţa creştinismului, şi anume ε şi γ.

21. Nu se găseşte de fapt, în mod neaşteptat, decât în Biblie, în comentariile creştine (şi anume în citatele provenite, aproape în exclusivitate, din Scripturi) şi în literatura „parabiblică" (de pildă, în *Testamentul lui Iov* 7,2; 25,10; 26,2); am identificat două excepţii (datorate unor copişti creştini?): în romanul lui Achilles Tatios, *Leucippe şi Cleitophon*, 4,15,6; şi în penultima replică din fragmentul 417 al filozofului Posidonios.

22. 6,9; 22,15; 38,5; 40,9.

23. Se mai găseşte o singură dată în Septuaginta, în Ier. 36,25 (în textul masoretic: 29,25); se găseşte, în schimb, de cincisprezece ori în corpusul neotestamentar, deşi este cu mult mai scurt, faţă de doar patru εἰπόν (dintre care unul, în Fp. 28,26, este un citat din Is. 6,9).

24. Pentru un singur verb simplu εἰπεῖν se găsesc douăzeci şi patru de forme „sigmatice" (εἶπα, εἶπας etc.).

25. ἐγενόμην (65,1), dar nu ἐγενήθην; ἐγένου (25,4; 30,12; 43,4), dar nu ἐγενήθης; ἐγένετο (1,21 etc.: 23 de ocurenţe în total) şi ἐγενήθη (2,6 etc.: 13 ocurenţe în total); ἐγενόμεθα (63,19) şi ἐγενήθημεν (1,19; 26,17; 64,5); nu ἐγένεσθε, ci ἐγενήθητε (1,14); ἐγένοντο (37,27; 42,22; 44,11) şi ἐγενήθησαν (9,4).

26. Infinitiv γενέσθαι (46,10; 47,11); participiu γενόμενος (2,1); imperativ γενοῦ (3,6); γενέσθω (39,8; 48,20); γένεσθε (1,16; 32,11; 43,10); conjunctiv γένηται (7,4; 10,22; 23,5; 23,16; 65,20); γένωνται (5,9); optativ γένοιτο (25,1).

27. Excepţia este 5,25 καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη. καὶ ἐγενήθη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ „*s*-au întărâtat munţii şi hoiturile acelora au ajuns ca nişte balegi în mijlocul drumului". Subiectul plural neutru se află imediat după verb şi, cum această construcţie se află şi mai înainte în frază, nu este posibilă vreo confuzie cu ebraismul menţionat aici.

Lexicul

Simplele transliterări ale cuvintelor ebraice sunt relativ rare[28]; iată aici o listă pe care o considerăm exhaustivă, cu traducerea cuvântului ebraic subiacent: 5,11[29] σικερα „sikeră"; 6,2.6 σεραφιν „serafim"; 39,2 τοῦ νεχωθα „*nechotha*" (vistierie).

În cele două ocurenţe ale sale, cuvântul παταχρον sau παταχρος[30] este folosit pentru a reda *elohîm* „zeu/zei"; traducătorul a transcris aici un cuvânt care nu există în textul original, fiind vorba de un cuvânt aramaic care înseamnă „idol"; în 14,1 ὁ γιώρας „străinul"[31] este de asemenea transcris după aramaicul *geiora* mai degrabă decât după cuvântul prezent în textul ebraic, *ger*, şi care – spre deosebire de cazul precedent – este înrudit cu el.

În 19,18, cetatea egipteană ce vorbeşte limba Canaanului pomenită aici poartă un nume ciudat, rezultat dintr-o îmbinare de traducere şi transliterare: Πόλισ-ασεδεκ, „*Polis-asedec*"[32]. În 5,2, expresia ἄμπελον σωρηχ „viţă *sorech*" echivalează un singur cuvânt ebraic, *sorek*, care desemnează o „viţă de vie de bună calitate"[33]; cititorul elenofon poate avea mai degrabă impresia că e vorba de un soi de viţă necunoscut lui!

28. Nu luăm în consideraţie aici transcrierile care funcţionează ca nume proprii, pe modelul v. 45,14 καὶ οἱ Σεβωιν ἄνδρες ὑψηλοι, de pildă; σαβαωθ (1,9 etc.) apare scris cu iniţială minusculă la Rahlfs. Cât priveşte un nume atât de frecvent şi răspândit ca „Iudeea", cartea oferă unsprezece exemple ale formei declinate Ιουδαια, faţă de nouă exemple ale formei împrumutate direct Ιουδα, fără ca această repartiţie să aibă în mod vădit o cauză imediată; de comparat şi 1,1: οἳ ἐβασίλευσαν τῆς Ιουδαίας „care au domnit în Iudeea" *vs* 7,1 ἐν ταῖς ἡμέραις Αχαζ τοῦ Ιωαθαμ τοῦ υἱοῦ Οζιου βασιλέως Ιουδα „în zilele lui Achaz al lui Ioatham, fiul lui Ozia, regele lui Iuda".

29. Şi 5,22; 24,9; 28,7 *bis*; 29,9. Acest termen se află de fiecare dată în paralelism sinonimic cu οἶνος „vin", cu excepţia v. 5,11, unde se află numai acest ultim cuvânt.

30. Παταχρον (neutru) în 8,21; παταχρος (masculin) în 37,38.

31. Se găseşte deja, într-o formă uşor diferită, ὁ γειώρας în Ex. 12,19.

32. Traducătorul pare a fi citit (sau ar fi crezut că citeşte) în locul formei *haheres* din textul masoretic cuvântul *haṣedeq* „dreptate" – pe care ştim că îl cunoştea, de altfel!

33. Acest cuvânt ebraic se regăseşte în Ier. 2,21, unde este redat tot prin două cuvinte, ἄμπελον καρποφόρον „vie roditoare".

Unele *voces biblicae*[34] sunt însă foarte inteligibile pentru orice cititor elenofon, cum ar fi μακρύνω, verb creat în mod evident pe μακρός „lung" – şi folosit, de altfel, cu două sensuri diferite[35].

Alături de câtiva termeni oarecum enigmatici, cum ar fi „cornul" unde iubitul din parabolă şi-a sădit via în 5,1[36], autorul nostru se evidenţiază prin alegerea unor cuvinte deosebit de precise ori expresive, chiar pitoreşti, preponderent substantive[37]: τὸ προλήνιον (5,2) „teasc" (*litt.* cuvă aşezată în faţa teascului); τὸ ὑπέρθυρον (6,4) „pragul de sus"; ἡ σῆψις (14,11) „putregai"; ὀμφακίζω (18,5) *litt.* „a produce aguridă"; ἡ συνωρίς (21,9) „car"; ὁ ταμίας (22,15) „vistiernic/administrator"; ἡ σημαία (30,17) „steag/stindard"; πριστηροειδής (41,15) „care arată a fierăstrău"; τὸ τέρετρον (44,12) „sfredel"; ἀπαμαυροῦν (44,18) „a lipsi de lumină/a orbi"; σευτλίον ἡμίεφθον (51,20) „sfeclă pe jumătate fiartă"; κλυδωνίζω (57,20) „a fi purtat de valuri"; ὑπονύσσω (58,3) „a împunge"; ἡ ἀνάβλεψις (61,1) „recăpătarea vederii / vedere din nou"; τὸ σκιάδιον (66,20) „umbrar".

Semnalăm de asemenea, în 23,16, verbul ῥεμβεύω, pentru a evoca „hoinăreala/târcoalele" târfei, în 3,12, verbul καλαμᾶσθαι, *litt.* „a rupe spice/boabe de struguri", pentru a desemna acţiunea perceptorilor, care poate aminti de καὶ ἔσται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ὡς καλάμη στιππύου „iar tăria lor va fi ca puzderia de cânepă" din 1,31, şi poate anunţa ὃν τρόπον καυθήσεται καλάμη ὑπὸ ἄνθρακος πυρός „după cum este ars paiul de cărbunele înfocat" din 5,24[38]; în 4,2, ne putem întreba dacă nu cumva ἐπιλάψει a fost ales pentru a sublinia[39], cu maliţiozitate, opoziţia dintre epifania descrisă aici şi scena anterioară, grotescă şi frizând blasfemia: 4,1 καὶ ἐπιλήμψονται

34. Altfel spus, cuvinte (sau sensuri) care nu pot fi găsite înainte de Biblie.

35. 6,12 καὶ μετὰ ταῦτα μακρυνεῖ ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους „Şi după acestea, Dumnezeu îi va îndepărta pe oameni"; 54,2 μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου „întinde-ţi funiile".

36. În greaca clasică, unica accepţiune geografică a acestui termen desemnează un „vârf de munte", sens care, evident, nu se potriveşte aici; nu există nici o altă ocurenţă paralelă în Biblia greacă. [Pentru claritate, am tradus cu „deal". Termenului grecesc îi corespunde aici în TM ebr. *qeren*, „corn", deci „enigma" se află, de fapt, în altă parte – *n. trad.*]

37. Nu am dat aici ca exemple decât forme *hapax* din Septuaginta, altfel spus, cuvinte care nu se găsesc decât o singură dată, şi anume în versetul citat din Isaia.

38. Comparaţia dintre sensul „botanic" şi sensul „profetic" al acestui verb este de altfel formulată explicit în 24,13: ὃν τρόπον ἐάν τις καλαμήσηται ἐλαίαν, οὕτως καλαμήσονται αὐτούς „cum ar scutura cineva un măslin, aşa vor fi scuturaţi şi ei".

39. Prin asemănarea fonetică dintre ἐπιλάψει şi ἐπιλήμψονται din 4,1.

ἑπτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνὸς λέγουσαι Τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα, πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν. 4,2 Τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπιλάμψει ὁ θεὸς ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς... „Şapte femei se vor ţine de un singur bărbat, zicând: «Vom mânca pâinea noastră şi vom îmbrăca hainele noastre numai să fie chemat numele tău peste noi; îndepărtează de la noi ocara».[2] Dar în ziua aceea Dumnezeu va străluci în sfat cu slavă pe pământ."

Sintaxa

În general, sintaxa cazurilor nu prezintă particularităţi notabile faţă de Septuaginta în ansamblu; remarcăm o utilizare deosebit de fericită a vocativului, într-un pasaj în care este vorba despre extinderea revelaţiei la „insulele mării": 24,15 διὰ τοῦτο ἡ δόξα κυρίου ἐν ταῖς νήσοις ἔσται τῆς θαλάσσης, τὸ ὄνομα κυρίου ἔνδοξον ἔσται Κύριε ὁ θεὸς Ισραηλ „de aceea slava Domnului va fi în insulele mării; numele Domnului va fi slăvit. Doamne, Dumnezeul lui Israel!". Grupul vocativului, care este formal o apoziţie la subiectul τὸ ὄνομα Κυρίου, ni-i arată de-a dreptul pe „insulari" adresându-I-se Domnului.

Traducătorul se foloseşte cu precizie de arsenalul morfologic al limbii greceşti; citãm aici doar folosirea foarte precisă a temelor verbale, sau a „timpurilor" verbelor, pe care le utilizează cu bună ştiinţă; de pildă, în cererea pe care autorităţile iudeene i-o adresează lui Rapsakes în 36,11 καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν Ελιακιμ καὶ Σομνας καὶ Ιωαχ Λάλησον πρὸς τοὺς παῖδάς σου Συριστί, ἀκούομεν γὰρ ἡμεῖς, καὶ μὴ λάλει πρὸς ἡμᾶς Ιουδαϊστί „Şi au zis către el Eliakim şi Somnas şi Ioach: «Vorbeşte către servitorii tăi în aramaică, fiindcă noi înţelegem; nu ne vorbi în evreieşte»." Aoristul imperativ λάλησον „vorbeşte" indică rugămintea de a împlini o acţiune imediat, în vreme ce imperativul prezent negativ, μὴ λάλει „nu vorbi", invită la încetarea unei acţiuni, ceea ce este una dintre valorile sale tradiţionale.

Din rândul ebraismelor „comune", cu care erau obişnuiţi cititorii Septuagintei, citãm:

- unele prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale: 5,3 κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀμπελῶνός μου „faceţi judecată între Mine şi via Mea", *litt.* „judecaţi cu privire la mine şi între via mea";

- utilizarea lui προστίθημι pentru a arăta continuitatea sau reluarea unei acțiuni: 1,5 τί ἔτι πληγῆτε προστιθέντες ἀνομίαν „La ce bun să mai fiți bătuți, voi, care adăugați fărădelege?"[40];
- verbul βασιλεύω „a domni", care – atunci când este urmat de un acuzativ ce desemnează o persoană – înseamnă „a face să domnească" (un calc după „diateza" factitivă din ebraică)[41]: 7,6 βασιλεύσομεν αὐτῆς τὸν υἱὸν Ταβεηλ „să le punem rege pe fiul lui Tabeel", *litt.* pentru un elenofon: „să-l domnim peste ea pe fiul lui Tabeel";
- conjuncțiile apodictice[42]: 3,16-17 Ἀνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες Σιων (...) / καὶ ταπεινώσει ὁ θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιων, „Fiindcă fiicele Sionului s-au semețit (...) Dumnezeu le va umili pe fiicele de frunte ale Sionului" [43];
- frazeologia onomastică: 7,14 καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Εμμανουηλ „și vei chema numele lui Emmanuel"[44];
- prepoziția εἰς + acuzativul pentru a introduce un nume predicativ (8,14 ἔσται σοι εἰς ἁγίασμα „îți va fi loc sfânt") – chiar dacă, în cele mai multe situații, se poate face cu ușurință o resemantizare: 5,5 καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν (...) καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα : nu atât „va fi jefuită (...) călcată", cât „va fi menită..." / „va ajunge de jaf..."[45].

40. Sau, de pildă, 7,10 Καὶ προσέθετο κύριος λαλῆσαι τῷ Αχαζ λέγων „Și Domnul a grăit mai departe către Achaz, zicând", unde redundanța este într-un anume fel dublă, cu participiul „zicând". În 1,12-13 πατεῖν τὴν αὐλήν μου / οὐ προσθήσεσθε „Să nu mai călcați prin curtea Mea!" (*litt.* „a călca curtea mea / nu continuați!"), ingambamentul indică faptul că traducătorul a înțeles textul original altfel decât masoreții – ceea ce nu îl împiedică să „integreze", prin deplasare, ebraismul.

41. Există în Septuaginta patruzeci și cinci de ocurențe ale acestei construcții anormale.

42. Este apodictică (sau de apodoză, *id est* propoziție principală precedată de o subordonată) o conjuncție coordonatoare care apare la începutul propoziției principale legând-o de o subordonată care, prin definiție, nu se află pe același plan sintactic: în Biblie este un ebraism, dar procedeul se întâlnește încă de la Homer. Un echivalent formal, greoi, ar fi „atunci" sau „ei, bine" la începutul propoziției principale.

43. Și în 10,8-9 καὶ ἐὰν εἴπωσιν αὐτῷ Σὺ μόνος εἶ ἄρχων / καὶ ἐρεῖ... „Și dacă îi vor zice: «Tu singur ești stăpân?» [9] el va răspunde...".

44. *Vide* și 62,2 καὶ καλέσει σε τὸ ὄνομά σου τὸ καινόν, ὃ ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτό „și te va chema cu numele tău cel nou, pe care Domnul îl va numi", *litt.* „și îți va chema numele tău cel nou, pe care îl va numi Domnul".

45. Un alt exemplu: 8,18 καὶ ἔσται εἰς σημεῖα καὶ τέρατα „vor ține loc de semne și prevestiri", mai degrabă decât „vor fi" – spre deosebire de 20,3 ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθίοψιν „vor fi semne și minuni pentru egipteni și etiopieni".

Redundanța ce calchiază infinitivul absolut[46] este redată în diverse feluri, uneori chiar în interiorul aceluiași verset: 6,9 Ἀκοῇ ἀκούσετε[47] (...) καὶ βλέποντες βλέψετε „De auzit veți auzi, (...) de privit veți privi", *litt.* „cu auzul veți auzi (...) privind veți privi"[48]. De asemenea, juxtapunerea asindetică a imperativelor (de tip 51,17 Ἐξεγείρου ἐξεγείρου ἀνάστηθι, Ιερουσαλημ „Trezește-te, trezește-te! Scoală-te, [cetate a] Ierusalimului"; sau 60,1 Φωτίζου φωτίζου, Ιερουσαλημ „Luminează-te, luminează-te, Ierusalime!") coexistă cu turnura apozitivă, specifică într-o mai mare măsură limbii grecești: 30,8 καθίσας γράψον „așezându-te, scrie", *litt.* „după ce te-ai așezat, scrie".

Este, în general, evitată reluarea prin pronume anaforic a pronumelui relativ: nu se găsesc decât șase situații față de cele douăzeci și nouă de ocurențe ale fenomenului în textul masoretic, după I.L. Seeligmann[49]. Se găsesc, în schimb, exemple de atracție cât se poate de clasice, care înzestrează pronumele relativ cu cazul unui antecedent... care nu există, dar care trebuia să fie la genitiv sau la dativ: 2,8 καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν „și s-au închinat celor făcute de degetele lor"[50]; este posibil ca procedeul să fi fost resimțit ca un semn de eleganță.

Jonctiunea puternică *litt.* „și a fost" sau „și va fi" cu anacolut, calc al unei construcții ebraice frecvente, se găsește în numeroase pasaje: de pildă, 6,1 Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Οζιας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου „Și a fost [așa] (*litt.* și a fost... în anul...

46. Nu trebuie confundată cu acuzativul obiect intern, care nu are nici o conotație ebraizantă: 39,2 καὶ ἐχάρη ἐπ' αὐτοῖς Εζεκιας χαρὰν μεγάλην „și Ezechias s-a bucurat de ele cu bucurie mare", *litt.* „s-a bucurat bucurie mare"; 56,8 συνάξω ἐπ' αὐτὸν συναγωγήν „voi face pentru el adunare", *litt.* „voi aduna adunare".

47. *Vide* și, pentru substantivul în dativ aparținând aceluiași radical, 19,22 καὶ ἰάσεται αὐτούς ἰάσει „și îi va vindeca cu vindecare".

48. *Vide* și, pentru participiul în apoziție pe lângă subiect, cu același verb, conjugat: 48,8 ἀθετῶν ἀθετήσεις „mult te vei răzvrăti", *litt.* „răzvrătind te vei răzvrăti".

49. *Op. cit.*, p. 42.

50. Sau în 46,11 περὶ ὧν βεβούλευμαι „despre care am hotărât". Cu antecedentul exprimat: 37,6 Μὴ φοβηθῇς ἀπὸ τῶν λόγων, ὧν ἤκουσας „Nu te teme de cuvintele pe care le-ai auzit" (*vide* 39,7). Puțin diferit, 6,4 ἀπὸ τῆς φωνῆς, ἧς ἐκέκραγον „de glasul cu care strigau" (genitivul ἧς în locul dativului ᾗ); 14,3 ἐκ (...) τῆς δουλείας σου τῆς σκληρᾶς, ἧς ἐδούλευσας αὐτοῖς „de aspra ta robie cu care le-ai robit lor".

l-am văzut): în anul în care a murit regele Ozia L-am văzut pe Domnul aşezat pe un tron"[51]; 7,21 καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θρέψει ἄνθρωπος δάμαλιν βοῶν καὶ δύο πρόβατα „Şi va fi [aşa]: în ziua aceea va creşte omul o junincă şi două oi"[52].

Se pare că autorul jonglează uneori cu acest procedeu, prin aceea că începutul propoziţiei aşteaptă acest ebraism, dar aşteptarea este înşelată, iar fraza este construită cu totul clasic, iar numele predicative ale verbului „a fi" sunt astfel puse în valoare; câteva exemple[53]:

- 42,21-22 καὶ εἶδον καὶ ἐγένετο ὁ λαὸς πεπρονομευμένος καὶ διηρπασμένος „Şi am văzut: poporul era prădat şi jefuit". Literal, ţinând seama de jocul stilistic evocat, s-ar putea reda şi aşa: „şi am/au văzut şi a fost [aşa]: poporul prădat şi jefuit";
- 11,16 καὶ ἔσται δίοδος τῷ καταλειφθέντι μου λαῷ ἐν Αἰγύπτῳ „şi va fi o ieşire pentru poporul meu rămas în Egipt";
- 29,2 καὶ ἔσται αὐτῆς ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ πλοῦτος ἐμοί „tăria şi bogăţia lui vor fi ale Mele" (*litt.* „şi va fi – tăria şi bogăţia lui Mie");
- 19,17 καὶ ἔσται ἡ χώρα τῶν Ιουδαίων τοῖς Αἰγυπτίοις εἰς φόβητρον „Şi ţara iudeilor va fi de spaimă pentru egipteni"[54].

Stilistica

Traducătorul Cărţii lui Isaia mânuieşte cu o prodigioasă dexteritate anumite resurse sintactice ale limbii greceşti, integrându-le într-o retorică biblică de desăvârşită autenticitate; este de remarcat utilizarea expresivă a apoziţiilor, ca în 2,8 καὶ ἐνεπλήσθη ἡ γῆ βδελυγμάτων τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν „şi s-a umplut ţara de urâciuni, lucrările mâinilor lor"[55] sau în 3,8, o

51. Şi în 7,1; 36,1; 37,1, de pildă.

52. Şi în 7,22; 8,21; 10,20 etc. În 23,15 verbul principal este tot ἔσται: καὶ ἔσται μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ἔσται Τύρος ὡς ᾆσμα πόρνης „iar după şaptezeci de ani Tyrul va ajunge precum cântecul curvei" (*litt.* „şi va fi după şaptezeci de ani va fi Tyrul..."); la fel în 7,23.

53. În mod firesc, traducerea nu poate reda efectul de evidenţiere pe care îl creează, în greacă, anularea procedeului sintactic aşteptat.

54. *Vide* şi 17,5; 19,20. Alte dovezi ale dexterităţii cu care mânuieşte autorul nostru regulile poetice ale originalului: în 11,10-11, un καὶ ἔσται care se construieşte este flancat de două καὶ ἔσται care nu se construiesc.

55. În 32,7 ἡ γὰρ βουλὴ τῶν πονηρῶν ἄνομα βουλεύσεται καταφθεῖραι ταπεινοὺς ἐν λόγοις ἀδίκοις καὶ διασκεδάσαι λόγους ταπεινῶν ἐν κρίσει „căci sfatul celor vicleni

apoziţie sub forma unei silepse – termenul „limbile", feminin plural, este reluat de un participiu masculin plural[56]: καὶ αἱ γλῶσσαι αὐτῶν μετὰ ἀνομίας, τὰ πρὸς κύριον ἀπειθοῦντες διότι νῦν ἐταπεινώθη ἡ δόξα αὐτῶν „şi limbile lor cu fărădelege, nesupuse (*litt.* nesupuşi) faţă de cele ale Domnului pentru că acum a fost umilită slava lor".

Se pot întâlni imagini surprinzătoare şi reuşite; de pildă, în 17,12 Οὐαὶ πλῆθος ἐθνῶν πολλῶν· ὡς θάλασσα κυμαίνουσα οὕτως ταραχθήσεσθε, καὶ νῶτος ἐθνῶν πολλῶν ὡς ὕδωρ ἠχήσει „Vai ţie, mulţime mare de neamuri! Ca marea învolburată, aşa vă veţi tulbura, şi spinarea multor neamuri ca apa va răsuna"; expresia insolită „spinarea neamurilor" poate fi explicată prin comparaţia dintre neamuri şi mare, în condiţiile în care găsim, în poezia clasică greacă[57], formula „spinarea mării" pentru a-i desemna „suprafaţa".

Autorul nostru manifestă preferinţă pentru expresiile concise, dense prin sensul lor, peremptorii:

- 14,31 καὶ οὐκ ἔστιν τοῦ εἶναι „şi nu se mai poate trăi (*litt.* fi)", cu un joc de cuvinte greu de tradus, bazat pe sensurile verbului εἶναι „a fi posibil" şi „a exista";
- 1,25 καὶ πυρώσω σε εἰς καθαρόν „şi te voi arde spre curăţire" (= până ce vei fi curat);
- 2,11 οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ κυρίου ὑψηλοί, ὁ δὲ ἄνθρωπος ταπεινός „căci ochii Domnului sunt înălţaţi, iar omul [este] umil": cum „înălţimea" descrie numai o calitate a lui Dumnezeu, „umilinţa" omului în întregul său provoacă un efect de surpriză;
- 9,4 καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι „şi vor vrea [să o facă chiar] de ar fi arşi în foc", *litt.* „şi vor vrea, de ar fi ajuns arşi în foc", face ca un verb de voinţă să fie urmat de o propoziţie ireală, exprimând un regret – modalitate puternică de a sublinia că voinţa omului este zadarnică în faţa mâniei lui Dumnezeu.

va sfătui nelegiuiri, ca să-i strice pe cei smeriţi prin cuvinte strâmbe şi să spulbere la judecată cuvintele [de apărare] ale celor smeriţi"; infinitivele pot fi înţelese ca apoziţii („nelegiuiri, [şi anume] stricarea...") sau ca infinitive finale.

56. Or, silepsa – în speţă, silepsa numărului – este mai des întâlnită în ebraica biblică decât în greaca clasică; autorul nostru practică aici o silepsă a genului.

57. Vezi, de pildă, *Iliada* 2,159; imaginea figura deja în Num. 34,11.

O „formulă" similară încheie adesea, într-o tonalitate forte, nu întotdeauna lipsită de ambiguitate, un episod ori o simplă propoziție:

- de pildă, 8,1 γράψον εἰς αὐτὸν γραφίδι ἀνθρώπου· Τοῦ ὀξέως προνομὴν ποιῆσαι σκύλων· πάρεστιν γάρ „scrie pe el cu condei omenesc: «Spre a face grabnic jefuire de prăzi; că aici/acum este»";
- 16,10 καὶ ἀρθήσεται εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα ἐκ τῶν ἀμπελώνων σου, καὶ ἐν τοῖς ἀμπελῶσίν σου οὐ μὴ εὐφρανθήσονται καὶ οὐ μὴ πατήσουσιν οἶνον εἰς τὰ ὑπολήνια, πέπαυται γάρ „și se va lua veselia și bucuria din viile tale, și nu se vor mai veseli prin vii; și nu vor mai călca vin în teascuri, căci s-a sfârșit";
- 8,8 καὶ ἔσται ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ ὥστε πληρῶσαι τὸ πλάτος τῆς χώρας σου· μεθ' ἡμῶν ὁ θεός „și tabăra lui va fi astfel că va umple largul țării tale: cu noi este Dumnezeu": numele lui Emmanuel dă impresia unui strigăt de luptă sau de adunare;
- în „psalmul apocalipsei", la începutul capitolului 25, *fiat*-ul la final de verset este o frumoasă expresie de preamărire: 25,1 Κύριε ὁ θεός μου, δοξάσω σε, ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ πράγματα, βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινήν· γένοιτο, κύριε „Doamne, Dumnezeul meu, pe Tine te voi slăvi, în cântări voi lăuda numele Tău; căci ai făcut lucruri minunate, sfatul cel vechi și adevărat. Așa să fie, Doamne!"[58].

Această funcție a clauzulei se traduce adesea prin apariția unei fraze nominale, care încheie marcat un episod; așa în 5,30 καὶ βοήσει δι' αὐτοὺς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς φωνὴ θαλάσσης κυμαινούσης· καὶ ἐμβλέψονται εἰς τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ σκότος σκληρὸν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν „În ziua aceea va răcni din pricina lor ca mugetul mării înfuriate. Și vor privi spre pământ, și, iată, negură adâncă spre nedumerirea lor".

Tot privitor la „semnătura" unei secvențe, se poate observa uneori un chiasm neașteptat, care scoate în evidență ultimul verb: de exemplu, 7,20 ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ξυρήσει κύριος (...) τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς τρίχας τῶν ποδῶν καὶ τὸν πώγωνα ἀφελεῖ „În ziua aceea Domnul va rade cu briciul cel mare și îmbătat – care se află dincolo de Râul regelui asirienilor – capul și perii de pe picioare, ba chiar și barba i-o va lua"[59]: când citim τὸν

58. *Vide* și 28,7 τοῦτ' ἔστι φάσμα „asta-i nălucire!"; 28,19 μάθετε ἀκούειν „învățați să ascultați!": toate aceste exemple formează cadențe minore la final de verset.

59. S-ar putea înțelege însă la fel de bine: „...capul și perii de pe picioare, barba i-o va lua", sau, redând ordinea cuvintelor, dar nu și construcția: „capul și perii de pe picioare, și barba: le va lua".

πώγωνα, putem crede că este tot complementul lui ξυρήσει, pentru că este coordonat cu acuzativele care urmează verbul; apariția în frază a lui ἀφελεῖ provoacă așadar o surpriză și subliniază înjosirea la care vor fi supuse victimele Domnului[60].

În același domeniu al ordinii cuvintelor, exemplul următor, prin disocierea elementelor legate logic, zugrăvește viu venirea înfricoșătoare a lui Dumnezeu: 13,9 ἰδοὺ γὰρ ἡμέρα κυρίου ἀνίατος ἔρχεται θυμοῦ καὶ ὀργῆς θεῖναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, *litt.* „căci iată, ziua Domnului, de nevindecat, vine, de mânie și de urgie, să facă lumea locuită în întregime un pustiu".

S-ar putea stabili, eventual, o tipologie a figurilor retorice preferate de autorul nostru; iată o schiță a unei posibile liste:

- hiperbatul: 24,21 καὶ ἐπάξει ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χεῖρα καὶ ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, *litt.* „și Își va întinde Dumnezeu asupra podoabei cerului mâna *și asupra regilor pământului*"[61];
- anafora: 21,15 διὰ τὸ πλῆθος τῶν φευγόντων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πλανωμένων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῆς μαχαίρας καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν τοξευμάτων τῶν διατεταμένων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πεπτωκότων ἐν τῷ πολέμῳ „*pentru mulțimea* fugarilor, și *pentru mulțimea* pribegilor, și *pentru mulțimea* sabiei, și *pentru mulțimea* arcurilor încordate, și *pentru mulțimea* celor căzuți în război"[62];

60. Un efect similar, cu același verb ἀφελεῖ „va lua/scoate", în 18,5: καὶ ἀφελεῖ τὰ βοτρύδια τὰ μικρὰ τοῖς δρεπάνοις καὶ τὰς κληματίδας ἀφελεῖ καὶ κατακόψει „va tăia strugurașii cei mici cu cosoarele și mlădițele le va lua și le va tăia".

61. La fel în 29,13 διδάσκοντες ἐντάλματα ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίας, *litt.* „învățând porunci ale oamenilor *și învățături*"; 29,15 Τίς ἡμᾶς ἑώρακεν καὶ τίς ἡμᾶς γνώσεται ἢ ἃ ἡμεῖς ποιοῦμεν „Cine ne-a văzut și cine ne va cunoaște pe noi sau cele pe care le facem noi?"; 31,6 οἱ τὴν βαθεῖαν βουλὴν βουλευόμενοι καὶ ἄνομον, *litt.* „(voi) care sfat adânc sfătuiți *și nelegiuit*"; 33,21; 61,6 etc.

62. 24,8 πέπαυται εὐφροσύνη τυμπάνων, πέπαυται αὐθάδεια καὶ πλοῦτος ἀσεβῶν, πέπαυται φωνὴ κιθάρας „*A încetat* veselia tobelor, *a încetat* îndrăzneala și belșugul celor necucernici, *a încetat* sunetul lăutei"; 22,5 πλανῶνται ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, πλανῶνται ἐπὶ τὰ ὄρη, „rătăcesc cu mic cu mare, rătăcesc prin munți"; 26,16 κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθην σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν „la *strâmtorare* mi-am amintit de Tine; cu *strâmtorare* puțină ne-a fost certarea Ta"; 33,10-11 νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, νῦν δοξασθήσομαι, νῦν ὑψωθήσομαι, νῦν ὄψεσθε, νῦν αἰσθηθήσεσθε „*Acum* Mă voi ridica – zice Domnul –, *acum* voi fi slăvit, *acum* voi fi înălțat; *acum* veți vedea, *acum* veți simți"; 59,19-20 (ἥξει „va veni") etc.; anafora

- opusul ei, epistrofa: 2,14-15 καὶ ἐπὶ πᾶν ὄρος καὶ ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλὸν / καὶ ἐπὶ πάντα πύργον ὑψηλὸν καὶ ἐπὶ πᾶν τεῖχος ὑψηλόν „şi peste tot muntele, şi peste tot dealul *înalt*, şi peste tot turnul *înalt*, şi peste tot zidul *înalt*"[63];
- poliptoton: 10,1 οὐαὶ τοῖς γράφουσιν πονηρίαν· γράφοντες γὰρ πονηρίαν γράφουσιν „Vai celor care scriu vicleşug! Căci, scriind, scriu răutate"[64]; sau, cu trei termeni diferiţi, 40,11 ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ „ca un păstor Îşi va paşte turma" (ultimul termen gr., din aceeaşi rădăcină)[65];
- anadiploza: 30.13-14 διὰ τοῦτο ἔσται ὑμῖν ἡ ἁμαρτία αὕτη ὡς τεῖχος πίπτον παραχρῆμα πόλεως ὀχυρᾶς ἐαλωκυίας, ἧς παραχρῆμα πάρεστιν τὸ πτῶμα καὶ τὸ πτῶμα αὐτῆς ἔσται ὡς σύντριμμα ἀγγείου ὀστρακίνου... „de aceea va fi pentru voi păcatul acesta ca un zid care se năruie deodată, când se cucereşte o cetate întărită, a cărei cădere stă să vină (*litt.* căreia deodată îi vine *căderea*) şi *căderea* ei va fi ca sfărâmarea unui vas de lut"[66];
- poliptoton îmbinat cu anadiploza: 9,15 καὶ ἔσονται οἱ μακαρίζοντες τὸν λαὸν τοῦτον πλανῶντες καὶ πλανῶσιν ὅπως καταπίωσιν αὐτούς „iar cei care fericesc acest popor sunt cei care îl vor *rătăci*; şi îl vor *rătăci* ca să-l înghită"[67].

îmbinată cu poliptoton: 40,5 καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα κυρίου, καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ „atunci se va arăta (*litt.* va fi văzută) slava Domnului, şi va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu".

63. În 24,3, *epistrofa* se adaugă dublării *figurii etimologice*: φθορᾷ φθαρήσεται ἡ γῆ, καὶ προνομῇ προνομευθήσεται ἡ γῆ „*Cu nimicire se va nimici* pământul şi *cu jaf se va jefui* pământul"; schema este reluată întocmai în 24,19 ταραχῇ ταραχθήσεται ἡ γῆ, καὶ ἀπορίᾳ ἀπορηθήσεται ἡ γῆ „Cu tulburare se va tulbura pământul şi cu nedumerire se va nedumeri pământul".

64. Şi în 17,13 ὡς ὕδωρ πολὺ ἔθνη πολλά, ὡς ὕδατος πολλοῦ βίᾳ καταφερομένου „Ca apa *multă* neamuri *multe*, ca noianul de apă (*litt.* ca apa *multă*) revărsat cu putere".

65. *Vide* şi 40,19 ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν „iar *aurarul*, topind *aurul*, nu l-a poleit (*litt. aurit*)?".

66. În 29,4, anadiploza este oarecum umbrită de chiasm (ceea ce nu se întâmplă în celelalte exemple date): καὶ ταπεινωθήσονται οἱ λόγοι σου εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰς τὴν γῆν οἱ λόγοι σου δύσονται „şi cuvintele tale vor fi umilite *până la pământ*, şi *în pământ* se vor afunda cuvintele tale".

67. Aceeaşi schemă în 18,2-3 νῦν οἱ ποταμοὶ τῆς γῆς / πάντες ὡς χώρα κατοικουμένη· κατοικηθήσεται ἡ χώρα αὐτῶν „Acum râurile pământului, toate, ca un ţinut *locuit*; va fi *locuită* ţara lor"; şi în 30,15 ὅτε ἐπεποίθεις ἐπὶ τοῖς ματαίοις, ματαία ἡ ἰσχὺς ὑμῶν

De mult timp însă stilistica, fie ea biblică, clasică ori modernă, nu se mai reduce la o taxonomie de felul acesta; este cu mult mai interesant să ne aplecăm asupra unei concepţii cuprinzătoare, în care sensul – sensul textului – nu rămâne marele uitat.

Este adevărat că nu totul e limpede – temele de studiu nu lipsesc defel. De pildă, ne putem simţi derutaţi de folosirea timpurilor indicativului, mai cu seamă în succesiunea trecut – viitor, după o schemă ca aceea din 19,13 ἐξέλιπον οἱ ἄρχοντες Τάνεως, καὶ ὑψώθησαν οἱ ἄρχοντες Μέμφεως, καὶ πλανήσουσιν Αἴγυπτον κατὰ φυλάς „Căpeteniile din Tanis şi-au pierdut vlaga şi căpeteniile din Memphis s-au semeţit; şi vor duce Egiptul în rătăcire trib cu trib"[68], sau în ordinea inversă, viitor apoi trecut: 1,29 διότι αἰσχυνθήσονται ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠβούλοντο, καὶ ἐπῃσχύνθησαν ἐπὶ τοῖς κήποις αὐτῶν, ἃ ἐπεθύμησαν „Fiindcă se vor ruşina pentru idolii lor, pe care ei înşişi i-au voit, şi s-au făcut de ruşine cu grădinile lor, pe care le-au poftit"[69].

Unele schimbări de timp verbal se pot explica uşor, de pildă un prezent narativ care, împreună cu adverbele care îl precedă, creează un efect frumos: 5,26 τοιγαροῦν ἀρεῖ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσιν τοῖς μακρὰν καὶ συριεῖ αὐτοῖς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς, καὶ ἰδοὺ ταχὺ κούφως ἔρχονται „De aceea va înălţa un semn între neamurile de departe, şi va şuiera după ele de la marginea pământului şi iată, sprintene, vin degrabă!".

Ca principiu de lectură, este bine să acordăm întotdeauna „o şansă" unui text mai înainte de a-l declara incorect gramatical; mai precis, o „greşeală" de sintaxă poate fi intenţionată, servind exprimării unei idei, şi nu un semn de pretinsă mediocritate lingvistică; de pildă, primul anacolut din cartea noastră, în 1,6 ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὔτε τραῦμα οὔτε μώλωψ οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα, οὐκ ἔστιν μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους, *litt.* „De la picioare până la cap nici lovitură, nici vânătaie, nici rană obrintită: nu ai unde să pui un leac, sau untdelemn, sau legături". În pragul profeţiei, în această invectivă care îi aduce aminte lui Israel de

---

ἐγενήθη „când te-ai încrezut în deşertăciuni deşartă a ajuns ţăria voastră"; anadiplozã şi poliptoton în 33,1 Οὐαὶ τοῖς ταλαιπωροῦσιν ὑμᾶς, ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ποιεῖ ταλαιπώρους „Vai celor care vă nefericesc pe voi! Dar pe voi nimeni nu vă face nefericiţi".

68. *Vide* şi 24,20 ἔκλινεν καὶ σεισθήσεται ὡς ὀπωροφυλάκιον ἡ γῆ „S-a plecat şi se va clătina ca o covercă pământul".

69. *Vide* şi 35,10; în 34,17 şi 35,2, de exemplu, un aorist este înconjurat de forme de viitor.

îndatoririle lui, amintindu-i de iubirea Creatorului, anacolutul poate mima o emoţie vie, indignarea îndurerată a lui Dumnezeu[70].

Din această perspectivă, am putea privi cu interes felul în care autorul nostru foloseşte, de pildă, nominativul absolut[71]:

- 12,2 ἰδοὺ ὁ θεός μου σωτήρ μου κύριος, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ σωθήσομαι ἐν αὐτῷ καὶ οὐ φοβηθήσομαι „Iată Dumnezeul meu, Mântuitorul meu, Domnul; în El mă voi încrede şi voi fi mântuit întru El şi nu mă voi teme"[72]; prima secvenţă a frazei pare să aducă mărturia prezenţei lui Dumnezeu, aşa încât „încrederea" manifestată de „psalmist" decurge de acolo în chip firesc;
- 4,5 καὶ ἔσται πᾶς τόπος τοῦ ὄρους Σιων καὶ πάντα τὰ περικύκλῳ αὐτῆς σκιάσει νεφέλη ἡμέρας καὶ ὡς καπνοῦ καὶ ὡς φωτὸς πυρὸς καιομένου νυκτός „şi va fi [aşa]: tot locul de pe muntele Sionului şi toate cele din jurul lui le va umbri un nor ziua, iar noaptea, ca un fum şi ca o lumină de foc aprins": nominativul absolut se îmbină aici cu un joc de cuvinte pe joncţiunea puternică „şi va fi [aşa]"; versetele precedente au menţionat iertarea lui Dumnezeu şi ridicarea reînnoită a lui Israel; am putea fi tentaţi să înţelegem verbul „a fi" mai întâi în sens forte: Sionul şi împrejurimile lui „vor exista", „vor fi" (în conformitate cu planul divin). În acelaşi timp însă, sunt în frază complemente ale acţiunilor exprimate în a doua parte a citatului – altfel spus, amintirea prezenţei divine în vremea Exodului[73]: vedem că ambiguitatea gramaticală îngăduie două interpretări care se reunesc pe fundal, pentru că sunt tot referiri la legământ[74].

Întâlnim, de asemenea, cel puţin un exemplu de acuzativ absolut, în vestirea acelui *adynaton* care urmează să fie „semn" pentru Iezechia: 38,8 τὴν σκιὰν τῶν ἀναβαθμῶν, οὓς κατέβη ὁ ἥλιος, τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ἀποστρέψω τὸν ἥλιον τοὺς δέκα ἀναβαθμούς.

70. Căutare stilistică ce explică şi, în aceeaşi secvenţă, adjectivul puternic care exprimă cu asprime nemulţumirea lui Dumnezeu: 1,13 ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον „chiar dacă aduceţi lamura făinii, în zadar!".

71. Uneori este greu de tranşat între nominativ absolut şi frază nominală; vezi, de exemplu, 30,6; 33,20.

72. *Vide* şi 32,17 καὶ πεποιθότες ἕως τοῦ αἰῶνος „şi [vor fi] plini de încredere până în veac".

73. *Vide* Ex. 13,21-22.

74. *Vide* şi 65,11, care este în întregime un nominativ absolut.

καὶ ἀνέβη ὁ ἥλιος τοὺς δέκα ἀναβαθμούς, οὓς κατέβη ἡ σκιά, „umbra treptelor pe care le-a coborât soarele – cele zece trepte ale casei tatălui tău – Eu voi întoarce soarele cu cele zece trepte înapoi. Şi soarele a urcat cele zece trepte pe care le coborâse umbra". Primele două acuzative nominale (τὴν σκίαν „umbra" şi τοὺς δέκα ἀναβαθμούς „cele zece trepte") nu sunt doar în afara construcţiei, ci chiar par să nu aibă nici un raport gramatical cu primul verb principal, ἀποστρέψω „voi face să se întoarcă". Totul, aşezat într-o sintaxă – să zicem aşa – impresionistă, este pus îl slujba subiectului tratat: miracolul. Cele două cuvinte în cauză, umbra şi treptele, schiţează obiectul acţiunii lui Dumnezeu şi, respectiv, locul în care ea se va produce: faptul că aceste cuvinte sunt la acuzativ anticipează oarecum miracolul, îl prezintă ca fiind deja împlinit, o certitudine; suntem tentaţi să punem această particularitate sintactică în raport cu alegerea termenului ῥῆμα „cuvânt *sau* faptă" din versetul precedent, care prezenta acţiunea iminentă a Domnului: 38,7 τοῦτο δέ σοι τὸ σημεῖον παρὰ κυρίου ὅτι ὁ θεὸς ποιήσει τὸ ῥῆμα τοῦτο „Şi acesta îţi va fi semn de la Domnul, că Dumnezeu va face lucrul acesta" – „acest cuvânt" sau „această faptă", de vreme ce acuzativul absolut este modalitatea cea mai abilă de a arăta că cele două sunt imposibil de disociat: 38,8 ar exemplifica aşadar prin mijloace sintactice ceea ce 38,7 promitea prin mijloace lexicale.

Vom încheia această scurtă trecere în revistă cu un exemplu care atestă o altă calitate a traducătorului nostru, simţul ritmului, subordonat şi el, întotdeauna, sensului. Versetul 44,19, situat într-una din satirele împotriva idolilor, poate fi decupat în două segmente, propoziţiile principale (care exprimă ideea unei cunoaşteri negate) şi subordonatele (care sunt obiectul acestei non-cunoaşteri); la rândul său, acest din urmă segment poate fi descompus în două subunităţi, „lemnul" ca mijloc de încălzit şi „lemnul" ca idol:

καὶ οὐκ ἐλογίσατο τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ
οὐδὲ ἀνελογίσατο ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ
οὐδὲ ἔγνω τῇ φρονήσει
ὅτι τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ
καὶ ἔπεψεν ἐπὶ τῶν ἀνθράκων αὐτοῦ ἄρτους
καὶ ὀπτήσας κρέας ἔφαγεν
καὶ τὸ λοιπὸν αὐτοῦ εἰς βδέλυγμα ἐποίησεν
καὶ προσκυνοῦσιν αὐτῷ.

Şi nu a socotit în inima lui,
nici nu a gândit în sufletul lui;
şi nici cu mintea nu a cunoscut
că jumătate [din lemn] a ars-o în foc;
şi a copt pâini pe cărbunii lui
şi a fript carne şi a mâncat-o;
şi din [lemnul] rămas a făcut o urâciune
şi [ei] se închină acesteia.

Versetul este construit în întregime pe un ritm descrescător, iar această mişcare îşi are în mod natural punctul culminant în menţionarea adoraţiei blasfemice care, exprimată prin numai două cuvinte, apare foarte ridicolă la capătul acestei fraze lungi, cu atât mai mult cu cât apariţia neaşteptată a pluralului „depersonalizează", pe cât posibil, această parodiere a cultului divin, care este tocmai reversul relaţiei privilegiate pe care Dumnezeu i-o propune celui care Îl ascultă.

Am încercat să arătăm că un studiu al „limbii" unei cărţi biblice nu se reduce în mod obligatoriu la o inventariere a formelor non-clasice sau la un catalog al ebraismelor; singura noastră dorinţă a fost de a arăta că un traducător poate fi *deopotrivă* un scriitor; iar un scriitor care îşi merită acest nume, atunci când recurge la o figură retorică ori la alte procedee literare, o face *dinadins*. Va fi simţit anonimul nostru caracterul extrem de compozit al originalului său? Probabil nu; oricum, a făcut din el o operă unificată, străbătută de acelaşi suflu, articulată cu aceeaşi tensiune, până în ultimul moment când îi „face cu ochiul" cititorului său, magistral efect de compoziţie circulară: 1,1 Ὅρασις, ἣν εἶδεν υἱὸς Αμως... „*Vedenie* pe care a văzut-o Isaia, fiul lui Amos..."; 66,24 ...καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί „va fi privelişte (*litt. vedenie*) pentru tot trupul".

Philippe Le Moigne
(trad. de Ioana Costa)

*

Cartea lui Isaia în Noul Testament şi în comentariile patristice

1. *Isaia în Noul Testament*

Isaia este cartea biblică citată (preponderent în varianta Septuagintei) cel mai frecvent, după Psalmi, în scrierile Noului Testament[75]. Trei citate sunt atribuite, în Evanghelia după Matei, chiar lui Iisus: când îi alungă pe negustori din templu (Is. 56,7 în Mt. 21,13; *cf.* Mc. 11,17; Lc. 19,46), când le reproşează fariseilor că încalcă Legea (Is. 29,13 în Mt. 15,8-9; *cf.* Mc. 7,6-7) şi poporului că nu vrea să înţeleagă (Is. 6,9-10 în Mt. 13,14-15; *cf.* Lc. 8,9; Mc. 4,12 recurge la altă traducere grecească; aceleaşi versete se regăsesc în Fp. 28,26-27 după textul Septuagintei şi în In. 12,40, într-o altă formă a textului). În Evanghelia după Luca, Iisus Îşi aplică Sieşi cuvintele din Is. 61,1-2 (Lc. 4,18-19.21: El a fost uns şi a adus vremea harului) şi din Is. 53,12 (Lc. 22,37: vestirea pătimirii). În alte locuri, epopeea lui Iisus este prezentată ca împlinire a cuvintelor lui Isaia (Is. 7,14 în Mt. 1, 23: îngerul apărut în vis îl încredinţează pe Iosif de neprihănirea Mariei; Is. 40,3 şi Mt. 3,3: propovăduirea lui Ioan Botezătorul – *cf.* Lc. 3,46; In. 1,23; Is. 8,23–9,1 în Mt. 4,15-16: misiunea lui Iisus în Galileea; Is. 53,4 în Mt. 8,17: vindecările făcute de Iisus; Is. 42,1-4, după un text care se îndepărtează oarecum de Septuaginta, în Mt. 12,18-21: slujirea mesianică a lui Iisus; Is. 62,11, împreună cu Zah. 9,9, în Mt. 21,5: intrarea în Ierusalim). Şi Evanghelia după Ioan se referă la Isaia (Is. 54,13 în In. 6,45: învăţătura Tatălui duce la Iisus; Is. 53,1 şi 6,9-10 în In. 12,38-40: necredinţa evreilor; mesianismul lui Iisus este atestat de Isaia: In. 12,41). Faptele apostolilor întemeiază pe pasaje din Isaia: judecata lui Ştefan asupra Templului (Is. 66,1-2 în Fp. 7,49-50), tema orbirii iudeilor (Is. 6,9-10 în Fp. 28,26-27) şi a misiunii îndreptate către neamuri (Is. 49,6 în Fp. 13,47, cuvânt aplicat lui Iisus de Simeon în Lc. 2,32); autorul citeşte împreună cu Filip şi cu eunucul etiopian „vestea cea bună a lui Iisus" în Is. 53,7-8 (Fp. 8,32-33.35) şi, împreună cu Pavel, învierea lui Iisus în Is. 55,3 şi Ps. 15,10 (Fp. 13,34-35). Citatele din Isaia se găsesc abundent în Epistolele lui Pavel: despre destinul lui Israel şi taina mântuirii în Rom., taina lui Hristos şi înţelepciunea lui

75. *Vide* P. Jay (traducere din franceză în germană de K. Hoheisel), „Jesaja", în *RAC* 17, col. 787-792, cu bibliografie; mai ales J. Flamming, „The NT use of Isaiah", în *Southwestern Journal of Theology* 11 (1968), pp. 89-103; H.S. Songer, „Isaiah and the NT", în *Rev Expos* 65 (1968), pp. 459-470.

Dumnezeu în 1Cor., implicațiile morale ale harului clipei prezente în 2Cor. (Is. 49,8 în 2Cor. 6,2 și Is. 52,11 în 2Cor. 6,17). Modul în care Pavel aprofundează cu ajutorul lui Isaia reflecția asupra misiunii lui Hristos este marcat de o mare libertate în forma citărilor și în asocierea lor cu alte pasaje din Scripturi. Textul lui se îndepărtează uneori de Septuaginta; de pildă, Is. 28,11-12 în 1Cor. 14,21: Origen (*Filocalia* 9,2) îi apropie forma de versiunea, posterioară, a lui Aquila. Epistola către Evrei (2,13) aplică în mod explicit Is. 8,18 la Iisus. La acestea se adaugă numeroasele aluzii și reminiscențe presărate în scrierile Noului Testament[76], precum și referirile abundente din Apocalipsa lui Ioan[77]. În Noul Testament, Isaia este prin excelență profetul lui Mesia și al misiunii lui Iisus (și a apostolilor Lui), atât la propriul său popor, cât și în fața neamurilor. Această imagine domină lecturile creștine din primele secole, până într-atât încât Ieronim poate spune, după Eusebiu, în Prefața *Comentariului la Isaia*: „nu este doar un Profet, ci un Evanghelist și un Apostol".

2. *Isaia la primii Părinți*[78]

Cele mai vechi scrieri, fără a depinde de Noul Testament, îi dau Profetului un rol important. Astfel, Clement al Romei (în *Prima epistolă către corinteni* 16,3-14) pune pe buzele lui Hristos pasajul Is. 53,1-12, pentru a da o pildă a umilinței lui Hristos ca slujitor. *Epistola lui Barnabas* se sprijină pe pasaje din Isaia pentru a polemiza cu cultul iudeilor și pentru a stabili caracterul mesianic al lui Iisus.

La Iustin, ceva mai târziu, atât în *Apologia*, cât și în *Dialogul cu Trifon*, referirea la versiunea Septuagintei pentru Isaia este fundamentală în argumentarea acestui caracter mesianic. *Dialogul* insistă asupra înlocuirii în Legământ a lui Israel cu neamurile. Îi atribuie lui Hristos prima cântare a Slujitorului (Is. 42,6-7 în *Dial.* 122,3 și Is. 42,1-4 în *Dial.* 123,8). Extrage un sens milenarist din Is. 65,17-25 (*Dial.* 81,1-2). Zămislirea feciorelnică a Mariei este comentată frecvent pornind de la versetul Is. 7,14, a cărui traducere din Septuaginta este apărată de mai multe ori, mai ales în *Dial.* 84,3. Citatele din Isaia sunt adesea foarte lungi, ca în *Dial.* 25,2-5

76. *Novum Testamentum Graece*, ed. Nestle-Aland[26], dă o listă de *loci citati vel allegati* din Isaia.
77. *Vide* P. Jay, art. cit., col. 791.
78. *Ibidem*, col. 794-805.

(Is. 63,15-64, 11), și numeroase (110 în *Dialog*, dintr-un total de 150 de citate biblice).

În *Demonstrația propovăduirii apostolice* a lui Irineu (păstrată în traducere armenească), Isaia este de asemenea cartea cel mai des folosită din toată Biblia. Sunt o prezență pregnantă la Irineu texte mesianice ca profeția despre Emmanuel (Is. 7,10-16 în *Împotriva ereziilor* III 21,4), arborele lui Iesei (Is. 11,1-10 în *Demonstrația* 59) și al patrulea cânt al Slujitorului (Is. 52,13–53,5 în *Demonstrația* 68). În argumentația sa teologică, el dezvoltă explicațiile lui Iustin (de exemplu, la Is. 7,14 în *Împotriva ereziilor* III 21,6), adăugând noi referiri la Profet.

Clement din Alexandria reține din Isaia exemplele de pedagogie divină, recurgând la exegeza alegorică, și compară învățătura Profetului cu doctrinele gânditorilor greci, poeți sau filozofi. Fără a lăsa deoparte versetele mesianice, le conferă uneori valoare simbolică.

La Tertulian, martor de bază pentru vechile traduceri latine ale Septuagintei, Isaia este, alături de Geneza, cartea cel mai des citată din Vechiul Testament. Aflate în număr mare în *Împotriva lui Marcion*, aceste citate joacă un rol de seamă și în controversele cu iudeii pe tema împlinirii profețiilor, și cu eretici ca Hermogene și Praxeas. Textul Septuagintei pe care îl traduce Tertulian aparține tipului alexandrin[79].

La Ciprian, Isaia rămâne profetul mesianic care Îl vestește pe Hristos, anunță repudierea lui Israel și mântuirea neamurilor[80].

3. *Comentarii patristice din secolele III-V*

Începând cu secolul al III-lea, Părinții au compus comentarii la Cartea lui Isaia[81]. Al lui Origen, în treizeci de cărți, s-a pierdut, cu excepția a trei fragmente (dintre care două se referă la Is. 26,19). A exercitat însă o influență puternică[82]. A fost folosit de Eusebiu al Cezareei și de Ieronim. Ei precizează că acesta din urmă se oprea la viziunea fiarelor în pustie

79. *Vide* P. Petitmengin, „Recherches sur les citations d'Isaïe chez Tertullien", în R. Gryson și P.-M. Bogaert (eds.), *Recherches sur l'histoire de la Bible latine*, Cahiers de la Revue Théologique de Louvain 19, Louvain-la-Neuve, 1987, pp. 21-41.
80. *Vide* M.A. Fahey, *Cyprian and the Bible. A Study in Third-century Exegesis*, Tübingen, 1971.
81. *Vide* P. Jay, art. cit., col. 805-811.
82. *Vide*, printre altele, R. Gryson și D. Szmatula, „Les commentaires patristiques sur Isaïe d'Origène à Jérôme", în *Revue des Études Augustiniennes* 36 (1990), pp. 3-41.

(Is. 30,6). Origen compusese şi o lucrare de un alt gen, sub formă de „note" punctuale, în care două fragmente (despre Is. 39,7 şi 66,1) s-au păstrat în *catenae*-le exegetice. Ţinuse, de altfel, predici despre Profet; din cele 25 de omilii ale lui Origen, pe care le cunoştea Ieronim, numai 9 au ajuns până la noi, în traducerea latină a lui Ieronim; ele se referă în mare parte la chemarea şi la viziunea profetului, capitolul 6 (5 omilii, celelalte 4 referindu-se la Is. 7,10-15; 4,1; 8,18-20 şi 10,10-14). Origen vedea în cei doi serafimi din Is. 6 pe Fiul şi pe Sfântul Duh, doctrină criticată de Teofil al Alexandriei şi de Ieronim[83].

Primul comentariu grecesc din secolul al IV-lea este al lui Eusebiu al Cezareei, din perioada imediat următoare Conciliului de la Niceea. Cunoscut vreme îndelungată numai fragmentar, prin tradiţia *catenae*-lor, este accesibil în prezent într-o formă care se apropie de cea completă datorită scholiilor marginale descoperite în 1933 de A. Möhle, într-un manuscris biblic de la Florenţa, *Laurentianus* 11.4, din secolul al XI-lea[84]. Lemele biblice au dispărut, dar lungile citate existente în comentariu permit reconstituirea textului biblic al lui Eusebiu. Acesta aparţine recensiunii hexaplare a Septuagintei. Eusebiu indică de şapte ori până la ce verset din Isaia ajungea un tom al lui Origen; el citează şi explică celelalte traduceri greceşti, a lui Aquila, a lui Symmachus şi a lui Theodotion; unele interpretări alegorice provin de la Origen. Lucrarea lui Eusebiu a exercitat o influenţă puternică asupra comentatorilor ulteriori, cu precădere asupra lui Ieronim şi a lui Theodoret al Cyrului. Această operă de exegeză comportă o autocelebrare instituţională a Bisericii, istoria ei dezvăluindu-se ca împlinirea evenimentelor prezise de profet şi ca principalul spaţiu al lucrării lui Dumnezeu; Imperiul Roman face deopotrivă parte din planul providenţial, dar ca o realitate secundară. Se regăseşte tratată abundent, tot cu sprijinul unui mare număr de referiri la Isaia, în *Demonstraţia evanghelică* şi în *Eglogele profetice*, tema creştinismului care ia locul iudaismului[85]. Comparaţia cu

83. *Vide* L. Chavoutier, „Querelle origéniste et controverses trinitaires", în *Vigiliae Christianae* 14 (1960), pp. 9-14.

84. J. Ziegler a folosit această descoperire în ediţia sa Isaia LXX, pentru colecţia de la Göttingen (1939), însărcinare pe care o preluase de la A. Möhle, şi a publicat ediţia *Comentariului* lui Eusebiu în 1975 (*GCS, Eusebius Werke* IX).

85. Michael Hollerich (*Eusebius of Caesarea's* Commentary on Isaiah, Oxford, 1999) analizează ecleziologia şi concepţiile politice ale lui Eusebiu în această lucrare, precum şi metoda lui exegetică.

apologetica din *Dialogul cu Trifon* al lui Iustin pune în valoare trăsături originale, pe fundalul unor interpretări comune: criticarea cultului iudaic insistă asupra limitării geografice a Legii mozaice, localizată la Ierusalim; respingerea lui Israel este pusă mai puternic în legătură cu căderea Ierusalimului; interesul pentru aproprierea creştină a profeţiei este mai slab deoarece Eusebiu se opunea montanismului; chiar dacă temele hristologice şi mesianice sunt aceleaşi în ansamblu, există unele excepţii (Is. 8,4 nu mai este aplicat la magi şi la Irod, ci la cucerirea Damascului şi a Samariei de către asirieni; legea cea nouă din Is. 51,4-5 nu mai este Hristos Însuşi, ci legea Bisericii creştine; ratificarea legământului cu Noe în Is. 54,8-9 este o făgăduinţă făcută acestui organism politic)[86]. Pe de altă parte, metoda are mai multă rigoare, datorită celor dobândite de ştiinţa lui Origen. Pentru chestiunile de fond, îl consultă pe Origen ca autoritate recunoscută, luându-şi totuşi destulă libertate, şi nu recurge la alegorie decât atunci când sensul istoric nu îi era limpede. Modificările interpretării lui Isaia, în comparaţie cu *Eglogele profetice* (contemporane cu prigoana lui Diocleţian) şi cu *Demonstraţia evanghelică* (după Edictul de la Milano) se explică prin noile circumstanţe (unificarea imperiului sub Constantin şi situaţia privilegiată a Bisericii): scade miza eshatologică, creşte interesul pentru istoria veterotestamentară şi pentru Biserica din prezent, iar formulările teologice vădit subordinaţioniste sunt evitate cu scrupulozitate, din cauza dezbaterilor deopotrivă tranşate şi reînnoite de Conciliul de la Niceea[87]. În *Comentariul la Isaia*, dintre strategiile prin care creştinii revendicau privilegiul de a fi adevărata parte a Domnului, Eusebiu o preferă pe cea care percepe o dezvoltare de la vechiul la noul Legământ, având drept consecinţă mişcarea inversă prin care creştinismul pretinde să-l înlocuiască pe Israel chiar şi în trecut, ca *Verus Israel*[88]. Ierusalimul restaurat este Biserica instituţională, întemeiată pe Logos, cu ierarhia sa care provine din „rămăşiţa" lui Israel, structură indicată prin reluarea alegorică a Is. 54,11-13[89].

86. M. Hollerich, *op. cit.*, pp. 43-44.

87. *Ibidem*, pp. 59-60.

88. Vezi consideraţiile lui M. Hollerich în capitolul V: „The Prehistory of the Godly Polity : Eusebius' Assessment of Judaism in the *Commentary on Isaiah*" (pp. 130-164).

89. M. Hollerich examinează în capitolul VI, „The Christian Church As the Godly Polity" (pp. 165-203), legătura intimă dintre Biserica instituţională şi Ierusalimul ceresc, importanţa pe care o capătă episcopul ca prim magistrat în cetatea lui Dumnezeu,

Ieronim cunoştea un comentariu al lui Didymus Orbul, în 18 cărţi, la capitolele 40–66 din Isaia. Trebuie să fi comentat însă şi Is. 1–39. Nu au rămas decât nişte aluzii în *Comentariul la Zaharia*.

S-a pierdut, de asemenea, comentariul lui Apollinarie al Laodiceei, pe care Ieronim îl prezintă ca fiind literal şi foarte succint.

Un *Comentariu la Isaia*, limitat la primele 16 capitole ale cărţii profetice, a fost transmis printre lucrările lui Vasile al Cezareei. Argumentul cel mai puternic împotriva autenticităţii este faptul că Nil al Ancyrei (care a murit în 430) citează această lucrare fără să-i numească autorul, pe când mai mulţi teologi de mai târziu, printre care Ioan Damaschinul, i-o atribuie lui Vasile. Au fost de asemenea observate diferenţe de stil între acest comentariu şi scrierile episcopului din Cezareea. Ele se pot totuşi explica prin genul literar, mai puţin îngrijit. Cert este că autorul e un episcop capadocian din a doua jumătate a secolului al IV-lea, care cunoştea lucrările lui Vasile şi care s-a folosit pe larg de o bună parte dintre ele[90]. Prologul insistă asupra dispoziţiilor morale şi religioase necesare pentru a primi inspiraţia profetică şi pentru a înţelege profeţia. Această învăţătură este o constantă a *Comentariului*, unde trece şi printr-o interpretare simbolică a textelor Scripturii. Implică o desăvârşită solidaritate între cunoaşterea primită de profet, înţelegerea interpretului care trebuie „să construiască şi să elaboreze expresiile concentrate în formule scurte" – propriu înţelepciunii fiind „prelungirea" cuvintelor, după Prov. 1,24 – şi predicarea învăţăturii, care îi edifică pe ascultători. Lucrarea Duhului se răsfrânge numai în „sufletele netede şi transparente". Viziunile Profetului nu corespund unor realităţi exterioare; este vorba de o contemplaţie intelectivă, „Duhul reprezentând natura divină prin enigme". Profetul nu vede numai viitorul, ci şi acele elemente ale prezentului care scapă privirii, precum şi „tainele inimii" (*cf.* 1Cor. 14,25). De aceea alegoria morală ocupă un loc de seamă în *Comentariu*, unul dintre principalele ei instrumente fiind etimologia.

la care se aplică şi profeţiile mesianice şi eshatologice, precum şi teologia politică a lui Eusebiu.

90. *Vide* Jonathan Fedwick, *Bibliotheca Basiliana Universalis*. III *The Ascetica, Contra Eunomium 1-3, Ad Amphilochium de Spiritu sancto, Dubia et spuria*, Turnhout, 1997, pp. 761-765. Nikolai A. Lipatov a evidenţiat numeroasele similitudini cu *Omiliile la Hexaemeron* ale lui Vasile (în *Studia Patristica* 27, 1993, pp. 42-48) şi este autorul unei traduceri englezeşti a *Comentariului la Isaia*, publicată în 2001 în „St. Vladimir Orthodox Theological Seminary Library".

Autorul respinge concepţia unei profeţii extatice: „Nu, Duhul nu cufundă sufletele în întuneric, ci face ca intelectul, purificat de petele păcatelor, să poată contempla cele inteligibile". Prologul justifică obscuritatea Scripturii profetice prin necesitatea unui efort – singurul în stare să garanteze păstrarea celor dobândite. „Se cuvine ca purităţii vieţii să-i stea alături cercetarea statornică a Scripturii, pentru ca natura înaltă şi mistică a profeţiilor divine să se întipărească în suflet printr-un exerciţiu neîntrerupt." În corpul propriu-zis al *Comentariului*, explicarea istorică a profeţiilor, în cadrul Vechiului Testament, este în permanenţă îmbinată cu aplicarea lor la prezentul şi trecutul Bisericii. Iar exegeza ilustrează pretutindeni ultima remarcă a prologului: „Ceea ce îl priveşte pe Hristos se află răspândit în întreaga profeţie, cuvintele referitoare la istorie fiind întotdeauna legate strâns de sensul mistic".

De la Ioan Hrisostomul s-a păstrat un comentariu incomplet, care se opreşte la Is. 8,10. A existat o continuare, înregistrată tahigrafic, ilizibilă pentru scribul aflat la originea tradiţiei manuscrise. O tradiţie armeană, care adaugă un comentariu la restul Cărţii lui Isaia, i-l atribuie în mod eronat lui Ioan Hrisostomul[91]. Exegeza din acest comentariu este de tip antiohian, istorico-literal, fără să neglijeze metaforele. Aplică totuşi profeţiile nu la Ierusalim, ci la Biserică (cum ar fi Is. 2,2). Nu este lăsată deoparte controversa cu iudeii, situaţie ce corespunde actualităţii antiohiene. Ioan Hrisostomul a mai compus, mai târziu (în 386-387), *Omilii despre Ozia*, în strânsă legătură cu *Comentariul* său la Isaia[92], şi o omilie la Is. 45,7.

Din secolul al V-lea s-a păstrat un comentariu amănunţit al lui Chiril al Alexandriei, care ocupă un întreg tom în *Patrologia greacă* a lui Migne (t. 70). Este dominat de tipologia hristologică. Aceasta ţine de ceea ce Chiril, evitând termenul „alegorie", numeşte „teorie", comportând şi interpretarea morală[93]. Istoria ocupă un loc important în această lucrare, atât prin situarea conţinutului profeţiei în trecutul lui Israel, cu referiri la alte cărţi biblice, cât

91. *Vide* introducerea lui Jean Dumortier la ediţia sa critică *Commentaire sur Isaïe de Jean Chrysostome*, „Sources chrétiennes", Cerf, Paris, 1983, pp. 12-14.

92. Introducere, text critic, traducere şi note de J. Dumortier, „Sources chrétiennes", Cerf, Paris, 1981.

93. J.-N. Guinot a arătat, în legătură cu istoria lui Ozia, cu vedenia lui Dumnezeu în mijlocul serafimilor şi cu purificarea lui Isaia (Is. 6,1-7), că perspectiva lui Chiril, ca şi a altor Părinţi greci, nu mai era cea a lui Origen: „L'héritage origénien des commentateurs grecs du prophète Isaïe", în *Origeniana Quarta* (ed. L. Lies), Innsbruck, 1987, pp. 379-389.

şi prin raportarea la vremea lui Hristos şi a apostolilor ori la cea a Bisericii. Citatele foarte lungi şi digresiunile ample îi conferă acestei lucrări o structură sinuoasă.

Încercând să cunoască starea recensiunii lucianice a Septuagintei la exegeţii care au folosit-o, August Möhle, însărcinat cu stabilirea textului lui Isaia, a redescoperit în 1929 *Comentariul la Isaia* al lui Theodoret al Cyrului, pe care Papadopoulos-Kerameus îl menţionase doar în 1899, în inventarul alcătuit pentru manuscrisul nr. 17 de la Mănăstirea Sfântului Mormânt de la Constantinopol. A. Möhle a editat acest comentariu în 1932, pornind de la manuscrisul amintit. Jean-Noël Guinot a reluat textul lui grecesc, adăugându-i o introducere, o traducere în limba franceză şi numeroase note[94]. În această lucrare, compusă cu puţin înainte de 447, Theodoret a preluat probabil câte ceva de la Theodor al Mopsuestiei – al cărui comentariu la profet s-a pierdut –, acordând însă un spaţiu ceva mai amplu profeţiilor mesianice aplicate la Hristos. Îndatorarea lui faţă de Eusebiu este destul de redusă, în pofida înrudirii tematice. Asemănările cu Chiril se limitează la tonalitatea generală a interpretării.

Lucrarea lui Hesychius din Ierusalim asupra lui Isaia aparţine unui gen cu totul diferit, cel al notelor sumare pe marginea textului biblic, privitoare la unele cuvinte sau la sensul unor enunţuri succinte[95].

Cât despre Părinţii latini, dat fiind că s-au pierdut comentariile lui Victorinus din Poetovio şi Ambrozie, iar cele opt omilii ale lui Zenon din Verona, cu un ton marcat antiiudaic, la Is. 1 şi 5, sunt succinte, lucrarea cea mai importantă pentru cunoaşterea textului Septuagintei şi a interpretării ei este monumentala operă a lui Ieronim[96]: el traduce adesea în latină din Septuaginta, după ce dă traducerea textului ebraic, compară textul original

94. „Sources chrétiennes", nr. 276 (1980), nr. 295 (1982), nr. 315 (1984), Cerf, Paris.

95. M. Faulhaber, *Hesychii Hierosolymitani interpretatio Isaiae prophetae*, Freiburg. i. Br., 1900.

96. *Vide* P. Jay, *L'exégèse de saint Jérôme d'après son* Commentaire sur Isaïe, Collection des Études Augustiniennes, Série Antiquité, 108, Paris, 1985. O nouă ediţie critică a *Comentariului* a fost publicată în colecţia *Vetus Latina. Aus der Geschichte der lateinischen Bibel*, sub îngrijirea lui R. Gryson, P.A. Deproost, J. Coulie *et al.* (Fribourg, 1993, *VL* 23, 1996, *VL* 30, 1998, *VL* 35, 1999, *VL* 36). De la Augustin nu au rămas nici comentarii, nici omilii la Isaia; în schimb, profetul este o prezenţă pregnantă în operele lui Augustin, cu precădere al patrulea cânt al Slujitorului (Is. 52,13–53,12) şi Is. 7,9b (despre raporturile dintre credinţă şi inteligenţă).

cu versiunea grecească, foloseşte celelalte trei traduceri greceşti, exploatează lucrările exegetice ale înaintaşilor săi şi oferă propriile explicaţii. Informaţii utile pot fi extrase şi din *Scrisorile* sale 18A şi 18B asupra exegezei la Is. 6,1-9 la Grigore din Nazianz şi la Origen.

Anumite pasaje din Isaia sunt puncte de articulaţie ale interpretării patristice[97]. Capitolul 1, alăturat lui Is. 6,9-10[98], susţine polemica împotriva iudaismului, de o virulenţă care variază de la un autor la altul. Is. 6,1-7, viziunea din Templu, alimentează reflecţia teologică sau doctrina privind legăturile dintre cele două Testamente (reprezentate uneori de cei doi serafimi). Proclamarea *Trisaghion*-ului (Is. 6,3) a intrat în uzul liturgic[99]. Profeţia despre Emmanuel (Is. 7,10–9,7) este referinţa fundamentală pentru lectura hristologică. Is. 7,14 nu încetează să fie obiect de dezbatere în legătură cu fecioria Mariei[100]. Is. 11,1-10 (arborele lui Iesei, darurile Duhului[101], pacea universală[102], speranţa neamurilor) este de asemenea un text capital. Is. 40,3-5 îl evocă pe înainte-mergător, Ioan Botezătorul, şi permite insistenţa asupra continuităţii dintre profeţi şi evanghelie. În privinţa cânturilor Slujitorului (Is. 42,1-7; 49,1-9a; 50,4-9a; 52,13–53,12), foarte prezente în Noul Testament, cu excepţia celui de-al treilea (din care există doar o reminiscenţă a v. 8, în Rom. 8,33), se poate spune că pe ele se întemeiază doctrina creştină a mântuirii aduse de Iisus. Cât despre ungerea din Is. 61,1-2, ea atestă misiunea mesianică a lui Iisus.

Alain Le Boulluec
(trad. de Ioana Costa)

*

97. P. Jay, art. cit., col. 811-820, dă o analiză amănunţită, cu referinţe la lucrările Părinţilor.

98. *Vide* C.A. Evans, „Isaiah 6,9-10 in rabbinic and patristic writings", în *Vigiliae Christianae* 36 (1982), pp. 275-281.

99. *Vide* B.D. Spinks, *The Sanctus in the Eucharistic Prayer*, Cambridge, 1991.

100. *Vide* A. Kamesar, „The virgin of Isaiah 7,14: the philological argument from the 2nd to the 5th century", în *Journal of Theological Studies* NS 41 (1990), pp. 51-75.

101. *Vide* K. Schlütz, *Isaiah 11,2 (die sieben Gaben des hl. Geistes) in den ersten vier christl. Jhh.*, 1932.

102. *Vide* V. Buchheit, „Tierfriede bei Hieronymus und seinen Vorgängern", în *Jahrbuch für Antike und Christentum* 33 (1990), pp. 21-35.

O apocrifă despre Isaia

Urcarea la cer a lui Isaia

Un document deosebit de interesant îl constituie *Urcarea la cer a lui Isaia*, care a beneficiat de o foarte bună editare realizată de un grup de cercetători italieni[103]. De asemenea, Enrico Norelli a publicat o traducere franceză însoțită de o amplă introducere și de comentarii stimulante[104]. Limba originală a scrierii este greaca, dar textul nu s-a păstrat decât în etiopiana clasică, grație faptului că, în Etiopia, *Urcarea la cer...* a fost multă vreme considerată o scriere canonică și inclusă ca atare în Vechiul Testament. S-au păstrat câteva fragmente în greacă, două fragmente destul de consistente în latină și câteva în coptă. Apocrifa este compusă din două secțiuni, numite convențional: „Martiriul lui Isaia" (cap. 1–5) și „Vedenia lui Isaia" (cap. 6–11). Așa cum arată Norelli, cele două secțiuni au „orientări teologice" diferite, nu însă contradictorii. În opinia cercetătorului italian, prima este o prefață cu caracter polemic, revendicator, atașată ulterior „Vedeniei lui Isaia". Unii editori le consideră opere distincte.

La originea apocrifei, în forma în care ea a ajuns la noi, se află un grup de profeți creștini – harismatici – care trăia în Siria, în împrejurimile Antiohiei, în prima jumătate a secolului al II-lea. Grupul își revendică o teologie docetistă. Potrivit *Urcării la cer...*, deasupra pământului se află firmamentul locuit de îngerii răzvrătiți și încă alte șapte ceruri. Iisus locuiește în cel de-al șaptelea, ultimul și cel mai „pur", împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt. El coboară în lume, schimbându-și înfățișarea (împrumută, rând pe rând, forma îngerilor, a demonilor care ocupă firmamentul, iar pe

103. *Ascensio Isaiae*, ed. P. Bettiolo, A. Kossova Giambelluca, C. Leonardi, E. Norelli, L. Perrone, I. *Textus*, 2. *Commentarius* („Corpus christianorum. Series apocryphorum", 7-8), Turnhout, 1995. Prelucrez aici un subcapitol din lucrarea mea, *Metamorfozele Anticristului la Părinții Bisericii*, trad. T. Ioniță, Polirom, Iași, 2006.

104. *L'Ascension d'Isaïe*, Brepols, 1998. Vezi și volumul de studii al lui Norelli *L'Ascensione di Isaia. Studi su un apocrifo al crocevia dei cristianesimi*, Bologna, 1994. Ne-au fost de mare folos lucrările autorilor: M. Pesce (ed.), *Isaia, il Diletto e la chiesa. Visione ed esegesi profetica cristiano-primitiva nell'Ascensione di Isaia*, Brescia, 1983; A. Acerbi, *L'Ascensione di Isaia. Cristologia e profetismo in Siria nei primi decenni del II secolo*, Milan, 1989; și P.C. Bori, *L'estasi del profeta ed altri saggi tra ebraismo e cristianesimo*, Bologna, 1989. *Cf.* și L.J. Lietaert Peerbolte, *The Antecedents of Antichrist...*, Leiden, 1995, pp. 194-210.

pământ ia chip de om) în funcție de locurile pe care le străbate, spre a nu fi recunoscut și proslăvit. Întruparea Mântuitorului constituie punctul de maxim interes teologic. Ea este caracterizată de o discreție absolută, este lipsită de prezența vreunui martor; fecioara nu naște trupește, ci într-o vedenie înfricoșătoare.

Grupul persecutat al harismaticilor sirieni, care se află la originea apocrifei, se identifică imaginar cu profetul Isaia, apreciat de regele Iezechias, dar respins de fiul și succesorul acestuia, Manase. Din pricină că profetul a descoperit înțeleptului rege „judecățile acestei lumi, chinurile gheenei, ale prințului acestei lumi, ale îngerilor săi, ale stăpânirii și puterii sale" (1,3), Sammael Malkira – care apare sub mai multe nume – se răzbună plănuind asasinarea profetului. Cum spuneam, regele Manase este exact opusul tatălui său. „Și-a întors inima sa de la Dumnezeu, slujind lui Beliar" (2,4). În timpul domniei sale „s-au înmulțit magia, vrăjitoriile, prezicerile, ghicitul, desfrânarea, adulterul, prigoana celor drepți" (2,5). Politica regelui este susținută la curte de o întreagă ceată de profeți lingușitori și mincinoși. Nemaiputând îndura o atare situație, Isaia părăsește Ierusalimul, retrăgându-se mai întâi în Betleem, iar apoi „în munți" (2,9) împreună cu o comunitate restrânsă de profeți prieteni. Ei vor rămâne aici timp de doi ani[105], până ce vor fi descoperiți și denunțați de falsul profet Beshira. Autorul introduce acest personaj (2,12) cu o dublă intenție. În primul rând, el joacă rolul de spion și de informator al regelui Manase: nimeni nu ar fi cunoscut ascunzătoarea lui Isaia. În al doilea rând, Beshira – nume derivat din ebraicul *behîr râ'*, „alesul răului" – constituie pretextul unei digresiuni consacrate „genealogiei falsului profetism". Unchiul lui Beshira ar fi fost Sedekias, conducătorul celor patru sute de profeți ai lui Baal de la curtea regelui Achab, care, din servilism, i-au prezis acestuia cucerirea unei cetăți inamice (3Rg. 22; 2Cron. 18). Faptele s-au petrecut însă contrar celor profețite.

105. Iată în ce manieră prezintă autorul modul de viață al acestei comunități cu totul speciale: „Purtau cu toții veșminte de sac și erau cu toții profeți; nu aveau nimic personal, erau lipsiți de orice bun și se aflau cu toții în doliu din pricina rătăcirii lui Israel. Se hrăneau doar cu ierburile sălbatice pe care le culegeau de pe vârfurile munților; după ce le strângeau le consumau împreună cu profetul Isaia" (2,10-11). Cumpătarea, postul, fuga de lume și inspirația profetică sunt trăsături comune terapeuților, prezentați de Philon (*De vita contemplativa*), esenienilor și discipolilor lui Ioan Botezătorul. Referitor la cumpătare, *cf.* și exemplul rechabiților (Ier. 35) și al lui Iuda Macabeul (2Mac. 5,27).

Nu numai că cetatea nu a fost cucerită, dar regele Achab a fost omorât în luptă. Profetul Michea, care îndrăznise să se împotrivească profeților mincinoși, fusese aruncat în temniță. Autorul *Urcării la cer a lui Isaia* nu se mulțumește să reproducă episodul din Biblie. El interpretează cuprinsul acestuia potrivit propriului cod ideologic. Astfel, din versiunea propusă de *Urcarea la cer*... aflăm că Michea, despre care cărțile canonice nu spun mai mult decât că a fost persecutat, este ucis cu lașitate de Achazia, regele Gomorei. În al doilea rând, autorul nostru îi caracterizează pe falșii profeți de la curtea regelui Achab ca „profeți ai lui Baal", aluzie intenționată la figura lui Ilie, un alt profet incomod.

Beshira îl acuză pe Isaia de blasfemie în fața regelui Manase: „Iată, Isaia însuși spune: «Mai mult decât Moise profetul mi-a fost dat să cunosc», căci zis-a Moise: «Nu va fi om care să vadă pe Dumnezeu și să fie viu»; iar Isaia mărturisește: «Eu am văzut pe Domnul, și iată că sunt viu»" (3,8-9). Aceleași acuzații erau invocate probabil împotriva profeților sirieni de autoritățile ecleziastice, acuzații justificate prin versetul de la Mt. 24,11: „Și mulți profeți mincinoși se vor ridica și pe mulți vor amăgi". Cu toate acestea, profeții își legitimează activitatea din perspectiva necesității misiunii profetice în interiorul Bisericii. Din punctul de vedere al autorității sacerdotale, apropierea parusiei este anunțată de înmulțirea impostorilor, a celor care se pretind inspirați. Din cel al profeților însă, apropierea parusiei se deduce din dispariția fervorii profetice și din instituționalizarea credinței. Pactizarea cu cele lumești constituie, pentru autorul *Urcării la cer*..., cea mai gravă trădare a Evangheliei, trădare care se înscrie totuși în ordinea divină a lucrurilor. „În zilele acelea, se vor înmulți cei care, lipsiți de înțelepciune, vor fi iubitori de argint. Și vor fi mulți prezbiteri nevrednici și păstori care își vor asupri oile lor, iar acestea vor fi lacome, căci nu vor avea păstori sfinți" (3, 24). Principalul semn eshatologic va fi însă retragerea Duhului din sufletele credincioșilor și mai ales din ale prezbiterilor. Aceștia vor fi cuprinși de patru duhuri rele: „duhul rătăcirii, al desfrânării, al slavei deșarte și al iubirii de argint" (3,28). Biserica se va îndepărta de la tradiția profetică autentică, cea a Vechiului Testament, înscriindu-se pe o traiectorie de declin ireversibil.

Pe acest fond de „sfârșit/istovire" a lumii și destrămare a Bisericii, Beliar va coborî pe pământ, dând o lovitură decisivă întregii omeniri. „Iar la sfârșitul vremurilor, va coborî Beliar, el, prințul cel mare, regele acestei lumi pe care a stăpânit-o dintotdeauna. Și va coborî din lăcașul său ca un om, ca un rege nevrednic, ucigaș de mamă, stăpânitor al acestei lumi; și va asupri floarea

pe care au sădit-o cei doisprezece apostoli ai Celui Iubit" (4,2-4). Isaia profețește ca ultimă etapă premergătoare parusiei întruparea lui Beliar într-un rege însetat de sânge. Tiranul eshatologic apare sub chipul unui *Nero redivivus*, credința respectivă având adepți în Siria, la începutul secolului al II-lea. În același timp, el constituie și o trimitere la regele Manase, stăpânit de același Beliar. Autorul denunță astfel orice formă de autoritarism instituțional ca având origine satanică (Beliar confundându-se cu Satan).

Capitolul 5 relatează martiriul lui Isaia. Sub privirile lui Beshira și ale falșilor profeți, chiar regele Manase îl taie pe profet cu un fierăstrău de lemn, tradiție care va fi preluată și perpetuată de iconografia creștină. În timp ce era astfel despicat „în două", Isaia, spune textul, „n-a strigat, nici n-a plâns, ci gura lui vorbea cu Duhul Sfânt" (5,14).

Cristian Bădiliță

Isaia

1 [1] Vedenie pe care a văzut-o Isaia, fiul lui Amos,
pe care a văzut-o împotriva Iudeii şi împotriva Ierusalimului,
pe vremea domniei lui Ozia, şi a lui Ioatham, şi a lui Achaz, şi a lui Ezekias, care au domnit în Iudeea.

[2] Ascultă, cerule, şi ia aminte, pământule,

1,1 Versetul constituie un titlu care înfăţişează cadrul cronologic al întregii activităţi a profetului. ♦ „Isaia, fiul lui Amos": ebr. *Yᵉša'yāhū* („mântuirea lui *YHWH*") fiul lui *'Āmōṣ* (care nu trebuie confundat cu profetul Amos – ebr. *'Āmōs*). A profeţit în Iuda între anii 740 – cca 700 î.H. ♦ „Ar trebui" – ne spune Ieronim – „să-l numim pe Isaia mai degrabă evanghelist decât profet, pentru că arată toate tainele lui Hristos şi ale Bisericii, încât ai putea gândi că a scris o istorie a celor întâmplate şi nu o profeţie a celor viitoare" (*Com. Is.*, PL 28, 825; de acum înainte *ad locum*, prescurtat *ad loc.*). ♦ „împotriva": gr. κατα, „referitor la", adesea „împotriva". ♦ „Ozia": ebr. *'Uzzīyāh* („tăria mea este *YHWH*"), rege în Iuda între 791/790 şi 740/739 î.H. (*cf.* 4Rg. 14,18-21). A purtat războaie împotriva filistenilor, arabilor şi amoriţilor, pe care i-a învins. A întărit fortificaţiile Ierusalimului şi a creat o armată permanentă. Din cauză că a practicat idolatria, Ozia a fost lovit de lepră, iar fiul său Ioatham i-a urmat la domnie (4Rg. 26,16-21). Nu demult s-a descoperit o lespede în Ierusalim, datată din secolul I d.H., pe care scrie: „Aici au fost aduse osemintele lui Ozia, regele lui Iuda, nu deschideţi!" (DB, p. 955). ♦ „Ioatham": ebr. *Yōthām* („*YHWH* este desăvârşit"), rege în Iuda (740-732 î.H.). A extins graniţele regatului supunându-i pe amoniţi. ♦ „Achaz": ebr. *'Āḥāz*, rege în Iuda, 732-715 î.H. S-a închinat la idoli, şi-a jertfit întâiul născut lui Moloch (4Rg. 16,3-4); a făcut „ce este rău" înaintea Domnului (*cf.* 2Par. 28,1-5). ♦ „Ezekias": ebr. *Yᵉḥizᵉqīyāhū* („puterea mea este *YHWH*"), rege în Iuda; a domnit douăzeci şi nouă de ani. Întreprinde o reformă religioasă, renovează şi purifică Templul, reînnoind legământul dintre Domnul şi poporul său prin sărbătorirea Paştelui (2Par. 30–31).
1,2-9 Lipsa de recunoştinţă a poporului faţă de binefacerile Domnului.
1,2 „pământule": fiind de genul neutru în română, nu poate reda imaginea cuplului divin primordial „cer" (în greacă, masculin) – „pământ" (feminin), gr. οὐρανὸς καὶ γῆ, aflat la originea creaţiei în mai toate cosmogoniile arhaice (*cf.* Hesiod, *Theogonia*). „Întru început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul" (Gen. 1,1), adică făpturile cereşti şi pământeşti. ♦ „Născut-am": gr. γεννάω echivalează aici ebr. *gādhal*, „a creşte (un copil)"; Theodotion

că Domnul a grăit:
„Născut-am fii şi i-am crescut,
dar ei s-au lepădat de Mine.
[3] Boul cunoaşte pe cel ce l-a dobândit
şi asinul – ieslea stăpânului său;
dar Israel nu M-a cunoscut,
şi poporul nu M-a înţeles."
[4] Vai, neam păcătos,
popor plin de păcate,
sămânţă rea,
fii nelegiuiţi!

şi Symmachos traduc mai exact cu ἐκτρέφω; într-adevăr, VT evită să folosească pentru Dumnezeu metafora prea antropomorfă a zămislirii. ♦ „s-au lepădat": TM are „s-au răzvrătit". ♦ Dumnezeu, Care e bun după fire, vrând să aibă fiinţe faţă de care să-Şi arate binefacerile, fiinţe care s-ar bucura primindu-le, a făcut făpturi vrednice de El, adică în stare să-L înţeleagă cum se cuvine; de aceea zice că „a născut fii" (Origen, *Despre principii*, PSB 8, p. 307).

1,3 „Boul... asinul": Beda (ACCS, p. 6) comentează: boul este un animal „curat", simbol pentru poporul lui Israel, curăţit prin jugul Legii şi deprins să rumege cuvintele ei, iar „măgarul" reprezintă neamurile păgânite de idolatrie. Aşadar, unii au interpretat „boul" ca reprezentând poporul lui Israel cel curat, care l-a cunoscut şi urmat pe Iisus Hristos, iar „asinul" – neamurile păgâne, care au cunoscut ieslea Domnului, de unde se vor hrăni cu adevărul. ♦ De aici imaginea a fost preluată în evanghelia apocrifă a lui Pseudo-Matei (14), de unde provine reprezentarea iconografică a acestor două animale în scena Naşterii Domnului, alături de ieslea cu Pruncul. ♦ „nu M-a cunoscut... nu M-a înţeles": TM are „nu a cunoscut... nu a ştiut". ♦ „cunoscut": verbul este la aorist, cu valoare gnomică, la fel ca în TM.

1,4 „neam... popor...": după unii comentatori moderni, „neam" se referă aici la Regatul de Nord, format din cele zece triburi care s-au desprins de tribul lui Iuda, fidel dinastiei davidice, rămânând astfel „poporul" Domnului (*cf.* WBC I, p. 18). Dar, după comentatorii vechi, „popor" este Israel, iar „neamuri" denumeşte mulţimea păgânilor idolatri. ♦ „sămânţă rea": Ioan Botezătorul reia acest gen de invective la adresa fariseilor: „pui de vipere" (Mt. 3,7). ♦ „L-aţi mâniat": TM are „L-aţi dispreţuit". ♦ „Sfântul lui Israel": titlu dat adesea lui Dumnezeu în Isaia; rar în restul VT (4Rg. 19,22; Ier. 27[50],29; 28[51],5; Ps. 70/71,22; 77/78,41; 88/89,19). Expresia subliniază atât „sfinţenia" (transcendenţa) lui Dumnezeu, faţă de care se impune atitudinea de adoraţie a omului, manifestată şi prin modul de a trăi (*cf.* Lev. 17–26; Iez. 40–55), cât şi relaţia Lui cu poporul, de „apartenenţă" reciprocă în virtutea Legământului. ♦ În versiunile româneşti anterioare se adaugă la finalul versetului: „străinară-se îndărăt" (BB), „străinatu-v'aţi înapoi" (BS), după *Codex Sinaiticus*, care corespunde aici TM.

L-aţi părăsit pe Domnul
şi L-aţi mâniat pe Sfântul lui Israel.

[5] „La ce bun să mai fiţi bătuţi,
voi, care adăugaţi fărădelege?
Capul întreg [a ajuns] în durere
şi inima cu totul în întristare.
[6] De la picioare până la cap
lovitură, vânătaie, rană obrintită:
nu ai unde să pui un leac,
sau untdelemn, sau legături.
[7] Pământul vostru – un pustiu,
cetăţile voastre – arse în foc,
ţara voastră, sub ochii voştri v-o mănâncă străinii
şi a rămas pustie,
răvăşită de popoare străine.
[8] Fiica Sionului fi-va părăsită

1,5 „La ce bun": gr. τί, „de ce", echivalează ebr. *'al māh*, „cum", „de ce". ♦ „Capul întreg... inima cu totul": se poate înţelege şi „orice cap... orice inimă".

1,6 „obrintită": gr. φλεγμαίνουσα, „inflamată/infectată/purulentă". ♦ În TM: „Din talpa piciorului până în creştet, nimic sănătos: [doar] lovitură şi vânătaie şi rană proaspătă pe care n-au curăţat-o, n-au legat-o şi n-au înmuiat-o cu untdelemn." ♦ „leac": gr. μάλαγμα, „compresă (cu emolient)". ♦ „legături": gr. καταδέσμους, „bandaje". ♦ După Theodoret al Cyrului, „capul" îi reprezintă pe regi şi pe conducători, „inima" pe preoţi şi pe învăţători, iar ceilalţi sunt „picioare" (*Commentaire sur Isaïe*, traducere şi note de Jean-Noël Guinot, Sources chrétiennes 276, 295, 315, respectiv vol. I, cap. 1,1–9,6, vol. II, cap. 9,7–44,22, vol. III, cap. 44,23–66,24; de aici înainte, citat *ad loc.*). ♦ „Cel care nu-şi mărturiseşte păcatul este fără leac" (Ieronim, ACCS, p. 9). ♦ După „De la picioare până la cap", BB are în plus: „nu iaste întru el întregăciune", urmând ediţia de la Frankfurt a Septuagintei (1597), care are aici un text mai apropiat de TM.

1,7-9 Expediţia lui Nabucodonosor împotriva Ierusalimului, deportarea poporului şi distrugerea Templului între anii 598 şi 587 î.H. sunt prezentate de Părinţi ca o prefigurare a ceea ce urma să se împlinească pe vremea împăratului Titus şi Hadrian, în epoca romană, după cuvântul Domnului, care a prezis distrugerea Templului (Mt. 24,2). Începând cu anul 70 d.H. Iudeea devine provincie imperială. După victoria lui Hadrian, în 134 d.H., şi transformarea Iudeii în provincia Syro-Palestina, evreilor le-a fost interzis accesul în Ierusalim. După Theodoret (*ad loc.*), „popoarele străine" (v. 7) despre care vorbeşte profetul Isaia sunt popoarele supuse romanilor.

1,8 „Fiica Sionului": expresie specifică limbii ebraice pentru a desemna Ierusalimul şi, în sens mai larg, tot poporul lui Israel, după cum „fiii oamenilor" se foloseşte pentru

ca o colibă în vie,
ca un bordei într-o grădină de castraveți,
ca o cetate împresurată."
[9] Și dacă Domnul Savaot nu ne-ar fi lăsat o sămânță,
am fi ajuns ca Sodoma,
ne-am fi asemănat cu Gomora.

[10] Ascultați cuvântul Domnului,
căpetenii ale Sodomei!
Luați aminte la Legea lui Dumnezeu,
popor al Gomorei!
[11] „Ce este pentru Mine mulțimea jertfelor voastre?
zice Domnul.
Sunt sătul de arderile de tot de berbeci,
grăsime de miei ori sânge de tauri și de țapi nu vreau,
[12] nici să veniți să vă înfățișați înaintea Mea.

„oameni", iar „fiii profeților" pentru „profeți" etc. ♦ „colibă... bordei": adăposturi temporare făcute pe câmp de agricultori și abandonate după recoltare. Unii Părinți au văzut aici o imagine a Templului, părăsit și distrus în urma „recoltării" rămășiței lui Israel, adică a celor care s-au mântuit prin Botez, începând cu cei trei mii (Fp. 2,41) și apoi cu cei cinci mii (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „cetate împresurată": poate fi o aluzie la situația Ierusalimului în 701 î.H., când era asediat de asirieni.

1,9 „o sămânță": *cf.* Gen. 15,18. Pentru Vasile cel Mare, „sămânța" este Hristos, altfel profetul ar fi folosit pluralul (*cf. Commentarii in Isaiam prophetam*, PG 30, 159A; de acum înainte, citat *ad loc.*). ♦ În TM: „o rămășiță", ebr. *šārīdh*, păstrată pentru a da slavă lui Dumnezeu. ♦ Sodoma și Gomora rămân ca imagine tipică a cetăților păcătoase (*cf.* Gen. 18–19; Deut. 29,22; Is. 13,19; Am. 4,11; Sof. 2,9). ♦ Versetul este citat de apostolul Pavel în Rom. 9,29.

1,10-20 Cultul exterior neînsoțit de fapte de dreptate nu are nici o valoare – *cf.* 29,13-14; Am. 5,21-27.

1,11 Domnul nu așteaptă mulțimea jertfelor, ci convertirea sinceră (Ps. 50/51,19). „Jertfa" a devenit spirituală, odată cu schimbarea preoției (Evr. 7,12); este una singură, Hristos (Ef. 5,2), cu care se unesc și jertfele sfinților (2Cor. 4,10); este o singură „stropire", Botezul nașterii din nou (Tit 3,5); o singură iertare a păcatelor (Evr. 9,12-14) (Vasile cel Mare, *ad loc.*). ♦ Maxim Mărturisitorul avertizează că „toată nevoința (asceza) care nu are iubire este străină de Dumnezeu" („Cuvânt ascetic", *Filocalia*, vol. II, p. 48).

1,12 „nici să veniți": se mai poate înțelege și „nici chiar dacă veniți". ♦ „Să nu mai călcați prin curtea Mea": *litt.* „a călca curtea Mea [13] nu adăugați/continuați!" – calc frecvent după ebraică. ♦ În TM, versetul începe o frază nouă, *litt.*: „Când veniți să vă arătați în fața Mea, cine a cerut aceasta din mâinile voastre, să călcați curțile Mele?".

Cine v-a cerut acestea din mâinile voastre?
Să nu mai călcați prin curtea Mea!
[13] Chiar dacă aduceți lamura făinii, e în zadar;
tămâia este urâciune pentru Mine.
Lunile voastre noi și sabatele și ziua cea mare
nu le mai sufăr.
Postul și nelucrarea [14] și lunile voastre noi și praznicele voastre
le urăște sufletul Meu;
M-am săturat de voi:
n-am să mai trec cu vederea păcatele voastre.
[15] Când vă veți întinde mâinile către Mine
Îmi voi întoarce ochii de la voi;
și de veți înmulți ruga,
nu vă voi da ascultare;
căci mâinile voastre sunt pline de sânge.

1,13 „lamura făinii": cea mai curată și mai aleasă făină, numită pe alocuri și „floarea făinii". ♦ În TM, versetul este: „Nu mai adăugați ofrande zadarnice, fumul e urâciune pentru Mine; luna nouă și sabatul și convocarea [adunării]... Nu mai înghit nelegiuire și adunare [sfântă]". ♦ „Lunile voastre noi": este vorba de un cult arhaic, care prevedea adunări și jertfe la fiecare lună nouă și lună plină, adică la interval de paisprezece zile. Dar aici accentul cade pe adj. posesiv *voastre* (lunile *voastre*, jertfele *voastre*, praznicele *voastre*, sabatele *voastre*): un adevărat rechizitoriu la adresa celebrărilor ipocrite, la care nu se participă din inimă, prin care profetul arată că jertfele nu sunt primite dacă sunt aduse fără frică de Dumnezeu și în stare de păcat. Intenția rea a celui ce aduce jertfa, spune Ioan Gură de Aur, o schimbă în urâciune (βδέλυγμα), iar inima bună îi dă bună mireasmă (*Omilii la Facerea*, 27.8). ♦ „După cum virtutea dreptului Noe a prefăcut fumul și mirosul de grăsime arsă în miros cu bună mireasmă, tot așa și răutatea celor ce tămâiau a prefăcut mirosul cel bun de tămâie în urâciune. Bunul Stăpân nu se uită atât la ceea ce facem, cât la ceea ce avem în mintea noastră, de acolo de unde pornesc faptele noastre; și, uitându-se la gândurile noastre lăuntrice, primește faptele noastre sau își întoarce fața. Fie de ne rugăm, fie de postim, fie de facem milostenie – că acestea sunt jertfele noastre cele duhovnicești –, fie de facem vreo altă faptă, să o facem mânați de gânduri curate, ca să primim cunună vrednică de osteneli" (Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 337). ♦ Origen (*Omilii la Numerii*, PSB 6, p. 198) observă cu sagacitate că, înainte de a păcătui poporul Său, Domnul se referea la poruncile pentru jertfe numindu-le „Sărbătorile Mele", iar după ce poporul a căzut în păcat nu mai zice „Sărbătorile Mele", ci „sărbătorile voastre". ♦ În TM nu apare „nelucrarea" (ἀργία = ἀεργία – α + ἔργον „lucru"), tradus de noi etimologic, pentru că se referă la mulțimea interdicțiilor de a lucra în zi de sabat; bine tradus în BB: „ținerea de la lucru".

1,14 În TM, al doilea hemistih este: „au ajuns pentru Mine povară, am obosit să o car".

16 Spălați-vă, curățiți-vă,
lepădați răutățile din sufletele voastre dinaintea ochilor Mei,
opriți-vă de la răutățile voastre,
17 învățați să faceți binele;
căutați judecata,
izbăviți-l pe cel nedreptățit,
apărați-l pe orfan
și faceți dreptate văduvei;
18 apoi veniți să ne judecăm –
zice Domnul:
chiar de-ar fi păcatele voastre ca purpura,
ca zăpada le voi albi,
iar de-ar fi precum cârmâzul,
ca lâna le voi albi.

1,16 „răutățile din sufletele voastre": TM are „răutatea faptelor voastre". ♦ „Spălați-vă": „Cum?" se întreabă Ioan Gură de Aur: „Cu lacrimi, cu suspine, cu milostenie. Cere iertare celor pe care i-ai supărat, împacă-te cu toți, curățește-ți limba ca să nu mai greșești lui Dumnezeu. Altfel, este ca și cum cineva cu mâinile mânjite cu scârnă ți-ar cuprinde picioarele, rugându-te ceva. Oare nu vei îmbrânci cu piciorul departe de tine un astfel de om, mai degrabă decât să-l asculți? Tot așa, limba celui care se roagă este «mâna» cu care cuprinde picioarele lui Dumnezeu" (*Omilii la Matei*, 51.5; ACCS, p. 15). ♦ „dinaintea ochilor Mei": pocăința nu trebuie făcută înaintea oamenilor, care judecă felurit, ci înaintea lui Dumnezeu, „care cercetează inimile și rărunchii" și care așteaptă roadele pocăinței (Ioan Gură de Aur, ACCS, p. 16). ♦ „răutățile": gr. πονηρίας; Theodoret (*ad loc.*) preferă sensul de „viclenie", „perversitate" în legătură cu „gândurile ascunse" (κεκρυμμένους λογισμούς).

1,17 „orfan": în limba română, termenul are un sens limitat doar la copiii care și-au pierdut părinții, pe când în greacă ὀρφανός se folosește și cu referire la părinții care și-au pierdut copiii; este vorba de orice om rămas singur și neajutorat, fără familie. Lipsa sau nerecunoașterea din partea tatălui însemna în societățile tradiționale, riguros patriarhale, pierderea unor drepturi și un statut social inferior, asemănător bastardului din Evul Mediu.

1,18 „să ne judecăm": gr. διελέγχομαι, „a dezbate", „a discuta/pleda (un caz)". ♦ „ca purpura": adică roșu-închis spre violet, „ca mohorâciunea" (BS). ♦ „cârmâz": vopsea roșie stacojie obținută din fructul unei plante sau dintr-o insectă; gr. κόκκινος, „stacoju"; „fir/obiect stacoju". ♦ „zăpada... lâna" sunt simboluri ale inocenței și ale iertării păcatelor prin jertfa Mielului; pe atunci, dacă se vopsea lâna albă, își pierdea pentru totdeauna culoarea naturală și nu se mai putea albi din nou ca la început prin mijloace „tehnice" (*cf.* Horațiu, *Carm.* 3.5: *„Neque lana medicata fuco refert colores amissos."*)

19 Și dacă veți vrea și-Mi veți da ascultare,
veți mânca bunătățile pământului;
20 iar dacă nu veți vrea și nu-Mi veți da ascultare,
sabia vă va mânca";
căci gura Domnului a grăit acestea.

21 „Cum de-a ajuns o curvă
cetatea credincioasă a Sionului,
cea plină de judecată,
întru care se odihnea dreptatea,
iar acum... ucigașii!
22 Argintul vostru nu este curat,
negustorii tăi amestecă vinul cu apă.
23 Căpeteniile tale sunt nesupuse,
părtașe cu hoții,
iubitoare de plocoane,
ahtiate după plată;
pe orfani nu-i apără
și la pricina văduvelor nu iau aminte."
24 De aceea, acestea le zice Stăpânul, Domnul Savaot:

1,19 „dacă veți vrea": „Depinde de voia proprie să ducem o viață cinstită, pe care Dumnezeu o cere de la noi, nu ceva impus de El sau de altcineva din afară, sau, cum cred unii, prin hotărârile destinului, ci decisivă rămâne hotărârea noastră proprie (libertatea voinței), după cum mărturisește profetul" (Origen, *Filocalia*, PSB 7, p. 424).

1,20 „sabia": se referă la invazia asiriană; ea mai poate fi evitată dacă poporul reîncepe să asculte de Domnul (*cf.* v. 19). ♦ Pentru Tertulian, este focul aprins de cei ce fac răul cu voia lor (*cf. Apologia* I, 44).

1,21-28 Lamentație asupra Ierusalimului.

1,21 Spre deosebire de Osea, Ieremia și Iezechiel, Isaia folosește doar aici imaginea prostituatei pentru poporul căzut în idolatrie.

1,22 „negustorii": gr. κάπηλοι îi desemnează pe negustorii mărunți, spre deosebire de negustorii *en gros* (ἔμποροι). ♦ În TM: „Argintul tău a ajuns zgură, băutura ta, slăbită cu apă".

1,24 „voi face judecată cu dușmanii Mei": în sensul că „voi scoate paguba *de la* dușmani" (ἐκ τῶν ἐχθρῶν). ♦ Începutul versetului în TM: „De aceea – oracol al Stăpânului, *YHWH* al oștirilor, Cel Puternic al lui Israel – vai, Îmi voi răcori mânia...". „Cel puternic al lui Israel/al lui Iacob" (Gen. 49,24; Is. 49,26; 60,16; Ps. 131/132,2.5) este un nume divin arhaic; epitetul este în alte locuri aplicat războinicilor sau animalelor puternice.

„Vai celor tari din Israel!
Căci nu se va potoli mânia Mea împotriva vrăjmaşilor,
şi voi face judecată cu duşmanii Mei.
25 Îmi voi întinde mâna împotriva ta
şi te voi arde spre curăţire.
Pe răzvrătiţi îi voi nimici,
voi îndepărta de la tine pe toţi nelegiuiţii
şi pe toţi cei trufaşi îi voi umili.
26 Şi-i voi face pe judecătorii tăi ca mai înainte,
şi pe povăţuitorii tăi ca la început.
Şi după acestea te vei chema Cetatea dreptăţii,
credincioasa cetate-mamă, Sion.
27 Căci cu judecată va fi izbăvită robimea ei,
şi cu milostivire;
28 vor fi zdrobiţi nelegiuiţii cu păcătoşii laolaltă,
şi cei ce L-au părăsit pe Domnul împreună vor pieri.
29 Fiindcă se vor ruşina pentru idolii lor,

1,25 În TM versetul e mai scurt: „Îmi voi întoarce mâna asupra ta, voi curăţi precum leşia zgura ta, voi îndepărta toată tinicheaua ta". Pentru obţinerea argintului, minereul era încălzit laolaltă cu fier; în caz de eşec, se recurgea la un nou procedeu de purificare, cu un amestec de potasă şi sodă (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

1,26 „mamă": nu apare în TM, iar „Sion" face parte din versetul următor. ♦ „ca la început": *i.e.* ca pe vremea lui Moise şi Aaron, Nadab şi Abiud şi cei şaptezeci de bătrâni (Ex. 24,1). ♦ „Cetatea *dreptăţii*, *credincioasa* cetate": pentru Ieronim (ACCS, p. 22), expresia se referă la Biserica celor care au urmat lui Hristos, formată din evreii *drepţi*, la care s-au adăugat neamurile *credincioase*.

1,27 În TM: „Sionul va fi răscumpărat prin judecată, iar cei întorşi ai săi, prin dreptate". ♦ „robimea": am tradus astfel αἰχμαλωσία, termen care desemnează în greacă atât starea abstractă de captivitate (robia), cât şi mulţimea concretă a captivilor. ♦ „cu milostivire": Dumnezeu a îndulcit dreptatea prin milă. Chiar dacă i-a pedepsit pe cei păcătoşi şi apoi i-a iertat, în urma pocăinţei lor, mântuirea nu este rezultatul unei simple şi „drepte" compensaţii, ci al milei dumnezeieşti.

1,29-30 În TM, acest verset şi următorul sunt o adresare la pers. a II-a plural. ♦ „idolii": TM are un termen mai concret, „terebinţi", copaci care străjuiau altarele idoleşti. ♦ „pe care le-au poftit": TM are „pe care le-aţi ales". ♦ Profetul Îşi mustră concetăţenii pentru că au adoptat ritualuri din cultele canaanene ale fertilităţii. Texte ulterioare dau mărturie despre persistenţa acestora: Ier. 2,20.23; Is. 57,5; 65,3; 66,17. ♦ „grădinile": în v. 29 este vorba de „grădina casei" (κῆπος), pe când în v. 30 avem gr. παράδεισος, din *pairi-daeza*, termen de origine persană care desemna parcurile regale, pline de pomi roditori.

pe care ei înşişi i-au voit,
şi s-au făcut de ruşine cu grădinile lor,
pe care le-au poftit.
30 Căci vor fi ca un terebint care şi-a scuturat frunzele
şi ca o livadă lipsită de apă.
31 Iar tăria lor va fi ca puzderia de cânepă
şi lucrările lor ca scânteile focului;
vor arde nelegiuiţii cu păcătoşii laolaltă
şi nu va fi cine să stingă."

2 [1] Cuvântul care s-a făcut de la Domnul către Isaia, fiul lui Amos, despre Iudeea şi despre Ierusalim.

[2] În zilele de pe urmă
muntele Domnului va fi la vedere
şi casa Domnului pe vârfurile munţilor

În tradiţia creştină termenul a fost asociat cu fericirea raiului. ♦ „terebint": arbore răşinos cu fructe roşii, asemănătoare piperului, cu care este înrudit, din care se extrage terebentina. Cu aspect nobil în timpul verii, trist şi jalnic toamna, când îi cade frunza.

1,31 În TM: „Şi cel puternic va fi precum cânepa şi lucrarea lui – scânteie, şi vor arde amândoi laolaltă şi nu va fi cine să stingă".

2,1 „Cuvântul care s-a făcut de la Domnul către Isaia...": TM are „Vedenia" (*litt.* „Cuvântul/lucrul pe care l-a văzut Isaia..."). Acest verset ar putea constitui un titlu pentru ansamblul cap. 2–12. ♦ „despre Iudeea": gr. περὶ τῆς Ἰουδαίας. Schimbarea prepoziţiei κατά („împotriva") cu περὶ indică „tonul" profeţiei în vv. 1-4.

2,2-4 Pasajul se regăseşte aproape identic în Mich. 4,1-3, fapt care a pus probleme exegeţilor: nu există o explicaţie unanim acceptată (*cf.* nota la Mich. 4,1-5 din prezenta ediţie).

2,2 „muntele Domnului... neamurile": TM are: „muntele Casei Domnului va fi întărit peste culmile munţilor şi se va înălţa peste dealuri, şi vor curge într-acolo toate neamurile". ♦ Pasajul manifestă o deschidere universală neaşteptată pentru această epocă; ea se va dezvolta în a doua şi a treia parte a Cărţii lui Isaia (vezi Introducerea). ♦ „zilele de pe urmă": pentru creştini, expresia trimite la era inaugurată prin întruparea lui Hristos şi care se va încheia la a doua venire a Lui. ♦ Sfinţii Părinţi dau acestui verset o explicaţie alegorică şi înţeleg prin „munte" Biserica (Chiril al Alexandriei, *Comm. in Isaiam*, PG 70, 68D) sau pe Hristos: „Acea stâncă a crescut şi s-a făcut un munte mare, încât a acoperit faţa întregului Pământ" (*cf.* Dan. 2,35). Se prevesteşte aici răspândirea minunată a dreptei credinţe şi nimicirea idolatriei, în timp ce „Casa Domnului" va primi cinstirea cuvenită şi se va descoperi frumuseţea Adevărului (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „la el": în LXX, pronumele αὐτό este de genul neutru şi se acordă cu „muntele".

şi se va înălţa mai presus de dealuri;
şi vor veni la el toate neamurile
[3] şi multe neamuri vor merge şi vor zice:
„Haideţi, să ne suim la muntele Domnului
şi la casa Dumnezeului lui Iacob;
şi [El] ne va vesti calea Sa
şi vom merge pe ea."
Căci din Sion va ieşi lege,
şi Cuvântul Domnului, din Ierusalim.
[4] Şi va face judecată în mijlocul neamurilor

2,3 „lege": gr. νόμος echivalează ebr. *tōrāh*, al cărui sens este mai degrabă „învăţătură de viaţă", nu doar o listă de prescripţii, ci modul în care Dumnezeu îl învaţă pe om să trăiască pentru a fi fericit. ♦ „Evanghelia se vesteşte lumii din Ierusalim (= Sion)" (Vasile cel Mare, *ad loc.*).

2,2-4 Ioan Gură de Aur angajează o polemică contra iudeilor, respingând toate interpretările care raportau profeţia la întoarcerea din Babilon şi la Templu, iar Theodoret (*ad loc.*) se întreabă retoric: „Cum de există interpreţi ai lui Isaia care cred că acest loc se referă la întoarcerea din robia babiloniană? Care neamuri au dat năvală la Templu să se închine, după reconstrucţia lui? Ce Lege s-a dat aici? Vechea Lege s-a dat în muntele Sinai, nu în Sion! „Clar" – zice – „este vorba de Noul Testament, Legea cea nouă, dată de Hristos prin apostoli".

2,4 „în mijlocul neamurilor": gr. ἀνὰ μέσον. În TM: „(va judeca) *între* neamuri". Este semnificativă diferenţa: a judeca *în mijlocul* neamurilor înseamnă a deosebi înlăuntrul fiecărui popor „oile de capre" şi drept urmare [Dumnezeu] „va mustra mult popor" în urma judecării faptelor personale ale fiecăruia; a judeca *între* neamuri ar putea însemna a deosebi între popoare „drepte" şi „nedrepte", între popoare asuprite (victime) şi asupritoare (călăi). Apostolul Pavel accentuează că în Biserică „nu mai există grec şi iudeu [...], barbar, scit, sclav, liber" (Col. 3,11) ♦ „mult popor": TM are „popoare multe". ♦ „îşi vor preface": gr. συγκόπτω, „a bate", „a sfărâma", „a despica" – aici e gestul fierarului care modelează un obiect metalic. ♦ La prima venire a Domnului pacea politică domnea peste lume, instituită de Imperiul Roman, care a desfiinţat „împărţirea" regalităţii între diverse neamuri, ce se ridicau unul contra altuia (Theodoret, *ad loc.*). Aşa va fi şi la a doua venire (*cf.* Apoc. 13,7-8). ♦ „nu vor mai învăţa să se războiască": atunci când popoarele vor fi stăpânite de Hristos şi Îl vor avea în inimi, va domni pacea în mijlocul vrajbei omeneşti (*cf.* Chiril al Alexandriei, *Comm. in Isaiam*, PG 70, 73). ♦ „îşi vor preface săbiile în pluguri şi lăncile în seceri": Nil Ascetul („Cuvânt trebuincios şi folositor", *Filocalia*, vol. I, p. 228) oferă o interpretare alegoric-spirituală: „După ce am supus toate patimile şi nu ne mai tulbură duşmanii din nici o parte, bine este să plugărim spre folosul celor mulţi, să ne mutăm puterile sufleteşti de la deprinderea războinică la plugărirea celor care sunt înfundaţi în faptele răutăţii".

şi va mustra mult popor;
şi îşi vor preface săbiile în pluguri
şi lăncile în seceri
şi nici un neam nu va mai lua sabia împotriva altui neam,
şi nu vor mai învăţa să se războiască.

[5] Şi acum, casă a lui Iacob,
veniţi să umblăm în lumina Domnului!

[6] Căci El Şi-a lăsat poporul,
casa lui Israel,
pentru că ţara lor s-a umplut de vrăji ca la început,
ca [ţara] Străinilor,
şi li s-au născut mulţi copii străini.
[7] Căci ţara lor s-a umplut de argint şi de aur,

2,6 Pasajul care începe aici este un poem cu tentă judiciară, cuprinzând o acuzaţie şi o sentinţă din partea lui Dumnezeu. ♦ „Şi-a lăsat": gr. ἀνίημι este polisemantic, sensul de bază fiind „a trimite în sus/de la..."; de aici, „a lăsa liber", „a da drumul", „a ierta" (ca mai jos, la v. 9), dar şi „a lăsa deoparte". TM are *NTŠ*, „a neglija", „a părăsi", dar la pers. a II-a sing. În context însă, având în vedere îndemnul de la v. 5 şi conjuncţia explicativă de la începutul v. 6 – ebr. *kī*, gr. γάρ („căci") –, „părăsirea" nu are sens. Exegeţii discută deci care din texte, TM sau LXX, dă mărturie pentru forma originară. Watts, de pildă, înclină în favoarea LXX, atribuind însă verbului grecesc sensul de „apply" (?!). NETS însă traduce cu „abandon", iar Brenton, cu „forsake" („a părăsi"). Am optat pentru o echivalare la fel de echivocă precum verbul grecesc. ♦ „casa lui Israel": TM are „casa lui Iacob". Pare limpede însă că referentul este acelaşi, întregul popor ales. ♦ „vrăji": Legea interzicea amestecul şi căsătoria cu străinii (Deut. 7,1-4), cât şi apelul la oracole şi practici divinatorii (Deut. 18,10-11). ♦ „ca la început": gr. ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς echivalează ebr. *miqqedhem*, „din vechime", dar şi „de Orient" (= de practicile divinatorii ale popoarelor de la răsărit); multe traduceri în limbi moderne optează pentru acest al doilea sens. ♦ „Străinilor": TM „filisteni". ♦ „li s-au născut mulţi copii străini": TM are „au dat mâna (*i.e.* s-au împrietenit) cu mulţi fii străini (*nokh'rīm*)".

2,7-8 Aluzie la prosperitatea din Israel sub Ieroboam al II-lea şi din Iuda sub Ozia, regele contemporan cu acesta. ♦ „Vistieriile", „caii", „carele [de luptă]" sunt simboluri ale puterii lumeşti în care Israel nu are voie să-şi pună speranţa. Bogăţia sau „mamona" (*lucrum punice mammon dicitur*, *cf.* Augustin, *De serm. Dom. in monte* 1,II,CXIV) tinde să-l degradeze pe om (vezi bogăţia excesivă a lui Solomon şi consecinţele ei, *cf.* 1Rg. 10,19-29; 11,4-10). La fel şi forţa militară agresivă nu poate constitui un temei de siguranţă, căci biruinţa îi aparţine Domnului: „Căci nu prin sabia lor au cucerit ţara şi

şi nu se puteau număra vistieriile lor;
şi s-a umplut ţara de cai,
şi carele lor [de luptă] nu se puteau număra.
[8] Şi s-a umplut ţara de urâciuni,
lucrările mâinilor lor,
şi s-au închinat celor făcute de degetele lor;
[9] s-a încovoiat omul,
a fost umilit bărbatul,
şi nu-i voi mai ierta.
[10] Şi acum intraţi în stânci,
şi ascundeţi-vă în pământ
de frica Domnului
şi de slava tăriei Lui,
când se va ridica să zdrobească pământul.
[11] Căci ochii Domnului sunt înălţaţi,
iar omul este umil:
înălţarea oamenilor va fi umilită
şi numai Domnul se va înălţa în ziua aceea.
[12] Căci ziua Domnului Savaot

---

nu braţul lor i-a mântuit, ci dreapta Ta şi braţul Tău şi strălucirea feţei Tale, că ai binevoit întru ei. [...] Căci nu în arcul meu îmi pun nădejdea şi sabia mea nu mă va mântui" (Ps. 43,3-6). Acesta este un motiv major al teologiei Vechiului Testament; mândria şi ambiţia sunt cele mai devastatoare păcate ale omenirii.

2,9 „nu-i voi mai ierta": TM are, consecvent cu v. 6, „nu-i vei mai ierta". ♦ Acest pasaj arată limpede, spune Theodoret, că idolii nu sunt decât elementul material şi vizibil prin care se aduce închinare demonilor; omul, „regele" creaţiei, s-a supus tiraniei demonice (*ad loc.*). ♦ Mult mai „modern" este comentariul lui Origen despre idoli: „Oamenii îşi fac zei lor înşişi nu numai din chipuri cioplite, ci îi veţi afla făcându-şi zei din propriile închipuiri; sunt oameni care îşi pot imagina un alt dumnezeu şi creator al lumii, fără a fi prezent Duhul Sfânt. Sunt încredinţat că acest lucru se întâmplă la greci, care îşi fac păreri aşa-zis filozofice, şi la eretici, cei dintâi făcători de opinii" (*Omilii la Ieremia* 16, 9.1; ACCS, p. 29).

2,10 „de frica": *litt.* „de faţa fricii" – calc după ebraică. ♦ „de slava tăriei Lui": TM are „de strălucirea măreţiei Lui". ♦ „când se va ridica să zdrobească pământul": nu apare în TM. În LXX, versetul pare acomodat după v. 19. ♦ Theodoret crede că aici se proroceşte războiul purtat de Roma cu evreii (*ad loc.*; *cf.* Flavius Iosephus, *Războiul iudaic* III, 8,340).

2,11 Primul hemistih în TM: „Ochii trufiei omului vor fi coborâţi".

[va veni] peste tot cel cutezător şi trufaş,
şi peste tot cel înălţat şi semeţ,
şi vor fi umiliţi,
[13] şi peste tot cedrul din Liban, înalt şi semeţ,
şi peste tot stejarul din Basan,
[14] şi peste tot muntele,
şi peste tot dealul înalt,
[15] şi peste tot turnul înalt,
şi peste tot zidul înalt,
[16] şi peste orice corabie a mării,
şi peste orice privelişte frumoasă a corăbiilor.
[17] Tot omul va fi umilit,
şi înălţimea oamenilor va cădea;
numai Domnul se va înălţa în ziua aceea.

2,12 „cutezător": ὑβριστής este cel ce săvârşeşte ὕβρις, termen greu de tradus. În greaca clasică, mai ales în tragedie, înseamnă „lipsă de măsură", „exces" şi, cel mai grav, „înfruntare a zeilor"; într-un cuvânt, este spiritul „titanic" prezent din Antichitate (vezi destinul lui Prometeu). Vasile cel Mare (*ad loc.*) atribuie diavolului această lipsă de măsură din care se naşte trufia (ὕβρις *origo esse superbiae atque principium*). Aceasta se vădeşte prin disprețuirea şi contestarea oricărei Legi, divine sau omeneşti, şi a autorităţii de orice fel, prin nerușinare faţă de oameni şi nesocotire a datinilor strămoşeşti (Chiril al Alexandriei, *Comm. in Isaiam*, PG 70, 87A).

2,13-16 În sens figurat, prin „stejar" se înţelege, aici, fapta de ruşine, căci fructul lui este bun doar pentru porci (*porcino esui idoneum* – Vasile cel Mare, *ad loc.*). Prin „cedru" se înţelege omul lipsit de pietate, mândru de puterea lui, plin de slavă deşartă, „slava împărăţiilor lumii acesteia" (*cf.* Mt. 4,8; Ps. 36,35-36), iar „corăbiile" îi simbolizează pe cei cu inteligenţă ageră (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „înalt şi semeţ": „înălţimea" este un atribut ale dumnezeirii, iar „semeţia" este păcatul constant al omului, care îşi atribuie însuşirile zeului. „Muntele", „dealul", „turnul", „zidul" erau simboluri ale mândriei şi ale puterii în Canaan (*cf.* WBC, 36). ♦ „Liban": numele regiunii provine din rădăcina *LBN*, „alb", datorită rocii de calcar de pe culmile Munţilor Libanului, dar şi zăpezii, care le acoperă crestele timp de 5-6 luni pe an. ♦ „Basan": ebr. *Bāšān*, ţinut situat la est de Iordan şi la nord de Galaad. ♦ „corabie a mării": TM are „corabie de Tarşiş". Erau corăbii puternice, construite pentru a străbate distanţe lungi, cum erau cele feniciene, care străbăteau Mediterana până la Tartesos (Spania) – vezi şi Is. 23,1; Iez. 27,25; Iona 1,3; Ps. 47/48,11. ♦ „privelişte frumoasă a corăbiilor": *litt.* „privelişte a corăbiilor frumuseţii".

2,17 În TM este aproape identic cu v. 11.

18 Iar ei își vor ascunde toate făcăturile mâinilor lor
19 ducându-le în peșteri
și în crăpăturile stâncilor
și în găurile pământului
de frica Domnului,
și de slava puterii Lui,
când se va ridica să zdrobească pământul.

20 Căci în ziua aceea va lepăda omul urâciunile lui de argint și de aur, pe care le-au făcut ca să se închine, [le va lepăda] deșertăciunilor și liliecilor,
21 ca să intre în găurile stâncii tari
și în crăpăturile stâncilor,
de frica Domnului,
și de slava tăriei Lui,
când se va ridica să zdrobească pământul.

3 1 Iată că Stăpânul, Domnul Savaot,

2,18 „făcăturile": gr. χειροποιητα, „(lucruri) făcute de mână" – aluzie clară la idoli. ♦ În TM, versetul este: „Zădărniciile/idolii vor dispărea laolaltă".
2,19 „ducându-le": TM are „intrați".
2,20 „[le va lepăda] deșertăciunilor": ed. Rahlfs pune între virgule secvența „pe care le-au făcut ca să se închine", deci „deșertăciunile și liliecii" depind de „va lepăda". Brenton și NETS traduc însă (presupunând altă punctuație): „le-au făcut ca să se închine deșertăciunilor și liliecilor". TM are: „cârtițelor". ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) face o paralelă între natura și comportamentul liliecilor și acțiunea demonilor, vrăjmași ai luminii; liliacul trăiește ascuns în peșteri și cotloane, la întuneric, ferindu-se de lumină. La fel, demonii și cei supuși lor conspiră totdeauna în taină împotriva lui Dumnezeu și a omului.
2,21 „ca să intre": TM are „ei vor intra".
2,22 În versiunea antiohiană a lui Lucianus mai există un verset, care s-ar traduce aproximativ: „Lăsați-l așadar la o parte pe om, a cărui suflare este în nările lui, pentru că drept ce s-a socotit el?". În ediția Rahlfs, versetul este menționat în aparatul critic.
3,1-15 Textul pare a se referi la începutul domniei lui Ahaz, către 735 î.H. Regele era foarte tânăr, iar asupra țării plana primejdia invaziei asiriene (*cf.* 4Rg. 15,37–16,2).
3,1-4 Theodoret îl citează aici pe istoricul Flavius Iosephus: „Când împărații romani au făcut război împotriva evreilor, aceștia nu aveau nici regi, nici generali capabili să organizeze armata, nici sfetnici înțelepți. Aveau numai organizatori de revolte, oameni nelegiuiți și pătați de crime". Pe aceștia profetul îi numește „tinerei" și îi supranumește „batjocoritori" pentru că ei își găsesc plăcerea în răzvrătiri și își bat joc de supușii lor. Pe de altă parte, expresia „le voi pune căpetenii" lasă să se creadă că ar fi acțiunea directă a lui Dumnezeu. Or, este evident că nu Dumnezeu i-a ales personal în funcții, ci „i-a lăsat în pofta inimii lor, fără să-i împiedice" (*ad loc.*).

va lua din Iudeea și din Ierusalim
pe cel tare și pe cea tare,
tăria pâinii și tăria apei,
2 pe uriaș, și pe cel tare, și pe omul războinic,
și pe judecător, și pe profet,
și pe ghicitor, și pe bătrân,
3 pe căpetenia peste cincizeci,
și pe sfetnicul minunat,
pe meșterul iscusit
și pe ascultătorul luminat.
4 Și le voi pune căpetenii niște tinerei,
și batjocoritorii îi vor stăpâni.
5 Și [în] popor se vor arunca unul asupra altuia,
fiecare asupra aproapelui său;
țâncul va lovi în bătrân
și mișelul în cel vrednic de cinste.
6 Că omul se va agăța de fratele său
ori de rudenia tatălui său, zicând:
„Ai un veșmânt, fii dar cârmuitorul nostru,

3,1 „pe cel tare și pe cea tare": TM are două cuvinte din aceeași rădăcină, al doilea cu formă de feminin, *maṣ'ēn û-maṣ'ēnāh*, „sprijin și toiag", care are și sens de „sprijin alimentar, provizii", în special de pâine și apă. ♦ „tăria": echivalează ebr. *maṣ'ēn*, „sprijin".
3,2 „uriaș": TM are „viteaz". ♦ „ghicitor": gr. στοχαστήν. După Ioan Gură de Aur este vorba de omul dăruit cu înțelepciune, capabil să aproximeze evenimentele viitoare datorită experienței de viață. Bine redat acest sens în Biblia de la 1688: „chipzuitoriu". Dar este mare diferența între cel care „știe" în virtutea puterii lui naturale și profet, care „cunoaște" prin harul dumnezeiesc. Vezi înțelepciunea lui Solomon în judecarea „cazului" celor două prostituate (3Rg. 3,16-28) în comparație cu „vederea în duh" a lui Elisei prin care acesta din urmă a descoperit „furtul" lui Gehazi (4Rg. 5,19-27). ♦ „bătrân": este vorba de „bătrânii poporului", instituție tribală menținută și în timpul monarhiei (*cf.* 3Rg. 21,8; Deut. 25,5-10).
3,3 „sfetnicul minunat": TM are „cinstita față (= omul de vază) și sfetnicul". ♦ „ascultătorul luminat (gr. συνετός, *litt.* care înțelege)": TM are „cel care înțelege farmecele".
3,4 „batjocoritorii": TM are „toanele/capriciile".
3,5 „unul asupra altuia, fiecare...": *litt.* „om asupra omului și om..." – semitism.
3,6 „ori de rudenia tatălui său": TM are „casa tatălui său". ♦ „veșmânt": este vorba de mantia largă ce se purta peste cămașă; în vremuri de sărăcie extremă putea să pară un semn de bunăstare. ♦ „hrana mea": TM are „aceste dărâmături (de care te împiedici)".

şi hrana mea sub [mâna] ta să fie."
7 Iar [acela], răspunzând, va zice în ziua aceea:
„Nu voi fi cârmuitorul tău;
că nu se află în casa mea nici pâine, nici veşmânt.
Nu voi fi cârmuitorul acestui popor."
8 Căci a fost părăsit Ierusalimul
şi Iudeea a căzut,
şi limbile lor cu fărădelege,
nesupuse faţă de cele ale Domnului;
pentru că acum a fost umilită slava lor
9 şi ruşinea feţei lor li s-a ridicat împotrivă,
iar păcatul lor, ca al celor din Sodoma,
şi l-au strigat în gura mare,
şi l-au dat pe faţă.
Vai de sufletul lor,
că rău sfat s-au sfătuit împotriva lor înşişi,
10 zicând „Să-l legăm pe cel drept, că ne este de nesuferit."
Acum vor mânca din roadele faptelor lor.
11 Vai celui nelegiuit!
Rele vor veni asupra lui după faptele mâinilor lui.
12 Poporul meu, perceptorii voştri vă jupoaie

3,7 „cârmuitorul tău": TM are „vindecător" (*litt.* „cel care pansează"). ♦ „Nu voi fi cârmuitorul acestui popor": TM are „Nu mă veţi pune cârmuitor al poporului".
3,8 „a fost părăsit": TM are „s-a poticnit". ♦ „slava": *i.e.* mărirea, bunul nume, prestigiul lor a fost umilit de modul de viaţă păcătos, chiar înainte de a veni pedeapsa lui Dumnezeu. ♦ În TM, al doilea hemistih este *litt.*: „limbile lor şi făptuirile lor stârnesc ochii slavei Lui".
3,9 „l-au strigat în gura mare": gr. ἀναγγέλλω, „a vesti/proclama", „a mărturisi".
3,10 Theodoret (*ad loc.*) tâlcuieşte acest verset în relaţie cu Evanghelia după Ioan (9,50): „Ne este mai de folos să moară un om pentru popor decât să piară tot neamul". ♦ În TM, versetul este o maximă sapienţială în antiteză cu cea de la v. 11: „Spuneţi: celor drepţi le merge bine (*litt.* celui drept îi merge bine), căci vor mânca rodul faptelor lor".
3,12 „perceptorii": gr. πράκτορες sunt „executorii" unor sentinţe judecătoreşti, sau cei ce încasează impozitele, *cf.* Lc. 12,58. ♦ „vă jupoaie": gr. καλαμόω (de la κάλαμος, „trestie", „nuia") poate însemna aici „a spicui", „a lua tot ce rămâne". ♦ „hrăpăreţii": gr. ἀπαιτοῦντες, *litt.* „cei care cer (plătirea birurilor/datoriilor)", „recuperatorii". ♦ „vă fericesc": „Cine îl consolează pe păcătos cu cuvinte linguşitoare nu face decât să-i ofere mijloacele de a păcătui; nu-l împiedică de la păcat, ci îi încurajează păcatul. Dar cine îl

şi hrăpăreţii vă stăpânesc;
poporul meu, cei care vă fericesc vă rătăcesc
şi cărarea picioarelor voastre o încurcă.

13 Dar acum Domnul va sta la judecată
şi-l va aduce la judecată pe poporul Său;
14 Însuşi Domnul va veni să se judece
cu bătrânii poporului şi cu căpeteniile lui:
„De ce aţi dat foc viei Mele
şi prada răpită de la sărac este în casele voastre?
15 De ce năpăstuiţi voi poporul Meu
şi obrazul celor sărmani îl ruşinaţi?"

16 Acestea le zice Domnul:
„Fiindcă fiicele Sionului s-au semeţit
şi au umblat cu nasul pe sus,

---

mustră şi, în acelaşi timp, îl îndrumă cu sfaturi hotărâte, acela îşi îndeamnă semenul la mântuire", spune Ciprian al Cartaginei (ACCS, p. 32); iar Ioan Scărarul este mai drastic: „Linguşitorul este slujitorul dracilor, călăuza mândriei, nimicitorul străpungerii inimii, pierzătorul bunătăţilor, cel ce abate pe alţii de la calea cea dreaptă. Să ne ferim de a ne ferici unii pe alţii în faţă" (*Filocalia*, vol. IX, p. 270). ♦ În TM, prima parte a acestui verset diferă: „Poporul meu este asuprit de nişte copii, şi femei îl cârmuiesc!".
3,13 „îl va aduce la judecată pe poporul Său": TM are: „stă în picioare ca să judece popoarele".
3,14 „aţi dat foc": echivalează un verb ebraic care înseamnă *litt.* „a mistui", de unde „a mânca", „a paşte", dar şi „a arde". ♦ „Via" este o metaforă biblică frecventă pentru poporul lui Dumnezeu (*cf.* Is. 5; 27,2-5; Os. 10,1; Ier. 2,21; 12,10; Iez. 17,6; Ps. 79/80,9--17; Mt. 20,1; 21,33; In. 15).
3,15 Alte manuscrise septuagintale adaugă: „zice Domnul oştirilor", ca în TM.
3,16-24 Oracol împotriva luxului ostentativ, insultător faţă de cei sărmani; termenii fac aluzie însă şi la unele practici magice.
3,16 „cu nasul pe sus": *litt.* „cu ceafa înălţată, ţeapănă", cu capul dat pe spate şi privire semeaţă, *cf.* expresia „a umbla cu gâtul ţeapăn [de mândrie]", atitudine opusă smereniei sfinţilor, aşa cum vedem din icoane – cu capul înclinat, cu privirea spre pământ. Este vorba de femeia care nu acceptă jugul smereniei şi al cumpătării (Vasile cel Mare, *ad loc.*). ♦ „cu priviri neruşinate": gr. ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, *litt.* „trăgând ocheade", „făcând semn cu ochiul". ♦ „şi dănţuiesc din picioare": gr. ἅμα παίζουσαι, cu sensul de mers artificial, legănat, cu sugestii erotice, menit să atragă atenţia. TM are „îşi scuturã inelele de la picioare".

cu priviri neruşinate,
şi când umblă îşi târăsc poalele
şi dănţuiesc din picioare,
17 Dumnezeu le va umili
pe fiicele de frunte ale Sionului,
Domnul le va da pe faţă 18 în ziua aceea.
Domnul va lua şi slava veşmintelor lor, şi podoabele lor, şi cosiţele, şi ciucurii, şi luniţele, 19 şi salbele, şi podoaba feţei lor, 20 şi găteala slăvitei mândreţi, şi brăţările, şi verigile, şi împletitura, şi verigile de pe [mâna] dreaptă, şi inelele, şi cerceii, 21 şi straiele cu margini de porfiră, şi cele cu porfiră la mijloc, 22 şi hainele de casă, şi ţesăturile străvezii din Laconia, 23 şi cele de in subţire, şi cele vineţii, şi cele roşii ca focul, şi inul ţesut cu aur şi cu [mătase] vineţie, şi vălurile subţiri.
24 Şi în loc de miresme plăcute va fi colb,

3,17 „de frunte": *litt.* „cărmuitoare". ♦ „le va da pe faţă": gr. ἀποκαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν. Traducerea noastră este eliptică pentru a reda ambiguitatea textului original. Gr. σχῆμα, „mod de a fi", dar şi „haină", „ţinută". La călugări, „schima" (mare sau mică) se referă atât la modul lor de viaţă, cât şi la ţinuta vestimentară. Aici se poate înţelege în ambele sensuri: „Le va da pe faţă ipocrizia caracterului" sau „Domnul le va da pe faţă forma [trupului]", *i.e.* „le va dezgoli ruşinea", cum crede traducătorul NETS, *„the Lord will expose their form"* (*cf. infra*, 20,4). ♦ În TM: „Stăpânul va pleşuvi creştetul fiicelor Sionului, le va dezveli fruntea".
3,18-23 Lista obiectelor de podoabă în TM este destul de diferită; cum cel puţin jumătate din termeni nu apar decât aici în VT, traducerile nu pot fi decât conjecturale. Iată, spre comparaţie, lista în RSV: „the anklets, the headbands, and the crescents; the pendants, the bracelets, and the scarfs; the headdresses, the armlets, the sashes, the perfume boxes, and the amulets; the signet rings and nose rings; the festal robes, the mantles, the cloaks, and the handbags; the garments of gauze, the linen garments, the turbans, and the veils"; iar în BJ: „l'ornement de chaînettes, les médaillons et les croissants; les pendentifs, les bracelets, les breloques; les diadèmes et les chaînettes de chevilles, les parures, les boîtes à parfums et les amulettes; les bagues et les anneaux de narines; les vêtements de fête et les manteaux, les écharpes et les bourses; les miroirs, les linges fins, les turbans et les mantilles". ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) spune că fiecare suflet este „îmbrăcat" cu gândurile lui, bune sau rele, cu virtuţi sau cu păcate.
3,20 „găteala slăvitei mândreţi": NETS traduce „the collection of glorious adornment".
3,22 „hainele de casă": gr. ἐπιβλήματα ar putea însemna şi „draperiile de prin casă".
3,24 În final, TM are „arsură în locul frumuseţii": e vorba de pecetea cu fier încins care se aplica celor luaţi în robie. De altfel, tot versetul descrie aspectul acestora aşa cum apare adesea pe basoreliefurile asiriene (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

şi în loc de cingătoare te vei încinge cu frânghie,
şi în locul podoabei de aur de pe cap, pleşuvie vei purta,
din pricina faptelor tale;
şi în loc de veşmânt cu porfiră la mijloc te vei încinge cu sac.
25 Iar fiul tău cel preafrumos, pe care îl iubeşti,
va fi răpus de sabie,
şi vitejii voştri de sabie vor cădea.
26 Şi vor fi umilite şi se vor jeli sipetele voastre pentru podoabe;
şi vei fi lăsată singură
şi trântită la pământ.

4 1 Şapte femei se vor ţine de un singur bărbat, zicând:
„Vom mânca pâinea noastră
şi vom îmbrăca hainele noastre
numai să fie chemat numele tău peste noi;
îndepărtează de la noi ocara!"

2 Dar în ziua aceea Dumnezeu va străluci în sfat cu slavă pe pământ, ca să înalţe şi să slăvească ce a rămas în Israel; 3 şi ce a fost lăsat în Sion şi ce a rămas în Ierusalim vor fi numiţi sfinţi – toţi cei scrişi pentru viaţă în Ierusalim; 4 căci Domnul va spăla întinarea fiilor şi fiicelor Sionului şi va

3,25 În TM: „Bărbaţii tăi vor cădea de sabie, iar vitejii tăi, în bătălie".
3,26 „sipetele voastre pentru podoabe": TM are „porţile ei".
4,1 Se prevesteşte că vor muri foarte mulţi bărbaţi în război, aşa încât poligamia să fie singura soluţie pentru femeile rămase singure. Deşi în mod normal bărbatul trebuia să-şi întreţină familia, sărăcia avea să fie atât de mare, încât femeile se angajează să se susţină singure numai pentru a avea un statut în societate.
4,2 TM are: „În ziua aceea, mlădiţa Domnului va fi spre strălucire şi spre slavă şi rodul pământului se va face măreţie şi veselie pentru cei din Israel care vor fi izbăviţi". La un prim nivel, „mlădiţa" sugerează refacerea rodniciei pământului, care uneori descrie lumea mântuită (*cf.* Am. 9,13; Is. 61,11; Ps. 72,16). Imaginea se extinde la renaşterea poporului, care fusese redus la o rămăşiţă. Termenul ajunge să se refere la însuşi personajul mesianic (Is. 11,1 TM; Ier. 23,5; 40[33],15; Zah. 3,8; 6,12; Ps. 131/132,17).
4,3 „ce a fost lăsat... ce a rămas": tema „rămăşiţei" străbate textele profetice; de la sensul simplu de „cei scăpaţi din dezastru" ajunge să se refere la cei (puţini?) care împlinesc voinţa lui Dumnezeu şi îşi pun toată nădejdea în El. Cu ei Domnul îşi va duce mai departe planul de mântuire.
4,4 „întinarea": gr. ῥύπος redă ebr. *ṣo'ăh*, „excremente". ♦ „fiilor şi fiicelor": TM are „fiicelor", care se referă la întreaga populaţie. ♦ În unele mss. ale LXX şi în TM este „va

curăți sângele din mijlocul lor cu duh de judecată și cu duh de ardere. [5] Și va
veni și va fi [așa]: tot locul de pe muntele Sionului și toate cele din jurul lui
le va umbri un nor ziua, iar noaptea, ca un fum și ca o lumină de foc aprins;
se va acoperi de toată slava; [6] și va fi spre umbrire la vreme de arșiță,
scăpare și adăpost de asprime și de ploaie.

5 [1] Cânta-voi acum Celui iubit
cântarea Iubitului pentru via Mea.
Iubitul [Meu] avea o vie pe un deal,
în loc mănos.
[2] Și am pus gard de jur-împrejur și am înfipt pari

---

purifica Ierusalimul de sânge"; Theodoret (*ad. loc.*) comentează: „se înțelege, sângele vărsat asupra lor înșiși și asupra copiilor lor, atunci când au strigat: «Sângele Lui asupra noastră și asupra copiilor noștri», iar prin «curățire» profetul prezice cele ce urmau să aibă loc prin baia nașterii din nou (Botezul), și aceasta s-a împlinit «cu duhul judecății și cu duh de foc», cum spune și fericitul Ioan Botezătorul (Mt. 3,11): «El vă va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc»". ♦ Origen subliniază deosebirea dintre păcate: „necurăția" o va spăla cu duhul dreptății, iar „fărădelegea" cu duhul nimicirii. „Chiar dacă nu ai săvârșit vreun păcat de moarte (1In. 5,17), totuși ești păcătos, întinat și ai nevoie de vindecare" (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, pp. 363-364).

4,5-6 În TM: „Va crea Domnul pretutindeni pe muntele Sionului și peste locurile de adunare un nor în timpul zilei și fum și sclipire de văpăi de foc în timpul nopții, căci peste toată slava va fi un acoperământ, [6] și un cort ca umbrar împotriva arșiței ziua și ca adăpost și apărare de vijelie și de ploaie".

4,6 „asprime și ploaie": o posibilă hendiadă: „asprimea ploii".

5,1-7 „Cântarea viei". Via este în Biblie un simbol al poporului (*cf. supra*, nota 3,14). De vreme ce este și simbolul iubirii (Cânt. 1,6-14; 2,15; 8,12), ea exprimă bine legământul lui Dumnezeu cu poporul Său (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). Fie că la origine este un cântec de la culesul strugurilor, fie că este un cântec de iubire, devine aici o parabolă a judecății ce izvorăște dintr-o iubire rănită de nerecunoștință.

5,1 „via Mea": TM are „via Lui". ♦ „Cel iubit": NT îl referă la Fiul cel Unul născut al lui Dumnezeu, căruia Tatăl i-a dat personal mărturie din înaltul cerului, zicând: „Acesta este Fiul Meu cel iubit" (Mt. 3,17). El este Acela, care de la început a sădit via lui Israel (Theodoret, *ad loc.*). ♦ După Vasile cel Mare (*Hexaemeron*, V), „via" reprezintă sufletele oamenilor în jurul cărora Dumnezeu își pune poruncile sale ca împrejmuire. Săparea viei înseamnă lepădarea de grijile lumești care ne împovărează inimile. ♦ „loc mănos": *litt.* „loc gras".

5,2 În TM: „El a săpat-o și a curățit-o de pietre, a sădit viță de soi și a clădit un turn în mijlocul ei și a săpat în ea și un teasc; aștepta să facă struguri, dar a făcut aguridă". ♦ „am înfipt pari": gr. χαρακόω înseamnă și a face un șanț de apărare întărit cu o palisadă din

și am sădit viță *sorech*,
și am clădit turn în mijlocul ei,
și am săpat în ea teasc;
așteptam să facă struguri,
dar a făcut [doar] mărăcini.

[3] Și acum, omule din Iuda,
și voi, cei ce locuiți în Ierusalim,
faceți judecată între Mine și via Mea.
[4] Ce [pot] să-i mai fac viei Mele
și [încă] nu i-am făcut?
Pentru că așteptam să facă struguri,
dar ea a făcut [doar] mărăcini.
[5] Acum însă vă voi da de știre
ce-i voi face viei Mele.
Îi voi lua gardul
și va ajunge de jaf,
Îi voi dărâma zidul
și va ajunge de călcat în picioare.
[6] Voi lăsa via Mea în paragină;

---

pari de lemn în jurul unei cetăți. Noi am optat pentru sensul firesc în context, „am înfipt araci (pari)". ♦ „*sorech*": este transliterarea ebr. *śorēq*, a cărui rădăcină înseamnă „roșu purpuriu". Termenul se folosește pentru viță de bună calitate; este și numele unei văi, de unde ar putea proveni soiul respectiv. ♦ „Turnul" nu era la origini decât un post de observație, un „pătuiac", un fel de colibă (ὑπωροφυλάκιον, cum o numește Theodoret) făcută pe o grămadă de pietre sau într-un copac (*ad loc.*). De fapt, avem un rezumat al plantării viței-de-vie: curățarea pământului de pietre, din care se poate face o împrejmuire, plantarea viei și arăcirea. În mijlocul viei se face un fel de adăpost pentru paznic. ♦ Chiril al Alexandriei (*Comm. in Isaiam*, PG 70, 137B-D) înțelege prin „turn" Templul, și prin „teasc", altarul de jertfă. Vasile cel Mare (*ad loc.*) recurge la interpretarea tipologică: „turnul" este Templul, „locul pentru teasc" (*pro-lenion*) este sinagoga evreilor, *proto*-tipul pentru *lenos*, „teasc", adică pentru Biserica lui Hristos, unde se prepară vinul cel de taină.

5,3 Iisus îi va pune chiar El pe „lucrători" (iudei) să judece, adresându-le, practic, aceeași întrebare (*cf.* Mt. 21,40).

5,4 „mărăcini": TM are „aguridă", ca la v. 5,2.

5,5 „îi voi dărâma zidul": reluare intensivă; până acum apărea doar un gard.

5,6 „ca pe un loc sterp": TM are „și scaieți". ♦ „norilor": după Ieronim (ACCS, p. 40), „norii" îi reprezintă pe profeți: „Domnul a poruncit să nu-și mai verse ploaia asupra lui Israel; cuvântul profetic s-a întors spre noi, creștinii".

nu va mai fi tăiată, nici săpată,
și mărăcinele o va năpădi ca pe un loc sterp;
iar norilor le voi porunci
să nu-i dea strop de ploaie.
7 Căci via Domnului Savaot
este casa lui Israel,
și omul din Iuda,
mlădiță iubită;
Mă așteptam să facă judecată,
dar a făcut nelegiuire
și în loc de dreptate,
țipăt.

8 Vai celor ce-și alipesc casă de casă
și adaugă ogor la ogor,
ca să apuce ceva de la vecin!
Oare veți locui singuri pe pământ?
9 Căci s-au auzit acestea la urechile Domnului Savaot;
de s-ar face case oricât de multe, mari și frumoase, vor ajunge un pustiu,
și nu vor fi locuitori în ele.

5,8-24 Șase amenințări introduse cu „Vai...". Un al șaptelea mesaj similar apare la 10,1-4. Se presupune că textul datează de la începutul domniei lui Ahaz.

5,8 Al doilea hemistih în TM: „până când se întind peste tot locul încât să locuiți singuri în mijlocul țării". Acapararea pământurilor celor care nu se pot apăra vine în contradicție cu voința lui Dumnezeu, care le-a dăruit și împărțit țara (*cf.* Deut. 1,8; 15,1-11; Iis. Nav. 13–21). ♦ „Oare veți locui singuri pe pământ?": Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* 1, PSB 21, p. 269) comentează: „Zice unul: «Acea casă face o umbră grozavă casei mele» și inventează pretexte nenumărate pentru a intra în posesia ei, în timp ce altul pune ochii pe proprietatea unui sărac și intră în posesia ei [...]. Și lucru mai mare, mai nou, mai ciudat și fără de iertare este că mulți oameni nu-și au locuința într-un singur loc, ci vor să aibă case pretutindeni și, ca să spun așa, să aibă în toate orașele monumente ale lăcomiei lor, coloane nemuritoare ale răutății lor; nu-și dau seama că-și pun pe capetele lor păcatele săvârșite cu adunarea acelor averi, povară grea și cu anevoie de purtat". În Lev. 25,23-28 se interzice deposedarea fiilor lui Israel de moștenirea părintească; *cf.* și 3Rg. 21,3: „Dar Nabot a răspuns lui Ahab: Să mă ferească Domnul să-ți dau moștenirea părinților mei!".

5,9 În TM: „În urechile mele, *YHWH* al oștirilor [S-a jurat]: «Case multe spre nimicire vor fi, mari și frumoase, căci nu vor avea locuitori»".

10 Căci unde ară zece juguri de boi
se va face [cât să umple] o carafă,
și cine seamănă șase artabe
va face trei măsuri.

11 Vai celor ce se scoală de dimineață
și umblă după sikeră,
celor ce zăbovesc până seara;
vinul îi va aprinde.
12 Căci [își] beau vinul cu lăută și harfă,
cu tâmpine și fluiere,
iar la lucrările Domnului nu caută,
și la lucrul mâinilor Lui nu iau aminte.
13 De aceea poporul Meu a ajuns rob,
fiindcă nu L-au cunoscut pe Domnul;
și s-a făcut mulțime de leșuri
din pricina foamei și a setei de apă.

5,10 „unde ară zece juguri de boi": TM are „zece iugăre de vie". ♦ „carafă": gr. κεράμιον desemnează orice vas de ceramică. TM are „un bath" (cca 40 de litri). ♦ „artabe": artaba este o măsură persană echivalentă cu o șesime de homer ebraic (1 homer = cca 450 kg). TM are „un homer". ♦ „trei măsuri": TM are „o efă" (= cca 45 kg).

5,11 „sikeră": băutură tare.

5,12 „lăută și harfă": gr. κίθαρα... ψαλτήριον; ebr. *kinnōr* și *nēbhel*, instrumente cu un număr variabil de coarde, asociate cel mai adesea lirei și harpei. *Mișnah* prevede reguli destul de stricte în ceea ce privește instrumentele utilizate în cadrul serviciului divin. Astfel, *nebel* puteau fi între două și șase, pe când *kinnor* trebuia sa fie minim nouă, nefiind precizat un număr maxim de instrumente admise. ♦ „tâmpine": ebr. *toph*. Cuvânt de origine probabil onomatopeică, denumește un tip de tamburină. În mod obișnuit la ea cântau femeile. Este descrisă ca având o ramă rotundă cu diametru variabil, pe care era întinsă o bucată de piele de berbec. ♦ „fluiere": ebr. *ḥālīl*, un instrument de suflat cu ancie (simplă sau dublă). După Talmudul de la Ierusalim însă, ar fi un termen general pentru instrumentele de suflat. Talmudul impune reguli stricte în ceea ce privește utilizarea acestui instrument în cadru liturgic (se folosea numai de 12 ori pe an, la date fixe, iar numărul acestor instrumente trebuia să fie obligatoriu de 12). Cu toate acestea, nu apare menționat în VT în interiorul Templului (*cf.* și nota 38,20). ♦ „lucrările Domnului": în Cartea lui Isaia, tema acțiunii Domnului are o mare importanță; se subliniază că ea se desfășoară conform unui plan unitar.

5,13 „rob": gr. αἰχμάλωτος, „prizonier de război". ♦ Al doilea hemistih în TM: „bărbații de vază vor pieri de foame și mulțimea se va usca de sete".

[14] Iadul şi-a lărgit pofta,
şi-a deschis gura fără oprire;
şi se vor pogorî cei slăviţi şi cei mari
şi cei bogaţi şi ciumaţii ei.
[15] Omul va fi umilit, bărbatul va fi fără de cinste
şi ochii cei semeţi vor fi umiliţi.
[16] Dar Domnul Savaot se va înălţa întru judecată
şi Dumnezeu Sfântul se va slăvi întru dreptate.
[17] Cei jefuiţi vor paşte precum taurii
şi mieii vor mânca în locurile pustii ale celor duşi departe.
[18] Vai celor care îşi trag păcatele ca şi cu o frânghie lungă,
şi ca [legate] cu cureaua de la jugul junincii, fărădelegile,
[19] cei ce zic: „Degrab' să se apropie cele ce va face,
ca să [le] vedem!
Să vină sfatul Sfântului lui Israel,
ca să ştim!"
[20] Vai celor care zic răului bine
şi binelui rău,
care pun întunericul drept lumină

5,14 „pofta": gr. ψυχή echivalează de obicei în LXX ebr. *nepheş*, „suflet", „viaţă", „persoană", „dorinţă", „chef/poftă", adică pofta de a devora. ♦ „cei slăviţi şi cei mari şi cei bogaţi": TM are „cei de vază şi mulţimea şi zarva". ♦ „ciumaţii ei": *i.e.* ai cetăţii Ierusalimului, cei care caută să îi contamineze şi pe alţii cu păcatele lor. TM are „cei care se veselesc".

5,16 „se va slăvi": TM are „se va arăta sfânt".

5,17 În TM: „Mieii vor paşte ca pe păşunea lor şi străinii se vor hrăni în pustietatea [unde erau] vite grase".

5,18 „frânghie lungă": TM are „funia deşertăciunii". ♦ „Îşi trag păcatele": Ioan Gură de Aur (ACCS, p. 43) comentează: „Păcate vechi se împletesc cu altele noi: cutare a furat; ca să nu îl afle nimeni că a furat, caută un astrolog. Ar fi fost de ajuns comiterea furtului; iată, două păcate. Când eşti oprit de Biserică să apelezi la astrolog, îl înjuri pe preot sau pe episcop; iată, trei păcate. Când auzi «Scoateţi-l afară din Biserică!», spui: «Mă duc la secta lui Donatus»; iată, ai adăugat al patrulea păcat, şi cel mai mare".

5,19 Nelegiuiţii îşi bat joc de profeţiile referitoare la planul lui Dumnezeu, la „Sfântul lui Israel". ♦ „Aceasta e vocea celor ce nu cred în adevărul şi în puterea profeţiilor" (Theodoret, *ad loc.*).

5,20 Este vorba de pierderea reperelor, de răsturnarea valorilor. ♦ „Atunci când l-au primit pe Baraba, hoţ şi trădător, şi l-au răstignit pe Iisus, iudeii au numit binele rău, au pus întunericul drept lumină şi amarul drept dulce" (Ieronim, *ad loc.*).

şi lumina drept întuneric,
care pun amarul drept dulce
şi dulcele drept amar!
[21] Vai celor deştepţi după gândul lor
şi în propriii lor ochi, ştiutori!
[22] Vai celor tari dintre voi la băut vin
şi celor viteji la amestecat sikera,
[23] care dau dreptate celui netrebnic pentru plocoane
şi dreptatea celui drept o răpesc!
[24] De aceea, după cum este ars paiul de cărbunele înfocat
şi se mistuie aprins de flacără,
rădăcina lor va fi ca pulberea
şi floarea lor ca praful se va ridica;
căci n-au voit legea Domnului Savaot,
ci cuvântul Sfântului lui Israel l-au întărâtat.
[25] Domnul Savaot s-a aprins de mânie împotriva poporului Său,
Şi-a întins mâna asupra lor şi i-a lovit;
s-au întărâtat munţii
şi hoiturile acelora au ajuns ca nişte balegi
în mijlocul drumului.
Şi cu toate acestea mânia Lui nu s-a abătut,
ci mâna Lui e încă ridicată.
[26] De aceea va înălţa un semn între neamurile de departe,
şi va şuiera după ele de la marginea pământului

5,21 *Cf.* Prov. 26,12: „Ştiu un om căruia i se părea că ar fi înţelept, dar mai multă nădejde ar fi într-un nebun decât în el".

5,22 Băuturile puteau fi amestecate între ele, sau cu mirodenii, pentru a li se potenţa gustul.

5,23 „netrebnic": gr. ἀσεβής, „lipsit de pietate, de evlavie", lat. *impius*; redă aici ebr. *rāṣā'*, „ticălos", „nelegiuit". ♦ „Îi dau dreptate" în sensul că îl achită la procese pe cel vinovat care i-a mituit.

5,24 „cuvântul": gr. τὸ λόγιον se referă la oracolul profetic. ♦ „l-au întărâtat": TM are „l-au disprețuit".

5,25-30 Mânia Domnului va stârni invazia unor străini pentru a pedepsi poporul.

5,26 „va şuiera": gr. συρίζω – imaginea unui păstor care îşi cheamă oile. Acest mod de a „convoca" mai apare pe parcursul cărţii, tot cu conotaţie de ameninţare (*e.g.* v. 7,18). ♦ „El spune «degrabă» din cauza grabei spre vremurile din urmă. Spune «sprintene», pentru că nu vor fi copleşiţi de greutatea vechii legi" (Tertulian, ACCS, p. 46).

şi iată, sprintene, vin degrabă!
27 Nu vor flămânzi, nici vor osteni,
nici vor moţăi, nici vor dormi,
nici nu-şi vor dezlega cingătorile de pe coapse
şi nici nu li se vor rupe curelele încălţărilor;
28 săgeţile lor sunt ascuţite
şi arcurile lor încordate,
copitele cailor lor se socoteau de cremene,
iar roţile carelor lor, ca un vifor.
29 Se năpustesc ca leii
şi se opresc alături ca puiul de leu;
va înşfăca şi va răcni ca o fiară,
şi [îi] va răpi şi nu va fi cine să-i scape.
30 În ziua aceea va răcni din pricina lor
ca mugetul mării înfuriate.
Şi vor privi spre pământ,
şi, iată, negură adâncă spre nedumerirea lor.

6 1 Şi a fost [aşa]: în anul în care a murit regele Ozia L-am văzut pe Domnul aşezat pe un tron înalt şi ridicat; şi Casa [era] plină de slava Lui.

5,29 „ca leii": comparaţia regilor sau războinicilor cu leii este frecventă în literatura vremii; se pare, de altfel, că aceste animale se găseau încă în număr mare în valea Iordanului! ♦ „se năpustesc... se opresc alături": TM are „răgetul lor... răgetul".

5,30 TM are în plus, la final: „şi lumina va fi întunecată de o ceaţă deasă". ♦ Versetul, care nu continuă ideea celor anterioare, sugerează o răsturnare de situaţie, în care invadatorii ar fi pedepsiţi la rândul lor. Imaginea capătă dimensiuni cosmice, trimiţând la haosul primordial.

6,1-13 Chemarea lui Isaia.

6,1 „În anul în care a murit regele Ozia": 740 î.H. Regele a avut o domnie deosebit de lungă (52 de ani), dar la un moment dat s-a îmbolnăvit de lepră şi a fost nevoit să se izoleze, iar fiul său Ioatham a guvernat în locul lui (*cf.* 4Rg. 15,1-7). În 2Par. 26 se dau mai multe amănunte: la început, regele a mers pe calea cea bună, a construit mult, a dezvoltat agricultura, s-a îngrijit de armată, dar succesele militare l-au umplut de trufie: a îndrăznit să intre în partea Templului rezervată preoţilor, voind să aducă el însuşi jertfa de tămâie. Aşa explică cronistul, pe de o parte, domnia lungă a regelui şi, pe de altă parte, îmbolnăvirea de lepră văzută ca o pedeapsă venită de la Dumnezeu. ♦ „Casa [era] plină de slava Lui": TM are „poala veşmântului său umplea Templul". Imaginea, în TM, este aceea a unui suveran oriental cu veşminte maiestuoase, înconjurat de curtea sa. LXX a renunţat la imaginea concretă, decodându-i sensul teologic. Termenul „Casa" denumeşte adesea Templul; TM are aici termenul specializat pentru Templu, *hēykhāl*. ♦ Despre această teofanie măreaţă, Origen comentează: „Nu vei greşi dacă vrei să înţelegi că aceste cuvinte se referă la Hristos, nici dacă le înţelegi cu privire la Tatăl; această părere fiind plină de evlavie. Căci Mântuitorul este «scaunul înalt» al slavei şi Împărăţia Sa este deosebită, de aceea şi scaunul Lui este înalt. Apoi «Sfinţirea noastră» este Hristos, căci zice (Evr. 2,11): «Şi cel ce sfinţeşte şi cei ce sunt sfinţiţi, toţi sunt din Unul»" (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 433).

2 Şi în jurul Lui stăteau serafimi: şase aripi la unul, şase aripi la altul; cu două îşi acopereau faţa, cu două îşi acopereau picioarele şi cu două zburau.
3 Şi strigau unul către altul, zicând:
„Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot;
plin este tot pământul de slava Lui."
4 Şi s-a ridicat pragul de sus al uşii de glasul cu care strigau, şi s-a umplut Casa de fum. 5 Şi am zis: „O, nenorocitul de mine! Sunt străpuns [în inimă], că om fiind şi buze necurate având, locuiesc în mijlocul unui popor cu buze necurate; şi L-am văzut cu ochii mei pe Împăratul, pe Domnul Savaot!"
6 Atunci unul dintre serafimi a fost trimis la mine; ţinea în mână un cărbune

---

6,2 „în jurul Lui": TM are „deasupra Lui". ♦ „serafimi": ebr. *śᵉrāphīm* (sg. *śārāph*), fiinţe îngereşti care, împreună cu heruvimii, îl laudă neîncetat pe Dumnezeu. ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 100) comentează: „«Îşi acopereau faţa» pentru că nu puteau îndura lumina de fulger a lui Dumnezeu şi stăteau înaintea Lui cu multă frică şi cu cutremur".

6,3 Cei doi serafimi descrişi de Isaia sunt, după părerea lui Origen, Fiul lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt (*De Princ.* 1.3). Ieronim însă crede că este o nelegiuire să considerăm că cei doi serafimi sunt Fiul lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt. Alţi comentatori latini înţeleg prin cei doi serafimi un simbol al VT şi al NT, iar cântarea serafimilor dezvăluie Taina Sfintei Treimi.

6,4 „s-a ridicat pragul de sus al uşii": TM are „se zguduiau stâlpii porţii".

6,5 „străpuns [în inimă]": *cf.* Fp. 2,37. TM are „pierdut". ♦ Despre semnificaţia lui „a fi străpuns" (gr. κατανύσσομαι): „Smerita cugetare, pătrunzând în adâncurile sufletului şi căzând ca o piatră grea într-însul, îl apasă şi îl frânge cu atâta putere, încât îi stoarce toată tăria într-un şuvoi nestăvilit de lacrimi; iar mintea o curăţă de toată întinarea gândurilor, făcând-o să ajungă la vederea lui Dumnezeu" (Nichita Stithatul, *Filocalia*, vol. VI, p. 236).

6,6 „a fost trimis": TM are „a zburat". ♦ „un cărbune": Ioan Damaschin (*Credinţa Ortodoxă* 4.13) îi interpretează astfel simbolistica euharistică: „Cărbunele nu e lemn simplu, ci lemn împreunat cu foc; în acelaşi chip, pâinea euharistică nu este numai pâine, ci pâine împreunată cu dumnezeire. Dar un trup unit cu dumnezeirea nu este o singură natură, ci are o natură care aparţine trupului şi o alta care aparţine dumnezeirii unite cu el, ceea ce înseamnă că într-o singură entitate sunt două firi".

[aprins], pe care îl luase cu cleştele de pe altar. [7] El mi-a atins gura şi a zis:
„Iată, acesta s-a atins de buzele tale şi va şterge fărădelegile tale şi păcatele tale le va curăţi." [8] Atunci am auzit glasul Domnului, zicând: „Pe cine să trimit? Cine se va duce la acest popor?" Şi am zis: „Iată-mă, trimite-mă pe mine!"
[9] Şi a zis: „Du-te şi spune-i acestui popor:
«De auzit veţi auzi, dar nu veţi înţelege;
şi de privit veţi privi, dar nu veţi vedea.»
[10] Căci s-a îngrăşat inima acestui popor,
şi cu urechile lor au auzit greu,
şi ochii şi i-au închis,
ca nu cumva să vadă cu ochii
şi să audă cu urechile
şi cu inima să înţeleagă,
şi să se întoarcă – i-aş vindeca."
[11] Şi am zis: „Până când, Doamne?"
Şi El a zis: „Până când cetăţile se vor pustii
fiindcă nu vor mai fi locuite,
şi casele, fiindcă nu vor mai fi oameni,
şi ţara va rămâne pustie.
[12] Şi după acestea, Dumnezeu îi va îndepărta pe oameni,

6,7 „va şterge... va curăţi": „Nu spune «Eu voi şterge», ci acel foc de pe altarul lui Dumnezeu, care este harul Duhului..." (Ambrozie, *Despre Duhul Sfânt*, p. 75). Acest stih se păstrează în rugăciunea de la împărtăşanie din Liturghia bizantină.
6,8 „Cine se va duce la acest popor?": TM are: „Cine va merge pentru noi?". ♦ „Iată-mă": *litt.* „Iată, sunt eu".
6,9 „acestui popor": de obicei Dumnezeu spune „poporului Meu" – dar acum, expresia indică detaşarea Lui de poporul păcătos; *cf. infra*, v. 10,6. La v. 40,1, la începutul „Cărţii mângâierii", îi spune iarăşi „poporul Meu".
6,9 „De auzit veţi auzi... de privit veţi privi": *litt.* „Cu auzul veţi auzi... privind veţi privi" – semitisme cu valoare intensivă.
6,10 TM are *litt.* „Îngraşă inima poporului acestuia, urechile lor îngreunează-le, încleiază-le ochii...". Traducătorii LXX au oferit interpretarea teologică a expresiei ebraice. ♦ Textul apare citat chiar de Iisus (Mt. 13,14-15), denunţând îndărătnicia celor care refuză să-L recunoască şi să-L urmeze pe Fiul lui Dumnezeu.
6,12 „iar cei rămaşi se vor înmulţi în ţară": TM are „şi va fi multă pustiire în mijlocul ţării". ♦ „îi va îndepărta": gr. μακρύνω, „a prelungi", dar şi „a alunga". Ioan Gură de Aur ia în considerare ambele sensuri: Isaia prevesteşte, pe de o parte, captivitatea a zece

iar cei rămaşi se vor înmulţi în ţară.
[13] Şi în ea [mai] rămâne o zecime,
şi din nou va fi de pradă,
ca terebintul şi ca ghinda când cade din teaca ei.

7 [1] Şi a fost aşa: în zilele lui Achaz al lui Ioatham, fiul lui Ozias, regele lui Iuda, Raasson, regele Aramului, şi Phakee, fiul lui Romelias, regele lui Israel, s-au suit cu război asupra Ierusalimului; dar n-au putut să-l împresoare. [2] Şi i s-a dat de veste casei lui David: „Aram a făcut o înţelegere cu Efraim." Atunci s-a tulburat sufletul [rege]lui şi sufletul poporului său cum se clatină un copac [bătut] de vânt în pădure.
[3] Şi Domnul a zis către Isaia: „Ieşi înaintea lui Achaz, tu şi Iasub-cel-Rămas, fiul tău, la iazul de pe drumul de sus al ţarinii înălbitorului. [4] Şi să-i

---

din cele douăsprezece triburi ale lui Israel, care vor fi „alungate" din ţinuturile lor şi, pe de altă parte, „îndelungarea în zile" (după expresia Bibliei de la 1688), adică „prelungirea" şi creşterea celorlalte două triburi (Iuda şi Veniamin) rămase acasă. Dar verbul „a prelungi" poate avea şi un alt înţeles: Dumnezeu Se va îndura de supravieţuitorii captivităţii şi va face ca ei să aibă o viaţă mai lungă („zile îndelungate"), spre a se înmulţi şi a se reface dintr-o „rămăşiţă" un popor întreg.
6,13 „va fi de pradă": TM are „va fi pentru ardere". ♦ „ca terebintul... teaca ei": TM are: „ca terebintul şi ca stejarul când sunt tăiaţi de rămâne doar trunchiul". ♦ La final, câteva mss. greceşti au în plus secvenţa: „sămânţă sfântă trunchiul ei!", ca în TM; ed. Rahlfs o reţine infrapaginal.
7,1-9 Prima intervenţie a profetului Isaia.
7,1 „Raasson": ebr. *Rᵉ'în*, rege al Aramului (= Siriei), a cărei capitală este Damascul. ♦ „Phakee, fiul lui Romelias": ebr. *Peqaḥ* (regele Samariei în perioada 737?-732 î.H.), fiul lui *Rᵉmalᵉyāhū*. ♦ „s-au suit cu război": regele Damascului s-a aliat cu regele Samariei formând bazele unei coaliţii antiasiriene, în care au vrut să-l atragă şi pe regele Ierusalimului. La refuzul acestuia, ei au atacat regatul lui Iuda, voind să-l înlocuiască pe rege cu un personaj care să le fie favorabil. Acest război este cunoscut ca „războiul siro-efraimit"; rezultatul a fost că Achaz, în ciuda prevestirilor lui Isaia, a făcut o greşeală politică fatală, chemându-i pe asirieni în ajutor. ♦ „să-l împresoare": TM are „să-l atace". În 4Rg. 16,5 se spune că au asediat oraşul, dar nu au putut să angajeze lupta.
7,2 „sufletul": TM are „inima"; la fel şi în versetele următoare; echivalare neobişnuită – de obicei gr. ψυχή traduce ebr. *nepheš*, „suflu de viaţă", „suflet", „persoană".
7,3 „Iasub-cel-Rămas": LXX traduce parţial numele simbolic al fiului lui Isaia – *Šᵉ'ār-Yāšûbh*, „O rămăşiţă se va întoarce". ♦ „la iazul de pe drumul de sus": în TM, „la capătul canalului iazului de sus, pe drumul care duce...". Acest rezervor de sus era punctul de plecare al unui canal care iriga grădinile regale, în afara zidurilor. Pentru a-i împiedica pe eventualii asediatori să-l controleze, Achaz îi face o derivaţie spre

spui «Ia seama să fii liniştit şi nu te teme, nici sufletul să nu-ţi slăbească din pricina ăstor doi tăciuni de lemn care fumegă, fiindcă atunci când va veni urgia mâniei Mele, iarăşi voi vindeca. [5] Cât despre fiul lui Aram şi fiul lui Romelias: fiindcă au ţinut sfat viclean asupra ta zicând [6] 'Să ne suim în Iudeea şi, vorbind cu ei, să-i întoarcem de partea noastră; şi să le punem rege pe fiul lui Tabeel', [7] aşa grăieşte Domnul Savaot:

Nu va rămâne sfatul acesta,
nici nu va fi.

[8] Ci capul lui Aram [este] Damascul,
dar după şaizeci şi cinci de ani regatul lui Efraim nu va mai fi un popor;

---

rezervorul de jos (vezi v. 22,9). „Ţarina înălbitorului" va fi fost în legătură cu „izvorul înălbitorului" din 3Rg. 1,9, actualmente „puţul lui Iov", la confluenţa dintre valea Gheenei şi pârâul Kedron. Drumul care ducea acolo mergea, probabil, cel puţin în parte, de-a lungul canalului (*cf.* v. 36,2; 4Rg. 18,17). În această direcţie (spre sud-estul oraşului) va fi mers Isaia spre a se întâlni cu Achaz la extremitatea canalului, probabil chiar în locul în care acesta dădea dispoziţii pentru lucrările de derivaţie: tocmai când regele se pregăteşte de asediu, profetul îl îndeamnă la linişte şi încredere în Dumnezeu (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

7,4 „atunci când va veni urgia... voi vindeca": TM are „la aprinderea mâniei (*litt.* nărilor) lui *Rᶜfîn* şi a lui *'Arâm* şi a fiului lui *Rᶜmalʸyāhū*"; „voi vindeca" ar presupune un ebr. *'RP'*-, lectură eronată a numelui lui Efraim – ebr. *'PRYM* (*cf.* LEH, *s.u.* ἰάομαι). De altfel, s-ar putea ca această înşiruire de nume proprii din TM să fie o precizare ulterioară.

7,5 „fiul lui Aram şi fiul lui Romelias": personajele în TM sunt *'Arâm* (= Siria), *'Ephʳrayīm* (nume folosit uneori pentru a desemna Regatul de Nord) şi fiul lui *Rᶜmalʸyāhū* (= regele *Peqaḥ*).

7,6 „vorbind cu ei": TM are „să-i speriem şi să-i deschidem spre noi". ♦ „Tabeel": în ebraică ar însemna „Bun este Dumnezeu"; numele în TM este însă *Tabhᶜ'al*, „Bun de nimic", probabil o poreclă dispreţuitoare; personaj de origine necunoscută – sirian, evreu sau chiar pers, pe al cărui fiu coaliţia siro-efraimită a vrut să-l impună pe tronul Iudeii pentru a-i sprijini în politica antiasiriană.

7,8 După „Damascul", TM are în plus: „capul Damascului este Reţin". ♦ „şaizeci şi cinci de ani": de vreme ce profeţia ar data din 735 î.H., cifra ar trimite la anul 670 î.H., sfârşitul domniei regelui Asarhaddon al Asiriei. În 2Ezr. 4,2 se relatează că unii dintre străinii aduşi pentru a popula Samaria afirmau că au fost deportaţi acolo din vremea lui Asarhaddon. Este, poate, ultimul dintre schimburile de populaţie din care avea să rezulte caracterul compozit al populaţiei samaritene. ♦ „regatul lui Efraim nu va mai fi un popor": se mai poate traduce „Domnia lui Efraim va înceta din popor", cum am zice astăzi „va fi desfiinţat ca stat", prin cucerirea de către asirieni şi transferul de populaţie.

[9] capul lui Efraim [este] Somoron,
şi capul Somoronei, fiul lui Romelias.
Şi dacă nu veţi crede,
nici nu veţi înţelege.»"

[10] Şi Domnul a grăit mai departe către Achaz, zicând:
[11] „Cere pentru tine un semn de la Domnul Dumnezeul tău, în adânc sau în înalt."
[12] Şi Achaz a zis: „Nu voi cere, şi nici nu Îl voi ispiti pe Domnul."
[13] Atunci [Isaia] a zis: „Ascultă, casă a lui David! Oare nu vă ajunge să vă luptaţi cu oamenii? Cum dar vă luptaţi cu Domnul? [14] De aceea însuşi Domnul vă va da un semn:

7,9 „Somoron": Samaria, capitala lui Efraim. ♦ „nu veţi înţelege": TM are „nu veţi fi întăriţi". ♦ „dacă nu veţi crede": Vasile cel Mare (ACCS, p. 60) comentează: trebuie să credem în Scripturi şi să ne ostenim spre înţelegerea a ceea ce este scris în ele – mai întâi să credem cu credinţă simplă că Scripturile sunt „de Dumnezeu inspirate şi de folos" şi apoi să cercetăm, cu râvnă şi cu întrebare, sensul lor. *Cf.* Gen. 15,6; Mt. 14,31; Mc. 11,24; 17,20.

7,10-17 A doua intervenţie a profetului Isaia.

7,11 „în adânc": TM are „în adânc, în *šᵉ'ôl*".

7,12 „nu Îl voi ispiti": Ioan Gură de Aur comentează: „A nu crede decât văzând minuni înseamnă necredinţă şi ispitire a lui Dumnezeu, dar a refuza un semn oferit de Dumnezeu slăbiciunii noastre este răzvrătire". După Ieronim (ACCS, p. 60), expresia ebraică este ambiguă şi se poate traduce „nu Îl voi proslăvi pe Domnul", pentru că nefericitul rege ştia că, dacă ar fi cerut un semn, l-ar fi primit şi Domnul ar fi fost proslăvit. Dar fiind un închinător la idoli, care ridica altare pe toate uliţele, în păduri şi pe munţi, nu voia să ceară semn.

7,13 „să vă luptaţi cu oamenii... vă luptaţi cu Domnul": TM are „să-i obosiţi pe oameni... să-L obosiţi pe Dumnezeul meu".

7,14 „fecioara": gr. ἡ παρθένος, cu articol hotărât, marcă a unicităţii. TM are *'alᵐāh*, „tânără", fie ea fecioară sau femeie proaspăt căsătorită. Termenul exclusiv pentru „fecioară" este *bᵉthūlāh*. În interpretarea ebraică ulterioară, acest semn a fost văzut ca o naştere cu totul minunată; faptul că, încă din secolele III-II î.H., se considera că este vorba de o fecioară este dovedit de opţiunea traducătorilor LXX, παρθένος, deşi ar fi avut la dispoziţie un termen grecesc la fel de ambivalent ca *'alᵐāh*, şi anume νεᾶνις (folosit, de altfel, de Aquila, traducătorul iudeu din secolul al II-lea d.H.). Evanghelistul Matei (1,23) citează textul în forma din LXX, arătându-l ca pe o profeţie împlinită prin zămislirea feciorelnică şi naşterea lui Iisus. ♦ Ieronim (*Împotriva lui Iovian* 1.32) comentează: *'alᵐāh* înseamnă „fecioară ascunsă", adică o fecioară ferită de privirile întâmplătoare ale bărbaţilor. ♦ „va zămisli": *litt.* „va avea în pântece"; TM are „este

Iată, fecioara va zămisli şi va naşte fiu, şi vei chema numele lui Emmanuel.
15 Unt şi miere va mânca; înainte de a cunoaşte ori a prefera cele rele, va
alege binele. 16 Fiindcă înainte de a cunoaşte copilul binele sau răul, se va
împotrivi răului, ca să aleagă binele; va fi părăsită ţara din pricina căreia te
temi de cei doi regi. 17 Dar Domnul va aduce peste tine şi peste poporul tău
şi peste casa tatălui tău zile cum n-au mai venit din ziua în care Efraim s-a
despărţit de Iuda – pe regele asirienilor.
18 Şi va fi aşa: în ziua aceea Domnul va şuiera după muştele care stăpânesc
o parte a râului Egiptului şi după albina care se află în ţara asirienilor. 19 Şi
toate vor veni şi se vor opri în văile ţării, şi în crăpăturile stâncilor, în
peşteri şi în orice râpă şi în orice copac.
20 În ziua aceea Domnul va rade cu briciul cel mare şi îmbătat – care se află
dincolo de Râul regelui asirienilor – capul şi perii de pe picioare, ba chiar şi
barba i-o va lua.

însărcinată" (adjectiv). ♦ „vei chema": TM are „(ea) va chema". ♦ „Emmanuel": ebr. *'Immānū-'ēl*, „Cu noi este Dumnezeu". ♦ „un semn": Ioan Gură de Aur (ACCS, p. 64) comentează: „Dacă zămislirea şi naşterea ar fi fost asemenea celor normale, nu ar fi fost semnificative. Dacă profeţia este despre o *oarecare* femeie, care naşte normal, atunci de ce l-am mai numi «semn»?".

7,15 „Unt şi miere": această hrană, oricât de plăcută, sugerează o lume de păstori nomazi, nu de agricultori. TM are „lapte covăsit şi miere"; la fel în v. 7,22. ♦ „înainte de a cunoaşte... binele": TM are „până când va şti/spre a şti să dea la o parte răul şi să aleagă binele". ♦ După Irineu (ACCS, p. 64), textul se referă la natura omenească a Fiului lui Dumnezeu; „a se hrăni" şi „a nu avea discernământ", observă el, sunt atribute proprii oricărui prunc. În schimb, după Ioan Damaschin (*ibidem*), „acest «înainte» arată că El nu a făcut o cercetare omenească, ci, de vreme ce era Dumnezeu şi era unit în chip de negrăit cu trupul, prin însăşi fiinţarea şi cunoaşterea Sa deţinea binele în mod natural".

7,16 În TM: „Fiindcă înainte să ştie copilul să dea la o parte răul şi să aleagă binele, va fi părăsită ţara...". ♦ „se va împotrivi": timpul prezent în greacă.

7,17 „pe regele asirienilor": majoritatea exegeţilor o consideră o glosă de copist, care nu a înţeles versetul în legătură cu făgăduinţele anterioare şi cu aluzia la vremurile bune ale lui David şi Solomon, ci cu descrierea invaziei străine de la vv. 18 şi urm.

7,18-25 Se vesteşte pustiirea ţării de către asirieni şi se referă la o epocă mai târzie, în preajma invaziei lui Sennacherib.

7,18 „stăpânesc o parte a râului Egiptului": TM are „de la capătul canalelor Egiptului".

7,20 „cel mare şi îmbătat (gr. μεμεθυσμένος)": TM are „luat cu chirie". ♦ „dincolo de Râul regelui asirienilor": TM are „dincolo de Râu (*i.e.* Eufrat), cu regele asirienilor". ♦ Raderea completă a părului era pedeapsa cea mai umilitoare la care erau supuşi prizonierii de război; la asirieni şi în Babilon barba era semn de noblеţe (*cf.* celebra „friză a nemuritorilor", garda de corp a lui Darius etc.).

21 Şi va fi aşa: în ziua aceea va creşte omul o junincă şi două oi 22 şi, din
belşugul de lapte pe care îl vor da, oricine a rămas în ţară va mânca unt şi
miere.
23 Şi va fi aşa: în ziua aceea orice loc în care s-ar afla o mie de viţe-de-vie,
[preţ] de o mie de sicli, va ajunge sterp şi mărăciniş; 24 cu arcuri şi săgeţi
vor intra acolo, căci [pământ] sterp şi mărăciniş va fi toată ţara; 25 şi orice
munte [de] arat se va ara, teama nu va mai veni acolo; căci [pământul] sterp
şi mărăcinişul se vor preface în păşune de oi şi în loc călcat de bou."

8 1 Şi Domnul a zis către mine: „Ia-ţi o bucată dintr-un sul mare, nou, şi scrie
pe el cu condei omenesc: «Spre a face grabnic jefuire de prăzi; că aici este.»
2 Şi să-Mi pui martori oameni credincioşi, pe Urias şi pe Zacharias, fiul lui
Barachias."
3 Şi am intrat la prorociţă, şi ea a luat în pântece şi a născut un fiu. Şi mi-a
zis Domnul „Pune-i numele «Repede-pradă-grabnic-jefuieşte»;
4 căci, mai înainte de a şti copilul să zică tată şi mamă, se vor lua avutul
Damascului şi prăzile Samariei [şi vor fi duse] înaintea regelui asirienilor."
5 Şi Domnul mi-a grăit mai departe: 6 „Fiindcă acest popor nu vrea apa
Siloamului care curge liniştit, ci vrea să aibă pe Raasson şi pe fiul lui

---

7,25 TM are: „Şi în toţi munţii unde se săpa cu sapa nu vei mai intra acolo de frica / nu se va mai intra acolo de frica / nu va mai intra acolo frica spinilor şi mărăcinilor şi va fi păşune..." – imagine similară cu cea de la v. 7,23, care prezice revenirea de la o viaţă agricolă la una pastorală, ca urmare a pustiirii aduse de război.

8,1 „un sul mare, nou": mss. Alexandrinus are χάρτου καινοῦ μεγάλου, probabil un sul de papirus care se folosea pentru scris. TM are „tăbliţă mare". ♦ „condei omenesc": ar însemna „cu modul de a scrie obişnuit al oamenilor". ♦ „Spre a face grabnic jefuire de prăzi": TM are *l'-Mahēr šālāl hāš bāz*, pe care LXX îl traduce; acelaşi presupus nume din TM este tradus, la v. 8,3, cu verbele la imperativ: „Repede-pradă-grabnic-jefuieşte". Numele simbolic pe care Isaia, inspirat de Dumnezeu, trebuia să-l dea fiului său, constituia un semn profetic că Damascul şi Samaria vor fi grabnic jefuite de către regele Asiriei.

8,2 „să-Mi pui martori": TM are „mi-am luat martori". ♦ „Urias": în TM „*'Ūrīyāh* preotul". Este cel care a făcut un altar pentru Achaz, identic cu cel din Damasc, şi l-a susţinut pe rege în inovaţiile cultice (*cf.* 4Rg. 16,10-16). ♦ „Zacharias, fiul lui Barachias": ebr. *Z'khar'yāhū ben Y'bherekh'yāhū* (*cf.* şi Mt. 23,35; Lc. 11,51).

8,3 „prorociţa": se discută dacă este o simplă referire la soţia profetului sau şi aceasta va fi avut darul profeţiei. ♦ „*a luat* în pântece": gr. ἔλαβεν, diferit de Is. 7,14 (ἐν γαστρὶ ἕξει: „*va avea* în pântece").

8,6 „apa Siloamului": izvorul Ghihon furniza apă Ierusalimului printr-un canal ce cobora lin de-a lungul versanţilor sud-estici; acesta purta numele de *Šiloaḥ*, „trimis". ♦ „vrea să

Romelias ca rege peste voi; [7] de aceea, iată, Domnul trimite asupra voastră
apa cea mare şi năvalnică a Râului, pe regele asirienilor şi slava lui; el va
trece peste toate văile voastre şi va călca peste toate zidurile voastre; [8] şi va
lua din Iudeea pe tot omul care va putea să-şi ridice capul sau ar fi în stare
să ducă ceva la bun sfârşit; şi tabăra lui va fi astfel că va umple largul ţării
tale." Cu noi este Dumnezeu.
[9] Înţelegeţi, neamuri, şi vă plecaţi;
ascultaţi până la marginea pământului;
cei puternici, plecaţi-vă;
căci, [şi] dacă v-aţi întări iarăşi, iarăşi veţi fi înfrânţi!
[10] Şi orice plan aţi urzi, îl va risipi Domnul;
şi orice vorbă aţi vorbi, nu va sta în picioare,
căci cu noi este Domnul Dumnezeu.

[11] Aşa zice Domnul: „Cu mână tare se împotrivesc umblării pe cale a
acestui popor, zicând:

---

aibă... ca rege": TM are o formă ambiguă, pe care unii o interpretează ca „se bucură de", iar alţii „se topesc de frica...".

8,7 „asupra voastră": TM are „asupra lor". ♦ „Râul" este Eufratul, de unde veneau asirienii. ♦ „văile voastre... zidurile voastre": TM are „văile sale... malurile sale".

8,8 În TM: „Va străbate prin Iuda, se va revărsa, va trece până va ajunge [apa] la gât, iar aripile lui întinse vor acoperi toată întinderea ţării tale, Emmanuele". Evocarea în acest context de pedeapsă a personajului-semn, al cărui nume înseamnă „Cu noi este Dumnezeu", poate sugera că aceasta nu va fi definitivă; răul va trece, apa va ajunge numai până la gât; într-adevăr, asirienii au cucerit bună parte din Iuda, care a trebuit să le plătească tribut, au ajuns să asedieze Ierusalimul, dar în 701 au fost nevoiţi să se retragă (*cf.* Is. 36–37; 4Rg. 18,13–19,37). ♦ „Cu noi este Dumnezeu: înţelegeţi, neamuri...": pasajul (vv. 8,8-10) a intrat de timpuriu în cultul creştin, ca imn liturgic.

8,9 „Înţelegeţi": TM are *ro'ū*, care poate însemna, în funcţie de rădăcina de la care este dedus, „tremuraţi", „adunaţi-vă laolaltă", „fiţi zdrobiţi". Traducătorii LXX au citit litera D în loc de R (confuzie foarte frecventă), înţelegând „cunoaşteţi" (*YD'*). ♦ „vă plecaţi... plecaţi-vă... veţi fi înfrânţi": în greacă este acelaşi verb, ἡττάω, „a se micşora", „a fi inferior", „a fi înfrânt". ♦ „dacă v-aţi întări": TM are „încingeţi-vă (de luptă) şi fiţi înfrânţi, încingeţi-vă şi fiţi înfrânţi!".

8,10 „cu noi este Domnul Dumnezeu": TM are acelaşi nume profetic şi simbolic de la 7,14 şi 8,8, dar descompus în elementele sale pentru a-i explicita sensul: *'Immānū* („cu noi") *'El* („Dumnezeu"). ♦ „Într-adevăr, biruiţi şi învinşi suntem de frumuseţea cuvântului Său, noi, cei veniţi dintre neamuri" (Origen, *Filocalia*, PSB 7, p. 306).

8,11 În TM: „Aşa mi-a vorbit Domnul când Şi-a întărit mâna şi m-a mustrat ca nu cumva să umblu pe calea poporului acestuia, zicând...".

[12] Să nu ziceţi «Greu este» la orice ar spune acest popor că este greu; de
frica lor să nu vă înfricoşaţi, nici să vă tulburaţi. [13] Pe însuşi Domnul să-L
sfinţiţi; şi de El să vă temeţi. [14] Şi, dacă Îi eşti credincios, îţi va fi loc sfânt,
şi nu vă veţi apropia de El ca de o piatră de poticnire, şi nici ca de o stâncă
de cădere; dar casa lui Iacob [se află] în capcană, iar cei care locuiesc în
Ierusalim, în groapă. [15] De aceea, mulţi dintre ei vor ajunge neputincioşi; şi
vor cădea şi vor fi zdrobiţi; şi se vor apropia şi vor fi prinşi oamenii care
erau în siguranţă.
[16] Atunci se vor da pe faţă cei ce pecetluiesc Legea ca [lumea] să nu înveţe.
[17] Şi se va zice: «Îl voi aştepta pe Dumnezeu, care şi-a întors faţa de la casa
lui Iacob, şi voi nădăjdui în El. [18] Iată[-ne]: eu şi copilaşii pe care mi i-a dat
Dumnezeu; vor fi spre semne şi prevestiri în casa lui Israel de la Domnul
Savaot, care locuieşte în muntele Sionului.»" [19] Şi de vă vor spune: „Întrebaţi pe cei care vorbesc din pământ şi pe cei care vorbesc din pântece, pe
grăitorii în deşert care vorbesc din peşteră", oare nu pe Dumnezeul său Îl
întreabă orice neam? De ce să-i întrebe pe cei morţi despre cei vii? [20] Căci
Lege le-a dat în ajutor, ca să nu zică un cuvânt ca acesta, despre care nu mai

---

8,13 „Domnul": în unele mss., ca în TM, „Domnul puterilor". ♦ „de El să vă temeţi": *litt.* „El să fie frica ta".

8,14 În TM: „El va fi loc sfânt şi piatră de poticnire şi stâncă de cădere pentru cele două case ale lui Israel, laţ şi capcană pentru cel ce locuieşte în Ierusalim".

8,16 Pasajul, aşa cum este în LXX, pare preluat în Lc. 11,52: „Vai vouă, învăţători ai Legii, că aţi luat cheia cunoaşterii: voi înşivă n-aţi intrat şi pe cei care voiau să intre i-aţi împiedicat!". ♦ În TM: „Leagă o mărturie, pecetluieşte o învăţătură între ucenicii Mei!" – imaginea unui grup restrâns de iniţiaţi care păstrează învăţătura profetului în vremuri de restriştе. Se presupune că Isaia şi-a încetat la un moment dat activitatea profetică publică, poate până în momentul când Achaz şi l-a asociat la domnie pe fiul său, Ezekias (cca 728 î.H.), cel care avea să încerce o reformă religioasă.

8,17 „Şi se va zice": nu apare în TM.

8,18 Chiar atunci când profetul încetează să vorbească, însăşi viaţa sa şi a familiei sale are valoare de semn profetic (*cf.* vv. 7,3; 8,3; 10,21).

8,19 Profetul îi mustră pe aceia care, contaminaţi de superstiţii, fac apel la ghicitori, necromanţi, magicieni şi ventriloci. ♦ „De ce să-i întrebe pe cei morţi despre cei vii?": această practică e interzisă de Lege (*cf.* Lev. 19,31; 20,6.27; Deut. 18,11).

8,20 Textul este obscur; în TM: „La Lege şi la mărturie! Dacă nu vor vorbi conform acestui cuvânt, nu vor avea lumină (*litt.* zori)". ♦ După cădere, omul a uitat legea naturală, înscrisă în inimă, şi a avut nevoie de „un ajutor", o lege scrisă, care să-i fie tutore în pruncia duhovnicească: „Legea a fost pedagogul nostru spre Hristos" (Gal. 3,24).

sunt daruri de dat. [21] Şi va veni peste voi foamete aspră; şi va fi [aşa]: când veţi fi flămânzi vă veţi întrista şi veţi vorbi de rău căpetenia şi *patachra* şi vor privi în sus, spre cer, [22] şi vor privi în jos spre pământ şi iată: necaz şi strâmtorare şi întuneric – nedumerire cruntă şi întuneric de nu se vede; [23] şi cel aflat la strâmtorare nu va fi nedumerit până la o vreme.
Fă aceasta mai întâi, fă repede, ţinut al lui Zabulon, pământ al lui Neftalim, cale a mării şi ceilalţi care locuiţi pe ţărm şi dincolo de Iordan, Galileea neamurilor, părţile Iudeii!

8,21 „va veni peste voi": TM are „va trece prin ea" (prin ţară? – *n.n.*). Textul nu e clar. S-a presupus chiar că este un oracol căruia îi lipseşte începutul. În TM, relatarea este la pers. a III-a plural. ♦ „*patachra*": transliterarea unui cuvânt aramaic (*PTKR'*) care înseamnă „idoli" (*cf.* LEH, *s.u.*). În unele mss. apare παταρχα (copiştii îl vor fi derivat de la πατήρ şi ἀρχή) – *cf.* Brenton: „your fathers' ordinances". TM are „zeii lor", ceea ce s-ar putea referi la idoli sau la cultul strămoşilor.
8,23 Mt. 4,15-16 citează o parte din acest verset, precum şi următorul. ♦ În TM: „Dar nu va fi întunecime pentru cea (= ţara?) care era în strâmtorare. După cum, înainte vreme, a acoperit de ocară ţinutul lui Zabulon şi ţinutul lui Neftali, în vremurile de pe urmă va acoperi de slavă calea mării, ţinutul de dincolo de Iordan, Galileea neamurilor". ♦ „Fă aceasta": gr. ποιει (unele mss. au πιε, „bea"): „Trebuie observat, spune Ieronim, că Evanghelia după Matei foloseşte textul LXX şi nu cel ebraic, din care lipsesc aceste cuvinte. De aceea citim: «Bea aceasta mai întâi şi fă-o repede», întrucât ţinutul lui Zabulon şi al lui Neftalim au fost primele care au văzut minunile lui Hristos şi care aveau să bea băutura credinţei" (ACCS, p. 68). ♦ „Ţinutul lui Zabulon" şi „ţinutul lui Neftalim" fuseseră cucerite şi pustiite de locuitori în 733-732 î.H. de către regele Tiglatphalasar al Asiriei (*cf.* 4Rg. 15,29); profetul le prezice acum eliberarea. ♦ „dincolo de Iordan": este ţinutul Galaad. ♦ „Galileea neamurilor": ebr. *gᵉlîl haggōyim*, „teritoriul neamurilor", ţinutul din nordul extrem al Israelului, cu populaţie amestecată. De aici, numele ulterior de „Galileea". ♦ „cale a mării": după unii (*cf.* Anania, *ad loc.*) ar fi calea spre mare a caravanelor ce purtau mărfuri şi călători din Damasc; acesta va fi fost drumul robilor galileeni, în 733-732 î.H., spre Asiria. După alţii (*cf.* TOB, *ad loc.*) este drumul care merge de-a lungul ţărmului, din nordul Siriei până în Egipt; având o valoare strategică deosebită, cuceritorul asirian şi-a asigurat controlul asupra lui din 734 î.H., urmând ca în 732 î.H. să-l cucerească în întregime. Întregul pasaj este o enumerare a cuceririlor asiriene dintre 734 î.H. şi căderea Samariei (721 î.H.). ♦ Eusebiu al Cezareii (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. I, p. 319, nota 2) notează că în Galileea se aşezaseră mulţi greci şi din alte neamuri, care locuiau laolaltă cu evreii. De aceea, Theodoret (*ad loc.*) e de părere că textul profetic ce urmează se referă nu numai la evrei, ci la „toate neamurile", care urmau să fie evanghelizate de către apostolii plecaţi din Galileea (*cf.* Mt. 28,19). ♦ În unele mss. şi ediţii, capitolul 9 începe de aici: „Fă aceasta mai întâi etc.".

9 [1] Popor care umbli în întuneric,
vezi lumină mare!
Voi, care locuiţi în ţărâmul şi în umbra morţii,
lumină va străluci peste voi!
[2] Mulţimea poporului,
pe care ai adus-o spre veselia ta,
se va veseli dinaintea ta
cum se veselesc la seceriş,
sau în ce fel [se veselesc] cei ce împart prăzile.
[3] Fiindcă s-a ridicat jugul ce era asupra lor
şi toiagul de pe grumazul lor;
căci toiagul hrăpăreţilor l-a risipit Domnul
ca în ziua [biruinţei] peste Madiam.
[4] Căci pentru orice veşmânt şi mantie
dobândite prin înşelăciune
vor da plată în schimb
şi vor vrea [să o facă chiar] de ar fi arşi în foc.

9,1-6 Mesaj de eliberare.
9,1 „vezi": în greacă la imperativ aorist plural, cu acordul după sens; alte mss. au forma de indicativ aorist „a văzut"; la fel în TM: „Poporul care umbla... a văzut...". ♦ „Voi, care locuiţi... peste voi": TM are „celor care locuiau în ţinutul umbrei morţii lumină le-a răsărit". ♦ Pruncul minunat (v. 9,5) va elibera poporul din robia întunericului, îl va îmbrăca în lumină şi va şedea pe tronul lui David, întemeind o Împărăţie a păcii universale.
9,3 „toiagul hrăpăreţilor": *litt.* „al celor care cer"; TM are „bâta asupritorului". ♦ „Madiam": ebr. *Midhᵉyān*; madianiţii erau aşezaţi la marginile deşertului din Transiordania, din Moab şi până dincolo de Edom.
9,4 Text dificil în greacă, *litt.*: „Căci orice veşmânt adunat cu viclenie şi mantie cu schimbare/câştig/împăcare vor compensa şi vor vrea dacă au fost/ajuns arşi în foc". ♦ „în schimb": gr. καταλλαγή; TM are aici *dāmīm*, „sânge" (*plurale tantum*); traducătorul LXX va fi raportat forma la un omograf din ebraica târzie (*cf.* LEH, *s.u.*). ♦ În TM, *litt.*: „căci orice încălţăminte ce calcă de zguduie şi [orice] mantie rostogolită în sânge va fi spre ardere, de mistuit în foc"; aluzie la încălţările grele şi zgomotoase ale războinicilor asirieni şi la cruzimea lor. ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) aplică versetul din LXX „vrăjmaşilor nevăzuţi" care prin înşelăciune l-au despuiat pe Adam de slava dintâi, cu puţin mai prejos decât a îngerilor, i-au „răpit asemănarea", pe care o va primi înapoi prin credinţa în Hristos. ♦ „arşi în foc": demonii au fost arşi de focul mâniei şi al invidiei la vederea darurilor pe care le-au primit oamenii în urma naşterii Pruncului, care a îmbrăcat trupul omenesc ca pe un veşmânt (Theodoret, *ad loc.*).

[5] Că un prunc ni s-a născut,
un fiu ni s-a dat,
a cărui domnie a fost pe umărul lui;
şi se cheamă numele lui Vestitor-de-mare-sfat;

Eu voi aduce pace peste căpetenii,
pace şi sănătate lui.

9,5 În TM, a doua jumătate a versetului este: „şi se cheamă numele lui minunat sfătuitor, Dumnezeu puternic/viteaz, Părinte veşnic, Domn al păcii". ♦ În unele mss. greceşti se adaugă: „Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie". La Origen, pasajul este marcat cu *obelos*. Aceste nume, e de părere Ieronim, nu trebuie adunate în perechi, cum cred mulţi, ca să citim „minunat sfătuitor", „Dumnezeu puternic" etc. (ACCS, p. 75). ♦ Pentru Ambrozie (ACCS, p. 70), „prunc" indică vârsta, iar „fiu" se referă la deplinătatea dumnezeirii. Despre aceeaşi persoană se spune că „s-a născut" şi „a fost dată"; pentru că Fiul lui Dumnezeu este *o singură* persoană, născut din Tatăl fără mamă, ca ipostas al Sf. Treimi (egal cu Dumnezeu), şi ca om *a fost dat* să se nască din mamă (Sfânta Fecioară) fără tată dintre oameni. ♦ „pe umărul lui": „Aceasta înseamnă puterea crucii, pe care, la răstignirea Sa, Domnul şi-a luat-o pe umeri" (Iustin Martirul, ACCS, p. 71). ♦ „vestitor": gr. ἄγγελος. Augustin comentează: „Acum, cine ar putea nega că Hristos nu a adus un mesaj despre Împărăţia cerurilor? «Nu am venit să fac voia Mea, ci voia Lui, a Celui care M-a trimis»" (ACCS, p. 73). ♦ „sfat": gr. βουλή, „consiliu", înseamnă şi „hotărâre", „plan", chiar „uneltire" sau „urzeală". În Isaia, uneori înseamnă sfat omenesc, adică nesemnificativ, opus hotărârii divine, singura importantă. ♦ „Precum cuvântul nostru, pornind firesc din minte, este vestitorul mişcărilor ascunse ale minţii, la fel Cuvântul lui Dumnezeu, care cunoaşte după fiinţă pe Tatăl, pe care nu-L poate cunoaşte nici o făptură decât prin El, descoperă pe Tatăl pe care L-a cunoscut, ca pe Cel ce este Cuvântul Lui după fire" (Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. II, p. 187). (Prin „cuvânt" se poate înţelege şi raţiunea – raţiunea noastră sau cea divină. Mintea e mai adâncă decât raţiunea, iar raţiunea e autorevelarea minţii. Deci între minte, sau cunoaştere intuitivă, şi raţiune, sau cunoaştere discursivă, nu e opoziţie, ci ultima porneşte şi se întoarce la prima.) ♦ „Cine este, dar, Acela căruia Dumnezeu I-a zis : «Să facem om»? Cine altul decît *«Îngerul de mare sfat, Sfetnicul minunat, Domn puternic, Domnul păcii, Părintele veacului ce va să fie»*, Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu, Cel de o fiinţă cu Tatăl, prin care s-au adus toate la fiinţă? N-a spus poruncitor: «Fă!», ca unui inferior sau ca unuia mai mic după fiinţă, ci ca unuia care este de aceeaşi cinste: «Să facem»" (Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 101). ♦ „Dacă Pruncul născut din fecioară e numit «Dumnezeul cel Puternic», atunci mama e numită «maica lui Dumnezeu», pentru că mama are parte de cinstea odraslei sale, şi Fecioara este atât mama Domnului Iisus Hristos, ca om, cât şi slujitoarea Lui, ca Domn şi Creator şi Dumnezeu" (Theodoret, ACCS, p. 73).

[6] Mare este stăpânirea lui,
şi pacea lui nu are hotar
pe tronul lui David şi peste împărăţia lui,
ca să o îndrepte şi să o întărească
întru dreptate şi judecată
de acum şi până în veac.
Râvna Domnului Savaot va săvârşi acestea.

[7] Moarte a trimis Domnul asupra lui Iacob
şi [ea] a venit asupra lui Israel;
[8] şi o vor cunoaşte tot poporul lui Efraim
şi cei aşezaţi în Samaria

cei ce spun cu trufie şi cu inimă semeaţă:
[9] „Cărămizile au căzut,
dar veniţi să cioplim pietre
şi să tăiem sicomori şi cedri
şi să ne zidim un turn."
[10] Şi-i va zdrobi Dumnezeu pe cei care se ridică pe muntele Sion împotriva lor,
şi pe duşmanii lor îi va risipi,
[11] Siria de la soare-răsare
şi pe elinii de la apus de soare,
pe cei care îl mănâncă pe Israel cu gura plină.
Pentru toate acestea mânia [Lui] nu s-a întors,
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

[12] Dar poporul nu s-a întors până când nu a fost lovit,

9,6 „să o îndrepte": gr. κατορθόω înseamnă şi „a duce la bun sfârşit".
9,7-20 Profeţie împotriva Regatului de Nord.
9,7 „Moarte": TM are „Cuvânt" – traducătorul a citit *DBR* ca *debher* „molimă/moarte"; TM a vocalizat *dābhār*, „cuvânt" – aşa apare şi în Sinaiticus. ♦ „a venit": TM are „a căzut".
9,9 Al doilea hemistih în TM: „sicomorii au căzut: vom pune în loc cedri". ♦ În LXX, aluzie la turnul Babel (Gen. 11).
9,10 În TM: „*YHWH* a ridicat împotrivă-i pe duşmanii lui Reţin, i-a stârnit pe potrivnicii lui (= asirienii)".
9,11 „elinii": TM are „filistenii". ♦ „cu gura plină": *litt.* „cu toată gura".
9,12 „până când nu a fost lovit": TM are „la Cel care îl lovea".

şi pe Domnul nu L-au căutat.
13 Şi Domnul a luat de la Israel cap şi coadă,
pe cei mari şi pe cei mici, într-o singură zi,
14 pe bătrân şi pe cei care se minunează de feţe (aceştia sunt fruntea)
şi pe profetul care învaţă fărădelegi (acesta e coada).
15 Iar cei care fericesc acest popor sunt cei care îl vor rătăci;
şi îl vor rătăci ca să-l înghită.
16 De aceea de tinerii lor nu se va bucura Dumnezeu,
şi de orfanii şi de văduvele lor nu-I va fi milă,
fiindcă toţi sunt nelegiuiţi şi răi
şi toată gura grăieşte strâmbătăţi.
Pentru toate acestea mânia [Lui] nu s-a întors,
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

17 Şi fărădelegea va arde ca focul,
şi ca iarba uscată va fi mistuită de foc;
şi va arde în desişurile pădurii
şi va mistui toate cele dimprejurul dealurilor.
18 Din pricina urgiei mâniei Domnului,
a fost pârjolită ţara întreagă
şi poporul va fi mistuit ca de foc;
nimeni nu va avea milă de fratele său,
19 ci se va pleca spre cele din dreapta, de foame,
şi va mânca pe cele din stânga,

9,13 „pe cei mari şi pe cei mici": *litt.* „pe mare şi pe mic"; TM are „palmier şi trestie". LXX a explicitat metafora.
9,14 „se minunează de feţe": gr. θαυμάζειν πρόσωπα poate însemna „a admira", dar poate avea şi un sens peiorativ, „a flata, a amăgi". TM are *litt.* „cel care ridică feţele", *i.e.* „cel care acordă favoruri", „demnitarul". ♦ „feţe": are şi sensul de „persoane". ♦ „fruntea": gr. ἡ ἀρχή, „căpetenie", „cap", „şef". ♦ Pentru Grigore cel Mare (ACCS, p. 81), „capul" reprezintă casta preoţească, iar „coada" sunt profeţii. Când cad căpeteniile, trupa, care le urmează, cade şi ea. Biserica este lovită şi slăbită în persoana membrilor săi bolnavi când cei care par să fie partea ei tare sunt corupţi.
9,15 În TM: „Cei ce călăuzesc poporul acesta îl rătăcesc şi cei rătăciţi vor fi înghiţiţi".
9,17 „şi ca iarba uscată va fi mistuită de foc": TM are „spini şi mărăcini va mistui". ♦ „şi va mistui toate cele dimprejurul dealurilor": TM are „din care se înalţă coloane de fum".
9,18 „nimeni": *litt.* „om" – semitism.
9,19 Primul hemistih în TM: „va tăia în dreapta şi tot va flămânzi".

şi nu se va sătura omul
mâncând carnea braţului său.
20 Căci Manase va mânca [din] Efraim şi Efraim [din] Manase,
şi împreună vor împresura pe Iuda.
Pentru toate acestea mânia Lui nu s-a întors,
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

10 1 Vai celor care scriu vicleşug!
Căci, scriind, scriu răutate,
2 abătând judecata sărmanilor,
răpind dreptatea celor săraci din poporul Meu,
ca să le fie văduva pradă,
şi orfanul, jaf!
3 Şi ce vor face ei în ziua cercetării?
Căci necazul vine peste voi de departe;
la cine veţi alerga după ajutor?
Unde veţi lăsa slava voastră,
4 ca să nu cădeţi în robie?
Pentru toate acestea mânia [Lui] nu s-a întors;
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

5 Vai asirienilor!
Toiagul mâniei Mele şi al urgiei este în mâinile lor!

9,20 Efraim şi Manase: cele două triburi care, după tradiţie, se trag din cei doi fii ai lui Iosif. Numele lor sunt folosite adesea pentru a indica întreg Regatul de Nord. Aluzie aici la războiul siro-efraimit.
10,1-4 Al şaptelea „vai" împotriva conducătorilor lui Iuda. Avertisment pentru profeţii mincinoşi şi pentru judecătorii corupţi. Pare a fi o concluzie comună pentru cele două serii de oracole care încadrează „Cartea lui Emmanuel" (6,1–9,6) – *cf.* TOB, nota la v. 1.
10,1 „vicleşug... răutate": am încercat să redăm astfel valenţele gr. πονηρία. TM are „Vai celor care întocmesc legi ticăloase şi, când [le] scriu, împilare scriu!".
10,2 „sărmanilor": gr. πτωχοί – cei cu totul neajutoraţi, neputincioşi, bătrâni, bolnavi, orbi, şchiopi etc. Termenul apare şi în Fericirile din Predica de pe munte.
10,3 „ce vor face": TM are „ce veţi face". ♦ „ziua cercetării": aici, ziua judecăţii şi pedepsei. *Cf.* Deut. 32,39. Vezi şi nota la Ier. 9,8.
10,4 „ca să nu cădeţi în robie": TM are „Nu le va rămâne decât să se plece printre cei robiţi şi printre cei ucişi să cadă".
10,5-19 Împotriva regelui Asiriei.

[6] Voi trimite urgia Mea asupra unui neam nelegiuit,
și împotriva poporului Meu voi porunci
să ia pradă și să jefuiască,
să calce în picioare cetățile și să le facă praf.
[7] Dar el nu așa s-a gândit,
și în sufletul său nu așa s-a socotit;
ci se va schimba mintea lui,
spre a nimici neamuri nu puține.
[8] Și dacă îi vor zice:
„Tu singur ești stăpân?"
[9] el va răspunde:
„Oare n-am luat eu țara de dincolo de Babilon și de Chalanne,
unde s-a zidit turnul?
Am luat și Arabia și Damascul și Samaria.
[10] Precum le-am luat pe acestea în mâna mea

10,6 „neam nelegiuit": de obicei, poporul ales este desemnat cu termenul *'ām*, gr. λαός; aici însă, este numit *gōy*, gr. ἔθνος, termen folosit de obicei pentru „păgâni" – schimbare care exprimă mânia lui Dumnezeu față de cei care au încălcat Legământul. ♦ „împotriva poporului Meu (voi porunci)": gr. τῷ ἐμῷ λαῷ; traducerile moderne ale LXX (Brenton, NETS, Anania) interpretează dativul ca un complement indirect („poporului Meu îi voi porunci"), ceea ce ar însemna că Dumnezeu îi numește astfel pe asirieni. Or, până acum i-a definit doar ca pe un instrument provizoriu al mâniei Sale. De aceea am presupus că „poporul Meu" se referă totuși la Iuda (*cf.*, de exemplu, *infra*, v. 10,24), aici în *dativus incommodi* (= cel în dauna căruia se face acțiunea). De altfel, în TM versetul este, *litt.*: „Împotriva unui neam nelegiuit l-am trimis (pe Așur) și împotriva poporului urgiei Mele i-am poruncit. Să jefuiască cu jaf și să prade cu prădare și să-l facă loc de călcat în picioare ca praful ulițelor". ♦ Asirienii devin instrumentul lui Dumnezeu, prin care El își pedepsește poporul pentru nelegiuirile lui. Cu toate acestea, nici asirienii nu scapă de mânia divină, ca unii care s-au încrezut în forțele proprii, având-și drept imbold trufia, lăcomia și setea de putere.
10,7 „se va schimba mintea lui": TM are „spre a nimici este inima lui".
10,8 În TM: „Căci zice: «Oare căpeteniile mele nu sunt tot atâția regi?»".
10,9 „de dincolo de Babilon": *litt.* „de mai sus de Babilon". ♦ TM are: „Oare Kalno nu este ca și Carchemișul, oare Hamatul nu este precum Arpadul și Samaria precum Damascul?" (= dacă le-am cucerit pe unele, nu le voi cuceri și pe celelalte?). Cetățile menționate aici, după ce participaseră la coaliția împotriva Asiriei, au fost cucerite definitiv de regele asirian Sargon al II-lea între 722 și 717 î.H.; Kalno, oraș în nordul Siriei, Carchemiș, pe Eufrat, capitala unui mic regat hitit; Hamatul, oraș pe râul Oronte, între Alep și Damasc; Arpadul, oraș din nordul Siriei, aproape de Alep.

așa voi lua toate stăpânirile.
Tânguiți-vă, chipuri cioplite, în Ierusalim și în Samaria!
[11] Căci, precum am făcut Samariei și plăsmuirilor mâinilor ei,
așa voi face Ierusalimului și idolilor lui."

[12] Și va fi [așa]: când Domnul va isprăvi de făcut toate acestea în muntele Sionului și în Ierusalim, va aduce [mânia Sa] peste cugetul cel măreț, domnul asirienilor, și peste semeția slavei ochilor lui. [13] Căci a zis:
„Cu tărie voi lucra
și cu meșteșugul priceperii,
voi muta hotarele neamurilor
și avuția lor o voi prăda
și voi zgudui cetăți pline de oameni
[14] și lumea întreagă o voi cuprinde în mână ca pe un cuib

10,10 În TM: „După cum a găsit mâna mea regatele idolilor, și statuile lor [erau mai multe/mai de seamă] decât în Ierusalim și în Samaria".
10,10-11 Theodoret pune aceste cuvinte în gura regelui Sennacherib al Asiriei (*ad loc.*). ♦ „plăsmuiri": *litt.* „făcut de mână", redă ebr. *'elīl*, „lucru de nimic".
10,12 „va aduce [mânia Sa]": TM are „voi face cercetare" – de aici începe, în TM, să vorbească *YHWH*, în vreme ce, în LXX, continuă profetul. ♦ „peste cugetul cel măreț, domnul asirienilor": TM are „asupra rodului cugetului (*litt.* inimii) trufaș al regelui Asiriei".
10,13 „meșteșugul priceperii": gr. τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεως (*cf.* Înț. 10,13); aici, σοφία are înțelesul originar de „artă", „meșteșug", calitate mai concretă, subordonată „înțelegerii", „priceperii", „iscusinței" (gr. σύνεσις), termen mai abstract. ♦ „voi muta hotarele": prin cuceriri și prin deportări masive; un exemplu de *hybris*, de nesocotire a ordinii divine a lumii din nemăsurat orgoliu (*cf.* Deut. 32,8). ♦ „și voi zgudui cetăți pline de oameni": TM are „și am doborât ca un viteaz pe cei care ședeau [pe tron/acolo]". În TM, regele Asiriei prezintă toate isprăvile sale ca deja realizate („am lucrat... am mutat... am doborât"). ♦ După Ieronim (ACCS, p. 84), „domnul asirienilor" cade în păcatul slavei deșarte. Toate celelalte păcate sunt vrednice de mila Domnului, dacă sunt supuse cu smerenie judecății lui Dumnezeu. Numai mândria, din cauză că se slăvește pe sine însăși peste valoarea ei, se împotrivește lui Dumnezeu. Cel ce face adulter, sau curvarul, nu îndrăznește să-și ridice ochii la cer, ci, călcându-și pe suflet, cere mila lui Dumnezeu. În acest fel conștiința lui se pleacă spre pământ și se smerește, iar sufletul i se ridică la cer.
10,14 Două mss. ale LXX adaugă: „și să-și deschidă gura și să grăiască". ♦ În finalul versetului, TM păstrează metafora păsării: „și nu a fost nimeni care să dea din aripi și nici să-și deschidă gura să ciripească". În analele regelui asirian Sennacherib, Ezekias, regele lui Iuda, care fusese asediat în 701 î.H., e comparat cu o pasăre în colivie (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

şi o voi lua ca pe nişte ouă părăsite;
nu este nimeni care să-mi scape
şi nici să mi se împotrivească în cuvânt."

15 Oare va fi preamărită securea fără cel ce taie cu ea?
Sau va fi lăudat fierăstrăul fără cel care îl trage?
La fel, dacă ar apuca cineva un toiag sau o bâtă.
16 Dar nu aşa, ci Domnul Savaot
va trimite peste cinstea ta ocară,
şi peste slava ta foc arzător se va aprinde;
17 atunci lumina lui Israel va ajunge foc
şi-l va sfinţi cu foc arzător,
şi va arde pădurea precum iarba.
În ziua aceea 18 se vor mistui munţii
şi dealurile şi pădurile,
şi [focul] va înghiţi
de la suflet până la trup,
şi cel ce fuge va fi
asemenea celui ce scapă de o flacără arzândă;
19 iar cei rămaşi dintre ei vor fi un număr
încât şi un copil îi va scrie.

20 Şi va fi [aşa]: în ziua aceea rămăşiţa lui Israel şi cei izbăviţi ai lui Iacob nu-şi vor mai pune încrederea în cei care i-au nedreptăţit, ci se vor încrede

10,15 Finalul versetului, în TM: „de parcă bâta l-ar mişca pe cel care o agită, iar toiagul s-ar ridica de parcă n-ar fi lemn".
10,16 În TM: „De aceea, Stăpânul, *YHWH* al oştirilor, va trimite peste cei graşi ai lui slăbiciune şi sub slava lui foc...".
10,17-19 În TM: „17 Lumina lui Israel va ajunge foc şi Cel Sfânt al lui flacără şi va arde şi va mistui spinii şi mărăcinii lui într-o singură zi. 18 Slava pădurii şi livezii lui, suflet şi trup o va mistui şi va fi ca un bolnav care se stinge. 19 Şi rămăşiţa pădurii lui va fi un număr încât şi un copil îl va scrie".
10,17 „lumina lui Israel": aceasta este evlavia, spune Theodoret (*ad loc.*), iar Ambrozie consideră că este vorba de Duhul Sfânt.
10,18 „munţii şi dealurile şi pădurile": în tâlcuirea Părinţilor sunt regii, căpeteniile şi „steaua gloată".
10,20 „rămăşiţa lui Israel şi cei izbăviţi ai lui Iacob nu-şi vor mai pune încrederea": *litt.* „rămăşiţa lui Israel nu va mai adăuga/continua şi cei salvaţi din Iacob nu se vor mai

în Dumnezeu, Sfântul lui Israel, cu adevărat, 21 şi se va întoarce rămăşiţa lui Iacob către Dumnezeul puternic. 22 Şi chiar dacă poporul lui Israel va fi ca nisipul mării, [numai] rămăşiţa se va mântui. Căci socoteala o împlineşte şi o scurtează cu dreptate, 23 fiindcă socoteală scurtată va face Dumnezeu în toată lumea.
24 De aceea, aşa grăieşte Domnul Savaot: „Nu te teme de asirieni, poporul Meu, cei care locuiţi în Sion, că te va bate cu toiagul; căci Eu voi aduce lovitură asupra ta, ca să vezi calea Egiptului. 25 Încă puţin şi va înceta urgia, iar mânia Mea [va veni] împotriva sfatului lor. 26 Şi Dumnezeu va stârni [biciul] asupra lor, ca lovitura asupra lui Madiam în locul de strâmtorare, şi mânia lui pe calea mării, spre drumul către Egipt. 27 Şi va fi [aşa]: în ziua aceea se va lua frica de el de la tine, şi jugul lui de pe umărul tău; şi se va nimici jugul de pe umerii voştri."

încrede"; „nu va mai adăuga" echivalează automat ebr. *yāsaph*, „a adăuga", cu sensul de „a continua". Neţinând seama de substratul ebraic, s-ar putea înţelege „rămăşiţa lui Iacob nu va mai spori" – dar nu ar avea sens în context.
10,20-23 Textul pare a fi un comentariu la numele dat fiului mai mare al lui Isaia, *Ş'ār-Yāşūbh* („O rămăşiţă se va întoarce"): *cf.* notele 7,3 şi 4,3. ♦ După Augustin, „rămăşiţa" îi reprezintă pe evreii care au crezut în Hristos (ACCS, p. 88). Grigore cel Mare spune că evreii vor primi credinţa la sfârşitul lumii, atunci când ei înşişi se vor întoarce ca să mărturisească puterea Răscumpărătorului nostru (ACCS, p. 89).
10,21 „se va întoarce": *litt.* „va fi".
10,22 „se va mântui": TM are „se va întoarce". ♦ „socoteala": gr. λόγος presupune ebr. *MLH*. TM are *KLH*, „mistuire". În TM, a doua parte a versetului este: „prăpădul e hotărât, se va revărsa dreptatea".
10,23 „socoteală scurtată": TM are „prăpădul hotărât". ♦ „lumea": gr. οἰκουμένη, „lumea locuită".
10,24-27 Îndemn la încredere în Dumnezeu.
10,24 „căci Eu voi aduce lovitură... Egiptului": TM are „şi-şi ridică toiagul împotriva ta precum Egiptul (*litt.* pe calea Egiptului)".
10,26 „[biciul]": LXX nu are un complement direct exprimat; TM are însă „biciul". ♦ „Lovitura asupra lui Madiam" (*cf.* v. 9,3) a fost îndoită: prima de către Moise, a doua de către Ghedeon, mai cumplită, fiindcă madianiţii au fost masacraţi fără folosirea armelor (*cf.* Jud. 7,15-25). ♦ „locul de strâmtorare": TM are „stânca lui *'Ōrēbh*" (*cf.* Jud. 7,25; Ps. 82/83,10-12). ♦ Finalul versetului în TM: „şi toiagul lui asupra mării, ca pe drumul Egiptului" – aluzie la trecerea Mării Roşii (Ex. 14,16).
10,27 „frica de el de la tine": TM are „povara de pe umărul tău". ♦ „umărul": TM are „grumazul". ♦ „de pe umerii voştri": TM are „datorită belşugului (*litt.* grăsimii)". Traducătorul LXX va fi citit *ŞKM* în loc de *ŞMN* (*cf.* LEH, *s.u.* ὦμος).

[28] Căci va veni în cetatea Aggai
şi va trece către Maghedo,
şi în Machmas îşi va aşeza lucrurile;
[29] şi va trece valea
şi va sosi la Aggai;
frica va cuprinde Rama,
cetatea lui Saul;
[30] va fugi fiica lui Gallim:
va asculta Laisa,
va asculta Anathoth;
[31] Madebena este uluită –
şi cei ce locuiesc în Gibbir;
Mângâiaţi [32] astăzi ca să rămână pe cale,
o, munte şi dealuri din Ierusalim,
cu mâna mângâiaţi pe fiica Sionului!

[33] Căci, iată, Stăpânul, Domnul Savaot,

10,28-34 Descrierea unei invazii venite de la miazănoapte.

10,28 „cetatea Aggai": ebr. *'Ayyath*, cetate amonită situată la est de Iordan. ♦ „Maghedo": ebr. *Migh'rōn* (*cf.* 1Rg. 14,2 – fapta de vitejie a lui Ionathan). ♦ „Machmas": ebr. *Mikh'māś*, cetate a lui Beniamin la 12 km nord de Ierusalim. ♦ „lucrurile": este vorba de „coloana de aprovizionare" a unei armate, care trebuia să-şi facă tabăra la loc sigur, în spatele „frontului".

10,29 „valea": *cf.* 1Rg. 13,23. ♦ „Aggai": ebr. *Gebha'*, localitate la 10 km de Ierusalim; „va sosi la Aggai": TM are „*Gebha'* ne va fi loc de mas". ♦ „Rama": *Rāmāh*, „deal, colină", denumire folosită pentru a desemna diferite localităţi amplasate pe înălţimi. ♦ „cetatea lui Saul": TM are „*Gibh'āh* a lui Saul" – la 5 km nord de Ierusalim, locul de origine al lui Saul (*cf.* 1Rg. 10,26).

10,30 „fiica lui Gallim": ebr. *Bath Gallīm*, localitate situată la nord de Ierusalim (*cf.* 1Rg. 25,44). ♦ „va asculta Laisa": TM are „ascultă, *Lay'şāh*". ♦ „va asculta Anathoth": TM are „sărmană *'Anāthōth*" – cetate levitică în pământul lui Beniamin, locul de naştere al profetului Ieremia.

10,31 „Madebena este uluită... Gibbir": TM are „o ia la fugă *Madh'mēnāh*... *Gēbhīm*" – localităţi din Beniamin, situate la nord de Ierusalim (?). ♦ „Mângâiaţi": TM are „se pun la adăpost / caută adăpost".

10,32 În TM: „În aceeaşi zi, oprindu-se la *Nobh*, ameninţă cu mâna muntele fiicei Sionului, colina Ierusalimului" (*cf.* 1Rg. 21,2; 22,9.19). *Nobh* ar putea fi una dintre cele trei culmi ale Muntelui Măslinilor, de unde se vede Ierusalimul. În 70 d.H., de acolo a supravegheat Titus asediul Ierusalimului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

va zgudui cu putere pe cei slăviţi;
şi cei înălţaţi cu trufie vor fi striviţi,
şi cei înălţaţi vor fi doborâţi,
[34] cei înălţaţi vor cădea de sabie,
Libanul cu cei înălţaţi va cădea.

11 [1] Sceptru va ieşi din rădăcina lui Iesai,
şi floare din rădăcină se va ridica.
[2] Şi se va odihni asupra lui duhul lui Dumnezeu,
duhul înţelepciunii şi al înţelegerii,
duhul sfatului şi al tăriei,
duhul cunoaşterii şi al evlaviei;
[3] îl va umple duhul fricii de Dumnezeu.
Nu va judeca după faimă,
nici nu va mustra după zvon;
[4] ci va face judecată celui smerit

10,33 „va zgudui cu putere pe cei slăviţi": TM are „va reteza ramurile cu trosnet" – se continuă metafora pădurii.

10,34 În TM: „Va izbi desişurile pădurii cu fierul şi Libanul va cădea de [mâna] Celui puternic". ♦ „Libanul cu cei înălţaţi": adică idolii, care erau cinstiţi cu jertfe aduse pe înălţimile din acest ţinut (Theodoret, *ad loc.*).

11,1-9 Poem despre viitorul Mesia.

11,1 În TM: „O ramură va ieşi din trunchiul lui Iese şi o mlădiţă din rădăcina lui va odrăsli". ♦ Chiril al Alexandriei (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 42, nota 1) vede aici pe Hristos întrupat; prin „sceptru" este arătată demnitatea Sa regală, precum şi calitatea de Păstor (*cf.* In. 10,15), „sceptrul" fiind la origine un simplu toiag de păstor, iar prin „floare" – natura umană, care a re-înflorit prin El la viaţa nestricăcioasă a Evangheliei. Eusebiu (*ibidem*) precizează că „sărăcia" lui Iesai anunţă smerenia venirii lui Hristos în trup, iar Vasile cel Mare (*ibidem*) insistă asupra faptului că Hristos a îmbrăcat trup de carne adevărat, nu aparent. ♦ După Origen, „sceptrul" este pentru cei pedepsiţi, „floarea" pentru cei drepţi. La fel spune şi în alt loc: „Duhul Sfânt e foc mistuitor pentru cei păcătoşi, lumină pentru cei drepţi" (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 364).

11,2 „duhul înţelegerii": gr. πνεῦμα συνέσεως. Unii traducători optează pentru echivalarea „duhul discernământului". ♦ „evlaviei": TM are „fricii de *YHWH*".

11,3 „îl va umple duhul fricii de Dumnezeu": TM are „se va desfăta în frica de *YHWH*". ♦ „după zvon": *litt.* „după vorbe, după cele auzite".

11,4 „va mustra pe cei smeriţi": TM are „va da sentinţă în favoarea celor smeriţi"; gr. ἐλέγχω echivalează ebr. *yākaḥ*, cu sensul de „a mustra", dar şi de „a da sentinţă"; în TM diferenţa este dată de prepoziţia *l'*, „pentru/în favoarea".

şi va mustra pe cei smeriţi ai pământului;
şi va lovi pământul cu cuvântul gurii sale
şi cu suflarea dintre buze îl va nimici pe nelegiuit;
5 îşi va încinge coapsele cu dreptatea
şi adevărul îi va înconjura mijlocul.

6 Atunci lupul va paşte împreună cu mielul
şi leopardul se va odihni cu iedul,
şi viţelul şi taurul şi leul vor paşte laolaltă,
şi un copilaş îi va mâna;
7 boul şi ursul vor paşte împreună
şi puii lor vor fi laolaltă,
leul şi boul vor mânca laolaltă paie.
8 Pruncul va pune mâna peste gaura viperelor
şi peste culcuşul puilor de viperă.
9 Şi nu vor face rău, nici nu vor fi în stare să nimicească
pe cineva pe muntele Meu cel sfânt,
căci s-a umplut tot [pământul] de cunoaşterea Domnului
precum noianul de ape acoperă mările.

11,6 „şi viţelul şi taurul şi leul": TM are *litt.* „viţelul şi puiul de leu şi vita îngrăşată". ♦ Animalele reprezintă, după Ioan Gură de Aur, diversitatea caracterelor, temperamentelor şi poziţiilor sociale ale oamenilor, iar Theodoret explică: lupul este rapace; mielul, blând şi gingaş; leopardul, subtil, viclean, schimbător, căci e pestriţ; iedul, simplu şi fără răutate; leul, orgolios şi dominator; taurul, îndrăzneţ. ♦ „vor paşte laolaltă, şi un copilaş îi va mâna": acest lucru îl vedem împlinit în Biserică: împăraţi şi supuşi, generali şi soldaţi, meşteşugari, slugi şi cerşetori participă la Sfânta Împărtăşanie, ascultă aceleaşi cuvinte, sunt împreună vrednici de aceeaşi baie a Botezului şi „un Prunc" îi călăuzeşte (Theodoret, *ad loc.*).

11,7 „boul şi ursul": TM are „juninca şi ursoaica". ♦ „leul... paie": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) vede în schimbarea hranei un simbol al neamurilor, care îşi schimbă „dieta" duhovnicească: trec de la năluciri, iluzii şi minciuni, *id est* de la idolatrie, la hrănirea cu adevărul Evangheliei.

11,8 Ultimul hemistih în TM: „peste gaura şarpelui pruncul înţărcat îşi va întinde mâna". ♦ După Theodoret, „mâna", în sens figurat, poate fi cuvântul pe care apostolul Pavel l-a rostit în Areopag, cuvânt care pătrunde în „gaura viperelor", adică în urechile filozofilor, pentru a alunga demonii cuibăriţi în inima lor (*ad loc.*).

11,9 „noianul de ape": *litt.* „apă multă", simbol al Sfintei Scripturi, care a cuprins lumea întreagă, al cărei simbol este „marea".

10 Şi va fi în ziua aceea rădăcina lui Iesai şi Cel ce se ridică spre a stăpâni
neamurile – în El vor nădăjdui neamurile şi odihna Lui va fi cinstire.
11 Şi va fi [aşa]: în ziua aceea Domnul Îşi va întinde iarăşi mâna Sa ca să-Şi
arate râvna pentru rămăşiţa lăsată din popor, care a fost lăsată de asirieni, de
egipteni, de babilonieni, de etiopieni, de elamiţi şi de [cei de] la soarerăsare
şi din Arabia.
12 Şi va ridica semn către neamuri
şi va aduna pe cei pierduţi ai lui Israel,
şi pe cei risipiţi ai lui Iuda îi va aduna
din cele patru vânturi ale pământului.
13 Şi va fi luată gelozia de la Efraim
şi duşmanii lui Iuda vor pieri:
Efraim nu va mai fi gelos pe Iuda
şi Iuda nu-l va mai strâmtora pe Efraim.
14 Şi vor zbura în corăbiile Străinilor,

11,10-16 Profeţie despre întoarcerea în ţară a celor dispersaţi din Israel şi din Iuda.

11,10 În TM: „În ziua aceea rădăcina lui Iese va fi ca un steag pentru popoare, pe ea o vor căuta neamurile şi locul odihnei ei va fi slavă". ♦ „odihna Lui va fi cinstire": Ioan Gură de Aur aplică aceste cuvinte mormântului lui Hristos, loc de veneraţie pentru creştini. Eusebiu nu înţelege prin „odihnă" moartea, ci slava lui Hristos, care urmează învierii din morţi, şi domnia asupra tuturor neamurilor (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 51, nota 3). Vasile cel Mare (*ibidem*) arată că „odihna" este darul făcut de Hristos celor care Îl iubesc, adică sfinţilor, în duhul cărora Hristos îşi găseşte sălaş de odihnă.

11,11 „Îşi va întinde iarăşi mâna Sa": aluzie la evenimentul fondator al eliberării din Egipt. ♦ „să-Şi arate râvna": gr. ζήλοω, „a fi gelos", „a fi râvnic", „a manifesta zel". TM are „ca să răscumpere". Traducătorul LXX va fi citit *QNW'* în loc de *QNWT* (*cf.* LEH, *s.u.*). ♦ „asirieni... Arabia": TM are toponime: Asiria, Egipt, Patros (= Egiptul de Sus), Kuş (= Nubia), Elam (în sud-estul Mesopotamiei), Şinear (= Babilon), Hamat (oraş din Siria), insulele mării (Mediterane).

11,12 Pentru Părinţii Bisericii, acest „semn" este crucea, prin care a călăuzit spre adevăr pe cei din Israel şi Iuda, care erau în rătăcire împreună cu neamurile. ♦ „cele patru vânturi": *litt.* „cele patru aripi".

11,13 „gelozia": gr. ζῆλος, „ardoare", „zel", „râvnă", „gelozie" (vezi şi *supra*, nota 11,11); opţiunea noastră a fost determinată de comentariul lui Vasile cel Mare (*ad loc.*): *zelus non bonorum aemulatio, sed invidia, quae ab aliorum res secundas nata est, a Scriptura vocatur.*

11,14 „Şi vor zbura... Străinilor": TM are „Se vor năpusti în zbor pe umerii filistenilor". ♦ „marea": ediţia Rahlfs pune virgulă după subst. „mare", ceea ce creează o nedumerire sintactică; pare mai logică legarea „mării" de ceea ce urmează (vezi şi Brenton, NETS):

marea împreună o vor prăda,
și pe cei de la soare-răsare, și Idumeea;
pe Moab vor pune întâi mâinile,
iar fiii lui Ammon se vor supune cei dintâi.
15 Și Domnul va pustii marea Egiptului
și Își va pune mâna asupra Râului
cu suflare năprasnică și va lovi șapte văi,
încât va [putea] trece în sandale;
16 și va fi o ieșire
pentru poporul meu rămas în Egipt
și va fi pentru Israel
ca [în] ziua când a ieșit din pământul Egiptului.

12 1 Și vei spune în ziua aceea:
„Te voi binecuvânta, Doamne,
fiindcă, [deși] m-ai urgisit,
Ți-ai întors mânia
și m-ai miluit.
2 Iată Dumnezeul meu, Mântuitorul meu, Domnul;

„marea împreună o vor prăda și pe cei...". Termenul „marea" echivalează ebr. *yāmmāh*, *litt.* „către mare", dar și, conform poziției geografice, „către apus", care se corelează firesc cu „soare-răsare". ♦ „fiii lui Ammon": popor ce descinde din Lot (Gen. 19,38).

11,15 „marea Egiptului": TM are „limba de mare a Egiptului". ♦ „va lovi șapte văi": TM are „îl va sparge în șapte brațe/torenți". ♦ Grigore cel Mare comentează versetul cu adaosul din Vulgata (după TM): „*linguam* maris Aegypti". „Limba" simbolizează știința profană, falsa înțelepciune a acestei lumi, este „limba" Leviatanului pe care Hristos a legat-o prin întruparea Sa. ♦ Pentru Theodoret (*ad loc.*), „râul" este un mod figurat de a desemna rătăcirea, căci, spune el, egiptenii idolatri își întemeiază nădejdea de viață pe „zeul" Nil. Iar „suflarea năprasnică" este autoritatea sfinților prin care s-au ruinat jertfelnicele idolilor și s-a interzis prin lege cultul demonilor. ♦ „Râul... șapte văi": se referă la Nil, care se varsă în mare prin șapte brațe.

11,16 În TM: „Și va fi o cale pentru rămășița poporului Său care a rămas în Asiria, precum a fost pentru Israel în ziua ieșirii lui din țara Egiptului". Profetul face mereu o paralelă între acțiunea eliberatoare a lui Dumnezeu din timpul Exodului cu cele pe care le va săvârși din nou pentru a-și elibera „rămășița sfântă".

12 Psalm de mulțumire ce încheie pericopa denumită de unii comentatori „Cartea lui Emmanuel", care începe la v. 6,1 (*cf.* Introducerea).

12,2 „și voi fi mântuit întru El": nu apare în TM. ♦ Ultima parte a versetului se regăsește identic în Ex. 15,2 și în Ps. 117/118,14.

în El mă voi încrede
și voi fi mântuit întru El
și nu mă voi teme,
fiindcă slava mea și lauda mea [este] Domnul;
și mi-a fost mie spre mântuire."
3 Și veți scoate apă cu veselie din izvoarele mântuirii. 4 Și vei spune în ziua aceea:
„Lăudați în cântări pe Domnul,
strigați numele Lui;
vestiți între neamuri [faptele] Lui slăvite;
amintiți[-le], că s-a înălțat numele Lui."

5 În cântări lăudați numele Domnului, că a făcut [lucruri] mărețe;
vestiți acestea pe tot pământul.
6 Bucurați-vă și veseliți-vă, locuitori ai Sionului,
că s-a înălțat Sfântul lui Israel în mijlocul lui.

13 1 Vedenie pe care a văzut-o Isaia, fiul lui Amos, împotriva Babilonului.

2 Pe un munte teșit ridicați un semn,

12,3 Aluzie la un ritual al Sărbătorii Corturilor (*Mișna*, *Sukka* 4,9). ♦ „apa": după Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), este Cuvântul dătător de viață al lui Dumnezeu; „fântânile" sunt Apostolii, Evangheliștii și Profeții, iar „izvoarele mântuirii" se referă la Hristos și la Sfintele Scripturi.

12,4 „Lăudați în cântări" traduce mai precis gr. ὑμνεῖτε pentru că se pot aduce „laude" lui Dumnezeu în multe feluri, dar „imnul", gr. ὕμνος, este „cântare de laudă".

12,6 „mijlocul lui": *litt.* „în mijlocul ei", al cetății Sionului, care este de genul feminin în limba greacă. Alte mss. au „în mijlocul tău", la fel și TM.

13 Capitolele 13–21 și 23 cuprind un grupaj de oracole cu privire la „neamuri", la populațiile dușmane lui Israel. Primul oracol (13,1–14,23) este împotriva Babilonului.

13,1 TM are în plus, la început, o definire a genului: ebr. *maśśā'*, *litt.* „ridicare (a unei poveri)", de unde „povară", dar și „rostire", „prevestire", „oracol" – vezi și nota la Ier. 23,33-40.

13,2 „munte teșit": gr. ὄρος πεδινόν, *litt.* „munte în formă de câmpie", un oximoron care a dat de furcă traducătorilor. TM are „munte pleșuv". Sensul pare a fi „platou pe vârful unui munte", „podiș". Cea mai inspirată ni s-a părut echivalarea lui Bartolomeu Anania, pe care am păstrat-o. ♦ „îndemnați": gr. παρακαλῶ, „a chema", „a îndemna/încuraja", „a convinge", „a sfătui", „a mângâia", „a împăca". ♦ „Deschideți, căpetenii!": TM are „ca să vină la porțile căpeteniilor"; ar putea fi o aluzie la numele Babilonului,

înălțați glasul către ei, nu vă temeți;
îndemnați cu mâna:
„Deschideți, căpetenii!"
[3] Eu îi rânduiesc și Eu îi călăuzesc;
ei sunt sfințiți și Eu îi călăuzesc.
Uriașii vin ca să împlinească mânia Mea,
bucurându-se totodată și batjocorind.

[4] Vuiet de multe neamuri pe munți,
precum cel de neamuri multe,
vuiet de regi
și de neamuri adunate laolaltă.
Domnul Savaot a poruncit
unui neam greu înarmat
[5] să vină dintr-o țară îndepărtată,
de la marginea temeliei cerului –
Domnul și luptătorii Lui greu înarmați –
ca să prăpădească lumea întreagă.

[6] Tânguiți-vă, fiindcă este aproape ziua Domnului

Bâb ilani, „Poarta zeilor". ♦ Pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 66, nota 1), „căpeteniile" sunt îngeri cărora Domnul le-a poruncit să deschidă porțile unui loc rezervat puterilor vrăjmașe („uriașii" – fiii îngerilor cu fiicele oamenilor – sau îngerii căzuți), adică „Adâncul" în care sunt închise ca într-o închisoare, de unde vor ieși la sfârșitul lumii pentru a-i pedepsi pe necredincioși. Eusebiu asociază această misiune a îngerilor cu momentul Judecății de Apoi, când se vor aduna toate neamurile la sunetul trâmbiței. După Theodoret însă, poate fi vorba de îngerii cărora li s-au încredințat neamurile încă de la început: „el a stabilit hotare neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu" (Deut. 32,8 LXX). După Chiril al Alexandriei (*ibidem*), aceste căpetenii sunt căpeteniile Babilonului sau sunt Puteri sfinte care luptau alături de armata mezilor.

13,3 În TM: „Eu le-am dat porunci celor sfințiți Mie, i-am chemat pe vitejii Mei spre [a-Mi sluji] mânia, cei ce se bucură întru măreția Mea".

13,4 „de regi și de neamuri": TM are „de regate ale neamurilor". ♦ „a poruncit unui neam greu înarmat să vină": TM are „trece în revistă oastea pentru bătălie; ei vin".

13,5 „luptătorii Lui greu înarmați": TM are „uneltele mâniei Sale". ♦ „țară îndepărtată": după Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) este extremul nord, *maxime borealis*, de unde este adus un „neam greu înarmat" *ad delendum totum orbem terrae*. Profeția asupra Babilonului poate fi și o alegorie pentru sfârșitul lumii și războiul Armaghedonului. ♦ *Cf.* Dan. 11,21-45; 12,1; Zah. 13,9; 14,2,3.

și zdrobire va veni de la Dumnezeu.
[7] De aceea orice mână se va slăbănogi
și tot sufletul omenesc se va înfricoșa;
[8] se vor tulbura trimișii
și-i vor apuca dureri ca ale femeii ce naște.
Și se vor plânge unul altuia și își vor ieși din minți,
și fața și-o vor schimba ca o flacără.
[9] Căci, iată, ziua Domnului vine fără scăpare,
[zi] de mânie și de urgie,
ca să pustiască lumea întreagă
și să-i nimicească pe păcătoșii din ea.
[10] Căci stelele cerului și Orionul
și toată podoaba cerului
nu-și vor mai da lumina;
și se va întuneca la răsărit de soare,
iar luna nu-și va mai da lumina ei.
[11] Și voi porunci rele peste întreaga lume,

13,6 „Dumnezeu": TM are *Șaddāy*, „Cel Puternic" – nume divin arhaic.

13,8 Începutul versetului în TM: „Se vor înspăimânta, spasme și dureri [ca] de naștere îi vor cuprinde". ♦ „trimișii": gr. πρέσβεις poate însemna și „bătrânii"; în ebraică există două cuvinte omonime *ʾîrîm*, cu sensurile: 1) „soli", 2) „convulsii". ♦ Eusebiu și Chiril (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 71, nota 3) consideră că acești mesageri sunt învățătorii rătăcirilor, lucrători ai morții, *mortis servatoris auctores*, interpretare în relație cu In. 19,21 (*ad loc.*).

13,9 „ziua Domnului": sau „ziua Judecății" (*cf.* Introducerile la Ioel și Sophonia din prezenta ediție; Am. 5,18-27; Iez. 7; 30; 38). Se poate înțelege, simbolic, ca sfârșit și țel al istoriei universale, dar și al vieții individuale. ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Matei*, PSB 23, pp. 515-516) comentează: „Nu va fi nimeni care să ne apere; nimeni care să ne scape; nicăieri chipul cel blând și liniștit al lui Hristos. Aici, pe pământ, mai poți să faci o cerere de grațiere împăratului, îl mai poți ruga să-ți ridice osânda, dar acolo nu. Dacă nimeni nu poate să înfățișeze prin cuvinte durerile cumplite ale celor arși în foc, cu mult mai mult suferințele pricinuite de locul acela. Aici, pe pământ, se termină totul într-o scurtă scurgere de timp; dincolo însă, locul arde mereu și nu se mistuie când arde. Durerea lor e atât de puternică încât nu îngăduie minții să aibă o clipă de răgaz ca să se gândească și la alții și să se mângâie".

13,10 „Orionul și toată podoaba cerului": traducătorul a căutat, probabil, să echivaleze pluralul neobișnuit ebr. *kᵉsîlîm* al numelui constelației, de obicei la singular. ♦ Aici poate fi o aluzie la cei care se închină astrelor cu credința deșartă că acestea le determină destinul.

şi peste cei fără de lege, păcatele lor;
voi nimici trufia nelegiuiţilor
şi trufia celor îngâmfaţi o voi înjosi.
12 Şi cei rămaşi vor fi mai de preţ ca aurul neatins de foc,
şi omul va fi mai de preţ ca piatra din Suphir.
13 Căci cerul se va mânia
şi pământul se va zgudui din temeliile lui,
din pricina mâniei urgiei Domnului Savaot
în ziua în care va veni mânia lui.
14 Şi vor fi cei rămaşi ca un căprior fugărit
şi ca o oaie rătăcită; şi nu va fi nimeni să-i adune
încât fiecare să se întoarcă spre poporul său
şi să alerge fiecare spre ţara sa.
15 Oricine va fi prins va fi biruit
şi toţi cei adunaţi vor cădea de sabie.
16 Şi [aceia] le vor strivi copiii
dinaintea feţei lor;
casele lor le vor jefui
iar pe femeile lor le vor lua.

17 Iată, îi ridic asupra voastră pe mezi,

13,11 „cei fără de lege": gr. ἀσεβεῖς – cei lipsiţi de pietate, de evlavie, oameni fără Dumnezeu.
13,12 „cei rămaşi": LXX explicitează ebr. *'enoş*, „om". ♦ „neatins de foc": gr. ἄπυρον; în TM: „aur pur"; în BS, mai poetic: „aurul nelămurit", aur nativ, curat de la natură, care nu mai are nevoie de „lămurire" prin diverse mijloace tehnice; simbol al sufletului desăvârşit, făcut după chipul lui Dumnezeu. ♦ „piatra din Suphir": TM are „aurul de Ofir", Ofirul fiind un ţinut cvasilegendar (în sudul Arabiei sau în India?), celebru pentru aurul său fin (*cf.* nota la 3Rg. 9,28 în prezenta ediţie).
13,13 „cerul se va mânia": TM are „[Eu] voi clătina cerurile".
13,14 „fiecare": *litt.* „om" – semitism.
13,15 „biruit": TM are „străpuns".
13,17 „mezi": populaţie din regiunea muntoasă a Iranului, vestiţi arcaşi şi călăreţi. Capitala asiriană Ninive a fost luată cu asalt în 612 î.H. de către regele acestora, Kyaxares, aliat cu babilonianul Nabopolassar. De fapt, după înfrângerea, în 605 î.H., de către Nabucodonosor a faraonului Nechao, care venise să-i susţină pe asirieni, puterea Babilonului o înlocuieşte definitiv pe cea a asirienilor. La rândul său, Babilonul va fi cucerit de Cyrus cel Mare (regele care unificase regatul mezilor cu al perşilor întemeind

care nu iau în seamă argintul
şi de aur nu au nevoie.
18 Arcurile celor tineri le vor zdrobi
şi de pruncii voştri nu vor avea milă:
nici pe copii nu-i vor cruţa ochii lor.
19 Şi Babilonul, care se cheamă slăvit
de către regele chaldeilor,
va fi ca [atunci când] a prăpădit Domnul
Sodoma şi Gomora.
20 Nu va mai fi locuit în veci,
nici nu vor mai intra în el timp de multe generaţii;
nici arabii nu vor mai trece prin el,
şi nici păstorii nu se vor mai odihni acolo.
21 Ci se vor odihni acolo fiarele
şi casele se vor umple de larmă;
şi acolo se vor odihni sirene,
şi draci vor dănţui acolo.
22 Şi onokentauri vor locui acolo
şi aricii îşi vor face vizuină în casele lor;
grabnic vine
şi nu va zăbovi.

imperiul persan) în 539 î.H.; el a cruţat Babilonul, dar Xerxes, urmaşul lui, l-a devastat în 483 î.H.; de atunci Babilonul a tot decăzut până când a fost ocupat de parţi în 127 î.H.
13,18 *Cf.* Ps. 137/138,8-9.
13,19 „Babilonul, care se cheamă slăvit de către regele chaldeilor": TM are „Babilonul, splendoarea domniilor, frumuseţea mândră a chaldeilor".
13,20 „arabii": triburi de păstori nomazi ai deşertului, „pe care noi îi numim «saraceni»", spune Theodoret (*ad loc.*).
13,21-22 „larmă... sirene... draci... 22 onokentauri... arici": TM are „bufniţe... struţi... lăţoşi (= ţapi/satiri)... 22 hiene... şacali". ♦ „larmă": este vorba de sunete ciudate, urlete, vaiete, care se aud în locuri sau case bântuite de duhuri rele sau de strigoi. *Cf.* şi Apoc. 18,2: „A căzut, a căzut, Babilonul cel mare! A ajuns un locaş al dracilor, o închisoare a oricărui duh necurat, o închisoare a oricărei păsări necurate şi oricărei fiare necurate şi urâte". ♦ „sirene": Anania traduce „gadini". *Cf.* şi nota la Ier. 27[50],39. ♦ Ioan Gură de Aur spune că „onokentaurii" nu există în realitate, dar oamenii numesc astfel un „loc pustiu", iar Sfânta Scriptură adoptă limbajul obişnuit al oamenilor. După Theodoret (*ad loc.*), este o manieră omenească, probabil sub influenţa mitologiei, de a-i desemna pe demoni, precizând că la vechii greci se numeau *empusa* – un fel de vampir trimis de Hekate (divinitate infernală) pentru a-i înspăimânta pe muritori.

14 [1] Şi Domnul se va milostivi de Iacob şi încă îl va mai alege pe Israel; şi
se vor odihni pe pământul lor; iar străinul li se va adăuga, se va alipi de casa
lui Iacob [2] şi neamuri îi vor lua şi îi vor duce la locul lor; şi vor moşteni şi
se vor înmulţi pe pământul lui Dumnezeu ca robi şi roabe; şi cei care i-au luat
pe ei în robie vor fi robi, şi vor fi sub stăpânire cei care i-au stăpânit pe ei.
[3] Şi va fi aşa: în ziua aceea Domnul te va odihni de durerea şi de
frământarea ta şi de aspra ta robie cu care le-ai robit lor. [4] Şi vei lua acest
cântec de jale asupra regelui Babilonului, şi vei zice în ziua aceea:
Cum s-a oprit hrăpăreţul
şi a încetat asupritorul!
[5] Dumnezeu a sfărâmat jugul păcătoşilor,
jugul căpeteniilor.

---

14 Această profeţie pare a nu-şi avea locul aici: ideea că unii străini se alipesc de bunăvoie de Israel îmbrăţişându-i credinţa apare cu precădere în a doua şi a treia parte a Cărţii lui Isaia, dar ideea că israeliţii i-ar transforma în robi pe vechii lor asupritori (v. 2) nu se susţine nici teoretic, nici istoric. Se poate înţelege că aceia vor cu tot dinadinsul să se alăture poporului binecuvântat, acceptând chiar o poziţie inferioară (*cf.* situaţia gabaoniţilor din Ios. Nav. 9; sau gândurile de întoarcere acasă ale fiului risipitor – „Primeşte-mă printre argaţii tăi", din Lc. 15). *Cf.* 45,14; 49,22; 66,20.

14,1 „străinul": gr. γιώρας transliterează un cuvânt aramaic care înseamnă „străin", „prozelit". ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 82, nota 1) spune că toţi interpreţii au tradus γιώρας cu „prozelit". Interpretarea lui Chiril al Alexandriei (*ibidem*) este diferită: „străinul" este autohtonul babilonian, care s-ar fi unit cu evreii prin legături matrimoniale sau prin aderarea la Lege şi i-ar fi urmat pe evrei la întoarcerea lor din exil, ca robi.

14,2 Interesant comentariul lui Theodoret (*ad loc.*; *cf.* şi nota 3, p. 83), care vorbeşte de o coalizare a canaaniţilor împotriva evreilor întorşi, din invidie pe soarta lor bună de acum. Ei au făcut apel la popoarele din nord, de neam scitic, pentru a ataca Ierusalimul. Din prăzile luate de evrei în urma victoriei, prin intervenţie divină, s-a reconstruit Templul. Se pare că această relatare nu are în întregime un fundament istoric, ci se referă mai degrabă la profeţia lui Iezechiel (38,39) sau la Armaghedon. După Ioan Gură de Aur, textul se referă la Cyrus, regele mezilor, care va cuceri Babilonul fără lupte şi le va permite israeliţilor să se întoarcă în ţara lor, în 538 î.H.

14,4 „hrăpăreţul": vezi *supra*, nota 3,12. ♦ „asupritorul": gr. ἐπισπουδαστής, „supraveghetor de lucrări", „vechil".

14,5-6 „Dumnezeu": adesea traducătorul lui Isaia echivalează astfel ebr. *YHWH*, care în imensa majoritate a ocurenţelor este redat cu Κύριος, „Domnul". ♦ „jugul căpeteniilor. [6] După ce a bătut un neam... un neam": TM are „sceptrul stăpânitorilor, care bătea popoare... neamuri". Subiectul verbelor din v. 6 este „Dumnezeu" în LXX şi „sceptrul" în TM.

[6] După ce a bătut un neam cu mânie
cu rană fără de leac,
lovind un neam cu lovitura mâniei
care nu a cruţat,
[7] s-a odihnit cu încredere.
Tot pământul strigă cu veselie
[8] şi copacii Libanului s-au veselit de tine,
şi cedrul Libanului [zice]:
„De când te-ai culcat,
nu s-a mai suit cel ce ne taie."
[9] Iadul cel de jos s-a amărât
întâmpinându-te;
toţi uriaşii care au stăpânit pământul
s-au ridicat împotrivă-ţi,
cei care i-au sculat de pe tronurile lor
pe toţi regii neamurilor.
[10] Toţi vor răspunde
şi îţi vor zice:
„Şi tu ai fost prins ca şi noi,
printre noi ai fost numărat!"
[11] Iar slava ta s-a coborât în iad,
multa-ţi veselie;
sub tine vor aşterne putregai,
acoperământul tău – vierme.

[12] Cum a căzut din cer

14,7 În LXX, secvenţa „s-a odihnit cu încredere" ţine de versetul anterior şi subiectul ar fi tot „Dumnezeu", în vreme ce în TM subiectul este „tot pământul".

14,8 În TM, versetul începe: „Şi chiparoşii s-au veselit de tine şi cedrii Libanului...". Regii Asiriei şi Babilonului tăiau masiv chiparoşi pe Amanus şi cedri în Liban (*cf.* 37,24; Av. 2,17). Jefuirea pădurilor este considerată o dovadă de orgoliu ce nu rămâne nicidecum odată nepedepsită (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

14,9 În TM: „Lăcaşul morţilor de dedesubt s-a zguduit din pricina ta, la vestea venirii tale scoală pentru tine umbrele morţilor, pe toţi ţapii pământului, îi ridică de pe tronuri pe toţi regii neamurilor".

14,12 În TM se continuă adresarea la pers. a II-a. ♦ „Luceafărul dimineţii, cel ce răsare în zori": TM are *Hēylēl ben Šāḥar*, ca un nume propriu, cu sensul „Cel strălucitor, fiul Aurorei". Motivul personajului ceresc aruncat în abis ca pedeapsă pentru orgoliul său

Luceafărul dimineții, cel ce răsare în zori!
S-a zdrobit de pământ
cel ce trimitea [lumină] către toate neamurile!
13 Dar tu ai zis în cugetul tău:
„Mă voi sui la cer;
deasupra stelelor cerului
îmi voi așeza tronul;
voi ședea pe un munte înalt,

---

nemăsurat este prezent în bazinul Mediteranei, *e.g.* la greci, la fenicieni, la Ugarit. Aici, profetul îl raportează la regele Babilonului, în vreme ce Iez. 28,2-12 îl reia cu privire la regele Tyrului. Părinții Bisericii au interpretat pasajul ca referindu-se la căderea lui Lucifer, căpetenia îngerilor răzvrătiți. ♦ „cel ce trimitea [lumină] către toate neamurile": TM are „cel care călcai în picioare toate neamurile".

14,13 „stelele cerului": TM are „stelele lui Dumnezeu". ♦ „munte înalt, peste munții cei înalți": TM are „muntele Adunării" – aluzie la tema mitică a muntelui pe care se adună zeii (*e.g.* Olimpul, în Grecia). ♦ Ieronim, în Vulgata, traduce, după ebraică, *in monte testamenti*, „pe muntele legământului", și comentează: adică în Templu, unde sunt ascunse legile lui Dumnezeu, „și în părțile dinspre miazănoapte", adică în Ierusalim. Pentru că este scris „Muntele Sion, părțile dinspre miazănoapte" (Ps. 47,2). Nu numai că a avut mândria de a ajunge la ceruri, dar a mai avut și nebunia de a se proclama asemenea lui Dumnezeu (Ieronim, ACCS, p. 121). ♦ După Eusebiu (*ibidem*), Lucifer a înțeles că oamenii pot să cadă, în virtutea voinței lor libere. De aceea s-a străduit să-i întoarcă la o stare rea prin ispitirea sufletului cu felurite dorințe. Pe toate le-a încercat: mituri cu zei și povestiri licențioase, ispitindu-și victimele cu lucrurile pe care le iubeau și cu cele care le ofereau plăcere, încât să nu mai cugete la lucrurile lui Dumnezeu. ♦ Metodiu (*Banchetul*, PSB 10, pp. 147-148) arată că diavolul este duh creat de Dumnezeu, căruia i s-a dat stăpânire parțială asupra lumii, căci „al Domnului este pământul și plinirea lui" (Ps. 23,1). Majoritatea îngerilor au respectat porunca Domnului, dar nu toți. Motivul căderii lui Lucifer a fost invidia. Odată căzut, a urzit și urzește întruna căderea omului. Dar Dumnezeu stă împotriva celor mândri (1Pt. 5,5) și nimicește cugetele semețe. ♦ „deasupra stelelor cerului": diavolul încearcă să-i înșele pe cei aleși și îi asuprește pe cei drepți, ale căror fapte luminează ca stelele în cer (Ambrozie, ACCS, p. 123). ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Matei*, PSB 23, p. 326) comentează: Cu cât ajungem mai virtuoși, cu atât mai mult învățăm să știm cât de mare este depărtarea dintre noi și Dumnezeu. Și acela, mai cu seamă, se cunoaște pe sine, care socotește că nu e nimic. Avraam a spus că este „pământ și cenușă" (Gen. 18,27), iar David s-a numit „vierme și nu om" (Ps. 21,6); Pavel nu se socotea vrednic să se numească apostol (1Cor. 15,8-9); la fel se smeresc toți sfinții. Dimpotrivă, cel mândru nu se cunoaște deloc pe el însuși. După cum cel ce se cunoaște pe sine le cunoaște pe toate, tot așa cel ce nu se cunoaște pe sine nu cunoaște nici pe cele din jurul lui. Unul ca acesta spune: „Deasupra cerurilor îmi voi pune scaunul meu".

peste munții cei înalți dinspre miazănoapte;
14 mă voi sui mai presus de nori,
voi fi asemenea Celui Preaînalt."
15 Dar acum în iad ai să cobori,
și în temeliile pământului.
16 Cei ce te-au văzut se vor minuna de tine și vor zice:
„Acesta e omul care zguduia pământul,
cutremurându-i pe regi?
17 Cel care a prefăcut în pustiu lumea întreagă
și a răsturnat cetățile,
pe cei robiți nu i-a slobozit."
18 „Toți regii neamurilor au adormit în cinste,
fiecare în casa lui;
19 dar tu vei fi aruncat în munți
ca un hoit scârbos,
laolaltă cu mulți morți străpunși de săbii,
care se coboară în iad.
Precum o haină pătată cu sânge nu va mai fi curată,
tot așa nici tu nu vei mai fi curat,
20 fiindcă Mi-ai stricat țara
și poporul Mi l-ai ucis.

14,14 După Chiril al Alexandriei (ACCS, p. 91), pasajul se referă, pe de o parte, la Nabucodonosor, care a făcut o statuie uriașă la care trebuia să se închine toți, iar pe de altă parte la Satan, domnul minciunii, luceafărul dimineții, care a căzut din cer și a înșelat mulți oameni.

14,19 „în munți": TM are „departe de/din mormântul tău". A avea un mormânt somptuos era socotit foarte important pentru modul supraviețuirii în lăcașul morților. Într-adevăr, Sargon al II-lea al Asiriei a murit în cursul unei campanii militare în Elam, deci nu a fost înmormântat în „casa" lui. Descrierea de aici depășește însă realitatea istorică. ♦ „se coboară în iad...": sfârșitul versetului în TM: „coboară pe pietrele gropii, ca un hoit călcat în picioare". ♦ „nici tu nu vei mai fi curat": Origen (*Omilii la Ieșirea*, PSB 6, p. 92) vede aici o referire la diavol, care prin păcatul său a depășit orice măsură, nu va fi iertat și i se va pierde numele; *cf.* Gen. 3,5; Iez. 28,2.6.9; Dan. 11,36.

14,20-22 Regele Babilonului primește pedeapsa, rezervată celor mai mari criminali: privațiune de mormânt și funeralii, ștergerea numelui și stingerea neamului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

14,20 Începutul versetului în TM: „Nu vei fi adunat laolaltă cu ei (= cu strămoșii) în mormânt, pentru că ți-ai stricat țara, poporul ți l-ai ucis".

Nu vei dăinui în veşnicie,
sămânţă rea!
21 Pregăteşte-ţi copiii, ca să fie junghiaţi
pentru păcatele tatălui tău,
ca să nu se ridice şi să moştenească pământul
şi să umple pământul de cetăţi."

22 „Şi Mă voi ridica asupra lor", zice Domnul Savaot, „şi le voi da pieirii numele şi rămăşiţa şi sămânţa. Acestea le spune Domnul: 23 Voi face din Babilonia un pustiu unde să locuiască aricii, şi va fi de nimic; şi o voi face groapă adâncă de mocirlă spre nimicire."

24 Acestea le spune Domnul Savaot:
„Cum am zis
aşa va fi;
şi cum am hotărât
aşa va rămâne,
25 ca să-i nimicesc pe asirieni din ţara Mea şi din munţii Mei;
şi vor fi călcaţi în picioare,
şi jugul lor va fi luat de la ei,
şi slava de pe umerii lor va fi luată."
26 Aceasta este hotărârea pe care a luat-o Domnul
asupra lumii întregi
şi aceasta este mâna cea înălţată
peste toate neamurile lumii.
27 Căci cele pe care le-a hotărât Dumnezeu Sfântul,
cine le va risipi?

14,21 „tatălui tău": TM are „părinţilor tăi".
14,22 „numele": TM precizează „Babilonului".
14,23 Imaginea mlaştinii se potriveşte Babiloniei, adesea inundată de revărsările Eufratului şi ale canalelor lui, mai ales spre vărsare. Şi astăzi zona se numeşte „Ţinutul Mlaştinilor".
14,24-27 Profeţie împotriva Asiriei.
14,25 „slava": am tradus astfel gr. κῦδος, un *hapax* în LXX, urmând interpretarea lui Chiril al Alexandriei: *magnum decus, id est gloria* (*Comm. in Isaiam*, PG 70, 386C). Vasile cel Mare (*ad loc.*) asociază acest termen cu *dominium* şi *imperium*, pe care îl exercitau asirienii asupra evreilor. TM are „povara".
14,27 „Dumnezeu Sfântul": TM are „*YHWH* al oştirilor".

Şi mâna Lui cea înălţată
cine o va întoarce?

28 În anul când a murit regele Achaz a fost acest cuvânt:
29 Nu vă veseliţi, voi toţi Străinii,
că s-a sfărâmat jugul celui care vă lovea;
din sămânţa şerpilor vor ieşi pui de vipere
şi puii lor vor ieşi şerpi înaripaţi.
30 Şi se vor hrăni cei sărmani prin el,
bărbaţi săraci se vor odihni în pace;
dar va nimici cu foamete sămânţa ta,
rămăşiţa ta o va nimici.
31 Bociţi, porţi ale cetăţilor;
să strige cetăţile înfricoşate, [voi] toţi Străinii!
Că fum vine de la miazănoapte
şi nu se mai poate trăi.

32 Şi ce vor răspunde regii neamurilor?
„Că Domnul a întemeiat Sionul
şi prin El se vor mântui
cei smeriţi din popor."

14,28-32 Profeţie împotriva filistenilor, numiţi cel mai adesea în LXX „Străini". Aceştia stăpâneau în acea vreme o parte din teritoriul lui Iuda (*cf.* 2Par. 28,18) şi au participat la coaliţia antiasiriană căreia Achaz i s-a opus (*cf. supra*, nota 7,1). Moartea acestuia le redă speranţa că noul rege li se va alătura împotriva Asiriei; Isaia îl va sfătui însă pe Ezekias să nu o facă, ci să-şi pună toată încrederea în Dumnezeu.
14,29 Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) sămânţa şerpilor este Ozias, puii de vipere, Achaz, şi şarpele înaripat, Ezekias, dar se pot înţelege şi Theglatphalasar şi Salmanasar. ♦ După Grigore cel Mare, leviatanul nu este un simplu şarpe, ci şarpe zburător („bală", „balaur" în română), fiindcă domneşte asupra duhurilor necurate din văzduh. Să luăm aminte cum basiliscul nimiceşte nu prin muşcătură, ci arde cu suflul respiraţiei şi infectează aerul şi veştejeşte doar cu suflul nărilor, chiar dacă stă la distanţă (ACCS, p. 125).
14,30 „se vor hrăni": *litt.* „vor păşuna". ♦ „prin el": nu apare în TM. ♦ „va nimici": TM are „voi nimici".
14,31 „nu se mai poate trăi": *litt.* „nu există [cine] să fie", expresie neobişnuită în greacă. TM are „nu este nimeni care să iasă din rând" – *i.e.* nu există dezertori în cetele lor.
14,32 Începutul versetului în TM: „Ce se răspunde solilor [acestui] neam?".

15 [1] Cuvânt împotriva Moabitidei.

Noaptea va pieri Moabitis,
    căci noaptea va pieri zidul Moabitidei.
[2] Plângeţi-vă pe voi înşivă, căci va pieri şi Debon!
    Unde este capiştea voastră, acolo suiţi-vă să plângeţi:
    bociţi-l pe Nabau din Moabitis!
Pe fiecare cap – pleşuvie,
    toate braţele – tăiate.
[3] Pe străzile ei încingeţi-vă cu sac şi loviţi-vă;
    pe casele ei şi pe uliţele ei,
    bociţi-vă toţi cu strigăt!
[4] Că au strigat Esebon şi Eleale,

15–16 Oracol profetic împotriva Moabului; pasajele 16,6-10; 15,2-3.4-7; 16,11-12 se regăsesc într-o formă aproape identică în Ier. 31[48],29-38.

15,1 „Cuvânt": TM are *maśśā'* – *cf.* nota 13,1. ♦ „Moabitis/Moabitidei": forma grecizată în text. În TM: „Pentru că noaptea a fost pustiit, *'Ar Mō'āḇh* a fost nimicit; pentru că noaptea a fost pustiit, *Qīr Mō'āḇh* a fost nimicit". Cele două toponime sunt numele a două oraşe din sudul Moabului, la 15 km unul de celălalt. *Qīr* înseamnă, într-adevăr, „zid". În versetele următoare se continuă enumerarea cetăţilor moabite distruse, într-o succesiune de la sud spre nord.

15,2 „Debon": *Dībhon*, astăzi Tell Diban, la 5 km nord de râul Arnon; era capitala religioasă a Moabului; aici a fost descoperită, în 1868, stela regelui moabit Meşa (secolul al IX-lea î.H.). ♦ „capiştea": gr. βωμός, altar păgân. ♦ „bociţi-l pe Nabau din Moabitis": TM are „Pe Nebo şi la *Mēyḏ'bāh* Moab jeleşte". ♦ „Nabau": *N'bhō*, localitate moabită situată lângă muntele Nebo, de pe care Moise a văzut Pământul făgăduinţei (Deut. 34). *Mēyḏ'bāh* este menţionată în Num. 21,30; la împărţirea Pământului făgăduinţei, a fost dată tribului lui Ruben, dar a fost recâştigată de moabiţi în vremea regelui Meşa. Aici s-a găsit un mozaic datând din secolul al VI-lea d.H. ce reprezintă una din cele mai vechi hărţi geografice ale teritoriului (*cf.* TOB, *ad loc.*). ♦ „braţele": TM are „bărbile".

15,3 „Pe străzile ei": gr. ταῖς πλατείαις, *litt.* „în loc larg". ♦ „loviţi-vă": gr. κόπτεσθε, „a se lovi cu pumnul în piept/cap", semn de durere şi de jale.

15,4 „Esebon": ebr. *Heš'bōn* (în Num. 32 era capitala regatului amorit al lui Sihon). ♦ „Eleale": ebr. *'El'ālēh* (în Num. 32,3.37 apare printre cetăţile lui Ruben). ♦ „Iassa": ebr. *Yahaṣ*, localitate din estul Moabului, unde, după Num. 21,23, Israel i-a învins pe Sihon şi pe Og, regii amoriţilor. ♦ „rărunchi": *litt.* „coapse". TM are „cei echipaţi/înarmaţi" (= trupe de elită?), ebr. *ḥaluṣēy*; LXX presupune *ḥaf'ṣēy*. ♦ „va cunoaşte": TM are „a tremurat". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: prin „rărunchi" se înţelege laşitatea, prin „suflet" şi „inimă", doliul şi jalea, fiindcă rărunchii sunt cei încinşi cu „cingătoarea

până în Iassa s-a auzit glasul lor;
de aceea rărunchii Moabitidei strigă;
    sufletul ei va cunoaşte.
[5] Inima Moabitidei strigă înlăuntrul ei până în Segor,
    căci este o junincă de trei ani.

Pe coasta Luithului
    se vor sui la tine plângând,
pe drumul [spre] Aroniim strigă:
    „Zdrobire şi cutremur!"
[6] Şi apa din Nemrim
    va fi un pustiu,
şi iarba i se va ofili,
    iarbă verde nu va fi.
[7] Şi aşa, se va izbăvi oare?
    Căci voi aduce spre vale arabi
    şi o vor lua.
[8] Strigătul a ajuns
    până la hotarul Moabitidei al Agalimului,
şi vaietul ei
    până la fântâna Ailim.
[9] Iar apa Remmonului se va umple de sânge;
    voi aduce asupra Remmonului arabi

---

adevărului" (*cf.* Ef. 6,14). A desface centura este dovada laşităţii, pentru că de centură se legau armele. Şi invers, „a te încinge" înseamnă curaj şi bărbăţie.

15,5 Începutul în TM: „Inima mea strigă pentru Moab, fugari [sunt] până la *Ṣo'ar*, *'Egl'lath Ṣ'liyṣīyāh*". ♦ „Segor": ebr. *Ṣo'ar*, cetate situată la SE de Marea Moartă. Numele celui de-al doilea oraş înseamnă *litt.* „al treilea (oraş) al viţelului", ceea ce ar atesta importanţa cultului taurului în acel loc (*cf.* 3Rg. 12,28-29; Os. 8,6) – *cf.* TOB, nota *ad loc.* ♦ „Luith": ebr. *Lūḥīth*. ♦ „Aroniim": ebr. *Hōronayim*.

15,6 „Nemrim": ebr. *Nim'rīn*, pârâu din Moab.

15,7 În TM: „De aceea, avutul dobândit şi agoniseala le poartă peste râul Sălciilor".

15,8 „al Agalimului": TM are „până la *'Egl'layim* urletul ei". ♦ „fântâna Ailim": ebr. *B'e'r 'Ēylīm*.

15,9 „Remmon": ebr. *Dīmōn*, corectat în *Dībhōn*, după mss. principal de la Qumran. ♦ În TM, versetul este: „Căci apele Dimonului s-au umplut de sânge, căci am pus peste Dimon adaos (de rele): pentru fugarii din Moab, leu (ebr. *'ar'yēh*), şi pentru cei rămaşi în pământul (ţării) (ebr. *'adhāmāh*)".

şi voi pierde sămânţa Moabului şi Arielului
şi rămăşiţa din Adama.

16 [1] Voi trimite un fel de târâtoare pe pământ;
oare stâncă pustie este muntele Sionului?
[2] Căci vei fi ca un puişor despărţit
de pasărea ce-şi ia zborul, fiică a Moabului!
Apoi tu, Arnon,
[3] sfătuieşte-te mai mult,
faceţi-i
un adăpost pentru jelit de-a pururi.
Vor fugi în întuneric la amiază,
au fost uluiţi;
să nu fii dus de acolo.
[4] Vor pribegi la tine
fugarii Moabului,
ei vor fi scăparea voastră
din faţa prigonitorului,

16,1 În TM: „Trimiteţi mielul stăpânitorului ţării, de la *Sela'* prin pustiu, spre muntele fiicei Sionului". Mielul reprezenta tributul datorat de vasal suzeranului (de exemplu, Meşa, regele Moabului, îi plătea regelui lui Israel lâna a o sută de mii de oi – *cf.* 4Rg. 3,4). Ar putea fi aici o ofrandă simbolică, moabiţii fiind îndemnaţi să se pună sub protecţia regelui lui Iuda. *Sela'*, *litt.* „Stânca", ar putea fi localitatea menţionată în Jud. 1,36; după alţii ar simboliza întreg ţinutul Moabului. Ieronim a tradus: *emitte agnum dominatorem terrae de Petra deserti ad montem filiae Sion*, „trimite pe Mielul stăpânitor al pământului de la Stânca pustiului la muntele fiicei Sionului", conferind astfel pasajului o interpretare mesianică (*cf.* TOB, BJ notele *ad loc.*). ♦ „muntele Sionului": comentariile patristice au în vedere textul din *Codex Luciani*, „muntele fiicei Sionului", în paralel cu v. 2.

16,2 În TM: „Ca nişte păsări fugare alungate din cuib vor fi fiicele Moabului, la vadurile Arnonului". ♦ „Arnon": pârâu ce marchează graniţa dintre moabiţi şi amoniţi. Loc strategic, *oppidum Moabiticum*, unde se găseau mai multe fortăreţe şi vaduri.

16,3-5 În TM: „[3] Ţineţi sfat, luaţi o hotărâre! Pune în plină amiază, ca noaptea, umbra ta, ascunde-i pe cei alungaţi, nu-i da în vileag pe fugari! [4] Să se adăpostească la tine pribegii Moabului, fii adăpost pentru ei din faţa nimicitorului, fiindcă [atunci când va fi] încetat pustiitorul, se va fi sfârşit distrugerea şi asupritorul va fi pierit din ţară, [5] tronul va fi întărit întru bunăvoinţă şi va şedea pe el cu fidelitate, în cortul lui David, un judecător care va căuta judecata şi va face grabnic dreptate". Ar putea închipui cuvintele refugiaţilor din Moab (adresate „fiicei Sionului") cerând adăpost în Iuda.

că ţi s-a luat alianţa,
şi stăpânitorul care călca în picioare pământul a pierit.
[5] Atunci un tron va fi ridicat iarăşi cu milă
şi va şedea pe el întru adevăr în cortul lui David,
judecând şi căutând judecata
şi grăbind dreptatea.

[6] Am auzit de trufia Moabului:
trufaş foarte;
i-ai smuls mândria.
Nu aşa oracolul tău, [7] nu aşa.
Se va tângui Moab,
căci în Moabitis toţi se vor tângui.
Vei avea grijă de cei ce locuiesc în Deseth
şi nu vei fi ruşinat.

[8] Câmpiile Esebonului se vor jeli;
via Sebama,
cei ce înghiţiţi neamurile,
călcaţi în picioare viile ei până la Iazer.
Nu vă adunaţi laolaltă;
rătăciţi prin pustiu!

16,5 Ieronim (ACCS, p. 130) interpretează mesianic: „cortul lui David" este Biserica şi „tronul" aparţine capului Bisericii, Hristos. La fel şi pentru Eusebiu (*ibidem*), este vorba de o profeţie mesianică cu referire la Iisus Hristos, Cel care va sta pe tronul şi în cortul lui David, ca urmaş după trup al acestuia, restaurând adevărul, judecata şi dreptatea. *Cf.* Fp. 15,13-18.

16,6-12 Răspunsul Ierusalimului, care deplânge neputincios soarta Moabului.

16,6-7 „i-ai smuls mândria. Nu aşa oracolul tău, [7] nu aşa": TM are: „mândria lui şi trufia lui şi aroganţa lui: nu aşa! Vorbe goale!". ♦ „ai smuls": în alte mss. greceşti, „am ridicat"; *cf.* Vasile cel Mare, *ad loc.*: *superbiam eius sustuli*. ♦ „oracolul tău": în Scriptură se face deosebire între προφητεία, care exprimă voia lui Dumnezeu, şi μαντεία, „ghicitorie".

16,7 Al doilea hemistih în TM: „Peste turtele de struguri de la *Qīr Ḥarešeth* se vaietă deznădăjduiţi". Turtele de struguri sunt, probabil, ofrande aduse zeilor.

16,8 „Sebama": ebr. *Śᵉbham*, oraş moabit. ♦ „cei ce înghiţiţi... pustiu": TM are (folosind în continuare metafora viei): „stăpânitorii neamurilor au lovit mlădiţele ei de soi, care ajungeau până la *Yaʿzēr* şi rătăceau prin pustiu, ramurile ei se întindeau peste mare" – aluzie la vinul bun pe care moabiţii îl exportau şi în Iuda. ♦ „Iazer": cetate levitică, situată la est de Iordan, în ţinutul lui Gad (*cf.* Num. 21,32 ; Iis. Nav. 13,23).

Cei trimişi au fost părăsiţi,
căci au străbătut pustiul.
9 De aceea voi plânge precum plânsul Iazerului
pentru via Sebama.
V-a doborât copacii,
o, Esebon şi Eleale,
căci peste secerişul şi peste culesul tău voi călca,
şi vor cădea toate.
10 Şi se va lua veselia şi bucuria
din viile tale,
şi nu se vor mai veseli
prin vii;
şi nu vor mai călca vin în teascuri,
căci s-a sfârşit.
11 De aceea lăuntrul meu va fremăta
ca o lăută asupra Moabului,
şi măruntaiele mele
ca un zid pe care l-ai înnoit.

12 Şi va fi spre ruşinea ta, că Moab s-a trudit la capişti; şi se va duce la făcăturile mâinilor sale ca să se roage, dar nu sunt în stare să-l scape.
13 Acesta a fost cuvântul pe care l-a grăit Domnul asupra Moabului atunci când a grăit. 14 Şi acum eu zic: în trei ani, ani de simbriaş, va fi necinstită slava Moabului cu toată bogăţia sa cea multă, şi va rămâne împuţinat şi fără de cinste.

17 1 Cuvânt împotriva Damascului.

16,9 „V-a doborât copacii": TM are „te stropesc cu lacrimile mele". ♦ „voi călca": TM are „au încetat strigătele de bucurie".
16,11 „lăuntrul": *litt.* „pântecele". ♦ „ca un zid pe care l-ai înnoit": LXX traduce aproximativ toponimul *Qîr Hereś*.
16,12 „Şi va fi spre ruşinea ta, că Moab s-a trudit la capişti": TM are „Moab va fi văzut târându-se spre înălţimea sa (= loc de închinare la idoli)". ♦ „făcăturile": gr. τὰ χειροποίητα, „lucruri făcute de mână" – termen depreciativ pentru idoli. TM are „sanctuar".
16,14 „ani de simbriaş": ani calculaţi cu exactitate.
17,1-14 Profeţie împotriva Damascului şi a Regatului Israel.
17,1 „Cuvânt": TM are *maśśā'* – *cf.* nota 13,1. ♦ „împotriva Damascului": de fapt numai primele trei versete se referă la Siria; apoi este vorba de prăbuşirea lui Israel şi convertirea lui. ♦ Damascul avea să fie cucerit în 732 î.H. de asirieni.

Iată, Damascul va fi luat dintre cetăţi
şi va ajunge o ruină
2 pe veci părăsită, ca să fie adăpost şi odihnă turmelor,
şi nu va fi cine să [le] alunge.
3 Şi nu vor mai fi locuri întărite ca să scape Efraim,
şi nici domnie nu va mai fi în Damasc,
iar rămăşiţa sirienilor va pieri;
căci nu eşti tu mai bun decât fiii lui Israel şi decât slava lor.
Acestea le spune Domnul Savaot.

4 În ziua aceea
va slăbi slava lui Iacob
şi bogăţia slavei lui se va clătina.
5 Şi va fi precum ar aduna cineva holda [aflată] în picioare
şi grăunţele le-ar smulge din spice cu braţul,
şi va fi precum ar aduna cineva spice
într-o vale seacă,
6 şi ar rămâne în ea paiul,
sau ca boabele – două-trei
în vârful înalt al unui măslin,
sau ar fi rămas patru sau cinci
pe ramurile lui: acestea le spune Domnul, Dumnezeul lui Israel.

7 În ziua aceea omul se va încrede în Cel care l-a făcut, ochii lui vor privi spre Sfântul lui Israel; 8 şi nu se vor încrede în capiştile lor, nici în lucrurile mâinilor lor, pe care le-au făcut degetele lor; şi nu se vor uita la copacii lor şi nici la urâciunile lor.

17,3 „ca să scape Efraim": TM are „în Efraim".
17,4 „bogăţia": gr. τὰ πίονα, *litt.* „grăsimea" (pl.). ♦ „şi bogăţia slavei lui se va clătina": TM are „grăsimea lui se va schimba în slăbiciune". ♦ Samaria, capitala Regatului de Nord al lui Israel, a fost asediată de Salmanasar al V-lea şi cucerită de Sargon al II-lea în 722 î.H.
17,5 „cu braţul": lipseşte din multe mss. ♦ „vale seacă": *litt.* „tare", care presupune ebr. *RPH*; TM are „valea refaiţilor" (ebr. *r'phā'îm*).
17,8 „copacii... urâciunile": TM are „aşerele... altarele de tămâiere". În tot versetul este vorba de abandonarea obiectelor de cult idolatru care mai rămăseseră în Israel şi pe care regele Iosia le-a distrus la reforma din 622 î.H.

[9] În ziua aceea cetățile tale vor fi părăsite, cum [le-]au părăsit amoreii și
eveii din fața fiilor lui Israel, și vor fi pustii,
[10] pentru că L-ai părăsit pe Dumnezeu, Mântuitorul tău,
și de Domnul, ajutorul tău, nu ți-ai mai adus aminte:
de aceea vei sădi răsad amăgitor
și sămânță amăgitoare.
[11] În ziua în care vei sădi
te vei înșela,
dar în zori de vei semăna,
va înflori pentru seceriș
în orice zi vei moșteni,
și ca tată de om
vei moșteni pentru fiii tăi.
[12] Vai ție, mulțime mare de neamuri!
Ca marea învolburată, așa vă veți tulbura,
și spinarea multor neamuri
ca apa va răsuna.
[13] Ca apa multă neamuri multe,
ca noianul de apă revărsat cu putere.
Și îl va blestema și îl va goni până departe,
ca pulberea de pleavă când se vântură în vânt,
cum mână vijelia praful roții.
[14] Către seară va fi plânset
înainte de zori nu va [mai] fi.
Aceasta este partea celor care v-au jefuit
și moștenirea celor care v-au moștenit pe voi.

17,9 „cum le-au părăsit amoreii și eveii": reminiscență a cuceririlor lui Iisus Nave (Iis. Nav. 9,7; 11,3). TM are „cum au fost părăsite pădurile și culmile".
17,10 „Domnul": TM are „Stânca". ♦ Al doilea hemistih în TM: „de aceea sădești răsad de desfătări și semințe străine ai semănat" – aluzie la așa-numitele „grădini ale lui Adonis", mici vase în care se sădeau plante cu creștere grăbită, deci efemere, consacrate zeului.
17,11 În TM: „În ziua în care le sădești le vezi crescând (după alții, «de-ai îngrădit») și de dimineață încolțește sămânța, dar [e doar] morman de ramuri la vreme de boală, de durere fără leac".
17,12-14 Aluzie la invazia lui Sennacherib și la izbăvirea Ierusalimului în 701 î.H.
17,12 În TM: „Vai, larmă de popoare multe, ele vuiesc ca vuietul mării! Larma popoarelor, ele mugesc ca mugetul apelor pustiitoare!".
17,14 „v-au jefuit": TM are „ne-au jefuit". ♦ „v-au moștenit": TM are „v-au prădat".

18 [1] Vai, aripi ale țării corăbiilor
de dincolo de râurile Etiopiei!
[2] Cel care trimite ostateci pe mare
și scrisori de papirus pe apă!
Căci vor veni vestitori sprinteni
la un neam semeț
și la un popor străin și aspru;
cine este mai presus de el?
Un neam deznădăjduit
și călcat în picioare.
Acum râurile pământului,
[3] toate, ca un ținut locuit;
va fi locuită țara lor
cum se ridică un semn de pe munte,
ca un glas de trâmbiță se va auzi.
[4] Căci așa mi-a zis mie Domnul:
„Siguranță va fi în cetatea Mea
ca lumina arșiței amiezii;

---

18 Profeție despre Nubia.
18,1 „Etiopiei": echivalează ebr. *Kūš*, care denumește regiunea și poporul din partea de sud a văii Nilului, Nubia – *cf.* și nota la Ier. 13,23. ♦ „aripi ale țării corăbiilor": pentru Theodoret (*ad loc.*), expresia este o metaforă pentru „țara celor ce aleargă repede". Ea s-a născut din faptul istoric că regele Damascului, de câte ori simțea apropierea inamicului, cerea ajutor militar Egiptului și Etiopiei; când graba era foarte mare, solii erau trimiși pe calea mării (*cf.* v. 2). TM este la fel de obscur și a dat naștere unor traduceri foarte diverse: „pământ al aripilor ce freamătă" (RSV), „țară a corăbiilor cu două pânze" (TOB), „țară a greierului înaripat" (BJ).
18,2-3 „ostateci": TM are „soli". Este vorba de solii trimiși la egipteni și la etiopieni. Aquila are, ca și TM: „Tu, cel care trimiți soli pe mare" (Theodoret, *ad loc.*). Solia se situează în timpul celei de-a XXV-a dinastii egiptene (după 716 î.H.), care era de origine nubiană. Ar putea fi datată în jurul anului 705 î.H., când, profitând de moartea regelui Sargon al II-lea al Asiriei, faraonul încerca să-și atragă vecinii, între care pe Iuda, într-o coaliție împotriva Asiriei. ♦ „la un neam...": în TM se continuă: „înalt și cu pielea netedă, la un popor temut aproape și departe, la un neam puternic (după alții, «care se bâlbâie» = vorbește o limbă neînțeleasă) și care calcă în picioare, unde râurile împart țara / iau pământul" (text dificil).
18,3 În TM: „Voi toți, locuitori ai lumii, care sălășluiți pe pământ, când se va ridica semn pe munți veți privi, când va răsuna cornul, veți auzi".
18,4 Primele cuvinte ale Domnului în TM: „Voi sta liniștit, voi privi din locul Meu".

şi va fi ca un nor de rouă
în zi de seceriş.
5 Înainte de cules, când se trece floarea
şi ciorchinele necopt dă în floare, legând rod,
va tăia struguraşii cei mici cu cosoarele
şi mlădiţele le va lua şi le va tăia
6 şi le va lăsa grămadă
păsărilor cerului
şi fiarelor pământului.
Şi se vor aduna asupra lor păsările cerului,
şi toate fiarele pământului vor veni asupra lui."

7 În vremea aceea se vor aduce daruri Domnului Savaot de către un popor zdrobit şi jumulit, şi din partea unui popor mare de acum şi până în veac, un neam plin de nădejde şi călcat în picioare, care este în partea râului din ţinutul lui, spre locul în care a fost chemat numele Domnului Savaot, muntele Sion.

19 1 Vedenie despre Egipt.

18,5-6 Text dificil şi în TM: tăierea viei e folosită ca imagine pentru decimarea oştirii; morţi nenumăraţi vor fi pradă fiarelor şi păsărilor. ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „va tăia struguraşii..." este o metaforă pentru pruncii cu părinţi tineri, care vor fi ucişi de săbiile duşmanilor; „mlădiţele" sunt părinţii, „struguraşii" sunt pruncii, iar „cosoarele" sunt armele de război.
18,7 „zdrobit şi jumulit": în TM, aceeaşi caracterizare a poporului ca la v. 8,2. Gr. θλίβω sugerează greutatea strivitoare a puterii romane, cel mai mare imperiu pe care l-a cunoscut Antichitatea, „teascul" din care va curge sângele martirilor, iar vb. τίλλω indică o mişcare centrifugă, opusă „strivirii", cum ar fi jupuirea pielii sau smulgerea părului în semn de jale. ♦ Este remarcabilă prevestirea unei convertiri finale a nubienilor la Dumnezeul unic, în linia universalismului specific Cărţii lui Isaia (*cf.* 2,2-4; 45,14 – chiar despre Nubia; 60; 62). Despre convertirea Nubiei, vezi şi Sof. 3,10; Ps. 86/87,4. ♦ Se prefigurează aici, crede Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), naşterea cu durere a poporului creştin prin jertfe, prigoane şi suferinţe martirice.
19–20 Profeţie despre Egipt. Profetul este cu totul împotriva unei alianţe cu Egiptul, măcinat de conflicte interne şi incapabil să se apere pe el însuşi.
19,1 „Vedenie": TM are *maśśā'* – vezi nota 13,1. ♦ „făcăturile": ca în v. 16,12. TM are aici „nimicurile/deşertăciunile" – termen depreciativ pentru idoli. ♦ „nor uşor": Sfinţii Părinţi au văzut în această expresie un simbol al firii noastre, întruchipată de Preasfânta Fecioară Maria cu pruncul zămislit fără sămânţă omenească (ACCS, p. 136).

Iată, Domnul şade pe un nor uşor
şi va veni în Egipt;
şi se vor cutremura făcăturile Egiptului de faţa Lui
şi inima lor se va face mică înlăuntrul lor.
2 „Şi se vor stârni egipteni împotriva egiptenilor,
şi se va război frate cu frate, om cu om,
cetate cu cetate, şi nomă cu nomă.
3 Şi se va tulbura duhul egiptenilor în ei,
şi sfatul lor îl voi risipi;
iar ei îşi vor întreba zeii şi chipurile lor
şi pe cei care vorbesc din pământ şi pe cei care vorbesc din pântece;
4 şi voi da Egiptul
pe mâinile unor oameni, aspri stăpâni;
şi regi aspri îi vor stăpâni."
Acestea le spune Domnul Savaot.

19,2 „se vor stârni": TM are „voi stârni". ♦ „nomă cu nomă": TM are „regat cu regat". În jurul anului 716 î.H., data începutului domniei lui Ezekias, se intensifică în Egipt disensiunile interne, mai cu seamă în Delta Nilului; vor profita de ele principii nubieni pentru a-şi impune autoritatea asupra Egiptului, întemeind dinastia a XXV-a. ♦ Diferenţa dintre νόμος „lege" şi νομός „district" (ambele de la vb. νέμω, „a împărţi") este în limba greacă doar de accent. Comentariul lui Theodoret (*ad loc.*), care opune legea necredinţei legii credinţei, pare a susţine traducerea cu „lege". Pe de altă parte, Eusebiu, în comentariul său, porneşte de la omonimia termenilor, cu deosebirea că el defineşte noţiunea egipteană de „nomă" ca unitate administrativă, formată dintr-o cetate şi teritoriul aferent (*cf.* Herodot 2,166), ce se caracteriza printr-o formă de cult specifică (vezi *infra*, nota 19,13), implicit o zeitate, un idol, deci şi o „lege", distincte. ♦ Versiunile vechi româneşti diferă: „lege asupra legii" (BB); „ţinut asupra ţinutului" BS.
19,3 „care vorbesc din pământ... din pântece": TM are „necromanţi şi spiritişti". Termenii ebraici se referă atât la spiritele chemate, cât şi la cei care le invocă. Practica spiritismului este condamnată în Deut. 18,11; 1Rg. 28,7-20 ş.a.
19,4 „regi aspri": la un prim nivel, este vorba despre nubianul Şabaka; acesta a pus stăpânire pe tot Egiptul către 712 î.H. Apoi profeţia va fi fost aplicată la asirianul Asarhaddon, care a cucerit Delta Nilului în 671 î.H., apoi la Assurbanipal (661 î.H.). Theodoret (*ad loc.*) vede aici o aluzie la Imperiul Roman, pe care Daniel l-a numit „de fier". Ca şi fierul, zice el, „va zdrobi şi va supune totul". La naşterea Mântuitorului, Octavian Augustus, împăratul romanilor, cucerise Egiptul transformându-l în provincie romană. După profeţia lui Daniel, romanii „de fier" au fost precedaţi de imperiul asiro-babilonian, „de aur" (Dan. 2,40), cel medo-persan, „de argint", iar regii macedoneni aveau drept simbol „arama".

[5] Şi vor bea egiptenii apă de lângă mare,
iar râul se va împuţina şi va seca;
[6] şi se vor împuţina râurile şi canalele râului;
şi va seca toată adunarea apelor,
şi [apa] în toate mlaştinile cu trestie şi papirus.
[7] Şi toată iarba verde
de lângă râu,
şi toată semănătura din preajma râului
se va usca, pălită de vânt.
[8] Pescarii vor suspina;
şi vor ofta toţi cei care aruncau undiţa în râu,
iar cei care aruncă mreje şi năvodarii se vor jeli.
[9] Ruşinea îi va cuprinde
pe cei care lucrează inul despicat
şi pe cei care lucrează visonul.
[10] Şi vor fi cei care ţes acestea în durere,

19,5 „Şi vor bea egiptenii apă de lângă mare": TM are „Şi vor seca apele din mare". ♦ „Râul" este Nilul. ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „marea" simbolizează învăţătura creştină la care se vor converti egiptenii, în timp ce „râurile", „canalele", „apele adunate" reprezintă erorile politeiste.

19,8 Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 133, nota 3) crede că acest verset se referă la înţelepţii egipteni (σοφοί), vestiţi în vechime drept cunoscători ai tainelor lumii văzute şi nevăzute, spre deosebire de greci, care erau doar aspiranţi la *sophia*, adică erau φιλό-σοφοι. Pentru unii Părinţi, acestor „maeştri ai rătăcirii" (clasa sacerdotală egipteană, formată din preoţi, vraci, sacrificatori, cunoscători ai formulelor magice, ai divinaţiei etc.) li se opun „pescarii de oameni" din Evanghelie. Chiril al Alexandriei (*ibidem*) propune o interpretare alegorică: „apa" este învăţătura filozofilor greci, „peştii" – mulţimea oamenilor, iar „pescarii" – cei care ştiu să amăgească poporul simplu şi să-l ducă în rătăcire.

19,9 „inul despicat": TM are „inul pieptănat". ♦ Prin analogie cu limba şarpelui, acest in este înţeles de Chiril al Alexandriei ca fiind argumentaţia contradictorie a filozofilor (*ad loc.*), discursurile retorice care ascund otrava minciunii. ♦ „visonul": gr. βύσσος, pânză subţire de in. Această pânză se găsea în Egipt şi în India, la un preţ accesibil doar celor foarte bogaţi.

19,10 „durere": gr. ὀδύνη, termen specializat pentru durerile naşterii. ♦ „bere": gr. ζῦθον, băutură fermentată din orz, cu miros neplăcut, menţionată ca atare în operele lui Strabo, Teofrast, Diodor din Sicilia. Theodoret (*ad loc.*) compară cu ea învăţăturile false, fără asemănare cu vinul, care „veseleşte inima omului". ♦ TM are un text dificil, interpretat în variate feluri, însă ideea generală este aceeaşi – a zădărniciei eforturilor celor din Egipt.

şi toţi cei ce fac bere se vor întrista,
şi îşi vor amărî sufletele.
[11] Şi vor înnebuni căpeteniile Tanisului,
sfetnicii înţelepţi ai regelui;
sfatul lor va înnebuni.
Cum veţi zice regelui:
„Noi suntem fiii înţelepţilor,
fiii regilor dintru început?"
[12] Unde sunt acum înţelepţii tăi?
Ei să-ţi dea de veste şi să-ţi spună
ce a hotărât Domnul Savaot cu Egiptul.
[13] Căpeteniile din Tanis şi-au pierdut vlaga
şi căpeteniile din Memphis s-au semeţit;
şi vor duce Egiptul în rătăcire
trib cu trib.
[14] Căci Domnul le-a pregătit
duh de rătăcire;
şi au dus Egiptul în rătăcire prin toate lucrările lor,
cum se rătăceşte cel care bea
şi cel care vomită, deopotrivă.
[15] Şi nu va fi la egipteni nici o lucrare

19,11 „Tanis": ebr. *To'an*, oraş din Delta Nilului. A fost capitala Egiptului sub dinastia Hyksoşilor (1720-1560 î.H.), apoi din nou în timpul dinastiilor XXI (1085-945 î.H.) şi XXIII, aceasta din urmă contemporană cu profetul Isaia. ♦ „fiii înţelepţilor": în sens iniţiatic, „discipoli", „ucenici".

19,13 „Memphis": egipt. *Mn-nfr*, capitala Egiptului, fondată de miticul rege Menes, în jurul anului 3000 î.H.; în TM, *Noph*. ♦ „s-au semeţit": TM are „au fost amăgite". ♦ „trib cu trib": TM are „ei, piatra unghiulară (*litt.* colţul) a Egiptului". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „rătăcirea triburilor" se referă la adorarea divinităţilor locale: „Unii adorau un câine, alţii un leu, alţii o maimuţă, alţii un lup, alţii un berbec, animale cu caractere opuse". Câinele era adorat la Kynopolis, leul la Leontopolis, lupul la Lycopolis. Sub chipul unui zeu-câine egiptenii îl reprezentau pe Anubis, asociat cultului osirian, la fel cu Upuaut, stăpân la Asiut, alt zeu-câine. Zeiţa-leoaică Sekmek, asociată cultului solar al lui Ra, era cunoscută pentru cruzimea ei. Khnum, zeu-olar care a modelat „creaţia", este reprezentat ca un om cu cap de berbec; Sobek, zeu-crocodil, care domnea la Fayum, era asimilat lui Ra. De fapt, majoritatea animalelor care trăiesc în Egipt au fost considerate sacre într-un loc sau altul.

19,14 „le-a pregătit": gr. κεράννυμι, *litt.* „a amesteca lichide/băuturi".

făcută [cu] cap şi coadă, început şi sfârşit.
16 Iar în ziua aceea egiptenii vor fi cu frică şi cutremur ca femeile în faţa mâinii Domnului Savaot, pe care El o va întinde asupra lor. 17 Şi ţara iudeilor va fi de spaimă pentru egipteni. Se vor înspăimânta de fiecare dată când cineva îi va pomeni numele în faţa lor, din pricina hotărârii pe care a luat-o Domnul asupra ţării [Egiptului].
18 În ziua aceea vor fi cinci cetăţi în Egipt care vor grăi în limba Canaanului şi se vor jura pe numele Domnului. Una dintre cetăţi se va numi *Polis-asedec*.
19 În ziua aceea va fi un altar pentru Domnul în ţara Egiptului, şi un stâlp la hotarele ei, pentru Domnul. 20 Şi va fi ca semn până în veac pentru Domnul

19,15 „început şi sfârşit": TM are „palmier şi trestie", imagine care îi desemna, la 9,13, pe „cei mari şi cei mici".
19,16-25 Din simbol al idolatriei, Egiptul devine un simbol al neamurilor mântuite.
19,16 După Theodoret (*ad loc.*), „mâna Domnului" este Imperiul Roman, care a pus capăt trufiei egiptenilor şi i-a arătat asemenea unor femei.
19,17 „spaimă": după Theodoret este vorba de groaza demonilor faţă de ţara în care s-a născut Mântuitorul.
19,18 „cinci": cifră ce simbolizează un număr mic. ♦ „limba Canaanului": diaspora evreiască în Egipt era veche şi importantă. ♦ „*Polis-asedec*": combinaţie între cuvântul grecesc care înseamnă „oraş/cetate" şi transliterarea ebraicului *ha-ţedeq*, „cel drept". TM are *'îr ha-heres*, „cetatea pierzării". De vreme ce versiunile oferă lecţiuni foarte variate, se presupune că TM nu reflectă forma cea mai veche. Ar fi putut fi *'Ir ha-ḥeres*, „cetatea soarelui", fiind vorba despre Heliopolis, al cărei nume are acelaşi sens, sau, poate, despre Elefantina, sau despre Leontopolis (apropiat de Heliopolis); poate că la aceasta din urmă face aluzie textul LXX. Marele preot Onias al IV-lea s-a refugiat în Egipt în 160 î.H., întemeind templul de la Leontopolis (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ Canaanul este ţinutul situat la vest de Iordan, cucerit de israeliţi sub conducerea lui Iisus Nave; „limba Canaanului" poate fi limba ebraică (Theodoret) sau limba asirienilor (Chiril al Alexandriei). ♦ După Aponius, „cinci cetăţi" pot fi cinci limbi: 1) ebraica, prima limbă dintre toate în care se crede că a fost scrisă Evanghelia după Matei; 2) greaca, limba apostolilor şi a ucenicilor în care s-a scris tot NT; 3) limba egipteană (coptă), pentru că la egipteni a fost trimis Marcu ca învăţător; 4) latina, limba celor care îl aveau pe Petru, mai marele apostolilor, ca patron şi învăţător; 5) [a]siriana, limba în care au fost duse în captivitate cele zece triburi ale lui Israel (ACCS, p. 142). ♦ Pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 141, nota 3), cifra „cinci" se referă la cele cinci ordine ale Bisericii: episcopi, preoţi, diaconi, creştini botezaţi şi catehumeni. Pentru Ieronim (*ibidem*), ar fi cele cinci simţuri ale omului, prin care păcătuieşte vorbind „limba Egiptului", iar când orientăm simţurile spre cele de sus vorbim limba ebraică, a Canaanului.
19,19 „altar pentru Domnul": Onias al IV-lea, unul dintre marii preoţi din vremea lui Antioh Epifanes, a condus campania împotriva lui Ptolemeu Philometor (170 î.H.) şi a cucerit puterea la Ierusalim alungându-i pe fiii lui Tobias, care se refugiază pe lângă

în ţara Egiptului că au strigat către Domnul din pricina asupritorilor şi Domnul le va trimite un om care îi va mântui – judecând îi va mântui. 21 Şi Domnul Se va face cunoscut egiptenilor; şi egiptenii îl vor cunoaşte pe Domnul în ziua aceea, şi vor aduce jertfe şi vor face făgăduinţe Domnului şi le vor ţine. 22 Domnul îi va lovi pe egipteni cu rană grea şi îi va vindeca cu vindecare; şi se vor întoarce către Domnul, şi El îi va auzi şi îi va vindeca.
23 În ziua aceea va fi un drum din Egipt spre asirieni; şi vor veni asirienii în Egipt, şi egiptenii se vor duce la asirieni, şi egiptenii vor fi robi asirienilor.
24 În ziua aceea Israel va fi al treilea între asirieni şi între egipteni, binecuvântat pe pământul 25 pe care l-a binecuvântat Domnul Savaot, zicând: „Binecuvântat [să fie] poporul Meu în Egipt şi printre asirieni, şi moştenirea mea, Israel."

Antioh. Acesta din urmă găseşte un pretext pentru a cuceri Ierusalimul, iar Onias e nevoit să se refugieze în Egipt, la Ptolemeu, care i-a acordat în noma Heliopolis un loc pentru a fonda un oraşel şi un templu destinat a compensa pentru evrei pierderea Ierusalimului, jefuit de Antioh în 169 î.H. „Era o veche profeţie", spune Flavius Iosephus (*AI* VII 10,432), „făcută cu vreo şase sute de ani mai devreme de către un anume Isaia, care a prezis construcţia acestui templu în Egipt de către un evreu. Aşa s-a construit templul" (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. I, p. 143, nota 1). ♦ Pentru Sfinţii Părinţi, „altar" şi „stâlp" înseamnă Templul lui Dumnezeu, adică Biserica (Chiril al Alexandriei, Ioan Gură de Aur).
19,20 „semn până în veac": TM are „semn şi martor". ♦ „judecând îi va mântui": TM are „un puternic care îi va elibera". ♦ „un om": după unii, este Onias; Theodoret crede că este o profeţie despre Marcu Evanghelistul, iar alţii, că e vorba de „fuga în Egipt" a lui Hristos.
19,21 „făgăduinţe": *cf.* Ps. 66/67,13: „Voi împlini faţă de tine făgăduinţele, pe care buzele mele le-au făcut şi gura mea le-a grăit în necazul meu". Şi apoi se arată natura făgăduinţei: „Îţi voi aduce arderi de tot grase şi berbeci şi îţi voi aduce boi şi ţapi" (Theodoret, *ad loc.*).
19,22 Calc după ebraică, dar sensul versetului este „ori de câte ori / chiar dacă îi va lovi, îi va vindeca". ♦ „rană": Theodoret (*ad loc.*) observă: Dumnezeu a ruinat mai întâi statul egiptean păgân şi apoi i-a învăţat pe egipteni pietatea.
19,23 „vor fi robi asirienilor": TM are „vor sluji [Domnului] împreună cu asirienii". Ajungând să se închine Dumnezeului unic, duşmanii de veacuri au devenit prieteni şi colaboratori într-o lume împăcată.
19,25 În TM: „Binecuvântat e poporul Meu, Egiptul şi Asiria, lucrul mâinilor Mele, şi Israel, moştenirea Mea". Dar Iustin Martirul (*Dialog cu Trifon*, 23) îşi construieşte interpretarea pe textul din LXX.

20 [1] În anul în care a intrat Tanathan în Azotos, trimis de Arna, regele
asirienilor, şi s-a războit cu [cetatea] Azotos şi a cucerit-o, [2] Domnul a grăit
către Isaia, zicând: „Du-te şi aruncă-ţi sacul de pe coapse şi dezleagă-ţi
sandalele din picioare"; şi a făcut aşa, umblând gol şi desculţ.
[3] Şi a zis Domnul: „După cum a umblat Isaia, slujitorul meu, gol şi desculţ,
timp de trei ani, vor fi semne şi minuni pentru egipteni şi etiopieni; [4] căci
tot aşa va mâna regele asirienilor robimea Egiptului şi a etiopienilor, pe
tineri şi pe bătrâni – goi şi desculţi – cu ruşinea Egiptului dezvelită. [5] Egip-
tenii, biruiţi fiind, se vor ruşina din pricina etiopienilor, în care egiptenii îşi
puseseră nădejdea, căci erau slava lor. [6] Şi cei ce locuiesc în această insulă
vor zice: „Iată, noi nădăjduiam să fugim la ei după ajutor, la cei care n-au
fost în stare să se izbăvească de regele asirienilor! Oare cum ne vom izbăvi?"

21 [1] Vedenia despre pustiu.

Ca o furtună printr-un pustiu ar trece
venind dintr-un pustiu, din pământ,
înfricoşătoare [2] vedenie şi groaznică mi-a fost vestită.

20,1 „Tanathan": TM: *Tar^{e}tān* nu este numele, ci gradul militar al comandantului armatei regelui asirian Arna, sau Sargon, fiul lui Shalmanasar şi tatăl lui Sennacherib. Sargon a domnit între anii 721 şi 702 î.H. şi a cucerit Samaria. ♦ „Azotos": ebr. *'Aş^{e}dōdh*, cetate a filistenilor, cucerită de asirieni.
20,2 „gol şi desculţ": orice veşmânt, într-o cultură tradiţională, are, pe lângă valoarea utilitară, şi o semnificaţie simbolică legată de statutul social, economic, religios etc. „Haina" cuvenită robilor era golătatea şi lipsa încălţărilor (Chiril, *ad loc.*).
20,5 În TM textul se referă la israeliţi: „Şi se vor tulbura şi se vor ruşina din pricina Nubiei, nădejdea lor, şi a Egiptului, splendoarea lor". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), egiptenii, atacaţi de asirieni, i-au chemat pe etiopieni în ajutor şi au fost biruiţi.
20,6 „această insulă": TM are „ţărmul acesta" – e vorba de coasta de est a Mediteranei. ♦ „la cei care n-au fost în stare să se izbăvească de regele asirienilor": TM are „spre a găsi ajutor şi a fi izbăviţi de regele Asiriei".
21,1-10 Profeţie despre cucerirea Babilonului. Perioada la care se referă nu este cea contemporană cu Isaia, ci mai degrabă cea din secolul al VI-lea î.H., când Babilonul a fost cucerit de Cyrus, regele perşilor, în 539.
21,1-4 Aceste stihuri sunt o *ethopoeia*, figură de stil apropiată de *prosopopoeia*, prin care se descrie starea morală a unei persoane. Exprimă strigătul deznădăjduit al cetăţii Babilonului.
21,1 „Vedenia": vezi *supra*, nota 13,1. ♦ „pustiu": TM are „pustiul mării". ♦ „din pământ, înfricoşătoare": TM are „dintr-un pământ/ţinut înspăimântător".

Trădătorul trădează,
nelegiuitul săvârşeşte nelegiuire.
Elamiţii [sunt] asupra mea
şi solii perşilor vin peste mine.
Acum voi suspina şi mă voi alina.
[3] De aceea s-au umplut şalele mele de slăbiciune,
şi m-au apucat dureri
ca ale celei ce naşte;
am greşit nevrând să aud,
m-am pripit să nu văd.
[4] Inima mea se rătăceşte şi fărădelegea mă afundă;
sufletul meu e cuprins de frică.
[5] Pregăteşte masa;
beţi, mâncaţi!
Ridicaţi-vă, căpetenii,
pregătiţi-vă scuturile!
[6] Că aşa mi-a spus Domnul:
„Du-te şi pune-ţi un păndar
şi vesteşte ce ai să vezi."
[7] Şi am văzut doi călăreţi călare;
un călăreţ pe un asin şi un călăreţ pe o cămilă.

21,2 Elam era o provincie situată la est de Babilon, de unde se spune că au venit la Cyrus două mari căpetenii (Gadatas şi Gobrias) care l-au trădat pe Belşaţţar şi l-au condus pe Cyrus la palatul acestuia. Mezii şi elamiţii, aliaţi cu Babilonul împotriva Asiriei, aveau să se întoarcă împotriva acestuia. ♦ „Elamiţii... alina": TM are „Suie, o, Elam, năvăleşte, o, Media, suspinele mi le-am potolit" – cuvintele regelui, resemnat cu înfrângerea.
21,3 „am greşit... văd": TM are „mă încovoi de ceea ce aud, mă tulbur de ceea ce văd".
21,4 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „Amurgul pe care l-am dorit s-a preschimbat pentru mine în groază" (*cf.* Iov 7,13-14).
21,5 În LXX este un îndemn adresat atacatorilor cetăţii. TM are: „Se aşterne masa, se întind covoare (alţii înţeleg «străjile veghează»); se mănâncă, se bea. Sculaţi-vă, căpetenii, ungeţi-vă scutul!". Această descriere a căderii Babilonului corespunde cu datele din Dan. 5 (vezi şi notele în prezenta ediţie), Herodot I, 191 şi din *Cronica lui Nabonide*, unde se spune că oraşul a fost cucerit pe neaşteptate, în timp ce mai-marii lui benchetuiau nepăsători.
21,6 „Du-te": gr. βαδίσας este la participiu aorist activ, *litt.* „după ce te-ai dus".
21,7 „Ascultă cu multă luare aminte": *litt.* „Ascultă cu ascultare multă". În TM se continuă cuvintele Domnului: „Dacă [păndarul] vede un car cu doi cai, un călăreţ pe un asin, un călăreţ pe o cămilă...".

Ascultă cu multă luare aminte
[8] şi cheamă-l pe Urias în turnul de strajă al Domnului.
Şi a zis:
„Am stat ziua întreagă,
peste tabără am stat întreaga noapte.
[9] Şi, iată, vine
un călăreţ într-un car cu doi cai!"
Şi ridicând glas, a zis:
„A căzut Babilonul;
şi toate chipurile lui şi făcăturile mâinilor lui
au fost sfărâmate de pământ."
[10] Ascultaţi, voi, cei părăsiţi şi îndureraţi,
ascultaţi cele pe care le-am auzit de la Domnul Savaot;
Dumnezeul lui Israel ne-a vestit nouă.

[11] Vedenia despre Idumeea.
Mi se strigă din Seir:
„Păziţi-vă meterezele!"
[12] Veghez în zori şi noaptea;

21,8 În TM: „Şi a strigat leul (ebr. *'ar'yēh* sau, corectat după mss. de la Qumran, *ro'eh*, «cel ce privea»): «Am stat ziua...»".
21,9 „iată, vine": TM are „şi iată ce vine". ♦ „un călăreţ într-un car cu doi cai": după Chiril al Alexandriei, acest bărbat este Cyrus, stăpân peste mezi şi perşi (ACCS, p. 149). Dar Petru Hrisologul interpretează alegoric: „Cine se îndoieşte, fraţilor, că prin acest atelaj cu doi cai se înţelege Hristos care călătoreşte cu apostolii, trimişi doi câte doi, pentru propovăduirea Evangheliei, de vreme ce se vede că, prin aceasta, templele au căzut, idolii au pierit, jertfirea turmelor a încetat şi victimele cu tămâierile şi capiştile lor au dispărut de-a lungul secolelor?" (ACCS, p. 170). ♦ „făcăturile": vezi *supra*, nota 19,1.
21,10 Începutul versetului în TM: „O, tu cel treierat al meu, bătut pe arie, ceea ce am auzit..." – profetul se adresează lui Israel.
21,11 „Vedenia": vezi *supra*, nota 13,1. ♦ „Idumeea": TM are *Dūmāh* – după unii, o transformare criptică a numelui „Edom", după alţii, numele unei oaze din Arabia de Nord (*cf.* Gen. 25,14). Ca substantiv comun, înseamnă „tăcere". Sensul mesajului este obscur atât în LXX, cât şi în TM. ♦ „Seir": munte din Idumeea. După Eusebiu, acest munte era încă numit astfel de către autohtonii din vremea sa. Pentru Chiril al Alexandriei, Esau, supranumit Edom, adică „pământesc", este strămoşul idumeilor şi al agarenilor, adică al saracenilor (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 157, notele 1 şi 3). ♦ „Păziţi-vă meterezele!": TM are „Străjere, unde a ajuns noaptea? Străjere, unde a ajuns noaptea?".

Dacă ai să cauţi, caută
şi locuieşte la mine.

[13] Te vei culca seara în pădure
pe drumul spre Daidan.
[14] Ieşiţi cu apă în întâmpinarea celui însetat,
voi, cei ce locuiţi în ţinutul Thaiman;
întâmpinaţi cu pâine pe cei care fug
[15] pentru mulţimea fugarilor,
şi pentru mulţimea pribegilor,
şi pentru mulţimea sabiei,
şi pentru mulţimea arcurilor încordate,
şi pentru mulţimea celor căzuţi în război.
[16] Căci aşa mi-a grăit Domnul: „Încă un an ca anul de simbriaş, şi va pieri slava fiilor Kedarului; [17] şi rămăşiţa arcurilor fiilor puternici ai lui Kedar va fi puţină", căci aşa a grăit Domnul, Dumnezeul lui Israel.

22 [1] Vestirea despre valea Sionului.

21,12 În TM: „Străjerul spune: «Vine dimineaţa, precum şi noaptea. Dacă [e] să întrebaţi, întrebaţi; întoarceţi-vă, şi veniţi [iarăşi]»". ♦ „locuieşte la mine": Chiril tâlcuieşte acest loc în relaţie cu In. 12,26. Apărătorii cetăţii vor veghea în zadar asupra zidurilor dacă nu îl caută pe Dumnezeu şi nu rămân cu El.
21,13 În TM versetul începe: „Cuvânt (*māśā'* – *cf.* 13,1) despre Arabia" (se poate înţelege şi „în stepă"). ♦ „pe drumul spre Daidan": TM are „caravane ale Daidanului". ♦ „Daidan": ebr. *D'dhānīm*, popor arab nomad, considerat a fi descendent din Ham (Gen.10,7).
21,14 „Thaiman": *Tēymā'*, „deşert", trib descendent din Ismael (Gen. 25,15). Aici pare a fi o oază în deşert pe un drum comercial.
21,15 În TM: „Căci din faţa săbiilor au fugit, din faţa sabiei scoase din teacă, din faţa arcului încordat şi din faţa greutăţii bătăliei".
21,16 „Kedar": ebr. *Qēdhār*, trib de păstori nomazi din deşertul siro-arab, în partea de nord-vest a Arabiei, urmaşi ai lui Ismael (*cf.* Gen. 25,13).
21,17 „puternici": adjectivul se poate acorda fie cu „arcurile", fie cu „fiii", dar se poate şi ca în BS: „săgetătorilor celor tari ai fiilor lui Kedar". Sargon al II-lea ajunsese până în nord-estul Arabiei; cei din Kedar, spre deosebire de celelalte triburi, se aliaseră cu năvălitorii: la înfrângerea acestora, vor avea şi ei de suferit.
22,1-14 Mesaj pentru Ierusalim.
22,1 „Vestire": gr. ῥῆμα echivalează ebr. *maśśā'* – vezi *supra*, nota 13,1. ♦ „valea Sionului": TM are „valea vedeniei"; nu s-a reuşit localizarea ei. După Ieronim, „valea

Ce ţi s-a întâmplat acum
că v-aţi suit cu toţii pe case [2] de nimic?
S-a umplut cetatea de cei care strigă;
răniţii tăi nu sunt răniţi de sabie,
nici morţii tăi – morţi în război.
[3] Toate căpeteniile tale au fugit,
cei prinşi au fost legaţi fedeleş
şi cei tari ai tăi au fugit departe.
[4] De aceea am zis:
Lăsaţi-mă
să plâng cu amar;
nu vă obosiţi să mă mângâiaţi
pentru zdrobirea fiicei neamului meu.
[5] Că [e] zi de tulburare şi de pieire,
şi de călcare în picioare şi de pribegie
de la Domnul Savaot
în valea Sionului;
ei rătăcesc cu mic cu mare,
rătăcesc prin munţi.
[6] Iar elamiţii au luat tolbe;

Sionului" ar fi căderea din muntele cunoaşterii lui Dumnezeu în „valea" păcatelor. Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) interpretează strict geografic: „Ierusalimul, situat la poalele muntelui Sion, este numit pe bună dreptate «valea Sionului», datorită poziţiei sale". ♦ „v-aţi suit... pe case de nimic": adică pe acoperişuri care, în Orient, sunt un fel de terase. Casele sînt „de nimic", pentru că nu vor mai oferi loc de scăpare. În BS: „v-aţi suit toţi în poduri în deşert".

22,1-2 „de nimic?... strigă": TM are „Cetate plină de larmă, tumultuoasă, oraş ce te veseleşti". Aluzie la bucuria celor din Ierusalim când asirienii au ridicat asediul în 701 î.H. (*cf. supra*, nota 8,8). Profetul le atrage atenţia că se bucură prea devreme. ♦ „răniţii... morţii...": nu avusese loc vreo bătălie, ci unii fugiseră din cetatea asediată şi fuseseră prinşi de asirieni (*cf.* vv. 3-4). ♦ Pentru Vasile cel Mare, „răniţii" sunt cei loviţi de săgeţile aprinse ale diavolului şi morţi în păcate grele.

22,3 „cei prinşi... departe" : TM are „au fost prinşi fără arc, toţi cei găsiţi au fost prinşi [deşi] fugiseră departe".

22,5 „în valea Sionului... munţi": TM are „în valea vedeniei un zid se prăbuşeşte şi strigăt spre munte".

22,6 „şi adunare de luptă": TM are „iar *Qîr* şi-a dezvelit scutul"; *Qîr* – nume generic pentru locul de origine al populaţiilor arameene; *cf.* şi nota la Am. 1,5 în ediţia de faţă. În armata asiriană existau, probabil, mercenari elamiţi şi aramei. ♦ Chiril al Alexandriei

oameni călări pe cai
şi adunare de luptă.
[7] Şi văile tale cele alese se vor umple cu care de luptă,
iar călăreţii îţi vor astupa porţile;
[8] şi vor descoperi porţile lui Iuda
şi vor privi în ziua aceea spre casele alese ale cetăţii,
[9] şi vor da la iveală
tainiţele caselor din cetăţuia lui David.
Şi au văzut că sunt multe, şi că au întors apa iazului celui vechi spre cetate;
[10] şi că au dărâmat casele Ierusalimului pentru întărirea zidului cetăţii. [11] Şi v-aţi adus apă printre cele două ziduri, mai înlăuntru decât iazul cel vechi, dar nu v-aţi uitat spre Cel ce l-a făcut de la început; pe Cel ce l-a zidit nu l-aţi văzut.

[12] Şi în ziua aceea Domnul Savaot
vă chemase la tânguire şi la bocet,

(*ad loc.*) menţionează originea persană a elamiţilor, identificându-i cu saracenii, excelenţi arcaşi şi călăreţi. ♦ În mss. pe care îl comentează Theodoret, fraza este mai coerentă: „Bărbaţi, urcaţi pe cai!".

22,7-8 În TM, verbele arată o acţiune îndeplinită şi sunt la pers. a II-a plural: celor din Ierusalim li se amintesc momente din timpul asediului. ♦ „vor astupa": gr. ἐμφράξουσι, Vulg. *oppilabunt portas tuas*; BS: „vor împresura", adică vor bloca unele porţi, iar altora le vor înlătura întăriturile, le „vor descoperi" şi le vor deschide. ♦ „casele alese ale cetăţii": TM are „arsenalul *casei pădurii*" – este vorba de „casa pădurii Libanului", construită de Solomon lângă Templu (*cf.* 3Rg. 7,2-6).

22,9 În TM: „şi aţi văzut că spărturile din cetatea lui David erau multe şi aţi adunat apa iazului de jos" (rezervorul construit de Ahaz – vezi *supra*, nota 7,3). ♦ „tainiţele": *litt.* „cele ascunse". ♦ „Casele din cetăţuia lui David" sunt casele „alese", mari şi bogate ale demnitarilor.

22,10 „au dărâmat casele": TM are „aţi dărâmat...". Măsuri asemănătoare sunt menţionate de Flavius Iosephus în vremea sa (*BI* V 5,238-246): capii răscoalei, văzând cetatea în primejdie de a fi cucerită, au dărâmat un mare număr de case pentru a întări Templul şi cetăţuia Antonia, care fusese construită de Irod în unghiul de nord-vest al primei curţi a Templului, pe care îl domina.

22,11 „v-aţi adus": *litt.* „v-aţi făcut". Aluzie la lucrările întreprinse de Ezekias pentru a aduce apa în interiorul cetăţii; în caz de asediu, accesul la apă este esenţial. *Cf.* 4Rg. 20,20. ♦ În partea a doua, profetul le reproşează concetăţenilor lipsa de recunoştinţă faţă de Dumnezeu.

22,12 „bocet": gr. κοπετόν desemnează, la propriu, gestul de a se lovi în piept sau în cap ca semn de jale.

şi la rasul [părului], şi la încingere cu sac,
13 iar ei făceau joc şi veselie,
junghiind viţei şi tăind oi,
ca să mănânce carne şi să bea vin, zicând:
„Să mâncăm şi să bem,
că mâine vom muri."
14 Şi aceste lucruri s-au descoperit în urechile Domnului Savaot
– acest păcat nu vi se va ierta până veţi muri.

15 Acestea le spune Domnul Savaot: „Du-te în odaie la Somnas, vistiernicul, şi spune-i: 16 De ce eşti aici? Şi ce ai aici, de ţi-ai săpat mormânt aici, şi ţi-ai făcut mormânt pe înălţime, şi ţi-ai tăiat un adăpost în stâncă? 17 Iată, Domnul Savaot va arunca afară şi va zdrobi un om [ca tine]; şi-ţi va lua mantia 18 şi cununa cea slăvită, şi te va azvârli într-o ţară mare şi nemăsurată; acolo vei muri; şi va face de ruşine frumosul tău car de luptă, şi casa domnului tău [o ruină] călcată în picioare; 19 şi vei fi scos din dregătoria ta şi din cinul tău. 20 Şi

---

22,13 „Să mâncăm şi să bem, că mâine vom muri": text citat de apostolul Pavel în 1Cor. 15,32.

22,14 Începutul în TM: „Şi *YHWH Ṣᵉbhā'ōth* a descoperit urechilor mele". La finalul versetului, TM are în plus: „a spus Stăpânul meu, *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*". ♦ „până veţi muri": gr. ἕως ἂν ἀποθάνητε. Grecescul ἕως arată şi continuitatea dincolo de ceea ce pare o limită, *cf.* Mt. 1,25: „Şi nu a cunoscut-o până ce (ἕως) ea L-a născut pe Fiul ei", adică niciodată. La fel în 2Rg. 6,23: „Micol n-a avut copii până în ziua morţii", deci nu a avut copii deloc, sau Ps. 109,1: „Şezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale", adică veşnic.

22,15 „Du-te... şi spune-i": TM are „Du-te la curteanul acela *Şebhᵉnā'*, care este [mai mare] peste palat". *Şebhᵉnā'* (Somnas) era unul dintre partizanii politicii pro-egiptene. ♦ „odaie": gr. παστοφόριον, un fel de „sală de consiliu". ♦ După Theodoret, Somnas ar fi fost mare preot (*cf.* vv. 17-18 „mantia şi cununa cea slăvită", însemne ale regalităţii şi preoţiei). Vina lui ar fi fost că şi-a deturnat zelul de la servicul divin spre bani şi plăceri, iar funcţia de „vistier" s-ar referi la păstrarea vaselor şi veşmintelor sfinte din Templu. După Chiril al Alexandriei, *quaestor aerarii et custos pecuniarum sacrarum et templo deputatarum ex sanguine levitico* desemnează, generic, un înalt demnitar al casei regale.

22,16 „De ce eşti aici? Şi ce ai aici...?": TM are „Ce ai aici şi pe cine ai aici...?". ♦ „ţi-ai săpat mormânt aici": un mormânt somptuos cu inscripţia „mai mare peste palat" a fost găsit la Siloe.

22,18 „şi cununa cea slăvită, şi te va azvârli": TM are „te va da de-a rostogolul ca pe o minge".

22,20 „Eliakim": *'Elᵉyāqīm* a fost numit în locul lui Şebna (*cf. infra*, 36,3.22; 4Rg. 18,18.37; 19,2). ♦ „slujitorul Meu": apelativ de mare cinste pentru un muritor, de la Avraam (Gen. 26,24) până la Nabucodonosor (Ier. 50[43],10 şi nota).

va fi aşa: în ziua aceea voi chema pe slujitorul Meu Eliakim, [fiul] lui Helkias, 21 şi-l voi îmbrăca în mantia ta şi-i voi da lui cununa ta; şi puterea şi dregătoria ta le voi pune în mâinile lui; şi va fi ca un tată pentru locuitorii Ierusalimului şi pentru locuitorii din Iuda. 22 Şi-i voi da slava lui David şi va domni, şi nu va avea potrivnic. 23 Şi îl voi face domn în loc sigur, şi va ajunge tron de slavă pentru casa tatălui său. 24 Şi se vor încrede în el toţi cei slăviţi din casa tatălui său, de la mic la mare, şi vor atârna de el. 25 În ziua aceea – acestea le spune Domnul Savaot – va fi mutat omul care s-a întărit în loc sigur şi va cădea, şi se va lua slava care era asupra lui, căci Domnul a grăit."

23 [1] Vedenia despre Tyr.

Tânguiţi-vă, corăbii ale Carchedonului,
că a pierit

22,21 „îi voi da lui cununa ta": TM are „îl voi încinge cu brâul tău".

22,22 În Biblia de la 1688, după alte mss. septuagintale: „Şi voiu da lui cheia casei lui David peste umărul lui şi va deschide şi nu va fi cine să închiză, şi va închide şi nu va avea cine să deschiză". La fel în TM. *Cf.* Apoc. 3,7, cu referire la Hristos.

22,23 „îl voi face domn": TM are „îl voi înfige ca pe un piron".

22,24 În TM: „Şi voi atârna de el toată slava casei tatălui său: ramurile şi mlădiţele, toate vasele mici, de la lighene şi până la toate vasele". Termenul ebraic *kᵉlī*, tradus cu „vas", are un sens generic de „obiect", „instrument", „ceva". Theodoret (*ad loc.*) spune şi el: „Este o manieră figurată de a numi *vase* pe cei mari, conducătorii, şi pe cei mici, supuşii. Unele se găseau afară în curte, altele depuse în Templu".

22,25 „omul": TM are „pironul". ♦ „slava": TM are „însărcinarea".

23 Profeţie împotriva Tyrului.

23,1 „Vedenia": vezi *supra*, nota 13,1. Profeţia se referă la Fenicia, în general (*cf.* „Sidon" – v. 2.4 etc.; „Canaan", v. 11). ♦ „Tyr": ebr. *Ṭor*, oraş fenician pe coasta Mării Mediterane. Nabucodonosor a asediat cetatea Tyr începând cu 588 î.H., timp de 13 ani. Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) face aici un îndelung expozeu istoric. Pe vremea lui Isaia, Tyrul era o insulă. Alexandru cel Mare a cucerit oraşul în 322 î.H. şi l-a legat de uscat printr-un dig care a dus progresiv la formarea unui istm (existent pe vremea lui Theodoret). ♦ Carchedonul (sau Cartagina) era o colonie tyriană fondată, după legendă, de către prinţesa Didona (*cf. Eneida*, I 12s, 314s). În TM: *Tarᵉšīš* – vezi nota la Ier. 10,9. ♦ După „a pierit", TM are în plus „fără casă, fără port". ♦ „Nu vor mai veni... kitiailor": TM are „[venind] din ţara *Kittīm* li s-a descoperit". „Ţara kitienilor" (ebr. *Kittīm*) era numele dat de evrei insulei Cipru. Echivalenţa Kition/Cipru se întâlneşte la Chiril al Alexandriei (*ad loc.*): „Unii spun că ţinuturile kitienilor sunt insule greceşti sau macedonene, alţii afirmă cu tărie că acest cuvânt se referă la Cipru, de vreme ce a fost numit astfel după numele unuia din oraşele sale". ♦ „este dus în robie": secvenţa nu apare în TM.

şi nu vor mai veni din ţara kitienilor;
este dus în robie.
[2] Cu cine au ajuns asemenea cei ce locuiesc în insulă,
negustorii Feniciei,
cei ce străbat marea
[3] pe apa cea multă,
sămânţă de negustori?
Precum recolta adunată,
negustorii neamurilor.
[4] „Ruşinează-te, Sidoane", a zis marea;
iar puterea mării a zis:
„Nu am avut dureri, nici nu am născut,
nici tineri nu am hrănit, nici fecioare nu am crescut."
[5] Când se va auzi în Egipt
îi va cuprinde durerea pentru Tyr.
[6] Plecaţi spre Carchedon,
tânguiţi-vă, voi, cei ce locuiţi în insula aceasta!
[7] Oare nu era aceasta trufia voastră dintru început,
înainte de a fi predată?
[8] Cine a hotărât acestea împotriva Tyrului?

23,2 În TM: „Rămâneţi fără grai, locuitori ai ţărmului, neguţători ai Sidonului ce străbateţi marea [care] v-a umplut". ♦ „negustorii": gr. μεταβόλοι, *litt.* „cei care schimbă", echivalează ebr. *soḥer*, *litt.* „cei care cutreieră". Pentru Theodoret, termenul grecesc este sinonim cu ἔμπορος.
23,3 În TM: „În apele multe, semănăturile *Şiḥor*-ului (= Nilului), secerişul râului era venitul lui: era negustoria neamurilor".
23,4 „puterea mării": TM are „fortăreaţa mării". ♦ „Sidon": ebr. *Ṣidhōn*, al doilea mare port la Marea Mediterană al Feniciei, în apropiere de Tyr. ♦ După Theodoret, Tyrul este numit aici „marea" şi „puterea mării" din pricina flotei puternice şi a marelui număr de locuitori. ♦ Pentru Grigore cel Mare (ACCS, p. 158), Sidonul îi desemnează la figurat pe cei care se întemeiază pe Lege, iar prin „mare" înţelegem viaţa neamurilor idolatre. „Ruşinează-te Sidoane", spune marea, pentru că viaţa celor de sub Lege e decăzută şi condamnată de viaţa neamurilor, iar în Biserică, clerul şi monahii sunt inferiori laicilor.
23,6 „Carchedon": *cf. supra*, nota 23,1. ♦ „insula aceasta": TM are „ţărmul".
23,7 În TM: „Aceasta era pentru voi bucurie, din zilele de demult [e] vechimea ei; picioarele ei o purtau departe ca să se aşeze". Vechimea Tyrului era proverbială; profetul face aluzie şi la tendinţa fenicienilor de a crea colonii (*e.g.* Cartagina, Tarşiş).
23,8 „E cumva mai slab, sau nu poate?": TM are „care dăruia cununi".

E cumva mai slab, sau nu poate?
Dar negustorii lui sunt slăviţi,
stăpâni pe pământ!
[9] Domnul Savaot a hotărât
să năruie toată trufia celor slăviţi
şi să lipsească de cinste orice este slăvit pe pământ.
[10] Lucrează-ţi pământul,
căci nu mai vin corăbii din Carchedon.
[11] Iar mâna ta nu mai are putere asupra mării,
ea, care-i întărâta pe regi.
Domnul Savaot a poruncit pentru Canaan,
ca să-i nimicească puterea.
[12] Şi ei vor zice:
„De-acum nu o veţi mai ocărî
şi nedreptăţi pe fiica Sidonului;
şi, chiar dacă te vei duce la kitieni,
nici acolo nu vei avea odihnă.
[13] Şi în ţara chaldeilor – şi aceasta a fost pustiită de asirieni –, nici acolo nu vei găsi odihnă, fiindcă zidul i-a căzut."
[14] Tânguiţi-vă, corăbii ale Carchedonului,
că s-a nimicit întăritura voastră.
[15] Şi va fi [aşa:] în ziua aceea Tyrul va fi părăsit vreme de şaptezeci de ani, cât o viaţă de rege, cât o viaţă de om; iar după şaptezeci de ani Tyrul va ajunge precum cântecul curvei:

23,10 „Lucrează-ţi pământul": TM are „Străbate-ţi pământul", dar principalul mss. de la Qumran coincide cu LXX. ♦ „căci nu mai vin corăbii din Carchedon": TM are *litt.* „ca [pe] Nil, căci nu mai este cingătoarea" (cele două porturi ale Tyrului, la nord şi la sud, erau ca o cingătoare a oraşului – *cf.* TOB, nota *ad loc.*). De vreme ce nu mai pot face comerţ, fenicienii vor trebui să se apuce de agricultură, precum egiptenii.
23,11 Primul hemistih în TM: „Şi-a ridicat mâna asupra mării, a zguduit regatele *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*" – aluzie şi la Exod. ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) spune că termenul „Canaan" se referă la toţi cei care adoră idolii.
23,12 Primul hemistih în TM: „Şi a zis: «Nu te vei mai veseli, tu cea zdrobită, fecioară, fiică a Sidonului»".
23,13 TM are un text foarte neclar: ideea generală este că nici cele mai puternice imperii nu sunt la adăpost de nimicire.
23,14 „întăritura": după Chiril, este vorba de Tyr.

[16] Ia o lăută,
hoinăreşte prin cetate,
curvă părăsită!
Cântă frumos din lăută,
cântă multe,
ca să-ţi rămână pomenirea.
[17] Şi va fi [aşa:] după şaptezeci de ani Dumnezeu va cerceta Tyrul; şi acesta se va reaşeza iarăşi ca la început, şi va fi loc de negustorie pentru toate împărăţiile lumii. [18] Iar negustoria şi câştigul lui vor fi lucru sfinţit pentru Domnul; nu vor fi adunate pentru ei, ci pentru cei care locuiesc înaintea Domnului [va fi] toată negustoria lui, ca ei să mănânce şi să bea şi să se sature – ca împreună pomenire înaintea Domnului.

24 [1] Iată, Domnul nimiceşte lumea şi o va pustii,
şi-i va descoperi faţa şi-i va risipi pe cei ce locuiesc în ea.
[2] Şi va fi [cu] mireanul ca şi [cu] preotul,
şi [cu] sluga ca şi [cu] stăpânul,
şi [cu] slujnica la fel ca şi [cu] stăpâna;
[cu] cel ce cumpără va fi ca şi [cu] cel ce vinde,
şi [cu] cel ce dă cu împrumut ca şi [cu] cel ce ia cu împrumut,

---

23,15 „cât o viaţă": *litt.* „ca un timp"; „cât o viaţă de om" nu apare în TM. Deşi nelegiuirile tyrienilor s-au întins de-a lungul multor generaţii, Domnul limitează pedeapsa la durata vieţii unui rege sau a unui om obişnuit.
23,17 „se va reaşeza... lumii": TM are „se va întoarce la câştigul ei şi va curvi cu toate împărăţiile lumii pe faţa pământului".
23,18 „împreună pomenire": *litt.* „colectă/convenţie de pomenire". ♦ „şi să bea": nu apare în TM. ♦ „ca împreună pomenire înaintea Domnului": TM are „acoperământ ales". Ideea folosirii salariului prostituţiei (la propriu sau la figurat) pentru cultul Dumnezeului unic este şocantă şi a fost atenuată de LXX. ♦ Pentru Ieronim (ACCS, p. 159), această consacrare a comerţului se referă la darurile oferite de credincioşi lui Dumnezeu în Biserică pentru întreţinerea celor ce slujesc la altar (*cf.* 1Cor. 9,13).
24,1 Capitolele 24–27 cuprind profeţii referitoare la întregul pământ, într-o viziune care a fost numită şi „Apocalipsa lui Isaia". După Eusebiu, aceste profeţii s-au realizat doar parţial până acum în decursul istoriei, dar îşi vor găsi împlinirea la sfârşitul lumii.
24,2 „mireanul": gr. ὁ λαός, *litt.* „poporul". În faţa mâniei divine nu vor exista privilegiaţi, ci toţi vor fi trataţi cu aceeaşi măsură. Asupra relaţiei popor/preot, *cf.* şi Os. 4,9. ♦ Theodoret (*ad loc.*) afirmă că acest lucru se va întâmpla propriu-zis şi cu adevărat după Înviere, când diferenţa de statut social va dispărea şi va rămâne doar diferenţa dintre viciu şi virtute.

şi [cu] datornicul ca şi [cu] cel căruia îi e dator.
[3] Cu nimicire se va nimici pământul
şi cu jaf se va jefui pământul;
căci gura Domnului a grăit acestea.
[4] S-a jelit pământul
şi a pierit lumea,
s-au jelit cei mari ai pământului.
[5] Iar pământul a făcut nelegiuire
din pricina celor care îl locuiesc,
fiindcă au călcat Legea
şi au schimbat rânduielile,
Legământul cel veşnic.
[6] De aceea blestem va mânca pământul,
fiindcă locuitorii lui au păcătuit;
de aceea vor ajunge sărmani locuitorii pământului,
şi vor rămâne puţini oameni.
[7] Se va jeli vinul,
se va jeli via,
vor suspina toţi cei care şi-au desfătat sufletul.
[8] A încetat veselia tobelor,
a încetat îndrăzneala şi belşugul celor necucernici,
a încetat sunetul lăutei.
[9] S-au ruşinat, n-au mai băut vin,
sikera s-a făcut amară pentru cei care o beau.
[10] S-au pustiit toate cetăţile,

24,3 „nimicire": gr. φθορά, *litt.* „stricare", „corupţie".
24,4 „cei mari": *litt.* „cei înalţi".
24,5 „a făcut nelegiuire din pricina celor care": TM are „a fost pângărit sub cei care". ♦ „rânduielile": gr. τὰ προστάγματα nu se referă numai la Legea lui Moise, ci, mai ales, la „legile şi poruncile" înscrise de la începuturi în zidire, pe care firea omenească le cunoaşte de la sine (*cf.* Rom. 2,14; Theodoret, *ad loc.*).
24,6 „blestem va mânca pământul": în interpretarea lui Theodoret (*ad loc.*), războaie, cutremure, uragane, inundaţii, secetă, foamete, epidemii, invazii de lăcuste sau de alte insecte, care nu pot fi stârpite, boli fără leac. ♦ „vor ajunge sărmani": TM are „se vor mistui".
24,8 „îndrăzneala şi belşugul celor necucernici": TM are „larma celor ce se veselesc". ♦ „îndrăzneala": gr. αὐθάδεια, autosuficienţa, disprețul faţă de părerea celorlalţi.
24,9 „S-au ruşinat": TM are „cu cântec (*BŠYR*)". LXX presupune o lectură *YBŠW*.

casele se vor închide, ca să nu intre nimeni.
11 Jeliți pretutindeni pentru vin;
toată veselia pământului a încetat.
12 Cetățile vor fi lăsate în părăsire
și casele părăsite vor pieri.
13 Toate acestea vor fi pe pământ
în mijlocul neamurilor;
cum ar scutura cineva un măslin
așa vor fi scuturați și ei,
chiar de va înceta culesul.
14 Aceștia cu strigăt vor striga,
iar cei lăsați pe pământ
se vor veseli laolaltă de slava Domnului.
Apa mării se va învolbura;
15 de aceea slava Domnului va fi în insulele mării;
numele Domnului va fi slăvit.
Doamne, Dumnezeul lui Israel!
16 De la marginile pământului
am auzit minuni:
nădejde pentru cel cucernic.
Și cei ce încalcă Legea vor zice:
„Vai, celor ce încalcă!"

24,10 „toate cetățile": TM are „cetatea învălmășelii/zădărniciei".
24,11 „Jeliți pretutindeni pentru vin": TM are „Strigăt pentru vin pe străzi".
24,12 În TM: „În cetate va rămâne pustiire și poarta va fi sfărâmată în bucăți".
24,13 „așa vor fi scuturați și ei, chiar de va înceta culesul": TM are „ca strânsul boabelor când a încetat culesul viei".
24,14 În TM: „Aceștia ridică glasul și strigă de bucurie pentru măreția lui *YHWH*, aclamă dinspre mare (= la apus)". Pare o referire la cei rămași și mântuiți.
24,15 În TM: „De aceea, în părțile zorilor (= la răsărit) slăviți-L pe *YHWH*, în insulele mării, numele lui *YHWH*, Dumnezeul lui Israel". ♦ După Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „insulele" reprezintă bisericile ridicate în mijlocul acestei „mări" a lumii, a neamurilor idolatre, biserici pe care valurile, adică persecuțiile, ispitele, creziile, nu le pot atinge, pentru că le apără Hristos.
24,16 „marginile": *litt.* „aripile". ♦ În TM: „De la marginile pământului am auzit cântări: «Cinste Celui Drept!». Dar eu am zis: Necaz pentru mine! Vai mie, trădătorii au trădat, trădare au urzit trădătorii!" – se reia tema pedepsei, întreruptă de cântarea de slavă a „Rămășiței" (24,14-16a).

17 Spaimă și groapă și laț
peste voi, cei ce locuiți pe pământ!
18 Și va fi [așa:] cel ce va fugi de frică
va cădea în groapă,
iar cel ce va scăpa de groapă
se va prinde în laț,
căci s-au deschis ferestrele cerului
și se vor cutremura temeliile pământului.
19 Cu tulburare se va tulbura pământul
și cu nedumerire se va nedumeri pământul.
20 S-a plecat și se va clătina ca o covercă pământul,
ca [omul] beat și mahmur;
și va cădea și nu va fi în stare să se ridice,
că s-a întărit asupra lui fărădelegea.
21 Și Domnul Își va întinde mâna
asupra podoabei cerului
și asupra regilor pământului.
22 și vor fi adunați laolaltă
și vor fi închiși în fortăreață și în temniță.
Vor fi cercetați
de-a lungul multor generații.
23 Se va topi cărămida
și va cădea zidul,
pentru că Domnul va domni
în Sion și în Ierusalim,
și dinaintea bătrânilor va fi slăvit.

25 1 Doamne, Dumnezeul meu,

24,19 „cu nedumerire se va nedumeri pământul": TM are „cu zdrobire se va zdrobi pământul, cu zguduire se va zgudui pământul" – expresii de tip semitic cu valoare intensivă.
24,20 „covercă": gr. ὀπωροφυλάκιον, „colibă", adăpost improvizat, punct de observație. Vezi *supra*, notele 1,8 și 5,2.
24,23 „Se va topi cărămida și va cădea zidul": TM are „Luna va fi făcută de ocară și se va rușina soarele". Theodoret (*ad loc.*) explică: se vor rușina cei care au divinizat soarele, luna și planetele – altfel spus, cei care au îmbrățișat eroarea politeistă a păgânilor. ♦ „în Sion și în Ierusalim": *cf.* Evr. 12,22.
25–26 Cântări de laudă și de mulțumire.

pe Tine te voi slăvi, în cântări voi lăuda numele Tău;
căci ai făcut lucruri minunate,
sfatul cel vechi şi adevărat. Aşa să fie, Doamne!
[2] Căci Tu ai prefăcut în ţărână cetăţi,
cetăţi întărite, ca să cadă temeliile lor;
cetatea celor necucernici să nu se mai zidească în veac.
[3] De aceea Te va binecuvânta poporul cel sărac
şi cetăţile oamenilor năpăstuiţi Te vor binecuvânta.
[4] Căci ai fost de ajutor fiecărei cetăţi smerite
şi scăpare celor descurajaţi de nevoi.
[Tu] îi vei izbăvi de oamenii răi,
adăpost celor însetaţi şi duh oamenilor năpăstuiţi. [5] Te vor binecuvânta
ca nişte oameni slabi de înger însetaţi în Sion,
din pricina oamenilor necucernici, cărora ne-ai predat.
[6] Şi va face [ospăţ] Domnul Savaot, pentru toate neamurile, pe muntele acesta:
vor bea veselie,
vor bea vin,
se vor unge cu mir.

25,1 „Aşa să fie, Doamne!": TM are *'omen*, „statornic".
25,2 „celor necucernici": TM are „străinilor".
25,3 În TM: „De aceea te slăveşte un popor puternic, cetatea neamurilor înfricoşătoare se teme de Tine". ♦ „Cei săraci şi năpăstuiţi" sunt cei fericiţi de Domnul pentru sărăcia cu duhul şi cei prigoniţi pentru dreptate (*cf.* Mt. 5,3.10).
25,4-5 În TM: „[4] Căci ai fost fortăreaţa celui sărman, fortăreaţa celui sărac în strâmtorare, adăpost în vijelie, umbră în arşiţă, căci suflarea celor înfricoşători este ca vijelia [ce se izbeşte de] zid, [5] ca arşiţa pe pământ uscat. Tu potoleşti larma străinilor, ca arşiţa în umbra norului; cântarea celor înfricoşători o amuţeşti". ♦ „adăpost": gr. σκέπη, lat. *umbraculum, i.e.* loc răcoros la vreme de arşiţă. ♦ „Duh" (πνεῦμα), după Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), este „răsuflarea", „respiraţia" celor înăbuşiţi de duhurile rele şi de învăţătura mincinoasă a retorilor greci sau a fariseilor.
25,5 „slabi de înger": gr. ὀλιγόψυχοι, *litt.* „împuţinaţi la suflet, descurajaţi". ♦ „însetaţi în Sion": după Chiril (*ad loc.*), Sionul este Biserica lui Hristos, înaltă şi aşezată pe un munte, în sensul că nu este nimic josnic în ea, e departe de cele lumeşti, iar „vinul ospăţului" (v. 6) preînchipuie Sfânta Jertfă cea fără de sânge care se săvârşeşte în Biserică.
25,6-7 În TM: „[6] *YHWH* al oştirilor va pregăti pentru toate popoarele, pe muntele acesta, un ospăţ cu cărnuri grase, un ospăţ cu vinuri vechi, cu bucate pline de măduvă, cu vinuri limpezite. [7] Şi va înlătura pe muntele acesta vălul ce acoperă toate popoarele şi învelitoarea ce învăluie toate neamurile".

[7] În acest munte dă neamurilor toate acestea;
căci acest sfat este asupra tuturor neamurilor.
[8] Moartea, întărindu-se, [i-]a înghiţit,
dar Dumnezeu iarăşi a şters toată lacrima de pe orice faţă;
ocara poporului a îndepărtat-o de pe tot pământul,
căci gura Domnului a grăit.
[9] Şi vor zice în ziua aceea:
„Iată Dumnezeul nostru, în care am nădăjduit;
şi ne-am bucurat, şi ne-am veselit de mântuirea noastră."
[10] Căci Dumnezeu va da odihnă pe muntele acesta,
Moabitida va fi călcată în picioare,
cum se calcă aria cu carele.
[11] Şi îşi va întinde mâinile
precum şi el a umilit ca să dea pieirii;

25,7 „acest munte": pentru Theodoret (*ad loc.*), este vârful cunoştinţei de Dumnezeu, cunoaştere posibilă numai în Biserică prin Sfintele Taine. Biserica este deschisă tuturor neamurilor, spre deosebire de Lege, care a fost dată numai evreilor.
25,8 „Moartea, întărindu-se, [i-]a înghiţit": TM are „Va înlătura moartea pe vecie". ♦ Irineu (ACCS, *ad loc.*) comentează: Trupul poate fi stricăcios, coruptibil, dar şi nestricăcios; el e hărăzit deopotrivă morţii şi vieţii. Moartea şi viaţa îşi fac loc una alteia, sau se alungă una pe cealaltă, dar nu pot fi simultan prezente în acelaşi loc. Aşadar, dacă moartea pune stăpânire pe om, ea alungă viaţa din el, dar dacă viaţa este aceea care se înstăpâneşte asupră-i, moartea e alungată. Viaţa (*bios*) este suflarea pe care a primit-o toată făptura, dar viaţa (*zoe*) care alungă moartea este rod al Duhului de viaţă dătător, trimis de Domnul nostru Iisus Hristos celor binecredincioşi.
25,9 *Cf.* Is. 1,18. ♦ În TM: „Şi se va spune în ziua aceea: «Iată, acesta este Dumnezeul nostru: în El am nădăjduit şi El ne mântuieşte. Acesta este Domnul în care ne încredem: să ne veselim şi să ne bucurăm de mântuirea Lui!»".
25,10 „Căci Dumnezeu va da odihnă pe muntele acesta": TM are „Căci mâna Domnului se va odihni pe muntele acesta". ♦ „cum se calcă aria cu carele": TM are „cum se calcă paiele în groapa de gunoi". ♦ „se calcă aria": probabil este vorba de o tehnică de treierat şi am tradus cu „arie" termenul gr. ἅλων, prin care se poate înţelege şi grâul pus pe arie spre a fi treierat (*cf.* Mt. 3,12). ♦ Părinţii înţeleg prin aceasta sfârşitul idolatriei politeiste: „O stea se va ridica din Iacob, un om va ieşi din Israel; el va lovi pe domnii Moabului şi va jefui pe toţi fiii lui Seth" (Num. 24,17). Theodoret (*ad loc.*) ne lămureşte că „domnii Moabului" sunt Chamoş, Bel-Phegor şi ceilalţi idoli, iar prin „fiii lui Seth" se înţelege mântuirea tuturor oamenilor, fiindcă din Seth a făcut Noe să coboare neamul omenesc.
25,11 „precum şi el a umilit... mâinile": TM are „cum [le] întinde înotătorul ca să înoate şi va fi umilită trufia lui împreună cu lucrările mâinilor sale".

şi va umili trufia lui
asupra celor pe care şi-a pus mâinile;
12 şi înălţimea zidului tău de scăpare o va umili,
şi se va surpa la pământ.

26 1 În ziua aceea vor cânta această cântare în ţara lui Iuda, zicând:
Iată, o cetate întărită,
[El] va pune mântuirea noastră
zid şi împrejmuire.
2 Deschideţi porţile,
să intre un popor care păzeşte dreptatea
şi care păzeşte adevărul,
3 care apără adevărul
şi păzeşte pacea.
Că în Tine
4 au nădăjduit, Doamne, până în veac,
Dumnezeul mare şi veşnic,
5 Cel care, smerindu-i, i-ai doborât
pe cei ce locuiesc întru cele înalte;
Tu vei surpa cetăţi întărite
şi le vei face una cu pământul
6 şi le vor călca picioarele
celor blânzi şi smeriţi.
7 Calea celor cucernici s-a făcut dreaptă,
pregătită este calea celor cucernici.
8 Căci calea Domnului este judecata;
noi am nădăjduit în numele Tău

25,12 „la pământ": TM are „la pământ, în pulbere".
26,1 „zid şi împrejmuire": gr. τεῖχος καὶ περίτειχος, probabil este vorba de un zid cu metereze şi contraforturi; *cf.* Vulg. *murus et antemurale.*
26,3-4 În TM: „3 Neclintită e hotărârea: îl vei păstra în pace, căci în Tine a nădăjduit. 4 Nădăjduiţi în *YHWH* în veci de veci; *YHWH* e stâncă în veşnicie".
26,5 *Cf.* cuvintele Fecioarei Maria în Lc. 1,52: „A răsturnat pe cei puternici de pe tronuri şi a înălţat pe cei smeriţi".
26,7-9 În TM: „7 Cărarea celui drept este dreptate; Tu netezeşti calea în faţa celui drept. 8 Pe calea judecăţilor tale te aşteptăm, Doamne, numele tău şi amintirea ta sunt dorul sufletului nostru. 9 Sufletul nostru te doreşte în noapte şi duhul înlăuntrul meu năzuieşte spre tine. Când judecăţile tale se vor arăta pe pământ, vor învăţa dreptatea locuitorii lumii".

şi în aducerea aminte
9 pe care a dorit-o sufletul nostru.
De când se îngână zorii cu noaptea aleargă duhul meu către Tine, Dumnezeule,
fiindcă lumină sunt poruncile Tale pe pământ.
Învăţaţi dreptatea, locuitori ai pământului!
10 Căci cel necucernic s-a oprit:
el nu va învăţa dreptatea pe pământ,
adevărul nu-l va săvârşi.
Să fie smuls cel necucernic,
ca să nu vadă slava Domnului.
11 Doamne, înălţat este braţul Tău:
[ei] n-au ştiut,
dar, cunoscând, se vor ruşina.
Gelozia îl va cuprinde pe poporul cel neînvăţat,
şi acum focul îi va mistui pe cei potrivnici.
12 Doamne, Dumnezeul nostru, dăruieşte-ne pacea,
căci Tu ni le-ai dat nouă pe toate.

26,9 „De când se îngână zorii cu noaptea aleargă...": *litt.* „Din noapte se scoală în zori...". Gr. ὀρθρίζειν, derivat de la ὄρθρος, „zori", înseamnă „a se scula în zori", cu nuanţa de dorinţă, de căutare intensă. Limba română mai păstrează în textele de cult o veche traducere a gr. ὀρθρίζειν: „a mâneca", din lat. *manico, -are*, „a te ridica în zori, a pleca (sau a veni) dis-de-dimineaţă". ♦ După Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „zorile" simbolizează înainte-vederea (preştiinţa) profeţilor în opoziţie cu „noaptea" dinaintea întrupării Domnului, iar „lumina adevărată" este Evanghelia Soarelui dreptăţii, Hristos. Pentru Grigore cel Mare, „noaptea" este viaţa prezentă în care sufletul îl caută pe Dumnezeu.
26,10 În TM: „Dacă îl cruţi pe cel rău, nu va învăţa dreptatea; în ţara unde domneşte cinstea (*litt.* ţara rectitudinii) va face răutăţi şi nu va vedea măreţia lui *YHWH*".
26,11 În TM: „*YHWH*, braţul Tău e înălţat, dar ei nu văd; vor vedea râvna poporului (unii interpretează aici «râvna Ta pentru popor») şi se vor ruşina, da, focul duşmanilor Tăi îi va mistui".
26,12 „căci Tu ni le-ai dat nouă pe toate": TM are „căci toate faptele noastre Tu le săvârşeşti pentru noi". Augustin (ACCS, p. 176) comentează: adică L-ai făgăduit pe Hristos; ni L-ai dat. Ne-ai făgăduit crucea Sa şi vărsarea sângelui Său pentru iertarea păcatelor; ni le-ai dat. Ne-ai făgăduit înălţarea Sa la ceruri şi pogorârea Duhului Sfânt din cer; ni le-ai dat. Ne-ai făgăduit o Biserică răspândită pe tot pământul; ne-ai dat-o. Ne-ai zis dinainte că vor fi eretici, care să ne ispitească, şi că Biserica va birui aceste rătăciri; ne-ai dat aceste lucruri. Ne-ai făgăduit nimicirea idolilor păgânilor; ai făcut şi acest lucru.

[13] Doamne, Dumnezeul nostru, ia-ne în stăpânire;
Doamne, în afară de Tine pe altul nu ştim,
numele Tău chemăm.
[14] Cei morţi nu vor vedea viaţa,
nici doctorii nu-i vor învia;
de aceea i-ai dus şi i-ai nimicit
şi ai luat de la ei pe tot bărbatul.
[15] Adaugă-le lor rele, Doamne,
adaugă rele tuturor celor slăviţi ai pământului.

[16] Doamne, la strâmtorare mi-am amintit de Tine;
cu strâmtorare puţină ne-a fost certarea Ta.
[17] Asemenea celei aflate în dureri ce stă să nască
şi strigă în durerea ei,
aşa am ajuns noi pentru cel iubit al Tău,
de frica Ta, Doamne.
[18] Am luat în pântece şi ne-am chinuit şi am născut;

26,13 „ia-ne în stăpânire": gr. κτάομαι, „a câştiga", „a procura", „a cumpăra", „a dobândi", „a poseda". TM are „au stăpânit asupra noastră şi alţii decât Tine".
26,14 „nici doctorii nu-i vor învia": TM are „cei răposaţi nu se vor scula". ♦ „bărbatul": TM are „amintirea" (în ebraică e vorba de două omografe, *ZKR*, care se deosebesc doar prin vocalizare). ♦ Pentru Theodoret (*ad loc.*), „cei morţi" sunt cei lipsiţi de fapte bune, despre care Domnul spune: „Lăsaţi morţii să-şi îngroape morţii lor" (Mt. 8,22).
26,15-16 În TM: „Ai sporit neamul, Doamne, ai sporit neamul, Te-ai preamărit, ai lărgit toate hotarele ţării. [16] Doamne, în strâmtorare luau seama la Tine; revârsau şoapte [când] mustrarea Ta era peste ei".
26,15 „Adaugă-le lor rele": Ioan Casian îl citează pe Avva Teodor: deseori în Sfânta Scriptură cuvântul „rele" este folosit cu înţelesul de „necazuri". Dumnezeu nu e autorul răului, dar suferinţa şi necazul, ca rezultat al păcatului, pot fi percepute ca „rău" de cel supus tratamentului, după cum pacientul supus unei operaţii de cauterizare suferă un „rău" din punctul lui de vedere.
26,17 „pentru cel iubit al Tău, de frica Ta, Doamne": TM are „în faţa Ta, *YHWH*".
26,17-18 ♦ „duh al mântuirii": în TM aceste două cuvinte (ebr. *rûaḥ*, „suflare", „vânt", „duh", şi *yeşû'âh*, „mântuire") sunt separate de un accent disjunctiv, deci sensul secvenţei este: „vom naşte vânt. Iar mântuire ţării nu vom aduce" (WBC I, p. 337). ♦ „am adus": *litt.* „am făcut". ♦ „dar vor cădea locuitorii pământului": TM are „şi locuitorii lumii nu vor cădea (se poate înţelege şi «nu se vor naşte»)" – text obscur. ♦ Theodoret (*ad loc.*) explică: faptul că noi am fost mântuiţi de dureri I se datorează Fiului Tău celui preaiubit, care a suferit dureri ca ale celei ce naşte.

duh al mântuirii Tale am adus pe pământ,
dar vor cădea locuitorii pământului.
[19] Se vor ridica morţii, se vor scula cei din morminte
şi se vor veseli cei de pe pământ;
căci roua de la Tine le este vindecare,
iar ţara celor necucernici va cădea.
[20] Du-te, poporul Meu, intră în tainiţele tale,
încuie uşa după tine;
ascunde-te puţin,
până când va trece urgia Domnului;
[21] căci, iată, Domnul aduce urgia din [locul] cel sfânt
peste toţi locuitorii pământului;
şi pământul îşi va scoate la iveală sângele
şi nu-i va acoperi pe cei ucişi.

26,19 „căci roua... va cădea": TM are „căci rouă de lumină este roua Ta şi pământul pe cei răposaţi îi va scoate afară (*litt.* «îi va face să se nască / să cadă»)" – acelaşi verb cu sens ambiguu ca în versetul anterior. ♦ „se vor ridica morţii": Petru Damaschin (*Filocalia*, vol. V, 1976, p. 166) comentează: „Profetul Isaia zice: *morţii nu vor mai trăi*, dar iarăşi zice: *cei morţi vor învia*. Aici nu este potrivnicie. *Nu vor mai trăi* o spune pentru idolii neamurilor, pentru că sunt fără suflet; iar *cei morţi vor învia* o spune despre obştească înviere şi despre bucuria dreptilor; dar nu numai despre aceasta, ci prorocind şi despre ridicarea din morţi a Mântuitorului nostru Iisus Hristos". ♦ Moartea este un somn din care te trezeşte „roua" Duhului Sfânt, precum ploaia învie seminţele îngropate în pământ. La fel şi cuvântul lui Dumnezeu, ca o rouă, învie firea omenească (Theodoret, *ad loc.*). În Palestina, roua este singura formă de umiditate pentru vegetaţie în lunile lungi de secetă. De aceea a devenit un simbol al vieţii. Textele egiptene afirmă originea ei cerească; stropii de rouă sunt lacrimile lui Horus şi au puterea de a reînvia natura (WBC I, p. 342). Pentru Chiril al Alexandriei, această „rouă" dătătoare de viaţă este Duhul Sfânt care vine de la Tatăl prin Fiul şi dă trupurilor pământeşti nestricăciune.
26,20 „intră în tainiţele tale... ascunde-te puţin": după Tertulian (ACCS, p. 183), e vorba de morminte, unde va trebui să se odihnească „puţin" aceia care au plecat din viaţa aceasta până la sfârşitul lumii, când va stăpâni puterea turbată a lui Antihrist. ♦ „puţin": gr. μικρὸν ὅσον ὅσον, mai exact, „pentru puţin timp"; în BB: „căutuşi de căutu". ♦ Origen (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, pp. 409-410) interpretează: „Deducem că acele *puţine clipe* se referă la Cel care dă porunca, nu la cel care o primeşte. Şi acele *puţine clipe* pentru Dumnezeu sunt *foarte multe* (*s.n.*) pentru om; versetul prezintă imaginea sfârşitului lumii, când cerul se va întuneca şi nimeni nu-L va mai putea preamări pe Dumnezeu".
26,21 *Cf.* Gen. 4,10: „Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine din pământ".

27 [1] În ziua aceea Dumnezeu va aduce sabia cea sfântă şi mare şi puternică
asupra balaurului, şarpele ce fuge – asupra balaurului, şarpele cel strâmb –
şi-l va ucide pe balaur.

[2] În ziua aceea,
vie frumoasă;
poftă de a începe [cântare] împotrivă-i.
[3] Eu sunt o cetate puternică, cetate împresurată,
în zadar o voi adăpa;
căci va fi cucerită noaptea,
iar ziua va cădea zidul.
[4] Nu este nimeni care să nu o fi cucerit;
cine mă va pune să păzesc paiele în câmp?
Pentru această vrăjmăşie am lepădat-o.

27,1 „balaur": gr. ὄφεως echivalează aici, în primele două ocurenţe, ebr. *liw'yāthān* (Leviatanul), iar a treia oară, ebr. *tannīn 'aşer bayyām*, „balaurul care este în mare". ♦ Pentru Chiril (*ad loc.*), „sabia" lui Dumnezeu este Cuvântul cel unul-născut, trimis de Tatăl împotriva diavolului; ὄφεως se referă la demon, diferit de „şarpe", gr. ὄφις (animalul obişnuit, simbol vizibil pentru demon, care nu poate fi văzut). Δράκων este „Balaurul cel mare, şarpele cel de demult, care se cheamă diavol şi Satana" (Apoc. 12,9). ♦ După Grigore cel Mare (ACCS, p. 185), „şarpele cel strâmb" poate fi înţeles şi ca „cel viclean, sinuos, înşelător, fascinant, amăgitor", pentru că s-a târât aproape de oameni prin unduiri ocolitoare, sub falsa promisiune a ceea ce le va da; şi în timp ce promitea mincinos lucruri imposibile, le fura cu adevărat pe cele ce erau posibile. El este nu numai încovoiat, curb, strâmb, ci şi alunecos, pentru că el nu stă întru dreptate şi adevăr, iar dacă nu i se rezistă, se strecoară nevăzut înlăuntrul inimii, iar inimile oamenilor răi ajung să fie ca dinţii şarpelui. ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) comentează: cel ce îi urmează şarpelui demonstrează că însăşi viaţa lui e încolăcită, inegală, schimbătoare, bântuită de contradicţii.
27,2-5 *Cf. supra*, vv. 5,1-7: aceeaşi metaforă a viei pentru Israel.
27,2 În TM: „În ziua aceea: vie încântătoare, cântaţi despre ea!". Text dificil: Theodoret (*ad loc.*) crede că se vesteşte asediul Ierusalimului.
27,3 În TM: „Eu, Domnul, sunt păzitorul ei: clipă de clipă o ud; ca să nu vină cineva peste ea, zi şi noapte o păzesc". ♦ „cetate împresurată": Ambrozie comentează: „Sufletul omului drept şi Biserica sunt asaltaţi de diavol şi de primejdiile lumii, dar apăraţi de Hristos. Zidul şi turnurile reprezintă Biserica şi preoţii ei, care au putere deplină să dea învăţătură".
27,4-5 În TM: „[4] Nu sunt mânios: dacă îmi dă spini [şi] mărăcini, cu război voi porni spre ea, o voi arde cu totul (*litt.* împreună), [5] sau, [de] s-ar prinde de Mine spre ocrotire (*litt.* fortăreaţă), de ar face pace cu Mine, pace de ar face cu Mine!".

De aceea a făcut Domnul Dumnezeu toate
câte le-a rânduit.
Am fost pârjolit,
[5] cei ce locuiesc în ea vor striga:
să facem pace cu El,
să facem pace!
[6] Cei ce vin sunt fiii lui Iacob;
Israel va odrăsli şi va înflori,
şi se va umple lumea de rodul lui.

[7] Oare precum a lovit el însuşi, la fel va fi rănit şi el?
Şi precum a ucis el însuşi, la fel va fi ucis şi el?
[8] Luptând şi ocărând îi va alunga.
Nu erai tu cel ce cugeta cu duh neîndurat
să-i ucidă cu duh de mânie?
[9] De aceea va fi ştearsă fărădelegea lui Iacob.
Şi aceasta este binecuvântarea lui, când îi voi şterge păcatul,
când îi vor face fărâme toate pietrele capiştilor
precum pulberea măruntă;
şi nu vor mai rămâne [nici] copacii lor,
şi idolii lor [vor fi] doborâţi ca o dumbravă de departe.
[10] Turma locuitoare va fi lăsată
ca o turmă părăsită;

27,6 „Cei ce vin sunt fiii lui Iacob": TM are „În [zilele] ce vin, Iacob va prinde rădăcini".
27,7 În TM: „L-a lovit oare [Domnul] cum a lovit pe cei ce-l loveau? L-a ucis [El] cum a ucis pe cei ce-l ucideau?". Este vorba de dezastrul suferit de trupele lui Sennacherib (*cf.* 4Rg. 19,35-36; Is. 37,36-37); acest miracol a stârnit controverse încă din Antichitatea greacă (Herodot II,141) până în epoca modernă (Jürgen Thorwald, *Histoire de la médecine dans l'Antiquité*, Paris, 1966, pp. 137-139).
27,8 În TM: „Cu măsură i-ai alungat; i-a îndepărtat cu suflarea Sa aspră, ca într-o zi cu vânt de la răsărit" (traducere conjecturală).
27,9 În TM: „De aceea astfel va fi ştearsă fărădelegea lui Iacob şi acesta va fi întreg rodul îndepărtării păcatului său: va face fărâme toate pietrele capiştilor lui precum pulberea de var, nu vor rămâne în picioare aşerele şi altarele de tămâiere".
27,10-11 În TM: „Cetatea întărită [va fi] singuratică, sălaş lăsat şi părăsit precum pustiul; acolo va paşte viţelul, acolo se va culca şi-i va roade ramurile. [11] Când se usucă ramurile, se rup; vor veni femeile să le dea foc. Căci nu este un popor care...".

şi va fi multă vreme la păşune,
şi acolo se vor odihni.
[11] Şi după o vreme nu va mai fi în ea nici o iarbă,
fiindcă se va fi uscat.
Femei care veniţi de la privelişte, haideţi!
Căci nu este un popor care să aibă pricepere;
de aceea nu se va milostivi Cel care i-a făcut,
Cel ce i-a plăsmuit nu Se va milui. [12] Şi va fi [aşa:] în ziua aceea Domnul va pune îngrăditură de la canalul Râului până la Rhinocorura; dar voi adunaţi-i pe fiii lui Israel unul câte unul. [13] Şi va fi [aşa:] în ziua aceea vor trâmbiţa cu trâmbiţa cea mare, şi vor veni cei pierduţi în ţara asirienilor şi cei pierduţi în Egipt şi se vor închina Domnului pe muntele cel sfânt în Ierusalim.

28 [1] Vai de cununa trufiei,
năimiţii lui Efraim,
floarea căzută din slavă
pe culmea muntelui gras,
cei care se îmbată fără vin!
[2] Iată, tare şi aspru lucru mânia Domnului,

27,12-13 Profeţie despre întoarcerea la Ierusalim a tuturor evreilor risipiţi.
27,12 În TM: „În ziua aceea, *YHWH* va îmblăti de la canalul Râului (= Eufratului) până la torentul Egiptului, iar voi veţi fi adunaţi unul câte unul, fii ai lui Israel". ♦ „va pune îngrăditură", *i.e.* va face un dig; „va astupa" (BB). ♦ „Canalul Râului" indică, după toate probabilităţile, cele două braţe ale Eufratului, înainte ca marele fluviu să se întâlnească cu Tigrul.
27,13 „vor trâmbiţa cu trâmbiţa cea mare": sunetul de trâmbiţă/corn era semn de adunare pentru luptă sau pentru celebrările din sărbători. Pentru Părinţi, simbolizează mesajul mântuirii, adus de apostoli, care s-a răspândit pe întreg pământul – „şi cuvintele lor, până la marginile lumii" (Ps. 18,4).
28,1-6 Profeţie împotriva Samarici.
28,1 În TM: „Vai, cununa măreaţă a beţivilor din Efraim şi floarea ofilită, strălucirea frumuseţii lui de deasupra văii îmbelşugate (*litt.* grase), cei doborâţi de vin!". ♦ „cununa trufiei": Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 232, nota 1) vede aici o ameninţare la adresa fariseilor şi a preoţilor, iar „năimiţii lui Efraim" se referă la Iuda Iscariotul, care şi-a trădat învăţătorul pentru bani. Chiril al Alexandriei (*ibidem*) dă aceeaşi interpretare. ♦ „gras": gr. παχύς, „masiv", „greoi", „tare", poate însemna şi „rodnic". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „cei ce se îmbată fără vin" erau închinătorii la idoli, a căror practică ducea deseori la stări de extaz frenetic.

ca grindina ce cade [unde] nu este adăpost, ce cade cu putere;
ca un noian de apă ce mătură pământul
va da odihnă pământului cu mâinile.
[3] În picioare va fi călcată cununa trufiei,
năimiţii lui Efraim.
[4] Şi floarea căzută a nădejdii slavei
de pe vârful muntelui înalt
ca o smochină timpurie:
cel ce o vede, înainte de a o lua în mână,
poftеşte s-o înghită.
[5] În ziua aceea Domnul Savaot va fi cununa nădejdii,
împletită din slavă, pentru poporul meu cel rămas.
[6] Vor fi lăsaţi pentru duh de judecată,
pentru judecată şi tărie, oprind a nimici.
[7] Căci aceştia s-au rătăcit cu vin,
s-au rătăcit din pricina sikerii;
preotul şi profetul şi-au pierdut minţile din pricina vinului,
s-au smintit de beţie cu sikeră,
rătăcitu-s-au: „Asta-i nălucire."

28,2 În TM: „Iată, Stăpânul are un [om] tare şi puternic ca furtuna de grindină, vijelie nimicitoare, ca puhoiul de apă ce se revarsă, va doborî la pământ cu mâna". ♦ „Mânia Domnului" (aici şi în alte locuri) nu înseamnă acţiunea directă a lui Dumnezeu, ci instrumentul prin care El lucrează (în speţă, duşmanul care se năpusteşte ca o furtună devastatoare). ♦ Poate fi vorba de asirieni, care au luat în robie cele zece triburi ale lui Israel.
28,3 „năimiţii": TM are „beţivii", ca la v. 1.
28,4 În TM: „Şi floarea ofilită, strălucirea frumuseţii lui de deasupra văii îmbelşugate, va fi ca o smochină timpurie, dinaintea verii: cine o vede, îndată o ia în mână şi o înghite".
28,5 „împletită din slavă": sau „împletitură/podoabă/diademă de slavă". Chiril al Alexandriei (ACCS, p. 188) comentează: „Un mare număr de evrei au crezut în Hristos şi apostolii Săi au fost primele roade. De aceea, Domnul oştirilor va fi ca o cunună a nădejdii şi [o diademă] a slavei, pentru cei ce au rămas din poporul său; nădejde în viitoarele binecuvântări şi slavă, fiindcă ei vor împărăţi împreună cu El".
28,6 În TM: „[Va fi] duh de dreptate pentru cel ce şade la judecată şi vitejie care abate lupta către poartă".
28,7-13 Profeţie împotriva profeţilor mincinoşi.
28,7 „rătăcitu-s-au: «Asta-i nălucire»": TM are „rătăcesc în vedenii, se clatină când iau hotărâri". ♦ „nălucire": gr. φάσμα are aici înţelesul de pierdere a raţiunii ca urmare a beţiei (Theodoret, *ad loc.*).

[8] Un blestem va mânca acest sfat;
căci acest sfat [este] pentru lăcomie.
[9] Către cine am vestit rele,
cui am dat de veste?
Cei înţărcaţi de lapte,
cei luaţi de la sân?
[10] Tu aşteaptă necaz peste necaz,
nădejde peste nădejde,
încă puţin, încă puţin,
[11] din pricina dispreţului buzelor,
prin altă limbă,
căci vor vorbi poporului acestuia,
[12] zicându-i
„Aceasta este odihna celui flămând,
şi aceasta este sfărâmarea";
şi n-au vrut să audă.
[13] Şi va fi pentru ei cuvântarea Domnului Dumnezeu
„necaz peste necaz,
nădejde peste nădejde,
încă puţin, încă puţin",
încât vor merge şi vor cădea pe spate;
şi se vor primejdui, şi se vor sfărâma, şi vor fi prinşi.

[14] De aceea, ascultaţi cuvântul Domnului, bărbaţi mâhniţi
şi căpetenii ale acestui popor din Ierusalim.

28,8-9 În TM: „[8] Căci toate mesele s-au umplut de vomă şi de murdărie: nu mai e loc [curat]. [9] Pe cine va învăţa cunoaşterea, cui îi va lămuri mesajul? Celor înţărcaţi...".
28,10 În TM, beţivii imită în batjocură cuvintele profetului, care pentru ei nu au sens: ebr. *ţaw lā-ţāw ţaw lā-ţāw, qan lā-qān qan lā-qān, zᵉ'ēyr šām zᵉ'ēyr šām* (ceea ce s-ar putea traduce „poruncă de poruncă, poruncă de poruncă, vers de vers, vers de vers, puţin acolo, puţin dincolo").
28,11-12 În TM: „[11] Într-adevăr, cu buze dispreţuitoare şi într-o limbă străină va vorbi [Domnul] către poporul acesta, [12] [cei] cărora le spusese: «Acesta este locul de odihnă, lăsaţi-l să se odihnească pe cel ostenit, şi aceasta este odihna», şi n-au vrut să audă".
28,13 „necaz peste necaz...": Dumnezeu le întoarce cuvintele celor care şi-au bătut joc de mesajul profetului (vezi şi *supra*, nota 28,10).
28,14-22 Profeţie împotriva sfetnicilor răi.
28,14 „mâhniţi": TM are „dispreţuitori".

[15] Voi aţi zis: „Am făcut legământ cu iadul
şi înţelegere cu moartea;
vifor iute de va trece
nu va veni peste noi;
noi ne-am pus nădejdea în minciună
şi cu minciuna vom fi acoperiţi."
[16] De aceea, aşa spune Domnul:
„Iată, Eu Însumi pun la temeliile Sionului
o piatră de mare preţ, aleasă,
piatra cinstită din capul unghiului pentru temeliile lui:
cel ce se încrede în ea nu va fi dat de ruşine.
[17] Şi voi pune judecată spre nădejde,
iar milostivirea Mea drept cumpănă;
cât despre voi, care vă încredeţi zadarnic în minciună:
furtuna nu va trece de voi
[18] fără să vă strice legământul cu moartea,
iar nădejdea voastră cea către iad nu va rămâne:
când va veni o furtună dezlănţuită
veţi fi călcaţi de ea în picioare.
[19] Când va trece, vă va duce cu ea;
dimineaţă de dimineaţă va trece

28,15 După unii comentatori, „moartea" este o aluzie la Egipt, unde cultul morţilor era foarte dezvoltat, iar „minciuna" trimite la Asiria (*cf.* TOB, *ad loc.*). După alţii, versetul ar fi o aluzie la tentativele de a realiza o coaliţie antiasiriană (*cf.* BJ, *ad loc.*).
28,16 „piatra... din capul unghiului": Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 240, nota 2) vede împlinit acest verset în cuvintele lui Hristos: „Pe această piatră (exact «stâncă») voi zidi Biserica Mea" (Mt. 16,18). Chiril al Alexandriei (*ibidem*) adânceşte explicaţia: Hristos este „piatra din capul unghiului", menită să unească în Sine cele două laturi ale unghiului, adică să formeze un singur popor, poporul creştin, din evrei şi din neamuri. ♦ „cel ce se încrede în ea": Ieronim (ACCS, p. 194) comentează: „Păcătosul care continuă să se încreadă în sine este acela care se poticneşte de această piatră (stâncă) şi este sfărâmat, dar nu nimicit cu totul, ci este păstrat spre mântuire prin răbdare. Dar «cel peste care cade stânca» este cel care îl respinge pe Hristos înlăuntrul inimii, din care nu mai rămâne nimic, nici măcar «un hârb cu care să torni puţină apă»".
28,17 „Am făcut din judecată fir cu plumb şi din dreptate, nivelă", traduce Symmachos, echivalând literal metafora din textul ebraic. ♦ Al doilea hemistih în TM: „Grindina va mătura adăpostul minciunii şi apele vor copleşi ascunzătoarea".
28,19 Al doilea hemistih în TM: „ziua şi noaptea, şi va fi o adevărată groază să înţelegi mesajul".

şi noaptea va fi rea nădejde;
învăţaţi să ascultaţi."
20 Strâmtoraţi [fiind] noi nu putem lupta,
noi înşine suntem prea slabi ca să ne adunăm.
21 [El] se va înălţa ca un munte de necucernici,
şi va fi în valea Gabaon;
cu mânie Îşi va săvârşi lucrările, amarnică lucrare!
Iar mânia Lui va lucra ciudat,
şi amărăciunea de la El va fi ciudată.
22 Cât despre voi, să nu vă veseliţi
ca nu cumva să se întărească lanţurile voastre;
fiindcă am auzit de la Domnul Savaot
despre fapte împlinite şi scurtate,
pe care le va face pe tot pământul.

23 „Plecaţi urechea şi ascultaţi glasul Meu;
luaţi aminte, ascultaţi cuvintele Mele:

28,20 În TM: „Prea scurt va fi patul ca să te întinzi şi pătura prea îngustă ca să te înfăşori" (probabil, o zicală ironică).
28,21 În TM: „Ca [la] muntele *P'rāṣīm* se va ridica *YHWH*, ca în valea *Gibh'ōnului* va fremăta, pentru a-Şi săvârşi lucrarea, ciudată lucrare, de a-Şi face munca, ciudată muncă". *P'rāṣīm*, între Ierusalim şi Betleem, este locul unei victorii a lui David asupra filistenilor (*cf.* 2Rg. 5,17-21); *Gibh'ōn* este locul celebrei victorii a lui Iisus Navi (Iis. Nav. 10) şi apoi al unei victorii a lui David (2Rg. 5,25). Pe când era Dumnezeu cu el, Israel era biruitor; acum însă Dumnezeu va lucra „ciudat" împotriva poporului Său pentru a-l pedepsi. ♦ Pentru Grigore cel Mare (*Omilii la Iezechiel*, 2.4.20), „lucru ciudat" este faptul că Iisus Însuşi a purtat păcatele noastre în trupul Său pe lemn, lăsându-se biciuit, răstignit, omorât şi îngropat ca un păcătos care merită toate acestea pentru păcatele lui. ♦ Chiril (*ad loc.*) dă altă interpretare: „Spuneţi precum gabaoniţii: «Nu putem lupta, suntem slabi, nu ne putem aduna ca să rezistăm vrăjmaşilor». Acest lucru ciudat, straniu, se referă la mânia lui Dumnezeu, care se va lupta pentru poporul Său împotriva prigonitorilor lui. Se va lupta cerul cu ei şi puterile cereşti".
28,22 „să nu vă veseliţi": TM are „să nu fiţi batjocoritori". ♦ „despre fapte împlinite şi scurtate, pe care le va face": TM are „că nimicirea e hotărâtă/stabilită". ♦ „împlinite": gr. συντετελεσμένα înseamnă şi „desăvârşite". Propovăduirea evanghelică, harul din credinţă, îndreptarea prin Hristos, sfinţirea prin duh, aceste lucruri sunt desăvârşite, *consumata et consummatae et concisae res*, în opoziţie cu Legea (Chiril, *ad loc.*).
28,23-29 După nenorociri va veni şi refacerea, întrucât pedeapsa este măsurată spre convertire.

24 Oare ziua întreagă va ara plugarul?
Oare nu-şi va pregăti sămânţa înainte de a lucra pământul?
25 Oare nu după ce i-a netezit faţa
atunci seamănă el macul mărunt şi chimenul,
şi iarăşi seamănă grâu şi orz
şi alac în hotarele tale?
26 Şi [tu] vei primi învăţătură prin judecata Dumnezeului tău
şi te vei veseli.
27 Căci nu cu asprime se curăţă macul,
nici roata carului nu trece peste chimen,
ci cu bâtul se scutură macul,
iar chimenul 28 cu pâine se mănâncă.
Căci nu până în veac voi fi Eu mânios pe voi
şi nici glasul amărăciunii Mele nu va călca peste voi."
29 Aceste minuni au ieşit de la Domnul Savaot;
sfătuiţi-vă, înălţaţi chemare deşartă.

29 1 „Vai ţie, cetate Ariel,
cu care s-a războit David!
Adunaţi[-vă] roadele an de an,

28,24 În TM: „Oare ziua întreagă va ara plugarul pentru a semăna, îşi va zgâria şi-şi va brăzda ţarina?".
28,26 În TM: „Primeşte învăţătură spre [a urma] regula (*litt.* judecata), Dumnezeul său îl învaţă". ♦ „vei primi învăţătură": gr. παιδευθήσῃ, *litt.* „vei fi învăţat/educat", se poate înţelege şi „vei fi pedepsit".
28,27 „cu asprime": TM are „cu batoza". ♦ După „chimenul", TM are „cu nuiaua" – aici se încheie versetul.
28,28-29 În TM: „[28] Grânele pentru pâine se zdrobesc, dar nu se zdrobesc la nesfârşit; se trece peste ele cu roţile carului şi cu calul, dar nu se strivesc [de tot]. [29] Şi aceasta este de la *YHWH* al oştirilor, care este minunat în sfat şi măreţ în pricepere".
29 Mesaj adresat Ierusalimului, probabil în perioada de dinaintea asediului din 701 î.H.
29,1 În TM: „Vai, *'Arī'ēl*, *'Arī'ēl*, cetate unde şi-a aşezat tabăra David! An de an (*litt.* adăugaţi an peste an), sărbătorile să-şi împlinească crugul!". ♦ „Ariel": un alt nume al Ierusalimului, deşi Theodoret crede că este vorba de localitatea Areopolis din ţara Moabului. După unii ebraişti, ar însemna „leul lui Dumnezeu" (pentru că Ierusalimul era foarte puternic pe atunci, spune Ieronim) sau „vatra/altarul de jertfă al lui Dumnezeu", aşa cum apare în Iez. 43,15-16. În vv. 1-4, Domnul îi prevesteşte necazuri, iar în vv. 5-8 îi făgăduieşte că-i va nimici duşmanii. Cucerirea Ierusalimului de către David este relatată, foarte pe scurt, în 2Rg. 5,6-9.

căci veți mânca împreună cu Moab.
[2] Căci îl voi strâmtora pe Ariel,
tăria și bogăția lui vor fi ale Mele.
[3] Ca David te voi împresura:
voi pune în jurul tău întăritură,
voi ridica în jurul tău turnuri
[4] și cuvintele tale vor fi umilite până la pământ,
și se vor afunda în pământ cuvintele tale;
glasul tău va fi ca al celor ce strigă din pământ,
până la pământ va slăbi glasul tău."

[5] Și va fi ca praful de la roată bogăția celor necucernici
și ca pleava spulberată;
și va fi ca o împunsătură neașteptată
[6] de la Domnul Savaot;
căci va fi o cercetare
cu tunet și cutremur și vuiet mare;
furtună năprasnică și pară de foc mistuitoare.
[7] Ca unul care visează în somn
va fi bogăția tuturor neamurilor –
câți s-au pornit împotriva lui Ariel,
și toți cei care au făcut război împotriva Ierusalimului,
toți câți s-au adunat împotriva lui și l-au strâmtorat.
[8] Și vor fi ca unii care beau și mănâncă în vis

29,2 Al doilea hemistih în TM: „și va ajunge bocet și jale și va fi pentru Mine ca un *'arî'ēl*" (în sensul de vatră/altar de jertfă al lui Dumnezeu – vezi *supra*).
29,3 Secvența „ca David" ar presupune ebr. *KDWD*: TM are *KDWR*, „ca un cerc" = de jur-împrejur.
29,4 „până la pământ va slăbi glasul tău": TM are „din pulbere va piui vorbirea ta". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „cei ce strigă din pământ" sunt demonii, care iau aparența morților pentru a se manifesta.
29,5 În TM: „Și va fi ca pulberea fină mulțimea dușmanilor tăi și ca pleava spulberată mulțimea celor înfricoșători și va fi deodată, într-o clipă". ♦ „împunsătură": gr. στιγμή poate însemna și „clipă, secundă". Am optat pentru o traducere etimologică, pentru a marca relația subtilă dintre timp și suferință, insesizabilă în limbile moderne.
29,7 „bogăția": TM are „mulțimea", ca la vv. 5 (*supra*) și 8 (*infra*). ♦ „împotriva Ierusalimului": TM are „împotrivă-i".
29,8 „beau și mănâncă": „beau" este aici un adaos al LXX. ♦ După Origen (*Comentariu la Matei*, PSB 7, p. 57), „cei ce beau și mănâncă în vis" sunt păcătoșii, care iubesc banii,

și, după ce s-au trezit, deșert se-arată visul;
la fel cum visează cel însetat că bea
și, după ce s-a trezit, tot însetat este,
iar sufletul lui a năzădăjduit în van,
astfel va fi bogăția tuturor neamurilor
câte s-au războit împotriva muntelui Sion.
[9] Opriți-vă și vă minunați!
Fiți mahmuri,
nu de sikeră,
nici de vin!
[10] Căci v-a adăpat Domnul
cu duhul străpungerii.

slava deșartă și desfrânarea. Ei nu au doar o slăbiciune, ci sunt cu totul bolnavi, căci prin păcate își adorm conștiința și liberul-arbitru. Trăiesc într-o stare de letargie, pradă unor deșarte idealuri, și visează cu ochii deschiși, fără a ajunge vreodată la adevărata stare de veghe, la privegherea duhovnicească.
29,9 După „vă minunați", TM are în plus „orbiți și rămâneți orbi". ♦ „Opriți-vă": gr. ἐκλύω, „a dezlega/destinde/relaxa", indică slăbirea și relaxarea mușchilor, fie din cauza oboselii, fie din cauza bolii, dar aici poate fi vorba de starea de contemplație, de cunoaștere de sine, de vederea păcatelor proprii și a proniei divine, posibilă pe măsura desprinderii de grijile cotidiene. ♦ „vă minunați": gr. ἔκστητε, de aici *extasis*, care poate indica o stare de insensibilitate, de uluire sau de alterare a rațiunii, de suspendare a judecății, stare redată în limba română prin expresia „mi-am ieșit din fire", sau pitorescul „m-ai scos din sărite!". ♦ „Fiți mahmuri": în sens figurat, după Ioan Gură de Aur (*Catiheze baptismale* 5.4, în ACCS, p. 200), este mai mult decât o simplă beție: „Mânia ne face beți; de asemenea, slava deșartă, nebunia arogantă și toate patimile aducătoare de moarte produc un fel de beție, de satisfacție, care ne întunecă rațiunea. Căci beția nu e altceva decât împrăștierea minții, rătăcirea rațiunii și pierderea înțelegerii".
29,10 Al doilea hemistih în TM: „A închis ochii voștri, pe profeți, iar capetele voastre, pe văzători, le-a acoperit". ♦ „duhul străpungerii": gr. κατάνυξις, de la verbul νύσσω, „a împunge/străpunge". „A fi străpuns", la pasiv, a ajuns să însemne și „a rămâne uluit, încremenit". (Κατάνυξις ajunge să însemne în tradiția patristică „străpungere a inimii"; *cf.* lat. *compunctio*. După Suidas, are înțelesul de „înțepare a inimii" prin rituri magice. Verbul, pe lângă ideea de „a înțepa", are și înțelesul de „a răni" cu o lance sau cu o sabie, de unde „a paraliza" pe cineva. Mai târziu, la Sfinții Părinți, „rana inimii" este înțeleasă ca întoarcere la credință prin înțelegerea stării de păcat, ca lărgire a pragului sensibilității conștiinței în urma șocului pe care îl produce întâlnirea cu Dumnezeu, cu Cuvântul întrupat. A se vedea pentru comparație șocul mulțimii la discursul lui Petru, din Fp. 2,6-37.) ♦ „va închide ochii lor": imaginea orbirii este întărită de cea a cărții pe care nu o poți citi căci este pecetluită (vezi următoarele două versete).

El va închide ochii lor
și ai profeților lor și ai căpeteniilor lor,
cei care văd lucruri de taină.
[11] Și toate aceste lucruri vor fi pentru voi precum cuvintele unei cărți pecetluite; dacă o vor da unui om știutor de carte, zicându-i „Citește acestea!", el va zice: „Nu pot să citesc, căci este pecetluită." [12] Iar dacă se va da această carte în mâinile unui om neștiutor de carte și i se va zice „Citește aceasta!", el va spune: „Nu știu carte."

[13] Și a zis Domnul:

29,11 „toate aceste lucruri": TM are „toată această vedenie". ♦ „unei cărți pecetluite": *litt.* „cărții pecetluite acesteia". Documentele oficiale se făceau în două exemplare: unul pecetluit, care rămânea ca martor, neputând fi modificat, și un exemplar curent, spre folosire. ♦ „pecetluită": înainte de a se arăta Hristos ucenicilor pe drumul Emausului, Legea era pecetluită, Profeții erau pecetluiți, cunoașterea Scripturilor era pecetluită (Origen, *Omilii la Ieșirea*, PSB 6, p. 119). ♦ Punând versetul în legătură cu pasajul evanghelic în care Iisus deschide Cartea, citește și comentează („Astăzi s-a împlinit în urechile voastre acest cuvânt din Scriptură" – Lc. 4,18-21), Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Odinioară nici evreii, nici păgânii nu erau capabili să înțeleagă profețiile privitoare la Domnul, pentru că erau acoperiți cu un văl, adică închiși sub pecete, iar păgânii nu aveau parte de scrierile profeților. După arătarea Stăpânului, sigiliile au fost ridicate, faptele confirmă cuvintele profeților, un mare număr de evrei le-au înțeles sensul, iar păgânii citesc Sfânta Scriptură, care rămâne pecetluită pentru cei necredincioși".
29,13 Al doilea hemistih în TM: „Frica lor față de Mine e doar din poruncă de oameni învățată". ♦ „se închină": gr. σέβονται, termen care indică veneratia plină de teamă față de divinitate. ♦ Versetul este citat în Mt. 15,8-9 și locurile paralele (*cf.* și Col. 2,22), iar Maxim Mărturisitorul (*Filocalia*, vol. II) îl comentează astfel: „Cele pe care Domnul nostru le-a spus, plângând pe farisei, eu le aud ca spuse pentru noi, fățarnicii de azi. Oare nu legăm și noi poveri grele și anevoie de purtat și le punem pe umerii oamenilor, iar noi nu vrem să le mișcăm nici cu vârful degetului? Oare nu facem și noi toate faptele noastre spre a fi văzuți de oameni? Oare nu iubim și noi să ședem în fruntea mesei la ospețe și pe scaunul de frunte în adunări și să fim chemați de oameni «Rabi, rabi». Oare n-am luat și noi cheia cunoștinței și închidem împărăția Cerurilor înaintea oamenilor, neintrând nici noi și nelăsându-i nici pe alții să intre? Oare nu ocolim și noi marea și pământul ca să facem un prozelit, și când se întâmplă aceasta îl facem fiul gheenei, îndoit decât noi? Oare nu suntem și noi povățuitori orbi, strecurând țânțarul și înghițind cămila? Oare nu curățim și noi partea dinafară a paharului, cea de la vedere, iar cea dinăuntrul nostru e plină de răpire și lăcomie, mai bine zis de necurăție? Oare nu zeiuim și noi izmă și mărarul și orice legumă, și trecem cu vederea judecata și iubirea lui Dumnezeu? Oare nu suntem și noi niște morminte întunecoase, arătându-ne oamenilor pe dinafară

„Acest popor se apropie de Mine –
cu buzele Mă cinstesc,
dar inima lor se ține departe de Mine.
În zadar Mi se închină
învățând porunci și învățături omenești.
[14] De aceea, iată, Eu voi mai strămuta acest popor,
îi voi strămuta și voi nimici înțelepciunea înțelepților,
și priceperea celor pricepuți o voi ascunde."

[15] Vai celor ce se tot sfătuiesc [numai între ei]
și nu prin Domnul!
Vai celor ce se sfătuiesc pe ascuns
și lucrările lor vor fi în întuneric!
Ei vor zice: „Cine ne-a văzut
și cine ne va cunoaște pe noi sau cele pe care le facem noi?"
[16] Oare nu veți fi socotiți ca lutul olarului?
Oare va zice vasul celui ce l-a făcut:

---

drepți, iar pe dinăuntru fiind plini de toată fățărnicia, nelegiuirea și necurăția? Oare nu zidim și noi mormintele mucenicilor și împodobim monumentele Apostolilor, dar suntem asemenea cu ucigașii lor? Noi, cei ce eram fii zilei și fii luminii, am ajuns fiii nopții și ai întunericului, iar din fii ai împărăției ne-am făcut fiii gheenei. De aceea am fost predați în mâinile vrăjmașilor nelegiuiți, adică ale dracilor cumpliți și ale împăratului nedrept și atotviclean al întregului pământ, ca unii ce am păcătuit și am săvârșit fărădelegile nesocotind poruncile Domnului Dumnezeului nostru, și am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu și am socotit sângele Testamentului Său lucru de rând".
29,14 „Eu voi mai strămuta acest popor, îi voi strămuta": TM are „Eu voi mai face fapte minunate cu acest popor, voi făptui minuni". ♦ „Ca să nu facă Dumnezeu și cu noi la fel, ștergeți amăgirile pe care vi le-a întipărit vrăjmașul în suflete și aduceți-Mi o inimă care s-a lepădat de agitația lumească, ca să pot scrie pe ea voia Mea" (Ioan Gură de Aur, ACCS, p. 206). ♦ „voi nimici înțelepciunea înțelepților": Pavel va cita aceste cuvinte în 1Cor. 1,19, arătând că Evanghelia lui Hristos a răsturnat pseudovalorile filozofice și morale ale lumii păgâne. De aceea, spune Ciprian (ACCS, p. 209), înțelepciunea lor nu e adevărată; vedem că filozofii nu sunt smeriți și blânzi, ci foarte încântați de ei înșiși și neplăcuți lui Dumnezeu tocmai prin faptul că sunt plăcuți lor înșiși.
29,15 „se tot sfătuiesc [numai între ei]": *litt.* „fac sfat adânc". ♦ „nu prin Domnul": *veluti in Belzebul*, comentează Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), adică ceea ce nu se conformează voii lui Dumnezeu se inspiră de la diavol.
29,16 Începutul versetului în TM: „Voi ați răsturnat lucrurile: oare olarul va fi asemuit cu lutul?". ♦ „Făcător": *cf.* Ier. 18,2.

„Nu m-ai făcut tu";
sau va zice făptura către Făcător:
„Nu m-ai făcut cu pricepere"?
17 Oare nu mai este încă puțin
și Libanul se va schimba precum muntele Chermel,
și muntele Chermel va fi socotit ca o pădure?
18 În ziua aceea surzii vor auzi
cuvintele cărții,
și cei din întuneric
și cei din ceață
ochii orbilor vor vedea.
19 Și se vor bucura săracii întru veselie pentru Domnul,
și cei deznădăjduiți dintre oameni se vor umple de veselie.
20 Nelegiuitul a slăbit
și cel mândru a pierit,
și cei fără de lege de răutate s-au nimicit,
21 și cei care îi fac pe oameni să păcătuiască în cuvânt.
Iar pe toți cei care mustră la porți îi vor face piatră de poticnire;
ei l-au abătut spre nedreptăți pe cel drept.
22 De aceea, așa spune Domnul despre casa lui Iacob, pe care a pus-o deoparte din Avraam:
„Acum Iacob nu va fi dat de rușine,
nici Israel nu-și va schimba acum fața.

29,17 „muntele Chermel": TM are *kar'mel*, „plantație", „livadă", dar și numele muntelui Carmel. LXX l-a interpretat aici ca toponim, adăugând precizarea „muntele".
29,18 „cei din întuneric și cei din ceață": TM are „din întuneric și din beznă". ♦ Când Scriptura vorbește de „zi" nu se referă la o zi anume, ci la totalitatea timpului vieții actuale, în care noi trudim pentru mântuirea veșnică; *cf.* 2Cor. 6,2: „Aceasta este ziua mântuirii" (Beda, ACCS, p. 262).
29,19 Al doilea hemistih în TM: „și oamenii sărmani întru Sfântul lui Israel vor tresălta".
29,20 Lista celor răi în TM: „tiranul" (*litt* „cel care inspiră groază"), „batjocoritorul", „cei pururi treaz spre a face rău".
29,21 În TM (continuând lista celor răi, de această dată din domeniul justiției): „cei care îl fac pe om să apară păcătos prin cuvânt (= îl osândesc pentru un cuvânt / prin cuvântul lor determină condamnarea cuiva), cei care întind curse celui ce mustră la poartă (= judecătorului/apărătorului la tribunal) sau îl împing în prăpastie pe cel drept".
29,22 „pe care a pus-o deoparte din Avraam": TM are „Cel care l-a răscumpărat pe *'Abh'rāhām*".

23 Ci atunci când copiii lor vor vedea lucrările Mele
pentru Mine vor sfinți numele Meu;
vor sfinți pe Sfântul lui Iacob
și de Dumnezeul lui Israel se vor teme.
24 Și cei rătăciți cu duhul vor cunoaște priceperea,
iar cei cârtitori vor învăța să asculte
și limbile bâlbâite vor învăța să grăiască pace."

30 1 „Vai vouă, copii răzvrătiți! – acestea le spune Domnul.
Făcut-ați sfat nu prin Mine
și înțelegeri nu prin duhul Meu,
ca să îngrămădiți păcate peste păcate.
2 Ei purced să se coboare în Egipt,
fără să Mă fi întrebat pe Mine,
ca să fie ajutați de Faraon
și să fie ocrotiți de egipteni.
3 Căci ocrotirea Faraonului va fi spre rușinea voastră
și celor care se încred în Egipt, [spre] ocară.
4 Fiindcă sunt căpetenii în Tanis soli răi;

29,23 „lucrările Mele pentru Mine": TM are „lucrarea mâinilor Mele în mijlocul lor".
29,24 Ultima secvență, „și limbile... pace", nu apare în TM.
30,1-7 Mesaj împotriva trimiterii unor soli în Egipt. Prin 703-702 î.H., Ezekias a cerut ajutor Egiptului împotriva Asiriei.
30,1 „Făcut-ați sfat...": în TM se folosește pers. a III-a. ♦ „și înțelegeri": TM folosește expresia ce descrie concret ritualul: „au vărsat libații". Gr. συνθήκη, „înțelegere", „învoială", „contract", „alianță", mai este folosit de Isaia și în v. 28,15, unde e vorba de o „înțelegere" cu moartea.
30,2 „ca să fie ajutați de Faraon și să fie ocrotiți de egipteni": TM are „ca să se refugieze în fortăreața Faraonului și să se adăpostească în umbra Egiptului". Aceleași metafore la v. 3.
30,3-5 Prezice caracterul nefast al încrederii pe care și-o puneau unii conducători în încheierea unei alianțe cu Egiptul împotriva Babilonului; babilonienii au făcut o campanie de cucerire împotriva egiptenilor (Nabucodonosor împotriva lui Amasis în 568-567 î.H.) și i-au învins, iar pe evreii care s-au refugiat acolo i-au luat în robie (Theodoret, *ad loc.*).
30,4 În TM: „Deoarece căpeteniile lui sunt la *Ṣo'an*, iar solii lui au ajuns la *Ḥanēs*". (În TM versetul se termină aici.) Cele două localități se aflau prima pe graniță, iar a doua la cca 100 km sud de Cairo (în coptă *Hnes*). Se presupune că solii au fost trimiși să anunțe venirea ambasadei, care a trebuit să se oprească în așteptare, după obiceiul vremii. Toate aceste demersuri umilitoare nu au folosit la nimic (*cf.* TOB, *ad loc.*).

zadarnic se vor osteni
[5] către un popor care nu le va fi de folos –
nici spre ajutor, nici spre vreun câştig,
ci spre ruşine şi ocară."

[6] Vedenia fiarelor din pustie.
Prin necaz şi strâmtorare –
leu şi pui de leu de acolo,
vipere şi pui de vipere zburătoare –
îşi purtau averea lor pe măgari şi pe cămile
către un neam care nu le va fi de folos spre ajutor,
ci [îi va fi] spre ruşine şi ocară.
[7] Egiptenii vă vor ajuta cu deşertăciuni şi cu fleacuri.
Spune-le:
„Deşartă este această mângâiere a voastră."

[8] Acum, dar, aşezându-te, scrie acestea
pe o tăbliţă şi într-o carte,
fiindcă acestea vor fi pentru zile anume
şi până în veac. [9] Căci sunt un popor neascultător,
fii mincinoşi,

30,6 „Vedenia": *cf. supra*, nota 13,1. ♦ „fiarelor": *litt.* „patrupedelor". ♦ „pustie": TM are *Neghebh*. ♦ „Prin necaz şi strâmtorare": TM are „printr-un ţinut de necaz şi strâmtorare". ♦ „ci [îi va fi] spre ruşine şi ocară": nu apare în TM. ♦ După Chiril (*ad loc.*), „necazul" este asediul lui Nabucodonosor asupra cetăţilor din Iudeea, iar „leul" reprezintă conducătorul; „puii de leu" sunt cei care deţin puterea, la fel şi celelalte animale simbolice.

30,7 Al doilea hemistih în TM: „De aceea [i-]am numit: *Rahabh hēm şābheth*". Rahabh este numele monstrului marin, iar *ŞBT* înseamnă „a sta nemişcat", „a se odihni". Monstrul marin nemişcat este crocodilul, simbolul Egiptului, care nu va face nimic pentru israeliţi.

30,8-17 Testament: profetul îşi pune în scris ameninţările, iar viitorul îi va da dreptate.

30,8 „pe o tăbliţă şi într-o carte": vezi *supra*, nota 29,11. ♦ „pentru zile anume": gr. εἰς ἡμέρας καιρῶν; „zilele vremilor" (BB), *cf.* şi expresiile „vine o vreme", „toate la vremea lor", adică momentul oportun, în acord cu legile firii şi cu voia lui Dumnezeu. Lucrurile pot fi făcute înainte de vreme sau după ce le-a trecut vremea. În Egipt şi, în general, în Antichitate calendarul avea rolul de a preciza, înainte de orice, zilele faste sau nefaste pentru a săvârşi anumite acţiuni.

care nu au voit să audă
legea lui Dumnezeu,
[10] care zic profeţilor: „Nu ne vestiţi",
şi celor ce văd vedenii: „Nu ne vorbiţi,
ci grăiţi-ne
şi vestiţi-ne altă rătăcire,
[11] şi abateţi-ne de pe această cale, luaţi de la noi cărarea aceasta,
şi luaţi-L de la noi pe Sfântul lui Israel."
[12] De aceea, aşa spune Domnul, Sfântul lui Israel:
„Fiindcă nu aţi ascultat de aceste cuvinte
şi v-aţi pus nădejdea în minciună,
şi fiindcă ai cârtit
şi te-ai bizuit pe acest cuvânt,
[13] de aceea va fi pentru voi păcatul acesta
ca un zid care se năruie deodată,
când se cucereşte o cetate întărită,
a cărei cădere stă să vină
[14] şi căderea ei va fi ca sfărâmarea unui vas de lut
ajuns cioburi mărunte de oală,
de nu mai găseşti printre ele un hârb
în care să iei nişte jar
sau în care să poţi picura puţină apă."

[15] Aşa spune Domnul, Sfântul lui Israel:
„Când te vei întoarce şi vei suspina,

30,10 După „nu ne vorbiţi", TM are în plus „cele drepte", iar după „grăiţi-ne" are „lucruri plăcute". ♦ „ci grăiţi-ne...": poporul cere profeţilor cuvinte care să-i facă să alunece spre căi rele, plăcute lor (Theodoret, *ad loc.*).

30,11 „Sfântul": în alte mss. septuagintale, „cuvântătorul lui Israel" (aşa cum apare şi în vechile traduceri româneşti) sau „oracolul (λόγιον) lui Dumnezeu".

30,12 După „nădejdea", TM are „în asuprire şi înşelăciune şi v-aţi bizuit pe ele".

30,13 „ca un zid... stă să vină": TM are: „ca o crăpătură care se întinde într-un zid înalt, se umflă şi, deodată, într-o clipă, [acesta] se prăbuşeşte".

30,14 „să poţi picura": gr. ἀποσυρεῖς sugerează ţărâitul stropilor de apă.

30,15 Cuvintele Domnului în TM: „În convertire şi în linişte stă mântuirea voastră; în tăcere şi în încredere este tăria voastră. Dar voi nu aţi voit". ♦ „te vei întoarce şi vei suspina": după părăsirea păcatului urmează plânsul pentru faptele trecute, apoi ispăşirea şi dobândirea mântuirii, însoţită de de recunoştinţă şi mulţumire.

atunci vei fi mântuit şi vei cunoaşte unde erai;
când te-ai încrezut în deşertăciuni
deşartă a ajuns tăria voastră.
Şi nu aţi vrut să auziţi, [16] ci aţi zis: «Vom fugi pe cai» –
de aceea veţi fugi!
Şi aţi zis «Vom fi călăreţi pe [cai] iuţi» –
de aceea iuţi vor fi cei ce vă gonesc pe voi!
[17] De glasul unuia singur vor fugi o mie
şi de glasul a cinci vor fugi mulţi,
până veţi rămâne
ca un catarg pe un munte,
ca un purtător de steag pe un deal."

[18] Însă din nou Dumnezeu va aştepta să se milostivească de voi;
de aceea se va înălţa, ca să vă miluiască;
fiindcă Domnul Dumnezeul nostru este [drept] judecător:
unde veţi lăsa slava voastră?
Fericiţi cei statornici într-Însul.
[19] Pentru că un popor sfânt va locui în Sion, şi Ierusalimul cu plângere a plâns: „Miluieşte-mă!" Te va milui la glasul strigătului tău; când a văzut, ţi-a dat ascultare. [20] Şi Domnul vă va da pâinea necazului şi apa strâmtorării

30,16 „iuţi": gr. κοῦφοι, *litt.* „uşori", „sprinteni". Nu te poţi bizui pe cal când vrei să fugi de mânia Domnului; El are alergători mult mai iuţi atunci când vrea să-şi împlinească judecăţile: „amăgire e calul spre izbăvire" (Ps. 32,17); „unii [se laudă] cu căruţele lor, alţii cu caii lor, dar noi ne lăudăm cu numele Domnului Dumnezeului nostru" (Ps. 19,8-9).

30,18 „unde veţi lăsa slava voastră?": un „plus" al LXX.

30,19 În TM: „Popor al Sionului, care locuieşti în Ierusalim, nicicând nu vei mai plânge, căci Domnul se va milostivi de tine la glasul strigătului tău: îndată ce te va auzi îţi va şi răspunde".

30,20-21 „vă va da pâinea necazului şi apa strâmtorării": se poate înţelege şi „vă va da pâine în necaz şi apă în strâmtorare". Mai departe, TM are: „şi nu se va mai ascunde Cel ce te învaţă iar ochii tăi Îl vor vedea pe Învăţătorul tău [21] şi urechile tale vor auzi cuvânt rostit dinapoia ta: «Aceasta e calea, mergeţi pe ea, fie că o luaţi la dreapta, fie că o luaţi la stânga»". Ultimele cuvinte aparţin, după unii, avertismentului auzit (aşa cum apare în traducerea noastră), iar după alţii, avertismentul este auzit când oamenii tind să se abată la dreapta sau la stânga de pe calea dreaptă. ♦ „apa strâmtorării, *litt.* „apă strâmtă". În alte versiuni: „apă de necaz" (BB); „apa nevoii" (BS); „apă zgârcită" (Anania).

şi nu se vor mai apropia de tine cei care te rătăcesc; pentru că ochii tăi vor vedea pe cei care te rătăcesc [21] şi urechile tale vor auzi cuvintele celor din spate care te-au rătăcit, cei care zic „Aceasta e calea; să mergem pe ea, fie la dreapta, fie la stânga"! [22] Şi vei lepăda idolii, pe cei argintaţi şi pe cei auriţi; îi vei face bucăţi şi îi vei zdrobi; ca pe apa celei ce stă deoparte şi ca pe o scârnă îi vei arunca. [23] Atunci va fi ploaie pentru sămânţa din pământul tău, şi pâinea din rodul pământului tău va fi sătioasă şi îmbelşugată, şi vitele tale vor paşte în ziua aceea într-un loc bogat şi larg; [24] taurii voştri şi boii, care lucrează pământul, vor mânca paie pregătite cu orz vânturat. [25] Şi peste tot muntele înalt şi peste tot dealul ridicat va fi apă curgătoare, în ziua aceea când vor pieri mulţi şi când vor cădea turnuri.
[26] Şi va fi lumina lunii ca lumina soarelui; şi lumina soarelui va fi înşeptită, în ziua când va vindeca Domnul zdrobirea poporului Său şi durerea rănii tale o va vindeca.
[27] Iată, numele Domnului vine după multă vreme,
arzătoare mânie;
rostirea buzelor Lui cu slavă, rostire plină de urgie,
urgia mâniei ca focul va mistui.
[28] Şi duhul Lui, ca o apă curgând în prăpastie,
va veni până la grumaz şi se va împărţi

30,22 După „îi vei zdrobi", TM continuă: „ca pe ceva necurat îi vei arunca şi vei zice: «Afară cu voi!»". ♦ „ca pe apa celei ce stă deoparte": expresia se referă la tabuul femeii aflate la ciclu, considerată impură din cauza sângelui.

30,23 „Atunci va fi...": TM are „El îţi va da...". ♦ „sămânţa... şi pâinea... etc.": Ioan Casian (ACCS, p. 220) comentează: „Prin enumerarea acestor bunătăţi profetul ne învaţă că trebuie să ajungem de la privegheri şi posturi la curăţie, de la curăţie la cunoştinţă, de la cunoştinţă la îndelungă-răbdare, de la îndelungă-răbdare la bunătate, de la bunătate la Duhul Sfânt, de la Duhul Sfânt la roadele dragostei nefăţarnice... şi atunci sămânţa cuvântului mântuirii, care a fost făgăduită inimilor celor care au auzit, va fi udată mereu cu ploaia Duhului Sfânt". ♦ „pâine... îmbelşugată": *litt.* „pâine strălucitoare de grăsime".

30,24 În TM: „Boii şi asinii care lucrează pământul vor mânca nutreţ cu sare, vânturat cu lopata şi cu furca".

30,27-28 În TM este descrisă mânia Domnului împotriva asirienilor: „Iată, numele Domnului vine de departe, mânie aprinsă şi fum greu; buzele lui sunt pline de urgie şi limba Lui ca focul mistuitor. [28] Suflarea Lui e ca un puhoi revărsat ce ajunge până la gât, ca să cearnă neamurile cu sita nimicirii şi să strângă fălcile popoarelor cu zăbala rătăcirii". Descrierea continuă în vv. 30-33.

ca să tulbure neamurile pentru deşarta [lor] rătăcire;
şi rătăcirea îi va prigoni
şi îi va prinde faţă în faţă.
29 „Oare se cade să vă veseliţi întruna şi să intraţi totdeauna în cele sfinte
ale Mele ca unii care prăznuiesc? Şi precum cei ce se veselesc să veniţi cu
fluier la muntele Domnului, la Dumnezeul lui Israel?" 30 Dumnezeu va face
auzită slava glasului Său şi mânia braţului Său o va arăta cu mânie şi cu
urgie şi cu văpaie mistuitoare. Va tuna cu putere şi ca apa şi ca grindina ce
cade năprasnic. 31 Căci prin glasul Domnului vor fi biruiţi asirienii, prin
lovitura cu care îi va bate. 32 Şi i se vor întâmpla acestea din toate părţile, de
unde îi era lui nădejdea ajutorului în care el însuşi se încrezuse; ei, în
schimb, îi vor face război cu fluiere şi lăută. 33 Căci tu vei fi cerut înainte de
vreme. Oare şi ţie ţi s-a gătit să domneşti peste vale adâncă, lemne adunate,
foc şi lemne multe? Mânia Domnului ca o vale de pucioasă aprinsă.

31 1 Vai celor ce se coboară în Egipt după ajutor,
care se încred în cai şi în care de luptă – sunt multe –,
şi în cai – mulţime foarte mare –
şi nu şi-au pus nădejdea în Sfântul lui Israel,
şi pe Dumnezeu nu L-au căutat!
2 Iar El, înţelept, a adus rele asupra lor;

30,29 În TM este descrisă bucuria poporului izbăvit: „Veţi cânta ca în noaptea de sărbătoare şi cu bucurie în inimă, ca cel care păşeşte în sunet de fluier, mergând spre muntele Domnului, spre stânca lui Israel". ♦ Este vorba probabil de sărbătoarea culesului (a recoltei), când templul luminat devenea punctul de atracţie al pelerinilor.
30,32 În TM: „Fiecare lovitură de ciomag pe care i-o va da *YHWH* va fi însoţită de sunete de tobă şi de harfă şi El Se va bate împotriva ei cu mână ridicată".
30,33 În TM: „De mult e pregătit rugul, chiar şi pentru rege. Rug mare şi larg, pe care sunt îngrămădite multe lemne de foc. Suflarea lui *YHWH*, ca un şuvoi de pucioasă, îl va aprinde". ♦ „vei fi cerut": gr. ἀπαιτηθήσῃ; la Theodoret este corectat în ἀπατηθήσῃ, „vei fi înşelat". Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Textul profetic îi declară asirianului: «Fiindcă tu ai disprețuit Ierusalimul ca pe o vale şi ai nădăjduit să-l biruieşti, să ştii că în acest loc stă pregătită moartea, care trebuie să te ia, căci aici vei fi închis şi mâncat»".
31,1-3 Profeţie împotriva alianţei cu Egiptul.
31,1 „şi în cai": TM are „şi în călăreţi".
31,2 „înţelept": se poate înţelege şi „în mod înţelept", ca unul care ştie ce face; asemenea părintelui-pedagog care pedepseşte cu scopul de a îndrepta. ♦ „şi cuvântul Lui nu poate fi dat la o parte": TM are „şi cuvântul nu Şi-l ia înapoi". ♦ „asupra nădejdii lor deşarte": TM are „asupra ajutorului răufăcătorilor".

şi cuvântul Lui nu poate fi dat la o parte.
Şi Se va ridica asupra caselor oamenilor răi
şi asupra nădejdii lor deşarte
3 în egiptean – om, nu Dumnezeu –
în trupuri de cai, de unde nu este ajutor.
Dar Domnul Îşi va întinde mâna asupra lor
şi cei ce vin în ajutor vor obosi;
şi toţi vor pieri împreună.
4 Căci aşa mi-a zis mie Domnul:
Cum răcneşte leul sau puiul de leu
asupra vânatului pe care l-a prins,
şi rage asupra lui
până ce se umplu munţii de glasul lui,
şi se supun,
şi se înspăimântă de mulţimea mâniei,
aşa se va pogorî Domnul Savaot
ca să vină cu război pe muntele Sionului, pe munţii lui.
5 Ca păsările ce zboară [deasupra], aşa va acoperi Domnul Ierusalimul;
îl va scăpa şi îl va păzi şi îl va mântui. 6 Întoarceţi-vă, voi, cei care
tot ţineţi sfat nelegiuit [între voi]! 7 Căci în ziua aceea oamenii se vor lepăda
de făcăturile de argint şi de aur, pe care mâinile lor le-au făcut.
8 Şi Asur va cădea; nu sabie de viteaz,
nici sabie de om îl va mânca;
şi nu din faţa sabiei va fugi,
iar tinerii [lor] vor ajunge la înjosire.
9 Căci cu piatră vor fi împrejmuiţi ca de un meterez,

31,3 „în trupuri": gr. σάρκας, *litt.* „în cărnuri" de cai. ♦ „în trupuri de cai, de unde nu este ajutor": TM are „caii lor sunt carne şi nu duh".
31,4-9 Profeţie împotriva Asiriei.
31,4 „şi rage... mulţimea mâniei, aşa...": TM are „de glasul unei mulţimi de păstori nu se sperie şi de zarva lor nu se sfieşte, aşa...". ♦ „munţii lui": TM are „dealul lui". Domnul Însuşi va coborî să apere Sionul împotriva asirienilor, şi nu egiptenii.
31,5 „îl va scăpa şi îl va păzi şi îl va mântui": TM are „îl va ocroti, îl va scăpa, îl va cruţa (ebr. *pāsaḥ*) şi îl va izbăvi". Verbul *pāsaḥ* cu acest sens, de a cruţa trecând pe deasupra (*cf.* „ca păsările ce zboară [deasupra]"), mai apare în Ex. 12 cu privire la ritualul pascal.
31,6 În TM: „Întoarceţi-vă la Acela pe care l-au trădat adânc fiii lui Israel!".
31,8 „înjosire": TM are „corvoadă".

şi vor fi înjosiţi,
iar fugarul va fi prins.
Acestea le spune Domnul:
„Fericit cel ce are sămânţă în Sion
şi rudenii în Ierusalim."

32 [1] Căci, iată, un rege drept va domni
şi căpeteniile vor cârmui cu judecată.
[2] Şi omul îşi va ascunde cuvintele
şi se va ascunde ca de o apă năvalnică;
[acela] se va arăta în Sion ca un râu năvalnic,
slăvit în pământ însetat.
[3] Şi nu se vor mai încrede în oameni,
ci-şi vor pleca urechile ca să audă.

31,9 În TM: „Stânca lui va fugi de groază şi căpeteniile lui vor fugi descumpănite de la stindard / din faţa stindardului – oracol al lui *YHWH*, care are văpaie în Sion, cuptor în Ierusalim". Este vorba de fuga asirienilor din faţa lui Dumnezeu; „Stânca" ar putea fi o aluzie la zeul Assur, care avea şi titlul de „Marele Munte" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „sămânţă": Ioan Damaschin (ACCS, p. 223) comentează: există o sămânţă spirituală, care prin bunăvoinţa şi dragostea lui Dumnezeu e zămislită în pântecul sufletului, care trece prin durerile facerii şi naşte duhul mântuirii. Dar dacă unul este desfrânat, beţiv sau idolatru, va fi el oare binecuvântat doar fiindcă are „sămânţa în Sion"? Nimeni cu mintea întreagă nu va spune acest lucru niciodată.
32,1-4 Regele cel drept – profeţie mesianică.
32,1 Acest capitol şi cele precedente se referă, după Theodoret (*ad loc.*), la evreii care voiau să se refugieze în Egipt, după asediul Ierusalimului de către Nabucodonosor şi după asasinarea lui Godolias. Această prevestire nu poate fi raportată la Ezekias, care nu mai domnea, nici la Zorobabel, care era doar guvernator militar, nici la Iosia, care nu avea virtuţile consemnate în profeţie. Aşadar, în interpretare alegorică, „Regele" nu poate fi decât Iisus Hristos, iar „căpeteniile" nu pot fi decât apostolii Săi, ca principi ai Bisericii.
32,2 În TM: „Fiecare va fi ca o ascunzătoare de vânt şi ca un adăpost de furtună, ca şuvoaie de apă în loc uscat, ca umbra unei stânci mari în pământ sterp". ♦ „omul îşi va ascunde cuvintele": după unele interpretări, „omul" este Iisus Hristos, care a spus prin gura lui David: „Voi deschide în pilde gura mea" (Ps. 77,2); aceste parabole erau uneori greu de înţeles pentru mulţime, însă Domnul le tâlcuia deoparte ucenicilor Săi.
32,3-5 În TM: „[3] Ochii văzătorilor nu vor mai fi închişi, urechile ascultătorilor vor lua aminte. [4] Mintea celor grăbiţi va discerne spre cunoaştere şi limba celor gângavi va grăi iute şi desluşit. [5] Nebunului nu i se va mai zice mărinimos şi ticălosul nu va mai fi socotit nobil". ♦ „îşi vor pleca urechile": *litt.* „îşi vor da urechile".

[4] Şi inima celor slabi va lua aminte ca să audă,
şi limbile cele gângave degrab' vor învăţa să rostească pace.
[5] Nu-i vor mai zice nebunului să cârmuiască
şi argaţii tăi nu vor mai zice: „Taci!"
[6] Căci nebunul cele nebune va vorbi
şi inima lui cele deşarte va gândi,
spre a săvârşi nelegiuiri
şi a grăi despre Domnul rătăcire,
ca să risipească sufletele flămânde
şi sufletele însetate să le facă deşarte.
[7] Căci sfatul celor vicleni
va sfătui nelegiuiri,
ca să-i strice pe cei smeriţi prin cuvinte strâmbe
şi să spulbere la judecată cuvintele [de apărare] ale celor smeriţi.
[8] Iar cei cucernici au sfătuit lucruri chibzuite
şi acest sfat va dăinui.

[9] Sculaţi-vă, femei bogate, şi ascultaţi glasul Meu;
iar voi, fiice cu nădejde, ascultaţi cuvintele Mele!
[10] Amintiţi zilele anului
în durere, [dar] cu nădejde.
Va pieri culesul viei,
va înceta însămânţatul şi nu va mai veni iarăşi.
[11] Uluiţi-vă, întristaţi-vă,

32,6 „ca să risipească sufletele flămânde şi sufletele însetate să le facă deşarte": TM are „ca să lase pustiu sufletul celui flămând şi celui însetat să-i ia băutura". ♦ „deşarte": gr. κενάς înseamnă şi „zadarnice", „goale", „fără rod".
32,8 „chibzuite": TM are „nobile". ♦ „şi acest sfat va dăinui": TM are „şi el în cele nobile va stărui".
32,9 „bogate": gr. πλούσιαι echivalează ebr. *ṣa'anannōth*, cu sens apropiat, având însă conotaţia „fără griji". ♦ „fiice cu nădejde": TM are „fiice încrezute / prea încrezătoare". ♦ Părinţii (Chiril, *ad loc.*) remarcă faptul că în Scriptură se numesc „femei" (cu înţelesul de „doamne") cetăţile care au rol de metropole, şi „fiice", coloniile lor (*cf.* Ps. 97,8).
32,10 În TM: „Peste un an şi câteva zile vă veţi cutremura, încrezutelor / prea încrezătoarelor, căci nu va mai fi cules de vie şi recoltă nu se va mai face". ♦ Theodoret lămureşte: „durerea, întristarea" sunt pentru păcatele făcute, iar „nădejdea", în mila lui Dumnezeu. ♦ Am tradus cu „însămânţat" gr. σπόρος, care înseamnă propriu-zis „sămânţa" pentru însămânţare.

voi, cele încrezătoare;
dezbrăcați-vă, dezgoliți-vă,
încingeți-vă șalele cu sac,
12 și bateți-vă pieptul după țarina dorită
și după via cea roditoare.
13 Pământul poporului Meu
va da la iveală buruieni și mărăcini
și din fiece casă se va lua veselia.
Cetate bogată,
14 case părăsite!
Vor lăsa bogăția cetății
și casele dorite,
iar satele vor fi peșteri până în veac,
veselia măgarilor sălbatici,
pășunea ciobanilor,
15 până va veni asupra voastră Duhul din înalt.
Și va fi pustiu Chermelul,
Chermelul va fi socotit pădure.
16 Atunci se va odihni în pustie judecata
și dreptatea se va sălășlui în Carmel.
17 Atunci rodul dreptății va fi pacea

32,11 „Uluiți-vă, întristați-vă": de fapt, este depășită puterea minții de a înțelege ce se întâmplă; vezi „șocul" apostolilor pe Tabor, unde spaima și minunarea se confundă, în prezența slavei lui Dumnezeu. Limba română redă sintagma grecească φρενῶν ἐξιστάναι prin expresii ca „mi-a stat mintea în loc" sau „mi-am ieșit din minți", „mi-am pierdut cunoștința" sau „m-am pierdut cu firea" etc.
32,12 „bateți-vă pieptul": semn de mare durere și jale.
32,13 În TM continuă structura sintactică din versetul anterior: „după pământul... ce dă la iveală..., pentru toate casele fericite din cetatea cea veselă".
32,14 În TM: „Palatul e părăsit, larma/mulțimea cetății s-a dus, colina și turnul de pază vor fi peșteri... turmelor".
32,15 „Și va fi pustiu Chermelul... pădure": TM are „și pustiul va ajunge livadă, iar livada se va socoti pădure" – aceeași temă la v. 29,17 (vezi și nota). ♦ După Theodoret (*ad loc.*), Carmelul reprezintă harul, care a înflorit la evrei prin profeți, prin drepți și prin marii preoți; în locul său nu a mai rămas decât sălbăticia pădurii, iar harul s-a mutat unde era înainte deșert, adică la neamurile drept-credincioase.
32,16 „Carmel": LXX a interpretat ca toponim cuvântul ebraic (vezi *supra*, nota 29,17), de data aceasta transliterat ușor diferit față de versetul anterior.

și dreptatea va statornici odihna,
și [vor fi] plini de încredere până în veac.
18 Poporul Lui se va sălășlui într-o cetate a păcii
și va locui întru încredere și se vor odihni în belșug.
19 Iar de va cădea grindină nu peste voi va veni.
Și cei ce locuiesc în păduri
vor fi cu încredere precum cei din câmpie.
20 Fericiți cei ce seamănă pe [lângă] orice apă,
acolo unde calcă boul și măgarul.

33 1 Vai celor care vă asupresc!
Dar pe voi nimeni nu vă face nenorociți.
Iar cel ce trădează nu pe voi vă trădează.
Vor fi prinși trădătorii și vor fi predați,
și ca o molie pe haină,
așa vor fi nimiciți.

2 Doamne miluiește-ne,
căci în Tine ne-am pus încrederea.
Sămânța celor neîncrezători a ajuns la pieire,
dar mântuirea noastră [a venit] în vreme de necaz.
3 De glasul fricii Tale

32,17 „rodul dreptății va fi pacea": *litt.* „lucrările dreptății vor fi pace".
32,18 „Poporul Lui": TM are „Poporul Meu". ♦ „cetate a păcii": este Ierusalimul ceresc, deplin liber, „mama noastră, a tuturor" (Gal. 4,26), iar bogățiile lui „viermele nu le roade și nu le strică și hoții nu le sapă și nu le fură" (In. 14,2).
32,20 „boul și măgarul": pentru Chiril (*ad loc.*), „măgarul" îi reprezintă pe credincioșii proveniți dintre păgâni, iar „boul" – pe cei proveniți dintre evrei. „Apa" este sfântul botez, care izbăvește de păcate și curățește sufletele, iar „sămânța" este învățătura de credință. ♦ „pe [lângă] orice apă": adică fericiți sunt cei care seamănă pe apa botezului, în Biserică, pe unde calcă boul și măgarul chemați de Iisus Hristos să trăiască împreună în belșugul duhovnicesc de pe apele Duhului Sfânt.
33,1 În TM: „Vai ție, prădătorule, care nu ai fost prădat tu însuți; trădătorule, pe care nimeni nu te-a trădat! Când vei înceta să prazi, vei fi prădat, și când vei sfârși să trădezi, vei fi trădat" – amenințare adresată asirienilor.
33,2 Al doilea hemistih în TM: „fii brațul nostru în fiece dimineață, mântuirea noastră în timp de strâmtorare!".
33,3 „și-au ieșit din minți": gr. ἐξέστησαν, aici în sens negativ de „nebunie". Vezi și *supra*, nota 32,11.

şi-au ieşit din minţi popoarele, de frica Ta,
şi s-au risipit neamurile.
[4] Iar acum se vor aduna prăzile voastre
de la mic la mare;
cum ar aduna cineva lăcuste,
aşa îşi vor bate joc de voi.
[5] Sfânt este Dumnezeu, Cel ce locuieşte întru cele înalte.
S-a umplut Sionul de judecată şi dreptate.
[6] În lege vor fi predaţi,
în vistierii mântuirea noastră,
acolo [se află] înţelepciune, ştiinţă şi evlavie către Domnul;
acestea sunt vistieriile dreptăţii.

[7] Iată, ei se vor îngrozi de frica voastră;
aceia de care vă temeaţi se vor teme de voi.
Căci vor fi trimişi soli de pace
plângând cu amar, cerşind pace.
[8] Căci se vor pustii căile lor;

33,4 În TM: „S-a adunat prada voastră cum se adună lăcustele; precum sar cosaşii au sărit pe ea". ♦ „prăzile": sunt oamenii prinşi în cursele diavolului şi ale duhurilor necurate (Chiril, *ad loc.*).

33,5 „S-a umplut": TM are „El a umplut". ♦ „Sionul" reprezintă figurat Biserica lui Hristos (Chiril, *ad loc.*).

33,6 În TM: „[El] va fi siguranţa vremii tale, comoară de mântuire, înţelepciune şi ştiinţă; frica de *YHWH* va fi comoara lui" (a Sionului). ♦ „în vistierii": Ioan Casian (ACCS, p. 229) comentează un text mai apropiat de actualul TM: „Oricine este bine întemeiat în iubire se va ridica la această desăvârşită treaptă care este frica venită din iubire. Nu spaima de pedeapsă sau dorinţa de răsplată, ci, mai degrabă, respectul şi afecţiunea pe care un fiu le are pentru un tată bun, un frate pentru un frate, un prieten pentru un prieten, o soţie pentru un soţ. Aceasta este frica a cărei strălucire a fost descrisă de profeţi. Înţelepciunea şi cunoştinţa sunt *bogăţii* ale mântuirii, dar *comoara* ei este frica de Domnul. Pentru că bogăţiile mântuirii, adică înţelepciunea şi cunoştinţa lui Dumnezeu, nu pot fi păstrate fără frica de Domnul. Aceasta este frica la care sunt invitaţi sfinţii şi nu le va lipsi desăvârşirea". ♦ „evlavie": gr. εὐσέβεια, „pietate", „cucernicie".

33,8 În TM sensul nu e cu totul sigur, dar se poate înţelege: „Drumurile s-au pustiit, au încetat cei ce trec pe cale; a fost rupt legământul, au fost dispreţuite cetăţile (după mss. Qumran, «martorii»), nu se mai ţine seama de nimeni". ♦ „frica de neamuri": *litt.* „frica neamurilor", unde al doilea termen poate fi la genitiv obiectiv sau subiectiv. Theodoret

a încetat frica de neamuri
şi legământul cu ei se înlătură;
pe aceştia nu-i mai socotiţi oameni.
[9] S-a tânguit pământul,
s-a ruşinat Libanul,
mlaştină a ajuns Saronul;
Galileea şi Carmelul vor ieşi la iveală.
[10] „Acum Mă voi ridica – zice Domnul –
acum voi fi slăvit,
acum voi fi înălţat;
[11] acum veţi vedea,
acum veţi simţi;
deşartă va fi puterea duhului vostru,
focul vă va mistui.
[12] Şi neamurile vor fi arse,
ca un mărăcine aruncat şi ars pe un câmp."

[13] Vor auzi cei de departe ceea ce am făcut,
vor cunoaşte cei de aproape puterea Mea.
[14] Îndepărtatu-s-au nelegiuiţii din Sion;

(*ad loc.*) comentează: stăpânul nostru Hristos a distrus complet templele demonilor, iar demonii, odinioară divinizaţi, sunt biciuiţi acum în preajma mormintelor sfinţilor martiri şi plâng cu amar: „porunceşte-ne să intrăm în turma de porci" (Mc. 5,12); pactul cu idolii a fost rupt şi căile pierzării au fost pustiite, iar teama deşartă a neamurilor a încetat. Cei care au rămas în rătăcire, adică au rămas „fideli pactului cu demonii", nu mai pot fi socotiţi în rândul oamenilor.

33,9 „Galileea şi Carmelul vor ieşi la iveală": TM are „Başanul şi Carmelul se vor scutura". ♦ Libanul era vestit pentru cedrii lui; Şaronul, pentru trandafiri; Carmelul, pentru recolte, iar Başanul pentru vite. Galileea „va ieşi la iveală", pentru că de acolo vor veni apostolii.

33,10-11 Ciprian al Cartaginei tâlcuieşte aceste versete în relaţie cu Dan. 7,13-14; Ps. 110,1-2; Apoc. 1,12-18 şi Mt. 28,18-20.

33,11 „veţi simţi": gr. αἰσθηθήσεσθε se poate traduce şi „veţi pricepe, veţi înţelege, veţi şti". ♦ În TM: „Aţi zămislit pleavă, veţi naşte paie; suflarea voastră e foc ce vă va mistui".

33,14-16 În TM: „[14] S-au îngrozit în Sion păcătoşii, tremur i-a cuprins pe cei fără de lege: Cine poate sta lângă un foc mistuitor? Cine poate sta lângă văpaia cea de-a pururi? [15] Cel care umblă întru dreptate şi grăieşte adevărul; care dă la o parte câştigul cel din jaf, care-şi scutură mâna ca să nu primească plocon, care-şi astupă urechile ca să nu audă

tremur îi va apuca pe cei necucernici.
Cine vă va da de veste că arde un foc?
Cine vă va da de veste despre lăcaşul cel veşnic?
15 Cel ce umblă în dreptate, grăind despre calea cea dreaptă,
urând fărădelegea şi strâmbătatea,
scuturându-şi mâinile de plocoane,
astupându-şi urechile ca să nu audă judecată de sânge,
închizându-şi ochii ca să nu vadă nedreptatea,
16 acesta va locui
în peşteră înaltă din stâncă tare;
i se va da pâine
şi apa lui va fi de încredere.

17 Veţi vedea un rege cu slavă,
ochii voştri vor vedea un pământ de departe.
18 Sufletul vostru va cugeta la frica [de odinioară]:
Unde sunt cărturarii? Unde sunt sfetnicii?
Unde este cel ce-i numără pe cei ce au fost crescuţi,
19 popor mic şi mare?
Nu s-au sfătuit cu el,
nici el nu a cunoscut grai adânc,

---

de [vărsare de] sânge şi îşi închide ochii să nu mai vadă răul. 16 Acesta va locui întru înălţime, tăria stâncilor va fi scăparea lui; pâine i se va da lui şi apa îi va fi asigurată".

33,15 „scuturându-şi mâinile de plocoane": Grigore cel Mare (ACCS, p. 231), care avea în vedere versiunea latină a secvenţei, *excutit manus suas ab omni munere*, comentează: cel ce îşi păstrează mâinile curate de *orice* dar. Oricine săvârşeşte o slujire sfântă îşi ţine mâinile curate de *orice fel* de dar: nu numai că nu cere bani, dar nici măcar nu primeşte favoruri omeneşti pentru slujba lui: „în dar aţi primit, în dar să daţi" (Mt. 10,8). ♦ „astupându-şi": *litt.* „îngreunându-şi".

33,16 „Apa de încredere" reprezintă, după interpretarea lui Theodoret şi a lui Chiril, apa botezului, iar „pâinea", pe Hristos.

33,17 „cu slavă": TM are „în frumuseţea lui".

33,18 „Unde sunt cărturarii?... crescuţi": TM are: „Unde este cel care scrie? Unde este cel care cântăreşte? Unde este cel care numără turnurile?".

33,18-19 Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) aplică aceste versete cărturarilor, preoţilor şi fariseilor, care îşi folosesc autoritatea şi învăţătura pentru a ridica poporul împotriva lui Hristos.

33,19 În TM: „Poporul cel trufaş nu-l vei mai vedea, pe cel cu grai (*litt.* buze) obscur (*litt.* adânci), de neînţeles, cu limbă bâlbâită, de nedesluşit" – aluzie la asirieni.

încât un popor dispreţuit să nu audă,
şi cel ce aude nu are înţelegere.
20 Iată Sionul, cetatea mântuirii noastre!
Ochii tăi vor vedea Ierusalimul, cetate bogată;
corturi care nu se vor clătina,
nici nu se vor muta ţăruşii cortului lui până în veacul veacului,
nici funiile lui nu se vor rupe.
21 Că numele Domnului este mare pentru voi;
va fi un loc pentru voi,
râuri şi canale, întinse şi largi.
Să nu mergi pe calea aceasta,
şi nici să nu umble corabie dusă [de vânt].
22 Căci Dumnezeul meu este mare; Domnul nu mă va ocoli.
Domnul este judecătorul nostru, Domnul este stăpânul nostru,
Domnul este împăratul nostru; El ne va mântui.

23 S-au rupt funiile tale,
fiindcă nu erau tari.
Catargul tău s-a plecat; nu va slobozi pânzele,
nu va ridica semn până nu va fi dat spre jaf;
de aceea mulţi şchiopi vor lua pradă.
24 Şi poporul care locuieşte acolo nu va zice „Am ostenit";
căci păcatul lor a fost iertat.

34 1 Apropiaţi-vă, neamuri,

33,20 „cetatea mântuirii": TM are „cetatea sărbătorilor". ♦ „cetate bogată": TM are „lăcaş sigur". ♦ Pentru Chiril (*ad loc.*), cuvântul „cort" este folosit aici în înţelesul de „lăcaş de închinare", în perspectivă mesianică, Biserica. „Ţăruşii" şi „funiile" sunt martirii şi apostolii. Ţăruşii, îngropaţi în pământ (nevăzuţi cu ochii), sunt cei ce susţin tot ce se vede deasupra.

33,21 În TM: „Acolo *YHWH* în măreţie va fi pentru noi loc de râuri şi canale largi, dar pe care nu merg corăbii cu vâsle, nici vase puternice nu le străbat". Corăbiile ar putea simboliza puterile străine, care, spre deosebire de evrei, aveau flotă – Egiptul, Mesopotamia, Fenicia. ♦ Chiril (*ad loc.*) înţelege prin „râuri şi canale" pe sfinţii evanghelişti, pe apostoli şi pe toţi cei care conduc Biserica, cei care adapă sufletele credincioşilor, având drept izvor unic pe Hristos.

33,23 În TM: „Funiile te-au lăsat, nu mai ţin catargul, nu mai desfăşoară stindardul/pânzele; atunci se împarte prada [aşa de] multă [încât şi] şchiopii jefuiesc din ea".

şi ascultaţi, căpetenii!
Să asculte pământul şi cei de pe el;
lumea şi poporul din ea.
2 Fiindcă mânia Domnului [este] peste toate neamurile
şi urgia Lui peste numărul lor,
ca să-i piardă şi să-i dea spre junghiere.
3 Iar răniţii lor vor fi aruncaţi, şi morţii,
şi se va ridica miasma lor;
şi munţii vor fi stropiţi de sângele lor.
4 Cerul se va înfăşura ca un sul
şi toate stelele vor cădea
ca frunzele din vie,
cum cad frunzele din smochin.

5 „S-a îmbătat sabia Mea în cer;
iată, se va coborî peste Idumeea
şi peste poporul pierzării, cu judecată."
6 Sabia Domnului s-a umplut de sânge,

34–35 Acest fragment este numit de unii biblişti „Apocalipsa mică a lui Isaia" (spre deosebire de pericopa 24–27, care ar fi „Apocalipsa mare"), pentru că descrie războiul final al Domnului împotriva duşmanilor, care se încheie cu biruinţa Lui definitivă.
34,1 „căpetenii": TM are „popoare". ♦ „poporul din ea": TM are „tot ce vine din ea".
34,2 „numărul": TM are „oştirea".
34,4 La începutul versetului, TM are în plus: „Se va strica toată oştirea cerurilor". ♦ „stelele": TM are „oştirea", cu acelaşi sens; LXX explicitează termenul ebraic. ♦ „se va înfăşura ca un sul": în Antichitate, textele erau scrise pe fâşii lungi de papirus sau de pergament, înfăşurate în formă de suluri în jurul unui ax, de unde până astăzi termenul de „volum", derivat din lat. *volvo, -ere*, „a învârti", „a rostogoli", „a înfăşura".
34,5-15 Biruinţa lui Dumnezeu asupra Idumeii, văzută ca „duşmanul" prin excelenţă al lui (*cf.* nota la Ier. 30,1, în prezentul volum).
34,5 „poporul pierzării": Origen (*Omilii la Ieşirea*, PSB 6, p. 85) vede aici o aluzie la idolii păgânilor, la demonii cărora aceştia li se închină, „duhuri ale răutăţii răspândite în văzduhuri". Şi tradiţia rabinică acceptă vechile credinţe conform cărora fiecare popor de pe pământ îşi are un înger în cer. ♦ „cu judecată": Ieronim (ACCS, p. 236) comentează: Dumnezeu nu i-a cruţat pe îngerii căzuţi, care şi-au pierdut locul ceresc din vina lor. De aceea El spune prin Isaia: „Sabia Domnului s-a umplut de sânge" (v. 6); orice om păcătos va muri, nu de o sabie propriu-zisă, ci de o sabie duhovnicească, nevăzută, cu care vor fi loviţi toţi cei care nu se vor căi de păcatele lor.
34,6 „Bosor": ebr. *Boʿrāh*, localitate situată la cca 35 km sud-est de Marea Moartă, pe atunci capitala Idumeii.

s-a îngreunat de grăsimea mieilor
şi de grăsimea ţapilor şi a berbecilor.
Căci este jertfă pentru Domnul în Bosor
şi junghiere mare în Idumeea.
7 Şi cei tari vor cădea împreună cu ei,
şi berbecii, şi taurii.
Şi se va îmbăta pământul de sânge
şi de grăsimea lor se va sătura.

8 Căci [este] ziua judecăţii Domnului
şi anul de plată pentru judecata Sionului.
9 Şi văile lui se vor preschimba în smoală
şi pământul lui, în pucioasă;
pământul lui va arde ca smoala,
10 zi şi noapte,
şi nu se va stinge în veac,
şi fumul lui se va ridica;
timp de generaţii va fi pustiu,
vreme îndelungată.
11 Şi vor locui în ea păsări
şi arici şi ibişi şi corbi.

34,7 „cei tari": TM are „bivolii". ♦ „berbecii": TM are „armăsarii". Mulţimea animalelor sugerează dimensiunile dezastrului.
34,8 „ziua judecăţii": TM are „ziua răzbunării". Despre pedepsirea edomiţilor, *cf.* şi 35,4; 63,4; Ier. 27[50 TM],28; 28[51],6.11. ♦ La judecată va veni tot neamul lui Adam, după învierea din morţi, *cf.* Mt. 25,31-46; 1Cor. 15,51.52; Evr. 9,27; Apoc. 20,11-15, precum şi îngerii căzuţi, *cf.* 2Pt. 2,4; Iuda 1,6. Atunci se vor descoperi tainele inimilor, *cf.* Lc. 8,17; 12,2.3.
34,9 „văile": mai exact, „râpile"; TM are „şuvoaiele/torenţii", văile care se umplu de apă numai în sezonul ploilor. ♦ „Smoala", „pucioasa", „focul" trimit la pedepsirea Sodomei şi Gomorei (Gen. 19,23-29).
34,10 „vreme îndelungată": TM are „nu se va trece pe acolo".
34,11 „în ea": *i.e.* în Idumeea. ♦ „păsări": TM are un termen cu identificare nesigură – după unii „pelican, cormoran", după alţii „bufniţă", oricum, o pasăre necurată, care nu putea fi adusă jertfă. ♦ „ibişi": TM are „cucuvaie". ♦ Al doilea hemistih în TM: „[Dumnezeu] va întinde asupră-i funia de măsurat a nimicului şi nivela hăului"; „nimicul" (ebr. *tohū*) şi „hăul" (ebr. *bohū*) definesc haosul iniţial în Gen. 1,2. ♦ „Sfoara de măsurat" este aici instrument al judecăţii şi al pedepsei. ♦ „onokentauri": gr. ὀνοκέντ-ταυροι, *litt.* „măgari-centauri".

Şi se va arunca peste ea sfoara de măsurat pustiul,
şi onokentauri vor locui în ea.
12 Căpeteniile ei nu vor mai fi,
căci regii şi căpeteniile
şi mai-marii ei vor fi daţi pieirii.
13 Şi vor creşte în cetăţile lor copaci spinoşi
şi în fortăreţele ei.
Şi va fi sălaş de sirene
şi ogradă de struţi.
14 Demonii se vor întâlni cu onokentaurii
şi vor striga unul către altul;
acolo se vor odihni onokentaurii,
căci şi-au aflat odihnă.
15 Acolo aricioaica şi-a făcut vizuină
şi pământul i-a ocrotit puii în siguranţă;
acolo s-au întâlnit căprioare
şi şi-au văzut feţele una alteia.
16 Au trecut în număr [mare]
şi nici una dintre ele nu a pierit;
nu s-au căutat una pe alta.

34,12 Începutul versetului în TM: „Nobilii ei o vor numi *Nu-i Acolo Regat*" – textul e dificil, traducerile divergente.
34,13 „şi în fortăreţele ei": TM are „şi în fortăreţele ei, mărăcini şi urzici". ♦ „copaci spinoşi": Grigore cel Mare (ACCS, p. 237), comentând un text mai apropiat de cel ebraic (*cf.* Vulg. *orientur in domibus eius spinae et urticae*), înţelege prin „mărăcini" tulburarea gândurilor, iar prin „spini", împunsătura păcatelor. De aceea mărăcinii şi spinii răsar în casele Babilonului, pentru că într-o minte dezordonată apar intenţii şi dorinţe păcătoase, care răpesc conştiinţa cea bună. ♦ „sirene": TM are „şacali" (vezi şi nota la Ier. 27,39, din volumul de faţă).
34,14 În TM: „Pisicile sălbatice (ebr. *ţiyîm*, cu identificare nesigură, oricum denumeşte un animal sălbatic care urlă) se întâlnesc cu şacalii/hienele, satirii vor striga unul la altul; acolo se va aşeza şi *Lîlîth* şi va afla odihnă". *Lîlîth* – demon feminin nocturn, preluat din mitologia Mesopotamiei. Listă asemănătoare la vv. 13,21-22.
34,15 „aricioaica": TM are *qiphôz*, după unii un soi de şarpe, după alţii o specie de bufniţă. ♦ „căprioare": TM are „vulturi/ulii". ♦ Pentru Grigore cel Mare, ariciul simbolizează duplicitatea minţii nesincere, care se apără cu isteţime; atunci când ariciul este descoperit, i se văd capul, picioarele şi tot corpul. Dar când este prins, se face ghem, îşi strânge picioarele, îşi ascunde capul şi nu se mai vede.
34,16 „Au trecut în număr [mare]": TM are „Căutaţi în Cartea lui *YHWH* şi citiţi".

Căci Domnul le-a dat poruncă
şi Duhul Lui le-a adunat.
17 El însuşi le-a aruncat sorţii
şi mâna Lui le-a împărţit să pască.
În veac veţi moşteni [ţara],
din neam în neam se vor odihni în ea.

35 1 Veseleşte-te, pustie însetată!
Să se bucure pustia
şi să înflorească precum crinul!
2 Şi vor înflori şi se vor veseli
pustiurile Iordanului;
slava Libanului i-a fost dată
şi cinstea Carmelului;
şi poporul Meu va vedea slava Domnului,
măreţia lui Dumnezeu.
3 Întăriţi-vă, mâini neputincioase,
şi voi, genunchi slăbănogiţi!
4 Mângâiaţi-vă,
cei descurajaţi în cuget!
Întăriţi-vă, nu vă temeţi!

34,17 „le-a împărţit să pască": TM are „le-a împărţit [locul] cu funia". ♦ „veţi moşteni [ţara]": TM are „o vor moşteni".
35 Întoarcerea celor izbăviţi de Domnul, imagine a lumii mântuite.
35,1 „Pustia" poate fi văzută ca un simbol pentru neamurile păgâne, lipsite de cunoaşterea lui Dumnezeu, dar şi pentru sufletul care tânjeşte după izvoarele Duhului Sfânt, aşa cum strigă David: „Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu" (Ps. 41,2).
35,2 „cinstea Carmelului": TM are „strălucirea Carmelului şi a Şaronului". ♦ „măreţia lui Dumnezeu": TM are „măreţia Dumnezeului nostru". ♦ „măreţia": gr. τὸ ὕψος, *litt.* „înălţimea". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Carmelul" este aici Iudeea, pentru că era plină odinioară de roadele profeţiilor, iar Libanul este aici numele pe care Sfânta Scriptură îl dă Ierusalimului (*cf.* Iez. 17,3.12.13).
35,3 „Întăriţi-vă": acest verset este pus de Eusebiu în relaţie cu vindecarea paraliticului (Lc. 5,18).
35,4 „Mângâiaţi-vă": nu apare în TM. ♦ Al doilea hemistih în TM: „Iată Dumnezeul vostru! Răzbunarea vine, răsplata lui Dumnezeu. El însuşi vine să vă mântuiască". ♦ „El însuşi va veni": Augustin (ACCS, p. 242) comentează: „Nici înger, nici sol; trebuia ca El să se nască în trup, să fie prunc, să stea în iesle, înfăşat în hăinuţe, alăptat; să crească mare şi, în final, să fie dat morţii".

Iată, Dumnezeul nostru răsplăteşte la judecată şi va răsplăti:
El Însuşi va veni şi ne va mântui.

5 Atunci se vor deschide ochii orbilor
şi urechile surzilor vor auzi.
6 Atunci şchiopul va sări asemenea cerbului
şi limba celor gângavi se va dezlega.
Căci a ţâşnit apă în pustie
şi vale [cu apă] în pământ însetat;
7 locul uscat se va preschimba în baltă
şi în pământul însetat va fi izvor de apă;
acolo va fi veselia păsărilor –
stufăriş şi bălţi.

8 Acolo va fi cale curată

35,6 „limba celor gângavi se va dezlega": TM are „va striga de bucurie limba celui mut". ♦ „vale": TM are „şuvoaie", ca la v. 34,9.

35,5-6 Eusebiu (*apud* Theodoret, *ad loc.*, nota 3) explică: „Profeţia s-a împlinit în Hristos, doctorul trupurilor şi al sufletelor, prin care a încetat orbirea idolatră a oamenilor; a încetat surzenia şi şchiopătarea pentru cei care s-au deschis învăţăturii dumnezeieşti şi aleargă spre evlavie; a încetat bâlbâiala celor legaţi de diavol pentru a împiedica cunoaşterea adevărată a lui Dumnezeu". Eusebiu crede că această „bâlbâială" sau „gângăveală" îi poate caracteriza şi pe cei care, în vremurile rătăcirii dinainte de Hristos, au avut păreri adevărate despre dumnezeire. ♦ „Ne-am obişnuit să acordăm o semnificaţie spirituală acestor profeţii, prin analogie cu bolile fizice vindecate de Domnul. Totuşi, ele au fost împlinite literal, arătând astfel că profeţii au prezis în ambele sensuri, cu excepţia faptului că foarte multe din cuvintele lor pot fi înţelese pur şi simplu fără vreo obscuritate alegorică" (Tertulian, ACCS, p. 245). ♦ „Că aceste rostiri sunt profetice o demonstrează certitudinea că asemenea evenimente nu s-au petrecut în perioada Vechiului Testament; Neeman s-a curăţit de lepră, Ilie a înviat un mort, ca şi Elisei, dar nici un surd nu a auzit, nici un şchiop nu a săltat, şi cu atât mai puţin un orb din naştere să capete vedere" (Atanasie, ACCS, p. 245).

35,7 „locul uscat": TM are „locul ars". ♦ „acolo va fi veselia păsărilor – stufăriş şi bălţi": TM are „în vizuina şacalilor, locul lor de odihnă, iarba se va face trestie şi papură". ♦ „baltă": în gr. plural, ἕλη, *litt.* „bălţi", „mlaştini".

35,8 După „[om] necurat", a doua parte a versetului în TM este: „aceasta va fi pentru ei calea de urmat (*litt.* de umblat) şi nici chiar cel neştiutor nu va rătăci". ♦ „Cei risipiţi" sunt, după părerea lui Chiril (*ad loc.*), neamurile pe care Satan le-a rătăcit şi care acum învaţă să cunoască drumul cel drept şi fără prihană, care duce la o viaţă sfântă. Theodoret, pe

şi cale sfântă se va numi;
nu va trece pe acolo [om] necurat,
nici nu va fi acolo cale necurată,
cei risipiţi vor merge pe ea[a]
şi nu se vor rătăci.
9 Şi nu va fi acolo nici leu,
nici vreo fiară rea nu se va sui pe ea,
nici nu se va afla acolo,
ci vor umbla pe ea cei răscumpăraţi.
10 Şi cei adunaţi pentru Domnul se vor întoarce
şi vor veni în Sion cu veselie;
veselie veşnică asupra capului lor;
căci asupra capului lor [va fi] laudă şi bucurie,
veselia îi va cuprinde:
durerea şi întristarea şi suspinarea au fugit.

36 1 Şi a fost aşa: în anul al paisprezecelea al regelui Ezekias, Sennacherim, regele asirienilor, s-a suit asupra cetăţilor întărite ale Iudeii şi le-a cucerit. 2 Regele asirienilor l-a trimis pe Rapsakes din Lachis la Ierusalim, la regele

---

de altă parte, se gândeşte la Sfinţii Apostoli, cei „risipiţi" de Domnul la propovăduire şi regăsiţi apoi în împărăţia Noului Ierusalim.

35,10 „cei adunaţi pentru Domnul": TM are „cei răscumpăraţi ai lui *YHWH*". ♦ „Ce va fi acolo (în Rai)? Nădejde nu va mai fi atunci când cele nădăjduite sunt de faţă; nădejdea ne este foarte necesară nouă aici, în exilul nostru" (Augustin, ACCS, p. 246).

36–39 O pericopă asemănătoare cu 4Rg. 18,13–20,19. (Vezi şi notele *ad loc.* în prezenta ediţie.)

36,1 „anul al paisprezecelea al regelui Ezekias": probabil 701 î.H., conform analelor asiriene. Aceleaşi anale vorbesc de 46 de cetăţi fortificate cucerite de asirieni (*cf.* Harper-Collins, nota *ad loc.*). ♦ Sennacherim, ebr. *Sanᵉḥērībh*, fiul lui Sargon, a domnit peste Asiria între anii 705 şi 681 î.H. La urcarea pe tron, a trebuit să facă faţă răzvrătirii mai multor părţi ale imperiului, mai ales în Babilon şi în Siria-Palestina, cu sprijinul Egiptului. După o campanie rapidă şi victorioasă în Babilon, şi-a îndreptat atacurile împotriva coaliţiei antiasiriene din vestul imperiului, al cărei conducător era Ezekias. În acest context Sennacherim atacă regatul lui Iuda, în 701 î.H. (*cf.* DB, *s.u.* „Sanherib").

36,2 „Rapsakes": nu este, de fapt, un antroponim, ci denumeşte o înaltă funcţie în statul asirian, la origine mare paharnic, apoi şi căpetenie militară şi, poate, guvernator de provincie (*cf.* şi nota la 4Rg. 18,17 în prezenta ediţie). ♦ „Lachis": ebr. *Lākhīš*, cetate fortificată din Iudeea, pe drumul dintre Gaza şi Ierusalim. ♦ „la apeductul iazului de

Ezekias, cu oştire multă. Şi s-a oprit la apeductul iazului de sus, pe drumul Ţarinii Nălbitorului. [3] Şi i-a ieşit înainte Eliakim, iconomul, fiul lui Helchias, şi Somnas, scribul, şi Ioach, cronicarul, fiul lui Asaf. [4] Şi Rapsakes le-a zis: „Spuneţi-i lui Ezekias: «Acestea le spune marele rege, regele asirienilor: Pe ce te bizui? [5] Oare cu planuri sau cu vorbe din buze se face rânduială de luptă? Şi acum în cine ţi-ai pus nădejdea, de eşti răzvrătit împotriva mea? [6] Iată, te încrezi în Egipt, în acest toiag de trestie frântă: dacă se sprijină cineva pe el, îi va intra în mână. Aşa este Faraon, regele Egiptului, şi toţi cei care se încred în el. [7] Iar dacă ziceţi: 'În Domnul Dumnezeul nostru ne-am pus nădejdea', [8] înţelegeţi-vă acum cu domnul meu, regele asirienilor, şi vă voi da două mii de cai, dacă sunteţi în stare să daţi călăreţi pentru ei. [9] Şi cum veţi putea să staţi în faţa unui singur toparh? Cei care se bizuie

sus": un apeduct (ὑδραγωγός) care aproviziona un bazin de apă (κολυμβήθρα) pentru consumul locuitorilor cetăţii. Vezi şi *supra*, nota 7,3.

36,3 „Eliakim iconomul": mai mare peste slujitorii regelui, administratorul casei regale. ♦ „Somnas": vezi *supra*, notele 22,15-16. Se vede că a ajuns pe un post inferior, pierzându-şi funcţia importantă, de „vistiernic/iconom", pe care a preluat-o Eliakim. ♦ „Ioach": ebr. *Yô'āḥ*.

36,6 „trestie frântă": o expresie asemănătoare, „trestie zdrobită" (κάλαμον συντετριμμένον), apare şi mai jos, în v. 42,3 (metafora de aici este citată şi în Noul Testament, în Mt. 12,20). ♦ „şi toţi cei care...": TM are „pentru toţi...". ♦ „Cel ce a lăsat fapta şi se reazemă pe cunoştinţa simplă ţine, în loc de sabie cu două tăişuri, băţ de trestie, care în vreme de război găureşte mâna şi strecoară în ea otrava firii înainte de aceea a vrăjmaşilor" (Marcu Ascetul, *Filocalia*, vol. I, p. 295).

36,8 În TM versetul continuă: „Oare nu Acesta este Cel căruia Ezekias I-a desfiinţat locurile înalte şi altarele de jertfă şi le-a zis [celor din] Iuda şi Ierusalim: «Înaintea acestui altar să vă închinaţi»?". În concepţia asirianului, „zeul" lui Ezekias e supărat pe el fiindcă i-a dărâmat sanctuarele şi deci nu-i va da biruinţă. Se ştie că Ezekias a iniţiat o reformă religioasă în sensul monoteismului strict. ♦ „înţelegeţi-vă": gr. μείχθητε, *litt.* „amestecaţi-vă".

36,9 „să staţi în faţa": *litt.* „să vă întoarceţi spre faţa". ♦ În TM: „Cum veţi face să dea înapoi un singur guvernator, din slugile cele mai mărunte ale stăpânului meu, de vreme ce vă bizuiţi pe Egipt pentru car şi călăreţ?". ♦ „toparh": probabil de la *topos* şi *arche*, în traducere exactă „mai-marele locului", guvernatorul unui district, un funcţionar subordonat regelui, a cărui putere e atât de mare încât nu poate fi privit în faţă fără să cazi la pământ. Mai clar în Vulg.: *quomodo sustinebis faciem*. Un exemplu similar este relatat de Cezar în *Războiul galic*, când romanii nu puteau susţine privirea (*acies oculorum*) luptătorilor germanici. ♦ „slugi": Theodoret explică: „Cei ce s-au încrezut în egipteni sunt sclavi şi fugari, deoarece Achaz a plătit un tribut asirienilor de frica

pe egipteni pentru cal şi călăreţ sunt nişte slugi. [10] Şi acum, oare, fără Domnul ne-am suit noi asupra acestei ţări, ca să ne războim cu ea?»"
[11] Şi au zis către el Eliakim şi Somnas şi Ioach: „Vorbeşte către servitorii tăi în aramaică, fiindcă noi înţelegem; nu ne vorbi în evreieşte. De ce vorbeşti în auzul oamenilor de pe zid?" [12] Dar Rapsakes le-a zis: „Oare la domnul vostru sau la voi m-a trimis domnul meu să grăiesc aceste cuvinte? Oare nu la oamenii care stau pe zid, ca să mănânce balegă şi să bea pişat împreună cu voi?"
[13] Şi s-a ridicat Rapsakes şi a strigat cu glas mare în evreieşte, şi a zis: „Ascultaţi cuvintele marelui rege, regele asirienilor! [14] Acestea le spune regele: «Să nu vă înşele Ezekias cu vorbe care nu pot să vă izbăvească. [15] Să nu vă zică vouă Ezekias: 'Dumnezeu vă va izbăvi şi această cetate nu va fi dată în mâinile regelui asirienilor.' [16] Nu-l ascultaţi pe Ezekias.» Acestea le spune regele asirienilor: «Dacă vreţi să fiţi binecuvântaţi, ieşiţi la mine; şi veţi mânca fiecare din via sa şi din smochini; şi veţi bea apă din fântâna voastră, [17] până voi veni să vă iau într-un pământ ca pământul vostru, un pământ cu grâu şi cu vin şi cu pâini şi cu vii. [18] Să nu vă înşele Ezekias, zicând: 'Dumnezeul vostru vă va izbăvi.'. Oare şi-a izbăvit vreunul din zeii neamurilor ţara sa din mâinile regelui asirienilor? [19] Unde este zeul

sirienilor, în timp ce Ezekias, bizuindu-se pe credinţa lui, nu a plătit acest tribut şi i-a numit «slugi» pe cei care căutau refugiu la egipteni".

36,10 Câteva mss. greceşti şi TM adaugă: „Domnul este Cel ce mi-a zis: «Suie-te împotriva acestei ţări şi o nimiceşte»".

36,11 „aramaică": gr. Συριστί, ebr. *'arāmīth*. Aramaica, limbă est-semitică, avea să devină limbă oficială a diplomaţiei orientale. În vremea lui Ezekias, aramaica era cunoscută numai de către marii dregători ai regatului. Mai târziu însă, după întoarcerea evreilor din exil, ea avea să devină şi limba poporului; în ea vor vorbi Domnul Iisus şi apostolii Săi.

36,12 Theodoret omite versetul în comentariul său; nuanţa exactă, foarte peiorativă, se pierde adesea în traducerile eufemistice.

36,14 „vorbe care nu pot să vă izbăvească": după alte mss., regele Ezekias este cel „care nu poate să vă izbăvească".

36,16 „Dacă vreţi să fiţi binecuvântaţi": TM are „faceţi pace cu mine"; ebr. *b'rākhāh*, „binecuvântare", ajunge să însemne şi „tratat de pace".

36,17 „voi veni să vă iau": de fapt se anunţa o deportare, precum cea a triburilor din nord, după căderea Samariei (721 î.H.); regatul lui Iuda va fi salvat de această dată, dar va avea o soartă asemănătoare mai târziu, în urma invaziei babiloniene.

36,19 „Aimath... Arphath": ebr. *Ḥamāth... 'Arpādh*, cetăţi-state arameene din nordul teritoriului sirian. Cucerite de Tiglat-Palassar al III-lea în 740 î.H., se răscoală împreună cu

din Aimath şi Arphath? Şi unde este zeul cetăţii Seppharim? Au fost ei oare
în stare să izbăvească Samaria din mâna mea? [20] Care dintre zeii tuturor
acestor neamuri şi-a izbăvit ţara din mâna mea, ca Dumnezeu să scape
Ierusalimul din mâna mea?»"
[21] Iar ei tăceau, şi nimeni nu i-a răspuns un cuvânt, fiindcă regele poruncise
ca nimeni să nu răspundă. [22] Şi Eliakim, iconomul, fiul lui Helchias, şi
Somnas, scribul oştirii, şi Ioach, cronicarul, fiul lui Asaph, au intrat la
Ezekias cu hainele sfâşiate, şi i-au vestit cuvintele lui Rapsakes.

37 [1] Când regele Ezekias a auzit [acestea], şi-a sfâşiat hainele şi s-a
îmbrăcat cu sac, apoi s-a suit la Casa Domnului. [2] Şi i-a trimis pe Eliakim,
iconomul, şi pe Somnas, scribul, şi pe cei mai bătrâni preoţi, îmbrăcaţi cu
sac, la profetul Isaia, fiul lui Amos. [3] Şi i-au zis: „Acestea le spune Ezekias:
«Zi de strâmtorare şi de ocară şi de mustrare şi de urgie este ziua de astăzi,
căci a venit chinul asupra celei ce naşte, dar nu are putere să nască. [4] Să
asculte Domnul Dumnezeul tău cuvintele lui Rapsakes, cu care regele
asirienilor l-a trimis ca să-L ocărască pe Dumnezeul cel viu, să-L ocărască
prin vorbele pe care le-a auzit Domnul Dumnezeul tău. Roagă-te către
Domnul Dumnezeul tău pentru aceştia care au mai rămas.»"
[5] Slujitorii regelui au venit la Isaia, [6] şi Isaia le-a spus: „Aşa să vorbiţi către
stăpânul vostru: Acestea le spune Domnul: «Nu vă temeţi de cuvintele pe
care le-aţi auzit, cu care M-au ocărât trimişii regelui asirienilor. [7] Iată, Eu
voi trimite asupra lui un duh şi, după ce va auzi o veste, se va întoarce în
ţara lui; şi va cădea de sabie în pământul lui.»"

Damascul şi Samaria în 720 î.H. şi sunt recucerite de Sargon al II-lea. ♦ „Seppharim": ebr. *S'phar'wāyim*, cetate din aceeaşi zonă, cucerită de Sargon; nu a fost localizată cu certitudine (*cf.* şi 4Rg. 17,24). ♦ „Samaria": ţinutul a fost cumpărat cu doi talanţi de argint de la un anume Şemer (LXX Somoron), de către Omri, regele lui Israel, care a şi construit cetatea Samaria (după numele primului posesor), în 925 î.H. A fost cucerită de Sargon al II-lea, după trei ani de asediu, în 721 î.H. Alexandru Macedon avea să o populeze cu siro-macedoneni, iar Irod cel Mare va reconstrui cetatea, cu numele de Sebasta (lat. Augusta).

36,22 „scribul": gr. γραμματεύς, dregător cu funcţie de „secretar", „copist"; în acest context, scribul însărcinat cu evidenţa contingentelor militare.

37,4 „să-L ocărască prin vorbele": alte mss. au „să ocărască cuvintele". Din aceste cuvinte se vede evlavia lui Ezekias, care este sensibil înainte de toate la ocara adusă Dumnezeului celui viu, pus în rând cu diverse zeităţi locale. Vezi *infra*, v. 19.

37,7 „va cădea...": TM are „îl voi face să cadă...". ♦ Este vorba, probabil, de un „duh de teamă" că va fi atacat de Tharaka, amplificat şi de vestea unui complot în Babilon.

[8] Şi Rapsakes s-a întors şi l-a aflat pe rege împresurând Lomna. Şi regele
asirienilor a auzit [9] că Tharaka, regele etiopienilor, a ieşit ca să-l împre-
soare. Şi, aflând acestea, s-a întors şi a trimis soli la Ezekias, zicând:
[10] „Aşa să-i spuneţi lui Ezekias, regele Iudeii: Să nu te înşele Dumnezeul
tău, în care ţi-ai pus nădejdea, zicând: «Ierusalimul nu va fi dat în mâinile
regelui asirienilor.» [11] Oare nu ai auzit ce au făcut regii asirienilor, cum au
nimicit ei tot pământul? [12] Oare i-au izbăvit zeii neamurilor pe care părinţii
mei le-au nimicit, Gozanul şi Harranul şi Raphes, care se află în ţara Themad?
[13] Unde sunt regii din Aimath şi din Arphath şi ai cetăţii Seppharim, [din]
Anag şi Ugaua?"
[14] Ezekias a primit scrisoarea de la soli şi a deschis-o înaintea Domnului.
[15] Şi Ezekias s-a rugat Domnului, zicând: [16] „Doamne Savaot, Dumnezeul
lui Israel, Cel ce şezi pe heruvimi, Tu singur eşti Dumnezeu peste toate
împărăţiile lumii; Tu ai făcut cerul şi pământul! [17] Ascultă, Doamne; caută,
Doamne, şi vezi cuvintele pe care le-a trimis Sennacherim, ca să-L ocărască
pe Dumnezeul cel viu! [18] Căci cu adevărat regii asirienilor au pustiit

---

37,8 „Lomna": ebr. *Libh'nāh*, cetate regală canaanită cucerită de Iosua (*cf.* Ios. Nav. 10,29-30; 12,15) şi care devine cetate levitică (*cf.* Ios. Nav. 21,13).

37,9 „Tharaka": ebr. *Tir'haqāh*, faraon de origine nubiană, care a domnit în Egipt între anii 690 şi 664 î.H. El conducea probabil trupele egiptene pe care Sennacherim le-a înfrânt la Elteche în 701 î.H.

37,11 În finalul versetului, TM are în plus: „Şi tu vei fi izbăvit?".

37,12 „Gozan": akkad. *Guzana*, oraş din Mesopotamia, pe malul vestic al râului Habor, afluent al Eufratului. Regele asirian o dă ca exemplu de cetate care s-a răsculat în 759 î.H. şi care a fost pedepsită. ♦ „Harran": akkad. *Harrani(m)*, cetate situată pe teritoriul de astăzi al Turciei, pe drumul principal dintre Ninive şi Alep. Terah a locuit acolo împreună cu Avraam (Gen. 11,31; *cf.* Fp. 7,2-4). Iacob a fugit aici ca să scape de Esau (Gen. 29,4). Oraşul este menţionat în texte încă din mileniul al II-lea î.H. cu un templu unde era venerat zeul lunii. Harranul s-a răsculat în 763 î.H. ♦ „Raphes": ebr. *Reţeph*, oraş cucerit de asirieni; textele vechi asiriene menţionează oraşul, însă nu vorbesc despre jefuirea localităţii; aici era popasul caravanelor ce mergeau de la Eufrat la Hamat. În prezent, oraşul Resâfa din Siria. ♦ „Themad": ebr. *T'la'şār*, cetate situată undeva pe cursul superior al Eufratului.

37,13 „Ugaua": ebr. *'Iwwāh* – localitate neidentificată.

37,14 TM povesteşte mai amănunţit: „El a primit scrisoarea din mâna solilor şi a citit-o, apoi s-a suit la Casa Domnului şi a desfăşurat-o înaintea Domnului".

37,17 Prima parte a versetului în TM: „Pleacă-Ţi urechea, *YHWH*, şi auzi, deschide-Ţi ochii, *YHWH*, şi vezi, auzi toate cuvintele...".

37,18 „întreaga lume şi ţara lor": TM are „toate ţările şi pământul lor".

întreaga lume şi ţara lor, [19] şi le-au aruncat idolii în foc, căci nu erau
dumnezei, ci lucruri [făcute] de mâini omeneşti – lemne şi pietre – şi i-au
nimicit. [20] Dar Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, izbăveşte-ne din mâna lor,
ca să ştie orice împărăţie de pe pământ că Tu eşti singurul Dumnezeu."
[21] Şi Isaia, fiul lui Amos, a fost trimis la Ezekias şi i-a zis: „Acestea le
spune Domnul, Dumnezeul lui Israel: «Am auzit cele ce te-ai rugat către
Mine cu privire la Sennacherim, regele asirienilor.» [22] Acesta este cuvântul
pe care l-a grăit Dumnezeu despre el:
«Fiica fecioară a Sionului te-a dispreţuit şi a râs de tine;
fiica Ierusalimului a clătinat din cap la tine.
[23] Pe cine ai ocărât tu şi pe cine ai întărâtat?
Împotriva cui ţi-ai ridicat glasul?
Nu ţi-ai ridicat ochii spre înalt
către Sfântul lui Israel.
[24] Ci prin soli L-ai ocărât pe Domnul,
căci ai zis: 'Cu mulţimea carelor
eu m-am suit pe vârful munţilor
şi până la marginile Libanului;
şi am tăiat semeţia cedrului lui
şi frumuseţea chiparosului;
şi am intrat în partea cea înaltă a pădurii lui,
[25] şi am făcut pod
şi am uscat apele
şi toată apa adunată.'
[26] Nu ai auzit tu oare de multă vreme

37,22-29 Cuvinte de mustrare pe care Dumnezeu, prin Isaia, i le transmite regelui Asiriei ca răspuns la sfidarea pe care l-o aruncase acesta.

37,22 „la tine": TM are „în spatele tău". ♦ Clătinarea capului indică dispreţ şi ameninţare, cum ar spune: „Vai vouă, nu ştiţi ce vă aşteaptă!". Locuitorii Ierusalimului nu numai că nu s-au înfricoşat, dar au cutezat să râdă de temutul rege.

37,23 „Nu ţi-ai ridicat ochii spre înalt": TM are: „Ţi-ai ridicat ochii cu trufie către...".

37,24 „în partea cea înaltă": *litt.* „la înălţimea unei părţi (a pădurii)". ♦ Theodoret înţelege prin „cedri şi chiparoşi" regi şi toparhi, prin „Liban" – neamurile şi prin „Carmel" – pe Israel.

37,25 În TM: „Am săpat şi am băut apă, sub talpa picioarelor mele am secat toate canalele Egiptului / toate canalele împresurărilor". ♦ „toată apa adunată": *litt.* „toată adunarea apei". Apa adunată în lacuri, fântâni sau iazuri era esenţială în anotimpul secetos, dar şi la vreme de asediu.

despre câte am făcut?
Din zile străvechi le-am rânduit,
dar acum le-am arătat,
că voi pustii neamuri din locuri întărite
şi pe cei ce locuiesc în cetăţi tari.
[27] Am slăbit mâinile
şi s-au uscat;
şi au ajuns ca iarba uscată de pe acoperişuri
şi ca troscotul.
[28] Iar acum, Eu ştiu odihna ta,
şi ieşirea ta şi intrarea ta.
[29] Iar mânia ta, cu care te-ai mâniat,
şi întărâtarea ta au urcat la Mine;
voi pune un căpăstru pe nasul tău
şi zăbală în buzele tale
şi te voi întoarce pe calea
pe care ai venit.»"

37,26 În TM: „Nu ai auzit că de mult am pregătit aceasta, din zile străvechi am făurit-o, iar acum înfăptuiesc: tu vei preface în grămezi de dărâmături cetăţi întărite". Asiriei i se atrage atenţia că este doar un instrument în mâna lui Dumnezeu.

37,27 În TM: „Şi locuitorii lor, scurţi la mână, sunt descumpăniţi, ruşinaţi, sunt ca iarba câmpului... şi ca firele de iarbă de pe acoperişuri, ofilite înainte de a creşte". ♦ „Am slăbit mâinile" are sensul „a lăsa (slăbi) frâul (conducerii)", a nu-i mai conduce „cu mână tare şi cu braţ înalt" spre biruinţă. Theodoret (*ad loc.*) comentează un mss. care precizează: „Mi-am oprit mâinile *Mele* şi ei s-au uscat". ♦ „troscotul": iarbă ce creşte pe drumuri şi rezistă la călcătură şi secetă.

37,28 „odihna... ieşirea... intrarea": manieră semitică de a desemna totalitatea acţiunilor vieţii cuiva.

37,29 „voi pune un căpăstru": adică îl voi trata ca pe o vită de povară sau ca pe un sclav. Această manieră de a pedepsi sclavii, prin punerea unei botniţe sau a unui căpăstru, era un obicei întâlnit şi la romani pentru sclavii care serveau la masă (Seneca, *Ad Lucilium* V 47,4). După Athenaios, pare a fi mai degrabă o măsură de igienă pentru bucătari (*Deipnosophistes* 12,548C). Ieronim (*Com. in Isaiam* 11.37.26-29) explică astfel: „Ca să înţelegi că nu poţi să faci ceva prin propria ta putere, ci numai prin voia Mea. Pentru că neamurile nesupuse şi copacii nerodnici merită să fie tăiaţi şi doborâţi prin voi, securea şi fierăstrăul Meu. De aceea, pun un belciug în nările voastre, ca să vă înfrânez hula, şi să nu mai îndrăzniţi a spune cuvinte de acest fel. Vă voi pune şi zăbală în gură, să vă potolească mânia".

30 „Şi acesta [să-ţi fie] semnul: mănâncă în acest an ce ai semănat, în anul al
doilea ce a rămas; iar în cel de-al treilea, semănaţi, seceraţi şi sădiţi vii, şi
mâncaţi rodul lor. 31 Şi cei rămaşi în Iudeea vor prinde rădăcină jos şi vor
face sământă sus. 32 Că din Ierusalim vor ieşi cei rămaşi, şi din muntele
Sionului cei izbăviţi. Râvna Domnului Savaot va face acestea."
33 De aceea, aşa spune Domnul despre regele asirienilor: „Nu va intra în
cetatea aceasta, nici nu va arunca asupra ei săgeată, nici nu va pune
împotriva ei scut, nici nu o va înconjura cu val de pământ, 34 ci pe calea pe
care a venit, pe aceea se va întoarce." Acestea le spune Domnul: 35 „Voi
ocroti cetatea aceasta ca să o mântuiesc, pentru Mine şi pentru David,
slujitorul Meu."
36 Şi a ieşit un înger al Domnului şi a nimicit din tabăra asirienilor o sută
optzeci şi cinci de mii; şi sculându-se în zori, au aflat toate trupurile moarte.
37 Atunci regele asirienilor s-a întors, a plecat şi a stat în Ninive. 38 Şi, pe
când se afla la închinare în casa lui Nasarach, *patachron*-ul lui, Adramelech

---

37,30-35 Cuvinte de încurajare ale Domnului pentru Ezekias.
37,30 „ce ai semănat... ce a rămas": TM are „ce creşte de la sine... ce răsare [din acestea]".
37,36 Consemnările regelui Sennacherim nu menţionează înfrângerea miraculoasă a armatelor asiriene de către îngerul Domnului, iar Herodot (2,141) vine cu explicaţii raţionale: „Mulţime de şobolani de câmp au devorat în timpul nopţii toate tolbele şi arcurile inamicului şi toate curelele cu care îşi susţineau scuturile... iar dimineaţa, când a început bătălia, foarte mulţi au căzut pe câmpul de luptă pentru că nu aveau arme cu care să se apere" (DB, *s.u.* „Sanherib"). Chiar şi aşa, intervenţia divină este evidentă.
37,37 „Ninive": ultima capitală a Asiriei. Întemeietorul cetăţii e socotit Nimrod sau Aşur (Gen. 10,11). Ruinele ei se văd şi astăzi în nordul Irakului. Episodul consemnat de Isaia apare şi pe tăbliţele de lut descoperite la Ninive (DB, p. 909).
37,38 „*patachron*": transliterarea unui cuvânt aramaic care înseamnă „idol". Theodoret (*ad loc.*) spune că în alte mss. se găseşte scris *patechron*, adică „idol", iar regele asirienilor, cel lipsit de evlavie, care a ridicat glasul împotriva Creatorului, a fost pedepsit fiind înjunghiat de fiii săi în timp ce-şi adora idolul. Acestuia i-a urmat la domnie fiul său, cunoscut sub numele de Asarhaddon (LXX Asordan), care a domnit între 680 şi 669 î.H. După asasinarea tatălui său, Sennacherim, a încercat să-i răzbune moartea urmărindu-i pe ucigaşi. L-a învins pe regele egiptean Tharaka şi a asediat Memfisul. La scurt timp egiptenii se revoltă; regele revine să restabilească ordinea, însă moare pe drum în 669 î.H., la Haran (DB, *s.u.* „Esarhadon"). El l-a avut ca succesor pe marele Assurbanipal (668-621 î.H.). Căderea cetăţii Ninive şi a Imperiului Asirian sunt opera lui Nabbopolassar şi, din acel moment, sediul puterii asiro-babiloniene se transferă de la Ninive la Babilon. ♦ „în Armenia": TM are „ţinutul Ararat".

şi Sarasar, fiii săi, l-au lovit cu săbiile, iar ei au fugit în Armenia. Şi
Asordan, fiul lui, a domnit în locul lui.

38 1 Şi a fost [aşa:] în vremea aceea Ezekias s-a îmbolnăvit de moarte;
profetul Isaia, fiul lui Amos, a venit la el şi i-a zis: „Acestea le spune
Domnul: «Rânduieşte-ţi cele ale casei tale, căci vei muri; nu vei mai trăi.»"
2 Atunci Ezekias s-a întors cu faţa la perete şi s-a rugat Domnului, 3 zicând:
„Adu-Ţi aminte, Doamne, cum am umblat înaintea Ta întru adevăr, cu
inimă cinstită, şi am făcut cele plăcute înaintea Ta." Şi a plâns Ezekias cu
plânset mare.
4 Şi a fost cuvântul Domnului către Isaia, zicând: 5 „Du-te şi spune-i lui
Ezekias: «Acestea le spune Domnul, Dumnezeul lui David, tatăl tău: Am
auzit glasul rugăciunii tale şi am văzut lacrimile tale. Iată, adaug la timpul
vieţii tale cincisprezece ani. 6 Şi te voi izbăvi din mâna regelui asirienilor şi
voi ocroti această cetate.» 7 Şi acesta îţi va fi semn de la Domnul, că
Dumnezeu va face lucrul acesta: 8 umbra treptelor pe care le-a coborât
soarele – cele zece trepte ale casei tatălui tău – Eu voi întoarce soarele cu
cele zece trepte înapoi." Şi soarele a urcat cele zece trepte pe care le
coborâse umbra.

9 Rugăciunea lui Ezekias, regele Iudeii, când s-a îmbolnăvit şi s-a sculat din
boala sa:
10 „Eu am zis: În culmea zilelor mele voi lăsa la porţile iadului

---

38,1 Ioan Gură de Aur (ACCS, p. 259) vede în boala lui Ezekias o pedeapsă pentru orgoliul de a-i fi învins pe asirieni şi citează 2Par. 32,26.
38,5 „cincisprezece ani": după Casiodor (ACCS, p. 262), „cincisprezece" este un număr simbolic, suma dintre şapte, numărul sabatului, şi opt, duminica, „ziua a opta", ziua învierii Domnului. Alţi interpreţi cred că cei cincisprezece ani primiţi în plus de regele Ezekias sunt un simbol al perfecţiunii, plinătatea Revelaţiei.
38,8 „cele zece trepte": aşa cum se găseşte în LXX, textul este de neînţeles, spune Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 379, nota 2); arhitectura casei lui Achaz, care încă se putea vedea în Ierusalim pe vremea lui, numită casa lui Ezekias, nu oferă înţelegerea acestei minuni. Eusebiu citează pe Symmachos şi pe ceilalţi doi traducători ai Septuagintei, care nu vorbesc de „casă", ci de un ceas solar, un edificiu distinct, care indica ora solară. Aceasta este şi opinia majorităţii Părinţilor. După tradiţia talmudică, atunci când regele Achaz (care fusese un rău cârmuitor) a murit, Dumnezeu a scurtat ziua cu zece trepte.
38,9 „Rugăciunea": TM are „Scrierea".

anii care mi-au mai rămas.
[11] Am zis: Nu voi mai vedea
mântuirea lui Dumnezeu pe pământ,
nu voi mai vedea om
[12] din rudenia mea.
Am lăsat în urmă restul vieții mele:
a ieșit și s-a dus de la mine
precum cel ce-și desface cortul după ce l-a înfipt.
Duhul meu s-a făcut în mine ca o pânză
când țesătoarea se apropie să o taie.
În ziua aceea i-am fost dat
[13] până în zori, ca unui leu;
așa mi-a zdrobit oasele,
căci i-am fost dat din zi și până în noapte.
[14] Ca o rândunică, așa voi striga,

38,10-20 Din punct de vedere literar este vorba de un psalm clasic, cu ritmul unei lamentații. În cadrul unei ceremonii la Templu, un om bolnav își deplânge soarta înaintea lui Dumnezeu (vv. 9-16), iar apoi (vv. 17-20) își arată recunoștința pentru vindecarea acordată.
38,10 „În culmea": *litt.* „în înălțimea", adică la amiaza vieții, prin analogie cu momentul în care soarele ajunge în poziția cea mai înaltă din zi (*cf.* Vulg. *in dimidio dierum meorum*, „la jumătatea zilelor mele").
38,11-12 În TM: „Nu-L voi vedea pe Domnul, pe Domnul în pământul celor vii, nu voi mai zări om dintre locuitorii lumii. [12] Sălașul meu a fost smuls și aruncat de la mine ca un cort de păstor. Ca un țesător mi-am înfășurat viața; mi-a tăiat firul. Din zori și până-n seară Tu m-ai sfârșit". ♦ La vremea aceea se considera că cei morți merg cu toții într-un „lăcaș al morților", *Šᵉ'ôl*, unde legătura cu Dumnezeu și cu lumea celor vii era complet ruptă (WBC II, p. 59). Într-adevăr, încă nu venise Hristos, care, prin pătimirea crucii, va nimici puterea morții și va sfărâma porțile iadului.
38,12 „cort": numește „cort" trupul, pe care îl locuiește sufletul cât timp trăiește (Theodoret, *ad loc.*). Metafora este inspirată din viața pastorească; cortul păstorului nomad, mic și ușor, putea fi desfăcut îndată și purtat după turmă (WBC II, p. 59). ♦ „Duhul": gr. πνεῦμα se poate înțelege aici și ca „suflare de viață" (*cf.* v. 16), care se stinge la cel aflat pe moarte. ♦ „pânză" sau „țesătură": metaforă pentru corpul omenesc, format din *țesuturi*: „m-ai îmbrăcat în piele și în carne, *m-ai țesut* din oase și din vine" (Iov 10,11), dar și o metaforă a vieții: „zilele vieții mele au fost mai grabnice ca *suveica* și s-au isprăvit, fiindcă *firul* s-a terminat" (Iov 7,6). La fel simte și regele Ezekias, când viața i se apropie de sfârșit (SB, p. 260).
38,13 Finalul versetului în TM este identic cu al v. 12.

și ca o porumbiță, așa voi murmura;
căci s-au sfârșit ochii mei
cătând spre înaltul cerului,
către Domnul, care m-a izbăvit
[15] și mi-a luat durerea din suflet.
[16] Căci Ție, Doamne, ți s-a vestit despre aceasta,
și ai înviorat duhul meu;
și, fiind alinat, m-am întors la viață.
[17] Căci Tu ai ales sufletul meu
ca să nu piară,
și ai lepădat înapoia mea
toate păcatele mele.
[18] Căci nu cei din iad Te vor lăuda,
și nici cei morți nu Te vor binecuvânta,
nici nu vor nădăjdui cei din iad
în milostivirea Ta.
[19] *Cei vii* Te vor binecuvânta,

38,14 „așa voi murmura": gr. μελετάω, „a cugeta", „a se îngrijora", „a murmura". Aici, uguitul porumbiței poate fi o metaforă pentru stăruința în rugăciune, intens și cu mare durere. ♦ „către Domnul, care m-a izbăvit": TM are: „Stăpâne, sunt zdrobit, fii chezașul meu!".
38,15-16 Diferențele dintre LXX și TM sunt atât de mari, încât exclud orice comentariu. Chiar și pentru comentatorii TM acest loc este „un coșmar pentru exegeți", textul ebraic fiind dificil (WBC, p. 56).
38,17 Stihul acesta, absent în numeroase mss., este preluat din *Codex Sinaiticus*. ♦ În TM: „Iată, spre pacea mea / binele meu am avut mare amărăciune și Tu ai ținut la viața mea ca să scap de prăpastia pieirii, căci ai aruncat în spatele Tău tot păcatul meu".
38,18 „cei din iad... cei morți": TM are „*šᵉ'ôl*-ul... moartea". ♦ „iad": ebr. *še'ôl* – vezi *supra*, nota 38,11-12. ♦ „nu vor nădăjdui cei din iad în milostivirea Ta": TM are „nu vor nădăjdui cei ce coboară în groapă în fidelitatea Ta".
38,19 Al doilea hemistih în TM: „tatăl va vesti fiilor fidelitatea ta". ♦ „Cei vii Te vor binecuvânta": Ieronim (ACCS, p. 263) comentează: „cei vii" sunt cei care trăiesc în chip duhovnicesc, singurii vrednici să dea slavă lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă sărbătoare și zi sfântă; nu zile de distracție, ci de cunoaștere a lui Dumnezeu și de mulțumire prin cântări de laudă. Acest lucru este al sfinților, care trăiesc în Hristos. ♦ „voi face copii": unii interpreți cred că promite să instituie un cor și să aleagă cântăreți de psalmi cu voci bune pentru Templu, alții, care pun mai mult preț pe lucrurile ezoterice, sunt de părere că va avea o domnie fără sfârșit și viață fără de moarte, pentru că Ezekias era convins că scrierile despre fiul lui David, destinat să fie Hristosul, erau spuse despre el. Dar se pare

cum fac şi eu acum.
Căci, începând de astăzi, voi face copii
care vor vesti dreptatea Ta,
[20] Doamne al mântuirii mele!
Şi nu voi înceta să Te binecuvântez cu harfa
în toate zilele vieţii mele,
înaintea casei lui Dumnezeu."
[21] Şi a zis Isaia către Ezekias: „Ia o turtă de smochine, sfărâm-o, leagă-te cu ea şi vei fi sănătos." [22] Şi Ezekias a zis: „Acesta este semnul că mă voi sui la casa Domnului Dumnezeu."

39 [1] În vremea aceea Marodach, fiul lui Laadan, regele Babiloniei, i-a trimis scrisori şi soli şi daruri lui Ezekias, fiindcă auzise că a fost bolnav de moarte şi s-a sculat. [2] Şi Ezekias s-a bucurat de ele cu bucurie mare şi le-a arătat [solilor] casa cu *nechotha*, şi cu ulei de mir, şi cu tămâie, şi cu aromate, şi cu argint, şi cu aur, şi toate cămările cu vase şi lucruri de preţ, şi toate câte erau în vistieriile lui. Şi nu mai era nici un lucru în casa lui pe care Ezekias să nu-l fi arătat. [3] Şi a venit Isaia profetul la regele Ezekias şi i-a zis: „Ce spun oamenii aceştia şi de unde au venit la tine?" A zis Ezekias: „Dintr-o ţară de departe au venit la mine, din Babilon." [4] Şi a zis Isaia: „Ce au văzut în casa ta?" A zis Ezekias: „Toate cele din casa mea le-au văzut – şi nu este în casa mea ceva ce nu au văzut –, ba chiar şi cele din vistieriile mele."
[5] Atunci Isaia i-a zis: „Ascultă cuvântul Domnului Savaot: [6] «Iată, vin zile, zice Domnul, când vor lua toate din casa ta; şi câte le-au adunat strămoşii

că nu avea copii, deşi era în al cincisprezecelea an de domnie (Chiril al Alexandriei, *Com.* 3.4.38). Mai simplu: cel care îi mulţumeşte Domnului pentru o binefacere va naşte ucenici care îl vor urma şi imita în împrejurări asemănătoare.

38,20 În TM: „Doamne, izbăveşte-mă şi vom cânta din strune în toate zilele vieţii noastre în casa Domnului". ♦ „harfa": gr. ψαλτήριον, instrument cu coarde.

38,22 În TM, cuvintele lui Ezekias sunt o întrebare: „Care este semnul...?".

39,1-2 „Marodach, fiul lui Laadan": ebr. *„Merodhakh Bal'adhān*, fiul lui *Bal'adhān*". ♦ Eusebiu notează că regele Merodac-Baladan, impresionat de lucrurile minunate petrecute în regatul şi viaţa lui Ezekias, intenţiona să încheie o alianţă cu un suveran asistat de un Dumnezeu atât de puternic. ♦ *„nechotha"*: LXX transliterează ebr. *n'khothāh*, corectat în *n'khoth*, „vistierie".

39,6 „Cei care ne-au luat argintul ne-au adus aur. Cei care ne-au rănit trupurile ne-au adus mir. Cei care ne-au ars altarul ne-au adus tămâie. Mirul magilor mijloceşte pentru

tăi până în această zi vor ajunge în Babilon; şi nu vor lăsa nimic.» A mai zis Dumnezeu [7] că şi dintre copiii tăi pe care i-ai zămislit vor lua şi-i vor face eunuci în casa regelui babilonienilor." [8] Atunci Ezekias a zis către Isaia: „Bun este cuvântul Domnului pe care l-a grăit; numai să fie pace şi dreptate în zilele mele."

40 [1] „Mângâiaţi, mângâiaţi pe poporul Meu",
zice Dumnezeu.
[2] „Preoţi, grăiţi inimii Ierusalimului,
mângâiaţi-l,
că s-a plinit umilirea lui,
i s-a iertat păcatul;
că a primit din mâna Domnului
de două ori [cât] păcatele lui."

[3] Glas al celui care strigă în pustie:

săbiile cu care ne-au ucis. Aurul lor mijloceşte pentru comorile noastre, pentru că au jefuit comorile casei lui Ezekias" (Efrem Sirul, *Laudă la naşterea Domnului*, 19.3.4, în ACCS, p. 264).

39,7 Prorocie la care va trimite şi Cartea lui Daniel: regele a cerut să fie aduşi tineri dintre fiii lui Israel, de neam regesc şi dintre *forthommin*, „feciorelnici". Symmachos a văzut *porthmin* şi a tâlmăcit „aleşi" (Theodoret, *Tâlcuire la Cartea Proorocului Daniil*, PG 81, cap. 1).

39,8 După „pe care l-a grăit", TM are: „Şi a zis: «Pentru că va fi pace şi siguranţă...»".

40–55 A doua parte a Cărţii lui Isaia, „Cartea mângâierii".

40,1 „Dumnezeu": TM are „Dumnezeul vostru". ♦ În *Constituţiile apostolice* (2,15; secolul al IV-lea), versetul e citat în legătură cu atitudinea episcopului faţă de omul păcătos care se pocăieşte. Episcopul trebuie să ierte cu îngăduinţă greşelile celui care-şi cere iertare şi se recunoaşte păcătos. Altfel, ar fi precum cineva care, plimbându-se pe malul unui râu şi văzând un om gata să se arunce în apă, în loc să-l prindă şi să-i salveze viaţa, l-ar împinge în apa învolburată.

40,2 „Preoţi": nu apare în TM. ♦ „umilirea lui, i s-a iertat păcatul": TM are „slujba lui ostăşească, i-a fost ispăşită nelegiuirea". ♦ „de două ori": gr. διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα, *litt.* „păcatele lui duble", adică a pătimit de două ori mai mult, din dumnezeiască iconomie, în vederea primirii profeţiei care urmează despre „mântuirea lui Dumnezeu".

40,3-4 Evangheliştii au văzut în Ioan Botezătorul, înaintemergătorul Domnului, acest „glas al celui care strigă în pustie" (In. 1,23). La un prim nivel de înţelegere, este vorba de pregătirea drumului pentru Dumnezeu care vine să-şi readucă poporul din exil, ca într-un nou Exod. O frazare acceptată astăzi de mulţi exegeţi este: „Un glas strigă: «În

„Pregătiți calea Domnului,
drepte faceți cărările Dumnezeului nostru!
[4] Orice râpă să se umple,
și orice munte și deal să se plece;
toate cele strâmbe să se îndrepte,
iar cele colțuroase să se netezească.
[5] Atunci se va arăta slava Domnului,
și va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu,
căci Domnul a grăit."
[6] Glas al celui care zice: „Strigă!"

---

pustiu pregătiți calea Domnului...»". ♦ Ioan Gură de Aur este și el de părere că împlinirea profeției din acest verset a cunoscut două momente: 1) Întoarcerea fiilor lui Israel din robia babilonică și 2) Întruparea Fiului lui Dumnezeu. ♦ După Origen (*Omilii la Evanghelia după Luca* 21,5, în ACCS, *ad loc.*), Dumnezeu vrea să găsească în ființa umană o cale prin care să-i pătrundă în suflet și să călătorească împreună. De aceea omul trebuie să pregătească din vreme această cale, curățind-o de păcate și făcând-o accesibilă. ♦ După Maxim Mărturisitorul (*Filocalia*, vol. III, p. 158), „Glas" este Cuvântul, care strigă de la început în *pustie*, adică în firea oamenilor, în lumea aceasta și în fiecare suflet, pustiite de fapte bune, stare la care s-a ajuns prin greșeala străveche. Mai este mișcarea conștiinței la fiecare greșeală, care, strigând în ascunsul inimii, gătește calea Domnului. „Pregătirea" căii Domnului se face prin îndreptarea spre bine a felului de viață și a gândirii și prin curățirea întinărilor de mai înainte. „Cărările" sunt moduri ale virtuților și diferite îndeletniciri după voia lui Dumnezeu. Pe acestea le fac drepte aceia care cultivă cercetarea cuvintelor dumnezeiești. „Râpa" (v. 4) este trupul fiecăruia, ros de patimi, și sufletul, ros de îndelungatele furtuni ale păcatului, care a pierdut prin viciu frumusețea netezimii în duh. Deci tot omul care ascultă glasul ce strigă în pustie și face drepte cărările Lui; tot omul care, apoi, prin dărâmarea munților și a dealurilor spirituale și viclene, umple valea, adică sufletul păcătos care a prilejuit pomeniților munți și dealuri viclene înălțarea și ridicarea; tot omul care îndreaptă, prin înfrânare, cărările strâmbe ale patimilor de bunăvoie, adică mișcările plăcerii, și netezește prin răbdare durerile, făcându-le căi bune; tot omul de felul acesta pe dreptate va vedea mântuirea lui Dumnezu, ca unul ce a devenit curat cu inima.

40,4 Toate verbele din acest verset sunt la timpul viitor cu valoare de imperativ. ♦ Văile sau „râpele umplute" înseamnă, după Efrem Sirul (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), două lucruri: prin Întrupare, Dumnezeu a umplut întreaga lume și a răscumpărat-o. De asemenea, imaginea ar trimite la văile pline de asceți, care au renunțat la grijile lumești pentru a se consacra proslăvirii lui Dumnezeu.

40,5 „mântuirea... a grăit": TM are „că gura Domnului a grăit".

40,6-8 Dialog între „glasul" ceresc și profet; glasul îl îndeamnă să-și strige mesajul de încurajare, dar profetul e sceptic, iar glasul îl încurajează. TM are (cu punctuația propusă

Și am zis: „Ce să strig?
Tot trupul [este] iarbă
și toată slava omului, ca floarea ierbii.
[7] S-a uscat iarba și floarea a căzut,
[8] dar cuvântul Dumnezeului nostru rămâne în veac."
[9] Suie-te pe un munte înalt,
cel ce binevestești Sionului!
Înalță-ți cu putere glasul,
cel ce binevestești Ierusalimului!
Înălțați-vă, nu vă temeți!
Spune cetăților lui Iuda:
„Iată, Dumnezeul vostru!"
[10] Iată, Domnul vine cu putere,
și brațul Lui, cu stăpânire;
iată, răsplata Lui [este] cu El
și lucrarea, dinaintea Lui.

---

de A. Mello): „[6] Un glas spune: «Strigă!» și am zis: «Ce să strig? Tot trupul e ca iarba și toată frumusețea lui e ca floarea câmpului. [7] Iarba se usucă, floarea se ofilește când suflarea Domnului vine asupra ei». – «Cu adevărat, ca iarba este poporul! [8] Iarba se usucă, floarea se ofilește, dar cuvântul Dumnezeului nostru dăinuie de-a pururi»".

40,6 „slava": TM are *ḥesedh*, „bunătate fidelă", „iubire credincioasă", dar și „farmec, grație", „bunăvoință". ♦ „Strigă!": Origen (*Comentariu la Ioan*, PSB 7, p. 176) interpretează: „Glasul inimii celor ce se roagă în taină nu se aude în afară, dar se aude la Dumnezeu, Cel ce a grăit lui Moise: «Ce strigi către Mine?» (Ex. 14,15), deși el nu «striga» în chip sensibil. Dar Moise, în rugăciunea sa, striga în inima lui din toată puterea, cu un glas pe care numai Dumnezeu îl înțelegea". Vasile cel Mare (*ad loc.*) comentează: În Sfânta Scriptură, „glasul lui Dumnezeu" nu denotă fenomenul fizic al vibrației aerului între vocea care emite și timpanul care receptează, ci are o conotație duhovnicească; în Ex. 20,18 ni se spune că „poporul vedea glasul". ♦ „Tot trupul [este] iarbă": mai mulți Părinți subliniază fragilitatea și efemeritatea vieții omului pe pământ (*e.g.* Vasile, *Omilii la Hexaemeron* 5,2; Ieronim, *Omilii la Psalmi* 89 și *Comentariu la Isaia, ad loc.*; Augustin, *Omilii* 25A,1 etc.).

40,9 „cel ce binevestești Sionului!... Ierusalimului!": TM are „binevestitoare [cetate a] Sionului... [a] Ierusalimului"; se mai poate înțelege și „binevestitoare către Sion... către Ierusalim". ♦ „Înălțați-vă": în TM „înălțați-l" (glasul). ♦ Urcușul muntelui trimite, simbolic, la urcușul spiritual. După Ambrozie (*Despre Evanghelia după Luca* 5,41), credinciosul trebuie să devină el însuși munte, prin exersarea faptelor credinței, așa cum au făcut ucenicii apropiați ai lui Iisus. Numai adevărații ucenici, apostolii, au câștigat privilegiul de a urca pe munte împreună cu Iisus.

40,10 „lucrarea": TM are un termen care înseamnă și „plata" pentru o lucrare.

[11] Ca un păstor Își va paște turma:
cu brațul Său va aduna mieii
și pe cele care au în pântece le va mângâia.

[12] Cine a măsurat cu mâna apa,
cerul cu palma
și întregul pământ cu pumnul?
Cine a pus munții pe cântar
și văile împădurite în cumpănă?
[13] Cine a cunoscut gândul Domnului
și cine I-a fost sfetnic ca să-L învețe?
[14] Sau cu cine S-a sfătuit și L-a învățat?
Sau cine I-a arătat judecata?
Sau calea înțelegerii cine I-a arătat-o?
[15] De vreme ce toate neamurile au fost socotite ca un strop dintr-o căldare
și ca o clătinare a cumpenei

40,11 După „va aduna mieii", TM are în plus „și îi va ridica la pieptul Său". ♦ Numește simbolic „miei" pe aceia care, în ce privește nevinovăția, sunt încă mai gingași decât oile (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, PSB 4, p. 175).
40,12–41,4 Imn de slavă, ca răspuns indirect la întrebarea dregătorului asirian: Cine este El, Dumnezeu, ca să vă izbăvească din mâinile noastre?
40,12 Primul hemistih în TM: „Cine a măsurat apele în căușul palmei și cerurilor le-a pus hotar cu brațul, cu banița a drămuit pulberea pământului". ♦ Theodoret crede că „mâna" este egală cu „cotylul", unitate de măsură care desemna la început cavitatea formată de cele două mâini, și corespunde unei măsuri atice de capacitate pentru lichide și solide, cu valoarea aproximativă de un sfert de litru. ♦ „cu palma": „palma" este o unitate de măsură grecească, echivalentă cu 0,22 m. ♦ „cu pumnul": cât cuprinzi cu o singură mână. ♦ Grigore al Nyssei (*Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 116) spune că pentru fiecare dintre stihiile lumii au fost rânduite de către Dumnezeu măsuri specifice, pe care El le numește „mână", „palmă" sau „pumn", cu care ține și adună toate, potrivit măsurii fiecăreia.
40,13 „ca să-L învețe": gr. συμβιβάζω, verb cauzal de la συμβαίνω, „a pune împreună", „a reconcilia", „a da învățătură".
40,14 În TM: „Cu cine a stat la sfat ca să-L învețe și să-I dezvăluie calea dreptății, să-L învețe știința și calea pricoperii să I-o arate?". ♦ Alte mss. (*Sinaiticus* și *Alexandrinus*) adaugă: „sau cine i-a dat mai înainte Lui și i se va da înapoi?" – text citat ca atare de către apostolul Pavel în Rom. 11,35.
40,15 După „căldare", TM are: „și ca un grăunte de nisip pe un cântar sunt socotite; iată, insulele sunt ca un fir de praf".
40,15-18 Isaia pune față în față idolii cu puterea dumnezeiască. *Cf.* Dan. 4,35: „Și toți locuitorii pământului întru nimic s-au socotit".

și ca un scuipat vor fi socotite
[16] Libanul nu este de ajuns spre ardere,
toate dobitoacele nu sunt destule pentru arderea de tot;
[17] toate neamurile ca un nimic sunt
și ca un nimic au fost socotite.

[18] Cu cine L-ați asemănat pe Domnul;
cu ce asemănare L-ați asemănat?
[19] Oare nu a făcut tâmplarul un chip,
iar aurarul, topind aurul,
nu l-a poleit, alcătuind o asemănare?
[20] Căci tâmplarul alege un lemn care nu putrezește
și cercetează cu pricepere cum să așeze chipul,
ca să nu se clatine.

[21] Oare nu veți cunoaște? Nu veți auzi?
Nu vi s-a dat de știre de la început?
N-ați cunoscut temeliile pământului?
[22] El este Cel ce ține rotundul pământului,
iar cei ce locuiesc pe el sunt ca niște lăcuste;
El a alcătuit cerul ca o boltă
și l-a întins ca pe un cort spre locuire;
[23] El a dat stăpânitori să stăpânească pentru nimic

40,16 „dobitoacele": *litt.* „patrupedele".
40,19 În TM, versetul începe cu: „Idolul? Un meșter l-a turnat, iar aurarul...". ♦ „alcătuind o asemănare": TM are „topind și lanțuri de argint". ♦ „tâmplar": gr. τέκτων, „lucrător în lemn", „dulgher, teslar". ♦ „chip... asemănare": gr. εἰκών... ὁμοίωμα – parodie a creației (*cf.* Gen. 1,26). Dumnezeu, prin Fiul, a creat lumea după chipul și asemănarea Sa, dar omul „creează" și el o „lume" cu unul sau mai mulți „dumnezei", pornind de la propria imaginație, alterată de căderea din Adevăr și „manipulată" de sugestiile celui viclean. De fapt, vv. 12-21 din acest capitol sunt o subtilă și actuală ironie la adresa celor care nu știu ce fac, nu știu cui se închină și nici cui slujesc (*cf.* Rom. 1,20-22).
40,20 „cercetează cu pricepere cum să așeze chipul": TM are „caută un meșter priceput care să așeze chipul/idolul".
40,23 „Dumnezeu a voit să-l facă pe om împărat al celor pământești, ca un alt dumnezeu al celor zidite de El. Și [...] a adus la ființă lumea aceasta spre folosul ușor și nemijlocit al acestuia. [...] Cele văzute acum sunt ca o umbră oarecare și ca un vis. Dacă ar vrea cineva să se încredințeze de aceasta, să privească, dacă poate, la lumea îngerilor, cunoscută cu mintea, și va vedea acolo frumusețe, slavă, înțelepciune și putere, nu numai

și a făcut pământul ca nimic.

24 Căci nici nu vor semăna [bine], nici nu vor sădi,
nici nu se va înrădăcina [bine] în pământ rădăcina lor:
El a suflat asupra lor și s-au uscat,
vijelia i-a luat pe sus ca pe niște surcele.

25 „Iar acum, cu cine M-ați asemănat
și [cum] voi fi înălțat?" zis-a Cel Sfânt.
26 Ridicați-vă ochii spre înalt și vedeți:
Cine a arătat toate acestea?
Cel ce dă la iveală podoaba lui după număr
pe toate le va chema pe nume;
pentru mulțimea slavei
și întru tăria puterii
nimic nu Ți-a rămas ascuns.

27 Să nu zici, Iacobe,
și de ce ai grăit, Israele:
„Ascunsă mi-a fost calea de la Dumnezeu,
Dumnezeu mi-a luat dreptul meu și S-a depărtat'"?
28 Iar acum, n-ai cunoscut? N-ai auzit?
Dumnezeul veșnic,

---

negrăite, ci și neînțelese de noi, măcar că și lumea aceea, cu felurimea și cu toate minunile ei, a luat ființă numai printr-un singur gând al lui Dumnezeu" (Calist Patriarhul, *Filocalia*, vol. VIII, pp. 271-272).

40,25 „voi fi înălțat": TM are „voi fi făcut deopotrivă".

40,26 „a arătat": TM are „a creat". ♦ Al doilea hemistih în TM: „Cine scoate, cu număr, oștirea stelelor, chemându-le toate pe nume? Atât de mare e tăria și puterea lui, încât nu lipsește nici una". ♦ „Ridicați-vă ochii": Origen (*Comentariu la Evanghelia după Ioan* 13,247, în ACCS, *ad loc.*) remarcă repetarea acestui îndemn de-a lungul întregii Scripturi. Cuvântul dumnezeiesc îi îndeamnă mereu pe oameni să se desprindă, pe cât posibil, de preocupările materiale și să se dedice contemplației.

40,27 „dreptul": gr. κρίσις, „judecată", „sentință", „cauză", „condamnare", „dreptate" etc.

40,28 „Iar acum... auzit?": *litt.* „Și acum n-ai cunoscut de n-ai fi auzit?". ♦ Theodoret simte dificultatea pasajului și trimite la cele trei versiuni contemporane lui, Aquila, Theodotion și Symmachos: „Oare n-ai înțeles sau n-ai auzit?". ♦ „nu va flămânzi": TM are „nu va osteni".

Dumnezeul care a alcătuit marginile pământului,
nu va flămânzi, nici nu va obosi,
nici nu se poate afla chibzuirea Lui;
29 El dă putere celor flămânzi
și întristare celor care nu se mâhnesc.

30 Căci vor flămânzi tinereii,
vor obosi cei în floarea tinereții
și cei aleși vor fi fără vlagă;
31 dar cei care-L așteaptă cu răbdare pe Dumnezeu își vor înnoi tăria,
le vor crește aripi ca vulturilor,
se vor năpusti și nu vor obosi,
vor umbla și nu vor flămânzi.

41 1 „Înnoiți-vă întru Mine, insule,
căpeteniile își vor primeni puterea;
să se apropie și să grăiască împreună,
atunci să rostească judecată."
2 Cine a ridicat de la răsărit dreptatea,

40,29 În TM: „El dă celui ostenit tărie și celui fără vlagă îi sporește puterea".

40,30 „cei aleși": nu apare în TM. ♦ Remarcăm gradația: „tinereii", gr. νεώτεροι, sau „cei mai noi", născuți mai de curând, înapți să poarte arme, urmează „cei în floarea tinereții", gr. νεανίσκοι, și în cele din urmă „aleșii", gr. ἐκλεκτοί.

40,31 „nu vor flămânzi": TM are „nu vor osteni".

41,1 „Înnoiți-vă" cumulează toate sensurile lui ἐγκαινίζω: „a înnoi", „a inaugura", „a consacra", „a dedica", cumul imposibil de redat în traducere printr-un singur cuvânt. TM: „Tăceți în fața Mea!". ♦ „căpeteniile își vor primeni": TM are „populațiile să-și primenească". ♦ „atunci să rostească judecată": TM are „să ne apropiem împreună la judecată" – imaginea unui proces între Dumnezeu și idolatri. ♦ „insule": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) comentează: „Cum erau cetățile și satele din Idumeea și Moab, înconjurate de deșert, sau insulele în mijlocul mării, tot așa sunt și Bisericile în lume". ♦ După Theodoret (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), Biserica este numită „insulă" pentru că e izbită din toate părțile de valurile persecuțiilor, așa cum insulele sunt izbite de valurile mării pe timp de furtună. ♦ După Ambrozie, „insulele" sunt simboluri nu ale Bisericii creștine, ci ale credincioșilor care sunt asaltați din toate părțile de valurile păcatelor (*Rugăciunea lui Iov și David* 4,9,34, în ACCS, vol. 2, p. 22).

41,2 Ioan Gură de Aur notează că, încă din vremea lui, o seamă de exegeți au văzut aici o referire la Cyrus (pomenit pe nume în vv. 44,28 și 45,1), regele perșilor, care a emis edictul prin care evreii erau liberi să se întoarcă acasă. Chiril este de părere că profeția Îl

a chemat-o la picioarele Lui şi va merge?
O va pune înaintea neamurilor
şi [ea] îi va înspăimânta pe regi,
şi va pune la pământ săbiile lor,
ca pe nişte surcele lepădate, arcurile lor.
3 Şi-i va goni,
şi va trece în bună pace calea picioarelor lui.
4 „Cine a lucrat şi a făcut acestea?
A chemat-o
Cel care o cheamă de la începuturile generaţiilor,
Eu, Dumnezeu, Cel dintâi,
şi întru cele viitoare, Eu sunt.

5 Văzut-au neamurile şi s-au înspăimântat,
marginile pământului s-au apropiat şi au venit laolaltă
6 fiecare hotărând să ajute
aproapelui şi fratelui său.
Şi va zice:
7 A prins putere tâmplarul,
şi făurarul ce bate cu ciocanul
împreună lucrând.
Va zice din când în când, «Îmbinarea este bună»;
le-au ţintuit în cuie,
le vor aşeza şi nu se vor mişca.

8 Iar tu, Israele, slujitorul Meu,

anunţă pe Iisus Hristos, Cel ce a instaurat împărăţia dreptăţii, El Însuşi fiind dreptate (*cf.* 1Cor. 1,30). Pentru comentatorii evrei este vorba de Zorobabel.

41,3 „şi va trece... calea picioarelor lui": în TM „pe calea pe care picioarele Lui [nici] nu o ating".

41,4 „A chemat-o... generaţiilor": TM are „Cel care cheamă generaţiile de la început". ♦ „Eu sunt": Numele cu care Dumnezeu Se numeşte pe Sine (Ex. 3,14).

41,5 „neamurile": TM are „insulele".

41,6 „şi fratelui său. Şi va zice": TM are „şi va zice fratelui său: «Curaj!»".

41,7 În TM: „Făurarul îl încurajează pe aurar şi cel care bate cu ciocanul, pe cel care loveşte nicovala, spunând despre îmbinare: «Este bună» etc.". ♦ „lucrând": gr. ἐλαύνω înseamnă „a împinge în faţă", „a da la iveală", „a forja".

Iacobe, pe care te-am ales,
sămânţa lui Avraam, pe care am iubit-o;
9 pe care te-am sprijinit de la marginile pământului,
şi de pe înălţimile lui te-am chemat
şi ţi-am zis: «Tu eşti slujitorul Meu,
te-am ales şi nu te-am părăsit»,
10 nu te teme, căci Eu sunt cu tine;
nu rătăci, căci Eu sunt Dumnezeul tău,
Cel ce te-am întărit
şi ţi-am venit în ajutor
şi te-am întărit cu dreapta Mea cea dreaptă.
11 Iată, se vor ruşina şi vor ajunge de ocară
toţi potrivnicii tăi,
căci vor fi ca şi cum n-ar fi;
vor pieri toţi potrivnicii tăi.
12 Îi vei căuta,
şi nu-i vei găsi
pe oamenii care s-au purtat batjocoritor cu tine,
căci vor fi ca şi cum n-ar fi
şi nu vor mai fi cei ce se războiesc cu tine.
13 Fiindcă Eu, Dumnezeul tău,
Cel ce întăreşte dreapta ta,
sunt Cel care îţi spune: Nu te teme,
14 Iacobe, şi tu Israele, mic la număr.
Eu ţi-am venit în ajutor, Israele",
zice Dumnezeu, care te răscumpără, Israele.

41,8-20 Israel este ales şi ocrotit de Domnul.

41,8 Theodoret (*ad loc.*) insistă asupra faptului că toţi credincioşii sunt, pe linie spirituală, descendenţi ai lui Israel, iar Dumnezeu îşi ţine promisiunea făcută lui Avraam.

41,9 „te-am sprijinit... de pe înălţimile lui": TM are „te-am apucat / te-am ţinut strâns... de la capetele lui".

41,10 „nu rătăci": TM are „nu fi descumpănit". ♦ „te-am întărit cu dreapta Mea cea dreaptă": TM are „te-am apucat cu dreapta dreptăţii Mele". ♦ „te-am întărit": gr. ἠσφαλισάμην σε, „te-am aşezat pe temelii de neclintit".

41,13 „întăreşte": TM are „apucă/ţine strâns". La sfârşitul versetului, TM are în plus: „te voi ajuta".

41,14 „Iacobe": TM are „viermişor al lui Iacob". ♦ „zice Dumnezeu, care te răscumpără, Israele": TM are „Răscumpărătorul tău este Sfântul lui Israel".

15 „Iată, te-am făcut ca pe roțile carului ce treieră,
noi, fierăstruite;
și vei treiera munții,
și vei mărunți dealurile
și le vei face ca pulberea;
16 le vei vântura și un vânt le va lua,
o furtună le va risipi,
iar tu te vei veseli întru sfinții lui Israel.

Și se vor bucura 17 cei săraci și cei nevoiași;
căci vor căuta apă, și nu va fi,
limba li s-a uscat de sete;
Eu, Domnul Dumnezeu, Eu îi voi asculta,
Dumnezeul lui Israel – și nu-i voi părăsi,
18 ci voi deschide prin munți râuri,
și în mijlocul câmpiilor izvoare,
voi preface pustiul în bălți,
și pământul însetat în izvoare de apă;
19 voi pune în pământul uscat cedru
și merișor și mirt
și chiparos și plop alb,
20 ca [oamenii] să vadă și să cunoască
și să cugete și să știe laolaltă
că mâna Domnului a făcut toate acestea
și Sfântul lui Israel [le-]a dat la iveală."

21 „Se apropie judecata voastră", spune Domnul Dumnezeu;

41,16 „iar tu te vei veseli întru sfinții lui Israel. Și se vor bucura": TM are „iar tu te vei veseli în *YHWH* și în Sfântul lui Israel te vei preamări".
41,17 În TM versetul începe: „Cei săraci... vor căuta...".
41,19 „Merișorul" este un arbust mereu verde cu lemnul gălbui, care servea la confecționarea diverselor obiecte mărunte. Să nu se confunde cu „merișorul" montan de la noi, care seamănă cu afinul. ♦ În TM sunt enumerați mai mulți copaci: „Voi așeza în pustiu cedri, salcâmi, mirți și măslini; voi sădi în deșert chiparoși, ulmi și ienuperi".
41,21-29 Nimicnicia idolilor.
41,21 „Se apropie judecata voastră... s-au apropiat sfaturile": TM are o metaforă din sfera judiciară: „Aduceți-vă pricina voastră... aduceți-vă aproape apărările/dovezile".

„s-au apropiat sfaturile voastre", spune regele lui Iacob.
22 Să vină aproape [aceia] și să-ți spună
cele viitoare;
sau despre cele dintâi, spuneți care au fost,
și vom lua aminte
și vom cunoaște ce va fi pe urmă,
și cele ce au să vină spuneți-ni-le.
23 Vestiți-ne cele ce vin la urmă
și vom cunoaște că sunteți zei;
faceți bine și faceți rău
și ne vom minuna când [le] vom vedea totodată.
24 De unde sunteți voi
și de unde este lucrarea voastră?
Din pământ;
drept urâciune v-au ales pe voi.

25 „Dar Eu l-am stârnit pe cel dinspre miazănoapte
și pe cel dinspre soare-răsare;
vor fi chemați cu numele Meu.
Să vină căpetenii; și, ca pe lutul olarului –
ca olarul călcând lutul –
așa veți fi călcați în picioare.
26 Cine va spune cele dintru început,
ca să le știm,
și pe cele de acum înainte,
ca să spunem că sunt adevărate?
Nu este nimeni să spună dinainte,
nici să asculte cuvintele voastre.
27 Voi da stăpânire Sionului

41,23 „când [le] vom vedea" (*litt.* „și vom vedea"): TM are „și ne vom înspăimânta".
41,24 În TM: „Iată, voi [sunteți] nimic. Lucrarea voastră – nimic. Oricine vă alege / Faptul de a vă alege este urâciune".
41,25 După „miazănoapte", TM are în plus „și a venit". ♦ „vor fi chemați cu numele Meu": TM are „și va chema numele Meu". ♦ „Să vină căpetenii... picioare": în TM: „Va călca (corectură din «va veni») peste căpetenii ca peste o grămadă de lut și precum olarul calcă lutul".
41,26 Idolii sunt incapabili să prevestească viitorul.

şi voi mângâia Ierusalimul pe cale.
28 Căci între neamuri, iată, nimeni,
între idolii lor nu era [nici]unul care să dea de ştire.
Dacă i-aş întreba: «De unde sunteţi?»,
nu-mi vor răspunde.
29 Căci ei sunt aceia care vă lucrează,
zadarnici sunt cei care vă amăgesc."

42 1 „Iacob [e] slujitorul Meu, îl voi sprijini.
Israel, alesul Meu, sufletul Meu l-a primit;
am pus Duhul Meu peste el:
va aduce judecată neamurilor.
2 Nu va striga, nici nu va ridica [glasul],
nici nu se va auzi afară glasul Lui.
3 Trestia strivită nu o va zdrobi

41,27 „şi voi mângâia Ierusalimul pe cale": TM are „şi Ierusalimului îi voi da aducător de veste bună".
41,28-29 În TM: „Şi am privit şi nu e nimeni printre ei, nici un sfătuitor, unul pe care să-l întreb şi să-Mi răspundă. 29 Iată, toţi aceştia sunt nimic, neant lucrările lor, vânt şi haos idolii lor (*litt.* chipurile lor turnate)".
42,1-7 Prima cântare a Slujitorului.
42,1 „Iacob... Israel... l-a primit": un „plus" al LXX. TM are: „Iată slujitorul Meu pe care îl sprijin, alesul Meu în care sufletul Meu îşi află bucuria". ♦ „slujitorul": gr. ὁ παῖς, ebr. *'ebhedh*, în care Părinţii Bisericii L-au văzut pe Iisus Hristos, în ipostaza Sa umilă; Theodoret (*ad loc.*) comentează o formă a textului în care nu apare numele „Iacob" şi se întreabă cine poate fi acest „slujitor" sprijinit de Dumnezeu. El pune versetul în legătură cu Mt. 12,18 şi conchide că, aici, profetul vorbeşte despre Iisus, Fiul cel ales. Aceeaşi identificare a Slujitorului umil cu Iisus, la Grigore din Nazianz (*Omilii* 30,3). ♦ „va aduce": verbul gr. ἐκφέρω are şi sensul „a face să apară", „a da la iveală". ♦ „judecată": gr. κρίσις, de la sensul de bază „discernere", ajunge să capete sensul juridic de „judecată", „proces", de unde „sentinţă", dar şi „dreptate"; în LXX echivalează de obicei ebr. *miš'pāṭ*, „discernere", „judecată", „sentinţă", „dreptate". ♦ „am pus Duhul Meu": Ambrozie (*Despre Duhul Sfânt*) tălcuieşte: „«Voi turna *din* Duhul Meu» (Ioel 3,1), căci noi nu putem cuprinde mărimea Duhului Sfânt – numai asupra Domnului Hristos, care a luat chip de om, rămâne totdeauna plinătatea Duhului întreg –, ci primim atât cât Judecătorul ne-a împărţit după voinţa Sa. Şi ceea ce s-a revărsat nu este nici separat, nici tăiat, ci păstrează unitatea cu întregul, încât să lumineze puterea de înţelegere a inimii noastre".
42,3 Citat în Mt.12,20. Maxim Mărturisitorul (*Filocalia*, vol. II, p. 225) comentează: „Cel ce urmează pilda Domnului şi se poartă cu milă nu-l face nici pe cel zdrobit de

şi feştila fumegândă nu o va stinge,
ci va aduce judecată pentru adevăr.
4 Va străluci şi nu va fi doborât
până nu va statornici pe pământ judecata;
şi în numele Lui neamuri vor nădăjdui."

5 Aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel care a făcut cerul şi l-a întins,
Cel care a întărit pământul şi cele de pe el
şi dă suflare poporului de pe pământ
şi duh celor ce păşesc pe el:
6 „Eu, Domnul Dumnezeu, te-am chemat întru dreptate,
şi te voi ţine de mână şi te voi întări;
te-am dat ca legământ al poporului,
ca lumină a neamurilor,
7 ca să deschizi ochii orbilor,
să-i scoţi din lanţuri pe cei legaţi
şi din temniţă pe cei care şed în întuneric.
8 Eu sunt Domnul Dumnezeu, acesta este numele Meu;
slava Mea nu o voi da altuia,
nici bunătăţile Mele chipurilor cioplite.

păcat să se frângă de tot şi nu-l stinge nici pe cel ce are raţiunea plină de fumul slavei deşarte pentru niscai virtuţi, ci-l lasă în râvna lui, până vine la lumina cunoştinţei...".
42,4 În TM: „El nu va obosi, nici nu se va da bătut până ce nu va statornici pe pământ judecata/dreptatea şi învăţătura lui insulele o aşteaptă" – vezi şi *supra*, nota 42,1.
42,5 „l-a întins": *litt.* „l-a înfipt/fixat"; termenul grecesc se referă la stâlpul central al unui cort, pe când în rom. se spune „l-a întins", cu referire la pânza cortului. ♦ „de pe pământ": *litt.* „de pe el".
42,6 „al poporului": gr. γένος înseamnă „familie", „trib", „popor", „rasă" (de acelaşi sânge, cu ascendenţă comună). ♦ „lumină a neamurilor": gr. ἔθνος are înţelesuri asemănătoare lui γένος, dar, folosit la plural, în limbajul biblic înseamnă „neamuri", altele decât evreii, în general păgânii. Aşadar, prin legământul dintre Dumnezeu şi poporul ales, economia mântuirii lucrează înlăuntrul unui singur popor; prin Iisus Hristos, „lumina lumii", se deschide spre universalitate (Anania, nota *ad loc.*).
42,8 „bunătăţile": sensul prim al termenului gr. ἀρετή este de „excelenţă" (practică sau spirituală), ceea ce implică pe un plan secund „putere". Limba română păstrează ambiguitatea originară în vechiul cuvânt „vârtute", diferit de neologismul „virtute". TM are „lauda". La fel la v. 12 şi la 43,21.

9 Iată, cele dintru început
au venit,
precum şi cele noi
pe care Eu [Însumi] le voi vesti;
şi mai înainte de a răsări
v-au fost arătate."

10 Cântaţi Domnului cântare nouă,
voi, stăpânirea Lui!
Slăviţi numele Lui de la marginile pământului,
voi cei ce vă coborâţi la mare şi plutiţi pe ea,
voi, insule, şi cei care locuiţi în ele!

11 Veseleşte-te, pustie, şi [voi,] satele ei,
sălaşe şi cei ce locuiţi în Kedar!
Se vor veseli cei care locuiesc pe stâncă;
de pe vârfurile munţilor vor striga;
12 vor da lui Dumnezeu slavă
şi bunătăţile Lui le vor vesti în insule.
13 Domnul Dumnezeul puterilor va ieşi
şi va zdrobi războiul;
va stârni râvna
şi va striga împotriva vrăjmaşilor Săi cu putere.

42,10-17 Cântare de biruinţă.

42,10 „voi, stăpânirea Lui": gr. ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, „domeniul Lui", „principatul Lui", în opoziţie cu robia egipteană, din care evreii au fost eliberaţi prin Moise, şi cu stăpâniile întunericului, de care ne-a izbăvit Hristos. Secvenţa nu apare în TM. ♦ Păgânii sunt cei care sunt îndemnaţi să cânte un cântec nou, adică să se lepede de idolatrie şi să îmbrăţişeze credinţa în Iisus (Efrem, *Comentariu la Isaia, ad loc.*).

42,11 „Kedar": ebr. *Qēdhār*, ţinutul deşerturilor arabe unde locuiau, ca triburi nomade, descendenţii lui Kedar, al doilea fiu al lui Ismael (*cf.* Gen. 25,13). ♦ „stâncă": gr. πέτρα poate fi şi cetatea cu acest nume, „Petra", despre care Flavius Iosephus (*AI* IV 7,1) spune că este numele grecesc al unei cetăţi madianite, Rekem. Eusebiu, în al său *Onomastikon*, crede că Petra este o cetate din Arabia, în ţinutul Edom, pe care sirienii o numesc Rekem. Dar în secvenţa „cei care locuiesc pe stâncă" poate fi vorba şi de locuitorii munţilor.

42,13 În TM: „*YHWH* va ieşi ca un viteaz, ca un războinic îşi va aprinde râvna. Va striga, da, va înălţa strigăt, peste vrăjmaşii Săi va fi biruitor".

14 „Am tăcut:
oare pururea voi tăcea şi voi răbda?
Am îndurat ca o femeie care naşte:
voi umple de uimire şi voi ofili pe dată.
15 Voi preface râurile în insule,
şi mlaştini voi seca.
16 Îi voi duce pe orbi
pe o cale pe care nu au cunoscut-o
şi pe cărări
pe care nu le-au ştiut le voi da să calce;
voi [pre]face pentru ei întunericul în lumină
şi pe cele strâmbe [le voi face] drepte:
aceste lucruri le voi face
şi nu-i voi părăsi.
17 Dar ei s-au întors spre cele dinapoi.
Ruşinaţi-vă cu ruşine,
cei ce vă încredeţi în chipuri cioplite,
cei ce ziceţi chipurilor turnate:
«Voi sunteţi dumnezeii noştri.»

18 Voi, surzilor, ascultaţi!

42,14 Al doilea hemistih în TM: „acum, ca femeia care naşte voi ţipa, voi suspina şi voi geme". ♦ Augustin scrie că Dumnezeu a vorbit atunci când a dat Poruncile. Acum tace şi aşteaptă. Va vorbi din nou la Judecata de Apoi. Alexandru al Alexandriei interpretează pasajul în cheie hristologică, scriind că Iisus Hristos a îndurat în tăcere toate jignirile şi torturile pentru noi (*Epistole despre erezia ariană* 5,5, în ACCS, vol. 2, p. 42).

42,15 TM are, în plus, la începutul versetului: „Voi pustii munţi şi coline şi toată iarba o voi pârjoli". ♦ După Chiril al Alexandriei (PG 70, 869AB), aceste „fluvii transformate în insule" şi aceste „mlaştini secate" se referă la poeţii şi oratorii greci care se făceau crainicii rătăcirilor politeiste. Termenul „insule" poate desemna şi Bisericile lui Hristos, care îi primesc pe cei care navighează spiritual şi alungă duhul răului. În *Graecarum affectionum curatio* (II, 8,94,103; VII, 6-10), Theodoret descrie îndelung erorile filozofiei greceşti, din punct de vedere creştin, şi ia în râs teogoniile poeţilor. Expresia peiorativă „mlaştinile poeţilor" traduce exact disprețul şi dezgustul exegetului nostru pentru poveştile ridicole sau licenţioase despre zei, inventate de către poeţi.

42,16 „cele strâmbe [le voi face] drepte": în BB „cele colţuroase, netede" – imaginea din TM.

42,17 „Dar ei s-au întors... cei ce vă încredeţi": TM are „Vor fi mânaţi înapoi şi se vor ruşina cu ruşine cei care se încred".

Şi voi, orbilor, priviţi ca să vedeţi!
19 Cine este orb, dacă nu slujitorii Mei,
şi surzi, dacă nu cei ce-i stăpânesc?
Au ajuns orbi robii lui Dumnezeu.
20 Adeseori aţi văzut şi nu v-aţi păzit;
urechile v-au fost deschise şi nu aţi auzit."

21 Domnul Dumnezeu a voit ca să fie îndreptăţit
şi să mărească lauda.
Şi am văzut:
22 poporul era prădat şi jefuit;
căci laţul era pretutindeni în cămările ascunse,
precum şi în casele unde i-au ascuns;
au ajuns pradă
şi nu era nimeni care să smulgă prada,
nimeni care să zică: „Dă înapoi!"
23 Cine dintre voi va pleca urechea la acestea,
va auzi cele viitoare?
24 Cine l-a dat pe Iacob spre jefuire
şi pe Israel celor care-l pradă?
Oare nu Dumnezeu, Căruia I-au greşit
şi nu au voit să umble pe căile Lui,
nici să asculte de legea Lui?
25 Atunci a adus asupra lor urgia mâniei Lui

42,18-25 Israel este singur vinovat de nenorocirile ce i se întâmplă, fiindcă e surd şi orb.
42,19 „slujitorii... cei ce-i stăpânesc... robii lui Dumnezeu": TM are „slujitorul... cel pe care îl voi trimite... robul lui *YHWH*".
42,21 În TM: „I-a plăcut lui *YHWH*, de dragul dreptăţii Sale, să-Şi preamărească învăţătura/Legea şi să o facă slăvită". ♦ „să fie îndreptăţit": adică să I se facă dreptate, iar „a face dreptate" înseamnă „a da fiecăruia ce i se cuvine"; lui Dumnezeu I se cuvine laudă şi închinare. ♦ Nu există unitate între diferitele versiuni: Vulg. *Dominus voluit ut sanctificaret eum et magnificaret legem et extolleret.* KJV: *The LORD is well pleased for his righteousness' sake; he will magnify the law, and make it honourable.* BJ: *Yahvé a voulu, à cause de sa justice, rendre la Loi grande et magnifique* etc.
42,25 „şi i-a înfrânt războiul... de jur-împrejur": TM are „şi forţa războiului şi le-a dat foc de jur-împrejur". ♦ Ciprian al Cartaginei (ACCS, *ad loc.*) comentează: vrăjmaşul nu ar avea nici o putere asupra noastră dacă ea nu ar fi fost îngăduită – sau chiar poruncită – de Dumnezeu. Dar şi în Cartea lui Daniel (1,2) ni se spune că Dumnezeu este Cel ce „l-a dat" pe Ioiakim, regele Iudeii, în mâna lui Nabucodonosor.

şi i-a înfrânt războiul
şi cei ce-i ardeau cu foc de jur-împrejur;
dar nici unul dintre ei n-a cunoscut
şi nici n-au pus la suflet.

43 1 Şi acum, aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel ce te-a făcut, Iacobe,
Cel ce te-a plăsmuit, Israele:
„Nu te teme, căci Eu te-am răscumpărat;
te-am chemat pe nume, al Meu eşti tu.
2 Şi de vei trece prin apă, sunt cu tine
şi râurile nu te vor acoperi;
şi de vei trece prin foc, nu te vei arde,
văpaia nu te va mistui.
3 Căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău,
Sfântul lui Israel, Cel ce te mântuieşte;
Eu am dat ca răscumpărare pentru tine Egiptul şi Etiopia
şi Soene în locul tău.
4 Deoarece ai fost de preţ înaintea Mea,
ai fost slăvit şi Eu te-am iubit;
voi da oameni mulţi pentru tine,
şi căpetenii pentru capul tău.
5 Nu te teme, căci Eu sunt cu tine;
voi aduce sămânţa ta de la răsărit,
de la apus te voi aduna.
6 Voi spune către miazănoapte: «Adu!»
şi către miazăzi: «Nu opri!»
Adu-i pe fiii Mei dintr-un pământ îndepărtat
şi pe fiicele Mele de la marginile pământului,
7 pe toţi cei chemaţi cu numele Meu.

43,1 „făcut... plăsmuit": cele două registre ale creaţiei omului, trup şi suflet. Vezi şi *infra*, nota 43,7.
43,3 „Soene": TM are *Sebhā'*, regat din Arabia.
43,4 „căpetenii pentru capul tău": TM are „popoare pentru viaţa ta".
43,6 „miazănoapte... miazăzi": gr. βορέας este vântul de nord şi λίψ cel de sud. E vorba, desigur, de fiii lui Israel aflaţi fie în Babilon la nord, fie în Egipt, la sud de Ierusalim.
43,7 „l-am plăsmuit şi l-am făcut": vezi nota la Gen. 1,27 din prezenta ediţie, referitoare la distincţia făcută de Origen între „a face" şi „a plăsmui".

Căci spre slava Mea l-am pregătit,
l-am plăsmuit şi l-am făcut.

8 Am scos un popor orb,
orbi sunt şi ochii lor,
sunt surzi, deşi au urechi.
9 Toate neamurile s-au adunat laolaltă
şi se vor aduna căpetenii dintre ei.
Cine va vesti acestea?
Sau cele de la început
cine vi le va spune?
Să-şi aducă martorii lor,
să se îndreptăţească şi să spună lucruri adevărate.
10 Fiţi martorii Mei;
şi Eu [sunt] martor, zice Domnul Dumnezeu,
şi slujitorul pe care l-am ales,
ca să cunoaşteţi şi să credeţi
şi să înţelegeţi că Eu sunt,
înainte de Mine nu a fost alt Dumnezeu
şi după Mine nu va fi.
11 Eu sunt Dumnezeu
şi în afară de Mine nu este mântuitor.
12 Am dat de veste şi am mântuit, am mustrat
şi n-a mai fost între voi [zeu] străin;
voi Îmi sunteţi martori
şi Eu sunt martor, zice Domnul Dumnezeu.

43,8 „orbi sunt şi ochii lor": TM are *litt.* „deşi ochii lor există".
43,9 „se vor aduna căpetenii dintre ei": TM are „s-au adunat / să se adune popoarele". ♦ „să spună lucruri adevărate": TM are „să audă şi să spună: «E adevărat (*litt.* adevăr)»".
43,10 „Fiţi martorii Mei": TM are „Voi sunteţi martorii Mei". ♦ „şi Eu [sunt] martor": nu apare în TM. La fel şi la v. 12. ♦ „slujitorul": vezi *supra*, nota 42,1. ♦ *Cf.* In. 8,18: „Despre Mine mărturisesc Eu însumi, şi despre Mine mărturiseşte şi Tatăl care M-a trimis". ♦ Verset invocat de mulţi teologi arieni pentru susţinerea superiorităţii ontologice şi a anteriorităţii temporale a Tatălui faţă de Fiul. Teologii ortodocşi (de pildă, Ioan Gură de Aur, *Omilii la Evanghelia după Ioan* 4) s-au străduit să-l interpreteze în sens antiarian, punând accentul nu pe anterioritate, ci pe simultaneitate: Fiul e simultan şi deofiinţă cu Tatăl, prin urmare în afara Treimii nu există alt Dumnezeu.
43,12 „am mustrat": TM are „v-am făcut să auziţi".

13 Încă de la început
nu este cine să smulgă din mâinile Mele.
Eu fac; cine va desface?"

14 Aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel ce vă răscumpără, Sfântul lui Israel:
„Pentru voi am să trimit la Babilon
şi-i voi stârni pe toţi fugarii,
iar chaldeii vor fi ferecaţi în corăbii.
15 Eu sunt Domnul Dumnezeu, Sfântul vostru,
Cel care l-a arătat pe Israel, regele vostru."
16 Aşa spune Domnul,
Cel ce face drum pe mare
şi cărare prin apă năvalnică,
17 Cel ce a scos care şi cai
şi mulţime tare;
dar au adormit şi nu se vor mai scula,
s-au stins ca o feştilă care s-a stins.
18 „Să nu vă [mai] amintiţi de cele dintâi
şi la cele de demult să nu [mai] cugetaţi.
19 Iată, Eu fac lucruri noi, care acum vor răsări,
şi le veţi cunoaşte;
voi face o cale în pustie
şi râuri în pământ uscat.
20 Mă vor binecuvânta fiarele câmpului,

43,13 „Încă de la început": TM are „Dintotdeauna Eu sunt".
43,14 „şi-i voi stârni pe toţi fugarii, iar chaldeii vor fi ferecaţi în corăbii": TM are „îi cobor ca fugari / îi pun pe fugă, iar chaldeii, în corăbii strigătul lor" (text dificil, cu traduceri divergente).
43,15 „Cel care l-a arătat": TM are „Cel care l-a creat".
43,16-21 Vestirea unui nou exod, mai minunat decât cel dintâi.
43,19 Clement Alexandrinul (*Stromate*, 2, PSB 5, p. 121) raportează versetul la Hristos, care le înnoieşte pe toate (*cf.* Apoc. 21,1-5) şi la ucenicii Săi. Ucenicii Domnului grăiesc, aud şi lucrează în chip duhovnicesc; prin credinţă şi pricepere înţeleg cu ochi nou, cu auz nou şi cu inimă nouă pe toate cele văzute şi auzite.
43,20 „sirenele şi fiicele struţilor": TM are „şacalii şi struţii" (*cf. supra*, nota 34,13). ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 463, nota 3) evocă în legătură cu sirenele invenţiile poeţilor, dar la Chiril (*ibidem*) şi Theodoret, „sirene" şi „fiicele struţilor"

sirenele şi fiicele struţilor,
căci am dat apă în pustie
şi râuri în pământ uscat,
ca să bea neamul Meu cel ales,
[21] poporul Meu, pe care l-am dobândit
ca să povestească bunătăţile Mele.

[22] Nu te-am chemat acum, Iacobe,
nici nu te-am ostenit, Israele!
[23] Nu Mi-ai adus oi ca ardere de tot,
nici nu M-ai slăvit cu jertfele tale,
nici nu te-am obosit cu tămâieri,
[24] nici nu Mi-ai adus miresme cu [preţ de] argint,
nici nu am dorit grăsimea jertfelor tale;
ci, cu [toate] păcatele şi strâmbătăţile tale,
am stat înaintea ta.

[25] Eu sunt, Eu sunt

---

desemnează pe aceia al căror glas poate să farmece (εὔστομοι, „buni de gură"), pe poeţii şi pe oratorii greci, maeştri ai amăgirilor păgâne (δεισιδαιμονία, „frică de zei", „superstiţie"). ♦ După Clement (*Stromate*, PSB 5, pp. 418-419), „fiarele câmpului" sunt cei sălbatici în credinţă şi întinaţi în ce priveşte viaţa; însă, prin credinţa în Domnul, se schimbă şi, din fiare, ajung oameni ai lui Dumnezeu. ♦ Plecând de la imaginea „râurilor în pământ uscat", Ciprian (*Epistole* 62,8; *apud* ACCS, *ad loc.*) trimite la botezul păgânilor, simbolizaţi prin pământ uscat şi pustiu, fără viaţă. El citează şi Is. 48,21 şi In. 7,37-38, toate aceste pasaje scripturistice având în comun imaginea apei vii, combinată cu simbolizarea lui Iisus prin Stâncă.

43,22-28 Poporul este mustrat pentru nerecunoştinţă.

43,22 În TM: „Dar nu pe Mine M-ai chemat, Iacobe, ci te-ai săturat (*litt.* ai obosit) de Mine, Israele".

43,23 Al doilea hemistih în TM este: „Nu te-am înrobit [să-Mi aduci] ofrandă, nici nu te-am obosit cu tămâierea".

43,24 „miresme": echivalează aici ebr. *qāneh*, „trestie aromată", o plantă aromatică, asemenea lemnului de santal. ♦ „ci, cu [toate] păcatele şi strâmbătăţile tale, am stat înaintea ta": TM are „ci tu M-ai înrobit cu păcatele tale şi M-ai obosit cu fărădelegile tale" – Dumnezeu reia în paralelism, cu ironie amară, verbele de la 43,23.

43,25 Foarte multe mss. septuagintale au aici: „voi şterge nelegiuirile tale pentru Mine / de dragul Meu", ca în TM (*cf.* şi Iez. 36,22 şi nota în prezenta ediţie). De altfel, şi comentariile Părinţilor au în vedere această variantă mai completă.

Cel ce şterge nelegiuirile tale:
nu le voi mai pomeni.
[26] Dar tu să le ţii minte şi să ne judecăm:
spune tu cel dintâi fărădelegiuirile tale, ca să fii îndreptăţit.
[27] Părinţii voştri dintâi
şi căpeteniile au făcut nelegiuire împotriva Mea,
[28] căpeteniile au pângărit cele sfinte ale Mele:
şi l-am dat pe Iacob la pieire
şi pe Israel spre ocară."

44 [1] „Dar acum ascultă, Iacobe, slujitorul Meu,
Israele, pe care te-am ales!"
[2] Aşa grăieşte Domnul Dumnezeu, Cel care te-a făcut
şi te-a plăsmuit din pântece:
„Încă vei mai fi ajutat. Nu te teme, Iacobe, slujitorul Meu,
iubite Israele, pe care te-am ales.
[3] Căci Eu voi da apă la vreme de însetare
celor ce merg [pe pământ] fără de apă,
voi pune Duhul Meu peste sămânţa ta,
binecuvântările Mele peste copiii tăi.
[4] Vor răsări ca iarba în mijlocul apei

43,26 „tu să le ţii minte": TM are „Adu-Mi-le aminte" – termen juridic, cum ar spune „Fă-Mi un memoriu" (*cf.* TOB, *ad loc.*). ♦ „spune tu": Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 239) comentează: „Declară drept pe păcătosul care şi-a mărturisit păcatele, care a cerut iertare şi arată tărie pe viitor... N-a spus numai: «Spune tu fărădelegile tale», ci a adăugat «întâi», adică: Nu aştepta pe cel ce te vădeşte, nu aştepta să te părască cineva. Ia-o înaintea lui cu spusul, ca să închizi gura pârâşului".

43,27 „Părinţii voştri... căpeteniile": TM are „Părintele tău... purtătorii tăi de cuvânt / mijlocitorii tăi".

43,28 Începutul versetului în TM: „Iar Eu am pângărit pe mai-marii sanctuarului Meu".

44,1-5 Sunt vestite noi făgăduinţe de binecuvântare şi ajutor.

44,2 „Încă vei mai fi ajutat": TM continuă fraza anterioară: „şi te ajută". ♦ „iubite Israele": TM are *Y'šurūn*, nume poetic pentru Israel, de la *YŠR*, „a fi drept". ♦ Ieronim (*ad loc.*) TM are *Y'šurūn*, nume poetic pentru Israel, de la *YŠR*, „a fi drept". ♦ Ieronim (*ad loc.*) citează şi comentează termenul ebraic şi afirmă că unii îl traduc prin εὐθυτάτον, alţii prin εὐθύς, „mai drept", respectiv „drept", şi că numai LXX are „iubite Israele".

44,3 Primul hemistih în TM: „Căci voi revărsa apă peste ce e însetat şi şuvoaie peste pământul uscat". ♦ *Cf.* Ioel 2,28; Fp. 2,4.17. ♦ „Orice binecuvântare este deplină prin revărsarea Duhului Sfânt" (Ambrozie, *Despre Duhul Sfânt*, p. 65).

şi ca sălciile pe lângă o apă curgătoare.
5 Unul va zice: «Al lui Dumnezeu sunt»,
iar altul se va chema cu numele lui Iacob,
şi altul va scrie: «Al lui Dumnezeu sunt,
în numele lui Israel.»"

6 Aşa spune Dumnezeu, Împăratul lui Israel,
Cel ce l-a izbăvit, Dumnezeu Savaot:
„Eu [sunt] Cel dintâi şi Eu după acestea;
în afară de Mine nu este Dumnezeu.
7 Cine este asemenea Mie? Să stea, să cheme,
şi să-Mi pregătească,
precum l-am făcut Eu pe om pentru veşnicie,
şi să vă dea de ştire cele ce au să vină
înainte de a veni.
8 Nu vă ascundeţi;
oare nu de la început v-aţi plecat urechea
şi vi le-am spus vouă?
Voi Îmi sunteţi martori
dacă mai este vreun Dumnezeu în afară de Mine;
şi nici nu a mai fost vreodată.

9 Cei ce plăsmuiesc şi cioplesc, deşerţi cu toţii, cei care fac ce le trece prin cap, care nu le vor fi de nici un folos; ci vor fi ruşinaţi 10 toţi cei ce

44,4 „ca iarba": TM are „ca în mijlocul ierbii". ♦ După Metodiu (*Symposion* 4,3-4), sălciile sunt simbolul virginităţii, al castităţii, în opoziţie cu malurile Babilonului (aluzie la Ps. 136), care simbolizează plăcerile lumeşti.
44,5 „va scrie": gr. ἐπιγράφω, „a scrie pe ceva", „a face o inscripţie". ♦ „va scrie: «Al lui Dumnezeu sunt, în numele lui Israel»": TM are „îşi va scrie pe mână: «Al lui Dumnezeu» şi îşi va lua numele lui Israel".
44,6 „Eu [sunt] Cel dintâi şi Eu după acestea": TM are „Eu [sunt] Cel dintâi şi Cel de pe urmă" – *cf.* Apoc. 1,17; 2,8; 22,13 (ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος).
44,7 În TM: „Cine este asemenea Mie? Să strige, să declare şi să-Mi dovedească, de când am pus popor din veac şi cele viitoare şi care vor veni să le spună lor?".
44,8 „Nu vă ascundeţi": TM are „Nu vă înspăimântaţi şi nu vă temeţi". ♦ „şi nici nu a mai fost vreodată": TM are „Nu este altă Stâncă, nu cunosc alta!".
44,9 „plăsmuiesc şi cioplesc": TM are „plăsmuiesc idoli". ♦ „ci vor fi ruşinaţi": TM are „martorii lor nu văd şi nu cunosc, de aceea se fac de ruşine".

plăsmuiesc un zeu, cei care cioplesc lucruri fără folos, 11 şi toţi de unde au apărut s-au uscat; toţi surzii să fie adunaţi dintre oameni, să stea într-un loc; şi să fie mustraţi şi ruşinaţi împreună.
12 Că şi-a ascuţit tâmplarul fierul: cu barda a lucrat [un idol], cu sfredelul l-a găurit, l-a lucrat cu braţul său cel tare; va flămânzi şi va slăbi şi apă nu va bea. După ce-a ales 13 lemnul, tâmplarul l-a aşezat după măsură şi l-a potrivit cu clei; l-a făcut în chip de bărbat – o frumuseţe de om – ca să-l pună în casă. 14 A tăiat lemn din pădurea pe care a sădit-o Domnul şi ploaia a făcut-o să crească, 15 pentru ca oamenii să o aibă de ars; şi luând din ea [lemne] s-a încălzit; şi arzându-le au copt pâini pe ele; iar din ce-a rămas, ei au lucrat zei şi se închină lor. 16 Jumătate le-au ars în foc şi, arzându-le, au copt pâini pe ele; apoi, frigând carne pe foc, a mâncat şi s-a săturat; şi, fiind încălzit, a zis: «Îmi place că m-am încălzit şi am văzut foc!» 17 Iar rămăşiţa a făcut-o zeu cioplit şi i se închină lui şi se roagă zicând: «Scapă-mă, că tu eşti zeul meu!»
18 N-au ştiut cum să chibzuiască, fiindcă au fost orbiţi ca să nu vadă cu ochii şi să nu cugete cu inima lor. 19 Şi nu a socotit în inima lui, nici nu a gândit în sufletul lui; şi nici cu mintea nu a cunoscut că jumătate [din lemn]

44,10 În TM: „Cine plăsmuieşte un zeu sau toarnă un idol fără de folos?".
44,11 Se mai poate înţelege şi: „Şi toţi de unde au venit s-au uscat şi sunt muţi între oameni; să se adune cu toţii şi să stea la un loc, să fie mustraţi şi ruşinaţi împreună". ♦ „surzii": gr. κωφός înseamnă „surd", dar şi „mut". ♦ În TM: „Iată, toţi tovarăşii/adepţii lui vor fi ruşinaţi şi cei care i-au meşterit sunt dintre oameni; să fie adunaţi cu toţii, să se înfăţişeze: se vor îngrozi şi vor fi făcuţi de ruşine laolaltă".
44,12 „tâmplarul": vezi *supra*, nota 40,19. În TM, descrierea lucrării trimite aici mai degrabă la fierar, munca tâmplarului apărând în detaliu în v. 13. ♦ „După ce-a ales": TM are „şi a ostenit", celelalte verbe fiind la perfect.
44,14 În TM, prima propoziţie continuă ideea din v. 13: „ca să-şi/să-i taie cedri; ia chiparos (?) şi stejar, îi lasă să se întărească printre copacii pădurii; sădeşte un cedru/pin şi ploaia îi dă creştere".
44,16 „au copt pâini pe ele": repetiţie în LXX după v. 15.
44,17 „zeu cioplit": gr. θεὸν γλυπτόν. În greaca clasică θεός înseamnă „zeu"; în Biblie echivalează ebr. *'el*, care înseamnă şi „Dumnezeu", dar şi „zeu".
44,18 Chiril al Alexandriei (*Despre unitatea lui Hristos*, în ACCS, vol. 2, p. 66) aplică versetul la eretici, scriind că aceştia îi copiază pe intelectualii păgâni, interesaţi mai mult de stilul emfatic şi preţios, de zorzoanele retorice, decât de adevăr.
44,19 „cu mintea": gr. τῇ φρονήσει, *litt.* „cu priceperea", „cu înţelegerea". ♦ „nici cu mintea nu a cunoscut": TM are „nu a priceput, ca să zică: «Jumătate am ars-o... am copt... am fript... am mâncat... voi face [oare]... şi mă voi închina la o bucată de lemn?»".

a ars-o în foc; şi a copt pâini pe cărbunii lui şi a fript carne şi a mâncat-o; şi
din [lemnul] rămas a făcut o urâciune şi i se închină ei. [20] Să cunoaşteţi că
inima lor este cenuşă, şi rătăcesc, şi nimeni nu-şi poate izbăvi sufletul;
vedeţi, nu veţi zice oare: «Minciună este în [mâna] Mea dreaptă»?

[21] Adu-ţi aminte de acestea, Iacobe,
Israele, că tu eşti slujitorul Meu;
te-am plăsmuit ca slujitor al Meu;
tu, Israele, să nu uiţi de Mine!
[22] Căci, iată, am şters ca pe un nor fărădelegile tale
şi ca pe o negură păcatele tale;
întoarce-te la Mine şi te voi răscumpăra."

[23] Veseliţi-vă, ceruri, că Dumnezeu l-a miluit pe Israel;
sunaţi din trâmbiţă, temelii ale pământului,
strigaţi de bucurie, munţilor,
voi, dealuri, şi toţi copacii de pe ele!
Că Dumnezeu l-a răscumpărat pe Iacob,
şi Israel va fi slăvit.

[24] Aşa spune Domnul, Cel care te răscumpără
şi care te plămădeşte [încă] din pântece:
„Eu, Domnul, care le împlinesc pe toate,

44,20 În TM: „El paşte cenuşă, o inimă/inima înşelată îl rătăceşte; nu-şi va izbăvi sufletul şi nu va zice: «Minciună...»".
44,21 „să nu uiţi de Mine": în TM s-ar putea înţelege mai degrabă: „nu vei fi uitat de Mine".
44,22 „şi te voi răscumpăra": TM are „căci te-am răscumpărat" – iniţiativa este a lui Dumnezeu.
44,23 „şi Israel va fi slăvit": TM are „şi în Israel Se va preamări". ♦ Theodoret aminteşte că elementele sunt inanimate, dar omul le atribuie stările lui sufleteşti (*cf.* Is. 1,2). ♦ Pentru Eusebiu, termenul „ceruri" desemnează „puterile cereşti", la fel cum expresia „temeliile pământului" înseamnă „puterile divine", care susţin pământul, dar pot fi şi profeţii, şi oamenii drepţi, prietenii lui Dumnezeu. ♦ „Munţii" şi „dealurile" arată gradul mai mare sau mai mic de înălţare a sufletelor către Dumnezeu, iar „copacii" sunt sufletele care aduc roade. Pentru Chiril al Alexandriei, munţii îi desemnează pe Apostoli şi Evangheliştii (ACCS, *ad loc.*).
44,24-28 Domnul este Creatorul lumii şi stăpânul istoriei.

Eu singur am întins cerul
şi am întărit pământul.
Cine altul [25] va risipi semnele celor ce vorbesc din pântece
şi ghiciturile din inimi,
întorcându-i pe cei înţelepţi îndărăt
şi sfatul lor înnebunindu-l,
[26] şi întărind cuvintele slujitorului Său
şi sfatul vestitorilor Săi adeverindu-l?
Cel ce zice Ierusalimului «Vei fi locuit»,
şi cetăţilor din Iudeea, «veţi fi zidite»,
şi pustiurile ei vor odrăsli;
[27] Cel ce zice adâncului «Vei fi un pustiu
şi voi seca râurile tale»;
[28] Cel ce-i zice lui Cyrus să fie chibzuit,
şi: «Toate voile Mele le va împlini»;
Cel ce zice Ierusalimului: «Vei fi zidit,
şi Casei Mele sfinte îi voi pune temelie.»"

45 [1] „Aşa îi spune Domnul Dumnezeu – unsului Meu, Cyrus,
a cărui dreaptă am întărit-o
ca să se supună neamuri înaintea lui;

44,25 „Cine altul [25] va risipi...": TM are „Cine [a fost] cu Mine? [25] Eu risipesc...".
44,26 „şi pustiurile ei vor odrăsli": TM are „şi ruinele ei le voi ridica".
44,27 După Theodoret (*ad loc.*), „adâncul" este Babilonul, iar „râurile" lui sunt mulţimile de popoare care îl populează. ♦ Eusebiu înţelege prin „adânc" rătăcirea politeistă.
44,28 „Cyrus": ebr. *Kōreş*, suveran din dinastia Ahemenizilor, a întemeiat imperiul persan unind regatul mezilor cu cel al perşilor. A domnit între anii 559 (550) şi 529 î.H. În 539 a cucerit Babilonul, iar în 538 a dat un decret ce le permitea evreilor să se reîntoarcă în Ierusalim. Aici Cyrus este menţionat ca instrument al lui Dumnezeu pentru eliberarea poporului evreu din exilul babilonian, pentru rezidirea Ierusalimului şi restaurarea Templului. Mai mult, Domnul îl numeşte mai departe (v. 45,1) „Cyrus, unsul Meu". ♦ „Cel ce-i zice lui Cyrus să fie chibzuit": TM are „Cel ce zice despre *Kōreş*: «[este] păstorul Meu»".
45,1-7 Cyrus este instrumentul lui Dumnezeu pentru eliberarea poporului.
45,1 Începutul versetului în TM: „Aşa i-a spus *YHWH* unsului Său *Kōreş*..." ♦ „puterea împăraţilor o voi zdrobi": în TM „coapsele regilor/împăraţilor le voi descinge". ♦ Theodoret e de părere că aici „uns" nu are sensul obişnuit din VT, ci pe acela de „ales" al lui Dumnezeu pentru un anumit scop.

şi puterea împăraţilor o voi zdrobi,
voi deschide porţi înaintea lui
şi cetăţile nu se vor închide.
[2] Eu Însumi voi merge înaintea ta
şi voi netezi munţi,
voi zdrobi porţi de aramă
şi zăvoare de fier voi sfărâma,
[3] şi-ţi voi da vistierii întunecate,
pe cele ascunse şi nevăzute ţi le voi deschide,
ca să cunoşti că Eu [sunt] Domnul Dumnezeu,
Cel ce te cheamă pe nume, Dumnezeul lui Israel.
[4] Pentru Iacob, slujitorul Meu,
pentru Israel, alesul Meu,
Eu te voi chema pe nume
şi te voi primi, [deşi] tu nu M-ai cunoscut.
[5] Căci Eu sunt Domnul Dumnezeu
şi nu mai este alt Dumnezeu în afară de Mine,
deşi tu nu Mă cunoşteai;
[6] ca să cunoască cei de la răsăritul soarelui
şi cei de la apus
că nu este [Dumnezeu] în afară de Mine.
Eu sunt Domnul Dumnezeu şi nu mai este [altul];
[7] Eu, Cel care am întocmit lumina şi am făcut întunericul,

45,4 „te voi primi": TM are „îţi dau un titlu".

45,5 Înainte de „deşi tu...", TM are „ţi-am pus cingătoare (= te-am înarmat)". ♦ Theodoret a găsit câteva mss. care au un adaos: „Tu, *Israele*, tu nu M-ai cunoscut". Acest adaos, „Israele", spune el, nu este în textul ebraic, nici la alţi interpreţi, nici în *Hexapla* lui Origen. Pe bună dreptate, căci nu pe Israel îl acuză de necunoaştere, ci pe Cyrus.

45,7 „pace": gr. εἰρήνη echivalează ebr. *şālôm*, „bunăstare", „pace", „sănătate", „stare de bine". ♦ „făuresc rele": după Theodoret (*ad loc.*), evenimentele tragice, asediul, robia, captivitatea, sunt numite „rele" nu prin natura lor, Dumnezeu neputând crea răul, ci pentru că oamenii le consideră aşa; „relele" sunt necazurile, nenorocirile, care se datorează neascultării oamenilor, nu lui Dumnezeu: „Eu le-am creat pe toate spre folosul oamenilor, l-am lăsat în robie pe Israel spre folosul lui şi i-am dăruit libertatea pentru bunătatea Mea". Aceeaşi distincţie o face şi Ioan Damaschin (*Credinţa ortodoxă* IV,19), cu precizarea că lucrarea răului în lume se face numai cu ştiinţa şi îngăduinţa lui Dumnezeu, pentru raţiuni care Îi sunt proprii. Vezi şi 2Tim. 2,10.21; Rom. 11,32.8.

Cel care fac pace şi făuresc rele;
Eu, Domnul Dumnezeu, [sunt] Cel ce fac toate acestea.

[8] Să se veselească cerul de sus
şi norii să roureze dreptate;
să odrăslească pământul milostivire
şi dreptate să odrăslească deopotrivă;
Eu sunt Domnul, Cel care te-a zidit.

[9] Oare ce am făcut mai bun ca lutul olarului?
Oare cel ce ară va ara pământul toată ziua?
Lutul va zice cumva olarului:
«Ce faci de nu lucrezi, nu ai mâini?»
[10] Cine îi zice tatălui său: «Ce vei zămisli?»
şi mamei: «Ce te vei chinui să naşti?»"
[11] Aşa spune Domnul Dumnezeu, Sfântul lui Israel,
Cel care a făcut cele viitoare:
„Întrebaţi-Mă despre fiii Mei şi despre fiicele Mele
şi cu privire la faptele mâinilor Mele daţi-Mi porunci!
[12] Eu am făcut pământul

45,8 În TM: „Picuraţi rouă, ceruri de sus, şi norii să reverse în ploaie dreptatea! Să se deschidă pământul şi să odrăslească mântuirea, şi dreptatea să răsară deopotrivă. Eu, Domnul, am creat acestea". ♦ Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „norii" sunt profeţii, dar şi cei care, începând cu apostolii, au răspândit pe pământ Evanghelia, „roua" cea duhovnicească.

45,9 În TM: „Vai celui care se ceartă cu Cel care l-a plămădit, hârb printre hârburile de lut! Oare va spune lutul celui care l-a plămădit: «Ce ai făcut?» şi lucrarea ta [ar spune] «Nu are mâini»?". (Sau „va spune lutul... «Ce ai făcut?» şi «Lucrarea ta nu are...».) ♦ Plugarul nu ară toată ziua; de fapt trebuie înţeles „fără întrerupere", până la sfârşitul zilelor. Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Isaia, ad loc.*) se opreşte îndelung asupra acestui verset, descifrându-l astfel: Dumnezeu i-a dat lui Israel Legea („plugul") şi l-a obligat să o respecte. Apoi i l-a dat pe Iisus Hristos, ca plinire a Legii sau, în termenii lui Chiril, ca Rod nou al Legii vechi. Dar mulţi au respins Rodul continuând să „are" cu „plugul" Legii, ca şi cum n-ar fi venit ceasul recoltei. Aceştia sunt aşadar cei ce „ară toată ziua" împotriva evidenţei şi împotriva bunului-simţ.

45,10 „Cine îi zice" : TM are „Vai de cel care zice".

45,11 După „Sfântul lui Israel", TM are: „Mă veţi întreba cele viitoare cu privire la fiii Mei şi cu privire la lucrarea mâinilor Mele Îmi veţi da porunci" – interogativ sau exclamativ.

şi omul de pe el,
Eu am întărit cerul cu mâna Mea,
Eu le-am dat porunci tuturor stelelor.
13 Eu l-am ridicat rege cu dreptate
şi toate căile lui [sunt] drepte.
Acesta va zidi cetatea Mea
şi robia poporului Meu o va întoarce,
nu cu răscumpărare, nici cu daruri",
zice Domnul Savaot.
14 Aşa spune Domnul Savaot:
„S-a ostenit Egiptul
şi negustoria etiopienilor,
şi seboenii, bărbaţi înalţi, vor trece la tine
şi-ţi vor fi robi
şi-ţi vor urma ţie legaţi cu cătuşe,
şi ţi se vor închina şi te vor ruga,
căci cu tine este Dumnezeu;
şi vor zice:

45,12 „tuturor stelelor": TM are „întregii lui oştiri" – LXX „decodează" metafora.
45,13 „rege": nu apare în TM, dar este limpede că e vorba despre Cyrus. ♦ „robia": gr. αἰχμαλωσία, ebr. *galûth*. Sub influenţa limbii ebraice, LXX foloseşte abstractul pentru concret; la fel, Aquila, Symmachos şi Theodotion, citaţi de Theodoret (*cf.* ed. cit., vol. III, p. 28, nota 2), traduc *galûth* prin ἀποικία, „exil", „pribegie", în loc de concretul „pribegii". ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, *ad loc.*, vol. III, p. 29, nota 3) are un lung comentariu la acest verset, arătând că profeţia se poate raporta la Cyrus, sau la Zorobabel, sau la Hristos, singurul ale cărui cărări sunt drepte şi unicul care a zidit cetatea lui Dumnezeu. El recurge la interpretarea tipologică: sub Cyrus şi Zorobabel s-a împlinit istoric ceea ce urma să se împlinească duhovniceşte în Hristos. Ioan Gură de Aur (*ibidem*) crede că „acestea s-au spus despre Zorobabel şi Cyrus, dar nimic nu ne împiedică să raportăm versetul la Hristos, cum fac şi alţi interpreţi".
45,14 Cuvintele Domnului în TM: „Osteneala Egiptului şi negustoria Nubiei şi sabeenii, bărbaţi înalţi, vor trece la tine şi vor fi ai tăi, vor merge în urma ta, în cătuşe vor trece, şi ţi se vor pleca şi te vor ruga: «Numai cu tine este Dumnezeu şi nu mai este altul – zei nu sunt»". ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*): „Iată încă o mărturie asupra dumnezeirii lui Hristos! Citiţi acest text al lui Isaia şi vedeţi că Fiul este Dumnezeu, avându-L în Sine Însuşi pe Dumnezeu-Tatăl". Textul profetic respinge deopotrivă pe evrei, care limitează divinitatea la o singură persoană, cât şi pe cei care încearcă să introducă diferenţa de natură între persoanele Sfintei Treimi. În TM, aceste ultime două stihuri apar ca fiind cuvintele supuşilor lui Cyrus.

«Nu este Dumnezeu afară de Tine!
15 Că Tu eşti Dumnezeu şi nu ştiam,
Dumnezeul lui Israel, Mântuitor.»
16 Vor fi ruşinaţi şi înfruntaţi toţi potrivnicii lui,
şi vor umbla întru ruşine.
Înnoiţi-vă întru Mine, insule!
17 Israel este mântuit de Domnul
cu mântuire veşnică;
nu se vor ruşina
şi nu vor fi înfruntaţi până în veac."

18 Aşa spune Domnul,
Cel ce a făcut cerul –
Acesta este Dumnezeu care a scos la iveală pământul şi l-a făcut,
El i-a pus hotare;
nu în zadar l-a făcut,
ci ca să fie locuit –:
„Eu sunt şi nu este altul.
19 Nu în ascuns am grăit,
nici în vreun loc întunecos al pământului;
nu am zis seminţiei lui Iacob:

45,15 Începutul versetului, după TM: „Cu adevărat Tu eşti Dumnezeu ascuns". Domnul nu mai intervine direct pentru popor, ca în timpul Exodului, ci printr-un om – Cyrus, dar poporul Său recunoaşte că de la El vine mântuirea. ♦ „Aşa vor zice, închinându-se Lui, egiptenii, etiopienii şi cei din Saba. Acestea sunt neamurile străine care mărturisesc: «Până acum am fost în rătăcire şi nu am ştiut că Tu eşti adevăratul Dumnezeu, Mântuitorul lui Israel»" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ Eusebiu (*Praeparatio evangelica* 5,4) compară versiunea LXX cu Aquila şi Theodotion. Aquila traduce „Dumnezeu e puternic şi ascuns, Dumnezeu care-l mântuieşte pe Israel"; iar Theodotion: „De aceea un puternic şi ascuns Dumnezeu îl apără pe Israel". Pentru Eusebiu, acest *deus* despre care vorbesc cele două versiuni trimite la Iisus Hristos.
45,16 „Înnoiţi-vă": vezi *supra*, nota 41,1. ♦ În TM: „Au fost făcuţi de ocară şi umiliţi cu toţii, plecat-au ruşinaţi toţi făuritorii de idoli". ♦ „insulele": vezi *supra*, nota 41,1.
45,18 „Eu sunt": TM are „Eu sunt *YHWH*". ♦ „Într-adevăr, nu în zadar, nici pentru a fi pierdut a zidit Dumnezeu totul – aşa cum cred cei ce cugetă lucruri zadarnice –, ci pentru a dăinui mereu şi a fi locuit" (Metodiu, *Banchetul*, PSB 10, p. 155).
45,19 „Căutaţi ceva zadarnic": TM are „Căutaţi-Mă în loc neumblat/pustiu/haos" (ebr. *tohû*). Aceeaşi nuanţă la v. 18.

«Căutați ceva zadarnic.»
Eu sunt, Eu sunt Domnul,
Cel ce grăiesc dreptate
și vestesc adevăr.
20 Adunați-vă și veniți,
sfătuiți-vă împreună,
voi, cei izbăviți dintre neamuri!
N-au cunoscut
cei ce înalță lemnul, chip cioplit de ei,
și se roagă lui ca unor zei
care nu mântuiesc.
21 Dacă ei aduc veste,
să se apropie,
ca să cunoască împreună
cine a făcut de la început
aceste lucruri de auzit.
Atunci vi s-a vestit vouă:
«Eu sunt Dumnezeu și nu este altul în afară de Mine;
drept și mântuitor nu este în afară de Mine.»

22 Întoarceți-vă la Mine și veți fi mântuiți,
voi, cei de la capătul pământului;
Eu sunt Dumnezeu și nu este altul.
23 Mă jur pe Mine Însumi,
cu adevărat din gura Mea va ieși dreptate,
cuvintele Mele nu vor fi întoarse,
căci Mie Mi se va pleca tot genunchiul
și toată limba va da mărturie lui Dumnezeu,
24 zicând: «Dreptate și slavă vor veni la El,

45,20 „sfătuiți-vă": TM are „apropiați-vă".
45,21 În TM: „Vestiți și veniți și sfătuiți-vă împreună: cine a dat de știre acestea din vechime și de atunci le-a prevestit? Oare nu Eu, Domnul? Nu este alt Dumnezeu afară de mine, Dumnezeu drept și mântuitor nu este altul!".
45,22 Păcătosul întors este iertat. Origen, entuziasmat, exclamă: „Ai auzit că, întorcându-te și lepădând de la tine cu căință poftele păcătoase, chiar dacă ai păcătuit, poți ajunge sfânt?" (*Omilii la Ieșirea*, PSB 6, p. 104, n. 293).

și se vor face de rușine toți cei care se țin deoparte.»
25 De Domnul va fi îndreptățită
și în Dumnezeu va fi slăvită
toată semința fiilor lui Israel.

46 1 A căzut Bel, s-a sfărâmat Dagon
și chipurile lor cioplite [au ajuns] la fiare și la dobitoace.
Le purtați legate
ca pe o povară pentru cel ostenit,
2 flămând, slăbit
și fără nici o putere,
care nu vor putea să izbăvească de război,
și ei înșiși au fost duși în robie.

3 „Ascultați-Mă, casă a lui Iacob,
toată rămășița lui Israel,
voi, cei purtați încă din pântece
și povățuiți din copilărie:
4 până la bătrânețe Eu sunt,

45,24 În TM: „Mi se va spune: «Numai în Domnul este dreptatea și tăria!». Către El vor veni și vor fi rușinați toți cei care s-au aprins împotriva Lui". ♦ „toți cei care se țin deoparte": sau „toți cei care îi țin departe".
46,1 „Bel": ca și *Baal*, înseamnă „stăpân" și ar putea desemna orice zeu, dar era mai ales zeul suprem în Babilon, căruia i se aduceau și jertfe umane, mai ales în vremuri de restriște, de obicei pe primul născut. ♦ „Dagon" era un zeu al filistenilor (Jud. 16,23; 1Rg. 5,2 și urm.), dar cultul lui era practicat și la Ugarit. Se presupune că era un zeu al vegetației. În TM apare însă *N'bhō*, neatestat în restul Bibliei. Este fiul lui Bel și interpretul acestuia. ♦ „la fiare și la dobitoace": idolii ar fi trebuit să fie purtați de oamenii care le aduceau cult (*cf.* 45,20 TM); zeii babilonieni nu-și pot purta propria greutate, care apasă pe animalele de povară. ♦ O interpretare foarte interesantă a numelor „Bel" și „Nebo" este oferită de Ișo'dad de Merw, episcop sirian din secolul al IX-lea (în *Comentariu la Isaia* 46,1, ACCS, vol. 2, p. 86). „Bel" vine de la „Babel", spune Ișo'dad, iar Nebo, la origine, ar fi fost un învățător din Mabbugh. Fiindcă era foarte aspru cu elevii, aceștia i-au făcut o statuie pe care au început să o venereze, lucru care i-a calmat firea impulsivă. După moartea învățătorului, oamenii au continuat, din reflex, să-i venereze „idolul".
46,2 În TM: „s-au încovoiat, s-au aplecat laolaltă, n-au fost în stare să-și izbăvească povara, și ele însele (*i.e.* animalele) au mers în robie".
46,3 „purtați... povățuiți" : TM specifică: „de Mine".

şi până veţi îmbătrâni Eu sunt;
Eu vă rabd,
Eu v-am făcut şi Eu vă voi da drumul,
Eu vă voi lua în grijă şi Eu vă voi izbăvi.
5 Cu cine M-aţi asemănat?
Vedeţi, lucraţi cu isteţime,
voi, cei rătăciţi!
6 Unii pun aur din pungă
şi aşază argint pe cântar
cu greutăţi,
apoi, tocmindu-şi un aurar, făuresc făcături
şi, plecându-se, li se închină.
7 Îl ridică pe umeri şi pleacă;
dacă-l aşază într-un loc, acolo rămâne
şi nu se mişcă,
dacă strigă către el, nu aude,
din necazuri nu-l scapă.

8 Aduceţi-vă aminte de acestea şi suspinaţi.
Căiţi-vă, voi cei rătăciţi,
întoarceţi-vă în inima [voastră].
9 Aduceţi-vă aminte de cele dintâi din veac,
că Eu sunt Dumnezeu şi nu este altul în afară de Mine,
10 Cel ce vesteşte cele de pe urmă înainte de a fi,
şi, [iată,] s-au şi săvârşit;
şi am zis: Tot sfatul Meu va rămâne
şi toate câte le-am hotărât le voi face;
11 Eu chem de la răsărit o pasăre

46,5 „lucraţi cu isteţime": gr. τεχνάσασθε („meşteşugiţi-vă", în BS). ♦ În TM: „Cu cine Mă veţi asemăna, cu cine Mă veţi pune alături? Cu cine Mă veţi asemui [ca şi cum] am fi deopotrivă?".
46,6 „pun": gr. συμβαλλόμενοι, „pun laolaltă". ♦ „făcături": gr. χειροποίητα, „lucruri făcute de mâna omului".
46,10 Primul hemistih în TM: „Cel ce vesteşte de la început cele de pe urmă şi din vechime lucruri ce nu s-au făcut [încă]".
46,11 „o pasăre": termenul corespunzător din TM înseamnă „pasăre de pradă". ♦ „cele despre care am hotărât": TM are „omul hotărârii Mele" (*i.e.* „omul pe care l-am hotărât / care Îmi va îndeplini hotărârea). ♦ Al doilea hemistih în TM: „Da, am spus, da, voi împlini; da, am plănuit şi da, voi înfăptui!". ♦ Alături de Theodoret, Ioan Gură de Aur consideră că „pasărea" este o metaforă pentru poporul lui Israel, care se va întoarce *repede* din robia babilonică. După Chiril al Alexandriei (*Comm. in Isaiam*, PG 70, 997B), dimpotrivă, termenul îl desemnează pe regele Babilonului, care a incendiat întreaga Iudee, a cucerit Ierusalimul şi a distrus Templul. El citează în spiritul acestei interpretări expresia „vulturul cu aripi mari" din Iez. 17,2-6 şi Ier. 49,22.

şi dintr-un pământ îndepărtat, cele despre care am hotărât,
am grăit şi am adus,
am zidit şi am făcut,
l-am adus şi i-am netezit calea.

12 Ascultaţi-Mă, voi care v-aţi pierdut inima,
voi cei aflaţi departe de dreptate:
13 am apropiat dreptatea Mea
şi mântuirea [care vine] de la Mine n-o voi întârzia;
am dat mântuire în Sion
lui Israel spre slăvire."

47 1 „Coboară-te, aşază-te pe pământ,
tu, fiică fecioară a Babilonului!
Intră în întuneric,
fiică a chaldeilor!
Că de acum nu te vei mai numi
gingaşă şi desfătată.
2 Ia râşniţa, macină făină,
dă-ţi vălul la o parte,
arată-ţi căruntеţea, dezgoleşte-ţi pulpele,
treci prin râuri.

46,12 „care v-aţi pierdut inima": este vorba de cei care şi-au pervertit inima, care „şi-au dat-o pierzării" (ἀπολωλεκότες). TM are „învârtoşaţi la inimă".
46,13 „mântuirea [care vine] de la Mine": TM are „mântuirea Mea". ♦ „spre slăvire": TM are „splendoarea Mea".
47 Lamentaţie asupra Babilonului.
47,1 „fiică fecioară": semitism pentru a denumi un popor. ♦ „pe pământ": TM are „în ţărână". ♦ „Intră în întuneric": TM are „şezi pe pământ, fără tron".
47,2 „căruntеţea": metaforă pentru longevitatea imperiului babilonian. ♦ „arată-ţi căruntеţea": TM are „suflecă-ţi veşmântul".

[3] Ţi se va descoperi ruşinea,
se vor da pe faţă cele de ocară ale tale.
Îmi voi lua de la tine ce este drept,
nu te voi mai preda oamenilor."
[4] Cel ce te izbăveşte –
Domnul Savaot este numele Lui,
Sfântul lui Israel –
a zis:
[5] „Aşază-te, tu cea străpunsă în inimă!
Intră în întuneric, fiică a chaldeilor!
Niciodată nu te vei mai numi
tăria împărăţiei.
[6] Am fost întărâtat împotriva poporului Meu,
tu Mi-ai pângărit moştenirea;
Eu Însumi i-am dat în mâna ta,
dar tu nu le-ai dat milă,
ai îngreunat foarte
jugul bătrânului.
[7] Şi ai zis: «Voi fi pe veci stăpână»;
nu te-ai gândit la acestea în inima ta,
nici nu ţi-ai adus aminte de cele de pe urmă.
[8] Dar acum ascultă acestea, răsfăţato,
care şezi încrezătoare,
care zici în inima ta:

47,3 „Îmi voi lua de la tine ce este drept": TM are *litt.* „răzbunare voi lua". ♦ „nu te voi mai preda oamenilor": TM are *litt.* „nu voi întâlni vreun om", ceea ce a fost interpretat fie „nu voi ruga pe nimeni", fie „nu va mijloci la Mine nimeni", fie „nu Mi se va împotrivi nimeni", fie „nu voi cruţa pe nimeni".
47,4 „te izbăveşte": TM are „ne izbăveşte". ♦ „a zis": verbul nu apare în TM, dar este evident că Domnul Se adresează mai departe chaldeilor.
47,5 „cea străpunsă în inimă": gr. κατανενυγμένη, în semn de durere şi de jale în aşteptarea osândei care urmează. TM are „în tăcere". ♦ „tăria împărăţiei": TM are „doamna împărăţiilor", termen de noblеţe pentru regina-mamă.
47,6 „tu Mi-ai pângărit": TM are „Mi-am pângărit".
47,7 „nu ţi-ai adus aminte de cele de pe urmă": nu ai avut în vedere lucrurile viitoare sau nu ai luat seama la faptul că toate au un sfârşit în această lume.
47,8 „Eu sunt şi nu este alta": substituire luciferică; mimare a definiţiei pe care Dumnezeu şi-o dă Sieşi.

«Eu sunt şi nu este alta;
nu voi rămâne văduvă,
nici nu voi cunoaşte lipsa de fii.»
[9] Acum însă acestea două vor veni asupra ta
năprasnic, într-o singură zi:
văduvia şi lipsa de fii
vor veni năprasnic asupra ta pentru farmecele tale
şi pentru puterea vrăjitorilor tăi, foarte,
[10] şi pentru nădejdea în viclenia ta.
Căci tu ai zis: «Eu sunt şi nu este alta.»
Să ştii că iscusinţa la acestea
şi curvia ta te vor face de ruşine.
Şi ai zis în inima ta:
«Eu sunt şi nu este alta.»
[11] Va veni asupra ta nimicire
şi nu vei şti;
groapă, şi vei cădea în ea.
Va veni asupra ta nenorocire
şi nu vei putea să te curăţeşti;
va veni asupra ta deodată nimicire
şi nu vei şti.
[12] Acum stai cu descântecele tale
şi cu vrăjitoria ta cea multă,
pe care ai învăţat-o din tinereţea ta,
doar-doar vei putea să tragi folos [din ea].
[13] Ai obosit în sfaturile tale;

47,9 La Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „văduvia" simbolizează privaţiunea de regalitate, iar „lipsa copiilor" indică pierderea mulţimii luptătorilor sau a supuşilor.
47,10 „Căci tu ai zis: «Eu sunt şi nu este alta»": TM are „nimeni nu mă vede". ♦ „Să ştii că iscusinţa la acestea şi curvia ta": TM are „Iscusinţa şi cunoaşterea ta". Această „iscusinţă" şi „curvie" nu înseamnă altceva decât prostituarea minţii şi a sufletului. Profetul denunţă impietatea celor care practicau vrăjile şi farmecele.
47,11 „nu vei şti; groapă, şi vei cădea în ea": TM are *litt.* „nu vei şti zorii ei", ceea ce este interpretat de unii „nu vei şti de unde vine", de alţii „nu vei şti să o îndepărtezi cu farmece" (*cf.* v. 12). ♦ „să te curăţeşti": TM are „să o îndepărtezi".
47,12 La final, TM are în plus „doar-doar vei putea să înspăimânţi".
47,13 După „să-ţi dea de veste", TM are în plus „la fiecare lună nouă". ♦ Origen (*Filocalia*, PSB 7, p. 465) spune că nu oricine cunoaşte cât de cât locurile astrelor

să se ridice şi să te mântuiască astrologii cerului,
cei ce se uită la stele;
să-ţi dea de veste ce stă să vină asupra ta.
14 Iată, toţi ca nişte vreascuri în foc
vor arde,
şi nu-şi vor scăpa viaţa
din văpaie;
pentru că ai cărbuni de foc,
stai pe ei! 15 Aceştia îţi vor fi de ajutor.
Te-ai ostenit din tinereţe cu neguţătoria ta;
omul a rătăcit înde sine,
dar pentru tine nu va fi mântuire."

48 1 Auziţi acestea, casă a lui Iacob:
cei chemaţi cu numele lui Israel
şi cei ce aţi ieşit din Iuda;
cei ce vă juraţi pe numele Domnului Dumnezeului lui Israel,
[tot] pomenind[u-L], [dar] nu cu adevăr, nici cu dreptate,
2 sprijiniţi pe numele cetăţii sfinte

(astronomia) poate pretinde că stăpâneşte taina lor (astrologia), întrucât aceasta nu este dată oamenilor.

47,14 „pentru că ai cărbuni de foc, stai pe ei!": TM are „nu sunt cărbuni pentru încălzit, flacără în faţa căreia să te aşezi". ♦ Origen (*Contra lui Celsus*, PSB 9, p. 328) interpretează: „Aceste cuvinte sunt scrise pentru a-i îngrozi pe cei ce nu pot să se întoarcă în alt chip de la potopul păcatelor". „Ai cărbuni", adică tu însăţi ţi i-ai adunat prin păcatele săvârşite, lucru adevărat pentru fiecare creştin care stăruie în păcate fără să se pocăiască; adună „provizii de cărbuni" pentru focul cel veşnic în care se va chinui el însuşi. ♦ Eusebiu denunţă vrăjitoria, magia şi astrologia, toate urzeli ale forţelor demonice. Practicanţii acestor „meserii" diabolice vor suferi judecata prin foc. Pentru Grigore din Nazianz (*Despre botez*, *Omilii* 40,36), Iisus Însuşi este focul purificator coborât pe pământ, care arde tot ce ţine de partea noastră materială.

47,15 În TM: „Aşa vor fi pentru tine cei cu care te-ai ostenit, cu care ai avut de-a face din tinereţea ta; fiecare rătăceşte în partea sa, nu există izbăvitor pentru tine". ♦ „omul a rătăcit înde sine": sau, se mai poate înţelege, „de la ale sale", „de sinea lui", în sensul că tot omul s-a pierdut de calea sa cea binecuvântată de Dumnezeu, dar îşi poate „veni întru sine" ca fiul risipitor (Lc. 15,17) şi va fi primit de Tatăl cel milostiv cu braţele deschise; în schimb, pentru aceşti „profesionişti ai amăgirii" (*cf.* v. 15b) cu greu se mai poate imagina o revenire.

48,1 „din Iuda": TM are „din izvoarele (*litt.* apele) lui Iuda".

şi întemeiaţi pe Dumnezeul lui Israel;
Domnul Savaot este numele Lui.

3 „Pe cele dintâi le-am vestit deja,
din gura Mea au ieşit şi s-au făcut auzite;
dintr-odată le-am făcut şi s-au petrecut.
4 Eu cunosc că eşti îndărătnic;
vână de fier [este] ceafa ta
şi fruntea ta, de aramă;
5 ţi-am vestit demult,
mai înainte de a veni asupra ta ţi le-am făcut auzite;
aşa că să nu spui: «Idolii mei au făcut»
şi nici să spui: «Cele cioplite şi cele turnate mi-au poruncit.»
6 Pe toate le-aţi auzit
şi voi înşivă nu aţi cunoscut.
Dar Eu ţi le-am făcut auzite
pe cele noi, încă de acum, pe cele care urmează să fie,
şi nu ai spus.
7 Acum se întâmplă, şi nu odinioară,
şi nu le-ai auzit în zilele de demult;
să nu zici: «Da, le cunosc.»
8 Nici nu le-ai cunoscut, nici nu le-ai ştiut,
nici nu ţi-am deschis de la început urechile;
căci ştiam că mult te vei răzvrăti
şi nelegiuit te vei chema încă din pântece.

9 Pentru numele Meu îţi voi arăta mânia Mea

48,2 „sprijiniţi pe numele": TM are „se numesc cu numele". *Cf.* 2Tim. 3,5.

48,4 „fruntea ta, de aramă": fruntea unei statui de aramă este insensibilă, nu roşeşte, nici nu se înclină cu smerenie; la fel, nici voi nu vă ruşinaţi când săvârşiţi nedreptăţi, nici când sunteţi mustraţi sau pedepsiţi, explică Theodoret (*ad loc.*).

48,6 Primul hemistih în TM: „Ai auzit: [acum] le vezi pe toate: oare nu le veţi vesti?". ♦ „şi nu ai spus": nu apare în TM.

48,7 În TM: „Acum sunt create şi nu de odinioară; înainte de ziua de azi nu le-ai auzit; să nu...".

48,8 „mult te vei răzvrăti": *litt.* „răzvrătindu-te te vei răzvrăti", construcţie frecvent întâlnită, specifică limbii ebraice, exprimând maxima certitudine.

şi voi aduce asupra ta cele slăvite ale Mele,
ca să nu te nimicesc cu totul.
10 Iată, nu pentru argint te-am vândut,
ci te-am scos din cuptorul sărăciei.
11 Pentru Mine îţi voi face [acestea],
fiindcă numele Meu a fost necinstit
şi slava Mea nu o voi da altuia.

12 Ascultă-Mă, Iacobe,
Israele, pe care Eu îl chem:
Eu sunt Cel dintâi,
Eu sunt în veac.
13 Mâna Mea a întemeiat pământul,
dreapta Mea a întărit cerul;
le voi chema
şi se vor înfăţişa împreună
14 şi se vor aduna toate şi vor auzi.
Cine le-a vestit lor acestea?
Pentru că te iubesc
am făcut voia ta cu Babilonul,

48,9 În TM: „De dragul numelui Meu Îmi întârzii mânia şi [de dragul] laudei Mele Mă stăpânesc, ca să nu...".
48,10 În TM: „Iată, te-am curăţit, dar nu cu argint, te-am ales [încercându-te] în cuptorul sărăciei".
48,13 „Dreapta lui Dumnezeu" a primit varii interpretări în literatura patristică. Pentru Işo'dad (*Comentariu la Isaia* 48,13, în ACCS, vol. 2, p. 103), gestul descris de profet trimite la gestul făcut de cineva „care ia puţin lut şi-l aruncă/«stropşeşte» pe perete sau pe acoperiş, acolo unde este crăpătura". Pentru Tertulian (*Contra lui Hermogene* 45), „mâna dreaptă" a lui Dumnezeu simbolizează, de fapt, „mâinile" lui Dumnezeu, ambidextria fiind o calitate divină. Pentru Chiril (*ad loc.*), „mâna dreaptă" a lui Dumnezeu-Tatăl este Fiul, Iisus Hristos, prin care Tatăl lucrează în lume.
48,14 În TM: „Adunaţi-vă cu toţii şi ascultaţi: cine printre ei a vestit acestea? *YHWH* îl iubeşte şi el Îi va împlini hotărârea cu privire la Babilon şi braţul lui [asupra] chaldeilor". ♦ „Cine le-a vestit lor acestea?": Calist Catafygiotul (*Filocalia*, vol. VIII, p. 411) comentează: „Cele multe vin din Unul, dar nu şi Unul din cele multe. Creaţia înfăţişează pe cele multe. Aşadar, creaţia este, în chip vădit, din Unul, iar Unul este mai presus de creaţie, ca Făcător şi Ziditor. Prin «acestea» a numit cele multe cauzate, iar prin «cine» a voit să ridice mintea spre Cel din care sunt acestea, Care este, după fire, în chip simplu Unul".

ca să îndepărtez semînţia chaldeilor.
15 Eu am grăit, Eu am chemat,
Eu l-am adus şi i-am netezit calea."
16 Apropiaţi-vă de mine şi ascultaţi acestea!
De la început n-am vorbit pe ascuns,
nici în vreun loc întunecos al pământului;
când s-a întâmplat, acolo eram,
şi acum Domnul m-a trimis pe mine şi Duhul Lui.

17 Aşa spune Domnul care te-a izbăvit,
Sfântul lui Israel:
„Eu sunt Dumnezeul tău,
ţi-am arătat cum să afli
calea pe care să umbli.
18 Dacă ai fi ascultat poruncile Mele,
ar fi ajuns ca un râu pacea ta,
şi dreptatea ta, ca valul mării;
19 ar fi fost ca nisipul semînţia ta
şi cei născuţi din pântecele tău, ca pulberea pământului;
[dar] nici acum nu vei fi nimicit,

48,15 „l-am adus": la primul nivel de lectură este vorba de Cyrus.
48,16 „nici în vreun loc întunecos al pământului": nu apare în TM. ♦ „Duhul Lui" poate fi subiect sau complement. Referitor la această secvenţă, Origen (*Contra Celsum* 1,46, în ACCS, vol. 2, p. 104) se întreabă: Tatăl şi Sfântul Duh l-au trimis pe Iisus, sau Tatăl i-a trimis pe ceilalţi doi, pe Hristos şi Duhul? A doua variantă e cea corectă, scrie Origen, deoarece numai datorită faptului că Iisus a fost trimis în lume a fost trimis şi Sfântul Duh, ca să se împlinească profeţia lui Isaia. La rândul său, Augustin (*De civitate Dei* 20,30, în ACCS, vol. 2, p. 105) aplică acest verset Sfintei Treimi, argumentând că, după „gramatica" divină, timpul trecut, folosit de Isaia, vizează o acţiune împlinită în... viitor. Profeţia descrie evenimentul ca şi cum acesta s-ar fi împlinit deja. Aceeaşi lectură trinitară a versetului în *De Trinitate* 2,2,8.
48,17 „ţi-am arătat cum să afli": TM are „care te învăţ spre binele tău, te călăuzesc pe calea...".
48,18 Pacea sufletească e pusă în legătură cu apa harului de către Ambrozie. Harul care se revarsă „ca un râu" în suflet aduce linişte şi pace. El pune versetul în legătură cu Prov. 5,15-16: „Bea apele din vasele tale, din izvorul fântânilor tale; să nu ţi se verse apa din izvorul tău, ci spre picţele tale să curgă apele tale".
48,19 „[dar] nici acum... dinaintea Mea": TM are „nu ar fi fost şters, nici nimicit numele tău dinaintea Mea".

nici nu va pieri numele tău dinaintea Mea.
20 Ieşiţi din Babilon, fugind de chaldei;
vestiţi glas de bucurie şi să se audă,
vestiţi până la capătul pământului!
Ziceţi, «Domnul l-a izbăvit pe robul Său Iacob.»
21 Şi de vor înseta, El îi va călăuzi prin pustie,
apă din stâncă le va scoate:
se va despica stânca şi va curge apă
şi va bea poporul Meu.
22 Nu au parte de bucurie cei necucernici", zice Domnul.

49 1 „Ascultaţi-Mă, insule,
şi luaţi aminte, neamuri!
După îndelungă vreme se va petrece",
zice Domnul.

Din pântecele maicii mele m-a chemat pe nume
2 şi a făcut gura mea ca o sabie ascuţită;

48,20 Augustin interpretează „ieşirea din Babilon" în cheie spirituală: ieşirea din „cetatea acestei lumi" materiale, îndepărtarea de îngerii cei răi şi de oamenii răi (*De civitate Dei* 18,18, în ACCS, vol. 2, p. 108).
48,21 „Şi de vor înseta, El îi va călăuzi": TM are „Nu au însetat când i-a călăuzit"; în continuare verbele sunt la perfect, descriind întâmplări din Exod.
48,22 „bucurie": TM are „pace". ♦ „cei necucernici": gr. ἀσεβεῖς – cei lipsiţi de pietate, indiferenţi la cele sfinte, nepăsători cu sufletul lor (pentru care limba română are expresia „om fără Dumnezeu" sau „fără de nici un Dumnezeu"). Pentru Atanasie (*Ep.* 3), astfel de oameni sunt „posedaţi", sau pe cale de a fi posedaţi de diavol (*cf.* Mt. 12,43-45).
49,1-9 A doua cântare a Slujitorului.
49,1 „neamuri": TM are „popoare îndepărtate". ♦ „îndelungă vreme": aproape şapte veacuri au trecut din momentul profeţiei până la naşterea Domnului. ♦ „se va petrece": gr. στήσεται. ♦ „După îndelungă vreme se va petrece, zice Domnul": nu apare în TM, unde „Domnul" este subiect al lui „m-a chemat". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează tipologic: „Aceste cuvinte («Din pântecele maicii mele etc.») sunt spuse în numele Domnului nostru Iisus, urmaşul lui Avraam după trup; prin El neamurile au primit făgăduinţa. Înainte de a se fi născut, El a primit numele pe care arhanghelul Gabriel (Lc. 1,31) l-a adus din cer şi l-a spus Fecioarei: «Iată, vei naşte fiu şi vei chema numele lui Iisus»".
49,2 „sabie ascuţită": simbol al Fiului Omului în calitatea Sa de judecător în Apoc. 1,16 etc. ♦ „săgeată aleasă": TM are „săgeată lustruită". ♦ Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*),

sub adăpostul mâinii Sale m-a ascuns,
m-a făcut ca pe o săgeată aleasă
şi în tolba Sa m-a adăpostit.
3 Şi mi-a zis: „Robul Meu eşti tu, Israele,
şi în tine Mă voi slăvi."
4 Dar eu am zis: „Zadarnic m-am ostenit,
în van şi pentru nimic mi-am cheltuit puterea;
de aceea pricina mea [este] la Domnul
şi truda mea, înaintea Dumnezeului meu."

5 Şi acum, aşa spune Domnul,
Cel ce m-a plăsmuit din pântece ca rob al Său,
spre a aduna la El pe Iacob şi pe Israel –
voi fi adunat şi slăvit înaintea Domnului,
şi Dumnezeul meu va fi tăria mea –

„săgeata" este Hristos ascuns în preştiinţa Tatălui, ca într-o tolbă, „săgeată" care-l nimiceşte pe Satan şi puterile întunericului; dar ea îl răneşte dulce pe cel iubit, aşa cum citim şi în Cânt. 5,8: „spuneţi-i că-s rănită de iubire". ♦ „Ce fericire este să fii rănit de această săgeată!", strigă entuziast Origen (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 334). De această săgeată au fost răniţi cei care vorbeau între ei zicând: „Oare nu ardea în noi inima noastră, când ne vorbea pe cale şi când ne tâlcuia Scripturile?" (Lc. 24,32). ♦ „ca pe o săgeată aleasă şi în tolba Sa": după Ambrozie (*Cele şase zile ale creaţiei* 5,23,80), „tolba" simbolizează credinţa, pe care trebuie să o umplem cu trei virtuţi: castitate, milostenie şi dreptate. După Ieronim (*ad loc.*), Iisus este „săgeata aleasă", unică, unicul Fiu al lui Dumnezeu, ascuns, aici, pe pământ, în „tolba" trupului. Iar pentru Chromatius de Aquileea (*Tratate despre Matei* 2,4), „săgeata" simbolizează dumnezeirea lui Hristos „ascunsă" în „tolba" trupului său născut din Fecioară.
49,3 „Robul Meu": Theodoret (*ad loc.*) explică: „El îl numeşte rob pentru că dintr-o natură de rob vine forma robului pe care Dumnezeu Cuvântul şi-a asumat-o. Dar textul arată clar că El şi-a asumat nu condiţia, ci natura: căci forma de rob nu este robul. Căci i-a dat un nume care este mai presus de orice nume, faptul de a fi Fiu. La fel ca Dumnezeu, Stăpânul nostru Hristos era totdeauna Fiu, precum a primit ca om faptul de a fi Fiu. Căci primul nu este un Fiu şi al doilea un altul, ci este acelaşi Cel care este Fiu ca Dumnezeu şi Cel ce primeşte faptul de a fi Fiu ca om".
49,4 „mi-am cheltuit": *litt.* „mi-am dat".
49,5 „spre a aduna la El pe Iacob şi pe Israel... înaintea Domnului": TM are „ca să-l aducă la Sine pe Iacob şi pe Israel să-l adune; şi eu voi fi slăvit în ochii lui *YHWH*". ♦ Robul plăsmuit din pântece, scrie Işo'dad de Merw (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), se referă la Zorobabel şi la poporul său, dar profeţia s-a împlinit în Iisus Hristos.

[6] şi mi-a zis:
„Lucru mare este pentru tine să fii numit slujitorul Meu,
ca să pui pe picioare seminţiile lui Iacob
şi risipirea lui Israel să o întorci;
iată, te-am rânduit ca legământ al poporului,
ca lumină a neamurilor,
ca să fii spre mântuire până la marginile pământului."

[7] Aşa spune Domnul, care te-a izbăvit,
Dumnezeul lui Israel:
„Sfinţiţi pe cel care şi-a dispreţuit sufletul,
cel socotit urâciune de către neamuri, robite cârmuitorilor;
regi îl vor vedea şi căpetenii se vor ridica,
şi se vor pleca în faţa lui pentru Domnul;
căci credincios este Sfântul lui Israel
şi [Eu] te-am ales."

49,6 „Lucru mare...": TM are „E [prea] mic lucru"; misiunea Slujitorului nu este doar pentru Israel, ci are dimensiune universală („lumină a neamurilor") – *cf.* şi cuvintele bătrânului Simeon care recunoaşte în Iisus „lumina spre luminarea neamurilor" (Lc. 2,32). ♦ „ca legământ al poporului": nu apare aici în TM; dar *cf.* v. 8. ♦ Ambrozie, ca şi alţi Părinţi, interpretează versetul hristologic. Profetul se referă aici la Hristos întrupat, adică la natura Lui umană, simbolizată prin termenul „slujitor". Cum am văzut, în greacă, termenul παῖς poate însemna şi „copil", şi „slujitor", „rob" („copil de casă"). Părinţii (Ambrozie, Grigore din Nazianz, Chiril al Alexandriei) interpretează această dublă semnificaţie afirmând că Iisus este numit „slujitor" atunci când Scriptura se referă la natura Lui umană şi „copil" (se înţelege, Fiu al lui Dumnezeu) atunci când Scriptura se referă la natura Lui divină. (Ambrozie, *Despre credinţa creştină* 5,8,106-107; Grigore din Nazianz, *Omilii* 30,3; Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Isaia, ad loc., apud* ACCS, vol. 2, pp. 113-114.)
49,7 Prima parte a versetului în TM: „Aşa spune *YHWH*, Răscumpărătorul lui Israel şi Sfântul lui, către cel cu sufletul dispreţuit, socotit urâciune de către neam, rob al cârmuitorilor: «Regi vor vedea...»". ♦ „şi [Eu] te-am ales": TM are „care te-a ales". ♦ „Sfinţiţi": adică rostiţi-I numele cu sfinţenie în orice împrejurare, dar mai ales în rugăciuni şi în cântări de laudă. ♦ „şi-a dispreţuit sufletul": Theodoret (*ad loc.*) raportează expresia la versetul Flp. 2,7: „Pe când se găsea în forma dumnezeiască, El s-a deşertat pe Sine însuşi luând chip de rob şi s-a umilit până la moarte şi încă moarte pe cruce. Iar cuvântul crucii este nebunie pentru cei ce pier. Dar noi îl propovăduim pe Hristos cel răstignit, sminteală pentru evrei şi nebunie pentru greci (*cf.* 1Cor. 1,18.23)".

[8] Aşa spune Domnul:
„La ceas bine primit te-am ascultat
şi în ziua mântuirii te-am ajutat;
te-am dat ca legământ al neamurilor,
ca să statorniceşti ţara
şi să moşteneşti moştenirea pustiului,
[9] zicând celor din lanţuri: «Ieşiţi!»
şi celor din întuneric că vor fi scoşi la lumină.
Ei vor paşte pe toate drumurile lor
şi pe toate potecile [va fi] păşunea lor;
[10] nu vor flămânzi, nici nu vor înseta,
nu-i va lovi nici arşiţa şi nici soarele,
ci Acela care-i miluieşte îi va mângâia
şi printre izvoare de apă îi va duce;
[11] şi voi face drum din orice munte
şi din orice cărare, păşune pentru ei.
[12] Iată, unii vin de departe,
unii, dinspre miazănoapte, şi unii, dinspre mare,
iar alţii, din ţara perşilor.
[13] Veseliţi-vă, ceruri, să se bucure pământul;
munţii să reverse veselie
şi dealurile, dreptate,
că S-a milostivit Dumnezeu de poporul Său
şi pe cei smeriţi ai poporului Său i-a mângâiat.

49,8 „te-am dat ca legământ al neamurilor": TM are „te-am păzit şi te-am dat ca legământ poporului". ♦ „să moşteneşti moştenirea pustiului": TM are „să împarţi moştenirile pustiite". ♦ A aplica acest verset la Zorobabel, ar fi, după părerea lui Theodoret, culmea stupidităţii. Dacă el (Zorobabel) i-a scos într-adevăr pe evrei din Babilon, nu el a eliberat neamurile din rătăcire şi nu a oferit acestora un legământ nou. Toate acestea au fost împlinite de Hristos.
49,10 „îi va mângâia": TM are „îi va călăuzi".
49,11 „şi din orice cărare, păşune pentru ei": TM are „şi căile Mele vor fi înălţate".
49,12 „ţara perşilor": TM are „ţara *Sînîm*" – toponim neidentificat. ♦ „Prin cuvântul de *departe* se indică miazăzi, apoi miazănoapte, *marea* este Apusul, iar *perşii* reprezintă Orientul, cele patru părţi ale pământului" (*cf.* Theodoret, *ad loc.*).
49,13 „să reverse": gr. ῥήγνυμι, „a sfărâma", „a sfâşia", „a lăsa să curgă", „a da drumul". ♦ Primul hemistih în TM: „Strigaţi de bucurie, ceruri, tresaltă de veselie, pământule! Munţilor, izbucniţi în cântări de laudă!".

[14] Dar Sionul a zis: «M-a părăsit Domnul,
Domnul a uitat de mine.»
[15] Oare o femeie va uita de pruncul ei,
încât să nu aibă milă de rodul pântecelui ei?
Chiar dacă o femeie ar uita de el,
Eu nu voi uita de tine, a zis Domnul.
[16] Iată, am zugrăvit zidurile tale pe mâinile Mele,
înaintea Mea eşti pururea;
[17] degrab' vei fi zidită de cei care te-au dărâmat
şi cei care te-au pustiit vor pleca de la tine.
[18] Ridică-ţi ochii roată şi priveşte-i pe toţi:
iată, s-au adunat şi au venit la tine;
viu sunt Eu, zice Domnul:
te vei îmbrăca cu ei cu toţi
şi-i vei pune împrejur ca pe o podoabă de mireasă.
[19] Pustiurile tale şi ruinele şi dărâmăturile
acum vor fi [prea] strâmte pentru [atâţia] locuitori;
vor fi alungaţi de la tine cei ce te-au înghiţit.
[20] Căci vor zice la urechile tale
fiii tăi, pe care i-ai pierdut:

49,14 Ieronim (*ad loc.*) se apleacă asupra sensurilor numelor „Ierusalim" şi „Sion". Acestea ar fi în număr de patru: unul, în accepţie iudaică, adică strict istorică; al doilea, ca adunare a sfinţilor, care, „în pacea Domnului şi în oglinda virtuţilor, este pe drept numită Sion"; al treilea, „Ierusalimul", ca sălaş al îngerilor şi al puterilor care-l slujesc lui Dumnezeu; al patrulea, „Ierusalimul ceresc" descris în Apocalipsa lui Ioan.
49,16 În TM: „Iată, te-am înscris în palmele Mele, zidurile tale [sunt] înaintea Mea pururi".
49,16-17 Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 90, nota 1) crede că este vorba, în mod figurat, de zidirea adevăratului Sion în sufletele oamenilor şi de zidirea Bisericii. Chiril al Alexandriei (*ibidem*, nota 2) consideră că zidurile Sionului sunt Apostolii şi Evangheliştii. ♦ După unele interpretări patristice, evreii sunt cei care au provocat ruina Sionului pământesc, şi tot evreii (apostolii, ucenicii şi misionarii) sunt cei care au reconstruit Sionul spiritual prin credinţa în Hristos.
49,17 În TM: „Fiii tăi («constructorii tăi», după mss. Qumran, Targum şi Vulg.) se vor grăbi; cei care te-au nimicit şi te-au pustiit vor ieşi afară de la tine".
49,18 „Podoaba" este, după Ambrozie (*Despre Patriarhi* 4,24), simbolul păgânilor care au fost „spălaţi" de păcate prin sângele lui Hristos pe cruce. Beda Venerabilul (*Omilii la Evanghelii* 1,24) vede în această metaforă simbolul Bisericii sfinţilor, cei cu sufletele albe ca zăpada.

«Mi-e strâmt locul:
fă-mi loc ca să [pot] locui.»
[21] Atunci vei zice în inima ta:
«Cine mi i-a născut pe aceştia?
Eu [eram] fără copii şi văduvă:
pe aceştia cine mi i-a crescut?
Eu eram singură, părăsită:
aceştia de unde-mi vin?»"

[22] Aşa zice Domnul:
„Iată, Îmi ridic mâna spre neamuri
şi spre insule Îmi voi ridica semnul
şi-i vor purta pe fiii tăi la sân
şi pe fiicele tale le vor ridica pe umeri.
[23] Regi te vor hrăni
şi prinţese îţi vor fi doici.
Se vor închina ţie pe faţa pământului
şi ţărâna picioarelor tale o vor linge.
Atunci vei cunoaşte că Eu sunt Domnul
şi nu vei fi dat de ruşine.

[24] Va lua, oare, cineva prăzi de la cel puternic?
Iar de va robi pe nedrept cineva, se va izbăvi?"
[25] Aşa zice Domnul:

49,21 După „văduvă", TM are în plus: „surghiunită şi dată deoparte".
49,23 „Regi te vor hrăni": *litt.* „Regi îţi vor fi doici" (τιθηνοί), în original de genul masculin, intraductibil în română; în stihul următor, am tradus prin „doici" gr. τροφοί, „care hrănesc", de genul masculin sau feminin. ♦ „pe faţa pământului": TM are „cu faţa la pământ". ♦ „nu vei fi dat de ruşine": TM are „nu vor fi ruşinaţi cei care Mă aşteaptă / nădăjduiesc în Mine".
49,24 Al doilea hemistih în TM nu este foarte clar; se poate înţelege: „cel înrobit de un drept («un tiran» – în mss. Qumran şi Vulg.) va fi izbăvit?".
49,25 Cuvintele Domnului în TM: „Chiar cei robiţi de un puternic vor fi luaţi înapoi şi prăzile tiranului vor fi scăpate, căci potrivnicilor tăi Eu le voi fi potrivnic şi pe fiii tăi îi voi izbăvi". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), numeşte „puternic/uriaş" şi „tiran" pe diavol: după ce ne-a înrobit, şi-a făcut arme din mădularele noastre, pentru a ne face război. „Pe nedrept" (v. 24) ne-a făcut prizonieri, pentru că nu avea nici o nedreptate să ne reproşeze. Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) precizează că este vorba de oameni, adevărate

„De va robi cineva pe un puternic,
va lua prăzi;
şi, luând de la cel tare,
se va izbăvi.
Dar Eu Însumi voi judeca pricina ta,
Eu Însumi îi voi izbăvi pe fiii tăi;
[26] cei care te-au necăjit îşi vor mânca trupurile lor
şi îşi vor bea ca pe un vin nou sângele lor şi se vor îmbăta;
şi îşi va da seama tot trupul
că Eu, Domnul, sunt Cel care te-am izbăvit
şi Cel care sprijin puterea lui Iacob."

50 [1] Aşa spune Domnul:
„Ce fel de carte de despărţire este aceea
prin care am alungat-o pe mama voastră?
Sau cărui cămătar
v-am vândut?
Iată, aţi fost vânduţi pentru păcatele voastre,
pentru nelegiuirile voastre am alungat-o pe mama voastră.
[2] De ce am venit şi nu era nimeni?
[De ce] am chemat şi nu era cine să asculte?

---

prăzi ale diavolului, cucerite prin viclenie. Hristos l-a despuiat pe diavol de prada lui şi ne învaţă şi pe noi să facem la fel.

49,26 „cei care te-au necăjit îşi vor mânca trupurile...": în TM „pe cei care... Eu îi voi face să-şi mănânce... să-şi bea". ♦ „Cel care sprijin puterea lui Iacob": TM are „Răscumpărătorul tău e Cel puternic al lui Iacob".

50,1 „Ce fel de carte": TM are „Unde e acea carte...". ♦ „carte de despărţire": revine tema cununiei dintre Domnul şi poporul Său. Îşi numeşte propria persoană „bărbat", cetatea Ierusalimului „femeie" şi „ape" (v. 2) sunt fiii, care au încetat să mai fie „ai Lui", au rămas doar „ai ei". Pe de altă parte numeşte „despărţire", „divorţ" ceea ce majoritatea oamenilor obişnuiesc să numească „repudiere" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „aţi fost vânduţi pentru păcatele voastre": stihul este interpretat hristologic de mai mulţi Părinţi, între care şi Ambrozie (*Iosif* 4,19): Iisus a plătit cu sângele Lui datoriile pe care oamenii le-au făcut în faţa lui Dumnezeu. Asta nu înseamnă că şi-a luat asupră-şi păcatele oamenilor, ci şi-a asumat firea umană pentru a putea răscumpăra păcatele.

50,2 „nimeni": *litt.* „om" – ebraism. ♦ „nu este în stare mâna Mea": TM are „s-a scurtat mâna Mea". ♦ „ameninţarea": TM are „certarea". ♦ „se vor usca": TM are „se vor împuţi".

Oare nu este în stare mâna Mea să izbăvească?
Sau nu sunt Eu în stare să eliberez?
Iată, cu ameninţarea Mea am pustiit marea
şi voi preface râurile în pustiu:
se vor usca peştii lor pentru că nu va mai fi apă
şi vor muri de sete.
[3] Voi îmbrăca cerul cu întuneric
şi voi face ca pe un sac acoperământul lui."

[4] Domnul îmi dă
limbă de învăţătură,
ca să ştiu la vremea potrivită
când trebuie să rostesc cuvânt.
Mi-a arătat din zori,
mi-a dat ureche să aud;
[5] învăţătura Domnului îmi deschide urechile,
iar eu nu sunt nesupus, nici nu mă împotrivesc.
[6] Spatele mi l-am dat spre biciuire

50,3 Pentru Theodoret, versetul prevesteşte atât momentul răstignirii lui Iisus, când, de la ceasul al şaselea până la ceasul al nouălea, întunericul a acoperit întregul pământ, cât şi sfârşitul acestei lumi, când soarele va fi întunecat, iar luna nu va mai lumina, conform Evangheliei după Matei 24,29.

50,4-10 A treia cântare a Slujitorului.

50,4 În TM: „Domnul, Stăpânul meu, mi-a dat limbă de ucenic, ca să ştiu să aduc celui ostenit cuvânt de alinare. În fiecare dimineaţă îmi trezeşte urechea, ca să ascult ca un ucenic".

50,5 În TM: „Domnul, Stăpânul meu, mi-a deschis urechea, iar eu nu m-am împotrivit şi nici nu m-am dat înapoi".

50,4-5 Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) pune în legătură textul cu Lc. 2,40, iar a doua parte, în relaţie cu apostolii şi ucenicii, care au crezut în Hristos.

50,6 „obrajii, spre pălmuire": TM are „obrajii, celor care îmi smulgeau barba". ♦ „ruşinea scuipărilor": gestul de a scuipa asupra sau în faţa unei persoane exprima în Orient o desconsiderare profundă (*cf. e.g.* Num. 12,14; *cf.* DB, *s.u* „Scuipatul"). Psalmistul a întregit această icoană a pătimirii: „Au pus în mâncarea mea fiere şi în setea mea mi-au dat să beau oţet" (Ps. 68,22); „şi-au împărţit veşmintele mele, iar pentru cămaşa mea au aruncat sorţi" (Ps. 21,19; *cf.* şi 1Pt. 2,23). ♦ Atanasie (*Scrisoare către Epictetas* 59,6) interpretează biciuirea ca o profeţie referitoare la pătimirile lui Iisus. El formulează un paradox de o profunzime teologică uriaşă, plecând de la întrebarea: Cuvântul-Dumnezeu a putut fi biciuit, a putut suferi? Da, răspunde Atanasie, ca Logos care a luat trup omenesc El a suferit şi a pătimit; ca Logos divin, ca Dumnezeu, n-a suferit, pentru că divinitatea este „impasibilă".

și obrajii, spre pălmuire,
iar fața nu mi-am întors-o
de la rușinea scuipărilor;
7 Domnul a fost ajutorul meu,
de aceea nu am fost făcut de ocară,
ci mi-am întărit fața ca pe o cremene
și am cunoscut că nu voi fi rușinat,
8 fiindcă se apropie Cel ce mă îndreptățește:
cine este cel ce se judecă cu mine?
Să-mi stea împotrivă!
Și cine este cel ce se judecă cu mine?
Să se apropie de mine.
9 Iată, Domnul îmi stă în ajutor:
cine îmi va face rău?
Iată, voi toți, ca o haină vă veți învechi
și molia vă va mânca.
10 Cine dintre voi se teme de Domnul?
Să audă glasul slujitorului Lui.
Cei ce umblă în întuneric
nu au lumină;
încredeți-vă în numele Domnului
și bizuiți-vă pe Dumnezeu!
11 Iată, voi toți aprindeți un foc
și întețiți flacăra:
mergeți în lumina focului vostru
și în flacăra pe care ați aprins-o.

50,7 „cremene": *litt.* „piatră tare".
50,9 „cine îmi va face rău": TM are „cine mă va osândi". ♦ „voi toți": TM are „ei toți". ♦ „molia": *litt.* „ca o molie". ♦ Pentru Procopiu din Gaza (*Comentariu la Isaia* 50, I-II, *apud* ACCS, vol. 2, p. 133), „molia" îi simbolizează pe cei mâncați, roși de conștiința păcatelor săvârșite.
50,11 „întețiți flacăra": TM are „vă înconjurați cu cărbuni încinși". ♦ În interpretarea lui Ioan Gură de Aur, acest pasaj se referă la cei care aprind focul păcatelor și îl întrețin cu propriile vicii; e un foc care „luminează", dar îi va mistui și pe cei care l-au aprins; ei nu vor avea parte de mântuire, dacă nu se vor trezi și nu vor înțelege că singura lumină este aceea care vine de la Dumnezeu. Theodoret raportează același text la cucerirea Ierusalimului de către romani, iar Chiril îl înțelege cu referire la focul veșnic.

„Din pricina Mea vi s-au întâmplat acestea,
în întristare vă veți culca."

51 1 „Ascultați-Mă, cei care urmăriți
ce este drept
și căutați pe Domnul,
priviți spre stânca cea tare pe care ați tăiat-o
și spre gaura gropii pe care ați săpat-o.
2 Priviți către Avraam, tatăl vostru,
și către Sarra, care v-a născut;
măcar că era unul singur, l-am chemat
și l-am binecuvântat, l-am iubit și l-am înmulțit.
3 Și pe tine te voi mângâia acum, Sioane;
i-am mângâiat toate pustiurile
și voi face pustiurile lui
ca grădina Domnului;
veselie și bucurie vor afla în el,
preamărire și glas de laudă.

4 Ascultați-Mă, ascultați, poporul Meu,

51,1 Al doilea hemistih în TM: „Priviți la stânca din care ați fost ciopliți, la groapa din care ați fost scoși".
51,2 „v-a născut": gr. ὠδίνω trimite la durerile nașterii, nu la nașterea propriu-zisă. ♦ „l-am iubit": un „plus" al LXX.
51,3 „te voi mângâia...": în TM verbele sunt la pers. a III-a („*YHWH* te va mângâia..."). ♦ „și voi face pustiurile lui ca grădina Domnului": TM are „și va face pustia lui precum Edenul, stepa lui ca grădina lui *YHWH*". ♦ „preamărire": gr. ἐξομολόγησις, „aducere de laudă/mulțumire", echivalează ebr. *tōdhāh*, „aducere de laudă/mulțumire lui Dumnezeu prin amintirea faptelor Sale minunate" (*cf.* nota la Ps. 6,6 în prezenta ediție). ♦ „glas de laudă": „În locul fumului și mirosului de grăsime care se ridicau de la jertfele arse conform Legii, pe care Dumnezeu nu le mai primește, astăzi se aud cântări de laudă" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ Unele mss. au adaosul: „cele dinspre apus [le voi face] ca raiul Domnului". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Cei care au văzut Ierusalimul știu că Templul evreilor se găsea la răsăritul orașului, în timp ce Crucea și locul învierii se găsesc în partea apuseană. Mai mult, aceste locuri se găseau odinioară în fața zidurilor cetății, precum spune apostolul (Evr. 13,12-13). Prin urmare, această profeție se referă la locurile dinspre apus ale cetății, care erau pustii și care vor fi asemenea grădinii lui Dumnezeu, căci ele au cu adevărat lemnul vieții, crucea, metaforă pentru noul paradis și pentru pomul cunoașterii din Eden".

şi voi, regilor, plecaţi urechea la Mine;
că lege va ieşi de la Mine
şi judecata Mea, spre lumină neamurilor.
5 Se apropie degrabă dreptatea Mea
şi va ieşi ca lumina mântuirea Mea,
în braţul Meu vor nădăjdui neamurile;
pe Mine mă vor aştepta insulele
şi în braţul Meu vor nădăjdui.
6 Ridicaţi-vă ochii spre cer
şi priviţi în jos spre pământ;
cerul s-a întărit ca fumul,
iar pământul se va învechi ca o haină,
iar cei ce locuiesc pe pământ asemenea acestora vor muri,
dar mântuirea Mea va fi până în veac,
şi dreptatea Mea nu se va sfârşi.

7 Ascultaţi-Mă, cei ce ştiţi dreptatea,
poporul Meu, care aveţi în inimă legea Mea:
nu vă temeţi de ocara oamenilor
şi de dispreţul lor nu vă lăsaţi biruiţi,
8 căci precum o haină va fi mâncată de vreme,

51,4 „voi, regilor": TM are „neamul Meu", dar unele mss. ebraice şi versiuni au „voi, populaţii".
51,5 „în braţul Meu vor nădăjdui neamurile": TM are „braţele Mele vor judeca popoarele". ♦ „Braţul" simbolizează „puterea". După Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „braţul Tatălui" este Fiul, conform unei expresii obişnuite în Scriptură; dar nu este greşit a înţelege „braţul Fiului", adică o putere dumnezeiască prin care Fiul a mântuit neamurile, prin biruinţa asupra lui Satan şi a puterilor răului. Din aceleaşi motive, Chiril pune acest verset în gura Tatălui, şi vede în cuvântul „dreptate" o manieră de a-L desemna pe Fiul, fără a exclude posibilitatea ca aceste cuvinte să fie rostite de Hristos, caz în care „dreptate" ar însemna harul care îndreptează, sau propovăduirea Evangheliei, care duce la mântuire.
51,6 „cerul s-a întărit ca fumul": TM are „cerurile se vor risipi". ♦ Metodiu al Olimpului (*Banchetul*, PSB 10, pp. 125-126) este împotriva celor care cred că materia, „chipul lumii acesteia trece" (1Cor. 7,31) şi va rămâne doar ceea ce este spiritual: „dacă seacă izvorul, mai poate să existe fluviu şi să curgă apă în albia sa?".
51,8 Primul hemistih în TM: „căci ca pe o haină îi va mânca viermele, ca pe lână îi va mânca molia". ♦ „din neam în neam": adică „din generaţie în generaţie".

ca lâna va fi mâncată de molie,
dar dreptatea Mea va fi până în veac
şi mântuirea Mea, din neam în neam.

9 Trezeşte-te, trezeşte-te, Ierusalime,
şi îmbracă-te cu puterea braţului tău!
Trezeşte-te, ca la revărsat de zori,
ca un neam de demult!
Oare nu eşti tu 10 cel care pustieşte marea,
noianul de apă al adâncului,
cel care a făcut din adâncurile mării cale de trecere
pentru cei izbăviţi
11 şi pentru cei răscumpăraţi?
Căci de Domnul vor fi aduşi înapoi
şi vor veni în Sion cu veselie
şi bucurie veşnică;
căci pe capul lor [va fi] veselie şi laudă.
Şi bucuria îi va cuprinde;
s-au dus durerea şi întristarea şi suspinarea.

12 Eu sunt, Eu sunt Cel care te mângâie:

51,9 În TM: „Ridică-te, ridică-te, îmbracă-te în tărie, braţ al lui *YHWH*! Ridică-te ca în zilele de odinioară, ale generaţiilor de demult! Oare nu tu l-ai tăiat în bucăţi pe *Rahabh*, l-ai străpuns pe balaur?". Rahab este monstrul legendar al haosului, nume dat uneori şi Egiptului. ♦ „Ierusalime" nu este nici în textul ebraic, nici în traducerile ulterioare, ci numai în LXX. În unele mss. există şi continuarea: „Oare nu tu ai tăiat în bucăţi mândria [dihaniei], oare nu tu ai străpuns balaurul?". Prin „mândrie" şi „balaur" se înţelege Faraon, care s-a înecat în Marea Roşie, dar poate fi şi Sennacherib (Theodoret, *ad loc.*).
51,10 Pentru Theodoret (*ad loc.*), „marea" simbolizează mulţimea egiptenilor sau a asirienilor.
51,11 „s-au dus durerea şi întristarea şi suspinarea": acest ultim stih se află şi într-o rugăciune creştină pentru morţi, ca o imagine a „locului luminat" din împărăţia lui Dumnezeu. După Ilie Ecdicul (*Filocalia*, vol. IV, p. 315), acest loc se poate vedea cu mintea de către cei vrednici încă din timpul vieţii acesteia: postul e simbolul zilei, pentru că e văzut; iar rugăciunea, al nopţii, pentru că e ascunsă; deci cel ce se îndeletniceşte cu amândouă va ajunge la cetatea vederilor „din care a fugit durerea, întristarea şi suspinarea".
51,12 „cunoaşte de cine te-ai ferit; te-ai temut de un om...": traduce sintagma γνῶθι τίνα εὐλαβηθεῖσα ἐφοβήθη, mai greu de redat literal. TM are: „cine eşti tu de te-ai temut de un om...".

cunoaşte de cine te-ai ferit;
te-ai temut de un om muritor
şi de un fiu de om, care s-au uscat ca iarba.
13 Şi L-ai uitat pe Dumnezeu, care te-a făcut,
pe Cel care a făcut cerul
şi a întemeiat pământul,
şi te-ai înfricoşat mereu, în toate zilele,
de faţa mâniei celui care te asuprea,
căci el punea la cale în ce fel să te piardă,
şi acum unde este mânia celui ce te asuprea?
14 Căci, atunci când vei fi mântuit
nu se va opri, nici nu va zăbovi.
15 Eu [sunt] Dumnezeul tău,
Cel ce stârnesc marea şi vuietul valurilor ei,
Domnul Savaot este numele Meu.
16 Voi pune cuvintele Mele în gura ta
şi te voi adăposti sub umbra mâinii Mele
cu care am întărit cerul
şi am întemeiat pământul:
[Domnul] îi va spune Sionului
«Tu eşti poporul Meu.»

17 Trezeşte-te, trezeşte-te!
Scoală-te, [cetate a] Ierusalimului,
cea care ai băut paharul mâniei
din mâna Domnului!

51,14 În TM: „Repede se va elibera cel încovoiat, nu va muri şi nu [va ajunge] în groapă şi pâinea nu-i va lipsi".

51,15 „Marea...valurile" pot simboliza şi mulţimile nenumărate de egipteni (Is. 51,10) sau de babilonieni.

51,17 „Pahar" sau „cupă" se referă adesea în Biblie la „pedeapsa lui Dumnezeu". Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) înţelege prin „cupa mâniei" în mod figurat „judecata", spunând că Scriptura obişnuieşte să numească astfel starea decăzută a celui care se împotriveşte binelui. În comentariul său, Theodoret completează versetul din Isaia cu Ps. 74,9 (după LXX) şi cu Ier. 32,15-18. Cât despre Grigore din Nazianz (*Omilii* 16,4), el „îndulceşte" mânia din pahar, scriind că Dumnezeu îşi poate schimba mânia în compasiune faţă de cei care-şi recunosc păcatele şi se convertesc sincer.

Căci paharul căderii, cupa mâniei
ai băut-o şi ai golit-o.
18 Şi nu a fost unul care să te mângâie
dintre toţi copiii pe care i-ai născut;
şi nu a fost unul care să te ţină de mână
dintre toţi fiii pe care i-ai crescut.
19 Acestea două îţi stau împotrivă:
cine va fi alături de tine la necaz?
Cădere şi zdrobire, foamete şi sabie:
cine te va mângâia?
20 Fiii tăi descumpăniţi,
care zac în cap de uliţi
ca o sfeclă pe jumătate fiartă,
plini de mânia Domnului,
slăbiţi de Domnul Dumnezeu."

21 De aceea ascultă, tu, cea înjosită
şi beată, dar nu de vin:
22 aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel ce-Şi judecă poporul:
„Iată, am luat din mâna ta
paharul căderii, cupa mâniei,
şi de acum înainte nu vei mai bea din ea.
23 Şi o voi pune în mâinile
celor care te-au nedreptăţit şi te-au înjosit,
care au zis sufletului tău:
«Pleacă-te, ca să trecem [noi]»;

51,19 „Îţi stau împotrivă": TM are „ţi s-au întâmplat". Această observaţie, dacă se raportează la ansamblul interpretării lui Theodoret (*ad loc.*), se referă la asediul lui Nabucodonosor asupra Ierusalimului, iar „foametea" pe care au suferit-o locuitorii Ierusalimului este aidoma celei din vremea asediului impus de Titus.

51,20 „ca o sfeclă pe jumătate fiartă": TM are „ca o antilopă într-o plasă". Lui Theodoret, comparaţia cu o legumă fiartă îi sugerează lenea şi moleşeala. ♦ „slăbiţi de Domnul Dumnezeu": TM are „de mustrarea Dumnezeului tău".

51,22 „Cel ce-Şi judecă poporul": verbul din TM sugerează că Dumnezeu ia partea poporului la judecată.

51,23 „pentru cei care trec pe afară": TM are „ca o uliţă pentru trecători".

şi ţi-ai făcut spinarea una cu pământul
pentru cei care trec pe afară."

52 [1] Trezeşte-te, trezeşte-te, Sioane!
Îmbracă-ţi tăria, Sioane,
îmbracă-ţi slava, Ierusalime, cetate sfântă;
de acum înainte nu vor mai trece prin tine
cel netăiat împrejur şi cel necurat.
[2] Scuturã praful şi ridică-te,
aşază-te Ierusalime;
scoate-ţi lanţul de la gât,
fiică robită a Sionului!

[3] Căci acestea le spune Domnul: „Pe nimic aţi fost vânduţi, şi nu cu argint veţi fi răscumpăraţi." [4] Aşa spune Domnul: „În Egipt poporul Meu a coborât odinioară ca să locuiască acolo în pribegie, dar la asirieni a fost dus cu sila. [5] Şi acum de ce sunteţi aici?" Acestea le spune Domnul: „Fiindcă poporul

52,1 „Îmbracă-ţi slava": TM are „Îmbracă-ţi veşmintele de splendoare/frumuseţe". ♦ Pentru Theodoret (*ad loc.*), „cetatea sfântă" reprezintă deopotrivă Ierusalimul, cetatea terestră, şi Sionul, cetatea cerească. Pentru Chiril al Alexandriei, Isaia ar numi, aici, „cetate sfântă" Biserica lui Iisus, care participă la natura divină a Mântuitorului.

52,2 „ridică-te, aşază-te": indică schimbarea condiţiei sociale de la roaba care şade în praf la stăpâna care stă pe tron. ♦ Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „praful" este un mod figurat de a desemna gândirea pământească şi poftele trupeşti. Metodiu al Olimpului (*Banchetul*, PSB 10, p. 155) interpretează: „Prin urmare, firea reînnoită în bine se va bucura de învierea fiilor lui Dumnezeu, pentru care acum suspină şi este îndurerată. Înviind noi şi scuturând întinarea trupului şi eliberându-ne din robia păcatului se eliberează şi firea din robia stricăciunii. Căci ştim că întreaga fire împreună suspină şi pătimeşte până acum (*cf.* Rom. 8,22-23)".

52,4 „în pribegie": atât verbul grecesc, cât şi cel ebraic corespunzător se referă la aşezarea unui imigrant, care nu are aceleaşi drepturi cu locuitorii ţării. Opoziţia este însă în LXX între aşezarea de bunăvoie în Egipt şi deportarea silită în Asiria. TM are: „În Egipt... la început...; la sfârşit, Asiria l-a asuprit".

52,5 În TM: „Iar acum, ce [fac] Eu aici? – spune *YHWH* –, căci poporul Meu a fost luat degeaba; cârmuitorii lui urlă – spune *YHWH* – şi întruna numele Meu este disprețuit". ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* I, PSB 21, pp. 88-89): „Tot aşa, când oamenii vă văd că sunteţi virtuoşi, nu se mărginesc să vă laude numai pe voi, ci, văzând că faptele voastre vă luminează şi vă umplu de strălucire feţele voastre, aduc slavă Tatălui vostru Celui din ceruri şi, pentru lauda adusă de aceia lui Dumnezeu, Stăpânul vă dăruieşte nenumărate bunătăţi. «Pe cei ce Mă slăvesc, îi voi slăvi» (2Rg. 2,31), spune Domnul".

Meu a fost luat pe nimic, uimiţi-vă şi tânguiţi-vă." Acestea le spune Domnul: „Din pricina voastră numele Meu este întruna hulit printre neamuri. [6] De aceea poporul Meu va cunoaşte numele Meu în ziua aceea, că Eu Însumi sunt Cel ce grăieşte.

Eu sunt aici
[7] ca o primăvară pe munţi,
ca picioarele celui ce binevesteşte zvon de pace,
ca unul care binevesteşte cele bune,
că voi face auzită mântuirea ta,
zicând Sionului «Dumnezeul tău va domni»;
[8] fiindcă s-a înălţat glasul celor ce veghează asupra ta
şi ei într-un glas se vor veseli împreună;
fiindcă se vor uita ochi în ochi
când Domnul va milui Sionul.
[9] Să izbucnească de veselie împreună
pustiurile Ierusalimului,
fiindcă Domnul a avut milă de el
şi a izbăvit Ierusalimul.

52,7 „ca o primăvară": sensul prim al gr. ὥρα se referă la orice diviziune a timpului, de la anotimp la orele zilei, dar el a evoluat la „primăvară", apoi la „floarea vârstei" şi „frumuseţe" în general. ♦ În TM: „Cât sunt de frumoase pe munţi picioarele celui care aduce veste de pace, ale celui care aduce veste bună, veste de mântuire, zicând Sionului: «Dumnezeul tău domneşte!»". ♦ După Origen, „picioarele frumoase" îi simbolizează pe apostoli, care duc vestea cea bună (*Comentariu la Evanghelia după Ioan* 1,51). Pentru Eusebiu, toţi cei care vestesc Evanghelia lui Hristos sunt vizaţi aici de profet (*Praeparatio evangelica* 3,1). Ieronim oferă aceeaşi interpretare, adăugând faptul că vestitorii evangheliei au „picioare frumoase" întrucât ei aduc pretutindeni pacea. Pentru a-şi întări interpretarea, Ieronim citează 1In. 14,27 şi Rom. 10,15. Theodoret comentează: „Profeţia se aplică Sfinţilor Apostoli, ale căror picioare erau atât de frumoase întrucât mâinile Învăţătorului le-a spălat şi le-a întărit ca să vestească Evanghelia păcii".

52,8 Primul hemistih în TM: „Glasul veghetorilor tăi: ei ridică glas laolaltă şi strigă de bucurie...". ♦ „va milui Sionul": TM are „Se va întoarce în Sion". ♦ Pentru Chiril al Alexandriei, „cei ce veghează" sunt Apostolii şi cei care, urmându-le, au ajuns călăuze ale oamenilor spre Sfintele Taine.

52,9 „Să izbucnească de veselie": gr. ῥήγνυμι, „a sparge", în această expresie exprimă un extaz al bucuriei, o explozie de bucurie, o „spargere" a sinelui, asemenea lui David, care juca şi sălta de bucurie ca un nebun, făcându-se de râs în ochii celor cuminţi, decenţi şi binecrescuţi. ♦ „a avut milă de el": TM are „l-a mângâiat pe poporul Său".

[10] Domnul Își va descoperi brațul Său cel sfânt
înaintea tuturor neamurilor
și vor vedea toate marginile pământului
mântuirea de la Dumnezeu.

[11] Depărtați-vă, depărtați-vă, ieșiți de acolo
și de lucru necurat să nu vă atingeți;
ieșiți din mijlocul lui, deosebiți-vă,
voi cei ce purtați vasele Domnului;
[12] căci nu veți ieși cu zbucium
și nici nu veți pleca în fugă;
fiindcă Domnul va merge înaintea voastră,
Cel ce vă adună este Domnul Dumnezeul lui Israel.

[13] Iată, slujitorul Meu va înțelege,
va fi înălțat și slăvit foarte.
[14] După cum vor fi uluiți de tine mulți
așa vor fi disprețuite de către oameni chipul tău
și slava ta de către oameni –
[15] așa se vor minuna multe neamuri de el,

52,11 Exilații sunt chemați să părăsească Babilonul. ♦ „deosebiți-vă": TM are „curățiți-vă". ♦ „cei ce purtați vasele Domnului": se știe că, la plecarea din Babilon, exilații au putut să-și ia înapoi vasele sfinte prădate de cuceritori în 587 î.H. ♦ „Iar *necurat* se zice despre om nu întrucât a fost creat, ci întrucât s-a abătut prin voirile sale, potrivit cu ceea ce s-a spus: «Necurat este în fața Domnului tot cel mândru cu inima» (Pilde 16,5)" (Ioan Scărarul, *Filocalia*, vol. IX, p. 65).
52,12 „nu veți ieși cu zbucium... în fugă": se subliniază opoziția cu ieșirea din Egipt. ♦ „Cel ce vă adună": TM are „Cel ce merge în spatele vostru / ariergarda voastră".
52,13–53,17 A patra cântare a Slujitorului. *Cf.* Ps. 21/22.
52,13 „va înțelege": gr. συνήσει echivalează ebr. *śākhal*, „a pricepe", „a fi prudent" și „a avea succes", „a prospera". ♦ Theodoret subliniază că în această frază cuvântul „slujitor" (παῖς) se referă la omenitatea lui Hristos. Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 144, nota 1) notează varianta δοῦλος oferită de traducerea lui Aquila, și o consideră corectă, gândindu-se la chipul de rob asumat de Cuvântul (Flp. 2,6). Ioan Gură de Aur nu acceptă referirea acestui pasaj la Zorobabel, ci numai la Hristos (*ibidem*, nota 2).
52,14 „așa vor fi disprețuite (*litt.* neslăvite) de către oameni chipul tău și slava ta de către oameni": TM are „așa era de desfigurată înfățișarea ta față de a unui om și chipul ei față de [cea a] fiilor de om".

și regi își vor închide gura:
căci cei cărora nu li s-a vestit despre el vor vedea,
și cei care nu au auzit vor înțelege."

53 [1] Doamne, cine a dat crezare celor auzite de noi?
Și brațul Domnului cui i s-a descoperit?
[2] Am vestit înaintea lui ca [despre] un copil,
ca o rădăcină în pământ însetat;
nu are nici înfățișare, nici slavă:
l-am văzut și nu avea nici chip, nici frumusețe,
[3] ci înfățișarea lui [era] fără de cinste, disprețuit de toți oamenii,
om aflat în durere și deprins să rabde slăbiciunea;
fiindcă i-a fost întoarsă fața,
a fost disprețuit și nebăgat în seamă.

[4] [Însă] el păcatele noastre le poartă

52,15 Al doilea hemistih în TM: „căci ceea ce nu li se povestise au văzut și ceea ce nu mai auziseră au aflat".
53,1 Clement (*Stromate* 2, p. 127) observă că învățătura este crezută când credința ascultătorilor este gata să înțeleagă învățătura: „...pentru că nu-i de nici un folos cea mai minunată învățătură, dacă e lipsită de capacitatea de primire a ucenicului și nici profeția nu-i de vreun folos dacă nu-i prezentă și ascultarea celor ce aud profeția". ♦ Pentru mai mulți Părinți, „brațul Domnului" se referă aici la Fiul Său, Iisus Hristos, braț ce realizează în mod concret voia Tatălui (Ieronim, *Omilii la Psalmi* 76; Augustin, *Omilii* 363,2; *Tratate despre Evanghelia după Ioan* 53,2.3).
53,2 În TM: „S-a înălțat ca o mlădiță în fața lui și ca o rădăcină în pământ uscat, fără chip și fără frumusețe care să ne atragă privirea și fără înfățișare ca să ne fie drag".
53,3 În TM: „disprețuit și părăsit de oameni, om al durerilor și cunoscător al suferinței, unul înaintea căruia să-ți acoperi fața, disprețuit și neluat în seamă". ♦ „om aflat în durere": Theodoret observă că patima Domnului este suferită de firea lui omenească, subliniind în același timp co-prezența naturii divine. El afirmă, de asemenea, unitatea persoanei lui Hristos; căci, dacă nu este o amestecare a naturilor și dacă fiecare își păstrează caracterul propriu, nu poate fi vorba nici de vreo separare a persoanei în momentul pătimirii, care ne-ar permite să vorbim pe de o parte de om și pe de alta de Dumnezeu. După Chiril, Cuvântul, Dumnezeu prin natură, deci nepătimitor, a consimțit să-și asume natura noastră, adică adevărata natură umană, iar nu o aparență sau o umbră, astfel încât persoana lui Hristos, ca a oricărui om, a fost supusă întristării și suferinței (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 151, nota 3).
53,4 „păcatele": TM are „suferințele". ♦ Al doilea hemistih în TM: „iar noi îl socoteam pedepsit, lovit de Dumnezeu și umilit". ♦ *Cf.* Gal. 3,13; Deut. 21,23.

şi pentru noi este chinuit;
şi noi socoteam că el este în necaz
şi în durere şi în pedeapsă.
5 Dar el a fost rănit pentru fărădelegile noastre
şi a fost vlăguit pentru păcatele noastre;
pedeapsa care ne-a adus pacea [a fost] asupra lui,
prin zdrobirea lui noi am fost vindecaţi.
6 Toţi ca nişte oi ne-am rătăcit,
fiecare s-a rătăcit pe calea lui,
şi Domnul l-a dat pe el pentru păcatele noastre.

7 Iar el, chinuit fiind,
nu şi-a deschis gura;
ca o oaie a fost dus la junghiere
şi ca un miel fără glas înaintea celui care îl tunde –
aşa nu şi-a deschis gura sa.
8 Spre înjosire judecata lui a fost luată:

53,5 „pedeapsa care ne-a adus pacea": *litt.* „pedeapsa păcii noastre" – calc după ebraică. ♦ „a fost rănit... vlăguit": Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Prin păcatele comise am ajuns duşmani ai lui Dumnezeu; ni se cuvine acum să suferim pedeapsa pentru a dobândi pacea, dar El a luat asupra Lui pedeapsa noastră şi nouă ne-a dat pacea Lui. Ciudată modalitate de a tămădui: medicul suportă operaţia şi bolnavul este cel care se vindecă!".
53,6 „şi Domnul l-a dat pe el pentru păcatele noastre": TM are „*YHWH* a lăsat să cadă asupra lui fărădelegea noastră a tuturor".
53,7 Versetul a fost invocat în mod sistematic de Părinţi în legătură cu Iisus Hristos, „mielul lui Dumnezeu, care ia păcatele lumii", aşa cum l-a prezentat Ioan Botezătorul (In. 1,29). Pentru detalii: Ambrozie, *Epistole*, 69; Grigore din Nazianz (*Omilii*, 29,20). Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Isaia, ad loc.*) şi Augustin (*Omilii*, 299,4) insistă asupra tăcerii mielului înaintea înjunghierii, semn de umilinţă, de ascultare a voinţei Tatălui. De asemenea, versetul evocă extraordinara cântare a lui Meliton, transmisă în tratatul *Despre Paşti* (66-71). Grigore din Nazianz: „El se roagă, dar ascultă rugăciuni; El plânge, dar şterge lacrimi; ca om întreabă unde e Lazăr, dar ca Dumnezeu îl învie; El este vândut ieftin, pe numai treizeci de arginţi, dar răscumpără lumea cu nepreţuitul Său sânge; ca o oaie la înjunghiere se aduce, dar El este Păstorul lui Israel şi al lumii; tăcut ca un miel, El este, prin excelenţă, Cuvântul; este ridicat şi pironit pe lemn, dar prin Lemnul Vieţii ne aduce pe noi la starea cea dintâi; moare, dar dă viaţă; moare, dar prin moartea Lui nimiceşte moartea; este îngropat, dar se ridică; se pogoară în iad, dar aduce suflete sus; se înalţă la cer, dar iarăşi va să vină să judece vii şi morţi".
53,8 Primul hemistih în TM: „Prin silnicie şi judecată [nedreaptă] a fost luat şi la generaţia lui cine va cugeta?". Unii au interpretat: „...din generaţia lui, cine s-a gândit / cui i-a păsat că

obârşia lui cine o va istorisi?
Căci este luată de pe pământ viaţa lui,
pentru fărădelegile poporului Meu a fost dus la moarte.
9 Şi-i voi da pe cei răi pentru înmormântarea lui
şi pe cei bogaţi pentru moartea lui;
fiindcă nu a săvârşit fărădelege,
nici nu s-a aflat vicleşug în gura lui.
10 Şi Domnul voieşte
să-l curăţească de rană;
dacă veţi aduce [jertfă] pentru păcat
sufletul vostru va vedea sământă de viaţă lungă.
Şi Domnul vrea să scoată
11 din durere sufletul lui,
să-i arate lumină
şi să-l plăsmuiască cu pricepere,
să-l îndreptăţească pe cel drept, care bineslujeşte multora;
el însuşi va purta păcatele lor.
12 De aceea el va moşteni pe mulţi

---

este luată de pe pământ...". ♦ „obârşia": gr. γενεά, „generare", „generaţie", „vlăstar", „familie".
53,9 Primul hemistih în TM: „I s-a dat cu cei nelegiuiţi mormântul lui şi cu cel bogat la moartea lui" (mss. Qumran şi alte câteva surse au în loc de „la moartea lui", „mormântul lui").
53,10 Unele mss. au un adaos, reţinut de tradiţia răsăriteană: „Domnul vrea să ia *în mâna Sa*", comentat de Ioan Gură de Aur (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 158, nota 2): „Ce înseamnă aceste cuvinte *în mâna Sa*? În mâna lui Hristos este puterea lucrătoare, ca să nu se creadă că puterea vine din altă parte, ci numai prin propria Lui putere lucrătoare îşi împlineşte El personal tot ceea ce voieşte". ♦ În TM: „A fost vrerea lui *YHWH* să-l zdrobească prin suferinţă; dar dacă îşi va pune viaţa ca jertfă pentru păcat, îşi va vedea urmaşii, va trăi zile îndelungate şi vrerea Domnului în mâna lui va propăşi".
53,11 În TM: „În urma trudei sufletului său, va vedea [mss. Qumran adaugă «lumina»] şi se va îndestula. Prin cunoaşterea sa, cel drept, slujitorul Meu, îi va îndreptăţi pe mulţi şi fărădelegile lor le va lua asupra sa". ♦ Rodul suferinţei este Învierea lui Iisus, conform interpretării lui Tertulian (*Împotriva lui Marcion* 3,19) şi a lui Chiril (*ad loc.*).
53,12 Primul hemistih în TM: „Pentru aceasta îi voi da parte cu cei mari şi cu cei puternici va lua pradă". ♦ „şi pentru păcatele lor a fost predat": TM are „şi mijlocea pentru cei fără de lege". ♦ „va moşteni pe mulţi": Theodoret (*ad loc.*) comentează: „[va moşteni] toate neamurile, precum spune fericitul David: «El va împărţi prăzile celor puternici» (Ps. 2,8). Numeşte «puternici» pe demoni şi «prăzi» (σκῦλα) pe oameni. În mod obişnuit, σκῦλα

și va împărți prăzile celor puternici;
pentru că a fost dată la moarte viața lui
și între cei fără de lege a fost socotit;
dar el a purtat păcatele multora
și pentru păcatele lor a fost predat.

54 [1] Veselește-te, stearpo, care nu naști,
izbucnește și strigă,
tu, care nu ai durerile facerii!
Că mai mulți sunt fiii celei părăsite
decât ai celei cu bărbat,
căci Domnul a grăit.
[2] Lărgește locul cortului tău
și al perdelelor tale,
înfige, nu te zgârci;
întinde-ți funiile și întărește-ți țărușii!
[3] Mai întinde spre dreapta și spre stânga,
și sămânța ta va moșteni neamuri
și cetăți pustiite vei locui.

---

sunt armele celor învinși în luptă; armele demonilor erau oamenii, căci de noi, oamenii, se folosesc ei, chiar de mădularele noastre, pentru a ne face război. Dar Domnul Hristos i-a biruit și a împărțit prada apostolilor, făcându-i învățători (pescari de oameni), unii pentru a-i învăța pe romani, alții pe indieni, pe egipteni...". ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 161) are aceeași interpretare: este vorba de sufletele oamenilor aflate în robia puterilor întunericului, pe care Hristos le-a smuls din robie și le-a împărțit ca prăzi ucenicilor, întemeind pe ele Bisericile. Mai mult, Eusebiu apropie acest pasaj de Is. 9,3, unde face același comentariu pentru σκῦλα.

54,1 „izbucnește și strigă": strigătele arată o naștere violentă; moașele îndemnau femeile care nășteau greu să strige tare, pentru a ușura travaliul. ♦ „căci Domnul a grăit": TM are „a spus *YHWH*". ♦ „fiii celei părăsite": Theodoret sesizează dubla valoare a lui ἔρημος, care desemnează deopotrivă starea de singurătate, de izolare a unei persoane fără prieteni și rude, și singurătatea unui loc, deșertul. De multe ori Theodoret vede în „pustiu" o manieră figurată de a desemna neamurile înainte de convertirea lor la credință. La fel Chiril al Alexandriei (*ad loc.*): „această mulțime a neamurilor era văduvă înainte de venirea mirelui Hristos".

54,2 „și al perdelelor tale, înfige": TM are „și perdelele lăcașurilor tale întinde-le". ♦ „cortul... perdelele": aluzie la cortul mărturiei, pe care Dumnezeu i l-a poruncit lui Moise (Ex. 25). Atât în prima parte a acestui poem, cât și în cea de-a doua Sionul este văzut ca lăcaș al Domnului.

[4] Nu te teme, fiindcă ai fost dată de rușine,
nici nu te simți înjosită că ai fost ocărâtă;
rușinea din veac o vei uita,
și de ocara văduviei tale nu-ți vei aminti.
[5] Căci Domnul [este] Cel care te zidește,
Domnul Savaot este numele Lui;
Cel care te-a izbăvit [este] Însuși Dumnezeul lui Israel,
pe tot pământul va fi chemat.
[6] Nu ca pe o femeie părăsită și descurajată
te-a chemat Domnul,
nici ca pe o femeie disprețuită din tinerețe;
a zis Dumnezeul tău:
[7] „Pentru puțină vreme te-am părăsit,
dar cu mare milă te voi milui;
[8] cu puțină mânie
Mi-am întors fața de la tine,
dar cu milă veșnică te voi milui",
a spus Domnul, Cel ce te-a izbăvit.

[9] „Încă de la apa din vremea lui Noe, acesta Mi-a fost [gândul];

54,4 „fiindcă ai fost dată de rușine... că ai fost ocărâtă": TM are „fiindcă nu vei fi dată de rușine... că nu vei fi ocărâtă". ♦ „rușinea din veac": TM are „rușinea tinereții tale" – aluzie la robia egipteană („ocara văduviei" – aluzie la exilul babilonian). Femeia fără copii sau văduvă era ținta disprețului mulțimii ca fiind lipsită de binecuvântare din cauza păcatelor ei sau ale familiei (*cf.* Lc. 1,25).

54,5-6 În TM: „[5] Căci bărbatul tău este Făcătorul tău: Domnul oștirilor este numele Lui; Răscumpărătorul tău este Sfântul lui Israel: Dumnezeul întregului pământ se numește. [6] Ca pe o femeie părăsită și cu duhul mâhnit te-a chemat Domnul, ca pe soția din tinerețe care a fost alungată, spune Dumnezeul tău". (Unii au întrepretat finalul: „«Oare soția tinerețelor va fi alungată?» – spune Dumnezeul tău".)

54,6 Theodoret crede că acest pasaj trebuie citit interogativ. Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 168, nota 1), care citează versiunea lui Symmachos, este de părere că nu există necesitatea unei astfel de lecturi. În ediția lui Ziegler versetul este dat fără semn de întrebare.

54,7 „te voi milui": TM are „te voi lua înapoi".

54,8 „cu puțină mânie Mi-am întors fața de la tine": TM are „într-o izbucnire de mânie Mi-am întors o clipă fața de la tine". ♦ „Cel ce te-a izbăvit": TM are „Răscumpărătorul tău".

54,9 În comparație cu mânia Domnului, mila Sa va fi incomparabil mai mare și mai de durată. Făgăduința de acum deschide perspectiva eternității.

după cum i-am jurat lui pe atunci –
că nu Mă voi mai mânia pe pământ din pricina ta,
nici spre a te amenința
[10] [nu] voi muta munții,
nici dealurile tale nu se vor clinti –
tot așa nici mila de la Mine nu-ți va lipsi,
nici legământul păcii tale nu va fi schimbat;
căci Domnul a zis: «Milostiv sunt față de tine.»

[11] Înjosită și pribeagă,
nu ai fost mângâiată;
iată, Eu îți prefac piatra în rubin
și temeliile tale, în safir,
[12] voi face iaspis meterezele tale

54,9-10 În TM: „[9] Căci va fi pentru Mine ca apele lui Noe: după cum am jurat că apele lui Noe nu vor mai veni asupra pământului, tot așa am jurat că nu mă voi mai mânia pe tine și nu te voi mai amenința/dojeni. [10] Și de s-ar muta munții din loc și s-ar clătina dealurile, milostivirea mea nu se va depărta de tine și legământul Meu de pace nu se va clătina – spune Cel care Se îndură de tine, *YHWH*". ♦ Ieronim (*ad loc.*) denunță „confuzia" Septuagintei în traducerea acestui verset și amintește de „un bărbat preaînțelept" (identificabil cu Origen) care vede în apele pomenite de profet o aluzie la virtuțile purificatoare și regeneratoare ale botezului.
54,11-17 Viziune simbolică a strălucirii viitoare a Ierusalimului.
54,11 „pribeagă": *litt.* „neașezată"; Vulg. *tempestate convulsa*, „bătută de toate vânturile". ♦ „temeliile": Theodoret (*ad loc.*) interpretează: „Nu ne înșelăm dacă vom da numele de *țăruși* (vezi *supra*, v. 2) sfinților profeți, apostolilor și martirilor; înfipți în pământ ca niște țăruși, ei sunt cei care susțin cortul Bisericii, a cărei învățătură, precum funiile unui cort, o țin întinsă (legată). Ei sunt numiți și *temelii*. După cum zice apostolul Pavel: «Zidirea voastră are ca temelie apostolii și ca piatră din capul unghiului pe Hristos Însuși» (Ef. 2,20)". ♦ Eusebiu leagă acest pasaj de facerea cortului de către Moise; după el, textul profetic s-a folosit de această imagine pentru a invita Biserica venită dintre neamuri să nu-și măsoare întinderea construcției după acest prim cort, ci s-o lărgească la măsurile întregii lumi: „Dacă Templul care se ridica într-un singur loc al Palestinei era demn de toată admirația, cu cât mai vrednică este mulțimea bisericilor lui Dumnezeu?".
54,12 După Chiril, pietrele prețioase sunt sufletele curate care strălucesc prin virtuți, din care Dumnezeu va zidi „cetatea cea cucernică". Theodoret (*ad loc.*) înțelege prin „rubin" iubirea înflăcărată de Dumnezeu, prin „safir", omul care își ascunde virtutea, prin „iaspis", strălucirea care dă puterea de a face minuni, prin „cristal", claritatea învățăturii pentru cei ce intră. „Temelii", „metereze" și „porți" a numit conducerea Bisericii;

și porțile tale, pietre de cristal,
și împrejmuirea ta, pietre scumpe;
[13] și pe toți fiii tăi [îi voi face să fie] învățați de Dumnezeu,
și pe copiii tăi, cu pace multă.
[14] În dreptate vei fi zidită;
stai departe de strâmbătate și nu te vei teme
și tremur nu se va apropia de tine.
[15] Iată, prin Mine vor veni la tine străini
și la tine se vor adăposti.
[16] Iată, Eu te zidesc,
nu ca faurul suflând în cărbuni
și aducând unelte pentru lucru.
Eu însă te-am zidit nu spre nimicire, ca să stric
[17] orice vas stricăcios.
Nu voi înlesni nimic împotriva ta,
nici glas ce se va ridica asupra ta la judecată.
Pe toți îi vei birui,
iar cei vinovați față de tine rămân în această [judecată].
Este o moștenire pentru cei ce slujesc Domnului:
voi veți fi drepți înaintea Mea", spune Domnul.

55 [1] „Voi, cei însetați,

„pietrele prețioase și alese" reprezintă mulțimea credincioșilor aleși pentru construirea zidului cetății cerești.
54,14 „și tremur nu se va apropia": TM are „și de tremur, și nu se va apropia".
54,15 „străini": gr. προσήλυτοι, poate fi înțeles și „prozeliți". „Prozeliți erau numiți [în chip figurat] cei dintre neamuri care în fiecare zi erau tot mai aproape de botez" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ Pentru Chiril al Alexandriei poate fi vorba și de evrei: dacă ei au fost odinioară în rândul întâi, acum au ajuns în urma neamurilor, „prozeliți ai neamurilor", ei, care primeau cândva ca prozeliți pe oamenii care părăseau păgânismul. ♦ În TM: „De se vor aduna [împotriva ta], [va fi] fără Mine; cine se va aduna împotriva ta, va cădea înaintea ta".
54,16-17 În TM: „[16] Iată, Eu l-am creat pe meșteșugarul care suflă în foc, pe cărbuni, și scoate [de acolo] unealta pentru lucrarea lui și [tot] Eu l-am creat pe nimicitor ca să strice. [17] Orice unealtă ar fi plăsmuită împotriva ta, nu va izbândi, și orice limbă s-ar ridica la judecată împotriva ta, o vei osândi: aceasta e moștenirea slujitorilor lui *YHWH* și dreptatea lor [vine] de la Mine – oracol al lui *YHWH*".
55 Îndemnuri finale.

mergeți la apă;
și cei care nu aveți argint,
mergeți, cumpărați, și beți fără argint și fără preț
vin și grăsime.
[2] De ce puneți preț de argint
și truda voastră nu-i spre îndestulare?
Ascultați-Mă și veți mânca bunătăți
și se va desfăta cu cele bune sufletul vostru.
[3] Luați aminte cu urechile voastre
și urmați căile Mele;
dați-Mi ascultare
și va trăi în bunătăți sufletul vostru.
Voi încheia cu voi legământ veșnic,
cele sfinte ale lui David, cele de încredere.
[4] Iată, l-am dat ca mărturie între neamuri,
cârmuitor și poruncitor peste neamuri.
[5] Neamuri care nu te cunoșteau te vor chema
și popoare care nu te știau se vor adăposti la tine
pentru Dumnezeul tău, Sfântul lui Israel,
că te-a slăvit.

55,1 „grăsime": TM are „lapte". ♦ „Sfânta Scriptură numește adesea dreptatea *argint* (*cf.* Ps. 11,7), dar Stăpânul bunătății făgăduiește și celor care nu posedă *argint* (celor lipsiți de virtuți) să le dea în dar (*cf.* Rom. 3,24) apa de trei ori dorită a botezului; căci El nu cere socoteală pentru greșelile lor trecute celor ce se apropie, ci le făgăduiește izbăvirea" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ După Iso'dad de Merw (*Comentariu la Isaia* 55,1, *apud* ACCS, vol. 2, p. 183), chemarea profetului e un îndemn la pocăință: toți cei însetați de bine să lase cele rele deoparte și să vină spre Dumnezeu.
55,2 Primul hemistih în TM: „De ce irosiți argint pentru ceea ce nu vă hrănește și câștigul muncii voastre pentru ceea ce nu satură?".
55,3 „cele sfinte ale lui David, cele de încredere": TM are *litt.* „binefacerile lui David care sunt întărite/păstrate/confirmate".
55,4 „l-am dat ca mărturie": „Pe Cel pe care L-au răstignit iudeii, Îl adoră tot pământul și Îi împlinesc poruncile. Pe Acesta îl numesc *mărturie*, pentru că El dă mărturie la judecata viitoare și amenință cu focul gheenei. Neamurile se închină cu bucurie Celui pe care nu L-au cunoscut" (Theodoret, *ad loc.*).
55,5 „Neamuri care nu te cunoșteau te vor chema": TM are „Neam pe care nu-l cunoșteai vei chema și neam...".

[6] Căutați-L pe Dumnezeu, și, când Îl găsiți, chemați-L;
iar când se va apropia de voi
[7] să-și lepede cel necucernic căile sale
și bărbatul nelegiuit, urzelile sale,
să se întoarcă la Domnul și va fi miluit,
căci va ierta cu îmbelșugare păcatele voastre.
[8] Căci sfaturile Mele nu sunt ca sfaturile voastre,
și nici căile Mele precum căile voastre, spune Domnul.
[9] Ci, pe cât este de departe cerul de pământ
pe atât de departe este calea Mea de căile voastre
și cugetările voastre de gândul Meu.

[10] Precum se coboară ploaia sau zăpada din cer
și nu se întoarce până când nu îmbată pământul
și zămislește și odrăslește
și dă sămânță semănătorului și pâine spre hrană,
[11] tot așa va fi cuvântul Meu când iese din gura Mea;
nu se va întoarce
până când nu se vor împlini câte am voit;
Eu voi netezi căile tale și poruncile Mele.
[12] Căci în veselie veți ieși

55,6 În TM: „Căutați-l pe *YHWH* cât poate fi găsit! Chemați-L câtă vreme este aproape!". ♦ „Căutați-L pe Dumnezeu": Grigore al Nyssei (*Omilii la Eclesiast*, PSB 30, p. 259) comentează: „Întreaga viață nu este altceva decât timp de căutare. Căci nu este bine să căutăm pe Domnul numai la o anumită și hotărâtă vreme, ci vremea cu adevărat potrivită de a căuta pe Domnul constă în a nu ne opri din această căutare, după cum spune Psaltirea: «ochii mei pururea spre Domnul» (Ps. 24,15); căci între căutare și aflare nu-i nici o deosebire".
55,9 „departe": TM are „înalt".
55,11 „Eu voi netezi căile tale și poruncile Mele": posibil hendiadă: „voi netezi căile poruncilor Mele". ♦ „nu se va întoarce... poruncile Mele": TM are „nu se întoarce la Mine fără rod, ci face voia Mea și izbândește în cele pentru care l-am trimis".
55,12 „veți fi învățați": TM are „veți fi purtați înapoi". ♦ „toți copacii câmpiei vor aplauda din ramuri": „Copacii care *aplaudă* arată bucuria sufletelor rodnice, care văd convertirea păgânilor la Dumnezeu. Iar *munții* și *dealurile* sunt puterile divine, care se bucură de întoarcerea păcătoșilor, după cuvântul Domnului" (Eusebiu, *apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 185, nota 1). ♦ Pentru Chiril al Alexandriei, „munții" pot simboliza două lucruri: 1) puterile cerești instituite de Dumnezeu pentru ajutorarea celor de pe

și în bucurie veți fi învățați;
munții și dealurile vor tresălta
întâmpinându-vă cu bucurie
și toți copacii câmpiei vor aplauda din ramuri.
13 Și în loc de paie se va înălța chiparos;
în loc de urzică va crește mirt;
și Domnul va fi drept nume
și semn veșnic, și nu va lipsi."

56 1 Acestea le spune Domnul:
„Păziți judecata, faceți dreptate,
căci mântuirea Mea e gata să vină,
și milostivirea Mea, să se descopere.
2 Fericit bărbatul care face acestea,
omul care se ține de ele
și păzește sabaturile ca să nu se spurce
și-și ferește mâinile să nu facă nedreptate.

3 Să nu zică străinul care s-a alipit de Domnul:
«Mă va osebi Domnul de poporul Său»;
și eunucul să nu zică:

pământ; 2) învățătorii, călăuzele din Biserică, cei care nu au doar o competență de ordin teoretic, ci și la nivelul practicii duhovnicești. Iar copacii de pe câmp îi simbolizează pe cei desăvârșiți spiritual.

55,13 „și Domnul va fi drept nume și semn": TM are „și va fi pentru *YHWH* [re]nume și semn". ♦ Origen (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 329) îndeamnă: „Cercetează de ce natură sunt acești arbori și înțelege: chiparosul nu putrezește, iar mirtul are o mireasmă foarte plăcută; deci lucrează și tu pentru a-ți întări casa".

56 Cu acest capitol începe a treia parte a cărții lui Isaia – vezi Introducerea.

56,1-9 Făgăduințe pentru străinii care se alipesc de Domnul.

56,1 „mântuirea Mea": gr. σωτήριον a fost citit în unele mss. ποτήριον, „paharul".

56,3-5 Idealul vechi consta în a avea „sămânță în Sion" (Is. 31,9) și mulțime de copii (Ps. 127,3), pe când acum eunucului i se promite un loc de cinste în casa lui Dumnezeu, cu condiția să împlinească poruncile. ♦ Părinții citesc acest text despre „eunuc" în lumina cuvintelor lui Iisus din Predica de pe munte și a episodului din Faptele apostolilor (8,27). Ieronim (*Împotriva lui Iovinian* 1,12) vorbește despre cei deveniți „eunuci" din inițiativă proprie, care, socotindu-se pe ei înșiși „copaci uscați", în locul absenței fiilor și fiicelor trupești aici, pe pământ, vor găsi un loc în ceruri.

«Eu sunt un lemn uscat.»"
4 Acestea le spune Domnul:
„Eunucilor care vor păzi sabaturile Mele
și vor alege cele voite de Mine
și vor ține legământul Meu
5 le voi da în casa Mea și [înlăuntrul] zidurilor Mele
un loc de renume
mai bun decât al fiilor și fiicelor;
le voi da un nume veșnic,
ce nu se va șterge.

6 Și pe străinii care s-au alipit de Domnul
ca să-I slujească și să iubească numele Domnului,
să-I fie Lui robi și roabe,
și pe toți cei care păzesc sabaturile Mele ca să nu se spurce
și țin legământul Meu,
7 îi voi aduce la muntele Meu cel sfânt
și-i voi veseli în casa Mea de rugăciune;
arderile lor de tot și jertfele lor
vor fi bineprimite pe altarul Meu;
căci casa Mea se va numi casă de rugăciune
pentru toate neamurile –
8 a zis Domnul, care-i adună pe cei risipiți din Israel –
fiindcă voi aduna pentru el adunarea [tuturor].

56,5 „un loc de renume": echivalează ebr. *yādh wāšēm*, „loc (*litt.* mână) și nume". Din această expresie provine și numele memorialului *Yad Vashem* de la Ierusalim, centru internațional pentru memoria Holocaustului.

56,7 Ambrozie (*Despre Duhul Sfânt*, pp. 131-132) comentează: Tatăl cheamă neamurile păgâne în Biserică; Domnul Hristos l-a ales pe Pavel pentru a le aduna (Fp. 4,15) și Duhul Sfânt spune: „Osebiți-mi pe Pavel și pe Barnaba pentru lucrul la care i-am chemat... Atunci ei postind și rugându-se au pus mâinile peste ei" (Fp. 13,2). Aceasta este marea Taină a Sfintei Treimi, care se vede în Biserică. După Efrem Sirul, „casa de rugăciune a tuturor popoarelor" se referă la Biserica neamurilor, cu trimitere la Mc. 11,17. Pentru Casiodor (*Expunere la Romani* 3), profetul vorbește aici despre vocația universală a Bisericii. Toți, indiferent de neam, sunt chemați să se mântuiască prin Biserica lui Iisus Hristos.

56,8 „fiindcă voi aduna pentru el adunarea (*litt.* adunare)": TM are *litt.* „încă voi mai aduna la el (Israel) alături de cei adunați".

[9] Voi, toate fiarele câmpului, veniți, mâncați
voi, toate fiarele pădurii!
[10] Vedeți că au orbit cu toții,
n-au știut să cugete;
toți, câini muți;
nu pot să latre
visând în culcuș,
plăcându-le să moțăie.
[11] Câini nerușinați la suflet,
care nu cunosc sațul;
sunt răi,
neștiind să înțeleagă;
toți și-au urmat căile lor,
fiecare de capul lui."
[[12]]

57 [1] „Vedeți cum a pierit cel drept

56,9 „Voi, toate fiarele...": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) propune două soluții: termenul se poate aplica neamurilor pline de ferocitate, ducând o viață fără nimic omenesc, sau celor care au pustiit Israelul și l-au devorat din cauza lipsei lui de evlavie față de Hristos; de aici două interpretări posibile: „veniți, mâncați" ar putea fi un îndemn, către neamurile supuse diavolului, să primească apa botezului și să mănânce pâinea vieții, sau o invitație către neamuri ca să-l facă pe poporul lui Israel să-și ispășească lipsa de evlavie.
56,10 „Vedeți că au orbit cu toții": TM are „Păzitorii lui au orbit cu toții" – este vorba de conducătorii poporului. ♦ Păgânii sunt ca niște „fiare", ca niște „câini muți", care nu sunt în stare nici măcar să latre. După Iṣo'dad, sunt numiți așa pentru că le place să doarmă în morminte și în locuri destinate sacrificiilor, bântuite de demoni (*Comentariu la Isaia*, 56,10, *apud* ACCS, vol. 2, p. 197).
56,11 „nerușinați la suflet": calc după expresia ebraică. ♦ „sunt răi": TM are „păstori". Traducătorul a vocalizat *rā'îm* („răi") în loc de *ro'îm*. ♦ „fiecare de capul lui": gr. ἕκαστος κατὰ τὸ ἑαυτοῦ. În unele mss. apare un adaos, „fiecare după propriul *interes*", ca în TM. Acest cuvânt, *interes*, gr. πλεονέκτημα, poate însemna „avantaj", „câștig", „privilegiu", „succes", „înșelăciune".
56,12 În ediția Rahlfs, acest verset este menționat infrapaginal, în aparatul critic: „Veniți, să luăm vin și să ne îmbătăm bețe. Și va fi ca această zi, mâine, mare împrejurul tău". Origen îl trece sub asterisc. Versetul se regăsește în comentariile Părinților și în vechile traduceri românești.
57,1 „a fost luat din fața nedreptății": ar putea însemna „a fost prins/ridicat/arestat pe nedrept" sau „a fost dus departe, ferit de nedreptate". Am preferat să păstrăm ambiguitatea

și nimeni nu pune la inimă;
bărbații cei drepți sunt luați
și nimeni nu ia aminte;
fiindcă cel drept a fost luat
din fața nedreptății;
[2] va fi în pace mormântul lui;
a fost luat din mijloc[ul lor].
[3] Iar voi, veniți încoace,
fii nelegiuiți,
sământă de preacurvari și de curvă!
[4] Pe seama cui v-ați desfătat?
Asupra cui v-ați deschis voi gura?
Și împotriva cui v-ați slobozit voi limba?
Oare nu sunteți voi fiii pierzării,
sământă nelegiuită?
[5] [Voi,] care vă rugați la idoli
sub arbori stufoși,
înjunghiindu-vă copiii în râpi,
în mijlocul stâncilor!
[6] Aceea îți este partea,

printr-o traducere literală. ♦ „bărbații cei drepți sunt luați": Eusebiu comentează (*Istoria bisericească* II, 23.3.18): „După uciderea Mântuitorului, evreii s-au umplut de mânie împotriva apostolilor, l-au ucis cu pietre pe Sfântul Ștefan, iar pe Sfântul Iacob l-au aruncat de pe streașina Templului și l-au omorât cu bâtele". ♦ Theodoret (*ad loc.*) și Chiril al Alexandriei consideră că acest verset este o profeție despre Iisus Hristos („Cel Drept" prin excelență) și apostolii Săi, dar și o referire la cei ce L-au răstignit fără să le pese dacă învinuirile erau drepte sau nu.
57,2 În TM: „el intră în pace. Se odihnesc în culcușurile lor cei care au umblat întru dreptate".
57,3-13 Împotriva practicilor idolatre.
57,3 „fii nelegiuiți": TM are „fii de vrăjitoare". ♦ „Preacurvar" (*litt.* adulterin) este cel care săvârșește adulter, încălcând legământul conjugal, iar „curvar" – cel care nu își legitimează o relație și nu își asumă răspunderea unei familii. Eusebiu – ca și mulți alți Părinți, în astfel de contexte – vede în „adulter" un alt nume pentru idolatrie, iar Chiril crede că este o metaforă pentru deformarea Legii de către scribi și învățători.
57,4 „sământă nelegiuită": TM are „sământă de înșelăciune/viclenie".
57,5 „[Voi,] care vă rugați la idoli": TM are „Vă aprindeți printre stejari/terebinți".
57,6 „Aceea îți este partea": TM are „Printre pietrele lustruite din torent este partea ta" – aluzie la blocurile de piatră/stelele ridicate în cinstea zeilor fertilității.

aceasta îţi este moştenirea;
acelora le-ai turnat libaţii,
lor le-ai adus jertfe.
Pentru acestea cum să nu Mă mânii?
7 Pe un munte înalt şi ridicat,
acolo îţi era patul,
acolo ţi-ai urcat jertfele.
8 Îndărătul stâlpilor uşii
ţi-ai pus tu pomenirile;
credeai că dacă te îndepărtezi de Mine
vei câştiga mai mult;
i-ai iubit pe cei care se culcă cu tine,
9 ai înmulţit curvia ta cu ei,
i-ai înmulţit pe cei ce sunt departe de tine
şi ai trimis soli dincolo de hotarele tale;
şi te-ai întors şi te-ai înjosit până la iad.
10 Cu multele tale umblete te-ai obosit
şi nu ai zis: «Mă voi opri să mă întăresc.»
Fiindcă ai făcut acestea,
de aceea nu te-ai rugat de Mine
11 tu. De cine te-ai sfiit şi te-ai temut
de M-ai mințit
şi nu M-ai [mai] pomenit,

57,8 „pomenirile": în propriile case, poporul ales era sclav idolilor; Ieronim îi asemuieşte cu zeii lari, divinităţi ale casei la romani (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 202, nota 1). ♦ „credeai că dacă te îndepărtezi... se culcă cu tine": TM are „departe de Mine te-ai dezvelit, te-ai suit, ţi-ai lărgit patul, ţi-ai tăiat [parte] de la ei, ai iubit patul lor, le-ai privit mâna" (unde „mână" este un eufemism pentru goliciune).

57,9 Primul hemistih în TM: „Te-ai dus la *Melekh* cu untdelemn şi ţi-ai înmulţit parfumurile". *Melekh*, „Rege", este numele unei divinităţi păgâne (numite de evrei în bătaie de joc şi *Molekh*) căreia i se aduceau jertfe de copii. De aici, în LXX, *Moloch* (*e.g.* 4Rg. 23,10).

57,10 „«Mă voi opri să mă întăresc.»... de Mine": TM are „Degeaba! Ţi-ai [re]găsit vioiciunea mâinii tale; de aceea nu te-ai lăsat".

57,11 „nu M-ai [mai] pomenit": antitează cu obiectele de „pomenire" a idolilor, de la v. 8. ♦ „cugetul... inima": traducere dublă pentru ebr. *lēbh*, „inimă", care are ambele sensuri. ♦ „Eu, văzându-te, te trec cu vederea": TM are „Iar Eu am stat tăcut de multă vreme".

nici nu M-ai luat în cugetul tău,
sau în inima ta?
Eu, văzându-te, te trec cu vederea,
de Mine [însă] nu te-ai temut.
12 Dar Eu voi vesti dreptatea Mea şi răutăţile tale,
care nu-ţi vor fi de folos.
13 Când vei striga,
să te scape ei din necazul tău!
Căci pe toţi îi va lua vântul
şi-i va îndepărta vijelia.
Iar cei care se ţin de Mine vor dobândi pământul
şi vor moşteni muntele Meu cel sfânt. 14 Se va zice:
«Curăţiţi căile dinaintea lui,
luaţi mărăcinii din calea poporului meu.»"

15 Aşa grăieşte Domnul, Cel Preaînalt,
care locuieşte întru cele înalte în veci,
Sfânt între sfinţi, numele lui,
Domnul cel Preaînalt, care odihneşte între sfinţi,
şi celor descurajaţi le dă îndelungă răbdare,
şi dă viaţă celor cu inima zdrobită.
16 „Nu vă voi pedepsi pe veci,
nici nu voi fi pururea mânios pe voi;
căci duh va ieşi de la Mine

57,12 „dreptatea Mea şi răutăţile tale": TM are „dreptatea ta şi faptele tale" („dreptatea" în sens ironic).

57,13 „ei": TM are „adunătura ta". ♦ „muntele Meu cel sfânt": pentru Augustin (*Omilii* 45,3-5), „muntele sfânt" e Biserica. Toţi credincioşii sunt meniţi să ajungă în vârful muntelui-Biserică, să se apropie pas cu pas de Dumnezeu.

57,14 „mărăcinii": gr. σκῶλα înseamnă şi „piedică", „obstacol"; TM are *mikʷšōl*, „piedică", „piatră de poticnire". Ioan Gură de Aur optează pentru σκάνδαλον, varianta lui Aquila. ♦ „Atleţii adevărului vor netezi pentru credincioşi calea cea dreaptă, arătându-le ceea ce îi place lui Dumnezeu şi abătându-i de la cele potrivnice" (Theodoret, *ad loc.*).

57,15 În TM: „Căci aşa spune Cel Înalt şi Preaînălţat, care locuieşte în veci şi sfânt este numele Lui: «Eu locuiesc în loc înalt şi sfânt şi împreună cu cel zdrobit şi smerit cu duhul ca să însufleţesc duhul celor smeriţi şi să însufleţesc inima celor zdrobiţi»".

57,16 „căci duh va ieşi de la Mine şi toată suflarea Eu am făcut-o": TM are „[altfel] s-ar sfârşi [orice] duh din faţa Mea şi suflările [pe care] Eu le-am făcut".

și toată suflarea Eu am făcut-o.
17 Din pricina păcatului l-am întristat puțină [vreme]
și l-am lovit și Mi-am întors fața de la el
și el s-a întristat și umbla mâhnit în căile sale.
18 Căile lui i le-am văzut și l-am vindecat
și l-am mângâiat și i-am dat mângâiere adevărată:
19 pace peste pace celor de departe
și celor de aproape."
Și a zis Domnul:
„Îi voi vindeca,
20 dar cei nedrepți vor fi purtați de valuri
și nu vor găsi odihnă.
21 Celor necucernici nu le este [dat] să se bucure",
a zis Domnul Dumnezeu.

58 1 „Strigă cu putere, nu te cruța!
Ca trâmbița înalță-ți glasul
și vestește poporului Meu păcatele lor
și casei lui Iacob, fărădelegile lor.
2 Zi de zi Mă caută
și doresc să știe căile Mele;
ca un popor care a făcut dreptate
și judecata Dumnezeului său n-a părăsit-o
cer acum de la Mine judecată dreaptă
și doresc să se apropie de Dumnezeu,
3 zicând: «De ce am postit noi și nu ai văzut?
ne-am smerit sufletele și nu ai cunoscut?»
Fiindcă în zilele voastre de post urmați voile voastre

57,17 În TM: „Pentru fărădelegea silniciei lui M-am mâniat, l-am lovit, M-am ascuns – eram mâniat, dar el a mers îndărătnic pe calea inimii lui".
57,18 „și l-am vindecat... adevărată": TM are „dar îl voi vindeca și-l voi călăuzi și-l voi răsplăti cu mângâiere pe el și pe cei care îl jelesc".
57,19 TM are în plus, la început: „creând rodul buzelor: «Pace...»".
57,20 În TM: „dar cei răi, ca marea învolburată, care nu poate sta liniștită și aruncă din apele ei noroi și glod".
57,21 „Celor necucernici nu le este [dat] să se bucure": TM are „Nu este pace pentru cei răi".
58,1-12 Postul care îi place Domnului.

și pe toți cei de sub mâna voastră îi împungeți.
4 Dacă pentru judecăți și certuri postiți
și-i loviți cu pumnii pe cel smerit,
de ce-Mi mai postiți, ca astăzi,
ca să se audă cu strigăt glasul vostru?
5 Nu acest post l-am ales,
nici vreo zi în care omul să-și umilească sufletul;
nici dacă ți-ai pleca grumazul ca un cârlig
și ți-ai așterne sac și cenușă –
nici așa să nu-i ziceți
«post primit».
6 Nu asemenea post l-am ales Eu, spune Domnul,
ci dezleagă orice legătură a nedreptății,
desfă nodurile învoielilor silnice,
slobozește-i pe cei asupriți
și rupe orice înscris nedrept.
7 Frânge-ți pâinea cu cel flămând
și pe sărmanii fără acoperiș adu-i în casa ta;

58,4 În TM: „Iată, voi postiți ca să vă certați și să vă sfădiți și să bateți răutăcios cu pumnul. Nu mai postiți ca astăzi, ca glasul vostru să se audă întru înălțime". ♦ Theodoret comentează: „De ce mai postiți, îi întreabă Domnul pe evrei, de vreme ce aveți un mod de viață nedemn, adică în loc să vă pocăiți de păcate în ziua de post, folosiți răgazul pentru a stoarce bani de la datornici (*cf.* Is. 57,8)". ♦ Grigore al Nyssei (*Despre iubirea față de săraci*, PSB 30, p. 446) evidențiază postul creștin: „Noi postim pentru că iudeii L-au batjocorit cu ocări și pălmuiri (Mc. 14,65) pe Mielul (Hristos), înainte de a-L răstigni cu piroane pe cruce. Așadar, noi, ucenicii lui Hristos, să nu urmăm purtarea lor cea nesocotită, să nu fim vrăjmași, ci prieteni ai Domnului, să grăim numai ce se cuvine, nu deșertăciuni și să nu-i rănim (împungem) pe cei din jurul nostru".
58,5 „nici așa să nu-i ziceți «post primit»": TM are „Aceasta numești tu post și zi plăcută Domnului?". ♦ Pentru Ioan Casian, Dumnezeu nu vede postul ca fiind bun prin natura lui, ci prin lucrările lui cele bune; altfel, el devine chiar dăunător, după cuvântul Domnului: „dacă vor posti, Eu nu le voi auzi rugăciunile" (Ier. 14,12).
58,6 „înscris nedrept": TM are „jug". ♦ Părinții insistă asupra dimensiunii morale și spirituale a postului. După Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea*, 8,15), persoana care ține post trebuie să fie rezervată, pașnică, smerită, indiferent de părerea celor din jur despre ea.
58,7 „Frânge-ți pâinea": „Prin înfrânarea pântecelui omul tămăduiește două patimi potrivnice una alteia: îmbuibarea sa și foamea aproapelui său" (Grigore al Nyssei, *Despre iubirea față de săraci*, PSB 30, p. 447).

dacă vezi pe cineva golaș, îmbracă-l;
și de la rudele din semința ta
nu-ți întoarce privirea.
8 Atunci va izbucni în zori lumina ta
și vindecările tale degrabă vor răsări,
dreptatea ta va merge înainte-ți
și slava lui Dumnezeu te va învălui;
9 atunci vei striga și Dumnezeu te va asculta;
încă grăind tu, El va zice: «Iată-Mă!»
Dacă dai la o parte legătura
și întinderea mâinii și cuvântul cârtitor,
10 și dai din tot sufletul pâine celui flămând,
și sufletul înjosit îl îndestulezi,
atunci va răsări în întuneric lumina ta
și întunericul tău [va fi] ca amiaza.
11 Iar Dumnezeul tău va fi cu tine de-a pururi;
și se va îndestula sufletul tău precum dorește,
și oasele tale se vor întări,
și vei fi ca o grădină udată,
și ca un izvor din care nu lipsește apa;

58,8 „în zori": TM are „ca zorile".
58,9 „legătura": TM are „jugul". ♦ „întinderea mâinii": gr. χειροτονία; gestul poate fi pentru a primi plocoane, mită, sau pentru a jura mincinos. Se poate înțelege și votul dat prin ridicarea mâinii (sau în alt chip) unor persoane compromise sau unor „legi" nedrepte (orice lege care nu este în spiritul Evangheliei). După Ioan Gură de Aur, prin „legătură" se înțelege păcatul, prin „întinderea mâinilor" – lăcomia și prin „cuvântul cârtitor" se arată un duh trândav. La Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „legătura" arată viclenia și cursele întinse aproapelui, iar „mâna" (mai degrabă încordată decât întinsă) arată gestul agresiv, după legea talionului. „Cuvântul cârtitor" se referă la murmurul și împotrivirile evreilor în locul supunerii cu bucurie și promptitudine la legile lui Dumnezeu.
58,11 „se va îndestula sufletul tău precum dorește": TM are „te va îndestula chiar în pământ uscat". ♦ „se vor întări": *litt.* „se vor îngrășa". ♦ „și oasele tale ca iarba vor răsări și se vor întări și vor moșteni neamuri de neamuri": hemistihul nu apare în TM. ♦ „*Os* este duhul", după Theodoret (*ad loc.*), „căci el primește bucuria, dar se poate aplica și făgăduinței divine". Interpretarea lui Theodoret vine de la dubla valoare a verbului πιαίνω, la propriu „a (se) îngrășa", figurat „a se bucura". De la bucuria spiritului se poate trece la bucuria trupului, despre care dă mărturie un corp sănătos (și invers). Chiril întărește afirmația că Scriptura desemnează prin „os" facultățile sufletului.

și oasele tale ca iarba vor răsări
și se vor întări
și vor moșteni neamuri de neamuri.
12 Și se vor zidi dărâmăturile tale din veac,
și vor fi temeliile tale veșnice, din neam în neam;
și te vei numi ziditor de îngrădiri
și cărărilor de la mijloc le vei da odihnă.
13 Dacă te vei feri să încalci sabaturile,
ca să nu faci voile tale în ziua cea sfântă,
și sabaturile le vei numi desfătare,
sfinte pentru Dumnezeul tău,
nu-ți vei ridica piciorul la lucru,
nici nu vei grăi cuvânt întru mânie din gura ta,
14 și te vei încrede în Domnul,
atunci și El te va duce la bunătățile pământului
și te va hrăni cu moștenirea lui Iacob, părintele tău;
căci gura Domnului a grăit acestea."

59 1 Oare mâna Domnului nu e în stare să mântuiască?

58,12 „dărâmăturile": *litt.* „pustiurile". ♦ „vor fi temeliile tale veșnice, din neam în neam": TM are „temeliile tale din neam în neam le vei ridica". ♦ „ziditor de îngrădiri și cărărilor de la mijloc le vei da odihnă": TM are „reparator de spărturi și înnoitor de uliți spre a fi locuite".
58,13 „Dacă te vei feri să încalci sabaturile": *litt.* „Dacă îți vei întoarce piciorul de la sabaturi". ♦ „sfinte pentru Dumnezeul tău": TM are „și ziua cea sfântă a Domnului, preacinstită". ♦ „nu-ți vei ridica... gura ta": TM are „dacă o vei cinsti fără să mai umbli în căile tale, fără să-ți mai cauți plăcerile tale și să vorbești fără rost". ♦ Pentru Ieronim (*ad loc.*), „sabatul" nu trebuie înțeles literal, în sensul că omul nu trebuie să rămână stană de piatră, într-un singur loc, timp de o zi și o noapte. Așa ceva ar fi imposibil. Se impune deci o interpretare spirituală: sabatul reprezintă eliberarea sufletului de vicii și cultivarea virtuților îngerești.
58,14 Primul hemistih în TM: „atunci îți vei afla desfătarea în Domnul și Eu te voi purta în car [de biruință] pe culmile pământului".
58,13-14 „E nevoie de luptă și trezvie multă ca să consimtă mintea, inima și buzele la ceasul rugăciunii, ca să nu mâniem pe Domnul în loc să-I slujim, amestecând cu tămâia rugăciunilor mirosul de vită al gândurilor rele și să se afle jertfa rugăciunilor noastre întinată ca a lui Cain. Când omul consimte la asemenea gânduri ca autor al lor, sunt socotite păcat. Fiindcă în inima care uneltește răul nu intră înțelepciunea, nici Dumnezeu nu locuiește în trupul împovărat de păcat" (Isaia Pustnicul, *Filocalia*, vol. XII, p. 286).

Ori s-a îngreunat urechea Lui ca să nu audă?
[2] [Nicidecum,] ci păcatele voastre vă despart de Dumnezeu,
din pricina păcatelor voastre Şi-a întors El faţa de la voi,
să nu vă miluiască.
[3] Căci mâinile voastre sunt pângărite de sânge
şi degetele voastre, cu păcate;
buzele voastre au grăit fărădelege
şi limba voastră urzeşte nedreptate.
[4] Nimeni nu grăieşte cele drepte,
nici nu este judecată adevărată;
se încred în deşertăciuni şi rostesc [vorbe] goale,
zămislesc necaz şi nasc fărădelege.
[5] Ouă de aspidă au spart
şi ţes pânză de păianjen;
cel ce vrea să mănânce din ouăle lor,
spărgându-le, află vânt
şi înlăuntrul lui, vasilisc.
[6] Pânza lor nu va ajunge veşmânt,
nici nu se vor îmbrăca din lucrul lor;
căci lucrările lor sunt lucrări ale fărădelegii.
[7] Picioarele lor aleargă spre răutate,

59,1 „nu e în stare să mântuiască": TM are „e prea scurtă ca să mântuiască".
59,2 „să nu vă miluiască": TM are „să nu vă asculte".
59,3 „urzeşte": gr. μελετάω, „a se îngriji de", „a cugeta la", „a da atenţie", „a complota". TM are „murmură".
59,4 Primul hemistih în TM: „Nimeni nu cheamă în judecată cu dreptate şi nimeni nu pledează cu adevăr". ♦ „nasc fărădelege": alte mss. au „nasc deşertăciuni". Pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 226, nota 1), „necaz" şi „fărădelege" se referă la învăţăturile sacrilege şi lipsite de pietate, plăsmuite de imaginaţie. La Chiril al Alexandriei (*ibidem*), gr. πόνος, tradus de noi prin „necaz", este interpretat „invidie".
59,5 „vânt": gr. οὔριος este „vânt bun". Se spune şi despre ouă nefecundate că sunt „pline de vânt", *i.e.* fără putere germinativă. ♦ Al doilea hemistih în TM: „Cine mănâncă din ouăle lor moare şi din oul spart [iese] viperă". ♦ După Grigore al Nyssei (*Împotriva lui Eunomie* 2,7), păianjenii sunt ereticii care-şi ţes pânzele în jurul credincioşilor. Dar, tot ca şi pânzele de păianjen, învăţăturile eretice sunt fragile, uşor de destrămat.
59,6 TM are în plus la sfârşit: „numai fapte de silnicie în palmele lor". ♦ Chiril (*ad loc.*) compară fragilitatea pânzei de păianjen, inutilă pentru prinderea insectelor mari, cu vanitatea şi inutilitatea încercărilor evreilor împotriva lui Hristos.

grăbiţi să verse sânge;
gândurile lor, gânduri de nebuni,
prăbuşire şi nenorocire în căile lor.
[8] Calea păcii ei nu o ştiu,
nu este judecată în căile lor;
căci cărările pe care merg sunt întortocheate
şi ei nu ştiu de pace.

[9] De aceea judecata s-a îndepărtat de ei
şi nu se va prinde de ei dreptatea;
pe când aşteptau lumina, întuneric a venit peste ei;
pe când aşteptau zorile, ei umblau la ceas nepotrivit.
[10] Vor dibui ca orbii zidul
şi precum cei ce nu au ochi vor bâjbâi;
vor cădea la amiază ca la miezul nopţii
şi vor horcăi ca muribunzii.
[11] Vor merge împreună
ca ursul şi porumbiţa;
noi am aşteptat judecată şi nu este;
mântuirea s-a îndepărtat de noi.
[12] Căci multă este fărădelegea noastră înaintea Ta,
păcatele noastre ne-au stat împotrivă;
căci nelegiuirile noastre [sunt] în noi,
nedreptăţile noastre le-am cunoscut;

59,8 „ei nu ştiu de pace": TM are „nimeni care umblă pe ele nu cunoaşte pacea".
59,9 „de ei... peste ei... etc.": TM are „de noi... peste noi... etc." – totul este la pers. I plural; la fel şi în versetele următoare. ♦ „ceas nepotrivit": gr. ἀωρία, care pentru Chiril al Alexandriei este „ceasul rău, ceas nepotrivit, nefast, în beznă adâncă, când bântuie duhurile rele, când nu e vreme de umblat".
59,10 „vor cădea": TM are „ne poticnim". ♦ „vor horcăi ca muribunzii": TM are „între cei zdraveni / în plină vigoare [suntem] precum morţii".
59,11 Primul hemistih în TM: „Toţi mormăim ca urşii, precum porumbeii uguim cu jale". ♦ Invocând versetul din Os. 7,11, „era Efraim precum o porumbiţă necugetată, care n-avea inimă", Ieronim (*ad loc.*) interpretează spiritual pasajul. Inocenţa porumbiţei trebuie completată cu isteţimea şapelui. Inocenţa fără isteţime e prostie. După Ieronim, pasajul s-ar referi la cei care parcurg Sfânta Scriptură superficial, care se mulţumesc să o citească fără a-i aprofunda conţinutul prin meditaţie.
59,12 „ne-au stat împotrivă": TM are „dau mărturie împotriva noastră".

13 cu necucernicie ne-am purtat şi am mințit
şi ne-am îndepărtat din urma Dumnezeului nostru;
am grăit strâmbătăți şi nu ne-am supus;
am zămislit şi am cugetat din inima noastră cuvinte strâmbe;
14 am dat la spate judecata,
şi dreptatea s-a dus departe [de noi],
căci s-a mistuit în căile lor adevărul
şi pe [calea] cea dreaptă n-au fost în stare să umble.
15 Şi adevărul s-a luat [de acolo],
şi ei şi-au mutat cugetul de la înțelegere.
Domnul a văzut, şi nu i-a plăcut
că nu era judecată.
16 Şi a văzut că nu era nimeni,
a luat aminte că nu era cine să ajute;
atunci i-a apărat cu brațul Său
şi cu mila Sa i-a întărit.
17 S-a îmbrăcat cu dreptatea ca şi cu o platoşă,
Şi-a pus coif de mântuire pe cap
şi s-a învăluit în mantie de pedepsire,
şi cu veşmânt 18 ca Unul care va da plată,
ocară potrivnicilor Săi.

59,14 Al doilea hemistih în TM: „căci adevărul s-a poticnit în piața publică şi dreptatea n-a putut să intre".

59,15 „şi ei şi-au mutat cugetul de la înțelegere": TM are „şi cine se abate de la rău e jefuit".

59,16 „a luat aminte": TM are „S-a îngrozit". ♦ Al doilea hemistih în TM: „atunci l-a mântuit brațul Său şi dreptatea Sa l-a sprijinit".

59,17 „şi cu veşmânt": TM are „şi S-a înfăşurat în veşmânt de râvnă". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: armele au valoare simbolică: adevărata „platoşă" nu e din fier, ci din dreptate, „coiful" este mântuire, „mantia" este răzbunare şi „veşmintele" sunt râvnă, ceea ce înseamnă că Dumnezeu va aduce cu dreptate asupra lor pedeapsa în vederea mântuirii, căci pedeapsa pe care El o aduce este mântuitoare pentru oamenii care o primesc. Creştinul trebuie să aibă „mijlocul încins cu adevărul, corpul îmbrăcat cu platoşa dreptății, picioarele încălțate cu râvna Evangheliei păcii, având şi pavăza credinței, coiful mântuirii şi sabia Duhului, care este Cuvântul lui Dumnezeu" (*cf.* Ef. 6,14-17).

59,18 În TM: „Cum sunt faptele aşa va fi şi plata, urgie către vrăjmaşi, plată către dușmani, asupra insulelor plată va plăti" (text dificil).

19 Şi se vor teme cei de la apus de numele Domnului,
şi cei de la răsăritul soarelui, de numele cel slăvit;
căci va veni ca un râu năvalnic urgia de la Domnul –
va veni cu mânie.
20 Şi va veni pentru Sion Izbăvitorul
şi va îndepărta necucericiile de la Iacob.

21 „Acesta le este legământul de la Mine", a zis Domnul: „Duhul Meu, care este peste tine, şi graiurile Mele, pe care le-am pus în gura ta, nu vor lipsi din gura ta şi din gura seminției tale, căci Domnul a grăit de acum şi până în veac."

60 1 „Luminează-te, luminează-te, Ierusalime; căci a venit lumina ta
şi slava Domnului peste tine a răsărit.

59,19 Ultimul hemistih în TM: „căci va veni ca un râu îngustat pe care-l mână duhul/ suflarea lui *YHWH*".

59,20 În TM: „Va veni în Sion ca Răscumpărător şi la cei din Iacob care se întorc de la răzvrătirea lor – oracol al lui *YHWH*".

59,21 „din gura seminției tale": TM are „din gura copiilor tăi şi din gura copiilor copiilor tăi".

60 Triumful şi strălucirea viitoare a Ierusalimului.

60,1-2 Theodoret (*ad loc.*) observă că Domnul pune în legătură soarta Iudeii cu soarta lumii. Înțeleptul va şti să deosebească între sfârşitul cultului iudaic şi sfârşitul lumii. Căderea Templului este corelată cu Parusia. Aceeaşi profeție poate fi susceptibilă de realizări succesive, cu precizarea că doar una dintre ele o împlineşte pe deplin, pe când celelalte nu sunt decât metafore ale acestei realități ultime, care le depăşeşte pe toate. După Theodoret (*ad loc.*), profeția comportă simultan trei teme: 1) Reconstrucția Ierusalimului, care a avut loc sub Cyrus şi Darius, 2) Splendoarea Sfintei Biserici şi 3) Existența viitoare a Cetății cereşti. „Realitatea viitoare" sau „Cetatea cerească" este viața fără de sfârşit şi „fără durere, întristare şi suspin", fără bătrânețe, fără griji. „Icoana" acestei realități se reflectă în constituția Bisericii, care imită, pe cât este cu putință aici, realitatea viitoare, iar „umbra" este Legea, care arăta învăluit ceea ce este acum vădit în Biserică. ♦ Ioan Damaschin a compus, pornind de la dimensiunea profetică a acestui text, o cântare pascală: „Luminează-te, luminează-te, Noule Ierusalime,/ că slava Domnului peste tine a răsărit!/ Saltă acum şi te bucură, Sioane!/ Iar tu, Preacurată Născătoare de Dumnezeu,/ veseleşte-te întru învierea Celui născut al tău!" (Slujba Învierii, *Axionul pascal*, *Cântarea a noua*).

60,1 „Luminează-te, luminează-te, Ierusalime": TM are „Ridică-te, străluceşte/luminează".

[2] Iată, întuneric şi negură
vor acoperi pământul peste neamuri,
dar peste tine se va arăta Domnul
şi slava Lui se va vedea peste tine.
[3] Şi vor umbla regi în lumina ta,
şi neamuri, în strălucirea ta.
[4] Ridică-ţi ochii roată
şi vezi cum sunt adunaţi împreună copiii tăi;
iată, au venit toţi fiii tăi de departe,
şi fiicele tale vor fi purtate pe umeri.
[5] Atunci vei vedea şi te vei teme
şi te vei minuna în inimă,
căci se vor muta la tine
bogăţia mării şi a neamurilor şi a popoarelor.
Şi vor veni la tine
[6] turme de cămile,
te vor acoperi
cămile din Madiam şi din Gaipha.
Toţi cei din Saba vor veni,
aducând aur;
vor aduce tămâie
şi vor binevesti mântuirea Domnului.

60,2 Primul hemistih în TM: „Căci, iată, întunericul acoperă pământul şi negura învăluie popoarele".

60,4 „şi vezi cum sunt adunaţi împreună copiii tăi": TM are „toţi s-au adunat şi vin la tine". ♦ „Ridică-ţi ochii roată", interpretează Metodiu al Olimpului (*Banchetul*, PSB 10, pp. 90-91), „şi vezi Biserica lui Dumnezeu, care îşi adună dintre neamuri fiii prin botez. Îi vedem primind lumina cea neînserată, îmbrăcând ca pe o haină strălucirea Cuvântului, alergând din lumea întreagă spre Ierusalim, nu spre a se închina lui Dumnezeu în Templu, ci pentru a vedea cu mare bucurie locurile răstignirii, învierii şi înălţării Domnului". ♦ După Efrem Sirul, profetul vorbeşte despre universalitatea Bisericii lui Hristos, care va aduna toate neamurile pământului (*Comentariu la Isaia*, 60,4-5, *apud* ACCS, vol. 2, p. 228).

60,5 Primul hemistih în TM: „Atunci vei vedea şi te vei lumina; inima îţi va bate cu putere şi-ţi va creşte".

60,6 „Madiam... Gaipha": ebr. *Midh'yān... 'Êyphāh*; triburi arabe care locuiau la est de golful Aqaba. „Saba" (ebr. *Ş'bhā'*) ar fi o populaţia din Arabia de Sud (*cf.* 3Rg. 10). ♦ „mântuirea": TM are „laudele".

[7] Şi toate oile din Kedar se vor aduna la tine,
şi berbecii din Nabaioth vor veni la tine;
şi se vor aduce [jertfe] bineprimite pe altarul Meu,
şi casa Mea de rugăciune va fi slăvită.

[8] Cine sunt aceştia care zboară ca norii
şi ca porumbiţele cu pui?
[9] Pe Mine m-au aşteptat insule
şi corăbiile din Tarsis printre cele dintâi,
ca să aducă pe copiii tăi de departe,
şi argintul şi aurul cu ei,
pentru numele cel sfânt al Domnului
şi Sfântul lui Israel să fie slăvit.
[10] Şi-ţi vor zidi străinii zidurile
şi regii lor vor sta înaintea ta;
căci pentru urgia Mea te-am lovit
şi pentru mila Mea te-am iubit.
[11] Porţile tale vor sta mereu deschise –
zi şi noapte nu se vor închide –
ca să aducă la tine puterea neamurilor
şi pe regii prinşi.
[12] Căci neamurile şi regii
care nu-ţi vor sluji ţie vor pieri

60,7 „Nabaioth": ebr. *N'bhāyōth* – descendenţi ai lui Ismael (Gen. 25,13), după unii, strămoşii nabateenilor.

60,8 „cu pui": TM are „către ferestrele lor".

60,9 „Tarsis": vezi nota la Ier. 10,9 în volumul de faţă. ♦ Finalul în TM: „pentru numele lui *YHWH*, Dumnezeul tău, pentru Sfântul lui Israel, căci te-a preamărit".

60,10 Chiril (*ad loc.*) interpretează: „*Zidurile* de împrejmuire reprezintă dreapta credinţă şi călăuzele întru aceasta, în primul rând apostolii şi urmaşii lor, iar *regii* neamurilor străine sunt cei care conduc popoarele şi ocrotesc Biserica lui Hristos împotriva vrăjmaşilor văzuţi şi nevăzuţi". ♦ „vor sta înaintea ta": mai exact, „îţi vor sta la dispoziţie"; Vulg. *reges eorum ministrabunt tibi*.

60,11 Eusebiu interpretează figurat: „porţile" sunt învăţăturile elementare, iar „puterea neamurilor" îi desemnează pe cei care ţin de învăţătura apostolilor şi pe regii vrednici de împărăţia cerurilor, îndeosebi pe împăraţii romani care s-au convertit la credinţă. Ei sunt „regii prinşi" sau „aduşi" la dreapta credinţă.

60,12 „se vor pustii cu totul": *litt.* „cu pustiire se vor pustii".

şi neamurile se vor pustii cu totul.
13 Şi slava Libanului va veni către tine,
chiparos şi pin şi cedru împreună,
ca să slăvească locul cel sfânt al Meu.
14 Şi vor veni la tine înfricoşaţi
fiii celor care te-au umilit şi te-au întărâtat;
şi vei fi numită Cetatea Domnului,
Sionul Sfântului lui Israel.
15 Pentru că ajunseseşi părăsită şi urâtă
şi nu era nimeni să [te] ajute,
te voi face bucurie veşnică,
veselie din neam în neam.
16 Vei suge laptele neamurilor
şi bogăţia regilor o vei mânca;
şi vei cunoaşte că Eu sunt Domnul care te mântuieşte
şi te scapă, Dumnezeul lui Israel.

17 Şi în loc de aramă îţi voi aduce aur,
în loc de fier îţi voi aduce argint,
în loc de lemne îţi voi aduce aramă,
în loc de pietre, fier.
Şi voi statornici căpeteniile tale în pace

60,13 „ca să slăvească locul cel sfânt al Meu": TM are „pentru a înfrumuseţa locul sanctuarului Meu şi locul picioarelor Mele îl voi slăvi". ♦ Theodoret (*ad loc.*): „slava Libanului" se mută în Biserică şi prin ea se înţelege poziţia strălucită a evreilor care au primit darul Duhului (sfinţii apostoli), deosebindu-se în Biserică după măsura harului, iar „chiparosul", „pinul" şi „cedrul" sunt sfinţii proroci.
60,15 „bucurie veşnică": TM are „măreţie veşnică".
60,16 „bogăţia regilor o vei mânca": TM are „sânul regilor îl vei suge" – expresie sugestivă cu acelaşi sens. ♦ „şi te scapă, Dumnezeul lui Israel": TM are „Răscumpărătorul tău, Cel Puternic al lui Iacob".
60,17 Ultimul hemistih în TM: „Voi pune drept cercetarea ta Pacea/Bunăstarea şi drept stăpânitor al tău, Dreptatea". ♦ Chiril interpretează aceşti termeni ca o opoziţie între Legea mozaică (arama) şi legea creştină (aurul), între modul de viaţă după Lege (fierul) şi cel de după Evanghelia lui Hristos (argint:l). „Lemnul şi piatra" sunt învăţăturile cărturarilor şi fariseilor (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 261). ♦ „supraveghetorii": gr. ἐπίσκοποι, *litt.* „supraveghetori", „paznici ai legii", cum erau filozofii în *Republica* lui Platon, iar apoi „episcopii" în Biserică.

şi supraveghetorii tăi în dreptate.
18 Şi nu se va mai auzi strâmbătate în pământul tău,
nici prăbuşire, nici nenorocire în hotarele tale,
ci se vor numi Mântuire zidurile tale,
şi porţile tale, Cioplitură.
19 Şi nu vei mai avea soarele
ca lumină ziua,
nici răsăritul lunii
nu te va mai lumina noaptea,
ci Domnul îţi va fi lumină veşnică,
Dumnezeu – slava ta.
20 Căci nu va mai apune pentru tine soarele
şi luna nu-ţi va lipsi:
căci Domnul îţi va fi lumină veşnică –
s-au încheiat zilele jelirii tale.
21 Poporul tău [va fi] cu totul drept
şi-n veac vor moşteni pământul,
păzind răsadul,
lucrarea mâinilor Lui, spre slavă.
22 Cel puţin [la număr] va fi cu miile
şi cel foarte mic va fi un neam mare;
Eu, Domnul, îi voi aduna la vreme."

61 1 Duhul Domnului [este] asupra mea,

60,18 „Cioplitură": gr. γλύμμα, „inscripţie gravată", „gravură". TM are „laudă". O seamă de Sfinţi Părinţi cred că acest „lucru-din-daltă" este opera de rafinare şi de interpretare a textelor sacre, făcută de exegeţii şi pedagogii (cateheţii) Bisericii.
60,21 Ultimul hemistih în TM: „mlădiţa pe care am sădit-o, lucrarea mâinilor Mele, spre preamărire".
60,22 „îi voi aduna la vreme": TM are „la vremea [potrivită], voi grăbi [acestea]".
61,1 „şi orbilor vederea din nou": TM are „şi celor închişi ieşirea la lumină". ♦ *Cf.* Lc. 4,16-21, unde Mântuitorul citeşte în sinagogă această pericopă (vv. 1-2) şi arată deschis că El este persoana despre care vorbesc proorocii. El a primit ungerea Duhului nu ca Dumnezeu, ci ca om. Sfinţii Părinţi comentează pe larg faptul că textul a fost citat de însuşi Iisus ca referindu-se la Sine. Textul acesta descoperă lucrările Persoanelor Treimice, distincte în egalitatea lor fiinţială: Tatăl, Cel ce unge, Fiul, Cel ce este uns, şi Duhul, ungerea însăşi (Irineu, *apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 265). ♦ „sărmani": gr. πτωχοί, acelaşi termen din celebra expresie a Fericirilor evanghelice, „săraci în duh"

pentru că m-a uns,
m-a trimis să binevestesc celor sărmani,
să-i vindec pe cei cu inima zdrobită,
să vestesc robilor eliberarea
și orbilor vederea din nou,
[2] să chem anul cel bineprimit al Domnului
și ziua răsplătirii;
să-i mângâi pe toți cei ce jelesc,
[3] să se dea celor ce jelesc Sionul
slavă în loc de cenușă, ungere de veselie celor ce jelesc,
veșmânt de slavă în loc de duhul lehamitei.
Și se vor numi neamuri ale dreptății,
răsad al Domnului spre slavă.
[4] Și vor zidi dărâmăturile de demult,
le vor ridica pe cele pustiite mai înainte
și vor înnoi cetăți pustii,
pe cele pustiite pentru generații.

[5] Vor veni străini, ca să pască turmele tale,

(Mt. 5,3). Pentru Theodoret (*ad loc.*), „sărmani" sunt toți oamenii care au pierdut cerul, „inimi zdrobite", pentru că și-au alterat judecata; „orbi", pentru că nu L-au cunoscut pe Dumnezeu și au adus închinare făpturii; „robi", pentru că au fost amăgiți și duși în tabăra tiranului și au pierdut libertatea cea dintâi. ♦ Și Efrem Sirul (*Comentariu la Isaia, ad loc.*) aplică versetul la Iisus. După ce Iisus s-a întrupat, Duhul Sfânt a coborât și l-a „uns", iar ungându-L, altfel spus, conferindu-i atribute divine, în mod implicit ne-a uns și pe noi, cei care am devenit creștini.

61,2 „să chem": TM are „să proclam". ♦ „anul cel bineprimit": eliberarea este înfățișată în termenii anului sabatic (o dată la șapte ani) sau ai anului jubiliar (fiecare al cincizecilea an), când erau eliberați toți cei ajunși robi și își recăpătau pământul toți cei deposedați din diferite motive (*cf.* Ex. 21,2; Lev. 25,10; Deut. 15,12). ♦ Pentru Theodoret, „anul bineprimit" se referă la harul dăruit la prima venire a lui Hristos, iar „ziua răsplătirii" este ziua judecății, urmare a celei de-a doua veniri.

61,3 „slavă": TM are „cunună" (*litt.* „turban"). ♦ „lehamite": gr. ἀκηδία, „acedie". La Sfinții Părinți, *akedia* avea să desemneze starea de dezgust, de lehamite, de oboseală, de demoralizare, de descurajare, de lâncezeală care intervine în viața spirituală („duhul acedici"). ♦ „neamuri ale dreptății": TM are „stejari/terebinți ai dreptății".

61,4 Ioan Gură de Aur vede în cetățile pustii nu pe cele ale căror ziduri au fost distruse și părăsite de locuitori, ci pe cele lipsite de oameni cunoscători de Dumnezeu.

și cei de alt neam [vor fi] plugari și podgoreni;
[6] iar voi vă veți numi preoți ai Domnului,
slujitori ai lui Dumnezeu;
tăria neamurilor o veți înghiți
și cu bogăția lor vă veți făli.
[7] Astfel pentru a doua oară vor moșteni țara,
veselie veșnică pe capul lor.

[8] „Căci Eu sunt Domnul, care iubesc dreptatea
și urăsc răpirile cu strâmbătate;
voi da celor drepți [răsplata] ostenelii lor
și legământ veșnic voi încheia cu ei.
[9] Și vor fi cunoscute între neamuri
semințiа lor și urmașii lor;
oricine îi va vedea va [re]cunoaște
că aceștia sunt semințiе binecuvântată de Dumnezeu
[10] și tare se vor veseli de Domnul."
Să se bucure sufletul meu în Domnul,
căci m-a îmbrăcat cu veșmânt de mântuire
și cu mantie de veselie;
ca unui mire mi-a pus cunună,
ca pe o mireasă m-a împodobit cu giuvaeruri.
[11] Și precum pământul își crește floarea
și grădina, semințele,
astfel va face Domnul să răsară dreptatea și veselia
înaintea tuturor neamurilor.

61,5 „Într-adevăr, din neamurile străine au ieșit conducătorii Bisericii, pe care profetul i-a numit aici păstori, plugari și podgoreni" (Theodoret, *ad loc.*).

61,6 „vă veți făli": gr. θαυμασθήσεσθε, *litt.* „veți fi admirați".

61,7 În TM: „Pentru că îndoită a fost rușinea voastră, și înjosirea a fost proclamată ca partea voastră, de aceea a doua oară veți stăpâni țara voastră și bucurie veșnică veți avea" (oscilație între pers. a II-a și a III-a pl., atât în TM, cât și în mss. Qumran). ♦ „pentru a doua oară": *i.e.* pentru veșnicie (*cf.* Rom. 8,21).

61,10 „și tare se vor veseli de Domnul": *litt.* „cu veselie se vor veseli de Domnul" – semitism. TM are „Cu bucurie mă voi bucura de *YHWH*". ♦ „mantie de veselie": TM are „mantia dreptății". ♦ „giuvaeruri": *litt.* „podoabă". ♦ Ioan Gură de Aur vede în „veșmântul de mântuire" pe Hristos, *Christum enim vestimentum salutis est* (*cf.* Gal. 3,27; *apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 275).

61,11 „veselia": TM are „lauda".

62 [1] „De dragul Sionului nu voi tăcea,
de dragul Ierusalimului nu mă voi opri,
până când nu va ieşi ca lumina dreptatea Mea,
iar mântuirea Mea va arde ca o făclie.
[2] Şi vor vedea neamurile dreptatea ta,
şi regii, slava ta;
şi te va chema cu numele tău cel nou,
pe care Domnul îl va numi.
[3] Şi vei fi cunună a frumuseţii în mâna Domnului
şi diademă împărătească în mâna Dumnezeului tău.
[4] Nu te vei mai chema Părăsită,
şi ţara ta nu se va mai chema Pustietate;
ci te vei chema Dorirea Mea
şi ţara ta, Locuită.
[5] Precum se aşază împreună un tânăr cu o fecioară,

---

62 Poem despre slava Ierusalimului mântuit.

62,1 „dreptatea Mea... mântuirea Mea": TM are „dreptatea sa... mântuirea sa". ♦ „mântuirea Mea": „Cel ce vorbeşte este Hristos şi profeţia din acest capitol se referă la Biserică"; adunarea creştinilor nu se mai numeşte *Sinagogă*, ci *Biserică* a Dumnezeului celui viu („numele tău cel nou", v. 2), cetatea şi casa Sa (Chiril al Alexandriei, *ad loc.*).

62,3 „Cunună a frumuseţii" îi simbolizează, pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 279, nota 3), pe viitorii martiri, care, aşezaţi la dreapta lui Hristos, vor primi diadema Împărăţiei cereşti. Pentru Chiril al Alexandriei (*ibidem*), această cunună îi simbolizează pe sfinţii care împodobesc cu virtuţile lor Biserica.

62,4 „Părăsită": ebr. *'Azûbhâh*. ♦ „Pustietate": ebr. *Ŝ'mâmâh*. ♦ „Dorirea Mea": ebr. *Ḥephṣî-bâh*. ♦ „Locuită": TM are „Cununată" – ebr. *Bᵉ'ûlâh*. ♦ La final, TM are în plus: „căci Domnul Îşi află desfătarea în tine şi ţara ta se va cununa cu El".

62,5 După Efrem Sirul (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), „fiii" sunt apostolii, preoţii şi dreptii din sânul Bisericii, care ar reprezenta capul trupului Bisericii, „aşa cum bărbatul este capul femeii" (1Cor. 11,3). Aceştia ar fi aşadar „soţii" Bisericii lui Iisus, iar din căsătoria lor se nasc numai fii duhovniceşti. Macarie Egipteanul (*Omilii*, PSB 34, pp. 126-127; 326-327) vede în acest verset bucuria omului în rugăciune. Mintea celui ce se roagă este răpită şi purtată în adâncul cel nemărginit al acelui veac unde vede lucruri minunate, lucruri cereşti. Această ipostază îi aduce o mare bucurie, exprimată simbolic de bucuria nupţială.

62,5-6 Pentru Theodoret (*ad loc.*), „mireasa" este Ierusalimul şi „străji" sunt cei care călăuzesc mulţimile evlavioase în sate şi în cetăţi, cei care zi şi noapte îl cinstesc pe Dumnezeu în cântări de laudă şi păzesc cetatea lui Dumnezeu, „iar dacă înţelegem aici *îngeri* nu ne vom depărta de adevăr" (*cf.* Ps. 33,8: „Îngerul Domnului va sălăşlui împrejurul celor ce se tem de El"). Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) confirmă că e vorba de

aşa vor locui fiii tăi cu tine;
după cum se veseleşte mirele de mireasă,
aşa se va veseli Domnul de tine.
[6] Şi pe zidurile tale, Ierusalime,
am pus străji
toată ziua şi toată noaptea –
nicicând nu vor tăcea
pomenindu-L pe Domnul.
[7] Căci nu este nimeni asemenea vouă,
dacă va îndrepta Ierusalimul
şi va face din el o mândreţe pe pământ."
[8] S-a jurat Domnul pe dreapta Sa
şi pe tăria braţului Său:
„Nu voi mai da grâul tău
şi bucatele tale vrăjmaşilor tăi,
şi nu vor mai bea fii străini vinul tău
pentru care te-ai trudit;
[9] ci aceia care au adunat le vor mânca
şi vor lăuda pe Domnul
şi cei care au cules vor bea
în curţile Mele sfinte.

[10] Intraţi pe porţile Mele

îngerii care ocrotesc Biserica şi de sfinţii mistagogi, slujitori ai Bisericii, preoţi, cântăreţi, monahi, care nu încetează să vestească slava şi minunile Domnului.

62,6 „nicicând nu vor tăcea pomenindu-L pe Domnul": TM are „nicicând nu vor tăcea. Voi, care-L amintiţi pe Domnul, să nu aveţi odihnă".

62,7 Începutul versetului în TM: „Şi nu-I daţi nici Lui odihnă până ce va reaşeza Ierusalimul...".

62,9 „curţile Mele sfinte" reprezintă, după Procopius din Gaza (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), „sălaşurile" cereşti despre care vorbeşte Evanghelia după Ioan (14,2). Împărăţia cerurilor are numeroase „curţi" şi „porţi" care le vor fi arătate sfinţilor la momentul potrivit. În aceste curţi nici un demon nu va avea acces.

62,10 În TM: „Treceţi, treceţi pe porţi, curăţiţi drumul poporului, construiţi, construiţi drum mare, pavaţi-l cu piatră, ridicaţi semn/stindard peste popoare". ♦ „semn": pentru Chiril, este „crucea", simbol al patimii mântuitoare, precum şi „propovăduirea credinţei" în Domnul Iisus, înviat din morţi, care îi scapă de la moarte şi din păcat pe evreii credincioşi împreună cu toate neamurile.

și faceți cărare poporului Meu;
iar pietrele din cale aruncați-le,
ridicați semn către neamuri.
11 Căci, iată, Domnul a făcut auzit
până la marginile pământului.
Spuneți fiicei Sionului:
«Iată, vine Mântuitorul tău,
având-Și plata și lucrarea
înaintea fetei Sale.»"
12 Și-l va numi popor sfânt,
răscumpărat de Domnul;
iar tu te vei numi
„Cetate căutată", și nu „Părăsită".

63 1 Cine este acesta care vine din Edom,
cu haine purpurii, din Bosor,
atât de frumos în veșmântul său
năprasnic, cu putere?
„Eu vestesc dreptate
și înfruntare pentru mântuire."

2 „De ce sunt roșii hainele tale
și îmbrăcămintea ta ca la călcatul teascului?"

62,11 „având-Și plata și lucrarea înaintea fetei Sale": TM are „iată, răsplata sa este la El și câștigul lucrării Sale este înaintea Sa".
63,1-6 Judecarea neamurilor.
63,1 „cu haine purpurii": *litt.* „purpuriul hainelor" – calc după ebraică. ♦ „Bosor": ebr. *Boṣ'rāh* – capitala Edomului. ♦ „năprasnic, cu putere": TM s-ar putea interpreta „aplecat în față de mare elan" („arqué par l'intensité de son énergie" – TOB). ♦ După Theodoret, profetul descoperă aici înălțarea Domnului la ceruri. La fel crede și Chiril al Alexandriei. Chiril (*ad loc.*) interpretează: „*Edom* se traduce «foc» sau «pământ roșu», «pământesc», iar *Bosor*, «carne» sau «de carne». De aici înțelesul expresiei «roșeața hainelor», adică «haina de carne» sau «de sânge», *id est* natura omenească în care Hristos s-a arătat puterilor cerești în uimire". Este posibil ca acest sens dat de cei doi exegeți să fie rezultatul unei interpretări eronate a transliterării ebr. *Boṣra* („Bosor" sau, în alte mss., „Basra"), pe care au confundat-o cu ebr. *baśar*, care însemnă „carne".
63,2 „călcatul teascului": e vorba despre o cuvă mare de lemn în care strugurii recoltați erau zdrobiți prin călcare cu picioarele. Simbol al modului în care Domnul l-a biruit pe diavol și legiunile lui, „cu moartea pe moarte călcând". *Cf.* Apoc. 14,19-20.

3 „Sunt călcate cu totul,
și dintre neamuri nu este nimeni cu mine,
i-am călcat cu mânie,
i-am zdrobit ca pământul
și am vărsat sângele lor pe pământ.
4 Căci ziua răsplătirii a venit pentru ei,
anul răscumpărării este aici.
5 Am privit și nu era ajutor;
am luat seama și nimeni nu venea în sprijin;
dar i-a izbăvit brațul meu,
mânia mea a sosit.
6 Și i-am călcat în urgia mea
și am vărsat sângele lor pe pământ."

7 De mila Domnului mi-am adus aminte,
de bunătățile Domnului
în toate cele cu care ne-a răsplătit Domnul;
Domnul [e] judecător bun pentru casa lui Israel,
după mila Sa ne dă nouă
și după mulțimea dreptății Sale.
8 Și a zis: „Oare nu este poporul Meu?
Copii care nu se vor răzvrăti?"
Și El le-a fost spre mântuire
9 din tot necazul.
Nici sol, nici înger,
ci Însuși Domnul i-a mântuit,
pentru că i-a iubit și i-a cruțat;

63,3 „Sunt călcate cu totul": TM are „Teascul l-am călcat singur". ♦ „dintre neamuri": TM are „dintre popoare", dar mss. Qumran – „din poporul meu". ♦ „nimeni": *litt.* „bărbat" – ebraism. ♦ „ca pământul": TM are „în furia mea". ♦ „și am vărsat sângele lor pe pământ": TM are „și mustul lor mi-a stropit veșmântul și toată îmbrăcămintea mea s-a pătat". ♦ În „veșmânt"/„haină" Părinții au văzut un simbol al firii omenești asumate de Fiul lui Dumnezeu.
63,5 „a sosit": TM are „m-a sprijinit".
63,7 În TM: „Milostivirile lui *YHWH* le voi aminti, laudele lui *YHWH* pentru tot ce a săvârșit pentru noi *YHWH*, și multul bine pentru casa lui Israel pe care l-a săvârșit pentru ei după îndurarea Sa și după multa Sa milostivire".

El Însuşi i-a răscumpărat şi i-a luat
şi i-a înălţat în toate zilele veacului.

10 Dar ei au fost nesupuşi
şi au întărâtat Duhul Lui Sfânt;
atunci S-a întors spre ei cu vrăjmăşie
şi El însuşi S-a războit cu ei.
11 Şi-a adus aminte de zilele veacurilor,
Cel care l-a scos din ţară
pe păstorul oilor:
unde este Cel care a pus în ei
Duhul Sfânt?
12 Cel ce l-a dus cu dreapta Sa pe Moise,
braţul slavei Sale?
A supus apa înaintea feţei lui
ca să[-Şi] facă un nume veşnic.
13 I-a dus prin adânc
ca pe un cal prin pustie,
şi n-au obosit.
14 Şi s-a coborât Duh de la Domnul şi i-a călăuzit
ca pe nişte vite prin câmpie;
aşa l-ai dus pe poporul Tău,
ca să-Ţi faci nume de slavă.

15 Caută din cer şi vezi,
din casa Ta cea sfântă şi din slavă:
unde este râvna Ta
şi puterea Ta?

63,11 „l-a scos": gr. ἀναβιβάζω, „a lua în sus", „a ridica", „a face să urce"; din Egipt, întotdeauna „se urcă" spre Israel. ♦ În TM: „Şi-a amintit poporul de zilele de odinioară, de Moise: «Unde este Cel care i-a urcat din mare pe păstor [cu] turma sa, unde este Cel care a pus în el duhul Său sfânt?»".
63,13 „n-au obosit": TM are „nu s-au poticnit".
63,14 „i-a călăuzit": TM are „i-a odihnit". ♦ „ca pe nişte vite prin câmpie": adică aşa cum un păstor îşi duce turma sa.
63,15–64,11 Rugăciune de implorare.
63,15 „că ne-ai răbdat?": se poate înţelege şi „de Te-ai depărtat de noi?".

Unde este mulţimea milei Tale
şi a milostivirilor Tale,
că ne-ai răbdat?
16 Căci tu eşti Tatăl nostru,
fiindcă Avraam nu ne-a cunoscut
şi Israel nu ne-a recunoscut,
ci [numai] Tu, Doamne, Tatăl nostru.
Izbăveşte-ne: de la început este numele Tău asupra noastră.
17 De ce ne-ai rătăcit, Doamne, de la calea Ta?
Ne-ai învârtoşat inimile încât să nu ne temem de Tine?
Întoarce-Te pentru robii Tăi,
pentru neamurile moştenirii Tale,
18 ca să moştenim puţin din muntele Tău cel sfânt;
potrivnicii noştri au călcat în picioare sanctuarul Tău.
19 Am ajuns ca la început,
când Tu nu domneai peste noi,
nici nu era chemat numele Tău asupra noastră.
O, de ai deschide cerul,
cutremur de la Tine ar cuprinde munţii
şi ei s-ar topi

64 1 cum se topeşte ceara la foc.
Şi va arde focul pe potrivnici
şi va fi vădit numele Domnului între potrivnici:
de faţa Ta se vor tulbura neamuri.
2 Când vei săvârşi cele slăvite,

63,16 „Izbăveşte-ne: de la început este numele Tău asupra noastră": TM are „Răscumpărătorul nostru, din veac este numele Tău".
63,17 „încât să nu ne temem": „Darul cel bun al lui Dumnezeu, adică libertatea voinţei omeneşti, prin întrebuinţarea ei păcătoasă a devenit unealtă spre păcat, iar libertatea gândirii, alunecând spre alegeri greşite din lipsă de învăţătură şi de educaţie, a devenit un chin pentru suflet" (Grigore al Nyssei, *Omilii la Eclesiast*, PSB 30, p. 210).
63,18 „ca să moştenim puţin din muntele Tău cel sfânt": TM are „Pentru puţină vreme poporul Tău cel sfânt a stăpânit".
63,19 Ultimul hemistih în TM: „O, de ai sfâşia cerurile şi ai coborî – de faţa ta s-ar cutremura munţii".
64,1 Începutul versetului în TM: „ca de un foc ce aprinde vreascurile şi face să clocotească apa – ca să fie cunoscut printre potrivnici numele Tău...".

cutremur de la Tine va cuprinde munții.
3 Din veac n-am auzit,
nici ochii noștri n-au văzut un alt Dumnezeu în afară de Tine,
și lucrările Tale, pe care le vei face pentru cei care așteaptă milă.
4 Căci ea îi va întâmpina pe cei ce fac ce este drept,
și de căile Tale își vor aduce aminte.
Iată, Tu te-ai mâniat și noi am păcătuit;
de aceea ne-am rătăcit.
5 Și ne-am făcut ca niște necurați cu toții,
ca o zdreanță a celei ce stă deoparte, toată dreptatea noastră;
și am căzut ca frunzele din pricina nelegiuirilor noastre;
așa ne va duce vântul.
6 Nu este cine să cheme numele Tău
și să-și aducă aminte să se bizuie pe Tine;
căci Ți-ai întors fața de la noi
și ne-ai predat pentru păcatele noastre.
7 Și acum, Doamne, Tu ești Tatăl nostru,
iar noi, lut;
lucrarea mâinilor Tale cu toții.
8 Nu te mânia pe noi foarte

64,2 „Când vei săvârși cele slăvite": TM are „Când vei săvârși lucruri de temut, pe care nu le-am așteptat".
64,4 „Căci ea îi va întâmpina pe cei ce fac ce este drept": TM are „Tu întâmpini pe cel care săvârșește cu bucurie dreptatea". ♦ „de aceea ne-am rătăcit": TM are un text dificil – *litt.* „în acestea în veac (*i.e.* am rămas în păcate?), dar vom fi mântuiți". ♦ Chiril (*ad loc.*) observă că anumiți interpreți au găsit de cuviință să schimbe ordinea cuvintelor acestui verset pentru a nu se pune la îndoială dreptatea divină, dacă mânia lui Dumnezeu ar fi fost anterioară greșelii.
64,5 „zdreanță a celei ce stă deoparte": după Lege, femeia aflată la ciclu era socotită necurată și trebuia să se izoleze. ♦ Macarie Egipteanul (*Omilii*, PSB 34, p. 192) interpretează: „Omul nu trebuie să-și facă veșmânt din gânduri zadarnice, să nu se amăgească cu aparența dreptății proprii. Iar dacă cineva se încrede doar în dreptatea pe care o lucrează singur, se osteneşte în zadar. Căci în ziua de pe urmă, toată dreptatea cu care se mândreşte se va arăta ca o haină murdară, cum zice Isaia".
64,6 „și să-și aducă aminte să se bizuie pe Tine": TM are „care să se trezească și să se prindă de Tine". ♦ „și ne-ai predat pentru păcatele noastre": TM are „și ne-ai topit în mâna ticăloșiei noastre".
64,7 „iar noi, lut... cu toții": TM are „noi suntem lutul, iar Tu ești olarul, lucrarea mâinilor Tale suntem cu toții".

și nu-ți aminti la soroc de păcatele noastre.
Și acum privește, că noi toți suntem poporul Tău.
9 Cetatea sfințeniei Tale a ajuns pustietate,
Sionul a ajuns ca un pustiu,
Ierusalimul, un blestem.
10 Casa, lăcașul nostru sfânt
și slava pe care au binecuvântat-o părinții noștri,
a fost arsă în foc
și toate cele slăvite s-au prăbușit.
11 Și după toate acestea nu Te-ai îndurat, Doamne,
și ai tăcut, și ne-ai smerit foarte.

65 1 „M-am arătat celor ce nu Mă căutau,
aflat am fost de cei ce nu întrebau de Mine.
Am zis: «Iată-Mă» neamului
care nu chema numele Meu.
22 Întins-am mâinile Mele ziua întreagă
către un popor răzvrătit și cârtitor,
care n-a umblat pe calea adevărată,
ci după păcatele sale.
3 Poporul acesta, care mă întărâtă pe față, întruna,

64,8 „la soroc": gr. ἐν καιρῷ. ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) explică: „Atunci când te ajunge din urmă răul făcut, adică la vreme de necaz, să-ți amintești că noi suntem cetatea sfântului Tău templu". ♦ „Să înțelegem acest text așa: «Să nu-Ți amintești de greșelile noastre când ne atacă vrăjmașul nostru»" (Theodoret, *ad loc.*).
64,9 „Cetatea": TM are „Cetățile". ♦ „blestem": TM are „dărâmătură/pustiire".
64,10 În TM: „Casa sfințeniei și splendorii noastre, unde Te-au lăudat părinții noștri, a fost arsă în foc și toate cele plăcute nouă au ajuns dărâmătură".
64,11 În TM versetul este interogativ: „Oare după toate acestea vei rămâne nepăsător (*litt.* Te vei reține), *YHWH*, vei tăcea și ne vei smeri atât de tare?". ♦ După Theodoret al Cyrului (*ad loc.*), profeția s-ar referi la distrugerea Templului de către armatele romane conduse de Titus.
65,1-3 Pasaj preluat și comentat de apostolul Pavel în Rom. 10,20-21.
65,1 „M-am arătat (*litt.* M-am făcut vizibil) celor ce nu Mă căutau": TM are „Căutat am fost de cei ce nu întrebau de Mine". ♦ „nu chema numele Meu": TM are „nu era chemat cu numele Meu".
65,2 „răzvrătit și cârtitor": TM are „încăpățânat". ♦ „după păcatele sale": TM are „gândurile/planurile sale".

ei, care jertfesc în grădini
şi ard pe lespezi tămâie demonilor,
care nu sunt,
[4] şi în morminte şi în peşteri
se culcă să viseze,
care înghit carne de porc şi zeamă de la jertfe
– spurcate sunt toate vasele lor –,
[5] care zic «Departe de mine,
nu te apropia de mine, că sunt curat.»
Acesta-i fumul mâniei Mele,
foc arde acolo în toate zilele.
[6] Iată, scris este înaintea Mea:
Nu voi tăcea,
până când nu le voi pune plata în sân;
[7] păcatele lor şi ale părinţilor lor –
spune Domnul –
[ale celor] care au tămâiat pe munţi
şi M-au ocărât pe dealuri;
le voi pune în sân plata faptelor lor."
[8] Aşa spune Domnul:

65,3 „demonilor, care nu sunt": nu apare în TM. ♦ „jertfesc în grădini": aluzie la cultele idolatre practicate sub arborii consideraţi sacri.

65,4 „să viseze": explicitare a LXX, care nu apare în TM; la păgâni exista credinţa că cel care petrece noaptea într-un mormânt poate intra în contact cu morţii; or, necromanţia era interzisă în Israel (Lev. 19,31; Deut. 18,11). ♦ „zeamă de la jertfe – spurcate...": TM are „bucăţi spurcate [în] vasele lor". ♦ Ieronim (*ad loc.*) remarcă faptul că pasajul „demonii care nu sunt" (65,3) apare numai în LXX. De ce se spune că „demonii nu sunt"? Pentru că ei au căzut de lângă Dumnezeu, care *este*. Pierzând legătura cu Dumnezeu şi-au pierdut, practic, existenţa; ei au ajuns doar nişte „umbre".

65,5 „Departe de mine... curat": TM are „Nu te apropia de mine, căci te-aş sfinţi"; practicanţii cultelor idolatre socoteau că intră într-o stare „sacră" ce s-ar putea transmite în mod primejdios prin simplul contact. Este însă aici şi o ironie la adresa unor ticăloşi care se pretind mai presus de semenii lor. ♦ „sunt curat": Theodoret aplică pasajul fariseilor, care vor zice: „De ce mănâncă Învăţătorul vostru cu vameşii şi păcătoşii?" (Mt. 9,11) sau „Dacă acesta ar fi un proroc, ar şti cine este femeia care s-a atins de el" (Lc. 7,39). Îl recunoaştem şi pe fariseul care se ruga în Templu (Lc. 18,11): „Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne, că nu sunt ca ceilalţi oameni... ca vameşul acesta...".

65,8 „boaba... «Nu o strivi»": TM are „must... nu-l strica". ♦ „a Domnului": „plus" al LXX.

„După cum se află boaba în strugure
şi [oamenii] zic: «Nu o strivi,
căci este o binecuvântare a Domnului în ea»,
aşa voi face de dragul celui care Îmi slujeşte:
de dragul acestuia nu-i voi nimici pe toţi.
[9] Şi voi lua sământa
din Iacob şi din Iuda,
şi va moşteni muntele Meu cel sfânt:
vor moşteni aleşii Mei şi robii Mei
şi vor locui acolo.
[10] Şi vor fi în pădure staule de oi,
şi valea lui Achor, spre odihnă cirezilor,
pentru poporul Meu, cei care M-au căutat.
[11] Dar pe voi, cei care M-aţi părăsit,
şi, uitând de muntele Meu cel sfânt,
gătiţi masă demonului
şi închinaţi băuturi amestecate Fortunei,
[12] Eu [Însumi] vă voi da sabiei;
toţi veţi cădea înjunghiaţi;
fiindcă v-am chemat şi n-aţi ascultat,
am grăit şi n-aţi luat aminte,
ci aţi făcut ce este rău înaintea Mea,
iar pe cele pe care nu le voiam le-aţi ales."
[13] De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, cei care Îmi slujesc vor mânca,
iar voi veţi flămânzi;
iată, cei care Îmi slujesc vor bea,
iar voi veţi înseta;
iată, cei care Îmi slujesc se vor bucura,
iar voi vă veţi ruşina;
[14] iată, cei care Îmi slujesc se vor veseli întru bucurie,
iar voi veţi striga de durerea inimii voastre,

65,10 „în pădure": TM are „în *Şărōn*" – câmpie fertilă aflată între Ioppe şi Carmel. ♦ „valea lui Achor": ebr. *'Ākhōr* – între Ierusalim şi Ierihon (*cf.* Iis. Nav. 7,24-26; 15,7; Os. 2,17).

65,11 „demonului... Fortunei": TM are „pentru *Gadh* (Norocul)... pentru *Mᵉnī* (Destinul – partea menită fiecăruia)" – zeităţi păgâne cărora li se aduceau ofrande şi libaţii.

şi pentru zdrobirea duhului vă veţi tângui.
15 Căci veţi lăsa numele vostru spre saţ aleşilor Mei,
iar pe voi vă va nimici Domnul.
Dar cei care îi slujesc Lui vor fi chemaţi cu nume nou,
16 care se va binecuvânta pe pământ;
căci ei îl vor binecuvânta pe Dumnezeul adevărat;
şi cei care se jură pe pământ
se vor jura pe Dumnezeul adevărat;
căci vor uita necazul lor cel dintâi,
şi nu se va urca la inima lor.

17 Fiindcă cerul va fi nou

65,15 „spre saţ": TM are „spre blestem"; aşa traduc Aquila, Theodotion şi Symmachos. ♦ „nume nou": după mulţi Părinţi, „numele nou" se referă la creştinii Bisericii. Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 323, nota 3) spune că, deşi numele de „creştin" este nou, modul lor de viaţă este cel mai vechi din istoria omenirii, creştinii reactualizând modelul avraamic. Theodoret şi Chiril (*ibidem*) subliniază demnitatea numelui de creştin. „Totul s-a înnoit în Hristos", scrie Chiril, „cultul, viaţa şi legea". Creştinii nu se mai mulţumesc cu umbra Legii lui Moise ori a legislaţiei păgâne; ei trăiesc după arhetip, după Legea originară, întrupată de Iisus.
65,16 Începutul versetului în TM: „Cine se va binecuvânta pe pământ / în ţară se va binecuvânta întru Dumnezeul adevărului/fidelităţii şi cine se va jura...". ♦ „nu se va urca la inima lor": TM are „căci vor fi ascunse (*i.e.* necazurile de la început) de la ochii Mei". ♦ „se va binecuvânta": Theodoret (*ad loc.*) interpretează: „Într-adevăr, după arătarea Domnului Hristos, acest nume înlocuieşte orice laudă. Atunci când cineva vrea să laude pe altcineva, are obiceiul să adauge, după un şir de laude: «Acela este cu adevărat creştin», iar îndemnul cel mai nobil este: «Fii creştin, fă ceea ce se cuvine să facă un creştin!». Până aici se ajunge cu binecuvântarea şi lauda acestui nume".
65,17 „Fiindcă cerul va fi nou şi pământul nou": TM are „Iată, Eu creez ceruri noi şi pământ nou". ♦ „cer nou": Chiril (*ad loc.*) se referă la cei care odinioară divinizau creaţia: „Ei L-au recunoscut pe Creator şi au înţeles că aceste lucruri, cerul şi pământul, nu sunt zei, ci creaturi. În acest înţeles sunt *noi*". Alţi exegeţi raportează această profeţie la ceea ce se va întâmpla la sfârşitul lumii şi nu la prezentul Bisericii. ♦ După Origen (*De principiis* 1,6,4) şi Ieronim (*ad loc.*), profeţia nu trebuie înţeleasă greşit, ca prevestind distrugerea cerului şi a pământului, ci ca o schimbare a naturii lor, de fapt, o reîmprospătare a lor. Origen vorbeşte de o schimbare de calitate şi de transformare a înfăţişării văzute (substanţa corporală va fi atât de limpede şi curată încât pare eterică, fiind străvezie şi limpede ca albastrul cerului); transformarea cerurilor este pregătită de sfinţi, care se îndreaptă spre un final fericit, în care vrăjmaşul va fi învins şi „Dumnezeu va fi totul în toate" (*cf.* 1Cor. 15,25). Iar Grigore al Nyssei (*Tâlcuire la Cântarea*

şi pământul nou,
şi nu-şi vor mai aduce aminte de cele dintâi,
nici la inima lor nu vor ajunge,
18 ci bucurie şi veselie vor afla în ea:
iată, Eu fac Ierusalimul bucurie
şi poporul Meu, veselie.
19 Mă voi bucura de Ierusalim,
şi Mă voi veseli de poporul Meu;
nu se va mai auzi în el nici plânset,
nici strigăt.
20 Nici nu va fi acolo
om [care moare] înainte de vreme,
nici bătrân care să nu-şi plinească vremea;
căci tânărul va fi de o sută de ani,
iar păcătosul care moare la o sută de ani blestemat va fi.
21 Şi vor clădi case şi ei le vor locui,
şi vor sădi vii şi ei vor mânca roadele lor.
22 Nu vor mai clădi ca alţii să locuiască

Cântărilor, PSB 29, p. 292) arată că „Biserica este creaţia noii lumi: în ea, după cuvântul profetului, se creează cerul nou, care este tăria credinţei în Hristos" (*cf.* 1Tim. 3,15).
65,18 „în ea": TM are „în ceea ce creez Eu".
65,19 „plânset... strigăt": *litt.* „glas de plânset... glas de strigăt" – calc după ebraică.
65,20 „om [care moare] înainte de vreme": TM are „prunc [care trăieşte] doar câteva zile". ♦ „păcătosul care moare la o sută de ani": TM are „cel care nu apucă o sută de ani". Verbul ebr. *ḥāṭā'* înseamnă „a rata (ţinta)", „a greşi", „a păcătui"; aceleaşi sensuri le are gr. ἁμαρτάνω. ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) vede în termenul ἄωρος, „necopt", „neîmplinit", „neisprăvit", o manieră de a desemna poporul creştin, venit dintre neamuri, iar în πρεσβύτης, „bătrîn", pe poporul tăiat împrejur, din sângele lui Israel. Între acestea două nu este nici o diferenţă, deoarece toţi oamenii sunt chemaţi la desăvârşirea în Hristos, şi toţi vor fi desăvârşiţi şi îşi vor plini timpul lor, adică vor ajunge la „starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos" (Ef. 4,13), pe când „păcătosul" bătrân, deşi ajuns la vârsta desăvârşirii, va fi blestemat. ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „o sută" este numărul perfect şi se referă la viaţa veşnică.
65,22 „ca zilele pomului vieţii": TM are „ca zilele pomului". ♦ „Pomul vieţii", *litt.* „lemnul vieţii", este, după Theodoret (*ad loc.*), „crucea mântuirii, adevăratul lemn al vieţii, iar rodul lui este Sfântul Trup care dă viaţă; cei ce întind mâna spre el şi gustă acest fruct trăiesc pentru veşnicie". ♦ „roadele ostenelilor": *litt.* „lucrările ostenelilor". ♦ „se vor umple de vechime (*litt.* se vor învechi)": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) explică: „nu se

şi nu vor mai sădi ca alţii să mănânce;
ca zilele pomului vieţii
vor fi zilele poporului Meu,
iar roadele ostenelilor lor se vor umple de vechime.
[23] Aleşii Mei nu se vor mai osteni în zadar,
nici nu vor naşte copii spre blestem,
căci este o sămânţă binecuvântată de Dumnezeu,
şi odraslele lor vor fi cu ei.
[24] Şi va fi aşa: chiar înainte să strige, Eu îi voi asculta,
şi, încă grăind ei, voi spune: Ce este?
[25] Atunci lupii şi mieii vor paşte împreună,
şi leul va mânca paie ca boul;
iar şarpele [va mânca] pământ ca pâinea.
Nu vor mai săvârşi nedreptăţi, nici nu vor mai face stricăciuni
pe muntele Meu cel sfânt",
spune Domnul.

66 [1] Aşa spune Domnul:

---

vor mai înnoi cu altă lege, cum s-a înnoit Legea dată prin Moise prin Evanghelia lui Hristos, ci vor rămâne în veac (*cf.* Ps. 118,142)".

65,23 În TM, secvenţa „aleşii mei" se află la finalul v. 22. ♦ Acest verset, ne spune Origen (*Omilii la Luca*, PSB 7, pp. 130-131), a fost poticnire pentru saducheii din vremea Mântuitorului, care înţelegeau Legea „după trup". Aici este vorba de binecuvântări spirituale, ce se vor împlini la învierea morţilor, când noi ne vom învrednici de fericirea veşnică.

65,24 „voi spune: Ce este?": TM are „voi auzi".

65,25 „şarpele [va mânca] pământ ca pâinea": TM are *litt.* „şarpele – ţărână hrana lui"; ebr. *lehem* înseamnă atât „pâine", cât şi, generic, „hrană". ♦ „Noi – spune Theodoret (*ad loc.*) – vedem împlinirea acestei profeţii: stăpâni şi supuşi, regi şi sclavi, cărturari şi oameni simpli stau la aceeaşi masă [spirituală – *n.n.*]. Căci el a numit *miei* pe cei care duc o viaţă paşnică, *lupi* pe cei care au ambiţii mari şi *lei* pe cei de neam regesc. *Boii* sunt oamenii vrednici de preoţie, a căror hrană sunt *paiele* (jertfa fără de sânge), din care se va împărtăşi *leul*, după ce-şi va lepăda firea cea veche şi nu se va mai hrăni cu carne. Toţi vor mânca la o singură masă, a învăţăturii Duhului Sfânt. În schimb, *şarpe* este numit vrăjmaşul oamenilor, pe care sfinţii l-au călcat în picioare şi lemnul crucii l-a strivit şi i-a luat toată puterea. De această dată prezenţa şarpelui nu mai este vătămătoare." Pentru Grigore al Elvirei (Spania, secolul al IV-lea), lumea va redeveni „exact aşa cum Dumnezeu a creat-o la început, înainte ca primul om să o strice" (ACCS, vol. 2, p. 276).

„Cerul [este] tronul Meu
iar pământul, reazem picioarelor Mele.
Ce fel de casă Mi-aţi [putea] clădi,
sau ce fel de loc de odihnă pentru Mine?
[2] Căci pe toate acestea le-a făcut mâna Mea,
şi sunt ale Mele toate acestea, spune Domnul.
Spre cine voi privi,
dacă nu spre cel smerit şi liniştit,
care tremură la cuvintele Mele?

[3] Dar nelegiuitul care Îmi jertfeşte un viţel

66,1-4 Împotriva cultului exterior.

66,1 „reazem": gr. ὑποπόδιον, „perniţă" sau „scăunel" care se aşeza dinaintea unui jilţ de judecată sau a tronului regal, pentru rezemarea picioarelor. ♦ Mai mulţi Părinţi (între care Clement al Alexandriei, Augustin) atrag atenţia că nu trebuie să-L localizăm pe Dumnezeu undeva în cer. „Tronul" e doar o metaforă pentru a sugera superioritatea şi regalitatea lui Dumnezeu. Clement (*Stromate* 2, PSB 5, p. 117) afirmă: „[Profetul] respinge aici cultul limitat la Templul din Ierusalim. Creatorul cerului şi al pământului nu are nevoie de un templu făcut de mâini omeneşti. Dumnezeu nu Şi-a zidit casă, căci este infinit, iar cerul nemărginit este «scaunul Lui» şi se odihneşte pe el, bucurându-se de zidirea Sa".

66,2 „le-a făcut mâna Mea": după Grigore al Nyssei, „mâna" lui Dumnezeu este puterea Fiului, Cel Unul-Născut, Cuvântul prin care toate s-au făcut. ♦ „sunt ale Mele toate acestea": TM are „şi au ajuns la existenţă toate acestea". ♦ „liniştit": TM are „cu sufletul zdrobit". ♦ „tremură la cuvintele Mele": formulă târzie şi rară, care sugerează mai degrabă râvna decât teama (*cf.* Os. 11,10-11). ♦ „smerit şi liniştit": „De aceea şi Hristos grăind ucenicilor Săi spunea: «Învăţaţi de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre». Omul care se smereşte cu adevărat pe sine nu va putea niciodată să se supere, nici să se mânie pe semenul său, pentru că sufletul său e totdeauna potolit şi se gândeşte numai la viaţa şi faptele sale" (Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 113).

66,3 În TM: „Cel care junghie un bou omoară [şi] un om; cel care jertfeşte un berbec/miel rupe [şi] gâtul unui câine; cel care aduce ofrandă (de grâne), [şi] sânge de porc; cel care face pomenire cu tămâie binecuvântează [şi] o urâciune. Aceştia...". Sunt puse în paralel patru perechi de acţiuni; în fiecare pereche, prima aparţine cultului lui Dumnezeu, iar a doua, idolatriei. Astfel este condamnat sincretismul religios al poporului. ♦ „Porcii" şi „câinii" erau consideraţi animale necurate, după cum explică Grigore al Nyssei (*Despre rugăciunea domnească* IV): adică cel răpitor asemenea unui câine şi desfrânata care câştigă din desfrâu aduc lui Dumnezeu un dar murdar, prin care voiesc să li se aprobe modul urât de câştig, fie el din trecut, fie din viitor.

este precum cel ce ucide un câine;
iar cel care Îmi aduce lamură de făină,
ca sângele porcului;
cel ce dă tămâie spre pomenire,
precum cel ce blestemă.
Aceştia şi-au ales căile lor
şi urâciunile lor, pe care sufletul lor le-a voit,
4 şi Eu voi alege batjocuri pentru ei
şi le voi plăti păcatele lor,
căci i-am chemat şi nu M-au ascultat,
le-am grăit şi n-au auzit;
şi au făcut ce este rău înaintea Mea,
şi cele pe care nu le voiam le-au ales."
5 Auziţi spusa Domnului,
voi, cei care tremuraţi la cuvântul Lui;
vorbiţi, fraţi ai noştri,
celor care ne urăsc şi se scârbesc de noi,
ca să fie slăvit numele Domnului
şi să fie văzuţi în veselia lor;
şi aceia se vor ruşina.

6 Glas de strigare din cetate!
Glas din Templu!
Glasul Domnului,
Cel ce dă plată celor potrivnici!

7 „Mai înainte ca [femeia] aflată în dureri să nască,

66,4 „le voi plăti păcatele lor": TM are „voi aduce asupra lor cele de care se tem (*litt.* spaimele lor)".
66,5 „vorbiţi, fraţi... se vor ruşina": TM are: „fraţii voştri care vă urăsc şi vă alungă din pricina numelui Meu au spus: «*YHWH* să-Şi arate slava, ca să vedem bucuria voastră»; dar ei vor fi ruşinaţi". ♦ „de noi": alte mss. au lecţiunea „de voi", ceea ce pare mai logic, dacă cel care vorbeşte este Domnul.
66,7 În TM: „Înainte de a fi în durerile facerii, ea a născut; înainte de a veni asupra ei chinul, a slobozit un fecior". ♦ Grigore al Nyssei (*Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, PSB 29, p. 294): „Precum ni s-a dat Fiu fără Tată, aşa ni s-a născut fiu fără naştere întru durere. Căci precum n-a simţit Fecioara cum a luat fiinţă în trupul ei trupul purtător de Dumnezeu, aşa n-a simţit naşterea".

mai înainte de a veni chinurile facerii,
ea a fugit şi a născut fecior.
8 Cine a mai auzit una ca aceasta,
cine a mai văzut aşa ceva?
Oare o ţară a născut într-o singură zi,
[oare] s-a zămislit un neam dintr-odată?
Că [cetatea] Sionului a fost cuprinsă de dureri
şi [pe dată] şi-a născut copiii.
9 Eu ţi-am dat această aşteptare,
dar tu nu ţi-ai amintit de Mine",
a zis Domnul.
„Iată, oare nu Eu am făcut-o şi pe cea care naşte
şi pe cea stearpă?",
a zis Domnul.

10 Veseleşte-te, [cetate a] Ierusalimului,
şi prăznuiţi în ea toţi cei care o iubiţi;
bucuraţi-vă cu bucurie [mare]
toţi cei care o jeleaţi,
11 ca să sugeţi şi să vă săturaţi
la sânul mângâierii ei;
şi, după ce aţi supt, să vă desfătaţi
de intrarea slavei ei.

12 Căci acestea le spune Domnul:

66,7-8 După Ioan Damaschinul (*Credinţa ortodoxă* 4,14) şi Metodiu (*Omilii despre Simion şi Ana* 3), versetul profetizează întruparea lui Iisus din Fecioara Maria. Este de crezut – spune Ioan Damaschin – că Sfânta Maria nu a cunoscut chinurile facerii; dacă zămislirea nu a fost însoţită de patimă, nu putea fi urmată de durere. Metodiu al Olimpului tâlcuieşte mai departe: „...Biserica este Sionul care se află în dureri şi naşte pe cei ce se botează (*cf.* Fp. 2,31), după cum zice Duhul prin gura profetului".
66,8 „o ţară a născut": TM are „o ţară s-a născut".
66,9 În TM: „Oare Eu aş deschide pântecele fără să fac să nască? spune *YHWH*. Oare Eu care fac să nască, aş împiedica [naşterea]? – spune Dumnezeul tău".
66,11 „şi, după ce aţi supt, să vă desfătaţi de intrarea slavei ei": TM are „să fiţi alăptaţi cu desfătare din belşugul slavei sale".
66,12 „copiii lor vor fi purtaţi pe umeri şi alintaţi pe genunchi": TM are „Veţi suge, veţi fi purtaţi în braţe şi alintaţi pe genunchi". ♦ „un râu": după Ambrozie (*Despre Duhul*

„Iată, Eu voi abate spre ei ca un râu de pace
și ca pe un șuvoi care se revarsă
slava neamurilor;
copiii lor vor fi purtați pe umeri
și alintați pe genunchi.
13 Cum mângâie o mamă,
așa vă voi mângâia și Eu,
și în Ierusalim veți fi mângâiați."
14 Și veți vedea, și se va bucura inima voastră,
și oasele voastre vor odrăsli ca iarba;
și se va face cunoscută mâna Domnului celor care Îl cinstesc pe El,
dar îi va amenința pe cei nesupuși.
15 Căci, iată, Domnul va veni ca focul
și ca vijelia carele lui,
ca să aducă pedeapsă cu mânie
și alungare în pară de foc.
16 Căci în focul Domnului va fi judecat tot pământul
și cu sabia Lui, tot trupul;
mulți vor fi răniți de Domnul.

17 „Cei care se sfințesc și se curățesc pentru grădini, și mănâncă în pridvoare carne de porc, și spurcăciunile, și șoarecele, laolaltă vor pieri", zice Domnul,
18 „dar Eu știu faptele și gândul lor. Vin să adun toate neamurile și limbile, și vor veni și vor vedea slava Mea. 19 Și voi lăsa semne asupra lor, și voi

Sfânt, p. 90), este vorba de Duhul Sfânt, despre care Domnul Iisus spune în Evanghelia după Ioan (7,38): „râuri de apă vie vor curge din inima lui" (a celui care crede în Hristos). De râul avântat al Duhului Sfânt vorbește și David în Ps. 45,4: „Apele râului veselesc cetatea lui Dumnezeu".

66,14 Theodoret (*ad loc.*) interpretează versetul în cheie hristologică, spunând că Isaia vorbește despre consolarea Învierii.

66,15 „va veni ca focul": după Theodoret, prin acest cuvânt se prezice a doua venire a Domnului (*cf.* Mt. 24,30), care va dovedi calitatea lucrării fiecăruia (1Cor. 3,13), „căci focul încearcă aurul, iar sabia arată lucrarea pedepsei".

66,17 „șoarecele": ediția Rahlfs are lecțiunea τὸν νῦν, „pe cel de acum" – dificilă gramatical și fără sens în context. Atât Brenton, cât și NETS traduc „the mouse", ceea ce presupune gr. τὸν μῦν; TM are tot „șoarece".

66,19 „Phud și Lud": *cf.* Ier. 26,9 și nota. ♦ „Mosoch": TM are *moš'khēy qeşeth*, „cei care trag cu arcul"; traducătorul a interpretat expresia drept etnonim. ♦ „voi lăsa semne

trimite dintre ei la neamuri pe cei mântuiți, în Tharsis și Phud și Lud și Mosoch și Thobel, și în Hellada și în insulele de departe, care n-au auzit numele Meu, nici nu au văzut slava Mea; și vor vesti slava Mea între neamuri. 20 Și-i vor aduce pe frații voștri din toate neamurile ca dar Domnului, cu cai și care, în căruțe [trase] de catâri cu umbrare, în sfânta cetate a Ierusalimului, zice Domnul, ca fiii lui Israel să-Mi aducă jertfele lor cu psalmi în casa Domnului. 21 Și-Mi voi lua dintre ei preoți și leviți, spune Domnul.

22 Căci, după cum cerul cel nou și pământul cel nou,
pe care Eu le fac, rămân dinaintea Mea, spune Domnul,
așa vor dăinui semința voastră și numele vostru.
23 Și va fi așa: lună de lună

asupra lor": „Numește *semne* crucea mântuirii" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „voi trimite dintre ei la neamuri": „Aici se vede limpede că nu se are în vedere numai mântuirea evreilor, ci Hristos a luat chip de rob pentru a dărui tuturor neamurilor mântuirea prin sfinții apostoli" (Chiril, *ad loc.*).

66,20 „în sfânta cetate a Ierusalimului": TM are „pe muntele Meu cel sfânt, [la] Ierusalim". ♦ „ca fiii lui Israel să-Mi aducă jertfele lor cu psalmi": TM are „precum fiii lui Israel Îmi aduc ofrandă în vase curățite". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „frații voștri" sunt cei care au crezut dintre neamuri, numiți astfel datorită identității naturii umane. Pe lângă aceștia, chiar între neamuri erau mulți evrei care au crezut: Crispus, Sostene, conducători ai sinagogii, și alte mii care, în Antiohia Pisidiei, la Iconiu, Listra și în toate cetățile au primit Evanghelia mântuirii. „Cai, căruțe și lectici" sunt simboluri ale cinstirii viitoare, fiind pe atunci, la vremea scrierii textului, bunuri foarte căutate.

66,22 „vor dăinui": Metodiu (*Banchetul*, PSB 10, pp. 155-156) comentează: „După ce totul a fost sfărâmat, va fi readus la forma cea dintâi, dar nu în materia degradată și în aceeași stare de dinainte de transformare, nici nu va mai fi supusă pieirii și stricăciunii. Căci s-a zis: «se duce chipul lumii acesteia» (1Cor. 7,31), iar nu lumea. Prin urmare se obișnuiește în Scriptură să se numească *pierzare* schimbarea chipului de dinainte în altul mai bun și mai frumos. Când va veni focul judecății, firea va fi zdruncinată atât de tare ca și cum ar pieri, dar nu va muri, ci va fi reclădită; pentru ca noi să locuim într-o lume reînnoită, fără necazuri, precum este scris: «Vei trimite Duhul Tău și se vor zidi și se va înnoi fața pământului» (Ps. 103,30). Prin urmare, va exista pământul și după acest veac; în mod firesc vor exista și cei care îl vor locui, nu ca unii care se vor naște, se vor însura și vor muri iarăși, ci ca unii care vor trăi întocmai ca îngerii, stăruind neabătut în nestricăciune și săvârșind cele bune".

66,23 „lună": TM are „lună nouă"; calendarul sărbătorilor era cel lunar, iar prima zi a lunii era sărbătoare în cinstea Domnului (*cf. e.g.* Ps. 80,4). ♦ Luna nouă este interpretată „tropologic", de către Ieronim, ca reprezentând momentele de „creștere" și „descreștere" ale Bisericii, în funcție de persecuțiile pe care le-a îndurat.

şi sabat de sabat
va veni tot trupul înaintea Mea ca să se închine în Ierusalim,
spune Domnul.

24 Şi vor ieşi şi vor vedea stârvurile oamenilor care au încălcat [Legea]
împotriva Mea; căci viermele lor nu va muri şi focul lor nu se va stinge: va
fi privelişte pentru tot trupul."

66,24 „au încălcat": TM are „s-au răzvrătit". ♦ „privelişte": TM are „grozăvie/oroare". ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) crede că acest verset se referă la dărâmarea Ierusalimului de către romani, dar observă că alţi interpreţi aplică acest verset la Judecata din urmă şi la pedeapsa veşnică a păcătoşilor. ♦ Grigore al Nyssei (*Marele cuvânt catehetic*, PSB 30, p. 346): „Când auzi că şi acolo va fi foc, să ştii că acela are o însuşire pe care nu o găseşti la focul obişnuit; acela nu se stinge, pe când pentru focul acesta minţile oamenilor au descoperit multe chipuri de a-l stinge [...]. Când vei auzi de viermii care nu mor, să nu ţi se ducă gândul la târâtoarele care trăiesc pe pământ, căci adaosul *care nu mor* ne face să ne gândim la o altă fire decât aceea pe care o vedem în realitatea pământească. Dacă, deci, acestea sunt cele care ne aşteaptă în viaţa de dincolo şi dacă ele sunt rezultatul comportării libere a fiecăruia dintre noi, după dreapta judecată a lui Dumnezeu, atunci cine are un dram de înţelepciune nu trebuie să se îngrijească prea mult de viaţa prezentă, ci de cea viitoare şi să pună temelia pentru fericirea de dincolo, care este negrăită – *cf.* 1Cor. 2,9".

IEREMIA

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROŞTEANU
şi CRISTIAN BĂDILIŢĂ

Note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU în colaborare
cu RADU GHEORGHIŢĂ; note patristice de CRISTIAN BĂDILIŢĂ

Introducere la Ieremia

A. Cadrul istoric

Întrucât primii destinatari ai unei cărţi profetice sunt contemporanii autorului, cunoaşterea cadrului istoric este deosebit de importantă pentru înţelegerea textului. Acest lucru este în mod deosebit valabil pentru perioada de acutizare extremă a crizei care a dus la prăbuşirea Regatului lui Iuda şi la exilul babilonian, perioada activităţii lui Ieremia. În acelaşi timp, textul Cărţii lui Ieremia constituie o sursă istorică valoroasă pentru epoca respectivă.

Sfârşitul secolului al VII-lea în Orientul Mijlociu este caracterizat de declinul Asiriei şi ascensiunea Babilonului, stat cu puternice tendinţe cuceritoare în întreaga zonă. Întemeiat de Nabopalassar (625 î.H.), imperiul neo-babilonian înfrânge curând Asiria: în 612 î.H. este cucerită capitala, Ninive, de o coaliţie alcătuită din babilonieni şi mezi; conducătorul ultimei rezistenţe asiriene, Assur-Uballit, aliat cu faraonul Nekao, este înfrânt în bătălia de la Carchemiş (605 î.H.) de către Nabucodonosor.

Este o lume frământată, în plină schimbare, raportul de forţe între marile puteri având un ecou semnificativ şi în micile state aflate în sfera lor de influenţă.

În Iudeea, sub domnia lui Manase (687-640 î.H.), ţara este total aservită politic şi religios Asiriei: reformele lui Iezekias sunt anulate, se manifestă o adevărată invazie a cultelor idolatre asiriene, însoţită de o decădere morală generalizată. Autorii biblici sunt necruţători faţă de comportarea acestui rege (4Rg. 21,1-21; 23,26; 24,3; Ier. 15,4). O tradiţie (consemnată doar în 2Par. 33) despre convertirea şi căinţa finală a regelui caută, parcă, să explice de ce Dumnezeu i-a îngăduit acestuia o domnie atât de lungă.

Lui Manase îi urmează fiul său, Amon (642-640 î.H.), care tinde să-i continue politica, dar este curând asasinat.

În 640 î.H., regele asirian Assurbanipal (akkad. Aššur-bāni-apli, cunoscut de greci şi romani ca Sardanapalos), care a domnit între 668 şi 627 î.H., recâştigă în oarecare măsură controlul asupra imperiului care în ultimii ani fusese marcat de numeroase revolte (*e.g.*, în 665 î.H., faraonul Psammetichos I îşi declarase independenţa). Perioada de linişte care a urmat i-a îngăduit lui

Assurbanipal să-şi manifeste preocupările culturale: printre altele, a întemeiat şi organizat prima mare bibliotecă din Orientul Mijlociu (s-au descoperit peste 30.000 de tăbliţe de lut, printre care celebrul poem al creaţiei *Enuma Eliş* şi *Epopeea lui Ghilgameş*). După moartea lui, imperiul se prăbuşeşte: în 626 î.H., babilonianul Nabopolassar (akkad. Nabû-apal-usur, 658-605 î.H.) înfrânge armata asiriană şi se declară rege al Babilonului.

Tranziţia de putere între cele două imperii a îngăduit un *respiro* micilor regate din vest; regele Iosia (640-609 î.H.) reuşeşte să se elibereze de sub dominaţia asiriană şi chiar să ocupe o parte din Regatul de Nord (care fusese cucerit încă din 722 î.H. de asirieni). El a rămas însă în istorie mai ales prin reforma religioasă iniţiată în 622 î.H. În 4Rg. 22–23 sunt narate descoperirea „cărţii Legii" (= partea centrală a Deuteronomului?) şi citirea ei în faţa poporului. A urmat interzicerea cultelor păgâne, organizarea celebrării solemne a Paştelui la Ierusalim, concentrarea cultului exclusiv în Templul din Ierusalim şi desfiinţarea celorlalte sanctuare. În acel moment, profetul Ieremia îşi începuse deja activitatea, probabil în 627 î.H. Cu privire la întâietatea cronologică şi importanţa fiecăruia dintre aceşti trei factori (găsirea cărţii, reformele regelui, activitatea profetului), părerile exegeţilor sunt împărţite; mai probabil, relaţia dintre factori va fi fost aceea de „joc de oglinzi", potenţându-se reciproc. Cât despre reformă, ea a rămas mai mult exterioară, pentru că în 609 î.H. Iosia moare în bătălia de la Megiddo, în încercarea de a împiedica joncţiunea armatelor egiptene cu cele asiriene, care intenţionau o coaliţie contra Babilonului. Rezultatul acestei morţi timpurii a fost o dezamăgire generală, pierderea speranţei.

Regele Ioachaz, înscăunat de partizanii lui Iosia, este îndepărtat, după numai trei luni, de fratele său, Eliakim, sprijinit de egipteni. Faraonul îl impune pe acesta ca rege, schimbându-i numele în Ioakim[1] (609-598 î.H.), gest de putere menit a sublinia autoritatea egipteană asupra Regatului lui Iuda, care avea de plătit şi un tribut foarte mare. Din textele biblice rezultă o imagine negativă a acestui rege. Din Cartea lui Ieremia răzbat ecouri despre politica lui antisocială (22,13-19), fiind amintite şi gesturile lui concrete de respingere a cuvântului lui Dumnezeu (33 LXX [26 TM], 20-24; 43 LXX [36 TM]).

1. Pentru redarea numelor proprii, în text şi în note am folosit forma din LXX (grecizată); am dat însă şi transliterarea formei ebraice (vezi *e.g.* nota la 1,2-3 şi Indicele de nume); am considerat necesar să apară şi formele curente în româneşte, cel puţin în Introducere.

În 605 î.H., Nabucodonosor, comandantul armatei babiloniene, îi atacă prin surprindere pe egipteni la Carchemiş, învingându-i. După un scurt răgaz în care se întoarce acasă pentru a lua în stăpânire tronul Babilonului, el reia acţiunea militară: dobândeşte controlul asupra Siriei, iar în 604 î.H. ajunge în zona filisteană, unde distruge Aşkelonul şi mai târziu Ekronul (*cf.* Ier. 43[36],9). Regatul lui Iuda devine vasal faţă de Babilon (*cf.* 4Rg. 24,1).

Câţiva ani mai târziu, profitând de situaţia internaţională (în 601 î.H. egiptenii recuceresc Gaza de la babilonieni), Ioakim, la instigaţia Egiptului, încearcă o revoltă care nu face decât să înrăutăţească situaţia. Moare în 598 î.H.

Îi urmează fiul său în vârstă de optsprezece ani, Iechonias (Ioiakin); acesta nu domneşte decât trei luni. Nabucodonosor cucereşte Ierusalimul, iar Iechonias se predă: împreună cu regina-mamă, cu demnitarii şi cu mulţi meşteşugari este deportat în Babilon (decembrie 598/ianuarie 597 î.H.), unde, după moartea lui Nabucodonosor (562 î.H.), avea să fie tratat ca un rege, chiar dacă învins.

Babilonienii îl pun rege pe Mattania, căruia îi schimbă numele în Sedekias (597-586 î.H.). Ţara este slăbită şi dezbinată în mai multe facţiuni: pro-egipteană, pro-babiloniană, naţionalistă, iar în cadrul acesteia din urmă unii continuau să-l considere pe Iechonias drept rege legitim, opinie pe care Ieremia nu o împărtăşeşte (22,24-30).

În 594 î.H., într-un moment de instabilitate în Egipt (schimbarea faraonului) şi în Babilon (răscoale interne), se formează o coaliţie antibabiloniană care implică şi Ierusalimul (*cf.*. 34 LXX [27 TM]; 35 LXX [28 TM]; 28 LXX [51 TM]).

În 590 î.H., o nouă răscoală are ca rezultat venirea în forţă a babilonienilor şi în 588 î.H. începe asedierea, vreme de optsprezece luni, a Ierusalimului (*cf.* Ier. 41 LXX [34 TM]). În iulie 587 î.H., babilonienii reuşesc să străpungă zidul: regele Sedekias fuge, este prins, i se scot ochii şi este dus în exil ca ultimul rob. Chaldeii năvălesc în Ierusalim, distrug fortificaţiile şi Templul, incendiază oraşul, execută un număr de ostateci şi deportează o parte din populaţie în Babilon; alţi iudei se refugiază în statele vecine.

Pentru cei rămaşi în Iuda babilonienii îl pun ca guvernator pe Gedalia (Godolia). Acesta este însă curând asasinat de partida naţionalistă; Nabucodonosor sancţionează revolta printr-o nouă deportare, în 582 î.H., iar o bună parte din populaţia rămasă se refugiază în Egipt, luându-l acolo şi pe Ieremia.

Spre deosebire de Regatul de Nord, care nu şi-a mai putut reveni după cucerirea asiriană, Iuda a supravieţuit: o bună parte din populaţia rurală a

rămas pe loc, continuându-şi ocupaţiile şi tradiţiile; Babilonul nu a avut o politică de mari deplasări de populaţii pentru a determina pierderea identităţilor etnice, aşa cum avusese Asiria; deportaţii din Babilon au putut trăi în comunităţi compacte, cu preoţii, bătrânii şi profeţii lor, ducând o viaţă aproape normală, uneori chiar prosperă, însă mereu cu nostalgia patriei şi a Templului. Exilul avea să fie o perioadă de reflecţie adâncă asupra cauzelor catastrofei şi asupra posibilităţii de renaştere.

B. Cartea

1. *Atestarea textului*

Din toată Biblia, Cartea lui Ieremia prezintă cele mai mari diferenţe între Septuaginta şi textul masoretic. Textul LXX este cu peste o şeptime (3.097 de cuvinte) mai scurt decât TM – pasaje întregi nu îşi găsesc corespondentul (vezi notele). În plus, ordinea capitolelor diferă semnificativ, întrucât mesajele cu privire la „neamuri" (= celelalte popoare) sunt grupate, în LXX, între 25,14 şi 31,44 (reflectând, probabil, o stare mai veche a originalului), pe când în TM ele se află la sfârşitul cărţii (46–51); de asemenea, succesiunea lor diferă între cele două izvoare (vezi *infra*, tabelul). Există şi nenumărate diferenţe de detaliu, atribuite de exegeţi uneori creativităţii traducătorilor antici, alteori unei diferenţe în *Vorlage* (textul ebraic pe care îl vor fi avut în faţă), alteori, în fine, unei lecturi sau înţelegeri eronate. Pentru înţelegerea relaţiei dintre cele două texte sunt de un real folos şi fragmentele păstrate la Qumran: dintre cele şase manuscrise cu texte din Ieremia, patru reflectă îndeaproape un text care, dezvoltat ulterior, avea să stea la baza celui masoretic, dar alte două – mai ales cel desemnat ca 4Qler[b] [2], datat de unii de la jumătatea secolului al II-lea î.H.[3], de alţii din prima jumătate a secolului I î.H.[4] – sprijină textul ebraic scurt care va fi stat la baza Septuagintei; de altfel, traducerea cărţilor profetice din LXX este plasată între 250 şi 150 î.H.

Pentru a explica această situaţie, teoria cel mai larg acceptată actualmente presupune existenţa în paralel a două variante ebraice: una mai scurtă, păstrată în Egipt, după care se va fi tradus textul grecesc al LXX, şi alta mai lungă, care va fi cunoscut unele remanieri şi adaosuri ulterioare, în

2. Publicat de Janzen, 1973, pp. 181-184, apoi, cu fotografii, de Tov, 1992; 1997.
3. *Cf.* Cross, 1975, p. 308.
4. *Cf.* Duhaime – Legrand, 2010, p. 27.

Babilon, şi care avea să stea la baza TM. Situaţia de la Qumran arată că ele au circulat în paralel.

În privinţa procesului de traducere, cercetătorii au remarcat o serie de diferenţe între prima parte a Cărţii lui Ieremia (1–25) şi a doua parte, unde echivalările sunt mai apropiate de limba Cărţii lui Baruh; s-a presupus chiar existenţa a doi traducători, cu competenţe şi opţiuni diferite[5].

Corespondenţa între ordinea capitolelor în LXX şi în TM

LXX	TM
25,14	49,34a
25,15-19	49,35-39
25,20	49,34b
26	46
27	50
28	51
29	47
30,1-16	49,7-22
30,17-22	49,1-6
30,23-28	49,28-33
30,29-33	49,23-27
31	48
32	25,13b.15-38
33	26
34	27
35	28
36	29
37	30
38	31
39	32
40	33
41	34
42	35
43	36
44	37
45	38

5. *Cf. e.g.* E. Tov, *The Septuagint Translation of Jeremiah and Baruch – A Discussion of an Early Revision of the LXX of Jeremiah 29-52 and Baruch 1,1–3,8*, Missoula, 1976.

46	39
47	40
48	41
49	42
50	43
51,1-30	44,1-30
51,31-35	45,1-5
52	52

2. *Structura Cărții lui Ieremia*

Cartea este în mod vădit alcătuită din elemente diverse, iar forma finală va fi fost închegată ulterior în cercurile de discipoli ai profetului. Produsul asamblării finale nu ține cont de ordinea cronologică; se presupune că au existat mai multe relecturi și adăugiri.

La o privire sincronică asupra cărții, se remarcă trei *nivele de text*:

1. Mesaje ale lui Dumnezeu, marcate ca atare cu expresii specifice („Acestea le spune Domnul", „Așa a spus Domnul", „Cuvântul Domnului"). Au fost puse în scris ulterior rostirii, unele, poate, de către Ieremia însuși, altele dictate secretarului său, Baruh[6] (*cf.* 43[36],4), altele vor fi circulat oral, fiind notate mai târziu. Majoritatea sunt în versuri, dar există și mesaje în proză[7].
2. Pasaje la persoana I, în care profetul I se adresează direct lui Dumnezeu – „Confesiunile" (vezi *infra*).
3. Pasaje biografice, la persoana a III-a, destul de amănunțite pentru a contura o biografie cvasicompletă a profetului, dar orânduite fără a ține seama de succesiunea în timp[8].

6. De evitat confuzia între acest Baruh și autorul, necunoscut, al Cărții lui Baruh, târzie, deuterocanonică, precum și cu autorii celor două apocrife. La fel, nu trebuie confundate așa-numitele „confesiuni" ale profetului cu Cartea Plângerilor, impropriu atribuită uneori lui Ieremia.

7. Primul care a delimitat pasajele în proză, pentru TM, a fost Benjamin Blayney în comentariul său la Ieremia din 1784 – *cf.* Lundbom, p. 64. Pentru diferențierea versuri/proză am urmat traducerile moderne care fac autoritate: NETS, coroborat cu BJ etc.

8. Vezi mai jos reconstituirea unei ordini cronologice.

O posibilă structură a cărții așa cum se prezintă astăzi[9]

I. *Mesaje profetice către Iuda și Israel*: cap. 1–25

Cap. 1–10: Primele cicluri de profeții

- 1: Chemarea. Tema esențială a mesajului.
- 2–6: Sămânța (2,2-3). „Ciclul prostituției" → îndemn la convertire, la interiorizare (4,4). „Ciclul dușmanului".
- 7,1–8,3: Refuzul convertirii (disprețuirea Legii, corupția conducătorilor etc.) duce la pedeapsă.

Cap. 11–20: Implicarea profetului în misiune

- 11–15: discursuri de tip deuteronomist (fidelitatea față de Legământ). Gestul brâului (ruperea Legământului); fidelitatea Domnului față de cel credincios. Profetului i se interzice să mai mijlocească pentru popor.
- 16–20: Profetul confirmat în chemare își vede viața ca un semn. Gestul olarului: eficiența cuvântului lui Dumnezeu.

Cap. 21–24: Judecata care cerne. Se vestește căderea lui Sedekias și distrugerea Ierusalimului. „Cărticica despre casa regală" (21,11 *sq.*) – regii răi: în contrast, Dumnezeu va trimite Păstorul. „Cărticica despre profeți" (23,9 *sq.*). Vedenia celor două coșuri cu smochine (24). Opoziția distrugere/construire: Domnul este cu exilații.

Cap. 25,1-13: Rezumat al mustrărilor la adresa poporului ales.

II. *Mesaje împotriva neamurilor păgâne*: LXX: 25,14–32,38 [25,14-38; 46–51 TM]. Elam, Egipt, Babilon, „Străinii", Idumeea, Amon, Kedar, cetățile siriene (în special Damascul), Moab, toate vor gusta din „cupa mâniei" Domnului. În TM, ordinea populațiilor este diferită; esențial este că mesajele împotriva Babilonului se află la sfârșit, dându-li-se astfel o importanță deosebită: Babilonul, lăsat să se dezlănțuie ca instrument al mâniei Domnului, în final va fi și el pedepsit.

Ieremia, desemnat de la început de Dumnezeu ca „profet pentru neamuri" (1,5), ajunge, în mod implicit, să se intereseze de evenimentele internaționale. Starea actuală a textului este rezultatul unor reelaborări ulterioare: concluzia este pozitivă și universalistă: Dumnezeu vrea mântuirea tuturor popoarelor.

9. Dintre numeroasele împărțiri propuse de comentatori, am ales-o pe cea sintetizată de Auneau, 1985, pp. 170-178, făcând însă modificările cuvenite conform ordinii din LXX.

III. *Destinul cuvântului şi al profetului*: LXX 33–51 [26–45 TM]

Cap. 33-43 [26–36 TM] (grup delimitat de incluziune): Eficacitatea Cuvântului şi fidelitatea profetului. Cuvântul este: 1) falsificat de profeţii mincinoşi, 2) respins de autorităţi, 3) neîmplinit în faptele poporului. Profetul adevărat, purtătorul autentic al cuvântului, este neînţeles şi prigonit.

- 33–36 [26–29]: discursul în Templu duce la condamnarea profetului. Acţiuni simbolice şi vedenii. Salvarea promisă exilaţilor: cele două coşuri, scrisoarea către exilaţi.
- 37–40 [30–33]: „Cartea mângâierii" (mai ales 37–38 [30–31]): ar putea avea la bază mesaje mai vechi adresate Regatului de Nord, extinse apoi la adevărata semnificaţie. 39–40 [32–33] constituie un adaos: gestul profetic al cumpărării ogorului, semn de speranţă. (Pasajul 33,14-26 TM nu apare în LXX: ar putea fi un adaos ulterior.)
- 41–43 [34–36]: contrastul dintre neascultarea iudeilor faţă de Lege (în privinţa eliberării sclavilor) şi fidelitatea rechabiţilor. Reacţia regelui Ioakim la citirea sulului profetic: gest de refuz definitiv al cuvântului divin, în faptă, nu doar în vorbe, din partea regelui, care reprezintă poporul.

Cap. 44,1–51,1-30 [37–44 TM]: Pătimirea profetului (anunţată încă din cap. 43[36]).

- 44–46 [37–39]: îndemnând la supunerea faţă de Babilon, Ieremia este acuzat de înaltă trădare şi aruncat într-o groapă. Este salvat de un păgân.
- 47,1–51,30 [40–44]: căderea Ierusalimului. Profetul este silit de refugiaţi să meargă cu ei în Egipt. Învăţături pentru iudeii refugiaţi în Egipt. Tema *rămăşiţei* de la care va porni refacerea.

Cap. 51, 31-35 [45 TM]: cuvântul de speranţă către Baruh.

IV. *Adaos istoric*: cap. 52

3. *Istoricul redactării*

Dezordinea vădită a textului se explică printr-o lungă istorie redacţională, ale cărei prime faze sunt, de altfel, atestate în interiorul textului.

O punere în scris iniţială a mesajelor este poruncită de Dumnezeu şi realizată de profet, care îi dictează lui Baruh o carte pe care regele Ioakim o distruge (43[36]).

Profetul îi încredinţează lui Baruh misiunea de a reface sulul cărţii; această a doua redactare conţine mai mult material decât prima (43[36],32). Se presupune că 1–25 reprezintă varianta refăcută.

Cel puţin capitolele la persoana a III-a reprezintă o lucrare a discipolilor de punere în scris şi de asamblare.

Exegeza din secolul al XIX-lea, focalizată asupra „criticii surselor", a emis teoria celor trei surse, a cărei formulare clasică apare în lucrările lui S. Mowinkel[10]: o sursă A, cuprinzând mai cu seamă textele poetice din primele capitole, ar păstra *ipsissima verba* ale profetului; o sursă B ar fi constituită de proza biografică scrisă de un „admirator" al profetului, identificat apoi cu Baruh; iar sursa C ar fi reprezentată de adaosurile în proză ale unor editori „deuteronomişti"[11].

Adaosurile „deuteronomice" ar fi: finalul istoric, care, sugerând diferenţa de soartă între Iechonias şi Sedekias, confirmă spusele profetului autentic şi oferă o notă de speranţă pentru viitor; acumularea detaliilor biografice menite a-l prezenta pe Ieremia ca *profetul desăvârşit*, „profetul asemenea lui Moise" (Deut. 18,15.18-19), ultimul trimis spre a avertiza înainte de catastrofă, care asemenea lui Moise proclamă Legea, mijloceşte pentru popor, este prigonit şi respins, dar îşi păstrează fidelitatea faţă de Cuvânt; insistenţa asupra *chemării la convertire* (în contrast cu pasajele în care pedeapsa apare ca inevitabilă); explicarea dezastrelor sub formă de întrebări şi răspunsuri (5,19; 9,12-14; 16,10-13; 22,8-9); criteriile de deosebire între adevăraţii şi falşii profeţi (*cf.* Deut. 18,20-22)[12].

S-a vorbit şi despre o ediţie postexilică, alta premasoretică etc.

Spre deosebire de tendinţele de a fragmenta redactarea şi de a împinge finalul ei până într-o epocă târzie, astăzi se constată o mai mare încredere în autenticitatea ieremiană a mesajelor, inclusiv a celor care au elemente comune cu Deuteronomul. După cuvintele lui Roland de Vaux, „en fait leur style est celui de la prose judéenne du VIIe et du début du VIe siècles av. J.C., leur théologie est celle du courant religieux auquel appartiennent aussi bien Jérémie que le Deutéronome. Ils sont l'écho authentique de la prédication de Jérémie, recueillie par ses auditeurs"[13]. Se caută, de asemenea, un fir conducător care să explice, cel puţin în linii mari, forma actuală a textului. Este semnificativă, de pildă, apariţia recentă a unui volum, care

10. *Zur Komposition des Buches Jeremia*, Jacob Dybwad, Oslo, 1914; *Prophecy and Tradition*, Jacob Dybwad, Oslo, 1946.
11. *Cf. e.g.* Lundbom, pp. 63-65.
12. *Cf. e.g.* Auneau, 1985, pp. 182-186.
13. BJ, „Introduction aux prophètes: Jérémie", p. 1080.

adună studii ale unor importanți cercetători, intitulat *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*[14].

C. Tematica

1. *Persoana și viața profetului*

Spre deosebire de cărțile profetice anterioare, mulțimea detaliilor despre viața celui ales de Dumnezeu să-I transmită mesajul îngăduie schițarea unei adevărate biografii, chiar dacă cronologia faptelor se reconstituie uneori destul de greu, având în vedere structura cărții (1; 19,1–20,6; 33[26]; 43[36]; 51,31-35[45]; 35–36 [28–29]; 28[51],59-64; 41[34],8-22; 44–51 [37–44])[15]. Ceea ce trăiește mesagerul apare la fel de important ca și mesajul său, după expresia unui specialist în profetismul biblic, „persoana, în aceeași măsură ca și cuvântul, constituie mesajul"[16].

a) Viața lui Ieremia întruchipează modelul „dreptului prigonit". Este profetică până în amănuntele ei. El însuși a fost văzut ulterior ca o prefigurare mesianică: prigonit de cei cărora le vestește cuvântul lui Dumnezeu, urmărit de autorități, care îl consultă totuși în secret, „miel dus la junghiere", dar și „zid de aramă", neînvins de frică (1,18-19).

Știm că Ieremia făcea parte dintr-o familie de preoți din Anathoth, mică localitate la trei kilometri nord de Ierusalim. Lucrul nu este lipsit de importanță: preoțimea din afara Ierusalimului avea să fie privită cu suspiciune de către regele reformator Iosia și, la rându-i, ea avea să manifeste o anume reticență față de concentrarea cultului în Templul din Ierusalim. Aici își poate avea rădăcina deosebirea majoră de accent între atitudinea lui Iezechiel, pentru care lumea mântuită a viitorului are în centrul său Templul, și privirea critică a lui Ieremia față de fetișizarea Templului de către contemporanii săi (cap. 7 și 33 [26 TM]); luciditatea lui spirituală este însă motivul principal al acestei atitudini. De altfel, multe acțiuni ale profetului se desfășoară la Templu: mesajul care explică gestul sfărâmării vasului de lut este repetat în curtea Templului (19,14), tot acolo au loc înfruntările cu Pașhur și

14. Ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004 – vezi diverse articole menționate în Bibliografie.
15. *Cf.* BJ, „Introduction aux prophètes: Jérémie", p. 1079.
16. *Cf.* Blenkinsopp, 1993, p. 206.

Anania (20; 28,1.5) și este rostit avertismentul despre încrederea amăgitoare în simpla existență a Templului (33[26],2-7), avertisment care va provoca incriminarea lui Ieremia (33[26],8 și urm.); la Templu se plasează și încercarea simbolică de a oferi vin rechabiților (42[35]), iar la poarta nouă a Templului avea să citească Baruh sulul profețiilor (43[36],10)[17].

Chemarea la misiunea profetică a avut loc „în anul al treisprezecelea al domniei lui [Iosia]", deci în anul 627 î.H., iar modul în care se manifestă cele două personaje – Dumnezeu și omul – este semnificativ: la cuvântul divin care-i descoperă planul Său veșnic cu privire la această misiune (ales de Dumnezeu înainte de a se fi zămislit: 1,5), Ieremia se sperie: „Sunt prea tânăr!" (1,6). Toată viața va trăi această sfâșiere interioară: sensibil, iubitor de pace, având nevoie de afecțiune, este trimis să „nimicească și să năruie", să vestească nenorociri, să ajungă „om de ceartă" și „de vrajbă" (15,10). Indicarea misiunii în imagini simple („migdalul", „cazanul") reflectă simplitatea, intimitatea relației sale cu Dumnezeu (diferit de teofania măreață din Is. 6). Toată viața va fi pus să-și ilustreze mesajul, axat pe transmiterea cuvântului, nu doar prin relatarea unor viziuni și prin gesturi simbolice, ci prin implicare totală (16,1-9): Dumnezeu îi interzice să se căsătorească și să aibă copii (= nu mai e timp!), să participe la petreceri (= nu e vreme de veselie: vine urgia!), să prezinte condoleanțe când moare cineva (= în curând oamenii vor pieri neplânși și neîngropați).

S-a pus problema: dacă Ieremia și-a început activitatea profetică în timpul regelui Iosia, cum de nu amintește nimic explicit despre reforma acestuia[18] și nici măcar despre o relație directă cu el? Totuși, când intră în scenă în primul an al domniei lui Ioiakim, prezicând distrugerea Templului, profetul pare destul de bine cunoscut în cercurile înalte din Ierusalim (33[26]). Există numeroase încercări de răspuns: de pildă, că ar fi existat un interval între momentul chemării și începutul activității profetice (609 î.H.), cu atât mai mult cu cât primele oracole privesc o situație religioasă foarte rea[19], mai potrivită cu cea din timpul lui Ioakim, când renasc cultele sincretice, mai cu seamă cultul Așerei.

Este însă posibil[20] ca o parte din mesajele conținute în capitolele 2–6 să fie anterioare reformei (627-622 î.H.). E vorba de mesajele „de mustrare":

17. *Cf.* Blenkinsopp, 1993, p. 198, nota 72.
18. Începând cu F. Horst, „Die Anfänge des Propheten Jeremia", *ZAW*, 41, 1923, pp. 94-153.
19. J.P. Hyatt, „The Beginning of Jeremia's Call", *ZAW* 78, 1966, pp. 204-214.
20. *Cf.* Briend, 1982, *passim*.

grozăvia păcatului apostaziei, călcarea fidelității asimilată cu desfrânarea, pentru că este o trădare a iubirii lui Dumnezeu (*cf.* Osea), lucru nemaiîntâlnit nici măcar la păgâni; poporul s-a depărtat de izvorul de apă vie; el este vița-de-vie îngrijită care a produs numai aguridă (*cf.* Is. 6); alergarea la idoli este asemănată cu năvala unei măgărițe sălbatice în călduri (2,24 TM)! De aceea va veni pedeapsa: invazia din nord (6,22-26); imaginea se lărgește la dimensiunile unui cataclism universal – „ziua Domnului" (4,19-31).

În 609 î.H. are loc conflictul din Templu (cap. 7; 33[26]): când profetul protestează împotriva fetișizării Templului este arestat, i se aduc acuzații politice, cât pe ce să fie ucis. Este salvat de bătrânii poporului care amintesc precedentele altor profeți care, deși au vestit nenorociri, au fost ascultați, nu uciși. Este ocrotit de reprezentantul unei importante familii de demnitari, dar i se interzice accesul în Templu (43[36],5).

În timpul reformei lui Iosia s-ar putea plasa chemarea de întoarcere la Dumnezeu adresată poporului (3,12-13.21-25; 4,1-4), insistența asupra „religiei inimii", asupra convertirii lăuntrice. Tot de atunci ar putea data, după unii, o primă redactare a mesajelor de speranță: aluziile la Regatul de Nord concordă cu încercările acestui rege de a realiza o unificare (38[31]). Profetul vede însă că reforma nu depășește nivelul administrativ; de aceea rămâne rezervat. Iar dezamăgirea generală pricinuită de moartea regelui duce la recăderea în vechile păcate.

O primă punere în scris a profețiilor este plasată în anul 605 î.H. (43[36]): „secretarul" lui Ieremia, Baruh, le scrie sub dictare, pe un sul, pe care profetul îl trimite să fie citit la ieșirea din Templu. Sulul este apoi luat de către demnitari și dus regelui Ioakim. Baruh și Ieremia se ascund. Regele arde sulul pe măsură ce îl citește și pune să fie arestați cei doi profeți; dar nu sunt găsiți!

După deportarea din 597 î.H., Ieremia are de luptat cu manipularea pe care „profeții mincinoși" o exercitau asupra poporului (cap. 34–35 [27–28] – în 594 î.H.). El le adresează și exilaților o scrisoare (cap. 36[29]), prin care îi sfătuiește să-și chiverniséască viața în Babilon, pentru că exilul va fi lung. Sunt, poate, anii cei mai dificili din viața profetului. Accentul mesajelor se schimbă: pedeapsa lui Dumnezeu pentru încăpățânarea în rău a poporului este inconturnabilă; orice mijlocire a devenit inutilă (*e.g.* 14,11-12); unica soluție de supraviețuire este supunerea față de babilonieni.

Cu regele Sedekias relațiile vor fi ambigue: acesta îi cere uneori sfatul (44[37],3-10.16-21; 45[38],14-28), dar se lasă influențat în rău de anturaj. Zadarnic îi adresează profetul avertismente și mustrări (cap. 39–43 [32–35] –

anii 588-587 î.H.). Când reprezentanții coaliției antibabiloniene se întâlnesc la Ierusalim, Ieremia îi înfruntă, purtând în mod simbolic un jug și funii, subliniind astfel că speranțele sunt amăgitoare (*cf.* cap. 34 LXX [27 TM]), ceea ce provoacă altercația cu profetul mincinos Anania. Acesta susținea că peste doi ani exilații se vor întoarce în frunte cu regele Iechonias (35 LXX [28 TM]; 28 LXX [51 TM]).

Pentru că îndeamnă mereu la supunere față de Babilon, Ieremia este acuzat de înaltă trădare și întemnițat. Viața îi este salvată de intervenția unui străin, „etiopianul" Ebed-Melech („Abdemelech" în LXX).

Când cuceresc definitiv Ierusalimul, chaldeii se poartă bine cu profetul și îl lasă să aleagă: dacă vrea să plece în Babilon se va bucura de cinste, dar este liber și să rămână în țară. Ieremia alege să rămână și este încredințat noului guvernator Godolia, care făcea parte din familia lui Saphan, cel care îl ocrotise întotdeauna (47[40],2-6).

Deși le-a spus necontenit iudeilor să nu se bazeze pe ajutorul egiptean, ajunge să fie târât în Egipt de partizanii unei alianțe antibabiloniene: predică diasporei, fără succes, împotriva idolatriei (cap. 44–51 [37–44]). Moare probabil într-una din coloniile evreiești din Delta Nilului.

b) Gesturile profetice. Prezente și în viața altor profeți (Osea, Isaia), la Ieremia ele capătă o pondere și o relevanță deosebite, care se vor continua și la Iezechiel. Sunt gesturi uneori firești, mai des ieșite din comun, împlinite de profet la porunca lui Dumnezeu (sau chiar gesturi ale altor personaje, ori realități aparent banale, observate și comentate de profet). Menirea lor este nu numai de a atrage atenția, printr-un fel de punere în scenă, asupra mesajului, ci și de a sublinia mesajul respectiv în acord cu mentalitatea antică potrivit căreia realizarea gestului face irevocabil cuvântul. Uneori gestul implică întreaga viață a profetului, care devine semn pentru contemporani: trăirea condiționează eficacitatea cuvântului (*e.g.* căsătoria lui Osea cu o desfrânată, refuzul lui Ieremia de a se căsători și de a avea copii). Se poate vorbi și de un refuz în a distinge „sacrul" și „profanul", o sferă a lui Dumnezeu și o sferă a cotidianului, rezultând astfel o privire transfiguratoare asupra realității, totul raportându-se la Dumnezeu (*cf.*, în același sens, finalul Cărții lui Zaharia, 14,20-21: „În ziua aceea ceea ce [este] pe căpăstrul calului va fi sfințit Domnului Atotputernic, iar căldările din casa Domnului vor fi precum cupele dinaintea altarului. Și fiece căldare din Ierusalim și din Iuda va fi sfințită Domnului Atotputernic").

Prezentarea gestului profetic urmează, de obicei, un scenariu oarecum stabil: porunca divină adresată profetului să împlinească o acțiune sau să

privească un fapt de viață (concret sau în vedenie); răspunsul profetului; explicarea semnificației, oferită de Dumnezeu; porunca de a transmite contemporanilor mesajul.

Pasajele mai relevante în acest sens sunt:

13,1-11 Brâul de in. Domnul era legat de acest popor așa cum un om își leagă cingătoarea; poporul însă L-a respins: cum a putrezit brâul, așa va pieri trufia lui Iuda.

16,1-9 Interdicția de a se căsători și de a participa la evenimentele obișnuite ale vieții sociale transformă viața profetului într-un semn. Se vede și efortul redacțional de a-l prezenta pe Ieremia ca modelul dreptului prigonit pentru că rămâne fidel lui Dumnezeu.

18 Olarul care a greșit oala o strică și face alta: oamenii sunt în mâna Domnului „ca lutul în mâna olarului"; apel la convertire pentru a evita nenorocirea iminentă.

19,1-15 Oala sfărâmată la poarta cetății, în fața demnitarilor: cultul baalilor, jertfirea copiilor și alte nelegiuiri vor atrage catastrofa.

24 Cele două coșuri cu smochine (după prima invazie, poate în 593 î.H.): îndemnul de a nu se opune Babilonului și de a se lăsa duși în exil; alianța cu Egiptul este zadarnică.

28[51],59-64 Mesajul legat de o piatră și aruncat în Eufrat: tot așa se va cufunda Babilonul și nu se va mai ridica.

32[25,15-38] Cupa cu vin: toți se vor îmbăta cu de-a sila de vinul mâniei Domnului.

34–35 [27–28] Jugul și frânghiile de trimis regilor din Edom, Moab, Amon, Tyr, Sidon (coaliția antibabiloniană organizată de faraonul Psammetichos al II-lea).

39[32] Cumpărarea terenului (597? î.H.): semn de speranță. Ieremia îngroapă actele în pământ, într-un vas: Dumnezeu îi va readuce cândva pe exilați; „se vor mai cumpăra case în pământul acesta".

50[43],8-13 Pietrele de la palatul faraonului: peste ele își va așeza tronul regele Babilonului.

c) „Confesiunile" lui Ieremia[21] – pasaje adresate lui Dumnezeu, în care profetul își exprimă, cu sinceritate și vehemență, zbuciumul sufletesc, constituie

21. *Cf. e.g.* G. von Rad, „Die Konfessionen Jeremias", *Evangelische Theologie* 3, 1936, pp. 265-270; J. Bright, „Jeremia's Complaints: Liturgy or Expressions of Personal Distress?", în J.I. Durham, J.R. Porter (eds.), *Proclamation and Presence*, SCM Press, Londra, 1970, pp. 189-214; R.P. Carroll, *From Chaos to Covenant: Uses of Prophecy in the Book of Jeremia*, SCM Press, Londra, 1981, pp. 107-135; Blenkinsopp, 1993, pp. 187-188.

un fapt semnificativ de viață, unic în literatura profetică. Ele au stârnit multe discuții între exegeți: sunt realmente biografice? reprezintă un singur moment sau mai multe? S-a lansat și ipoteza, greu de susținut, a unei origini liturgice a lor: Ieremia le-ar fi rostit în Templu, ca reprezentant al poporului. Cel mai probabil însă ele reflectă suferința adâncă a profetului confruntat cu dificultatea misiunii și în același timp manifestă relația lui de familiaritate cu Dumnezeu:

11,18-23; 12,1-7: „Am văzut făptuirile lor... ca un miel nevinovat dus la jertfire, nu am știut...". Dușmanii vor să-l omoare: „să-i punem lemn otrăvit în mâncare". Apel la răzbunarea lui Dumnezeu (trebuie încadrat în mentalitatea vremii, încă nu se pune problema iertării dușmanilor! Este deja un progres: dușmanii profetului sunt de fapt dușmanii lui Dumnezeu, răzbunarea este instaurarea dreptății. În plus, imprecațiile sunt în mare măsură imagini poetice tributare unei tradiții, ca și imaginile războinice, de pildă). Problema fericirii celor răi și a suferinței celor buni este pusă aici pentru prima oară. Răspunsul lui Dumnezeu: „dacă acum te plângi, ce vei face în suferințe mai mari?" nu dezleagă misterul (*cf.* și Iov).

15,10.15-20: „Vai mie, mamă! Drept ce m-ai născut? Om care se ceartă și e în răspăr cu țara întreagă!"; „Doamne... cunoaște că pentru Tine am primit ocară... Îmi va fi cuvântul Tău spre veselie..., căci s-a chemat numele Tău asupra mea... N-am șezut în adunarea lor când își băteau joc" (limbaj analog în Psalmi). „Ai ajuns ca un râu înșelător pentru mine" (15,18 TM): profetul a ajuns să se îndoiască de propria-i chemare.

17,14-18: Dușmanii îi reproșează: „Unde este cuvântul Domnului? Să vină!"; „Vindecă-mă, Doamne, și voi fi vindecat...": înțelegerea imposibilității omului de a se salva singur (la fel, în 38[31],18: „Întoarce-mă și mă voi întoarce").

18,18-23: Un atentat contra lui Ieremia: „Dușmanii îmi înapoiază rău pentru bine: eu am mijlocit pentru ei!".

20,7-13.14-18: „M-ai ademenit, Doamne, și m-am lăsat ademenit"; „Ai biruit... Trebuie să strig: «Trădare! Nenorocire!»"; „Am zis: nu voi mai grăi nicicând în numele Lui; dar s-a făcut ca un foc ce arde cu văpaie în oasele mele": lupta cu Dumnezeu, biruința înfrângerii; îndemnul irezistibil al

chemării (*cf.* şi Am. 3,3-8), fără a anula libertatea omului. Convingerea că Domnul este cu el şi îl va răzbuna, căci Domnul îl izbăveşte pe cel sărman.

Deprimarea îl face să blesteme ziua în care s-a născut (*cf.* şi Iov 3). Trecerea de la plângere la încredere şi iarăşi la deprimare este extrem de realistă psihologic şi încurajatoare pentru omul din toate timpurile: Dumnezeu Îşi poate împlini planul şi cu instrumente fragile, dacă acestea au bunăvoinţă.

Acestui zbucium Dumnezeu îi răspunde cu singura realitate solidă, asigurarea prezenţei Sale: „Eu sunt cu tine: te voi face cetate întărită... zid de aramă..." (1,17-18). (*Cf.* şi Is. 55: cuvântul lui Dumnezeu împlineşte ceea ce semnifică.)

2. *Mesajul*

a) Dumnezeul lui Ieremia. Ieremia proclamă cu tărie *unicitatea* lui Dumnezeu, în opoziţie cu neantul idolilor; ca să se facă mai bine înţeles de contemporani, exprimă non-existenţa acestora din urmă prin reducerea la materialul din care sunt făcuţi (2,27; 3,9; 10,1-5.8-9.11.14-15). În schimb, Dumnezeul lui Israel este *Cel viu* (*e.g.* 2,13; 17,7-8.13), este *Stăpânul creaţiei* (*e.g.* 5,22.24; 10,10.12-13), *Stăpânul istoriei* (*e.g.* 18,7-10; 34[27],5-6), Cel care *ştie* (*e.g.* 1,5; 12,3; 15,15; 18,23; 36[29],11), care *vede* toate (*e.g.* 7,11; 12,3; 16,17; 23,24), care *înfăptuieşte* (*e.g.* 1,17-19; 9,24-25; 16,9; 18,5 şi urm.). „Eu sunt «Dumnezeu-de-aproape» – spune Domnul – şi nu «Dumnezeu--de-departe»."

Ieremia percepe cu deosebită acuitate *iubirea* lui Dumnezeu, în linia profetului Osea şi în consonanţă cu Deuteronomul (7,6-9 etc.). Acesta îi spune poporului: „Cu iubire veşnică te-am iubit, de aceea te-am atras spre îndurare" (38[31],3). Legământul este rodul iniţiativei iubirii divine, la fel şi iertarea. Această iubire este înfăţişată în metafore antropomorfice: iubirea tatălui faţă de copil (38[31],9.20); a mirelui faţă de mireasă (2,2 etc.). Există o pedagogie a iubirii: încercările nesfârşite de a convinge poporul să se întoarcă, dar constatând, ca într-un refren: „dar voi nu Mi-aţi dat ascultare" (13,11; 33[26],5; 39[32],33). Este un fel de exasperare a iubirii respinse: „am obosit să-Mi pară rău pentru ei" (15,5 TM); „nu mai mijloci pentru ei!" (7,16; 11,14; 14,11); „şi dacă m-ar ruga Moise şi Samuel, nu i-aş asculta" (15,1).

Tot din iubire izvorăşte tema *mângâierii*: „Întru plânset au ieşit şi întru mângâiere îi voi aduce înapoi" (38[31],9); „Mă veţi căuta şi Mă voi lăsa găsit" (36[29],13).

Cuvântul lui Dumnezeu constituie o temă fundamentală a cărţii: transmiterea lui este toată viaţa profetului, este îmbucurător, dar şi apăsător, devastator (15,16; 20,7; 23,9), ca un foc (23,29; 20,9). Dumnezeu veghează asupra cuvântului Său pentru a-l împlini (1,9.12; 5,14). Uneori întârzie să-l rostească (49[42],7). Profetul este „omul cuvântului", acesta îl constituie ca atare: în scena chemării, esenţialul este exprimat de Dumnezeu în cuvinte, iar vedenia care urmează rezumă mai degrabă mesajul (spre deosebire de Is. 6 şi Iez. 1–3, unde elementul vizual primează). Cuvântul divin este creator al istoriei, el nimiceşte şi restaurează. Are o natură dinamică, se adresează profetului iarăşi şi iarăşi, în noutatea şi libertatea sa[22]. Profetul exprimă cuvânt vorbit, cuvânt scris, cuvânt în acţiune.

b) Mustrările pentru păcate ocupă cea mai mare parte a cărţii (sunt prezente mai ales în cap. 1–25), iar chemarea la convertire se caracterizează printr-o vehemenţă deosebită, întrucât catastrofa este iminentă.

Într-o primă perioadă, profetul pare a mai spera într-o convertire (2,28; 3,21-23; 4,1-2; 6,20; 7; 8,4). Totuşi, în curând predomină presimţirea că nu-l vor asculta (6,10.27-30); se vorbeşte chiar, în cazul lui Ieremia, despre un „pesimism antropologic"[23]: răul se află adânc în inima omului, neascultarea este veche, acum e vorba despre o acutizare a ei (8,7; 5,21-25; 13,23). De aceea, pedeapsa divină nu mai poate întârzia (9,4; 12,7; 5,15; 13,25; 15,5-6); în realitate, ea constă în faptul că Dumnezeu îi lasă pe cei răzvrătiţi să tragă consecinţele propriei purtări: „iată, Eu aduc peste poporul acesta rele, rodul abaterii lor" (6,19).

Păcatele care apar mai frecvent în mustrări sunt: idolatria, adulterul, călcarea sabatului, nedreptatea socială, nepăsarea şi venalitatea mai-marilor poporului, impostura profeţilor care spun poporului ceea ce vrea el să audă, încrederea exclusivă în alianţele cu marile puteri vecine şi practicarea unui cult pur exterior, fără participare existenţială – toate acestea înseamnă, în profunzime, necunoaşterea lui Dumnezeu şi ruperea Legământului cu El.

c) Speranţa lui Israel. Noul Legământ. Totuşi, ultimul cuvânt al mesajului profetic este făgăduinţa că până la urmă Dumnezeu va interveni şi va aduce salvarea: ea poate fi individuală (3,14-18; 46[39],15-18), dar mai ales

22. *Cf.* Dubbink, 2004, p. 27.
23. *Cf.* Auneau, p. 202 (trimiterile la pagină se referă la traducerea italiană, ed. Borla, 1987).

se referă la categorii întregi, de exemplu la cei duşi în exil: după 597 î.H. cei rămaşi în Iudeea cred că exilaţii suferă pentru că sunt vinovaţi, iar ei sunt „cei buni". Răspunsul este paradoxal: exilaţii sunt cei iubiţi (24)! Există scăpare şi pentru cei rămaşi (39[32],15; 40[33],1-18). Dar nu în Egipt!

Esenţialmente însă mântuirea este universală: ea constă, la un prim nivel, în aducerea înapoi a celor risipiţi (16,14-15), în restaurarea Ierusalimului şi a întregului popor (23,5-8), ba chiar, la final, în convertirea neamurilor păgâne. Mai importantă însă este transformarea lăuntrică pe care Domnul o va realiza în fiecare om (38[31],31-34).

Apogeul mesajului de mântuire este atins în pasajul numit de exegeţi „Cartea mângâierii" (37–40 [30–33]). Poporul este ca un om rănit, iar Dumnezeu intervine spre a-l vindeca (37[30],12-17). Va fi refacerea experienţei originare, ca o cununie pe munţii Samariei (38[31],3-6)[24]. În acelaşi sens de unificare în viitor a poporului lui Israel este aluzia la Rachela – mama triburilor Iosif şi Beniamin (38[31],15-17). Dumnezeu *va face ceva nou* (38[31],22): este ca o nouă creaţie. În sfârşit, vestirea unui nou Legământ „pentru casa lui Israel şi casa lui Iuda" (în 40[33] reluat doar cu „Israel", pentru că a fost deja explicitată folosirea termenului în sensul originar, nu în cel politic): poporul, prin încăpăţânarea sa în răzvrătire, a rupt Legământul dintâi, dar Dumnezeu nu-Şi ia cuvântul înapoi.

Noul Legământ va fi lăuntric, scris în inima omului, care primeşte o capacitate nouă: posibilitatea de a-L cunoaşte şi sluji pe Dumnezeu cu fidelitate (alte locuri: 2,8; 4,22; 5,4-5; 9,2.5.23.24; 22,16; 24,7: *cf.* Os. 2,20; 4,1.6), după ce mai întâi primeşte vindecarea prin *iertarea păcatelor*. Din punctul de vedere al omului, căinţa precedă iertarea şi o provoacă (33[26],3; 43[36],3), iar Noul Legământ este semn că păcatul a fost iertat (*e.g.* 27[50],20); în realitate însă *iertarea lui Dumnezeu precedă tot*; întrucât omul este incapabil să facă primul pas, prima este intervenţia lui Dumnezeu: „Iată, Eu îi aduc alinare şi vindecare şi le voi arăta să asculte şi o voi tămădui şi voi face pentru ei pace şi credinţă; şi voi întoarce pe cei surghiuniţi ai lui Iuda şi pe cei surghiuniţi ai lui Israel şi-i voi zidi ca mai înainte; îi voi curăţi de toate strâmbătăţile lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi nu-Mi voi mai aduce aminte de păcatele lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi s-au abătut de la Mine. Şi va fi spre bucurie şi spre laudă şi spre mărire pentru tot poporul pământului, când vor auzi despre toate cele bune pe care le voi face Eu şi se

24. *Cf.* Briend, 1982, p. 44.

vor teme şi se vor amărî pentru toate cele bune şi pentru toată pacea pe care o voi aduce asupra lor" (40[33],6-9).

Legată de aceasta este afirmarea responsabilităţii personale: fiecare va fi pedepsit sau răsplătit după faptele proprii: „În zilele acelea nu vor mai spune: «Părinţii au mâncat aguridă şi copiilor li s-au strepezit dinţii», ci fiecare va muri pentru păcatul său: cui a mâncat aguridă, aceluia i se vor strepezi dinţii" (38[31],29-30). Ambele teme vor fi continuate de Iezechiel.

Formula Legământului arată apartenenţa reciprocă: „Eu voi fi Dumnezeul lor, iar ei vor fi poporul Meu" (38[31],31-34).

d) Nădejdea întoarcerii este mai complexă la Ieremia. Nu va fi curând (vezi controversa cu profeţii mincinoşi, al căror mesaj manifestă un optimism facil). De aceea, după prima deportare, profetul îi îndeamnă pe concetăţeni să se supună cuceritorului, îi încurajează pe cei din exil să se instaleze (36[29]). Dumnezeu va realiza întoarcerea (37[30],3). Cum făgăduinţa divină (38[31],10-14) este mai largă şi mai radicală decât realizarea modestă din 538 î.H., ea avea să trezească aşteptarea unei realizări plenare.

Accente privind componentele viitoarei restaurări: refacerea Ierusalimului (39[32]); viaţa va reveni la normal („se vor mai cumpăra ogoare şi case şi vii în ţara aceasta" – 39[32],15); cu cei întorşi Dumnezeu va încheia un Legământ veşnic (39[32],40); sunt date chiar şi dimensiunile teritoriului pe care îl vor ocupa cei ce se vor întoarce (39[32],44).

În Ierusalimul restaurat profetul întrevede deja asocierea între dinastia davidică şi preoţia levitică (40[33]) – *cf.* şi Iez. 45,1-8; Zah. 4,1-14; 6,13.

e) Chipul personajului prin care Dumnezeu Îşi va împlini făgăduinţa de restaurare dobândeşte la Ieremia trăsături noi (23,5-6; *cf.* şi 33,15-18 TM): „Voi ridica lui David *Odraslă dreaptă*"; el va ajunge rege, va domni cu înţelepciune şi dreptate. Apare caracterizat ca *Păstorul* poporului (*cf.* şi Iezechiel): el va reprezenta dreptatea lui Dumnezeu şi turma va fi fără teamă.

Chiar dacă împrejurările dramatice în care se desfăşoară misiunea lui Ieremia pun în lumină mai ales soarta poporului israelit, apar totuşi accente universaliste: mesajele privind neamurile păgâne conţin, în mod neaşteptat, şi făgăduinţe de izbăvire finală (*e.g.* 25,19 [49,39 TM]). Se vorbeşte de convertirea „neamurilor" (16,19-21). „Poporul ales" apare ca o noţiune spirituală, depăşind etnicul: popoarele vecine vor fi pedepsite pentru că s-au atins de Israel; la urmă însă Dumnezeu le va aduce la Sine: dacă vor învăţa să-L cunoască, vor face parte din poporul ales (12,14-16).

3. *Încadrarea în tradiție. Elemente inovatoare*

În mod firesc, se observă la Ieremia continuarea unor tradiții: mai ales în prima parte (*e.g.* 2,2-9.21; 8,13), unele considerate specifice celor din Nord – figura lui Moise, Exodul, peregrinarea prin pustiu; se recunosc în special accente din „cântarea lui Moise" (Deut. 32): bunăvoința gratuită a lui Dumnezeu față de Israel, ingratitudinea poporului, care se corupe în urma sedentarizării și contactului cu populațiile păgâne; aceasta atrage în final pedeapsa lui Dumnezeu, care însă nu este totală – cu o *rămășiță* El reîncepe lucrarea de mântuire; drumul prin pustiu este văzut ca o perioadă idilică, în care poporul era „mireasa Domnului", „pârga neamurilor"; binefacerile Legământului sunt condiționate de respectarea cerințelor lui; încăpățânându-se în păcat, poporul poate rupe Legământul (2,20; 5,5; 7,5-10; 31,31-34; 32,37-41).

În linia profetică, Ieremia este apropiat mai cu seamă de Osea[25]: Legământul văzut ca o legătură de familie (conjugală sau între tată și fiu); rădăcina păcatului stă în necunoașterea lui Dumnezeu; ruperea Legământului este asimilată cu adulterul sau prostituția; Dumnezeu este adânc compătimitor, suferă pentru că trebuie să pedepsească și dorința Lui cea mai mare este ca fiul rătăcit să se întoarcă acasă (38[31],16-20; *cf.* Os. 11,8-9; 14,2-8).

Nu lipsesc nici tradițiile iudaice privitoare la făgăduința făcută lui Avraam – în urmașii lui se vor binecuvânta toate neamurile –, la legământul cu David: în viitor Dumnezeu îi va ridica „odraslă dreaptă" sau la căința ce constituie o condiție pentru mântuire[26].

Se constată, de asemenea, o evidentă înrudire cu unii psalmi și cu Iov; pe lângă acestea, „confesiunea" schițează parcă figura Slujitorului care suferă din a doua parte a Cărții lui Isaia.

Se remarcă totodată o serie de trăsături înnoitoare, care situează mesajul lui Ieremia la un punct de cotitură. Acestea vor avea o mare influență asupra scrierilor viitoare, mai ales asupra lui Iezechiel și a celei de-a doua părți din Cartea lui Isaia.

S-au constatat o serie de diferențe literare: începând cu Ieremia, formele tradiționale ale discursului se dizolvă în texte mai lungi și mai puțin structurate; cu o mai mare insistență asupra elementului biografic[27].

25. *Cf.* și Blenkinsopp, 1993, p. 197.
26. *Cf. e.g.* Lundbom, pp. 141-143.
27. G. von Rad, *Old Testament Theology* II, 274-277; *The Message of the Prophets*, 162, 167.

Astfel se manifestă o lărgire a concepției asupra funcției profetice, care presupune o implicare a întregii vieți: insistența asupra rugăciunii, a suferinței (identificată cu cea a lui Dumnezeu), a interiorității: se vorbește despre „religia inimii" (*cf.* și Iez. 11,16-20).

Frecvența gesturilor simbolice face misiunea profetului adesea inconfortabilă.

Este vădită aprofundarea monoteismului, insistența asupra neantului idolilor.

În textele lui Ieremia apare pentru prima dată insistența asupra responsabilității individuale (38[31],29-30; *cf.* Iez. 14,14-15; 18 etc.).

Tot Ieremia este primul care nuanțează raportul dintre căința omului și mântuirea dăruită de Dumnezeu (40[33],6-9; *cf.* și Iez. 16,60-63; 36,22-31). Este o noutate ce poate fi considerată sâmburele a ceea ce va deveni ulterior „teologia harului".

Privirea, îndreptată până acum mai ales spre rememorarea evenimentelor fondatoare din trecut, va fi de acum orientată spre faptele minunate pe care le va face Domnul în viitor: „De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu se va mai spune: «Viu este Domnul care i-a scos pe fiii lui Israel din țara Egiptului», ci «Viu este Domnul care a scos casa lui Israel din țara de la miazănoapte și din toate țările unde fuseseră alungați»; îi voi așeza iarăși la loc în țara lor, pe care le-am dat-o părinților lor" (16,14-15).

Poate cele mai importante ecouri le va avea însă tema Noului Legământ. Planul lui Dumnezeu rămâne neschimbat, în ciuda infidelității omului; așadar, în zilele mântuirii Dumnezeu va încheia un Nou Legământ. Acesta era deja sugerat la Osea prin metafora unei noi logodne în iubire, dreptate și fidelitate, care va aduce cunoașterea lui Dumnezeu și va restabili armonia în creație (Os. 2,20-24). Ieremia afirmă explicit că Dumnezeu va schimba inimile (adică interioritatea omului: minte, voință, afectivitate), înscriind în ele Legea Sa. Iezechiel avea să insiste asupra caracterului veșnic al acestui Legământ, care îl va reînnoi pe cel de la Sinai și pe cel cu David și va schimba inimile prin dăruirea Duhului (Iez. 16,60; 34,23 și urm.; 36,24-28). În Deutero-Isaia, Legământul reia imaginea nunții dintre Domnul și mireasa Lui, cetatea Ierusalimului (Is. 54); el îl are drept făuritor pe Slujitorul pe care Domnul îl face „legământ al poporului" și „lumină a neamurilor" (Is. 42,6; 49,6 și urm.). Astfel, Legământul domină istoria omenirii, orientată spre împlinirea viitoare din Noul Testament[28].

28. *Cf.* Jean Gilbert – Pierre Grelot, „Legământ", în VTB, pp. 359-360.

O noutate o constituie şi prezentarea urmaşului davidic făgăduit: nu sub chipul unui războinic glorios, ci al unui păstor plin de grijă, a cărui imagine avea să fie interpretată mesianic.

Privilegiind valorile spirituale faţă de cultul exterior şi trăind o relaţie personală foarte intensă cu Dumnezeu, Ieremia pregăteşte Noul Testament, iar prin viaţa sa de jertfă în slujba cuvântului divin Îl prefigurează pe Hristos.

D. Ecouri în restul VT şi în NT

Ieremia a ocupat un loc semnificativ în iudaism. I-au fost atribuite Plângerile şi Epistola. În Înţelepciunea lui Iisus Sirah, sunt amintite în termeni aproape identici chemarea şi mesajul său: „Au dat foc cetăţii alese a sfântului lăcaş şi i-au pustiit străzile, după cuvântul lui Ieremia: pentru că îl chinuiseră pe el, cel sfinţit profet încă din sânul mamei sale, spre a smulge şi a strica şi a duce la pieire, dar şi spre a zidi şi a răsădi" (49,6-7).

În Cărţile Macabeilor este deja atestată intrarea sa în legendă: el le va fi poruncit exilaţilor să ia cu ei focul sacru de pe altar şi cartea Legii, îndemnându-i să o păstreze în inimă; tot el va fi luat cu sine cortul, chivotul şi altarul tămâierii, pe care le-a ascuns într-o peşteră, poruncind ca locul să rămână necunoscut până când se va arăta din nou slava Domnului (2Mac. 2,1-8). Tot acolo se relatează cum, într-un moment greu, pentru a-şi încuraja oamenii la luptă, Iuda Macabeul le-a povestit cum i s-a arătat în vis marele preot Onias, apoi „un bărbat distins prin părul său alb şi răspândind în jur o minunată măreţie", despre care Onias i-a lămurit: „Acesta este iubitorul fraţilor săi, cel care se roagă mult pentru poporul său şi pentru oraşul sfânt, Ieremia, profetul lui Dumnezeu". Iar Ieremia, întinzându-i mâna dreaptă lui Iuda, i-a dat o sabie de aur şi, când i-a dat-o, i-a spus: „Ia această sabie sfântă ca dar din partea lui Dumnezeu! Cu ea îi vei frânge pe duşmani" (2Mac. 15,12-16).

În Noul Testament, numele profetului Ieremia este amintit doar de două ori: în Mt. 2,17-18, unde plânsul Rachelei din Ier. 38[31],15 apare ca o prevestire a durerii mamelor cărora Irod le-a ucis copiii; şi în Mt. 27,9 – contextul fiind 27,7-10 – în legătură cu cei treizeci de arginţi ai vânzării folosiţi pentru a cumpăra ţarina olarului – aici este de fapt un citat liber din Zah. 11,12-13 combinat cu elemente din Ier. 18,2-3 („casa olarului"); 19,1-2 („locul de îngropare") şi 39[32],6-15 („cumpără ogorul..."). Acest mod aluziv de citare sugerează că textul era bine cunoscut în vremea evanghelistului.

Există însă o serie de citate fără indicarea numelui profetului. De pildă, în Mt. 21,13 (= Mc. 11,17; Lc. 19,46), introdus cu formula obişnuită pentru citate profetice, „scris este", e citat Ier. 7,11 referitor la lipsa de respect faţă de Templu, ajuns „peşteră de tâlhari".

Influenţe ale Cărţii lui Ieremia sunt puternice în unele scrisori ale apostolului Pavel. În 1Cor. 1,31, cu aceeaşi introducere, „precum este scris", se spune „cel care se laudă să se laude în Domnul", evocând implicit Ier. 9,22-23: „Să nu se laude înţeleptul cu înţelepciunea lui [...], ci cu acestea să se laude cel care se laudă: că înţelege şi cunoaşte că Eu sunt Domnul..."; acelaşi citat apare şi în 2Cor. 10,17. În 1Cor. 2,9, o expresie din Ier. 3,16 („nu li se va sui la inimă") apare folosită într-un context total diferit. În 2Cor. 6,14-17, un citat veterotestamentar introdus cu „precum a spus Dumnezeu" este o combinaţie din Lev. 26,11a.12, Is. 52,11 şi – singurele cuvinte care trimit la Ieremia – „leşiţi din mijlocul ei"; este de remarcat că pasajul nu apare în LXX, ci doar în 51,45 TM! S-a spus despre 2 Corinteni că este cea mai „ieremiană" dintre epistolele pauline, deoarece Pavel descrie vicisitudini pe care le are de înfruntat, asemănătoare cu cele prin care a trecut şi profetul[29].

Descrierea căderii Babilonului din Apoc. 18 conţine ecouri din Ier. 27–28 [50–51], care vor fi sunat în mintea contemporanilor autorului ca o împlinire a profeţiei lui Ieremia.

Epistola către evrei, la 8,8-12 şi, fragmentar, la 10,16-17, citează făgăduinţa Noului Legământ din Ier. 38[31],31-34, văzându-l realizat în mod efectiv în jertfa lui Hristos. Iar cuvintele de întemeiere a Euharistiei din Lc. 22,20 („Acest potir este Legământul cel nou, în sângele Meu, care se varsă pentru voi") manifestă această împlinire în forma ei sacramentală.

Interesul pentru persoana şi profeţiile lui Ieremia continuă să se manifeste şi în iudaismul postbiblic. Philon îi dă o atenţie mai mare decât oricărui alt profet, citindu-l, evident, în cheie alegorică. În literatura rabinică se întăreşte asocierea profetului cu Moise, dar, în vreme ce acesta din urmă apare mai ales ca mijlocitor, Ieremia este receptat mai degrabă în ipostaza de prevestitor al distrugerii.

29. *Cf.* Shead, „Jeremiah", p. 18 mss.

Legendele postbiblice au fost preluate şi adaptate mai târziu de către creştini, care dezvoltă o întreagă hagiografie. Beda Venerabilul îl înscrie pe Ieremia în martirologiul său la 1 mai. Se vorbeşte despre uciderea lui cu pietre la Taphnas şi este invocat pentru vindecarea muşcăturilor de şarpe. În calendarul Bisericii greceşti apare înscris la 1 mai sau la 4 noiembrie.

În Mineiul imperial redactat de Mihail al IV-lea Paphlagonianul (1039--1041), la data de 1 mai se spune că Ieremia ar fi fost înmormântat sub o movilă de pietre la Taphnas, iar egiptenii au venit să-i aducă omagiu; mai mult, „Alexandru Macedon, ajungând la mormântul lui Ieremia şi aflând despre profeţiile acestuia, a pus să i se ducă rămăşiţele la Alexandria şi, cu respect, a construit pentru ele un mormânt lângă oraş; datorită acestui fapt au dispărut şerpii din ţinut şi crocodilii din fluviu"[30].

Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

*

Paralipomene la Ieremia

Profetul Ieremia este şi protagonistul unei apocrife, *Paralipomene la Ieremia*[31], a cărei datare nu se poate stabili decât foarte aproximativ, dat fiind că în trama textului se combină tradiţii iudaice canonice, tradiţii iudaice aprocrife şi tradiţii creştine. Savanţii ezită în a cataloga apocrifa ca produs iudeo-creştin sau iudaic rescris de un redactor creştin. Versiunea ajunsă până la noi este rezultatul incontestabil al unei reelaborări creştine. Redactorul ţine să facă din Ieremia un profet al lui Iisus Hristos, nu doar prin mesajul său, ci şi prin destin (Ieremia va fi lapidat de către evrei la Ierusalim după ce profetizează venirea lui Iisus). Există o versiune greacă, una etiopiană, intitulată „Rămăşiţe ale cuvintelor lui Baruh", precum şi versiuni armeneşti şi slavone. De asemenea, *Paralipomenele la Ieremia* prezintă multe episoade, credinţe, personaje, teme comune cu *II Baruh* (păstrat în greacă), cu *Apocalipsa siriacă a lui Baruh* (*III Baruh*) şi cu o

30. F. Halkin, „Le prophète «saint» Jérémie dans le ménologe impérial byzantin", în *Biblica* 1984, vol. 65, pp. 111-116, *apud* Auneau, p. 211.

31. Ediţie critică a textului grecesc în J. Rendel Harris, *The Rest of the Words of Baruch: A Christian Apocalypse of the year 136 A.D.*, Londra, 1889. Bibliografie orientativă şi traducere franceză în *La Bible. Écrits intertestamentaires* I, Paris, 1987, pp. 1733-1764.

scriere coptă intitulată *Povestea robiei din Babilon* (aceasta din urmă ulterioară *Paralipomenelor*).

Înainte de cucerirea Ierusalimului de către oştile lui Nabucodonosor, Ieremia îl roagă pe Dumnezeu să cruţe oraşul, dar El refuză din pricina numeroaselor păcate săvârşite de locuitori. Apocrifa nu vehiculează o ideologie defetistă; dimpotrivă, filozofia autorului conţine în germene ideea răscumpărării şi întoarcerii din captivitatea babiloniană. Când Ieremia şi „citeţul" său, Baruh, cum apare acesta prezentat în *Paralipomene*, îşi dau seama că hotărârea Domnului este de nezdruncinat, o acceptă cu stoicism. Înainte de a lua calea exilului spre Babilon, Ieremia predă cheia Ierusalimului Soarelui însuşi, văzut ca un simbol al atotcunoaşterii divine; Baruh se ascunde într-un mormânt din preajma Ierusalimului. Un alt personaj-cheie este Abimelech Etiopianul, susţinător al profeţiilor lui Ieremia, care apare în Septuaginta sub numele de Abdemelech (Ebed-Melech). Vrând să-l salveze de la pieire sau exil, Ieremia îl trimite la „moşia lui Agrippa" cu însărcinarea de a culege un coş cu smochine pentru vindecarea bolnavilor. Pe drumul de întoarcere, obosit, Abimelech se întinde la umbra unui copac, dormind, fără să-şi dea seama, şaizeci şi şase de ani (iar când se trezeşte, ca în *Frumoasa din pădurea adormită*, îi pare rău că nu mai poate „dormi puţin"). Intrând în Ierusalim, nu mai recunoaşte nimic. Un bătrân îl pune la curent cu soarta evreilor deportaţi. Află de ascunzătoarea lui Baruh şi împreună hotărăsc să-i trimită o scrisoare lui Ieremia, în cetatea Babilonului.

Scrisoarea conţine un mesaj divin: evreilor li se porunceşte „să se separe de străini" şi să păstreze o perioadă de purificare de cincisprezece zile. Aceasta e condiţia preliminară pentru întoarcerea la Ierusalim. La sfatul unui înger, scrisoarea e trimisă printr-un vultur vorbitor, care poposeşte pe creanga unui arbore din afara Babilonului, unde Nabucodonosor le atribuise evreilor un teren gol pentru a-şi îngropa morţii. Ieremia tocmai însoţea un cortegiu funerar când vulturul îi predă mesajul de la Ierusalim. În acelaşi timp, pasărea divină coboară asupra cadavrului redându-i viaţa. Ieremia citeşte poporului scrisoarea şi-l îndeamnă să respecte porunca divină (să se separe de străini).

Ultimul episod al *Paralipomenelor* se petrece la Ierusalim. Poporul condus de Ieremia se întoarce din exil, dar mulţi evrei n-au renunţat la soţiile lor babiloniene. Baruh şi Abimelech le interzic acestora să intre în cetate. Respinşi şi la Babilon, ei se instalează „într-un ţinut pustiu, departe de Ierusalim", întemeind cetatea Samariei. La Ierusalim, poporul aduce jertfe timp de nouă zile. În ziua a zecea, după ce rosteşte o rugăciune către

Dumnezeu, Ieremia cade la pământ „devenind ca un mort". Intră într-un fel de extaz-moarte. Poporul se adună în jurul lui şi-l boceşte pregătindu-i trupul de îngropare. Dar un înger apare brusc din cer spunându-le că Ieremia n-a murit, ci sufletul îi va reveni în trup după trei zile, ceea ce se şi întâmplă. Odată readus la viaţă, profetul face o ultimă prorocire legată de venirea lui Iisus Hristos, „după patru sute şaptezeci şi şapte de ani", prorocire care-i va mânia teribil pe evrei. Aceştia vor să-l lapideze, dar printr-o nouă minune Ieremia transformă o piatră într-un *alter ego* al său în aşa fel încât evreii lapidează piatra. Apoi le relatează lui Baruh şi lui Abimelech tainele pe care le văzuse în moartea-extaz de trei zile. După ce-şi încheie povestirea, se întoarce în mijlocul poporului, care îl recunoaşte şi de data aceasta îl ucide cu pietre.

Ieremia la Părinţii Bisericii

Fără a-i consacra analize detaliate, Iustin şi Irineu folosesc fragmente din Ieremia pentru a defini caracteristicile creştinismului, aflat atunci în căutarea unei identităţi proprii, faţă de iudaism. Atanasie recurge la unele pasaje în dezbaterile trinitariene. Chiril al Ierusalimului, Vasile cel Mare şi Clement Alexandrinul, printre alţii, speculează mai ales dimensiunea morală a cărţii profetice.

Primul exeget creştin al Cărţii profetului Ieremia este Origen[32], care nu-i consacră un comentariu sistematic, ci o serie de omilii, rostite probabil la Cezareea, aşadar după plecarea definitivă din Alexandria, între 244 şi 250. Ele vizează primele douăzeci de capitole ale profeţiei. Se păstrează un număr de paisprezece în traducerea pe care Ieronim a realizat-o la Constantinopol, în 381. Fidel metodei sale alegoric-spirituale, Origen transformă textul veterotestamentar într-un adevărat soclu al hristologiei, profetul Ieremia devenind, prin diverse aspecte ale predicării, dar şi ale existenţei sale, un adevărat prototip al lui Iisus. Departe de a deveni caduce prin

32. Vezi utila sinteză a lui Ch. Kannengiesser „Jérémie chez les Pères de l'Église", în *Dictionnaire de spiritualité*, tome 8, Paris, 1974, coll. 889-901; de asemenea, detaliata antologie, cu studiu util, *Ancient Christian Commentary on Scripture, Jeremiah, Lamentations*, Dean O. Wenthe (ed.), InterVarsity Press, Downers Grove, 2008. Pentru notele patristice am preluat referinţele din ediţia Oden, chiar dacă am folosit, pentru traducerea din greacă şi latină, alte ediţii. Am procedat astfel pentru consecvenţă. Cititorul este rugat să verifice tabla de trimiteri de la ediţia Oden.

venirea Mântuitorului, profeţiile lui Iremia îşi validează conţinutul şi-şi afirmă universalitatea. Comentariul lui Origen exploatează textul pe trei nivele: istoric (ori de câte ori e cazul, Alexandrinul clarifică termeni, realităţi concrete, nume etc.); tipologic (interpretând vechea profeţie în termenii Noului Legământ); anagogic (extrăgând din anumite versete scenarii duhovniceşti care se aplică la evoluţia vieţii spirituale a credincioşilor). S-ar părea că predicile respective au fost rostite într-o perioadă prepascală, altfel spus, în acel răstimp de pregătire a catehumenilor pentru botez. Astfel seria capătă şi o valenţă baptismală de o adâncime asupra căreia nu putem stărui aici. Ajunge să menţionăm faptul că, prin comentariul său omiletic, Origen îşi „petrece" auditoriul (creştini, diaconi, preoţi, catehumeni) dinspre Legea Veche spre cea Nouă, dinspre „umbra" profeţiei spre modelul Însuşi, care este Iisus, dinspre promisiunea Împărăţiei spre concretizarea acesteia în taina comuniunii cu persoana lui Iisus.

Un alt comentariu la Cartea lui Ieremia i se datorează sfântului Efrem al Edesei (editat de J.S. Assemani, în *Sancti Ephrem Syri opera omnia*, t. 2, Roma, 1740, pp. 98-162). Traducerea latină a acestui comentariu siriac a fost realizată de maronitul P. Mobarek care, devenit iezuit, semnează Petrus Benedictus. Ca şi Origen, dar într-o altă epocă, utilizând alt stil şi adresându-se unui public mai puţin select, Efrem speculează cele două idei complementare ce subîntind, de la un capăt la altul, profeţiile lui Ieremia: pedepsirea celor păcătoşi prin exilarea lor într-un ţinut străin, urmată de *convertire*, întoarcerea lor acasă odată ce şi-au conştientizat şi ispăşit păcatele. De altminteri, durata exilului babilonian, şaptezeci de ani, va deveni un etalon pentru „timpul eschatologic" (în combinaţie cu „cele şapte săptămâni" despre care vorbeşte Cartea lui Daniel). În sinteza sa, Ch. Kannengiesser apreciază, pe bună dreptate, „caracterul obiectiv al expunerii" lui Efrem, interesul pentru faptele şi detaliile istorice, onestitatea interpretării lipsită de îndrăznelile şi lungile digresiuni specifice lui Origen. De asemenea, Efrem dezvoltă o „tipologie eclezială" arătând cum destinul colectiv al lui Israel devine destin al întregii umanităţi prin Iisus Hristos.

Ieronim (tot secolul al IV-lea, ca şi Efrem) a consacrat şase cărţi de comentarii la Ieremia, care au fost redactate după comentariile la cei Doisprezece Profeţi, la Isaia, Iezechiel şi Daniel, într-o perioadă când Ieronim polemiza aprig cu pelagienii (de unde şi multe aluzii antipelagiene în cuprinsul acestui comentariu). Se pare că scrierea n-a fost terminată tocmai pentru că susţinătorii lui Pelagius au reuşit să-l alunge, în 416, din mănăstirea

lui de la Betleem. Ieronim se identifică fiinţial cu personajul profetului pe care-l comentează: Ieremia devine un *alter ego* din altă epocă, izolat de contemporani, neînţeles, boicotat sau chiar agresat de către un anturaj ostil. Exegeza funcţionează aşadar şi ca o supapă de eliminare a unei tensiuni psihice greu de stăpânit. Totuşi, subiectivismul polemic nu biruie acribia filologică şi obiectivitatea istorică.

Cel mai amplu comentariu la Ieremia îi aparţine lui Theodoret al Cyrului (393-466)[33]. În privinţa datării, tot ce se poate spune e că urmează tuturor celorlalte comentarii la profeţii Vechiului Testament. În legătură cu acest megacomentariu, care-şi aşteaptă încă o ediţie modernă, Kannengiesser notează: „Sobru şi curat, de o precizie de gândire admirabilă în analiza istorică, de o vigilenţă aparte în ce priveşte diferitele forme ale limbajului profetic, Theodoret manevrează cu uşurinţă exegeza alegorică moştenită de la Origen. Scopul său rămâne totuşi acela al unui om de ştiinţă. Chiar şi Hristos nu este amintit în acest comentariu decât sub forma unui *typos* al istoriei mântuirii" (col. 895).

Cristian Bădiliţă

33. Singura ediţie completă în *Patrologia Graeca* 81.

Ieremia

1 [1] Cuvântul lui Dumnezeu care a fost către Ieremia, [fiul] lui Chelkias, dintre preoţi, care locuia în Anathoth, în ţinutul lui Beniamin; [2] acesta a fost cuvânt al lui Dumnezeu către el, în zilele lui Iosia, fiul lui Amos, regele lui Iuda, în anul al treisprezecelea al domniei lui; [3] şi a fost în zilele lui Ioakim,

1,1-3 Cele trei versete introductive constituie preambulul cărţii în care se precizează originea divină a profeţiei, receptorul uman – profetul Ieremia, descendent al unei familii preoţeşti din Anathoth –, precum şi o plasare amplă, temporală şi geografică, a activităţii profetice a lui Ieremia. Detaliile istorice referitoare la identitatea profetului şi la perioada în care şi-a desfăşurat activitatea sunt tratate în „Introducere". ♦ După Origen (Ier. 1,1-10), activitatea profetică desfăşurată de Ieremia sub trei regi este o dovadă a răbdării lui Dumnezeu care oferă poporului Său şansa pocăinţei şi aşteaptă îndelung îndreptarea lui; cucerirea Ierusalimului marchează sfârşitul răbdării divine.

1,1 „Cuvântul lui Dumnezeu care a fost": sau „Cuvântul lui Dumnezeu care s-a făcut (gr. ἐγένετο)" (la fel şi în continuare: vv. 2, 3 şi 4). Părinţii Bisericii au dat acestei formulări stereotipe din cărţile profetice o interpretare hristologică: Cuvântul „s-a făcut" profeţie pentru dreptii Vechiului Testament, iar în zilele de pe urmă „s-a făcut trup", σάρξ ἐγένετο (In. 1,14; *cf.* şi Evr. 1,1). *Vide* şi *infra*, nota 11,1. ♦ TM are doar „Cuvintele lui Ieremia", care, însă, având în vedere polisemia cuvântului *dābhār*, se referă şi la faptele profetului. Într-adevăr, în carte se împletesc întâmplările prin care trece profetul cu mesajele pe care le transmite prin cuvinte şi gesturi profetice. În LXX, originea divină a mesajului este accentuată printr-o triplă reluare a motivului, în vv. 1, 2 şi 4. Termenul grecesc, ῥῆμα, are şi el ambele sensuri: „cuvânt" şi „lucru". ♦ „Anathoth": localitate a leviţilor din ţinutul lui Beniamin (*vide* Iis. Nav. 21,18; 1Cr. 6,45 TM = în LXX *Anchoch*), Anata de astăzi, la cca 6 km nord-est de Ierusalim; aici l-a exilat Solomon pe preotul Abiathar (*cf.* 3Rg. 2,26).

1,2 „Iosia": ebr. *Yo'šīyāhū* (640-609 î.H.) – *vide* 4Rg. 22,1–23,30.

1,3 „Ioakim": ebr. *Y'hōyāqīm* (609-598 î.H.) – *vide* 4Rg. 23,34–24,6. (După el, a domnit, între decembrie 598 şi martie 597 î.H., când a fost deportat în Babilon, fiul său *Y'hōyākhīn*, care apare în LXX tot cu numele de Ioakim sau, în alte locuri, Iechonias – ebr. *Y'khon'yāh/Kon'yāhū* – *cf.* 4Rg. 24,6-17; Ier. 27,20 TM.) ♦ „Sedekias": ebr. *Ţidh'qiyāh* (597-587 î.H.) – *vide* 4Rg. 24,17–25,7. ♦ Augustin ţine să precizeze şi contextul „internaţional" al activităţii profetului: în vremea când Roma era condusă de Ancus Martius şi Tarquinius Priscus, al cincilea rege (*De civitate Dei* 18,33). ♦ „robirea":

fiul lui Iosia, regele lui Iuda, până în al unsprezecelea an al [domniei] lui Sedekias, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, până la robirea Ierusalimului, în luna a cincea.

[4] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând:

[5] „Dinainte ca Eu să te plăsmuiesc în sân[ul mamei] te ştiu

---

gr. αἰχμαλωσία, „prizonierat", „captivitate". ♦ Targumul oferă câteva informaţii istorice suplimentare: „al unsprezecelea an al domniei lui *Ţiḏqiyāh*, fratele lui" şi „până când *Nᵉbhūkhadnaṣar*, regele Babilonului, a venit şi a asediat Ierusalimul, timp de trei ani, şi a dus în robie pe locuitorii lui, în luna a cincea".

1,4-10 Chemarea lui Ieremia: dialog între Domnul şi Ieremia cu privire la rânduirea acestuia în slujirea profetică. Ieremia răspunde iniţial cu împotrivire chemării divine, invocând ca impediment vârsta sa prea tânără şi, implicit, temerea în faţa unei misiuni atât de dificile.

1,4 „către mine": lecţiune pentru care optează Rahlfs, prin analogie cu vv. 11 şi 13; majoritatea manuscriselor importante (B, S) au „către el".

1,5 „să te plăsmuiesc în sân": gr. πλάσσω, „a da formă", „a modela". Dumnezeu Creatorul, care l-a plăsmuit pe cel dintâi om şi i-a dat suflare de viaţă (*cf.* Gen. 2,7), îl plăsmuieşte pe fiecare încă de la zămislire (*cf.* 18,6; Ps. 32/33,15; 103/104,30; 138/139,13-16; Iov 10,8-12; Înţ. 7,1; 2Mac. 7,22-23). Tertulian invocă acest verset din Ieremia ca dovadă scripturară că Dumnezeu îl creează pe om, trup şi suflet, din pântecele mamei. Dumnezeu îi insuflă viaţă embrionului încă din pântece (*De anima* 26). Chiril al Ierusalimului citează versetul într-una din cateheze pentru a demonstra că natura umană nu are nimic „murdărit" în ea dintru început, dat fiind că Dumnezeu e cel care o „plăsmuieşte". Ulterior natura se murdăreşte prin „poftă şi adulter", adică prin pervertirea voinţei proprii. Dumnezeu nu poate fi socotit responsabil de păcatele omului (*Cateheze* 12,26). ♦ Origen insistă în comentariul său pe termenul ales de profet, „a plăsmui", nu „a face", deosebire susţinută de lexicul celor două relatări despre crearea omului din Geneză şi asupra căreia atrăsese atenţia încă din *Omiliile la Geneză* (1,13): omul e mai întâi „făcut" (vb. ποιέω în Gen. 1,27) în chip spiritual, iar ulterior e „plăsmuit/modelat" (vb. πλάσσω în Gen. 2,7) ca trup. Omul „făcut" are pre-existenţă în cunoaşterea lui Dumnezeu („Dinainte ca Eu să te plăsmuiesc... te ştiu"), premerge omului „plăsmuit" în pântecele mamei. ♦ „Dinainte... te ştiu": TM are „te-am cunoscut"; când subiectul este „Dumnezeu" verbul implică iubirea cu care El cheamă la existenţă şi la prietenia cu El; faptul este cu atât mai pregnant în cazul celor chemaţi la o misiune specială (*cf.* Am. 3,2 şi nota). Dintre autorii NT, apostolul Pavel se descrie pe sine şi misiunea cu care îl însărcinează Hristos în termeni similari cu cei adresaţi aici profetului Ieremia (Gal. 1,15-16). ♦ „te-am sfinţit": în VT, „a sfinţi" înseamnă în primul rând „a pune deoparte pentru o slujire sacră" – aici, pentru slujirea profetică. ♦ „neamuri": echivalarea românească tradiţională a gr. ἔθνη, care traduce de obicei ebr. *goyīm*, termen ce desemnează celelalte populaţii în raport cu Israel, care este „popor", ebr. *ʿām*, gr. λαός. Ieremia primeşte o misiune ce depăşeşte graniţele lui Israel; acest lucru este

şi dinainte ca tu să ieşi din pântece te-am sfinţit,
profet pentru neamuri te-am pus."

[6] Şi [eu] am zis: „Stăpâne, Doamne, iată, nu ştiu să vorbesc,
pentru că eu sunt prea tânăr."

[7] Şi Domnul mi-a zis:
„Nu spune: «Eu sunt prea tânăr»,
căci la toţi la care te voi trimite vei merge
şi potrivit cu toate câte ţi le voi porunci vei grăi;

[8] să nu te temi în faţa lor,

---

reiterat la v. 10. *Cf.* şi vv. 32 [25 TM],15; 25,14–32 LXX [46–51 TM]. ♦ După Origen, cuvintele Domnului din vv. 5 şi 8-10, chiar dacă îl vizează pe Ieremia, îşi găsesc adevărata împlinire în viaţa şi lucrarea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos. Pe parcursul primei omilii despre Ieremia, Origen îşi propune să demonstreze acest lucru, analizând mai ales vv. 6-7, unde profetul se descrie pe sine în termeni care nu sunt potriviţi cu referire la Hristos (*vide infra*, nota 1,6). „Te ştiu" este interpretat de Origen în lumina pasajului din 2Tim. 2,19 („Domnul îi cunoaşte pe cei ce sunt ai Lui") şi în contrast cu Mt. 7,22-23 („nu vă cunosc"). Cuvintele „proroc pentru neamuri te-am pus" sunt valabile atât pentru Ieremia (vezi *supra*), cât şi pentru Domnul Iisus, în calitatea Lui de Mare Preot (Evr. 2,17) şi de Proroc (Fp. 3,22-23). ♦ Maxim de Torino şi Ieronim amintesc versetul în legătură cu vocaţia profetică a lui Ioan Botezătorul, care a dat primul semn încă din pântecele mamei sale, în momentul întâlnirii dintre Maria şi Elizabeta (Maxim, *Omilii* 5,4; Ieronim, *Cele şase cărţi despre Ieremia* 1,2,1-3).

1,6 „Stăpâne, Doamne": gr. δέσποτα κύριε este o echivalare mai fericită a ebr. *ʾAdhōnāy YHWH* faţă de cea frecventă în Iezechiel, κύριος κύριος. ♦ „Eu sunt prea tânăr": secvenţa „eu sunt..." (gr. ἐγώ εἰμι) din răspunsul lui Ieremia iniţiază un laitmotiv de-a lungul întregului capitol mult mai vizibil în LXX decât în TM, unde verbul este subînţeles. Ἐγώ εἰμι („eu sunt") este folosit de Ieremia în 1,6 cu referire la sine, apoi în 1,7 de Domnul citându-l pe Ieremia, culminând în 1,8.17.19, unde este reluat de Domnul în promisiunea de a-l însoţi pe profet în misiunea încredinţată (μετὰ σοῦ ἐγώ εἰμι, „Eu sunt cu tine"). ♦ Chemarea lui Ieremia şi răspunsul dat evocă episodul chemării lui Moise (Ex. 4). La Moise întâlnim o împotrivire chiar mai pronunţată. Eusebiu al Cezareii subliniază modestia lui Ieremia (ca şi în cazul lui Moise, această modestie e cât se poate de autentică) (*Preparatio evang.* 12,9). ♦ Pentru Origen (*ad loc.*), care vede în aceste versete o profeţire a lui Hristos, chiar dacă aparent cuvintele „nu ştiu" („nu ştiu să vorbesc") sunt nepotrivite pentru atotştiinţa Domnului, faptul că ele se regăsesc în porunca lui Hristos „plecaţi de la Mine pentru că nu vă cunosc" (Mt. 7,22-23) le îndreptăţeşte. În mod similar, deşi expresia „sunt prea tânăr" nu se potriveşte fiinţei divine a Domnului Iisus, ea descrie corect *kenoza*, dezbrăcarea de Sine, a Domnului (Flp. 2,6), care „creştea în înţelepciune, în statură şi în har înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor" (Lc. 2,52).

pentru că Eu sunt cu tine ca să te scot", spune Domnul.
9 Şi Domnul Şi-a întins mâna spre mine şi mi-a atins gura şi Domnul mi-a spus:
„Iată, am pus cuvintele Mele în gura ta;
10 iată, te-am rânduit astăzi peste neamuri şi împărăţii

1,8 „Eu sunt cu tine": când Dumnezeu încredinţează o misiune cuiva, îi stă alături şi la îndeplinirea ei; făgăduinţa se repetă la 1,19 şi 15,20. ♦ „spune Domnul": gr. λέγει Κύριος; TM are aici *n'um YHWH*, „oracolul/mesajul Domnului", expresia cea mai frecventă (372 de atestări, dintre care 164 în Ieremia) pentru a marca originea divină a cuvintelor profetice. LXX o redă aproximativ la fel ca pe celelalte formule de recunoaştere: *'āmar YHWH*, „a spus Domnul" (gr. εἶπεν Κύριος) – formulă finală – şi *koh 'āmar YHWH* (gr. τάδε/ οὕτως λέγει/ εἶπεν Κύριος), „acestea/ aşa spune Domnul" – formulă introductivă. ♦ După Origen, misiunea profetului era deosebit de dificilă şi periculoasă, mai ales pentru că „nici un proroc nu este preţuit în casa şi în patria lui" (Mt. 13,57). Suferinţa lui Ieremia (45[38],6; 51[44],16 etc.), subliniază el, este inclusă şi ea în discursul lui Ştefan: „pe care din proroci nu i-au prigonit părinţii voştri?" (Fp. 7,52) şi arată soarta celui evlavios: „toţi cei ce vor să trăiască evlavios în Hristos Iisus vor fi prigoniţi" (2Tim. 3,12). Prigonirea este însă calea spre binecuvântare: „Ferice de voi când oamenii... vă vor prigoni" (Mt. 5,11-12).
1,9 *Cf.* Is. 6,7; Iez. 2,8–3,3; Dan. 10,10. ♦ „am pus cuvintele Mele": *litt.* „am dat cuvintele Mele"; profeţia e un dar divin. ♦ Origen (*ad loc.*) observă asemănările şi deosebirile dintre iniţierea profetică în cazul lui Ieremia şi cea a lui Isaia (Is. 6,5-7): pentru că Ieremia a fost „sfinţit" din pântecele mamei (v. 5), nu a mai fost necesară lucrarea de curăţire pe care unul dintre serafimi o săvârşeşte în cazul lui Isaia. Tot Origen, dar în *De principiis* 2,8,3, citează versetul din Ieremia cu o completare care se regăseşte în 5,14: *litt.* „am dat cuvintele Mele în gura ta, *foc*". Dumnezeu este foc pur; îngerii, flacără; sfinţii, spirit incandescent; în vreme ce demonii, intelecte căzute de la faţa lui Dumnezeu, din pleroma iniţială, au devenit sloiuri de gheaţă (frig).
1,10 „a dărâma": gr. κατασκάπτω, „a săpa la rădăcină / jos / la temelie", „a surpa". ♦ TM desemnează scopul misiunii profetice apelând la şase infinitive: *lin'thōš w'lin'thōṯ ūl'ha'abhīdh w'laharōs libh'nōth w'lin'ṭōa'*, „ca să smulgi şi să dărâmi, să nimiceşti şi să dobori, să zideşti şi să sădeşti", reduse la cinci în textul grecesc. Al patrulea verb din seria TM, *hāras*, „a trânti", „a da de pământ", nu are echivalent în LXX. Primele patru verbe (TM), respectiv trei (LXX), denotă acţiuni de pedepsire, iar ultimele două, de restaurare. Într-adevăr, Ieremia are de vestit în primul rând pedepse (2–32 LXX) şi abia apoi perspective de refacere (37–40 = 30–33 TM). În legătură cu verbele de restaurare, Targumul adaugă: „pentru casa lui Israel, să zideşti şi să sădeşti". ♦ După Origen (*ad loc.*), „neamuri şi împărăţii" trebuie luate atât în sens propriu, cât şi în sens alegoric, atât cu referire la sufletul omului („păcatul să nu mai domnească în trupul vostru muritor" – Rom. 6,12), cât şi la orice domeniu peste care diavolul este stăpân: „orice răsad pe care nu l-a sădit Tatăl... ceresc" (Mt. 15,13). „A dărâma... şi a zidi la loc", observă el, se reflectă în viaţa lui Saul, care din persecutor al Bisericii devine Pavel, apostol al lui Iisus

spre a dezrădăcina şi a dărâma şi a nimici
şi a zidi la loc şi a sădi."
11 Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: „Ce vezi tu, Ieremia?" Şi am zis: „Un toiag de migdal." 12 Şi mi-a zis Domnul: „Bine ai văzut, căci Eu veghez asupra cuvintelor Mele, ca să le înfăptuiesc."
13 Şi a fost cuvântul Domnului către mine a doua oară, zicând: „Ce vezi tu?" Şi am zis: „Un cazan pus pe foc, iar faţa lui [e] dinspre miazănoapte."
14 Iar Domnul mi-a zis:
„Dinspre miazănoapte se vor aprinde relele
peste toţi locuitorii ţării.
15 Căci iată, Eu voi chema laolaltă

Hristos. Versetul trimite şi la zidirea Templului lui Dumnezeu, în Iisus Hristos. Există zidiri ale lui Dumnezeu şi zidiri ale diavolului. Nu e suficient să fie distruse zidirile diavolului dacă în locul lor nu sunt puse zidirile lui Dumnezeu (*ad loc.*). ♦ Interpretarea moral-spirituală prevalează şi la Ioan Casian ori Ieronim. Pentru primul, care se adresează monahilor, înainte de a zidi virtuţile trebuie stârpite viciile, activitate mult mai dificilă şi de mai lungă durată decât vieţuirea virtuoasă (*Convorbiri* 2,14,3). După Ieronim, profetul anunţă aici judecarea şi pedepsirea tuturor necredincioşilor (*ibidem* 1,6,1-5).
1,11-19 O primă formă de manifestare a mesajului divin, prin vedenie. În prima vedenie (v. 11) este vorba de o ramură de migdal, iar în a doua (v. 13) despre un cazan în clocot. Structura este: întrebarea Domnului („Ce vezi?"), răspunsul profetului, care denumeşte obiectul văzut, interpretarea dată de Domnul.
1,11 „Un toiag de migdal": în TM răspunsul profetului include cuvintele *'anī ro'eh*, „eu văd (un toiag de migdal)", fără corespondent în LXX. Textul ebraic are la bază un joc de cuvinte care nu a putut fi reprodus în textul grecesc: Ieremia vede un *şāqēdh* („migdal"), iar în răspunsul Său (v. 12) Domnul spune *şoqēdh 'anī* (*litt.* „veghetor [sunt] Eu"). ♦ „toiag de migdal": Ambrozie are „de nuc" şi-l pune în legătură cu toiagul lui Aaron, care a înflorit deşi era uscat (*Scrisori* 62).
1,12 „veghez": gr. ἐγρήγορα, *litt.* „(m-am trezit şi) sunt treaz"; Dumnezeu veghează necontenit. ♦ „cuvintele Mele": TM are „cuvântul Meu".
1,13 „faţa lui [e] dinspre miazănoapte": *litt.* „faţa lui dinspre faţa nordului", ebraism. TM are „un cazan clocotind văd eu şi faţa lui dinspre (*litt.* «din faţa») miazănoapte". Nordul este un element de referinţă în întreaga carte: 3,18; 4,6; 6,1; 6,22 etc., fiindcă, pe Semiluna Fertilă, din punctul de vedere al israeliţilor, toţi invadatorii din zona Mesopotamiei (asirieni, babilonieni) veneau dinspre nord. Unii înţeleg că este vorba de un cazan aşezat pe o plită care are spre nord o deschizătură pe unde se aţâţă focul: arheologii au descoperit în zonă astfel de plite (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
1,14 „se vor aprinde relele": TM are „se deschide răul".
1,15 „spune Domnul": TM are „oracol al lui *YHWH*". ♦ „împotriva intrândurilor porţilor": gr. ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῶν πυλῶν. ♦ Tronurile cuceritorilor puse în faţa porţilor

toate împărățiile dinspre miazănoaptea pământului
– spune Domnul –
și vor veni
și fiecare își va pune tronul
împotriva intrândurilor porților Ierusalimului
și împotriva tuturor zidurilor din jurul lui
și împotriva tuturor cetăților lui Iuda.
16 Și le voi grăi cu judecată
despre toată răutatea lor,
cum [M-]au părăsit pe Mine
și au jertfit unor zei străini
și s-au închinat la lucrările mâinilor lor.
17 Iar tu încinge-ți mijlocul și ridică-te
și spune-le toate câte ți le voi porunci;
să nu te temi în fața lor,
nici să nu te înspăimânți înaintea lor
pentru că Eu sunt cu tine ca să te scot", spune Domnul.
18 „Iată, te-am pus în ziua de astăzi ca pe o cetate întărită

---

cetății ar putea sugera o scenă de judecată, unde învingătorii hotărăsc soarta celor învinși. Aici pare a fi însă mai degrabă o imagine a asediului.

1,16 „au jertfit unor zei": TM are „au ars tămâie unor zei" – practică idolatră menționată de 18 ori pe parcursul cărții. ♦ Targumul: „au părăsit închinarea cuvenită Mie... și au ajuns robi ai lucrărilor lor".

1,17 „încinge-ți mijlocul": *litt.* „încinge-ți coapsa". Îndemnul semnifică pregătirea pentru o acțiune rapidă și hotărâtă. ♦ Verset foarte diferit în cele două tradiții, atât ca dimensiune, cât și ca sens. LXX are o variantă mai elaborată, în care poruncii din TM „nu te teme!" îi corespunde paralelismul „să nu te temi... nici să nu te înspăimânți", la care se adaugă „pentru că Eu sunt cu tine", fără corespondent în TM (corespondența apare totuși în vv. 1,8.19). TM are în schimb un joc de cuvinte ce diferențiază teama nefondată, pur omenească, de cea reală a omului care pierde sprijinul lui Dumnezeu: *'al-tēḥath mip'nēyhem pen-'aḥit'khā lip'nēyhem*, „nu tremura în fața lor ca să nu te fac [Eu] să tremuri în fața lor". Dumnezeu nu le stă alături celor care nu se încred în El (*cf.* Is. 7,9).

1,18 Comparația este mai amplă în TM, care include și secvența „ca un stâlp de fier", absentă în LXX, iar alături de „regi", „dregători" și „popor", în TM apar menționați și preoții. ♦ „poporului țării": expresia desemnează la vremea aceasta ansamblul locuitorilor care se bucură de toate drepturile civice și au îndatorirea de a presta serviciu militar (52,25); ei pot interveni în treburile publice (*cf.* 4Rg. 21,24; 23,30). După Exil, expresia se va referi, uneori cu conotații negative, la populația rămasă în teritoriul lui Iuda, spre deosebire de cei deportați în Babilon, care se întorc (*e.g.* 2Ezr. 4,4).

și ca pe un zid de aramă întărit
[înaintea] tuturor regilor lui Iuda
și dregătorilor lui și poporului țării.
19 Ei se vor război cu tine,
dar nu vor avea nici o putere împotriva ta,
pentru că Eu sunt cu tine ca să te scot", a spus Domnul.

2 [1] 2 Și a zis: „Acestea [le] spune Domnul:
«Mi-am amintit de îndurarea tinereții tale
și de iubirea din [vremea] împlinirii tale
în a-L urma pe Sfântul lui Israel», spune Domnul.
3 Sfânt [e] Israel pentru Domnul, pârga roadelor lui:

2,[1]-3 Prefața la discursul de mustrare rostit împotriva casei lui Iacob: Domnul evocă dragostea și fidelitatea de care poporul Său a dat dovadă în perioada încheierii legământului sinaitic. Origen comentează pasajele Ier. 2,21-22 și 2,31 în a doua și a treia sa omilie la Ieremia. ♦ TM are un preambul mai amplu care include formula profetică „Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând" (*cf.* și 1,4) și porunca adiacentă „Du-te și vestește în auzul Ierusalimului". LXX păstrează doar o formulă simplificată.

2,2 „Mi-am amintit": amintirea, rememorarea este o temă importantă în Biblie. De obicei, poporul este îndemnat să-și amintească de faptele minunate ale Domnului (*e.g.* Deut. 8,2.18); aici, Dumnezeu e cel care Își amintește: de fidelitatea de la început a poporului, iar mai apoi de fărădelegile acestuia (*cf.* și 14,10). ♦ „îndurarea": gr. ἔλεος, „milă", „îndurare", „compasiune", traduce, de obicei, ebr. *ḥesedh*, „iubire fidelă / bunăvoință iubitoare, bazată pe Legământ". ♦ „iubirea": singurul loc în LXX în care ἀγάπη denumește iubirea omului față de Dumnezeu. ♦ „[vremea] împlinirii": gr. τελείωσις, „împlinire", „desăvârșire", „maturitate". TM are „(iubirea din timpul) logodnei (tale)". Legământul e metaforizat la profeți ca logodnă/căsătorie (*cf. e.g.* Os. 1–3, mai ales 2,21-22; Iez. 16,8-14). ♦ La sfârșitul versetului, TM califică suplimentar felul în care Israel L-a urmat pe Domnul: „în pustiu, într-un pământ unde nu s-a semănat". „Pustiul", la profeți, trimite la Exod, la relația privilegiată stabilită între Domnul și poporul Său în acea perioadă fondatoare; *cf.* și Os. 2,16-22. La profeți, vicisitudinile călătoriei și mai ales desele răzvrătiri ale poporului în pustiu sunt estompate și perioada pustiului apare ca o epocă de aur în care Israel „mergea de mână" cu Dumnezeu. În LXX însă, precizarea lipsește, iar textul este înlocuit de formula de încheiere „spune Domnul". ♦ Targumul adaugă: „dragostea părinților voștri care au crezut în *Memra* și i-au urmat pe trimișii Mei, Moise și Aron, în pustie, timp de patruzeci de ani, fără merinde". (Pentru a evita rostirea Numelui Divin, scrierile târzii îl înlocuiesc, printre altele, cu aram. *Memra*, *litt.* „Cuvântul".)

2,3 După punctuația ed. Rahlfs, textul ar fi: „2...spune Domnul, 3 Sfântul lui Israel. Pentru Domnul..." (gr. 2 λέγει κύριος 3 ἅγιος Ισραηλ. τῷ κυρίῳ...). NETS urmează altă

toți cei care vor mânca din el vor greși,
rele vor veni peste ei", zice Domnul.
[4] Ascultați cuvântul Domnului, casă a lui Iacob,
și fiecare familie din casa lui Israel!
[5] Acestea [le] spune Domnul:
„Ce greșeală au găsit părinții voștri în Mine
de s-au abătut departe de Mine
și au mers după nimicnicii

---

punctuație, mai apropiată de TM, unde la v. 2 fraza se termină cu „spune Domnul", iar v. 3 începe: „Sfânt [e] Israel pentru Domnul, pârga...". În mod excepțional, am adoptat această punctuație, mai coerentă. ♦ „Sfânt": ebr. *qādhōṣ* are sensul primar de „separat", „total deosebit": aplicat lui Dumnezeu, se referă la transcendența Lui absolută („Cel cu totul altul"); unei alte ființe sau unui lucru i se poate aplica numai în relație cu Dumnezeu: aici, Israel e „sfânt" pentru că Dumnezeu Și l-a „pus deoparte" pentru Sine. ♦ „pârga": trecerea la metafora agricolă evocă statornicirea lui Israel în Pământul făgăduinței; pârga, primele roade ale pământului erau consacrate lui Dumnezeu ca mulțumire (*cf.* Ex. 23,19; Lev. 23,10-14; Num. 18,12-13; Deut. 26,1-11).

2,4-13 Dumnezeu pune în opoziție binefacerile Sale cu apostazia poporului Său. În ciuda fidelității lui Dumnezeu, Israel L-a părăsit, încălcând legământul.

2,4 „Iacob... Israel": paralelismul indică faptul că mesajul e adresat întregului popor ales; „Israel" nu este aici o determinare politică (Regatul de Nord), ci numele generic moștenit de la strămoșul comun al celor douăsprezece triburi. Însuflețit de aceeași conștiință a unității, regele Iosia, profitând de slăbirea Asiriei, inițiase o campanie de recucerire a unei părți din Regatul de Nord, în 628 î.H. (după 2Par. 34,6-7) sau 622 î.H. (după 4Rg. 23,15-20).

2,5 „greșeală": gr. πλημμέλημα, termen care nu trebuie interpretat în cheia păcatului moral. Dumnezeu nu poate păcătui. Pentru păcatul moral, termenul grecesc este ἁμαρτία. Aici, LXX folosește intenționat un cuvânt care, la origine, înseamnă exact „a scoate o notă falsă" (vorbind despre un instrument muzical). Așadar Dumnezeu se întreabă ce eroare va fi comis, care să fi atras după ea neascultarea poporului Său. Unde „Se va fi înșelat"? ♦ „părinții": termenul este generic, referindu-se la strămoși, fie ei din vremea patriarhilor, a Exodului etc.; aici referirea pare a fi la cei din vremea cuceririi Canaanului și a sedentarizării, care s-au lăsat contaminați de idolatria populațiilor locale (*cf.* v. 7; Iez. 20,27-28; Deut. 32). ♦ „nimicnicii": gr. μάταιος, „zadarnic", „gol", „deșert" este folosit adesea în LXX pentru a desemna idolii (echivalează de obicei ebr. *hebhel*, „abur", „suflare" – sugestie, desigur, pentru inconsistența idolilor; *vide infra*, nota 10,[5-8]). Jocul de cuvinte din LXX, ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων καὶ ἐματαιώθησαν, „au mers după nimicnicii și au ajuns de nimic", îl redă pe cel similar din ebraică, accentuând nu doar păcatul lui Israel, ci și consecințele lui nefaste: omul e transformat după chipul celui căruia i se închină. La fel în 4Rg. 17,15; *cf.* și Os. 9,10; Ps. 113,16 (115,8 TM); 134/135,18; Rom. 1,21; 2Cor. 3,18.

și au ajuns de nimic?
[6] Și nu au spus: «Unde este Domnul,
Cel care ne-a ridicat din țara Egiptului,
Care ne-a călăuzit prin pustiu,
prin ținut necercetat și neumblat,
prin ținut fără apă și neroditor,
printr-un ținut prin care nimic n-a străbătut vreodată
și unde nu a locuit fiu de om?»
[7] Și [Eu] v-am dus în Carmel
ca să mâncați roadele lui și bunătățile lui;
[voi] ați intrat și ați pângărit pământul Meu,
iar moștenirea Mea ați făcut-o spurcăciune.
[8] Preoții nu au zis: «Unde este Domnul?»
și cei care se țin de Lege nu M-au cunoscut;
și păstorii au fost lipsiți de evlavie față de Mine
și profeții au profețit [în numele] lui Baal
și au umblat după ce nu le era de folos.
[9] De aceea Mă voi mai judeca cu voi, spune Domnul,
și cu fiii fiilor voștri Mă voi judeca.

2,6 Manifestarea Providenței lui Dumnezeu nu numai la eliberare, ci și de-a lungul drumului greu prin pustiu trimite la Deut. 8,15; 32,10. ♦ „neumblat": TM are „[plin de] râpi". ♦ „neroditor": TM are „umbra morții" (*cf.* Ps. 23/22,4).

2,7 „Carmel": expresia ebraică *'el-'ereṣ hakkarmel*, „în țara grădinilor/livezilor", este citită în LXX ca toponim, „în Carmel"; *cf.* 4,26 și 31[48],33. „Carmel" ca toponim apare în TM în 46,18 și 50,19. Targumul traduce asemănător cu LXX: „în țara lui Israel, sădită precum Carmelul", dar apoi introduce secvența: „ați pângărit casa Locuirii (*Ṣ'khina*) Mele". ♦ „ați făcut-o spurcăciune": *litt.* „ați pus-o (ἔθεσθε) spurcăciune", cu conotații cultice: ați închinat-o idolilor (*cf.* Deut. 7,25 și nota *ad loc.*; *vide supra* și interpretarea Targumului).

2,8 „care se țin de Lege": TM are „care țin [în mână] Legea" (cei care au răspunderea păzirii Legii, mai ales preoții, poate și scribii). ♦ „au fost lipsiți de evlavie": TM are „s-au răzvrătit". ♦ „Baal": ebr. *ba'al*, „stăpân" – folosit generic pentru zeii păgâni. Numele zeului Baal apare uneori în LXX însoțit de articol feminin (*cf.* Jud. 2,13; Os. 2,8; 13,1; în Ieremia în mod consecvent, în afară de textul antiohian; Sof. 1,4). Femininul a fost explicat prin faptul că, la lectură, numele zeului era înlocuit de evrei cu termenul depreciativ *bōṣeth* (gr. αἰσχύνη), „rușine", de genul feminin. *Cf.* și nota la Sof. 1,4. ♦ Targumul are: „preoții nu au zis «să ne temem de Domnul», învățătorii Legii nu au cercetat să afle frica de Mine; ci regii s-au revoltat împotriva *Memrei* mele și prorocii mincinoși au prorocit în numele idolilor".

10 Mergeți, dar, în insulele Chettiim și vedeți
și trimiteți în Kedar și luați aminte cu sârg
și vedeți dacă s-au [mai] întâmplat lucruri ca acestea!
11 Oare neamurile [păgâne] și-ar schimba dumnezeii?
– și aceia nu sunt dumnezei!
Dar poporul Meu și-a schimbat Slava
pentru [ceva] ce nu-i va fi de folos.
12 A încremenit cerul la aceasta
și s-a înfiorat din cale-afară – spune Domnul.
13 Căci două rele a făcut poporul Meu:

2,10 „Chettiim" (ebr. *Kittiyyim*) desemnează Ciprul (numele provine, probabil, de la orașul cipriot Kittion), dar și, în sens larg, toată partea învecinată a Mediteranei (*e.g.* Num. 24,24; Is. 23,1) și pe locuitorii ei, apoi îi va desemna pe macedoneni (1Mac. 1,7; 8,5) și, în final, chiar pe romani (Dan. 11,30). ♦ „Kedar": trib nomad din Transiordania (*cf.* 30,23-28[49,28-33 TM]; Gen. 25,13; Is. 21,16). ♦ Targumul: „vedeți popoarele care sunt duse în exil din loc în loc, din provincie în provincie, care își cară idolii și îi duc cu ei. Apoi acolo unde ajung își desfac corturile și își așază idolii și se închină lor".
2,11 Poporul lui Dumnezeu este învinuit de o gravă lipsă de loialitate, nemaiîntâlnită nici chiar printre păgâni, căci aceștia păstrează fidelitatea față de zeii lor, care nici măcar „nu sunt dumnezei" (*cf.* Os. 8,6; Deut. 32,15-18.21). ♦ „și-a schimbat Slava": adică pe Dumnezeul său. Fidelitatea față de Dumnezeul adevărat este ceea ce dă valoare omului (*cf.* 2Cor. 3,18; Col. 1,11). ♦ Targumul are: „iată, popoarele nu au renunțat la idolii lor..., dar poporul Meu a părăsit slujirea Mea, slujire pentru care le dădusem gloria Mea". ♦ Aceeași idee în Rom. 1,23 („au schimbat slava Dumnezeului nepieritor cu o asemănare de chip de om pieritor și de păsări și de dobitoace și de târâtoare").
2,12 „A încremenit cerul... s-a înfiorat": TM are trei imperative: „uimiți-vă, ceruri..., înfiorați-vă..., îngroziți-vă" realizând astfel un dramatism mai puternic, mai ales prin invocarea cerului ca martor al acuzării. Invocarea cosmosului ca martor apare și în Deut. 32,1; Is. 1,2; Mich. 6,1-2 etc.
2,13 Păcatul poporului e sintetizat într-o dublă metaforă a apei: poporul renunță la „apa vie" de izvor, dăruită de Dumnezeu, pentru cea stătută, de rezervor confecționat de om; în plus, rezervoarele nu sunt în stare să o păstreze nici pe aceea. Metafora apei vii apare și în 17,13b; iar în 17,7-8, omul care se încrede în Domnul este asemănat cu un pom sădit pe malul apelor (*cf.* Ps. 1,3). ♦ Pentru autorul *Epistolei lui Barnaba* (11,1-2), „apa vie" prefigurează botezul creștin. Iustin Martirul face trimitere la minunea săvârșită de Moise, care a scos „apă vie din stâncă" în timpul exodului. Creștinii devin noul popor al lui Dumnezeu, a cărui inimă este „tăiată împrejur" (*Dialogul cu Trifon* 114). În ce-l privește pe Augustin, el invocă versetul în legătură cu ereticii, care-și pun credința în „rezervoare sparte" (*Scrisori* 121). Tot în cheie antieretică este interpretat versetul de către Lactanțiu (*Instituții divine* 4,30) și Ciprian (*Scrisori* 69,1).

M-au părăsit pe Mine, izvorul apei vii,
și și-au săpat rezervoare sparte, care nu vor putea ține apa.

14 Oare Israel este rob sau slugă născută în casă?
De ce s-a făcut pradă?
15 Leii au răcnit la el și au dat glas,
cei care i-au pustiit pământul, iar cetățile lui le-au dărâmat din temelii
ca să nu mai fie locuite.
16 Și fiii Memphisului și [cei] din Taphnas te-au cunoscut
și și-au bătut joc de tine.
17 Oare nu faptul că M-ai părăsit pe Mine
ți-a adus acestea? – spune Domnul Dumnezeul tău.
18 Și acum, ce ai tu cu drumul Egiptului,

2,14-19 Prima consecință a lepădării de Domnul: Israel a ajuns ca un „rob" (v. 14), chiar dacă nu s-a născut așa. Seria de întrebări retorice accentuează tragedia lui Israel. În ciuda încercărilor disperate de a-și găsi ocrotire la marile puteri dimprejur (vv. 16 și 18), Israel este complet vulnerabil și ajunge pradă pentru oricine.
2,15 „Leii": TM are *k'phirîm*, „lei tineri"; aceștia simbolizează aici noile mari puteri care domină zona, Babilonul și Egiptul, Asiria fiind simbolizată în textele anterioare de „leu" (ebr. *lābhī'*, Is. 5,29-30). În marile muzee de antichități ale lumii se pot vedea lei uriași de bazalt, care străjuiau odinioară intrările la palatele sau templele asiriene și babiloniene, precum și basoreliefuri reprezentând lei, pe piatră sau ceramică, de la Ninive și Babilon. ♦ „le-au dărâmat din temelii": gr. κατασκάπτω înseamnă aici „a săpa (la temelii) până ce cade", „a rade de pe fața pământului". TM are „au fost arse".
2,16 „fiii Memphisului": semitism. Memphis (în ebr. *Noph* – Iez. 30,13.16, sau *Moph* – Os. 9,6) era capitala Egiptului de Jos. ♦ „Taphnas" (Tahpanhes sau Daphne): oraș în nord-estul Deltei Nilului. Pasajul face aluzie la intervenția egipteană din 608-605 î.H. (*cf.* BJ, *ad loc.*). În aceste două cetăți, Memphis și Taphnas, avuseseră loc întâlniri ale trimișilor din Iuda cu egiptenii, pentru a discuta despre o alianță împotriva Babilonului. La Taphnas aveau să se refugieze cei scăpați cu viață din Iuda, luându-l și pe Ieremia (*cf.* 50[43],7-9; 51[44],1). ♦ „te-au cunoscut și și-au bătut joc de tine": TM are *litt.* „ți-au păscut creștetul". Traducătorul LXX a citit *YD'WK*, „te-au cunoscut", în loc de *YR'WK*, „te-au păscut".
2,17 În TM: „Oare nu aceasta ți-ai făcut tu ție, părăsind pe Domnul Dumnezeul tău, pe când El te ducea pe cale?". Secvența finală din TM nu are corespondent în LXX. Targumul: „pentru că ai părăsit pe Domnul care ți-a arătat calea cea bună".
2,18 „Și acum": gr. καὶ νῦν echivalează ebr. *w'attāh*, formulă care introduce trecerea la prezent, intrarea în subiect etc. ♦ „Gheon": TM are *șiḥōr*, „râu/canal", referindu-se aici la brațul dinspre răsărit al Nilului. ♦ „râuri": TM are „Fluviu" (*i.e.* Eufratul). ♦ Targumul explicitează: „ce ai tu de te lipești de Faraon, regele Egiptului, ca să-i arunci pe bărbații

ca să bei apă din Gheon?
Ce ai tu cu drumul Asiriei,
ca să bei apă din râuri?
19 Te va pedepsi lepădarea ta
și răutatea ta te va mustra;
cunoaște și vezi că amară îți [este] lepădarea ta de Mine
– spune Domnul Dumnezeul tău;
și nu Mi-am aflat plăcerea în tine – spune Domnul Dumnezeul tău.
20 Fiindcă din vechime tu ți-ai sfărâmat jugul,
ți-ai rupt legăturile și ai zis:
«Nu voi sluji,
ci voi merge pe orice deal înalt
și sub orice copac umbros –
acolo mă voi revărsa în desfrânarea mea.»
21 Dar Eu te-am sădit vie roditoare,

---

tăi în Râu?... ce folos ai să faci legământ cu Asiria, care te va deporta dincolo de Eufrat?". ♦ Profeții amintesc mereu că încrederea în ajutorul marilor puteri vecine este pentru Israel o iluzie; singurul temei real de speranță este convertirea și încrederea în ajutorul lui Dumnezeu (*cf.* Os. 5,13; 7,11; 8,9 etc.; Is. 20,2; 28,2; 30,1; Iez. 29,16).

2,19 „nu Mi-am aflat plăcerea în tine": TM are „și nu este frică de Mine în tine". ♦ TM are în finalul versetului: „Stăpânul meu, *YHWH* al oștirilor".

2,20-28 Noi metaforizări ale părăsirii Domnului de către Israel: echivalarea idolatriei cu desfrânarea, temă recurentă la profeți; via îngrijită de stăpânul ei rodește amărăciune; murdăria strâmbătății nu se spală cu nimic; piatra și lemnul (idolilor) nu pot aduce salvare; rușinea pentru cele săvârșite va fi ca a hoțului prins asupra faptului.

2,20 După „Nu voi sluji", TM are: „căci pe orice deal înalt și sub orice copac umbros te-ai tolănit ca o desfrânată". ♦ „deal înalt... copac umbros": cultul adus de Israel zeităților locale, considerate aducătoare de fertilitate, se desfășura pe înălțimi, în locuri care evocau rodnicia.

2,21 Via ca metaforă pentru poporul ales: Is. 5,1-7; Iez. 19,10; Ps. 79/80,9 etc. ♦ „de soi bun": gr. ἀληθινός, „adevărat", „autentic", „de încredere". ♦ „vie străină": *cf.* Deut. 32,32-33. ♦ Origen, în omilia a doua, care tratează doar Ier. 2,21-22, se ocupă de originea păcatului și a morții: Dumnezeu a creat totul desăvârșit, dar omul a creat pentru sine răul și păcatul, la fel cum via roditoare, de soi bun, ajunge să fie schimbată în amărăciune. Chipul lui Dumnezeu, cu care a fost creat omul, poate fi iarăși transformat din chip pământesc în chipul ceresc doar prin pocăință. Aceeași idee, a legăturii dintre rău și voința omului, revine constant în comentariile patristice la verset: între alții, la Fulgențiu, *Scrisoare către Monimus* 1,3-4, Chiril al Ierusalimului, *Cateheze* 2,1 și 4,19. Pentru Augustin, Iisus este „viața adevărată" despre care vorbește Ieremia (*Despre Evanghelia după Ioan* 80,1).

toată de soi bun.
Cum te-ai schimbat în amărăciune,
vie străină?
22 De te-ai spăla cu silitră
și te-ai umple de leșie,
[tot] ai fi mânjită de strâmbătățile tale înaintea Mea – spune Domnul.
23 Cum vei spune: «Nu m-am pângărit
și n-am mers după Baal»?
Vezi umbletele tale la locul de îngropăciune
și [re]cunoaște ce-ai făcut!
Târziu, glasul ei a urlat,
căile ei 24 și le-a întins către apele pustiului;
întru poftele sufletului ei era dusă de vânt;
a fost dată pe mâna lor:
cine o va aduce înapoi?
Nimeni din cei ce o caută nu va osteni;
în înjosirea ei o vor afla.
25 Întoarce-ți piciorul de pe calea colțuroasă

2,22 „silitră": gr. νίτρον, „nitriu", „salpetru", azotat de potasiu care se găsea în zăcăminte bogate mai ales în Egipt. Folosit pentru spălat sau ca îngrășământ. ♦ „leșie": gr. πόα, „iarbă", o iarbă grasă din care se făcea leșie pentru spălat. ♦ Origen (*ad loc.*): unele păcate se curăță prin cuvântul-nitriu, altele prin cuvântul-iarbă (săpun); dar sunt unele care nu se curăță decât prin „ardere", prin cauterizare, prin acțiunea radicală a Cuvântului-foc. Trimite și la Is. 4,4. În Noul Testament, amintește el, Iisus botează cu Duhul Sfânt și cu foc.

2,23 „locul de îngropăciune": adjectivul gr. πολυάνδριος, *litt.* „plin de bărbați" (conotat și ca „loc de prostituție"), ajunge să însemne, substantivat, „locul comun de îngropare", „cimitir". TM are „în vale" – de bună seamă, e vorba de *gēy (Ben-)Hinnom*, „gheena", râpa de la marginea Ierusalimului unde s-au adus și jertfe umane (*cf.* 4Rg. 16,3; 23,10 etc.). ♦ „Târziu, glasul ei a urlat": TM are „cămilă iute, cu drumuri întortocheate".

2,24 În TM se continuă imaginea de la finalul versetului precedent: „măgăriță sălbatică obișnuită cu pustiul, în pofta ei adulmecă vântul; rutul ei cine-l va domoli? Nimeni din cei ce o caută nu va osteni; în luna [împerecherii] ei o vor afla".

2,25 „Mă voi îmbărbăta": vezi *infra*, nota 18,12. TM are: „«Ferește-te ca piciorul să-ți ajungă desculț și gâtlejul însetat!» Dar tu ai zis: «Degeaba! Căci am îndrăgit străinii și după ei voi merge»". ♦ „străini": se referă și la cei de alt neam (*cf.* 5,19; 37[30],8; 28[51],51), dar și la idoli (*cf.* 3,13; Ps. 43/44,21; 80/81,10). Clement Alexandrinul subliniază imaginea biblică, frecventă în VT, a idolatriei ca formă de adulter. Tot adulter este și erezia, care constă în renunțarea la „cunoașterea/gnoza bisericească și adevărată și la opinia (*doxa*) despre Dumnezeu" (*Stromate* 6,16).

și gâtlejul de la sete!
Dar ea a spus: «Mă voi îmbărbăta!» –
căci a iubit străini și după ei a umblat.
[26] Cum e rușinea hoțului când e prins
așa vor fi rușinați fiii lui Israel,
ei și regii lor și dregătorii lor
și preoții lor și profeții lor.
[27] Ei au spus lemnului: «Tatăl meu ești tu!»
și pietrei: «Tu m-ai născut!»
și și-au întors spre Mine spatele și nu fețele;
dar la vremea necazurilor lor vor spune:
«Ridică-Te și ne mântuiește!»
[28] Și unde sunt zeii tăi, pe care ți i-ai făcut?
Oare se vor ridica și te vor mântui la vremea necazului tău?
Căci după numărul cetăților tale erau zeii tăi, Iuda,
și după numărul ulițelor Ierusalimului îi jertfeau lui Baal.
[29] De ce grăiți către Mine?
Voi toți ați fost lipsiți de evlavie
și voi toți ați săvârșit fărădelege față de Mine – spune Domnul.
[30] În zadar i-am lovit pe copiii voștri:
mustrarea nu ați primit-o.
Sabia i-a mistuit pe profeții voștri, precum leul care nimicește,
dar nu v-ați înspăimântat."
[31] Ascultați cuvântul Domnului!

2,28 Chiar și după construirea Templului de către Solomon, sanctuarele din provincie au subzistat până la reforma regelui Iosia (640-609 î.H.), când au fost interzise pentru că riscau oricând să alunece în idolatrie, fiind mai puțin controlabile. ♦ „și după numărul ulițelor Ierusalimului îi jertfeau lui Baal": nu are corespondent în TM.
2,29-37 Noi mustrări: poporul nu înțelege nimic din pedepsele suferite deja, ci persistă în ignorarea Dumnezeului său; deși mâinile îi sunt pătate de sânge nevinovat, refuză să-și recunoască vina și astfel își pregătește catastrofa.
2,29 „grăiți către Mine": TM are o metaforă juridică: „faceți contestație împotriva Mea". ♦ „ați fost lipsiți de evlavie și... ați săvârșit fărădelege": TM are un singur echivalent: „v-ați răzvrătit împotriva Mea".
2,30 „Sabia": TM are „Sabia voastră" – ceea ce coincide cu reproșurile frecvente aduse poporului că refuză să-i asculte pe profeții adevărați, ba chiar îi prigonește. Viața lui Ieremia ilustrează acest lucru. ♦ „dar nu v-ați înspăimântat": nu are echivalent în TM.
2,31 „Ascultați...": TM are: „Voi, generație, priviți...". Cuvintele de la începutul versetului sunt considerate de unii comentatori ca o glosă ce insistă asupra actualității

Acestea le spune Domnul:
„M-am făcut [Eu] oare un pustiu pentru Israel,
sau un pământ uscat?
De ce a spus poporul Meu:
«Nu ne vom [mai] lăsa cârmuiți
și nu vom mai veni la Tine»?
[32] Oare își va uita mireasa podoaba ei
și fecioara, cingătoarea ei?
Dar poporul Meu a uitat de Mine, zile fără de număr.
[33] Cu ce lucru frumos te vei mai îngriji pe căile tale
ca să cauți iubire?
Nu așa, ci și tu te-ai ticăloșit,
pângărindu-ți căile.
[34] Și pe mâinile tale s-a găsit sânge de suflete nevinovate;
nu în șanțuri le-am găsit,
ci pe orice stejar.
[35] Și tu ai zis: «Sunt nevinovată!
Să se întoarcă, dar, mânia Lui de la mine!»
Iată, Eu Mă judec cu tine
pentru că spui: «N-am păcătuit!»
[36] Ce ai disprețuit atât de mult

---

cuvântului divin pentru fiecare generație, care trebuie să-l „privească", să-l contemple neîncetat. ♦ „pământ uscat": TM are „pământ al beznei". ♦ „Nu ne vom [mai] lăsa cârmuiți": TM are *radh'nū*, „vom umbla în voie / bezmetic". Tema nesupunerii față de Domnul, „nu voi sluji", amintită în v. 20, este reluată aici și intensificată.
2,32 „mireasa... fecioara": după Ieronim, profetul se referă aici la Fecioara Maria (*Împotriva lui Iovinian* 1,32).
2,33 „Nu așa... pângărindu-ți căile": TM are „până și cele rele au învățat (sau: «pe cele rele le-ai învățat») căile tale"; unii înțeleg însă „până și cu răutățile ți-ai învățat căile tale".
2,34 „Și pe mâinile tale": TM are „Chiar și pe poalele tale". ♦ „suflete nevinovate": TM are „suflete de sărmani nevinovați". ♦ A doua jumătate a versetului în TM: „nu pe spărturi l-am găsit, ci pe toate acestea" (sau, după unii, finalul ar însemna: „ci, cu toate acestea", continuându-se în versetul următor). „Nu pe spărturi" ar însemna „nu l-am găsit dând o spargere": după Ex. 22,1, proprietarul care îl ucidea pe spărgătorul prins în flagrant nu era pedepsit.
2,36 Prima parte a versetului în TM s-ar putea interpreta: „Ce ieftină te-ai făcut de-ți tot schimbi căile (= purtările)!". Schimbarea căilor (TM) sau reluarea lor (LXX) se referă la febrilitatea cu care Israel, în ciuda avertismentelor profetice, caută alianțe cu marile puteri vecine.

încât să-ți iei căile de la capăt?
Și de Egipt vei fi făcută de rușine
precum ai fost făcută de rușine de către Asur.
37 Căci și de acolo vei ieși cu mâinile pe cap,
pentru că Domnul a lepădat [ceea ce era] nădejdea ta
și nu-ți va merge bine întru ea.

3 1 Dacă un bărbat își alungă femeia
și ea pleacă de la el
și ajunge a altui bărbat,
oare se va mai întoarce ea vreodată la el?
Nu se va pângări oare cumplit femeia aceea?
Iar tu te-ai desfrânat cu mulți păstori;
și te-ai întors la Mine? – spune Domnul.
2 Ridică-ți ochii drept înainte și vezi:
unde nu te-ai întinat tu?
Pe drumuri ai stat după ei ca o cioară însingurată
și ai pângărit pământul cu desfrânările tale și cu răutățile tale.
3 Și ai ținut mulți păstori ca piatră de poticnire pentru tine;

2,37 „cu mâinile pe cap": poziția prizonierului. ♦ „a lepădat [ceea ce era] nădejdea ta": sau „a dat deoparte", „a respins". Dumnezeu dispreţuieşte modul în care poporul a înțeles să se protejeze punându-și toată încrederea în alianțe cu străinii.

3,1-5 Considerate de comentatori fie ca o continuare a capitolului anterior, ca punct culminant al acuzării (Fretheim, 20), fie ca un prim argument în pledoaria ce urmează pentru căința poporului (Thompson, 125; Craigie, 46), vv. 1-5 presupun legislația din Deut. 24,1-4. Conform acesteia, unei femei divorțate i se interzice reîntoarcerea la primul soț. Continuând obișnuita metaforizare a legământului dintre Dumnezeu și poporul Său prin relația conjugală, o dată ce a primit „cartea de despărțire" (3,8), Israel pare a-și fi pierdut dreptul de a se mai întoarce la Domnul. Depășirea acestei situații este o minune a harului lui Dumnezeu (*cf.* Os. 1–3; Lc. 15,18-19).

3,1 „se va mai întoarce ea vreodată la el?": în TM subiectul este soțul, nu soția: „se va întoarce el vreodată la ea?". ♦ „femeia aceea": în TM metafora este decodată: „țara aceasta". ♦ „păstori": TM are „iubiți", *rē'îm*, pe care traducătorul LXX îl va fi vocalizat *rō'îm*, „ciobani".

3,2 „drept înainte": gr. εἰς εὐθείαν, o echivalență rar întâlnită în LXX (*cf.* Num. 23,3) pentru *'al-pᵉnê-phāyim*, „spre înălțimile golașe" (secvență al cărei sens rămâne totuși disputat). ♦ „ca o cioară": o altă diferență între LXX, care are „ca o cioară însingurată", presupunând *'orabh*, „cioară", în textul ebraic, în vreme ce TM are „ca un nomad în pustie" (*'arābhī*, „arab", „nomad").

chip de desfrânată ai căpătat,
te-ai purtat nerușinat cu toți.
4 Nu M-ai chemat tu oare Casă,
și Tată și Călăuza fecioriei tale?
5 «Oare va rămâne ea în veac,
va fi păstrată spre biruință?»
Iată, tu ai grăit și ai săvârșit aceste rele
și ți-a stat în putere."
6 Și mi-a spus Domnul, în zilele regelui Iosia: „Ai văzut ce Mi-a făcut așezarea lui Israel? S-au dus pe tot muntele înalt și sub tot copacul din

---

3,3 Probabil din cauza unei tradiții textuale diferite (*vide* Craigie), în prima parte a versetului, LXX are un text substanțial diferit („și ai ținut mulți păstori ca piatră de poticnire pentru tine"), față de TM: „ploile au fost oprite și ploaia de primăvară nu a venit" – seceta este o consecință a „pângăririi pământului" prin idolatrie și prin toate păcatele ce decurg din ea. ♦ „te-ai purtat nerușinat cu toți": TM are „ai refuzat să te rușinezi". ♦ Origen (*Omilii la Geneză* 1,15) invocă versetul în legătură cu sufletul care s-a pervertit, adică se dedă în întregime viciului, întorcându-se de la Dumnezeu. Acesta va fi pedepsit ca o prostituată, iar copiii săi vor fi măcelăriți (*cf.* Is. 14,21).

3,4 „Casă": TM are „chiar acum", iar mai departe sunt citate cuvintele cu care Israel i se adresează lui Dumnezeu: „Tată, Tu confidentul/prietenul (sau, pornind de la un omonim, «cărmuitorul/călăuza») tinereții mele". ♦ Targumul: „Domnul meu, Tu ești Răscumpărătorul meu din vremuri străvechi". ♦ „Călăuza": gr. ἀρχηγός poate însemna și „cel aflat la origine/început" (*sic* NETS) sau „cel aflat în frunte": fondator, întemeietor, conducător.

3,5 „Oare va rămâne ea": NETS presupune că pronumele se referă la „fecioria" de mai sus. Totuși, majoritatea traducătorilor consideră că referentul este aici „mânia" divină. ♦ „spre biruință": TM are „pentru totdeauna". Secvența din LXX este rezultatul posibilei echivalări a ebr. *lānetsaḥ*, „pentru totdeauna", cu εἰς νεῖκος, *litt.* „spre vrajbă", dar, tardiv, νεῖκος tinde să se confunde cu νίκος, „biruință", așa cum este interpretat și de NETS.

3,6-10 Versetele conțin o comparație între Israel și Iuda, care se aseamănă și se întrec în fărădelege (*cf.* și Iez. 16; 23). În pasajul 3,6-18, proza înlocuiește exprimarea versificată folosită până la acest punct. Origen, în omilia a patra, despre Ier. 3,6-11, începe cu o retrospectivă istorică asupra scindării monarhiei unite, după Solomon, când s-au format Regatul de Nord, Israel, sub Ieroboam, și Regatul de Sud, Iuda, sub Roboam.

3,6 „așezarea lui Israel": TM are „răzvrătita (*litt.* «răzvrătirea») Israel" – Israel e arătat ca o personificare a răzvrătirii (vezi și nota 3,7). Gravitatea infidelității lui Israel față de Dumnezeu este accentuată în textul grecesc de pronumele personal „mi" („Mi-a făcut" = ofensa îi este adusă direct lui Dumnezeu), absent în TM. ♦ „copacul din dumbravă": TM are „copacul verde/înfrunzit/luxuriant" – la fel la 3,13. ♦ După Origen (*ad loc.*), Israel care „s-a dus pe tot muntele înalt" prefigurează mândria și aroganța fariseului din Evanghelie (Lc. 18,11-12). De asemenea, Origen atrage atenția asupra faptului că

dumbravă şi s-au desfrânat acolo. [7] Şi am spus, după ce ea s-a desfrânat în
toate felurile: «Întoarce-te la Mine!», dar nu s-a întors; iar Iuda cea necre-
dincioasă a văzut necredinţa ei. [8] Şi Eu am văzut că, după toate adulterele în
care a fost prinsă aşezarea lui Israel – şi am alungat-o şi i-am dat carte de
despărţire la mână –, nu s-a temut necredincioasa Iuda şi s-a dus de s-a
desfrânat şi ea. [9] Şi s-a socotit [ca] de nimic desfrânarea ei şi a săvârşit
adulter cu lemnul şi cu piatra. [10] Şi în toate acestea, necredincioasa Iuda nu
s-a întors la Mine din toată inima ei, ci întru minciună."

Dumnezeu este deopotrivă blând şi aspru. Dacă n-ar fi şi aspru, spune Alexandrinul, nu i-am remarca blândeţea; iar dacă ar fi doar aspru, am deznădăjdui foarte repede din pricina păcatelor noastre. Pentru Grigore de Nazianz desfrânarea nu denumeşte doar păcatul trupesc, ci orice păcat sufletesc, ducând la „înşelarea" lui Dumnezeu. Poţi fi curat la trup, dar să-ţi prostituezi sufletul, ceea ce este mult mai grav (*Cuvântări* 37,19). Aceeaşi interpretare la Ioan Casian, care identifică desfrânarea cu idolatria şi superstiţiile (*Convorbiri* 2,14,11).

3,7 „Întoarce-te la Mine!": TM are „se va întoarce la Mine". ♦ „(Iuda) cea necredincioasă (ἀσύνθετος)": termenul ἀσύνθετος se referă la infidelitatea faţă de o convenţie, aici faţă de Legământ. Şi în TM apelativul „răzvrătita Israel" are ca paralelă expresia „vicleana/trădătoarea Iuda" (vezi şi 3,8.10.11).

3,8 „carte de despărţire": aluzie la căderea Samariei şi deportarea populaţiei în Asiria (722/721 î.H.). ♦ Clement Alexandrinul citează versetul alături de alte versete din Scriptură care vorbesc despre „pedagogia" lui Dumnezeu. Dumnezeu îşi pedepseşte poporul tocmai pentru că-l iubeşte, altfel s-ar dezinteresa complet de el (*Pedagogul* 1,9). Aceeaşi idee la Ioan Gură de Aur, *Omilii la Evanghelia după Matei* 74,3. Origen (*ad loc.*) comentează: cartea de despărţire dată lui Israel duce inevitabil la retragerea lui Dumnezeu din mijlocul lui Israel: nu mai există nici Templu, nici ritual liturgic, nici jertfe. Descendenţa Domnului Iisus din seminţia lui Iuda (Evr. 7,14) este o dovadă a reabilitării pe care Dumnezeu i-a oferit-o. În destinul istoric al lui Iuda se reflectă atât dificultatea păstrării credinţei (Mt. 24,12-13; Lc. 18,8), cât şi alegerea suverană a lui Dumnezeu, „mulţi chemaţi, puţini aleşi" (Mt. 20,16). Dacă Dumnezeu l-a alungat până şi pe poporul legământului avraamic, nu va ezita să-l piardă pe credinciosul care se rupe de legământul cel nou.

3,9 „s-a socotit [ca] de nimic desfrânarea ei": pasajul este oarecum neclar atât în LXX, cât şi în TM. Secvenţa se referă ori la păcatele lui Israel în comparaţie cu cele ale lui Iuda (căci în v. 11 se spune că Israel e mai „îndreptăţit" decât Iuda), ori sugerează o evoluţie a gravităţii păcatelor lui Iuda. ♦ LXX reflectă o formă scurtă a textului ebraic; după „desfrânarea ei", TM are în plus „ea (Iuda) a pângărit ţara/pământul". ♦ Origen: orice păcat este ca un „adulter cu lemnul şi cu piatra".

3,10 La finalul versetului, TM are în plus formula de recunoaştere: *n^e'um-YHWH*, „rostire/oracol al lui *YHWH*". ♦ Origen comentează: Profetul face de fapt referire la

[11] Şi mi-a spus Domnul: „E [mai] îndreptăţit sufletul lui Israel, faţă de
necredincioasa Iuda.
[12] Mergi şi citeşte aceste cuvinte către miazănoapte şi spune:
Întoarce-te la Mine, aşezare a lui Israel – spune Domnul –
şi nu-Mi voi îndârji faţa către voi,
căci Eu sunt îndurător – spune Domnul –
şi nu voi fi mânios pe voi până în veac.
[13] Recunoaşte-ţi doar nedreptatea,
căci ai fost necucernică faţă de Domnul Dumnezeul tău
şi ai alergat bezmetică spre străini sub tot copacul din dumbravă,
iar glasului Meu nu i-ai dat ascultare – spune Domnul.
[14] Întoarceţi-vă, fii care v-aţi îndepărtat – spune Domnul –
pentru că Eu vă voi stăpâni
şi vă voi lua [câte] unul dintr-o cetate
şi [câte] doi dintr-o familie
şi vă voi duce în Sion
[15] şi vă voi da păstori după inima Mea şi vă vor păstori, păstorindu-vă cu
ştiinţă. [16] Şi va fi [aşa]: Când vă veţi înmulţi şi veţi creşte în ţară, în zilele

---

păcatele noastre; trebuie să învăţăm din greşelile lui Iuda atât severitatea lui Dumnezeu, cât şi îndelunga Lui răbdare.

3,11-13 Chemare la convertire. Formularea ei presupune deja cucerirea lui Iuda de către babilonieni (597, apoi 587 î.H.). Verbul „întoarce-te" are dublu sens, făcând referire în egală măsură şi la întoarcerea fizică din robie, şi la întoarcerea spirituală la Dumnezeul legământului.

3,11 „Israel": TM are „răzvrătita Israel".

3,12 „nu-Mi voi îndârji (*litt.* întări) faţa către voi": TM are *litt.* „nu voi face să-Mi cadă faţa peste voi", *i.e.* „nu voi mai privi ameninţător către voi". ♦ Origen (*ad loc.*) comentează: adevărata întoarcere la Dumnezeu constă în urmarea exemplului oamenilor drepţi din scrierile Vechiului Testament, precum şi urmarea învăţăturilor Noului Testament şi ale Apostolilor. Doar în felul acesta credinciosul nu va primi „carte de despărţire".

3,13 „ai fost necucernică": gr. ἀσεβέω presupune o *acţiune* gravă, o faptă, un comportament asumat – „a fi sacrileg", „a comite sacrilegiu". ♦ „ai alergat bezmetică": *litt.* „ţi-ai revărsat căile". ♦ „străini": aluzie la practicile idolatre ce se înmulţiseră în vremea regilor Manase şi Amon.

3,14-20 Profeţie despre situaţia poporului la reîntoarcerea din exil.

3,14 „unul dintr-o cetate... doi dintr-o familie": se afirmă tema rămăşiţei sacre care va fi salvată. *Cf.* Targumul: „am găsit plăcere în voi şi vă voi aduce înapoi ca pe o rămăşiţă".

3,15 „păstorindu-vă cu ştiinţă": TM are „vă vor păstori cu ştiinţă şi pricepere". ♦ Augustin pune versetul în legătură cu ultima parte din Evanghelia după Ioan (21,15-17), episodul în care Iisus îi încredinţează lui Petru „oile Sale" spre păstorire (*Omilii* 46,23).

acelea – spune Domnul – nu vor mai spune «Chivotul legământului
Sfântului lui Israel»; nu li se va mai sui la inimă, nu va mai fi numit, nici nu
va mai fi cercetat, nici nu se va mai face; [17] în zilele acelea şi în vremea
aceea, vor numi Ierusalimul «tronul Domnului» şi se vor aduna la el toate
neamurile şi nu vor mai merge după cugetările inimii lor rele.
[18] În zilele acelea se vor aduna casa lui Iuda cu casa lui Israel şi vor veni
laolaltă, din ţinutul de la miazănoapte şi din toate ţările, în pământul pe care
l-am dat ca moştenire părinţilor lor."
[19] Şi eu am spus: „[Aşa] să fie, Doamne!"
„Da, te voi rândui printre copii
şi-ţi voi da pământ ales,
moştenirea lui Dumnezeu, atotstăpânitorul neamurilor;

3,16 „în zilele acelea": expresie tipică pentru Ieremia, introducând mesaje de speranţă şi mângâiere (vezi şi *infra*, 3,17.18). ♦ „Chivotul legământului Sfântului lui Israel": TM are „Chivotul legământului lui *YHWH*". LXX evită aici echivalarea Numelui inefabil, aşa cum procedau scrierile târzii. ♦ „nu li se va mai sui la inimă", *i.e.* „nu le va mai veni în minte" (inima fiind considerată sediul gândirii şi al voinţei şi, în general, simbolizând interioritatea omului). ♦ Nu se ştie exact când a dispărut Chivotul Legământului, deoarece Templul a fost jefuit de mai multe ori; cel mai probabil e vorba de distrugerea Templului de către Nabucodonosor, în 587 î.H. (*cf.* 4Rg. 25,9.13-17; Ier. 52,13.17-23). Începând cu Ieremia, valorile din trecut rămân doar ca termen de comparaţie pentru faptele mult mai măreţe pe care le va săvârşi Domnul în viitor.
3,17 „în zilele acelea şi în vremea aceea": TM are doar „în vremea aceea". ♦ „vor numi Ierusalimul «tronul Domnului»": Targumul, reflectând o realitate de după distrugerea celui de-al doilea Templu, glosează: „vor numi Ierusalimul «locul unde se află *Ş'khīnāh* (*i.e.* locuirea/prezenţa) Domnului»". ♦ După „se vor aduna la el", TM are în plus: „la numele lui *YHWH*, la Ierusalim" (*cf.* Deut. 12,5.11.21 etc.).
3,18 Israel şi Iuda au fost una în răzvrătire, vor fi una şi în restaurare. Sfârşitul exilului este formulat mai amplu în LXX, nefiind limitat doar la o reîntoarcere din „ţinutul de la miazănoapte" (TM), ci „şi din toate ţările". ♦ Deja regele Iosia, profitând de slăbirea imperiului asirian, cucerise teritorii care aparţinuseră Regatului de Nord, ceea ce trezise speranţele de restaurare a regatului davidic. Tema unităţii poporului şi a teritoriului, de sorginte deuteronomistă, apare frecvent la profeţi ca una din caracteristicile restaurării mesianice (*cf.* Ier. 23,5-6; 38[31],1; Is. 11,13-14; Iez. 37,15-27; Os. 2,2; Mich. 2,12; Zah. 9,10 etc.).
3,19 „[Aşa] să fie, Doamne!": această inserţie, care apare numai în LXX, rupe paralelismul din TM, în care cele două jumătăţi ale versetului, marcate de „Eu am spus", sunt ambele rostite de Dumnezeu. ♦ „moştenirea lui Dumnezeu, atotstăpânitorul neamurilor": TM are „moştenire strălucită, splendorile [sau, după alţii, cu vocalizare diferită, «oştirile»] neamurilor".

şi am spus: Mă veţi chema Tată
şi nu vă veţi abate de la Mine.
[20] Numai că, după cum o femeie îl înşală pe cel care este cu ea,
aşa M-a înşelat pe Mine casa lui Israel" – spune Domnul.

[21] Glas de buze s-a auzit,
de plâns şi rugă a fiilor lui Israel;
căci au făcut strâmbătate în căile lor,
au uitat de Dumnezeu, Sfântul lor.
[22] „Întoarceţi-vă, fii care vă [tot] întoarceţi,
şi voi tămădui rănile voastre!"

„Iată, noi vom fi robii Tăi,
căci Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru.
[23] Într-adevăr, spre minciună erau dealurile

3,21-25 Promisiunile făcute de Dumnezeu unui popor răzvrătit îşi găsesc răspuns într-o căinţă viitoare a poporului (*cf.* 2,20; 3,7).
3,21 „Glas de buze": TM are „glas de pe înălţimile golaşe". Traducătorul va fi citit *'al š'phātayim* în loc de *'al ş'phāyīm* (*vide* LEH, *s.u.* χεῖλος). ♦ „Dumnezeu, Sfântul lor": TM are „Dumnezeul lor".
3,22 „Întoarceţi-vă, fii care vă [tot] întoarceţi": LXX încearcă să redea jocul de cuvinte din ebraică: TM are *şūbhū bānīm şōbhābhīm*, „întoarceţi-vă, fii rătăciţi"; *şūbh*, „a se întoarce", are valoare generică, putând fi interpretat şi pozitiv, şi negativ; al doilea termen, *şōbhābhīm*, din aceeaşi rădăcină cu primul, este însă specializat negativ: „a se întoarce/abate de la". În greacă, ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, „întoarceţi-vă, fii care vă tot întoarceţi", primul verb este la imperativ aorist, deci se referă la o acţiune momentană; al doilea este un participiu prezent, deci cu valoare durativă, putând arăta un obicei, un nărav. ♦ „rănile voastre": TM are „răzvrătirile voastre". ♦ Origen, în omilia a cincea, unde comentează Ier. 3,22–4,8, face o apropiere cu Fp. 13,46-48. În ambele pasaje, după ce Israel respinge Cuvântul lui Dumnezeu transmis prin profeţi, Dumnezeu îşi trimite mesagerii să ducă mesajul mântuirii la celelalte popoare („neamuri"). Deşi este destinatarul făgăduinţei, Israel Îl respinge pe Domnul (vv. 19 şi 20) şi, prin urmare, chemarea din v. 22, spune Origen, este adresată popoarelor păgâne.
3,23 „spre minciună... puterea munţilor": pasajul este incert în TM; s-a propus ca traducere, de exemplu, „într-adevăr, ceea ce vine dinspre dealuri este înşelător, pe munţi e numai zgomot" (TOB, văzând aici o aluzie la cultele orgiastice). ♦ Origen comentează: „Dealurile şi puterea munţilor" constituie ansamblul idolilor care au luat locul mărturisirii „Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru". „Spre minciună" sunt şi magiile egiptenilor sau ale lui Simon Magul (Fp. 8,9-10), la antipodul lucrărilor minunate săvârşite de Dumnezeu prin Moise şi prin Iisus Hristos.

şi puterea munţilor;
numai prin Domnul Dumnezeul nostru
[este] mântuirea lui Israel.
[24] Dar Ruşinea a mistuit truda părinţilor noştri
[încă] din tinereţea noastră,
oile lor şi viţeii lor
şi pe fiii lor şi pe fiicele lor.
[25] Ne-am culcat în ruşinea noastră
şi ne-a acoperit necinstirea noastră,
pentru că am păcătuit înaintea Dumnezeului nostru,
noi şi părinţii noştri,
din tinereţea noastră până în ziua aceasta,
şi n-am dat ascultare glasului Domnului Dumnezeului nostru."

4 [1] „Dacă se va întoarce Israel – spune Domnul –
la Mine se va întoarce;

3,24 „Ruşinea": foarte frecvent în Biblie, numele idolilor sunt înlocuite cu un cuvânt depreciativ, apropiat ca sonoritate (*e.g. Ba'al – Boşeth*); *cf.* 5,31; 11,13 etc. ♦ Origen: „Oile lor şi viţeii lor" reprezintă rodul faptelor nesăbuite ale israeliţilor şi ale popoarelor păgâne, pe care Iisus, Bunul Păstor, îi cheamă la Sine.

3,25 „Ne-am culcat... ne-a acoperit": TM are verbele la injunctiv („să ne culcăm..."). ♦ Origen interpretează „ne-a acoperit necinstirea noastră" trimiţând la vălul de pe faţa lui Moise care-i împiedică pe israeliţi să vadă slava Domnului (2Cor. 3,15-18). Toate faptele ruşinoase trebuie îndepărtate ca o năframă când ne apropiem de Domnul. Slava Domnului nu este ascunsă ca să nu poată fi văzută de oameni, ci oamenii îşi pun un văl peste inimile lor rele. Afirmaţia „am păcătuit", la trecut, arată dorinţa de convertire a poporului, care va fi urmată de făgăduinţa Domnului din v. 4,1.

4,1-4 Adevărata pocăinţă pe care Domnul o cere şi o aşteaptă de la Israel. Ea înseamnă: a) întoarcere la Domnul, b) renunţare la practicile abominabile, c) ascultare de Domnul, d) conduită caracterizată de adevăr şi dreptate. Roadele unei astfel de pocăinţe vor fi văzute de toate popoarele.

4,1-2 Diferenţa majoră între TM şi LXX apare la nivelul persoanei verbelor şi pronumelor, fiecare tradiţie păstrând cu consecvenţă persoana a II-a singular (TM), respectiv a III-a singular (LXX). Astfel, dialogul dintre Dumnezeu şi poporul Său, nemijlocit în TM, apare ca intermediat de profet în LXX.

4,1 „dacă-şi va îndepărta... faţa Mea": TM are un text mai scurt: „dacă-ţi îndepărtezi spurcăciunile din faţa Mea şi nu mai rătăceşti". ♦ „va lua seama": gr. εὐλαβέομαι înseamnă, la propriu, „a apuca strâns"; de aici, metaforic, „a fi cu băgare de seamă", iar specializat în sens religios, „a fi pios/evlavios", „a cinsti (pe Dumnezeu) cu frică şi admiraţie"; *cf.* şi nota la Sof. 1,7.

dacă-şi va îndepărta spurcăciunile din gura sa,
şi va lua seama la faţa Mea
[2] şi se va jura «Viu [este] Domnul!»
cu adevăr şi întru judecată şi dreptate;
[atunci] vor binecuvânta întru el neamuri
şi întru el Îl vor lăuda pe Dumnezeu în Ierusalim."
[3] Căci acestea le spune Domnul bărbaţilor din Iuda
şi celor ce locuiesc în Ierusalim:
„Araţi-vă brazde proaspete
şi nu [mai] semănaţi printre mărăcini!
[4] Tăiaţi-vă împrejur pentru Dumnezeul vostru

4,2 „întru el Îl vor lăuda pe Dumnezeu în Ierusalim": TM are „şi întru el se vor lăuda". Pasajul trimite la făgăduinţele făcute lui Avraam în Gen. 22,18, şi chiar în 12,3. ♦ Targumul specifică: „Dacă te vei întoarce, Israele, la închinarea Mea... pocăinţa ta va fi primită înainte de pecetluirea decretului [de pedepsire cu trimiterea în exil]". ♦ Origen comentează: refuzul lui Israel de a se converti oferă şansa mântuirii pentru celelalte popoare (*cf.* Rom. 11,25-26). Chemarea lui Dumnezeu nu poate fi desconsiderată fără consecinţe grave (Lc. 14,18-20). Pentru că Israel a respins-o, Dumnezeu a mântuit doar o rămăşiţă din popor ca să facă loc credincioşilor dintre celelalte popoare. Va veni vremea, însă, când tot Israelul va fi mântuit (*cf.* Rom. 11,26). ♦ „va jura... cu adevăr etc.": pentru Origen, aici se cuprinde esenţa învăţăturii Domnului despre jurăminte (*cf.* Mt. 5,34-37). Alţi Părinţi citează versetul acesta în contrapunct cu versetul celebru din Predica de pe munte, unde Iisus interzice orice formă de jurământ. Ioan Gură de Aur precizează că, la Ieremia, jurământul este pozitiv, întrucât el trimite la Dumnezeul cel adevărat, în opoziţie cu idolii pe care obişnuiesc să jure păgânii. Ulterior, când primejdia idolatriei va dispărea, credincioşii nu vor trebui să mai jure nici pe numele lui Dumnezeu, aşa cum porunceşte Iisus (*Omilii la Evanghelia după Matei* 17,5).

4,3 „Araţi-vă brazde proaspete...": mărăcinii păcatului trebuie nimiciţi înainte de a semăna cuvântul Domnului, interpretează exegeţii evrei Qimhi şi Raşi. ♦ După Origen, porunca este în mod special un avertisment dat învăţătorilor care oferă ucenicilor lor învăţături prea devreme. Sămânţa trebuie să fie aleasă cu grijă din Lege, din Proroci, din Evanghelii şi din cuvintele Apostolilor.

4,4 „tăiaţi împrejur învârtoşarea inimii voastre": în Israel, circumcizia este semnul participării la Legământul lui Dumnezeu cu poporul Său (*cf.* Gen. 17,10 etc.). Ieremia insistă însă asupra circumcizici „inimii", ceea ce înseamnă interiorizarea Legământului, participarea omului întreg la el (*cf.* Deut. 10,16; 30,6). Tema este preluată în NT: Fp. 7,51; Rom. 2,25-29 etc. ♦ Origen comentează: circumcizia simbolizează orice fel de devotament al omului, fie pentru Domnul (circumcizia inimii), fie pentru idolii pe care şi i-a ales. A tăia împrejur învârtoşarea inimii înseamnă a primi Cuvântul care purifică învăţăturile şi îndepărtează orice este fals în gândire şi în faptă. Mai mulţi Părinţi

şi tăiaţi împrejur învârtoşarea inimii voastre,
bărbaţi din Iuda
şi voi care locuiţi în Ierusalim,
ca să nu izbucnească precum focul mânia Mea
şi să pârjolească –
şi nu va fi cine să o stingă –
din pricina ticăloşiei făptuirilor voastre!
[5] Vestiţi în Iuda şi să se audă în Ierusalim;
spuneţi, daţi semn în ţară cu trâmbiţa
şi strigaţi tare! Spuneţi:
«Adunaţi-vă să mergem
în cetăţile înconjurate cu ziduri!
[6] Ridicaţi [steagul] şi fugiţi în Sion!»
Grăbiţi-vă, nu staţi,
căci Eu voi trimite rele dinspre miazănoapte

---

subliniază sensul spiritual, hristologic al acestui verset. Dumnezeu a prescris circumcizia trupească poporului lui Israel, care va deveni circumcizie spirituală („a inimii") în cazul creştinilor. Această circumcizie, legată de botez, îl leagă mistic pe creştin de Iisus Hristos (Tertulian, *Răspuns către evrei* 3; *Contra lui Marcion* 1,20; *Epistola lui Barnaba* 9,1-5). Theodoret al Cyrului scrie: „Profetul ne-a arătat limpede că circumcizia vizibilă este o prefigurare (*typos*) a circumciziei invizibile şi că dacă este circumcizie înăuntru, circumcizia dinafară nu mai este necesară". Pune versetul din Ieremia în legătură cu Rom. 2,28-29: „Pentru că nu este iudeu cel care se arată pe dinafară, nici nu este tăiere împrejur cea care se arată pe dinafară, în trup; ci iudeu [adevărat] este cel ascuns şi tăierea împrejur [este] aceea a inimii, în duh, nu în literă; lauda aceluia nu [vine] de la oameni, ci de la Dumnezeu" (traducere C.B.).

4,5-8 Vestirea pericolului iminent, duşmanul „de la miazănoapte", instrumentul de care Dumnezeu se va folosi în pedepsirea poporului Său.

4,5 „trâmbiţa": TM are „corn". Se suna din corn (ebr. *şōphār*) pentru convocarea oştirii la luptă sau a poporului la adunările liturgice. De aici, chemarea cornului/trâmbiţei ajunge să simbolizeze venirea solemnă a lui Dumnezeu, mai ales pentru a judeca popoarele (*e.g.* Is. 27,13; Zah. 9,14; Mt. 24,31). ♦ Origen vede în expresia „în Iuda" o referire la învăţătura lui Iisus, care se trage din Iuda (Evr. 7,14), iar în „cetăţile înconjurate cu ziduri" vede Biserica Dumnezeului Viu, înconjurată cu adevărul Cuvântului (1Tim. 3,15).

4,6 „Ridicaţi [steagul] şi fugiţi în Sion": *litt.* „Ridicând, fugiţi...". TM are „Ridicaţi steagul (ebr. *nēs*) către Sion!". Traducătorul va fi citit în loc de *NS*, *NWS*, „a fugi"; aceeaşi diferenţă şi la v. 4,21. ♦ „rele": plural în LXX faţă de singularul din TM. ♦ Targumul: „Ridicaţi semnul împotriva Sionului: «Mergeţi în exil»!".

şi zdrobire mare."
[7] S-a sculat un leu din vizuina sa,
[cel] care nimiceşte neamuri a pornit
şi a ieşit din locul său
ca să prefacă pământul în pustietate
şi cetăţile vor fi dărâmate
încât nu vor mai fi locuite.
[8] Pentru acestea, încingeţi-vă cu sac
şi bociţi şi urlaţi,
pentru că nu s-a abătut mânia Domnului de la voi.

[9] „Şi va fi [aşa] în ziua aceea – spune Domnul –: va pieri inima regelui şi inima dregătorilor, iar preoţii vor încremeni şi profeţii se vor minuna." [10] Şi am spus: „Stăpâne, Doamne, pe cât se pare ai amăgit cu amăgire poporul acesta şi Ierusalimul spunând: «Veţi avea pace»! Şi, iată, sabia a ajuns până la sufletul lor!"
[11] La vremea aceea vor spune poporului acestuia şi Ierusalimului: „Duh de rătăcire prin pustiu, calea fiicei poporului meu, nu spre ce este curat, nici spre ce este sfânt!

4,7 „S-a sculat un leu din vizuina sa": leul are semnificaţie ambiguă în Scriptură, conform interpretării Părinţilor (*cf.* mai ales Hipolit, *De Christo et Antichristo*). Uneori îl simbolizează pe Iisus, alteori pe diavol. Aici are al doilea sens, după cum arată Ieronim în comentariul său la Ieremia (1,72,1-3). Diavolul va prăpădi tot ce întâlneşte în cale, transformând sufletele credincioşilor în pustiu. Şi Origen interpretează atacul venind de la miazănoapte (v. 6) ca uneltirile celui rău, care dă târcoale ca un leu (1Pt. 5,8-9). ♦ „cetăţile": TM are „cetăţile tale".

4,8 „de la voi": TM are „de la noi". ♦ „mânia": TM are „mânia aprinsă".

4,10 Aluzie la promisiunile mincinoase ale falşilor profeţi (*cf.* şi 14,13; 23,17). ♦ LXX intensifică surpriza atacului prin interjecţia ἰδοὺ, „iată" (vezi şi 4,13), şi prin posesivul αὐτῶν, „(sufletul) lor", ambele absente în TM. ♦ Targumul evită acuzaţia pe care Ieremia pare a o aduce Domnului şi subliniază că vina este a profeţilor falşi: „Iată, profeţii înşelători au amăgit şi înşelat poporul şi pe locuitorii Ierusalimului".

4,11-18 Descrierea campaniei militare pe care inamicul de la miazănoapte o va desfăşura împotriva poporului.

4,11 „Duh de... ce este sfânt!": TM are: „Vânt fierbinte [de pe] înălţimile golaşe, în pustiu, calea fiicei poporului meu, şi nu ca să vânture, nici ca să cureţe". În TM, rolul acestui vânt este redat de metafore agrare. LXX apelează însă la imagistica religioasă: „duh de rătăcire" şi „nu spre ce e curat, nici spre ce e sfânt!". ♦ „calea fiicei poporului meu": termenul „fiica" urmat de un nume de localitate/ţară/popor sau chiar de subst.

[12] Duh de împlinire va veni la mine,
dar acum eu grăiesc judecată împotriva lor."

[13] Iată, ca un nor se va sui
şi ca vijelia, carele lui,
mai uşori decât vulturii, caii lui.
Vai nouă, că suntem nenorociţi!
[14] Spală-ţi de răutate inima, Ierusalime,
ca să fii mântuit;
până când se vor afla în tine cugetările necazurilor tale?
[15] Căci glas de vestitor va ieşi din Dan
şi se va auzi necazul din muntele lui Efraim.
[16] Amintiţi neamurilor: „Iată, au venit!"
Vestiţi în Ierusalim:
„Cete vin dintr-o ţară de departe
şi şi-au ridicat glasul împotriva cetăţilor lui Iuda.
[17] Ca păzitorii unui câmp l-au împresurat,

„popor" sau de o expresie echivalentă constituie o personificare poetică frecventă mai ales în textele profetice.

4,12 Diferenţele se menţin: imaginii concrete din ebraică, *rûaḥ mālē', litt.* „vânt plin" (*i.e.* „năprasnic"), îi corespunde o expresie spiritualizantă: „duh de împlinire".

4,13 Targumul explicitează: „Iată, un împărat va veni împotriva lor cu oştirile lui".

4,14 „cugetările necazurilor [tale]": ebr. *'āwen*, „necaz", dar şi „răutate, nelegiuire" a fost interpretat în primul său sens de LXX, în vreme ce traducătorii TM optează cu toţii pentru cel de-al doilea: „vor fi în tine gânduri nelegiuite". Sensul LXX e destul de greu de priceput. Probabil tot la urzirea celor rele trimite. *Cf.* şi v. 15: „necazul din muntele lui Efraim".

4,15 „Dan": teritoriu aflat la marginea de nord a Israelului, unde se afla unul din sanctuarele înfiinţate de regele Ieroboam I, pentru ca poporul să nu mai meargă la Templul din Ierusalim (*cf.* 3Rg. 12,26-33). ♦ „Efraim": la origine, numele unuia dintre fiii lui Iosif şi, de aici, numele unuia din cele douăsprezece triburi; ajunge să desemneze, generic, zona muntoasă centrală a Israelului, între Sichem şi Bethel. La Bethel se afla şi celălalt sanctuar „alternativ" înfiinţat de Ieroboam I. ♦ Targumul: „Iată, glasul profeţilor care prorocesc împotriva lor că vor merge în robie pentru că s-au închinat viţeilor care sunt în Dan, iar aducătorii de veşti rele vor veni împotriva lor ucigându-i pentru că s-au închinat la idolii pe care Mica i-a aşezat în casa lui Efraim" (*vide* Jud. 17).

4,16 „şi-au ridicat glasul": *litt.* „au dat glas".

4,17 „M-ai nesocotit": TM are „ca s-a răzvrătit împotriva Mea"; termenul din LXX anticipează răspunsul dat de Domnul poporului Său în 38[31],32 pentru că au rupt legământul sinaitic („iar Eu i-am nesocotit").

pentru că M-ai nesocotit – spune Domnul.
[18] Căile tale şi făptuirile tale ţi-au făcut acestea:
însăşi răutatea ta, pentru că e amară,
pentru că a ajuns până la inima ta."
[19] Pântecele meu, pântecele meu mă doare
şi simţirile inimii mele:
se zbuciumă sufletul meu, se zbate inima mea,
nu voi tăcea,
căci sufletul meu a auzit glas de trâmbiţă,
strigăt de război.
[20] Şi cheamă prăpăd peste nenorocire
căci e cuprins de prăpăd tot pământul,
dintr-odată e cuprins de prăpăd cortul,
mi-au fost sfâşiate învelitorile.
[21] Până când voi vedea fugari
în timp ce aud glas de trâmbiţe?
[22] „Căci conducătorii poporului Meu nu M-au cunoscut,
sunt fii fără minte şi nepricepuţi,
sunt iscusiţi în a face răul,
dar să facă binele n-au ştiut."
[23] Am privit pe pământ şi, iată, nimic,
şi spre cer, şi luminile lui nu erau;

4,19-22 Neliniştea profetului în faţa pericolului iminent. Este greu de precizat cine rosteşte lamentaţia: cu toate că Domnul este subiectul în contextul imediat, opţiunea mai probabilă este Ieremia, având în vedere conţinutul plângerii (de altfel, şi Targumul spune: „Iar prorocul a zis..."); cuvintele din v. 22 însă îi aparţin clar lui Dumnezeu.

4,19 „simţirile inimii mele": TM are „zidurile inimii mele"; traducătorul LXX a citit, probabil, *QRBIM* în loc de *QYRWT*. ♦ „se zbuciumă sufletul meu": nu are echivalent în TM.

4,20 „cortul": TM are „corturile mele". ♦ „învelitorile": literal, „pieile", învelitorile şi perdelele cortului.

4,21 „fugari": TM are „stindardul" – vezi *supra*, nota 4,6.

4,22 „conducătorii poporului Meu": secvenţa din LXX presupune ebr. *'ĕylēy 'ammî*, dar TM are *'ewîl 'ammî*, „poporul Meu este nechibzuit".

4,23-28 Devastarea totală adusă de invazia inamicului de la miazănoapte este descrisă cu ajutorul limbajului cosmologic al creaţiei din Gen. 1, ca şi cum actul creaţiei ar fi derulat în sens invers, spre haosul primordial.

4,23 „nimic": TM are *tohû wābohû*, „neorânduit şi gol", *litt.* „haos şi vid", renumita sintagmă din Gen. 1,2.

[24] am văzut munții, și tremurau
și toate dealurile erau tulburate.
[25] Am privit și, iată, nu era [nici un] om
și toate păsările cerului erau îngrozite;
[26] am văzut și, iată, Carmelul pustiu
și toate cetățile, pârjolite în foc
de la fața Domnului,
și de la fața urgiei mâniei Lui au fost nimicite.
[27] Acestea [le] spune Domnul:
„Un pustiu va fi toată țara,
dar nicidecum nu-i voi pune sfârșit.
[28] Pentru acestea să jelească pământul
și să se întunece de sus cerul,
pentru că am grăit și nu Mă voi răzgândi,
M-am năpustit și nu Mă voi abate.
[29] De glasul călărețului și de la arcul întins
s-a dat îndărăt toată țara;
s-au afundat în peșteri și în crânguri s-au ascuns
și s-au suit pe stânci;
toate cetățile au fost părăsite,
nu [mai] locuiește om în ele.
[30] Și tu ce vei face, [chiar] dacă te vei înveșmânta în purpură
și te vei împodobi cu podoabă de aur

4,24 *Cf.* Ps. 45/46, 4; Na. 1,5; Iez. 38,19-20, descriind „ziua Domnului".
4,25 „păsările cerului erau îngrozite": TM are „păsările cerului fugiseră/zburaseră".
4,26 „Carmelul": vezi 2,7 și nota și 31,33; ebr. *hakkar^emel*, „(țara ca o) grădină", este citit în LXX ca toponim, „Carmel". În același sens merge și Targumul: „și, iată, țara lui Israel, care a fost sădită precum Carmelul, a ajuns din nou ca o pustie". ♦ „au fost nimicite": nu are corespondent în TM.
4,27 „voi pune sfârșit": *litt.* „voi face sfârșit".
4,28 „să jelească... să se întunece": TM are „jelește / va jeli... se întunecă / se va întuneca".
4,30 „Și tu": TM are „Și tu, cel pustiit" – în mod surprinzător, participiul este la masculin – se presupune că este o glosă târzie. ♦ „În zadar îți va fi gâteala": Clement Alexandrinul invocă versetul în *Pedagogul* (3,2), la capitolul despre vestimentația exterioară a femeilor. Împodobirea ostentativă e semn de vanitate. Opoziție între podoabele exterioare și cele interioare. Grija pentru haina din afară se combină, adesea, cu neglijența față de cele sufletești (dinăuntru).

și dacă-ți vei vopsi ochii cu suliman?
În zadar îți va fi gâteala:
te-au alungat iubiții tăi,
caută [să-ți ia] sufletul.
[31] Căci am auzit glas ca al uneia care se chinuie,
suspinul tău ca al uneia ce naște întâia oară –
glasul fiicei Sionului
se va stinge și mâinile ei vor slăbi:
«Vai mie, pentru că sufletul îmi piere pentru cei uciși!»"

5 [1] „Alergați roată pe străzile Ierusalimului
și vedeți și cunoașteți și căutați în piețele lui
dacă veți găsi vreun bărbat,
dacă este [vreunul]
care face judecată [dreaptă]
și caută credincioșia,
și voi fi binevoitor cu ei", spune Domnul.
[2] „Viu [este] Domnul" – spun ei.
Astfel, oare nu jură ei minciuni?
[3] Doamne, ochii Tăi [caută] la credincioșie:

4,31 „pentru cei uciși": TM are „din pricina ucigașilor".
5,1-6 Prima acuzație dintr-o serie de trei (5,1-5.10-13.20-28), fiecare urmată de justificarea pedepsei. Ca și în episodul din Gen. 18,22-33, Dumnezeu caută degeaba în Ierusalim un om drept. Versetele sunt structurate ca un discurs judiciar de acuzare, atât împotriva celor săraci (vv. 2-4), cât și împotriva celor puternici (v. 5). *Cf.* și Am. 3,9-11.
5,1 „credincioșia": gr. πίστις, „fidelitate", „onestitate"; „încredere", „credință", echivalează ebr. *'emûnâh*, „onestitate", „statornicie", „adevăr" (în sens de coerență cu sine), „fiabilitate". ♦ „dacă este [vreunul] care...": *cf.* Rom. 3,10-12 (citând Ps. 13/14,1-3). ♦ „voi fi binevoitor cu ei": TM are „voi ierta [cetatea]". Despre tema iertării unei mulțimi de dragul unui om drept, *cf.* Gen. 18,20-33; Is. 53; Iez. 23,30-31. ♦ „spune Domnul": nu are echivalent în TM.
5,2 „Viu [este] Domnul": formulă de jurământ (= „pe cât este de adevărat că Domnul este viu, pe atât de adevărat este că..."). ♦ „oare nu jură ei minciuni?": TM are: „spre înșelăciune/minciună jură ei".
5,3 „credincioșie": *vide supra*, nota 5,1. ♦ „n-au voit să primească mustrarea": *cf.* Am. 4,6-11; Prov. 12,1; 17,10. ♦ Origen, în omilia a șasea, la Ier. 5,3-5, comentează: expresia „Doamne, ochii Tăi caută spre credință" este doar un aspect particular al faptului că Domnul privește favorabil spre toate virtuțile, *cf.* Ps. 4,7(6). „I-ai lovit" descrie acțiunea

i-ai lovit,
dar ei n-au suferit;
i-ai sfârşit,
dar [ei] n-au voit să primească mustrarea;
şi-au întărit feţele mai mult decât stânca
şi n-au vrut să se întoarcă.
4 Şi eu am spus: Poate sunt săraci,
de aceea n-au fost în stare,
pentru că n-au cunoscut calea Domnului
şi judecata lui Dumnezeu;
5 voi merge la cei de vază
şi le voi grăi,
căci ei au cunoscut calea Domnului
şi judecata lui Dumnezeu;
dar, iată, într-un cuget au sfărâmat jugul,
au rupt legăturile.
6 De aceea i-a lovit leul din pădure
şi lupul, până la casele [lor] i-a dat pieirii
şi leopardul a stat de veghe împotriva cetăţilor lor:
toţi cei ce ies de acolo vor fi vânaţi
pentru că şi-au înmulţit necucericiile,
s-au întărit în abaterile lor.

Cuvântului lui Dumnezeu care activează capacitatea de percepţie a sufletului în privinţa păcatului. „I-ai sfârşit" este înţeles în sens pozitiv: i-ai desăvârşit, i-ai adus la capăt. „Şi-au întărit feţele" precum Faraon (Ex. 4,21).

5,4 Pentru Origen (omilia 6,3), opoziţia „săraci" *versus* „cei de vază" ţine de domeniul credinţei şi al cunoaşterii. Săracii sunt săracii la suflet şi la minte, care nu au acces la cunoaşterea lui Dumnezeu şi care trăiesc în afara credinţei. „Cei de vază" sunt „sufletele puternice", care-şi înrădăcinează viaţa în raţiune, adică în cunoaşterea divinităţii. Aceeaşi interpretare la Theodoret, doar că, pentru el, „cei de vază" se referă aici la preoţii şi învăţătorii Legii, în vreme ce „săracii" se referă la „restul lumii", neiniţiaţii, „care nu au bogăţia cunoaşterii lui Dumnezeu" (*Comentariu la Ieremia* 2,5, 4-5).

5,6 „lupul, până la casele [lor]": TM are *z'ēbh 'arābhōth*, „lupul stepelor/pustiurilor". ♦ „vor fi vânaţi": TM are „vor fi sfâşiaţi". ♦ „s-au întărit în abaterile lor": TM are „răzvrătirile/apostaziile lor s-au înmulţit". ♦ „Leul... lupul... leopardul" au fost interpretaţi de Ieronim şi, mai târziu, de Raşi ca simbolizându-i pe caldeeni, perşi şi, respectiv, pe greci – *cf.* Dan. 7 (Lundbom, *ad loc.*).

7 „Pentru care dintre acestea să fiu binevoitor cu tine?
Fiii tăi M-au părăsit
şi au jurat pe unii care nu sunt dumnezei;
[Eu] i-am hrănit,
iar ei au săvârşit adulter
şi în casele desfrânatelor au înnoptat.
8 Armăsari înnebuniţi după iepe au ajuns,
fiecare necheza după femeia aproapelui său.
9 Şi pentru acestea să nu-i cercetez? – spune Domnul –
Ori pe un neam ca acesta să nu-l pedepsească sufletul Meu?

10 Suiţi-vă pe meterezele ei şi dărâmaţi-le,
dar să nu le faceţi sfârşitul:
lăsaţi-i sprijinitorile,
căci sunt ale Domnului,
11 căci şi-au călcat cu totul credincioşia faţă de Mine – spune Domnul –

5,7-13 Discursul acuzării continuă, concentrându-se asupra păcatului de care se face vinovat Iuda şi asupra pedepsei care de acum pare inevitabilă.

5,7 „Fiii tăi M-au părăsit": *cf.* Deut. 32,15-18. ♦ „în casele desfrânatelor au înnoptat": TM are „[spre] casa desfrânatei s-au bulucit".

5,8 „Armăsari înnebuniţi după iepe au ajuns": mulţi Părinţi s-au oprit şi au comentat acest verset sau pur şi simplu l-au citat în legătură cu tema desfrâului, a poftei trupeşti. Irineu îi dă un sens foarte larg. Omul fără Dumnezeu, necredinciosul, devine asemenea animalelor, fără raţiune. Clement Alexandrinul propune o comparaţie foarte interesantă. În Scriptură, zice el, creştinii sunt numiţi „mânji", dat fiind că au fost eliberaţi de jugul păcatelor, în vreme ce păgânii sunt „armăsari", robiţi poftelor, superstiţiilor şi cultului zeilor mincinoşi (*Pedagogul* 15). Vasile cel Mare dezvoltă versetul, cu sens moral-ascetic, în celebra *Omilie despre post* (1,9-10).

5,9 „neam": gr. ἔθνος redă ebr. *gōy*, termen care desemnează de obicei un popor păgân (*vide supra*, nota 1,5); se sugerează aici distanţarea Domnului de poporul necredincios.

5,10 „ei": *i.e.* cetăţii. ♦ „să nu le faceţi sfârşitul": profeţii insistă că pedeapsa nu înseamnă nimicire, ci o rămăşiţă din popor va fi izbăvită (*cf.* şi 5,18; 37[30],11; Is. 20,17; Înţ. 11,20–12,22; 1Cor. 10,13). ♦ Domeniile semantice în TM şi LXX sunt diferite. TM foloseşte metafora viei, pe când LXX face uz exclusiv de termeni militari: „metereze/parapete" unde TM are *şārōth*, „ziduri", interpretat însă mai nou ca „şiruri (de pomi, de butuci de vie etc.)", şi „sprijinitorile", faţă de TM „mlădiţele". În plus, LXX are „lăsaţi-i... căci sunt ale Domnului", faţă de TM: „luaţi/îndepărtaţi... căci nu sunt ale Domnului"; dar şi aici este vorba numai despre mlădiţe, nu despre viţă. Targumul interpretează: „dărâmă-i palatele, pentru că nu se găseşte dorinţă pentru Dumnezeu în ele".

casa lui Israel şi casa lui Iuda."
12 Au mințit Domnului lor şi au zis:
„Nu este aşa!
Nu vor veni asupra noastră rele,
sabie şi foamete nu vom vedea;
13 profeții noştri au ajuns vânt
şi cuvânt al Domnului nu s-a aflat în ei."
Aşa va fi cu ei!

14 De aceea, acestea le spune Domnul Atotstăpânitor:
„Pentru că ați grăit cuvântul acesta,
iată, cuvintele Mele le-am făcut în gura ta foc
şi poporul acesta, lemne,
şi îi va mistui.
15 Iată, Eu aduc asupra voastră un neam de departe, casă a lui Israel – spune Domnul –,
un neam căruia nu-i vei desluşi sunetul limbii:
16 toți [sunt] puternici
17 şi vă vor mistui recolta şi pâinile

5,12 „Au mințit Domnului... Nu este aşa!": TM are: „L-au înşelat/lepădat pe Domnul şi au zis: Nu El!". Ultimele cuvinte ar putea însemna „El nu este", în sensul ateismului practic (= nu acționează), sau „nu El vorbeşte".
5,13 „cuvânt al Domnului nu s-a aflat în ei": față de TM, care are „cuvântul nu este în ei", LXX explicitează.
5,14-19 Revenire la tema amenințării cu invazia dinspre miazănoapte.
5,14 „Domnul Atotstăpânitor": expresia echivalează de obicei numele divin ebr. *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*, „Domnul oştirilor"; sensul ei a trecut de la conotația războinică (Dumnezeu în fruntea oştirii lui Israel) la imaginea Creatorului căruia I se supune mulțimea aştrilor şi, în sfârşit, la aceea a Dumnezeului stăpân peste puterile îngereşti. La Ieremia, expresia apare foarte frecvent, fără a fi întotdeauna echivalată în LXX. ♦ „cuvintele Mele le-am făcut în gura ta foc": Chiril al Alexandriei spune că puterea cuvântului divin seamănă cu un cărbune încins, cu focul. Pune versetul în paralel cu Ier. 23,29, precum şi cu spusa lui Iisus din Lc. 12,49 (*Comentariu la Evanghelia după Luca*, Omilia 94).
5,15 „vei desluşi": gr. ἀκούω, „a auzi", mai apare şi în alte locuri cu sensul de „a desluşi", „a înțelege". ♦ „un neam căruia nu-i vei desluşi sunetul limbii": TM are: „Este un neam trainic, este un neam străvechi, un neam căruia nu-i cunoşti limba, nici nu desluşeşti (*litt.* auzi) ce vorbeşte". *Cf.* şi *infra*, nota 9,15.
5,16 În TM: „tolba lui este ca un mormânt deschis; toți sunt puternici/ viteji".
5,17 „şi măslinii": un „plus" al LXX.

şi îi vor mistui pe fiii voştri şi pe fiicele voastre
şi vă vor mistui oile şi viteii
şi vă vor mistui viile şi smochinii şi măslinii
şi vor treiera cu sabia cetățile voastre întărite
în care voi v-ați pus încrederea.
18 Şi va fi în zilele acelea [aşa] – spune Domnul Dumnezeul tău –: nicidecum nu vă voi sfârşi. 19 Şi va fi [aşa]: când veți zice «Pentru ce ne-a făcut Domnul Dumnezeul nostru toate acestea?», [tu] să le spui: «Pentru că v-ați înrobit unor dumnezei străini în țara voastră, aşa veți fi robi străinilor într-o țară care nu [este] a voastră.
20 Vestiți acestea către casa lui Iacob
şi să se audă în Iuda!
21 Ascultați dar acestea, popor nebun şi fără inimă!
Au ochi şi nu văd,
au urechi şi nu aud.
22 Oare nu vă veți teme de Mine – spune Domnul –,
sau la fața Mea nu veți lua aminte?
Cel ce am rânduit nisipul ca hotar mării,

5,18 Origen, în omilia a şaptea (Ier. 5,18-19), comentează: Dumnezeu administrează treptat pedeapsa, cu intenția de a oferi celor păcătoşi şansa întoarcerii la El. Aceste pedepse preliminare sunt doar o umbră, spune el, trimițând la Evr. 8,5, a pedepsei finale. Pentru Israel, pedeapsa finală nu a avut loc nici pe vremea plecării în robie, nici pe vremea Macabeilor, ci odată cu respingerea Mântuitorului (Mt. 23,37-38). Pustiirea aceasta a avut însă ca rezultat posibilitatea mântuirii şi pentru celelalte neamuri.
5,19 „Pentru că v-ați înrobit unor dumnezei străini": TM are „pentru că M-ați părăsit şi v-ați înrobit...". ♦ După Origen, robia a fost rezultatul normal al idolatriei: alungarea într-o țară în care domneşte idolatria. Oricine slujeşte şi se închină altcuiva decât lui Dumnezeu (mâncare, băutură, bani) se face vinovat de idolatrie, spune el.
5,20-31 Tema vinovăției poporului (în mod special neascultarea) şi a judecății divine continuă cu imagini din sfera ordinii cosmice.
5,21 *Cf.* Is. 6,9-10; Mt. 13,13-17 şi locurile paralele; Mc. 8,18.
5,22 „Cel ce am rânduit nisipul ca hotar mării": Dumnezeu e stăpân peste toate, inclusiv peste marea dezlănțuită. Dintre minunile creației, faptul că marea nu-şi iese din matcă spre a inunda uscatul îl umplea în mod deosebit de admirație pe omul biblic: *cf.* Ps. 73/74,13; 103/104,9; Prov. 8,29 TM; Iov 7,12; 26,12; 38,8-11. ♦ Chiril al Alexandriei aminteşte versetul în comentarea scenei furtunii potolite de Iisus, pe marea Tiberiadei (*Comentariu la Evanghelia după Luca*, Omilia 43). Vasile cel Mare citează versetul în *Omiliile la Hexaemeron*, în legătură cu Gen. 1,9, adunarea apelor într-un singur loc. Dumnezeu e stăpânul elementelor naturii şi „ține totul sub control", după expresia aceluiaşi Vasile.

poruncă veşnică, şi nu o va călca;
se va zbuciuma, dar nu va fi în stare,
vor vui valurile ei, dar nu o vor călca.
[23] Dar inima poporului acestuia s-a făcut neascultătoare şi nesupusă
şi s-au abătut şi s-au îndepărtat;
[24] şi n-au spus în inima lor:
«Să ne temem dar de Domnul Dumnezeul nostru,
care ne-a dat ploaia timpurie şi cea târzie
la vreme [potrivită],
pentru a împlini rânduiala secerişului,
şi a păzit-o pentru noi.»
[25] Nelegiuirile voastre au abătut acestea
şi păcatele voastre au îndepărtat cele bune de la voi;
[26] căci s-au aflat în poporul Meu necucernici
[care] au pus curse ca să-i strice pe oameni
şi i-au prins.
[27] Ca o plasă întinsă plină de păsări,
la fel [sunt] casele lor pline de vicleşug:
de aceea s-au preamărit şi s-au îmbogăţit;
[28] şi au călcat judecata,
n-au judecat pricina orfanului
şi pricina văduvei n-au judecat-o.
[29] Oare pentru acestea să nu-i cercetez? – spune Domnul –,
ori pe un neam ca acesta să nu-l pedepsească sufletul Meu?
[30] Uluire şi spaime
s-au întâmplat în ţară.

5,24 „rânduiala": gr. πρόσταγμα, „cerinţa", „porunca". Cultivarea pământului era o poruncă edenică. TM are „săptămânile".

5,26 „necucernici": TM are „ticăloşi, care stau la pândă ca păsărarul" (vezi continuarea, v. 27).

5,27 „plasă întinsă (*litt.* înfiptă)": imaginea unei capcane pentru prins păsări. TM are „coş/cuşcă".

5,28 Versetul diferă substanţial în cele două tradiţii. În TM versetul este mai lung: „S-au îngrăşat şi sunt lucioşi [de grăsime], ba chiar au întrecut faptele răutăţii; n-au judecat cu dreptate pricina orfanului, şi le-a mers bine, şi cauza săracului n-au judecat-o".

5,29 „neam": *cf.* 5,9 şi nota *ad loc.*

5,30 „uluire": gr. ἔκστασις, *litt.* „schimbare / ieşire din fire". ♦ „spaime": gr. φρικτά, *litt.* „(lucruri) înspăimântătoare".

[31] Profeţii profeţesc strâmbătăţi
şi preoţii au bătut din palme
şi poporului Meu i-a plăcut aşa.
Dar ce veţi face după aceea?"

6 [1] Întăriţi-vă, fii ai lui Beniamin
din mijlocul Ierusalimului,
şi în Thecue daţi semn din trâmbiţă
şi înălţaţi semnal peste Baithacharma,
căci au izbucnit rele de la miazănoapte
şi nimicire mare se arată
[2] şi va fi dată la o parte înfumurarea ta,
fiică a Sionului!
[3] La ea vor veni păstori şi turmele lor
şi vor înfige în ea corturi de jur-împrejur
şi vor păstori fiecare cu mâna sa.
[4] „Pregătiţi-vă de război împotriva ei,

5,31 „profeţesc strâmbătăţi": TM are „profeţesc întru strâmbătate". ♦ „preoţii au bătut din palme": TM are *litt.* „preoţii conduc/stăpânesc pe mâna lor" sau, după alte interpretări, „preoţii adună în mâna lor" / „preoţii cârmuiesc alături de ei".

6,1-8 Pasajul dezvoltă tema „răului [care vine] de la miazănoapte", atât din perspectiva năvălitorilor, cât şi a iudeilor. Rezultatul invaziei este pedepsirea aroganţei Ierusalimului şi pustiirea lui.

6,1 „Întăriţi-vă": TM are „adăpostiţi-vă". Traducătorul va fi citit *'ZZ* în loc de *'WZ*. ♦ „fii ai lui Beniamin": teritoriul lui Beniamin se află în cea mai mare parte la nord faţă de Iuda, dar Ierusalimul îi aparţinea (Ios. Nav. 18,28), de aceea adresarea este către „fiii lui Beniamin". ♦ „Thecue" (ebr. *Theqōa'*): localitate la cca 8 km sud de Bethleem, patria lui Amos. ♦ „Baithacharma" (ebr. *Bēyth-hakkerem*): localizarea e nesigură; s-a propus identificarea cu Ramath Rahel, la cca 5 km sud de Ierusalim (BJ, nota *ad loc.*). ♦ „miazănoapte": *vezi supra*, 1,13 şi nota. ♦ Targumul corelează traducerea cu evenimentele istorice deja petrecute: „fiii lui Beniamin au fost duşi deja în exil... pentru că semnalul din trâmbiţă s-a auzit în ţinutul lor".

6,2 În TM: „[Pe] cea frumoasă, gingaşă, am retezat-o, [pe] Fiica Sionului".

6,3 Se reia motivul pastoral din capitolul 2. ♦ „fiecare cu mâna sa": calc după ebraică, unde expresia înseamnă „fiecare în partea sa".

6,4 „Pregătiţi-vă de război împotriva ei": TM are *litt.* „Sfinţiţi împotriva ei război". Spre deosebire de perioada cuceririi Pământului făgăduinţei, când se spunea că Domnul luptă alături de poporul Său (*e.g.* Deut. 1,30), aici pare a lupta împotriva acestuia (vezi mai ales vv. 6-9). ♦ „se duc [şi] umbrele": TM are „s-au lungit umbrele".

ridicați-vă și să ne suim împotriva ei la amiază!"
Vai nouă, căci s-a plecat ziua,
că se duc [și] umbrele serii!
5 „Ridicați-vă și să ne suim noaptea
și să-i stricăm temeliile!"
6 Căci acestea le spune Domnul:
„Taie-i copacii,
revarsă peste Ierusalim oștire:
o, cetate mincinoasă,
numai asuprire înlăuntrul ei!
7 Precum un rezervor răcește apa,
la fel o răcește [pe ea] răutatea ei;
impietate și nenorocire se vor auzi în ea,
în fața ei, necontenit.
Cu necaz și bici 8 vei fi pedepsit, Ierusalime,
ca să nu se îndepărteze sufletul Meu de tine,
ca să nu te fac pământ neumblat,
în care nu locuiește [nimeni]."
9 Căci acestea le spune Domnul:
„Culegeți, culegeți ca pe o vie
rămășițele lui Israel,
întoarceți-vă cum se întoarce către coșul lui
acela care adună ciorchinii!"

6,5 „temeliile": TM are „fortărețele/palatele". Babilonienii au distrus realmente toate construcțiile fortificate în 586 î.H. (*cf.* 46[39],8; 52,13).
6,6 „Domnul": TM are „Domnul oștirilor". ♦ „copacii": *litt.* „lemnele". ♦ „revarsă peste Ierusalim oștire": TM are *litt.* „revărsați asupra Ierusalimului val de pământ". ♦ „o, cetate mincinoasă": TM are „ea este cetatea care trebuie cercetată (spre pedepsire)". Traducătorul va fi citit *HWQR* în loc de *HPQD*.
6,7 „în fața ei": TM are: „în fața Mea". ♦ „impietate (gr. ἀσέβεια, «necucernicie») și nenorocire... Cu necaz și bici": TM are „violență și distrugere... boală și rană" – ultimele două cuvinte încheie fraza.
6,8 „vei fi pedepsit": TM are „Lasă-te mustrat".
6,9-15 Israel ca o vie, metaforă celebră în profețiile lui Isaia (Is. 5,1-7), apare și aici în cuvântul Domnului vestit lui Ieremia: pedeapsa divină este percepută ca o „culegere a viei lui Israel".
6,9 „întoarceți-vă... ciorchinii": TM are o imagine și mai concretă: „să se întoarcă mâna ta precum culegătorul la coșuri/mlădițe".

10 Către cine voi grăi și voi da mărturie
și va asculta?
Iată, [sunt] netăiate împrejur urechile lor
și nu pot să audă.
Iată, cuvântul Domnului a ajuns pentru ei de ocară,
nicidecum nu vor să-l asculte.
11 „Mânia Mi-am umplut-o și am ținut-o
și nu i-am sfârșit;
[o] voi revărsa peste copilașii de afară
și peste adunarea tinerilor deopotrivă,
căci bărbatul și femeia vor fi luați împreună,
bătrânul cu mulțime de zile;
12 și casele lor vor fi date altora,
ogoarele și femeile lor laolaltă;
căci Îmi voi întinde mâna peste locuitorii ținutului aceluia –
spune Domnul.
13 Căci de la cel [mai] mic dintre ei și până la cel [mai] mare
toți au săvârșit fapte nelegiuite,
de la preot și până la profetul mincinos,
toți au făptuit minciuni.
14 Ei îngrijeau rana poporului Meu cu dispreț

6,10 În acest verset, profetul, chemat de Dumnezeu să adune rămășița poporului (v. 9), se plânge că nu mai găsește pe nimeni care să-l asculte.
6,11 În LXX, Dumnezeu este cel care vorbește. TM are: „M-am umplut de mânia lui *YHWH*, am obosit să o mai stăvilesc. Revars-o peste...": așadar, prima frază îi aparține tot profetului.
6,12 Se împlinește blestemul din Deut. 28,30. ♦ „Îmi voi întinde mâna peste locuitorii...": aici, în sens de osândire (la fel la 15,6; 21,5; *cf.* și Is. 5,25), spre deosebire de alte locuri, unde sensul este de ocrotire (*e.g.* Deut. 5,15; 26,8; Ps. 135/136,12).
6,13 „au săvârșit fapte nelegiuite": TM specifică „sunt lacomi de câștig din silnicie". ♦ „de la preot și până la profetul mincinos": TM are doar „de la profet la preot".
6,14 „dar unde este pacea?": TM are „și nu este pace". ♦ Ieremia se va înfrunta întreaga viață cu profeți care fac promisiuni mincinoase poporului: pe când el trebuia să vestească din partea lui Dumnezeu pedepse grave, aceștia aduceau un mesaj menit să placă ascultătorilor: pacea. Ebraicul *šālôm* (echivalat cu gr. εἰρήνη, care se îmbogățește cu nuanțele acestuia) înseamnă nu numai absența războiului, ci și bunăstarea rezultată din relația bună cu Dumnezeu și din armonia socială; de aceea face parte din caracteristicile lumii mesianice (*cf. e.g.* Is. 11,6 și urm.). Vezi și nota 8,[11-12].

şi spunând: «Pace! Pace!»;
dar unde este pacea?
15 Au fost făcuţi de ruşine pentru că au dat greş;
dar nu s-au ruşinat cum se ruşinează [omul]
şi necinstirea lor nu şi-au cunoscut-o.
De aceea, se vor prăbuşi în căderea lor
şi la vremea cercetării lor vor pieri" – spune Domnul.

16 Acestea le spune Domnul:
„Staţi la drumuri şi vedeţi
şi întrebaţi despre cărările Domnului cele din vechime
şi vedeţi cum este calea cea bună şi umblaţi pe ea
şi veţi afla curăţire pentru sufletele voastre.
Dar [ei] au spus: «Nu vom merge!»
17 Am aşezat pentru voi veghetori:
auziţi glasul trâmbiţei!
Dar [ei] au zis: «Nu-l vom auzi!»
18 De aceea, l-au auzit neamurile

6,15 „au dat greş": TM are „au făcut grozăvie". ♦ „în căderea lor": TM are „între cei ce se prăbuşesc". ♦ „vor pieri": TM are „se vor poticni".

6,16-21 Reluarea temei vinovăţiei poporului: răzvrătirea, lepădarea Cuvântului lui Dumnezeu cheamă judecata divină iminentă.

6,16 „cărările Domnului cele din vechime": TM are doar „cărările din vechime"; expresia se referă la modul de viaţă al strămoşilor, uneori fiind conotată pozitiv, ca aici, alteori negativ (*e.g.* Iov 22,15). ♦ „curăţire": TM are „odihnă". ♦ „vedeţi cum este calea cea bună şi umblaţi pe ea": după Ieronim, există mai multe căi (ale virtuţii, subînţelegem noi), dar „toate duc la calea unică", adică la Iisus Hristos (*Omilii la Psalmi* 42). Aceeaşi interpretare a versetului, în cheie tipologică, şi la Theodoret, care citează In. 14,6, „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa", precum şi profeţia lui Moise din Deut. 18,15. De asemenea, el trimite la alte profeţii hristologice din Vechiul Testament (Isaia, Michea, Iezechiel), arătând că această cale „regală", spre Iisus, a fost prevestită de multe glasuri din vechime (*Despre Ieremia* 2,6,16).

6,17 „Am aşezat pentru voi veghetori": Theodoret îi echivalează cu „păstorii" şi spune că e vorba despre regii şi legiuitorii poporului lui Israel, dar şi despre apostolii creştini, referindu-se exact la Pavel şi la Barnaba, care „intrau în sinagogi şi purtau discuţii cu evreii" (*Despre Ieremia* 2,6,18). ♦ Targumul: „Am aşezat învăţători [ai Legii] peste voi, care v-au îndemnat: «Primiţi cuvintele profeţilor!». Dar ei au zis «Nu le vom primi»".

6,18 „l-au auzit neamurile... care păşteau": TM are aici două imperative: „ascultaţi... şi luaţi seama". Traducătorul va fi citit *WR'Y* („şi păşteau") în loc de *WD'Y* („şi cunoaşte / ia seama").

şi cei care-şi păşteau turmele lor.
19 Ascultă, pământule,
iată Eu aduc peste poporul acesta rele,
rodul abaterii lor;
căci de cuvintele Mele nu s-au ţinut
şi Legea Mea au lepădat-o.
20 Pentru ce Îmi aduceţi tămâie din Saba
şi scorţişoară din ţinut îndepărtat?
Arderile de tot ale voastre nu sunt de primit
şi jertfele voastre nu Mi-au plăcut."
21 De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu aduc peste poporul acesta o slăbiciune
şi vor slăbi de ea părinţi şi fii laolaltă,
vecinul şi aproapele lui vor pieri."
22 Acestea le spune Domnul:
„Iată, un popor vine de la miazănoapte
şi neamuri se vor ridica de la capătul pământului;
23 vor ţine strâns arcul şi suliţa,
năvalnic este şi nu se va îndura,

6,20 „Saba": zonă şi trib din sudul Arabiei; *cf.* 3Rg. 10,1 şi nota *ad loc.* ♦ „scorţişoară": TM are „trestie bine mirositoare". ♦ „Arderile de tot... jertfele... nu Mi-au plăcut": cultul exterior, fără atitudinea interioară corespunzătoare şi fără împlinirea voinţei Domnului, nu este acceptat de Dumnezeu: temă specifică profeţilor (*e.g.* Am. 4,4; 5,22; Os. 6,6; 8,13; 9,4; Is. 1,11); *cf.* şi Ps. 39/40,7-9, reluat în NT, Evr. 10,5-9. ♦ Chiril citează versetul în *Comentariul la Evanghelia după Luca*, vorbind despre înlocuirea jertfei „legaliste", la Templu, prin jertfa interioară. Dumnezeu, prin porunca lui Iisus, nu mai cere sânge pe altarul Templului, ci „o viaţă sfântă dovedită prin buna mireasmă a tuturor virtuţilor, precum şi mărturia unei purtări bune şi nobile în orice împrejurare" (Omilia 74). La rândul său, Atanasie citează versetul în *Scrisori festale* (19,2) scoţând în evidenţă opoziţia dintre o jertfă concretă, materială, făcută fără credinţă, în mod ipocrit, şi autenticitatea unei jertfe spirituale, interioare.

6,21 Echivalenţă lexicală specifică în LXX Ieremia, „slăbiciune / a slăbi", faţă de TM „piedici / a se împiedica" (*cf.*, de pildă, 18,15).

6,22-26 Instrumentul folosit de Dumnezeu pentru pedepsirea Ierusalimului, babilonienii, „poporul de la miazănoapte" (vezi *supra*, nota 1,13), este descris în detalii cutremurătoare.

6,22 „neamuri": TM are „şi un neam mare". *Cf.* 27[50],41.

6,23 „ca focul": TM are „ca un [singur] om": traducătorul LXX va fi vocalizat *'ēš* („foc") faţă de TM *'îš* („om").

vuietul lui e ca marea învolburată;
cu cai şi care se va rândui ca focul,
la război împotriva ta, fiică a Sionului."
[24] Am auzit zvon despre ei:
ni s-au înmuiat mâinile,
tulburarea ne-a cuprins,
dureri ca ale uneia care naşte.
[25] Nu ieşiţi în câmp
şi pe drumuri să nu umblaţi,
căci sabia duşmanilor sălăşluieşte de jur-împrejur!
[26] Fiică a poporului meu,
încinge-te cu sac, presară-te cu cenuşă,
boceşte-ţi-l pe cel iubit, vaiet jalnic,
căci fără veste va veni nenorocirea peste voi!

[27] „Te-am pus să încerci popoarele de încercat
şi Mă vei cunoaşte când voi încerca Eu calea lor.
[28] Toţi neascultători, umblând strâmb,
aramă şi fier – toţi sunt stricaţi!
[29] Au pierit foalele de la foc,

6,25 „sălăşluieşte de jur-împrejur": TM are *māghōr missabhībh*, „groază de jur-împrejur" (*cf.* 20,10 şi nota). Diferenţa se explică prin omonimia dintre *māghōr*, „groază/teroare", şi *māghōr*, „sălaş". În TM, sintagma reprezintă probabil o formulă des folosită de profet, pe care duşmanii i-au transformat-o în poreclă. *Cf.* 20,10; Ps. 30/31,14.
6,26 „sac... cenuşă": îmbrăcarea în pânză grosolană de sac şi aşezatul în cenuşă sunt forme tradiţionale de manifestare a pocăinţei şi a doliului (*cf.* Iona 3,5; Mt. 11,15; Ioel, nota la 1,8). ♦ „nenorocirea": TM are „nimicitorul". ♦ „peste voi": TM are „peste noi".
6,27-30 Domnul i se adresează lui Ieremia în legătură cu misiunea profetică pe care i-a încredinţat-o de la început (1,18) şi pare a-l lua ca martor.
6,27 „să încerci... de încercat... voi încerca": gr. δοκιμάζω, *litt.* „a verifica", „a evalua", „a testa". ♦ În TM versetul este: „Te-am pus în poporul meu [ca pe un] verificator de metale, fortăreaţă, ca să cunoşti şi să cercetezi calea lor".
6,28 „aramă şi fier": metaforă a monedelor contrafăcute. ♦ „neascultători, umblând strâmb": TM are „răzvrătiţi, calomniatori".
6,29 „Au pierit foalele de la foc, a pierit plumbul": TM are „S-au încins foalele, plumbul e ars în foc". Plumbul era folosit în tehnologia purificării argintului. ♦ Targumul explicitează pe larg: „Iată, aşa cum rafala de vânt spulberă ce este mistuit de foc, la fel a tăcut vocea profeţilor, cea care le prorocea «întoarceţi-vă la Lege!», dar ei nu s-au întors; precum plumbul topit în cuptor, tot aşa cuvintele profeţilor care proroceau poporului

a pierit plumbul,
în zadar argintarul bate argintul,
ticăloşia lor nu s-a topit.
[30] «Argint lepădat» îi veţi numi,
pentru că Domnul i-a lepădat."

7 [[1]] [2] Ascultaţi cuvântul Domnului, toată Iudeea! [3] Acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel: „Îndreptaţi-vă căile şi făptuirile şi vă voi aşeza în locul acesta. [4] Nu vă încredeţi în voi înşivă cu vorbe mincinoase,

erau fără valoare în ochii lor. Învăţătorii lor i-au învăţat fără vreun câştig, şi totuşi ei nu s-au abătut de la căile lor rele".
6,30 „lepădat": gr. ἀποδοκιμάζω înseamnă „a respinge în urma unei evaluări ceea ce este lipsit de valoare sau nepotrivit" (*cf.* şi 7,29; 8,9; 14,19; 38,35). ♦ „«Argint lepădat» îi veţi numi": verset pe care Părinţii îşi sprijină teoria Bisericii creştine ca „noul Israel". Vechiul Israel a fost „lepădat" de la faţa lui Dumnezeu pentru necredinţa lui. De pildă, Irineu, în *Adversus haereses* 4,36,2.
7,1–8,3 Discursul pe care Ieremia trebuie să-l rostească, după porunca Domnului, la poarta Templului datează, probabil, din 608 î.H., pe la începutul domniei regelui Ioiakim. Ieremia le atrage atenţia concetăţenilor săi că se înşală crezând că, indiferent de purtarea lor, prezenţa Templului în mijlocul cetăţii îi va apăra automat de orice primejdie (aşa cum îi apărase de atacul asirienilor în 701 î.H. – *cf.* 4Rg. 19,32-34; Is. 37,33-35). Discursul este reprezentativ pentru toate marile teme ale Cărţii lui Ieremia: cultul nu-l este plăcut lui Dumnezeu dacă rămâne superficial, dacă omul nu are o atitudine interioară corespunzătoare şi nu se poartă după Legea lui Dumnezeu, în dreptate şi în adevăr, cu milă faţă de străin, de orfan şi de văduvă (7,1-15); Dumnezeu nu-i mai îngăduie profetului să mijlocească pentru poporul căzut în idolatrie (16-20), pentru că acesta se încăpăţânează în rele (21-28); de aceea pedeapsa este deja hotărâtă (7,29–8,3). Împrejurările în care a fost rostit acest discurs şi urmările lui sunt relatate în cap. 33[26 TM].
7,[1] Versetul lipseşte în ediţia Rahlfs. În TM versetul corespunzător (v. 1) cuprinde provenienţa mesajului: „Cuvântul care a fost către Ieremia de la *YHWH* zicând".
7,2 Faţă de versetul din LXX, TM are în plus indicaţii cu privire la a) locul în care Ieremia trebuie să transmită mesajul: „Stai la poarta Casei Domnului şi strigă acolo acest cuvânt şi spune" şi b) la auditoriul mesajului: „cei care intraţi pe porţile Templului ca să vă închinaţi Domnului".
7,3 „Domnul Dumnezeul lui Israel": TM are „Domnul oştirilor, Dumnezeul lui Israel". Această diferenţă apare frecvent: n-am mai semnalat-o de fiecare dată. ♦ „vă voi aşeza": LXX (καὶ κατοικιῶ ὑμᾶς), ca şi TM (*wa'aṣakk'nāh 'eth'kem*) au o formă verbală cu valoare factitivă, spre deosebire de Vulgata, care are un intranzitiv: *et habitabo vobiscum*, „şi voi locui cu voi", construit pe vocalizarea *qal* a verbului (de Waard, 29).
7,4 „căci nu vă vor fi nicidecum de folos voua": nu apare în TM. În schimb, refrenul, repetat ca o mantră, „Templul Domnului", apare de trei ori în TM. ♦ După Ieronim, a

căci nu vă vor fi nicidecum de folos voua care spuneți: «E templul Domnului, templul Domnului!», [5] căci, dacă vă veți îndrepta cu adevărat căile și făptuirile voastre și veți face cu adevărat judecată [dreaptă] între [fiecare] om și aproapele lui, [6] și nu-i veți împila pe străinul care locuiește la voi, și pe orfan, și pe văduvă, și nu veți vărsa sânge nevinovat în locul acesta, și nu veți umbla după dumnezei străini, spre răul vostru, [7] [Eu] vă voi așeza în locul acesta, în țara pe care am dat-o părinților voștri din veac și până în veac.
[8] Dar, dacă voi vă încredeți în vorbe mincinoase, de unde nu veți avea folos, [9] și uciderți, și săvârșiți adulter, și furați, și jurați strâmb, și ați ars tămâie lui Baal, și ați umblat după dumnezei străini, pe care nu-i știți, așa încât să fie rău de voi, [10] și [apoi] ați venit și ați stat dinaintea Mea în Casa peste care s-a chemat Numele Meu și ați spus: «Ne-am ținut deoparte ca să nu facem

intra „în sălașurile cerului e la fel de simplu din Britania ca și din Ierusalim, dat fiind că Împărăția lui Dumnezeu e în tine". Prin urmare, nu ritualul public, exterior contează, ci purtarea („calea"), noblețea interioară (*Epistole* 58,3). Iar în cartea a doua din *Comentariul la Ieremia*, tot Ieronim insistă asupra faptului că „nu trebuie să ne punem credința în splendoarea lăcașurilor [pământești], nici în cupolele lor aurite și în zidurile de marmură, frumos împodobite". Adevăratul Templu al Domnului sunt virtutea și credința însăși (2,32,2-4). ♦ Targumul atribuie citatul triplu „este Templul Domnului" profeților mincinoși și îl dezvoltă cu conotații liturgice: „În fața Templului Domnului voi vă închinați; în fața Templului Domnului voi jertfiți; în fața Templului Domnului voi slujiți; de trei ori pe an voi vă înfățișați" (*cf.* Ex. 23,14).
7,6 „străinul care locuiește la voi": am echivalat astfel gr. προσήλυτος – vezi nota 16,29 la Leviticul; la fel la 22,3.
7,7 „vă voi așeza": vezi nota 7,4.
7,8 „Dar, dacă voi...": TM are „Iată, voi...".
7,9 „așa încât să fie rău de voi": nu apare în TM.
7,10 „Casa peste care s-a chemat Numele Meu": *litt.* „Casa peste care a fost chemat numele Meu asupra ei"; relativa cu reluare pleonastică a pronumelui este un semitism frecvent în Ieremia (vezi notele la Bar. 2,15; 2,26). Această formulare ce desemnează Templul din Ierusalim este caracteristică Deuteronomului (*cf.* Deut. 12,11; 14,23; 16,2.6.11; 26,2 etc.). ♦ Proclamând Numele Domnului peste un loc ales de Acesta, omul proclamă prezența și stăpânirea exclusivă a lui Dumnezeu asupra acelui loc; așadar, ca să se poată înfățișa acolo, omul trebuie să îndeplinească unele condiții puse de Dumnezeu – vezi și Ps. 14/15 (vezi TOB, nota *ad loc.*). ♦ „Ne-am ținut deoparte ca să nu facem toate spurcăciunile acestea": TM are „Am scăpat spre a face toate aceste urâciuni", ceea ce poate însemna fie că cei răi spun „Am scăpat", iar restul este constatarea lui Dumnezeu, fie că întreaga frază aparține celor răi („Am scăpat și vom face rele în continuare").

toate spurcăciunile acestea», [11] oare nu [e] peșteră de tâlhari în ochii voștri Casa Mea peste care s-a chemat Numele Meu? Iar Eu, iată, am văzut – spune Domnul.
[12] Într-adevăr, mergeți în locul Meu cel din Selom, unde Îmi sălășluisem Numele Meu mai înainte, și vedeți ce i-am făcut din pricina răutății poporului Meu Israel! [13] Și acum, pentru că ați făcut toate faptele acestea și [Eu] am grăit către voi și nu M-ați ascultat, și v-am chemat și nu ați răspuns, [14] voi face cu Casa aceasta, peste care s-a chemat Numele Meu, în care voi v-ați încrezut, și cu locul pe care vi l-am dat vouă și părinților voștri așa cum am făcut cu Selom. [15] Și vă voi arunca de la fața Mea, după cum i-am aruncat pe frații voștri, toată sămânța lui Efraim.
[16] Iar tu să nu te rogi pentru poporul acesta, și să nu stărui ca să Mă îndur de ei, și să nu faci jurujnțe, și să nu te apropii de Mine pentru ei, căci nu voi da

7,11 „peșteră de tâlhari": cuvintele sunt reluate de Iisus în episodul alungării negustorilor din Templu (Mt. 21,13; Mc. 11,17; Lc. 19,45-48). ♦ Ieronim pune versetul în legătură cu Mt. 21,13 și In. 2,16, explicând, în cheie morală, că „Biserica a devenit peșteră de tâlhari atunci când în sânul ei au loc hoții, crime, adultere, sperjururi, sacrilegii, scorniri eretice și alte răutăți", când întâistătătorii ei ard de lăcomie și când hainele (*pallium*) lor au ajuns împodobite ca ale regilor (*Șase cărți despre Ieremia* 2,34,1-3).
7,12-15 Legătura intrinsecă dintre împlinirea promisiunilor făcute de Dumnezeu prin legământ și îndeplinirea de către om a responsabilităților rezultate din legământ poate fi văzută de Iuda în cel mai direct mod: soarta regatului lui Israel, cucerit de asirieni, este arătată ca o consecință directă a refuzului convertirii.
7,12 Sanctuarul din Selom (ebr. *Șîloh*) era unul dintre cele mai vechi și mai importante sanctuare israelite (*cf.* Iis. Nav. 3; 4; 6). Deși adăpostise chivotul Legământului, fusese totuși distrus, către 1050, de filisteni (1Rg. 4). ♦ „din pricina": *litt.* „de la fața", semitism.
7,13 Targumul: „Și v-am trimis pe toți profeții, pe slujitorii mei... care v-au prorocit, dar nu i-ați ascultat, nici nu v-ați întors la Mine".
7,15 Aluzie la cucerirea Samariei de către asirieni și deportarea israeliților, în 722 î.H.
7,16 „să nu stărui ca să Mă îndur de ei, și să nu faci jurujnțe": TM are „să nu înalți pentru ei strigăt și rugăciune"; mijlocirea profetului este de acum inutilă pentru că poporul stăruie în păcat. *Cf.* și 11,14; 14,11. ♦ „să nu faci jurujnțe": gr. μὴ εὔχου, referire la făgăduința rituală (votul, jertfa votivă) prevăzută în cultul mozaic (*e.g.* Ps. 60,6; Fp. 21,23-24). ♦ Comentariile patristice interpretează versetul în funcție de tema principală vizată. Pentru Tertulian, Dumnezeu respinge aici pietatea mincinoasă, prefăcătoria. Mai bine nu te rogi decât să te rogi mincinos ori din interes meschin (*Despre puritate* 2); Ambrozie, dimpotrivă, subliniază faptul că intercesiunea profeților sau sfinților este foarte importantă pentru iertarea păcatelor. Din moment ce Dumnezeu îi spune lui Ieremia să nu se roage, înseamnă că acesta tocmai asta făcea: se ruga pentru iertarea poporului lui

ascultare. [17] Oare nu vezi ce fac ei în cetățile lui Iuda și pe ulițele Ierusalimului? [18] Fiii lor adună lemne, și tații lor aprind focul, și femeile lor frământă aluat ca să facă turte pentru oștirea cerului; și au turnat libații pentru dumnezei străini, ca să-Mi stârnească mânia. [19] Oare pe Mine Mă stârnesc? – spune Domnul. Oare nu pe ei înșiși, ca să fie făcute de rușine fețele lor?" [20] De aceea, acestea le spune Domnul: „Iată, urgia și mânia Mea se revarsă peste locul acesta și peste oameni, și peste vite, și peste orice copac de pe câmpul lor, și peste toate roadele pământului, și se va aprinde și nu se va stinge."

[21] Acestea le spune Domnul: „Adunați-vă arderile de tot cu jertfele voastre și mâncați carne! [22] Căci nu am grăit către părinții voștri și nu le-am poruncit, în ziua în care i-am ridicat din pământul Egiptului, despre arderi de tot și jertfe; [23] ci spusa aceasta le-am poruncit-o zicând: «Ascultați glasul Meu și [Eu] voi fi Dumnezeul vostru, iar voi veți fi poporul Meu; și umblați în toate căile Mele, pe care vi le-am poruncit ca să vă fie bine.» [24] Dar [ei]

Israel. În cele din urmă, spune Ambrozie, rugăciunile profetului vor fi ascultate de Dumnezeu, iar poporul se va întoarce din exil. La fel trebuie să facem cu toții pentru cei păcătoși. Ioan Gură de Aur, moralizator, scoate în evidență un alt aspect, anume că nu există iertare a păcatelor fără pocăința păcătosului și că doar rugăciunea unui intermediar nu este suficientă (*Omilii la Evanghelia după Matei* 43,3).

7,18 „oștirea cerului": TM are „regina cerului" – e vorba de zeița mesopotamiană a fertilității, Ișter/Astarte. Forma ebraică a cuvântului ce desemnează aici „regina" e neobișnuită, apărând numai aici și la 44,17-25 TM; de aceea traducătorul LXX va fi citit altceva.

7,21 „mâncați carne": întrucât la jertfa de ardere de tot animalul trebuia ars în întregime, acest îndemn ironic arată că Dumnezeu nu mai primește jertfele.

7,22 Într-adevăr, Decalogul nu menționează explicit nici o prescripție privitoare la aducerea de jertfe. Profetul nu condamnă jertfele în sine, ci subliniază faptul că nu au importanță în relația cu Dumnezeu dacă nu sunt susținute de cultul interior și de străduința de a-l împlini voința. El se înscrie astfel într-un întreg curent (*cf.* Am. 5,21 și urm.; Os. 6,6; Mich. 6,6-8; Is. 1,11 și urm.; Ps. 50/51,18). ♦ Părinții speculează versetul în sens hristologic, afirmând că, prin venirea lui Hristos, jertfele concrete au fost abolite. Autorul *Epistolei lui Barnaba*, după ce notează că Hristos și Legea cea Nouă au înlocuit sacrificiile sângeroase, invocă Ps. 50,19 (după LXX): „Jertfă lui Dumnezeu este duhul zdrobit, inima zdrobită și smerită Dumnezeu n-o va disprețui".

7,23 „[Eu] voi fi Dumnezeul vostru, iar voi veți fi poporul Meu" (*litt.* „[Eu] voi fi vouă Dumnezeu, iar voi veți fi Mie popor", transp.nere literală după ebraică) este formula „scurtă" a Legământului.

7,24 „după scorneliile": gr. ἐνθύμημα, „gând", „cugetare", „argument/raționament", dar și, conotat negativ, „invenție", „scornea1ă". TM are „după sfaturile, după îndărătniciile".

nu M-au ascultat și nu a luat aminte urechea lor, ci au umblat după scornelile inimii lor celei rele și au ajuns la cele dindărăt și nu la cele dinainte. [25] Din ziua în care părinții voștri au ieșit din țara Egiptului și până în ziua aceasta i-am trimis la voi pe toți robii mei, profeții, în [miezul] zilei și în zori; i-am trimis, [26] dar [aceia] nu M-au ascultat, și nu a luat aminte urechea lor, și și-au întărit cerbicea mai mult decât părinții lor. [[27]]

[28] Și să le spui acest cuvânt: «Acesta [e] neamul care n-a ascultat glasul Domnului, nici nu a primit mustrarea – a pierit credința din gura lor.»

[29] Rade-ți capul și aruncă [părul]
și înalță bocet de pe buzele tale,
căci Domnul a lepădat și a înlăturat
generația care face acestea.

[30] Căci fiii lui Iuda au făcut ce e rău înaintea Mea, spune Domnul: și-au rânduit spurcăciunile în Casa peste care s-a chemat Numele Meu, ca să o pângărească; [31] și au zidit altarul de la Taphet, care este în Râpa fiului lui Enom, ca să ardă pe fiii lor și pe fiicele lor în foc – ceea ce nu le-am

---

♦ Targumul explicitează: „și-au întors spatele de la slujirea Mea și nu au pus temerea de Mine în fața ochilor lor". ♦ „au ajuns la cele dindărăt și nu la cele dinainte": privirea spre trecut, adică spre încremenire, a fost speculată de unii Părinți. Ieronim scrie în *Comentariul la Ieremia* că evreii s-au comportat exact invers de cum se vor comporta apostolii, care, întâlnindu-L pe Iisus, și-au uitat trecutul păcătos și pustiu fără nici un regret și nu și-au ațintit privirile decât spre viitor (2,41,2-3).

7,26 „și-au întărit cerbicea mai mult decât părinții lor": TM are „și-au întărit cerbicea, au făcut mai mult rău decât părinții lor".

7,27 Lipsește în LXX; în TM este: „Le vei grăi toate cuvintele acestea, dar nu te vor asculta; îi vei chema, dar nu-ți vor răspunde".

7,28 „a pierit credința din gura lor": TM are aici un paralelism sinonimic: „a pierit adevărul/credincioșia, a dispărut din gura lor".

7,29 „a lepădat" – vezi *supra*, nota 6,30. ♦ În TM versetul este: „Tunde-ți [părul de] nazir și aruncă-l și înalță pe înălțimile golașe cântec de jale, căci a respins Domnul și a lepădat generația mâniei Sale". Verbele sunt la persoana a II-a feminin – deci îndemnul se adresează cetății Ierusalimului.

7,31 „altarul": gr. βωμός denumește în general altarul păgân; TM are „înălțimile" (*bāmōth*). Această echivalare este frecventă în LXX. ♦ „Taphet": ebr. *Topheth*, sanctuar al zeului Moloch (ebr. *Molekh*) – *cf.* 4Rg. 23,10 și nota *ad loc.* ♦ „Râpa fiului lui Enom": ebr. *gēy Ben-Hinnom*, „gheena", râpa de la marginea Ierusalimului unde, sub influența cultelor păgâne din jur, s-a practicat uneori chiar jertfirea primului copil născut (*cf.* 4Rg. 16,3; 17,17; 21,6.10; 23,10 etc.), lucru condamnat cu tărie de Lege (Deut. 12,31; 18,10; Lev. 18,21; 20,2-5) și de profeți (Ier. 19,6; 32,35; Iez. 16,20-21; 20,26; 23,39).

poruncit şi nici nu M-am gândit în inima Mea. [32] De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu se va mai spune «altarul de la Taphet» şi «Râpa fiului lui Enom», ci «Râpa celor nimiciţi» şi îi vor îngropa în Taphet, fiindcă nu va mai fi loc. [33] Şi vor fi morţii poporului acestuia hrană pentru păsările cerului şi pentru sălbăticiunile pământului şi nu va fi cine să [le] alunge. [34] Şi voi face să piară, din cetăţile lui Iuda şi de pe uliţele Ierusalimului, glasul celor care se veselesc şi glasul celor care se bucură, glasul mirelui şi glasul miresei, căci pustie va ajunge toată ţara."

8 [1] „În vremea aceea – spune Domnul – vor scoate afară din mormintele lor oasele regilor lui Iuda, şi oasele dregătorilor lui, şi oasele preoţilor, şi oasele profeţilor, şi oasele celor ce locuiesc în Ierusalim [2] şi le vor zbici la soare şi la lună şi la toate stelele şi toată oştirea cerului, pe care le-au iubit [ei] şi cărora le-au slujit şi după care au umblat şi de care s-au ţinut şi cărora li s-au închinat; nu vor fi jelite şi nici îngropate şi vor fi drept pildă pe faţa pământului, [3] pentru că au ales [mai degrabă] moartea decât viaţa; [pildă] pentru toţi cei rămaşi care au fost lăsaţi din generaţia aceasta în orice loc în care îi voi alunga."

[4] Căci acestea le spune Domnul:

7,32 „iată, vin zile": expresie tipic profetică, deosebit de frecventă în Ieremia, menită a sublinia caracterul inexorabil şi iminent al celor vestite din partea lui Dumnezeu. ♦ „Râpa celor nimiciţi": TM are „Râpa măcelului".

8,1-3 În opinia majorităţii comentatorilor, aceste versete încheie discursul lui Ieremia de la poarta Templului (7,1–8,3). În ele sunt reluate succint tema idolatriei, principala acuzaţie adusă poporului, precum şi consecinţele finale ale acesteia (moartea, desacralizarea mormintelor, exilul). Concluzia sumbră, „au ales mai degrabă moartea decât viaţa", trimite la cadrul istorico-teologic al legământului sinaitic şi la tema deuteronomică a alegerii între cele două căi (Deut. 30,19).

8,1 Targumul: „oasele profeţilor minciunii/ mincinoşi".

8,2 „şi la toate stelele": fără corespondent în TM. ♦ „nu vor fi jelite": TM are „nu vor fi adunate". ♦ „şi vor fi drept pildă": TM are „şi vor fi gunoi" (traducătorul va fi citit *DMH* în loc de *DMN*).

8,3 În TM *litt.*: „Şi va fi de ales moartea mai degrabă decât viaţa pentru toată rămăşiţa celor cruţaţi din acest neam rău, în toate locurile rămase pe unde i-am alungat – oracol al Domnului oştirilor". ♦ Targumul: „şi se vor bucura de moarte şi nu de viaţă".

8,4–10,25 Profeţii care au fost rostite, probabil, la începutul domniei lui Ioiakim, prin 605 î.H. Se intensifică mustrările pentru păcatele ce cheamă pedeapsa lui Dumnezeu.

„Oare cel care cade nu se [mai] ridică?
Sau cel care se abate nu se [mai] întoarce?
[5] De ce s-a abătut acest popor al Meu
cu abatere neruşinată
şi s-au lăsat stăpâniţi de pornirea lor
şi nu au voit să se întoarcă?
[6] Plecaţi-vă urechea şi auziţi:
Nu aşa vor grăi;
nu e [nici un] om care să se căiască de răutatea lui

8,4 „cel care se abate nu se [mai] întoarce": gr. ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει, joc de cuvinte mai greu de redat în traducere; LXX traduce cu aceste două verbe (sau cu substantivele corespunzătoare) acelaşi ebr. *ŞWB*, „a se întoarce" (în sens bun sau rău), termen biblic frecvent şi important; vezi şi *infra*, nota 8,5. ♦ În TM versetul începe: „Spune-le: «Aşa spune Domnul...»". ♦ Paţian al Barcelonei invocă aici convertirea „regelui Babilonului", Nabucodonosor, care, după ce a fost pedepsit, cu nebunie, de către Dumnezeu, s-a vindecat şi şi-a recuperat tronul (*Epistole* 1,5,3). Aceeaşi idee, a mărinimiei Domnului faţă de sufletul care se pocăieşte, şi la Ioan Gură de Aur. El subliniază un aparent paradox: severitatea lui Dumnezeu faţă de cei drepţi şi mărinimia lui faţă de cei păcătoşi. Păcătoşii au nevoie de blândeţe, pentru a nu ajunge la disperare. Aşa cum cei drepţi şi încăpăţânaţi au nevoie de asprime pentru a nu ajunge îngâmfaţi (*Omilii despre pocăinţă* 7,2,5).

8,5 „acest popor al Meu": TM are „acest popor, Ierusalimul". ♦ „pornirea": gr. προαίρεσις, „alegere", „preferinţă"; TM are „rea-credinţă/înşelăciune". ♦ Textul qumranic 4Q-a confimă TM (de Waard, 33). ♦ Targumul exploatează spectrul semantic al rădăcinii *ŞWB*, „a se întoarce", şi de aici fie „a reveni", „a se căi", fie „a se abate", parafrazând versetul: „De ce evită acest popor să se întoarcă la închinarea Mea? Locuitorii Ierusalimului s-au întors spre răzvrătire faţă de Legea Mea şi nu vor să se căiască". ♦ „s-au lăsat stăpâniţi de pornirea lor şi nu au voit să se întoarcă": Părinţii interpretează versetul ca pe un refuz al poporului de a-şi schimba viaţa. Răbdarea lui Dumnezeu este imensă, dar la un moment dat ia sfârşit în faţa neruşinării păcătoşilor. Fulgenţiu de Ruspe îl compară pe Dumnezeu cu un doctor capabil să vindece orice boală, dar numai dacă bolnavul însuşi cooperează. Dumnezeu iartă păcatele (tămăduieşte sufletele), dar nu şi în cazul păcătoşilor care nici măcar nu-şi pun problema păcatelor lor (*Epistole* 7,12). Ioan Casian insistă asupra faptului că harul lui Dumnezeu stă la îndemâna tuturor oamenilor, dar că aceştia trebuie să-l accepte pentru a fi salvaţi. Dumnezeu nu pedepseşte după bunul-plac, dar nici nu poate mântui împotriva voinţei omului (*Convorbiri* 2,13,7).

8,6 „Plecaţi-vă urechea şi auziţi": TM are „Am luat aminte şi am auzit". ♦ „să se căiască": gr. μετανοέω, *litt.* „a-şi schimba gândul", „a-şi schimba viaţa", „a se converti". TM are *niḥām*, cu acelaşi sens. ♦ „S-a oprit alergătorul din fugă ca un cal năduşit din nechezatul lui": TM are „toţi s-au întors la alergarea lor ca un cal năvalnic în bătălie".

spunând: «Ce am făcut?»
S-a oprit alergătorul din fugă
ca un cal năduşit din nechezatul lui.
7 Chiar şi *asida* şi-a cunoscut în cer vremea ei,
porumbelul şi rândunica şi vrăbiile câmpului
şi-au păzit vremea sosirilor lor,
dar poporul Meu n-a cunoscut
hotărârile Domnului.

8 Cum veţi spune: «Noi suntem înţelepţi
şi Legea Domnului este cu noi»?
De nimic a ajuns condeiul mincinos pentru scribi.
9 S-au făcut de ruşine înţelepţii
şi s-au îngrozit şi au fost prinşi,
pentru că au lepădat cuvântul Domnului;
ce înţelepciune este în ei?
10 De aceea pe femeile lor le voi da altora
şi ogoarele lor – moştenitorilor [11-12]

8,7 *„asida"*: LXX transliterează ebr. *ḥasīdhāh*, „barză". ♦ „vrăbiile câmpului": TM are *'âghûr*, probabil „cocor". ♦ „hotărârile": gr. κρίματα, „judecăţile", „sentinţele"; TM are singularul. ♦ Comentând Evanghelia după Matei, Ioan Gură de Aur admiră înţelepciunea lui Iisus care dă ca exemplu de urmat păsările cerului etc. La fel, spune antiohianul, procedaseră şi profeţii Vechiului Testament. Dacă exemplele de urmat ar fi Moise, Ilie sau Ioan, atunci oamenii ar invoca imediat scuza următoare: noi încă n-am ajuns la nivelul lor de înduhovnicire. Aici însă profetul invocă rândunica, porumbelul, vrăbiile, adică nişte păsări care, pe scara creaturilor, se află sub om. Aşadar, dacă până şi aceste păsări *aloga*, lipsite de raţiune, îşi cunosc menirea, ce scuză mai poate avea însuşi poporul ales de Dumnezeu? (*Comentariu la Evanghelia după Matei* 21,4).

8,8 „De nimic a ajuns condeiul mincinos pentru scribi": TM are: „Dar, iată, spre înşelăciune a schimbat [legea] condeiul mincinos al scribilor".

8,[11-12] Lacună în LXX. TM are un text aproape identic cu 6,12-15 (vezi acolo şi notele): „[10b] căci de la cel mai mic dintre ei şi până la cel [mai] mare toţi sunt lacomi de câştig din silnicie, de la proroc până la preot, toţi au făptuit înşelăciune. [11] Ei îngrijeau rana poporului Meu cu uşurătate, spunând: «Pace! Pace!»; şi nu este pace. [12] S-au făcut de ruşine pentru că au făcut grozăvie; dar de ruşinat nu s-au ruşinat şi necinstirea lor nu şi-au cunoscut-o. De aceea, se vor prăbuşi între cei ce se prăbuşesc şi la vremea cercetării lor se vor poticni – spune Domnul". ♦ Ieronim şi Augustin comentează acest verset, care nu există în cele mai bune mss. din LXX. Ieronim îl cunoaşte din textul ebraic. El dezvoltă o teorie despre profeţii mincinoşi, care propovăduiesc şi prevestesc

[13] şi [aceia] le vor aduna roadele" – spune Domnul.
Nu se află ciorchine în vii
şi nu este smochină în smochini,
chiar şi frunzele au căzut.
[14] Pentru ce [mai] stăm liniştiţi?
Adunaţi-vă şi să mergem în cetăţile întărite
şi să fim aruncaţi afară,
căci Dumnezeu ne-a aruncat afară
şi ne-a adăpat cu apă de fiere,
pentru că am păcătuit înaintea Lui.
[15] Ne-am adunat spre pace şi n-au fost lucruri bune;
pentru vremea vindecării, şi iată, caznă!
[16] Din Dan vom auzi larma năvalei cailor lui;
de nechezatul cailor călărimii lui
s-a cutremurat tot pământul;
şi va veni şi va mistui ţara şi tot ce este în ea,

---

pacea când ştiu foarte bine că ea nu-i decât o iluzie. „Profeţii mincinoşi făgăduiesc întotdeauna lucruri plăcute şi aşteaptă recompensă. Adevărul însă e amar, iar cei care-l propovăduiesc sunt plini de amărăciune. Da, cu pâinea nedospită a sinceităţii şi a adevărului se petrece Paştele Domnului, şi se mănâncă împreună cu ierburi amare" (*Contra lui Iovinian* 2,37). Iar în *Epistole*, unde subiectivitatea e la ea acasă, autorul Vulgatei face distincţie între pacea autentică şi cea neautentică. Pacea autentică nu poate fi decât pacea întru Hristos, fără pic de ranchiună, fără ţinerea de minte a răului, o pace nu între adversari, ci între prieteni, o pace întemeiată pe iubire, nu pe interese diplomatice (82,2).

8,13 În LXX, începutul v. 13 se află în continuarea v. 10: „şi le vor aduna roadele – spune Domnul". TM are *litt.* „Adunând/îndepărtând îi voi nimici – oracol al lui *YHWH*". LXX a tradus primul verb cu un mod personal („vor aduna"), iar al doilea verb (care derivă de la rădăcina *SWP*, „a sfârşi/nimici", a fost considerat ca un derivat al rădăcinii *'SP*, „a aduna (roadele)" (de Waard, 36). ♦ TM are în plus, la sfârşitul versetului, o frază enigmatică: „şi le-am dat lor, ei vor trece". Targumul o explicitează astfel: „Îi voi distruge negreşit... pentru că le-am dat Legea Mea în Sinai, dar au nesocotit-o".

8,14 „să fim aruncaţi afară... ne-a aruncat afară": TM are: „să stăm în tăcere... ne-a redus la tăcere", ceea ce ar putea însemna: „să pierim... ne-a dat pieirii". ♦ Targumul: „pentru că Domnul Dumnezeu a adus nimicirea peste noi şi ne-a dat de ruşine".

8,15 „caznă": gr. σπουδή, „grabă", „râvnă", „strădanie", „efort epuizant". TM are „spaimă".

8,16 „larma năvalei": TM are „nechezatul". ♦ „de nechezatul": *litt.* „de sunetul nechezatului". ♦ „tot ce este în ea": *litt.* „plinătatea ei". ♦ „va veni şi va mistui": TM are pluralul.

cetatea şi pe cei care locuiesc în ea.
17 „Căci iată, Eu trimit peste voi şerpi ucigători,
care nu pot fi descântaţi,
şi vă vor muşca."

18 [Răni] de netămăduit,
cu durerea inimii voastre descumpănite.
19 Iată, glasul strigătului fiicei poporului meu
dintr-o ţară îndepărtată:
„Oare Domnul nu este în Sion?
Sau regele nu este acolo?"
„De ce Mi-au stârnit mânia cu statuile lor
şi cu deşertăciuni străine?"
20 S-a sfârşit vara, a trecut secerişul,
şi noi nu am fost izbăviţi.
21 Din pricina rănii fiicei poporului meu m-am întunecat,
în descumpănire, m-au cuprins dureri ca ale uneia ce naşte.
22 Oare nu este răşină în Galaad

8,17 „şerpi ucigători": pedeapsă clasică pentru neascultare, trimiţând la anii de peregrinare prin pustiu; *cf.* Num. 21,6-9; Deut. 32,24. ♦ În TM versetul se încheie cu: „oracol al lui *YHWH*", marcând sfârşitul mesajului; urmează o lamentaţie a profetului. ♦ Ioan Casian compară şerpii de aici cu şerpii invidiei, „boala fără leac". Dacă te muşcă invidia, nu mai ai scăpare sau scapi foarte greu, zice autorul *Convorbirilor duhovniceşti*. Şerpii invidici nu pot fi îmblânziţi, vrăjiţi (3,18,16).
8,18-23 Intensitatea durerii proroculuí este evocată într-o serie de versuri memorabile. El pare a împărtăşi durerea lui Dumnezeu Însuşi, ale cărui cuvinte le şi citează la un moment dat – v. 19 (*cf.* HarperCollins, nota *ad loc.*). Tonul plângerii proroculuí ar putea fi văzut ca o prefigurare a lamentaţiei lui Iisus pentru soarta Ierusalimului (Lc. 19,41-44).
8,18 Versetul în întregime presupune un text ebraic diferit de cel din TM, care la rândul lui e dificil; s-ar putea înţelege, *litt.*: „Bucuria mea împotriva mea este durere; inima asupra mea e descumpănită/sfârşită". E posibil ca gr. ἀνίατα, „de netămăduit / incurabil", din LXX să fie rezultatul citirii ebr. *mab'lîghîhî* ca două cuvinte (de Waard, 38; LEH, *s.u.*).
8,19 „glasul strigătului": TM are „strigătul de ajutor". ♦ „deşertăciuni străine": *i.e.* idoli, zei – *vide supra*, nota 2,5.
8,21 „ca ale uneia ce naşte": fără corespondent în TM.
8,22 „răşină": TM are „balsam". Galaadul apare în Biblie ca ţinut al balsamurilor şi aromatelor (*cf.* şi Gen. 37,25; 43,11). ♦ Targumul adaugă: „Prorocul Ieremia a zis: «Dacă eu nu am avut fapte bune ca să mijlocesc pentru casa lui Israel, oare nu aş fi dorit să le dau învăţătura lui Ilie, prorocul din Gilead, ale cărui cuvinte aduc vindecare? Dar

sau doctor nu este acolo?
De ce nu a venit vindecarea fiicei poporului meu?

23 Cine va da capului meu apă
şi ochilor mei izvor de lacrimi,
ca să plâng acest popor al meu zi şi noapte,
pe răniţii fiicei poporului meu?

9 1 Cine-mi va da în pustiu
un sălaş îndepărtat,
ca să-mi părăsesc poporul
şi să plec [departe] de el,
căci toţi sunt adulteri,
adunătură de trădători.
2 „Şi-au încordat limba ca pe un arc,

---

pentru că ei nu s-au căit/întors, de aceea nu a venit vindecare pentru rana adunării poporului Meu»". ♦ Vasile cel Mare invocă versetul într-o scrisoare (46,5) adresată unei „fecioare care a căzut". El vede în cuvintele Scripturii cele mai utile leacuri pentru vindecarea sufletului: „tainele care înconjoară moartea şi învierea, cuvintele despre judecata cea înfricoşătoare şi pedepsele veşnice, învăţăturile despre pocăinţă şi despre iertarea păcatelor; drahma, oaia, fiul care şi-a mâncat averile cu femeile desfrânate, care era pierdut, s-a aflat mort şi a înviat".
8,23 În unele ediţii ale LXX şi ale TM acesta este v. 9,1, iar decalajul continuă pe tot parcursul capitolului 9. ♦ „ca să plâng": *litt.* „şi voi plânge". ♦ „acest popor al meu": pare un dublet LXX; nu apare în TM.
9,1-15 Profeţie ce prevesteşte pedeapsa pentru apostazie. Unii comentatori şi-au pus problema identificării vorbitorului în prima parte (vv. 1-5): Dumnezeu sau prorocul Ieremia? De altfel, uneori, în literatura profetică, delimitarea precisă a vorbitorului este imposibilă, tocmai pentru a scoate în evidenţă identificarea completă a mesajului profetic cu Cuvântul Domnului. Aşadar, marcarea cu ghilimele, în acest pasaj, a cuvintelor care ar aparţine lui Dumnezeu este o simplă propunere.
9,1 „sălaş îndepărtat": TM are „sălaş de călători". ♦ „ca să-mi părăsesc... şi să plec": *litt.* „şi îmi voi părăsi... şi voi pleca". ♦ „trădători": gr. ἀθετέω, „a încălca un pact, o convenţie, un legământ" (*vide supra*, 3,20, pentru acelaşi termen din LXX, comparaţia poporului cu o „nevastă care îşi înşală soţul"; *cf.* şi 5,11, „şi-au călcat credincioşia"). TM are „trădători". ♦ Pasajul trimite prin temă la fuga lui Ilie în pustiu (3Rg. 19); *cf.* şi Ps. 54/55,7-8.
9,2 „credincioşia": *vide supra*, nota 5,1. ♦ Prima parte a versetului în TM: „Şi-au încordat limbile ca pe un arc [spre] minciună şi nu spre adevăr s-au întărit în ţară". ♦ La sfârşit, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*".

minciuna şi nu credincioşia s-a întărit în ţară,
căci din ticăloşii în ticăloşii au mers
şi pe Mine nu M-au cunoscut."
[3] Feriţi-vă fiecare de aproapele său
şi în fraţii voştri nu vă încredeţi,
căci orice frate va prinde de călcâi
şi orice prieten va umbla cu vicleşug.
[4] Fiecare îşi va bate joc de prietenul său,
adevăr nu vor grăi nicidecum;
limba lor s-a învăţat să spună minciuni,
au făcut strâmbătate
şi nu s-au oprit ca să se întoarcă.
[5] „Camătă peste camătă, vicleşug peste vicleşug;
[pe Mine] nu au voit să Mă cunoască."

[6] Drept care, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu îi voi trece prin foc şi îi voi pune la încercare,
căci voi săvârşi [aceasta] din pricina ticăloşiei fiicei poporului Meu.
[7] Suliţă ce străpunge e limba lor,

9,3 „va prinde de călcâi": gr. πτέρνῃ πτερνιει; πτερνίζω, verb rar, aparţine vocabularului luptelor clasice, „a lupta / a da cu călcâiul", „a se furişa în spatele adversarului prinzându-l de călcâi". Aici însă expresia echivalează jocul de cuvinte din ebraică, *'āqōbh ya'aqobh*, cu un sens apropiat, care trimite la numele lui Iacob (*Ya'aqobh*), care, prins de călcâiul fratelui său la naştere, a reuşit în final să-i răpească acestuia dreptul de întâi-născut (Gen. 25,26 şi urm.). ♦ „va umbla cu vicleşug": TM are „va calomnia".
9,4 „şi nu s-au oprit...": finalul v. 4 şi începutul v. 5 apar diferit în cele două tradiţii. TM are: „s-au ostenit în fărădelege, [5] locuinţa ta [e] în mijlocul înşelăciunii, din pricina înşelăciunii au refuzat să Mă cunoască." În mod similar cu v. 2, expresia „oracol al lui *YHWH*" nu apare în LXX. ♦ „limba lor s-a învăţat să spună minciuni": Ioan Casian citează versetul ca atare, pentru a arăta condamnarea minciunii de către Dumnezeu, dar adaugă imediat observaţia că minciuna nu are nevoie neapărat de rostire; ea se poate manifesta şi prin tăcere. Tăcerea laşă, complice sau agresivă. De multe ori tăcerea insultă sau minte mai rău decât vorbele (*Convorbiri* 2,16,18). La rândul său, Augustin subliniază ambivalenţa „limbii": cu ea ne rugăm lui Dumnezeu; cu ea ne pocăim; cu ea cântăm cântări sfinte; cu ea dăm sfaturi bune; dar tot cu limba jignim ori spunem minciuni (*Omilii* 16A2).
9,6 „din pricina ticăloşiei fiicei...": TM are *litt.* „de la faţa fiicei" (= aici, „din pricina").
9,7 „Suliţă": gr. βολίς desemnează orice armă de aruncat. ♦ „duşmănie": TM are „capcană"; traducătorul va fi citit *'YB* în loc de *'RB*. ♦ Chiril al Alexandriei citează versetul

înşelăciuni, vorbele gurii lor;
către aproapele său [fiecare] vorbeşte de pace,
dar în sine ţine duşmănie.
[8] Oare pentru acestea să nu-i cercetez – spune Domnul –
ori pe poporul acesta să nu-l pedepsească sufletul Meu?
[9] Porniţi bocet pe munţi
şi pe cărările pustiului, jale,
pentru că au pierit, pentru că nu mai sunt oameni.
N-au auzit semn de viaţă;
de la păsările cerului şi până la vite
s-au îngrozit, s-au dus.
[10] Şi voi face Ierusalimul popas pentru străini
şi sălaş de balauri,
iar cetăţile lui Iuda le voi preface în pustiire,
să nu mai fie locuite."

[11] Cine [este] omul cel priceput?
Să priceapă aceasta!
Iar cel la care [a ajuns] cuvânt din gura Domnului
să vă dea de veste din ce pricină a pierit ţara,
a fost pârjolită ca pustiul,
aşa încât n-o mai străbate nimeni!

în comentariul scenei predării lui Iisus de către Iuda. El vede în salutul prefăcut al lui Iuda ascuţimea străpungătoare a limbii despre care vorbeşte Ieremia (*Comentariu la Evanghelia după Luca* 148).
9,8 Versetul se repetă identic în vv. 5,9 şi 5,29. „Cercetarea", adică vizita/inspecţia lui Dumnezeu, poate fi spre binefacere sau spre pedeapsă, în funcţie de purtarea celui „cercetat". ♦ „nu-l va pedepsi": gr. ἐκδικέω, *litt.* „a (se) răzbuna", are în Biblie sensul de „a acţiona spre a restabili dreptatea în faţa unei acţiuni vrednice de pedeapsă"; „a se ridica de partea celui nedreptăţit". L-am tradus în funcţie de context cu „a răzbuna", dar mai ales, referitor la Dumnezeu, cu „a pedepsi", „a osândi" (*e.g.* Iez. 5,15).
9,9 „semn de viaţă": gr. φονὴν ὑπάρξεως, *litt.* „glas/sunet de existenţă". ♦ În TM: „De pe munţi voi ridica plâns şi bocet şi peste sălaşurile din pustiu jelanie, pentru că au ars şi nu e om care să treacă şi nu se aude glas de vite, de la păsările cerului până la dobitoace au fugit, au plecat". ♦ Ne aflăm, probabil, în 605 î.H., în vremea primei campanii a lui Nabucodonosor împotriva Ierusalimului (*cf.* 4Rg. 24,1).
9,10 popas pentru străini": gr. μετοικία, *litt.* „rezidenţă pentru străini", „strămutare". TM are „mormane [de ruine]". ♦ „balauri" (gr. δράκοντες): TM are „şacali".

[12] Şi mi-a spus Domnul: „Pentru că ei au părăsit Legea Mea, pe care am
dat-o în faţa lor, şi n-au ascultat glasul Meu, [13] ci au umblat după placul
inimii lor rele şi după idoli, aşa cum i-au învăţat părinţii lor [14] de aceea –
acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel – iată, Eu le voi dumica
nevoi şi-i voi adăpa cu apă de fiere [15] şi-i voi împrăştia printre neamuri pe
care nu le-au cunoscut [nici] ei [nici] părinţii lor şi voi trimite asupra lor
sabia până ce îi voi nimici cu ea."

[16] Acestea le spune Domnul:
„Chemaţi bocitoarele, şi să vină!
Trimiteţi după femeile pricepute,
şi să dea glas
[17] şi să ţină pentru voi bocet

9,12 După „ei n-au ascultat glasul Meu", TM are, în plus, „şi nu l-au urmat".
9,13 „după placul inimii lor rele şi după idoli": TM are „după încăpăţânările inimii lor şi după baali".
9,14 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor"; la fel la v. 16 etc. ♦ „le voi dumica": gr. ψωμίζω înseamnă literal „a hrăni cu îmbucături mici, cu dumicaţi". TM are „Eu hrănesc acest popor". ♦ „nevoi": TM are „pelin/absint". ♦ „apă de fiere": TM are „apă otrăvită". ♦ Targumul explicitează: „Iată, voi aduce nenorocire peste acest popor, amărăciune ca de pelin, şi-i voi adăpa din cupa blestemului, cu rău ca veninul şarpelui".
9,15 „şi-i voi împrăştia printre neamuri pe care nu le-au cunoscut...": exilul printre străini apare ca pedeapsă pentru încălcarea legământului în Deut. 4,27; 28,64; *cf.* Lev. 26,33. La v. 5,15, *supra*, descumpănirea este accentuată de necunoaşterea limbii, deci de imposibilitatea comunicării (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).
9,16-25 Dezvoltare a versetului-cheie anterior, 9,15 („îi voi împrăştia printre neamuri"): motivul exilului şi al consecinţelor acestuia dă unitate acestui pasaj. În prima parte (16-21) Dumnezeu cheamă poporul să jelească: după numeroasele Lui avertismente, care aveau drept scop evitarea catastrofei, acum, când ea este iminentă, El împărtăşeşte plin de compătimire suferinţa oamenilor. Vv. 22-23 constituie o inserţie în care cuvântul divin cheamă la adevărata înţelepciune: cunoaşterea lui Dumnezeu. Apostolul Pavel apelează de două ori la acest pasaj când vrea să pună în constrast înţelepciunea oamenilor cu cea a lui Dumnezeu (*cf.* 1Cor. 1,31; 2Cor. 11,18). Vv. 24-25 reiau o altă temă favorită a profetului Ieremia, interiorizarea cultului, a relaţiei cu Dumnezeu: ca şi simpla existenţă materială a Templului, nici tăierea împrejur fizică nu garantează salvarea poporului, ci doar adevărata „tăiere împrejur", cea a „inimii", pe care o cere Dumnezeu.
9,16 În TM, cuvintele Domnului încep cu „Luaţi seama", fără echivalent în LXX. ♦ „şi să dea glas": TM are „şi să soscască".
9,17 În TM, versetul începe: „şi să se grăbească să înalţe pentru *noi* bocet".

şi ochii voştri să verse lacrimi
şi pleoapele voastre să reverse apă!
[18] Căci glas de jale s-a auzit în Sion:
«Cât am ajuns de chinuiţi,
grozav am fost ruşinaţi,
căci am părăsit ţara
şi ne-am doborât lăcaşurile.»"

[19] Auziţi deci, femeilor, cuvântul lui Dumnezeu
şi să primească urechile voastre cuvintele gurii Lui,
învăţaţi-le pe fiicele voastre o tânguire
şi [fiecare] femeie pe vecina ei, un bocet.
[20] Căci s-a suit moartea prin ferestrele voastre,
a intrat în ţara voastră,
ca să zdrobească pruncii de pe afară
şi tinerii de prin pieţe.
[21] Leşurile de oameni vor fi spre pildă
pe faţa câmpiei ţării voastre
şi ca spicele în urma secerătorului,
şi nu va fi cine să adune.

9,18 „ne-am doborât lăcaşurile": *litt.* „am azvârlit lăcaşurile". TM are „ni s-au doborât lăcaşurile" (= „am fost aruncaţi afară din lăcaşuri").
9,19 „cuvântul lui Dumnezeu": TM are „cuvântul lui *YHWH*" – echivalenţă rar întâlnită.
9,20 „voastre": TM are „noastre". ♦ „în ţara voastră": TM are „în palatele noastre". ♦ Părinţii au acordat o atenţie deosebită acestor „ferestre ale morţii". Origen vorbeşte despre ferestre ca despre simboluri ale simţurilor trupeşti, prin care moartea intră în fiinţa omului (*Comentariu la Cântarea cântărilor* 3,13). Pentru Theodoret, „ferestrele se referă la eroarea judecăţii lor", care-i duce la pierzanie (*Comentariu la Ieremia, ad loc.*). Ambrozie notează: „Printre atâtea pofte ale trupurilor noastre, printre atâtea necurăţenii ale lumii acesteia, cine oare-şi poate păstra urmele neatinse şi neîntinate?". Ochii ne readuc în minte imagini care ne tulbură, urechile ne distrag atenţia, o sărutare pe gură devine provocare la păcat etc. (*De fuga saeculi* 1,3). Ieronim echivalează direct „ferestrele" cu simţurile. Scrie în *Omilii despre Psalmi* (51): „O persoană are cinci ferestre: văzul, auzul, gustul, mirosul şi pipăitul. Dacă mă uit la o femeie ca să o doresc, am săvârşit deja adulter în inima mea, iar moartea a venit prin fereastra văzului. Dacă sunetul harpei, al ţiterei sau al flautului mă moleşeşte, atunci moartea a intrat în sufletul meu prin fereastra auzului ş.a.m.d.".
9,21 În TM versetul începe cu un „plus": „Grăieşte-le aşa: oracol al lui *YHWH*:" ♦ „spre pildă": TM are „ca gunoiul"; traducătorul LXX va fi citit *DMH* în loc de *DMN* (*vide supra*, 8,2).

[22] Acestea le spune Domnul:
„Să nu se laude înțeleptul cu înțelepciunea lui,
și nici cel puternic să nu se laude cu puterea lui,
și nici cel bogat să nu se laude cu bogăția lui,
[23] ci cu acestea să se laude cel care se laudă:
că înțelege și cunoaște că Eu sunt Domnul
care face milă și judecată și dreptate pe pământ,
pentru că întru acestea [e] voia Mea"
– spune Domnul.
[24] „Iată, vin zile – spune Domnul – când voi face cercetare asupra tuturor celor care și-au tăiat împrejur netăierea împrejur, [25] asupra Egiptului, și asupra Iudeei, și asupra Edomului, și asupra fiilor lui Ammon, și asupra fiilor lui Moab, și asupra oricui își rade fața, asupra celor care locuiesc în pustiu; căci toate neamurile [sunt] netăiate împrejur în carne, iar toată casa lui Israel [sunt] netăiați împrejur în inimile lor."

9,23 „cunoaște": TM are „Mă cunoaște". ♦ A-L cunoaște pe Domnul constituie adevărata înțelepciune, adevărata religie, insistă profeții (*e.g.* Os. 2,22) și în special Ieremia (*cf.* 2,8; 22,15-16; 24,7; 38[31],34). ♦ Părinții (Clement, Origen, Augustin, Ciprian, Vasile cel Mare) insistă asupra diferenței pauline între înțelepciunea pământească și cea de la Dumnezeu. Origen, de pildă, spune în *Comentariul la Evanghelia după Matei*, referindu-se la versetul nostru, că omul trebuie să fie mândru de propria lui înțelepciune sau inteligență nu pentru că e a lui, ci pentru că e dar venit de la Dumnezeu. Nimic din ce-i al omului nu vine de la om, ci de la Creatorul său (10,19). Ideea a fost pusă în legătură cu mântuirea, dat fiind că omul nu se poate mântui singur, prin propria inteligență, ci se mântuiește numai prin harul și prin voia lui Dumnezeu.
9,24 „voi face cercetare": despre sensul expresiei, vezi *supra*, nota 9,8.
9,25 „își rade fața": *litt.* „își taie/rad de jur-împrejur cele de-a lungul fetei". TM are *litt.* „își taie/rad colțurile/tâmplele". Expresia se referă la unele triburi arabe care aveau în această privință obiceiuri interzise în Israel (*cf.* Lev. 19,27 și nota *ad loc.*). ♦ „în carne": o clarificare a LXX, poate pentru accentuarea contrastului cu expresia de la finele versetului, „netăiați împrejur în inimile lor" (*cf.* de Waard, 44). ♦ „toată casa lui Israel [sunt] netăiați împrejur în inimile lor": una din ideile majore ale epistolelor pauline este circumcizia interioară, „a inimii". Nu ajunge să fii tăiat împrejur trupește, trebuie să fii și sufletește, altfel spus, legământul omului cu Dumnezeu trebuie să fie profund, nu formal, doar la nivelul cultului. Theodoret subliniază faptul că, din acest punct de vedere, evreii nu se deosebesc de păgâni. Ultimii nu au trupul circumcis, în vreme ce primii, îndepărtându-se de Dumnezeu, își lasă inima necircumcisă (*Comentariu la Ieremia, ad loc.*).

10 [1] Ascultați cuvântul Domnului pe care l-a grăit către voi, casă a lui Israel! [2] Acestea le spune Domnul:
„De la căile neamurilor să nu luați învățătură
și de semnele cerului să nu vă înspăimântați,
căci aceia se înspăimântă de ele când le văd.
[3] Într-adevăr, legiuirile neamurilor sunt deșarte;
este lemn tăiat din pădure,
lucrare a dulgherului și chip turnat:
[4] cu argint și cu aur sunt împodobite,
cu ciocane și cuie le-au întărit,
și nu se vor clinti;
[[5-8]]
[9] este argint lucrat – nu vor umbla;

10,1-16 Pasajul este considerat un *locus classicus* de denunțare a idolatriei, o repudiere vehementă a ei, foarte apropiată de Deutero-Isaia (Is. 40–55; *cf.* și „demonstrația" profetului Ilie din 3Rg. 18). Primejdia căderii în idolatrie avea să devină cu atât mai acută cu cât exilul iminent urma să-i împrăștie pe israeliți în mijlocul unor populații păgâne. Non-existența idolilor este afirmată într-o manieră concretă prin reducerea lor la materialul din care le sunt făcute statuile (*cf.* Ps. 113/115,12-15). Numai Domnul Dumnezeu, Creatorul a toate, este Cel viu și adevărat, vrednic de închinare.
10,2 „când le văd": gr. τοῖς προσώποις αὐτῶν, *litt.* „cu/de fețele lor", ar putea însemna și [căzând] cu fețele [la pământ] (*cf. e.g.* Brenton).
10,3 „și chip turnat": TM are „cu barda" – referire la „chipul cioplit" (*cf.* Ex. 20,4; Deut. 5,8 etc.).
10,4 „sunt împodobite": TM are „ei împodobesc".
10,[5-8] Versetele nu apar în LXX, cu excepția unei părți din v. 5, care e situată însă după v. 9. TM are: „[5] Ca niște sperietori într-un câmp de castraveți, ei nu vorbesc, sunt cărați pentru că nu umblă: nu vă temeți de ei, fiindcă nu fac rău, dar nici bine nu pot face. [6] Nu este nimeni ca Tine, *YHWH*, mare ești Tu și mare este numele Tău întru putere. [7] Cine nu se va teme de Tine, Împărate al neamurilor, căci Ție Ți se cuvine. Printre toți înțelepții neamurilor și în toate împărățiile nu este nimeni asemenea Ție. [8] Toți ca unul sunt proști și s-au prostit, învățătura deșertăciunilor (*litt.* aburilor) lemn este". ♦ Ebr. *hebhel*, „abur", „suflare", este folosit adesea pentru a desemna idolii. În LXX, echivalentul este, cel mai adesea, ματαιότης, „deșertăciune".
10,9 „Tarsis" (ebr. *Tarşīš*): încă se discută localizarea lui: fie tocmai pe coasta spaniolă din preajma Gibraltarului (identificat cu grecescul Tartessos), fie, pornind de la cuvântul fenician identic ce desemnează „topitoria de metale", o colonie feniciană din Sardinia sau Tunisia. Oricum, pentru evrei, toponimul are conotația de „capăt al lumii". ♦ „[din] Mophaz": TM are „din *'Ūphāz*"; prepoziția prefixată *mē-* a fost interpretată de traducător ca parte a substantivului propriu. Localitatea nu a putut fi identificată. În Dan. 10,5 apare „aurul de Ophaz".

argint bătut – va veni din Tarsis,
aur [din] Mophaz şi mâna aurarilor,
toate, lucrări de meşteri;
cu iacint şi purpură le vor înveşmânta.
5 Vor fi ridicate şi purtate,
pentru că nu vor umbla.
Nu vă temeţi de ele,
căci nu vor face rău,
şi [nici] bine nu este în ele.
[10]
11 Aşa să le spuneţi:
«Zei care n-au făcut cerul şi pământul
să piară de pe pământ şi de sub cerul acesta!»"
12 Domnul [e] cel care a făcut pământul cu puterea Sa,
Cel care a ridicat lumea cu înţelepciunea Sa
şi cu chibzuinţa Sa a întins cerul

10,[10] Nu apare în LXX. În TM: „Dar Domnul (*YHWH*) Dumnezeu este adevăr, Dumnezeul viu şi Împăratul veacurilor; de mânia Lui tremură pământul şi neamurile nu-l pot îndura supărarea".

10,11 În TM, acest verset este o inserţie în aramaică adresată neamurilor păgâne. ♦ Targumul precizează: „Aceasta reprezintă o copie a scrisorii trimisă de profetul Ieremia bătrânilor duşi în exil în Babilon. «Dacă popoarele la care aţi ajuns vă vor spune: 'Închinaţi-vă la idoli, casă a lui Israel!' aşa să le răspundeţi: 'Idolii la care vă închinaţi voi sunt doar idoli fără valoare. Ei nu pot aduce ploaia, şi nu pot face pomii pământului să rodească. Ei, împreună cu cei ce se închină înaintea lor, vor pieri de pe pământ şi vor fi nimiciţi fără urmă de sub ceruri'»".

10,12 „Domnul" e subînţeles în TM. ♦ Targumul inserează la începutul versetului: „Aşa să le ziceţi: «Noi ne închinăm Domnului care a făcut...»". ♦ *Cf.* Is. 45,18. ♦ Origen, în a opta omilie la Ieremia (Ier. 10,12-14), comentează: cele trei însuşiri ale Domnului enumerate de profet – puterea, înţelepciunea şi chibzuinţa – se adresează fiecare unui domeniu aparte. Astfel, „tăria" lucrează în cele ale pământului creat, „înţelepciunea" se manifestă în sfera oamenilor, iar „chibzuinţa" este pentru cele ale Cerului. ♦ „Domnul [e] cel care a făcut pământul cu puterea Sa": Părinţii invocă acest verset fie în tratatele dogmatice, în care se prezintă principiile credinţei creştine, subliniind rolul de Creator unic al adevăratului Dumnezeu (Ambrozie, Ioan Gură de Aur); fie în comentariile la primul capitol din Geneză (Ambrozie, *Cele şase zile ale creaţiei* 1,3,9), fie în polemicile antipăgâne sau antieretice. Pentru Ambrozie, arienii s-au întors la păgânism dat fiind că neagă rolul de Creator al Logosului (*De doctrina christiana* 4,4,48); de asemenea, Augustin spune că, deşi idolii au dispărut din temple, ei au rămas în inimile păgânilor sau ale falşilor creştini (*Despre Psalmi* 99,2).

13 şi mulţimea apei din cer
şi a înălţat norii de la marginea pământului;
fulgere făcut-a pentru ploaie
şi a scos lumina din vistieriile Sale.
14 Tot omul s-a prostit, [depărtat] de cunoaştere,
s-a făcut de ruşine tot aurarul, cu statuile lui,
căci minciuni au făurit,
în care nu este suflare:
15 deşarte sunt, lucrări de batjocură,
la vremea cercetării lor vor pieri.
16 Nu astfel e partea lui Iacob,
fiindcă Acela care a plăsmuit toate,
El însuşi [este] moştenirea lui –
Domnul [este] numele Său.

17 A adunat din afară fiinţa ta,
sălăşluită întru cele alese.
18 Căci acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu voi doborî întru strâmtorare pe locuitorii acestei ţări
ca să fie aflată lovitura ta;

10,13 În TM, începutul versetului este: „când dă glas, e vuiet de ape în ceruri". ♦ „lumina": TM are „vântul". ♦ *Cf.* Deut. 28,12; Iov 38,34-35; Ps. 134/135,7; 146/147,8.

10,16 „El (= Domnul) însuşi este moştenirea lui (= Iacob/Israel)": TM are, invers: „şi Israel este seminţia moştenirii Lui". *Cf.* Deut. 4,20; 32,9. ♦ „Domnul [este] numele Său": *cf.* Ex. 15,3; Am. 4,13; 5,8; 9,5. ♦ „moştenirea": *vezi infra*, nota 27,11.

10,17-25 Pasajul se situează în continuarea fragmentului 9,9-21; plecarea în exil (cel din 587 î.H.) apare iminentă. El se încheie cu o rugăciune de mijlocire a profetului: o pedeapsă prea severă ar distruge poporul, în vreme ce popoarele care au fost instrumentul acestei distrugeri ar rămâne nepedepsite.

10,17 În TM: „Adună-ţi de pe pământ bocceaua, tu care locuieşti în loc asediat" – adresarea este la feminin, poporul şi cetatea fiind astfel personificate.

10,18 În TM, cuvintele spuse de Domnul sunt: „Iată, Eu îi voi arunca pe locuitorii ţării în vremea aceasta, îi voi face să îndure nenorocire, ca ei să găsească". Pentru ultimele cuvinte s-au propus mai multe interpretări: de pildă, verbul este interpretat ca pasiv, ca în LXX şi Vulg. (= „ca ei să fie găsiţi de duşmani şi să nu poată scăpa"); alţii însă presupun un complement direct subînţeles („să Mă găsească"), această temă a pedepsei ca ultim mijloc de trezire şi convertire fiind frecventă la profeţi (*cf.* 36[29],12-13; 38[31],16-19; Os. 5,14-15; Mich. 4,10-11; Is. 17,4-7; 30,20; Zah. 10,9; Bar. 30,32).

19 vai de rana ta,
[e] dureroasă izbitura ta!"
Şi eu am spus:
„Cu adevărat, aceasta [e] rana mea
şi m-a cuprins;
20 cortul meu e jalnic,
a pierit şi toate învelitorile mele au fost sfâşiate;
fiii mei şi turmele mele nu mai sunt,
nu mai este [nici] locul cortului meu,
locul învelitorilor mele.
21 Căci păstorii şi-au pierdut minţile
şi nu L-au căutat pe Domnul;
de aceea n-a priceput întreaga turmă
şi s-au risipit.
22 Glas de zvon, iată, vine
şi cutremur mare, dintr-un ţinut de la miazănoapte,
ca să rânduiască cetăţile lui Iuda spre nimicire
şi culcuş de struţi.

23 Ştiu, Doamne, că nu [este] al omului drumul său,

10,19 Ceea ce în LXX este o continuare a cuvintelor Domnului, în TM pare a fi o lamentaţie a profetului pentru destinul poporului: „Vai mie pentru lovitura mea! De nevindecat este rana mea! Şi am zis: cu adevărat aceasta este boala mea şi o voi duce".
10,20 „învelitorile": gr. δερρίς desemnează învelitoarea de piele a cortului (vezi şi *supra*, 4,20); TM are „funiile". ♦ „a pierit": fără corespondent în TM. ♦ „fiii mei şi turmele mele nu mai sunt": TM are „fiii mei au plecat de la mine; nu mai sunt". Traducătorul LXX va fi citit *WṬ'NY* (dedus de la *ṭo'n*, „turmă") în loc de *YṬ'NY* (de la *yāṭa'*) (*cf.* LEH, *s.u.* πρόβατον). ♦ „nu mai este [nici] locul cortului meu": TM are „nu mai este cine să ridice cortul meu".
10,21 „turmă": *litt.* „păşunea". ♦ În TM, a doua parte a versetului este: „de aceea [ei] n-au luat seama şi întreaga turmă s-a risipit". ♦ În *Comentariul* său (*ad loc.*), Theodoret spune că e vorba de regii şi preoţii care au condus „acest popor rătăcitor" departe de Dumnezeu. Plecând de la acest verset, Chiril afirmă că Iisus Hristos e singurul Păstor adevărat al întregii omeniri (*Comentariu la Evanghelia după Luca*, Omilia 126).
10,22 „culcuş de struţi": gr. στρουθός înseamnă „vrabie", dar ajunge să desemneze şi struţul, prin intermediul unor expresii ca μέγας/κατάγαιος („mare"/„umblător pe pământ") στρουθός. TM are „vizuină de şacali".
10,23 „nu [este] al omului drumul său": poate fi înţeles şi „omul nu e stăpân pe drumul lui" sau „nu se află în om reuşita parcurgerii drumului". ♦ Prosper din Aquitania comentează,

nici nu va umbla bărbatul şi nu-şi va îndrepta [singur] mersul.
24 Mustră-ne, Doamne, dar întru judecată şi nu cu mânie,
ca să nu ne împuţinezi!

25 Revarsă-ţi mânia asupra neamurilor, care nu Te cunosc,
şi peste generaţiile care n-au chemat Numele Tău,
pentru că l-au mâncat pe Iacob şi l-au mistuit cu totul
şi păşunea lui au pustiit-o.

11 1 Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia zicând:
2 „Ascultaţi cuvintele acestui legământ! Şi grăieşte către bărbaţii din Iuda şi către cei ce locuiesc în Ierusalim 3 şi spune-le: «Acestea le zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Blestemat omul care nu va asculta cuvintele acestui legământ, 4 pe care l-am poruncit părinţilor voştri în ziua în care i-am adus din ţara Egiptului, din cuptorul de fier, zicând: 'Ascultaţi glasul Meu şi

---

într-un tratat de la sfârşitul vieţii scris în nota lui Ioan Casian: „Dacă Dumnezeu nu lucrează în noi, noi nu ne putem împărtăşi din nici o virtute. Într-adevăr, fără Dumnezeu nimic nu este bun. Fără această Lumină, nimic nu străluceşte. Fără această Înţelepciune, nimic nu este drept". Apoi este citat versetul din Ieremia. Ideea este reluată şi dezvoltată în alt pasaj din acelaşi tratat, *Despre chemarea tuturor neamurilor* (1,8 şi 1,24).
10,24 „Mustră-ne... ca să nu ne împuţinezi": TM are „mustră-mă... ca să nu mă nimiceşti".
10,25 *Cf.* Ps. 13/14,4; 78/79,6-7.
11,1-17 Pasajul conţine numeroase accente deuteronomiste; se consideră că reflectă efervescenţa spirituală ocazionată de găsirea „Cărţii Legii" (*i.e.* a părţii centrale a Deuteronomului), relatată în 4Rg. 22,3–23,27, şi de reforma religioasă a regelui Iosia (în jur de 622 î.H.), al cărei inspirator a fost, de bună seamă, şi profetul. Din păcate, moartea prematură a regelui (609 î.H.) a fost urmată de dezamăgire şi de o recădere în vechile greşeli.
11,1 „Cuvântul care a fost...": pentru Origen, acest cuvânt nu este altul decât Cuvântul „care era întru început la Dumnezeu", adică Iisus Hristos. Acesta „a fost cu Moise, cu Ieremia, cu Isaia", acelaşi Cuvânt este acum în Biserică. Nu trebuie „tăiat în două", o parte pentru cei vechi şi o parte pentru creştini. Un singur Cuvânt străbate întreaga istorie a poporului lui Dumnezeu, care pe vremuri era Israel, acum este Biserica lui Hristos (*Omilii la Ieremia, ad loc.*).
11,2 „Acest legământ" este Legământul sinaitic (Ex. 19–24), reînnoit în câmpia Moabului (Deut. 28,69) şi reactualizat sub domnia lui Iosia.
11,4 „cuptorul de fier": arşiţa şi truda din Egipt au fost precum fierbinţeala dintr-un cuptor de topit fierul (*cf.* şi Deut. 4,20). ♦ „Ascultaţi... şi faceţi": *cf.* Mt. 7,24.

faceţi toate câte vi le voi porunci, şi veţi fi poporul Meu, iar Eu voi fi
Dumnezeul vostru', [5] ca să-Mi statornicesc jurământul pe care l-am jurat
părinţilor voştri: să le dau pământul ce şiroieşte de lapte şi miere, cum e şi
[în] ziua aceasta.»" Am răspuns şi am zis: „Să fie, Doamne!"
[6] Şi Domnul mi-a spus: „Citeşte cuvintele acestea în cetăţile din Iuda
şi afară din Ierusalim, spunând: Ascultaţi cuvintele acestui legământ şi
împliniţi-le!" [7] [8] Şi ei nu [le-]au împlinit.
[9] Şi mi-a spus Domnul: „S-a aflat o uneltire printre bărbaţii din Iuda
şi printre cei care locuiesc în Ierusalim: [10] ei s-au întors la strâmbătăţile
părinţilor lor de odinioară, care n-au vrut să dea ascultare cuvintelor Mele
şi, iată, ei umblă după zei străini ca să le slujească: şi casa lui Israel şi casa
lui Iuda au spulberat legământul Meu, pe care l-am încheiat cu părinţii lor."
[11] De aceea, acestea le spune Domnul: „Iată, Eu aduc peste poporul acesta
necazuri din care nu vor putea scăpa; vor striga către Mine, dar nu le voi da
ascultare. [12] Şi vor merge cetăţile lui Iuda şi cei care locuiesc în Ierusalim şi
vor striga către zeii cărora le ard ei tămâie: îi vor izbăvi cumva la vremea
necazurilor lor?

11,5 „jurământul...": *cf.* Gen. 26,3. ♦ „pământul ce şiroieşte de lapte şi miere": *cf.* Ex. 3,8; expresia este însă caracteristică mai ales Deuteronomului: *e.g.* Deut. 7,8; 11,9; 26,9.15; 27,3. ♦ „Să fie!": gr. γένοιτο, TM are *'āmēn*.

11,6 „Citeşte": TM are „Proclamă/Strigă"; verbul ebraic folosit aici, *qārā'*, are însă şi sensul de „a citi". ♦ „afară din Ierusalim": TM are „pe străzile din Ierusalim" – ebr. *ḥūṣ*, „[ce este] afară", la plural are sensul de „străzi". Echivalarea apare de mai multe ori în Ieremia.

11,[7] Versetul lipseşte din textul LXX, iar v. 8 este mult mai scurt. În TM, cuvântul Domnului către Ieremia include porunca dată de Domnul „părinţilor de odinioară" (*cf.* v. 10), identică celei pe care o auzea poporul contemporan cu Ieremia. Atât generaţia trecută, cât şi cea prezentă au refuzat să dea ascultare cuvintelor Legământului: „[7] Căci i-am avertizat stăruitor pe părinţii voştri, din ziua în care i-am scos din ţara Egiptului şi până în ziua aceasta, neîncetat (*litt.* sculându-Mă din zori) i-am avertizat zicând: Ascultaţi glasul Meu! [8] Dar ei n-au ascultat şi nu şi-au plecat urechea şi au umblat fiecare în îndărătnicia inimii lor rele; de aceea am adus împotriva lor toate cuvintele acestea ale Legământului pe care le poruncisem să le împlinească şi nu le-au împlinit".

11,9 „uneltire": gr. σύνδεσμος, „convenţie" – în sens rău, „conspiraţie". TM are „uneltire".

11,11 „nu le voi da ascultare": după multe avertismente, Domnul îi lasă să sufere consecinţele îndărătniciei cu care au continuat să se încreadă în idoli. *Cf.* şi 7,16 şi nota; 11,14; 14,11.

11,12 „îi vor izbăvi cumva...?": TM are „dar de izbăvit nu-i vor izbăvi...".

[13] Căci după numărul cetăţilor tale erau zeii tăi, Iuda,
şi după numărul ieşirilor din Ierusalim aţi rânduit altare să ardeţi
tămâie lui Baal.
[14] Iar tu să nu te rogi pentru poporul acesta şi să nu înalţi cerere şi implorare
pentru ei, fiindcă Eu nu voi da ascultare la vremea când Mă vor chema, la
vremea necazului lor.
[15] De ce a făcut cea iubită spurcăciune în Casa Mea?
Oare juruinţele şi cărnurile sfinte
vor îndepărta de la tine necazurile tale,
sau vei scăpa prin acestea?
[16] Măslin frumos la înfăţişare, cu umbră bună, te-a numit Domnul;
la sunetul tăierii lui s-a aprins foc împotriva lui.

11,13 „ieşirilor (din Ierusalim)": gr. ἐξοδοι; TM are *hūṣōth*, „străzi" (*cf.* şi nota la 11,6). ♦ „altare să ardeţi tămâie lui Baal": TM dublează expresia: „altare pentru Ruşine, altare să ardeţi tămâie lui Baal", text confirmat de Origen şi de recensiunea lucianică, precum şi de Aquila şi Theodotion (*cf.* de Waard, 52).

11,14 „la vremea (necazului lor)": lecţiune care presupune *B'T* în *Vorlage* (= textul ebraic pe care îl va fi avut în faţă traducătorul LXX); TM are „din pricina (necazului lor)", ebr. *B'D* (*cf.* de Waard, 53). ♦ „Iar tu să nu te rogi pentru poporul acesta": atitudine radicală, care nu i-a lăsat indiferenţi pe exegeţi. Dacă Dumnezeu vrea să-i mântuiască pe toţi, de ce-i interzice profetului să intervină în favoarea poporului care a păcătuit îndepărtându-se de El? Ioan Gură de Aur spune că Dumnezeu nu-i poate ierta pe cei care nu se convertesc ei înşişi; rugăciunea unui intermediar nu e suficientă din moment ce poporul nu s-a convertit (*Omilii la Evanghelia după Matei* 60,2).

11,15 „De ce a făcut cea iubită spurcăciune": LXX explicitează un text dificil. TM are *litt.* „Ce are iubitul [masc. – poate referindu-se la popor] Meu în Casa Mea? Ea a făcut [fem.] multe ticăloşii". Targumul: „Ce se va întâmpla cu poporul care era preaiubit de Mine? Ei au părăsit închinarea în casa sanctuarului Meu şi au transformat sfatul bun în păcat. Mulţi fac amestec din cărnuri obişnuite şi din cele sfinte, vor merge în exil din cauza răutăţii tale; vei fi tu oare tare atunci?".

11,16 „Măslin...": *cf.* Ps. 51/52,10; Os. 14,7. În greacă e feminin. ♦ „La sunetul tăierii lui s-a aprins foc": sensul nu e prea clar. TM are „în glas de vuiet mare i-a aprins foc"; „vuietul" (*hamûllāh*) se referă, de fapt, la trosnetul lemnului cuprins de flăcări. ♦ „frumos": gr. ὡραῖος se referă la ceva aflat în momentul optim al înfloririi, al frumuseţii. ♦ În TM: „Măslin bogat înfrunzit, frumos, cu roade alese te numise *YHWH*; cu trosnet mare a aprins focul asupra lui şi-i sfărâmă ramurile". ♦ Targumul: „Iată, ca şi măslinul care este puternic la arătare şi frumos în înfăţişare şi ale cărui ramuri sunt înălţate mai presus de cele ale altor copaci, tot aşa Domnul ţi-a ridicat un nume plin de demnitate între popoare; dar când calci Legea, armatele popoarelor tari ca focul vor veni împotriva ta şi alţii li se vor alătura".

Mare e strâmtorarea asupra ta,
au ajuns nefolositoare ramurile lui.
17 Şi Domnul, Cel care te-a sădit, a grăit împotriva ta rele, pentru răutatea
casei lui Israel şi a casei lui Iuda, pentru că şi-au făcut-o [singure] încât
M-au mâniat arzând tămâie pentru Baal."

18 Doamne, fă-mi cunoscut şi voi cunoaşte;
atunci am văzut făptuirile lor.
19 Dar eu, ca un miel nevinovat dus la jertfire, nu am ştiut;
[ei] au pus la cale cuget rău împotriva mea zicând:
„Haideţi să-i punem lemn în pâine
şi să-l ştergem de pe pământul celor vii
şi [nici] numele lui să nu se mai pomenească!"
20 Doamne, care judeci cele drepte,

11,17 *Cf.* Ier. 2,21; Is. 5,2. ♦ „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor". La fel şi la 11,20 etc. ♦ „pentru răutatea casei lui Israel": „pentru", gr. ἀντί, conţine ideea de replică (aici, la ofensă). Dumnezeu „a grăit rele" ca replică la faptele rele săvârşite de Israel.

11,18-23 Este prima din aşa-numitele „confesiuni" ale profetului Ieremia (11,18–12,6; 15,10-21; 17,12-18; 18,18-23; 20,7-13). Dezastrul fiind iminent, profetul trebuia tot timpul să rostească mustrări şi să vestească pedepse, deşi acest lucru îi contrazicea puternic firea blândă şi iubitoare; mesajul încredinţat de Dumnezeu i-a atras ura concetăţenilor, iar el I se adresează lui Dumnezeu plângându-se, cerându-I să-i facă dreptate, uneori chiar reproşându-I suferinţele prin care trece, cu expresii puternice care arată în fond relaţia sa apropiată cu El. În pasajul de faţă, profetul aflase că bărbaţii din Anathoth urzesc un complot împotriva sa.

11,18 „fă-mi cunoscut şi voi cunoaşte; atunci am văzut": TM are „mi-ai făcut cunoscut şi am cunoscut; mi-ai arătat".

11,19 *Cf.* Is. 53,7-8, Ps. 26/27,13. ♦ „nevinovat": TM are „blând". ♦ „nu am ştiut; [ei] au pus": TM are „nu am ştiut că au pus". ♦ „să-i punem lemn în pâine": exegeţii consideră că ar fi vorba de o otravă obţinută din lemnul unui copac. TM are „să distrugem pomul cu rodul lui" (ebr. *'ēṣ*, „pom", dar şi „lemn"; ebr. *leḥem*, „rod", dar şi „pâine"). ♦ Targumul: „să-i punem otravă în mâncare..." – are deci o interpretare mai apropiată de LXX. ♦ „eu, ca un miel nevinovat dus la jertfire, nu am ştiut": după Ieronim, există un consens printre interpreţii antici cum că Iisus Însuşi ar fi vorbit aici prin gura lui Ieremia, la persoana I, profeţindu-Şi jertfa (*Şase cărţi despre Ieremia* 2,110,2-4). Interpretarea hristologică se întâlneşte la Chiril al Ierusalimului (*Cateheze* 13,19), Origen (*Comentariu la Evanghelia după Ioan* 1,23 şi 6,273), Lactanţiu (*Instituţii divine* 4,14) etc.

11,20 „dreptatea pricinii mele": gr. δικαίωμα, termen juridic cu sensul de „justificare", „cauză dreaptă", „sentinţă". TM are „pricina/cauza". ♦ *Cf.* Gen. 18,25; Ps. 7,9.

care cântăreşti rărunchii şi inimile,
de-aş vedea răzbunarea Ta asupra lor,
căci Ţie Ţi-am dezvăluit dreptatea pricinii mele.
21 De aceea, acestea le spune Domnul către bărbaţii din Anathoth care caută
viaţa mea spunând: „Să nu cumva să [mai] profeţeşti în numele Domnului,
iar de nu, vei muri de mâinile noastre!" – 22 „Iată, Eu îi voi cerceta: tinerii
lor vor muri de sabie, fiii şi fiicele lor vor pieri de foamete 23 şi nu va mai fi
[nici] rămăşiţă din ei, căci voi aduce rele peste locuitorii din Anathoth în
anul cercetării lor."

12 1 Drept eşti, Doamne,
de aceea mă voi apăra în faţa Ta;
totuşi despre judecăţi voi grăi în faţa Ta.
De ce calea celor necucernici propăşeşte?
Au sporit toţi cei care săvârşesc trădări.

11,21 „viaţa mea", *litt.* „sufletul meu": TM are „sufletul tău". ♦ „Anathoth": locul natal al lui Ieremia, *cf.* Ier. 1,1. ♦ Efrem Sirul îl pune pe Ieremia în compania lui Ilie, Elisei, Samuel şi Iisus, care n-au fost, nici ei, primiţi şi recunoscuţi ca profeţi în locurile lor de baştină (*Comentariu la Diatesaronul lui Taţian* 11,24).

11,22 Formula introductivă din TM: „De aceea, aşa spune Domnul oştirilor" nu are echivalent în LXX.

11,23 Despre urmările exilului babilonian pentru oamenii din Anathoth, vezi şi 2Ezr. 2,23; 17,27 (= Neh. 7,27 TM).

12,1-6 Majoritatea comentatorilor consideră că aceste versete sunt o continuare a paragrafului final din capitolul anterior. Profetul e tulburat la vederea prosperităţii celor răi. Această temă, pentru prima dată formulată aici, va fi amplu dezvoltată în cărţile sapienţiale, mai ales în Iov şi Psalmi.

12,1 *Cf.* Ps. 72/73. ♦ „de aceea mă voi apăra în faţa Ta": TM are: „cum să mă judec cu Tine?". ♦ Targumul – „totuşi, am o întrebare despre judecăţi" – oferă o soluţie mediană între tonul cvasiacuzator din TM şi cel moderat din LXX. ♦ „Au sporit toţi cei care săvârşesc trădări": unul din paradoxurile des exprimate în Biblie. De ce oamenii răi sau păcătoşi prosperă? Care este „logica" acestei situaţii văzute ca imorale? Părinţii s-au aplecat adeseori asupra tainei. Ei au furnizat două tipuri de răspunsuri. Unii susţin că intenţiile Domnului nu pot fi cunoscute de oameni; misterul trebuie să rămână ca atare. Ne resemnăm în faţa lui fără a încerca să-l înţelegem. Alţii, între care Irineu sau Efrem Sirul, în privinţa versetului de faţă, invocă imensa răbdare a lui Dumnezeu faţă de păcătoşi. El aşteaptă ca aceştia să se convertească, ba chiar îi ajută, sporindu-le averea, să o facă. Dar la un moment dat răbdarea Lui se va sfârşi, iar aceştia nu vor mai avea scăpare în veci. Pe cât de îndelungă e răbdarea acum, pe atât de lungă va fi pedeapsa lor la final (Efrem Sirul, *Comentariu la Ieremia* 12,1).

[2] Tu i-ai sădit şi ei au prins rădăcină,
au odrăslit şi au făcut rod.
Aproape eşti Tu de gura lor
şi departe de rărunchii lor.
[3] Dar Tu, Doamne, mă cunoşti,
ai pus la încercare inima mea înaintea Ta;
curăţeşte-i pentru ziua înjunghierii lor!
[4] Până când va jeli ţara
şi toată iarba câmpului se va usca de răutatea locuitorilor ei?
Au pierit vitele şi păsările,
căci [ei] au spus: „Nu va vedea Dumnezeu căile noastre."

[5] „[Dacă] picioarele tale aleargă şi te lasă,
cum te vei pregăti [să te întreci] cu caii?
Te-ai simţit încrezător într-o ţară a păcii:
ce vei face în vuietul Iordanului?
[6] Fiindcă şi fraţii tăi şi casa tatălui tău
şi aceştia te-au înşelat;
şi ei au strigat, s-au adunat în spatele tău:
să nu te încrezi în ei,
căci îţi vor grăi [vorbe] frumoase.
[7] Mi-am părăsit casa,

12,2 *Cf.* Ier. 17,7-8 şi Ps. 1,3-4. ♦ „au odrăslit": TM are „au crescut"; traducătorul va fi citit *YLDW* în loc de *YLKW*.
12,3 După „Tu... mă cunoşti", TM are în plus „Tu mă vezi". ♦ „înaintea Ta": TM are *'ittakh*, *litt.* „cu Tine", interpretat variat de traducători („în faţa Ta", „[că este] cu Tine"). ♦ „curăţeşte-i pentru ziua înjunghierii": sau „sfinţeşte-i pentru..."; TM are „scoate-i afară ca pe nişte oi de jertfit, pune-i deoparte / sfinţeşte-i pentru ziua înjunghierii". *Cf.* Ier. 1,5, Ps. 138/139.
12,4 „va jeli ţara": *cf.* Ier. 4,28; 23,10. ♦ În LXX, secvenţa „de răutatea locuitorilor ei?" face parte din fraza interogativă; în TM ea ţine de fraza următoare, arătând cauza morţii animalelor: „de răutatea locuitorilor ei au pierit vitele şi păsările". ♦ „căile noastre": TM are „sfârşitul/viitorul nostru".
12,5-6 Răspunsul lui Dumnezeu îi prevesteşte profetului greutăţi şi mai mari. În TM v. 5 este: „Dacă alergând cu pedestraşii osteneşti, cum te vei întrece cu caii? Pe pământ paşnic te simţi în siguranţă, dar ce vei face la viitura / în hăţişurile Iordanului?".
12,6 „şi ei au strigat, s-au adunat în spatele tău": *cf.* 11,19.21. TM are un text neclar, *litt.* „şi ei au strigat în spatele tău deplin".

Mi-am lepădat moştenirea,
am dat-o pe cea iubită de Mine
în mâinile duşmanilor săi.
[8] Moştenirea Mea a ajuns pentru Mine
ca leul în pădure;
şi-a ridicat glasul împotriva Mea –
de aceea am urât-o.
[9] Oare nu e peşteră de hienă moştenirea Mea pentru mine
sau peşteră de jur-împrejurul ei?
Veniţi, adunaţi toate fiarele câmpului,
să vină ele să o înghită!
[10] Păstori mulţi Mi-au stricat via,
Mi-au pângărit partea,
partea Mea dorită
au făcut-o pustiu neumblat.
[11] S-a prefăcut în pustiirea nimicirii,

12,7-13 La nedumerirea profetului în faţa prosperităţii celor răi (vv. 1-4), Dumnezeu răspunde printr-o lamentaţie în faţa nenorocirii pe care poporul şi-a atras-o prin păcatele lui (*cf.* Os. 11,8-9). Pentru că îi iubeşte pe oameni chiar şi când sunt păcătoşi, El întârzie până la ultima limită venirea catastrofei.
12,7 „Casa" Domnului este aici nu Templul, ci întreg teritoriul lui Israel; acest sens este indicat de paralelismul cu „moştenirea" (*cf.* şi Os. 8,1; 9,15; Zah. 9,8). ♦ „pe cea iubită de Mine": *litt.* „sufletul meu iubit". TM are „pe cea iubită a sufletului Meu"; poporul ales este simbolizat adesea printr-un personaj feminin, o logodnică, o mireasă, „fiica Sionului" etc. ♦ „Mi-am lepădat moştenirea": Lactanţiu interpretează în cheie mesianică (Împărăţia cerurilor). Din moment ce „moştenirea" nu e din această lume, profetul n-o poate detesta; el se ridică împotriva moştenitorilor care n-o merită. Creştinii au fost „adoptaţi" ca fii de către Dumnezeu, iar „moştenirea" va fi a lor (*Instituţii divine* 4,20).
12,8 „am urât-o": *cf.* Os. 9,15; Am. 6,8.
12,9 „peşteră de hienă... împrejurul ei": TM are „pasăre răpitoare bălţată e moştenirea Mea pentru Mine şi păsări răpitoare bălţate de jur-împrejur împotriva ei" – aluzie la incursiunile făcute de amoniţi, moabiţi şi edomiţi (sau, după alţii, de sirieni) asupra regatului lui Iuda după 602 î.H., *cf.* 4Rg. 24,1-2. ♦ „Oare nu e peşteră de hienă moştenirea Mea...?": Ieronim oferă o explicaţie deopotrivă „ştiinţifică" şi simbolică. El aminteşte că hiena e un animal al pustiului care nu umblă niciodată pe timp de zi, ci numai pe timp de noapte, ca răufăcătorii (*Omilii la Evanghelia după Marcu* 83,11,15-17).
12,10 „Păstori mulţi Mi-au stricat via": *cf.* 6,3.
12,11 „S-a prefăcut... întreaga ţară": TM are „Au preschimbat-o în pustiire, pustiită [ţara] plânge înaintea Mea; pustiită e întreaga ţară".

pentru Mine s-a pustiit cu totul întreaga țară,
pentru că nu este om care să [o] pună la inimă.
[12] La orice trecătoare în pustiu au venit cei chinuiți,
căci sabia Domnului va mistui
dintr-un capăt al țării până în [celălalt] capăt;
nu este pace pentru nimeni.
[13] Semănați grâu și culegeți mărăcini,
țarinile nu le vor fi de folos;
rușinați-vă de lăudăroșenia voastră,
de obrăznicia în fața Domnului."

[14] „Fiindcă acestea le spune Domnul despre toți vecinii cei răi care se ating de moștenirea Mea pe care am împărțit-o poporului Meu, Israel: «Iată, Eu îi voi smulge din țara lor și pe Iuda îl voi arunca din mijlocul lor. [15] Și va fi [așa]: după ce îi voi arunca, Mă voi întoarce și Mă voi milostivi de ei și-i voi sălășlui pe fiecare în moștenirea sa și pe fiecare în țara sa. [16] Și dacă vor învăța cu adevărat calea poporului Meu ca să jure pe numele Meu: 'Viu este Domnul!', așa cum îl învățaseră pe poporul Meu să jure pe Baal, atunci vor fi clădiți în mijlocul poporului Meu; [17] dar dacă nu se vor întoarce, voi dezrădăcina neamul acela spre pieire»."

12,12 „trecătoare": TM are „înălțimi pleșuve". ♦ „cei chinuiți": gr. ταλαιποροῦντες poate însemna fie „cei care suferă/sunt chinuiți/apăsați" (aici, cei care își caută scăparea la trecători, să fugă din țară), fie, tranzitiv, „cei care chinuie/aduc tulburare". TM are „nimicitori/asupritori".
12,13 „Semănați... culegeți": TM are „Au semănat... au cules"; *cf.* Lev. 26,16; Deut. 28,38. ♦ „țarinile nu le vor fi de folos": TM are „s-au istovit (*neḥ'lû*) și n-au avut folos"; traducătorul va fi derivat forma verbală de la rād. *NḤL*, pe când TM presupune *ḤLH* (de Waard, 63). ♦ „de lăudăroșenia voastră": TM are „de recoltele voastre". ♦ „de obrăznicia în fața Domnului": TM are „din cauza mâniei aprinse a Domnului".
12,14-17 Profeție împotriva neamurilor din jur, dar și făgăduință de mântuire pentru cele care se vor alipi de Domnul.
12,14-15 „voi smulge... voi arunca... voi arunca": în TM apare de trei ori același verb (*nāthaṣ*, „a smulge"). ♦ *Cf.* 1,10; 18,7-8.
12,16 „vor învăța cu adevărat": *litt.* „învățând vor învăța", semitism cu valoare intensivă.
12,17 „dacă nu se vor întoarce": TM are „dacă nu vor asculta". ♦ „voi dezrădăcina neamul acela spre pieire": *litt.* „voi ridica neamul acela cu ridicare și pieire" – calc după ebraică. La sfârșitul versetului, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*".

13 [1] Acestea le spune Domnul: „Du-te și fă-ți rost de un brâu de in și încinge-te cu el peste mijloc; dar prin apă să nu treacă." [2] Și mi-am făcut rost de brâu, după cuvântul Domnului, și m-am încins cu el peste mijloc. [3] Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [4] „Ia-ți brâul de pe mijloc și scoală-te și mergi la Eufrat și ascunde-l acolo în crăpătura stâncii." [5] Și am mers și l-am ascuns la Eufrat, după cum mi-a poruncit Domnul. [6] Și a fost [așa]: după multe zile mi-a spus Domnul: „Scoală-te, mergi la Eufrat și ia brâul pe care ți-am poruncit să-l ascunzi acolo." [7] Am mers la râul Eufrat, am săpat și am luat brâul din locul unde îl îngropasem și, iată, era stricat de nu mai folosea la nimic.
[8] Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [9] „Acestea le spune Domnul: Așa voi strica trufia lui Iuda și trufia Ierusalimului, [10] trufia aceea

13,1-11 Unii profeți – mai ales Ieremia și Iezechiel – își însoțesc adesea mesajul prin gesturi profetice, inspirate tot de Dumnezeu. Pe de o parte, aceste gesturi ilustrează mai pregnant mesajul, dar nu numai atât: în mentalitatea contemporanilor (cu urme până în sistemele juridice de astăzi), gestul are rolul de a „sigila" mesajul făcându-l irevocabil.
13,1 „Brâul de in" amintește de vestimentația preoților, *cf.* Ex. 28,39; 39,27-29. ♦ „prin apă să nu treacă": TM are „în apă să nu-l bagi". ♦ Pentru Clement Alexandrinul, brâul de in simbolizează simplitatea vieții profetului, în general simplitatea vieții creștinești (*Pedagogul* 10,112-113).
13,3 În TM: „Și a fost cuvântul Domnului către mine *a doua oară*, zicând".
13,4 TM precizează: „brâul pe care l-ai cumpărat", fără corespondent în LXX. ♦ „Eufrat" (ebr. *P'rāth*): întrucât distanța dintre Anathoth și punctul cel mai apropiat al Eufratului este foarte mare, de aprox. 1.200 km, unii comentatori presupun că este un drum parcurs în „vedenie"; alții se gândesc că profetul este trimis la pârâul Pharah, aflat la doar 5 km de Anathoth, al cărui nume este foarte asemănător cu al Eufratului (*cf.* Aquila: εἰς Φαραν). Pe de altă parte, Eufratul sugerează lumea babiloniană, lumea cultelor păgâne și a exilului.
13,7 „era stricat de nu mai folosea la nimic": pentru Ieronim, întregul episod vorbește, tainic, despre dificultatea de a trăi în adevăr. Ieremia e trimis la Eufrat, în apropierea dușmanilor, tocmai pentru a-și testa credința (*Epistole* 40,1). În *Omilii la Psalmi* (45), Ieronim dă o altă interpretare episodului, punându-l în legătură cu semnificația botezului. Brâul trimite la „îmbrăcarea celui botezat în Hristos", după expresia paulină din Gal. 3,27. În fine, în cele șase cărți despre Ieremia, autorul Vulgatei propune alte două interpretări. Brâul ar simboliza, în plan istoric, poporul lui Israel care, din cauza păcatelor, va „putrezi" în mijlocul asirienilor. În plan spiritual, el reprezintă fiecare sfânt creștin care trăiește în unire cu Dumnezeu atâta vreme cât nu se molipsește de la păgâni sau de la eretici.
13,9 „trufia Ierusalimului": TM are „trufia Ierusalimului cea multă". Acest „plus" din TM se regăsește la începutul v. 10 în LXX, unde însă textul e foarte diferit de TM.

multă, pe cei care nu vor să dea ascultare cuvintelor Mele şi umblă după zei străini, ca să le slujească lor şi să li se închine: vor fi ca brâul acesta care nu va mai folosi la nimic. [11] Căci, după cum se lipeşte brâul de mijlocul omului,
tot aşa am lipit de Mine casa lui Israel şi toată casa lui Iuda, ca să fie
poporul Meu renumit şi spre laudă şi spre slavă; dar nu Mi-au dat ascultare.
[12] Şi să spui către poporul acesta: «Orice burduf se va umple cu vin»; şi,
dacă-ţi vor spune: «Nu ştim noi, oare, că orice burduf se va umple cu vin?»,
[13] să le spui: «Acestea le spune Domnul: Iată, pe locuitorii ţării acesteia şi
pe regii lor, fiii lui David, care şed pe tronul lui, şi pe preoţi, şi pe profeţi, şi
pe Iuda, şi pe toţi cei care locuiesc în Ierusalim Eu îi voi umple cu băutură
tare [14] şi îi voi risipi – pe [orice] bărbat şi pe fratele lui, pe părinţii lor şi pe
fiii lor de-a valma: nu-Mi va părea rău, spune Domnul, şi nu[-i] voi cruţa şi
nu Mă voi înduioşa de pieirea lor.»"

[15] Ascultaţi şi plecaţi urechea şi nu vă semeţiţi,

13,10 „trufia aceea multă": TM are „acest popor rău care umblă în încăpăţânarea inimii lor".

13,11 „după cum se lipeşte brâul... tot aşa am lipit de Mine...": alipirea Domnului de ai Săi este cea care determină alipirea omului de Domnul; în această alipire îşi află izvorul toate preceptele: frica, slujirea, iubirea, ascultarea cuvântului divin, păzirea poruncilor, urmarea Lui (*cf.* Deut. 10,20; 11,22; 13,5; 30,20). Cei care se alipesc de Domnul primesc pământul făgăduinţei (*cf.* Deut. 11,22-25), au viaţa, pe când cei care aleargă după idoli sunt nimiciţi (*cf.* Deut 4,3-4; 30,20). Această alipire înseamnă o aderare a întregii fiinţe a omului la voinţa lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 62/63,9), iar vitalitatea interioară e reînnoită de Domnul Însuşi (*cf.* Ps. 42/43,4; 72/73,28; 102/103,4-5), ceea ce duce la adevăratul cult, ce implică întreaga viaţă (*cf.* Rom. 12,1; 1Cor. 6,17; 1Tes. 5,23-24) (TOB, nota *ad loc.*). ♦ În mijlocul versetului, TM are şi inserţia „oracol al lui *YHWH*".

13,12-14 Profetul rosteşte o expresie din viaţa de toate zilele, poate chiar o expresie proverbială. Din partea lui Dumnezeu însă, afirmaţia trimite la un alt registru: conţinutul burdufului – „băutura tare" – evocă pedeapsa divină.

13,12 Cuvintele pe care trebuie să le rostească profetul în faţa poporului încep în TM cu: „Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeul lui Israel", fără echivalent în LXX, în Aquila, Vulgata sau Peshitta (*cf.* de Waard, 64).

13,13 „pe locuitorii": TM are „pe toţi locuitorii". ♦ „şi pe Iuda": nu are echivalent în TM.

13,14 „şi îi voi risipi": TM are „îi voi sfărâma", ceea ce explică sintagma care urmează, „unul de altul" (*litt.* „pe bărbat de fratele lui"). Traducătorul va fi pus în legătură forma *nippaṣ'tîm* (de la *NPŢ*, „a sfărâma") cu radicalul *PWŢ*, „a risipi" (*cf.* LEH, *s.u.* διασκορπίζω).

13,15-17 Îndemn presant la ascultarea de Dumnezeu ca unică şansă de salvare.

pentru că Domnul a grăit.
[16] Daţi slavă Domnului Dumnezeului vostru
înainte să aducă întunericul
şi înainte ca picioarele voastre să se poticnească
pe munţii întunecaţi:
veţi aştepta lumina
şi acolo [va fi] umbra morţii
şi vor fi aşezaţi în întuneric.
[17] Dacă nu ascultaţi,
sufletul vostru va plânge în ascuns din pricina trufiei
şi ochii voştri vor vărsa lacrimi
pentru că a fost zdrobită turma Domnului.

[18] Spuneţi regelui şi celor puternici:
„Smeriţi-vă şi aşezaţi-vă,
căci vi s-a luat de pe cap
coroana slavei voastre!
[19] Cetăţile dinspre miazăzi au fost închise
şi nu era cine să deschidă;
Iuda a fost surghiunit,
a împlinit surghiun deplin."

13,16 „şi vor fi aşezaţi în întuneric": TM are „El o va preface în negură" (forma scrisă – *ketiv*), sau „prefăcută în negură" (forma propusă pentru lectură – *qere*).

13,17 „sufletul vostru... ochii voştri": TM are însă „sufletul meu... ochii mei" – vorbeşte Dumnezeu, sau profetul, parafrazându-l cuvintele. ♦ „vor vărsa lacrimi": TM are „vor plânge în hohote (*litt.* plângere vor plânge) şi vor vărsa lacrimi". ♦ „a fost zdrobită": TM are „a fost dusă în robie (*niš'bāh*)". Traducătorul va fi citit *NŠBR* (*cf.* LEH, *s.u.* συντρίβω).

13,18-19 Ameninţări adresate direct regelui (probabil Ioakim/*Y'hōyākhīn*, *cf.* 4Rg. 24,8--12.27; acelaşi cu Iechonias din 1Par. 3,16; Mt. 1,11-12) şi reginei-mame (*cf.* nota la 13,18). Ambii au fost deportaţi în Babilon în 598 î.H.

13,18 „Spuneţi": pare a vorbi profetul, în vreme ce TM are „Spune" – poruncă a Domnului către profet. ♦ „celor puternici": TM are „reginei-mamă" (ebr. *g'bhīrāh*, de la *GBR*, „a fi puternic"); LXX presupune o formă *g'bhōrīm*. ♦ „de pe cap": TM are „diadema voastră", dar textul a primit interpretări diverse. *Cf.* şi Ps. 89,40 TM. ♦ „coroana slavei": TM are „coroana frumuseţii".

13,19 „Cetăţile dinspre miazăzi...": referire la incursiunile repetate ale edomiţilor, care au profitat de invaziile babiloniene pentru a jefui cetăţile vecine din Iuda.

[20] „Ridică-ți ochii, Ierusalime,
și vezi[-i] pe cei care vin de la miazănoapte:
unde este turma care ți-a fost dată,
oile slavei tale?
[21] Ce vei spune când te vor cerceta?
Și tu le-ai dat învățătură cum să te stăpânească.
Oare nu te vor cuprinde chinuri
ca pe femeia care naște?
[22] Și, de vei spune în inima ta:
«De ce au venit împotriva mea acestea?»,
pentru mulțimea strâmbătăților tale
ți s-au dezvelit cele din spate ale tale,
ca să ajungă de privelişte călcâiele tale.
[23] Când își va schimba etiopianul pielea
și leopardul petele,

13,20-27 Mustrări adresate Ierusalimului.
13,20 „cei care vin de la miazănoapte": *cf.* 1,13-15 și nota. ♦ „Ierusalime": nu apare în TM, vezi însă v. 27.
13,21 „cum să te stăpânească": *litt.* „spre stăpânire"; TM are un text dificil, care a primit interpretări variate: *e.g.* „for thou hast taught them *to be* captains, *and* as chief over thee" (KJV); „when they set as head over you those whom you yourself have taught to be friends to you" (RSV); „when they appoint as your heads those among you whom you trained to be tame" (TNK); „toi qui les avais formés? Contre toi, en tête, viendront les familiers" (BJ); „quand séviront contre toi ceux que tu as habitués pour ton malheur à une familiarité qui te sera fatale" (TOB).
13,22 „cele din spate": TM are „fustele". ♦ „călcâiele": exprimare eufemistică (și în LXX, și în TM); *cf.* și *infra*, v. 26.
13,23 „etiopianul": gr. αἰθίοψ, ebr. *kûšî*; teritoriul *Kûš* tradus de obicei, după greacă, cu „Etiopia" acoperea în Antichitate Sudanul de astăzi, între a doua și a șasea cataractă a Nilului. Mare parte din populație era, evident, de rasă neagră; această regiune și-a proclamat independența față de Egipt, constituindu-se în regat în jurul anului 1000 î.H.; ulterior, regatul s-a extins și asupra teritoriului egiptean din jurul Tebei. ♦ „să faceți binele după ce ați învățat cele rele": *cf.* 4,22. ♦ „Când își va schimba etiopianul pielea și leopardul petele, [atunci] veți putea și voi să faceți binele": nu fără un strop de ironie, Ieronim amintește că etiopianul despre care vorbesc Faptele Apostolilor „și-a schimbat pielea", adică s-a convertit, datorită lui Iisus Hristos. Așadar vremurile încă nu erau „coapte" pe vremea profeției lui Ieremia (*Epistole* 69,6). Ioan Gură de Aur interpretează moral: pentru unii practicarea virtuții este imposibilă, dat fiind că sunt lipsiți de voință (*Omilii la Evanghelia după Ioan* 68).

[atunci] veți putea și voi să faceți binele
după ce ați învățat cele rele.
[24] Și i-am risipit ca pe niște găteje
purtate de vânt în pustiu.
[25] Aceasta e partea ta
și porția neascultării voastre față de Mine
– spune Domnul –,
pentru că ai uitat de Mine
și ai nădăjduit în minciuni.
[26] Și Eu îți voi dezveli cele din spate dinaintea ta
și se va vedea necinstirea ta.
[27] Și adulterul tău și nechezatul tău
și înstrăinarea desfrânării tale,
pe dealuri și în câmpii am văzut spurcăciunile tale:
vai ție, Ierusalime,
că nu ai fost curățit pe urma Mea:
până când încă?"

14 [1] Și a fost cuvântul Domnului către Ieremia despre secetă:

13,24 „i-am risipit": acolo unde gr. are aoristul, TM are o construcție cu valoare de viitor: „îi voi risipi".
13,25 „porția neascultării voastre față de Mine": TM are „porția pe care ți-am măsurat-o" (poate o confuzie între *MDYK*, „măsura ta", și *MRD*, „a nu asculta", „a se răzvrăti"; *cf.* LEH, *s.u.* ἀπειθέω). ♦ „minciuni": TM are „amăgire/falsitate". În numele Adevărului, Ieremia denunță de-a lungul întregii cărți falsitatea idolilor (5,31; 10,14 etc.), falsele iluzii cu privire la o ocrotire divină necondiționată, datorată prezenței Templului (cap. 7), minciunile și jurămintele strâmbe (7,9; 9,1 etc.), ipocrizia preoților (6,13 etc.), înșelăciunea profeților mincinoși (14,14; 35[28],15 etc.), care amăgesc poporul cu speranțe false în loc să-l cheme la o dragoste autentică față de Dumnezeu și de aproapele.
13,27 „Și adulterul tău și nechezatul tău": *cf.* 2,23-24. ♦ Profeții echivalează de obicei idolatria cu desfrânarea sau cu adulterul. ♦ „pe urma Mea": TM are *'aḥarēy*, „apoi", „după aceea", „la sfârșit"; traducătorul LXX a interpretat forma ca prep. *'aḥar* urmată de sufixul pronominal de pers. I sing.
14,1–15,4 Dialogul dintre profet și Domnul amintește de o ceremonie de jeluire și implorare: descrierea nenorocirii – o secetă cumplită (14,2-6), rugăciunea poporului pentru iertare și izbăvire (14,7-9), răspunsul aspru al Domnului (14,10-12), rugăciune de mijlocire a lui Ieremia (14,13), răspunsul Domnului printr-o diatribă împotriva profeților mincinoși (14,14-16), altă plângere a profetului și a poporului, care își recunoaște păcatul (14,17-22) și un nou răspuns negativ al Domnului (15,1-4). Se presupune că

[2] „A jelit Iudeea
și porțile ei s-au golit
și s-au întunecat în țară
și s-a ridicat strigătul Ierusalimului.
[3] Mai-marii lui i-au trimis pe tinerii lor după apă;
au mers la puțuri și nu au găsit apă
și și-au adus înapoi vasele goale.
[4] Muncile câmpului s-au oprit
pentru că nu era ploaie;
au fost rușinați țăranii,
și-au acoperit capul.
[5] Ciutele și-au născut [puii] pe câmp și [i-]au părăsit,
pentru că nu era iarbă.
[6] Măgarii sălbatici s-au oprit în văile împădurite,
au sorbit vântul,
li s-au stins ochii, pentru că nu era iarbă,
din pricina poporului nedreptății."

---

pasajul a fost compus în timpul domniei lui Ioakim (ebr. *Y'hōyāqīm*), 609-598 î.H. Despre pedepsele pentru încălcarea Legământului, *cf.* Lev. 26,18-20; Deut. 28,22-24. Alte ceremonii de pocăință: Ioel 1–2; Ps. 73/74; 78/79.

14,1 Versetul este de fapt un titlu redacțional al dialogului care urmează.

14,2 „porțile": echivalează ebr. *ṣ'arīm*, „porți", dar și „cetăți". ♦ „s-au golit": TM are „au slăbit / s-au sfârșit". ♦ Targumul: „Bărbații casei lui Iuda jelesc și orașele lor sunt acoperite de pustiire; fețele lor sunt acoperite cu o crustă neagră, ca o oală pusă pe foc; au fost trântiți la pământ și s-a ridicat țipătul locuitorilor Ierusalimului".

14,3 „tinerii": în TM, *f'ōrīm*, „oameni mărunți/neînsemnați", „tineri (neluați în seamă)". ♦ În TM, versetul are la final un stih în plus: „au fost făcuți de rușine și au fost umiliți; și-au acoperit capul". Targumul concordă cu TM. E posibil ca traducătorii să fi considerat stihul un dublet, întrucât v. 4 se încheie cu un text aproape identic, prezent și în LXX. ♦ „și-au adus înapoi vasele goale": Ieronim aplică versetele ereticilor care degeaba încearcă să scoată apă din „puțul Scripturii": vor rămâne mereu cu „vasele goale", dat fiind că ei nu cred decât în propriile lor învățături, nu în cele divine (*Șase cărți despre Ieremia* 3,41,1-3).

14,4 „muncile câmpului (*litt.* «muncile pământului») s-au oprit": TM are „pentru că (ebr. *ba'abhūr*) pământul este crăpat". LXX presupune *B'BD* în loc de *B'BWR*.

14,6 „în văile împădurite": gr. ἐπὶ νάπας; TM are *'al ṣ'phāyīm*, „pe culmile pleșuve". ♦ După „au sorbit vântul", TM are în plus „precum șacalii". ♦ „din pricina poporului nedreptății": nu are corespondent în TM; de altfel, și pentru LXX sintagma apare în mss. Alexandrinus, dar nu în Vaticanus și în Sinaiticus.

[7] Dacă păcatele noastre ni s-au ridicat împotrivă,
Doamne, fă [ceva] pentru noi, de dragul Tău,
fiindcă multe sunt păcatele noastre înaintea Ta,
căci împotriva Ta am păcătuit.
[8] Așteptarea lui Israel [ești Tu], Doamne,
și [ne] mântuiești la vreme de necazuri;
de ce Te-ai făcut ca un venetic în țară
și ca un pământean ce se abate după un loc de popas?
[9] Oare vei fi cumva ca un om care doarme
sau ca un bărbat ce nu poate aduce izbăvire?
Dar Tu ești între noi, Doamne,
și numele Tău a fost chemat asupra noastră:
nu ne uita!

[10] Așa spune Domnul către poporul acesta:
„Le-a plăcut să umble încoace și încolo
și nu și-au cruțat picioarele
și Dumnezeu nu Și-a aflat plăcerea în ei;
acum Își va aminti de strâmbătățile lor."

[11] Și Domnul mi-a spus: „Nu te ruga pentru poporul acesta spre bine! [12] Căci, [și] de vor posti, nu voi da ascultare rugii lor; și de vor aduce arderi de tot și

---

14,7 „ni s-au ridicat împotrivă": TM are „dau răspuns/mărturie împotriva noastră". ♦ „fă [ceva] pentru noi, de dragul Tău": TM are „fă de dragul numelui Tău". ♦ „păcatele noastre înaintea Ta": TM are „lepădările/apostaziile noastre".

14,8 „Așteptarea": gr. ὑπομονή, „statornicie", „răbdare", „așteptare", „nădejde" (*cf.* 17,13). ♦ „Doamne": nu are corespondent în TM. ♦ „pământean": TM are „călător" (ebr. *'oreaḥ*); traducătorul va fi citit *'ZRḤ* în loc de *'RḤ* (*cf.* LEH, *s.u.* αὐτόχθων).

14,9 „care doarme": TM are „descumpănit". ♦ „ca un bărbat": LXX presupune ebr. *gebher*, în timp ce TM are „ca un viteaz" (*gibbōr*). ♦ „Tu ești între noi, Doamne": *cf.* Ex. 29,45; In. 1,26. ♦ „nu ne uita": TM are „nu ne părăsi". ♦ „ca un om care doarme": pentru Ioan Gură de Aur, „somnul" despre care vorbește Ieremia este simbolul răbdării lui Dumnezeu față de poporul Său păcătos. De fapt, e un somn-veghe (*Contra anomeenilor* 8,5).

14,10 „să umble încoace și încolo și nu și-au cruțat picioarele": *litt.* „să-și miște picioarele și nu au cruțat". ♦ TM are în plus, la final, „și va cerceta (cu pedeapsă) păcatele lor".

14,11 „Nu te ruga pentru poporul acesta": *cf.* 7,16; 11,14. ♦ „spre bine": la plural în grecește.

14,12 Cele trei forme de pedepsire „sabie... foamete... molimă" apar în prevederile Legământului, *cf.* Lev. 26,23-26. ♦ „molimă": gr. θάνατος, „moarte", are uneori în

jertfe, nu-Mi voi afla plăcerea în ele; căci Eu prin sabie şi prin foamete şi
prin molimă îi voi sfârşi."
[13] Şi am zis: „O, Doamne, iată, profeţii lor profeţesc şi zic: «Nu veţi vedea
sabie, nici foamete nu va fi între voi, căci voi pune adevăr şi pace în ţară şi
în locul acesta.»" [14] Şi Domnul mi-a spus: „Minciuni prorocesc profeţii în
numele Meu, [Eu] nu i-am trimis şi nu le-am poruncit şi nu am grăit către
ei; ei vă profeţesc vedenii mincinoase şi ghicituri şi potriveli după păsări şi
dorinţele inimii lor. [15] De aceea, acestea le spune Domnul despre profeţii
care prorocesc minciuni în numele Meu şi Eu nu i-am trimis, care spun:
«Sabie şi foamete nu vor fi în ţara aceasta»: Cu boală de moarte vor muri şi
de foamete se vor sfârşi profeţii; [16] şi poporul căruia ei i-au profeţit – vor fi
şi ei azvârliţi pe uliţele Ierusalimului, [zăcând] de sabie şi de foamete, şi nu
va fi cine să-i îngroape, şi femeile lor şi fiii lor şi fiicele lor; şi voi revărsa
peste ei răutăţile lor.

[17] Şi să le spui cuvântul acesta:

Biblie şi sensul specializat de „molimă aducătoare de moarte" (*cf.* LEH, *s.u.*). Tripleta „sabie, molimă/moarte şi foamete" pentru a caracteriza dezastrul apare foarte frecvent la Ieremia (vezi *infra*, 15,2 etc.), dar şi la Iezechiel (5,12; 6,11-12 etc.). Mai ales în Pentateuh, LXX evită traducerea ebr. *debher* („ciumă") cu λοιμός. ♦ „căci Eu prin sabie şi prin foamete şi prin molimă îi voi sfârşi": Ieronim transferă pedeapsa asupra Romei, cucerită, cum se ştie, de barbari, în timpul vieţii sale (*Epistole* 127,10). În tratatul *Despre puritate* (2), Tertulian scrie, invocând acest verset: „Deşi Dumnezeu este bun prin natură, El este şi drept, precum o cer împrejurările. El ştie cum să vindece, dar şi cum să lovească. Aduce pace, dar şi pedeapsă. Vrea pocăinţă, dar îi cere lui Ieremia să nu mijlocească pentru poporul său".

14,13 „O, (Doamne)": gr. Ω este opţiunea lui Rahlfs; manuscrisele însă au ὁ ὤν; aşadar, alte ediţii au „Cel care eşti, (Doamne)". ♦ „adevăr şi pace": TM are *şalom 'emeth*, *litt.* „pace/bunăstare adevăr/stabilitate", ceea ce ar putea însemna „pace adevărată". ♦ „pace în ţară şi în locul acesta": „în ţară" nu apare în TM; *cf.* 4,10; 6,13-14 şi nota; 8,10-12.

14,14 „Minciuni prorocesc profeţii": despre pedeapsa profeţilor mincinoşi, *cf.* Deut. 18,20. ♦ „potriveli după păsări": gr. οἰωνίσματα denumeşte ghicitul după zborul sau ţipătul păsărilor (lat. *augurium*); *cf.* şi 34[27],9. TM are „nimicnicie".

14,15 „Cu boală de moarte (*litt.* de moarte bolnavă) vor muri şi de foamete se vor sfârşi profeţii": TM are „de sabie şi de foamete vor muri profeţii aceştia".

14,17 „Şi să le spui cuvântul acesta": ceea ce urmează pare a reprezenta cuvintele profetului; de aceea începutul versetului pune probleme: după unii (*e.g.* BJ), pasaj redacţional inadecvat, după alţii (*e.g.* TOB), participare a Domnului la suferinţa poporului Său, ori chiar redare a cuvintelor divine (*e.g.* HarperCollins), pentru că, faţă de LXX „vărsaţi din ochii voştri", TM are „ochii Mei varsă / să verse".

«Vărsaţi din ochii voştri lacrimi, zi şi noapte,
să nu înceteze,
căci a fost lovită rău fiica poporului meu,
cu rană nespus de dureroasă.
[18] Dacă ies în câmp,
iată, răniţi de sabie!
Şi, dacă intru în cetate,
iată, chin de foamete!
Căci preotul şi profetul s-au dus într-o ţară
pe care n-o ştiau.»"

[19] L-ai lepădat Tu, oare, cu totul pe Iuda
şi s-a îndepărtat de Sion sufletul Tău?
De ce ne-ai lovit
şi nu este pentru noi vindecare?
Am aşteptat pace, dar nu era nimic bun;
vreme de vindecare, şi, iată, tulburare!
[20] Ne-am dat seama, Doamne, de păcatele noastre,
de strâmbătăţile părinţilor noştri,
căci am păcătuit înaintea Ta.
[21] Opreşte-Te, pentru numele Tău,
nu da pieirii tronul slavei Tale;
aminteşte-Ţi, nu spulbera Legământul Tău cu noi!
[22] Se află cumva printre idolii neamurilor [unul] care să dea ploaie,
oare cerul îşi va da belşugul?
Oare nu eşti Tu Însuţi acela?
Pe Tine Te vom aştepta,
căci Tu ai făcut toate acestea.

14,18 „s-au dus într-o ţară pe care n-o ştiau": TM are „cutreieră ţara şi nu cunosc".

14,19 „s-a îndepărtat de Sion sufletul Tău?": TM are „i s-a făcut silă sufletului Tău de Sion?".

14,20 „Ne-am dat seama... de": *litt.* „am cunoscut".

14,21 „Opreşte-Te": TM are „nu [ne] dispreţui". ♦ „nu spulbera Legământul Tău cu noi": *cf.* Lev. 26,44, Deut. 4,31.

14,22 „idolii": TM are „aburii" (*cf. supra*, nota 10,8). ♦ „belşugul": TM are „ploi bogate". ♦ După „oare nu eşti Tu Însuţi acela ?", TM are şi „Domnul Dumnezeul nostru".

15 [1] Şi Domnul mi-a spus: „Chiar dacă ar sta Moise şi Samuel în faţa Mea,
sufletul Meu nu este către ei: alungă poporul acesta, să plece! [2] Şi va fi [aşa]:
când îţi vor zice: «Unde să mergem?», să le spui: «Acestea le spune Domnul:
Câţi [sunt] pentru molimă, la molimă!
Câţi pentru sabie, la sabie!
Câţi pentru foamete, la foamete!
Câţi pentru robire, la robire!»
[3] Îi voi pedepsi în patru chipuri, spune Domnul: sabia ca să-i înjunghie,
câinii ca să-i sfâşie, fiarele pământului şi păsările cerului ca să-i mănânce şi
să-i strice. [4] Şi îi voi da să fie strâmtoraţi de toate împărăţiile pământului
din pricina lui Manase, fiul lui Ezekias, regele lui Iuda, pentru toate câte
le-a făcut în Ierusalim.

[5] Cine te va cruţa, Ierusalime?

15,1 „Moise şi Samuel": cei doi mijlocitori prin excelenţă pentru poporul Israel înaintea Domnului, *cf.* Ex. 32,11-14.30-34; 34,9 etc.; 1Rg. 7,5-9; 12,19.23; Ps 98/99,6-8. Şi de la Ieremia poporul aşteaptă mijlocire, dar acum este prea târziu, pedeapsa este inevitabilă. Tradiţia va considera că Ieremia continuă să mijlocească din ceruri pentru poporul său (*cf.* 2Mac. 15,12-16). ♦ „alungă": gr. ἐξαποστέλλω, „a trimite de la", „a da drumul", „a lăsa să plece", „a alunga". ♦ „sufletul Meu nu este către ei: alungă poporul acesta": TM are „sufletul Meu nu este către acest popor; alungă[-l] de la faţa Mea"; secvenţa „de la faţa Mea" se află în opoziţie cu cele spuse, la începutul versetului, despre Moise şi Samuel stând „în faţa Mea".

15,2 „Câţi [sunt] pentru...": *cf.* 14,12; 21,9; 24,10; Iez. 5,2.12; Zah. 11,9. Ordinea în enumerare (pentru sabie, pentru foamete) este inversă în TM. ♦ „molimă" – vezi *supra*, nota 14,12. ♦ „robire": gr. αἰχμαλωσία, *cf.* nota 1,3.

15,3 „Îi voi pedepsi în patru chipuri": TM are „voi strânge asupra lor patru cete". ♦ „să-i sfâşie": TM are „să-i târască". ♦ „câinii... fiarele... păsările": *cf.* Lev. 26,16-22; Deut. 28,26; Apoc. 6,8; 19,17.21.

15,4 „din pricina lui Manase": *cf.* 4Rg. 21,1-16. În alte locuri, Ieremia a combătut ideea tradiţională că Dumnezeu l-ar pedepsi pe om pentru păcatele părinţilor (38[31],29-30): chiar dacă generaţiile anterioare au păcătuit, contemporanii profetului sunt şi mai vinovaţi (16,10-13). Manase însă ajunge să fie un fel de exponent major, un simbol al apostaziei lui Israel (4Rg. 23,26; 24,3-4). ♦ „îi voi da să fie strâmtoraţi de toate împărăţiile pământului": Theodoret scrie că, aici, profetul le prezice şi chinurile viitoare, pe care le vor îndura sub macedoneni (Antiochus al IV-lea) şi sub romani; nu doar exilul babilonian (*Despre Ieremia* 4,15,4).

15,5-9 Nenorocirile ce vin asupra Ierusalimului, care L-a părăsit pe Dumnezeu. Pasajul pare a data din preajma asediului din 598 î.H.

Şi cine se va înspăimânta pentru tine?
Sau cine se va întoarce spre pace pentru tine?
[6] Tu te-ai abătut de la Mine – spune Domnul –
vei merge îndărăt
şi [Eu] Îmi voi întinde mâna şi te voi da pieirii
şi nu-i voi mai ierta.
[7] Şi-i voi risipi în împrăştiere;
la porţile poporului Meu au rămas lipsiţi de copii:
au nimicit poporul Meu pentru răutăţile lor.
[8] S-au înmulţit văduvele lor
mai mult decât nisipul mării;
peste mama unui tânăr
am adus nenorocire la amiază;
am aruncat peste ea deodată tremur şi nelinişte.
[9] A rămas pustie cea care a născut şapte,
a ajuns nenorocit sufletul ei,
i-a apus soarele în miezul zilei,

15,5 „se va înspăimânta": TM are „va jeli". ♦ „spre pace pentru tine": calc după expresia ebraică însemnând „să afle dacă îţi merge bine".

15,6-7 „Tu te-ai abătut de la Mine": şi în greacă, şi în ebraică, prezenţa pronumelui de pers. II constituie o accentuare = „tu eşti aceea care..."; *cf.* Deut. 32,15 etc. ♦ „vei merge... Îmi voi întinde mâna... te voi da... îi voi risipi": în TM, construcţia verbală indică acţiuni deja împlinite. ♦ „vei merge îndărăt": TM are „[Mi-]ai întors spatele". ♦ „nu-i voi mai ierta": TM are „am obosit să-Mi pară rău pentru ei".

15,7 „împrăştiere": gr. διασπορά, de unde termenul „tehnic" *diasporă*. Comunitatea evreiască din Babilon a dăinuit timp de secole, dobândind o mare importanţă culturală. ♦ În TM: „I-am vânturat cu vânturătoarea la porţile ţării, l-am lăsat fără copii, l-am nimicit pe poporul Meu; de la căile lor nu s-au întors". ♦ Pentru metafora vânturării, vezi şi Is. 41,15-16, precum şi, în Noul Testament, Mt. 3,12, Lc. 3,17.

15,8 „mai mult decât nisipul mării": o răsturnare a promisiunii făcute lui Avraam, *cf.* Gen. 22,17; 32,12. ♦ „nelinişte": gr. σπουδή, „grabă", „râvnă", „strădanie", de unde „agitaţie", „anxietate"; TM are „descumpănire".

15,9 „A rămas pustie": *litt.* „a fost golită/deşertată". ♦ „cea care a născut şapte": imaginea binecuvântării materne desăvârşite, *cf.* Rut 4,15; 1Rg. 2,5. ♦ „a ajuns nenorocit sufletul ei": TM are „îşi dă sufletul". ♦ În TM versetul se încheie cu secvenţa: „oracol al lui *YHWH*". ♦ „i-a apus soarele în miezul zilei": verset invocat de mai mulţi Părinţi în legătură cu moartea lui Iisus pe cruce. În celebrele *Testimonia* (2,23), Ciprian citează versetul din Ieremia alături de Am. 8,9-10 şi de Mt. 27,45. De asemenea, Lactanţiu (*Instituţiile divine* 4,19).

a rămas de ruşine şi de ocară;
pe cei rămaşi dintre ei
îi voi da sabiei înaintea duşmanilor lor."

[10] Vai mie, mamă! Drept ce m-ai născut?
Om care se ceartă şi e în răspăr cu ţara întreagă!
Nici n-am fost dator, nici mie nu mi-a fost dator nimeni;
puterea m-a părăsit printre cei care mă blestemă.
[11] Aşa să fie, Stăpâne, în vreme ce lor le merge bine;
de n-am stat eu înaintea Ta la vremea necazurilor lor
şi la vremea strâmtorării lor, spre cele bune,
în faţa duşmanului.
[12] „Oare se va cunoaşte fierul?
Şi învelitoare de aramă [13] [e] puterea ta.
Comorile tale le voi da spre jaf,
la schimb pentru toate păcatele tale, în toate hotarele tale.

15,10-21 Pasaj similar cu 11,18–12,6, o altă „confesiune" a profetului (vezi *supra*, notele 11,18-23 şi 12,1-6): cuvântul lui Dumnezeu este pentru profet izvor de bucurie, dar îi atrage şi prigoană. Domnul îi răspunde printr-o reiterare a chemării. Singura mângâiere este certitudinea sprijinului divin.

15,10 „Drept ce (*litt.* cine) m-ai născut? Om care se ceartă...": TM are „că m-ai născut ca om de ceartă...". ♦ „puterea m-a părăsit": nu are corespondent în TM, care are doar „toţi mă blestemă". ♦ Origen interpretează versetul în cheie martirologică. Hristos e judecat şi suferă cu fiecare martir al său. Cu fiecare martiriu se actualizează versetul lui Ieremia (*Omilii la Ieremia* 14,7). Grigore din Nazianz invocă versetul într-un discurs (19) rostit la moartea fratelui său Cezarie: „Astfel e viaţa noastră, a celor care avem o existenţă trecătoare. Acesta e jocul pe care-l jucăm pe pământ. Noi nu existăm, ne naştem şi, abia născuţi, ne descompunem şi dispărem. Suntem un vis iute, o nălucire fără conţinut, zborul unei păsări care trece, o corabie care nu lasă nici o urmă pe mare".

15,11 Versetul e neclar şi în TM. ♦ „Aşa să fie, Stăpâne": în TM, versetul începe cu „*YHWH* a spus (*'MR*)"; textul LXX presupune *'MD*, iar tetragramei îi corespunde în mod excepţional gr. δέσποτα. ♦ Targumul: „Şi Domnul a spus: «Sfârşitul vostru va fi spre bine; desigur, vor veni şi vor ridica rugăminţi când voi aduce duşmanii peste ei»".

15,12 „Oare se va cunoaşte fierul? Şi învelitoare de aramă [13] [e] puterea ta": secvenţa presupune un text ebraic diferit de TM: „poate oare fierul să sfărâme fierul de la miazănoapte şi arama?". Nu e clar dacă aceste cuvinte sunt rostite de Dumnezeu sau de profet. ♦ Targumul adaugă: „un împărat care este tare ca fierul va veni să ajute pe împăratul care este tare ca fierul şi arama; el va veni dinspre miazănoapte...".

15,13 În TM, „puterea ta" face parte din fraza următoare: „Tăria ta şi comorile tale...".

[14] Şi te voi face rob duşmanilor tăi de jur-împrejur
într-o ţară pe care nu ai cunoscut-o;
pentru că foc a izbucnit din mânia Mea
şi vă va pârjoli."

[15] Doamne, adu-Ţi aminte de mine şi mă cercetează
şi dezvinovăţeşte-mă în faţa celor ce mă prigonesc;
nu [înclina] spre îndelungă-răbdare;
cunoaşte că am primit pentru Tine ocară
[16] de la cei care nesocotesc cuvintele Tale:
pune-le capăt! Şi-mi va fi cuvântul Tău spre veselie
şi spre bucuria inimii mele,
căci s-a chemat numele Tău asupra mea,
Doamne Atotstăpânitorule.
[17] N-am şezut în adunarea lor când îşi băteau joc,

15,14 „Şi te voi face rob duşmanilor tăi": TM are „şi-i voi aduce pe duşmanii tăi", diferenţa rezultând din asemănarea între literele *R* şi *D* (*H'BDTY* – presupus de LXX, *H'BRTY* în TM, *cf.* LEH, *s.u.* καταδουλόω). Totuşi, traduceri importante ale Bibliei (*e.g.* RSV, HarperCollins, TOB, BJ) consideră că LXX oferă aici un text preferabil. ♦ „vă va pârjoli": *litt.* „va pârjoli asupra voastră".

15,15 În TM, versetul începe: „Tu ştii, Doamne...". ♦ „dezvinovăţeşte-mă în faţa celor ce mă prigonesc": TM are *litt.* „răzbună-Te pentru mine faţă de prigonitorii mei". Apelul la răzbunarea lui Dumnezeu înseamnă de fapt o cerere de restabilire a dreptăţii. LXX a atenuat sensul prea dur al verbului. ♦ „nu [înclina] spre îndelungă-răbdare": TM are „în încetineala mâniei Tale să nu mă iei [de pe pământ]".

15,16 În LXX, secvenţa „de la cei care nesocotesc cuvintele Tale: pune-le capăt!" continuă ideea versetului anterior; în TM, versetul este de sine stătător şi începe o idee nouă: *litt.* „S-au găsit cuvintele Tale şi le-am mâncat". Este posibil ca traducătorul să fi pus în legătură forma *nimᶜf'ū* (de la rădăcina *MṬ'*) cu rădăcina *NṬ*. ♦ „Şi-mi va fi cuvântul Tău spre veselie": Origen transferă sensul versetului în context apostolic. Apostolii s-au lăsat insultaţi şi bătuţi pentru numele lui Hristos. Au făcut-o fără să se revolte împotriva lui Dumezeu, pentru că El Însuşi i-a avertizat de chinurile care-i aşteaptă (*Omilii la Ieremia* 14,14,4-5). Nici un om sfânt nu caută în lumea asta altceva decât suferinţă, sperând veselie şi pace în lumea cealaltă. De pildă, poporul lui Dumnezeu iese din Egipt şi ajunge la locul numit „Mara", care înseamnă „amar"; iar de acolo intră în Sinai, care înseamnă „ispită". Parabola se aplică tuturor sfinţilor. Fericirea nu-i din lumea aceasta (*Omilii la psalmi* 39).

15,17 În TM: „N-am şezut în adunarea batjocoritorilor şi nu m-am veselit, din pricina mâinii Tale am stat însingurat, căci m-am umplut de indignare". „Batjocoritorii" sunt cei

ci am luat seama dinaintea mâinii Tale;
am şezut de unul singur,
căci m-am umplut de amărăciune.
[18] De ce sunt mai tari decât mine cei care mă necăjesc?
Rana mea e grea:
de unde voi primi vindecare?
A ajuns cu adevărat pentru mine ca o apă înşelătoare,
în care nu te [poţi] încrede.

[19] De aceea, acestea le spune Domnul:
„De te vei întoarce, Eu te voi aşeza iarăşi la loc
şi vei sta în faţa Mea;
şi, dacă vei scoate [lucru] de preţ din [lucru] netrebnic,
vei fi ca gura Mea;
ei se vor întoarce la tine,
nu tu te vei întoarce la ei.
[20] Şi te voi face pentru poporul acesta
ca un zid întărit de aramă:
[ei] se vor război cu tine,
dar nu vor avea putere împotriva ta,

---

care, întemeiaţi pe putere şi pe avuţie, nu au nimic sfânt; omul drept le evită tovărăşia. Ideea este frecventă în Psalmi; *cf.* şi Lc. 6,25; categoria opusă, pozitivă, apare, de exemplu, în Fericirile evanghelice (Mt. 5,3-4; Lc. 6,20-21).

15,18 „De ce sunt mai tari decât mine cei care mă necăjesc?": TM are „De ce a ajuns durerea mea veşnicie?". ♦ „A ajuns... pentru mine": TM are „Ai ajuns... pentru mine". LXX atenuează ceea ce ar putea suna ca o blasfemie. ♦ „ca o apă înşelătoare": Ciprian aplică versetul la botezul creştin, spunând că există mulţi care se botează de mântuială, nerespectând Evanghelia. Acolo unde nu există credinţă adevărată, harul nu mântuieşte (*Epistole* 72,5-6).

15,19 „dacă vei scoate [lucru] de preţ": Ioan Gură de Aur citează versetul într-o pledoarie despre interesul pe care fiecare creştin trebuie să-l aibă pentru mântuirea aproapelui său. Nu trebuie să ne mulţumim cu propria noastră salvare, spune Părintele antiohian, ci să-i ajutăm şi pe cei căzuţi ori disperaţi să-L găsească pe Dumnezeu (*Povăţuiri baptismale* 6,19). În comentariul său, Ieronim subliniază ideea că păcătoşii trebuie să ia exemplu de la cei virtuoşi (sau de la creştini), nu invers, chiar dacă primii sunt în număr mai mare decât ceilalţi (*Şase cărţi despre Ieremia* 3,59).

15,20 „zid întărit de aramă": *cf.* 1,18. ♦ „[Eu] sunt cu tine", *cf.* 1,17.19. ♦ „ca să te mântuiesc": TM are în plus „şi să te eliberez. Oracol al lui *YHWH*".

pentru că [Eu] sunt cu tine
ca să te mântuiesc
[21] şi să te smulg din mâna celor vicleni
şi te voi răscumpăra din mâna celor [răi] precum ciuma."

16 [1] „Iar tu, să nu-ţi iei nevastă – spune Domnul Dumnezeul lui Israel – [2] şi nu ţi se va naşte nici fiu, nici fiică în locul acesta." [3] Pentru că acestea le spune Domnul despre fiii şi fiicele care se vor naşte în locul acesta şi despre mamele lor, care le-au dat naştere, şi despre taţii lor, care i-au zămislit în ţara aceasta: [4] „De boală vor muri, nu vor fi jeliţi şi nu vor fi îngropaţi. Vor fi spre pildă pe faţa pământului şi pentru fiarele pământului şi pentru păsările cerului; de sabie vor cădea şi de foame se vor sfârşi."
[5] Acestea le spune Domnul: „Să nu intri la ospăţul lor de jale şi să nu te duci să-i boceşti şi să nu-i plângi, pentru că Mi-am îndepărtat pacea de la

---

16,1-13 Însăşi viaţa lui Ieremia devine semn profetic (*cf.* şi Os. 1 şi 3; Is. 8,18; Iez. 24,15-24): Dumnezeu îi porunceşte să nu se căsătorească, să nu aibă copii, să nu meargă la ospeţe sau la adunările de doliu, fiindcă nu mai e timp, catastrofa fiind iminentă. Structura pasajului este aceeaşi ca la gesturile profetice: porunca divină, descrierea gestului, de multe ori ieşit din comun, apoi explicarea de către Dumnezeu a semnificaţiei, către profet şi către popor.

16,1 În TM versetul este: „Şi a fost cuvântul lui *YHWH* către mine zicând", iar secvenţa „să nu-ţi iei nevastă" face parte din v. 2. ♦ „să nu-ţi iei nevastă": precum Ilie, Elisei, precum sfătuieşte Pavel în 1Cor. 7,29. De ce? Pentru că „vremea este scurtă", adică sfârşitul e aproape. Nu mai e „loc" pentru o nouă generaţie. La ce bun să naşti copii (scopul căsătoriei în Antichitate) din moment ce sfârşitul lumii bate la uşă? (Ieronim, *Epistole* 22,21).

16,2 „nici fiu, nici fiică": TM are „nici fii, nici fiice".

16,4 „De boală vor muri": *litt.* „de moarte [pricinuită] de boală vor muri". ♦ „Vor fi spre pildă": TM are *l'dhomen*, „drept gunoi" (radicalul *DMN*). Traducătorul LXX va fi citit aici *DMH* (*cf.* 8,2; 9,21). Ordinea elementelor prin care va veni pedeapsa diferă în LXX faţă de TM: ultimele două din TM, „vor fi drept hrană păsărilor cerului şi fiarelor pământului", ajung pe primele două poziţii în lista LXX, unde, de fapt, îndeplinesc o altă funcţie sintactică: „Vor fi spre pildă pe faţa pământului şi pentru fiarele pământului şi pentru păsările cerului". ♦ Lipsa ritualurilor funerare este socotită în toate culturile tradiţionale un blestem îngrozitor (*cf.* 22,18-19; 1Rg. 14,11; Iez. 29,5; Ps. 78/79,2-3).

16,5 „Să nu intri la ospăţul lor de jale": *cf.* Iez. 24,16-23. ♦ La sfârşitul versetului, TM are în plus: „– oracol al lui *YHWH* – bunăvoinţa (ebr. *ḥesedh*) şi îndurarea (ebr. *raḥamīm*)"; perechea de termeni *ḥesedh* (bunăvoinţa/iubirea ce decurge din fidelitatea faţă de Legământ) şi *raḥamīm* (afecţiunea tandră, maternă, cvasiviscerală) se întâlneşte

poporul acesta. [6] Nu-i vor mai boci nicidecum, nici nu-şi vor mai face tăieturi şi nu se vor mai rade [7] şi nu se va mai frânge pâine la jalea lor, ca mângâiere pentru cel mort; nu vor mai da de băut cupa de mângâiere pentru tatăl şi pentru mama lui. [8] În casa de ospăţ să nu intri ca să te aşezi şi să mănânci şi să bei cu ei." [9] Într-adevăr, acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel: „Iată, Eu fac să înceteze din locul acesta, în faţa ochilor voştri şi în zilele voastre, glasul de bucurie şi glasul de veselie, glasul mirelui şi glasul miresei.

[10] Şi va fi [aşa]: când vei vesti poporului acestuia toate aceste cuvinte şi-ţi vor spune: «De ce a grăit Domnul către noi toate relele acestea? Care e strâmbătatea noastră? Şi care e păcatul nostru pe care l-am săvârşit înaintea Domnului Dumnezeului nostru?», [11] tu să le spui: «Pentru că părinţii voştri M-au părăsit – spune Domnul – şi s-au dus după zei străini şi le-au slujit şi li s-au închinat, iar pe Mine M-au părăsit şi Legea Mea n-au păzit-o, [12] iar voi v-aţi ticăloşit mai mult decât părinţii voştri şi, iată, umblaţi fiecare după cele plăcute inimii voastre rele, aşa încât nu-Mi daţi ascultare, [13] [de aceea] vă voi azvârli din ţara aceasta într-o ţară pe care n-o ştiaţi, [nici] voi, nici părinţii voştri, şi veţi sluji acolo unor zei străini, care nu vă vor arăta îndurare.»

şi în alte locuri la profeţi şi în Psalmi pentru a caracteriza atitudinea lui Dumnezeu faţă de om (*e.g.* Os. 2,21 şi nota *ad loc.*, Ps. 24/25,6 şi nota în prezenta ediţie).

16,6 În TM, versetul începe: „Vor muri mari şi mici în ţara aceasta şi nu vor fi îngropaţi". ♦ „nu-şi vor mai face tăieturi şi nu se vor mai rade": obiceiuri păgâne care însoţeau bocetul, interzise lui Israel, în special preoţilor (*cf.* Lev. 19,27-28; 21,5, Deut. 14,1), şi care totuşi au ajuns să fie practicate, *cf.* 48[41],5.

16,7 „nu se va mai frânge pâine la jalea lor": *cf.* Deut. 26,14, Iez. 24,17. Este vorba de ospăţul funerar, unde se oferea în special familiei mortului pâine şi vin.

16,9 „Eu fac să înceteze... glasul mirelui şi glasul miresei": expresie frecventă la Ieremia pentru jalea care nu mai lasă loc bucuriei (*cf.* 7,34; 25,10; 40[33],11; *cf.* şi Apoc. 18,23). ♦ „Domnul": TM are „Domnul (*YHWH*) oştirilor", echivalenţă frecventă în textul lui Ieremia.

16,10 „şi-ţi vor spune: «De ce a grăit Domnul către noi toate relele acestea?»": *cf.* Deut. 29,23; 3Rg. 9,8.

16,11 „Pentru că părinţii voştri M-au părăsit": *cf.* Deut. 29,24-25; 4Rg. 22,17.

16,12 „mai mult decât părinţii voştri": *cf.* 7,23-26.

16,13 „ţară pe care n-o ştiaţi": *cf. supra*, nota 9,15. ♦ „vă voi azvârli... şi veţi sluji acolo unor zei...": *cf.* Deut. 4,26-28; 28,64. ♦ „şi veţi sluji acolo unor zei străini, care nu vă vor arăta îndurare": TM are „şi veţi sluji acolo altor dumnezei zi şi noapte, căci nu vă voi arăta îndurare", care reia tema din v. 5 TM.

[14] De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – [când] nu se va mai spune: «Viu este Domnul care i-a scos pe fiii lui Israel din ţara Egiptului», [15] ci «Viu este Domnul care a scos casa lui Israel din ţara de la miazănoapte şi din toate ţările unde fuseseră alungaţi»; îi voi aşeza iarăşi la loc în ţara lor, pe care le-am dat-o părinţilor lor.

[16] Iată, Eu trimit pescarii cei mulţi – spune Domnul – şi-i vor pescui; după aceea, voi trimite vânătorii cei mulţi şi-i vor vâna, pe orice munte înalt şi pe orice deal şi din crăpăturile stâncilor. [17] Pentru că ochii Mei [sunt] peste toate căile lor: n-au rămas ascunse strâmbătăţile lor de la ochii Mei. [18] Şi le voi plăti îndoit strâmbătăţile lor şi păcatele cu care au pângărit pământul Meu cu hoiturile spurcăciunilor lor şi cu fărădelegile lor cu care au greşit împotriva moştenirii Mele."

[19] Doamne, puterea mea şi ajutorul meu

16,14-15 Făgăduinţă de restaurare: evenimentul salvator tipic din trecut (Exodul) devine doar un termen de comparaţie pentru minunile şi mai mari pe care le va face Domnul pentru poporul Său, în cadrul unui nou Legământ (*cf. e.g.* 23,7-8; 38[31],8.31-34 etc.). Tema este reluată şi actualizată în Noul Testament (*cf.* Evr. 8,8-12).

16,16-18 Profeţie despre invazie (probabil înainte de 598 î.H.).

16,16 „pescarii... vânătorii": metaforă des folosită de profeţi cu referire la invadatori, *cf.* Av. 1,14-17; Am. 4,2. ♦ „Eu trimit pescarii cei mulţi – spune Domnul – şi-i vor pescui; după aceea, voi trimite vânătorii cei mulţi şi-i vor vâna": pentru Origen, peştii îi simbolizează pe creştini, care mor pentru lumea aceasta şi renasc pentru Împărăţia cerurilor (*Omilii la Ieremia, ad loc.*). Augustin propune o interpretare dezvoltată versetului. De ce „pescari" şi de ce „vânători", se întreabă el? Pentru că apostolii-pescari îi pescuiesc pe credincioşi din marea adâncă şi imensă a acestei lumi, scoţându-i la suprafaţă. Dar unii se rătăcesc pe munţi şi dealuri, adică devin eretici şi trebuie „vânaţi". „Munţii" simbolizează în acest context „mândria omenească". Augustin îi identifică fără ezitare cu ereziarhii: Arius, Donatus, Plotin, Novatus (*Despre folosul postului* 9).

16,17 După „peste toate căile lor" TM are în plus: „şi nu vor fi ascunse de la Faţa Mea".

16,18 „Şi le voi plăti": TM are în plus „mai întâi", ceea ce sugerează că după pedeapsă vine şi altceva. ♦ „îndoit": gr. διπλᾶς; în TM, ebr. *miš'neh* se poate referi la un păcat dublu sau la o pedeapsă dublă, cantitativ, sau în timp, aşa cum înţelege Targumul: „Şi le voi plăti până la a doua generaţie de oameni, pentru păcatele lor...". ♦ Expresiile „hoiturile spurcăciunilor" şi „fărădelegile" se referă la idolatrie (*cf.* 13,27; 4Rg. 23,13; Is. 44,19), cu care a fost pângărit pământul Ţării Sfinte (*cf.* Lev. 18,24-30; Iez. 36,18).

16,19-21 Profetul îşi exprimă în rugăciune încrederea că şi neamurile vor ajunge să-L cunoască pe Dumnezeul adevărat, iar Domnul îi răspunde printr-o făgăduinţă. Despre universalitatea chemării la mântuire, vezi şi 3,17; 12,14-17; Is. 2,1-5; 45,14-15; 49,6 etc.

şi scăparea mea în ziua nenorocirilor,
la Tine vor veni neamurile
de la capătul pământului şi vor spune:
„Cum şi-au dobândit părinţii noştri idoli mincinoşi
ce nu le sunt de folos!"
20 Oare-şi va face omul dumnezei pentru sine?
Aceştia nu sunt dumnezei!
21 „De aceea, iată, Eu le voi arăta la vremea aceasta mâna Mea
şi le voi face cunoscută puterea Mea
şi vor cunoaşte că numele Meu [este] Domnul."

17 [1-4] „ 5 Blestemat omul care îşi pune nădejdea în om
şi pe el îşi reazemă braţul său de carne,
iar inima îi stă departe de Domnul;
6 va fi ca un tamarisc sălbatic care e în pustiu:

16,19 „Doamne, puterea mea şi ajutorul meu": limbaj doxologic folosit frecvent în Psalmi, *cf. e.g.* 30/31,3-4.

16,21 „vor cunoaşte că numele Meu [este] Domnul": *cf.* 40[33],2; Iez. 5,13 etc.

17,[1-4] LXX nu conţine vv. 1-4. În TM, textul este, pe alocuri, dificil; *litt.*: „[1] Păcatul lui Iuda e scris cu condei de fier cu vârf de cremene, gravat pe tabla inimii lor şi pe coarnele altarelor voastre. [2] Ca amintirea fiilor lor sunt altarele lor şi Aşerele lor, lângă copac verde pe dealuri înalte. [3] Muntele meu din câmpie, avuţia ta, toate comorile tale le voi da spre jefuire, înălţimile tale pentru păcat în toate hotarele tale. [4] Şi vei pierde singur (masc.) din moştenirea pe care ţi-am dat-o ţie (fem.) şi te voi face să slujeşti duşmanilor tăi într-o ţară pe care tu (masc.) nu ai cunoscut-o, căci foc aţi aprins în mânia mea, în veac va arde".

17,5-11 Mesaj de factură sapienţială (în TM introdus cu „Aşa vorbeşte *YHWH*", în vreme ce în LXX originea divină a mesajului apare doar la v. 10) în care este dezvoltată marea temă a celor două căi – de această dată, în sensul încrederii: în Domnul sau numai în oameni şi realităţi pământeşti. *Cf.* Deut. 30,15-20; Ps. 1; 145/146,3; Prov. 4,18-19; 12,28; 15,24; Sir. 15,17; 33,14.

17,5 „şi pe el îşi reazemă braţul său de carne": *litt.* „îşi va rezema carnea braţului său pe el" – traducere cvasiliterală a textului ebraic; TM are *litt.* „îşi pune carnea ca braţ al său". ♦ „Blestemat omul care îşi pune nădejdea în om": plecând de la acest verset, Augustin pune faţă în faţă etica filozofiei păgâne şi cea a filozofiei creştine. Epicureicii, spune el, plasează binele suprem al fiinţei umane în trup (sau plăcerile trupeşti); stoicii, în raţiunea omului. Creştinul, în Dumnezeu. Ambele curente păgâne fixează ţelul ultim al omului în om, în vreme ce creştinismul vede omul însuşi ca pe un „dar al lui Dumnezeu" (*Omilii* 150,8).

nu va vedea când vin cele bune
şi se va sălăşlui în sărături şi în pustiu,
în pământ sărat şi nelocuit.

7 Dar binecuvântat omul care şi-a pus încrederea în Domnul
şi Domnul va fi nădejdea lui;
8 va fi ca un pom ce creşte bine lângă ape
şi-n umezeală îşi înfige rădăcinile
şi nu se va teme când vine arşiţa,
şi-i vor fi trunchiurile ca o dumbravă;
în an de secetă nu se va teme
şi nu va înceta să aducă rod.

9 Mai adâncă este inima decât toate:

17,6 „tamarisc sălbatic": gr. ἀγριομυρίκη; TM are *'ar'ār*, numele unui arbust, probabil ienupăr, *Iuniperus oxycedrus* sau *Iuniperus phoenicea* (*cf.* Halot, *s.u.*). ♦ „care e în pustiu": TM are „care e în stepă". ♦ „în sărături şi în pustiu": TM are „în ţinuturi arse în pustiu". ♦ Ieronim (*Şase cărţi despre Ieremia* 3,72,4-5) aminteşte numele ebraic al arbustului, *aroher*, tradus de Symmachos prin „arbore fără fruct". Pentru el, tamariscul sălbatic simbolizează aici poporul lui Israel „care nu e primit nici de Dumnezeu, nici de oştirea de îngeri, nici de harul Duhului Sfânt, nici de cunoaşterea celor învăţaţi". Pomul roditor din versetul următor e Biserica, cea care L-a recunoscut pe Iisus ca Mesia şi care sporeşte prin „feluritele haruri ale Duhului Sfânt" cu rădăcinile bine înfipte în Hristos. Vasile cel Mare vede în arbustul neroditor un simbol al omului trufaş, care-şi pune încrederea în sine însuşi, îndepărtându-se de Dumnezeu (*Regulile mari* 42).

17,7 „binecuvântat omul care şi-a pus încrederea în Domnul": temă favorită în cartea Psalmilor, *cf.* Ps. 2,13/12; 39/40,5; 117/118,8.

17,8 „ca un pom ce creşte bine lângă ape": TM are „ca un pom răsădit lângă ape". ♦ Pentru comparaţia cu pomul crescut lângă ape, *cf.* Ps. 1,3, dar în mod special Iez. 17,5-8; 31,3-9; 47,12. ♦ „trunchiurile ca o dumbravă": TM are „frunzişul bogat".

17,9 „Mai adâncă este inima decât toate: [aşa] e omul": TM are „mai înşelătoare este inima decât toate şi bolnavă este ea". Traducătorul va fi citit *'NWŞ*, „om", în loc de *'NŞ*, „slab, bolnav" (LEH). În consecinţă, interogaţia de la finalul versetului are ţinte diferite: LXX „cine îl poate (= pe om) înţelege?" şi TM „cine o poate înţelege (= inima)?". *Cf.* şi Ps. 63/64,9 şi nota în ediţia de faţă. ♦ „[aşa] e omul şi cine îl va cunoaşte?": Părinţii dezvoltă mai multe subiecte plecând de la acest verset. Ieronim (*Şase cărţi despre Ieremia* 3,74,2-5) îl interpretează astfel: nimeni, în afară de Dumnezeu, nu poate cunoaşte cu adevărat, în profunzime, inima omului. Nici un om, oricât de fin psiholog şi oricât de apropiat de altul, nu-l poate cunoaşte pe acesta în întregime. Alţi Părinţi, precum Tertulian

[aşa] e omul şi cine îl va cunoaşte?
10 Eu, Domnul, [sunt] Cel care cercetează inimile
şi cântăreşte rărunchii,
ca să dau fiecăruia după căile lui
şi după roadele făptuirilor lui.

11 A dat glas potârnichea,
a adunat ce nu a ouat;
[aşa şi] cel care-şi face averea nu după dreptate:
la jumătatea zilelor lui îl va părăsi
şi în [zilele] lui de pe urmă va ajunge fără de minte."

12 Tronul înălţat al slavei [este] locul nostru sfânt,
13 aşteptarea lui Israel, Doamne!

---

sau Augustin, invocă versetul pentru a sublinia „umanitatea" sau „carnalitatea" lui Iisus în controversele antidocetistă sau antimaniheistă (Tertulian, *De carne Christi* 15; *Contra lui Marcion* 3,7; Augustin, *Răspuns lui Faustus Maniheul* 13,8; 22,40).

17,10 „Eu, Domnul, [sunt] Cel care cercetează inimile": *cf.* 11,20; 20,12; temă dezvoltată amplu şi de apostolul Pavel în Noul Testament: Rom. 8,27; 1Cor. 2,10; 1Tes. 2,4.

17,11 „A dat glas potârnichea": secvenţa este, poate, rezultanta unei traduceri duble: TM are *qorē'*, „potârniche", care înseamnă şi „cea care strigă" (participiu activ de la *qārā'*). ♦ Potârnichea devine, la Părinţii Bisericii, unul dintre simbolurile diavolului sau Antihristului din cauza obiceiului ei de a imita cântecul altor păsări şi de a le fura puii. Vezi mai ales tratatul lui Hipolit *De Christo et Antichristo* 14, unde este citat chiar versetul din Ieremia.

17,12-18 Într-un limbaj propriu lamentaţiei profetice, Ieremia îşi reia confesiunile (*cf.*, *inter alia*, 11,18-20; 12,1-4). Profetul oscilează între suferinţa de a avea de vestit catastrofa, de a vedea anticipat chinurile care se vor abate asupra poporului şi exasperarea stârnită de opoziţia pe care o întâmpină mereu din partea concetăţenilor săi. Întemeiat pe o încredere profundă în Domnul, Îl roagă pe El să-i facă dreptate.

17,12 „Tronul înălţat al slavei": TM are în plus „de la început". Este vorba, probabil, de modelul ceresc după care Moise a construit, la porunca lui Dumnezeu, chivotul Legământului (*cf.* Ex. 25; Apoc. 11,19). ♦ După Augustin, tronul se referă aici la Biserica vizibilă a lui Hristos, în concordanţă şi cu spusele lui Pavel din 1Cor. 3,17.

17,13 „aşteptarea lui Israel": aceasta este punctuaţia ediţiei Rahlfs („tăria" s-ar referi deci la „tronul slavei"); ediţia Ziegler pune semicolon la sfârşitul v. 12 (deci „aşteptarea" începe o frază nouă). La fel în TM. ♦ „aşteptarea": gr. ὑπομονή, *cf. supra*, nota 14,8. ♦ „să fie făcuţi de ruşine... să fie scrişi": TM are „vor fi făcuţi de ruşine... vor fi scrişi". ♦ „s-au depărtat": TM are în plus „de la Mine", dar Vulg. are „de la Tine", ceea

Toţi cei care Te părăsesc să fie făcuţi de ruşine,
cei ce s-au depărtat să fie scrişi pe pământ,
pentru că au părăsit izvorul vieţii, pe Domnul.
14 Vindecă-mă, Doamne, şi voi fi vindecat,
mântuieşte-mă, şi voi fi mântuit,
căci lauda mea Tu eşti.
15 Iată, ei îmi spun:
„Unde este cuvântul Domnului?
Să vină!"
16 Dar eu n-am ostenit să Te urmez
şi ziua omului nu am dorit-o, Tu ştii;
cele ieşite dintre buzele mele
sunt înaintea feţei Tale.
17 Să nu te faci înstrăinare pentru mine,
ci cruţă-mă în ziua cea rea!
18 Să fie făcuţi de ruşine cei care mă prigonesc,
iar eu să nu fiu făcut de ruşine;
să se înspăimânte ei,
iar eu să nu mă înspăimânt;
adu peste ei o zi rea,
cu îndoită lovitură loveşte-i!

19 Acestea le spune Domnul: „Mergi şi opreşte-te la porţile fiilor poporului tău, pe unde intră regii lui Iuda şi pe unde ies, şi la toate porţile Ierusalimului

---

ce ar putea reprezenta o fază mai veche a textului, mai coerentă în context. ♦ „scrişi pe pământ": calc după ebraică; expresia ar însemna „scrişi în rândul celor morţi". Versetul a fost pus în legătură cu episodul „femeii adultere" din Evanghelia după Ioan, unde Iisus „înscrie pe pământ", după unii, numele acuzatorilor păcătoşi. ♦ „izvorul vieţii": TM are „izvorul de apă vie" (la 2,13 şi LXX are aceeaşi expresie).

17,16 „să Te urmez": secvenţa presupune o altă vocalizare a originalului ebraic decât cea din TM, care are „să fiu păstor". Aquila şi Symmachos au „nu m-am ferit de rău" (*cf.* de Waard, 84). ♦ „ziua omului...": presupune ebr. *'enōš*; TM are „ziua nenorocirii" (ebr. *'ānūš*). De altfel, prima parte a versetului e dificilă şi în TM. Traducătorul LXX va fi făcut o confuzie de termeni. ♦ „eu n-am ostenit să Te urmez": Ambrozie pune versetul în legătură cu urmarea fidelă a lui Hristos din partea preoţilor şi a diaconilor, chiar şi după ce şi-au isprăvit lucrarea liturgică. Nu ajunge să fii creştin doar între zidurile bisericii; credinţa creştină se manifestă în toate momentele existenţei (*Epistole* 30).

17,17 În TM: „Să nu-mi fii spre groază/prăbuşire, Tu-mi eşti scăpare în ziua cea rea".

[20] şi spune-le: «Ascultaţi cuvântul Domnului, regi ai lui Iuda, şi toată Iudeea
şi tot Ierusalimul, cei care intraţi pe porţile acestea; [21] acestea le spune
Domnul: Păziţi-vă sufletele şi nu căraţi poveri în ziua de sabat şi nu ieşiţi pe
porţile Ierusalimului; [22] nu căraţi poveri din casele voastre în ziua sabatului
şi nu faceţi nici o lucrare: sfinţiţi ziua sabatului precum am poruncit
părinţilor voştri!» Dar n-au ascultat şi nu şi-au plecat urechea [23] şi şi-au
întărit cerbicea mai mult decât părinţii lor, ca să nu Mă asculte şi să nu
primească mustrarea.
[24] Şi va fi [aşa]: «De Mă veţi asculta cu adevărat – spune Domnul – ca să nu
aduceţi poveri prin porţile cetăţii acesteia în ziua sabatului şi să sfinţiţi ziua
sabatului aşa încât să nu faceţi nici o lucrare, [25] vor intra pe porţile cetăţii
acesteia regi şi dregători şezând pe tronul lui David, suiţi în care şi pe caii
lor, ei şi dregătorii lor, bărbaţii din Iuda şi cei care locuiesc în Ierusalim, şi
va fi locuită cetatea aceasta în veac. [26] Şi vor veni din cetăţile lui Iuda şi din
jurul Ierusalimului, şi din ţinutul lui Beniamin, şi din câmpie, şi din munte,
şi din [ţinutul] de la miazăzi, aducând arderi de tot şi jertfă şi miresme şi
manaa şi tămâie, aducând laudă în Casa Domnului. [27] Dar va fi [aşa]: Dacă
nu-Mi veţi da ascultare ca să sfinţiţi ziua sabatului – aşa încât să nu purtaţi
poveri şi să nu intraţi pe porţile Ierusalimului în ziua sabatului – voi aprinde
foc la porţile lui şi va mistui casele Ierusalimului şi nu se va stinge.»"

18 [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia zicând: [2] „Scoală-te şi
coboară în casa olarului şi acolo vei auzi cuvintele Mele." [3] Şi am coborât

17,19-27 Unul din preceptele importante ale Legii este respectarea zilei Domnului (*cf.* Ex. 20,8-11; Deut. 5,12-15). Totuşi, acesta este singurul loc din Ieremia unde se insistă asupra sabatului, tema fiind specifică mai ales textelor de factură sacerdotală (*cf.* Iez. 20,20; 22,26; 44,24; 2Ezr. 23,15-22).
17,19 „porţile fiilor poporului tău": TM are „poarta fiilor poporului": ar putea fi chiar numele porţii mai des utilizate din Ierusalim.
17,22 „ziua sabatului": *litt.* „ziua sabatelor" (= „zilele de sabat"); la fel şi mai jos, vv. 24, 27 etc.
17,23 „mai mult decât părinţii lor": fără corespondent în TM.
17,25 „tronul lui David": *cf.* 2Rg. 7,14-16; Ps. 131/132,13-14.
17,26 „*manaa*": transliterare aproximativă în LXX a ebr. *min'ḥāh*, „ofrandă", mai ales de cereale.
17,27 „casele": gr. ᾱμφοδον, *litt.* „grupuri de case mărginite de străzi".
18,1-12 În afară de gesturile propriu-zise (*e.g.* 13,1-11 – „brâul"), mesajul profetic poate porni şi de la observarea unor întâmplări din viaţa cotidiană, ce se constituie în pilde.

în casa olarului şi, iată, el [îşi] făcea lucrarea pe pietre; [4] şi vasul pe care îl
făcea i s-a stricat în mâini şi el a făcut iarăşi din acela un alt vas, după cum
i-a plăcut să-l facă.
[5] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [6] „Oare nu voi putea să fac
cu voi precum olarul acesta, casă a lui Israel? Iată, precum lutul olarului
sunteţi voi în mâinile Mele. [7] În sfârşit, [de] voi grăi împotriva unui neam
sau împotriva unei domnii – să fie îndepărtată şi dată pieirii – [8] [dacă] nea-
mul acela se va întoarce de la toate relele sale, Mă voi răzgândi în privinţa
relelor pe care cugetasem să le fac lor; [9] în sfârşit, [de] voi grăi asupra unui
neam sau asupra unei domnii – să fie zidită din nou şi să fie sădită –
[10] [dacă] acelea fac răutăţi înaintea Mea, neascultându-Mi glasul, Mă voi
răzgândi în privinţa binelui pe care grăisem că-l voi face pentru ei. [11] Şi

Domnul îl trimite pe profet să privească la munca olarului şi tot El îi interpretează simbolismul gesturilor acestuia. Mesajul datează, probabil, dinainte de prima deportare, petrecută în 598 î.H.
18,2 „vei auzi cuvintele Mele": TM are o formă factitivă a verbului: „te voi face să auzi cuvintele Mele".
18,3 „pe pietre": presupune vocalizarea ebr. *'ebhen*, „piatră"; TM are „la roată", cu vocalizarea *'obhen* (LEH, *s.u.* λίθος). ♦ „Şi am coborât în casa olarului şi, iată, el [îşi] făcea lucrarea pe pietre": Efrem Sirul spune, în *Comentariul la Ieremia* (18,1), că, aşa cum olarul poate face oricând orice vas doreşte, datorită măiestriei sale înnăscute, la fel Dumnezeu poate schimba oricând sensul istoriei, prefăcând necazul în bucurie. Ieronim, mai filolog, atrage atenţia că Septuaginta traduce „ambiguu", prin pietre, termenul ebraic *abanim*, care înseamnă „roata olarului". Apoi intepretează sensul versetului în termeni de teodicee: Dumnezeu stabileşte soarta tuturor, dar fără să anuleze voinţa proprie (liberul-arbitru). Dumnezeu schimbă sensul istoriei (pedeapsa în veselie) dacă poporul Său dă semne de pocăinţă şi de reapropiere de divinitate (*Şase cărţi despre Ieremia* 4,2,4-7). Pentru Ioan Gură de Aur, între Dumnezeu şi om, între Creator şi creatură, e aceeaşi distanţă („poate chiar mult mai mare") decât între olar şi lut. De aceea Dumnezeu poate schimba totul după voia Sa, iar omul nu pricepe mai nimic din intenţiile lui Dumnezeu (*Împotriva anomeenilor* 2,35-36).
18,4 „îl făcea": TM are „îl făcea din lut".
18,6 TM marchează discursul cu expresia „oracol al lui *YHWH*", fără echivalent în LXX. De asemenea, TM reia apelativul „casă a lui Israel" şi la sfârşitul versetului.
18,7-10 Versetele reiau una din temele majore din Ieremia, anunţată încă din 1,10. ♦ „să fie îndepărtată şi dată pieirii": TM are „să-l smulg, să-l surp şi să-l nimicesc".
18,8 „de la toate relele sale": TM are „de la răul împotriva căruia am vorbit".
18,11 TM include marcatorul de discurs „Aşa vorbeşte/grăieşte *YHWH*", absent în LXX. ♦ „Eu plăsmuiesc rele împotriva voastră": cum poate Dumnezeu să facă rele cuiva? Afirmaţia profetului, care va reveni şi în 19,3, poate şoca. Părinţii au propus o serie de

acum, spune bărbaților din Iuda și celor care locuiesc în Ierusalim: Iată, Eu plăsmuiesc rele împotriva voastră și urzesc gând împotriva voastră: să se întoarcă, dar, fiecare de la calea sa cea rea: faceți mai bune făptuirile voastre!"
12 Și [ei] au zis: „Să fim bărbați! După abaterile noastre vom merge și fiecare va face cele plăcute inimii sale rele."

13 De aceea, acestea le spune Domnul:
„Întrebați printre neamuri
cine a auzit astfel de grozăvii
cum a făcut din belșug fecioara lui Israel?
14 Oare vor lipsi colțurile de pe o stâncă
sau zăpada de pe Liban?
Oare nu se va abate apa
ce este împinsă cu putere de vânt?
15 Pentru că a uitat de Mine poporul Meu,

---

explicații, între care meritã citată aceea, foarte cumpănită, a lui Ioan Casian. Conform monahului scit, Scriptura folosește uneori termenul „rele" în loc de „suferințe" pentru a șoca, pentru a vorbi „pe limba oamenilor". Relele nu sunt făcute de Dumnezeu, ci de alți oameni, cărora Dumnezeu le îngăduie răul ca pedeapsă pentru păcatele poporului Său (*Convorbiri* 1,6,6).

18,12 „Să fim bărbați!": TM are „degeaba!" (*nō'āṣ*); traducătorul va fi raportat forma *NW'Ṣ* la rădăcina *'YṢ*, „bărbat", în loc de *Y'Ṣ*, „a deznădăjdui", de unde adverbul din TM (*cf.* LEH, *s.u.* ἀνδρίζομαι). *Cf.* și 2,25. ♦ „abaterile": gr. ἀποστροφαί; TM are „gândurile/planurile". ♦ „cele plăcute inimii sale rele": TM are „după încăpățânarea inimii sale rele".

18,13-17 *Cf.* 2,10-13: gravitatea îndepărtării de Domnul e subliniată prin comparație cu fidelitatea păgânilor față de zeii lor. Consecința va fi transformarea țării în pustiu neumblat.

18,14 „Oare vor lipsi colțurile de pe o stâncă sau zăpada de pe Liban?": TM are un text dificil: „Va părăsi oare zăpada Libanului stânca ogorului?". Traducătorul va fi citit *ṢDY*, „ridicătură, proeminență", în loc de *ŚDY*, „câmp, ogor" (*cf.* LEH, *s.u.* μαστός; cuvântul grecesc, care înseamnă la propriu „sân", a fost interpretat ca „proeminență", dar tot aici se sugerează o altă interpretare metaforică, mai aproape de TM, „fertilizing streams" – „șuvoaie aducătoare de rodnicie"). ♦ „Oare nu se va abate apa ce este împinsă cu putere de vânt?": TM are „se usucă / se părăsesc oare apele care vin de departe (*litt.* străine), reci, curgătoare?". ♦ Targumul transformă întrebările retorice în afirmații: „Așa cum nu este cu putință să se oprească apa din zăpada ce coboară pe dealurile Libanului...".

18,15 „în zadar": TM are „pentru zădărnicie (= pentru idoli)".

în zadar au ars tămâie.
Cuprinși vor fi de slăbiciune pe căile lor,
[au părăsit] cărările din veac
ca să umble pe poteci fără ieșire,
16 ca să-și rânduiască țara spre pieire
și fluierat veșnic;
toți cei care vor trece prin ea vor fi uluiți
și vor clătina din cap.
17 Ca vântul arzător îi voi risipi în fața dușmanilor lor,
le voi arăta ziua pieirii lor."

18 Și ei au zis: „Haideți să punem la cale împotriva lui Ieremia un plan, pentru că nu va pieri Legea de la preot și sfatul de la cel priceput, nici cuvântul de la profet; veniți să-l lovim cu limba și-i vom auzi toate cuvintele."

19 Ascultă-mă, Doamne,
și ascultă glasul pricinii mele!
20 Oare pentru cele bune se plătește cu rele?

18,16 „fluierat... vor clătina din cap": gesturi de stupoare, de groază, dar și, poate, practici apotropaice, de alungare a influențelor malefice.

18,17 „vântul arzător": TM are „vântul de răsărit". LXX explicitează pentru cei care nu cunosc geografia țării. ♦ „le voi arăta ziua pieirii lor": TM are „ceafa și nu fața le-o voi arăta în ziua pieirii lor". Se manifestă și aici tendința LXX de a elimina antropomorfismele referitoare la Dumnezeu.

18,18-23 O nouă „confesiune" a profetului: în fața uneltirilor puse la cale împotriva sa, el se dezvinovățește în fața lui Dumnezeu și, într-un limbaj apropiat de cel al psalmilor de imprecație, Îi cere să-i facă dreptate.

18,18 „preot... cel priceput... profet": sunt denumite categoriile de conducători spirituali și funcția lor: preotul se îngrijește de cunoașterea și respectarea Legii (ebr. *tōrāh* are mai mult conotația de „învățătură"), la „cel priceput" (gr. συνετός, „iscusit", „inteligent", „înțelept") vine lumea să ceară sfat (față de termenul grecesc, ebr. *ḥākhām* îl desemnează mai limpede pe înțeleptul recunoscut ca atare cu această funcție socială), iar profetul vestește „în timp real" cuvântul Domnului. Cuvintele lui Ieremia nu sunt însă recunoscute de dușmanii lui ca adevărate profeții. ♦ „și-i vom auzi...": TM are „și să nu luăm seama la...".

18,19 „pricinii mele": TM are „potrivnicilor mei".

18,20 LXX păstrează o formă mai lungă și diferită a textului. ♦ „Căci ei au grăit laolaltă vorbe împotriva sufletului meu și au ascuns pedeapsă pentru mine": TM are doar „au

Căci ei au grăit laolaltă vorbe împotriva sufletului meu
şi au ascuns pedeapsă pentru mine;
aminteşte-Ţi că am stat înaintea feţei Tale
ca să grăiesc despre ei lucruri bune,
ca să abat mânia Ta de la ei.
21 De aceea, dă-i pe fiii lor [pradă] foametei,
iar pe ei adună-i pentru sabie!
Să ajungă femeile lor lipsite de copii şi văduve
şi bărbaţii lor să fie nimiciţi de molimă,
iar tinerii lor să cadă de sabie în război!
22 Să fie ţipăt în casele lor,
să aduci fără de veste asupra lor tâlhari,
pentru că au pornit cuvânt ca să mă prindă
şi au ascuns laţuri împotriva mea.
23 Dar Tu, Doamne, ai cunoscut
tot sfatul lor împotriva mea, spre moarte:
să nu le dezvinovăţeşti nedreptăţile
şi păcatele lor de la faţa Ta să nu le ştergi;
să fie slăbiciunea lor înaintea Ta,
la vremea mâniei Tale, făptuieşte împotriva lor!

19 1 Atunci Domnul mi-a spus: „Du-te şi fă-ţi rost de un ulcior plăsmuit din lut şi adu dintre bătrânii poporului şi dintre bătrânii preoţilor 2 şi ieşi [cu ei]

---

săpat groapă pentru sufletul meu". Traducătorul LXX va fi citit *šīḥāh*, „cugetare", în loc de *şūḥāh*, „groapă" (*cf.* LEH, *s.u.* ῥῆμα).

18,21 „adună-i": TM are „aruncă-i". ♦ „pentru sabie": *litt.* „pentru mâinile sabiei" – calc după ebraică. ♦ „molimă": *vide supra*, nota 14,12.

18,22 „au pornit cuvânt": gr. λόγος, aici în sens de „plan/uneltire"; TM are „au săpat groapă" (*vide supra*, nota 18,20).

18,23 „să fie slăbiciunea lor înaintea Ta": TM are „să fie răsturnaţi înaintea Ta".

19,1–20,6 Un nou gest profetic, pe care Ieremia îl săvârşeşte la porunca Domnului în faţa câtorva martori de vază şi apoi îl explică în Templu, stârneşte mânia lui Paschor (ebr. *Paşᵉḥūr*), mai-marele Templului (probabil căpetenia gărzii).

19,1 „Atunci": TM are *koh*, „aşa"; în general, adverbului *koh* din formula introductivă a unui mesaj divin îi corespund în LXX τάδε, „acestea", dominant în prima parte a cărţii, şi οὕτως, „astfel", în a doua parte. LXX precizează suplimentar πρός με, *litt.* „către mine", fără corespondent în TM. ♦ „adu": nu are echivalent în TM, unde predicatul este subînţeles.

la locul de îngropare al fiilor copiilor lor, care este la intrarea porţii *harsit*, şi citeşte acolo toate cuvintele pe care ţi le voi grăi 3 şi spune-le: «Ascultaţi cuvântul Domnului, regi ai lui Iuda şi bărbaţi din Iuda şi [voi] care locuiţi în Ierusalim şi cei care intraţi pe porţile acestea! Acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel: Iată, Eu aduc rele asupra locului acestuia, încât oricui le va auzi îi vor ţiui amândouă urechile, 4 pentru că M-au părăsit pe Mine şi au înstrăinat locul acesta şi au ars tămâie acolo pentru zei străini, pe care nu i-au cunoscut [nici] ei, nici părinţii lor; şi regii lui Iuda au umplut locul acesta de sânge nevinovat 5 şi au construit înălţimi pentru Baal, ca să-şi ardă fiii în foc, [lucruri] pe care nu le-am poruncit, nici nu le-am grăit, nici nu le-am gândit în inima Mea. 6 De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu i se va mai spune locului acestuia Surpătură şi locul de îngropare a fiului lui Enom, ci locul-de-îngropare-al-măcelului. 7 Şi voi măcelări planul lui Iuda şi planul Ierusalimului în locul acesta şi îi voi azvârli în sabie înaintea duşmanilor lor şi în mâinile celor ce caută [să] le [ia] viaţa. Şi voi da leşurile lor de mâncare păsărilor cerurilor şi sălbăticiunilor

---

19,2 Ca de multe ori în LXX, în acest capitol substantivele proprii din ebraică nu sunt percepute ca atare de traducători şi uneori sunt traduse *ad litteram*, iar alteori sunt doar transliterate. ♦ „locul de îngropare (πολυάνδριον) al fiilor copiilor lor": TM are *gēy Ben-Hinnom*, „valea Ben Hinnom"; vezi însă v. 19,6, unde echivalarea e diferită. În 7,31, aceluiaşi toponim îi corespunde în LXX „în râpa fiului lui Enom". Tot de la ebr. *gēy Ben-Hinnom* provine numele „Gheenă": vezi *supra*, nota 7,31. ♦ Al doilea toponim este „poarta *harsit*": TM are *Ša'ar haḤarᵉsīth*, „poarta cioburilor": locul unde se aruncau cioburile în valea Ben Hinnom; jocul de cuvinte între *hereś*, „oală de lut", şi numele porţii nu a putut fi redat în LXX. ♦ „citeşte": echivalează verbul ebraic *qārā'*, care are ca prim sens „a proclama", „a striga"; traducătorul a redat al doilea sens, ulterior, „a citi". ♦ „toate (cuvintele)": nu are corespondent în TM.

19,3 „bărbaţi din Iuda... cei care intraţi pe porţile acestea!": fără corespondent în TM. ♦ „Domnul": TM are „Domnul oştirilor".

19,4-5 Descrierea apostaziei lui Israel sub domnia lui Manase, *cf.* 4Rg. 21,1-18.

19,4 „pentru că M-au părăsit": *cf.* 2,13.17; Deut. 28,20; 4Rg. 21,6.

19,5 „şi au construit înălţimi pentru Baal": *cf.* 7,31; 4Rg. 21,5. ♦ „ca să-şi ardă fiii în foc": *cf.* Lev. 18,21, Deut. 18,10. TM are în plus „ca arderi de tot pentru Baal".

19,6 „Surpătură": gr. Διάπτωσις; LEH (*s.u.*) propune o corectură în Διάπτυσις, „scuipare", „loc de scuipat", care ar echivala o rădăcină aramaică *TWP*. TM are *Topheth* (*vide supra*, nota 7,31). Aceeaşi echivalare la vv. 12, 13 şi 14. ♦ Spre deosebire de v. 2, o parte din denumirea văii este păstrată aici ca substantiv propriu, „Enom". ♦ „locul-de-îngropare-al-măcelului": TM are „Valea/Râpa Măcelului".

19,7 „voi măcelări": TM are „voi goli/pustii".

pământului. [8] Şi voi rândui această cetate spre nimicire şi spre fluierat: oricine va trece pe lângă ea va privi mohorât şi va fluiera peste toate loviturile ei. [9] Şi vor mânca trupurile fiilor lor şi trupurile fiicelor lor; fiecare va mânca trupul aproapelui său, în împresurarea şi încercuirea cu care o vor strâmtora duşmanii lor.»

[10] Şi să sfărâmi ulciorul sub ochii bărbaţilor care vor fi ieşit cu tine [11] şi să le spui: «Acestea le spune Domnul: Aşa voi sfărâma poporul acesta şi cetatea aceasta precum e sfărâmat un vas de lut care nu mai poate fi dres. [12] Aşa voi face – spune Domnul – locului acestuia şi celor ce locuiesc în el, încât cetatea să fie lăsată ca una care se surpă. [13] Şi casele Ierusalimului şi casele regilor lui Iuda vor fi ca locul care se surpă de necurăţenii, în toate casele pe ale căror acoperişuri au ars tămâie pentru toată oştirea cerului şi au turnat libaţii pentru zei străini.»"

[14] Şi a venit Ieremia de la Surpătură, unde îl trimisese Domnul să profeţească, şi s-a oprit în curtea Casei Domnului şi a spus către tot poporul: [15] „Acestea le spune Domnul: «Iată, Eu aduc peste cetatea aceasta şi peste toate cetăţile ce ţin de ea şi peste satele ei toate relele pe care le-am rostit împotriva ei, pentru că şi-au învârtoşat cerbicea ca să nu dea ascultare cuvintelor Mele.»"

19,8 „va privi mohorât": gr. σκυθρωπάζω; TM are „va fi uluit/îngrozit". ♦ „va fluiera peste toate loviturile ei": *vide supra*, nota 18,16.

19,9 LXX are de două ori aceeaşi formă verbală ἔδονται, „vor mânca", unde TM are două forme verbale distincte: cauzativ „îi voi face să mănânce" şi forma de bază „vor mânca". ♦ TM are în plus, la final: „cei care caută [să le ia] viaţa". ♦ O foamete atât de cumplită încât se va recurge la canibalism apare ca pedeapsă pentru încălcarea Legământului în Deut. 28,53-57, şi e descrisă ca o realitate în 4Rg. 6,28-29. ♦ „încercuirea cu care o vor strâmtora": *litt.* „strâmtorarea cu care o vor strâmtora".

19,11 „Domnul": TM are „Domnul Oştirilor". ♦ „un vas de lut": TM are „un vas al olarului". ♦ La finalul versetului, TM are în plus: „şi în Topheth vor îngropa pentru că nu va mai fi loc de îngropare". ♦ „voi sfărâma poporul acesta": Origen pune versetul în legătură cu „vasele mâniei" din Rom. 9,22-23, spunând că Dumnezeu a împărţit poporul Său în două „vase", unul al mâniei, altul al recompensei. Biserica e comoara ascunsă în aceste vase, comoară care se va deschide la Judecata de Apoi (*Fragmente la Ieremia* 31).

19,12-14 LXX traduce substantivul propriu „Topheth" prin: „care se surpă" (vv. 12-13) şi „Surpătură" (v. 14); *cf.* v. 6.

19,15 „Domnul": TM are „Domnul Oştirilor, Dumnezeul lui Israel". ♦ „şi peste satele ei": un „plus" în LXX.

20 [1] Iar Paschor, preotul, fiul lui Emer, care fusese statornicit mai-marele Casei Domnului, l-a auzit pe Ieremia profeţind aceste cuvinte. [2] L-a lovit şi l-a aruncat în temniţa care era la poarta casei zise „de sus", care era lângă Casa Domnului. [3] Şi [când] Paschor l-a scos pe Ieremia din temniţă, Ieremia i-a spus: „Nu Paschor ţi-a chemat Domnul numele, ci Surghiunitul. [4] Într-adevăr, acestea le spune Domnul: «Iată, Eu te trimit în surghiun cu toţi prietenii tăi; ei vor cădea de sabia duşmanilor lor şi ochii tăi vor vedea; iar pe tine şi pe toţi cei din Iuda vă voi da în mâinile regelui Babilonului şi îi vor surghiuni şi îi vor lovi cu săbiile; [5] şi toată tăria cetăţii acesteia şi toate [roadele] trudelor ei şi toate comorile regelui lui Iuda le voi da în mâinile duşmanilor lui şi [aceia] îi vor duce în Babilon. [6] Iar tu şi toţi cei care locuiesc în casa ta

---

20,1-6 Respingerea efectivă şi violentă a mesajului divin de către un responsabil al Templului determină caracterul ineluctabil al pedepsei (*cf.* 43[36],22 şi urm., unde regele distruge sulul ce conţine mesajul divin).

20,1 „mai marele Casei Domnului": *cf.* 36[29],26-27; rang întrecut doar de cel al Marelui Preot. Targumul numeşte poziţia lui Paşhur „Prefectul (Marelui) Preot".

20,2 Pentru a evita o posibilă ambiguitate, TM reia ambele nume din v. 1: „Şi Paşhur l-a lovit pe profetul Ieremia", fără echivalent în LXX. ♦ „temniţa": gr. καταρράκτης; pe lângă sensul de bază, „cascadă", „şuvoi ieşit din stăvilar", termenul are şi sensurile „trapă", „butuci" (?) (LEH, *s.u.*: „some means of physical restraint – whether dungeon, stocks or other means"); se poate înţelege şi că Ieremia a fost pus în butuci (= la stâlpul infamiei), într-un loc deschis. ♦ „la poarta casei zise «de sus»": TM are „la poarta de sus a lui Beniamin". ♦ „zise": gr. ἀποτεταγμένου ar putea însemna şi „aşezate deoparte". Textul e dificil – pare a fi vorba de o temniţă deschisă, o cameră cu gratii deasupra porţii, încât toţi cei care treceau pe acolo îl vedeau pe condamnat. ♦ „care era lângă Casa Domnului": pentru a o deosebi de poarta cetăţii numită „poarta lui Beniamin".

20,3 În TM, versetul începe cu precizarea temporală „în ziua următoare". ♦ „Surghiunitul": TM are *māghōr missābhībh*, „Spaimă de jur-împrejur". Traducătorul va fi pus în legătură aici *māghōr* cu *gēr* „străin". În alte locuri sintagma apare în TM ca poreclă dată lui Ieremia – *vide supra*, nota 6,25.

20,4 „te trimit în surghiun": TM are „te fac [să fii] de spaimă"; aceeaşi relaţie de echivalare ca la versetul anterior. ♦ „pe tine şi pe toţi cei din Iuda": TM are doar „şi pe întregul Iuda". ♦ „îi vor surghiuni": TM are în plus „la Babilon". Pentru prima dată apare în Ieremia numele misteriosului duşman care vine de la miazănoapte. ♦ Targumul: „Numele tău nu este Paşhur, ci «Cei-ce-ucid-cu-sabia-se-vor-aduna-laolaltă-împotriva-ta»". Mesajul profetic către Paschor îşi găseşte împlinirea odată cu asedierea şi căderea Ierusalimului în 597 î.H.; *cf.* 36[29],25-26 şi 4Rg. 24,12-14.

20,5 „toată tăria": TM are „toată bogăţia". ♦ TM are în plus: „tot ce are ea [cetatea] mai de preţ" şi „aceia le vor jefui şi lua cu ei".

20,6 „Iar tu": TM menţionează din nou numele preotului, „şi tu, Paşhur". ♦ „robire": *cf.* nota 1,3. ♦ „minciuni": TM are „falsitate/amăgire". ♦ Probabil că Paşhur a fost deportat

veți merge în robire și în Babilon vei muri și acolo vei fi îngropat, precum
și toți prietenii tăi, cărora le-ai profețit minciuni.»"

[7] M-ai amăgit, Doamne,
și am fost amăgit,
ai fost puternic
și ai biruit;
ajuns-am de râs,
în fiece zi am fost de batjocură necontenit.
[8] Cu vorba-mi amară voi râde,
voi striga: „Trădare!" și „Nenorocire!"
Căci cuvântul Domnului mi-a fost spre ocară
și spre batjocură, în toată ziua.
[9] Și am zis: Nu voi mai numi nicicând numele Domnului

în primul val, din 597 î.H., fiindcă în 594 î.H. apare în aceeași funcție preotul Sophonias (ebr. *Ṣᵉphanyāh*), care, la rândul său, îi succedase preotului Iodae (ebr. *Yᵉhōyādhā'*), *cf.* 36[29],25-26 (TOB, nota *ad loc.*).

20,7-13 Ultimele „confesiuni" ale profetului (*cf.* 11,18–12,6; 15,10-21; 17,12-18; 18,18-23), într-un limbaj apropiat de cel al psalmilor de lamentație (*e.g.* Ps. 87/88): cu multă îndrăzneală, profetul pare a-i reproșa lui Dumnezeu prigonirile de care are parte din pricina mesajului; totuși, recunoaște că nu poate face altceva decât să-l vestească și își exprimă în fond încrederea în Cel care l-a trimis (vv. 11-13). Alternanța strigătelor de suferință cu accentele de încredere i-a făcut pe unii comentatori să presupună că este vorba de fragmente inițial diferite, care ar fi fost adunate aici.

20,7 „ajuns-am de râs...": *cf.* Ps. 43/44,14; Plâng. 3,14. ♦ „M-ai amăgit, Doamne": Dumnezeu poate fi mincinos, amăgitor?, se întreabă Origen. În nici un caz, răspunde el. Aici, ca și în alte părți, profetul adoptă felul de a vorbi al copiilor. Înaintea lui Dumnezeu suntem cu toții niște prunci, reproșându-i cu nevinovăție lui Dumnezeu toate neplăcerile pe care le îndurăm (*Omilii la Ieremia* 19,15,3-5). În altă parte, Alexandrinul propune o altă interpretare: de fapt, dezamăgirea profetului este dezamăgirea lui Dumnezeu, care nu vrea să-și mântuiască poporul tiranizându-l, obligându-l să se mântuiască, ci-i dă libertatea să aleagă singur (*ibidem*, 20,1,1-2).

20,8 „Cu vorba-mi amară voi râde, voi striga: «Trădare!» și «Nenorocire!»": TM are: „Ori de câte ori vorbesc, strig: «Violență și pustiire vestesc!»". Față de TM *middēy 'adhabbēr*, „ori de câte ori vorbesc", LXX presupune *mar dᵉbhārī*, „amară e vorba mea", iar față de *TM Z'Q*, „a striga", LXX presupune *ṬḤQ*, „a râde", cu grafii ce se pot confunda la un manuscris. ♦ Targumul îndulcește acuzația pe care profetul o rostește înaintea Domnului: „Când prorocesc îmi ridic vocea, plângând și strigând, și prorocesc împotriva celui violent și a prădătorului, întrucât Cuvântul Domnului a ajuns [să fie] pentru mine mustrare și batjocură în fiecare zi".

și nu voi mai grăi nicicând în numele Lui;
dar s-a făcut ca un foc ce arde cu văpaie în oasele mele
și am slăbit din toate părțile și nu pot îndura.
[10] Căci am auzit defăimarea multora care s-au adunat în jur:
„Adunați-vă și ne vom strânge și noi împotrivă-i,
toți bărbații prieteni cu el;
păndiți ce are de gând:
poate se va lăsa amăgit și-l vom înfrânge
și ne vom răzbuna pe el!"
[11] Dar Domnul [e] cu mine ca un luptător puternic:
de aceea m-au prigonit,
dar n-au fost în stare să-și dea seama;
au fost rușinați foarte,
pentru că nu și-au dat seama de necinstirea lor,
care în veac nu va fi uitată.
[12] Doamne, [Tu] care cântărești cele drepte,
care cunoști rărunchii și inimile,

20,9 „numele Domnului": un „plus" al LXX. ♦ „ca un foc ce arde cu văpaie (*litt.* pârjolind) în oasele mele": TM are „în inima mea ca un foc mistuitor închis în oasele mele". *Cf.* Ps. 38/39,4; Iov 32,18-19. ♦ „am slăbit din toate părțile": TM are „am ostenit să-l rabd (ebr. *kal'khēl*)"; „din toate părțile" presupune ebr. *KLYL* (*cf.* LEH, *s.u.* πάντοθεν). ♦ Tema imposibilității morale a profetului de a refuza să transmită cu orice risc mesajul divin, atracția pe care acesta o exercită asupră-i, prezentă și la Amos (3,7-8), reapare cu forță în NT: *cf.* Fp. 4,20; 1Cor. 9,16. ♦ „ca un foc ce arde cu văpaie în oasele mele": foc, prefigurare a Sfântului Duh care curățâ sufletul de păcate, arzându-le în flacăra lui mistuitoare (Ambrozie, *De officiis* 3,28,102). Tot pentru Ambrozie, dar în altă parte, focul e semn al iubirii lui Hristos față de „prietenii" Săi. De pildă, lui Moise, pe munte, i s-a arătat sub chip de foc; așijderea lui Ieremia, cum spune acest verset (*Despre Isaac* 8,77).

20,10 „care s-au adunat în jur": TM are „spaimă de jur-împrejur!" (ebr. *māghōr missābhībh*). Traducătorul va fi interpretat *māghōr* („spaimă") ca derivând de la *'āghar*, „a aduna"; *cf.* 6,25 și nota. ♦ „Adunați-vă și ne vom strânge și noi împotrivă-i": TM are: „Învinuiți-l! Să-l învinuim [și noi]!". ♦ „bărbații prieteni cu el": TM are *litt.* „bărbații păcii mele", cu același sens. ♦ „păndiți ce are de gând": TM are „au păndit poticnirea mea".

20,11 „Domnul... ca un luptător puternic": *cf.* Is. 42,13. ♦ „de aceea m-au prigonit, dar n-au fost în stare să-și dea seama... care în veac nu va fi uitată": TM are: „de aceea prigonitorii mei se vor poticni și nu vor izbândi; s-au făcut de rușine foarte, pentru că n-au luat seama / nu vor fi izbândit, necinstire veșnică, ce nu va fi uitată". *Cf.* Ps. 39/40,15.

20,12 „Doamne": TM are „Doamne al oștirilor". ♦ „cântărești cele drepte": TM are „cântărești pe cel drept". ♦ „temeiurile apărării mele": TM are „pricina/cauza mea".

de-aş vedea răzbunarea Ta asupra lor,
căci Ţie Ţi-am dezvăluit temeiurile apărării mele.

13 Cântaţi Domnului, lăudaţi-L,
căci a smuls sufletul celui sărman din mâna ticăloşilor.

14 Blestemată [fie] ziua în care m-am născut;
ziua în care m-a născut maica mea să nu fie dorită!
15 Blestemat omul care a adus veste bună tatălui meu
zicând cu bucurie: „Ţi s-a născut un băiat!"
16 Fie omul acela precum cetăţile pe care le-a răsturnat Domnul întru mânie
şi nu S-a răzgândit,
să audă strigăt dimineaţă
şi vaiet la amiază,
17 căci nu m-a ucis în sânul mamei
să-mi fie mormânt maica mea
şi pântecele, de zămislire veşnică.
18 De ce am ieşit din pântece
ca să văd trude şi necazuri
şi au ţinut-o într-o ruşine zilele mele?

21 [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia, când regele Sedekias a trimis la el pe Pashor, fiul lui Melchias, şi pe Sophonias, preotul, fiul lui

20,13 *Cf.* Ps. 95/96,1; 147/148,1; 96/97,10.
20,14-18 Dorinţa omului de a nu se fi născut apare extrem de rar în Biblie: *cf.* Iov 3,1-10. Este expresia unei situaţii insuportabile.
20,14 „dorită": TM are „binecuvântată". ♦ „Blestemată [fie] ziua în care m-am născut": copiii aşteaptă să devină tineri; tinerii aşteaptă să devină adulţi; adulţii tânjesc după înţelepciunea bătrâneţii; niciodată omul nu se mulţumeşte cu starea vârstei în care se află. La fel procedează şi sfinţii: ei nu se încred în plăcerile şi fericirea vieţii de pe pământ, ci tânjesc după viaţa viitoare (Ambrozie, *Despre fratele Satyrus* 2,124-125).
20,16 „întru mânie": nu apare în TM. ♦ „cetăţile pe care le-a răsturnat Domnul întru mânie": aluzie probabilă la distrugerea cetăţilor Sodoma şi Gomora, Gen. 19,24-25. ♦ „vaiet la amiază": TM are „strigăt de război la amiază".
20,17 „de zămislire veşnică": TM are „pe veci însărcinat".
21,1-10 Începutul unor oracole profetice adunate la un loc în cap. 21–23, referitoare la ultimii regi ai lui Iuda dinainte de exil. În final (23,1-8), în contrast cu nevrednicia celor care au păstorit poporul, Dumnezeu vesteşte că le va da un adevărat păstor, care va

Masaias, zicând: [2] „Întreabă-L despre noi pe Domnul, căci regele Babilonului s-a ridicat împotriva noastră: va face oare Domnul pe potriva tuturor faptelor Lui minunate şi acela va pleca de la noi?"
[3] Şi Ieremia le-a spus: „Aşa să-i spuneţi lui Sedekias, regele lui Iuda: [4] «Acestea le spune Domnul: 'Iată, armele de război cu care voi vă luptaţi împotriva chaldeilor care v-au împresurat din afara zidului Eu le întorc spre mijlocul cetăţii acesteia [5] şi Eu Mă voi război cu voi cu mână întinsă şi braţ puternic, cu mânie şi cu urgie şi cu înverşunare mare [6] şi îi voi lovi pe toţi cei care locuiesc în cetatea aceasta, oameni şi dobitoace, cu molimă grea, şi vor muri. [7] Şi după aceea – aşa spune Domnul – pe Sedekias, regele lui

întrupa dreptatea lui Dumnezeu. Oracolul de faţă îi este adresat lui Sedekias şi anunţă venirea chaldeilor ca instrument de pedeapsă hotărât de Dumnezeu.
21,1 Sedekias a fost ultimul rege al lui Iuda înainte de exilul babilonian (*cf.* 4Rg. 24,17–25,7). În martie 597 î.H. este pus pe tron de regele Babilonului, dar în urma politicii lui duplicitare faţă de Babilon, Nabucodonosor revine pentru a cuceri Ierusalimul în 587/586 î.H. ♦ „Pashor, fiul lui Melchias" nu trebuie confundat cu „Pashor, fiul lui Emer" din capitolul anterior (*cf.* 20,1-6). ♦ „Sophonias... fiul lui Masaias" (ebr. *Ṣ'phan'yāh ben Ma'aśēyāh*) mai apare şi la 36[29],24-26.
21,2 „regele Babilonului": TM are în plus numele acestuia; cunoscut îndeobşte ca Nabucodonosor, numele akkadian *Nabu-kudurri-uṣur* apare mai ales în Ieremia şi Iezechiel într-o transcriere apropiată: *N'bhūkhadh're'ṣṣār*. Forma cea mai frecventă în TM este însă *Nebhūkhadh'ne'ṣṣār*. Regele Babilonului Nabucodonosor al II-lea a domnit între 605 şi 562 î.H. ♦ „s-a ridicat împotriva noastră": TM are o expresie mai precisă: „poartă război împotriva noastră". Regele Babilonului a întreprins două campanii militare împotriva Ierusalimului: prima, din 597 î.H., este descrisă în 4Rg. 24,10-17, iar a doua, din 588/587 î.H., e descrisă în 4Rg. 25,1-21. ♦ După „va face oare Domnul", TM are în plus „cu noi".
21,3 „regele lui Iuda": fără corespondent în TM.
21,4 După „Domnul", TM are în plus „Dumnezeul lui Israel". ♦ După „armele de război", TM are în plus „care sunt în mâinile voastre". ♦ „împotriva chaldeilor": TM are „împotriva regelui Babilonului şi împotriva chaldeilor".
21,5 „cu mână întinsă şi braţ puternic": expresiile definitorii ale luptei lui Dumnezeu pentru eliberarea poporului Său din robia egiptenilor (*cf.* Deut. 4,34; 5,15; 26,8; Ier. 39[32],21) sunt aplicate acum războiului purtat de Dumnezeu pentru pedepsirea poporului Său.
21,6 „pe toţi": nu apare în TM. ♦ „molimă": vezi *supra*, nota 14,12. La fel în versetele următoare.
21,7 „slujitorii": gr. παῖδες ar putea însemna şi „copiii"; TM are aici „robii". ♦ Înainte de „în mâinile duşmanilor", TM are în plus „în mâna lui *Nebhūkhadh'ne'ṣṣār*, regele Babilonului". ♦ „nu-i voi cruţa şi nu Mă voi milostivi de ei": TM are „[el] nu se va

Iuda, şi pe slujitorii lui şi poporul care a rămas în cetatea aceasta – de la
molimă şi de la foamete şi de la sabie – îi voi da în mâinile duşmanilor lor,
care caută [să le ia] viaţa; [aceia] îi vor tăia în bucăţi cu tăişul sabiei: nu-i
voi cruţa şi nu Mă voi milostivi de ei.'
[8] Iar poporului acestuia spune-i: 'Acestea le spune Domnul: Iată, Eu am pus
în faţa voastră calea vieţii şi calea morţii; [9] cel ce rămâne în cetatea aceasta
va pieri de sabie şi de foamete, dar cel care va ieşi să meargă la chaldeii
care v-au împresurat va trăi şi viaţa îi va fi ca o pradă de război – şi va trăi.
[10] De aceea Mi-am îndârjit faţa împotriva cetăţii acesteia spre rele şi nu spre
bune: în mâinile regelui Babilonului va fi predată şi [el] o va arde cu foc.'»"
[11] [Voi, cei din] casa regelui lui Iuda, ascultaţi cuvântul Domnului:
[12] Casă a lui David, acestea le spune Domnul:

---

milostivi de ei, nu-i va cruţa şi nu va avea îndurare". Targumul susţine TM: cel necruţător este regele Babilonului.

21,8 „Iată, Eu am pus în faţa voastră calea vieţii şi calea morţii": tema celor două căi oferite alegerii omului (*cf.* Deut. 30,15-19) are aici o conotaţie mult mai concretă: rămânerea în ţară ducea la moarte, pe când plecarea în exil însemna viaţă (*cf.* ilustrarea din cap. 24). ♦ „calea vieţii şi calea morţii": *Didahia* dezvoltă acest laitmotiv în primele sale capitole, care ar merita citate integral. Iată numai câteva fragmente: „Sunt două căi: una a vieţii şi una a morţii şi mare e diferenţa între cele două. Calea vieţii e aceasta: mai întâi să iubeşti pe Dumnezeu care te-a făcut; în al doilea rând, pe aproapele tău ca pe tine însuţi, iar toate câte ai vrea să nu ţi se facă ţie, nu le face nici altora. [...] Iar calea morţii e aceasta: întâi de toate, este rea şi plină de blestem: ucideri, adultere, pofte, desfrânări, hoţii, idolatrii, vrăjitorii, răpiri, mărturii mincinoase, făţărnicii, duplicităţi, vicleşnie, trufie, răutate, aroganţă, lăcomie, vorbe de ruşine, gelozie, îndrăzneală, mândrie; prigonitorii celor buni, urâtorii adevărului, iubitorii minciunii, necunoscătorii răsplăţii dreptăţii, nealipiţi de bine, nici de judecata dreaptă, veghetorii nu pentru bine, ci pentru rău, cei departe de blândeţe şi răbdare, iubitorii de cele deşarte, urmăritorii răsplătirii, nemilostivii faţă de cel sărac, cei ce nu suferă pentru cel chinuit, cei ce nu-L cunosc pe Făcătorul lor, omorâtorii de copii, stricătorii făpturii lui Dumnezeu, cei ce întorc spatele celui lipsit, cei care-l chinuie pe cel necăjit, apărătorii celor bogaţi, judecătorii fără de lege ai celor sărmani, păcătoşii înrăiţi. Izbăviţi-vă, copii, de toţi aceştia!" (cap. I şi V, traducere de Ioan I. Ică jr.).

21,9 După „de foamete", TM are în plus „şi de molimă". ♦ „şi va trăi": fără corespondent în TM; ar putea avea rolul de a explicita metaforizarea vieţii salvate prin „prada de război".

21,10 TM are în plus, la mijlocul versetului, „oracol al lui *YHWH*".

21,11-14 „Casa lui David", dinastia regilor lui Iuda, are cu atât mai multă responsabilitate cu cât se bucură de un legământ special cu Domnul (*cf.* 2Rg. 7).

„Faceţi dimineaţa judecată
şi îndreptaţi-l şi scoateţi-l pe cel jefuit
din mâna celui care îl nedreptăţeşte,
ca să nu se aprindă ca focul mânia Mea;
va arde şi nu va fi cine să stingă!

[13] Iată, Eu [sunt] împotriva ta, cel care locuieşti în valea Sor, în câmpie,
voi care spuneţi: «Cine ne va înspăimânta?»
sau «Cine va veni până la sălaşul nostru?».
[14] Şi voi aprinde foc în pădurea lui
şi va mistui toate de jur-împrejur."

22 [1] Acestea le spune Domnul: „Mergi şi coboară în casa regelui lui Iuda şi
grăieşte acolo cuvântul acesta [2] şi spune: «Ascultă cuvântul Domnului, rege
al lui Iuda, care şezi pe tronul lui David, tu şi casa ta şi poporul tău şi cei ce
intră pe porţile acestea! [3] Acestea le spune Domnul: 'Faceţi judecată şi

---

21,12 „îndreptaţi-l": nu are echivalent în TM. ♦ La finalul versetului, TM are în plus „din pricina răutăţii faptelor voastre".

21,13 „cel care locuieşti": TM are participiul feminin, personificare a Ierusalimului. ♦ „în valea Sor, în câmpie": TM are „în vale, stâncă din câmpie". LXX consideră toponim ebr. *ţûr*, „stâncă". Unii presupun că este vorba de drumul duşmanului venit din nord către palatul regal: trebuia să treacă de înălţimea stâncoasă pe care erau construite Templul şi palatul, dominând valea Kedronului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ În mijlocul versetului, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*". ♦ Targumul: „Iată, Îmi voi trimite mânia Mea împotriva ta, cel care locuieşti în întăriturile, în cetăţi fortificate".

21,14 În TM versetul începe: „Vă voi pedepsi pe potriva roadelor faptelor voastre, oracol al lui *YHWH*", ceea ce face ecou expresiei din v. 2, „pe potriva tuturor faptelor Lui minunate". ♦ „pădurea": probabil aluzie la numeroasele coloane şi lucrări în lemn din palatul regal (*cf.* 3Rg. 7,39 şi nota, unde apare chiar expresia „casa pădurii Libanului" cu referire la mulţimea de coloane de cedru).

22,1-9 Oracol profetic adresat unui rege al cărui nume nu este pomenit, sau poate oricărui rege: principala menire a acestuia e instaurarea dreptăţii, ocrotirea celor săraci lipsiţi de apărare. Ascultarea de cuvântul Domnului va atrage binecuvântarea, în vreme ce încălcarea lui va atrage pedeapsa.

22,1 „Mergi şi coboară": TM are doar „coboară". Palatul regal era situat mai jos faţă de Templu.

22,2 „casa ta şi poporul tău şi cei ce intră...": TM are „slujitorii tăi şi poporul tău care intră...".

22,3 „nelegiuit": *litt.* „cu impietate". ♦ Străinul, orfanul şi văduva constituiau cele mai vulnerabile categorii sociale: de aceea Dumnezeu se declară adesea ca singurul apărător

dreptate şi scoateţi-l pe cel jefuit din mâna celui care îl nedreptăţeşte, iar pe străinul ce locuieşte la voi şi pe orfan şi pe văduvă să nu-i împilaţi şi să nu vă purtaţi nelegiuit şi sânge nevinovat să nu vărsaţi în locul acesta! [4] Fiindcă, dacă veţi împlini cu adevărat cuvântul acesta, vor intra pe porţile acestei case regi care şed pe tronul lui David şi urcaţi pe care şi pe cai, ei şi slujitorii şi poporul lor; [5] dar de nu veţi împlini cuvintele acestea, M-am jurat pe Mine Însumi – spune Domnul –, casa aceasta va ajunge pustie.'»"
[6] Într-adevăr, acestea le spune Domnul împotriva casei regelui lui Iuda:
„Galaad [de-ai fi] tu pentru Mine,
[ori] culmea Libanului:
voi face din tine pustiu,
cetăţi de nelocuit,
[7] şi voi mâna împotriva ta om nimicitor şi securea lui
şi vor tăia cedrii tăi aleşi şi-i vor arunca în foc.
[8] Şi vor trece neamuri prin cetatea aceasta şi va spune fiecare către vecinul său: «De ce a făcut Domnul aşa cu cetatea aceasta mare?» [9] Şi vor spune: «Pentru că au lepădat legământul Domnului Dumnezeului lor şi s-au închinat unor zei străini şi au robit la ei.»

[10] Nu-l plângeţi pe cel care a murit

al cauzei lor (*e.g.* Deut. 10,17-19), iar Legea are prevederi speciale cu privire la ei (*e.g.* Deut. 24,17-22).

22,4 Reluarea temei din 17,25.

22,5 „M-am jurat pe Mine Însumi": pentru a exprima caracterul irevocabil al hotărârii Sale, Domnul nu poate jura decât pe Sine Însuşi (30[49],13; Gen. 22,16; Is. 45,23; Evr. 6,13) sau „pe sufletul" Său (28[51],14; Am. 6,8), pe „sfinţenia" Sa (Am. 4,2; Ps. 88/89,36), pe „Mândria lui Iacob" – alt nume al lui Dumnezeu (Am. 8,7), pe „Numele Său cel mare" (51[44],26), pe „dreapta Sa şi pe braţul Său puternic" (Is. 62,8), pe „fidelitatea" Sa (Ps. 88/89,50) – *cf.* TOB, nota *ad loc.* ♦ „pustie": TM are „o dărâmătură".

22,6 Galaad este numele dat unei părţi a teritoriului transiordanian, ocupat de triburile lui Ruben, Gad şi jumătate din tribul lui Manase. Galaadul şi Libanul erau renumite pentru bogăţia şi frumuseţea pădurilor lor (*cf.* 2Rg. 5,11; 7,2; 3Rg. 5,6 etc.). ♦ „voi face din tine...": secvenţa greacească redă întocmai formula de jurământ din ebraică, *litt.* „...de nu voi face din tine...".

22,7 „voi mâna... om nimicitor şi securea lui": TM are „voi consacra... nimicitori, fiecare cu unealta sa". ♦ Targumul: „voi mâna împotriva ta pietre de poticnire [...] şi ei vor ucide pe cei mai buni dintre puternicii tăi, aşa cum se taie cedrii în pădure".

22,8-9 *Cf.* 5,19; Deut. 29,24-26, 2Par. 7,20-22.

22,10-12 Oracol profetic împotriva regelui Sellem (ebr. *Şallum*). Unii presupun că tot acestui rege îi este adresat şi oracolul anterior.

şi nu-l jeliţi:
plângeţi cu jale mare pe cel care pleacă,
pentru că nu se va mai întoarce
şi nu-şi va mai vedea pământul patriei."
[11] De aceea, acestea le spune Domnul către Sellem, fiul lui Iosia, care domneşte în locul lui Iosia, tatăl său, care a plecat din locul acesta: „Nu se va mai întoarce aici; [12] ci în locul în care l-am surghiunit, acolo va muri şi ţara aceasta nu o va mai vedea.

[13] Vai de cel ce-şi clădeşte casa fără dreptate
şi foişoarele, fără judecată,
la aproapele său va lucra pe degeaba
şi plata lui nu i-o va da.
[14] Ţi-ai clădit o casă bine măsurată,
cu foişoare aerisite, înzestrate cu ferestre
şi căptuşite cu cedru
şi vopsite în stacojiu.
[15] Oare vei fi tu rege,

22,10 „Cel care a murit" este regele Iosia (ebr. *Yo'şiyyāhū*), care murise de curând în bătălia de la Megiddo (609 î.H., *cf.* 4Rg. 23,29; 2Par. 35,20-25). ♦ „Cel care pleacă" este Sellem, numit şi Ioachas (ebr. *Yᵉhō'āhāz*), deportat în Egipt în acelaşi an (*cf.* 4Rg. 23,31-34; 1Par. 3,15).

22,11 După „fiul lui Iosia", TM are în plus „regele lui Iuda".

22,12 „l-am surghiunit": TM are „l-au surghiunit".

22,13-19 Oracol profetic împotriva regelui Ioakim (ebr. *Yᵉhōyāqīm*), a cărui domnie s-a caracterizat prin rapacitate, vărsare de sânge şi nedreptate. De aceea, la moartea lui nu va fi plâns.

22,13 „cel ce-şi clădeşte casa fără dreptate": *cf.* Av. 2,9-12. ♦ „la aproapele său va lucra pe degeaba": TM are, dimpotrivă: „aproapele său [îi] munceşte pe degeaba". ♦ „plata lui nu i-o va da": unul dintre păcatele strigătoare la cer (*cf.* Deut. 24,14-15). ♦ Ambrozie citează versetul în *Scrisoarea* 80, adăugând că „cine clădeşte case cu dreptate clădeşte în cer, nu pe pământ". Iar pentru Origen, singura temelie pentru casa (sufletului) omului drept este Iisus Hristos. Degeaba sporesc zidirile pompoase dacă înlăuntrul lor nu vibrează nici un suflet credincios (*Fragmente despre Ieremia* 12).

22,14 „Ţi-ai clădit... aerisite": TM are „îmi voi clădi... spaţioase"; cuvintele îi aparţin regelui, care îşi plănuieşte o casă măreaţă. ♦ „înzestrate cu ferestre...": TM are „şi el a străpuns ferestre...".

22,15 În TM: „Oare vei domni fiindcă te-ai întrecut în cedri (ebr. *'erez*)? Tatăl tău oare nu mânca şi nu bea, dar a făptuit judecată şi dreptate şi i-a fost bine". Secvenţa „Achaz, tatăl tău?" din LXX presupune citirea *'ḤZ* în loc de *'RZ*.

de vreme ce te-ai învrăjbit cu Achaz, tatăl tău?
Nu vor mânca şi nu vor bea;
ar fi mai bine ca tu să înfăptuieşti judecata
şi dreptatea cea bună.
16 N-au cunoscut,
n-au judecat pricina celui smerit,
nici pricina sărmanului:
oare nu înseamnă aceasta că tu nu Mă cunoşti? –
spune Domnul.
17 Iată, nici ochii tăi nu sunt [buni], nici inima ta nu e bună,
ci [sunt] spre lăcomia ta,
ca să verse sânge nevinovat
şi să facă nedreptate şi omor."
18 De aceea, acestea le spune Domnul către Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda:
„Vai de bărbatul acesta!
Nu-l vor boci «O, frate!»,
nici nu-l vor plânge «Vai mie, stăpâne!».
19 Îngropare de măgar va primi,
va fi târât şi azvârlit în afara porţii Ierusalimului.

20 Suie-te către Liban şi strigă

22,16 În TM: „A judecat pricina celui smerit şi sărman; atunci [i-]a fost bine. Oare nu înseamnă aceasta a Mă cunoaşte? – oracol al lui *YHWH*". Diferenţele dintre texte sunt suficiente pentru a sugera existenţa unor tradiţii textuale independente (*cf.* de Waard, 97).
22,17 „Iată, nici ochii tăi nu sunt [buni], nici inima ta nu e bună, ci [sunt] spre lăcomia ta": TM „Într-adevăr, ochii tăi şi inima ta nu sunt decât pentru câştig necinstit". Ediţia Ziegler nu are καλή, „bună", aşadar sensul este ca în TM.
22,18 În TM, cuvintele Domnului sunt: „Nu-l vor boci «Vai, fratele meu, şi vai, sora mea!». Nu-l vor boci: «Vai, stăpâne! Vai, Maiestate!»" – cuvinte rituale în lamentaţia funebră (*cf.* 41[34],5; 3Rg. 13,30).
22,19 *Cf.* 43[36],30. Cărţile istorice nu pomenesc însă despre un sfârşit ieşit din comun al acestui rege (*cf.* 4Rg. 24,6; 2Par. 36,8, unde LXX chiar precizează „Ioakim s-a culcat lângă părinţii săi şi a fost înmormântat în Ganoza, lângă părinţii săi"). S-a presupus că Nabucodonosor îi va fi profanat mormântul (*cf.* 8,1-2; Is. 14,19) – *cf.* TOB, nota *ad loc.*
22,20-23 Oracol împotriva Ierusalimului personificat.
22,20 „cealaltă parte a mării": TM are „*'Abhārîm*", numele unor munţi aflaţi la răsărit de Iordan (*cf.* Num. 33,47). Sunt sugerate astfel înălţimi din afara ţării, către care Ierusalimul

şi către Basan dă glas
şi ţipă către cealaltă parte a mării,
căci s-au prăbuşit toţi iubiţii tăi.
21 [Eu] am grăit către tine în prăbuşirea ta
şi tu ai spus: «Nu voi asculta»;
aceasta e calea ta din tinereţea ta:
n-ai ascultat de glasul Meu.
22 Pe toţi păstorii tăi îi va păstori vântul
şi iubiţii tăi vor pleca în robie,
căci atunci vei fi făcută de ruşine şi dispreţuită
din pricina tuturor celor care te sărutau.
23 Tu, cea care locuieşti în Liban,
care-ţi faci cuib în cedri,
vei suspina când vor veni peste tine
dureri ca ale uneia care naşte.

24 Viu sunt Eu, spune Domnul: chiar dacă Iechonias, fiul lui Ioakim, regele lui Iuda, ar fi pecete pe mâna Mea dreaptă, [şi] de acolo te voi smulge 25 şi

este îndemnat să-şi strige durerea. ♦ „iubiţii": adesea metaforă pentru idoli (Os. 2,7-15; Zah. 13,6), însă aici este vorba mai degrabă fie de aliaţii lui Iuda împotriva Babilonului (Iez. 16,33.36-37; 23,5.9.22; Plâng. 1,19), fie chiar de regii lui (*cf.* v. 22).
22,21 „în prăbuşirea ta": TM are „în belşugul tău" (*i.e.* „pe când îţi era bine"). ♦ Targumul: „când te credeai în siguranţă".
22,22 „Păstorii" sunt conducătorii poporului, mai ales regii. ♦ „robie": gr. αἰχμαλωσία, „captivitate", tradus în alte locuri cu „robire", pentru a-l diferenţia de „sclavie". ♦ „celor care te sărutau": TM are „răutăţilor tale". Traducătorul va fi citit *R'YK* în loc de *R'TK*.
22,23 „vei suspina": TM are o formă verbală rară interpretată diferit de traducători: „vei fi plânsă / de plâns"; „vei fi graţioasă" (ironic), dar mulţi traducători ai TM apelează aici la LXX şi Vulg. (*congemuisti*).
22,24-30 Două oracole împotriva lui Iechonias. Atât el ca rege, cât şi poporul său vor fi deportaţi în ţara chaldeilor. Speranţele pentru o reîntoarcere timpurie din exil sunt fără fundament.
22,24 „Iechonias": TM are aici *Kon'yāhū*, hipocoristic de la *Y'hōyākhīn/Yōyākhīn* (*cf.* 4Rg. 24,8-9.14-17). În LXX, numele lui apare şi ca Ioakim, confundându-se cu numele tatălui său. ♦ „te voi smulge": trecerea de la pers. a II-a la adresarea directă intensifică ameninţarea.
22,25 „în mâinile chaldeilor": TM are „în mâna lui *N'bhūkhadh're'ṣṣar*, regele Babilonului, şi în mâna chaldeilor".

te voi da în mâinile celor care vor să-ți ia viața, în fața cărora umbli cu băgare de seamă, în mâinile chaldeilor; [26] și pe tine și pe mama ta care te-a născut vă voi azvârli într-o țară unde nu te-ai născut și acolo veți muri. [27] Iar în țara după care tânjesc sufletele lor nu se vor mai întoarce."

[28] Înjosit a fost Iechonias,
ca un vas care nu mai e de folos,
căci a fost aruncat și azvârlit
într-o țară pe care n-o cunoștea.
[29] Pământule, pământule,
ascultă cuvântul Domnului:
[30] Scrie-l pe bărbatul acesta
ca pe un om alungat,
pentru că nu se va mai ridica din sămânța lui
bărbat care să șadă pe tronul lui David,
[care să fie] iarăși cârmuitor în Iuda.

23 [1] „O, păstori care risipiți și nimiciți oile pășunii Mele!" [2] De aceea, acestea le spune Domnul către cei ce păstoresc poporul meu: „Voi ați risipit oile Mele și le-ați alungat și nu le-ați cercetat: iată, Eu vă voi pedepsi după

22,26 „într-o țară": TM are „în altă țară / într-o țară străină".
22,28 „ca un vas care nu mai e de folos": *cf.* 19,1-13.
22,29 „Pământule": de trei ori în TM.
22,30 Marcatorul de discurs „Așa spune Domnul" lipsește din LXX. ♦ „Scrie-l" – în registrele genealogice ale casei regale. ♦ „om alungat": TM are „sterp, om care nu a izbândit în zilele lui". ♦ „cârmuitor": nepotul lui Iechonias, Zorobabel, va fi doar guvernator în Iuda după întoarcerea din exil (*cf.* 2Ezr. 2,2; 22,47; 1Par. 3,19) și ulterior nu se va mai aminti nimic despre el.
23,1-8 Critica adusă conducătorilor poporului („păstorii"), care nu și-au făcut datoria (vv. 1-2), urmată de făgăduința de restaurare a poporului (vv. 3-4), se transformă în profeție mesianică (vv. 5-6).
23,1 „O, păstori...": TM are „Vai de păstorii...". ♦ „pășunii Mele": la fel în TM, dar mss. *Vaticanus* și *Sinaiticus* au „pășunilor". ♦ În TM, versetul se încheie cu marcatorul de discurs „oracol al lui *YHWH*". La fel și v. 2. ♦ Poporul lui Dumnezeu ca turmă de oi al cărei Păstor este Domnul este una dintre cele mai frecvente și mai îndrăgite metafore din VT, în special în contextul legământului davidic, *cf.* 2Rg. 7,7-8; Ps. 77/78,70-72; 22/23,1; 99/100,3.
23,2 După „Domnul", TM are în plus „Dumnezeul lui Israel". ♦ Targumul decodează: „Vai, vai, vai de cârmuitorii...".

faptuirile voastre cele rele. [3] Și Eu îi voi primi pe cei rămași din poporul Meu, din orice țară unde i-am alungat, și-i voi așeza în pășunea lor și vor crește și se vor înmulți; [4] și le voi ridica păstori care îi vor păstori și nu se vor mai teme, nici nu se vor mai înspăimânta" – spune Domnul.

[5] „Iată, vin zile – spune Domnul –
și-i voi ridica lui David odraslă dreaptă
și un rege va domni și va înțelege
și va face judecată și dreptate pe pământ.
[6] În zilele lui va fi mântuit Iuda
și Israel va locui cu încredere;
acesta [e] numele lui, pe care îl va chema Domnul:
Iosedek." [7-8]

[9] Printre profeți s-a zdrobit inima mea,

23,3 „îi voi primi... îi voi așeza...": *cf.* 38[31],7-9; 39[32],37. ♦ „îi voi primi": TM are „îi voi aduna". ♦ „pășunea": TM are „staulul". ♦ „vor crește și se vor înmulți": *cf.* Gen. 1,26-28 (crearea omului); 9,1-7 (legământul cu Noe).
23,4 *Cf.* 3,15; 36[29],10-14; 30,10 TM; Iez. 34,23. ♦ În TM, profeția are în plus la final „și nu vor lipsi".
23,5 „odraslă": gr. ἀνατολή, „răsărire" (de unde și „răsărit" ca punct cardinal, sau ca moment al zilei), „ceea ce răsare" (de unde „vlăstar/mlădiță", „odraslă"), echivalează ebr. *ṣemaḥ*, „lăstar". Termenul acesta sau sinonimul său, *nēṣer*, apar la profeți ca metaforă (Is. 11,1-6) sau chiar ca nume mesianic (*cf.* Zah. 3,8 și nota; 6,12). ♦ „Și-i voi ridica lui David odraslă dreaptă" (text reluat de TM și în 33,15, dar fără corespondent în LXX): ceea ce a fost interpretat inițial drept o făgăduință privind restaurarea dinastiei davidice ajunge treptat să fie văzut ca o profeție mesianică. ♦ „pe pământ": altă traducere posibilă „în țară" – atât gr. γῆ, cât și ebr. *'ereṣ* desemnează și „țara", și „pământul". ♦ „odraslă dreaptă": Theodoret cunoaște intrerpretarea tradițională, care-l identifică pe Zorobabel cu „odrasla dreaptă". Pentru el însă, ca și pentru alți Părinți (Leon cel Mare, de pildă), versetul se referă la Iisus Hristos, „din neamul lui David" (*Despre Ieremia* 5,23,5-6).
23,6 „Iuda... Israel": idealul restaurării monarhiei unite (*cf.* 3,18) apare și la Os. 2,1-2; Is. 11,1-4.10-12; Iez. 37,15-28. ♦ „acesta [e] numele lui, pe care îl va chema Domnul: *Iosedek*": TM are „acesta [e] numele cu care se va chema: *YHWH* [este] dreptatea noastră (ebr. *YHWH Ṣidḳ'qēnū*)", acest apelativ constituindu-se în nume mesianic. În Ier. 33,16 TM, acest nume este atribuit noului Ierusalim. (Pentru contemporani, acest nume putea constitui și o aluzie contrastantă la numele regelui Sedekias – ebr. *Ṣidḳ'qīyāhū*, „dreptatea mea este Domnul".)
23,7-8 În LXX, versetele se găsesc la sfârșitul capitolului.

în mine s-au cutremurat toate oasele,
am ajuns ca un bărbat zdrobit
și ca un om copleșit de vin,
din pricina Domnului
și din pricina măreției slavei Sale.
10 „Căci din pricina acestora a jelit pământul,
s-au uscat pășunile pustiului
și alergarea lor s-a făcut rea
și puterea lor – nu așa.
11 Căci preotul și profetul au fost pângăriți
și în Casa Mea am văzut ticăloșiile lor.
12 De aceea, să le fie calea
spre alunecare în întuneric,
pe ea se vor împiedica și vor cădea;
pentru că voi aduce peste ei rele
în anul cercetării lor" – spune Domnul.
13 „Și la profeții Samariei am văzut nelegiuiri:

23,9-40 O nouă serie de oracole de mustrare, adresate de această dată profeților mincinoși și preoților.

23,9 „Printre profeți": TM are: „Către / Cu privire la profeți", care apare ca un titlu. ♦ „s-a zdrobit inima mea, în mine s-au cutremurat toate oasele": *cf.* Hab. 3,16. ♦ „ca un bărbat zdrobit": TM are „ca un bărbat beat". Traducătorul LXX va fi citit *ŝ'bhūr*, „zdrobit", în loc de *ŝ'khūr*, „beat" (*cf.* LEH, *s.u.* συντρίβω). ♦ „și din pricina măreției slavei Sale": TM are „din pricina cuvintelor sfinteniei Sale". ♦ Aici vorbește profetul, cu o reacție parcă anticipată față de cuvintele Domnului din versetele următoare.

23,10 În TM, versetul începe cu „țara e plină de preacurvari/desfrânați", *cf.* 9,2, fără echivalent în LXX. ♦ „din pricina acestora": TM are „din pricina blestemului". Traducerea e rezultatul unei vocalizări diferite: *'ĕlleh*, „aceștia", față de *'ālāh*, „blestem" din TM (*cf.* de Waard, 100). ♦ „nu așa": lecțiune după ed. Rahlfs, însă mss. B și S au „așa"; TM are *lo' kēn*, „nu [e] dreaptă", însă expresia ar putea fi înțeleasă, cu celălalt sens al lui *kēn*, „nu așa".

23,11 Marcatorul de discurs de la finalul versetului, „oracol al lui *YHWH*", nu apare în LXX.

23,12 „cercetării": *cf. supra*, nota 9,8.

23,13 „Profeții Samariei" apar aici ca termen de comparație; ei au rătăcit poporul și și-au luat pedeapsa (*cf.* 3Rg. 18,16-40), dar au fost întrecuți în nelegiuire de cei ai Ierusalimului. Același gen de comparație între păcatele poporului din cele două regate, la Iez. 23. ♦ „nelegiuiri": TM are „absurditate/scârboșenie". ♦ „au profețit prin Baal": păcat de o deosebită gravitate, *cf.* Deut. 13,2-6.

au profețit prin Baal
și au rătăcit poporul Meu, Israel.
14 Și la profeții Ierusalimului am văzut grozăvii:
cum săvârșesc adulter și umblă în minciuni
și vin în ajutor mâinilor celor răi,
ca să nu se întoarcă nimeni de la calea sa cea rea;
toți au ajuns pentru Mine ca Sodoma
și locuitorii lui, ca Gomora."
15 De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu le voi dumica durere
și-i voi adăpa cu apă amară,
pentru că de la profeții Ierusalimului a ieșit
pângărirea în toată țara."

16 Așa spune Domnul Atotstăpânitor:
„Să nu ascultați cuvintele profeților,
căci își născocesc vedenii deșarte,
din inima lor vorbesc
și nu din gura Domnului."

23,14 „Sodoma și Gomora", prototipul decăderii morale și al pedepsei divine pentru aceasta (*cf.* Gen. 13,10-13; 18,16–19,29; Is. 1,9-10; 3,9; Ier. 20,16; 27,40; Am. 4,11; Sof. 2,9).

23,15 „spune Domnul": TM are „spune *YHWH* al oștirilor către profeți". ♦ „le voi dumica durere": TM are „îi voi face să mănânce pelin/absint". ♦ „apă amară": TM are „apă otrăvită", *cf. supra*, 9,14 și nota.

23,16-32 Continuarea oracolelor împotriva profeților, cu accentuarea obligației fiecărui profet de a rosti cuvintele Domnului și nicidecum de a vorbi pe placul poporului sau după așteptările acestuia.

23,16 „profeților": TM are „profeților care vă prorocesc". ♦ „născocesc vedenii deșarte": *litt.* „își zădărnicesc vedenia". ♦ „Să nu ascultați cuvintele profeților": falșii profeți, dezbinătorii pe criterii subiective, avizi de putere și slavă deșartă, care se vor găsi mereu și în sânul Bisericii. În *Scrisoarea* 43,5, Ciprian notează: „Dumnezeu este unul și Hristos, unul, Biserica este una și una *cathedra* stabilită pe [apostolul] Petru prin glasul Domnului". Într-o biserică, scrie mai departe Ciprian, nu pot exista două altare și nu pot exista două preoții. Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Evanghelia după Luca* 63; 55 și 136) intră în adâncul psihologiei profeților mincinoși, ai propovăduitorilor falsei învățături. Aceștia nu pun preț pe Sfânta Scriptură, n-o studiază în adâncime: „Ei vorbesc numai din inima lor (se înțelege, numai după capul lor) și nu din gura Domnului, așa cum zice Scriptura".

17 Ei spun celor care aruncă de la ei cuvântul Domnului:
„Veți avea pace"
și tuturor celor care umblă după voile lor,
oricui umblă în rătăcirea inimii sale,
i-au spus: „Nu vor veni peste tine rele."
18 Fiindcă cine a stat în tabăra Domnului
și a văzut cuvântul Lui?
Cine și-a plecat urechea
și a ascultat?
19 Iată, cutremur de la Domnul,
urgie va veni să-i zguduie,
adunată peste cei nelegiuiți va veni.
20 Și nu se va îndepărta mânia Domnului
până ce nu va face aceasta
și până ce nu va statornici aceasta
după planul inimii Lui;
la capătul zilelor vor înțelege acestea.

21 „Nu-i trimiteam pe profeți,
ci ei [înșiși] alergau;
n-am grăit către ei,
ci ei de la sine profețeau.
22 Dacă ar fi stat în tabăra Mea
și Mi-ar fi ascultat cuvintele,

23,17 „Ei spun... «Veți avea pace»": *cf.* 4,10; 6,16. ♦ LXX păstrează un text mai lung: primul stih din paralelismul sinonimic, „și tuturor celor care umblă în voile lor", nu are corespondent în TM. ♦ „rătăcirea": TM are „încăpățânarea".
23,18 „în tabăra": TM are „în sfatul/consiliul/cercul de apropiați", *cf.* Is. 40,13-14. ♦ „și a văzut": TM are „și a văzut și a auzit".
23,19 „cutremur": TM are „furtună". ♦ „urgie": TM are „urgie și vijelie". ♦ *Cf.* Is. 29,6.
23,20 „vor înțelege": TM are „veți înțelege". ♦ „planul": gr. ἐγχείρημα, de la ἐγχειρέω, „a lua în mână", „a se apuca de (ceva)", „a întreprinde".
23,21 „ci ei [înșiși] alergau": imaginea purtătorului de mesaje din partea regelui, *cf. e.g.* 2Rg. 18,19; Av. 2,2.
23,22 „tabăra": gr. ὑπόστασις de aici este paralel cu ὑπόστημα de la v. 18; de aceea am preferat și pentru el sensul, mai rar, de „tabără". ♦ „Mi-ar fi ascultat cuvintele": TM are „Mi-ar fi făcut ascultate cuvintele". ♦ „de la făptuirile lui rele": TM are „de la căile lui rele și de la răutatea făptuirilor lui".

l-ar fi întors și pe poporul Meu
de la făptuirile lui rele.

23 Eu sunt «Dumnezeu-de-aproape» – spune Domnul –
și nu «Dumnezeu-de-departe».
24 Dacă omul se va ascunde în ascunzișuri,
oare Eu nu-l voi vedea?
Oare nu umplu Eu cerul și pământul?" – spune Domnul.

23,23 În TM: „Sunt Eu oare [doar] Dumnezeul-de-aproape, nu [și] Dumnezeul-de--departe?". Faptul că LXX are aici o propoziție afirmativă schimbă sensul și rupe legătura cu versetul următor. „Dumnezeul-de-aproape" ar putea desemna limitarea lui la un clan, un popor sau, după alte interpretări, la un timp anume, în vreme ce „Dumnezeul-de--departe" îl desemnează ca Dumnezeul universului și al veșniciei. ♦ „Eu sunt «Dumnezeu--de-aproape»": Dumnezeu este foarte aproape de omul drept (Ioan Gură de Aur, *Omilii despre Evanghelia după Matei* 54,8). Ciprian invocă versetul în legătură cu tema omniștiinței lui Dumnezeu, mai precis, a capacității Sale de a pătrunde în cele mai ascunse cotloane ale sufletelor: „El vede inima și mintea fiecărei persoane și nu va judeca doar faptele noastre, ci și vorbele și gândurile noastre" (*Despre cei căzuți* 27).
23,24 *Cf.* Ps. 138/139,1-10. ♦ În TM, după fiecare întrebare apare „oracol al lui *YHWH*". ♦ „Dacă omul se va ascunde în ascunzișuri, oare Eu nu-l voi vedea?": Ciprian al Cartaginei invocă acest verset în micul, dar importantul său tratat despre Rugăciunea domnească, în legătură cu discreția celui ce se roagă. Creștinul nu trebuie să-și strige rugăciunea către Dumnezeu, nu trebuie să se afișeze public, dat fiind că Dumnezeu vede totul și peste tot. Oriunde te-ai ruga, Dumnezeu e prezent (*Rugăciunea domnească* 4). Aceeași idee, în celebra pagină din *Confesiunile* lui Augustin (1,2,2). De asemenea, la Ambrozie, în *Epistole* 49: Dumnezeu pătrunde toate elementele naturii. Plecând de la versetul nostru, Grigore din Nazianz ajunge să enunțe principiile așa-zisei teologii apofatice. Dumnezeu este peste tot, dar El nu poate fi nici sesizat, nici înțeles de simțurile sau de mintea omenească. El nu poate fi „conținut" fizic de vreun spațiu, care, conținându-L, L-ar limita, sau de vreun gând care L-ar reduce la un fenomen inteligibil. „Ce este Dumnezeu după fire și ființă n-a aflat careva dintre oameni niciodată, nici nu va afla. [...] Tot ceea ce ajunge la mine este o iradiere scurtă și o mică lucire a unei mari lumini. Chiar dacă a cunoscut cineva pe Dumnezeu sau a mărturist că L-a cunoscut, L-a cunoscut cât numai să pară mai luminat altuia care nu a fost luminat deopotrivă" (*Cuvântări* 28,17, trad. D. Stăniloae). Dosarul poate fi completat cu următoarele referințe: Augustin, *Epistole* 187,14; *Omilii* 69,4; 174,1; Theodoret, *Despre divina providență* 10,16-17. În *Comentariul la Evanghelia după Ioan*, Origen spune că Iisus Hristos „umple cosmosul", identificându-L pe Mântuitor cu Logosul și Înțelepciunea din Proverbe, despre care se spune că a fost cu Tatăl la zidirea lumii (6,202).

[25] „Am auzit cele pe care le grăiesc profeții, minciunile pe care le-au profețit
în numele Meu spunând: «Am visat un vis.» [26] Până când vor fi minciuni în
inima profeților care profețesc, în vreme ce ei profețesc voile inimii lor?
[27] Ei, care socotesc să uite de Legea Mea pentru visele lor, pe care le
povestește fiecare aproapelui său, așa cum au uitat părinții lor de numele
Meu, pentru Baal? [28] Profetul în care este visul să-și povestească visul și cel
în care este cuvântul Meu să povestească cuvântul Meu întru adevăr.

Ce este pleava față de grâu?
Așa și cuvintele Mele – spune Domnul.
[29] Oare nu sunt cuvintele Mele ca un foc arzător – spune Domnul –
și ca o secure de tăiat piatra?
[30] De aceea, iată, Eu [sunt] împotriva profeților care fură cuvintele Mele, fie-
care de la aproapele său – spune Domnul Dumnezeu. [31] Iată, Eu [sunt]
împotriva profeților care aruncă prorociri din limbă și își moțăie moțăiala.
[32] Iată, Eu [sunt] împotriva profeților care prorocesc vise mincinoase și le
povestesc și au rătăcit poporul Meu cu minciunile lor și cu rătăcirile lor: Eu
nu i-am trimis și nu le-am poruncit și nu vor fi de nici un folos pentru
poporul acesta."

[33] „Și, dacă te va întreba poporul acesta, fie un preot, fie un profet, spunând:
«Care este sarcina Domnului?», să le spui: «Voi sunteți sarcina și Eu vă voi

23,25 „Am visat un vis": TM are „Am visat, am visat". ♦ Biblia menționează mesaje divine comunicate în vis (*e.g.* Num. 12,6; Mt. 1,20; 2,12.13), dar este nevoie de discernământ pentru a le determina originea. Oricum, aici este vorba de o pretenție mincinoasă.
23,26 „Până când vor fi minciuni în inima profeților...?": *cf.* 14,13-15.
23,27 „să uite de Legea Mea": TM are „să-l facă pe poporul Meu să uite Numele Meu".
23,28 „Așa și cuvintele Mele": fără corespondent în TM, constituie o „decodare" a metaforei anterioare. ♦ Targumul modifică imaginea înțelegând-o ca pe o comparație sapiențială: „Așa cum omul alege pleava de grâu, tot așa va fi depărtat cel rău de cel drept".
23,29 „Oare nu sunt cuvintele Mele ca un foc?": *cf.* 5,14; 15,14; 20,9; Lc. 12,49.
23,31 „aruncă proroci din limbă și își moțăie moțăiala": TM are „își iau limba lor și rostesc: «Oracol!»". Traducătorul LXX va fi citit *NWM*, „a dormi", în loc de *N'M*, „a rosti un oracol".
23,32 În TM, versetul are în plus, la mijloc și la sfârșit, marcatorul de discurs „oracol al lui *YHWH*".
23,33-40 Pasajul este construit pe dublul sens al ebr. *maśśā'*, *litt.* „ridicare (a unei poveri)", de unde „povară", „sarcină", dar și „rostire", „prevestire", „oracol" (de la „a

azvârli» – spune Domnul. [34] Și profetul și preotul și poporul care ar spune
«sarcina Domnului», îl voi pedepsi pe omul acela și casa lui. [35] Pentru că
așa veți spune fiecare către aproapele său și fiecare către fratele său: «Ce a
răspuns Domnul?» și «Ce a grăit Domnul?», [36] și «sarcina Domnului» să nu
o mai numiți, căci sarcină pentru om va fi cuvântul său; [37] și «De ce a grăit
Domnul Dumnezeul nostru?». [38] De aceea, acestea le spune Domnul Dum-
nezeu: Pentru că ați spus cuvântul acesta: «sarcina Domnului», iar [Eu] am
trimis la voi spunând «Nu [mai] ziceți 'sarcina Domnului'», [39] de aceea,
iată, Eu vă iau și vă zdrobesc pe voi și cetatea pe care v-am dat-o vouă și
părinților voștri [40] și voi da asupra voastră ocară veșnică și necinstire
veșnică, ce nu se va uita."
[7] „De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu vor mai spune «Viu
este Domnul care a scos casa lui Israel din țara Egiptului», [8] ci «Viu este
Domnul care a adunat toată sămânța lui Israel din ținutul de la miazănoapte
și din toate țările unde îi alungase și i-a așezat înapoi în țara lor.»"

24 [1] Domnul mi-a arătat două coșuri cu smochine, așezate în fața templului
Domnului, după ce Nabucodonosor, regele Babilonului, l-a surghiunit pe

ridica glas" sau „a primi o sarcină"?). LXX folosește un termen echivalent: gr. λῆμμα, *litt.* „ceea ce se ia/primește", „câștig", de aici „misiune (încredințată cuiva)", dar și „însărcinare", „sarcină". *Cf.* și nota la Zah. 9,1 din prezenta ediție (unde este mai accentuat sensul de „prevestire").
23,33 „să le spui: «Voi sunteți sarcina»": TM are „Să le spui: «Care sarcină?»".
23,34 Este un mod hiperbolic de a interzice profețiile (evident, se referă la cele ale prorocilor mincinoși).
23,36-37 Ultima parte a v. 36 și începutul v. 37 din TM nu apare în LXX: „și răsturnați astfel cuvintele Dumnezeului Viu, ale Domnului Oștirilor, Dumnezeul nostru. [37] Așa să-l întrebați pe proroc: «Ce ți-a răspuns Domnul?»". ♦ „De ce a grăit?": TM are „Ce a grăit?".
23,38 La începutul versetului, TM are în plus: „Dar dacă veți spune «sarcina Domnului»".
23,39 „iată, Eu vă iau": TM are un text dificil: „iată, vă voi uita și vă voi lepăda (?)" – confuzie între *NŠYTY*, „voi uita", și *NŚ'TY*, „vă iau" (*cf.* LEH, *s.u.* λαμβάνω). TM menționează suplimentar „de la Fața Mea".
23,7-8 *Cf. supra*, 16,14-15 și nota.
23,7 „a scos": gr. ἀνήγαγεν (*litt.* „a dus în sus") face joc de cuvinte cu συνήγαγεν, „a adunat" (*litt.* „a dus laolaltă"), din versetul următor.
23,8 „care a adunat toată sămânța lui Israel": TM are „care a scos (*litt.* a făcut să urce) și a adus [înapoi] sămânța casei lui Israel".
24,1-10 Vedenia profetică a celor două coșuri cu smochine. După deportarea din 597 î.H., iudeii rămași pe loc considerau că cei deportați sunt pedepsiți pentru păcatele lor, iar ei

Iechonias, fiul lui Ioakim, regele lui Iuda, şi pe dregători, şi pe meşteri, şi pe
prizonieri, şi pe cei bogaţi din Ierusalim şi i-a dus la Babilon: [2] un coş [cu]
smochine foarte bune, ca smochinele dintâi, iar celălalt coş [cu] smochine
foarte rele, care nu se puteau mânca de rele ce erau. [3] Şi Domnul mi-a spus:
„Ce vezi tu, Ieremia?" Şi I-am spus: „Smochine. Cele bune [sunt] grozav de
bune, iar cele rele, grozav de rele; nu se pot mânca de rele ce sunt."
[4] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [5] „Acestea le spune
Domnul Dumnezeul lui Israel: «Ca aceste smochine bune, aşa îi voi socoti
spre bine pe cei surghiuniţi din Iuda, pe care i-am trimis din locul lor în ţara
chaldeilor. [6] Îmi voi aţinti ochii asupra lor spre bine şi îi voi aduce înapoi în
ţara aceasta spre bine; îi voi zidi iarăşi şi nicidecum nu-i voi dărâma, ci îi
voi răsădi şi nu-i voi [mai] smulge; [7] şi le voi da inimă ca să Mă cunoască

au fost cruţaţi pentru că ar fi mai buni. Mesajul lui Dumnezeu le răstoarnă aşteptările: El priveşte cu bunăvoinţă la cei exilaţi (smochinele bune) şi îi va călăuzi spre o renaştere atât materială, cât şi spirituală, pe când cei rămaşi în ţară şi cei fugiţi în Egipt (smochinele rele) vor avea mai mult de suferit; *cf.* şi 36[29],1-23; Am. 8,1-2; Is. 53; Ps. 112/113,9 118/119,22; Iez. 11,14-21.

24,1 Prima menţionare explicită în Ieremia LXX a regelui Babilonului, Ναβουχοδονοσορ, „Nabucodonosor". ♦ „dregători": gr. ἄρχοντες, ebr. *śarîm*, „căpetenii". Termenul îi desemnează pe cei care aveau diverse funcţii importante la curtea regelui: scribi, sfetnici, comandanţi militari etc. ♦ „pe prizonieri": TM are „pe fierari" poate din cauza unei interpretări diferite a ebr. *mas'ghēr*, „lăcătuş", „fierar", ca „loc ferecat", „închisoare". ♦ „pe cei bogaţi": nu are corespondent în TM. ♦ Iechonias a fost menţionat în câteva rânduri: 13,18; 22,25-26. 4Rg. 24,10-17 face referire la primul val de deportări, cel din 597 î.H. ♦ „două coşuri cu smochine": în contextul polemicii teologice, Cezarie de Arles interpretează cele două coşuri ca fiind Sinagoga şi Biserica (*Omilii* 106,4). Metodiu al Olimpului, în faimosul *Banchet* (10,5), notează că smochinul trimite cu gândul la grădina raiului, pentru că pomul interzis, din rodul căruia vor mușca Adam şi Eva, era un smochin. Raportul dintre smochinele foarte bune şi cele foarte rele simbolizează, de fapt, raportul dintre Dumnezeu şi diavol ca *simia Dei*, maimuţă a lui Dumnezeu. Tot după Metodiu, în timp ce viţa-de-vie Îl reprezintă pe Iisus, smochinul se referă la Sfântul Duh, dat fiind că Viţa „veseleşte inimile", iar Duhul le tămăduieşte.

24,3 „Ce vezi tu, Ieremia?": tiparul este identic cu cele două vedenii anterioare din 1,11 şi 1,13.

24,5 „spre bine": la plural în greacă.

24,6 Al doilea „spre bine" din LXX din acest verset nu are corespondent în TM. ♦ Versetul reaminteşte de învestirea în misiune a profetului, din 1,10, temă majoră a cărţii. ♦ *Cf.* 9,23; 38[31],31-34; 39[32],39; Iez. 36,26-28; 1In. 5,20.

24,7 Pasajul pregăteşte marea făgăduinţă a Noului Legământ din 38[31],31-34: interiorizarea religiei, relaţia individuală cu Dumnezeu, întoarcerea totală la Domnul.

pe Mine, că Eu sunt Domnul, şi vor fi poporul Meu, iar Eu voi fi
Dumnezeul lor, pentru că se vor întoarce la Mine din toată inima lor.»
[8] Iar despre smochinele cele rele, care nu se vor mânca de rele ce sunt,
acestea le spune Domnul: «Aşa îl voi preda pe Sedekias, regele lui Iuda, şi
pe mai-marii lui şi ce [va] mai rămâne în Ierusalim, pe cei care au fost lăsaţi
în ţara aceasta şi pe cei care locuiesc în Egipt, [9] şi îi voi da spre risipire în
toate împărăţiile pământului şi vor fi spre ocară şi spre pildă şi spre ură şi
spre blestem în tot locul unde îi voi fi alungat. [10] Şi voi trimite peste ei foametea şi molima şi sabia, până ce vor pieri din ţara pe care le-am dat-o.»"

25 [1] Cuvântul care a fost către Ieremia despre tot poporul lui Iuda, în anul al
patrulea al lui Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, [2] pe care l-a grăit către
tot poporul lui Iuda şi către cei care locuiau în Ierusalim, zicând: [3] „Din al

24,8 „cei care locuiesc în Egipt": ar putea fi vorba despre iudeii care s-au refugiat în Egipt de frica babilonienilor, încălcând porunca dată de Domnul prin Ieremia (*cf.* 2,18.36; 49[42],13-22).

24,9 „spre risipire": TM are „spre groază"; traducătorul LXX va fi confundat ebr. *ZW'H* cu *ZRH*, „a risipi/vântura" (*cf.* LEH, *s.u.* διασκορπισμός). ♦ TM are în plus „spre rău", ca pol opus faţă de „spre bine" din vv. 5-6. ♦ „spre ură": TM are „spre batjocură".

24,10 Instrumentele pedepsei apar în ordine diferită în cele două texte: LXX: „foametea şi molima şi sabia", TM: „sabia, foametea şi molima". ♦ În final, TM are în plus „lor şi părinţilor lor".

25 Istoria transmiterii capitolului 25 rămâne una dintre cele mai dificile şi controversate chestiuni de critică textuală a Vechiului Testament. Începând cu acest capitol, divergenţele între tradiţia ebraică şi cea greacă a textului devin tot mai pronunţate. Primele 13 versete îşi corespund în ambele tradiţii; dar apoi grupul de oracole împotriva neamurilor se află în LXX în continuare (25,14–32,38) – şi această poziţionare pare mai logică –, pe când în TM el se află la sfârşitul cărţii (46,1–51,64), decalându-se astfel toată numerotarea până la penultimul capitol inclusiv.

25,1 „Ioakim" (ebr. *Y'hōyāqīm*): 609-598 î.H. Detaliul de ordin istoric plasează mesajul în anul 605 î.H., când a avut loc bătălia de la Charchamis/Carchemiş (*cf.* Ier. 26[46],2), unde Nabucodonosor l-a învins decisiv pe faraonul Necho al Egiptului. TM are în plus „în primul an al domniei lui *N'bukhadreţţar*, regele Babilonului": într-adevăr, acesta a luat puterea în 605 î.H., după ce a condus oastea babilonienilor în bătălia menţionată.

25,2 „pe care l-a grăit": TM are „pe care l-a grăit Ieremia profetul".

25,3 „Amos": TM are, corect, „*'Āmōn*". ♦ Iosia a domnit între 640 şi 609 î.H. ♦ „[vreme de] douăzeci şi trei de ani": precizarea situează evenimentul în anul 627 î.H., anul chemării lui Ieremia la slujirea profetică (*cf.* 1,2). ♦ După „douăzeci şi trei de ani", TM are în plus „a fost cuvântul lui *YHWH* către mine". ♦ „din bună vreme, cu stăruinţă": gr. ὀρθρίζω echivalează ebr. *šākham*, „a se scula devreme / în zori", având conotaţia de

treisprezecelea an al lui Iosia, fiul lui Amos, regele lui Iuda, şi până în ziua aceasta, [vreme de] douăzeci şi trei de ani, v-am grăit din bună vreme, cu stăruinţă, [4] şi i-am trimis la voi pe robii Mei profeţi, trimiţându-i din bună vreme (dar nu i-aţi ascultat şi nu v-aţi plecat urechea), [5] zicând: «Întoarceţi-vă fiecare de la calea sa cea rea şi de la făptuirile sale cele rele şi veţi locui în ţara pe care v-am dat-o vouă şi părinţilor voştri, din veac şi până în veac; [6] nu umblaţi după zei străini, să le slujiţi şi să vă închinaţi lor, ca nu cumva să Mă mâniaţi cu faptele mâinilor voastre, încât să vă fac rău!» [7] Dar nu M-aţi ascultat."

[8] De aceea, acestea le spune Domnul: „Pentru că n-aţi dat crezare cuvintelor Mele, [9] iată, Eu trimit şi voi lua spiţa de la miazănoapte şi-i voi aduce peste ţara aceasta şi peste locuitorii ei şi peste toate neamurile din jurul ei; îi voi pustii şi îi voi da spre nimicire şi spre fluierat şi spre ocară veşnică. [10] Şi voi da pieirii de la ei glasul de bucurie şi glasul de veselie, glasul mirelui şi glasul miresei, mireasma mirului şi lumina lămpii. [11] Şi toată ţara va fi spre

acţiune repetată, insistentă; la fel ὄρθρου din versetul următor. ♦ La finalul versetului, TM are în plus „am grăit şi nu m-aţi ascultat".

25,4 „i-am trimis": în LXX se continuă vorbirea lui Dumnezeu începută în v. 3; în TM se continuă transmiterea ei prin Ieremia, deoarece la v. 2 apărea numele profetului (vezi nota); versetul începe: „Şi *YHWH* v-a trimis pe robii Săi proroci".

25,5 „v-am dat-o": TM are „*YHWH* v-a dat-o" (*cf.* nota anterioară).

25,6 „încât să vă fac rău" (pentru fapte rele, mai specific pentru idolatrie): TM are „şi nu vă voi face rău" (dacă veţi renunţa la păcate/idolatrie).

25,7 TM are un text mai lung: „Dar nu M-aţi ascultat, ci M-aţi mâniat cu faptele mâinilor voastre, spre rău pentru voi".

25,8 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor".

25,9 „spiţa": gr. πατριά, „familie", „clan", neam", echivalează ebr. *miš'pāḥāh*, cu acelaşi sens. ♦ „spiţa de la miazănoapte": *cf.* 1,13; 6,22-23. TM are „toate spiţele de la miazănoapte" şi adaugă, precizând, „oracol al lui *YHWH*, în jurul (*litt.* către) robului Meu, *N'būkhadre'ṣṣar*, regele Babilonului". Regele babilonian apare numit de Dumnezeu „robul Meu" pentru a arăta că Dumnezeu este unicul, Stăpânul istoriei, chiar şi păgânii luând parte, fără să ştie, la împlinirea planului Său cu omenirea. În acelaşi sens, Cyrus este numit „unsul" Domnului în Is. 45,1. ♦ „ocară veşnică": TM are „dărâmături pe veci". LXX presupune ebr. *ḤRPWT*, pe când TM are *ḤRBT* (*cf.* LEH, *s.u.* ὀνειδισμός).

25,10 *Cf.* 7,34; 16,9; 40[33],11. ♦ „mireasma mirului": TM are „uruitul (*litt.* glasul) morii". Traducătorul LXX va fi citit ebr. *RḤYM*, „moară", ca *RYḤ M(WR)*, „mireasma mirului" (*cf.* LEH, *s.u.* ὀσμή).

25,11 După „spre nimicire", TM are în plus „şi spre groază". ♦ „Vor fi robi printre neamuri şaptezeci de ani": TM are „şi neamurile acestea vor fi înrobite regelui

nimicire şi vor fi robi printre neamuri şaptezeci de ani. [12] Iar când se vor împlini cei şaptezeci de ani, voi pedepsi neamul acela – spune Domnul – şi îi voi pune spre nimicire veşnică; [13] şi voi aduce peste ţara aceea toate cele pe care le-am grăit împotriva ei, toate cele scrise în cartea aceasta."

[14 (49,34a)] Cele pe care le-a profeţit Ieremia asupra neamurilor din Ailam.
[15 (49,35)] Acestea le spune Domnul:
„Să fie sfărâmat arcul Ailamului, fruntea puterii lor,
[16 (36)] şi voi aduce peste Ailam patru vânturi din cele patru colţuri ale cerului
şi îi voi împrăştia în toate aceste patru vânturi
şi nu va fi neam unde să nu ajungă cei alungaţi din Ailam.
[17 (37)] Şi îi voi înspăimânta în faţa duşmanilor lor care caută [să] le [ia] viaţa
şi voi aduce peste ei rele după urgia mâniei Mele

Babilonului şaptezeci de ani". ♦ „şaptezeci de ani": această cifră rotundă, simbolizând o viaţă de om, ce indică durata exilului este menţionată aici pentru prima dată în Ieremia (*cf.* şi 36[29],10; 2Par. 36,21; Dan. 9,2); apare aşadar speranţa că această nenorocire nu va ţine la infinit.

25,12 „voi pedepsi neamul acela... şi îi voi pune": TM are „voi pedepsi pe regele Babilonului şi pe neamul acela... pentru nelegiuirea lor, şi ţara chaldeilor".

25,13 La sfârşitul versetului, TM are în plus „cele prorocite de Ieremia împotriva tuturor neamurilor".

25,14-20 Versetelor din LXX le corespund vv. 49,34-39 din TM. Aici începe în LXX seria de oracole împotriva neamurilor: 25,14–32,38. În TM, aceste profeţii sunt cuprinse între cap. 46 şi 51. Sfârşitul cap. 25 din TM cuprinde şi el un oracol împotriva „tuturor neamurilor", asupra cărora se revarsă „cupa mâniei Domnului"; acesta se regăseşte însă, în LXX, în cap. 32,13-38. S-ar putea ca plasarea acestor mesaje profetice din LXX să reflecte o situaţie mai veche a textului faţă de TM, unde vor fi fost deplasate către sfârşitul cărţii.

25,14 În 49,34 TM: „Ceea ce a fost cuvântul lui *YHWH* către Ieremia prorocul asupra *'Êylam*-ului la începutul domniei lui *Ṣidḳ'qiyāh*, regele lui Iuda"; precizarea cronologică apare în LXX la sfârşitul paragrafului (25,20). ♦ Elamul este un ţinut situat pe podişurile înalte din estul Mesopotamiei, având capitala la Susa. În 597 î.H., la data rostirii acestui oracol, reuşise să-şi redobândească independenţa faţă de asirieni, dar avea să fie cucerit, nu după multă vreme, de mezi şi perşi, iar Susa avea să devină una dintre capitalele noului imperiu persan.

25,15 „Să fie sfărâmat": TM are „Eu voi sfărâma". ♦ „arcul": Elamul era vestit pentru arcaşii săi.

25,17-18 Dubla menţionare „oracol al lui *YHWH*" din TM nu are corespondent în LXX.

şi voi trimite în urma lor sabia Mea,
până ce îi va sfârşi.
18 (38) Şi Îmi voi aşeza tronul în Ailam
şi îi voi alunga de acolo pe rege şi pe mai-marii [lui]
19 (39) şi va fi [aşa]: la sfârşitul zilelor, voi întoarce înapoi robirea Ailamului" –
spune Domnul. 20 (49,34b) La începutul domniei regelui Sedekias a fost cuvântul acesta despre Ailam.

26 (46 TM) [1] 2 Pentru Egipt,
privind puterea faraonului Nechao, regele Egiptului,
care se afla la râul Eufrat, la Charchamis,
pe care l-a lovit Nabucodonosor, regele Babilonului,
în anul al patrulea al lui Ioakim, regele lui Iuda:

3 „Luaţi arme şi scuturi
şi înaintaţi la război;
4 înşeuaţi caii,

25,19 „voi întoarce înapoi robirea": ebr. *şūbh ş'bhūth* (LXX traduce în mai multe feluri complementul: „robire", „surghiun" etc.): expresie întâlnită la profeţi (*e.g.* Ier. 26[46],27; 31[48],47; 37[30],3.18; 38[31],23; 39[32],44; 33[40],7.11.26; 41[48],47) şi în psalmi (*cf.* Ps. 84/85,2 şi nota; 125/126,1.4) pentru a indica eliberarea şi restaurarea unui popor. Merită remarcat faptul că Ieremia vorbeşte despre o astfel de restaurare şi cu privire la neamuri, nu numai la poporul ales, ceea ce conferă un caracter universalist profeţiilor sale.
25,20 Versetul numerotat astfel în ed. Rahlfs, pe bună dreptate, deoarece constituie concluzia profeţiei despre Elam, apare numerotat în ed. Ziegler ca 26,1. ♦ În TM, versetul corespunzător (49,34) este: „Cuvântul Domnului, care a fost spus profetului Ieremia, asupra Elamului, la începutul domniei lui *Ţidh'qīyāh*, regele lui Iuda".
26,[1] Lipseşte în LXX. 46,1 TM are: „Cuvântul lui *YHWH* care a fost către Ieremia profetul cu privire la neamuri".
26,2-12 Profeţie cu privire la Egipt.
26,2 „Nechao" (ebr. *N'khō*): a domnit între 609 şi 594 î.H. L-a înfrânt pe regele Iosia în bătălia de la Megiddo din 609 î.H. (*cf.* 4Rg. 23,29; 2Par. 35,20-24), l-a înlocuit pe regele Ioachas cu Eliakim, căruia i-a schimbat numele în Ioakim (*cf.* 4Rg. 23,33-35), a continuat să-i sprijine pe asirieni împotriva noii puteri, aflate în ascensiune, a Babilonului, dar a fost înfrânt definitiv de Nabucodonosor în bătălia de la Karchemiş, în 605 î.H. ♦ „Charchamis" (ebr. *Kar'k'miş*): oraş important aflat la nord-est de Alep, pe Eufrat (azi localitatea siriană Gerablus, la graniţa cu Turcia). ♦ „privind puterea faraonului Nechao": Theodoret aminteşte că faraonul l-a învins pe Iosia lângă Eufrat, fiind la rândul său ucis de regele Babilonului (*Despre Ieremia* 9,46).

încălecaţi, voi, călăreţi,
rânduiţi-vă, cu coifurile voastre;
azvârliţi sulițe
şi îmbrăcaţi-vă platoşele!
5 De ce sunt ei înspăimântaţi
şi dau înapoi?
Pentru că cei puternici ai lor vor fi izbiţi.
Au luat-o la fugă şi nu s-au întors,
fiind înconjuraţi din toate părţile" – spune Domnul.
6 Să nu fugă cel sprinten
şi să nu scape cel tare;
spre miazănoapte, în părţile Eufratului,
au slăbit, au căzut.

7 Cine e acesta care se va ridica precum un râu
şi precum râurile [îşi] învolburează apa?
8 Apele Egiptului ca un râu se vor ridica
şi [râul] a zis: „Mă voi ridica şi voi acoperi pământul
şi-i voi da pieirii pe cei care îl locuiesc."
9 Suiţi-vă pe cai, pregătiţi carele,

26,4 „azvârliţi sulițe": TM are „lustruiţi sulițele".
26,5 „De ce sunt ei...?": TM are „De ce îi văd eu...?". ♦ „fiind înconjuraţi din toate părţile": TM are „groază de jur-împrejur" (*cf.* 6,25; 20,10 şi nota).
26,6 *Cf.* Am. 2,15 etc.
26,7 „un râu": TM are „Nilul" (ebr. *ha-Y'ōr* – împrumut dintr-un cuvânt egiptean care înseamnă „râu", „şuvoi", Nilul fiind „Râul" prin excelenţă).
26,8 „Apele Egiptului ca un râu se vor ridica şi [râul] a zis": TM are „Egiptul se umflă precum Nilul şi precum râurile i se tălăzuiesc apele şi a zis". ♦ „Mă voi ridica şi voi acoperi pământul": Nilul este în Biblie unul dintre simbolurile Egiptului; aici simbolizează trufia acestei mari puteri. Dumnezeu a poruncit apelor să nu-şi iasă din matcă (*cf.* Ps. 103/104, 9; Iov 38,8-11, ambele dezvoltând Gen. 9,11.15 – legământul cu Noe), dar Egiptul se socoteşte mai presus de Dumnezeu. ♦ „pe cei care îl locuiesc": TM are „cetăţile (*litt.* cetate – generic) şi pe cei ce locuiesc în ele".
26,9 În TM: „Năpustiţi-vă, cai, şi daţi năvală, care! Ieşiţi, războinici! [Oameni din] Etiopia şi *Pūţ*, care ţineţi scutul, şi ludieni, care întindeţi arcul!". *Pūţ* desemnează, după unii, Libia, după alţii, Somalia; *Lūdh* desemnează o populaţie din Africa, neidentificată, şi apare întotdeauna împreună cu *Pūţ*, celebre prin arcaşii lor (*cf.* şi Is. 66,19; Iez. 27,10; 30,5). ♦ „înarmaţi până în dinţi": *litt.* „înarmaţi cu totul cu arme".

ieşiţi, războinici ai etiopienilor,
şi libieni înarmaţi până în dinţi;
şi voi, lydieni, ridicaţi, întindeţi arcul!

[10] Şi ziua aceea [e] pentru Domnul Dumnezeul nostru
zi de răzbunare,
pentru a-i pedepsi pe vrăjmaşii Lui,
şi sabia Domnului va mistui şi se va sătura
şi se va îmbăta de sângele lor,
căci [va fi] jertfă pentru Domnul Sabaot,
din ţinutul dinspre miazănoapte, la râul Eufrat.
[11] Scoală-te, Galaad, şi ia răşină
pentru fecioara, fiica Egiptului;
în zadar ţi-ai înmulţit leacurile:
n-ai nici un folos.
[12] Au auzit neamurile glasul tău
şi de strigătul tău s-a umplut pământul,
căci războinicul s-a arătat slab împotriva războinicului,
amândoi au căzut laolaltă.

[13] Cele pe care le-a grăit Domnul prin Ieremia
despre venirea lui Nabucodonosor, regele Babilonului,
ca să taie ţara Egiptului:

[14] Vestiţi în Magdolos şi daţi de ştire în Memphis!

26,10 „răzbunare... a-i pedepsi": *cf. supra*, nota 9,8. ♦ „sabia Domnului": TM are doar „sabia".

26,11 „Scoală-te, Galaad, şi ia răşină pentru fecioara...": TM are „Urcă în Galaad şi ia răşină, fecioară...". ♦ „răşină": *cf. supra*, 8,22 şi nota; Gen. 37,25.

26,12 „glasul tău": TM are „ruşinea ta"; traducătorul va fi citit *QWL* în loc de *QLWN*. ♦ „războinicul s-a arătat slab împotriva războinicului": TM are „războinicul s-a poticnit de / s-a prăvălit peste războinic".

26,13-28 Alt mesaj cu privire la Egipt, posterior celui precedent: invadarea Egiptului de către babilonieni a avut loc în 568/567 î.H., în vremea faraonului Amasis (*cf.* 50[43],10-13). Totuşi, Nabucodonosor nu a cucerit Egiptul (*cf.* şi 50[43],8-13; Iez. 29,19-21).

26,14 În TM, versetul are în plus la început: „Daţi de ştire în Egipt", iar după „Memphis" adaugă „şi la *Taḥ'pan'ḥēs*". ♦ „Magdolos": ebr. *Migh'dōl* apare în Biblie (Ex. 14,2) ca un oraş pe graniţa de nord a Egiptului; localizarea e însă nesigură. ♦ Memphis, ebr.

Spuneţi: „Pregăteşte-te şi fii gata,
căci sabia ţi-a mistuit desişul!"
[15] De ce a fugit Apis?
Viţelul tău cel ales n-a dăinuit, căci l-a betegit Domnul.
[16] Şi mulţimea ta a slăbit şi a căzut
şi au grăit unii către alţii:
„Să ne sculăm şi să ne întoarcem la poporul nostru,
în patria noastră,
de la faţa sabiei greceşti!"
[17] Puneţi-i faraonului Nechao, regele Egiptului,
numele Saon-esbi-emoed.

[18] „Viu sunt Eu – spune Domnul Dumnezeu –,
va veni precum Itabyrionul între munţi
şi precum Carmelul în mare.
[19] Fă-ţi bocceaua de pribegie,
fiică a Egiptului ce [încă] locuieşti acolo!
Căci Memphis va ajunge nimicire

Noph, la cca 20 km sud de Cairo, pe malul vestic al Nilului, era unul dintre cele mai vechi şi importante oraşe ale Egiptului antic, multă vreme capitală. *Vide supra*, nota 2,16. ♦ „desişul": gr. σῦλαξ are mai multe semnificaţii: „tisă", dar şi „volbură", „văsc de stejar" etc. TM are „de jur-împrejurul tău".

26,15 TM are un text dificil, care s-ar putea interpreta: „De ce au fost luaţi puternicii/taurii tăi? N-a rămas în picioare, căci *YHWH* l-a doborât". „Taurul" ar putea fi o aluzie la cultul egiptean al boului Apis. ♦ „l-a betegit": *litt.* „l-a paralizat".

26,16 „Şi mulţimea ta a slăbit şi a căzut şi au grăit unii către alţii": TM are „l-a înmulţit pe cei care s-au împiedicat şi au căzut unul peste altul şi au zis". ♦ „greceşti": TM are *hayyōnāh*, „cea asupritoare", confundat de trad. LXX cu *hayyawān*, „grecii".

26,17 „Saon-esbi-emoed" transliterează aproximativ ebr. *ṣā'ōn he'ebīr hamō'ēdh*, *litt.* „Zarva care a lăsat să treacă întâlnirea" (*i.e.* Gălăgiosul care a ratat ocazia). Interpretările sunt variate: faraonul a lăsat să treacă momentul când, potrivit astrelor, ar fi trebuit să atace (TOB); faraonul Hophra îi dăduse lui Sedekias speranţe deşarte în 588 î.H. (BJ); într-adevăr, acest faraon, atacându-i pe babilonieni, reuşise să-i facă să ridice pentru o vreme asediul asupra Ierusalimului.

26,18 „spune Domnul Dumnezeu": TM are „oracol al Regelui, *YHWH* al oştirilor este numele Lui". ♦ „va veni": nu este clar cine este subiectul – Nabucodonosor sau Domnul Însuşi? ♦ „Itabyrionul" : *i.e.* Taborul.

26,19 „şi se va numi «Vai»": aşa este în ed. Rahlfs, după toate mss. şi versiunile; la Ziegler: „şi va fi ars", după o conjectură.

şi se va numi «Vai», căci nu vor mai fi locuitori acolo.

[20] Ciută preafrumoasă, [ţara] Egiptului –
smulgere de către miazănoapte a venit asupra ei.
[21] Lefegiii săi în ea,
ca viţeii hrăniţi cu grâu în ea,
pentru că şi ei s-au întos şi au fugit într-un cuget,
n-au stat,
pentru că zi de pieire a venit asupra lor
şi vreme de pedeapsă pentru ei.

[22] Glas ca de şarpe şuierător,
pentru că vor umbla pe nisip;
cu securi vor veni împotriva ei,
ca tăietorii de lemne.
[23] Vor doborî pădurea ei – spune Domnul Dumnezeu –
pentru că nu va mai fi nimic asemenea,
căci se va umple [de vrăjmaşi] ca de lăcuste,
şi sunt fără de număr.
[24] A fost făcută de ruşine fiica Egiptului,
a fost dată în mâinile unui popor de la miazănoapte.

[25] Iată, Eu răzbun pe Amon, fiul ei,

26,20 „smulgere": traducătorul va fi citit *QR'* faţă de *QRŢ*, „insectă care înţeapă" (tăun?).
26,21 „pedeapsă": *cf. supra*, nota 9,8.
26,22 „şuierător": TM are „care umblă". ♦ „pe nisip": TM are „cu putere/oaste". ♦ Ar putea fi vorba de retragerea egiptenilor care dau înapoi pe tăcute dinaintea oştilor babiloniene.
26,23 „nu va mai fi nimic asemenea": TM nu e clar: *litt.* „el nu este cercetat" (= impenetrabil/nenumărat?).
26,25 În TM: „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel, a zis: «Iată, Eu aduc pedeapsă asupra lui Amon din *No'* (= Teba) şi peste Faraon şi peste Egipt şi peste zeii lui şi peste regii lui – peste Faraon şi peste cei care se încred în el»". ♦ „Amon": mai întâi zeu al fertilităţii, ajunge să fie identificat cu zeul-soare (Ra), ocupând astfel locul central în panteonul egiptean; templul lui de la Karnak este unul dintre monumentele de seamă păstrate până astăzi. ♦ „Eu răzbun pe Amon": Theodoret explică, pentru publicul vremii sale, că „egiptenii îl numesc Amon pe Zeus", fapt pentru care Egiptul se numeşte „pământul amonian" (*Despre Ieremia* 9,46).

asupra lui Faraon şi asupra celor care se încred în el.
[[26]] [27] Iar tu să nu te temi, robul Meu, Iacob,
nici să nu te înspăimânţi, Israele,
căci, iată, Eu sunt Cel care te mântuieşte pe tine, de departe,
şi seminţia ta, din robirea lor,
şi Iacob se va întoarce şi se va linişti
şi va dormi şi nu va fi cine să îl tulbure.
[28] Nu te teme, slujitorul Meu, Iacob – spune Domnul –,
căci Eu sunt cu tine;
voi sfârşi orice neam unde te-am alungat,
iar pe tine nu te voi da pieirii nicicând;
dar te voi pedepsi după dreptate
şi nu te voi socoti cu totul nevinovat."

27 (50 TM) [1] Cuvântul Domnului pe care l-a grăit asupra Babilonului.

[2] Vestiţi între neamuri şi faceţi auzit

26,[26] Lipseşte din LXX. În TM (46,26): „Şi-i voi da în mâna celor care caută [să le ia] viaţa, în mâna lui Nebukhadreţar, regele Babilonului, şi în mâna slujitorilor lui; iar în cele din urmă se va aşeza ca în zilele de odinioară – oracol al lui *YHWH*". Ca şi în cazul Elamului (25,19 = 49,39 TM), apare şi pentru Egipt o făgăduinţă de restaurare. *Cf.* şi Is. 19,16-25; Iez. 29,13-15.
26,27-28 Acest mesaj de mântuire pentru Israel se regăseşte întocmai în TM la 30,10-11.
26,27 „robirea": vezi *supra*, nota 1,3. ♦ „va dormi": TM are „va fi în largul său".
26,28 „voi sfârşi orice neam": *litt.* „voi face sfârşit în orice neam". ♦ „voi sfârşi... nu te voi da pieirii": TM are „voi face nimicire... nu voi face nimicire".
27–28 În TM le corespund capitolele 50–51. În aceste capitole sunt grupate mai multe profeţii cu privire la Babilon, temele principale fiind căderea, mai apropiată sau mai îndepărtată, dar sigură, a acestei mari puteri şi întoarcerea exilaţilor în ţara pe care le-a dăruit-o Domnul.
27,1 TM are în plus, la sfârşitul versetului: „asupra ţării chaldeilor, prin Ieremia profetul".
27,2 „nu ascundeţi": TM are „înălţaţi stindard, faceţi auzit, nu ascundeţi". ♦ „Bel", „Marodach" au adjectivele la feminin, probabil cu aceeaşi conotaţie depreciativă ca şi în cazul lui Baal (*cf. supra*, nota 2,8). ♦ „a fost făcut de ruşine Bel cel neînfricat, răsfăţatul Marodach s-a predat": TM are „s-a făcut de ruşine Bel, s-a prăbuşit *M'rodhākh*, i s-au făcut de ruşine idolii, i s-au prăbuşit spurcăciunile". ♦ „Bel", cu sensul de bază „stăpân", ca şi aramaicul *Ba'al*, este folosit ca apelativ al mai multor zei, dar mai ales al lui Marduk, zeul principal din panteonul babilonian.

şi nu ascundeţi! Spuneţi:
E cucerită [cetatea] Babilonului,
a fost făcut de ruşine Bel cel neînfricat,
răsfăţatul Marodach s-a predat.
[3] Căci s-a suit asupră-i un neam de la miazănoapte: acesta va da ţara ei spre nimicire şi nu va fi locuitor în ea, de la om până la dobitoc.

[4] În zilele acelea şi la vremea aceea vor veni fiii lui Israel, ei şi fiii lui Iuda laolaltă; umblând şi plângând vor merge, căutându-L pe Domnul Dumnezeul lor.
[5] Vor întreba de calea până la Sion,
căci într-acolo îşi vor îndrepta faţa;
şi vor veni şi se vor adăposti la Domnul Dumnezeu,
căci legământul veşnic nu va fi uitat.

[6] Oi pierdute au ajuns [cei din] poporul meu,
păstorii lor i-au alungat, i-au rătăcit pe munţi,
au plecat de la munte la deal, au uitat de culcuşul lor.
[7] Toţi cei care i-au aflat i-au sfâşiat,
duşmanii lor au zis: „Să nu le dăm drumul:

27,3 TM are în plus la sfârşitul versetului: „au fugit, s-au dus". ♦ „un neam de la miazănoapte": expresia, folosită de obicei pentru a-i desemna pe babilonienii care vin asupra regatului lui Iuda, îi desemnează aici pe mezi şi perşi. Într-adevăr, Cyrus cel Mare (551-529 î.H.) avea să unifice cele două regate punând bazele imperiului persan; în 539 î.H. avea să cucerească Babilonul, iar în 538 î.H. le va da drumul evreilor să se întoarcă în ţara lor (*cf.* 2Ezr. 1).
27,4 „fiii lui Israel... fiii lui Iuda": la profeţi apare frecvent speranţa de reunificare a poporului (*cf.* Os. 2,2; Is. 11,13; Ier. 3,18; 23,6; 38[31],6; Iez. 37,15-28; Zah. 9,13; 10,6). „Israel" desemnează întregul popor, iar „Iuda" este adăugat aici ca să nu existe echivoc: nu este vorba doar de fostul Regat de Nord. În a doua parte a Cărţii lui Isaia, aceeaşi specificare se realizează prin paralelismul poetic Israel/Iacob (Is. 41,8; 43,1; 44,1.2; 45,4; 46,3 etc.).
27,5 „vor veni şi se vor adăposti": TM are *litt.* „Veniţi! şi se vor alipi", ceea ce este surprinzător. Traducătorii echivalează cele două verbe fie la imperativ („veniţi şi alipiţi-vă"), fie la indicativ („vor veni şi se vor alipi").
27,7 În TM, duşmanii spun: „Nu greşim, de vreme ce au păcătuit faţă de *YHWH*: Sălaşul dreptăţii şi Nădejdea părinţilor lor [este] *YHWH*". După unii (*e.g.* TOB), ultimele cuvinte îi aparţin profetului.

pentru păcatele pe care le-au făcut împotriva Domnului,
care îi adunase într-o păşune a dreptăţii pe părinţii lor."

[8] „Înstrăinaţi-vă din mijlocul Babilonului
şi din ţara chaldeilor ieşiţi
şi faceţi-vă ca nişte balauri în faţa oilor.
[9] Căci, iată, Eu trezesc împotriva Babilonului adunări de neamuri dintr-o ţară de la miazănoapte
şi se vor rândui de luptă împotriva lui;
de acolo va fi cucerit,
aşa cum o săgeată de războinic priceput nu se întoarce deşartă.
[10] Şi Chaldeea va ajunge de pradă,
toţi cei ce o jefuiesc se vor îndestula.

[11] Căci v-aţi bucurat şi v-aţi făl
când Îmi răpeaţi moştenirea,
pentru că aţi zburdat ca juncanii prin iarbă
şi aţi dat cu cornul ca taurii.
[12] Grozav a fost făcută de ruşine mama voastră,
mama [ce v-a născut] spre bine
[a ajuns] cel din urmă dintre neamuri, o pustietate.
[13] Din pricina urgiei Domnului nu va fi locuită
şi va ajunge toată o ruină;

27,8 „ca nişte balauri în faţa oilor": TM are „ca nişte ţapi în faţa turmei", îndemn la curaj şi iniţiativă pentru ieşirea din Babilon.
27,9 „săgeată": gr. βολίς desemnează orice armă de aruncat: săgeată, suliţă, piatră de praştie. ♦ „aşa cum o săgeată de războinic priceput... deşartă": TM are un text dificil, ce s-ar putea traduce „săgeată precum un războinic priceput [ce] nu se întoarce fără folos".
27,10 TM are în plus la finalul versetului: „oracol al lui *YHWH*".
27,11 „moştenirea": ebr. *naḥalāh*, ce se traduce de obicei cu „moştenire", se referă la posedarea stabilă a unor bunuri; aflându-se în relaţie cu legământul şi cu conştiinţa că Pământul făgăduinţei este darul pe care Dumnezeu i-l face poporului, termenul se situează în sfera sacrului. Întrucât *naḥalāh* desemnează o proprietate sacră şi inalienabilă, se spune şi despre poporul ales că este „moştenirea" lui Dumnezeu. ♦ „aţi dat cu cornul": TM are „aţi nechezat/mugit".
27,12 „mama [ce v-a născut] spre bine (*litt.* spre lucruri bune)": TM are „mama care v-a născut". ♦ „pustietate": TM are „deşert, uscăciune, pământ sterp".
27,13 „va privi mohorât": gr. σκυθρωπάζω; TM are „va fi uluit/îngrozit". ♦ „vor fluiera": *cf. supra*, nota 18,16.

oricine va trece prin [cetatea] Babilon va privi mohorât
şi vor fluiera peste toată rana ei.
[14] Rânduiţi-vă împotriva Babilonului jur-împrejur,
toţi cei care întindeţi arcul;
trageţi asupra ei, nu o cruţaţi cu săgeţile voastre!
[15] Bateţi din palme asupra ei:
«I-au înţepenit mâinile,
i-au căzut întăriturile
şi zidul i-a fost năruit!»;
pentru că e răzbunarea de la Dumnezeu,
răzbunaţi-vă asupra ei:
precum a făcut ea faceţi-i ei!
[16] Daţi pieirii sămânţa din Babilon
[şi] pe cel ce ţine coasa la vremea secerişului;
din faţa sabiei grecești,
fiecare se va întoarce la poporul său
şi fiecare va fugi în ţara sa."

[17] Oaie rătăcită – Israel, au alungat-o leii: cel dintâi a mâncat-o regele Asiriei, apoi acest rege al Babilonului – oasele ei. [18] De aceea, acestea le spune Domnul: „Iată, Eu Mă răzbun pe regele Babilonului şi pe ţara lui, precum M-am răzbunat pe regele Asiriei. [19] Şi-l voi aşeza la loc pe Israel în

27,14 La sfârşitul versetului, TM are în plus „căci a păcătuit împotriva lui *YHWH*".
27,15 „Bateţi din palme asupra ei": TM are „Înălţaţi strigăt împotriva ei de jur-împrejur". ♦ „I-au înţepenit mâinile": TM are „S-a predat (*litt.* a dat mâinile)". ♦ „Dumnezeu": gr. Θεός; TM are *YHWH*, care este echivalat de obicei cu Κύριος, „Domnul".
27,16 „sămânţa": TM are „pe cel ce seamănă". ♦ „sabiei grecești": TM are „sabiei asupritoare/asupritorului". Traducătorul a interpretat *yônāh* (scris *YWNH*) drept etnonimul *Yāwān*, care îi desemnează pe greci în Biblie (pornind de la numele ionienilor). ♦ „fiecare se va întoarce... ţara sa": vezi *supra*, nota 27,3.
27,17-20 Istoria zbuciumată a lui Israel şi intervenţia salvatoare a lui Dumnezeu.
27,17 „a mâncat-o regele Asiriei": aluzie la căderea Samariei, în 722 î.H., urmată de deportarea unei părţi a locuitorilor Regatului de Nord. ♦ „apoi acest rege al Babilonului – oasele ei": TM are „la urmă i-a sfărâmat oasele Nebukadreţar, regele Babilonului".
27,18 „mă răzbun": gr. ἐκδικέω echivalează aici ebr. *pāqadh*, „a cerceta" – vezi *supra*, nota 9,8.
27,19 „şi va paşte pe Carmel": TM are în plus „şi în *Bāşān*" (munţii din Transiordania). ♦ „Galaad": ca şi Başanul, ţinutul Galaad aflat la sud de acesta era celebru pentru păşunile sale (*cf.* Mich. 7,14; Ps. 21/22,13).

păşunea lui, şi va paşte pe Carmel şi pe muntele lui Efraim şi în Galaad şi se va îndestula sufletul lui. [20] În zilele acelea şi la vremea aceea, se va cerceta strâmbătatea lui Israel şi nu va [mai] fi, şi păcatele lui Iuda, şi nu se vor [mai] afla; pentru că voi fi iertător cu cei rămaşi în ţară" – spune Domnul.

[21] „Amarnic ridică-te asupra ei
şi asupra celor ce locuiesc în ea;
răzbună-te, sabie, şi nimiceşte – spune Domnul –
şi fă după toate câte ţi le poruncesc!"
[22] Larmă de război şi zdrobire mare
în ţara chaldeilor!
[23] Cum a fost sfărâmat şi zdrobit
ciocanul întregului pământ!
Cum a ajuns Babilonul
o ruină între neamuri!
[24] Vor veni peste tine şi vei fi cucerită, [cetate a] Babilonului,
şi nu-ţi vei da seama;
vei fi aflată şi cucerită,
pentru că te-ai împotrivit Domnului.
[25] Domnul Şi-a deschis vistieria

27,21-32 Prevestire despre distrugerea Babilonului.
27,21 „Amarnic ridică-te asupra ei şi asupra celor ce locuiesc în ea": TM are *litt.* „Asupra ţinutului *Mᶜrāthayim* ridică-te, asupra lui, şi asupra locuitorilor din *Pᶜqōdh* năpusteşte-te". Îndemnul e adresat unui popor care îi atacă pe babilonieni. Akkadianul *Marratu*, „lagună", desemnează teritoriul de la vărsarea Tigrului şi a Eufratului; numele a ajuns în ebraică, printr-o etimologie populară, *Mᶜrāthayim*, care înseamnă „dublă răzvrătire" sau „dublă amărăciune", de unde şi traducerea toponimului prin gr. πικρῶς. *Pᶜqōdh* desemnează o populaţie de pe malul răsăritean al Tigrului aproape de vărsare (*cf.* Iez. 23,23 şi nota în ed. de faţă); în ebraică este un joc de cuvinte între acest etnonim şi verbul *pāqadh*, „a cerceta", „a pedepsi" (vezi *supra*, nota 9,8). Traducătorul l-a interpretat în acest din urmă sens (ἐκδίκησον) şi l-a legat de stihul următor, iar verbul următor din ebraică, *harobh* („atacă/năpusteşte-te"), l-a citit ca *herebh*, „sabie".
27,22 „chaldeilor": un „plus" al LXX.
27,24 „Vor veni peste tine": TM are „Ţi-am întins cursă".
27,25 „vasele": gr. σκεύη echivalează ebr. *kᶜlīm*, „vase", dar şi, generic, „instrumente", „ustensile", „obiecte". ♦ „Domnul Dumnezeu": TM are *'Adhonāy YHWH Ṣᶜbhā'ōth*, „Stăpânul, Domnul oştirilor".

şi a scos vasele mâniei Sale
fiindcă Domnul Dumnezeu are o lucrare
în ţara chaldeilor,
[26] pentru că i-a venit ceasul.
Deschideţi-i hambarele,
scotociţi-o ca pe o peşteră şi daţi-o pieirii cu totul,
să nu mai fie nici rămăşiţă din ea!
[27] Uscaţi-i toate roadele
şi să cadă jos spre măcel;
vai de ei, căci le vine ziua
şi ceasul răzbunării asupra lor!

[28] Glas al celor ce fug şi scapă din ţara Babilonului, spre a vesti în Sion răzbunarea de la Domnul Dumnezeul nostru.

[29] Porunciţi multora să se adune împotriva [cetăţii] Babilonului, tuturor celor care întind arcul! Împresuraţi-o de jur-împrejur, ca să nu scape nimeni din ea; plătiţi-i după faptele ei, după toate câte a făcut faceţi-i, pentru că s-a împotrivit Domnului, Dumnezeului Sfânt al lui Israel! [30] De aceea, tinerii ei vor cădea în pieţe şi toţi războinicii ei vor fi azvârliţi [la pământ] – a spus Domnul.

[31] „Iată, Eu [vin] împotriva ta, trufaşo – spune Domnul –,

27,26 „i-a venit ceasul": TM are „Veniţi asupra ei de la margine/sfârşit". ♦ „scotociţi-o ca pe o peşteră": TM are „faceţi-o mormane".
27,27 „Uscaţi-i toate roadele": TM are „Nimiciţi-i toţi taurii". Traducătorul LXX a luat sensul verbului omonim al ebr. *hărēbh* (1. „a fi distrus"; 2. „a fi uscat"), întrucât a raportat ebr. *PRYH* la *p'rī*, „fruct(e)", şi nu la *par*, „taur", ca TM.
27,28 TM are în plus, la sfârşitul versetului: „răzbunarea Templului Său".
27,29 „multora": TM are *rabbīm*; ebraica are trei omonime însemnând, respectiv, „mulţi", „căpetenii", „arcaşi"; toţi traducătorii moderni ai TM optează aici pentru ultimul sens, datorită paralelismului cu a doua parte a stihului. ♦ „s-a împotrivit": gr. ἀνθίστημι echivalează aici ebr. *zīdh*, „a depăşi limitele", „a se trufi", „a fi obraznic". În vv. 31-32, substantivul *zādhōn*, din aceeaşi rădăcină, are în LXX un echivalent foarte apropiat ca sens, ὕβρις. ♦ Trufia, refuzul de a asculta de Dumnezeu, apare în Biblie ca izvor al tuturor păcatelor şi având consecinţe extrem de grave pentru om (*cf.* Gen. 3; 11,1-9; Is. 14,12-14; Iez. 28; Am. 4).
27,30 „vor fi azvârliţi": TM are „vor fi reduşi la tăcere în ziua aceea".
27,31 „răzbunării": TM are „cercetării" (vezi *supra*, nota 9,8).

căci a venit ziua ta
şi vremea răzbunării asupra ta;
[32] şi va slăbi trufia ta şi va cădea
şi nu va fi cine să o ridice;
şi voi aprinde foc în desişul ei
şi va mistui toate în jurul ei."

[33] Acestea le spune Domnul: „Fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au fost asupriţi deopotrivă: toţi cei care i-au înrobit i-au asuprit, n-au vrut să le dea drumul. [34] Dar Răscumpărătorul lor [e] puternic, Domnul Atotstăpânitor este numele Lui; va intra la judecată cu potrivnicii Lui, ca să răstoarne pământul, şi va întărâta împotriva celor care locuiesc în Babilon.

[35] Sabie asupra chaldeilor
şi asupra celor ce locuiesc în [cetatea] Babilonului
şi asupra mai-marilor ei şi asupra înţelepţilor ei;
[36] sabie asupra războinicilor ei
şi vor înţepeni,
[37] sabie asupra cailor

27,32 „desişul": gr. δρυμός, „stejăriş", „desiş". TM are „cetăţile". Traducătorul LXX va fi citit *BY'RH* în loc de *B'YRYW* (*cf.* LEH, *s.u.*).
27,33-34 Domnul este salvatorul lui Israel.
27,33 „Domnul": TM are *YHWH Ṣ'bha'ōth* – corespondenţă frecventă în Cartea lui Ieremia. ♦ „n-au vrut...": *litt.* „pentru că n-au vrut...".
27,34 „ca să răstoarne pământul": TM are „ca să dea odihnă pământului/ţării". Rădăcina ebraică *RG'*, la forma din text, înseamnă „a face să se odihnească / a da odihnă". În unele locuri din Biblie însă, la forma de bază *qal* (poate de la o rădăcină omonimă) apare sensul de „a răscoli", „a îngrozi", pentru care a optat nu numai traducătorul LXX, ci şi Vulgata (*ut exterreat terram*) şi Targumul: „ca să-i zguduie pe cei răi de pe pământ". Comentatorii evrei medievali şi toţi cei moderni preferă sensul „a da odihnă (întregului pământ)", pentru că se află în contrast cu „întărâtarea" ce vine împotriva Babilonului (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).
27,35-46 Profeţie în imagini poetice despre căderea Babilonului.
27,35 După „chaldeilor", TM are marcatorul de discurs „oracol al lui *YHWH*".
27,36 TM are la început un stih în plus: „Sabie asupra ghicitorilor (*litt.* vorbitorilor în zadar) şi vor înnebuni".
27,37 „sabie asupra războinicilor lor": „plus" al LXX, poate contaminare cu versetul anterior. ♦ „amestecăturii": se poate referi la trupe de mercenari în armata babiloniană sau/şi la nenumăraţii străini prezenţi în cetatea şi în imperiul cosmopolit al Babilonului.

şi asupra carelor lor;
sabie asupra războinicilor lor
şi asupra amestecăturii din mijlocul ei,
şi vor ajunge ca femeile;
sabie asupra vistieriilor ei,
şi vor fi risipite.
38 La apa ei s-au încrezut
şi vor fi făcuţi de ruşine,
pentru că e ţara [chipurilor] cioplite
şi în insule, unde s-au fălit.

39 De aceea, năluci vor locui în insule
şi vor locui [în cetatea Babilonului] fiicele sirenelor;
nu va mai fi locuită în veac.
40 După cum a răsturnat Dumnezeu Sodoma şi Gomora
şi cele din jurul lor – a spus Domnul –,
nu va [mai] locui om acolo
şi nu se va mai sălăşlui acolo fiu de om.

41 Iată, un popor vine de la miazănoapte,

♦ „vor ajunge ca femeile": pe atunci, cel mai mare blestem la adresa unui luptător. ♦ „risipite": TM are „prădate".

27,38 În TM: „Uscăciune peste apele ei şi au secat, pentru că e ţara chipurilor cioplite şi în spaimele lor / figurile lor înspăimântătoare au înnebunit / s-au fălit". ♦ „Insulele" din LXX vor fi apărut dintr-o lectură *'YYM-* în loc de *'YMYM* (*cf.* LEH, *s.u.* νῆσος).

27,39 „năluci... în insule": TM are *ţiyyīm 'eth 'iyyīm*, sensul celor doi termeni fiind nesigur; primul a fost pus în legătură cu *ţiyyāh*, „uscăciune", „pustiu", şi ar însemna deci „fiinţe ale pustiului", iar al doilea a fost pus de unii în legătură cu *'I*, „zonă de coastă/ insulă", de alţii cu un omonim care înseamnă „şacal". Oricum, cele două cuvinte par a fi fost alese pentru sonoritatea lor asemănătoare şi sugerează ruine, pustietate. ♦ „fiicele sirenelor": calc după ebr. „fiicele struţilor", expresie idiomatică (*cf.* „fiu de om" = „om", „fiii nunţii" = „nuntaşi" etc.). Gr. σειρήν echivalează în Biblie cuvinte ebraice care înseamnă „struţ", „bufniţă de deşert" şi „şacal" (*cf.* LEH, *s.u.*). În VT, „struţul" sugerează pustiul, singurătatea, tristeţea. *Cf.* şi Mich. 1,8 şi nota în ediţia de faţă. ♦ În TM, finalul e mai accentuat: „şi nu va mai fi în veac de veac populată, nici locuită din neam în neam".

27,40 „Sodoma şi Gomora": *cf. supra*, 23,14 şi nota.

27,41-42 Text aproape identic cu 6,22-23, unde ameninţarea este îndreptată asupra „fiicei Sionului". Se subliniază astfel răsturnarea de situaţie. Vezi şi *supra*, nota 6,23. ♦ „un popor vine de la miazănoapte": *cf. supra*, nota 27,3.

un neam mare şi regi mulţi
se vor ridica de la capătul pământului
42 având arc şi pumnal;
crud este şi nu se va îndura;
glasul lor va vui ca marea,
vor veni călări,
pregătiţi de luptă ca focul
împotriva ta, fiică a Babilonului.

43 A auzit regele Babilonului zvon despre aceştia
şi mâinile i-au înţepenit,
tulburare l-a cuprins,
dureri ca ale uneia care naşte.

44 Iată, precum leul se va ridica de la Iordan către un loc *Aitham*, pentru că repede îi voi fugări de acolo şi pe orice tânăr îl voi pune împotrivă-i. Căci cine [este] ca Mine? Şi cine Îmi va sta împotrivă? Şi cine e păstorul acela care va sta împotriva feţei Mele?" 45 De aceea, ascultaţi sfatul Domnului, pe care l-a hotărât împotriva Babilonului şi planurile pe care le-a socotit împotriva locuitorilor chaldei: „...De nu le vor fi ucişi mieii oilor, de nu li se va nimici păşunea... 46 Căci de vuietul cuceririi Babilonului se va cutremura pământul şi ţipăt se va auzi printre neamuri."

28 (51 TM) 1 Acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu stârnesc împotriva Babilonului

27,44-46 Text aproape identic cu 30,13-16 (= 49,19-21 TM), unde profeţia se referă la nimicirea Edomului.

27,44 „se va ridica": subiectul nu este precizat; probabil „poporul de la miazănoapte"; în TM se poate înţelege „precum un leu care se ridică... Eu îi voi fugări". ♦ „către un loc *Aitham*": TM are *'el-n^{e}wēh 'ēythān*, „către sălaşe puternice/durabile". ♦ „pe orice tânăr": TM are „pe cine l-am ales"; traducătorul LXX va fi citit *b^{e}khōr* în loc de *bāḥūr*. ♦ „cine Îmi va sta împotrivă?": TM are „cine Mă va chema la judecată?".

27,45 „...De nu le vor fi ucişi..., de nu li se va nimici...": formulă de jurământ prescurtată.

27,46 „ţipăt": TM are „ţipătul ei" (al cetăţii Babilonului).

28,1 „chaldei": TM are *Lēbh-qāmāy*. Se presupune că este o transformare criptică a numelui chaldeilor (fiecare literă din alfabetul ebraic fiind înlocuită cu cea care îi corespunde în ordinea inversă a alfabetului). Acelaşi procedeu la 25,26 TM – vezi *infra*, nota 32,26.

şi împotriva locuitorilor chaldei
vânt de arşiţă nimicitor.
[2] Şi voi trimite asupra [cetăţii] Babilonului [oameni] batjocoritori
şi o vor batjocori
şi-i vor spurca ţara.
Vai asupra Babilonului, din toate părţile,
în ziua necazului ei!
[3] Împotriva ei să ţintească cel ce-şi întinde arcul
şi cel ce are armură să şi-o îmbrace!
Nu-i cruţaţi tinerii
şi nimiciţi-i toată oştirea!
[4] Şi vor cădea răniţi în ţara chaldeilor
şi străpunşi, afară din ea.
[5] Pentru că n-au fost văduvite Israel şi nici Iuda
de Dumnezeul lor,
de Domnul Atotstăpânitor;
fiindcă ţara lor s-a umplut de strâmbătate
împotriva celor sfinte ale lui Israel."

[6] Fugiţi din mijlocul [cetăţii] Babilonului
şi fiecare să-şi scape viaţa!
Să nu fiţi azvârliţi întru strâmbătatea ei,

28,2 „batjocoritori": TM are *zārīm*, „străini"; unii au propus vocalizarea *zōrīm*, „vânturători", cum au înţeles Aquila, Symmachos şi Vulgata. ♦ „o vor batjocori şi-i vor spurca ţara": TM are „o vor vântura şi îi vor goli ţara". ♦ „Vai asupra Babilonului": TM are „căci vor fi asupra ei". Traducătorul va fi citit *hōy* în loc de *hāyū*.
28,3 Primul stih este dificil în TM; s-au propus două interpretări: „Nu-l cruţaţi pe arcaşul care-şi întinde arcul, nici pe cel care se împopoţonează cu armura sa" sau „Arcaşul să nu-şi întindă arcul şi să nu se împopoţoneze cu armura sa" – interpretare prezentă şi în Targum (*i.e.* luptătorii chaldei sunt deja înfrânţi şi nu are rost să mai lupte).
28,4 „afară din ea": TM are „pe uliţele ei". Gr. ἔξωθεν αὐτῆς echivalează, mai ales în a doua parte a Cărţii lui Ieremia (40[33],10; 51[44],6.9.17.21) şi în Baruh (*cf.* 2,23 şi nota), ebr. *ḥûṣôth*, „exterior", „periferie", „străzi" (= ceea ce se află în exteriorul caselor/cetăţii).
28,5 Versetul e dificil şi în LXX, şi în TM din cauza conjuncţiei gr. ὅιότι... ὅτι, ebr. *kī*... *kī* („fiindcă"). Sensul pare a fi: deşi ţara e plină de păcate, Dumnezeu nu a părăsit-o definitiv. ♦ „celor sfinte ale lui Israel": TM are „Sfântului lui Israel".
28,6 *Cf.* Gen. 19,15-17; Apoc. 18,4. ♦ „să-şi scape viaţa": *litt.* „sufletul".

căci e vremea pedepsirii ei de Domnul,
El îi va da răsplata!
[7] Cupă de aur Babilonul în mâna Domnului,
îmbătând tot pământul;
din vinul ei au băut neamuri,
de aceea s-au clătinat.
[8] Şi dintr-odată a căzut [cetatea] Babilonului şi s-a sfărâmat;
jeliţi-o!
Aduceţi răşină pentru rana ei de moarte,
doar-doar s-o vindeca.
[9] Am îngrijit noi [cetatea] Babilonului,
dar nu s-a vindecat!
S-o părăsim şi să plecăm
fiecare în ţara sa,
căci s-a apropiat de cer judecata ei,
s-a ridicat până la stele.

[10] Domnul şi-a scos la iveală judecata:
veniţi să vestim în Sion
faptele Domnului Dumnezeului nostru!

[11] Pregătiţi săgeţile!

28,7 *Cf.* Ps. 74/75,9; Apoc. 14,8.
28,8 *Cf.* Apoc. 18,2.9. ♦ „răşină": TM are „balsam" (*cf.* şi *supra*, 8,22). ♦ „rana ei de moarte": *litt.* διαφθορά, „distrugere", „ruină", „rană", „moarte", „corupere". ♦ Aceeaşi metaforă din sfera medicală cu prognostic nefericit, despre Egipt, la 26[46],11, şi chiar despre Iuda, la 37[30],12-15.
28,9 *Cf.* Iona 1,2; Apoc. 18,5. ♦ Versetul e pus în gura unor eventuali aliaţi sau mercenari ai Babilonului, care vor fi încercat în zadar să-l apere.
28,10 „şi-a scos la iveală judecata": TM are „a scos la iveală îndreptăţirea noastră" (= a restabilit dreptatea salvându-ne de asupritori); aici vorbesc israeliţii, folosind „perfectul profetic" – lucrarea lui Dumnezeu, prevestită, e văzută ca şi înfăptuită. *Cf.* 27[50],2.28. ♦ „să vestim... faptele Domnului": îndemn frecvent în Psalmi – *cf.* Ps. 25/26,7; 36/37,6; 39/40,6 etc.
28,11 „Domnul a trezit duhul...": dincolo de acţiunile forţelor omeneşti se află lucrarea lui Dumnezeu, Stăpânul istoriei înfăptuindu-Şi planul prin acestea, chiar fără ştirea lor (*cf. supra*, 25,9 şi nota). ♦ „regelui": TM are „regilor". ♦ Aluzia la „mezi" ar putea fi un clişeu aici, pentru că mezii nu au atacat niciodată singuri Babilonul, ci doar în cadrul

Umpleți tolbele!
Domnul a trezit duhul regelui mezilor, căci spre Babilon [e] urgia lui, ca s-o
dea pieirii. Căci este răzbunarea Domnului, este răzbunarea poporului Său.
12 Pe zidurile Babilonului ridicați steag,
aşezați tolbe,
treziți străjile,
pregătiți arme,
căci Domnul a pornit şi va face
ceea ce a grăit asupra locuitorilor Babilonului,
13 cei care au sălaş lângă ape multe
şi lângă mulțimea comorilor ei –
ți-a venit cu adevărat sfârşitul,
în măruntaiele tale.
14 Căci a jurat Domnul pe brațul Său:
„De aceea te voi umple de oameni ca de lăcuste
şi vor da glas împotriva ta năvălitorii."

15 Cel care a făcut pământul întru puterea Sa,
a pregătit lumea întru înțelepciunea Sa,

---

imperiului persan, întemeiat de Cyrus (în Est. 10,2 şi Dan. 8,20 se spune, mai exact, „regii din Media şi Persia"; *vide* şi *supra*, nota 27,3). Aliați cu babilonienii, mezii contribuiseră la cucerirea oraşului Ninive, capitala Asiriei, în 612 î.H. ♦ „urgia": TM are „scopul/planul". ♦ „răzbunarea poporului Său": TM are, ca la v. 50,28, „răzbunarea Templului Său". Dumnezeu îi pedepseşte pe cei care s-au atins de poporul/Templul Său.
28,12 „ridicați steag": semn al biruinței. ♦ „aşezați tolbe": TM are „întăriți paza". ♦ „pregătiți arme": TM are „rânduiți pândari". ♦ „a pornit": TM are „a cugetat/plănuit".
28,13 „în măruntaiele tale": TM are o expresie neclară, interpretată variat: „măsura tăierii tale", din vocabularul țesătorilor („ți s-a tăiat firul", *cf.* Lundbom), sau „pe măsura câştigului tău necinstit" (TOB): tema bogățiilor adunate care nu-i folosesc la nimic celui care nu se gândeşte la Dumnezeu apare frecvent în Noul Testament (*cf.* Mt. 6,2.19.24; Lc. 12,20-21; 16,25; Iac. 5,1-5 etc.).
28,14 „a jurat Domnul pe brațul Său": TM are „a jurat *YHWH* al oştirilor pe Sine Însuşi". ♦ „de aceea": *litt.* „pentru că"; TM *kî 'im* (e concluzia amenințării). ♦ „năvălitorii": *litt.* „cei care vor coborî/descinde/se vor prăvăli" – traducătorul va fi citit *YRD*, „a coborî", în loc de *HYDD*, „strigăt", interpretând *H* ca articol (*cf.* LEH, *s.u.* καταβαίνω).
28,15-19 Imn adresat lui Dumnezeu, Creatorul a toate: ca atare, este Unicul, iar alți dumnezei nu există. Pasaj identic, în TM, cu 10,12-16. În LXX există unele diferențe între cele două pasaje, reflectate de traducerea românească. *Vide supra*, notele de la 10,12-16. *Cf.* şi Am. 9,5 şi nota.

în priceperea Sa a întins cerul,
16 a rânduit vuietul apei glas în cer
şi a înălțat norii de la marginea pământului,
fulgere făcut-a pentru ploaie
şi a scos lumina din vistieriile Sale.
17 Tot omul s-a prostit, lipsit de cunoaştere,
s-a făcut de ruşine tot aurarul din pricina statuilor lui,
căci minciuni au făurit,
în care nu este suflare:
18 deşarte sunt, lucrări de luat în râs,
la vremea cercetării lor vor pieri.
19 Nu astfel e partea lui Iacob,
fiindcă Acela care a plăsmuit toate,
El Însuşi este moştenirea lui,
Domnul e numele Său.

20 „Tu împrăştii pentru Mine arme de război,
şi Eu voi împrăştia în tine neamuri
şi voi nimici din tine regi
21 şi voi împrăştia întru tine cal şi călăreț
şi voi împrăştia întru tine care şi pe cei ce urcă în ele
22 şi voi împrăştia întru tine tânăr şi fecioară

28,20-23 Destinatarul pasajului a fost identificat diferit de exegeți: este vorba de un popor sau de un personaj prin care Dumnezeu Îşi împlineşte planul. În TM termenii pe care e construit întregul text sunt „ciocan/măciucă" (drept armă de luptă) şi verbul corespunzător („a lovi/bate cu ciocanul/măciuca"), cu prepoziția *b*^{e}-, „în", „cu", „prin", „printre" („voi lovi cu/în tine...") – deci destinatarul ar putea fi regele Babilonului sau regele persan Cyrus. În LXX însă, termenul echivalent este verbul διασκορπίζω, „a risipi", „a împrăştia" (traducătorul va fi citit *HPŢTYM* de la rădăcina *PWŢ* în loc de *NPŢTYM* de la *NPŢ* – *cf.* LEH, *s.u.*; vezi şi nota 13,14), iar prepoziția este ἐν. Dacă această „împrăştiere" este înțeleasă ca o pedeapsă nimicitoare, ar putea fi vorba de regii amintiți mai sus, dar şi de Israel, în(tru) care se petrec toate acestea. Dacă însă conotația verbului este de „a răspândi/a semăna", ar putea fi un mesaj de speranță adresat de Dumnezeu lui Israel.
28,20 „Tu împrăştii pentru Mine arme de război": TM are „Măciucă eşti tu pentru Mine, armă de război". ♦ „voi împrăştia în tine neamuri": TM are „voi lovi cu/prin/în tine neamuri" – aceeaşi structură în întregul pasaj.
28,22 TM are în plus, la mijloc, „şi voi lovi cu/prin/în tine bătrân şi tânăr".

şi voi împrăştia întru tine bărbat şi femeie
23 şi voi împrăştia întru tine păstor şi turma lui
şi voi împrăştia întru tine plugar şi ogorul lui
şi voi împrăştia întru tine conducătorii şi căpeteniile tale.

24 Voi plăti Babilonului şi tuturor locuitorilor chaldei toate relele pe care
le-au făcut împotriva Sionului, în faţa ochilor voştri" – spune Domnul.

25 „Iată, Eu [sunt] împotriva ta,
munte stricat care strici tot pământul,
şi-Mi voi întinde mâna împotriva ta
şi te voi rostogoli jos de pe stânci
şi te voi face ca un munte pârjolit;
26 nu vor mai lua din tine piatră pentru colţ
şi piatră de temelie,
căci vei ajunge o ruină în veac" – spune Domnul.

27 „Ridicaţi steag pe pământ,

28,23 „ogorul": TM are „boii de la jug".
28,24 Versetul apare ca o inserţie în care Dumnezeu se adresează poporului Său prevestindu-i pedepsirea Babilonului, care a întrecut măsura relelor săvârşite.
28,25 „munte stricat care strici tot pământul": TM are „munte care strici – oracol al lui *YHWH* – care strici tot pământul". ♦ „Muntele" nu are aici relevanţă geografică, ci este o metaforă pentru un popor trufaş. Acelaşi tip de invectivă apare în Iez. 35,3 (muntele Seir), iar în Apoc. 16,16 locul bătăliei eshatologice este „Armagedon", care transliterează aproximativ ebr. *hār Mᵉgiddō*, „muntele Megiddo"; cetatea Megiddo se află în plină câmpie, dar a fost locul mai multor bătălii crâncene (*cf.* Jud. 4,12-16; 4Rg. 23,29; Zah. 12,11).
28,27-33 Descrierea asaltului final asupra Babilonului capătă o dimensiune mondială şi chiar cosmică.
28,27 „sfinţiţi": gr. ἁγιάζω echivalează ebr. *qādhaş*, la forma intensivă (*pi'ēl*) „a consacra", însemnând, în context, „a pregăti de război sfânt". Vezi şi v. 28. ♦ „împotriva [cetăţii]": *litt.* „împotriva ei", *i.e.* Babilonului. ♦ „regatelor [din] Ararat, din partea Mea şi aşchenazilor": TM are „regatelor: *'Ărāraţ, Minnī* şi *'Aşᵉkᵉnāz*". (Traducătorul a interpretat *MNY* ca prepoziţia *min* + sufixul pronominal de pers. I.) Numele desemnează trei formaţiuni statale/populaţii cu renume războinic: Ararat (în sursele asiriene, Urartu) va fi mai târziu Armenia; Minni se afla la graniţa de nord a Asiriei, în zona lacului Van, iar „aşchenazii" sunt sciţii. ♦ „aşezaţi... maşini de război": TM are „puneţi... căpetenii". Ebr. *ţiphᵉsār*, „ofiţer superior cu atribuţii de scrib", cuvânt rar, împrumutat din

sunaţi din trâmbiţă între neamuri,
sfinţiţi neamuri împotriva [cetăţii],
vestiţi împotriva ei regatelor [din] Ararat,
din partea Mea şi aşchenazilor,
aşezaţi împotriva ei maşini de război,
mânaţi împotriva ei cai precum mulţime de lăcuste!
28 Sfinţiţi împotriva ei neamuri,
pe regele mezilor şi al întregului pământ,
pe conducătorii lui şi pe toate căpeteniile lui!
29 S-a cutremurat pământul şi s-a umplut de durere
pentru că gândul Domnului s-a ridicat împotriva Babilonului,
ca să dea ţara Babilonului spre nimicire
şi să nu mai fie locuită.
30 Războinicul din Babilon a încetat să lupte,
vor şedea acolo în împresurare,
a fost frântă stăpânirea lor,
au ajuns ca femeile,
i-au fost pârjolite sălaşele,
i-au fost sfărâmate zăvoarele;
31 urmăritorul va năvăli în întâmpinarea urmăritorului
şi vestitorul, în întâmpinarea vestitorului,
spre a vesti regelui Babilonului
că i-a fost cucerită cetatea.
32 Până şi cele mai îndepărtate trecători au fost luate
şi toate rezervoarele de apă au fost arse în foc,
iar războinicii lui pleacă."

---

akkadiană, nu a fost înţeles de traducătorul LXX, dar nici de Targum, care are „cei care fac război". ♦ „lăcuste": imaginea roiurilor ameninţătoare de lăcuste apare şi în Ioel 2,4 şi în Apoc. 9,7.
28,28 „regele": TM are „regii" (*cf.* şi *supra*, nota 28,11). ♦ „şi al întregului pământ... căpeteniile lui": TM are „pe guvernatorii şi cârmuitorii ei şi tot pământul stăpânirii lor".
28,29 „s-a umplut de durere": TM are „s-a înfiorat".
28,30 „a fost frântă stăpânirea lor": TM are „s-a istovit vitejia lor".
28,31 Repetarea termenilor care înseamnă „a urmări" şi „a vesti", şi în greacă şi în ebraică, sugerează panica celor cuceriţi.
28,32 „rezervoarele de apă": gr. σύστεμα poate însemna „adunare, comunitate", dar şi „sistem de aducţiune"; TM are „(trestiile din) mlaştini". Babilonul era înconjurat de mlaştini, care constituiau o apărare naturală. ♦ „pleacă": TM are „sunt descumpăniţi".

[33] De aceea, acestea le spune Domnul:
„Casele regelui Babilonului vor fi treierate
precum o arie la vremea ei;
încă puțin
și-i va veni secerișul."

[34] „M-a înghițit, m-a împărțit,
m-a apucat pe mine, vas subțire, Nabucodonosor, regele Babilonului;
m-a sorbit ca un balaur,
și-a umplut pântecele,
din desfătarea mea m-a alungat.
[35] Chinurile mele și nenorocirile mele [să fie] asupra Babilonului",
va spune cea care locuiește în Sion.
„Sângele meu, asupra locuitorilor chaldei" – va spune Ierusalimul.
[36] De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu o voi judeca pe potrivnica ta
și voi săvârși răzbunarea ta
și-i voi pustii marea
și-i voi seca izvorul
[37] și Babilonul va ajunge nimicire
și nu va mai fi locuit.

28,33 „Domnul": TM are „*YHWH* al oștirilor, Dumnezeul lui Israel" – încheiere solemnă a mesajului. ♦ „Casele regelui Babilonului": TM are „Fiica Babilonului". Traducătorul va fi citit *battēy*, „casele", în loc de *bath*, „fiică". ♦ Pentru metafora „secerișului/treieratului" iminent, *cf.* și Is. 21,10.
28,34-40 Israel se lamentează chemând pedeapsa lui Dumnezeu asupra Babilonului, iar Dumnezeu îi răspunde prevestind-o.
28,34 „m-a împărțit": TM are un verb cu sens nesigur, tradus în context fie „m-a zdrobit", fie „m-a zgâlțâit". ♦ „m-a apucat pe mine, vas subțire": TM are „m-a făcut vas gol". ♦ „și-a umplut pântecele, din desfătarea mea m-a alungat": am urmat punctuația ed. Rahlfs. Ed. Ziegler are „și-a umplut pântecele din desfătarea mea; [35] m-au alungat chinurile...". TM are „și-a umplut pântecele din desfătările mele; m-a alungat".
28,35 „Chinurile mele și nenorocirile mele": TM are „trupul meu chinuit (*litt.* silnicia mea și trupul meu – hendiadă)"; „trupul" este în paralelism cu „sângele".
28,36 „o voi judeca pe potrivnica ta": TM are „voi apăra pricina ta".
28,37 În TM: „Și va fi Babilonul morman (de ruine) și vizuină de șacali, uluire și fluierat, fiindcă nu va mai fi locuit".

[38] Precum leii se ridicaseră
și precum puii de leu.
[39] În fierbințeala lor le voi da de băut
și-i voi îmbăta ca să amețească
și să doarmă somn de veci și să nu se mai scoale – spune Domnul;

[40] îi voi doborî ca pe miei spre înjunghiere
și ca pe berbeci împreună cu iezii.

[41] Cum a fost cucerită
și luată pradă fala întregului pământ?
Cum a ajuns Babilonul
o ruină printre neamuri?
[42] Marea s-a ridicat asupra [țării] Babilonului
în vuietul valurilor ei
și a fost acoperită.
[43] Cetățile ei au ajuns pământ sterp și neumblat,
nu va mai locui acolo nimeni,
nici nu va poposi în ea fiu de om.

[44] Și voi arunca răzbunare asupra Babilonului
și-i voi scoate din gură ce a înghițit
și nu se vor mai aduna la ea neamurile.
[[45-48]]

28,38 În TM: „Împreună ca puii de leu vor rage, ca răcnetul leilor vor mârâi". *Cf.* Na. 2,12-13.
28,39 *Cf.* Na. 3,11.
28,40 „iezii": TM are „țapii".
28,41-43 Plângere asupra Babilonului, poate, ironică.
28,41 După „cum a fost cucerită", TM are *Šēšakh*, nume cifrat al Babilonului, după procedeul prin care literele ebraice sunt înlocuite cu corespondentele lor în ordinea inversă a alfabetului (*cf.* și *infra*, 32[25],26).
28,43 „nu va poposi": TM are „nu va trece".
28,44 „voi arunca răzbunare asupra Babilonului": TM are „voi cerceta/pedepsi pe Bel din Babilon" (ebr. *'al-Bēl b'Bhābhel*). Pentru „Bel", *cf. supra*, nota 27,2. ♦ La sfârșitul versetului, TM are în plus: „Chiar și zidul Babilonului cade".
28,[45-48] Versetele nu apar în LXX. În TM: „[45] Ieșiți din mijlocul ei, poporul Meu, și fiecare să-și scape viața de aprinderea mâniei lui *YHWH*. [46] Ca să nu slăbească inima

[49] Şi în Babilon vor cădea cei răniţi de pe tot pământul."

[50] Voi, cei izbăviţi din ţară,
mergeţi şi nu vă opriţi!
Voi, cei de departe, aduceţi-vă aminte de Domnul
şi Ierusalimul să se suie la inima voastră!
[51] Am fost făcuţi de ruşine pentru că ne-am auzit ocara,
necinstirea ne-a acoperit faţa,
au intrat străinii în cele sfinte ale noastre,
în Casa Domnului.

[52] „De aceea, iată, vin zile – spune Domnul –
şi voi arunca răzbunare asupra chipurilor ei cioplite
şi în toată ţara ei vor cădea cei răniţi.
[53] Căci, de s-ar înălţa Babilonul cât cerul
şi de şi-ar întări înălţimea puterii sale,
de la Mine vor veni cei care-o vor da pieirii
– spune Domnul."

[54] Larmă de strigăt în Babilon
şi prăbuşire mare în ţara chaldeilor,
[55] căci Domnul a dat pieirii Babilonul
şi a nimicit de acolo glasul cel mare ce răsuna ca apele multe,
i-a dat spre pieire glasul.

---

voastră şi să nu vă înspăimântaţi auzind zvonurile din ţară; într-un an vine un zvon, în alt an, altul, zvon de silnicie în ţară şi un cârmuitor împotriva unui cârmuitor. [47] De aceea, când voi cerceta/pedepsi idolii Babilonului, toată ţara lor va fi făcută de ruşine şi toţi cei străpunşi ai ei vor cădea în mijlocul ei. [48] Atunci vor striga de bucurie asupra Babilonului cerurile şi pământul şi tot ce este în ele, căci de la Miazănoapte vin spre ea nimicitorii – oracol al lui *YHWH*".

28,49 În TM, textul este mai lung şi dificil; *litt.* „Şi Babilonul – pentru căderea celor străpunşi ai lui Israel; şi din pricina Babilonului au căzut cei străpunşi de pe tot pământul".

28,50 „din ţară": TM are „de sabie".

28,52 „iată, vin zile": formulă specifică pentru Ieremia când vrea să accentueze importanţa unei făgăduinţe divine. ♦ *Cf. supra*, 51,47 TM. ♦ „vor cădea cei răniţi": TM are „vor geme cei străpunşi".

28,55 „i-a dat spre pieire glasul": TM are „şi dădea vuiet glasul lor".

[56] Căci a venit asupra Babilonului nenorocire,
au căzut prinşi luptătorii săi,
a înţepenit arcul lor;
căci Dumnezeu le răsplăteşte,
Domnul îi plăteşte răsplata;
[57] şi [El] va îmbăta cu beţie
pe conducătorii şi pe înţelepţii şi pe căpeteniile ei,
spune Împăratul; Domnul Atotstăpânitor [e] numele Său.

[58] Acestea le spune Domnul:
„Zidul Babilonului s-a lărgit
[dar] va fi surpat cu totul
şi porţile cele înalte
îi vor fi arse în foc
şi popoarele nu vor trudi în van
şi neamurile nu vor izbuti în cârmuire."

[59] Cuvântul pe care Domnul l-a poruncit lui Ieremia profetul ca să-l spună lui Saraias, fiul lui Nerias, fiul lui Masaias, când [acela] pornea din partea

---

28,56 „nenorocire": TM are „un nimicitor".

28,57 „va îmbăta...": TM are „Eu îi voi îmbăta". Babilonul va bea cupa mâniei Domnului, ca plată pentru faptele sale (*cf. supra*, v. 39 şi *infra*, 32[25],15-29). ♦ „pe căpeteniile ei": TM are în plus două categorii: „pe războinicii ei şi pe cârmuitorii ei", iar apoi „vor adormi somn veşnic şi nu se vor mai trezi".

28,58 „s-a lărgit": TM are „cel larg". ♦ „nu vor trudi": TM are „vor trudi". ♦ „nu vor izbuti în cârmuire": TM are „vor trudi pentru foc şi se vor sfârşi [de osteneală]". ♦ „în cârmuire": gr. ἐν ἀρχῇ, ar putea însemna şi „întru început". Traducătorul LXX va fi citit *BR'Š* în loc de *BDY-'Š* (*cf.* LEH, *s.u.* ἀρχή).

28,59-64 Gest profetic ce simbolizează pieirea Babilonului; Ieremia, care îi îndemna pe compatrioţii săi să nu opună rezistenţă cuceritorului babilonian (dându-şi seama că o revoltă nu ar fi făcut decât să înrăutăţească lucrurile), era totodată convins că Dumnezeu avea să intervină nimicind puterea Babilonului şi aducându-i înapoi pe exilaţi.

28,59 „Cuvântul pe care Domnul l-a poruncit lui Ieremia profetul ca să-l spună lui Saraias, fiul lui Nerias, fiul lui Masaias": TM are „Cuvântul pe care Ieremia profetul l-a poruncit lui *Śᵉrāyāh*, fiul lui *Nērīyāh*, fiul lui *Maḥᵃsēyāh*". LXX accentuează originea divină a cuvântului profetic. ♦ După genealogie, Saraias era frate cu Baruh, făcând parte deci dintr-o familie de scribi (*cf.* 39[32],12). ♦ „din partea lui Sedekias": TM are „împreună cu *Ṣidqīyāhū*". Targumul sprijină LXX; la fel şi comentariul exegetului evreu Qimhi (secolul al XII-lea). Indicaţia „anul al patrulea" trimite la 594/593 î.H. Nu

lui Sedekias, regele lui Iuda, spre Babilon, în anul al patrulea al domniei acestuia. Iar Saraias [era] dregător peste daruri. [60] Şi Ieremia a scris într-o singură carte toate relele care aveau să vină peste Babilon, toate cuvintele acestea scrise cu privire la Babilon.

[61] Şi Ieremia a spus către Saraias: „Când vei ajunge în Babilon, vezi şi citeşte toate cuvintele acestea [62] şi spune: «Doamne, Doamne, Tu ai grăit asupra locului acestuia să-l dai pierii şi să nu mai fie în el locuitori, de la om până la dobitoc, căci nimicirea va fi în veac.» [63] Şi va fi [aşa]: când vei sfârşi de citit cartea aceasta, să legi de ea o piatră, să o arunci în mijlocul Eufratului, [64] şi să spui: «Aşa se va scufunda Babilonul şi nu se va mai ridica, din pricina relelor pe care Eu le trimit asupră-i.»"

29 (47 TM) [1] Asupra Străinilor.

[2] Acestea le spune Domnul:
„Iată, ape se ridică dinspre miazănoapte
şi se vor face şuvoi ce se revarsă
şi va acoperi ţara şi tot ce este în ea,
cetatea şi pe cei care locuiesc în ea;
oamenii vor striga

---

există informaţii despre o astfel de călătorie a regelui. Sedekias trimisese la Babilon o delegaţie în 597 î.H.; cu această ocazie şi Ieremia le-a trimis evreilor exilaţi scrisoarea menţionată în cap. 36 (= 29 TM). ♦ „peste daruri": TM are „peste popasuri (ebr. *mᵉnūḥāh*)" – ar fi vorba deci de ofiţerul de intendenţă responsabil cu organizarea popasurilor alaiului regal în drum spre Babilon. Lecţiunea LXX, sprijinită de Targum şi de comentatorul evreu Raşi (secolul al XI-lea), presupune ebr. *minᵉḥāh*, „ofrandă"; în acest caz, misiunea lui va fi fost de a duce tributul la Babilon.

28,64 La finalul capitolului (care în TM este cap. 51, penultimul din carte, urmat doar de *appendix*-ul istoric), TM are „Până aici cuvintele lui Ieremia".

29 Profeţie cu privire la o invazie asupra cetăţilor filistene. S-au emis mai multe presupuneri: cea amintită de Herodot în *Hist.* 2.159, unde se spune că, după bătălia de la Megiddo, faraonul Nechao a cucerit Gaza, sau una presupusă pe baza relatărilor din *Hist.* 2,161 despre cucerirea Tyrului şi Sidonului de către faraonul Hophra (acesta i-ar fi putut ataca şi pe filisteni, la întoarcere), sau ar fi vorba de o invazie a lui Nabucodonosor din 604 î.H., după ce i-a înfrânt pe egipteni la Karkemiş.

29,1 „Străinii" (gr. ἀλλόφυλοι) echivalează adesea în LXX ebr. *pᵉlišᵉtīm*, „filisteni" (*cf.* Jud. 3,3 şi nota; 1Rg. 4,1 şi nota, în prezenta ediţie). ♦ În TM versetul este: „Cuvântul lui *YHWH* care a fost către Ieremia profetul despre filisteni, înainte ca Faraon să lovească Gaza".

şi vor urla toţi locuitorii ţării.
[3] De larma avântului lui, de copitele [cailor] lui
şi de zguduirea carelor lui, [de] vuietul roţilor lui
părinţii nu s-au întors după fii lor,
pentru că le-au slăbit mâinile
[4] în ziua ce vine
să-i nimicească pe toţi Străinii;
şi voi nimici Tyrul şi Sidonul
şi pe toţi cei rămaşi în ajutorul lor.
Pentru că Domnul îi va nimici
pe cei rămaşi în insule."
[5] A venit pleşuvia peste Gaza,
a fost aruncat afară Ascalonul
şi cei rămaşi dintre Enakim.
Până când vei izbi, [6] sabie a Domnului?
Până când nu te vei linişti?
Întoarce-te la loc în teaca ta,
odihneşte-te şi îndepărtează-te!
[7] Cum se va linişti,
când Domnul i-a poruncit să stea ridicată
împotriva Ascalonului şi împotriva [celor de pe] ţărmul mării,
împotriva celor rămase?

30 (49 TM) [1 (49,7)] Pentru Idumeea.

29,3 „De larma avântului lui, de copitele...": TM are „De larma tropotului copitelor armăsarilor". ♦ „pentru că le-au slăbit mâinile": *litt.* „din pricina slăbiciunii mâinilor lor".

29,4 „în ziua": TM are „din pricina zilei". ♦ „şi voi nimici Tyrul...": TM are „şi să nimicească Tyrul...". ♦ „în insule": TM are „din insula *Kaphtōr*" (= Creta, unul din locurile de unde veniseră filistenii – *cf.* Deut. 2,23; Am. 9,7).

29,5 „pleşuvia": aluzie la ritualul funerar (*cf.* 31[48],37; Is. 3,24; Am. 8,10). ♦ „a fost aruncat afară Ascalonul": TM are „a fost nimicit *'Aṣᵉqᵉlōn*". Gaza şi Aşkelon erau cele mai importante din cele cinci cetăţi filistene. ♦ „Enakim": în alte locuri din Biblie apar „fiii lui Anak", trib preisraelit din Canaan, văzuţi tradiţional ca nişte uriaşi (*cf.* Num. 13,22 şi nota în ediţia de faţă; Deut. 2,10.21; 9,2; Ios. Nav. 11,21-22, care îi plasează în teritoriul filistean etc.). TM are: *'imᵉqām*, „valea lor", dar mulţi traducători preferă lecţiunea LXX. ♦ „Până când vei izbi": în TM face parte din fraza anterioară: „cei rămaşi... până când îţi vei face tăieturi?" – aluzie la acelaşi ritual funerar.

29,7 „împotriva celor rămase": TM are „acolo i-a dat întâlnire".

Acestea le spune Domnul:
„Nu mai este înțelepciune în Thaiman,
a pierit sfatul de la cei pricepuți,
s-a dus înțelepciunea lor,
2 (8) a fost amăgit locul lor.
Tupilați-vă adânc în locuință,
voi care sălășluiți în Daidan,
căci a făcut tulburări:
le-am adus asupră-i
la vremea când am venit să-l cercetez.
3 (9) Căci ți-au venit culegătorii viei,
nu vor lăsa în tine rămășițe;
ca hoții în noapte vor pune mâna.
4 (10) Căci Eu l-am răvășit pe Esau,
am dezvelit ascunzișurile lui,

30,1-16 Pasajului îi corespunde 49,7-22 TM. Profeție asupra Edomului. *Cf.* Abd. 1-9 (vv. 3-5 sunt foarte apropiate de Abd. 5-6, iar 8-10, de Abd. 1-4). Unii comentatori plasează această profeție în jurul anului 605 î.H.

30,1 „Idumeea": forma din LXX pentru Edom. După Gen. 25,19-34; 27; 33, strămoșul eponim al edomiților este Esau, poreclit și „Edom" (= „Roșcatul"), fratele geamăn al lui Iacob, dezlocuit de acesta din statutul de întâi-născut. Teritoriul Edomului se afla la sud-est față de Israel, iar relațiile între cele două state au fost destul de încordate, ceea ce se reflectă și în mesajele mustrătoare ale profeților (*cf.* Ps. 136/137; Is. 11,14; 34,5-17; Iez. 35 etc.). La cucerirea Ierusalimului în 587 î.H. de către babilonieni, edomiții s-au alăturat cu entuziasm atacatorilor (*cf.* Plâng. 4,21-22; Abd. 10-16). Totuși, cartea Genezei vorbește de împăcarea dintre frați (33,1-11), iar în Deut. 23,8-9 se spune „să nu-ți fie silă de idumeu, fiindcă este fratele tău [...]; la al treilea neam să intre în adunarea Domnului", iar Domnul făgăduiește că se va îngriji El Însuși de orfanii și văduvele edomiților (*cf. infra*, 30,5). ♦ „Domnul": TM are „*YHWH* al oștirilor". ♦ „Thaiman": ebr. *Tēymān*, trib și ținut din Edom, vestit pentru înțelepții săi.

30,2 „a fost amăgit locul lor": text obscur. TM are „Fugiți, întoarceți-vă". ♦ „Daidan": ebr. *Dᵉdān*, localitate vestită pentru comerț (*cf.* Iez. 25,13). ♦ „căci a făcut tulburări": TM are „căci este tulburarea lui Esau". Traducătorul LXX a citit ebr. 'SW (*'Ēsāw*) ca verbul *'āsāh*, „a face".

30,3 În TM, versetul e construit din două construcții condiționale: „Dacă vin culegători... dacă vin hoții...".

30,4 „au pierit... și nu mai e": TM are „au fost pustiiți vlăstarul lui și frații lui și vecinii lui și nu mai sunt". În TM, fraza se termină aici. Pentru că în ediția Rahlfs la sfârșitul versetului nu este nici un semn de punctuație, iar fraza continuă în versetul următor, am suplinit legătura dintre idei.

nu s-au putut ascunde nicidecum;
au pierit [fiecare] de mâna fratelui
și a vecinului său
și nu mai e [chip]
5 (11) să fie lăsat orfanul tău să trăiască;
dar Eu voi trăi
și văduvele s-au încrezut în Mine."
6 (12) Căci acestea le-a spus Domnul: „Cei care nu aveau lege ca să bea cupa au băut-o; iar tu nu vei rămâne nepedepsită nicidecum, pentru că negreșit o vei bea. 7 (13) Căci am jurat pe Mine însumi – spune Domnul – că vei fi [ținut] neumblat, de ocară și de blestem în mijlocul ei și toate cetățile ei vor fi pustii în veac."

8 (14) Am auzit veste de la Domnul
și El a trimis soli la neamuri:
„Adunați-vă și veniți asupra ei,
ridicați-vă la război!
9 (15) Te-am făcut mic printre neamuri,
lesne de disprețuit printre oameni.
10 (16) Zeflemeaua ta a pus stăpânire pe tine,

30,5 În TM: „Lasă-i pe orfanii tăi: îi voi păstra în viață și văduvele tale să se încreadă în Mine". ♦ După mulți comentatori, începând cu Qimhi, Dumnezeu se adresează edomiților aflați în pragul morții, făgăduindu-le că va avea El grijă de cei lipsiți de apărare care rămân în urma lor. După alții (*e.g.* Rași), s-ar adresa poporului ales.

30,6 „Cei care nu aveau lege (οἷς οὐκ ἦν νόμος) ca să bea cupa": sensul pasajului fiind controversat, am preferat o traducere cât mai literală; TM are „cei care nu [aveau] sentință să bea cupa". Ca și în versetul anterior, „cei care nu aveau lege/sentință" ar fi, după unii, israeliții (dar, în contextul Cărții lui Ieremia, este mai puțin probabil), iar după alții, celelalte neamuri păgâne peste care s-a abătut deja pedeapsa, deși nu făcuseră atâta rău lui Israel (*e.g.* filistenii, amoniții etc.).

30,7 „am jurat pe Mine însumi": *cf. supra*, nota 22,5. ♦ „vei fi [ținut] neumblat, de ocară și de blestem în mijlocul ei": TM are „căci spre pustiire și spre ocară și spre prăbușire și spre blestem va fi *Boṣrāh*". Boțra era orașul cel mai important, fortificat, din nordul Edomului, poate chiar capitala țării.

30,10 „Zeflemeaua ta a pus stăpânire pe tine": atitudinea batjocoritoare, arogantă, de odinioară i s-a întors împotrivă. În TM versetul este: „Groaza ta! Te-a amăgit trufia inimii tale, tu care te-ai sălășluit în crăpăturile stâncii, care te agăți de înălțimea măgurii, fiindcă ți-ai așezat pe înălțime, asemenea vulturului, cuibul: de acolo te voi doborî – oracol al lui *YHWH*".

nesăbuința inimii tale a crăpat scobituri în stânci,
a prins putere de la un deal înalt;
căci s-a înălțat până unde își face cuib vulturul:
de acolo te voi doborî.

11 (17) Și Idumeea va ajunge de neumblat, tot cel ce va trece pe lângă ea va fluiera. 12 (18) Cum au fost răsturnate Sodoma și Gomora și cetățile dimprejur – a spus Domnul Atotstăpânitor –, nu se va mai așeza nicicând om acolo și nu va mai locui acolo fiu de om. 13 (19) Iată, ca leul se va ridica din mijlocul Iordanului către un loc *Aitham*, pentru că repede îi voi fugări de acolo; și puneți-i pe tineri împotrivă-i. Căci cine [este] ca Mine? Și cine Îmi va sta împotrivă? Și cine e păstorul acela care va sta împotriva feței Mele?" 14 (20) De aceea, ascultați sfatul Domnului pe care l-a hotărât împotriva Idumeii și planul pe care l-a socotit împotriva celor ce locuiesc în Thaiman: „De nu vor fi măturate și cele mai mici dintre oi, de nu va ajunge neumblat sălașul lor! 15 (21) Căci de vuietul căderii lor s-a cutremurat pământul și țipătul tău s-a auzit pe mare. 16 (22) Iată, ca un vultur va vedea și-și va întinde aripile peste întăriturile ei; și va fi inima celor puternici ai Idumeii, în ziua aceea, ca inima femeii care naște."

17 (49,1) Pentru fiii lui Amon.

30,11 „tot cel ce va trece... va fluiera": TM are „va fi uluit/îngrozit și va fluiera peste toate loviturile ei" – *cf.* 18,16 și nota; 19,8; 27,13 (mai aproape de TM).
30,12 *Cf. supra*, 27,40.
30,13-16 Text aproape identic cu 27,44-46; vezi notele.
30,13 „din mijlocul Iordanului": TM are „din puhoaiele/desișurile Iordanului".
30,14 „va ajunge neumblat": TM are „va fi răvășit".
30,15 „pe mare": TM are „pe Marea de Trestii" (= Marea Roșie) – *cf.* Ex. 10,19.
30,16 „va vedea și-și va întinde aripile peste întăriturile ei": TM are „se va înălța și se va năpusti și-și va întinde aripile peste *Boṣrāh*". Traducătorul va fi citit *R'H*, „a vedea", în loc de *D'H*, „a zbura repede / a se năpusti în zbor", iar toponimul îl va fi interpretat ca *B-ṢWRH*, „pe stânca/întăritura ei".
30,17-21 Le corespund 49,1-6 TM. Profeție cu privire la Ammon, regat din Transiordania, la nord-est de Marea Moartă, cu capitala la Rabbat-Ammon (astăzi Amman). În Gen. 19,38 este menționat *Ben 'Ammî*, strămoșul eponim al ammoniților, născut din fiica lui Lot. *Cf.* și Deut. 2,19, unde Dumnezeu spune că El însuși a dat fiilor lui Lot această țară. După căderea Asiriei, regatul a fost vasal babilonienilor și, când regele Ioakim s-a revoltat împotriva acestora, ammoniții au participat la represalii (*cf.* 4Rg. 24,2). Mai

Așa a spus Domnul:
„Oare nu [mai] sunt fii în Israel,
ori n-are cine să-i moștenească?
De ce Melcom a moștenit Gadul
și poporul lor va locui în cetățile acelora?
18 (2) De aceea, iată, vin zile – spune Domnul –
și voi face să se audă peste Rabbath zarva bătăliilor
și vor ajunge de netrecut și de pieire,
iar altarele ei vor fi arse în foc
și Israel va moșteni cârmuirea lui.

19 (3) Urlă, Eseboane, căci Gai a pierit!
Țipați, fiice ale Rabbathului,
încingeți-vă cu sac
și prăvăliți-vă,
jeliți pentru Melcom, căci va pleca în surghiun
[cu] preoții și dregătorii lui deopotrivă.
20 (4) De ce te vei veseli în câmpiile enakim[ilor],

---

târziu însă s-au alăturat regatului lui Iuda în conspirația împotriva Babilonului (*cf.* Ier. 34[27],3; Iez. 21,18-23) și chiar după căderea Ierusalimului au sprijinit partida care l-a asasinat pe Godolias (cap. 48[41]).
30,17 „Melcom": TM are *mal'khām*, „regele lor", dar se presupune că textul primar va fi avut *Mel'khom*, numele zeului național al ammoniților (*cf.* 1Rg. 11,5.7.33 TM; în 4Rg. 23,13 LXX are „Molchol"). ♦ „Gadul": ed. Rahlfs urmează *Codex Marchalianus*, în vreme ce mss. B, S și A au „Galaadul". ♦ Teritoriul lui Gad se afla la răsărit de Iordan, în fața Ierihonului (*cf.* Num. 21,24; 32,34-35; Iis. Nav. 13,24-28). Cucerirea lui de către ammoniți se va fi produs după căderea Samariei (721 î.H.).
30,18 „Rabbath": TM are „*Rabbāh* fiilor lui *'Ammôn*". ♦ „de netrecut și de pieire": TM are „morman de ruine". ♦ „altarele ei": TM are *litt.* „fiicele ei", cu sens de „cetățile mai mici". ♦ „va moșteni cârmuirea lui": TM are *litt.* „va moșteni pe moștenitorii lui" (= își va recupera proprietatea sacră). ♦ La final, TM are în plus: „oracol al lui *YHWH*".
30,19 „Esebon" (ebr. *Heṣ'bôn*), cetate moabită, probabil cucerită de ammoniți (*cf.* 31[48],2). ♦ „Gai" (ebr. *'Ai*, care înseamnă și „ruină") este numele mai multor orașe (*cf.* și Iis. Nav. 8,28); aici este vorba probabil de o cetate ammonită. ♦ „prăvăliți-vă, jeliți pentru Melcom, căci va pleca...": TM are „bociți, rătăciți printre ziduri, căci regele lor/Melkhom va pleca...".
30,20 Primul stih al versetului în TM: „De ce te fălești cu văile (ebr. *'amāqîm*), s-a scurs valea ta, fiică răzvrătită". „Valea" principală din Ammon este râul Yabboq. Traducătorul LXX va fi înțeles că e vorba de uriașii din v. 29,5. S-a propus și altă interpretare pentru *'MQ*, care ar însemna „putere".

fiică a nesăbuinței,
care te-ai încrezut în vistieriile tale,
care spui: «Cine va veni împotriva mea?»
21 (5) Iată, Eu aduc spaimă peste tine – a spus Domnul –
de pretutindeni dimprejurul tău,
și veți fi risipiți fiecare în fața lui
și nu va fi cine să adune."

[22] 23 (49,28) Pentru Kedar, regina curții,
pe care a lovit-o Nabucodonosor, regele Babilonului.

Așa a spus Domnul:
„Ridicați-vă și înaintați spre Kedar
și loviți-i pe cei din Kedem!
24 (29) Corturile și turmele le vor fi luate,
veșmintele și toate lucrurile lor
și cămilele lor le vor lua de la ei;
chemați asupra lor pieire de jur-împrejur.
25 (30) Fugiți tare, tupilați-vă adânc în locuință,
[voi,] care ședeți în curte,
pentru că regele Babilonului a pus la cale sfat împotriva voastră
și a cugetat împotriva voastră un gând.

30,22 Lipsește în LXX. În TM îi corespunde 49,6: „Apoi însă îi voi întoarce din robie pe fiii lui Ammon – oracol al lui *YHWH*".
30,23-28 Le corespund 49,28-33 TM. Profeții cu privire la triburile nomade din sud-est.
30,23 „Kedar": grup de triburi arabe nomade, la est de Edom, care controlau drumul comercial între teritoriul arab și Semiluna Fertilă; *cf.* și 2,10 și nota. Vestite pentru corturile din păr negru de capră (*cf.* Ps. 119/120,5). ♦ „regina curții": TM are „regatele (ebr. *mam'l'khōth*) din *Ḥāṣōr*" – nume colectiv ce desemnează niște triburi arabe semisedentarizate (*cf.* Gen. 25,16). Nu e vorba de localitatea omonimă din Galileea: în LXX „Asor" – Iis. Nav. 11,1. Traducătorul LXX va fi citit *mal'khet ḥēṣēr*. ♦ „cei din Kedem": *litt.* „fiii Kedem[ului]", calc după ebraică. Ebr. *qedhem* înseamnă „răsărit" și deci ar fi vorba aici de „cei din răsărit".
30,24 „chemați": TM are „vor striga / se va striga". ♦ „pieire de jur-împrejur": TM are „Spaimă de jur-împrejur (ebr. *māghōr missābhībh*)" – *cf.* 6,25; 20,10 și nota. Traducătorul echivalează sintagma de fiecare dată altfel, pentru că interpretează variat ebr. *MGR*.
30,25 *Cf.* 30,2[49,8]. ♦ „în curte": *vide supra*, nota 30,23.

26 (31) Ridică-te și înaintează asupra unui neam care o duce bine,
care șade în tihnă,
căci nu au porți, nici drugi, nici zăvoare:
locuiesc singuri.
27 (32) Și vor fi cămilele lor spre jaf
și mulțimea vitelor lor spre pieire
și-i voi vântura în fiece vânt
pe cei cu fața rasă,
le voi aduce răsturnare din orice parte – a spus Domnul.
28 (33) Și va fi curtea lor adăpost de struți
și neumblată până în veac,
nu se va mai așeza acolo om
și nu va mai locui nicicând acolo fiu de om."

29 (49,23) Pentru Damasc.

„Au fost rușinați Emathul și Arphadul
pentru că au auzit veste rea;
au fost uluiți, s-au mâniat,
nu mai pot nicicum să se potolească.
30 A slăbit Damascul,
a rupt-o la fugă, tremur l-a cuprins.
31 Cum nu a ocolit cetatea Mea?

30,26 „drugi... zăvoare": echivalează ebr. *b'rīyah*, care acoperă ambele sensuri. La mijlocul versetului TM are „oracol al lui *YHWH*". ♦ „singuri": TM are „deoparte/izolați".
30,27 „cu fața rasă": *litt.* „tunși/rași înaintea feței lor"; *cf. supra*, nota 9,25.
30,28 „struți": *cf. supra*, nota 10,22. Formula finală este tipică pentru distrugerea totală (*cf.* și 9,11; 27,39; 28,37 etc.).
30,29-33 Le corespund 49,23-27 TM. Profeție despre cetățile-state arameene/siriene. Acestea nu apar în lista neamurilor menite să bea „cupa mâniei" Domnului de la 32,15--29 (25,18-26 TM). Se presupune că profeția este imediat ulterioară bătăliei de la Karkemiș (605 î.H.), când Nabucodonosor i-a înfrânt pe egiptenii aliați cu asirienii și imediat după aceea a început cucerirea cetăților siriene (*cf.* și *supra*, nota 26,2).
30,29 „Emath": ebr. *Ḥamāth*, azi Hama, pe râul Oronte, în Siria. ♦ „Arphad": ebr. *'Ar'padh*, azi Tel Erfad, la cca 30 km nord de Alep. ♦ „au fost uluiți, s-au mâniat": TM are *litt.* „s-au topit, este neliniște în mare".
30,30 La sfârșitul versetului, TM are în plus „neliniște și durere o cuprind, ca pe una care naște" – comparație frecventă în profeții, *cf.* 27,43; 30,16 LXX etc.

Au îndrăgit satul.
[32] De aceea vor cădea tinerii în piețele tale
și toți războinicii tăi vor cădea – spune Domnul;
[33] și voi pune foc între zidurile Damascului
și va mistui ulițele fiului lui Ader."

31 (48 TM) [1 (48,1)] Pentru Moab
Așa a spus Domnul:
„Vai de Nabau, căci a pierit;
a fost luat Cariathaim,
a fost rușinat Amath și înjosit.
[2] Nu mai este lecuire pentru Moab,
[nici] fală în Esebon,
s-au plănuit rele împotriva lui:

30,31 În TM: „Cum nu e părăsită cetatea lăudată, orașul bucuriei mele?". Pentru că pasajul distonează în context, unii traducători recurg la mărturia oferită de unele versiuni vechi, de exemplu Vulg.: „Cum de au părăsit cetatea vrednică de laudă, cetatea veseliei?".
30,32 „piețele tale... războinicii tăi": TM are „piețele ei... războinicii". ♦ După „vor cădea", TM are în plus „în ziua aceea". ♦ „fiul lui Ader": TM are *Ben-Hadhādh*, *litt.* „fiul lui Hadad": trei regi ai Damascului au purtat acest nume, folosit aici în sens generic (*cf.* și nota la 3Rg. 15,18).
31,1-47 Ținutul învecinat cu Iuda la răsărit de Marea Moartă apare locuit de moabiți încă din secolul al XIII-lea î.H. Gen. 19,30-38 și Deut. 2,9 îi arată pe aceștia ca înrudiți cu israeliții, fiind descendenți ai lui Lot. Relațiile dintre Israel și Moab au cunoscut perioade de liniște, dar și de conflict. Când regele Ioakim s-a revoltat împotriva lui Nabucodonosor, au participat la represalii și moabiții (*cf.* 4Rg. 24,2), dar mai târziu s-au aliat cu Iuda în 595 î.H., în revolta antibabiloniană a regelui Sedekias (*cf.* cap. 34[27]). Profețiile cu privire la Moab, înrudite cu cele din Is. 15–16, sunt dificile și aproape imposibil de datat cu precizie. Textul profeției este compozit, cuprinzând repetiții și împrumuturi din alte texte similare (Num. 21,27-30; 24,17; Iez. 25,8-11; Sof. 2,8-11 etc.).
31,1 „Domnul": TM are *YHWH* al oștirilor, Dumnezeul lui Israel". ♦ „Nabau": ebr. *Nᵉbhō*, cetate moabită pe un versant al muntelui Nebo. ♦ „Cariathaim": *cf.* Is. Nav. 13,19; Num. 32,37. ♦ „Amath": mss. Sinaiticus are τὸ κραταίωμα, „întărirea" – ca în TM.
31,2 „lecuire": TM are „laudă". Traducătorul va fi citit *tᵉ'ālath* în loc de *tᵉhīllāth* (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*). ♦ „fală în Esebon... împotriva lui": TM are aici un joc de cuvinte: *bᵉ-Ḥeš'bōn ḥāšᵉbhū 'aleyhā rā'āh*, „la Heșbon s-a plănuit împotrivă-i rău". ♦ „Esebon": *cf.* nota la 30,19. ♦ „L-am retezat dintre neamuri": *litt.* „l-am tăiat de la [a fi] un neam". TM are: „tăiați-l...". ♦ „de tot se va opri": TM are „Și tu, *Madhᵉmēn*, să taci" (joc de cuvinte între toponim și verbul *dāman*, „a tăcea").

«L-am retezat dintre neamuri,
de tot se va opri,
în urma ta va păși sabia.»
[3] Căci [iată] glasul unora ce strigă din Oronaim,
pieire și zdrobire mare:
[4] «A fost zdrobit Moabul,
dați de veste la Zogora!»
[5] Căci Alaoth s-a umplut de plânset,
va urca plângând în drum spre Oronaim,
ați ascultat țipătul zdrobirii:
[6] «Fugiți și scăpați-vă viețile,
și veți fi ca măgarul sălbatic în pustie.»

[7] Pentru că te-ai încrezut în întăriturile tale
și tu vei fi luată;
Chamos va pleca în surghiun,
preoții lui și dregătorii lui deopotrivă.
[8] Și va veni pieirea peste toate cetățile
și [nici o] cetate nu se va izbăvi
și va pieri valea,
și va pieri cu totul câmpia,
precum a spus Domnul.

[9] Dați semne Moabului,

31,3 „Oronaim": ebr. *Horōnāym*, cetate din Moab, nelocalizată, ca și *Madhᵉmēn*, ca și *Lūḥīth* de mai jos.
31,4 „dați de veste la Zogora!": TM are „micuții ei țipă" (*litt.* „își fac auzit țipătul").
31,5 În TM: „Căci la suișul de la *Lūḥīth* cu plâns, cu plâns se suie, iar la coborâșul de la Oronaim, strâmtorarea țipătului de zdrobire se aude".
31,6 „scăpați-vă viețile": *litt.* „mântuiți-vă sufletele". ♦ „măgarul sălbatic": TM are *'Arō'ēr*, numele unei cetăți puternice din centrul Moabului, construită pe stâncă. Traducătorul LXX va fi citit *'ārōdh*, „măgar sălbatic".
31,7 „întăriturile": TM are „lucrările și comorile". ♦ „Chamos": ebr. *Kᵉmōš*, zeul național al Moabului (*cf.* Num. 21,29; Jud. 11,24; 3Rg. 11,7.33).
31,8 „pieirea": TM are „nimicitorul". ♦ „câmpia": cea mai mare parte a Moabului este un podiș.
31,9 „semne": TM are un cuvânt neașteptat în context, *ṣīṣ*, „floare", emendat de comentatori în diverse feluri, majoritatea înțelegând aici „aripi", în legătură cu hemistihul

căci cu vâlvătaie se va aprinde
şi toate cetăţile lui vor ajunge neumblate;
de unde locuitor pentru el?
10 Blestemat cel care face cu neîngrijire lucrările Domnului, ferindu-şi de sânge sabia.

11 A fost liniştit Moab încă de copil
şi se încredea în slava sa;
nu turna dintr-un vas în altul
şi în surghiun nu pleca;
de aceea i-a rămas gustul său în el
şi mireasma sa n-a pierit.
12 De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – şi voi trimite la el [oameni] care răstoarnă şi îl vor răsturna şi vasele i le vor zdrobi şi coarnele [i] le vor rupe. 13 Moabul se va ruşina de Chamos, aşa cum s-a ruşinat casa lui Israel de Baithel, nădejdea lor, pentru că se încrezuseră în ele.

14 Cum veţi spune: «Suntem tari
şi puternici în ale războiului»?
15 A pierit Moabul,

---

următor, dificil, pe care-l interpretează „ca să poată zbura". Se presupune că traducătorul LXX va fi avut în faţă *ŢYWN*.

31,11 „şi se încredea în slava sa": TM are „se odihnea [precum vinul] în drojdia sa". ♦ „nu turna": TM are „nu era turnat". Simbolistica vinului trimite la una dintre activităţile importante ale locuitorilor Moabului: viticultura.

31,12 „[oameni] care răstoarnă şi-l vor răsturna": gr. κλίνω în sensul de „a apleca un vas până curge lichidul", ca în Ps. 74,9. ♦ „zdrobi": traducătorul LXX a citit *YDQW-*, de la rădăcina *DQQ*, ceea ce în TM este *YRYQW*, de la rădăcina *RYQ*, „ei vor goli" (*cf.* LEH, *s.u.* λεπτύνω). ♦ „coarnele": gr. κέρατα. LEH propune emendarea în κέραμα, „chiupuri", ca în TM.

31,13 „Baithel": după despărţirea celor două regate, regele Ieroboam făcuse, la Bethel şi la Dan, sanctuare „alternative" pentru a împiedica poporul să mai meargă la Ierusalim (*cf.* 3Rg. 12,26-28; Am. 7,10-17). După unii, *Bēyth-'ēl* (*litt.* „casa lui Dumnezeu") este şi un nume divin, care apare în papirii ebraici de la Elephantina (Egipt). ♦ „pentru că se încrezuseră în ele": un „plus" explicativ al LXX.

31,14 „puternici": *litt.* „om puternic"; TM are „oameni puternici".

31,15 „cetatea": TM are „cetăţile". ♦ La final, TM are în plus: „oracol al Regelui, *YHWH* al oştirilor este numele Lui".

cetatea lui şi tinerii lui aleşi au coborât la măcel;
16 aproape e să vină ziua Moabului,
răul lui [vine] grabnic foarte.
17 Mişcaţi-vă spre el cu toţii de jur-împrejurul lui,
toţi cei care îi ştiţi numele;
spuneţi: «Cum a fost sfărâmat toiagul cel vestit,
sceptrul măreţiei!»
18 Coboară-te din slavă
şi aşază-te pe pământul ud,
tu care locuieşti în Daibon;
zdrobiţi, căci a pierit Moabul,
s-a urcat spre tine cel care surpă întăritura ta!
19 Opreşte-te în drum şi priveşte,
[tu] care locuieşti în Aroer,
întreabă-l pe cel care fuge şi pe cel care scapă
şi zi: «Ce s-a întâmplat?»
20 «A fost făcut de ruşine Moabul, căci a fost zdrobit;
urlă şi ţipă,
dă de veste în Arnon
că a fost zdrobit Moabul!

21 Vine judecata în pământul lui Misor, peste Chailon, şi peste Iassa, şi peste Mophath, 22 şi peste Daibon, şi peste Nabau, şi peste casa Deblathaim,

---

31,16 „ziua Moabului... răul lui [vine] grabnic": TM are „pieirea Moabului... nenorocirea lui e grabnică". ♦ „răul": gr. πονηρία echivalează aici ebr. *rā'āh*, „rău" făptuit sau resimţit. Targumul are, de asemenea, un cuvânt bipolar, aram. *bīšāh*, „rău", „răutate", dar şi „suferinţă", „boală".

31,17 „Mişcaţi-vă spre el": TM are „Jeliţi-l". Traducătorul LXX a echivalat primul sens al ebr. *nûdh*.

31,18 „pe pământul ud": gr. ἐν ὑγρασίᾳ, „în umezeală"; TM are *litt.* „întru sete". ♦ „Daibon": ebr. *Dībhōn*, cetate importantă pe râul Arnon. La Dībhōn a fost descoperită stela regelui moabit Meşa (*cf.* 4Rg. 3,4-5 şi nota în prezenta ediţie), a cărei inscripţie oferă informaţii importante asupra regatului Israel, care sprijină datele biblice pentru perioada respectivă. ♦ „zdrobiţi...": lecţiune preferată de Rahlfs; unele mss. importante (*e.g.* Vaticanus) au „este zdrobit(ă)". Finalul versetului în TM este: „căci nimicitorul Moabului a urcat spre tine, a surpat întăriturile tale".

31,19 „Aroer": cetate întărită la cca 5 km de Dībhōn, pe Arnon. ♦ „pe cel care scapă": TM are „pe cea care scapă".

[23] şi peste Cariathaim, şi peste casa Gamol, şi peste casa Maon, [24] şi peste
Carioth, şi peste Bosor, şi peste toate cetăţile din Moab, cele de departe şi
cele de aproape. [25] A fost rupt cornul lui Moab şi braţul lui a fost zdrobit.
[26] Îmbătaţi-l, pentru că s-a preamărit împotriva Domnului şi Moab îşi va izbi
palmele şi va ajunge şi el de râs. [27] Iar de nu, de batjocură ţi-a fost oare Israel?
Dacă s-a aflat printre jafurile tale, [e] oare pentru că te-ai tot războit cu el?

[28] Şi-au părăsit cetăţile
şi s-au sălăşluit printre stânci locuitorii Moabului,
au ajuns ca turturelele care-şi fac cuib printre stânci,
la gura râpii.
[29] Am auzit de obrăznicia Moabului
– s-a obrăznicit tare –
de obrăznicia şi trufia lui i s-a semeţit inima.
[30] Dar Eu i-am cunoscut lucrările:
nu a fost destul pentru el,
nu a făcut aşa.
[31] De aceea, bociţi de pretutindeni pentru Moab,
strigaţi către bărbaţii din Kiradas, despre secetă.
[32] Ca şi cu plânsul pentru Iazer te voi plânge,

31,21-24 „pământul lui Misor": TM are *'ereṣ hammīšor*, „ţinutul de podiş". ♦ Numele cetăţilor din Moab peste care „vine judecata", în TM: *Ḥolōn, Yāhāṣ, Mēyphā'ath, Dībhōn, Nᵉbhō, Bēyt Dibᵉlāthīm, Qirᵉyāthaym, Bēyth Gāmūl, Bēyth Mᵉ'ōn, Qᵉrīyōth, Boṣᵉrāh.*
31,25 „braţul": gr. ἐπίχειρον, atestat cu acest sens în Ier. şi 2Mac., nu este cuvântul obişnuit pentru „braţ", sensul lui de bază fiind „plata pentru munca manuală".
31,26 „îşi va izbi palmele": TM are „se va trânti în vărsatul său", mergând pe asemănarea cu omul beat; ebr. *sāphaq* înseamnă, într-adevăr, „a izbi (palmele sau coapsele)", „a plesni (cu palma)", „a se trânti".
31,27 În TM: „Oare nu de batjocură ţi-a fost Israel? Oare printre hoţi s-a aflat, de clatini din cap ori de câte ori vorbeşti despre el?".
31,28 În TM verbele sunt la imperativ: „Părăsiţi...".
31,30 În TM: „Eu Însumi i-am cunoscut trufia – oracol al lui *YHWH* –, nu aşa [sunt] flecărelile lui, nu aşa faptele lui".
31,31 În TM: „De aceea urlu pentru Moab şi pentru întreg Moabul strig, pentru bărbaţii din *Qīr-Ḥereś* se suspină". *Qīr-Ḥereś* înseamnă „Cetatea Cioburilor", probabil o alterare voită de la un *Qīr-Ḥadaś*, „Cetatea Nouă", poate capitala ţării, atestat de LXX. ♦ „despre secetă": nu are corespondent în TM.
31,32 „Ca şi cu plânsul pentru Iazer": TM are „Mai mult decât cu plânsul pentru *Yaʿzēr*" (localitate din nordul Moabului identificată cu actualul Khirbet-Jazzīr). ♦ „Sebema": ebr.

o, vie Sebema:
mlădiţele tale au străbătut marea,
au ajuns până la Iazer;
peste rodul tău, peste culegătorii tăi
s-a prăvălit pieirea.
[33] Au fost măturate bucuria şi veselia
din Moabiţis
şi era vin în teascurile tale;
în zori nu l-au călcat, nici la amiază,
nici n-au făcut *aidad*.
[34] De la strigătul Esebonului până la Eleale, cetăţile lor au dat glas, de la
Zogor până la Oronaim şi Aglath-Salisia. Pentru că şi apa [de la] Nebrim va
ajunge [loc] pârjolit. [35] Şi voi da pieirii Moabul – spune Domnul – pentru că
se suie pe altar [păgân] şi aduce tămâie zeilor săi. [36] De aceea, inima mea,
Moab, [va geme] pentru tine precum gem fluierele, inima mea pentru oame-
nii din Kiradas ca fluierul va geme. De aceea, ce se câştigase a pierit de
[mână de] om.
[37] Orice cap şi-l vor rade în tot locul şi orice barbă va fi rasă şi orice mâini
vor avea tăieturi şi peste orice coapsă, sac. [38] Şi peste toate foişoarele
Moabului şi peste pieţele lui, fiindcă am zdrobit Moabul – spune Domnul –
ca pe un vas de care nu mai e nevoie. [39] Cum s-a schimbat? Cum a întors
spatele Moabul? A fost făcut de ruşine Moabul şi a ajuns de râs şi de furie
pentru cei dimprejur."

Śibhᶜmāh, oraş israelit din Transiordania, aparţinând iniţial tribului lui Ruben (*cf.* Num. 32,37-38; Iis. Nav. 13,17-19), ulterior cucerit de moabiţi. ♦ „marea": e vorba de Marea Moartă. ♦ „culegătorii... pieirea": TM are „recolta... nimicitorul".
31,33 „din Moabitis": TM are „din livada şi din pământul Moabului". ♦ Al doilea hemistih în TM: „Am pus capăt vinului din teascuri, [nimeni] nu-l [mai] calcă cu strigăt de bucurie, strigătul de bucurie nu mai este strigăt de bucurie". ♦ *„aidad"*: transliterare a ebr. *hēydādh*, „strigăt de bucurie"; la fel la 32,30.
31,34 Toponimele în TM: *Heşᵉbōn, 'Elᵉ'ālēh, Yahaṣ, Ṣo'ar, Horonaym, 'Eglᵉlat Ṣᵉlišīyāh* – nume de localităţi. ♦ „apa [de la] Nebrim": ebr. *Nimᵉrīm* – oază la sud-est de Marea Moartă.
31,36 „De aceea, ce se câştigase a pierit de [mână de] om": TM are „pentru că bogăţiile câştigate au pierit".
31,37 Gesturi de doliu (*cf.* 29[47],5).
31,38 După „pieţele lui", TM are în plus „totul e bocet", ceea ce întregeşte fraza dându-i sens.
31,39 „Cum s-a schimbat?": TM are: „Cum a fost zdrobită! – au urlat ei".

40 Pentru că așa a spus Domnul:
41 „A fost luat Accarioth
și întăriturile lui au fost cucerite;
42 Va pieri Moabul, [nu va mai fi] mulțime,
căci s-a preamărit pe sine împotriva Domnului.
43 Capcană și spaimă și groapă pentru tine,
cel care șezi în Moab;
44 cel ce fuge din fața spaimei
va cădea în groapă
și cel ce se ridică din groapă
va fi prins în capcană.
Fiindcă acestea le voi aduce peste Moab
în anul cercetării lui."

32 (25,13b.15-38 TM) [1-12] 13 Câte le-a profețit Ieremia cu privire la toate neamurile.
[14] 15 Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel:

31,40 TM are în plus, după „Domnul": „Iată, precum un vultur se va năpusti și-și va întinde aripile peste Moab".
31,41 „Accarioth": ebr. *q'rīyōth*, „orașe"; ar putea fi însă și un toponim. ♦ TM are un stih în plus: „Și va fi inima vitejilor ei ca inima uneia care naște" (*cf.* 27,43; 30,16; 30,30 și nota).
31,42 „Va pieri Moabul, [nu va mai fi] mulțime": *litt.* „Va pieri Moabul de la a fi mulțime".
31,43-44 La finalul acestor versete, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*". Echivalentul TM (cap. 48) are în plus încă trei versete: „45 În umbra Heșbonului s-au oprit [sleiți] de puteri fugarii, căci foc a ieșit din Heșbon și văpaie din casa lui Sihon și a mistuit tâmpla Moabului și creștetul fiilor vuietului. 46 Vai ție, Moab! A pierit poporul lui Kemoș! Căci sunt luați fiii tăi robi și fiicele tale, în robie. 47 «Apoi însă voi întoarce din robie Moabul, în zilele de pe urmă» – oracol al lui *YHWH*. Până aici judecata Moabului" (*cf.* și 49,6 TM, despre amoniți). Despre mesajele de speranță pentru neamuri, vezi *supra*, nota 25,19 [49,39].
32,13.15-38 Le corespund în TM versetele 25,13b.15-38. După conținut, pasajul ar fi putut constitui o prefață la grupul de profeții împotriva neamurilor, ulterior distribuite diferit în LXX și în TM (*cf. supra*, nota 25,14-20). Ediția Rahlfs începe numărătoarea cu v. 13, în concordanță cu TM. NETS numerotează de la 1, punând între paranteze și cealaltă numerotare.
32,[14] Nu apare în LXX. În TM, versetul care i-ar corespunde, 25,14, este: „Căci multe neamuri și regi mari îi vor înrobi și pe ei și Eu le voi plăti după faptele lor și după lucrarea mâinilor lor".

„Ia cupa aceasta cu vin neamestecat din mâna Mea și adapă toate neamurile la care te trimit Eu: 16 vor bea și vor vărsa și vor înnebuni din fața sabiei pe care o trimit Eu în mijlocul lor."
17 Și am luat cupa din mâna Domnului și am adăpat neamurile la care m-a trimis Domnul, 18 Ierusalimul și cetățile din Iuda și pe regii lui Iuda și pe dregătorii lui, ca să ajungă pustiire și [cale] neumblată și fluierat, 19 și pe Faraon, regele Egiptului, și pe slujitorii lui și pe mai-marii lui și tot poporul lui 20 și toată amestecătura lui [de neamuri] și pe toți regii Străinilor – Ascalonul și Gaza și Accaronul și ce a mai rămas din Azot 21 și Idumeea, și Moabitis, și pe fiii lui Ammon 22 și pe toți regii Tyrului și pe regii Sidonului și pe regii de dincolo de mare 23 și Daidanul și Thaimanul și Ros și pe toți cei cu fața rasă 24 și toată amestecătura de neamuri care sălășluiesc în pustiu

---

32,15 „vin neamestecat": în zonele mediteraneene vinul era deosebit de dens și de tare, de aceea, în mod normal, se bea amestecat cu apă; vinul amețitor, aproape toxic, simbolizează mânia divină. TM are *litt.* „vinul-mânie". ♦ Imaginea „cupei" ce va fi băută ca pedeapsă este frecventă în textele de factură profetică (*cf.* 30,6 [49,12]; 28[51],7; Plâng. 4,21; Is. 51,17.22; Av. 2,15-16; Iez. 23,31-34; Ps. 10/11,6; 74/75,8; Apoc. 14,10; 16,19; 17,4; 18,6). ♦ Părinții interpretează „paharul mâniei Domnului" în sens eshatologic (Ieronim, *ad loc.*, sau Theodoret, *Comentariu la Psalmi* 11,4). Origen citește simbolul în cheie spirituală: e vorba de purificarea sufletului prin înghițirea paharului mâniei, ca un fel de purgativ cu efect imediat. Terapie spirituală de șoc! (*De principiis* 2,10,6).
32,16 „vor vărsa": TM are „se vor clătina".
32,18 „Ierusalimul...": lista „neamurilor" (*i.e.* a păgânilor) începe, în mod neașteptat, dar semnificativ, cu poporul din Iuda, care se abătuse de la Domnul. ♦ Unii comentatori (*e.g.* TOB) presupun că enumerarea neamurilor (până la v. 26) ar fi un adaos redacțional ulterior, un fel de „tablă de materii" a profețiilor cu privire la neamuri. ♦ „pustiire și [cale] neumblată și fluierat": TM are „pustiire și groază și fluierat și blestem, ca în ziua aceasta" (*cf.* 18,16 și nota; 51[44],22).
32,20 „amestecătura lui": Egiptul avea o populație semnificativă de alogeni: mercenari, negustori, coloniști, imigranți; după expresia lui Ieronim, *cunctusque qui non quidem est Aegyptus, sed in eius regionibus commoratur.* ♦ După Egipt, TM amintește și pe „toți regii din țara *'Ûf*" (= Edomul, dar acesta apare și în v. 21!). ♦ „Străinii": *cf.* notele la 21,1.5. ♦ Numele cetăților filistene în TM: *'Aṣ'q'lōn, 'Azzāh, 'Eq'rōn, 'Aṣ'dōdh.*
32,22 „de dincolo de mare": TM are *hā'Ī 'aṣer b'ʿēbher hayyām*, care ar putea însemna „insulele de dincolo de mare" sau „țărmul de dincolo de mare": ar fi vorba de coloniile feniciene din Mediterana, dintre care cea mai cunoscută este Cartagina (*cf.* Lundbom, *ad loc.*).
32,23 „Daidanul și Thaimanul": vezi notele la 30,1 și 2. ♦ „Ros": probabil citire greșită a ebr. *Bûz*, localitate aflată în apropiere de celelalte două. ♦ „cu fața rasă": *cf.* 9,25 și nota.
32,24 TM are „și toți regii Arabiei și toți regii amestecăturii...".

[25] şi pe toţi regii Ailamului şi pe toţi regii perşilor [26] şi pe toţi regii de către soare-răsare – pe cei de departe şi pe cei de aproape unul după altul – şi toate domniile de pe faţa pământului.
[27] „Şi să le spui: «Aşa a spus Domnul Atotstăpânitor: Beţi şi îmbătaţi-vă şi vărsaţi şi veţi cădea şi nu vă veţi mai ridica din faţa sabiei pe care Eu o trimit în mijlocul vostru.»
[28] Şi va fi [aşa]: Când nu vor vrea să ia cupa din mâna ta ca să bea, să le spui: «Aşa a zis Domnul: Beţi numaidecât! [29] Căci [şi] peste cetatea peste care s-a chemat numele Meu Eu încep să aduc rele, iar voi nu vă veţi curăţi defel, căci Eu chem sabia peste cei care s-au aşezat pe pământ.»

[30] Tu profeţeşte împotriva lor cuvintele acestea şi spune:
«Domnul va rosti cuvânt din înălţime,
din [locul] Său sfânt va da glas:
cuvânt va rosti peste locul acesta
şi *aidad* ca secerătorii vor răspunde;
şi peste cei care locuiesc pe pământ
[31] a venit pieirea peste o parte a pământului,
căci Domnul are judecată între neamuri,
El face judecată împotriva a tot trupul,
iar cei necucernici au fost daţi sabiei» – spune Domnul."

32,25 La începutul versetului, TM are în plus: „pe toţi regii lui *Zim^{e}rī*", secvenţă care nu are sens. Unii au propus emendarea în *Gim^{e}rī*, care i-ar desemna pe cimerieni, atestaţi în Gen. 10,2-3 şi în texte cuneiforme. ♦ „Ailam... perşi": *cf. supra*, nota 25,14.
32,26 „soare-răsare": gr. ἀπηλιώτης denumeşte vântul ce vine dinspre răsărit. TM are „miazănoapte". ♦ „unul după altul": *litt.* „pe fiecare către fratele său", calc după ebraică. ♦ La sfârşitul versetului, TM are în plus: „şi regele *Şēşakh* va bea după ei". Pentru *Şēşakh*, vezi *supra*, nota 28,41.
32,29 „nu vă veţi curăţi defel": *litt.* „cu curăţire nu vă veţi curăţi"; TM are „oare vă veţi curăţi deplin (*litt.* cu curăţire)? Nu vă veţi curăţi". ♦ TM are, la finalul versetului: „oracol al lui *YHWH* al oştirilor".
32,30 „va rosti cuvânt": gr. χρηματίζω, „a da un oracol"; TM are „va tuna/va rage [ca leul]". ♦ „cuvânt va rosti... şi peste cei care": în TM: „va tuna cu putere (*litt.* cu tunet) împotriva sălaşului Său, strigăt ca al celor ce calcă teascul peste cei care...". ♦ „*aidad*": transliterarea ebr. *hēydhādh*, „strigăt".
32,31 „a venit pieirea peste o parte a pământului": TM are „vuietul va ajunge până la marginea pământului". ♦ „tot trupul": gr. πᾶσα σάρξ echivalează în mod curent ebr. *kol bāśār*, care se referă la omenire privită sub aspectul ei concret, dar şi perisabil, efemer. ♦ „cei necucernici": gr. ἀσεβεῖς; TM are „cei ticăloşi".

[32] Aşa a spus Domnul:
„Iată, vin rele de la neam la neam
şi vijelie mare porneşte de la marginea pământului.
[33] Şi vor fi izbiţi de Domnul în ziua Domnului, dintr-o parte a pământului până în cealaltă parte a pământului: nu vor fi îngropaţi, [ci] vor fi ca bălegarul pe faţa pământului.
[34] Urlaţi, păstori, şi strigaţi
şi loviţi-vă, voi, berbeci ai oilor,
căci s-au împlinit zilele voastre spre înjunghiere
şi veţi cădea ca berbecii cei aleşi;
[35] şi va pieri fuga de la păstori
şi scăparea de la berbecii oilor.
[36] Larma strigătului păstorilor
şi ţipătul oilor şi al berbecilor,
căci Domnul a dat pieirii păşunile lor
[37] şi vor înceta rămăşiţele păcii
din faţa urgiei mâniei Mele.
[38] Precum un leu şi-a părăsit sălaşul
pentru că pământul lor a ajuns de neumblat
din faţa sabiei celei mari."

33 (26 TM) [1] La începutul [domniei] regelui Ioachim, fiul lui Iosia, a fost cuvântul acesta de la Domnul:

32,33 „nu vor fi îngropaţi": TM are „nu vor fi plânşi, nici adunaţi, nici îngropaţi".
32,34 „loviţi-vă, voi, berbeci ai oilor": TM are „tăvăliţi-vă, voi, stăpâni ai turmei"; la fel la v. 35. ♦ „şi veţi cădea ca berbecii cei aleşi": în TM „şi vă veţi risipi şi veţi cădea precum un vas de preţ". Traducătorul va fi citit *K'YLY-*, „ca berbecii", în loc de *KLY*, „vas".
32,36 „oilor şi al berbecilor": TM are „stăpânilor turmei".
32,37 „rămăşiţele": gr. κατάλοιπα – s-a propus emendarea în κατάλυμμα, „sălaş", ca în TM, care are: „sunt făcute să amuţească sălaşele prospere/paşnice".
32,38 În TM: „Precum puiul de leu şi-a părăsit desişul/vizuina, pentru că pământul lor a ajuns pustiu, din faţa urgiei apăsătoare, din faţa urgiei mâniei lui". Traducătorul va fi citit *ḥerebh*, „sabie", în loc de *ḥarōn*, „urgie".
33–37 Le corespund în TM capitolele 26–29. Text datorat, probabil, lui Baruh, „secretarul" lui Ieremia; el narează trei episoade conflictuale din viaţa profetului: primul (33,1-24) oferă fundalul istoric al mesajului din capitolul 7, îndreptat împotriva unei concepţii cvasi-magice asupra Templului; al doilea (34,1–35,17) relatează „scena jugului" – înfruntare cu falşii profeţi: Ieremia încearcă să împiedice atragerea lui Sedekias în coaliţia

[2] Aşa a spus Domnul: „Stai în curtea Casei Domnului şi rosteşte profeţie
tuturor iudeilor şi tuturor celor care vin să se închine în Casa Domnului,
toate cuvintele pe care ţi-am rânduit să le rosteşti. Să nu laşi deoparte nimic:
[3] poate vor auzi şi se vor întoarce fiecare de la calea sa cea rea şi Eu voi pune
capăt relelor pe care socotesc să le aduc [asupra] lor pentru făptuirile lor
rele. [4] Şi să le spui: «Aşa a spus Domnul: Dacă nu Mă veţi asculta să umblaţi
întru rânduielile Mele, pe care le-am dat în faţa voastră, [5] să daţi ascultare
cuvintelor slujitorilor Mei profeţi, pe care Eu îi trimit la voi din zori şi i-am
trimis, dar nu Mi-aţi dat ascultare, [6] voi face casa voastră precum Selomul şi
cetatea o voi înfăţişa ca un blestem tuturor neamurilor întregului pământ.»"
[7] Preoţii şi profeţii mincinoşi şi tot poporul l-au auzit pe Ieremia grăind
cuvintele acestea în Casa Domnului. [8] Şi a fost [aşa]: când Ieremia a încetat

---

antibabiloniană (Tyr, Sidon, Ammon, Moab, Edom); al treilea (36,1-32) conţine „cărţulia" adresată de Ieremia celor aflaţi în exil la Babilon.

33,1 „Ioachim, fiul lui Iosia": TM are „*Yᵉhōyāqīm*, fiul lui *Yoʾšīyāhū*, regele lui Iuda" – vezi *supra*, notele 1,2-3.

33,2 „curtea Casei Domnului": locul obişnuit în care Ieremia îşi rostea mesajele – *cf.* 19,14. În 7,2 TM, Domnul îi spune să stea „la poarta Casei Domnului", probabil poarta către curtea interioară. ♦ „rosteşte profeţie": termenul χρηματίζω, cu sensuri multiple, este specializat încă din Antichitate pentru răspunsurile date de oracole. În VT apare cu sensul de profeţie doar la Ieremia (*cf.* 36,23; 43,2). ♦ „tuturor iudeilor şi tuturor celor care vin...": TM are „tuturor cetăţilor din Iuda care vin..." (evident, metonimie pentru „toţi locuitorii din cetăţile..."). Mesajul va fi fost rostit cu ocazia unei sărbători de pelerinaj.

33,3 „voi pune capăt": TM are „Îmi va părea rău", în sensul de „Mă voi răzgândi". LXX încearcă să evite un antropomorfism prea marcat. La fel la v. 13. ♦ „poate vor auzi şi se vor întoarce": mai mulţi Părinţi insistă pe acest „poate", care probabil a fost interpretat de unii ca un semn al ignoranţei lui Dumnezeu (contradicţie, dat fiind că Dumnezeu este omniscient). De aceea Ieronim atrage atenţia asupra faptului că Dumnezeu, deşi omniscient, lasă totuşi deschisă portiţa liberului-arbitru, în aşa fel încât omul să se convertească prin conlucrarea harului divin cu voinţa proprie (*Şase cărţi despre Ieremia* 5,36,3-7). Alţi Părinţi, precum Theodoret al Cyrului (*Despre Ieremia* 6,26,3) şi Ioan Casian (*Convorbiri* 2,17,25), scot în prim-plan ideea posibilităţii schimbării planului divin ca o consecinţă a convertirii şi pocăinţei omului. Dumnezeu se poate răzgândi în măsura în care omul decide să se întoarcă la El.

33,4 „rânduielile": gr. τὰ νόμιμα, *litt.* „ceea ce este conform legii / după obiceiuri"; TM are *torāh*.

33,5 „din zori": gr. ὄρθρου calchiază ebr. *haṣᵉkēm*, infinitivul verbului „a se scula devreme"; la Ieremia apare adesea cu sensul de „insistent", „stăruitor". *Cf.* şi nota la 25,3.

33,6 „Selom": vezi *supra*, nota 7,12.

33,7 „profeţi mincinoşi": gr. ψευδοπροφῆται. TM are „profeţii". La fel la vv. 8, 11 etc.

a mai grăi toate câte i le rânduise Domnul să le grăiască întregului popor,
l-au înşfăcat preoţii şi profeţii mincinoşi şi tot poporul, zicând: „Cu moarte
vei muri, [9] căci ai profeţit în numele Domnului zicând: «Precum Selomul va
fi Casa aceasta şi cetatea va rămâne pustie, fără locuitori»"; şi s-a adunat tot
poporul împotriva lui Ieremia în Casa Domnului.
[10] Şi au auzit dregătorii lui Iuda faptul acesta şi din casa regelui s-au suit la
Casa Domnului şi s-au aşezat la intrarea porţii celei noi a Domnului. [11] Iar
preoţii şi profeţii mincinoşi au zis dregătorilor şi întregului popor: „Osândă
de moarte pentru omul acesta, pentru că a profeţit împotriva acestei cetăţi
precum aţi auzit cu urechile voastre."
[12] Şi Ieremia a spus dregătorilor şi întregului popor: „Domnul m-a trimis să
profeţesc împotriva Casei acesteia şi împotriva cetăţii acesteia toate cuvin-
tele pe care le-aţi auzit. [13] Şi acum, faceţi bune căile şi faptele [voastre] şi
ascultaţi glasul Domnului, iar Domnul va pune capăt relelor pe care le-a
grăit împotriva voastră. [14] Iată, eu [sunt] în mâinile voastre: faceţi cu mine
cum vă e de folos şi cum e mai bine pentru voi. [15] Dar să ştiţi bine că, dacă
mă ucideţi, veţi pune sânge nevinovat asupra voastră şi asupra cetăţii aces-
teia şi asupra celor care locuiesc în ea, căci cu adevărat m-a trimis Domnul
la voi să grăiesc în urechile voastre toate cuvintele acestea."
[16] Atunci dregătorii şi tot poporul au spus către preoţi şi către profeţii
mincinoşi: „Nu trebuie osândit la moarte acest om, pentru că în numele
Domnului Dumnezeului nostru a grăit către noi." [17] Şi s-au ridicat bărbaţi
dintre bătrânii ţării şi au spus întregii adunări a poporului: [18] „Michaias

---

33,8 „Cu moarte vei muri": calc după expresia cu valoare intensivă din ebraică, frecventă în Biblie (*e.g.* Ex. 21,15.16.17; 22,18; 1Rg. 14,44; 3Rg. 2,37.42). Mesajul de ameninţare menit să readucă poporul pe calea cea bună este perceput ca o imprecaţie.

33,9 „căci ai profeţit...": în TM propoziţia este interogativă: „De ce ai profeţit... ?".

33,10 „dregătorii": vezi *supra*, nota 24,1. ♦ „s-au aşezat la intrarea porţii...": expresia sugerează constituirea unui tribunal *ad-hoc* (locul obişnuit de judecată era la porţile cetăţii), în care preoţii şi profeţii mincinoşi sunt acuzatorii, iar dregătorii şi poporul constituie instanţa de judecată.

33,14 „cum vă e de folos şi cum e mai bine pentru voi": TM are „după cum [e] bun şi drept în ochii voştri".

33,15 În conformitate cu Deut. 18,15-22, erau pasibili de pedeapsa cu moartea cei care ar fi profeţit în numele unor zei străini sau s-ar fi prezentat în mod fals drept trimişi ai lui Dumnezeu. În versetul următor, instanţa acceptă argumentul lui Ieremia.

33,18 „Michaias morathitul": ebr. *Mikhāyāh/Mikhāh hammōraśᵉtî*. Moreşeth era locul natal al profetului (*cf.* Mich. 1,1 şi nota în ediţia de faţă). ♦ „va ajunge neumblat": TM

morathitul [care] era în zilele lui Ezekias, regele lui Iuda, a spus întregului
popor al lui Iuda: «Aşa a spus Domnul:
Sionul va fi brăzdat ca un ogor
şi Ierusalimul va ajunge neumblat
şi muntele Casei – ca desişul crângului.»
19 L-au ucis cumva Ezekias şi tot [poporul lui] Iuda? Nu, pentru că s-au
temut de Domnul, ci s-au rugat feţei Domnului şi Domnul a pus capăt
relelor pe care le grăise împotriva lor. Iar noi am săvârşit rele mari împo-
triva sufletelor noastre."
20 Şi [mai] era un om care profeţea în numele Domnului – Urias, fiul lui
Samaias, din Cariathiarim – şi a profeţit asupra ţării acesteia la fel cu toate
cuvintele lui Ieremia. 21 Regele Ioakim şi toţi dregătorii săi au auzit toate cuvin-
tele lui şi căutau să-l ucidă; dar Urias a auzit şi a plecat în Egipt. 22 Regele a
trimis oameni în Egipt 23 şi l-au scos de acolo şi l-au adus la rege, iar el l-a
lovit cu sabia şi l-a aruncat în mormântul fiilor poporului său.
24 Însă mâna lui Achicam, fiul lui Saphan, era cu Ieremia, ca să nu fie dat pe
mâna poporului şi să-l ucidă.

---

are „va ajunge morman de ruine". ♦ Cuvintele profeţiei citate de bătrâni sunt din Mich. 3,12 (vezi şi nota în prezenta ediţie). ♦ Ezekias (715-687/6 î.H.): *cf.* 4Rg. 18,1–20,21. Nu se cunoaşte exact momentul intervenţiei lui Michea. ♦ „desişul crângului": TM are „înălţimi împădurite" – poate fi şi o aluzie la locurile de închinare idoleşti.

33,19 „Nu, pentru că s-au temut..., ci s-au rugat feţei Domnului": TM are „Oare nu s-a temut [regele]... şi n-a îmblânzit oare faţa Domnului?". ♦ „Iar noi am săvârşit rele mari": TM are „noi acum săvârşim rele mari".

33,20 „asupra ţării acesteia": TM are „asupra cetăţii acesteia şi asupra ţării acesteia".

33,21 „toţi dregătorii": TM are „toţi războinicii şi toate căpeteniile". ♦ „căutau să-l ucidă": TM are „regele căuta să-l ucidă". ♦ „a auzit şi a plecat...": TM are „a auzit, s-a speriat, a fugit şi s-a dus...".

33,22 TM are în plus: „pe *'Elʿnāthān*, fiul lui *'Akhʿbōr*, şi oameni împreună cu el, în Egipt".

33,23 În TM: „Şi l-au scos pe *'Ūrīyāhū* din Egipt şi l-au adus la regele *Yʿhōyāqīm* şi l-au lovit cu sabia şi i-au aruncat leşul în mormintele fiilor poporului". E vorba de un cimitir pentru săraci (vezi nota la 4Rg. 23,6 în prezenta ediţie). Expresia din LXX sugerează un mormânt al familiei celui ucis.

33,24 Achicam, fiul lui Saphan (ebr. *'Ahīqām*, fiul lui *Ṣāphān*), este menţionat în 4Rg. 22,12. Tatăl său era „scribul Casei Domnului" în timpul regelui Iosia şi a luat parte la descoperirea Cărţii Legii în timpul lucrărilor de reparaţii la Templu (4Rg. 22,3.8-10), eveniment de care este legată reforma religioasă a lui Iosia. Fiul lui Achicam, Godolias

34 (27 TM) [1] 2 Aşa a spus Domnul: „Fă nişte legături şi juguri şi pune-ţi-le
în jurul grumazului; 3 şi trimite-le la regele Idumeii, şi la regele Moabului,
şi la regele fiilor lui Ammon, şi la regele Tyrului, şi la regele Sidonului,
prin mâinile solilor lor care vin să se întâlnească la Ierusalim, la Sedekias,
regele lui Iuda. 4 Şi să le rânduieşti să spună stăpânilor lor:
«Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: aşa să spuneţi stăpânilor voştri:
5 Eu am făcut pământul cu puterea Mea cea mare, cu braţul Meu înălţat, şi-l
voi da cui pare potrivit în ochii Mei. 6 Am dat pământul lui Nabucodonosor,
regele Babilonului, ca [toţi] să-i fie robi, şi fiarele câmpului, ca să lucreze
pentru el [7] 8 şi [orice] neam şi domnie câte nu-şi vor pune grumazul sub

---

(*Gʿdhalʿyāh*), a fost guvernatorul Iudeii după căderea Ierusalimului. Protecţia acestei familii puternice a fost importantă pentru Ieremia.

34,[1] Lipseşte din LXX. Cum textul din TM are o mare problemă de datare, s-a presupus că LXX reflectă o situaţie mai veche a textului, iar v. 1 din TM constituie un adaos ulterior. Numele regelui sub care se petrece acţiunea apare ca *Yʿhōyāqim* într-o mare parte a tradiţiei manuscrise şi în Targum, dar unele mss. ebraice, versiunile siriacă şi arabă şi mss. *Sinaiticus* al LXX atestă numele lui *Ṭidhʿqīyāhū*, care pare cu atât mai îndreptăţit cu cât în v. 3, precum şi în capitolul următor, unde se continuă nararea aceluiaşi gest profetic, se menţionează numele acestuia din urmă (35[28],1). În TM: „La începutul domniei lui *Yʿhōyāqim*, fiul lui *Yōʾşīyāhū*, regele lui Iuda, a fost acest cuvânt către Ieremia, de la *YHWH*, zicând". Vezi şi nota la 35,1.

34,2 „Aşa a spus Domnul": TM are „Aşa mi-a spus...". ♦ „juguri": gr. κλοιός înseamnă „zgardă", „ragilă", „colan", „colier", pluralul fiind aici influenţat de ebraică. TM are *mōṭōth*, care desemnează barele jugului şi, poate, jugul întreg, prin sinecdocă. Acesta alternează în această naraţiune cu *'ol*, cuvântul obişnuit pentru „jug" (28[35 LXX],2.4.10.11 TM). LXX păstrează diferenţa echivalându-l pe cel din urmă cu obişnuitul ζυγός.

34,3 La curtea din Ierusalim, partida pro-egipteană, încurajată de venirea la tron a faraonului Psammmetichos al II-lea (594-589 î.H.), pe al cărui ajutor se bizuia, îl sfătuia pe regele Sedekias să se alăture coaliţiei antibabiloniene; solii acesteia veniseră să-i ceară ajutorul.

34,4 „Domnul Dumnezeul lui Israel": TM are „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel".

34,5 „braţul": *cf.* nota la 31,25. ♦ După „Eu am făcut pământul", TM are în plus „oamenii şi animalele care sunt pe faţa pământului".

34,6 „Am dat pământul lui Nabucodonosor... ca să-i fie robi": TM are „Şi acum, Eu am dat toate aceste ţări lui N. [...], robul Meu". În TM se accentuează caracterul provizoriu („şi acum") şi limitat („aceste ţări") al stăpânirii babiloniene, iar regele Babilonului apare doar ca un instrument în mâna Domnului („robul Meu").

34,[7] Lipseşte din LXX. În TM: „Şi îi vor sluji toate neamurile, lui şi fiului său şi fiului fiului său, până va veni vremea ţării lui; atunci îl vor înrobi neamuri multe şi regi mari". Expresia „lui şi fiului său şi fiului fiului său" nu trebuie luată literalmente, ci se referă la trecerea a trei generaţii (vezi Ex. 34,7, dar şi Dan. 5,2 şi nota din ediţia de faţă).

jugul regelui Babilonului le voi cerceta cu sabie şi cu foamete – a spus Domnul – până vor pieri în mâna lui. [9] Iar voi să nu-i ascultaţi pe profeţii voştri mincinoşi, şi pe ghicitorii, şi pe tălmăcitorii voştri de vise, şi potrivelile după păsări, şi pe vrăjitorii voştri care spun: 'Nicidecum să nu munciţi pentru regele Babilonului', [10] căci ei vă prorocesc minciuni aşa încât să vă îndepărteze de ţara voastră. [11] Dar neamul care îşi va pune grumazul sub jugul regelui Babilonului şi va munci pentru el, [Eu] îl voi lăsa în ţara lui şi va munci pentru el şi va locui în ea.»

[12] Iar lui Sedekias, regele lui Iuda, i-am grăit potrivit cu toate cuvintele acestea zicând: «Puneţi-vă grumazul [[13]] [14] şi munciţi pentru regele Babilonului, pentru că aceia vă prorocesc lucruri strâmbe: [15] nu i-am trimis [Eu] – zice Domnul –, iar ei prorocesc cu strâmbătate în numele Meu, aşa încât să vă ducă la pieire, şi veţi pieri, voi şi profeţii voştri care vă prorocesc cu strâmbătate minciuni.»"

[16] Vouă şi întreg poporului acestuia şi preoţilor le-am grăit zicând: „Aşa a spus Domnul: Să nu ascultaţi cuvintele profeţilor care vă prorocesc zicând:

34,8 „nu-şi vor pune grumazul...": TM are „nu-l vor sluji şi nu-şi vor pune grumazul...". ♦ După „cu foamete", TM are şi „cu molimă". ♦ „până vor pieri în mâna lui": TM are „până ce îi voi sfârşi prin mâna lui". LXX a vrut, probabil, să evite o „incriminare" directă a lui Dumnezeu.

34,9 *Cf. supra*, 14,14 şi nota. ♦ „tălmăcitorii de vise": gr. ἐνυπνιαζόμενοι; TM are „visele". ♦ „să nu munciţi": în gr. indicativ viitor cu valoare de imperativ. Pentru această sferă noţională, în Ier. 1–25 apare numai verbul δουλεύω, „a sluji", de obicei ca gest adresat divinităţii; în a doua parte a cărţii apare doar verbul ἐργάζομαι, pentru slujirea adusă oamenilor (cu excepţia vv. 37,9 şi 41,18), referitor mai ales la munca pământului (*cf.* Gen. 2,5.15; 3,23; 4,2.12; 29,27). În TM apare acelaşi verb, *'ābhadh*, folosit în ambele sensuri.

34,11 „îl voi lăsa în ţara lui şi va munci pentru el" (*i.e.* pentru regele Babilonului): TM are „îl voi lăsa în ţara lui şi o va lucra..." (*cf.* Gen. 2,5.15).

34,12-14 Cuvintele Domnului în TM: „Puneţi-vă grumazul sub jugul regelui Babilonului şi slujiţi-i lui şi poporului său şi trăiţi. [13] De ce să muriţi voi şi poporul vostru de sabie, de foamete şi de molimă, aşa cum a spus Domnului despre orice neam care nu va sluji regelui Babilonului? [14] Nu ascultaţi de cuvintele prorocilor care vă spun să nu slujiţi regelui Babilonului, pentru că aceia vă prorocesc amăgire".

34,15 „aşa încât să vă ducă la pieire, şi veţi pieri": TM are „aşa încât Eu să vă alung şi să pieriţi". ♦ „cu strâmbătate minciuni": nu apare în TM.

34,16 „lucruri strâmbe": TM are „amăgire", ca în v. 14. ♦ „odoarele Casei Domnului": prima jefuire a Templului, în 597 î.H., e descrisă în 4Rg. 24,10-13. ♦ „nu i-am trimis": lipseşte din TM.

«Iată, odoarele Casei Domnului se vor întoarce din Babilon», pentru că ei vă prorocesc lucruri strâmbe, nu i-am trimis [Eu]." [[17]] [18] Dacă sunt profeţi şi dacă este cuvântul Domnului în ei, să vină în faţa mea; [19] căci aşa a spus Domnul: „Şi din celelalte odoare [20] pe care nu le-a luat regele Babilonului când l-a surghiunit din Ierusalim pe Iechonias [[21]] [22] vor ajunge la Babilon" – spune Domnul.

35 (28 TM) [1] Şi a fost [aşa]: în al patrulea an al lui Sedekias, regele lui Iuda, în luna a cincea, Anania, fiul lui Azor, profetul mincinos din Gabaon, mi-a vorbit în Casa Domnului, în ochii preoţilor şi ai întregului popor, zicând: [2] „Aşa a spus Domnul: Am sfărâmat jugul regelui Babilonului: [3] încă doi ani de zile [şi] voi întoarce în locul acesta odoarele Casei

---

34,[17] În TM: „Nu-i ascultaţi; slujiţi regelui Babilonului şi trăiţi. De ce să ajungă cetatea aceasta o ruină?".

34,18 „să vină în faţa mea": TM are „să stăruie (*litt.* să vină) în faţa lui *YHWH* al oştirilor pentru ca vasele rămase în Casa Domnului, în casa regelui lui Iuda şi în Ierusalim să nu meargă în Babilon".

34,19-22 În TM: „[19] Căci aşa spune Domnul oştirilor despre stâlpi, mare, cărucioare şi celelalte odoare care au rămas în această cetate, [20] pe care regele Nebucadneţar al Babilonului nu le-a luat când l-a dus în surghiun din Ierusalim în Babilon pe regele Yehonia, fiul lui Yehoyaqim, din Iuda, şi pe toţi oamenii de vază din Iuda şi Ierusalim. [21] Fiindcă aşa spune *YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel, despre odoarele rămase în Casa Domnului, în casa regelui lui Iuda şi în Ierusalim: [22] «În Babilon vor merge şi acolo vor sta până în ziua când voi lua seama la ele, spune Domnul. Atunci le voi scoate şi le voi aduce înapoi în locul acesta»". Pentru odoarele Templului, vezi 3Rg. 7,15-39. Stâlpii, „marea de aramă" şi cărucioarele aveau să fie sfărâmate şi, împreună cu celelalte obiecte mai mici rămase în Templu, aveau să fie duse în Babilon în 587 î.H. (vezi 4Rg. 25,13-17).

35,1 În TM (28,1), elementele de datare apar diferit: „În anul acela, la începutul domniei lui *Ţidhqīyāh*, regele lui Iuda, în anul al patrulea, în luna a cincea...". Textul pune o problemă insolubilă: începutul domniei (597 î.H.) sau anul al patrulea (594/593 î.H.)? LXX a eliminat dificultatea şi această datare este preferată de comentatori; ea ar trebui aşadar aplicată şi capitolului anterior (vezi nota la 34,1). ♦ „profetul mincinos": TM are „profetul"; ori de câte ori se relatează înfruntările lui Ieremia cu profeţii, întâlnim aceeaşi diferenţă între LXX şi TM (*cf.* şi *supra*, nota 33,7).

35,2 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel" – diferenţa apare frecvent şi nu am semnalat-o la fiecare ocurenţă. În TM, formula este menită să dea mai multă solemnitate mesajului. La fel la v. 14.

35,3 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „...pe care le-a luat regele N. al Babilonului din locul acesta şi le-a dus în Babilon".

Domnului [4] şi pe Iechonias şi pe surghiuniţii din Iuda, căci voi sfărâma jugul regelui Babilonului."
[5] Iar Ieremia a vorbit către Anania în ochii întregului popor şi în ochii preoţilor care stăteau în Casa Domnului [6] şi a spus Ieremia: „Adevărat: de-ar săvârşi aşa Domnul, de-ar face să stea cuvântul tău pe care îl proroceşti, ca să aducă înapoi odoarele Casei Domnului şi pe toţi surghiuniţii din Babilon în locul acesta! [7] Însă ascultaţi cuvântul Domnului pe care eu îl spun în urechile voastre şi în urechile întregului popor: [8] Profeţii care au fost înainte de mine şi înainte de voi, din vechime, au prorocit şi ei război, cu privire la ţări multe şi împărăţii mari; [9] dar profetul care a prorocit de pace, când i se împlineşte cuvântul, [atunci] îl vor recunoaşte pe profetul pe care l-a trimis la ei Domnul cu adevărat."
[10] Atunci Anania a luat în ochii întregului popor jugul de pe grumazul lui Ieremia şi l-a sfărâmat. [11] Şi a vorbit Anania în ochii întregului popor zicând: „Aşa a spus Domnul: Astfel voi sfărâma jugul regelui Babilonului de pe grumazul tuturor neamurilor." Şi Ieremia şi-a văzut de drum.
[12] Dar a fost cuvântul Domnului către Ieremia, după ce Anania a sfărâmat jugul de pe grumazul lui: [13] „Mergi şi spune-i lui Anania: «Aşa a spus Domnul:

35,4 TM are un text mai amplu, dar cu aceeaşi informaţie („Îl voi aduce înapoi şi pe I., fiul lui I."; „...care au mers în Babilon"). ♦ „surghiuniţii": *litt.* „surghiunul", ca termen generic.
35,5 „Ieremia... Anania": TM are în plus, alături de aceste nume, „profetul". La fel în tot restul capitolului.
35,8 „război, cu privire la ţări multe şi împărăţii mari": *litt.* „cu privire la pământ mult şi împărăţii mari, spre război", calc după ebraică. TM are „cu privire la ţări/pământuri multe... [de]spre război, foamete şi molimă".
35,9 „cu adevărat": gr. ἐν πίστει, *litt.* „întru (bună) credinţă", calchiază ebr. *be'emeth*, cu acest sens.
35,10 „jugul": la plural în greacă (*cf.* nota la v. 34,2). La fel în versetele următoare.
35,11 TM adaugă numele regelui (Nebukadneţar) şi răstimpul: „până în doi ani de zile".
35,13 „voi face": TM are „ai făcut"/„vei face". ♦ „Juguri de lemn ai sfărâmat, dar voi face în locul lor juguri de fier": Ieronim aplică pasajul „noilor profeţi mincinoşi", care sunt ereticii. „Profeţii mincinoşi prorocesc întotdeauna lucruri plăcute şi sunt pe placul [poporului] o vreme. Dar adevărul e amar şi cei care-l propovăduiesc sunt plini de amărăciune" (*Contra lui Iovinianus* 2,37). De asemenea, în comentariul său Ieronim atrage atenţia că Septuaginta omite „doi ani de zile" şi nu-l numeşte pe Anania profet. Un adevărat profet nu vorbeşte niciodată de la sine, cu voia sa, ci numai „cu voia lui Dumnezeu" şi la porunca Acestuia.

Juguri de lemn ai sfărâmat, dar voi face în locul lor juguri de fier», [14] căci aşa a spus Domnul: «Jug de fier am pus pe grumazul tuturor neamurilor, ca să muncească pentru regele Babilonului».» [15] Şi Ieremia i-a spus lui Anania: „Nu te-a trimis Domnul şi tu ai făcut poporul acesta să se încreadă în strâmbătate; [16] de aceea, aşa a spus Domnul: «Iată, Eu te înlătur de pe faţa pământului; în anul acesta vei muri.»" [17] Şi [Anania] a murit în luna a şaptea.

36 (29 TM) [1] Şi acestea sunt cuvintele cărţii pe care Ieremia le-a trimis din Ierusalim către bătrânii din surghiun şi către preoţi şi către profeţii mincinoşi, scrisoare la Babilon, către [cei din] surghiun şi către tot poporul [2] după ce regele Iechonias şi regina şi eunucii şi tot omul liber şi rob şi meşteşugar plecaseră din Ierusalim, [scrisoare trimisă] [3] prin Eleasa, fiul lui Saphan, şi

---

35,14 TM are, în plus, la sfârşitul versetului: „şi-i vor sluji/munci; ba chiar şi fiarele câmpului i le-am dat".
35,15 Cuvintele lui Ieremia în TM încep cu „Ascultă, *Hanan'yāh*". ♦ „strâmbătate": TM are „amăgire".
35,16 La final, TM are în plus: „pentru că răzvrătire/apostazie ai grăit împotriva lui *YHWH*", expresie care trimite la Deut. 13,6, unde e vorba de pedeapsa profetului mincinos.
35,17 „în luna a şaptea": la două luni aşadar de la momentul prevestirii; TM specifică în plus „în anul acela".
36[29] Profetul trimite o scrisoare iudeilor din primul val de exilaţi în Babilon (în 597 î.H.), avertizându-i să nu se lase amăgiţi de falşii profeţi care le făgăduiau o întoarcere grabnică în patrie: deşi nu definitiv, exilul va fi lung, aşa că ei trebuie să-şi organizeze viaţa acolo. Nu trebuie să-i considere mai norocoşi pe cei rămaşi în Iudeea, pentru că aceştia vor avea mult de suferit. După şaptezeci de ani, Dumnezeu Îşi va împlini făgăduinţa, adunându-i dintre neamuri şi redându-le ţara. Textul schiţează deja o „cartă" a iudaismului din diaspora.
36,1 „Cartea", gr. βίβλος, traduce ebr. *sepher*, care se referă la o scriere pe sul de papirus, trimisă de Ieremia iudeilor surghiuniţi în Babilon; conţinutul ei a inspirat textul mai târziu, deuterocanonic, numit „Scrisoarea lui Ieremia". ♦ „Şi acestea sunt cuvintele...": exprimarea trimite la primele cuvinte ale Deuteronomului. ♦ Destinatarii scrisorii în TM (*litt.*): „către rămăşiţa bătrânilor surghiunului şi către preoţi şi către profeţi şi către tot poporul pe care Nebukadneţar l-a surghiunit din Ierusalim în Babilon".
36,2 „şi regina şi eunucii şi tot omul liber şi rob şi meşteşugar": TM are „şi regina-mamă (*g'bhīrāh*) şi eunucii, căpeteniile din Iuda şi Ierusalim, meşteşugarii şi fierarii". ♦ „eunucii": termenul se referă şi la slujitori din palatul regal (vezi, de exemplu, Abdemelech din 45[38],7 şi 46[39],16), dar şi la dregători de rang înalt, civil sau militar, cum este cazul aici.
36,3 „Eleasa, fiul lui Saphan": ebr. *'El'āsāh*, fiul lui *Şāphān*, probabil fratele lui Achicam din 33,24. ♦ „Gamarias, fiul lui Chelkias": ebr. *G'mar'yāh*, fiul lui *Hil'qīyāh*, acesta din urmă fiind marele preot care a găsit Cartea Legii (*cf.* 4Rg. 22–23). Vezi *supra*, nota 33,24.

prin Gamarias, fiul lui Chelkias, pe care l-a trimis Sedekias, regele lui Iuda, la regele Babilonului, în Babilon:

[4] „Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel, către [cei din] surghiun, pe care i-am surghiunit din Ierusalim: [5] «Clădiți-vă case și locuiți-le, plantați grădini și mâncați roadele lor, [6] luați[-vă] femei și zămisliți fii și fiice, luați femei pentru fiii voștri și dați bărbați fiicelor voastre, înmulțiți-vă și nu vă împuținați [7] și căutați pacea țării în care v-am surghiunit și rugați-vă Domnului pentru [locuitorii] ei, fiindcă în pacea ei va fi pace [și] pentru voi.» [8] Căci așa a spus Domnul: «Să nu vă convingă profeții mincinoși, care [sunt] printre voi, să nu vă convingă prezicătorii voștri și să nu dați ascultare viselor pe care le visați, [9] căci ei vă prorocesc strâmbătăți în numele Meu și nu i-am trimis [Eu].» [10] Căci așa a spus Domnul: «Când vor urma să se împlinească pentru Babilon șaptezeci de ani, vă voi cerceta și voi așeza cuvintele Mele peste voi, spre a aduce înapoi poporul vostru în locul acesta; [11] și voi cugeta pentru voi gând de pace, și nu să aduc peste voi aceste rele. [12] Și rugați-vă către Mine, iar [Eu] vă voi asculta; [13] căutați-Mă și Mă veți găsi, pentru că Mă veți căuta cu toată inima [14] și Mă voi arăta vouă.»

Ieremia era deci sprijinit de două familii importante, care fuseseră implicate în reforma regelui Iosia. ♦ Ca de obicei, TM dă și numele regelui babilonian.

36,5 „grădini": gr. παράδεισος, împrumut din persană; apare mai ales în Geneză.

36,6 După „dați bărbați fiicelor voastre", TM are în plus „ca ele să nască fii și fiice".

36,7 „țării": gr. γῆ; TM are „cetății/orașului". ♦ „pentru [locuitorii] ei": TM are „pentru ea". ♦ „pacea": gr. εἰρήνη echivalează ebr. *șālōm*, care are un sens mai larg: „stare de bine", „prosperitate", „pace". Evreul din diaspora este îndemnat să acționeze spre binele țării în care se află. ♦ Augustin invocă versetul, alături de 1Tim. 2,2, pentru a justifica rugăciunile pentru căpeteniile politice. Când pacea domnește într-o țară, Biserica înflorește. Pacea seculară favorizează pacea Bisericii (*De civitate Dei* 19,26). În altă parte, marele African vede în figura regelui exilat la Babilon o prefigurare a lui Hristos, care n-a fost acceptat de evrei ca Mesia (Rege). Așa cum regele veterotestamentar a fost surghiunit printre păgâni, la fel Evanghelia lui Iisus s-a răspândit printre păgâni, aducând rod îmbelșugat (*Omilii* 1,14).

36,8 „să nu vă convingă": TM are „să nu vă amăgească".

36,10 „cuvintele Mele": TM are „cuvântul Meu cel bun".

36,11-12 În TM: „Pentru că Eu știu gândurile/planurile pe care le-am plănuit cu privire la voi – oracol al lui *YHWH* – gânduri de bunăstare (*șālōm* – vezi *supra*, nota 36,7) și nu de rău, ca să vă dau un viitor și o nădejde. [12] Și Mă veți chema și veți veni și vă veți ruga către Mine și Eu vă voi asculta".

36,13 „căutați-Mă": TM are „Mă veți căuta".

36,14 În TM: „Mă voi lăsa găsit de voi – oracol al lui *YHWH* – și vă voi întoarce [din] înrobire și vă voi aduna din toate neamurile și din toate locurile în care v-am împrăștiat – oracol al lui *YHWH* – și vă voi întoarce în locul din care v-am surghiunit".

[15] Pentru că ați spus: «Domnul ne-a rânduit profeți în Babilon», [16-20] [21] așa a spus Domnul despre Achiab și despre Sedekias: «Iată, Eu îi dau în mâinile regelui Babilonului și el îi va lovi în fața ochilor voștri. [22] Și de la ei se va trage un blestem între toți surghiuniții lui Iuda în Babilon; se va zice: 'Să facă Domnul cu tine cum a făcut cu Sedekias și cu Achiab, pe care i-a pârpălit în foc regele Babilonului', [23] pentru că au făcut nelegiuire în Israel și au săvârșit adulter cu nevestele concetățenilor lor și au profețit în numele Meu cuvânt pe care nu l-am poruncit lor și Eu sunt martor» – spune Domnul.

[24] Iar lui Samaias Nelamitul să-i spui: [25] «Nu te-am trimis în numele Meu.» Și lui Sophonias, preotul, fiul lui Maasaias, spune-i: [26] «Domnul te-a pus

---

36,16-20 Aceste versete, care nu apar în LXX, întrerup firul argumentației. Ele sunt importante pentru că descriu, ce-i drept cu formule stereotipe, nefericirile care se vor abate asupra celor rămași în țară (vezi și nota introductivă la capitolul de față). În TM: „[16] Fiindcă așa spune Domnul despre regele care stă pe tronul lui David și despre tot poporul ce locuiește în această cetate, frații voștri care nu au plecat cu voi în surghiun – [17] așa spune *YHWH* al oștirilor: «Iată, Eu voi trimite peste ei sabia, foametea și molima și-i voi face ca pe niște smochine putrede, care nu se pot mânca de rele ce sunt. [18] Și îi voi urmări cu sabie, cu foamete și cu molimă și-i voi face de groază pentru toate împărățiile pământului, spre blestem, pustiire și fluierat și ocară la toate neamurile unde i-am împrăștiat, [19] pentru că nu au ascultat cuvintele Mele – oracol al lui *YHWH* – pe care le-am trimis la ei din zori prin slujitorii Mei profeți, dar voi n-ați ascultat – oracol al lui *YHWH*. [20] Dar acum, ascultați cuvântul lui *YHWH*, voi, toți cei surghiuniți, pe care v-am trimis de la Ierusalim în Babilon!»".

36,21 „despre Achiab și despre Sedekias": TM are „despre *'Aḥ'ābh*, fiul lui *Qōlāyāh*, și despre *Ṣidh'qīyāhū*, fiul lui *Ma'aśēyāh*, care vă prorocesc în numele Meu amăgire".

36,23 „cuvânt...": finalul versetului în TM: „cuvânt de amăgire pe care nu l-am poruncit lor și Eu știu și sunt martor...".

36,24 Samaias (ebr. *Ṣ'ma'yāhū*) din Nehelam nu mai este menționat în altă parte; probabil că voise să-l arunce în închisoare pe Ieremia.

36,25-27 În TM, *litt.*: „Așa spune *YHWH* al oștirilor, Dumnezeul lui Israel: «Fiindcă tu ai trimis în numele tău scrisori către tot poporul care este în Ierusalim și către *Ṣ'phan'yāh*, fiul lui *Ma'aśēyāh*, preotul, și către toți preoții, zicând: [26] '*YHWH* te-a pus preot după (unii înțeleg „sub" – *n.n.*) preotul *Y'hōyādhā'*, ca să fie supraveghetori ai Casei Domnului, pentru orice om nebun și care profețește, ca să-l pui în butuci și cu zgardă. [27] Iar acum, de ce nu l-ai certat pe Ieremia din Anathoth, care vă prorocește? [28] Pentru că el ne-a trimis [scrisoare] în Babilon, zicând:...'»". Așadar, din TM rezultă că Dumnezeu îi trimite prin Ieremia un mesaj lui *Ṣ'ma'yāhū*, care se află în Babilon, mustrându-l fiindcă acesta îi trimisese o scrisoare, la Ierusalim, preotului *Ṣ'phan'yāh*, responsabil cu ordinea din Templu, îndemnându-l să-l pedepsească pe Ieremia pentru scrisoarea trimisă celor surghiuniți la Babilon. După textul mai scurt, din LXX,

preot în locul preotului Iodae, ca să fii mai mare în Casa Domnului peste tot omul care proroceşte şi peste tot omul care delirează: să-l pui în închisoare şi în loc umed. [27] Iar acum, de ce vă bateţi joc laolaltă de Ieremia din Anathoth, care v-a prorocit? [28] Oare nu de aceea a trimis la voi în Babilon zicând: 'Mai este mult, clădiţi[-vă] case şi locuiţi-le, sădiţi[-vă] grădini şi mâncaţi din rodul lor'?»"

[29] Iar Sophonias a citit cartea în auzul lui Ieremia. [30] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [31] „Trimite la [cei din] surghiun, zicând: Aşa a spus Domnul despre Samaias Nelamitul: «Pentru că Samaias v-a prorocit, [de]şi nu l-am trimis Eu, şi v-a făcut să vă încredeţi în strâmbătăţi», [32] de aceea, aşa a spus Domnul: «Iată, Eu voi face cercetare asupra lui Samaias şi asupra neamului lui şi nu va mai fi om dintre ei în mijlocul vostru să vadă cele bune pe care Eu le voi face cu voi: nu [le] vor vedea.»"

37 (30 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul ca să spună: [2] Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: „Scrie într-o carte toate cuvintele pe care ţi le-am rostit spre prorocire: [3] căci iată, vin zile – zice Domnul –

Dumnezeu afirmă doar calitatea de fals profet a lui Samaias, apoi se adresează direct preotului Sophonias în apărarea lui Ieremia.

36,25 „Sophonias": *cf.* 21,1; 44[37],3; 52,24 TM.

36,26 „loc umed": gr. καταρράκτη (*cf. supra*, nota 20,2). ♦ Despre Iodae (Iehoiada), vezi 4Rg. 11,17-18; 2Par. 23,16-18.

36,29 „cartea": este vorba de scrisoarea trimisă de Samaias.

36,32 „le voi face cu voi... vedea": TM are „le voi face cu poporul Meu, oracol al lui *YHWH*, pentru că răzvrătire/apostazie a grăit împotriva lui *YHWH*" (*cf.* 35,16 şi nota).

37,1–38,40 În 30,1–31,40 TM. Exegeţii numesc această parte a profeţiei lui Ieremia „Cartea mângâierii" sau „Cartea refacerii". Sunt adunate aici mesaje încurajatoare: Dumnezeu făgăduieşte că, după inevitabila pedeapsă „pedagogică", va interveni cu tărie în favoarea poporului aducându-l înapoi într-o patrie regenerată şi spre un legământ reînnoit. Majoritatea mesajelor sunt în versuri şi sunt comparabile cu cele din partea a doua a Cărţii lui Isaia. Datarea diferitelor poeme este departe de a întruni consensul comentatorilor (la începutul activităţii profetului, sau după distrugerea Ierusalimului din 587 î.H. sau chiar mai târziu). Este posibil ca o redactare ulterioară să le fi adunat aici într-un ansamblu coerent.

37,1-3 Versetele ar putea constitui o introducere „redacţională"; o a doua introducere, cea din v. 4, este, probabil, cea originară.

37,2 „Scrie într-o carte": poruncă similară la v. 43[36],2. ♦ „spre prorocire": nu apare în TM.

37,3 „voi aduce înapoi pe surghiuniţii (*litt.* surghiunul)": vezi *supra*, nota 25,19.

şi voi aduce înapoi pe surghiuniţii din poporul Meu Israel şi Iuda – a spus Domnul – şi-i voi aduce înapoi în ţara pe care am dat-o părinţilor lor, şi o vor stăpâni."

[4] Şi acestea sunt cuvintele pe care le-a grăit Domnul cu privire la Israel şi la Iuda:

[5] Aşa a spus Domnul:
„Veţi auzi zvon de spaimă;
spaimă şi nu este pace.
[6] Întrebaţi şi vedeţi dacă vreun bărbat a născut
şi despre spaima cu care se vor ţine de coapse [căutând] izbăvire;
pentru că am văzut pe tot omul cu mâinile pe coapse;
s-au schimbat la faţă, au îngălbenit.
[7] Căci este mare ziua aceea
şi [nimic] nu este asemenea [ei]
şi timpul e strâmt pentru Iacob,
dar de acesta va fi izbăvit.
[8] În ziua aceea – a spus Domnul – voi sfărâma jugul de pe grumazul lor şi legăturile lor le voi sfâşia şi ei nu vor mai munci pentru alţii; [9] ci vor munci pentru Domnul Dumnezeul lor şi li-l voi ridica pe David, regele lor." [[10-11]]

[12] Aşa a spus Domnul:

37,5 „spaimă... spaimă": TM foloseşte aici două sinonime.

37,6 „şi despre spaima cu care se vor ţine de coapse [căutând] izbăvire": fără echivalent în TM, unde, după „a născut", urmează „de ce am văzut pe tot viteazul/bărbatul cu mâinile pe coapse precum o femeie care naşte...".

37,7 „timpul e strâmt": TM are „e timp de strâmtorare".

37,8-9 „vor munci": *cf. supra*, nota 34,9. ♦ „li-l voi ridica pe David, regele lor": TM are „şi pentru David, regele lor, pe care li-l voi ridica". ♦ Ieronim spune, în comentariul său, că aşa cum există un prim Adam şi un al doilea Adam, Iisus, aşa există şi un prim David şi un al doilea David, tot Iisus. Iar jugul sfărâmat de pe grumaz se referă la Nabucodonosor, care este un simbol al diavolului. Prin urmare, profetul ar vorbi aici despre victoria lui Iisus asupra diavolului (*Şase cărţi despre Ieremia* 6,5,2-3). După Theodoret, venirea lui Hristos a fost împlinirea profeţiei. Iisus nu domneşte numai peste Israel, ci peste toate neamurile (*Despre Ieremia* 7,30).

37,[10-11] Versetele nu apar în LXX. În TM, textul este identic cu 26 LXX [46 TM],27-28 (vezi notele).

37,12-17 Dumnezeu apare ca vindecător; descrieri similare ale suferinţei Sionului, la 4,31; 8,18-21; 9,17-19.

37,12 „Am stârnit zdrobire": TM are „zdrobirea ta e de nevindecat". ♦ „Am stârnit": gr. ἀνέστησα, „am ridicat". Traducătorul LXX a citit *'NS'* în loc de *'NWŞ*, „incurabil".

„Am stârnit zdrobire:
dureroasă [e] rana ta;
13 Nu e cine să judece pricina ta,
spre durere ai fost doftoricit,
folos nu ai.
14 Toți prietenii tăi au uitat de tine,
nu vor [mai] întreba nicicând,
căci cu lovitura dușmanului te-am izbit,
certare aspră,
spre toată strâmbătatea ta ți s-au înmulțit păcatele.
[15] 16 Dar toți cei care mănâncă din tine vor fi mistuiți
și toți dușmanii tăi își vor mânca toată carnea;
spre mulțimea strâmbătăților tale ți s-au înmulțit păcatele,
ți-au făcut acestea;
și cei ce te-au sfâșiat
vor fi [dați] spre sfâșiere.

37,13 „spre durere ai fost doftoricit": pare a însemna că boala este atât de gravă încât până și strădaniile doctorilor n-au făcut decât să o înrăutățească. În TM: „Nu e nimeni care să judece judecata ta (*i.e.* să pună diagnostic?) pentru rană; vindecare, tămăduire nu este pentru tine" (text dificil, cu echivalări diverse).

37,14 „prietenii": gr. φίλοι; TM are „iubiții". Vezi *supra*, nota 22,20. ♦ „certare aspră": TM are „pedeapsa unui vrăjmaș nemilos". ♦ Finalul în TM: „Pentru că vina ta este mare și ți s-au înmulțit păcatele".

37,[15] Nu apare în LXX. În TM: „De ce strigi din pricina zdrobirii tale? De nevindecat e durerea ta; fiindcă multe sunt fărădelegile tale, numeroase păcatele tale, Eu ți-am făcut acestea".

37,16 „Dar...": gr. διὰ τοῦτο, „de aceea", echivalează ebr. *lākhēn*, cu același sens, ceea ce pune probleme de interpretare. De obicei, la profeți, expresia introduce enunțarea unei pedepse după ce a fost formulată învinuirea. Aici însă tocmai a fost vorba de pedeapsa divină asupra poporului infidel, iar acest verset se referă la condamnarea celor care au fost instrumentele pedepsei. Se pare că fragmentul care începe aici a fost inserat ulterior în contextul pericopei, constituind de fapt o făgăduință de restaurare. De aceea, pentru logica textului, am tradus expresia după sens, așa cum fac multe traduceri moderne (*e.g.* BJ, NSV, Cornilescu). ♦ „își vor mânca toată carnea": TM are „cu toții în robie vor merge". Traducătorul LXX va fi citit *BŠR*, „carne", în loc de *BŠBY*, „în robie", și *YKLW*, „vor mânca", în loc de *YLKW*, „vor merge". ♦ „spre mulțimea strâmbătăților tale ți s-au înmulțit păcatele": textul nu prea are sens, de altfel pare a fi un dublet al finalului v. 14; nu apare decât în unele mss., ed. Ziegler îl elimină, iar Brenton nu-l traduce. Nu se găsește nici în TM; s-ar putea ca traducătorul LXX să fi avut în față aici ceva apropiat de actualul v. 15 TM (vezi *supra*).

Și pe toți cei ce te jefuiesc
îi voi da spre jaf.
17 Pentru că [Eu] îți voi aduce vindecarea,
de lovitura dureroasă te voi tămădui – spune Domnul –,
căci ți s-a zis «Risipită:
[ea] este prada voastră, căci nu-i pasă nimănui de ea.»"

18 Așa a spus Domnul:
„Iată, Eu voi întoarce surghiunul lui Iacob
și de robirea lui Mă voi milui;
și se va zidi [fiecare] cetate pe înălțimea ei
și templul va sta la locul cuvenit lui.
19 Și vor ieși din ele cântăreți
și glasul celor ce se veselesc;
îi voi înmulți,
nu se vor împuțina.
20 Și vor veni fiii lor ca mai înainte
și mărturiile lor vor găsi încuviințare la Mine;
și îi voi cerceta pe cei care îi strâmtorează.
21 Și cei mai puternici ai lui vor fi peste ei

37,17 „este prada voastră": TM are „este Sionul". Și în TM, și în LXX textul pune probleme, iar traducătorii au propus diverse emendări pentru a da sens. Ed. Ziegler are „este prada noastră", ceea ce ar presupune un ebraic *ʾēdhēnū*. ♦ „nu-i pasă nimănui de ea": *litt.* „nu este cine să o caute".

37,18 „surghiunul lui Iacob": TM are „...din corturile lui Iacob". *Cf.* și 25,19 și nota. ♦ „de robirea lui": TM are „de sălașurile lui". *Cf.* și nota la 1,3. ♦ „templul": gr. ναός. TM are „[fiecare] cetățuie/fortăreață". ♦ „Eu voi întoarce surghiunul lui Iacob": după Ieronim, profeția s-a împlinit, parțial, după întoarcerea exilaților la Ierusalim și reconstruirea Templului, sub Zorobabel și Ezdra; integral, prin venirea lui Iisus Hristos, în Biserică (*Șase cărți despre Ieremia* 6,9,3-6).

37,19 „cântăreți": TM are *tōdhāh*, „aducere de laudă și mulțumire (amintind binefacerile lui Dumnezeu)". ♦ TM are în plus, la final: „îi voi cinsti și nu vor [mai] fi disprețuiți".

37,20 „vor veni fiii lor": TM are „fiii lui vor fi". ♦ „mărturiile lor vor găsi încuviințare": gr. ὀρθωθήσεται, *litt.* „vor fi puse/socotite drepte"; TM are „adunarea lui va fi statornicită". Traducătorul LXX a echivalat cu „mărturie" un cuvânt omonim (dar de la altă rădăcină) din ebraică (*ʿēdhāh*).

37,21 În TM, versetul are o încărcătură mesianică mai pronunțată: „Căpetenia lui va fi din el și conducătorul lui din mijlocul lui va ieși; îi voi deschide calea și el se va apropia de Mine, căci cine s-ar încumeta (*litt.* și-ar pune zălog inima) să se apropie de Mine? –

şi cârmuitorul lor va ieşi din el;
şi-i voi aduna şi ei se vor întoarce la Mine;
căci cine este cel care le-a întors inima la Mine?" – spune Domnul.

[22] 23 Căci urgia Domnului a ieşit mânioasă,
a ieşit urgia învârtejindu-se,
va veni peste cei necucernici.
24 Nicidecum nu se va întoarce urgia mâniei Domnului
până ce va făptui
şi până ce va împlini
ceea ce a pornit să facă inima Sa:
în zilele cele din urmă veţi cunoaşte acestea.

38 (31 TM) 1 În vremea aceea a spus Domnul: „Voi fi Dumnezeul seminţiei lui Israel şi ei vor fi poporul Meu."
2 Aşa a spus Domnul:
„L-am aflat cald [încă] în pustiu
alături de cei ucişi de sabie:

oracol al lui *YHWH*". Dumnezeu le făgăduieşte un conducător din neamul lor, nu un străin (*cf.* Deut. 17,15). A se apropia de Dumnezeu este, în sens propriu, o prerogativă sacerdotală (Ex. 29,4.8; 40,12.14; Lev. 7,35), extinsă aici şi asupra principelui mesianic (*cf.* Iez. 46 *passim*).

37,[22] Nu apare în LXX. În TM: „Şi veţi fi poporul Meu, iar Eu voi fi Dumnezeul vostru" – formula legământului (la fel şi în 11,4 etc.).

38[31],1-6 Profeţia se adresează celor din Regatul de Nord: vor fi pomeniţi „munţii Samariei" (v. 5) şi „munţii lui Efraim" (v. 6); în context şi „Israel" (vv. 1 şi 4) ar putea avea sensul conform realităţilor politice de după 931 (*cf.* 3Rg. 12). Se ştie că regele Iosia (640-609 î.H.) încercase o recucerire a unei părţi din teritoriul acestuia, profitând de declinul Asiriei. Profeţii au menţinut mereu vie speranţa reîntregirii şi restaurării regatului lui David şi al lui Solomon.

38,1 „seminţiei": gr. γένος; TM are „tuturor familiilor/clanurilor".

38,2 În TM, cuvintele Domnului sunt: „A aflat bunăvoinţă în pustiu poporul care a scăpat de sabie; va merge spre odihna sa Israel" (se mai poate înţelege şi „sunt pe cale să-i dau odihnă lui Israel"). Textul trimite la perioada de peregrinare prin pustiu, între ieşirea eliberatoare din Egipt şi intrarea în Pământul făgăduinţei, aşa cum este relatată în Exodul şi Numerii. Îndeosebi la Osea şi Ieremia, privirea retrospectivă asupra acestei perioade este pozitivă: acela a fost timpul celei mai mari apropieri a poporului de Dumnezeul său. ♦ „L-am aflat cald": traducătorul LXX va fi citit *ḤM-*, „cald", în loc de *ḤN*, „favoare", „har", „bunăvoinţă", „farmec".

Mergeţi şi nu-l daţi pieirii pe Israel!"
3 Dumnezeu i S-a arătat de departe:
„Cu iubire veşnică te-am iubit,
de aceea te-am atras întru îndurare.
4 Iarăşi te voi clădi şi vei fi clădită,
fecioară Israel;
iarăşi îţi vei lua tamburina
şi vei ieşi cu adunarea celor ce dănţuiesc.
5 Iarăşi veţi sădi vii pe munţii Samariei,
sădiţi şi lăudaţi!
6 Căci este zi când cheamă
apărătorii de pe munţii lui Efraim:
«Sculaţi-vă şi suiţi-vă în Sion
la Domnul Dumnezeul nostru!»"
7 Căci aşa i-a spus lui Iacob Domnul:
„Veseliţi-vă şi chiuiţi asupra capului neamurilor,
faceţi să răsune şi lăudaţi;
spuneţi: «Domnul a mântuit poporul Său,
rămăşiţa lui Israel.»
8 Iată, Eu îi aduc de la miazănoapte

38,3 „i S-a arătat": TM are „mi S-a arătat" – în acest caz, cuvintele ar fi rostite de profet sau de poporul întreg. ♦ „întru îndurare": TM are „întru bunătate (*ḥesedh*)" – pentru sensurile acestui cuvânt, *cf.* nota 2,2.

38,5 „sădiţi şi lăudaţi": TM are „vor sădi săditorii şi se vor folosi de roade". Traducătorul LXX va fi citit *HLLW*, „lăudaţi", în loc de *ḤLLW*, care înseamnă „a profana", „a socoti profan (= non-sacru)", de unde, referitor la vie, „a-i mânca roadele".

38,6 „zi când cheamă apărătorii": *litt.* „zi de chemare de către cei care apără". ♦ În TM: „Căci va fi o zi în care vor striga străjerii în muntele lui Efraim: «Sculaţi-vă, să ne urcăm în Sion...»". Lumea mântuită e caracterizată şi de unitatea poporului în jurul Prezenţei divine care se manifestă în Sion.

38,7-9 Celebrare imnică ce aminteşte de a doua parte din Cartea lui Isaia (44–55).

38,7 Începutul versetului în TM: „Căci aşa a spus *YHWH*: «Strigaţi [de] bucurie pentru Iacob, chiuiţi pentru căpetenia neamurilor...»". ♦ „Domnul a mântuit": TM are „Mântuieşte, Doamne". ♦ „Domnul a mântuit poporul Său, rămăşiţa lui Israel": după Ieronim, „rămăşiţa lui Israel" a fost adunată de apostoli, din toate colţurile lumii, în jurul Evangheliei (*Şase cărţi despre Ieremia* 6,15,2-4). Tertulian interpretează versetul în cheie baptismală, legându-l de sărbătoarea Paştelui şi a Cincizecimii, când toţi se adună pentru a-l proslăvi pe Iisus. Pentru el, „fiecare ceas, fiecare moment e potrivit pentru botez", stând sub revărsarea harului (*Despre botez* 19).

şi îi voi aduna de la capătul pământului,
la sărbătoarea *Phasek*;
şi vei da naştere unei mulţimi mari
şi se vor întoarce aici.
[9] În plânset au ieşit
şi în mângâiere îi voi aduce înapoi,
sălăşluindu-i lângă canalele de apă, pe cale dreaptă
şi nu vor mai rătăci nicicând pe ea;
căci m-am făcut Tată pentru Israel
şi Efraim este întâiul Meu născut."

[10] Ascultaţi, neamuri, cuvântul Domnului
şi vestiţi către insulele cele de departe; spuneţi:
„Cel ce l-a împrăştiat pe Israel îl va aduna
şi-l va păzi precum păstorul turma sa.
[11] Căci Domnul l-a răscumpărat pe Iacob,
l-a scos din mâna celor mai tari decât el.
[12] Şi vor veni şi se vor veseli pe muntele Sionului;
şi vor veni la bunătăţile Domnului,
la pământul cu grâu şi vin

38,8 „la sărbătoarea *Phasek*; şi vei da naştere unei mulţimi mari": TM are „între ei orb, şchiop (ebr. *phissēaḥ*), [femeie] însărcinată şi care naşte, adunare mare". Cum în alte locuri traducătorii LXX au transliterat numele Paştelui (ebr. *PSḤ*) ca *Phasech* (2Par. 35,1.6.7.8) sau *Phasek* (2Par. 30,1.2.5.15.17), vor fi interpretat la fel şi cuvântul ebraic care înseamnă „şchiop", care are acelaşi suport consonantic.
38,9 În TM: „Cu plânset vor veni şi întru implorări îi voi aduce înapoi, îi voi purta către şuvoaie de apă, pe cale dreaptă, pe care nu se vor poticni, căci M-am făcut pentru Israel Tată şi Efraim e întâiul Meu născut". ♦ Unde TM are *taḥanūnīm*, „implorări", Targumul sprijină LXX: „mângâieri". ♦ „Tată": mai ales în Deuteronom şi în profeţi, relaţia specială dintre Dumnezeu şi poporul ales este exprimată prin imaginea paternităţii (*cf.* Deut. 32,6; Is. 63,16; Ier. 3,4.19; Os. 2,1; 11,1-8; Mal. 1,6 etc.), Israel având poziţia privilegiată de „întâi născut" (*e.g.* Ex. 4,22): după Lege, acesta primea binecuvântarea părintească (*e.g.* Gen. 27,1–28,4), o parte dublă de moştenire faţă de ceilalţi fraţi (*cf.* Deut. 21,17; 4Rg. 2,9 şi nota) şi asupra lui trecea autoritatea în familie.
38,12 „se vor veseli": TM are „vor striga/chiui de bucurie". ♦ „vor veni la": TM are „se vor revărsa spre". ♦ „la pământul cu grâu şi vin şi roade şi vite şi turme": TM are „spre grâu şi must şi untdelemn (proaspăt), spre miei şi viţei (*litt.* spre fiii turmelor de oi şi de vite)". ♦ „pom bine roditor": TM are „grădină udată". ♦ „flămânzi": TM are „slăbi/tânji".

şi roade şi vite şi turme.
Şi va fi sufletul lor ca un pom bine roditor
şi nu vor mai flămânzi.
[13] Atunci se vor bucura fetele în adunarea tinerilor
şi bătrânii se vor bucura
şi voi întoarce jalea lor în bucurie
şi-i voi face să se veselească.
[14] Voi preamări şi voi îmbăta sufletul preoţilor, fiii lui Levi,
şi poporul Meu se va îndestula de bunătăţile Mele."

[15] Aşa a spus Domnul:
„Glas s-a auzit în Rama,
de bocet şi plânset şi jale:
Rachel nu vrea să se oprească din plâns pentru fiii ei,
căci nu [mai] sunt."
[16] Aşa a spus Domnul:
„Să înceteze glasul tău din plâns
şi ochii tăi din lacrimi,
căci vine răsplată pentru faptele tale

38,13 În TM: „Atunci se va bucura în dănţuire fecioara, tinerii şi bătrânii laolaltă; voi preface jalea lor în veselie şi-i voi alina şi le voi da bucurie după măhnirea lor".
38,14 „Voi preamări şi voi îmbăta sufletul preoţilor, fiii lui Levi": TM are „Voi sătura sufletul preoţilor cu grăsime". Vulgata are ambele imagini: *inebriabo animam sacerdotum pinguedine*. ♦ În TM, în finalul versetului apare formula de autentificare „oracol al lui *YHWH*".
38,15-22 Poporul e simbolizat de această dată de Rachel, soţia cea iubită a patriarhului Iacob-Israel (*cf.* Gen. 29–35), mama lui Iosif şi a lui Beniamin. În lista triburilor, Iosif este reprezentat de cei doi fii ai săi, Efraim şi Manase. „Efraim" e folosit de multe ori ca sinecdocă pentru Regatul de Nord. La jalea „mamei poporului" pentru fiii dispăruţi şi la căinţa lui Efraim, Dumnezeu răspunde cu făgăduinţe de răscumpărare.
38,15 „Rama": veche localitate la nord de Ierusalim, unde se pare că au fost adunaţi cei care urmau să fie deportaţi în Babilon (*cf.* 47[40],1.4). În TM, termenul pune probleme de interpretare: toponim sau substantiv comun însemnând „înălţime" (aşa îl interpretează, de exemplu, Targumul, mai ales deoarece toponimul este de obicei articulat, *hā-Rāmāh*). Pasajul este citat în Mt. 2,8 într-o traducere liberă din ebraică. În TM cuvintele Domnului sunt: „Glas se aude în Rama/pe înălţime, bocet şi plâns amar: *Rāḥēl* îşi plânge fiii; nu vrea să se mângâie pentru fiii ei, fiindcă nu [mai] sunt". ♦ Părinţii pun versetul în legătură cu uciderea pruncilor de către Irod cel Mare (de pildă, Theodoret, *Despre Ieremia* 7,31,15 sau Cezarie de Arles, *Omilii* 222,1). Efrem Sirul precizează că Rachel a fost înmormântată la Betleem, de aceea profetul vorbeşte aşa (*Comentariu la Ieremia* 31,15).

şi ei se vor întoarce din ţara duşmanilor,
17 statornică dăinuire va fi pentru copiii tăi.

18 Am auzit glasul lui Efraim care se jeluia:
«M-ai mustrat şi am fost mustrat,
neînvăţat eram ca un juncan;
întoarce-mă şi mă voi întoarce,
căci Tu eşti Domnul Dumnezeul meu.
19 Căci, după robirea mea, m-am căit
şi după ce am dobândit cunoaştere, am gemut pentru zilele de ruşine şi ţi-am arătat
că am primit ocară din tinereţea mea.»
20 Fiu iubit [este] Efraim pentru Mine,
un copilaş încântător,
căci, de când sunt în el cuvintele Mele,
Îmi voi aminti negreşit de el;
de aceea M-am grăbit pentru el,
cu îndurare îl voi milui – spune Domnul.

21 Pregăteşte-te, Sioane,

38,17 „statornică dăinuire": gr. μόνιμον, „care stă în acelaşi loc", „statornic". ♦ În TM: „Este nădejde pentru viitorul tău – oracol al lui *YHWH* – fiii tăi se vor întoarce în hotarele lor".

38,18 „întoarce-mă şi mă voi întoarce": faţă de pasajele în care căinţa omului este o condiţie pentru intervenţia salvatoare a lui Dumnezeu (*e.g.* 33[26],3; 43[36],3), la Ieremia şi apoi la Iezechiel se accentuează ideea că şi pentru a se converti sau a-şi întări convertirea omul are nevoie de iniţiativa lui Dumnezeu (*cf.* Ier. 24,6-7; 39[32],40; Plâng. 5,21; Iez. 18,59-63; 20,40-44; 36,22-32).

38,19 „robirea": gr. αἰχμαλωσία echivalează aici ebr. *şûbh*, „întoarcere", care are în context sensul de „abatere/deviere" (de la calea cea dreaptă). ♦ „după": gr. ὕστερον, „mai târziu", „ca urmare a". ♦ „am gemut pentru zilele de ruşine şi ţi-am arătat că am primit ocară din tinereţea mea": TM are „mi-am lovit coapsa; m-am ruşinat şi am fost umilit pentru că am purtat ocara tinereţii mele". *Cf.* şi Is. 54,4, unde Dumnezeu făgăduieşte că va îndepărta ocara tinereţii.

38,20 „de când sunt în el cuvintele Mele, Îmi voi aminti negreşit de el; de aceea M-am grăbit pentru el": TM are „ori de câte ori vorbesc împotriva lui/despre el(?), tot Îmi amintesc de el; de aceea, lăuntrul meu se înfioară pentru el…".

38,21 În TM, versetul se referă la pregătirea drumului de întoarcere în patrie: „Înfige-ţi semne, pune-ţi stâlpi, îndreaptă-ţi gândul (*litt.* inima) spre drum, [spre] calea pe care mergi; întoarce-te, fecioară Israel, întoarce-te spre acele cetăţi ale tale!". ♦ „Sioane": traducătorul va fi citit toponimul *ţîyōn* acolo unde TM are *ţîyūnîm*, „semne", „jaloane". ♦ „răzbunare": gr. τιμωρία, pentru ebr. *tamᵉrūrîm*, „borne", „semne indicatoare" – traducătorul, poate neînţelegând cuvântul ebraic, îl va fi redat cu un (relativ) omofon grecesc. ♦ „drumuri": textul LXX are ὦμους, „umeri", care nu are sens aici; s-a propus corectarea în οἴμους, „drumuri", ce corespunde cu TM. ♦ „jelind": traducătorul va fi citit *'BLH* în loc de *'LH*, „acelea" (*cf.* LEH, *s.u.* πενθέω).

fă răzbunare!
Îndreaptă-ţi inima spre drumuri;
pe calea pe care ai umblat întoarce-te,
fecioară Israel!
Întoarce-te spre cetăţile tale jelind.
22 Până când te vei [tot] suci,
fiică ruşinată?
Căci Domnul a creat mântuire spre sădire nouă,
întru mântuire vor umbla oamenii."

23 Aşa a spus Domnul: „Vor mai spune cuvântul acesta în ţara lui Iuda şi în cetăţile lui când îi voi întoarce pe cei robiţi ai lui:
«Binecuvântat [fie] Domnul
pe muntele Său drept şi sfânt!»
24 Şi [vor fi] locuitori în cetăţile lui Iuda şi în toată ţara lui, împreună cu plugarul, şi [păstorul] va fi pus pe cale cu turma.

38,22 „te vei [tot] suci": gr. ἀποστρέφω sugerează oscilarea, şovăirea. ♦ „ruşinată": gr. ἠτιμωμένη. TM are *şōbhēbhāh*, „care te tot întorci/abaţi". Aquila are o echivalare mai apropiată de ebraică, ῥεμβέουσα, iar Symmachos are ὑποστρεφομένη (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*). ♦ A doua parte a versetului în TM: „Căci *YHWH* a creat ceva nou: femeia (*litt.* partea feminească) stă împrejurul bărbatului/viteazului". Sensul ultimei propoziţii este discutat până astăzi; majoritatea consideră că este vorba de răsturnarea situaţiei aşa cum se întâmplă după un război: femeia îl ocroteşte pe bărbat, adică femeile preiau muncile grele pe care bărbaţii, împuţinaţi şi schilozi, nu le mai pot face. Altă interpretare: femeile ajung să facă curte bărbaţilor, fiindcă aceştia au rămas prea puţini. Există şi o interpretare spirituală potrivit căreia poporul (= femeia) va ajunge să-l caute pe Domnul (= bărbatul), spre deosebire de vremurile dinainte, când Dumnezeu căuta să-Şi apropie poporul. Traducerea LXX arată că de timpuriu versetului i s-a dat o interpretare pozitivă.

38,23-26 Mesaj privind restaurarea lui Iuda.

38,23 „Domnul": ca de foarte multe ori, LXX are o formulă mai scurtă faţă de TM: „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel". ♦ A doua parte a versetului în TM: „Să te binecuvânteze *YHWH*, sălaş al dreptăţii, munte sfânt!".

[25] Căci am îmbătat tot sufletul însetat
şi tot sufletul flămând l-am săturat."
[26] De aceea m-am trezit şi am văzut:
somnul mi-a fost dulce.

[27] „De aceea, iată, vin zile – zice Domnul – când voi semăna [în] Israel şi în Iuda sămânţă de om şi sămânţă de dobitoc. [28] Şi va fi [aşa]: precum am vegheat peste ei ca să dărâm şi să aduc rele, la fel voi veghea peste ei ca să zidesc şi să sădesc – spune Domnul. [29] În zilele acelea nu vor mai spune:
«Părinţii au mâncat aguridă
şi copiilor li s-au strepezit dinţii»,
[30] ci fiecare va muri pentru păcatul său: cui a mâncat aguridă, aceluia i se vor strepezi dinţii.

[31] Iată, vin zile – spune Domnul – când voi încheia cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda legământ nou, [32] nu precum legământul pe care l-am încheiat

38,24 În TM: „Şi vor locui acolo (*litt.* în ea) [cei din] Iuda şi [din] toate cetăţile sale laolaltă cu plugarii şi vor porni cu turma" (dar Targumul şi Vulgata dau mărturie pentru lecţiunea „şi cei care umblă cu turmele"). ♦ „[vor fi] locuitori": gr. ἐνοικοῦντες, la participiu. ♦ „va fi pus pe cale": *litt.* „va fi ridicat/dus".
38,27-30 Răsplătirea faptelor este individuală. Faţă de opinia tradiţională care interpreta pedeapsa şi răsplata faptelor într-o solidaritate în timp (de exemplu, copiii plătesc pentru păcatele părinţilor) sau în colectivitatea simultană (de exemplu, poporul plăteşte pentru păcatele conducătorilor), profeţii afirmă responsabilitatea individuală a omului: fiecare va fi răsplătit sau pedepsit după faptele proprii (*cf.* şi Iez. 14,12-13; 18).
38,27 „Israel... Iuda": TM are „casa lui Israel... casa lui Iuda".
38,28 „să dărâm şi să aduc rele": TM are aceleaşi patru ameninţări ca la 1,10: „să smulg şi să dărâm, să dobor şi să nimicesc".
38,29 Expresie proverbială, citată ca depăşită şi de Iez. 18,2.
38,30 „fiecare va muri pentru păcatul său": verset dezvoltat de mai mulţi Părinţi, pentru care nu poate exista nici o legătură, de la cauză la efect, între păcatul părinţilor şi pedeapsa copiilor (Theodoret, *Despre Ieremia* 7,31; Augustin, *Contra lui Iulian* 6,25,82).
38,31-34 Legământul cel nou: aceste versete constituie punctul culminant al mesajului Cărţii lui Ieremia. Poporul a încălcat Legământul de la Sinai, dar Dumnezeu făgăduieşte un nou Legământ, în care Legea va fi înscrisă înlăuntrul omului, iar această interiorizare va crea posibilitatea de relaţie directă a fiecărui om cu Dumnezeu. Tema Noului Legământ va fi reluată în Noul Testament: 2Cor. 3,3-18; Evr. 8,8-12; 10,15-17; iar Iisus, la instituirea Euharistiei, arată împlinirea acestui Legământ în misterul pascal, pe care

cu părinţii lor în ziua când i-am luat de mână ca să-i scot din ţara Egiptului, căci ei n-au rămas în legământul Meu iar Eu i-am nesocotit – spune Domnul. [33] Acesta e legământul pe care îl voi încheia cu casa lui Israel după zilele acelea – spune Domnul: voi pune legile Mele în cugetul lor şi în inimile lor le voi scrie; şi Eu voi fi Dumnezeul lor, iar ei vor fi poporul Meu; [34] şi nu-l va mai învăţa fiecare pe semenul său şi fiecare pe fratele său zicând: «Cunoaşte pe Domnul!»: căci fiecare dintre ei Mă va cunoaşte, de la mic la mare, căci voi fi îndurător cu strâmbătăţile lor şi de păcatele lor nu-Mi voi mai aduce aminte.

[35] De s-ar ridica cerul întru înălţime – spune Domnul –

Euharistia îl face mereu prezent: „Acest potir este Legământul cel nou, în sângele meu, care se varsă pentru voi" (Lc. 22,20; *cf.* 1Cor. 11,25).
38,31 „Iată, vin zile": *cf.* 28,52 şi nota. ♦ „voi încheia cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda legământ nou": pentru Părinţi nu există nici o îndoială că aici profetul vorbeşte despre Noul Testament, încheiat prin Iisus Hristos (Augustin, *Despre duh şi literă* 33). Dar ei ţin să precizeze că nu e vorba de două legăminte complet diferite, cu atât mai puţin de doi Dumnezei diferiţi. Acelaşi Dumnezeu încheia şi Vechiul, şi Noul Legământ, doar că, prima dată, cu un singur popor, Israel, a doua oară, cu întreaga omenire (Irineu, *Adversus haereses* 4,9,1; Ioan Gură de Aur, *Omilii la Evanghelia după Matei* 16,8). Pentru Theodoret, Noul Legământ completează, desăvârşeşte Vechiul Legământ (*Despre Ieremia* 7,31-32). Prin încheierea Noului Legământ, în Iisus Hristos, credinţa înlocuieşte încrederea în sine (Augustin, *Despre duh şi literă* 35). Iar pentru Ambrozie, dacă cifra 7 simbolizează Vechea lege, Noua lege are ca simbol cifra 8, cifra desăvârşirii, a paradisului ceresc, a Împărăţiei (*Epistole* 50).
38,32 „i-am nesocotit": *cf.* 4,17 şi nota. TM are „Eu sunt stăpânul lor". Traducătorul LXX va fi citit *bāḫal'tī* în loc de *bā'al'ti*, „a fi stăpân".
38,33-34 „legile Mele": TM are „legea (*tōrāh*) Mea". ♦ „în inimile": inima era considerată sediul gândirii, al voinţei şi al afectelor superioare; aşadar simbolizează interioritatea omului. ♦ „semenul": gr. are πολίτης, „cetăţeanul", acolo unde TM are *rēa'*, „tovarăş", „prieten". ♦ *Cf.* 24,7; 32,38; Deut. 7,6-7; Iez. 36,26-28; 37,23; Os. 2,22-23; Zah. 8,8; Ps. 50/51,12. ♦ „voi pune legile Mele în cugetul lor şi în inimile lor le voi scrie": versetul a fost amplu dezvoltat de Părinţi: Ieronim, *Şase cărţi despre Ieremia* 6,26,5-8; Augustin, *Omilii* 155,3,6; *Epistole* 266. ♦ „fiecare dintre ei Mă va cunoaşte, de la mic la mare": Părinţii citează versetul în descrierea Împărăţiei lui Dumnezeu instaurată de Iisus. Unii, ca de pildă Ieronim, insistă pe egalitatea tuturor în Împărăţia divină, subliniind abolirea oricărei ierarhii umane (*Contra lui Iovinian* 2,27).
38,35-37 Domnul nu-l va părăsi niciodată pe Israel. Conţinutul versetelor corespunde în mare cu TM, dar în altă ordine.
38,35 Îi corespunde 31,37 TM. ♦ „s-ar ridica...": TM are „s-ar măsura". Traducătorul va fi citit *YRMW* în loc de *YMDW* (*cf.* LEH, *s.u.* ὑψόω). ♦ „de s-ar coborî întinsul

şi de s-ar coborî întinsul pământului în jos,
Eu [tot] nu voi lepăda seminţia lui Israel – spune Domnul –
pentru toate câte au făcut."

[36] Aşa a spus Domnul, Cel care a dat soarele spre lumină zilei,
luna şi stelele spre lumină nopţii,
şi strigăt în mare
de au vuit valurile ei,
Domnul Atotstăpânitor [este] numele Lui:
[37] „De vor înceta legile acestea
de la faţa Mea – spune Domnul –
va înceta şi seminţia lui Israel
să fie neam în faţa Mea, în toate zilele.

[38] Iată, vin zile – spune Domnul – şi va fi zidită cetate pentru Domnul de la turnul Anameel până la poarta Colţului. [39] Şi se va întinde funia de măsurat înaintea lor până la colinele Gareb şi va fi înconjurată de un cerc de pietre alese; [40] şi tot *asaremoth*-ul până la *nachal Kedron*, până în colţul porţii cailor, la răsărit [vor fi] lucru sfânt pentru Domnul şi niciodată nu va mai pieri şi nu va mai fi doborâtă în veac."

---

pământului": gr. ἔδαφος, *litt.* „podeaua", „solul"; TM are „de s-ar cerceta temeliile pământului". În ambele cazuri, traducerea lui Aquila sprijină TM.

38,36 Îi corespunde 31,35 TM. ♦ „luna şi stelele": TM are „rânduielile lunii şi stelelor". ♦ „strigăt în mare": TM are „Cel care a răscolit marea". ♦ Acest imn care laudă atotputernicia Creatorului trimite cu gândul la Gen. 1,14-18, precum şi la imnurile din Am. 5,8-27.

38,37 Îi corespunde 31,36 TM.

38,38-40 Profeţie despre reconstruirea şi sacralitatea Ierusalimului. ♦ „Anameel": ebr. *Ḥanane'ēl* – *cf.* 2Ezr. 13,1; Zah. 14,10. Turnul se află în partea de nord-est a oraşului. ♦ „Poarta Colţului" (*cf.* 4Rg. 14,13) se afla în partea de nord-vest. ♦ „va fi înconjurată de un cerc de pietre alese": TM are „se va întoarce spre / va ocoli *Go'āh*". În ciuda multor presupuneri, Gareb şi Goah rămân nelocalizate. ♦ În TM, v. 40 este mai lung: „Şi toată râpa leşurilor şi a cenuşii şi toate câmpurile (*haṣṣ'rēmōth* – text scris; *haṣṣ'dēmōth* – text pentru citit) până la râul (*naḥal*) *Qidh'rōn* etc...". Se vede cum traducătorul LXX a transliterat aproximativ cuvântul pe care nu l-a înţeles şi a considerat că *naḥal* face parte din toponim. ♦ „nu va mai pieri": TM are „nu va mai fi dezrădăcinată". ♦ „şi va fi zidită cetate pentru Domnul": Ieronim respinge intrepretarea literalistă a „iudeilor şi iudaizanţilor" şi afirmă că aici se vorbeşte despre Biserica lui Iisus, „cetate a lui Dumnezeu". Întrucât Îl are ca temelie pe Iisus, Biserica nu va putea fi distrusă niciodată (*Şase cărţi despre Ieremia* 6,29,6-11).

39 (32 TM) [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia, în anul al zecelea al regelui Sedekias – acesta [este] anul al optsprezecelea al regelui Nabucodonosor, regele Babilonului; [2] oastea regelui Babilonului ridicase o întăritură de pari împotriva Ierusalimului, iar Ieremia era păzit în curtea gărzii care este în casa regelui, [3] unde îl închisese regele Sedekias zicând: „De ce proroceşti tu spunând: «Aşa a spus Domnul: Iată, Eu dau cetatea aceasta în mâinile regelui Babilonului şi [el] o va lua, [4] iar Sedekias nu va scăpa nicidecum din mâna chaldeilor, pentru că va fi predat în mâinile regelui Babilonului şi vor grăi faţă în faţă şi se vor privi ochi în ochi [5] şi va merge Sedekias în Babilon şi va fi aşezat acolo»?"

39–51 Le corespund 32–45 TM. Ansamblu narativ în proză care, venind după făgăduinţele privind restaurarea şi încheierea Noului Legământ, din cap. 38 (31 TM), detaliază motivele pentru care Domnul a hotărât pedepsirea poporului şi pentru care împlinirea mântuirii va întârzia. Deşi capitolele se referă la momente diferite, ele sunt asamblate într-un tot redacţional care, în ciuda „salturilor" înainte şi înapoi în timp, oferă o semnificaţie unitară. Capitolele 39–40 (32–33 TM) prezintă un gest concret de speranţă – Ieremia este pus să-şi cumpere un ogor tocmai atunci când oştile regelui Babilonului asediau Ierusalimul; la rugăciunea de căinţă a profetului, Dumnezeu răspunde printr-un mesaj de mustrare pentru păcatele poporului, urmat de o serie de mesaje de salvare. Capitolele 41 (34 TM) şi 43 (36 TM) istorisesc două gesturi concrete de respingere a mesajului divin: readucerea în sclavie a robilor eliberaţi şi arderea sulului profetic de către rege. Între aceste două momente este situat modelul de supra-fidelitate a rechabiţilor – cap. 42 (35 TM). În 44–45 (37–38 TM) se narează relaţiile încordate dintre profet şi regele Sedekias: acesta din urmă respinge „fizic" mesajul în persoana celui care îl transmite. În 46 (39 TM) se povestesc împrejurările cuceririi Ierusalimului şi consecinţele ei. În 47–48 (40–41 TM) se petrece asasinarea guvernatorului Godolias, iar în 49–51 (42–44 TM) cei care au mai rămas în Ierusalim fac tocmai ceea ce Dumnezeu le interzisese să facă: se refugiază în Egipt, ca într-un fel de contra-Exod. Finalul capitolului 51 (45 TM) prezintă soarta lui Baruh ca pe un „studiu de caz": în mijlocul dezastrului general, va avea de suferit, dar va rămâne în viaţă, conform cuvintelor Domnului.

39,1 „regelui Sedekias": TM explicitează: „al lui Iuda"; în schimb, versetul se termină cu numele regelui babilonian. ♦ „Anul al zecelea" este 588 I.H., deci în timpul asedierii Ierusalimului.

39,2-5 Pasajul pare a fi o inserţie redacţională, pentru că motivul arestării lui Ieremia nu corespunde cu cel din restul cărţii: de fapt, el a fost arestat (*cf.* 44[37],12 şi urm.) când încercase să iasă din Ierusalim, într-un moment de încetare a asediului (*cf.* 44[37],5 şi 11), pentru a merge în ţinutul lui Beniamin. În v. 6 se trece la cuvintele profetului, care transmit mesajul Domnului.

39,2 „ridicase o întăritură de pari": gr. ἐχαράκωσεν.

39,5 În TM: „şi el îl va duce în Babilon pe *Ṭidh'qīyāhū* şi acolo va fi până când îl voi cerceta – oracol al lui *YHWH*; deşi vă luptaţi împotriva chaldeilor, nu veţi izbândi".

[6] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [7] „Iată, Anameel, fiul
lui Salom, fratele tatălui tău, vine la tine zicând: «Cumpără pentru tine ogo-
rul meu cel din Anathoth, căci e dreptul tău să-l dobândeşti.»" [8] Şi Ana-
meel, fiul lui Salom, fratele tatălui meu, a venit la mine în curtea gărzii şi
mi-a spus: „Cumpără pentru tine ogorul meu cel din ţinutul lui Beniamin, în
Anathoth, căci e dreptul tău să-l dobândeşti; tu eşti mai în vârstă!" Am
cunoscut că este cuvântul Domnului [9] şi am cumpărat ogorul lui Anameel,
fiul fratelui tatălui meu, şi i-am cântărit şaptesprezece sicli de argint; [10] şi
am făcut un înscris şi l-am pecetluit şi am luat martori şi am pus argintul pe
cântar. [11] Şi am luat înscrisul de cumpărare, pe cel pecetluit şi pe cel [de]
citit, [12] şi l-am dat lui Baruh, fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias, sub ochii lui
Anameel, fiul fratelui tatălui meu, şi sub ochii celor care erau de faţă; şi au
semnat în înscrisul de cumpărare sub ochii iudeilor care erau în curtea gărzii.
[13] Şi i-am poruncit lui Baruh sub ochii lor, zicând: [14] „Aşa a spus Domnul
Atotstăpânitor: «Ia acest înscris de cumpărare şi înscrisul cel [de] citit şi
pune-l într-un vas de lut, ca să rămână vreme îndelungată.» [15] Căci aşa a
spus Domnul: «Se vor mai cumpăra ogoare şi case şi vii în ţara aceasta.»
[16] Şi, după ce i-am dat înscrisul de cumpărare lui Baruh, fiul lui Nerias,
m-am rugat către Domnul zicând: [17] Doamne, Tu ai făcut cerul şi pământul
cu puterea Ta cea mare şi cu braţul Tău înalt şi ridicat; nimic nu va sta

39,6 În TM: „Şi Ieremia a zis: a fost cuvântul lui *YHWH* către mine zicând".
39,7 „e dreptul tău să-l dobândeşti": TM are „tu ai dreptul de răscumpărare ca să-l cumperi" – ruda cea mai apropiată avea dreptul/datoria să (răs)cumpere pământul, pentru ca acesta să nu se înstrăineze în afara familiei (*cf.* Lev. 25,25-28).
39,8 TM are în plus afirmaţia că *Ḥanam'ʾēl*, fiul lui Şallum, a venit „după cuvântul Domnului". ♦ „tu eşti mai în vârstă": TM are, ca la v. 7, „tu ai dreptul de răscumpărare ca să-l cumperi". Se poate presupune că traducătorul LXX a încercat să evoce într-o formă inteligibilă o cutumă fără echivalent în lumea sa.
39,9 TM aminteşte încă o dată că ogorul se afla la Anathoth.
39,11 Despre „înscrisul de cumpărare", TM precizează: „cu stipulările şi clauzele lui". Este o insistenţă asupra legalităţii actului şi asupra seriozităţii gestului. ♦ La cumpărare, se făcea un exemplar oficial, care era făcut sul şi pecetluit, şi un exemplar deschis, la care se putea recurge mai uşor. ♦ Cumpărarea unui ogor în vreme de invazie străină manifestă speranţa lui Ieremia într-o intervenţie salvatoare a lui Dumnezeu.
39,12 „Baruh": ucenicul şi secretarul lui Ieremia; *cf.* şi cap. 43 (36 TM) şi 51,1-5 (= 45 TM).
39,14 „vreme îndelungată": *litt.* „zile mai multe".
39,16-25 Rugăciune în care Ieremia îi aduce laudă lui Dumnezeu pentru faptele Lui minunate (*cf.* 2Ezr. 19,5-38; Ps. 77/78; 104/105; 105/106; 134/135; 135/136).
39,17 „nimic nu va sta ascuns de Tine": TM are „nimic nu este peste puterile Tale".

ascuns de Tine, [18] care arăţi milă către mii, dar plăteşti păcatele părinţilor în
copiii lor după ei, Dumnezeul cel mare şi puternic, [19] Domn de mare sfat şi
puternic în fapte, Dumnezeul cel mare, cel atotstăpânitor, Domnul cu nume
mare: ochii Tăi [sunt aţintiţi] spre căile fiilor oamenilor, ca să dai fiecăruia
după calea sa: [20] [Tu,] care ai făcut semne şi minuni în ţara Egiptului până
în ziua aceasta şi în Israel şi între oamenii de pe pământ şi Ţi-ai făcut un
nume ca [până] în ziua aceasta [21] şi l-ai scos pe poporul Tău Israel din ţara
Egiptului cu semne şi minuni, cu mână tare şi cu braţ ridicat şi cu privelişti
măreţe [22] şi le-ai dat ţara aceasta pe care ai jurat-o părinţilor lor, ţară şiroind
de lapte şi miere, [23] şi au intrat şi au luat-o [în stăpânire], dar n-au ascultat
glasul Tău şi în rânduielile Tale n-au umblat; toate câte le-ai poruncit lor
nu le-au făcut; şi [de aceea Tu] ai făcut să li se întâmple toate relele acestea.
[24] Iată, a venit gloată către cetatea aceasta ca să o cucerească şi cetatea a
fost dată în mâinile chaldeilor, care se războiesc împotriva ei cu puterea
sabiei şi a foametei; după cum ai grăit, aşa s-a făcut. [25] Şi Tu îmi spui:
„Cumpără-ţi un ogor!" Şi am făcut un înscris şi l-am pecetluit şi am adus
martori; iar cetatea a fost dată în mâinile chaldeilor.
[26] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [27] „Eu [sunt] Domnul
Dumnezeul a tot trupul: oare va fi ceva ascuns de Mine?" [28] De aceea, aşa a

39,18 *Cf.* Ex. 34,6-7. ♦ „plăteşti păcatele părinţilor...": în textul de rugăciune, mai arhaizant, răzbate formularistica tradiţională despre răsplata şi pedeapsa ce trec la generaţiile următoare; se manifestă însă un prim pas în pedagogia divină către afirmarea responsabilităţii individuale (vezi *e.g.* 38,27-30 şi nota, şi chiar *infra*, v. 19): dimensiunile răsplăţii sunt infinit mai mari. ♦ „în copiii": *litt.* „în sânul copiilor". ♦ TM are în plus, la final: „*YHWH* al oştirilor este numele Lui".
39,19 „Dumnezeul cel mare, cel atotstăpânitor, Domnul cu nume mare": plus al LXX. ♦ La final, TM are în plus: „şi după rodul faptelor sale". ♦ „ochii Tăi [sunt aţintiţi]": Tertulian face o paralelă între discernământul uman şi cel divin. Omul vede ce este în exterior, aparenţele; Dumnezeu priveşte direct în inima oamenilor şi a lucrurilor. El nu poate fi tras pe sfoară, nu poate fi amăgit de aparenţe înşelătoare (*Împotriva ereticilor* 3).
39,21 „cu privelişti măreţe": TM are: „cu spaimă mare". Traducătorul va fi citit *MR'H*, de la *R'H* („a vedea"), în loc de *MR'*, de la rad. *YR'*, „a se îngrozi" (la fel în Deut. 4,34; 26,8).
39,24 „gloată": gr. ὄχλος; TM are *soʿlōth* – termen ce desemnează movilele de pământ ridicate de asediatori ca să poată escalada zidurile. Pentru greacă s-a propus emendarea în ὁ χοῦς, cu un sens apropiat. ♦ La „sabie" şi „foamete", TM adaugă cel de-al treilea flagel, „molima". ♦ La final, TM are în plus: „şi iată, vezi!".
39,25 „Cumpără-ţi": *litt.* „Dobândeşte-ţi cu bani". ♦ „Şi am făcut un înscris şi l-am pecetluit şi am adus martori": în TM se continuă cuvintele Domnului: „şi pune-ţi martori".
39,26-44 Dumnezeu îi răspunde lui Ieremia amintind păcatele poporului care au dus la dezastru, dar făgăduind în final izbăvirea şi încheierea unui nou Legământ (*cf.* 38[31], 31-34).

spus Domnul Dumnezeul lui Israel: „Cu adevărat va fi predată cetatea aceasta în mâinile regelui Babilonului şi [el] o va lua; [29] şi vor veni chaldeii care se războiesc împotriva cetăţii acesteia şi vor arde cetatea aceasta cu foc şi vor pârjoli casele pe ale căror acoperişuri au ars tămâie pentru Baal şi au vărsat libaţii pentru zei străini încât Mi-au stârnit mânia; [30] căci fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au făcut numai ce e rău în ochii Mei din tinereţea lor; [31] căci spre urgia Mea şi spre mânia Mea a fost cetatea aceasta din ziua în care au zidit-o şi până în ziua aceasta, încât [s-]a înstrăinat din faţa Mea [32] prin toate ticăloşiile fiilor lui Israel şi ai lui Iuda, pe care le-au făcut încât Mi-au stârnit mânia, ei şi regii lor şi cârmuitorii lor şi preoţii lor şi profeţii lor, bărbaţii din Iuda şi cei care locuiesc în Ierusalim; [33] şi-au întors spre Mine spatele şi nu faţa; [Eu] i-am învăţat din zori şi i-am [tot] învăţat, dar n-au ascultat ca să ia învăţătură; [34] şi şi-au pus murdăriile în Casa peste care s-a chemat Numele Meu, cu necurăţeniile lor, [35] şi au ridicat altarele lui Baal cele din râpa fiului lui Ennom, ca să-i aducă jertfă pe fiii şi pe fiicele lor regelui Moloch, lucruri pe care Eu nu le-am poruncit şi care nu s-au suit la inima Mea – ca ei să facă spurcăciunea aceasta încât l-au dus în păcat pe Iuda."

[36] Şi acum, aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel despre cetatea despre care tu spui: „Va fi predată în mâinile regelui Babilonului, întru sabie şi foamete şi surghiun": [37] „Iată, Eu îi adun din orice ţinut [unde] i-am împrăştiat în urgia şi mânia Mea şi în aprindere mare; şi îi voi întoarce în locul acesta şi îi voi aşeza în siguranţă [38] şi vor fi poporul Meu şi Eu voi fi Dumnezeul lor. [39] Şi le voi da altă cale şi altă inimă, ca să se teamă de Mine în toate

39,26 „către mine": TM are „către Ieremia".
39,27 „ascuns de Mine": TM are „prea greu pentru Mine" (*cf. supra*, 39,17).
39,28 „în mâinile regelui Babilonului": TM are „în mâna chaldeilor şi în mâna lui N., regele Babilonului".
39,30 „căci fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au făcut numai ce e rău": *litt.* „numai fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au făcut ce e rău".
39,34 „cu necurăţeniile lor": TM are „pângărind-o" (*litt.* „spre pângărirea ei") – *cf.* 7,30.
39,35 *Cf.* 7,31 şi nota.
39,36 „tu spui": TM are „voi spuneţi". ♦ „surghiun": TM are „molimă".
39,37 Despre tema întoarcerii şi restaurării, vezi şi 16,15; 23,6. ♦ „îi voi aşeza în siguranţă": gr. καθιῶ αὐτοὺς πεποιθότας, *litt.* „îi voi aşeza încrezători".
39,39 „altă cale şi altă inimă": „calea" simbolizează în Biblie modul de a gândi şi de a trăi (*e.g.* Deut. 8,6; 11,28 etc.; Ps. 1 etc.), iar „inima", interioritatea omului: este vorba aici de convertire. TM are „o singură inimă şi o singură cale", referindu-se la statornicia în fidelitate.

zilele, spre bine, pentru ei şi pentru copiii lor după ei. [40] Şi voi încheia cu ei legământ veşnic, pe care nu-l voi mai întoarce din urma lor, şi voi pune frica Mea în inimile lor, ca să nu se mai abată de la Mine. [41] Şi-i voi cerceta ca să le fac bine şi-i voi sădi în pământul acesta întru credinţă, cu toată inima şi cu tot sufletul." [42] Căci aşa a spus Domnul: „Am adus peste poporul acesta toate aceste rele mari; tot aşa voi aduce Eu asupra lor toate cele bune pe care le-am grăit către ei. [43] Şi se vor mai cumpăra ogoare în ţara despre care tu spui: «E nestrăbătută de oameni şi de dobitoace; au fost predaţi în mâinile chaldeilor.» [44] Şi vor cumpăra cu bani ogoare şi vei face un înscris şi-l vei pecetlui şi vei aduce martori, în ţinutul lui Beniamin, şi în jurul Ierusalimului, şi în cetăţile din Iuda, şi în cetăţile din munte, şi în cetăţile din Sephela, şi în cetăţile din Nagheb, căci voi aduce înapoi pe surghiuniţii lor."

40 (33 TM) [1] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia a doua oară – [pe când] era el încă legat în curtea gărzii – zicând:
[2] Aşa a spus Domnul, Cel care face pământul şi-l plăsmuieşte ca să-l statornicească – Domnul este Numele Lui: [3] „Strigă către Mine şi-ţi voi răspunde şi-ţi voi vesti [lucruri] mari şi puternice, pe care nu le-ai cunoscut! [4] Căci aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel, despre casele cetăţii acesteia şi

39,40 „pe care nu-l voi mai întoarce din urma lor": TM are „astfel încât (*litt.* ceea ce) nu voi înceta (*litt.* nu Mă voi întoarce din urma lor) să le fac bine". Traducătorul a echivalat literal o turnură ebraică, iar „să le fac bine" lipseşte, textul devenind astfel obscur.
39,41 „Şi-i voi cerceta": TM are „Mă voi bucura". ♦ „cu toată inima şi cu tot sufletul": TM precizează: „cu toată inima Mea şi cu tot sufletul Meu".
39,43 „tu spui": TM are „voi spuneţi", ca la v. 36.
39,44 „vei face... vei pecetlui... vei aduce": TM are infinitive cu valoare impersonală, în concordanţă cu „vor cumpăra", cu aceeaşi valoare. ♦ „Sephela": ebr. *šᵉphēlāh*, „câmpie", e folosit şi ca toponim, desemnând zona de şes aflată la vest şi sud-vest de Ierusalim. ♦ „Nagheb": ebr. *neghebh*, „sud", este şi toponim care desemnează podişul din sudul Iudeii.
40[33] Făgăduinţe despre fericirea pe care o va aduce Dumnezeu poporului Său: vindecare şi prosperitate în cetăţi (1-13), restabilirea regalităţii davidice şi a preoţiei (33,14-22 TM), alegerea şi legământul vor fi veşnice (33,23-26 TM).
40,1 „legat": TM are „închis". ♦ „curtea gărzii": *cf. supra*, nota 39,2-5.
40,2 „Cel care face pământul...": TM are „Cel care l-a făcut...". Pasajul pare o formulă imnică preluată ca atare. *Cf.* 28,15-19 şi nota.
40,3 „puternice": TM are „ascunse". Aceeaşi diferenţă, dar în sens invers, la 39,17.27.
40,4 „casele regelui": TM are „casele regilor". ♦ „pentru [a face] pari şi întăriturî": TM are „pentru [a face] movile/rampe de acces şi pentru [a se apăra de] sabie". În timpul asediului (*cf.* 39[32],24), casele de lângă zidul Ierusalimului au fost dărâmate pentru a-l întări cu sfărâmăturile.

despre casele regelui lui Iuda, care au fost dărâmate pentru [a face] pari şi întăriturí, [5] ca să se lupte cu chaldeii şi să umple [cetatea] de leşurile oamenilor pe care i-am lovit în urgia şi mânia Mea şi de la care Mi-am întors faţa pentru toate ticăloşiile lor: [6] Iată Eu îi aduc alinare şi vindecare şi le voi arăta să asculte şi o voi tămădui şi voi face pentru ei pace şi credinţă; [7] şi voi întoarce pe cei surghiuniţi ai lui Iuda şi pe cei surghiuniţi ai lui Israel şi-i voi zidi ca mai înainte; [8] îi voi curăţi de toate strâmbătăţile lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi nu-Mi voi mai aduce aminte de păcatele lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi s-au abătut de la Mine. [9] Şi va fi spre bucurie şi spre laudă şi spre mărire pentru tot poporul pământului, când vor auzi despre toate cele bune pe care le voi face Eu; şi se vor teme şi se vor amărî pentru toate cele bune şi pentru toată pacea pe care o voi aduce asupra lor."

[10] Aşa a spus Domnul: „În locul acesta, despre care ziceţi voi «E pustiu de oameni şi de dobitoace», în cetăţile lui Iuda şi afară din Ierusalim, în [locuri] pustiite – pentru că nu sunt [acolo] nici oameni, nici dobitoace – se vor mai auzi [11] glas de bucurie şi glas de veselie, glasul mirelui şi glasul miresei, glasul celor care spun:

«Aduceţi mulţumire Domnului Atotstăpânitor,
căci bun [este] Domnul,
căci în veac [este] mila Lui!»

Şi vor aduce daruri în Casa Domnului, căci pe toţi surghiuniţii îi voi întoarce din ţara aceea ca mai înainte", a spus Domnul.

[12] Aşa a spus Domnul oştirilor: „În locul acesta pustiu, pentru că nu [sunt] nici oameni, nici dobitoace, şi în toate cetăţile lui, vor mai fi sălaşe de păstori care-şi odihnesc turmele; [13] în cetăţile din ţinutul muntos, şi în cetăţile din Sephela, şi în cetăţile din Nagheb, şi în ţinutul lui Beniamin, şi în cele din jurul Ierusalimului, şi în cetăţile lui Iuda vor mai trece turme pe sub mâna celui care le numără" – a spus Domnul. [14-26]

40,5 „ca să se lupte cu chaldeii": TM are „cei care vin / ei vor veni să se lupte cu chaldeii". Textul este neclar; probabil de aceea LXX a omis primul verb. Dificultatea rămâne însă aceeaşi şi în TM, pentru care comentatorul medieval Raşi a propus interpretarea: „au dărâmat ei casele, dar numai pentru ca ele să se umple de leşuri" (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).

40,6 „alinare": *litt.* „cicatrizare". ♦ „să asculte": gr. εἰσακούειν lipseşte din *Vaticanus* şi din alte mss.; nici ediţia Ziegler nu-l reţine. ♦ „le voi arăta să asculte şi o voi tămădui şi voi face pentru ei pace şi credinţă": TM are „îi voi tămădui şi le voi arăta belşug de pace şi de adevăr". Gr. πίστις, „credinţă", „încredere", „fiabilitate", încearcă să redea o parte din sensul ebr. *'emeth.*

40,7 Despre tema recurentă a întoarcerii şi restaurării şi felul în care este exprimată, vezi şi 16,15; 23,6; 39[32],37.

40,9 În TM sunt mici diferenţe, care însă oferă în ansamblu un text clar: „Şi va fi pentru Mine nume/titlu de bucurie şi de laudă şi de frumuseţe înaintea tuturor neamurilor pământului, care vor auzi tot binele pe care Eu îl fac pentru ei; se vor teme şi se vor cutremura de tot binele şi toată pacea/bunăstarea pe care Eu o săvârşesc pentru ea (*i.e.* Ierusalim/Iuda)".

40,10 „afară din Ierusalim": *cf. supra*, nota 11,6.

40,11 Citatul este din Ps. 135/136,1, cu o mică diferenţă. ♦ „Aduceţi mulţumire": gr. ἐξομολογοῦμαι, *litt.* „a recunoaşte, a mărturisi, a fi recunoscător", redă stereotip ebr. *yādhāh* (de unde subst. *tōdhāh*), „a aduce laudă/mulţumire lui Dumnezeu, amintind

faptele Sale minunate". Sub influenţa limbajului biblic, cuvântul grecesc dobândeşte şi acest din urmă sens: mărturie stau diverse texte patristice, cum ar fi εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ ἐξομολογούμενοι ἐφ' οἷς εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ θεός „aducând mulţumire lui Dumnezeu şi lăudându-L/dându-I mărturie pentru câte binefaceri ne-a dat Dumnezeu" (*Const. Ap.* 7,30,1); iar Ioan Gură de Aur afirmă explicit: „Sunt două feluri de *mărturisire*: recunoaşterea păcatelor proprii şi recunoaşterea binefacerilor lui Dumnezeu" (*Ex. Ps.* 9); la fel, Grigore al Nyssei: „'Εξομολόγησις are aici sensul de εὐχαριστία (aducere de mulţumire) şi nu de ἐξαγόρευσις (exprimarea greşelilor)" (Grigore al Nyssei, *Despre titlurile Psalmilor*, *SC* 466, 20). ♦ „îi voi întoarce din ţara aceea": TM are „voi întoarce (*i.e.* voi îndepărta) robia ţării".

40,13 „Sephela... Nagheb": vezi *supra*, nota 39,44.

40,[14-26] Versetele nu există în LXX. În TM, le corespund vv. 33,14-26: „[14] Iată, vin zile – oracol al lui *YHWH* – când voi împlini cuvântul cel bun pe care l-am grăit pentru casa lui Israel şi pentru casa lui Iuda. [15] În zilele acelea şi în vremea aceea îi voi ridica lui David Odraslă dreaptă şi el va face judecată şi dreptate în ţară. [16] În zilele acelea va fi izbăvit Iuda şi Ierusalimul va trăi în linişte şi acesta e numele cu care îl vor numi: *YHWH* – dreptatea noastră. [17] Căci aşa vorbeşte *YHWH:* «Nu-i va lipsi lui David bărbat care să şadă pe tronul casei lui Israel, [18] iar preoţilor levitici nu le va lipsi bărbat care să aducă în faţa Mea ardere de tot şi să jertfească ofrandă şi să săvârşească jertfă în toate zilele». [19] Şi a fost cuvântul lui *YHWH* către Ieremia zicând: [20] Aşa grăieşte *YHWH*: «De veţi [putea] rupe legământul Meu cu ziua şi legământul Meu cu noaptea astfel încât noaptea şi ziua să nu mai fie zi şi noapte la vremea lor, [21] doar atunci şi legământul Meu cu David, slujitorul Meu, se va rupe, aşa încât să nu mai aibă fiu care să domnească pe tronul lui şi nici leviţii preoţi să nu mai slujească. [22] După cum nu se [poate] număra oştirea cerului şi nu se [poate] măsura nisipul mării, tot astfel voi spori odrasla lui David şi pe slujitorii Mei leviţii care să-Mi slujească». [23] A fost cuvântul lui *YHWH* către Ieremia zicând: [24] «Oare n-ai văzut cum a zis poporul acesta: 'Cele două triburi pe care le-a ales *YHWH* [acum] le-a lepădat'? Ei au disprețuit poporul Meu, aşa încât nu mai este neam în faţa lor». [25] Aşa spune *YHWH*: «Dacă nu am aşezat Eu legământul Meu cu ziua şi cu noaptea şi rânduielile cerului şi ale pământului, [26] doar atunci voi lepăda

41 (34 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul [când] Nabucodonosor, regele Babilonului, şi toată oastea lui şi tot pământul stăpânirii lui se războiau cu Ierusalimul şi cu toate cetăţile lui Iuda. [2] Aşa a spus Domnul: „Du-te la Sedekias, regele lui Iuda, şi spune-i: «Aşa a spus Domnul: Va fi negreşit predată cetatea aceasta în mâinile regelui Babilonului şi [el] o va lua şi o va arde în foc: [3] nici tu însuţi nu vei fi izbăvit din mâna lui, ci vei fi prins şi vei fi dat în mâinile lui; ochii tăi vor privi în ochii lui şi vei grăi cu el faţă în faţă şi vei merge în Babilon.»" [4] „Ci ascultă cuvântul Domnului, Sedekias, rege al lui Iuda! Aşa spune Domnul: [5] «În pace vei muri şi cum i-au plâns pe părinţii tăi care au domnit înaintea ta te vor plânge şi pe tine şi se vor jeli pentru tine *O, Adon!*; căci Eu am grăit cuvânt» – a spus Domnul." [6] Şi Ieremia a grăit către regele Sedekias toate cuvintele acestea în Ierusalim; [7] iar oastea regelui Babilonului se războia împotriva Ierusalimului şi împotriva cetăţilor din Iuda, Lachis şi Azeka, pentru că [doar] acestea rămăseseră cetăţi întărite între cetăţile lui Iuda.

---

odrasla lui Iacob şi a slujitorului Meu, David, aşa încât să nu aleg din seminţia lor cârmuitori peste seminţia lui Avraam, Isac şi Iacob, căci voi întoarce robia lor şi Mă voi îndura de ei»". ♦ Theodoret comentează versetele care nu se află în LXX, subliniind faptul că Noul Legământ nu poate fi distrus deoarece „noul David", Iisus Hristos, va domni în veci (*Despre Ieremia* 7,33,18).

41,1-7 Mesaj adresat regelui Sedekias în timpul asediului Ierusalimului, în 588/587 î.H.: situaţia este fără ieşire, iar regele va fi luat prizonier şi dus în Babilon.

41,2 „Va fi negreşit predată (*litt.* cu predare va fi predată) cetatea": TM are: „Iată, Eu voi da cetatea". Probabil din scrupul teologic – pentru a nu-L incrimina pe Dumnezeu ca autor al dezastrului –, LXX a preferat construcţia pasivă.

41,3 „vei grăi cu el faţă în faţă": *litt.* „gura lui va grăi gurii tale".

41,4 La final, TM are în plus: „despre tine: nu vei muri de sabie".

41,5 „cum i-au plâns... te vor plânge": TM are „precum [au fost] arderi [de miresme]... se vor arde". Arderea de miresme făcea parte din ceremoniile de înmormântare a regilor (*cf.* 2Par. 16,14; 21,19 şi nota în ediţia de faţă). ♦ „se vor jeli": gr. κόπτομαι, *litt.* „a se lovi în piept sau în cap în semn de jale", a ajuns să însemne „a jeli", „a boci". ♦ „*O, Adon!*" transliterează exclamaţia din ebraică ce înseamnă „Vai, stăpâne!". ♦ Această profeţie relativ favorabilă lui Sedekias era implicit condiţionată de purtarea acestuia; după grava încălcare a Legii cu privire la sclavi, din episodul următor, cuvintele Domnului sunt mult mai aspre.

41,7 „Lachis" (ebr. *Lākhīš*), la sud-vest de Ierusalim, în secolele VII-VI î.H. era al doilea oraş ca importanţă după acesta. ♦ „Azeka": ebr. *'Azēqāh*, cetate la nord-est de Lachiş. La întoarcerea din exil, unele familii s-au aşezat în aceste cetăţi (*cf.* 2Ezr. 21,30 = Neh. 11,30 TM şi nota).

[8] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul după ce regele Sedekias încheiase legământ cu poporul să vestească o eliberare, [9] ca fiecare să-şi lase liberi robul şi roaba, evreu sau evreică, pentru ca nici un om din Iuda să nu mai fie rob; [10] dar toţi mai-marii şi tot poporul care intraseră în legământ să-şi lase liberi fiecare robul şi roaba s-au răzgândit [11] şi i-au silit iarăşi să fie robi şi roabe. [12] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [13] Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: „Eu am făcut legământ cu părinţii voştri în ziua în care i-am scos din ţara Egiptului, din casa robiei, spunând: [14] «Când se vor împlini şase ani, să laşi liber pe fratele tău evreu care ţi s-a vândut ţie: va munci pentru tine şase ani, apoi îl vei lăsa liber.» Dar nu M-au ascultat şi nu şi-au plecat urechea. [15] Astăzi [însă] se întorseseră ca să facă ce e drept în ochii Mei, să vestească eliberarea fiecare pentru aproapele său, şi încheiaseră legământ în faţa Mea, în Casa peste care s-a chemat Numele Meu. [16] Dar v-aţi răzgândit şi aţi întinat Numele Meu luându-vă înapoi fiecare robul şi roaba pe care îi lăsaseraţi liberi, [făcându-]vi-i [iar] robi şi roabe." [17] De aceea, aşa a spus Domnul: „Voi nu M-aţi ascultat vestind eliberare fiecare pentru aproapele său. Iată, Eu vă vestesc eliberare spre sabie şi spre molimă şi spre foamete şi vă voi trimite în împrăştiere la toate

---

41,8-22 Episodul se petrece în scurtul interval în care babilonienii ridicaseră asediul (*cf.* 44[37],5-11). Regele Sedekias, în încercarea de a câştiga bunăvoinţa Domnului, hotărâse ca toţi cei care deţineau sclavi evrei să-i elibereze, potrivit Legii. În momentul în care primejdia părea să se fi îndepărtat, foştii stăpâni de sclavi i-au luat înapoi, stârnind mânia divină.

41,8 „cu poporul": TM are în plus „din Ierusalim".

41,9 „rob... roabă": gr. παῖς... παιδίσκη desemnează mai degrabă slugile din casă; am tradus însă astfel din cauza contextului.

41,10-11 Din LXX nu rezultă dacă eliberarea jurată s-a împlinit efectiv. TM precizează: „[10] Şi au ascultat toate căpeteniile şi tot poporul care intraseră în legământ ca fiecare să-şi elibereze robul şi roaba, aşa încât să nu mai fie robi vreodată; au ascultat şi i-au eliberat. [11] Dar apoi s-au răzgândit (*litt.* s-au întors) şi şi-au luat înapoi (*litt.* şi-au întors) robii şi roabele cărora le dăduseră drumul şi i-au supus ca robi şi roabe".

41,14 Legea citată se află în Deut. 15,1.12 şi în Ex. 21,2. ♦ „Dar nu M-au ascultat...": TM are „Dar părinţii voştri nu M-au ascultat...".

41,15 „Astăzi [însă] se întorseseră ca să facă...": TM are „Dar voi vă întorseseraţi astăzi şi aţi făcut..." (în continuare, verbele sunt la pers. a II-a plural. LXX trece la această persoană doar de la v. 16).

41,16 După „liberi", TM are în plus „după dorinţa (*litt.* sufletul) lor".

41,17 „molimă": *litt.* „moarte" (vezi *supra*, nota 14,12). ♦ „vă voi trimite în împrăştiere": TM are „vă voi da spre groază" (vezi *supra*, nota 24,9).

împărăţiile pământului. [18] Şi pe bărbaţii care au încălcat legământul Meu, pe cei care n-au stăruit în legământul Meu pe care l-au făcut în faţa Mea [îi voi face precum] viţelul pe care l-au făcut spre a-i sluji lui, [19] pe conducătorii lui Iuda şi pe dregători şi pe preoţi şi poporul [20] şi îi voi da duşmanilor lor; iar leşurile lor vor fi hrană păsărilor cerului şi fiarelor pământului. [21] Şi pe Sedekias, regele Iudeii, şi pe dregătorii lor îi voi da în mâinile duşmanilor lor şi oastea regelui Babilonului pentru cei care fug de ei. [22] Iată, Eu dau poruncă – spune Domnul – şi-i voi întoarce în ţara aceasta şi se vor război împotriva ei şi o vor lua şi o vor pârjoli în foc precum şi cetăţile lui Iuda; şi le voi face pustii de locuitori."

42 (35 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul în zilele lui Ioakim, regele lui Iuda, zicând: [2] „Du-te în casa *archabin*-ilor şi adu-i în

41,18 „viţelul pe care l-au făcut spre a-i sluji lui": aluzie la episodul cu viţelul de aur din pustiu (Ex. 32,1-29) şi la viţeii (TM)/junincile (LXX) puse de Ieroboam în sanctuarele lui „alternative" (3Rg. 12,28-30). TM are însă „viţelul pe care l-aţi tăiat în două şi aţi trecut printre părţile lui": aluzie la ritul străvechi de încheiere a unui legământ, în care animalul jertfit era tăiat în două, iar părţile contractante treceau împreună printre jumătăţi, chemând divinitatea ca martoră şi chemând asupră-şi aceeaşi soartă ca a animalului în caz de încălcare a jurământului (*cf.* Gen. 15,7-21, unde însă numai Dumnezeu trece printre jumătăţi, subliniind că iniţiativa legământului Îi aparţine în totalitate).
41,19 TM are în plus, la final, „care au trecut printre părţile viţelului" – *cf.* nota anterioară.
41,20 „şi îi voi da duşmanilor lor": TM are „şi îi voi da în mâna duşmanilor lor, în mâna celor care caută să le ia viaţa". La fel şi la v. 21.
41,21 „şi oastea regelui Babilonului pentru cei care fug de ei": TM are „şi în mâna oştirii regelui Babilonului care se retrăsese (*litt.* urcase) de la voi" – aluzie la întreruperea asediului.
41,22 „ţara": TM are „cetatea".
42[35] Episodul relatat în acest capitol se petrece în vremea domniei lui Ioakim (*Yᵉhôyāqîm*) (609-598 î.H.): clanul rechabiţilor păstra cu radicalism, uneori extremist, idealul religios aşa cum fusese trăit în pustiu, respingând civilizaţia sedentară – locuirea în oraşe, agricultura, cultivarea viţei-de-vie – motivând aceasta prin fidelitatea faţă de strămoşul lor Ionadab, fiul lui Rechab, care a trăit în vremea regelui Iu/Yehu (843-815 î.H.) – *cf.* 4Rg. 10,15-16. Dumnezeu pune în opoziţie râvna acestora cu delăsarea iudeilor, care au încălcat nu o tradiţie omenească, ci Legământul Domnului.
42,1 „Ioakim": TM adaugă „fiul lui Iosia".
42,2 „*archabin*": transliterare aproximativă a ebr. *hārēkhābhîm* („rechabiţi"), în care *hā-* este articolul, iar *-îm*, marca de plural. ♦ „adu-i": TM are „vorbeşte cu ei şi adu-i".

Casa Domnului, într-una din curţi, şi dă-le să bea vin." [3] Şi l-am scos pe Iezonias, fiul lui Ieremin, fiul lui Chabasin, şi pe fraţii lui şi pe fiii lui şi toată casa *archabin*-ilor [4] şi i-am adus în Casa Domnului, în odaia fiilor lui Anania, fiul lui Godolias, omul lui Dumnezeu, care este aproape de casa dregătorilor, care se află deasupra casei lui Maasaias, fiul lui Selom, păzitorul curţii; [5] le-am pus în faţă un vas cu vin şi pocale şi le-am spus: „Beţi vin!" [6] Dar ei au spus: „Nu vom bea vin nicidecum, căci Ionadab, fiul lui Rechab, părintele nostru, ne-a poruncit zicând: «Nu cumva să beţi vin [nici] voi, nici fiii voştri, până în veac, [7] nici să nu vă clădiţi casă, nici sămânţă să nu semănaţi, nici vie să nu aveţi, ci în corturi să locuiţi în toate zilele voastre, ca să trăiţi zile multe în ţara în care vă duceţi traiul.» [8] Şi [noi] am ascultat de glasul lui Ionadab, părintele nostru, să nu bem vin în toate zilele noastre, [nici] noi, nici femeile noastre, nici fiii noştri şi fiicele noastre, [9] şi să nu ne clădim case spre a locui în ele; iar vie şi ogor şi sămânţă n-am avut, [10] ci am locuit în corturi şi am ascultat şi am făptuit întru toate după cum ne-a poruncit Ionadab, părintele nostru. [11] Şi a fost [aşa]: [doar] când s-a suit Nabucodonosor împotriva ţării am spus: «Veniţi să intrăm în Ierusalim din faţa oştirii chaldeilor şi din faţa oştirii asirienilor!» – şi [de aceea] locuim aici." [12] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [13] Aşa spune Domnul: „Mergi şi spune celor din Iuda şi celor ce locuiesc în Ierusalim: Oare nu veţi lua învăţătură ca să ascultaţi de cuvintele Mele? [14] Fiii lui Ionadab, fiul

42,3 În ebraică, numele proprii sunt: *Ya'azanʿyāh, Yirʾmʿyāhū, Ḥabhaṣṣinʿyāh.*
42,4 „Anania, fiul lui Godolias": ebr. *Ḥănāh ben Yighʿdalʾyāhū.* ♦ Expresia „omul lui Dumnezeu" apare în general cu referire la profeţi (*cf.* 1Rg. 9,6-10, despre Samuel; 4 Rg. 1,9-13, despre Ilie, şi 4Rg. 4,7.9.16, despre Elisei). ♦ „Maasaias, fiul lui Selom": ebr. *Ma'asēyāhū ben Şallum.* ♦ „păzitorul curţii": TM are „păzitorul pragului". „Păzitorii pragului" erau înalţi demnitari ai Templului, a căror funcţie era să primească ofrandele aduse de popor: *cf. e.g.* 4Rg. 12,10 (cu o traducere diferită în LXX).
42,7 „ci în corturi să locuiţi": *litt.* „căci în corturi veţi locui".
42,8 „Ionadab, părintele nostru": TM are „*Yehônādhābh*, fiul lui *Rēkhābh*, părintele nostru, în toate câte ni le-a poruncit".
42,11 „asirienilor": TM are „arameilor/sirienilor"; aceştia erau, probabil, înrolaţi în armata babiloniană. ♦ „aici": TM are „în Ierusalim".
42,12 „către mine": TM are „către Ieremia".
42,13 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel"; la fel la v. 17.18 etc. (diferenţă foarte frecventă în partea a doua a Cărţii lui Ieremia). ♦ „celor din Iuda": *litt.* „unui om din Iuda" – traducere literală a ebr. *ʾîsh yĕhûdhāh*, „fiecărui om".
42,14 „şi n-au băut": TM are „şi n-au băut până în ziua aceasta, căci au ascultat de porunca părintelui lor". ♦ „din zori": *cf. supra*, nota 33,5. ♦ „Fiii lui Ionadab, fiul lui

lui Rechab, au ţinut un cuvânt pe care l-a poruncit [acesta] copiilor săi: să nu bea vin şi n-au băut; iar Eu am grăit către voi din zori şi am [tot] grăit, dar n-aţi ascultat. [15] Şi am trimis la voi pe slujitorii Mei profeţi zicând: Întoarceţi-vă fiecare de la calea sa cea rea şi îmbunătăţiţi-vă făptuirile şi nu umblaţi după alţi dumnezei ca să le robiţi lor, şi veţi locui în ţara pe care v-am dat-o vouă şi părinţilor voştri; dar nu v-aţi plecat urechile şi n-aţi ascultat. [16] Fiii lui Ionadab, fiul lui Rechab, au stăruit în porunca părintelui lor, dar poporul acesta nu M-a ascultat." [17] De aceea, aşa a spus Domnul: „Iată, Eu aduc peste Iuda şi peste cei ce locuiesc în Ierusalim toate relele pe care le-am grăit împotriva lor."
[18] De aceea, aşa a spus Domnul: „Pentru că fiii lui Ionadab, fiul lui Rechab, au ascultat porunca părintelui lor să facă precum le-a poruncit părintele lor, [19] nu va lipsi nicicând bărbat dintre fiii lui Ionadab, fiul lui Rechab, care să stea în faţa Mea în toate zilele pământului."

43 (36 TM) [1] În anul al patrulea al lui Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, a fost cuvântul Domnului către mine spunând: [2] „Ia-ţi un sul de carte şi scrie în el toate cuvintele pe care ţi le-am rostit ca prorocie cu privire la Ierusalim şi la Iuda şi la toate neamurile din ziua în care ţi-am grăit, din zilele lui Iosia, regele lui Iuda, şi până în ziua aceasta; [3] poate va asculta

---

Rechab, au ţinut un cuvânt pe care l-a poruncit...": rechabiţii sunt, pentru unii Părinţi, modelul monahilor creştini, atât datorită felului lor de viaţă, foarte ascetic, dar mai ales datorită ascultării poruncii lui Dumnezeu (Ieronim, *Epistole* 125,7-8; Irineu, *Adversus haereses* 4,36,5; Theodoret, *Despre Ieremia* 7,35,6-7).

42,17 TM are în plus, la final: „pentru că le-am grăit şi ei n-au ascultat, i-am chemat şi ei nu au răspuns".

42,18 În TM versetul începe: „Dar casei rechabiţilor, Ieremia le-a spus: Aşa a spus...". ♦ În TM, adresarea este la persoana a II-a: „Pentru că aţi ascultat de porunca părintelui vostru... etc.".

42,19 La începutul versetului, TM întăreşte făgăduinţa: „De aceea, aşa spune *YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel...". ♦ „în toate zilele pământului": TM are doar „în toate zilele". ♦ „A sta în faţa Domnului" este o expresie care se referă la cult. Purtarea plină de zel şi statornicie a rechabiţilor este asimilată unui act de cult.

43[36] Capitolul constituie atât o „istorie a redactării" Cărţii lui Ieremia, cât şi o relatare a respingerii ei explicite de către rege.

43,1 E vorba de anul 605-604 î.H., când Ioakim tocmai încheiase o înţelegere cu Nabucodonosor şi se simţea în siguranţă. ♦ „către mine": TM are „către Ieremia".

43,2 „le-am rostit ca prorocie": vezi *supra*, nota 33,2. La fel la v. 4. ♦ „regele lui Iuda": un „plus" al LXX.

43,3 *Cf.* 38,34.

casa lui Iuda toate relele pe care mă socotesc să le fac lor, şi astfel se vor întoarce de la calea lor cea rea, şi voi fi îndurător faţă de strâmbătăţile şi păcatele lor."
[4] Ieremia l-a chemat pe Baruh, fiul lui Nerias, şi [acela] a scris din gura lui Ieremia, pe un sul de carte, toate cuvintele Domnului pe care le rostise ca profeţie către el. [5] Şi Ieremia i-a poruncit lui Baruh zicând: „Eu sunt sub pază, nu voi putea nicidecum să intru în Casa Domnului; [6] dar să citeşti [tu] de pe sulul acesta în auzul poporului, în Casa Domnului, într-o zi de post: în auzul tuturor [celor din] Iuda care vin din cetatea lor să le citeşti; [7] poate vor avea parte de milă în faţa Domnului şi [ei] se vor întoarce de la calea lor cea rea, căci mare e mânia şi urgia Domnului pe care a grăit-o împotriva poporului acestuia." [8] Baruh a făcut toate precum i-a poruncit Ieremia – să citească din carte cuvintele Domnului în Casa Domnului.
[9] Şi a fost [aşa]: în anul al optulea al regelui Ioakim, în luna a noua, tot poporul din Ierusalim şi casa lui Iuda au vestit în adunare un post în faţa Domnului. [10] Şi Baruh a început să citească din carte cuvintele lui Ieremia în Casa Domnului, în încăperea lui Gamarias, fiul lui Saphan, scribul, în curtea de sus, în pridvorul porţii celei noi a Casei Domnului, în auzul întregului popor.
[11] Michaias, fiul lui Gamarias, fiul lui Saphan, a auzit toate cuvintele Domnului din carte; [12] a coborât în casa regelui, în încăperea scribului, şi, iată, acolo

---

43,4 Baruh, „secretarul" lui Ieremia, făcea parte dintr-o familie importantă din Ierusalim şi era unul dintre scribii regelui (36,32); despre fratele său Saraias (ebr. *Śᵉrāyāh*), vezi *supra*, nota 28,59.

43,6 „Plusuri" TM: „du-te să citeşti"; „(sulul acesta) pe care l-ai scris din gura mea".

43,7 „vor avea parte de milă": *litt.* „va cădea milă peste ei"; TM are: „va ajunge (*litt.* cădea) implorarea lor în faţa lui *YHWH*". Ebr. *tᵉḥinnāh* înseamnă „implorarea milei", dar şi „milă/favoare", de unde traducerea LXX.

43,9 „anul al optulea": mss. Alexandrinus are „anul al cincilea", ca şi TM, ceea ce se armonizează mai bine cu „anul al patrulea" din 43[36],1. Ţinând seama şi de indicaţia următoare, „în luna a noua", ar fi vorba de luna decembrie 604 î.H. În acel an, Nabucodonosor înaintase în câmpia Filistiei, cucerind Aşkelonul, eveniment după care regele Ioakim i-a declarat supunere (*cf.* 4Rg. 24,1). ♦ „şi casa lui Iuda": TM are „şi tot poporul care venise din cetăţile lui Iuda la Ierusalim". ♦ „tot poporul... un post": probabil, în faţa ameninţării babiloniene.

43,10 „încăperea": greaca are peste tot οἶκος, pe care l-am tradus, în funcţie de context, „încăpere" sau „casă". La fel şi în v. 12. ♦ „Saphan": vezi *supra*, nota 33[26],24.

43,12 Numele dregătorilor în TM: *'Elīšāmā'*, *Dᵉlāyāhū*, fiul lui *Šᵉmaʿyāhū*, *'Elʿnāthān*, fiul lui *'Akhʿbōr*, *Gᵉmarʿyāhū*, fiul lui *Šāphān*, *Ṣidhʿqīyāhū*, fiul lui *Ḥananʿyāhū*. Înşiruirea tuturor celor de faţă conferă realism naraţiunii.

şedeau toţi dregătorii, Elisama, scribul, şi Dalaias, fiul lui Selenias, şi Elnathan, fiul lui Achobor, şi Gamarias, fiul lui Saphan, şi Sedekias, fiul lui Anania, şi toţi dregătorii; [13] iar Michaias le-a dat de ştire toate cuvintele pe care le auzise când le citise Baruh în auzul poporului. [14] [Atunci] toţi dregătorii l-au trimis la Baruh, fiul lui Nerias, pe Iudin, fiul lui Nathanias, fiul lui Selenias, fiul lui Chusi, ca să-i spună: „Ia în mână sulul din care ai citit în auzul poporului şi vino!" Baruh a luat sulul şi a coborât la ei. [15] Şi i-au spus: „Citeşte din nou, în auzul nostru!" Iar Baruh a citit. [16] Şi a fost [aşa]: când au auzit toate cuvintele, s-au sfătuit între ei şi au zis: „Să-i dăm neapărat de veste regelui toate aceste cuvinte!" [17] Şi l-au întrebat pe Baruh zicând: „De unde ai scris toate aceste cuvinte?" [18] Iar Baruh a spus: „Ieremia mi-a vestit din gura sa toate aceste cuvinte şi [eu] le-am scris în carte." [19] Şi i-au spus lui Baruh: „Du-te şi te ascunde, tu şi Ieremia: să nu ştie nimeni unde sunteţi."
[20] Şi au mers la rege în curte, iar sulul l-au dat spre pază în casa lui Elisamas; şi ei i-au vestit regelui toate cuvintele. [21] [Atunci] regele l-a trimis pe Iudin să ia sulul şi [acela] l-a luat din casa lui Elisamas; Iudin l-a citit în auzul regelui şi în auzul tuturor dregătorilor care stăteau în jurul regelui. [22] Regele şedea în casa de iarnă şi în faţa lui era o vatră cu foc. [23] Şi

43,14 „Iudin... fiul lui Chusi": ebr. *Yehūdhī... ben Kûşî*; este neobişnuit să se menţioneze genealogia până la al treilea strămoş; s-a presupus că intenţia este de a accentua originea kuşită (*cf.* nota 13,23) a personajului; altă prezenţă kuşită benefică în viaţa lui Ieremia este *'Ebhedh Melekh* (*cf. infra*, 45[38],1-13); este şi acesta un mod de a sugera perspectiva universalistă a planului divin de mântuire.
43,15 „din nou": TM are „şezi" (*şēbh*). Traducătorul va fi citit *şubh*, „întoarce-te" (= „repetă acţiunea!").
43,16 „s-au sfătuit": TM are „s-au înspăimântat şi au zis". ♦ „între ei": *litt.* „fiecare cu aproapele său".
43,17 În TM, spusele dregătorilor sunt: „Spune-ne cum ai scris toate acestea din gura lui!" sau „Spune-ne: Cum ai scris toate acestea? Din gura lui?".
43,18 „le-am scris în carte": TM are „le-am scris în carte cu cerneală".
43,22 După „casa de iarnă", TM are în plus „în luna a noua".
43,23 „[regele] le tăia cu un cuţitaş de scrib şi le arunca în focul din vatră": Augustin citează gestul ca un exemplu de sacrilegiu, de întinare a cuvântului sacru (*Epistole* 51). Ioan Gură de Aur invocă scena pentru a susţine ideea că multe texte profetice s-au pierdut de-a lungul vremii (*Omilii despre Evanghelia după Matei* 9,6). Theodoret afirmă, în *Comentariul* său, că Legea divină rămâne oricum, chiar dacă o foaie a fost tăiată în bucăţi şi arsă. Imediat face conexiunea cu pătimirile lui Iisus pe cruce: „Trupul luat de Logos a suferit [pe cruce], dar Logosul a rămas liber" (*Despre Ieremia* 7,36).

a fost [aşa]: cum citea Iudin trei-patru coloane, [regele] le tăia cu un cuţitaş de scrib şi le arunca în focul din vatră, până când s-a sfârşit tot sulul în focul din vatră. [24] Şi nu s-au înspăimântat şi nu şi-au sfâşiat veşmintele, regele şi servitorii săi, auzind toate cuvintele acestea; [25] Elnathan şi Godolias şi Gamarias l-au sfătuit pe rege să nu ardă de tot sulul, [26] dar regele le-a poruncit lui Ieremeel, fiul regelui, şi lui Saraias, fiul lui Esriel, să-i prindă pe Baruh şi pe Ieremia; şi ei stăteau ascunşi.
[27] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia, după ce regele a ars sulul, toate cuvintele pe care le scrisese Baruh din gura lui Ieremia: [28] „Ia alt sul şi scrie iarăşi toate cuvintele care erau pe sulul pe care l-a ars regele Ioakim. [29] Şi să spui: «Aşa a spus Domnul: Tu ai ars sulul acesta zicând: De ce ai scris pe el: Va veni negreşit regele Babilonului şi va da nimicirii ţara aceasta şi vor pieri din ea oameni şi dobitoace?»" [30] De aceea, aşa a spus Domnul despre Ioakim, regele lui Iuda: „Nu va [mai] avea pe nimeni care să şadă pe tronul lui David şi leşul lui va zăcea aruncat în arşiţa zilei şi în îngheţul nopţii; [31] şi voi face cercetare asupra lui şi asupra neamului lui şi asupra servitorilor lui şi voi aduce peste ei şi peste cei ce locuiesc în Ierusalim şi peste ţara lui Iuda toate relele pe care le-am grăit către ei, dar [ei] n-au ascultat."
[32] Şi Baruh a luat alt sul şi a scris pe el, din gura lui Ieremia, toate cuvintele cărţii pe care o arsese Ioakim; şi încă i-au fost adăugate mai multe cuvinte ca acelea.

43,24 „s-au înspăimântat": LXX are ἐζήτησαν, *litt.* „au căutat"; se poate presupune sensul „(nu) L-au căutat pe Domnul", dar s-a propus şi emendarea în ἐξέστησαν, *litt.* „(nu) şi-au ieşit din fire / (nu) au încremenit". TM are „(nu) s-au temut" (*cf.* LEH, *s.u.* ζητέω).
43,25 „Godolias": în TM „*D'lāyāhū*", ca în v. 12, *supra*. ♦ TM are în plus, la sfârşitul versetului: „dar nu le-a dat ascultare".
43,26 O atitudine similară a acestui rege, de refuz total al profeţiei, la 33[26],20-24. ♦ „şi ei stăteau ascunşi": TM are „dar i-a ascuns *YHWH*".
43,29 „Şi să spui": TM are „Şi despre *Y'hōyāqīm*, regele lui Iuda, să spui".
43,30 „nu va [mai] avea pe nimeni... pe tronul lui David": de fapt i-a urmat fiul său, *Y'hōyākhīn*, dar acesta nu a domnit decât trei luni (*cf. supra*, nota 1,2-3).
43,31 „voi face cercetare": *cf. supra*, nota 9,8. ♦ Despre sfârşitul acestui rege, vezi notele 22,18 şi 22,19.
43,32 Începutul versetului în TM: „Şi Ieremia a luat alt sul şi i l-a dat lui Baruh, care a scris...".

44 (37 TM) [1] Şi a ajuns rege în locul lui Ioakim Sedekias, fiul lui Iosia, pe care Nabucodonosor l-a pus rege ca să domnească peste Iuda; [2] şi n-au ascultat [nici] el, nici servitorii lui şi nici poporul ţării cuvintele Domnului pe care le grăise prin Ieremia.
[3] Şi regele Sedekias i-a trimis pe Ioachal, fiul lui Selemias, şi pe Sophonias, preotul, fiul lui Maasaias, la Ieremia zicând: „Roagă-te pentru noi la Domnul!"
[4] Ieremia a venit şi a trecut prin mijlocul cetăţii şi nu l-au dus în casa gărzii.
[5] Oştirea Faraonului ieşise din Egipt şi chaldeii auziseră zvonul despre ei şi plecaseră de la Ierusalim.
[6] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [7] „Aşa a spus Domnul: Aşa să-i spui regelui lui Iuda, care a trimis la tine să Mă întrebi: Iată, oştirea lui Faraon care a ieşit în ajutorul vostru se va întoarce în ţara Egiptului [8] şi se vor întoarce şi chaldeii şi se vor război cu cetatea aceasta şi o vor lua şi o vor arde în foc." [9] Căci aşa a spus Domnul: „Să nu socotiţi în sinea voastră zicând: «Vor pleca în fugă de la noi chaldeii», pentru că nu vor pleca nicidecum; [10] chiar dacă veţi lovi toată oastea chaldeilor care se războiesc cu voi şi vor rămâne [doar] câţiva [oameni] străpunşi, fiecare în locul său, aceştia se vor scula şi vor arde cetatea aceasta în foc."
[11] Şi a fost [aşa]: când a plecat oastea chaldeilor de la Ierusalim, dinaintea oastei lui Faraon, [12] Ieremia a ieşit din Ierusalim ca să meargă în ţinutul lui

---

44–45 Le corespund în TM capitolele 37–38. Relaţia complexă între Ieremia şi regele Sedekias în timpul asediului babilonian. Amăgit de speranţe deşarte, regele nu ascultă cuvintele de bun-simţ ale profetului, tolerează maltratarea acestuia de către concetăţeni, dar continuă să-l consulte în taină. Mesajul lui Ieremia însă e realist: opoziţia înverşunată va duce la pieirea întregului popor. Acceptând exilul, poporul va scăpa de la nimicire; la un moment dat exilaţii vor avea şansa de a se întoarce în patrie.
44,2 *Cf.* 1,2-3 şi notele.
44,3 *Cf.* 21,1-10.
44,4 În TM: „Ieremia intra şi ieşea în mijlocul cetăţii (*i.e.* umbla liber prin oraş – semitism), căci (*litt.* şi) nu fusese dus în temniţă". *Cf.* 39[32],2.
44,5 „Faraonul" este Hophra (589-570 î.H.); *cf.* şi 51[44], 30. ♦ După „chaldeii", TM are în plus „care asediau Ierusalimul".
44,7 „să-i spui... la tine să Mă întrebi": TM are „să-i spuneţi... care v-a trimis la Mine să Mă întrebaţi".
44,9 „Să nu socotiţi în sinea voastră": TM are „Să nu vă amăgiţi".
44,10 „în locul său": TM are „în cortul său".
44,11 „să cumpere": TM are „să primească parte" – probabil, o parte de moştenire. Evenimentul nu trebuie confundat cu cel descris în cap. 39 (32 TM).

Beniamin, să cumpere acolo, în mijlocul poporului. [13] Şi era el la poarta lui Beniamin şi acolo, un om la care a tras, Saruias, fiul lui Seremias, fiul lui Anania, a pus mâna pe Ieremia zicând: „Tu fugi la chaldei!" [14] Şi [Ieremia] a spus: „Minciună! Eu nu fug la chaldei!" Dar Saruias nu l-a ascultat şi a pus mâna pe Ieremia şi l-a dus la dregători. [15] Dregătorii s-au înfuriat pe Ieremia, l-au lovit şi l-au trimis în casa lui Ionathan, scribul, pentru că pe aceasta o făcuseră casă a gărzii. [16] Şi Ieremia a ajuns în casa rezervorului, în *chereth*, şi a rămas acolo zile multe.
[17] Sedekias a trimis de l-a chemat. Şi l-a întrebat regele în taină să-i spună dacă este vreun cuvânt de la Domnul. Iar [Ieremia] a zis: „Este: vei fi predat în mâinile regelui Babilonului." [18] Şi a [mai] spus Ieremia regelui: „Cu ce ţi-am greşit ţie şi servitorilor tăi şi poporului acestuia, că tu mă pui în casa gărzii? [19] Şi unde sunt profeţii voştri care vă proroceau zicând: «Nicidecum nu va veni regele Babilonului împotriva ţării acesteia!»? [20] Şi acum, stăpâne rege, să am parte de milă în faţa ta: de ce mă trimiţi înapoi în casa lui Ionathan, scribul? Nu cumva să mor acolo!" [21] Regele a dat poruncă şi l-au pus în casa gărzii şi i-au dat o pâine pe zi, de afară, de unde se cocea, până când au ajuns să lipsească pâinile din cetate; şi Ieremia a rămas în curtea gărzii.

45 (38 TM) [1] Saphatias, fiul lui Matthan, şi Godolias, fiul lui Paschor, şi Ioachal, fiul lui Selemias, au auzit cuvintele pe care le grăia Ieremia către popor zicând: [2] „Aşa a spus Domnul: «Cine rămâne în cetatea aceasta va

---

44,13 „un om la care a tras": TM are „o căpetenie a pazei", iar numele lui este *Yir'iyāh*, fiul lui *Şelem'yāh*.
44,15 „casă a gărzii": gr. οἰκία φυλακῆς. TM are „temniţă" (*litt.* casă de închisoare) – ca la 44,4.
44,16 „casa rezervorului": se presupune că era o groapă pentru depozitat apă sau cereale. ♦ *„chereth"*: transliterare aproximativă a ebr. *hānūth*, un *hapax* în VT, cu sens incert, probabil „celulă". Vulgata traduce cu *ergastulum*, „temniţă".
44,19 „împotriva ţării acesteia": TM are „împotriva voastră şi împotriva ţării acesteia".
44,21 „în casa gărzii": TM are „în curtea gărzii". Ieremia pare să fi fost mutat, dintr-o temniţă subterană, în curtea paznicilor, care se afla în palatul regelui (*cf.* 39[32],2); acolo se afla în siguranţă şi avea, evident, mai multă libertate. ♦ „de afară, de unde se cocea": TM are „de pe uliţa brutarilor". ♦ Despre foametea de la sfârşitul asediului, *cf.* 52,6.
45,1 În TM apare şi un al patrulea personaj, *Paş'hūr*, fiul lui *Mal'kīyāh*. *Cf.* 21,1 şi nota.
45,2 „rămâne": *litt.* „locuieşte" (κατοικῶν). Echivalentul ebraic are ambele sensuri, „a locui" şi „a sta", iar contextul prezintă opoziţia dintre soarta celor care rămân şi soarta celor care ies din cetate; de altfel şi Vulgata are *manserit*. ♦ În TM apare şi a treia cauză

muri de sabie şi de foamete, dar cine iese la chaldei va trăi şi îşi va primi
viaţa în dar şi va trăi»; [3] căci aşa a spus Domnul: «Cu adevărat cetatea
aceasta va fi predată în mâinile oştirii regelui Babilonului şi el o va lua.»"
[4] Şi [aceia] i-au spus regelui: „Să fie ucis omul acesta, pentru că el slăbeşte
mâinile războinicilor care au mai rămas în cetate şi mâinile întregului popor
grăindu-le astfel de cuvinte, căci omul acesta nu rosteşte prorocie de pace
pentru poporul acesta, ci [doar] lucruri rele." [5] Şi regele a spus: „Iată, el
[este] în mâinile voastre"; căci regele nu avea putere în faţa lor. [6] Şi l-au
aruncat în rezervorul lui Melchias, fiul regelui, care era în curtea gărzii, şi
l-au coborât cu funii în rezervor; iar în rezervor nu era apă, ci doar nămol; şi
el stătea în nămol.
[7] Şi a auzit Abdemelech etiopianul – om de casă al regelui – că l-au pus pe
Ieremia în rezervor; iar regele se afla la poarta lui Beniamin; [8] şi a ieşit la
rege şi a grăit către el zicând: [9] „Rău lucru ai săvârşit ca să-l omori pe omul
acesta cu foamea, căci nu mai sunt pâini în cetate." [10] Atunci regele i-a

---

a morţii obişnuită la Ieremia: „molima". ♦ „îşi va primi viaţa în dar": *litt.* „şi viaţa îi va fi ca un lucru găsit (pe neaşteptate)"; expresie similară la 46,18. TM are, ca şi la v. 21,9, „viaţa îi va fi pradă de război", dar aici, în a doua parte a cărţii, echivalarea greacească este diferită.

45,4 „nu rosteşte prorocie de pace..., ci [doar] lucruri rele": TM are „nu caută binele (*šālōm*) acestui popor, ci răul". În TM i se reproşează profetului intenţia, nu conţinutul profeţiei, ca în LXX.

45,5 „căci regele nu avea putere în faţa lor": TM are, în continuarea spuselor regelui: „căci regele nu poate nimic împotriva voastră".

45,6 „Şi l-au aruncat în rezervorul lui Melchias": Părinţii interpretează scena în două registre: veterotestamentar, punând-o frecvent în legătură cu scena profetului Daniel în groapa cu lei şi cu a celor trei tineri din cuptorul încins; şi hristologic: omul drept, credincios, trebuie să sufere. De asemenea, Ieronim vorbeşte despre singurătatea omului curajos şi drept, făcând din Ieremia, azvârlit în rezervorul cu mâl, un model străvechi al călugărului creştin (*Despre Evanghelia după Luca* 16,19-31).

45,7 „Abdemelech": ebr. *'Ebhedh Melekh*. Numele înseamnă „slujitorul regelui". ♦ „etiopianul": *cf. supra*, nota 43,12. ♦ „om de casă al regelui": *litt.* „şi el în casa regelui". TM are în plus specificarea funcţiei, *sārīs*, care poate însemna „eunuc", dar şi „căpetenie militară". ♦ „poarta lui Beniamin": de bună seamă, regele se afla la una din porţile cetăţii („tribunalul" din vremea aceea) pentru a împărţi dreptatea; Abdemelech profită de ocazie pentru a-i înfăţişa nedreptatea făcută lui Ieremia.

45,9 În TM: „Stăpâne rege, rău au făcut bărbaţii aceia în tot ce au săvârşit cu Ieremia profetul, pe care l-au aruncat în rezervor şi va muri acolo dedesubt de foame...".

45,10 „La cu tine": *litt.* „ia în mână". ♦ „treizeci": TM are „trei".

poruncit lui Abdemelech zicând: „Ia cu tine treizeci de oameni de aici şi
scoate-l din rezervor, ca să nu moară." [11] Abdemelech a luat oamenii, a
intrat în casa regelui, în încăperea de sub pământ, şi a luat de acolo zdrenţe
vechi şi funii vechi şi i le-a aruncat lui Ieremia în rezervor [12] şi [i-]a spus:
„Pune-ţi acestea sub funii"; şi Ieremia a făcut aşa. [13] Şi l-au tras cu funiile şi
l-au scos din rezervor; şi Ieremia a şezut în curtea gărzii.
[14] Iar regele a trimis să-l cheme la sine în încăperea *aselisi* din Casa
Domnului; şi regele i-a spus: „Te voi întreba un lucru şi să nu-mi ascunzi
nimic!" [15] Şi Ieremia i-a spus regelui: „Dacă îţi vestesc, oare nu mă vei
ucide? Şi de te voi sfătui, nu mă vei asculta." [16] Dar regele i-a jurat zicând:
„Viu este Domnul care ne-a dat viaţă! Nu te voi ucide şi nu te voi da în
mâinile acestor oameni."
[17] Atunci Ieremia i-a spus: „Aşa a spus Domnul: Dacă vei ieşi [să te predai]
la dregătorii regelui Babilonului, vei rămâne în viaţă şi cetatea aceasta nu
va fi nicidecum arsă în foc, ci vei trăi tu şi casa ta; [18] dar dacă nu vei ieşi,
cetatea aceasta va fi dată în mâinile chaldeilor şi o vor arde în foc şi tu nu
vei scăpa nicidecum." [19] Iar regele i-a spus lui Ieremia: „Eu sunt îngrijorat
de iudeii care au fugit la chaldei, să nu mă dea în mâinile lor, ca să-şi bată
joc de mine." [20] Ieremia i-a spus: „Nicidecum nu te vor preda; ascultă
cuvântul Domnului, pe care ţi-l spun eu, şi-ţi va fi mai bine şi vei rămâne în
viaţă. [21] Dar dacă tu nu vrei să ieşi, iată ce mi-a arătat Domnul: [22] iată, toate
femeile rămase în casa regelui lui Iuda erau duse la dregătorii regelui
Babilonului şi spuneau:

45,11 „zdrenţe vechi şi funii vechi şi i le-a aruncat lui Ieremia": TM are „cârpe şi zdrenţe (trad. conjecturală) pe care i le-a coborât lui Ieremia în rezervor cu funii".

45,12 „Pune-ţi acestea sub funii": TM are „Pune-ţi-le la subsuori, sub funii".

45,14 „regele": TM are „regele *Ţidh'qīyāhū*". ♦ „să-l cheme": TM precizează: „pe profetul Ieremia". ♦ „în încăperea *aselisi*": TM are „la intrarea a treia" (ebr. *haşş'līşī*).

45,16 „i-a jurat": TM are „i-a jurat lui Ieremia în taină". ♦ „care ne-a dat viaţă": *litt.* „ne-a făcut viaţa aceasta/sufletul acesta".

45,17 „vei rămâne în viaţă": *litt.* „va fi viu sufletul tău".

45,18 „nu vei ieşi": TM are în plus „la dregătorii regelui chaldeilor". ♦ „nu vei scăpa": TM adaugă „din mâna lor"; la fel la v. 23.

45,21 „iată ce mi-a arătat": *litt.* „acesta [este] cuvântul pe care mi l-a arătat".

45,22 „prietenii tăi": *litt.* „oamenii păcii tale", calc după ebraică. La 20,10, aceeaşi expresie ebraică a fost tradusă în LXX cu „bărbaţii prieteni (cu el)"; ca şi în alte ocazii, în LXX se observă opţiuni diferite de traducere între prima şi a doua parte a Cărţii lui Ieremia. ♦ „îţi vor afunda picioarele în alunecuşuri, s-au abătut de la tine": TM are „[de] ţi se înfundă în mocirlă picioarele, ei îţi întorc spatele".

«Te-au înşelat şi se vor înstăpâni peste tine
prietenii tăi
îţi vor afunda picioarele în alunecuşuri,
s-au abătut de la tine.»
[23] Şi pe femeile tale şi pe copiii tăi îi vor scoate la chaldei şi tu nu vei scăpa,
căci vei fi prins de mâna regelui Babilonului şi cetatea aceasta va fi pârjolită."
[24] Dar regele i-a spus: „Să nu ştie nimeni de cuvintele acestea şi [atunci] tu nu vei muri. [25] Dacă vor auzi dregătorii că am grăit cu tine şi vor veni la tine şi-ţi vor spune: «Dă-ne de ştire ce ţi-a grăit regele: nu ţine ascuns de noi, şi nu te vom ucide: aşadar ce a grăit către tine regele?», [26] să le spui: «Am căutat milă în ochii regelui, spre a nu mă [mai] întoarce în casa lui Ionathan să mor acolo.»" [27] Au venit toţi dregătorii la Ieremia şi l-au întrebat; iar el le-a răspuns după toate acele cuvinte pe care i le poruncise regele; iar ei au tăcut, pentru că nu se auzise vreun cuvânt al Domnului. [28] Ieremia a rămas în curtea gărzii până în vremea când a fost cucerit Ierusalimul.

46 (39 TM) [1] Şi a fost [aşa]: în anul al nouălea al lui Sedekias, regele lui Iuda, în luna a zecea, Nabucodonosor, regele Babilonului, a venit cu toată oştirea lui spre Ierusalim şi l-au împresurat. [2] Şi în anul al unsprezecelea al lui Sedekias, în luna a patra, în nouă ale lunii, cetatea a fost străpunsă. [3] Şi toţi dregătorii regelui Babilonului au intrat şi s-au aşezat la poarta din mijloc:

45,24 „nimeni": *litt.* „om" – semitism.
45,26 „Am căutat milă în ochii regelui": *litt.* „eu arunc mila mea în ochii regelui" – calc aproximativ după ebraică; în TM: „am lăsat să cadă ruga mea de milă în faţa regelui".
45,27 „nu se auzise vreun cuvânt al Domnului": TM are „nu se auzise cuvântul/ discuţia".
46[39] Evenimente din preajma căderii Ierusalimului: vv. 1-3 rezumă situaţia narată în 52,4-7a; vv. 4-13 (rezumat al relatărilor din 52,7b-27), care narează soarta regelui Sedekias, a familiei sale şi a celor rămaşi în Ierusalim, precum şi bunăvoinţa pe care regele babilonian i-o arată lui Ieremia, lipsesc din LXX; v. 14 rezumă soarta lui Ieremia, iar vv. 15-18 constituie un mesaj de mântuire pentru Abdemelech.
46,1 „În anul al nouălea...": în 52,4 se precizează „în ziua a zecea a lunii": e vorba de sfârşitul lui decembrie 589 î.H. (*cf.* 4Rg. 25,1).
46,3 Numele demnitarilor babilonieni sunt transliterate aproximativ după ebraică, dar şi în TM situaţia este confuză. Unii cercetători au încercat să despartă antroponimele de numele de funcţii, dar rezultatele sunt departe de a fi unanim acceptate.

Nargalasar şi Samagoth şi Nabusachar şi Nabusaris şi Nagargasnaser Rabamag şi ceilalţi dregători ai regelui Babilonului. [[4-13]] [14] Şi au trimis de l-au luat pe Ieremia din curtea gărzii şi l-au încredinţat lui Godolias, fiul lui Achicam, fiul lui Saphan; şi l-au scos şi [el] a rămas în mijlocul poporului.
[15] Şi către Ieremia a fost cuvântul Domnului [pe când era] în curtea gărzii spunând: [16] „Mergi şi spune-i lui Abdemelech etiopianul: Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Iată, Eu aduc cuvintele Mele asupra cetăţii acesteia, spre rău şi nu spre bine; [17] dar [pe tine] te voi scăpa în ziua aceea şi nu te voi da nicidecum în mâinile oamenilor de care te temi. [18] Negreşit te voi scăpa şi nu vei cădea de sabie, ci îţi vei primi viaţa în dar pentru că te-ai încrezut în Mine», spune Domnul."

47 (40 TM) [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia mai apoi, după ce Nabuzardan, căpetenia gărzii din Dama, l-a lăsat să plece, când

46,[4-13] Versetele nu apar în LXX. În TM: „[4] Când i-au văzut, regele *Ţidhᶜqīyāhū* al lui Iuda şi toţi războinicii [săi] au fugit noaptea din cetate pe la grădina regelui, pe poarta dintre cele două ziduri, şi au plecat spre *ʿArābhāh*. [5] Dar oastea chaldeilor i-au urmărit şi l-au prins pe *Ţidhᶜqīyāhū* în câmpia Ierihonului; l-au luat şi l-au dus la regele *Nᵉbhūkhadhᶜreʾṣṣar* al Babilonului la *Ribhᶜlāh*, în ţinutul *Ḥamāth*, şi acesta i-a rostit osânda. [6] Şi regele Babilonului i-a ucis pe fiii lui *Ţidhᶜqīyāhū* la *Ribhᶜlāh*, în faţa ochilor lui; şi pe toţi oamenii de seamă din Iuda i-a ucis regele Babilonului. [7] I-a scos ochii lui *Ţidhᶜqīyāhū* şi l-a legat în fiare ca să-l ducă la Babilon. [8] Iar casa regelui şi casele poporului le-au ars chaldeii în foc şi zidurile Ierusalimului le-au dărâmat. [9] Iar pe restul poporului, care mai rămăseseră în oraş şi pe cei care fugiseră la el – pe toţi cei rămaşi i-a surghiunit în Babilon *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii. [10] Iar pe cei săraci, care nu mai aveau nimic, *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii, i-a lăsat în ţara lui Iuda şi le-a dat vii şi ogoare în ziua aceea. [11] Regele *Nᵉbhūkhadhᶜreʾṣṣar* al Babilonului a dat poruncă în privinţa lui Ieremia prin *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii: [12] «Ia-l, stai cu ochii pe el şi nu-i fă nici un rău, ci aşa cum îţi va spune el, aşa să te porţi cu el». [13] Atunci, *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii, şi *Nᵉbhūşazᶜbān Rabh-Sārīs* şi *Nerᶜghal Śar-ʾEṣer Rabh-Māgh* şi toate căpeteniile regelui Babilonului au trimis [14] de l-au luat...".
46,14 „şi l-au scos": TM are „ca să-l scoată să-l ducă acasă".
46,16 TM are în plus, la finalul versetului: „şi vor fi în faţa ta în ziua aceea".
46,17 „de care te temi": *litt.* „de faţa cărora te temi".
46,18 „îţi vei primi viaţa în dar": vezi *supra*, nota 45,2.
47–48 Le corespund în TM capitolele 40–41. După cucerirea Ierusalimului, ţara, pustiită de război şi rămasă fără cei mai de seamă locuitori, a fost încorporată în imperiul babilonian. Nabucodonosor l-a pus guvernator pe Godolias (ebr. *Gᵉdhalᶜyāh*), fiul acelui Achicam care îi luase apărarea lui Ieremia şi nepotul lui Saphan, secretarul regelui Iosia (vezi 33[26],24 şi nota; 4Rg. 22). El şi-a fixat reşedinţa la Massepha (*Miṣpāh*), la nord

fusese luat în cătuşe în mijlocul surghiuniţilor lui Iuda care erau duşi în Babilon. [2] Căpetenia gărzii l-a luat şi i-a spus: „Domnul Dumnezeul tău a grăit aceste rele asupra locului acestuia; [3] [aşa] a făcut Domnul, pentru că aţi păcătuit împotriva Lui şi n-aţi ascultat de glasul Lui. [4] Iată, ţi-am desfăcut cătuşele de la mâini: dacă socoteşti că este bine să vii cu mine în Babilon, vino, şi-ţi voi purta de grijă; [5] iar de nu, pleacă şi mergi la Godolias, fiul lui Achicam, fiul lui Saphan, pe care regele Babilonului l-a statornicit în ţara lui Iuda; [rămâi să] locuieşti cu el în mijlocul poporului, în ţara lui Iuda. Oriunde crezi că e bine să mergi, du-te!" Şi căpetenia gărzii i-a dat daruri şi l-a lăsat să plece. [6] Iar [el] s-a dus la Godolias, la Massepha, şi a şezut în mijlocul poporului rămas în ţară.

[7] Au auzit toate căpeteniile oştirii care se afla în câmp [deschis], ei şi oamenii lor, că regele Babilonului l-a statornicit pe Godolias în ţară şi i-a dat în grijă pe bărbaţii şi pe femeile lor pe care nu-i surghiunise în Babilon. [8] Şi au mers la Godolias, la Massepha, Ismael, fiul lui Nathanias, şi Ioanan, fiul lui Caree, şi Saraias, fiul lui Thanaemeth, şi fiii lui Ophe din Nethophat, şi Iezonias, fiul celui din Mochat, ei şi oamenii lor. [9] Şi Godolias le-a jurat lor şi oamenilor lor zicând: „Să nu vă temeţi în faţa slujitorilor chaldeilor. Locuiţi în ţară şi munciţi pentru regele Babilonului, şi va fi mai bine pentru

---

de Ierusalim, pe graniţa dintre Iuda şi Beniamin, loc străvechi de adunare a triburilor israelite. Nu se ştie exact cât a durat guvernarea lui; oricum, înainte de 582 î.H. a fost asasinat de o coaliţie antibabiloniană. De teama represaliilor babiloniene, un grup mare de iudei s-a refugiat în Egipt, silindu-l pe Ieremia să plece cu ei (vezi capitolul următor).

47,1 „căpetenia gărzii": gr. ἀρχιμάγειρος, *litt.* „mai marele bucătarilor": titlu onorific, în Egipt şi în Babilon, pentru comandantul gărzii personale a regelui. Printre altele, el gusta bucatele de la masa regelui înainte ca acestea să fie servite – vezi şi nota de la 4Rg. 25,8. ♦ „Dama" este *Rămăh*, cetate la nord de Ierusalim (vezi *supra*, nota 38,15).

47,3 TM are în plus, la final: „şi vi s-a întâmplat lucrul acesta".

47,4 „şi-ţi voi purta de grijă": *litt.* „îmi voi pune ochii asupra ta". ♦ TM are în plus, la finalul versetului: „dacă socoteşti că este rău să vii cu mine în Babilon, rămâi: toată ţara e în faţa ta; unde ţi se pare bine şi drept să mergi, acolo să mergi".

47,5 „l-a statornicit": gr. κατέστησεν echivalează ebr. *hiph'qīdh*, „l-a pus să supravegheze" (= l-a numit guvernator). ♦ „în ţara lui Iuda": TM are „peste cetăţile lui Iuda". ♦ „Oriunde crezi că e bine să mergi": *litt.* „spre toate cele bune în ochii tăi a merge". ♦ „i-a dat daruri": TM are „i-a dat merinde şi un dar".

47,7 După „femeile lor", TM are în plus „pe copiii lor şi dintre săracii din ţară...".

47,8 *Cf.* 4Rg. 25,23.

47,9 „în faţa slujitorilor chaldeilor": TM are „de a sluji chaldeilor". ♦ „munciţi": *cf. supra*, nota 34,9.

voi. [10] Iată, eu şed înaintea voastră la Massepha ca să stau în faţa chaldeilor care ar putea veni asupra voastră; iar voi adunaţi vin şi poame şi adunaţi untdelemn şi puneţi-vi-l în vase şi locuiţi în cetăţile pe care le-aţi luat în stăpânire." [11] Toţi iudeii cei din ţara Moab şi de la fiii lui Ammon şi cei din Idumeea şi cei din orice [altă] ţară au auzit că regele Babilonului a lăsat o rămăşiţă lui Iuda şi că a statornicit peste ei pe Godolias, fiul lui Achicam. [12] Şi au venit la Godolias, în ţara lui Iuda, la Massepha, şi au adunat vin şi poamă foarte multă şi untdelemn.

[13] Ioanan, fiul lui Caree, şi toate căpeteniile oştirii celei din câmp [deschis] au venit la Godolias la Massepha [14] şi i-au spus: „Oare ai aflat tu că Belisa, regele fiilor lui Ammon, l-a trimis la tine pe Ismael ca să te doboare?" Dar Godolias nu i-a crezut. [15] Şi Ioanan i-a spus lui Godolias în taină, la Massepha: „Mă voi duce, aşadar, şi-l voi lovi pe Ismael, dar să nu ştie nimeni, ca nu cumva să te doboare şi să se risipească toţi [cei din] Iuda care s-au adunat la tine şi să piară cei rămaşi din Iuda." [16] Dar Godolias i-a spus lui Ioanan: „Să nu faci fapta aceasta, căci tu spui minciuni despre Ismael."

48 (41 TM) [1] Şi a fost [aşa]: în luna a şaptea, Ismael, fiul lui Nathanias, fiul lui Elasa, din neamul regelui, a venit cu zece bărbaţi la Godolias, la Massepha, şi au stat la masă împreună acolo. [2] Ismael s-a ridicat, şi cei zece bărbaţi care erau cu el şi l-au lovit pe Godolias, pe care regele Babilonului îl statornicise peste ţară, [3] şi pe toţi iudeii care erau cu el la Massepha şi pe toţi chaldeii aflaţi acolo.

47,10 În TM, versetul începe: „şi iată, eu voi rămâne la Miţpa, ca să stau...".

47,11 „o rămăşiţă lui Iuda": aici este vorba pur şi simplu de cei scăpaţi din dezastru; în alt loc (cap. 24), Ieremia accentuează că „rămăşiţa sfântă" cu care Dumnezeu Îşi va împlini planul de mântuire este constituită tocmai din cei surghiuniţi în 597 î.H.

47,12 În TM, versetul începe: „Şi s-au întors toţi iudeii din toate locurile unde fuseseră alungaţi...". ♦ „şi untdelemn": nu apare în TM.

47,13-16 Ioanan îi dă de ştire lui Godolias despre un complot urzit împotriva lui, dar nu este crezut.

47,14 „Belisa": în TM *Ba'alīs*. ♦ „Ismael": TM are „*Yiš'mā'ēl*, fiul lui *N'than'yāh*", pomenit şi la v. 8, *supra*. ♦ „să te doboare": *litt.* „să-ţi lovească sufletul/viaţa" – calc după ebraică.

48,1 „în luna a şaptea": septembrie sau octombrie, dar nu se precizează anul. *Cf.* nota la Zah. 7,5 în ediţia de faţă. ♦ După „din neamul regelui", TM are în plus: „dintre căpeteniile regelui". ♦ „au stat la masă": *litt.* „au mâncat pâine". ♦ *Cf.* 4Rg. 25,25.

48,2 „pe Godolias, pe care regele...": TM are „pe *G'dhal'yāh*, fiul lui *Aḥīqām*, fiul lui *Šāphān*, cu sabia şi l-a ucis, pe acela pe care regele...".

48,3 „şi pe toţi chaldeii": TM are „pe toţi războinicii chaldei i-a ucis *Yiš'mā'ēl*".

[4] Şi a fost [aşa]: a doua zi după ce l-a lovit pe Godolias – şi nu ştia nimeni –,
[5] au venit nişte bărbaţi de la Sichem şi de la Salem şi de la Samaria, optzeci de bărbaţi cu bărbile rase şi cu veşmintele sfâşiate şi jelind, cu *manaa* şi tămâie în mâini, ca să le ducă în Casa Domnului. [6] Ismael le-a ieşit în întâmpinare: ei mergeau şi plângeau, iar [el] le-a spus: „Intraţi la Godolias!"
[7] Şi a fost [aşa]: când au ajuns ei în mijlocul cetăţii, [el] i-a înjunghiat [şi i-a aruncat] în fântână. [8] S-au aflat acolo zece bărbaţi, care i-au spus lui Ismael: „Nu ne ucide, căci avem la câmp hambare, grâu şi orz, miere şi untdelemn"; şi [acela] a trecut pe lângă ei şi nu i-a ucis în mijlocul fraţilor lor.
[9] Iar fântâna în care i-a aruncat Ismael pe toţi cei pe care îi lovise este o fântână mare, pe care o făcuse regele Asa de frica lui Baasa, regele lui Israel; pe aceasta a umplut-o Ismael cu morţi. [10] Şi Ismael a mânat tot poporul rămas în Massepha şi pe fiicele regelui, pe care căpetenia gărzii i le încredinţase lui Godolias, fiul lui Achicam, şi a plecat de partea cealaltă, la fiii lui Ammon.
[11] Ioanan, fiul lui Caree, precum şi toate căpeteniile oştirii care erau cu el au auzit toate relele pe care le făcuse Ismael [12] şi şi-au adus toată oştirea şi au pornit să se lupte cu el şi l-au găsit la o apă mare la Gabaon. [13] Şi a fost [aşa]: când tot poporul care era cu Ismael i-a văzut pe Ioanan şi pe căpeteniile oştirii care [erau] cu el, [14] s-au întors la Ioanan. [15] Dar Ismael a scăpat

48,5 „jelind": *litt.* „lovindu-şi [faţa/pieptul]" – manifestare exterioară de doliu. Verbul a ajuns să însemne pur şi simplu „a boci, a jeli, a ţine doliu"; TM are „cu tăieturi [pe trup]" – tot gest de doliu. ♦ „*manaa*": vezi *supra*, nota la 17,26.
48,6 „în întâmpinare": TM are în plus: „de la Miţpa". ♦ „mergeau şi plângeau": în TM *Yiş'mā'ēl* este cel care plânge.
48,7 TM precizează cine a săvârşit fapta: „*Yiş'mā'ēl*, fiul lui *N'than'yāh*, şi oamenii care erau cu el". ♦ „[i-a aruncat]": e subînţeles aici, şi în greacă, şi în ebraică; apare însă în traducerea siriacă. De altfel, versetul 9 precizează acţiunea.
48,9 „de frica": *litt.* „de la faţa" (*cf.* 3Rg. 15,16-22). ♦ „morţi": *litt.* „răniţi". ♦ „Fântâna", element important pentru susţinerea vieţii, cu deosebită valoare simbolică în Biblie, este transformată de Ismael în loc al morţii (*cf.* Di Pede, p. 46).
48,10 „a mânat": *litt.* „a întors"; TM are „a luat prizonieri".
48,12 „la o apă mare": TM are „la apele multe". *Cf.* 2Rg. 2,13. Este vorba de un iaz săpat în stâncă ce făcea parte din străvechiul sistem de alimentare cu apă a oraşului (datând din epoca fierului). A fost descoperit de arheologi în 1959 (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).
48,13 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „s-au bucurat".
48,14 În TM: „Şi tot poporul pe care Ismael îl luase prizonier de la Miţpa a făcut cale întoarsă şi s-a întors şi s-a dus la *Yōḥānān*, fiul lui *Qārēaḥ*".

cu opt oameni şi a plecat la fiii lui Ammon. [16] Ioanan şi toate căpeteniile oştirii care erau cu el i-au luat pe toţi cei rămaşi din popor, pe care îi întorsese de la Ismael – bărbaţi puternici în război, şi pe femei şi celelalte şi pe eunuci, pe care îi întorsese de la Gabaon; [17] şi au plecat şi s-au aşezat la Gaberoth-Chamaam, lângă Bethleem, ca să se pornească să meargă în Egipt [18] din faţa chaldeilor, căci se temeau în faţa lor pentru că Ismael îl lovise pe Godolias, pe care regele Babilonului îl statornicise în ţară.

49 (42 TM) [1] Toate căpeteniile oştirii şi Ioanan şi Azarias, fiul lui Maasaias, şi tot poporul, de la mic la mare, au venit [2] la Ieremia profetul şi i-au spus: „Să avem parte de milă în faţa ta: roagă-te Domnului Dumnezeului tău pentru aceştia care au rămas, pentru că puţini am rămas din mulţi, după cum văd ochii tăi. [3] Şi să ne vestească Domnul Dumnezeul tău calea pe care să umblăm şi lucrul pe care să-l facem." [4] Ieremia le-a spus: „Am auzit; iată, eu mă voi ruga Domnului Dumnezeului nostru, după spusele voastre, şi va fi [aşa]: cuvântul pe care mi-l va răspunde Domnul vi-l voi vesti, nu voi ascunde nimic de voi". [5] Şi ei i-au spus lui Ieremia: „Să fie Domnul între noi martor drept şi de încredere, dacă nu [vom face] după tot cuvântul pe care ţi-l va trimite Domnul pentru noi [6] şi, fie bun, fie rău, glasul Domnului Dumnezeului nostru, pentru care te-am trimis la El, îl vom asculta, ca să ne fie mai bine, pentru că vom asculta de glasul Domnului Dumnezeului nostru."
[7] Şi a fost [aşa]: după zece zile a fost cuvântul Domnului către Ieremia. [8] Şi i-a chemat pe Ioanan şi pe căpeteniile oştirii şi tot poporul, de la mic la

48,16 „şi celelalte": TM are „şi pe copii". ♦ TM are în plus „după uciderea lui *G'dhal'yāh*".
48,17 „Gaberoth-Chamaam": ebr. *gĕrūth Kimehām* – probabil un sat denumit după acel Chamaam/*Kimehām* din 2Rg. 19,38.41, care a trecut Iordanul împreună cu David când acesta s-a întors la Ierusalim după răzvrătirea lui Absalom.
49–51 Le corespund în TM capitolele 42–44. Refugierea în Egipt, în ciuda numeroaselor avertismente divine, constituie un ultim refuz al Cuvântului transmis prin Ieremia.
49,1 „Azarias, fiul lui Maasaias": în TM „*Y'zan'yāh*, fiul lui *Hōşa'yāh*" – pomenit în 47[40],8; majoritatea comentatorilor preferă însă forma din LXX, identificând personajul cu cel din 50[43],2.
49,2-3 „Dumnezeul tău", repetat cu insistenţă, pare a sugera că interlocutorii profetului nu se mai considerau poporul Domnului. La v. 4, Ieremia îi corectează zicând „Dumnezeul nostru" (LXX), dar TM are „...vostru"!

mare, [9] şi le-a spus: „Aşa a spus Domnul: [10] «Dacă vă veţi aşeza cu temei în ţara aceasta, vă voi clădi şi nu vă voi nimici, vă voi sădi şi nu vă voi smulge. Căci voi înceta relele pe care vi le-am făcut. [11] Nu vă temeţi de faţa regelui Babilonului, de faţa căruia vă temeţi [acum]; nu vă temeţi, spune Domnul, căci Eu sunt cu voi ca să vă scap şi să vă izbăvesc din mâna lui; [12] vă voi arăta milă şi vă voi milui şi vă voi întoarce pe pământul vostru.» [13] Dar, dacă spuneţi: 'Nu vom rămâne nicidecum în ţara aceasta' – neascultând astfel de glasul Domnului – [14] 'pentru că vom pleca în ţara Egiptului şi nu vom mai vedea defel război şi glas de trâmbiţă nu vom auzi şi nu vom flămânzi de pâine şi vom locui acolo', [15] atunci ascultaţi glasul Domnului. Aşa a spus Domnul: «Dacă voi vă întoarceţi faţa spre Egipt şi mergeţi să locuiţi acolo, [16] va fi [aşa]: sabia de care vă temeţi vă va găsi în ţara Egiptului şi foametea de care vă îngrijoraţi vă va ajunge în Egipt şi veţi muri acolo. [17] Şi toţi oamenii şi toţi străinii care îşi îndreaptă faţa către Egipt ca să locuiască acolo vor pieri de sabie şi de foamete şi nu va fi între ei nimeni care să scape de relele pe care Eu le aduc peste ei.» [18] Căci aşa a spus Domnul: «Precum a picurat mânia Mea peste cei care locuiau în Ierusalim, la fel va picura mânia Mea peste voi, dacă mergeţi în Egipt; veţi ajunge [loc] neumblat şi sub mâna [altora] şi de blestem şi de ocară şi nu veţi mai vedea niciodată locul acesta»: [19] [pentru că] acestea le grăise Domnul asupra

49,9 „Aşa a spus Domnul": TM adaugă „...Dumnezeul lui Israel, la care m-aţi trimis să-I înfăţişez ruga voastră".
49,10 „vă veţi aşeza cu temei": *litt.* „aşezând vă veţi aşeza". ♦ „voi înceta relele...": TM are „Îmi pare rău pentru răul..." (*cf. supra*, nota 33,3). ♦ Cuvintele Domnului trimit la terminologia chemării lui Ieremia de la 1,10.8.
49,13 După „Domnului", TM are în plus „Dumnezeului vostru".
49,15 După „glasul Domnului", TM are în plus: „rămăşiţă a lui Iuda" (*cf. supra*, nota 47,11).
49,16 „de care vă temeţi... de care vă îngrijoraţi": *litt.* „de faţa căreia...", calc frecvent după ebraică.
49,17 „şi toţi străinii": nu apare în TM; s-a considerat totuşi că LXX reflectă aici o lecţiune mai veche, indicând că în grupul refugiaţilor erau şi neevrei, cum ar fi fost „Iezonias, fiul celui din Mochat", din v. 47,8 (*cf.* Lundbom, *ad loc.*). ♦ Alături de „sabie" şi „foamete", TM menţionează, ca de obicei, şi al treilea flagel, „molima"; la fel la v. 22, *infra*.
49,18 „a picurat": TM are „s-a revărsat". ♦ „veţi ajunge [loc] neumblat şi sub mâna [altora]": TM are „de afurisenie şi de groază". ♦ „[loc] neumblat": gr. ἄβατος folosit ca substantiv este specific, în LXX, pentru a doua parte din Ieremia şi prima parte din Baruh (*cf.* Bar. 2,4 şi nota).
49,19 „veţi şti bine": *litt.* „ştiind veţi şti". TM are în plus „că eu sunt martor împotriva voastră".

voastră, cei rămaşi din Iuda: nu mergeţi în Egipt. Iar acum veţi şti bine [20] că aţi fost vicleni în sufletele voastre când m-aţi trimis spunând: «Roagă-te pentru noi Domnului şi toate cele pe care ţi le va grăi Domnul le vom face.» [21] Dar [voi] nu aţi ascultat de glasul Domnului cu care m-a trimis pe mine la voi. [22] Iar acum veţi pieri de sabie şi de foamete în locul unde vreţi voi să mergeţi să locuiţi."

50 (43 TM) [1] Şi a fost [aşa]: când a sfârşit Ieremia de spus poporului toate cuvintele Domnului cu care îl trimisese Domnul la ei, toate cuvintele acestea, [2] Azarias, fiul lui Maasaias, şi Ioanan, fiul lui Caree, şi toţi bărbaţii care îi vorbiseră lui Ieremia au spus: „Minciuni! Nu te-a trimis Domnul la noi spunând: «Nu mergeţi în Egipt să locuiţi acolo», [3] ci Baruh, fiul lui Nerias, te stârneşte împotriva noastră, ca să ne dai în mâinile chaldeilor să ne ucidă ori să ne ia în surghiun în Babilon." [4] Şi Ioanan şi toate căpeteniile oştirii şi tot poporul nu au ascultat de glasul Domnului să se aşeze în ţara lui Iuda. [5] Ioanan şi toate căpeteniile oştirii i-au luat pe toţi cei rămaşi din Iuda care se întorseseră să se aşeze în ţară, [6] pe bărbaţii în putere şi pe femei şi pe copii şi pe fiicele regelui şi pe cei pe care Nabuzardan îi lăsase cu Godolias, fiul lui Achicam, şi pe Ieremia profetul şi pe Baruh, fiul lui Nerias, [7] şi au mers în Egipt, pentru că nu au ascultat de glasul Domnului: au mers la Taphnas. [8] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia la Taphnas zicând: [9] „Ia-ţi nişte pietre mari şi ascunde-le în pridvor, la poarta casei lui Faraon, la Taphnas,

49,20 „aţi fost vicleni în sufletele voastre": TM are *litt.* „aţi dus în eroare sufletele/vieţile voastre", text interpretat diferit de traducători, *e.g.*: „you have gone astray at the cost of your lives" (RSV), „Vous vous êtes égarés vous-mêmes" (BJ), „Vous avez risqué votre propre vie" (TOB); „You have made a fatal mistake" (HarperCollins). ♦ „le vom face": TM are „spune-ni-le şi le vom face".
49,21 Versetul începe în TM: „Şi v-am vestit astăzi, dar...".
49,22 „Iar acum": TM are „Iar acum, să ştiţi bine că...".
50,2 „bărbaţii": TM are „bărbaţii obraznici".
50,5 TM are în plus la final: „de la toate ţinuturile unde fuseseră alungaţi"; e vorba de evreii care se refugiaseră în ţările vecine la venirea chaldeilor (*cf.* 47[40],11-12).
50,6 Printr-o ironie a soartei, Ieremia şi Baruh, care se opuseseră refugierii în Egipt, sunt luaţi cu forţa acolo de către concetăţenii lor.
50,7 „Taphnas": *cf. supra*, nota 2,16.
50,9 „în pridvor": în TM textul nu e prea clar; s-ar putea înţelege „în lutul pardoselii/cărămidăriei". Ca şi în alte dăţi, Ieremia este pus să săvârşească un gest profetic: zideşte anticipat un soclu pe care Nabucodonosor îşi va aşeza tronul când va pune stăpânire pe

în văzul bărbaților din Iuda, [10] și spune-le: «Așa a spus Domnul: Iată, Eu trimit și-l voi mâna pe Nabucodonosor, regele Babilonului, și [el] își va așeza tronul peste pietrele acestea, pe care le-ai ascuns; și-și va ridica armele împotriva [egiptenilor] [11] și va merge și va lovi țara Egiptului –

pe cei ce sunt pentru moarte, la moarte,
pe cei ce sunt pentru surghiun, la surghiun,
și pe cei ce sunt pentru sabie, la sabie.

[12] Și va arde foc în casele zeilor lor și le va pârjoli, iar pe ei îi va surghiuni și va despăduchea țara Egiptului așa cum își despăduchează păstorul haina și va pleca în siguranță. [13] Și va sfărâma stâlpii din Cetatea Soarelui, din On, și casele lor le va arde în foc.»"

51,1-30.31-35 (44,1-30; 45,1-5 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia pentru toți iudeii care locuiau în Egipt, pentru cei așezați în Magdolos și în Taphnas și în ținutul Pathures, zicând: [2] „Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Voi ați văzut toate relele pe care le-am adus asupra Ierusalimului și

---

Egipt – așadar refugiații nu vor scăpa de babilonieni! Într-adevăr, Nabucodonosor a invadat Egiptul în 568/567 î.H., fără însă a-l cuceri (*cf.* Iez. 29,19 și nota).

50,10 După „regele Babilonului", TM are, în plus, „slujitorul Meu": fără să știe, chiar și regele Babilonului este sub mâna lui Dumnezeu, care Își realizează planul prin el. ♦ „își va așeza... le-ai ascuns": TM are „Eu îi voi așeza... le-am ascuns". Traducerile în greacă și în siriacă evită sugerarea unei implicări prea directe a lui Dumnezeu în succesele lui Nabucodonosor. ♦ „și-și va ridica armele împotriva [egiptenilor]": TM are „își va ridica stindardul/baldachinul asupra lor".

50,12 „va arde foc": TM are „[Eu] voi aprinde foc".

50,13 „Cetatea Soarelui... On": gr. Ἡλίου πόλις... Ων; TM are „Casa Soarelui, care este în Egipt". Heliopolis este numele grecesc al orașului egiptean On, în nord-estul orașului Cairo de azi. Era celebru pentru cultul zeului Soare, Re, și pentru obeliscurile lui de granit. ♦ „casele lor": TM are „casele zeilor Egiptului". ♦ Theodoret amintește că orașul avea două denumiri, On și Heliopolis, adică „Orașul Soarelui", și că Nabucodonosor e numit „servitor al lui Dumnezeu" nu pentru că i-ar fi credincios lui Dumnezeu, ci în calitate de simplă creatură a lui Dumnezeu (*Despre Ieremia* 8,43). Efrem Sirul vede în distrugerea obeliscurilor de la intrarea în Heliopolis, deasupra cărora se aflau idoli teriomorfi, o prefigurare a venirii lui Hristos, care va aboli idolatria, inclusiv zoolatria egiptenilor (*Comentariu la Ieremia* 43,13).

51,1 În TM, toponimele sunt: *Migʿdol*, *Taḥpanʿḥēs*, *Noph* (= Memphis); *cf. supra*, notele 2,16; 26,14. ♦ „ținutul Pathures": ebr. *Pathʿrōs*, Egiptul de Sus (= partea de sud) – *cf.* Gen. 10,14; Is. 11,11; Iez. 29,14; 30,14.

asupra cetăților lui Iuda: iată, sunt pustii de locuitori [3] din pricina ticăloșiei lor pe care au făcut-o încât Mi-au stârnit mânia, mergând să ardă tămâie pentru alți dumnezei, pe care nu i-ați cunoscut. [4] Și i-am trimis la voi pe slujitorii Mei profeți, [încă] din zori, i-am trimis zicând: Nu faceți lucrarea acestei întinări, pe care am urât-o! [5] Dar nu au ascultat de Mine și nu și-au plecat urechea ca să se întoarcă de la răutățile lor și să nu [mai] ardă tămâie altor dumnezei. [6] Și a picurat urgia Mea și mânia Mea și a făcut pârjol în cetățile lui Iuda și afară din Ierusalim; au ajuns pustiite și de nestrăbătut, ca în ziua aceasta.» [7] Și acum, așa a spus Domnul Atotstăpânitor: «De ce faceți voi rele mari împotriva sufletelor voastre, încât să vă nimiciți, bărbat și femeie, copil și prunc, din mijlocul lui Iuda, încât să nu vă mai fie lăsată nici o rămășiță, [8] să-Mi stârniți mânia prin faptele mâinilor voastre, arzând tămâie altor dumnezei în țara Egiptului, unde ați venit să locuiți, ca să fiți nimiciți și să ajungeți de blestem și de ocară la toate neamurile pământului? [9] Oare ați uitat voi de răutățile părinților voștri și de răutățile regilor lui Iuda și de răutățile dregătorilor voștri și de răutățile femeilor voastre, pe care le-au făcut în țara lui Iuda și afară din Ierusalim? [10] Și nu s-au potolit până în ziua aceasta și nu s-au ținut de poruncile Mele, pe care le-am dat în fața părinților lor.»

[11] De aceea, așa a spus Domnul: «Iată, Eu Îmi îndrept fața [12] ca să-i nimicesc pe toți cei rămași în Egipt, și vor cădea; de sabie și de foamete vor pieri, de la mic la mare, și vor fi spre ocară și spre nimicire și spre blestem. [13] Și voi face cercetare asupra celor ce șed în țara Egiptului, precum am făcut cercetare asupra Ierusalimului, cu sabie și cu foamete și cu molimă; [14] nu va fi izbăvit nici unul din cei rămași ai lui Iuda, cei care s-au sălășluit

---

51,3 „pe care nu i-ați cunoscut": TM are „pe care nu i-au cunoscut nici ei, nici voi și nici părinții voștri".

51,4 „din zori": *cf. supra*, nota 33,5.

51,6 „a picurat": TM are „s-a revărsat" – ca la 49,18. ♦ „afară din Ierusalim": TM are „pe străzile Ierusalimului" (vezi *supra*, nota 28,4). La fel la vv. 9, 17 și 21.

51,9 „dregătorilor voștri": TM are „femeilor lor, și de răutățile voastre".

51,10 În TM: „Și nu s-au căit până în ziua aceasta, și nu s-au temut și nu au umblat în Legea Mea și în îndreptările Mele, pe care le-am pus în fața voastră și în fața părinților voștri".

51,11 TM are în plus, la final: „spre rău și pentru a[-i] nimici pe toți [cei din] Iuda".

51,12 „ca să-i nimicesc pe toți cei rămași": TM are „și să iau rămășița lui Iuda, [pe cei] care și-au întors fața, ca să meargă în țara Egiptului să locuiască acolo".

în țara Egiptului, încât să se întoarcă în țara lui Iuda, unde nădăjduiesc ei în sufletele lor că se vor întoarce: nicidecum nu se vor întoarce, în afară de [câțiva] scăpați.»"
15 Și toți bărbații care știau că femeile lor ard tămâie pentru alți dumnezei și toate femeile, adunare mare, și tot poporul care ședea în țara Egiptului, la Pathure, i-au răspuns lui Ieremia zicând: 16 „[Cât despre] cuvântul pe care l-ai grăit către noi în numele Domnului, nu vom asculta de tine, 17 ci de făcut vom face tot ceea ce am spus cu gura noastră: să ardem tămâie pentru Regina cerului și să-i turnăm libații, precum am făcut noi și părinții noștri și regii noștri și dregătorii noștri în cetățile lui Iuda și afară din Ierusalim – și ne-am îndestulat de pâini și am dus-o bine și nu am văzut rele; 18 iar când am încetat să ardem tămâie pentru Regina cerului ne-am împuținat toți și am pierit de paloș și de foamete. 19 [Iar femeile au spus:] „[E drept că] ardem tămâie pentru Regina cerului și i-am turnat libații; dar oare fără bărbații noștri i-am făcut turte și i-am turnat libații?"
20 Atunci Ieremia a spus întregului popor, celor în putere și femeilor și tuturor celor care îi răspunseseră [aceste] cuvinte și a zis: 21 „Oare nu Și-a amintit Dumnezeu de tămâierea cu care ați tămâiat în cetățile lui Iuda și afară din Ierusalim, voi și părinții voștri, și regii voștri, și dregătorii voștri, și poporul țării și [oare] nu I s-a suit la inimă? 22 Domnul n-a mai putut să rabde din pricina ticăloșiei faptelor voastre, din pricina spurcăciunilor pe care le-ați făcut; și a ajuns țara voastră o pustiire și de nestrăbătut și un blestem ca în ziua aceasta; 23 din pricină că ați ars tămâie și ați păcătuit [împotriva] Domnului și nu ați ascultat de glasul Domnului și nu ați umblat întru poruncile Lui și întru Legea Lui și întru mărturiile Lui, [de aceea] v-au cuprins relele acestea."
24 Și Ieremia a spus poporului și femeilor: „Ascultați cuvântul Domnului!
25 Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Voi, femeilor, cu gura voastră

51,15 „femeile": TM are „femeile care stăteau [acolo]".
51,17 „tot ceea ce am spus cu gura noastră": *litt.* „tot cuvântul care va ieși din gura noastră" – calc după ebraică, unde însă verbul este la perfect („a ieșit"). ♦ „să ardem tămâie": gr. θυμιάω; TM are „vom aduce jertfă" – aceeași echivalare în versetele următoare. ♦ „Regina cerului": vezi *supra*, nota 7,18.
51,18 După „Regina cerului" TM are „și să-i vărsăm libații". ♦ „ne-am împuținat toți": TM are „am fost lipsiți de toate". ♦ „paloș": gr. ῥομφαία; de obicei apare μάχαιρα, „sabie".
51,19 „[Iar femeile au spus:]": apare numai în unele mss. grecești și în siriacă, dar rezultă din context. ♦ După „turte", TM are în plus „după chipul ei".
51,24 TM are în plus, la sfârșitul versetului: „toți iudeii care sunteți în țara Egiptului".

ați grăit și cu mâinile voastre ați împlinit zicând: 'Negreșit vom îndeplini făgăduințele pe care le-am făcut să ardem tămâie pentru Regina cerului și să turnăm libații pentru ea.'» Stăruiți deci în făgăduințele voastre și îndepliniți-le negreșit! 26 De aceea, ascultați cuvântul Domnului, toți [cei din] Iuda care v-ați așezat în țara Egiptului: «Iată, am jurat pe Numele Meu cel mare, a spus Domnul, nu va mai fi Numele Meu în gura nimănui din Iuda, ca să zică 'Viu este Stăpânul [meu], Domnul', în toată țara Egiptului. 27 Căci, iată, Eu stau de veghe asupra lor ca să le fac rău și nu ca să le fac bine. Și vor pieri toți [cei din] Iuda care locuiesc în țara Egiptului de sabie și de foamete, până când vor fi nimiciți. 28 Și cei scăpați de sabie se vor întoarce în țara lui Iuda, puțini la număr, iar cei rămași din Iuda care s-au așezat în țara Egiptului ca să locuiască acolo vor cunoaște al cui cuvânt va dăinui. 29 Și acesta vă [va fi] semnul că voi face cercetare asupra voastră, spre rău.» 30 Așa a spus Domnul: «Iată, Eu îl dau pe Uaphre, regele Egiptului, în mâinile dușmanului său, în mâinile celor ce caută [să-i ia] viața, după cum l-am dat pe Sedekias, regele lui Iuda, în mâinile lui Nabucodonosor, regele Babilonului, dușmanul său, cel care căuta [să-i ia] viața.»"
31 (45,1) Cuvântul pe care l-a grăit Ieremia profetul către Baruh, fiul lui Nerias, când [el] a scris cuvintele acestea din gura lui Ieremia, în anul al patrulea al lui Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda: 32 (45,2) „Așa a spus Domnul cu privire la tine, Baruh: 33 (45,3) Pentru că ai spus «Vai mie, vai

51,25 „Voi, femeilor": TM are „Voi și femeile voastre".
51,26 Din pricina faptului că iudeii emigrați în Egipt au asociat cultului Dumnezeului lui Israel cultul zeiței cerului, nu mai au dreptul să se jure pe Numele Domnului. Într-adevăr, documentele din templul iudaic de la Elephantina, din Egiptul de Sus, doar cu puțin mai târzii decât vremea lui Ieremia, atestă asocierea cultului a două zeițe cu cultul lui *YHWH* (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
51,28 După „se vor întoarce", TM are și „din țara Egiptului". ♦ La final, TM are în plus „al Meu sau al lor".
51,29 După „asupra voastră", TM are: „în locul acesta, ca să știți că se vor ridica împotriva voastră cuvintele Mele spre rău".
51,30 „Uaphre": faraonul Hophra (589-570 î.H.) a fost asasinat de Amasis în 570 î.H.; sub acesta din urmă va avea loc campania lui Nabucodonosor în Egipt (*cf.* 44[37],5; 50[43],11).
51,31-35 Le corespunde 45,1-5 TM. Cuvânt de mângâiere pentru Baruh, secretarul și tovarășul credincios al profetului (*cf.* 43[36]1-32; 50[43],3); se presupune și că acesta avusese un rol politic de oarecare importanță, dar asocierea cu profetul i-a năruit perspectivele omenești.
51,31 „a scris": TM are în plus „într-o carte" (= pe un sul). ♦ „anul al patrulea...": 605 î.H.
51,33 „m-am culcat": TM are „am ostenit".

mie, că Domnul a adăugat trudă la mâhnirea mea, m-am culcat în suspine, odihnă n-am aflat », [34 (45,4)] i-am spus: Aşa a spus Domnul: «Iată, pe cei pe care Eu i-am zidit, Eu îi voi dărâma, şi pe cei pe care Eu i-am sădit, Eu îi voi smulge; [35 (45,5)] iar tu cauţi pentru tine lucruri mari? Nu [le] căuta, căci, iată, Eu aduc rele peste tot trupul, spune Domnul, dar [ţie] îţi voi da viaţa ta în dar în orice loc unde vei merge.»"

52 [1] Sedekias avea douăzeci şi unu de ani când a ajuns rege şi a domnit unsprezece ani la Ierusalim. Numele mamei sale [era] Amitaal, fiica lui Ieremia din Lobena. [2-3]
[4] Şi a fost [aşa]: în al nouălea an al domniei lui, în luna a zecea, în [ziua] a zecea a lunii, Nabucodonosor, regele Babilonului, cu toată oştirea lui, a venit asupra Ierusalimului şi l-au înconjurat cu întăritură din pari şi cu zid din pietre în patru muchii. [5] Şi cetatea a fost împresurată până în al unsprezecelea an al regelui Sedekias. [6] În [ziua] a noua a lunii s-a înteţit foametea în cetate şi poporul ţării nu [mai] avea pâine. [7] S-a făcut o spărtură în cetate şi toţi războinicii au ieşit noaptea, pe drumul porţii între zid şi împrejmuirea din afară, care era pe lângă grădina regelui, iar chaldeii erau la cetate, de jur-împrejur. Şi au luat-o pe drumul spre Araba. [8] Oastea chaldeilor l-au fugărit din urmă pe rege şi l-au prins dincolo de Ierihon şi toţi slujitorii lui au fost împrăştiaţi. [9] L-au prins pe rege şi l-au dus la regele

---

51,34 „cei pe care...": LXX are pronumele masculin; în TM pronumele relativ este invariabil şi este unanim interpretat aici ca inanimat: „ceea ce...".
51,35 „viaţa ta în dar": *cf. supra*, 21,9 (cu altă traducere în greacă) şi nota; 45,2 şi nota; 46,18.
52 Capitolul reia, cu mici diferenţe, naraţiunea din 4Rg. 24,18–25,30. Este ca un adaos la Cartea lui Ieremia pentru a arăta împlinirea profeţiilor acestuia. Se încheie cu perspective de speranţă.
52,1 „Amitaal, fiica lui Ieremia din Lobena": ebr. „*Ḥamūṭal*, fiica lui *Yir'm'yāhū* din *Libh'nāh*".
52,[2-3] Versetele nu apar în LXX, ci doar în TM şi în textul paralel din 4Rg. 24,19-20.
52,4 Data: sfârşitul lui decembrie 589 î.H. ♦ „l-au înconjurat cu întăritură din pari": gr. περιχαρακέω.
52,5 „a fost împresurată": *litt.* „a ajuns la împresurare".
52,6 „în [ziua] a noua": TM are „în luna a patra, în [ziua] a noua". ♦ „pâine": la plural în greacă.
52,7 *Cf. supra*, nota 46[39],4-13.
52,9 „Deblatha": TM are „*Ribh'lāh*, în ţinutul *Ḥamāth*"; Ribla se afla la 75 km sud de Hama, oraş sirian pe râul Oronte.

Babilonului, la Deblatha, şi acela i-a rostit osânda. [10] Şi regele Babilonului i-a înjunghiat pe fiii lui Sedekias sub ochii lui şi pe toţi dregătorii lui Iuda i-a înjunghiat în Deblatha; [11] iar lui Sedekias i-a scos ochii şi l-a legat în obezi şi regele Babilonului l-a dus în Babilon şi l-a pus în casa morii până în ziua în care avea să moară.
[12] În luna a cincea, în [ziua] a zecea a lunii, a venit la Ierusalim Nabuzardan, căpetenia gărzii, cel care stătea în faţa regelui Babilonului, [13] şi a dat foc Casei Domnului şi casei regelui şi tuturor caselor din cetate: orice casă mare a ars-o cu foc. [14] Şi tot zidul Ierusalimului, de jur-împrejur, l-a dărâmat oştirea chaldeilor, care era cu căpetenia gărzii. [[15]] [16] Şi pe cei rămaşi din popor, căpetenia gărzii i-a lăsat să îngrijească viile şi să lucreze pământul.
[17] Iar stâlpii de aramă din Casa Domnului şi cărucioarele şi marea de aramă din Casa Domnului le-au sfărâmat chaldeii, le-au luat arama şi au dus-o în Babilon. [18] Şi cununa şi cânile şi cârligele pentru carne şi toate obiectele de aramă de care se foloseau la slujbe [19] şi *saphphoth*-urile şi *masmaroth*-urile şi cănile şi sfeşnicele şi cădelniţele şi polonicele, care erau cu totul de aur şi cele care erau cu totul de argint le-a luat căpetenia gărzii. [20] Şi cei doi stâlpi şi marea, una, şi cei doisprezece viţei de aramă de sub mare, pe care îi făcuse regele Solomon pentru Casa Domnului: nu se putea cântări [toată] arama lor. [21] Cât despre stâlpi, înălţimea unui stâlp era de treizeci şi cinci de coţi şi o funie de doisprezece coţi îl înconjura şi lăţimea îi [era] de patru degete de jur-împrejur. [22] Şi capitelul de pe ei [era] de bronz şi înălţimea

---

52,11 „în casa morii": TM are un *hapax*, *litt.* „casa cercetării", interpretat unanim ca „temniţă". Expresia din LXX sugerează că regele iudeu a fost osândit la muncă silnică, la râşniţă – fapt obişnuit în Mesopotamia pentru prizonierii de război. De altfel, şi filistenii făcuseră la fel cu Samson, după ce îi scoseseră ochii – *cf.* Jud. 16,21 (*cf.* Lundbom, *ad loc.*).
52,12 TM precizează şi anul: „în anul al nouăsprezecelea al domniei lui N., regele Babilonului".
52,[15] Versetul nu apare în LXX. În TM: „Iar pe unii dintre săracii poporului şi pe restul poporului care mai rămăseseră în oraş şi pe cei care fugiseră la regele Babilonului i-a surghiunit în Babilon *N'bhūzar-'adhān*, căpetenia gărzii, împreună cu restul meşteşugarilor".
52,16 „Şi pe cei rămaşi din popor": TM are: „Iar pe o parte dintre săracii poporului...".
52,18 „cununa": *cf.* Ex. 25,25. ♦ Lista obiectelor e mai amănunţită în TM.
52,19 „*saphphoth... masmaroth*": transliterare aproximativă a unor forme ebraice care nu apar ca atare în TM desemnând, de bună seamă, obiecte de cult din Templu. ♦ „cănile": vase pentru turnat untdelemn în lămpi. ♦ „cu totul de aur": *litt.* „de aur de aur".
52,21 „treizeci şi cinci": TM are „optsprezece".
52,22 „opt rodii la fiecare cot din cei doisprezece coţi": secvenţa nu apare în TM, care are „aceleaşi dimensiuni şi aceleaşi rodii".

unui capitel de cinci coți, și plasă și rodii pe capitel, de jur-împrejur, toate din aramă. Și la fel la stâlpul al doilea: opt rodii la fiecare cot din cei doisprezece coți. [23] Și rodiile erau nouăzeci și șase pe [câte] o parte și toate rodiile pe plasă erau o sută, de jur-împrejur.
[24] Și căpetenia gărzii i-a luat pe preotul dintâi, și pe cel de-al doilea preot, și pe cei trei care păzeau drumul, [25] și pe eunucul care era supraveghetor peste războinici, și pe șapte bărbați de vază care [stăteau] dinaintea regelui, aflați în cetate, și pe scribul oștilor, care făcea înscrisuri pentru poporul țării, și pe șaizeci de bărbați din poporul țării care au fost aflați în mijlocul cetății: [26] Nabuzardan, căpetenia gărzii, i-a luat și i-a dus la regele Babilonului, în Deblatha, [27] iar regele Babilonului i-a lovit în Deblatha, în ținutul Aimathului. [28-30]
[31] Și a fost [așa]: în anul al treizeci și șaptelea de când a fost surghiunit Ioakim, regele lui Iuda, în luna a douăsprecea, în [ziua] a douăzeci și patra a lunii, Ulaimaradach, regele Babilonului, în anul în care a ajuns rege, l-a luat pe regele Ioakim și l-a scos din casa în care era păzit; [32] i-a grăit cu bunăvoință și a pus scaunul lui mai presus de scaunele [celorlalți] regi care erau cu el în Babilon; [33] și i-a schimbat haina din temniță și el a mâncat mereu în fața [rege]lui în toate zilele pe care le-a [mai] trăit. [34] Și i s-a dat porție necontenit de la regele Babilonului, zi de zi, până în ziua în care a murit.

52,24 În TM apar și numele celor doi preoți: *Śᵉrāyāh* și *Ṣᵉphanʸyāh*. ♦ „care păzeau drumul": TM are „care păzeau pragul".
52,25 TM are la început: „Și din cetate a luat". ♦ „scribul oștilor, care făcea înscrisuri pentru poporul țării": TM are „scribul căpeteniei oștirii care recruta poporul țării".
52,27 TM are în plus, la final: „Iuda a plecat în surghiun, afară din țara sa".
52,[28-30] Aceste versete, care cuprind statistica celor trei deportări (597, 587, 582 î.H.), nu apar în LXX și nici în textul paralel din 4Rg. În TM: „[28] Acesta este numărul poporului pe care l-a luat în surghiun *Nᵉbhūkhadre'ṣṣar*: în anul al șaptelea, trei mii douăzeci și trei de iudei; [29] în anul al optsprezecelea al regelui N., a luat în surghiun din Ierusalim opt sute treizeci și două de suflete; [30] în al douăzeci și treilea an al lui *Nᵉbhūkhadre'ṣṣar*, Nebhuzaradan, căpetenia gărzii, a luat în surghiun șapte sute patruzeci și cinci de suflete dintre iudei. Cu totul patru mii șase sute de suflete". ♦ Cifrele sunt mai modeste și mai precise față de 4Rg. 24,14 („zece mii"!).
52,31-34 „Ioakim" (= Iechonias), care l-a ascultat pe Ieremia și s-a predat regelui Babilonului, ajunge să aibă parte de o soartă mai bună.
52,31 „în anul...": 561-560 î.H. ♦ „Ulaimaradach": în TM *'Ewīl Mᵉrodhakh*; în akkadiană *Amel Marduk*. Era fiul lui Nabucodonosor și a domnit doar doi ani. ♦ „l-a luat pe regele...": *litt.* „a luat capul regelui...". ♦ „casa în care era păzit": calc după expresia ebraică ce desemnează temnița.

BARUH

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE;
CRISTIAN BĂDILIŢĂ

Note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE

Introducere la Baruh

1. Autorul

Toate manuscrisele greceşti dau ca titlu/autor al cărţii numele „Baruh". Prima întrebare ar putea fi: cine este acest Baruh? Din Cartea lui Ieremia cunoaştem un Baruh, secretar al profetului, care a trăit aşadar în secolele VII-VI î.H. Legăturile Cărţii lui Baruh cu alte scrieri biblice târzii (Iov, Daniel, Sirah) nu îngăduie atribuirea ei acestui personaj. Istoria biblică şi tradiţia rabinică ne pot furniza unele motive pentru această atribuire.

În afară de secretarul profetului Ieremia, puţine personaje biblice poartă numele ebraic *Bārūkh*, „Binecuvântat" (doar două personaje, ambele aparţinând comunităţii care se întoarce din Exil: 2Ezd. 13,20; 21,5).

Cadrul istoric precizat din primele versete ale cărţii este cel al exilului: la cinci ani după căderea Ierusalimului, Baruh citeşte cartea în faţa celor deportaţi în Babilon, provocând astfel căinţa lor. Aşadar, textul trimite la personajul Baruh din Cartea lui Ieremia. Aici Baruh intervine în patru scene decisive. Prima dată (Ier. 39[32],12-16), în „al optsprezecelea an al lui Nabucodonosor", în timpul asediului Ierusalimului din 587 î.H.: în curtea închisorii unde a fost aruncat, din porunca lui Sedekias, Ieremia îi încredinţează lui Baruh, „fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias", cele două exemplare ale actului de cumpărare a terenului de la Anathoth, ca să le păstreze pentru momentul întoarcerii exilaţilor în patrie. A doua scenă ne poartă cu optsprezece ani în urmă, „în al patrulea an al lui Ioakim", în 605 î.H. (Ier. 43[36],1-4): Ieremia, care nu mai are voie să intre în templu, îl trimite pe Baruh să citească acolo sulul unde acesta scrisese sub dictarea maestrului său „toate cuvintele Domnului". Citirea acestor profeţii, care cer o politică de supunere faţă de Babilon, provoacă indignarea ascultătorilor, aşa încât unii demnitari îl sfătuiesc pe Baruh să se pună la adăpost împreună cu Ieremia înainte să afle regele. O indignare similară e provocată de cealaltă intervenţie a lui Baruh pe scena politică (Ier. 50[43],3). După cucerirea Ierusalimului şi asasinarea lui Godolias, în 587 î.H., Ieremia îi repetă „rămăşiţei lui Iuda" că trebuie să se supună regelui Babilonului şi să nu fugă în Egipt:

ascultătorii îl acuză pe Baruh că ar fi instigatorul acestei atitudini defetiste. Ultima menţionare a lui Baruh apare la sfârşitul Cărţii lui Ieremia în versiunea LXX (51,31-35 [45,1-5 TM]), din nou cu optsprezece ani mai devreme, „când [el] a scris cuvintele acestea din gura lui Ieremia, în anul al patrulea al lui Ioakim". Profetul îi vesteşte secretarului său copleşit de mâhnire că Dumnezeu îi va păzi viaţa oriunde va merge. Aceste patru episoade sunt grupate în jurul a două evenimente decisive în istoria lui Israel: al doilea şi al patrulea datează de la înscăunarea lui Nabucodonosor, iar primul şi al treilea se petrec în timpul asedierii, apoi al cuceririi Ierusalimului de către acesta. În ambele ocazii se vede atmosfera de ostilitate stârnită de misiunea politică a lui Ieremia şi importanţa implicării lui Baruh alături de maestrul său. De fiecare dată Ieremia îşi desemnează secretarul drept garant în viitor pentru adevărul mesajului său: cartea care împrumută numele lui Baruh împlineşte această misiune.

Textul Cărţii lui Ieremia nu aminteşte însă de vreo prezenţă a lui Baruh la Babilon, ci ni-l arată însoţindu-l pe maestrul său în Egipt (Ier. 50[43],6-7). Pentru a imagina o astfel de prezenţă, redactorul Cărţii lui Baruh se va fi inspirat, poate, din episodul în care Ieremia, după ce a rostit oracolele împotriva Babilonului, le scrie într-o carte şi îl trimite pe „Saraias, fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias", adică pe fratele lui Baruh, să meargă să le citească la Babilon (Ier. 28[51],59-62).

Flavius Iosephus (*AI* X, 9,7) afirmă că, după cucerirea Egiptului de către babilonieni, Baruh şi Ieremia au fost luaţi de aceştia la Babilon. O prezenţă a lui Baruh la Babilon este reluată în alte surse iudaice, *e.g. Seder Olam Rabba* 26 sau *Midraş Rabba* la Cânt. 5,5. Împotriva oricărei cronologii, el apare chiar ca maestrul cărturarului Ezra (*Megillah* 16b)[1].

Tradiţia rabinică îi recunoaşte lui Baruh titlul de profet: de pildă, în tratatul *Megillah* (14b) din Talmudul Babilonian, el este socotit printre „cei opt profeţi care se trag din desfrânata Rahab". Acelaşi şir de profeţi apare şi în alte tratate, de pildă *Sifre la Numeri* (§78) sau *Seder Olam Rabba* 20. Unul din manuscrisele latine ale Cărţii lui Baruh (La^L) poartă titlul *Prophetia Baruch*; *Baruch ho prophētēs* este şi titlul versiunii copte bohairice. În această tradiţie privind caracterul profetic al personajului nostru se situează şi mesajul de mântuire cu care se încheie cartea.

1. *Cf.* L. Ginsberg, *The Legends of the Jews*, Philadelphia, 1909, IV, pp. 354-355; VI, p. 399.

2. Istoria textului

Baruh apare după Ieremia în patru manuscrise unciale: Alexandrinus (A), Vaticanus (B), Marchalianus (Q) şi Venetus (23), precum şi în numeroase manuscrise cu minuscule. Lipseşte însă din Sinaiticus.

3. Datarea

Singurul reper temporal interior cărţii este constituit de ficţiunea istorică din primele două versete; restul pare a se petrece într-un timp nedefinit. De aici, existenţa unor ipoteze de datare foarte diverse, care merg de la perioada persană până la distrugerea celui de-al doilea Templu.

Dezvoltând o ipoteză a lui B.N. Wambacq, P.-M. Bogaert situează redactarea cărţii la sfârşitul domniei lui Augustus (către anul 17 d.H.), bazându-se pe unele indicii istorice din prefaţă (1,1-14): trimiterea de bani la Ierusalim spre a se face rugăciuni şi jertfe pentru regii păgâni, prezenţa, la Roma, a unor „fii de regi"[2].

Majoritatea cercetătorilor însă datează cartea din perioada Macabeilor: lipsa unor teme prezente în scrierile postbiblice mai târzii ar putea trimite la secolul al II-lea î.H. Într-adevăr, în Baruh nu se găseşte nici o urmă de demonologie, referirea la demoni în 4,7.35 fiind un împrumut din cărţile precedente; nu apare nici o perspectivă eshatologică, salvarea făgăduită exilaţilor constând doar în încetarea suferinţei şi întoarcerea în ţară, în lumea aceasta (4,22.29); nu se vorbeşte despre înviere, ci doar despre Hades (2,17; 3,11.19). În acelaşi timp, apelul fierbinte la fidelitate faţă de Torah sugerează o epocă în care Legea este violent contestată, iar naţionalismul iudaic foarte ataşat de ea trimite cu gândul la perioada luptei împotriva atracţiilor elenismului. Dar, contrar opţiunii pentru lupta armată din 1 Macabei, autorul urmează mai degrabă mesajul lui Ieremia: acceptaţi jugul ocupantului, rămâneţi credincioşi lui Dumnezeu şi aşteptaţi izbăvirea făgăduită. De aceea, sub figura marelui preot Ioakim din punerea în scenă istorică (2,7), unii cercetători văd personalitatea marelui preot Alkimos (161-159 î.H.), descrisă atât de negativ în 1 şi 2 Macabei: acolo apare ca un nelegiuit, colaborator cu ocupantul, potrivnic lui Iuda şi fraţilor săi; totuşi, faptul că

2. B.N. Wambacq, „L'unité du livre de Baruch", *Bi* 47, 1966, pp. 574-576; P.-M. Bogaert, „Le personnage de Baruch", pp. 78-80.

iudeii pioşi se adună în jurul acestuia (1Mac. 7,13) sugerează o altă imagine, aceea a unui mare preot care refuză lupta armată promovând loialitatea faţă de ocupant şi totodată fidelitatea faţă de Lege. În acest caz, pontificatul lui Alkimos ar putea fi un *terminus a quo* pentru redactarea Cărţii lui Baruh, subliniind în acelaşi timp importanţa marelui profet drept garant al partidei pacifiste.

4. Structura cărţii

Baruh cuprinde patru părţi clar delimitate prin tematică: o prefaţă istorică (1,1-14), o mărturisire colectivă (1,15–3,8) urmată de un îndemn la înţelepciune (3,9–4,4) şi de o profeţie de izbăvire (4,5–5,9). Primele două părţi sunt redactate în proză, în timp ce ultimele două sunt considerate poetice – majoritatea traducătorilor le prezintă în formă versificată, uneori structurată în strofe. Într-adevăr, îndemnul la înţelepciune apare ca un ansamblu în trei părţi: o introducere (3,9-14) şi o încheiere (4,2-4), marcate printr-o serie de imperative adresate lui Israel/Iacob, încadrează demonstraţia despre inaccesibilitatea înţelepciunii fără Dumnezeu, această parte centrală fiind la rându-i structurată prin două serii de întrebări: „Cine i-a aflat...?" (3,15), urmată de răspunsuri negative, apoi „Cine s-a suit la cer...?" (3,29-30), cu răspuns pozitiv. Îndemnul profetic final (4,5–5,9), având o structură şi mai repetitivă, se pretează mai bine unei decupări în strofe: patru mesaje de izbăvire, toate începând cu imperativul verbului *tharrein*, „a îndrăzni" – două rostite de purtătorul de cuvânt al lui Dumnezeu (4,5-20; 4,30–5,9), ce încadrează cele două chemări rostite de Ierusalim (4,21-26; 4,27-30). Diferiţi comentatori propun diverse împărţiri în şapte, unsprezece, opt, şase strofe. Un decupaj mai clar este propus de A. Kabasele Mukenge, în funcţie de protagonişti: Dumnezeu Îşi interpelează (direct sau indirect) poporul (4,5-9a), responsabil de nenorocirea Ierusalimului, ale cărui cuvinte le redă (4,9b-29); apoi Dumnezeu sau profetul vorbeşte din nou pentru a încuraja Ierusalimul (4,30–5,9). În interiorul acestui final, lunga personificare a Ierusalimului (4,9b-29) formează un ansamblu coerent.

Nu este vorba totuşi de poezie în sensul metricii greceşti, ci mai degrabă de o proză ritmată, ca şi alte traduceri în LXX ale unor texte poetice ebraice. Identificarea textelor din a doua partea a lui Baruh ca fiind poetice se bazează mai ales pe prezenţa unor secvenţe repetitive ce structurează textul. Această organizare apare însă şi în prima parte: mărturisirea colectivă poate

fi analizată la fel, în două mişcări: mărturisirea propriu-zisă (1,15b–2,10) şi implorarea adresată lui Dumnezeu (2,11–3,8), fiecare dintre ele putând fi decupată în secvenţe mai mici.

5. O rescriere de texte biblice

Referirea constantă la Scriptură este un principiu organizator al redactării cărţii Baruh.

În cadrul istoric ales (1,1-15), redactorul se situează în perspectiva Cărţii lui Ieremia, dar fără ca numele profetului să fie vreodată menţionat explicit, deşi este prezent continuu în filigran. Amintirea principalelor evenimente istorice (cucerirea Ierusalimului, deportarea în Babilon a regelui Iechonias împreună cu cei din jurul său), precum şi a unor personaje unanim cunoscute (Baruh, Iechonias, Sedekias, Nabucodonosor) cauţionează istoric ficţiunea narativă. Încă de la început apar şi alte rezonanţe ale textului biblic: în 2Ezr. 8,9, de pildă, se menţionează readucerea vaselor sfinte la Ierusalim şi primirea lor de către marele preot; ritualul pe care îl cere delegaţia – jertfă, rugăciune pentru regii păgâni, rugăciune de pocăinţă – este şi el similar.

Citirea făcută de Baruh în faţa comunităţii exilate în Babilon evocă lectura cu final dramatic pe care Ieremia i-o porunceşte lui Baruh în Ier. 43[36],6, repetând chiar şi expresia semnificativă „a citi în auzul (*litt.* în urechile)": scena de pocăinţă provocată de lectura cărţii în Babilon pare a repara gestul de refuz făcut la Ierusalim de regele Ioakim.

În cadrul mărturisirii colective din Bar. 1,15–3,8 există o asemănare frapantă între rugăciunea de pocăinţă (1,15–2,19) şi cea din Dan. 9,5-19. Pentru aceasta s-au oferit diverse explicaţii, cea mai răspândită considerând textul din Baruh o amplificare a textului din Daniel, care ar fi cu atât mai de înţeles dacă s-ar presupune existenţa unui original ebraic pentru Baruh[3]. Alţi cercetători explică legăturile printr-o sursă comună, exploatată în perspective diferite de fiecare dintre redactori[4]: într-adevăr, în frazele comune se regăsesc marile teme generale ale implorării: recunoaşterea vinovăţiei,

3. B.N. Wambacq, „Les prières de Baruch (1,15–2,19) et de Daniel (9,5-19)", *Bi* 40, 1959, pp. 463-475; E. Tov, „The Relation between the Greek Versions of Baruch and Daniel", M.E. Stone (ed.), *Armenian and Biblical Studies*, Jerusalem, 1976, pp. 27-34.

4. J.T. Marshall, „The Book of Baruch", *HDB* I, pp. 251-254; C.A. Moore, *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions.*

amintirea avertismentelor repetate ale lui Dumnezeu, manifestarea punitivă a dreptății divine, speranța în iertare și izbăvire.

În toate mărturisirile biblice, mărturisirea păcatelor este făcută prin referire la cuvântul divin (*cf.* 1,18; 2,10; 1,20-21); ceea ce este însă original în rugăciunea din Baruh este recurgerea constantă la citat[5]. Astfel:

- Bar. 2,2 apare și în Dan. 9,12-13;
- Bar. 2,3 trimite la Lev. 26,29, Deut. 28,53, Ier. 19,9 (un mod de „legitimare" a mesajului lui Ieremia prin referirea la Moise – la fel mai jos);
- Bar. 2,4 reia Ier. 24,9; 41[34],17; 49[42],18;
- Bar. 2,5 trimite la Deut. 28,13.

Al doilea „citat" (2,20-21) nu are un echivalent direct în restul Bibliei, dar toate poruncile amintite („Plecați-vă umărul", „munciți pentru regele Babilonului", „așezați-vă în țara...") sunt cele necontenit repetate și niciodată ascultate din mesajul lui Ieremia (37[27],9.11.13.14; 35[28],14; 47[40],9), iar pedeapsa prevestită în continuare (Bar. 2,23) apare cu o cauzalitate mai largă în Ier. 7,33; 16,9; 25,10. Pedeapsa constând din profanarea oseminte lor (Bar. 2,24-25) reia Ier. 8,1; 43[36],30.

Ultimul citat (Bar. 2,29-35) este introdus cu solemnitate (v. 28) printr-o referire la „Legea scrisă"; fără a trimite la un pasaj precis, reia marile făgăduințe (căință – iertare – restaurare) care încheie cuvântarea lui Moise din Deut. 30,1-10; toate acestea sunt reluate în capitolele din Ieremia ce făgăduiesc întoarcerea exilaților (37–39 [30–32]).

Ultima parte a implorării (3,1-8) este cea mai originală: în numele cuvântului divin, poporul Îl roagă pe Dumnezeu să-Și îndeplinească făgăduința.

Îndemnul la înțelepciune (3,9–4,4) are strânse legături cu Deuteronomul și cu Cartea lui Iov. Răspunsul la căință începe cu „Ascultă, Israele", formula solemnă care deschide discursurile importante din Deuteronomul. Opoziția marcată acolo între „viață", rezultat al ascultării față de Lege, și „moarte" încadrează oarecum pasajul. Bar. 3,29-30 reia Deut. 30,12-13, dar proximității Legii lui Dumnezeu pare a i se opune aici inaccesibilitatea înțelepciunii. Concluzia, însă, este similară: Legea lui Dumnezeu este aproape de om numai pentru că este un dar al lui Dumnezeu; fără El, înțelepciunea este inaccesibilă omului: se afirmă astfel o identificare între Lege și înțelepciune, identificare ce e proiectată asupra primelor cărți ale Bibliei. Întrebările asupra inaccesibilității înțelepciunii fac parte din retorica genului sapiențial – vezi

5. Despre utilizarea citatelor în Baruh, vezi A. Kabasele Mukenge, „Les citations internes en Ba 1,15–3,8, un procédé rédactionnel et actualisant", *Le Muséum* 108, 1995, pp. 211-237.

elogiul înțelepciunii din Sir. 1,1-6 sau poemul înțelepciunii din Iov (28,12.20). Răspunsul lui Baruh este cel din Iov: nimeni nu-i cunoaște calea (Bar. 3,31, Iov. 28,13), numai „Acela care știe toate o cunoaște" (Bar. 3,32, Iov 18,23--24). De asemenea, din răspunsul lui Dumnezeu către Iov (cap. 38) își ia redactorul lui Baruh tematica și vocabularul pentru a descrie puterea lui Dumnezeu: stihiile „Îi dau ascultare tremurând" (Bar. 3,33, Iov 38,34) și, când le cheamă, ele spun „Iată-ne" (Bar. 3,35, Iov 38,35). Dar, alegând ca exemple ale puterii lui Dumnezeu asupra elementelor „lumina" (Bar. 3,33), iar nu „fulgerele" (Iov 38,35), și „stelele" (Bar. 3,35) mai degrabă decât „norii" (Iov 38,34), autorul lui Baruh reia cuvinte-cheie din primul capitol al Genezei (1,1-16). La fel, „dobitoacele cu patru picioare" (Bar. 3,32) cu care Creatorul a umplut pământul evocă gestul creator din Geneză (1,24). Astfel, înlănțuirea referințelor contopește într-o unică imagine pe Dumnezeul Creator din Geneză cu Dumnezeul-Înțelepciune din Iov[6]. Ecourile Deuteronomului din final (Bar. 4,1-4) amintesc cartea Legii aflată la îndemâna lui Israel (Deut. 30,10) și exclamația de fericire din Deut. 33,29.

Profeția despre întoarcere (4,5–5,9), pe lângă ecourile deuteronomice, reia cuvinte din Is. 40–62. Dumnezeu care îl hrănise pe Israel a fost părăsit și uitat, iar poporul a jertfit idolilor (Bar. 4,7-8, Deut. 32,15-19); de aceea a fost pedepsit (Bar. 4,6.15, Deut. 28,49-50). Imaginea Ierusalimului este însă mai originală; de obicei cetatea e metaforizată în Biblie ca o femeie părăsită, pedepsită pentru păcatele ei; în Baruh însă apare ca mamă nevinovată, victimă a greșelilor fiilor ei, care așteaptă și nădăjduiește în mijlocul suferinței iertarea lui Dumnezeu și întoarcerea copiilor – imagine apropiată de cea din Is. 60,4. Într-adevăr, profeția de restaurare din finalul Cărții lui Baruh reia marile teme din finalul Cărții lui Isaia, adesea cu aceleași imagini: Bar. 4,30 trimite la Is. 40,1-2; Bar. 4,30-35 amintește Is. 47,3; Bar. 5,1 amintește de Is. 62,2; Bar. 5,7 face ecou la Is. 45,5; Bar. 5,1 folosește imagini din Is. 52,1, iar Bar. 5,5 – din Is. 5,17; Bar. 4,36 trimite la Is. 60,4, iar Bar. 5,6, la Is. 40,4; manifestarea slavei divine în Bar. 4,24.37 amintește de Is. 60,1-3, iar pe lângă numele, mai frecvent în Baruh, de „Cel veșnic", în ultimele versete (Bar. 4,22.37; 5,5) apare numele de „Cel Sfânt", caracteristic pentru Isaia.

Așadar, primele două părți din Baruh (1,1–3,8) evocă pe larg Cartea lui Ieremia; îndemnul de întoarcere la fidelitatea față de Lege (3,9–4,4) își

6. Vezi și G.T. Sheppard, *Wisdom as Hermeneutical Construct. A Study in Sapientializing of Old Testament*, BZAW 151, Berlin, 1980.

împrumută temele şi retorica din Iov şi din celelalte cărţi sapienţiale; profeţia întoarcerii (4,5–5,9) reia mesajul din Isaia. Dar întreaga carte e străbătută de glasul lui Dumnezeu din Geneza, Exodul, Leviticul şi mai ales din Deuteronomul, unde se enunţă marele principiu explicativ al întregii istorii a lui Israel şi al dialogului acestuia cu Dumnezeul său: ciclul păcat – căinţă – refacerea Legământului dintre Dumnezeu şi poporul Său, principiu pe care e construită Cartea lui Baruh.

6. Limba Cărţii lui Baruh

Mai mulţi cercetători au emis în ultima vreme ipoteza existenţei prealabile a unui text ebraic sau aramaic pentru o parte din Baruh sau pentru totalitatea lui. Este greu de afirmat ceva categoric, deoarece multele semitisme existente în text se pot datora faptului că, aşa cum am arătat mai sus, este vorba de aluzii sau chiar de împrumuturi din alte cărţi biblice, reflectând aşadar limbajul acestora; adesea, semitismele lexicale sunt expresii devenite deja curente în LXX: „după cum îi dădea mâna fiecăruia", *litt.* „după cum putea mâna fiecăruia" (1,6); „a afla bunăvoinţă/har înaintea cuiva" (1,12); „a se ruga feţei..." (2,8); „a călca peste grumaz" (4,25). Semitismele sintactice sunt puţine şi constituie expresii stereotipe, putând proveni şi ele din împrumuturi: „acolo unde i-a risipit Domnul", *litt.* „unde i-a risipit Domnul acolo" (2,4; *cf.* şi 2,13.29; 3,8); „Casa peste care s-a chemat numele Tău", *litt.* „Casa căreia i s-a chemat numele Tău peste ea" (2,26).

Dar unele semitisme mai rare ar putea sugera existenţa unui original ebraic: „sub tot cerul" (2,2); „unul... altul...", *litt.* „om... om..." (2,3); „pentru a slugări altor zei spre a face cele rele în ochii Domnului" (1,22); „Îşi va aminti de voi Cel care aduce", *litt.* „va fi amintirea voastră din partea Celui..." (4,27); „ruşinea feţelor" (Bar. 1,15; 2,6). Există, în cazul unor expresii biblice recurente, formulări proprii lui Baruh care ar putea fi rezultatul unei traduceri personale a unui original ebraic: *dianoia* („cugetarea/planul" – 1,22) sau *noemata* („gândurile" – 2,8) cu referire la încăpăţânarea inimii rele; „ne aruncăm [ruga de] îndurare" (2,19); „Ţi-ai azvârlit mânia şi urgia către noi" (2,20); de asemenea, unele apelative care nu apar decât în Baruh ar putea fi echivalări neobişnuite ale unor expresii ebraice: „izvorul înţelepciunii" (3,12); „poruncile vieţii" (3,9); „cartea rânduielilor" (4,1); „calea ştiinţei" (3,20).

Compararea cu alte cărţi din LXX arată un gust marcat pentru literalism (comparabil cu cel din Daniel Θ): *kata prōsōpon*, „în faţa [noastră]" (Bar. 1,18; Dan. Θ 9,18); *klinein to ous*, „a-şi pleca urechea" (Bar. 2,16; Dan. Θ 9,18); *ekzetein tēn synesin*, „a cerceta priceperea" (Bar. 3,23; Dan. Θ 8,15).

Pe de altă parte, se întâlnesc adesea în Baruh cuvinte greceşti rare (*epieikia*, „îngăduinţă" – 2,27; *theosebeia*, „cucernicie" – 5,4; *ametretos*, „nemăsurat" – 3,25; *makrothymein*, „a îndura cu răbdare" – 4,25), chiar *hapaxuri* în LXX (*mythologos*, „făuritori de basme" – 3,23; *polyochlia*, „popor mult / mulţime" – 4,34; *agauriama*, „trufie" – 4,34; *synanastrephein*, „a-şi duce traiul" – 3,38), neologisme (*bombesis*, „vuiet/murmur" – 2,29; *makrobiosis*, „longevitate" – 3,14), cuvinte poetice, construcţii sintactice îngrijite (folosirea subjonctivului eventual – 2,22, sau final – 2,11; 5,7; a optativului – 3,13; atracţia relativului – 1,18.21; 2,35; intercalarea atributului între articol şi substantiv – 4,9.35): impresia generală pe care o lasă textul este a unei limbi greceşti bine stăpânite.

Până acum nu s-a găsit o explicaţie unanim acceptată pentru existenţa unor diferenţe, mai ales de vocabular, între diferitele părţi ale cărţii: de pildă, numele divin este, în prima parte *Kyrios*, „Domnul", în a doua *Theos*, „Dumnezeu", iar în final *ho Aionios*, „Cel Veşnic". S-a propus aici ca explicaţie varietatea vocilor care intervin în text: exilaţii Îl imploră pe Domnul, „predicatorul" le răspunde în numele lui Dumnezeu Creatorul, iar glasul profetic lărgeşte orizontul, înfăţişându-L pe Dumnezeu ca pe Stăpânul istoriei. Tot astfel, exilaţii vorbesc de *apoikia*, „surghiun" (1,9; 2,14; 3,8), Ierusalimul evocă *aichmalōsia*, „prizonieratul/captivitatea" fiilor săi (4,10.14), iar glasul profetic vorbeşte de *douleia*, „robie" (4,32).

7. Comentariile patristice la Cartea lui Baruh

Singurul autor care oferă un comentariu continuu la Baruh este Theodoret al Cyrului; interpretări ale sale la diferite pasaje sunt menţionate în note.

Părinţii greci s-au referit mai ales la a treia parte din Baruh (3,9–4,5): îndemnul de a se întoarce spre înţelepciune, singurul izvor de viaţă pe care Dumnezeu l-a dat poporului Său Israel, a fost citit într-o dublă perspectivă, morală şi mesianică.

Lectura morală este privilegiată de Clement din Alexandria. El citează (*Pedagogul* II,36,1-3, SC 108, pp. 79-81), trimiţând la „dumnezeieştile Scripturi", Bar. 3,16-19, despre deşertăciunea căutării puterii sau a bogăţiei, pasaj pe care îl apropie de „legea categorică" a lui Platon, care afirmă că „nu trebuie să avem nici o bogăţie, nici argint, nici aur" (*Legile* VII,801),

şi de învăţătura lui Hristos: „Vinde ce ai şi dă săracilor şi urmează-Mă" (Mt. 19,21). Pentru a ilustra „blândeţea Logosului", el alege, printre alte texte biblice, Bar. 3,9 şi 4,4, care încadrează îndemnul la înţelepciune (*Pedagogul* I,X,1,89-93, SC 70, p. 273).

Pasajul Bar. 3,37-38 a fost citit în perspectivă mesianică: ştiinţa/înţelepciunea pe care Dumnezeu o trimite din cer a fost interpretată ca o prevestire a venirii lui Hristos (ba chiar traducerea latină a acordat formele participiale cu un presupus subiect masculin: *in terris visus est et cum hominibus conversatus est*).

Aproape fiecare cuvânt din aceste versete a dat naştere unui comentariu. Citând versetele despre atotputernicia lui Dumnezeu (3,29–4,1), Irineu al Lyonului explică: „Cel pe care textul îl numeşte Iacob şi Israel este Fiul lui Dumnezeu", El este Acela „care s-a arătat pe pământ şi printre oameni şi-a dus traiul" (*Dem.* 97). În *Adversus haereses* IV,20,4-5, comentatorul scoate în relief atotputernicia şi bunătatea lui Dumnezeu care îi îngăduie omului să-L vadă: „Încă de la început Cuvântul a vestit că Dumnezeu va fi văzut de oameni şi-Şi va duce traiul cu ei pe pământ" (*cf.* Bar. 3,38). Grigore din Nazianz are o interpretare aparte a v. 38. După ce a arătat că, în In. 17,3, „pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat", cuvintele „singurul Dumnezeu adevărat" nu-L exclud pe Hristos, pentru a demonstra reciprocitatea raţionamentului, se sprijină pe Baruh: afirmaţia din 3,36, „Acesta e Dumnezeul nostru, nu se va număra altul afară de El", ca şi cea din 3,38, „s-a arătat pe pământ şi printre oameni şi-a dus traiul", nu se pot referi decât la Fiul, dar ar fi o eroare să-L excludem pe Tatăl; trebuie excluşi doar „cei pe care unii îi consideră dumnezei" (*Orationes* 30,13).

Theodoret pune Bar. 3,38 în legătură cu Prov. 8,22, „Domnul m-a creat început al căilor Sale pentru lucrările Sale", pentru a-L identifica pe Hristos cu Înţelepciunea: „Acest cuvânt a arătat întruparea Unului-născut şi că El este Creatorul a toate şi Izvorul înţelepciunii".

Isabelle Assan-Dhôte, Jacqueline Moatti-Fine
Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

*

Ciclul apocrifelor Baruh

Mai multe texte apocrife au circulat sub numele lui Baruh. Ele fac parte din corpusul scrierilor numite „intertestamentare". Cartea lui Baruh inclusă în canonul Septuagintei a fost numită de specialişti *1Baruh*. Pe lângă ea mai există o *Apocalipsă a lui Baruh* în siriacă, botezată *2Baruh* (tradusă şi amplu comentată de către P. Bogaert în *Sources chrétiennes* nr. 144-145, Paris, 1969). *3Baruh* este o altă apocalipsă, păstrată în greacă. Uneori se foloseşte denumirea de *4Baruh* pentru versiunea etiopiană a *Paralipomenelor lui Ieremia*.

Pentru exemplificare ne vom rezuma aici la *3Baruh*[7], care datează de la începutul secolului I d.H. Comunitatea unde se va fi zămislit textul pare ameninţată de o catastrofă de amploarea exilului babilonian. Reactualizând figura lui Baruh, membrii comunităţii îşi regăsesc un model vital, un model „de supravieţuire" sub teroarea istoriei. Deşi există o interpolare creştină, destul de amplă, în capitolul IV, avem de-a face cu o scriere iudaică. Câteva motive esenţiale (oamenii teriomorfi, din primele două ceruri, pasărea Phoenix şi călătoria Soarelui, din al treilea cer, demonul-şarpe identificat cu Hadesul) trimit la imaginarul egiptean.

Revelaţia (*apokalypsis*) are loc pe malul fluviului Gel, unde Baruh deplânge soarta Ierusalimului căzut în mâinile lui Nabucodonosor. Nedumerirea vizionarului este următoarea: de ce Dumnezeu n-a pedepsit altfel, prin intervenţie directă, poporul lui Israel, şi s-a folosit de un intermediar, Nabucodonosor, la fel de păcătos şi nelegiuit, ba poate chiar mai păcătos şi nelegiuit decât israeliţii? „Pentru ce, Doamne, nu ne-ai trimis o altă pedeapsă (*allai paideiai*), ci ne-ai dat pe mâna unor neamuri deopotrivă, care să-şi bată joc de noi zicând: «Unde este Dumnezeul lor?»." Poporului ales i se cuvine o pedeapsă aleasă. Cum a fost posibil ca Iahve să-l umilească într-un asemenea grad?

Pe fondul acestor întrebări disperate se produce viziunea. Un înger al Domnului i se înfăţişează lui Baruh, smulgându-l din istorie prin cuvintele: „Nu-ţi mai face atâtea griji pentru salvarea (*soterias*) Ierusalimului, fiindcă [...]

7. Pentru o analiză intertextuală, *cf.* studiul „Călătorii apocaliptice în jurul insulei Patmos", din vol. *Glafire. Nouă studii biblice şi patristice*, Iaşi, 2008. Textul de faţă este o prelucrare a unui subcapitol din studiul respectiv.

Dumnezeu Atotputernicul m-a trimis înaintea ta ca să-ţi vestesc cele de sus şi să-ţi arăt toate cele dumnezeieşti!". Aşadar viziunea (*apokalypsis*) constituie un leac la boala istoriei: cel întristat din pricina unui dezastru pământesc este consolat prin revelarea tainelor cereşti. Taine „de nespus" (în preambul se foloseşte cuvântul *arreton*); contemplaţia este singura cale de acces direct la ele („Vino şi-ţi voi arăta misterele – *mysteria* – lui Dumnezeu", I,8).

Însoţit de înger, Baruh urcă până la primul cer, „unde se află un fluviu pe care nimeni nu-l poate trece". Intrarea se face printr-o poartă imensă (*panmegethe*). În interior, o câmpie (*pedion*) populată de oameni cu chipuri monstruoase: „feţe de bou, coarne de cerb, picioare de capră, coapse de oaie" (II,3). Consternat, profetul întreabă cine sunt personajele, iar îngerul Phamael (poate Phanuel?) răspunde: „Cei care au construit turnul luptei împotriva lui Dumnezeu (*theomachias*)", altfel spus, ziditorii turnului Babel. În al doilea cer se pătrunde printr-o poartă asemănătoare cu prima. Distanţa dintre ceruri se măreşte la fiecare etapă a urcuşului. Dacă între pământ şi primul cer ea era de „treizeci de zile", acum, între primul şi al doilea cer, e de „şaizeci de zile", aşadar dublă. Şi iarăşi o câmpie plină de oameni: de data aceasta cu înfăţişare (*theoria*) canină şi picioare de cerb. Monştrii cu pricina sunt „proiectanţii" turnului Babel. În nemăsura orgoliului lor, aceştia au silit o femeie însărcinată să nască pe stiva de cărămizi, în timpul lucrului, căci socoteau că nici o clipă nu trebuia risipită aiurea. Dumnezeu i-a pedepsit, întâi prin orbire şi prin amestecarea limbilor, apoi prin transformarea lor în dobitoace.

Al treilea cer, de mijloc, „ascunde" tainele cele mai grozave. Chiar Baruh, ajuns la maximum de cele văzute până aici, exclamă către înger: „Şi acum, rogu-te, arată-mi *toate lucrurile*!. După trecerea porţii, a treia câmpie, unde stătea încolăcit un şarpe de dimensiuni enorme (*drakon*). Aflăm că şarpele cu pricina este Hadesul, că înghite trupurile tuturor morţilor păcătoşi şi, în acelaşi timp, menţine, sorbind la răstimpuri apa mării, echilibrul hidrologic al pământului. În pasajul despre Hades se găseşte o interpolare creştină. Baruh îl roagă pe îngerul Phamael să-i arate pomul care „l-a rătăcit pe Adam". Pomul „vinovat" era o viţă-de-vie, răsădită în Paradis de către îngerul Samael (în traducere, „Otrava lui Dumnezeu"). Văzând isprava, Dumnezeu îi blestemă pe amândoi: şi viţa, şi îngerul. De aceea îi interzice lui Adam să se apropie de fructul socotit, încă de la origine, spurcat. Pentru a se răzbuna, diavolul îl duce în ispită pe Adam cu rodul viei. Interpolarea creştină vizează rezolvarea unui paradox teologic: dacă viţa-de-vie a fost

blestemată de către Dumnezeu, atunci de ce vinul se foloseşte în Biserică (aluzie la taina euharistiei)? Iată răspunsul îngerului! În timpul potopului toată viaţa a fost distrusă, şi în primul rând cele patru sute nouă mii de giganţi născuţi din împreunarea îngerilor răzvrătiţi cu femeile pământene. Apa ajunsese de cincisprezece coţi deasupra celor mai înalţi munţi, în aşa fel încât a pătruns şi în Paradis, unde a răvăşit toate florile. A smuls din rădăcini viţa-de-vie (pricina răului) şi-a aruncat-o pe pământ. După încetarea ploilor şi uscarea pământului, Noe a ieşit din corabie şi a început să răsădească plantele salvate. Printre ele şi viţa-de-vie. Un înger (acelaşi Phamael) îi spune povestea şi-l pune pe gânduri: „Adam a pierit din cauza ei; eu, unul, nu vreau să stârnesc mânia lui Dumnezeu răsădind-o!". Şi după ce Noe s-a rugat cu lacrimi timp de patruzeci de zile, Domnul i-a trimis în ajutor un alt înger, cu următorul mesaj: „Ridică-te, Noe, răsădeşte viţa, căci aşa grăieşte Dumnezeu: amăreala ei se va preschimba în dulceaţă, iar blestemul [rostit asupra ei] va deveni binecuvântare; şi ce iese din ea va deveni sângele lui Dumnezeu" (V,15). Mai departe este invocat şi numele lui Iisus Hristos, Emmanuel, al doilea Adam, care, prin jertfa sa, a mântuit nu numai pe om, ci natura întreagă, preschimbând otrava în leac.

Părăsind Hadesul, Baruh şi îngerul se îndreaptă spre „locul de unde răsare soarele". Aşadar Hadesul şi Soarele sunt contrariile absolute care conviețuiesc în centrul universului (al treilea cer, *kosmos*-ul din *3Baruh* fiind alcătuit din pământ plus cinci ceruri suprapuse). După viziunea „nocturnă" urmează viziunea „diurnă", după şarpele uriaş încolăcit pe câmpia Hadesului, pasărea Phoenix însoţind cvadriga solară. Într-adevăr, Soarele – sub chipul unui bărbat cu o coroană de flăcări pe cap – călătoreşte prin cerul al treilea, de la răsărit spre apus, într-o cvadrigă trasă de patruzeci de îngeri. Înaintea cvadrigii, acoperind oarecum pământul, aleargă pasărea numită Phoenix (*Phoinix*). Dimensiunile ei sunt uriaşe (cât nouă munţi la un loc), iar îngerul o numeşte paznicul pământului (*ho phylax tes oikoumenes*), întrucât, desfăcându-şi aripile, apără pământul şi tot ce vieţuieşte pe el de dogoarea, altfel insuportabilă şi ucigătoare, a Soarelui. Pe aripa dreaptă a păsării, Baruh vede o inscripţie cu litere aurii: „Nici pământul, nici cerul nu mă zămisleşte (*tiktei*), ci aripile de foc mă zămislesc". După spusele îngerului, Phoenixul se hrăneşte „cu mana cerului şi cu roua pământului", iar după digestie elimină un vierme al cărui excrement devine scorţişoară (*kinamomon*), „folosită de către regi şi principi". Cu forfotă şi cutremur lumina se răspândeşte pe suprafaţa pământului. O nouă zi începe. Razele Soarelui se

rup de întuneric. Cocoşii pământeni răspund chemării păsării Phoenix. Aceasta îşi desface aripile maiestuos, spectacol în faţa căruia Baruh se simte copleşit: „Văzând o asemenea slavă (*doxan*), am fost lovit de spaimă mare (*phoboi megaloi*); şi am fugit şi m-am ascuns între aripile îngerului" (VII,5). Îngerul îl mai linişteşte: dacă vrea să ştie tot, trebuie să vadă şi apusul. La apus, patru îngeri scot coroana de pe capul Soarelui şi o duc în cer spre a fi curăţată de praful şi păcatele lumii. Pentru că, în timpul cursei cereşti, razele care au atins pământul şi oamenii s-au întinat. De aceea coroana trebuie spălată de către îngeri în fiecare noapte. Lângă cvadrigă, pasărea Phoenix îşi strânge aripile, frântă de oboseală. Dacă n-ar fi ea, lumea ar arde într-un ceas. Ecran gigantic între soare şi pământ, aripile păsării protejează vietăţile şi oamenii de arşiţa cotropitoare. Sacrificiul ei zilnic menţine viaţa pe pământ. Viziunea din al treilea cer se termină cu imaginea lunii, sub chipul unei femei. Luna este văzută ca descendenta femeii din Paradis, aliata îngerului Samael.

În mijlocul câmpiei din al patrulea cer, Baruh contemplă un lac populat de numeroase specii de păsări cu totul diferite de cele pământeşti, nu atât prin natură, cât prin dimensiuni incredibile (berzele, de pildă, sunt de mărimea boilor). Aici se află sălaşul sufletelor drepte. Din lac vin ploile ce umezesc pământul. Păsările constituie un fel de cor permanent slăvindu-L pe Dumnezeu.

Al cincilea cer este inaccesibil omului, oricât ar fi acesta de virtuos şi îndrăgit de Dumnezeu. Baruh şi îngerul său rămân dezamăgiţi şi melancolici înaintea porţii straşnic zăvorâte. Cheile se află la Mihail, care la răstimpuri coboară spre a culege rugăciunile oamenilor şi faptele lor bune. Iată-l! Cu scârţâit straşnic, precum bubuitul tunetului, porţile se dau în lături. Cei doi îngeri, „arhistrategul" Mihail şi „interpretul viziunilor", Phamael, se salută ceremonios. Apoi, cel dintâi ia o cupă imensă (*phialen megalen sphodra*), largă cât distanţa între Nord şi Sud, adâncă precum spaţiul cuprins între cer şi pământ. În acest vas arhanghelul culege „virtuţile dreptilor" (*hai aretai ton dikaion*). Ce se întâmplă mai departe? Trei categorii de îngeri suie de pe pământ la cer spre a-şi aduce „roadele". Prima categorie o formează îngerii celor drepţi. Ei vin încărcaţi de coşuri pline ochi cu flori. Arhanghelul primeşte coşurile şi răstoarnă florile în cupa cosmică. A doua categorie o formează îngerii păzitori ai celor „căldicei" (oameni nici prea-prea, nici foarte-foarte, nici drepţi, nici strâmbi). Coşurile lor sunt pe jumătate goale; contează însă jumătatea plină. Îngerii din „al treilea val" au chipurile posomorâte. Vor să-şi

dea pe loc „demisia", întrucât nu mai suportă compania unor nelegiuiţi. Cererea le va fi însă respinsă de către Dumnezeu însuşi, puţin mai târziu.

Aşadar Mihail reintră în cerul al cincilea ducând imensa cupă doar pe jumătate plină. Din tainicul dialog care se desfăşoară dincolo de poartă, zăvorâtă la loc, nu se aude decât... un tunet puternic. Apoi arhanghelul revine, de data aceasta aducând răsplată pentru cei merituoşi: ulei tămăduitor. Iar pentru îngerii „grevişti", cuvânt de mângâiere şi încurajare: păcătoşii fi-vor pedepsiţi cu război, invazie de lăcuste şi omizi, cu grindină şi trăsnete. Prin acest discurs ameninţător se încheie viziunea. Mihail reintră în al cincilea cer, iar Baruh este depus de către înger pe malul fluviului Gel, reinserat în istorie, dar în acelaşi timp vindecat de abisurile ei absurde.

Cristian Bădiliţă

Baruh

1 [1] Şi acestea sunt cuvintele cărţii pe care le-a scris Baruh, fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias, fiul lui Sedekias, fiul lui Asadias, fiul lui Chelkias, la Babilon, [2] în anul al cincilea, în [ziua] a şaptea a lunii, în vremea când chaldeii au luat Ierusalimul şi l-au ars în foc.

[3] Şi Baruh a citit cuvintele cărţii acesteia în auzul lui Iechonias, fiul lui Ioakim, regele lui Iuda, şi în auzul întregului popor care venea pentru carte, [4] şi în auzul celor puternici şi al fiilor de regi, şi în auzul bătrânilor, şi în

---

1,1 „acestea sunt cuvintele cărţii": cu aceeaşi formulă este introdusă, la Ier. 36 [29 TM], scrisoarea pe care profetul o trimite deportaţilor din Babilon. ♦ „cărţii": gr. βίβλος, βιβλίον (ambele traducând ebr. *sepher*) înseamnă „carte", dar şi „scrisoare"; aici trebuie înţeles în primul rând „scrisoare". Cum rom. „carte" are şi acest din urmă sens, am păstrat termenul ca atare în traducere. ♦ „Baruh... Chelkias": această genealogie, care include cinci generaţii, e unică în LXX. În Ier. 39[32],12 apar doar numele tatălui şi al bunicului. ♦ „la Babilon": despre prezenţa lui Baruh la Babilon, *cf.* Introducerea.

1,2 După 4Rg. 25,8, cucerirea şi incendierea Ierusalimului din 587 î.H. a avut loc „în luna a cincea, în ziua a şaptea a lunii"; în Ier. 52,12 apare însă „luna a cincea, ziua a zecea a lunii". O comemorare la Babilon a acestui eveniment, după cinci ani, este confirmată de Zah. 7,3. Pentru menţionarea celui de-al cincilea an s-au propus mai multe ipoteze; de pildă, existenţa unui al treilea val de deportări, în 582 î.H., deci la cinci ani după incendierea Ierusalimului, amintită în Ier. 52,28-30 TM şi la Flavius Iosephus *AI* X,181-182. Istorică sau nu, această referinţă îi permite redactorului cărţii să justifice prezenţa lui Baruh la Babilon (*cf.* A. Kabasele Mukenge, *L'Unité littéraire du livre de Baruch*, Paris, 1988, pp. 82-84).

1,3 „a citit... în auzul (*litt.* în urechile)": ebraism ce apare în scene de lectură publică a cărţii Legii (Ex. 24,7; Deut. 31,11; Iis. Nav. 9,2; 4Rg. 23,2). Expresia e deosebit de frecventă în scena citirii sulului lui Ieremia (Ier. 43 [36 TM]). ♦ „Iechonias": prezenţa îndelungată a acestuia la Babilon e atestată în Ier. 52,31-34 şi 4Rg. 25,27-30. ♦ „venea pentru carte": expresia, unică în LXX, sugerează o lectură organizată a epistolei.

1,4 „cei puternici": gr. οἱ δυνατοί este cel mai des folosit în context militar ca echivalent al ebr. *gibbōr* (*e.g.* 4Rg. 24,14.16; Ier. 48[41],16 etc.). ♦ „fiilor de regi": unele mss. au singularul: „fiilor regelui"; la plural, expresia s-ar putea referi la toţi prinţii din casa lui David, sau la apropiaţii regelui. ♦ „răul Sud (Σουδ)": necunoscut, *hapax* în LXX.

auzul întregului popor, de la mic la mare, al tuturor care locuiau în Babilon, pe râul Sud.

[5] Şi plângeau şi posteau şi se rugau înaintea Domnului[6] [6] şi au adunat bani după cum îi dădea mâna fiecăruia [7] şi i-au trimis la Ierusalim, la preotul Ioakim, fiul lui Chelkias, fiul lui Salom, şi la preoţi şi la tot poporul aflat cu el la Ierusalim, [8] pe când primea el vasele Casei Domnului care fuseseră duse din templu, ca să le ducă înapoi în ţara lui Iuda, în [ziua] a zecea a [lunii] Siuan, vase de argint pe care le făcuse Sedekias, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, [9] după ce Nabucodonosor, regele Babilonului, surghiunise pe

---

Prin analogie cu scena de lectură publică din 2Ezr. 8, unde deportaţii sunt adunaţi pe malul râului *'Ahawā'* (LXX Eui/Aue), râul din Baruh a fost pus în legătură cu acesta (*cf.* J.A. Bewer, „The River Sud in the Book of Baruch", *JBL* 43, 1924, pp. 226-227). S-a propus şi apropierea cu râul Sur, menţionat într-un fragment qumranic (4QpJer). Pentru adunarea deportaţilor pe malul unui râu, *cf.* şi Ps. 136/137,1; Iez. 1,1.

1,7 „Ioakim": în genealogia ultimilor preoţi ai Templului din Ierusalim figurează „Salom, care l-a născut pe Chelkias" (1Par. 5,39), străbunicul lui Iosadac, ultimul preot din Ierusalim deportat de Nabucodonosor. „Preotul Ioakim" ar putea fi un preot „de rangul al doilea" (*cf.* 4Rg. 25,18) rămas pe lângă ruinele Templului din Ierusalim, unde subzistă o oarecare formă de cult (vezi Ier. 48[41],5); s-a presupus şi că, de vreme ce e menţionat separat de „preoţi", l-ar putea desemna (ca în Num. 3,6; 4Rg. 11,9; 12,8) pe marele preot al timpului aceluia, chiar dacă numele lui Ioakim nu figurează pe lista marilor preoţi din epoca lui Baruh (1Par. 5,39-41); despre apropierea posibilă între acesta, marele preot din Iud. 4,6.8.14; 15,8, precum şi marele preot Alkimos din Cărţile Macabeilor, vezi Introducerea.

1,8 Versetul pare a fi o glosă secundară, deoarece rupe legătura între vv. 7 şi 9. ♦ „pe când primea el...": traducătorii oscilează în determinarea personajului – Baruh (*e.g.* BJ) sau Ioakim (*e.g.* BA). Cărţile istorice ale Bibliei nu atestă decât o singură restituire a vaselor luate din Templul de la Ierusalim, cea datorată edictului lui Cyrus din 537 î.H. (*cf.* 4Rg. 24,13; 2Par. 36,10; 2Ezr. 1,7-11). ♦ „vase... Sedekias": aceste obiecte nu sunt amintite decât aici în Biblie; se presupune că e vorba de nişte obiecte provizorii, autorul evitând astfel să contrazică informaţia din celelalte cărţi menţionate mai sus. ♦ „[luna] Siuan": *hapax* în LXX; *Sīwān*, a treia lună a anului, în decursul căreia se celebra *Şabhu'ōth*, sărbătoarea Săptămânilor, apare numită doar în Est. 8,9 TM (LXX are *Nisa*).

1,9 *Cf.* Ier. 24,1. ♦ „surghiunise": gr. ἀποικίζειν, „a deporta" (*cf.* şi Plâng. 4,22), este frecvent în LXX, mai ales în 4Rg. şi în Ier. ♦ „prizonieri": enunţarea acestei categorii e ciudată într-o listă de deportaţi, cu toţii prizonieri. Ea apare şi în enumerările paralele din Ier. 24,1; 36[29],2; acolo gr. δεσμώτης, echivalând ebr. *mas'gēr* („fierar, lăcătuş"), este asociat cu τέκτων, care echivalează ebr. *ḥārāš* („gravor în lemn sau fier"). În cealaltă ocurenţă a acestei perechi (4Rg. 24,14.16), *mas'gēr* este tradus printr-un neologism calchiat pe ebraică, συγκλείων, „cel care încuie". Prezenţa insolită a lui δεσμώτης

Iechonias şi pe dregători şi pe prizonieri şi pe cei puternici şi poporul ţării, din Ierusalim, şi îl dusese în Babilon.

[10] Şi au spus: „Iată, v-am trimis bani: cumpăraţi cu bani arderi de tot şi [jertfe] pentru păcat şi tămâie şi faceţi *manna* şi aduceţi[-le] pe altarul Domnului Dumnezeului nostru; [11] şi rugaţi-vă pentru viaţa lui Nabucodonosor, regele Babilonului, şi pentru viaţa lui Baltasar, fiul lui, să fie zilele lor ca zilele cerului pe pământ. [12] Şi Domnul ne va da putere şi ne va lumina ochii; şi vom trăi sub umbra lui Nabucodonosor, regele Babilonului, şi sub umbra lui Baltasar, fiul lui, şi le vom robi zile multe şi vom afla bunăvoinţă înaintea lor. [13] Rugaţi-vă pentru noi la Domnul Dumnezeul nostru, căci am păcătuit [împotriva] Domnului Dumnezeului nostru şi nu s-a abătut mânia

---

în Baruh şi Ieremia este un indiciu al înrudirii dintre cele două texte. ♦ „Poporul ţării" este adesea ultimul termen al unei enumerări a anturajului regelui, mai ales în Ieremia (1,18; 41[34],19; 44[37],25; 51[44],21), dar şi în Dan. 9,6 (versiunea Theodotion; în continuare citată sub sigla Θ).

1,10 *„manna"*: transliterare a ebr. *min'ḥāh*, „ofrandă vegetală". ♦ „aduceţi": gr. ἀναφέρειν echivalează atât ebr. *'ālāh*, „a înălţa", folosit pentru arderile de tot, cât şi ebr. *qāṭar*, „a arde", folosit cu privire la ofrandele vegetale sau animale. Chiar şi după căderea Ierusalimului continuă o formă de cult sacrificial: astfel, în Ier. 48[51],5, nişte oameni îndoliaţi aduc la Templul Domnului *„manaa* şi tămâie".

1,11 „rugaţi-vă pentru viaţa lui Nabucodonosor... şi pentru viaţa lui Baltasar": aici verbul gr. προσεύχεσθαι e construit în două feluri: mai întâi cu prep. περί, modul cel mai frecvent în LXX (*e.g.* în scena paralelă din Ier. 36[29],7), apoi cu prep. εἰς (construcţie ce mai apare numai în 2Ezr. 6,10). ♦ „Baltasar, fiul lui": numele acestuia mai apare numai în Dan. 5,1-30, unde e prezentat tot ca fiul lui Nabucodonosor; în realitate, el era fiul (şi, poate, coregentul fără titlu) lui Nabonides, ultimul rege al Babilonului. (*Cf.* şi nota la Dan. 5,2, în prezenta ediţie.) Prezenţa acestei „telescopări" cronologice în ambele texte a fost explicată fie printr-o interdependenţă, fie printr-o similitudine a mediului de origine al celor două cărţi. Totuşi, e de remarcat că, în Cartea lui Daniel, Baltasar este o figură total negativă. ♦ „ca zilele cerului...": *cf.* Deut. 11,21; Ps. 88/89,30.

1,12 *Cf.* Ps. 28/29,11; 12/13,4; 18/19,9; 38/39,8; 2Ezr. 9,8. ♦ „le vom robi": gr. δουλεύειν apare şi în 4,32, cu un sens mult mai clar de constrângere decât aici; în schimb, în Bar. 2,21.22.24 apare în context similar verbul ἐργάζεσθαι, „a lucra", „a munci", singurul folosit de traducătorul Cărţii lui Ieremia (34[27],9.11.14; 35[28],14; 47[40],9). *Cf.* şi *infra*, nota 1,22.

1,13 „mânia (θυμός)... urgia (ὀργή)": cuvinte deseori asociate pentru a exprima mânia lui Dumnezeu în Deuteronomul (9,19; 29,22.27) şi la profeţi (Ier. 21,5; 39[32],37; Iez. 5,15; 25,14). ♦ Versetul enunţă cele două teme, păcatul poporului şi mânia lui Dumnezeu, care vor fi dezvoltate de-a lungul rugăciunii colective (1,15–3,8).

Domnului şi urgia Lui de la noi până în ziua aceasta. [14] Şi citiţi cartea aceasta pe care am trimis-o la voi, ca să rostiţi în Casa Domnului, în ziua Sărbătorii şi în zilele potrivite.

[15] Şi spuneţi: «Domnului Dumnezeului nostru dreptatea, iar nouă ruşinea feţelor, ca [în] ziua aceasta bărbatului din Iuda şi celor ce locuiesc în Ierusalim, [16] şi regilor noştri, şi dregătorilor noştri, şi preoţilor noştri, şi profeţilor noştri, şi părinţilor noştri, [17] pentru păcatele pe care le-am săvârşit înaintea Domnului: [18] nu ne-am supus Lui şi n-am ascultat de glasul Domnului Dumnezeului nostru ca să umblăm în poruncile Domnului, pe

1,14 „să rostiţi": gr. ἐξαγορεύειν, „a spune cu glas tare", este cel mai adesea folosit în LXX cu privire la mărturisirea păcatelor, individuală (Lev. 5,5; 16,21; Num. 5,7; Dan. Θ 9,20) sau colectivă (2Ezr. 14,6; 19,2.3), cu un complement exprimând păcatul mărturisit. Construcţia intranzitivă de aici mai apare în 2Ezr. 10,1 şi 3Rg. 3,21. Unii traducători preferă însă sensul generic „a face o lectură publică". ♦ „ziua Sărbătorii": „Sărbătoarea", fără altă precizare, ar putea fi Sărbătoarea Corturilor sau, poate, în legătură cu v. 1,1, comemorarea distrugerii Templului. ♦ „zilele potrivite": *litt.* „zilele vremii potrivite (καιροῦ)", unica ocurenţă a acestei expresii în LXX. După H.St.J. Thackeray (*The Septuagint and Jewish Worship*, p. 93), καιρός trimite aici la ocurenţa din v. 2 (tradusă de noi cu „vremea"), momentul cuceririi şi incendierii Ierusalimului. „Zilele potrivite" s-ar referi deci la toată perioada din jurul acestui dezastru.

1,15–3,8 În această rugăciune de pocăinţă se pot distinge două mari momente: mărturisirea publică propriu-zisă (1,15–2,10) şi implorarea, introdusă prin tradiţionalul „Şi acum..." (2,11–3,8).

1,15 Versetul, repetat la 2,6, se regăseşte, cu mici variaţii, în Dan. 9,7. ♦ „ca [în] ziua aceasta": gr. ὡς ἡμέρα αὕτη, expresie frecventă în Baruh şi în toată LXX, cu excepţia Pentateuhului (*e.g.* 1Rg. 22,8.13; Ier. 11,5; Dan. Θ 9,7.15 etc.), echivalând literal ebr. *kāyyōm hazzeh*. ♦ „bărbatului din Iuda şi celor ce locuiesc în Ierusalim": această formulare, frecventă în Ier. TM (4,4; 11,2.9; 17,25; 18,11; 39[32],32), nu se regăseşte în LXX în aceiaşi termeni decât în Ier. 42[35],13; este un argument că atât partea a doua din Ieremia, cât şi prima parte din Baruh au avut acelaşi revizor al traducerii (*cf.* E. Tov, *The Septuagint Translation*, p. 115).

1,16 Aceeaşi listă de vinovaţi ca în marea rugăciune de pocăinţă din 2Ezr. 19,32 [= Neh. 9,32].

1,18 „glasul... ca să umblăm": construcţia (care apare şi în 2,10.22.24), calchiată după ebraică, e frecventă în LXX. ♦ „A nu asculta glasul Domnului" este un laitmotiv al acestei rugăciuni de căinţă (11 ocurenţe). ♦ „ca să umblăm în poruncile": gr. πορεύεσθαι τοῖς προστάγμασι este o echivalare literală foarte frecventă a ebr. *hālakh bᵉḥuqqōth* (*e.g.* Lev. 26,3; 3Rg. 3,3.61; Iez. 18,9.17; Ier. 51[44],23); pasajul asemănător din Dan. 9,10 are *hālakh bᵉthōrothayw*, „a umbla în legile Lui".

care le-a dat în faţa noastră. [19] Din ziua în care Domnul i-a scos pe părinţii noştri din ţara Egiptului şi până în ziua aceasta am fost nesupuşi faţă de Domnul Dumnezeul nostru şi am fost nesăbuiţi, neascultând de glasul Lui. [20] Şi s-au lipit de noi relele şi blestemul pe care le-a rânduit Domnul prin Moise, slujitorul Său, în ziua în care i-a scos pe părinţii noştri din ţara Egiptului ca să ne dea o ţară ce şiroieşte de lapte şi miere, ca astăzi. [21] Şi n-am ascultat de glasul Domnului Dumnezeului nostru potrivit cu toate cuvintele profeţilor pe care i-a trimis la noi. [22] Şi am plecat fiecare după cugetul inimii sale rele pentru a sluji altor zei spre a face cele rele în ochii Domnului Dumnezeului nostru.»"

1,19 „am fost nesupuşi": gr. ἤμεθα ἀπειθοῦντες este o construcţie perifrastică ce subliniază caracterul de durată al acestei atitudini. ♦ „am fost nesăbuiţi": gr. σχεδιάζειν, *hapax* în LXX, este atestat în greaca târzie cu sensul de „a schiţa", „a improviza", de unde „a acţiona cu uşurătate". Theodoret al Cyrului consideră că verbul s-ar interpreta „am inventat diverse forme de păcat". ♦ „neascultând": gr. πρὸς τὸ μὴ ἀκούειν, *litt.* „referitor la a nu asculta"; acelaşi tip de construcţie apare şi în 2,5 şi în partea a doua din Ieremia, fiind o caracteristică a revizorului celor două texte (E. Tov, *op. cit.*, pp. 49-50).

1,20 Tema şi lexicul acestui verset amintesc de ultima cuvântare a lui Moise din Deut. 29,19-20, unde sunt evocate nenorocirile pe care le va atrage idolatria. „Blestemul" va fi precizat în 2,2-3 cu elemente luate din Pentateuh (Lev. 26,14-39; Deut. 28,15-16). ♦ „slujitorul": în Baruh apare numai subst. παῖς cu privire la Moise (aici şi în 2,28), la profeţi (2,20.24) şi la Iacob (3,36). Termenul frecvent la profeţi, δοῦλος, „rob", absent la Baruh, e folosit în prima parte din Ieremia. ♦ „ţară ce şiroieşte de lapte şi miere": imagine biblică frecventă în Pentateuh, mai ales în Deuteronomul, şi rară în celelalte cărţi. În Ier. 11,5 e însoţită, ca şi aici, de formula „ca astăzi", care subliniază valoarea inalterabilă a acestui pământ.

1,21 „potrivit cu toate cuvintele profeţilor pe care i-a trimis la noi": aceiaşi termeni apar în Ier. 33[26],5; această temă, care subliniază gravitatea vinovăţiei lui Israel, este reluată cu variante în 2,20.24.

1,22 „am plecat fiecare după cugetul (*litt.* planul) inimii sale rele": *cf.* şi 2,8; tema „rătăcirii inimii rele" apare în ultima cuvântare a lui Moise din Deut. (29,18) şi este reluată frecvent în Ieremia Ebraicul *šᵉrirūth*, „înţepenire", „încăpăţânare" (a inimii), este echivalat în mai multe feluri în LXX: ἀποπλάνησις, „rătăcire" (Deut. 29,18), ἐνθύμημα, „gând/cugetare" (Ieremia 3,17; 7,24), τὰ ἀρεστά, „cele plăcute" (Ier. 9,13; 16,12; 18,12), θέλημα, „voie/voinţă" (Ier. 23,17); proprii lui Baruh sunt echivalările διανοία, „cuget/plan" şi νοήματα, „gânduri". ♦ „să slugărim": folosirea verbului ἐργάζεσθαι, „a munci", „a lucra", cu referire la un cult idolatru este unică în LXX. În 2,21.22.24 e folosit în contextul „muncii pentru regele Babilonului"; la fel în mai multe locuri din Ieremia.

2 [1] „«Şi Domnul Şi-a împlinit cuvântul pe care îl grăise împotriva noastră şi împotriva judecătorilor noştri care l-au judecat pe Israel, şi împotriva regilor noştri şi împotriva dregătorilor noştri şi împotriva omului [din] Israel şi Iuda. [2] Nu s-a făcut sub tot cerul precum [s-]a făcut în Ierusalim, potrivit cu cele scrise în Legea lui Moise, [3] încât să mâncăm unul carnea fiului său, altul carnea fiicei sale. [4] Şi i-a dat sub mâna tuturor împărăţiilor de jur-împrejurul nostru spre ocară şi oprelişte la toate popoarele din jur, acolo unde i-a risipit Domnul. [5] Şi au ajuns dedesubt şi nu deasupra, pentru că am păcătuit [împotriva] Domnului Dumnezeului nostru, neascultând de glasul Lui.

[6] Domnului Dumnezeului nostru dreptatea, iar nouă şi părinţilor noştri ruşinea feţelor, ca [în] ziua aceasta. [7] Cele pe care le-a grăit Domnul împotriva

---

2,1-2 Conţinutul acestor versete se regăseşte parţial în Dan. 9,12-13; versiunea lui Theodotion foloseşte chiar aceiaşi termeni.

2,1 „Şi-a împlinit": *litt.* „Şi-a ridicat". Gr. ἱστάναι încearcă să redea unul din sensurile ebr. *qûm*, „a ridica", „a împlini" (*cf.* şi Ruth 4,7; Ier. 35[28],6; 4Rg. 23,24; Dan. Θ 9,12). ♦ „judecătorilor... care l-au judecat pe Israel": sensul pare a fi aici cel vechi, de „cârmuitori/căpetenii", ca în Cartea Judecătorilor, deşi este folosit gr. δικασταί şi nu obişnuitul κριταί.

2,2 „sub tot cerul": traducere literală a unei expresii ebraice, ca în Dan. Θ 9,12 şi Iov 37,3; în alte locuri (Dan. LXX 9,12; Gen. 7,19; Deut. 2,25; 4,19) expresia e echivalată după sens prin „sub cer"; la fel în Bar. 5,3. ♦ „potrivit cu cele scrise în Legea lui Moise": blestemul foametei în vreme de asediu, ce duce la canibalism, este prevestit în Pentateuh (Lev. 26,29; Deut. 28,53), dar şi în Ier. 19,9 şi Plâng. 2,20; 4,10 (cu referire precisă la asediul Ierusalimului, ca şi aici).

2,3 Canibalismul era considerat o oroare absolută; Iosephus afirmă că era dezavuat „chiar şi de romani" (*BI* VI,201-219). ♦ „unul... altul": *litt.* „om... om" – ebraism. Un astfel de literalism, absent din textele paralele sau similare, ar putea sugera existenţa unui original ebraic.

2,4 „oprelişte": gr. ἄβατος, *litt.* „de netrecut", „inaccesibil", aici substantivat, este foarte frecvent în Ieremia (17 ocurenţe din totalul de 22 din LXX), unde echivalează constant ebr. *şammâh*, „pustietate", „pustiire"; folosirea adjectivului grecesc ca substantiv (aici şi în 2,23) e considerat de Thackeray ca proprie traducătorului celei de a doua părţi din Ieremia ♦ „unde i-a risipit Domnul": formulă stereotipă care mai apare în Baruh (2,13.29; 3,8).

2,5 „au ajuns dedesubt şi nu deasupra": expresia surprinde ratarea făgăduinţei făcute în Deut. 28,13 („tu vei fi deasupra [neamurilor] şi nu sub ele dacă vei asculta poruncile Domnului...").

2,6 „nouă şi părinţilor noştri": implorarea care începe la v. 11 va relua disocierea acestor două generaţii faţă de rest.

noastră, toate relele acestea au venit peste noi. [8] Şi nu ne-am rugat feţei Domnului ca să-l abată pe fiecare de la gândurile rele ale inimii sale. [9] Şi Domnul a vegheat peste rele şi [le-]a trimis Domnul peste noi, căci drept este Domnul în toate lucrările Sale pe care ni le-a poruncit. [10] Şi n-am ascultat de glasul Lui ca să umblăm în poruncile Domnului, pe care le-a dat în faţa noastră.

[11] Şi acum, Doamne, Dumnezeul lui Israel, care l-ai scos pe poporul Tău din ţara Egiptului cu mână tare, cu semne şi minuni, şi cu putere mare şi braţ ridicat şi Ţi-ai făcut un nume ca [în] ziua aceasta, [12] [noi] am păcătuit, am făcut nelegiuiri, am făcut strâmbătăţi, Doamne, Dumnezeul nostru, împotriva tuturor îndreptărilor Tale. [13] Să se abată de la noi mânia Ta, căci am fost lăsaţi puţini printre neamurile unde ne-ai risipit. [14] Ascultă, Doamne,

---

2,8 „ne-am rugat feţei": expresia echivalează frecvent în LXX ebr. *ḥālāh 'eth p^enēy*, *litt.* „a împăca faţa". ♦ „gândurile rele ale inimii sale": vezi *supra*, nota 1,22.

2,9 „a vegheat": Teodoret al Cyrului (*Comentariu la Baruch*, PG 81, col. 759-780) explică: „El numeşte pedeapsa «veghere» a lui Dumnezeu pentru că de obicei în dumnezeiasca Scriptură îndelunga răbdare a lui Dumnezeu este numită «somn»". *Cf.* şi Dan. Θ 9,14 şi nota la Plâng. 1,14.

2,10 Versetul reia întocmai începutul acestei mărturisiri.

2,11 „Şi acum": formula marchează schimbarea; după recunoaşterea păcatelor, urmează adresarea directă către Dumnezeu. Despre importanţa acestei articulări, vezi A. Laurentin, *„We 'atta, kai nûn*, formule caractéristique des textes juridiques et liturgiques", *Biblica* 45, 1964, pp. 168-197. ♦ „putere": gr. δύναμις se întâlneşte doar aici în acest context; celelalte aluzii la ieşirea din Egipt au sinonimul ἰσχύς asociat cu „braţ ridicat" (*e.g.* Ex. 32,11; Deut. 9,29; 2Rg. 17,36; Ier. 39[32]). Toate celelalte manifestări divine care însoţesc ieşirea din Egipt (semne, minuni, mână tare) apar frecvent în Biblie (*e.g.* Deut. 4,34; 7,19; 11,2; 26,8; Ier. 39 [32],21). ♦ „un nume ca [în] ziua aceasta": formula traduce literal o expresie ebraică ce se referă la faima neîntreruptă a numelui divin; *cf.*, în context similar, Ier. 39[32],20; Dan. 9,15; 2Ezr. 19,10.

2,12 „am păcătuit (ἡμάρτομεν), am făcut nelegiuiri (ἠσεβήσαμεν), am făcut strâmbătăţi (ἠδικήσαμεν)": aceeaşi „listă" în Dan. LXX 9,5, echivalând verbele ebraice *ḥāṭṭāh*, *'āwāh*, *rāṣā'*; secvenţa, mereu aceeaşi în ebraică, este redată diferit în LXX (*e.g.* 3Rg. 8,47; Ps. 106/107,6; 2Par. 6,37). ♦ „îndreptările": gr. δικαιώματα, aici şi în 4,13, are sensul pe care acest termen din vocabularul juridic al Egiptului ptolemaic l-a dobândit în LXX: reguli care trimit la noţiunea de justiţie, dar şi la sfera religioasă, pentru că sunt „regulile lui Dumnezeu".

2,13 „Să se abată de la noi mânia Ta": *cf.* Dan. 9,16. ♦ „am fost lăsaţi puţini": tema „rămăşiţei" evreilor risipiţi printre neamuri, ce urmează a fi izbăviţi, apare în aceiaşi termeni în Deut. 4,27 şi Ier. 49[42],2.

2,14 „rugăciunea... cererea": aceeaşi pereche de cuvinte în rugăciunea lui Daniel (9,17) şi în cea a lui Solomon (3Rg. 8,38.45.54). ♦ „dă-ne... bunăvoinţă": expresia este o traducere literală a ebr. *nāthan ḥēn*; *cf.* şi Gen. 39,21; Ex. 3,21; 11,3; 12,36.

rugăciunea noastră şi cererea noastră şi scapă-ne de dragul Tău şi dă-ne [să aflăm] bunăvoinţă în faţa celor ce ne-au surghiunit, [15] ca să cunoască tot pământul că Tu [eşti] Domnul Dumnezeul nostru; pentru că numele Tău a fost chemat peste Israel şi peste seminţia lui.

[16] Doamne, coboară-Ţi privirea din Casa Ta cea sfântă şi ia aminte la noi; pleacă-Ţi, Doamne, urechea şi ascultă! [17] Deschide-Ţi, Doamne, ochii şi vezi; căci nu cei din lăcaşul morţilor, cărora le-a fost luat duhul din măruntaie, vor da slavă şi dreptate Domnului, [18] ci sufletul mâhnit de mulţimea care umblă încovoiată şi slăbită şi ochii ce se sfârşesc şi sufletul înfometat Îţi vor da Ţie slavă şi dreptate, Doamne!

2,15 „numele Tău a fost chemat": *cf.* şi 2,26; „a chema numele lui Dumnezeu" asupra unei persoane, unui popor sau unui loc înseamnă a invoca prezenţa mântuitoare a divinităţii. Expresia este frecventă în Biblie, cel mai des cu privire la Ierusalim şi Templu (*cf.* Deut. 28,10; Ier. 7,10.11.14.30; 14,9; 39[32],34; 41[34],15; Dan. 9,18.19).

2,16 „din Casa Ta cea sfântă": în locurile paralele (Deut. 26,15; Is. 63,15), formula are în plus precizarea „de sus din cer", înlăturând orice ambiguitate; nici aici nu poate fi vorba de Templul din Ierusalim. ♦ „pleacă-Ţi... urechea": expresia, traducere literală din ebraică, este foarte frecventă în Biblie, mai ales în Psalmi, dar şi în alte texte de rugăciune.

2,17 „cei din lăcaşul morţilor": *litt.* „cei morţi din Hades"; revelaţia explicită despre învierea morţilor apare doar către sfârşitul VT (*e.g.* Dan. 12,2; 2Mac. 7,9.11.14.23.29; Înţ. 3–5), dar străfulgeră deja în (Deutero-)Isaia 53,10-12 şi Iov 19,25-27; până atunci se vorbeşte despre „lăcaşul morţilor" (ebr. *šᵉ'ôl*, gr. ᾅδης), descris mai degrabă negativ: cei de acolo nu au cunoaştere şi simţire, nu mai pot da slavă lui Dumnezeu. Faptul că o astfel de concepţie transpare din textul lui Baruh se poate opune unei datări târzii a acestei rugăciuni; totuşi, ar putea indica şi un mediu de origine tradiţionalist (*cf.* TOB, nota *ad loc.*, şi *Psalmii* în ediţia de faţă, notele 6,6; 29,10 etc.). ♦ Expresia „a da slavă Domnului" apare frecvent în Biblie; „a da dreptate", în acest context, apare numai aici, construită cu vb. δικαίωμα, şi în versetul următor, cu δικαιοσύνη.

2,18 „sufletul": am păstrat traducerea tradiţională a gr. ψυχή prin „suflet"; sensul termenului, în Biblie, este însă mai complex: el echivalează ebr. *nepheš*, care-l defineşte pe om sub aspectul de fiinţă vie, de persoană (*cf. e.g.* nota la Ps. 16,9 în ediţia de faţă). ♦ „mulţimea": gr. μέγεθος înseamnă mai degrabă „mărime", chiar „măreţie"; comentatorul BA înţelege că sufletul este mâhnit de amintirea măreţiei de odinioară; NETS admite ambele posibilităţi. ♦ „ochii ce se sfârşesc şi sufletul înfometat": această dublă imagine apare şi în Deut. 28,65 şi 1Rg. 2,33, pornind de la termeni ebraici identici (*kilᵉyôn 'ênaym wᵉdha'abhôn nāpheš*, *litt.* „sfârşirea ochilor şi slăbiciunea sufletului"). Imaginea „ochilor ce se sfârşesc" e redată în greacă în toate ocurenţele cu acelaşi verb, ἐκλείπειν, dar cea a slăbiciunii sufletului este tradusă variat: prin imaginea sufletului care „se topeşte" (Deut. 28,65), „se scurge" (1Rg. 2,33), e „înfometat" (= slăbit de foame) (Ier. 38[31],25 şi aici).

[19] Căci nu pe temeiul faptelor de dreptate ale părinţilor noştri şi ale regilor noştri ne aruncăm noi [ruga de] îndurare în faţa Ta, Doamne, Dumnezeul nostru, [20] fiindcă [Tu] Ţi-ai azvârlit mânia şi urgia către noi, după cum ai grăit prin slujitorii Tăi profeţi zicând: [21] Aşa a spus Domnul: 'Plecaţi-vă umărul şi munciţi pentru regele Babilonului şi aşezaţi-vă în ţara pe care am dat-o părinţilor voştri; [22] şi, dacă nu veţi asculta de glasul Domnului să munciţi pentru regele Babilonului, [23] voi face să se sfârşească din cetăţile lui Iuda şi afară din Ierusalim glasul de veselie şi glasul de desfătare, glasul mirelui şi glasul miresei, şi toată ţara va ajunge necălcată de locuitori.'

[24] Şi [noi] n-am ascultat de glasul Tău să muncim pentru regele Babilonului şi Tu Ţi-ai împlinit cuvintele pe care le-ai grăit prin slujitorii Tăi profeţi că aveau să fie luate din locul lor oasele regilor noştri şi oasele părinţilor noştri. [25] Şi, iată, stau aruncate în arşiţa zilei şi în îngheţul nopţii

---

2,19 „nu pe temeiul faptelor de dreptate": *cf.* Deut. 9,4; Dan. Θ 9,18. Singurul temei al rugăciunii este îndurarea şi fidelitatea lui Dumnezeu: *cf.* 2,14; Ex. 32,11-14; Rom. 5,18. ♦ „ne aruncăm... îndurare în faţa...": ebraismul *mapîl tᵉḥinnāh lipᶜnêy...* (*litt.* „a face să cadă [implorarea pentru] o favoare în faţa...") este echivalat în LXX cu ajutorul mai multor verbe: καταβάλλειν (în Bar.), ῥίπτειν (Dan. Θ 9,18; Ier. 45[38],26), πίπτειν (Ier. 43[36],7; 44[37],20; 49[42],2). Gr. ἔλεος, „milă", cu sensul de „cerere de îndurare" e specific Septuagintei, de bună seamă sub influenţa originalului ebraic.

2,20 „Ţi-ai azvârlit mânia": expresia ebraică „a-şi trimite mânia" este redată în alte locuri din LXX cu ajutorul unor compuşi ai verbului στέλλω, „a trimite"; verbul ἐνιέναι, „a arunca", nu apare în acest context decât aici şi în 4Mac. 4,10. ♦ „profeţi": în ciuda pluralului, urmează numai citate din Ieremia.

2,21-23 Aceste versete constituie de fapt o reformulare a mai multor pasaje din Ieremia (7,34; 16,9; 25,10-11).

2,21 „Aşa a spus Domnul": despre această formulă introductivă, specifică părţii a doua din Ieremia, vezi Introducerea. ♦ „Plecaţi-vă umărul": expresia ca atare apare numai aici în LXX, dar formulări similare se găsesc în Gen. 49,15; Ier. 34[27],8.11.12; Sir. 6,25; are sensul de „a se supune", „a accepta jugul".

2,23 Aceeaşi prevestire apare de trei ori în Ieremia (7,34; 16,9; 25,10-11) cu un vocabular grecesc diferit. ♦ „afară din Ierusalim": expresia desemnează periferia oraşului; apare în a doua parte din Ieremia (40[33],10; 51[44],6.9.17.21), echivalând ebr. *ḥûṣôth*, „exterior", „periferie", „străzi" (= ceea ce se află în exteriorul casclor/cetăţii); în prima parte din Ieremia (5,1; 7,17.34; 11,13; 14,16) termenul ebraic este echivalat cu ὁδός (sau compuşii), „stradă". ♦ „necălcată": vezi *supra*, nota 2,4, unde am tradus cu „oprelişte". Aceeaşi construcţie gr. în Ier. 39,43.

2,24 „aveau să fie luate... oasele": *cf.* Am. 2,1-3; Ier. 8,1; 16,4; 22,18-19.

2,25 „stau aruncate în arşiţa zilei şi în îngheţul nopţii": ceea ce prevestise Ieremia despre regele Ioakim (43[36],27-30) se arată aici ca împlinit pentru toată generaţia părinţilor.

şi [ei] au pierit în chinuri grele, de foame şi de sabie şi de alungare. [26] Şi ai făcut Casa peste care s-a chemat numele Tău ca [în] ziua aceasta, din pricina ticăloşiei casei lui Israel şi a casei lui Iuda.

[27] Şi ai făcut cu noi, Doamne, Dumnezeul nostru, după toată îngăduinţa Ta şi după toată milostivirea Ta cea mare, [28] precum ai grăit prin slujitorul Tău Moise în ziua în care ai poruncit să scrie Legea Ta înaintea fiilor lui Israel, zicând: [29] 'Dacă nu veţi asculta de glasul Meu, vuietul cel mare şi mult [al poporului] se va împuţina negreşit între neamurile unde îi voi împrăştia; [30] căci am cunoscut că nicidecum nu Mă vor asculta, pentru că e un popor tare de cerbice. Dar se vor întoarce asupra inimii lor în ţara surghiunului lor [31] şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul Dumnezeul lor. Şi le voi da inimă şi urechi ce ascultă [32] şi Mă vor lăuda în surghiunul lor şi-şi

♦ „de foame şi de sabie şi de alungare": enumerarea nenorocirilor în aceşti termeni apare doar aici; cu o singură excepţie, toate locurile similare din Cartea lui Ieremia au, în diverse succesiuni, „foamete, sabie şi moarte", acesta din urmă echivalând în majoritatea cazurilor ebr. *debher*, „molimă". În Ier. 39[32],36, *debher* este tradus însă cu ἀποστολή, „trimitere" (acelaşi cuvânt tradus aici cu „alungare"): ar putea fi vorba de un eufemism sau de ideea că molima e „trimisă" de Dumnezeu. Theodoret al Cyrului interpretează acest ἀποστολή prin αἰχμαλωσία, „prizonierat", „captivitate", făcându-l astfel sinonim cu „deportarea".

2,26 „Casa peste care s-a chemat numele Tău": vezi notele la Ier. 7,10 şi Bar. 2,15.

2,27 „după toată îngăduinţa (ἐπιείκεια) şi după toată milostivirea (οἰκτιρμός – frecvent în Psalmi)": *cf.* Dan. 3,42 (cântarea lui Azaria).

2,28 „precum ai grăit... Moise": formula introduce un discurs (vv. 29-35) care nu se regăseşte ca atare în Pentateuh, dar care reia teme deuteronomice.

2,29 „negreşit": am încercat să redăm astfel dubla particulă εἰ μήν, bine atestată în LXX ca echivalent al mai multor particule ebraice din formulele de jurământ. ♦ „vuietul": gr. βόμβησις este un *hapax*; verbul clasic βομβεῖν e folosit în LXX cu sensul obişnuit de „a face zgomot", despre valuri (1Par. 16,32 şi Ier. 38[31],35) şi despre fluier (Ier. 31[48],36).

2,30 „tare de cerbice": adjectivul gr. σκληροτράχηλος calchiază ebr. *q'şeh 'ōreph*, care apare numai în Pentateuh (cu o singură excepţie – Prov. 29,1); imaginea celui care refuză să-şi plece capul (*litt.* „grumazul") are sensul de respingere a autorităţii lui Dumnezeu. În v. 33 (*infra*) apare, cu acelaşi sens, sintagma „spinarea ţeapănă". ♦ „se vor întoarce asupra inimii lor": această formulare a conştientizării păcatului şi a convertirii este, în 3Rg. 8,47 (= 2Par. 6,37), traducerea literală a unui *hapax* TM.

2,31 „inimă... ce ascultă": expresia e insolită (în făgăduinţele de restaurare din Ier. 24,7 Dumnezeu le spune exilaţilor că le va da o inimă pentru a-L cunoaşte!). Totuşi, imaginea e adecvată într-un context în care ascultarea cuvântului lui Dumnezeu e primul pas spre dobândirea iertării.

vor aminti de numele Meu; [33] şi se vor abate de la spinarea lor ţeapănă şi de la faptele lor ticăloase, căci îşi vor aminti de calea părinţilor lor care au păcătuit înaintea Domnului. [34] Şi-i voi întoarce în ţara pe care am jurat[-o] părinţilor lor, lui Avraam şi lui Isaac şi lui Iacob, şi o vor stăpâni; şi-i voi înmulţi şi nu se vor împuţina nicidecum; [35] şi le voi aşeza legământ veşnic, ca Eu să fiu Dumnezeul lor şi ei să fie poporul Meu; şi nu-l voi mai clinti pe poporul Meu Israel din ţara pe care le-am dat-o.'»"

3 [1] „«Doamne Atotstăpânitorule, Dumnezeul lui Israel, sufletul aflat în strâmtorări şi duhul deznădăjduit au strigat către Tine. [2] Ascultă, Doamne,

2,33 „calea părinţilor": folosirea metaforică a „căii" revine de zece ori în carte: „calea lui Dumnezeu" (3,13), „calea (părinţilor)" (3,21), „calea ştiinţei" (3,20.27.37), „calea înţelepciunii" (3,23.31), „căile poruncilor" (4,13), „căi stâncoase" (4,26).

2,34 „lui Avraam şi lui Isaac şi lui Iacob": faţă de pasajul paralel din Ier. 37[30],3, acest „plus" trimite la o formulă deosebit de insistent repetată în Deuteronomul (vezi şi Introducerea). ♦ „îi voi înmulţi şi nu se vor împuţina": *cf.* Ier. 30,19 TM. O exprimare analoagă în Ier. 36[29],6.

2,35 Făgăduinţa unui nou legământ, unde se insistă asupra refacerii legăturii dintre Dumnezeu şi poporul Său şi care implică şi permanenţa poporului în pământul dăruit lui Israel, apare în Ier. 38[31],31-33.40 şi 39[32],38-43.

3,1 „în strâmtorări": gr. στενός, „îngust", „strâmtoare", „defileu", apare frecvent în LXX în sensul propriu, dar metaforic nu se mai găseşte decât în 2Rg. 24,14 şi Suz. Θ 22. ♦ „deznădăjduit": gr. ἀκηδιῶν este un termen rar în greaca clasică, desemnând lipsa de interes, indiferenţa; în LXX se întâlnesc zece ocurenţe ale verbului ἀκεδιάω sau ale substantivului corespunzător echivalând termeni ebraici diferiţi. Despre evoluţia sensului „akediei" spre ideea de „nepăsare vinovată", „lene spirituală" în comentariile patristice, vezi M. Harl, „Y a-t-il une influence du grec biblique sur la langue spirituelle des chrétiens?", *La Langue de Japhet*, Paris, 1992, pp. 196-199. *Akedia* este „boala anahoretică" prin excelenţă. Ea dispare din lista celor opt (mai târziu şapte) păcate capitale, metamorfozându-se, în mediul cenobitic, în „trândăvie", „langoare", „tânjală". Origen aşază ispita *akediei* între cea a somnului (*hypnou*) şi cea a laşităţii (*deilias*) (*Comentariu la Evanghelia după Luca* 19). Într-adevăr, *akedia* e un amestec de somnolenţă, silă, deznădejde şi trândăvie, care-l face pe călugăr să abandoneze lupta împotriva demonilor şi să se lase în mâna purei şi arbitrarei întâmplări. G. Bunge scrie în cartea consacrată acestei năprasnice boli: „Pe calea către Dumnezeu, *akedia* este poate vrăjmaşul cel mai de temut, întrucât ea riscă să înăbuşe intelectul, centrul persoanei umane". Iar în altă parte: „*Akedia* este expresia unei adânci *dezintegrări a persoanei umane* ca urmare a păcatului". (Gabriel Bunge, *Akedia, la doctrine spirituelle d'Evagre le Pontique sur l'acédie*, Abbaye de Bellefontaine, 1991. [*Akedia*, ediţie românească îngrijită de Ioan I. Ică jr., Sibiu, 1999.]) În *De octo spiritibus malitiae* (PG 79, 1157-1160), Evagrie completează

şi milostiveşte-Te, căci am păcătuit înaintea Ta; [3] căci Tu şezi în veac, iar noi pierim în veac. [4] Doamne Atotstăpânitorule, Dumnezeul lui Israel, ascultă

descrierea din *Tratatul practic*: „*Akedia* este vlăguirea (*atonia*) unui suflet, a unui suflet care nu rezistă prin fire şi nu stă drept, curajos, înaintea încercărilor. Ce este mâncarea pentru un trup sănătos este încercarea pentru un suflet curajos. Vântul de nord hrăneşte mugurii, încercările întăresc forţa sufletului. Norii fără apă sunt alungaţi de vânt, mintea (intelectul) fără stăruinţă (*hypomone*) e alungată de vântul *akediei*. Roua primăvăratică încolţeşte roadele ogorului, un cuvânt duhovnicesc înalţă sufletul. Valul *akediei* îl scoate pe călugăr afară din chilie, cel care stăruie îşi păstrează liniştea (*hesychazei*). Invocând nu ştiu ce vizite la fraţii bolnavi, akedicul îşi împlineşte, de fapt, propria-i voie. Monahul akedic e iute la slujire, dar socoteşte poruncă doar propria-i satisfacere. O boare lină de vânt apleacă o plantă, gândul hoinărelii îl bate pe akedic. Nici un vânt, oricât de puternic, nu mişcă un copac bine înrădăcinat, *akedia* nu smulge din ţâţâni un suflet bine clădit. [...] Ochiul akedicului e tot timpul aţintit asupra ferestrelor, iar mintea lui îşi închipuie musafiri. A scârţâit uşa, îndată iese afară. A auzit un glas, îndată se caţără la fereastră şi rămâne aşa până-i amorţesc mădularele. Când citeşte, akedicul cască neîntrerupt şi repede îl cuprinde somnul; se freacă pe la ochi, îşi întinde braţele şi, desprinzându-şi privirile de pe carte, începe să se uite pe pereţi, apoi iar mai citeşte puţin şi, reluând sensurile cuvintelor, îşi găseşte treabă, apoi începe să numere filele de măcar patru ori, strâmbă din nas la forma literei precum şi la lucrătură, iar la urmă, închizând cartea, o pune sub cap şi pică într-un somn nu foarte adânc". Pe lângă Origen şi Evagrie, boala mai este pomenită de Ioan Scărarul, Grigore de Nazianz, Grigore de Nyssa, Barsanufie, Ioan din Gaza, Marcu Călugărul, Maxim Mărturisitorul, Simeon Noul Teolog, Teodor Studitul, Casian, Ieronim etc., într-un cuvânt, de aproape toţi părinţii greci şi latini care au scris opere de edificare duhovnicească (C. Bădiliţă în Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, Bucureşti, 2009, pp. 100-102).

3,4 Repetarea formulei iniţiale (v. 1) introduce o nouă rugăminte: ca Dumnezeu să uite păcatul părinţilor. ♦ „rugăciunea celor morţi ai lui Israel": ar putea fi vorba de strămoşii israeliţilor care mijlocesc pentru ei – în 2Mac. 15,11-14 Iuda îi vede în vis pe marele preot Onias şi pe profetul Ieremia rugându-se „pentru popor şi pentru oraşul sfânt"; Theodoret al Cyrului consideră că acest început de verset „arată limpede nemurirea sufletului". Pe de altă parte, la v. 3,11, deportaţii descurajaţi se compară cu morţii din Hades, comparaţie ce apare în mai multe locuri la profeţi (*e.g.* Iez. 37,11; Is. 59,10; Plâng. 3,6). Unii cercetători văd însă în această expresie („rugăciunea celor morţi") o eroare de lectură între ebr. *m'thēy*, „oamenii (= muritorii)", şi *mēthēy*, „morţii" (*cf.* C.A. Moore, *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions*, p. 290; J. Hadot, „Les morts d'Israël de I Ba 3,4 et le texte qûmranien de Is. 41,14", *REJ* 130, 1971, pp. 91-97). Această ipoteză ar presupune un original ebraic pentru rugăciunea din Baruh. ♦ „a fiilor celor ce au păcătuit": întrucât gr. υἱῶν nu are articol, comentariul BA consideră „fiii" ca apoziţie pe lângă „morţii lui Israel"; NETS însă traduce „and of the sons...". ♦ „celor ce au păcătuit": în gr. este un participiu prezent, accentuând valoarea durativă a acţiunii; Theodoret al Cyrului citează însă pasajul cu participiul perfect.

dar rugăciunea celor morţi ai lui Israel şi a fiilor celor ce au păcătuit înaintea Ta, care n-au ascultat de glasul Domnului Dumnezeului lor şi s-au lipit de noi relele. [5] Nu-Ţi aminti de strâmbătăţile părinţilor noştri, ci aminteşte-Ţi de mâna Ta şi de numele Tău în vremea aceasta; [6] căci Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru şi Te vom lăuda, Doamne. [7] Căci pentru aceasta ai pus frica Ta în inima noastră – ca să chemăm numele Tău, şi Te vom lăuda în surghiunul nostru, căci am abătut de la inima noastră toată strâmbătatea părinţilor noştri, care au păcătuit înaintea Ta. [8] Iată-ne astăzi în surghiunul nostru, unde ne-ai împrăştiat spre ocară şi spre blestem şi spre plată, pe potriva tuturor strâmbătăţilor părinţilor noştri, care s-au abătut de la Domnul Dumnezeul nostru.»

[9] Ascultă, Israele, poruncile vieţii,

3,5 „strâmbătăţile": gr. ἀδικία apare pentru prima dată în această carte; va fi reluat la vv. 7 şi 8. La profeţi, termenul echivalează de obicei ebr. *'āwōn* ce denumeşte un act deliberat de încălcare a Legii. ♦ „mâna... numele": aluzie la semnele puterii divine manifestate la ieşirea din Egipt (*cf.* 2,11); rugătorii îi cer lui Dumnezeu o intervenţie similară. ♦ „în vremea aceasta": trimite la cucerirea Ierusalimului (1,2) şi la comemorarea acestui eveniment (vezi 1,14 şi nota).

3,6 Începând cu acest verset, reluarea profeţiei divine (*cf.* 2,29-35) arată împlinirea cuvântului lui Dumnezeu în inimile fiilor căiţi.

3,8 „pedeapsă": sensul etimologic al gr. ὄφλημα este „datorie", dar termenul este specializat în registrul juridic pentru a desemna „amenda", „plata" sau chiar „pedeapsa". BA traduce cu „dette"; NETS, cu „punishment".

3,9–4,4 Pericopa, cu un marcat caracter poetic, este o chemare la înţelepciune ce reia temele şi vocabularul literaturii sapienţiale (Iov, Ps., Prov., Înţ. şi Sir.).

3,9 Sintagma „Ascultă, Israele" face ecou cuvintelor „Ascultă, Doamne" din rugăciunea precedentă (2,14; 3,2); deschizând îndemnul prin formula solemnă caracteristică Deuteronomului (4,1; 5,1; 6,4; 9,1; 20,3), autorul pregăteşte încă de la început identificarea finală între înţelepciune şi Lege. ♦ „poruncile vieţii": aluzie la Deut. 30,15 („am pus dinaintea ta viaţa şi moartea"), reluată de toată tradiţia profetică şi sapienţială. ♦ „pleacă-ţi urechea": *litt.* „plecaţi-vă urechea" – acord după sens specific limbii ebraice. Gr. ἐνωτίζεσθαι este un neologism al LXX. ♦ „chibzuinţa": gr. φρόνησις nu apare în Pentateuh, e frecvent în 3Rg. ca echivalent al ebr. *ḥokhmāh*, „înţelepciune", şi în Prov. pentru ebr. *bīnāh*, „înţelegere". Spre deosebire de celelalte cărţi sapienţiale, unde de departe cel mai frecvent termen este σοφία, „înţelepciune", aici cei doi termeni, având o frecvenţă similară, par sinonimi; totuşi, comentatorul BA observă, pe bună dreptate, existenţa unei ierarhizări: „a cunoaşte chibzuinţa" înseamnă „a asculta poruncile vieţii", în timp ce „izvorul înţelepciunii" (3,12) este identificat cu „calea lui Dumnezeu" (3,13); astfel, „chibzuinţa" apare ca înţelepciunea practică a omului, iar „înţelepciunea" aparţine

pleacă-ţi urechea să cunoşti chibzuinţa!
10 Ce este, Israele, de ce eşti în ţara duşmanilor,
ai îmbătrânit în pământ străin,
11 ai fost pângărit laolaltă cu leşurile,
ai fost numărat cu cei din lăcaşul morţilor?
12 Ai părăsit izvorul înţelepciunii.
13 Pe calea lui Dumnezeu de-ai fi umblat,
ai locui în pace în veac.
14 Învaţă unde este chibzuinţa,
unde este tăria,
unde este înţelegerea,
ca să cunoşti deopotrivă
unde se află lungimea de zile şi viaţa,
unde se află lumina ochilor şi pacea.

15 Cine i-a aflat locul

lui Dumnezeu. ♦ Clement Alexandrinul (*Pedagogul* I,X,91,3) citează acest verset împreună cu 3,13 şi 4,4 sub numele profetului Ieremia pentru a arăta cum Logosul „caută să mântuiască omenirea".

3,10 „în ţara duşmanilor": Origen citează versetele 10-13 (*Hom. in Ier.* VII,3, *apud* SC 232, 238, pp. 350-351); pentru el, „ţara duşmanilor" este acest pământ unde am fost trimişi după căderea sufletelor: „Noi căutăm pe pământ străin locul unde să-L adorăm pe Domnul Dumnezeul nostru. [...] Care este acest loc?", spune el, citând 3,15: „Este Hristos Iisus".

3,11 „leşurile": gr. νεκροί, spre deosebire de οἱ τεθνηκότες, „cei morţi" (1,17; 3,4), s-ar putea referi la idoli (1,22; 4,7). Într-adevăr, în *Epistola lui Ieremia* idolii sunt comparaţi cu nişte leşuri (vv. 26.31.70); aceeaşi idee, în Înţ. 13,10-18. Pângărirea pricinuită de contactul cu idolii este o temă frecventă în VT (*e.g.* Ps. 105/106,39; Ier. 2,23). ♦ „numărat... lăcaşul morţilor": *cf.* Ps. 87/88,5. Expresia „a coborî în Hades/lăcaşul morţilor" e foarte frecventă în LXX; rugătorii, văzuţi ca nişte muribunzi (2,18; 3,1), se consideră deja morţi (3,4 – vezi şi nota).

3,12 „izvorul înţelepciunii": expresia pare a relua Ier. 17,13 („...izvorul vieţii"). În Prov. 18,4, „izvorul vieţii" echivalează ebr. *mᵉqōr ḥōkhmāh*, „izvorul înţelepciunii" – ca atare, σοφία echivalând aproape constant ebr. *ḥōkhmāh*, se poate vedea aici un indiciu al existenţei unui original ebraic pentru Baruh.

3,15 Întrebările retorice care exprimă inaccesibilitatea înţelepciunii, continuate în versetele următoare, se regăsesc în alte cărţi sapienţiale (*e.g.* Iov 28,12-23; Sir. 1,2-8) cu acelaşi răspuns, explicit sau implicit: adevărata înţelepciune se află numai la Dumnezeu, dar El o dăruieşte celor care o caută şi I-o cer.

şi cine a intrat în vistieriile ei?
16 Unde sunt dregătorii neamurilor
şi cei ce stăpâneau peste fiarele de pe pământ,
17 cei ce se jucau cu păsările cerului
şi adunau în vistierii argintul şi aurul,
în care îşi puneau încrederea oamenii
şi nu are capăt agonisirea lor,
18 cei ce lucrează argintul şi se îngrijorează
şi nu se [mai] descoperă lucrările lor?
19 Au pierit şi au coborât în lăcaşul morţilor
şi alţii s-au ridicat în locul lor.
20 Unii mai tineri au văzut lumina
şi au locuit pe pământ,
dar calea ştiinţei nu au cunoscut-o,
21 nici n-au înţeles cărările ei,
nici n-au dobândit-o;
fiii lor au ajuns să se îndepărteze de calea lor.
22 Nici nu a fost auzită în Canaan,
nici nu a fost văzută în Thaiman,
23 nici fiii lui Agar care cercetează priceperea pe pământ,

3,16-17 „cei ce stăpâneau fiarele... se jucau cu păsările cerului": expresiile constituie o imagine a puterii, în Dan. 2,38 şi Iud. 11,17, cu referire explicită la Nabucodonosor; aici însă par a ilustra orice formă de putere omenească.

3,18 „nu se [mai] descoperă (lucrările)": *litt.* „nu este descoperire (a lucrărilor)"; expresia similară din Is. 40,28 traduce literal ebr. *ʾēyn ḥēqer lᵉ*. Lucrările omeneşti, oricât de impresionante, sunt deşertăciune faţă de dezvăluirea de către Dumnezeu a căii adevăratei ştiinţe (*cf.* 3,32.37).

3,19 Clement Alexandrinul (*Pedagogul* II,36,2) citează Bar. 3,16-19 (fără a indica autorul) în sprijinul argumentării sale împotriva „celor care sunt plini de iubire de sine şi de aroganţă"; el vede aici o învăţătură despre dezlipirea de cele lumeşti comună Scripturii şi lui Platon (*Legile* VII,801).

3,20 „calea ştiinţei": expresia apare numai în Baruh, dar e apropiată de Is. 40,14 („calea înţelegerii").

3,22 „Canaan" ajunsese să desemneze Fenicia (*cf.* Sof. 2,5; Mt. 15,21-22); oraşele feniciene Tyr şi Sidon au în Biblie o reputaţie de înţelepciune (Iez. 28,4; Zah. 9,2). ♦ „Thaiman" desemnează Edomul, şi acesta având o reputaţie de înţelepciune (Ier. 28,8 [49,7 TM]; Iov 2,11; 4,1; Abd. 8). Faţă de curentul universalist din Biblie, Baruh minimalizează o înţelepciune pur omenească.

neguțătorii din Merran și Thaiman,
făuritorii de basme și cercetătorii priceperii,
calea înțelepciunii n-au cunoscut-o,
nici nu și-au amintit de cărările ei.

24 O, Israele, cât este de mare Casa lui Dumnezeu
și de întins locul stăpânirii Lui:
25 mare, și nu are capăt,
înalt și nemăsurat.
26 Acolo s-au născut uriașii cei vestiți de la început,
mari la statură, știutori la război.
27 Nu pe aceștia i-a ales Dumnezeu,
nici calea științei nu le-a dat-o;
28 și au pierit pentru că nu aveau chibzuință,
au pierit din pricina nesocotinței lor.

29 Cine s-a suit la cer de a luat-o

3,23 „fiii lui Agar": expresia apare numai aici în LXX; în rest, descendenții lui Agar sunt numiți „ismaeliți" (Gen. 37,25; Ps. 82/83,7) sau „agareni" (1Par. 5,20). ♦ „Merran": toponim necunoscut; majoritatea comentatorilor consideră că e vorba de o lectură greșită a ebr. *M'dhan*, numele unei cetăți din Arabia. ♦ „făuritorii de basme": gr. μυθολόγος, bine atestat în greacă, apare numai aici în LXX. Theodoret justifică folosirea termenului prin faptul că înțelepții „obișnuiesc să cuvânteze prin comparații".

3,24 „Casa lui Dumnezeu" nu desemnează aici, ca de obicei în Biblie, sanctuarul/templul, sau un loc anume marcat de prezența lui Dumnezeu, ci universul întreg. Acest sens a fost folosit ca argument pentru datarea Cărții lui Baruh după distrugerea Templului (H.St.J. Thackeray, „Baruch", p. 105; H.B. Swete, *Introduction*, p. 275; W.O.E. Oesterley, *The Book of the Apocriph*, pp. 504-506). S-ar putea vedea aici și un paralelism între „Casa lui Dumnezeu" = cerul și „locul stăpânirii Lui" = pământul.

3,25 „capăt": folosirea cu sens spațial a gr. τελευτή, „sfârșit", este unică în LXX; de obicei termenul are sens temporal, de „sfârșit al vieții".

3,26 „uriașii cei vestiți": *cf.* Gen. 6,4. ♦ „mari la statură": este o caracteristică a celei de a doua generații de giganți învinsă de Israel (Dan. 9,2; vezi și Num. 13,33; 1Par. 20,6; Is. 45,14). Uriașii sunt adesea menționați în scrierile iudaice târzii ca fiind pedepsiți de Dumnezeu pentru aroganța lor (Sir. 16,7; 3Mac. 2,4; Înț. 14,6). ♦ „știutori la război": vezi, mai frecvent, „învățați la război" (1Par. 5,18; Cânt. 3,8; 1Mac. 4,7). Aici, această „știință" e în opoziție cu știința dată de Dumnezeu, din v. 27.

3,28 „nesocotinței": gr. ἀβουλία nu mai apare în LXX decât în Prov. 14,17, unde echivalează ebr. *Twweleth*, „nebunie".

și a coborât-o din nori?
30 Cine a străbătut dincolo de mare de a găsit-o
și o va aduce [cu preț de] aur ales?
31 Nu e nimeni care să-i cunoască drumul,
nici care să cugete la cărarea ei.
32 Ci [doar] Acela care știe toate o cunoaște,
a descoperit-o cu priceperea Sa;
Cel care a pregătit pământul pentru timpul din veac,
l-a umplut de dobitoace cu patru picioare;
33 Cel ce trimite lumina și [ea] pornește,
a chemat-o și ea i-a dat ascultare tremurând;
34 iar stelele au strălucit în străjile lor și s-au bucurat,
35 [El] le-a chemat, iar [ele] au spus: «Iată-ne!»
Au strălucit cu veselie pentru Cel care le-a făcut.
36 Acesta e Dumnezeul nostru,
nu se va număra altul afară de El.
37 A descoperit toată calea științei
și i-a dat-o lui Iacob, slujitorul Său,
lui Israel, cel iubit de El;
38 după aceasta [ea] s-a arătat pe pământ

3,29-30 Aceste versete reiau Deut. 30,12-13 (vezi Introducerea). ♦ „aur ales": *cf.* comparații similare în Prov. 8,19 și mai ales Iov 28,12-20.

3,32 „a pregătit": folosirea gr. κατασκευάζω pentru actul creator al lui Dumnezeu mai apare în Is. 40,28; 43,7 și Înț. 9,1. ♦ „timpul din veac": gr. εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον; această expresie stranie, care alătură două substantive grecești referitoare la timp, mai apare în Ex. 14,13 și, frecvent, în Isaia (*e.g.* 13,20; 14,20), echivalând expresii ebraice ca „în veac", „din neam în neam". ♦ „dobitoace cu patru picioare": gr. κτῆνος desemnează animalele de turmă, dar și animalele în general, spre deosebire de păsări, reptile și pești (de aceea „cu patru picioare" e redundant!). Autorul folosește cuvinte-cheie din vocabularul creației (Gen. 1,24-25).

3,33 „Lumina", „stelele" evocă primul capitol din Geneză, dar majoritatea elementelor din verset trimit la Iov 38,34-35. (Despre funcția acestor aluzii combinate la texte din Scriptură, vezi Introducerea.)

3,34 „străjile": Theodoret spune că acestea desemnează aici timpurile (καιροί) stelelor, căci fiecare răsare la vremea stabilită. ♦ „s-au bucurat": în același context cosmic, *cf.* Is. 44,23; 49,13.

3,35 *Cf.* Is. 52,6; Iov 38,35 TM.

3,38 „și-a dus traiul": verbul gr. συναναστρέφειν, bine atestat în greaca târzie, nu mai apare în LXX decât în Sir. 41,5 și, problematic, în Gen. 30,8. ♦ Verbele din acest verset

şi printre oameni şi-a dus traiul."

4 [1] „Aceasta e cartea rânduielilor lui Dumnezeu
şi legea care dăinuie în veac:
toţi cei care o ţin [vor fi] spre viaţă,
dar cei care o părăsesc vor muri.
[2] Întoarce-te, Iacobe, şi dobândeşte-o;
străbate către strălucire în faţa luminii ei!
[3] Să nu dai altuia slava ta
şi cele ce-ţi sunt de folos – unui neam străin.
[4] Fericiţi suntem, Israele,
pentru că cele plăcute lui Dumnezeu ne sunt cunoscute.

[5] Îndrăzniţi, poporul meu,

au în mod logic ca subiect „ştiinţa", dar Vulg. le-a tradus la masculin, *visus est... conversatus est*, considerând că subiectul este „Dumnezeu". Oricum, exegeza creştină a aplicat acest verset Cuvântului întrupat, Hristos (vezi Introducerea).

4,1 Aceeaşi idee a identităţii dintre Lege şi înţelepciune, privilegiu al lui Israel, e exprimată clar şi în Sir. 24,23, dar cu alt lexic.

4,2 „dobândeşte-o": gr. ἐπιλαμβάνω, „a pune mâna (pe ceva)", „a apuca", „a prinde". În acest îndemn adresat lui Israel şi mai ales în atenţionarea împotriva străinilor, din versetul următor, majoritatea comentatorilor au văzut o reacţie împotriva elenismului (C.A. Moore, *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions*, p. 302; A. Kabasele Mukenge, *L'Unité littéraire*, pp. 251-252). Alţii, ca J.T. Marshall („The Book of Baruch", p. 253), atribuind textului o dată mai târzie, văd aici o aluzie la creştinii care resping Legea lui Moise. ♦ „strălucirea": gr. λάμψις este un *hapax* în LXX. Imaginea „luminii" Legii apare şi în alte locuri: Legea ca lumină a neamurilor, în Is. 51; „făclie este porunca Legii şi lumină", în Prov. 6,23; „lumina nestricăcioasă a Legii", în Înţ. 18,4.

4,4 „Fericiţi suntem, Israele": *cf.* Deut. 33,29, exclamaţia care încheie discursul lui Moise.

4,5–5,9 Finalul Cărţii lui Baruh constituie un îndemn în tonalitate profetică.

4,5 „Îndrăzniţi": gr. θαρσεῖν/θαρρεῖν; se repetă la vv. 21.27.30; zece din cele 12 ocurenţe din LXX care au corespondent ebraic echivalează expresia „Nu te teme / Nu vă temeţi", caracteristică mesajelor de mântuire. ♦ „amintire a lui Israel": gr. μνημόσυνον, „amintire", „memorial"; un popor este nimicit când îi dispare amintirea (*cf.* Deut. 32,26). Aici expresia evocă rămăşiţa iudeilor aflaţi în exil, pe care Dumnezeu, în semnul profetic al „smochinelor bune", a făgăduit să-i „răsădească" în ţara lor (Ier. 24,5-6). Expresia ar putea face aluzie şi la partea din jertfa vegetală oferită ca ardere de tot (*cf.* Lev. 2,2 şi nota: tradus acolo cu „pomenire").

amintire a lui Israel!
[6] Aţi fost vânduţi neamurilor
nu spre pieire,
ci pentru că L-aţi mâniat pe Dumnezeu
aţi fost predaţi potrivnicilor;
[7] într-adevăr, I-aţi stârnit mânia Celui care v-a făcut
aducând jertfe demonilor şi nu lui Dumnezeu.
[8] L-aţi uitat pe Dumnezeul veşnic, care v-a hrănit,
aţi mâhnit şi Ierusalimul, care v-a crescut;
[9] căci a văzut urgia care venea asupra voastră de la Dumnezeu
şi a spus:
«Ascultaţi, voi cele ce locuiţi lângă Sion,
Dumnezeu a adus peste mine jale mare,
[10] căci am văzut robirea fiilor mei şi fiicelor mele,

4,6 „Aţi fost vânduţi": pasivul verbului παραδίδωμι e folosit adesea în sensul de „a trimite în robie" (*e.g.* Is. 50,1; 52,3). ♦ „nu spre pieire": reluare în sens invers a cuvintelor Esterei (Est. 7,4); *cf.* şi Ier. 18,17; 51[44],12.

4,7 „I-aţi stârnit mânia": *cf.* Deut. 32,16.19. ♦ „aducând jertfe demonilor": *cf.* Deut. 32,17, unde δαιμόνια echivalează ebr. *şēdh*. Cealaltă ocurenţă a termenului, în Ps. 104/105,37, se referă la zei cărora li se aduceau ca jertfă copii.

4,8 „care v-a hrănit": *cf.* Ex. 2,7 – acelaşi verb despre doica lui Moise, iar (cu verbul simplu) în Deut. 32,18, aceeaşi acuzaţie împotriva lui Israel ca aici.

4,9 „şi a spus": expresia introduce, în îndemnul profetic, discursul în stil direct al Ierusalimului (4,9-29) văzut ca o femeie văduvă şi părăsită (numele cetăţii este de genul feminin!): este o lamentaţie însoţită de un ritual de doliu: îmbrăcată în veşmânt de sac (4,20), ea se adresează vecinelor sale (vv. 9 şi 23) şi putem presupune că zace trântită la pământ, de vreme ce este chemată să se ridice (5,5). ♦ „cele ce locuiţi lângă Sion": gr. πάροικος are sensul de „vecin" numai aici şi în Ier. 29 [49,19], unde echivalează ebr. *şākhēn* cu acest sens; în restul LXX, termenul are sensul precis de rezident străin fără drepturi politice, dar având un statut care îl ocroteşte. Theodoret rezumă pasajul spunând că Ierusalimul se adresează cetăţilor supuse, iar în legătură cu v. 24, aminteşte bucuria neamurilor vecine. Şi Vulg. traduce cu „vecine": *confines Sion*.

4,10 „robirea": Ierusalimul vorbeşte despre αἰχμαλωσία, „captivitatea/prizonieratul" fiilor săi (*cf.* şi vv. 16 şi 24), în timp ce rugătorii aflaţi la Babilon vorbesc de „surghiun", deportare (1,9; 2,14.30.32; 3,8). Acest punct de vedere al Ierusalimului este comun celor trei suplimente la Ieremia. ♦ „Cel Veşnic": folosirea acestei expresii fără obişnuitul Κύριος nu mai apare decât în această parte din Baruh (de încă şase ori) şi în 2Mac. 1,25. S-a emis ipoteza că şi acesta ar fi un echivalent al tetragramei *YHWH*, având în vedere tendinţa din textele târzii de a o înlocui cu alte apelative: *e.g.* „Cerul" (1Mac. 4,24); „alt

pe care a adus-o asupra lor Cel Veşnic;
11 căci i-am crescut cu veselie,
dar i-am trimis de la mine cu plâns şi bocet.
12 Nimeni să nu râdă de mine, cea văduvă şi părăsită de mulţi:
am rămas pustie din pricina păcatelor copiilor mei,
pentru că s-au abătut de la Legea lui Dumnezeu,
13 îndreptările Lui nu le-au cunoscut,
nici n-au umblat pe căile poruncilor lui Dumnezeu,
nici pe cărările învăţăturii întru dreptatea Lui nu au mers.
14 Să vină cele ce locuiesc lângă Sion!
Amintiţi-vă de robirea fiilor mei şi a fiicelor [mele],
pe care a adus-o asupra lor Cel Veşnic;
15 căci a adus asupra lor un neam de departe,
un neam neobrăzat şi cu grai străin,
care nu s-au ruşinat de bătrân,
nici de copil nu le-a fost milă
16 şi i-au luat pe cei preaiubiţi de la văduvă
şi de fiicele ei au lăsat-o pustie pe cea singuratică.

17 Dar eu cu ce aş putea să vă vin în ajutor?
18 Căci Acela care a adus relele peste voi
vă va scoate din mâna duşmanilor voştri.
19 Umblaţi, copii, umblaţi,
căci eu am fost lăsată pustie;
20 mi-am dezbrăcat veşmântul de pace

loc" (Est. 4,14); „Puterea" (Mt. 26,64) etc. (*cf.* D.G. Burke, *The Poetry of Baruch*, p. 164).

4,11 „veselie": gr. εὐφροσύνη, frecvent în Pentateuh, are un sens tehnic legat de festivităţi. ♦ „plâns şi bocet": cuvintele mai apar împreună doar în Deut. 34,8.

4,12 În Cartea lui Baruh, Ierusalimul apare ca o mamă nevinovată, victima păcatelor copiilor ei. Ierusalimul ca mamă se mai întâlneşte în partea finală a Cărţii lui Isaia (60,4). ♦ Theodoret comentează: este „văduvă", adică „lipsită de Providenţa divină". ♦ „pentru că s-au abătut... 13 ...nu le-au cunoscut": în LXX, pasajul este identic cu Iov 34,27b.

4,13 Expresia „învăţătura întru dreptate" se regăseşte în 2Tim. 3,16.

4,15 Reluare aproape exactă a Deut. 28,49-50. Aceeaşi ameninţare, cu un lexic grecesc diferit, în Ier. 5,15.

4,16 „cea singuratică": adjectivul μόνος substantivat mai apare doar în Est. 4,17.

4,17 Aici începe transformarea plângerii în mesaj de speranţă.

şi m-am îmbrăcat în sacul rugii mele,
voi striga către Cel Veşnic în zilele mele.

21 Îndrăzniţi, copii, strigaţi către Dumnezeu
şi [El] vă va scoate de sub stăpânire, din mâna duşmanilor.
22 Căci eu am nădăjduit de la Cel Veşnic mântuirea voastră
şi mi-a venit bucurie de la Cel Sfânt
pentru milostivirea care va veni la voi curând
de la Cel Veşnic, Mântuitorul vostru.
23 Căci v-am trimis de aici cu bocet şi plâns,
dar Dumnezeu vă va aduce înapoi la mine cu desfătare şi veselie în veac.
24 Fiindcă precum au văzut acum cele care locuiesc lângă Sion robirea voastră,
aşa vor vedea curând de la Dumnezeu mântuirea voastră,
care va veni la voi cu slavă mare şi cu strălucirea Celui Veşnic.
25 Copii, înduraţi cu răbdare urgia care a venit peste voi de la Dumnezeu:

4,20 Metafora „veşmântului" este frecventă în Biblie (*e.g.* Is. 61,10; Sir. 45,7; 50,11), precum şi în apocaliptica iudaică (Ps. Sol. 2,20.21; 11,8; 1Enoh 62,15-16; Testamentul lui Levi 8,5 etc.).

4,21 „vă va scoate de sub stăpânire, din mâna duşmanilor": *cf.* Ex. 6,6; 18,4.8.10. Analogia între robia evreilor în Egipt şi situaţia exilaţilor la Babilon arată că autorul Cărţii lui Baruh, ca şi autorul celei de a doua părţi din Isaia, vede întoarcerea exilaţilor ca un al doilea Exod.

4,22 „Cel Sfânt": desemnarea lui Dumnezeu ca „Sfânt" e foarte frecventă la Isaia, mai ales în expresia „Sfântul lui Israel". Expresia „Cel Sfânt", mai rar fără determinant, se găseşte în Is. 40,25, Av. 3,3 şi în texte fără echivalent ebraic ca Sir. 23,9; 48,20, Tob. 12,12.15, 2Mac. 14,36, 3Mac. 2,2. ♦ „milostivirea... Mântuitorul vostru": formulă apropiată de Ps. 23/24,5b, unde ἐλεημοσύνη, „milostivire", „compasiune", corespunde, în mod surprinzător, dar frecvent în LXX (9 ocurenţe), ebraicului *ṣ'dhāqāh*, „dreptate". Termenul reapare des în cărţile târzii (de 30 de ori în Sir. şi de 32 de ori în Tob.), unde capătă sensul mai concret de „pomană", „dar", sens pe care îl dobândeşte şi *ṣ'dhāqāh* în iudaismul postbiblic (dar deja în Dan. 4,24).

4,23 Versetul reia cuvintele din v. 11, inversate.

4,24 „slavă... strălucirea": această asociere (aici şi în 5,3) se întâlneşte în Is. 60,1-3 desemnând manifestarea prezenţei lui Dumnezeu ce călăuzeşte întoarcerea triumfală a poporului Său.

4,25 „peste grumazurile lor vei călca": gest simbolic de victorie – *cf.* Deut. 33,29; Iis. Nav. 10,24.

te-a fugărit duşmanul tău,
dar vei vedea pieirea lui curând
şi peste grumazurile lor vei călca.
[26] Răsfăţaţii mei au umblat pe căi stâncoase,
au fost luaţi ca o turmă răpită de duşmani.

[27] Îndrăzniţi, copii, şi strigaţi către Dumnezeu,
căci Îşi va aminti de voi Cel care aduce [aceasta].
[28] Precum a fost cugetarea voastră să rătăciţi de la Dumnezeu,
de zece ori mai mult întoarceţi-vă să-L căutaţi!
[29] Fiindcă Acela care a adus asupra voastră relele
vă va aduce bucuria veşnică odată cu mântuirea voastră.»

[30] Îndrăzneşte, Ierusalime:
te va mângâia Cel care te-a numit.
[31] Nenorociţi cei care te-au vătămat
şi s-au bucurat de căderea ta;
[32] nenorocite cetăţile cărora le-au fost robi copiii tăi,

4,26 „Răsfăţaţii": gr. τρυφερός „delicat", „gingaş" (Deut. 28,54.56), „încântător" (Is. 58,13) e folosit uneori ironic, ca aici, despre israeliţii puţin pregătiţi să înfrunte greutăţile („căi stâncoase").

4,27 „Îşi va aminti de voi Cel...": *litt.* „va fi amintirea voastră din partea Celui..." – construcţie stângace, care apare şi în Zah. 13,2; Is. 23,16; Iez. 21,37; 25,10, pentru a reda construcţia ebraică cu verbul *zākhar* la pasiv fără complement de agent.

4,28 „să rătăciţi": verbul gr. πλανᾶσθαι apare frecvent în Deuteronomul cu referire la îndepărtarea de Dumnezeul adevărat.

4,30–5,9 Dumnezeu răspunde Ierusalimului, prin Baruh.

4,30 „te va mângâia": gr. παρακαλεῖν, care în limba clasică înseamnă „a chema", „a invoca", „a îndemna", „a încuraja", „a ruga" dobândeşte tardiv şi sensul de „a mângâia". În LXX echivalează cel mai des ebr. *nāḥam*, „a încuraja", „a consola", adesea asociat cu metaforizarea Ierusalimului ca femeie îndurerată (*e.g.* Is. 51,3.12.19; 61,2; Iez. 14,23; Plâng. 1.2.9.16 etc.). ♦ „Cel care te-a numit": ideea că Dumnezeu a dat numele Ierusalimului apare în Is. 60,14; 62,2.4.10; Ps. 45/46,5.

4,31 „Nenorociţi": gr. δειλαιος, frecvent la autorii tragici, mai apare în LXX doar în Os. 7,13 şi Na. 3,7 (tradus în ediţia de faţă cu „urgisit"), într-o construcţie similară.

4,32 „nenorocite cetăţile... nenorocită cea...": textul se concentrează asupra unei singure cetăţi, care nu e numită, dar din context este evident că e vorba de Babilon (*cf.* Is. 47; Ier. 27–28 [50–51 TM]). Totuşi, în funcţie de data pe care o presupun pentru redactarea

nenorocită cea care i-a primit pe fiii tăi!
[33] Căci, precum s-a bucurat de căderea ta
şi s-a veselit de prăbuşirea ta,
tot astfel se va întrista de pustiirea ei.
[34] Şi-i voi lua încântarea că are popor mult,
iar trufia ei se va preschimba în bocet.
[35] Căci foc va veni peste ea de la Cel Veşnic, zile îndelungate,
şi va fi locuită de demoni vreme destul de multă.

[36] Priveşte spre răsărit, Ierusalime,
şi vezi veselia cea de la Dumnezeu venind la tine!
[37] Iată, vin fiii tăi pe care i-ai trimis de la tine,
vin adunaţi de la răsărit până la apus,
la vorba Celui Sfânt, bucurându-se de slava lui Dumnezeu."

5 [1] „Dezbracă-ţi, Ierusalime, veşmântul de jale şi de necaz

---

Cărţii lui Baruh, unii comentatori văd aici mai degrabă o aluzie la regatul seleucid, iar alţii chiar o aluzie la Roma.

4,34 „încântarea": gr. ἀγαλλίαμα, „veselie mare", „bucurie excesivă", e un neologism format de la un verb tardiv; apare rar în LXX.

4,35 Focul nimicitor apare în majoritatea mesajelor de distrugere: Gen. 19,24 (Sodoma şi Gomora), Ier.27 [50],32; 28[51],30.58 (Babilonul). ♦ „demoni": gr. δαιμόνια apare adesea în prevestiri despre nimicirea Babilonului; în Is. 13,21 echivalează ebr. *śā'îr*, „ţap", iar în Is. 34,14 TM are *ṭiyyîm*, cuvânt ce desemnează animale necunoscute şi e tradus în diverse feluri în LXX.

4,36 „răsărit": de acolo va veni mântuirea: *cf.* Is. 41,2.25; 46,11; Mt. 2,2. ♦ „Veselia cea de la Dumnezeu..." compensează „urgia..." de la 4,25.

4,37 „vin adunaţi de la răsărit până la apus": *cf.* Is. 43,5; 49,14-23; 60,4; Ps. 106/107,3; Zah. 8,7; dar şi Ps. Sol. 11,3-4. ♦ „vorba": am tradus astfel, pentru a-l diferenţia de λόγος, subst. ῥῆμα; până acum a apărut doar λόγοι, „cuvinte" (o singură dată la singular, în 2,1). ♦ „slava": imaginea slavei lui Dumnezeu ce însoţeşte şi călăuzeşte întoarcerea exilaţilor apare în a doua parte din Isaia (43,7; 58,8; 60,1; 66,18).

5 Această ultimă parte din Baruh prezintă legături semnificative cu Ps. Sol. 11. Unii cercetători chiar au presupus că ar fi vorba de un adaos târziu inspirat din acest Psalm. Totuşi este evidentă legătura strânsă cu restul poemului din Baruh (*cf.* W. Pesch, „Die Abhängigkeit des 11 salomonischen Psalms vom letzten Kapitel des Buches *Baruch*", *ZAW* 26, 1955, pp. 251-263).

5,1 „frumuseţea slavei": în greaca clasică, εὐπρέπεια înseamnă „înfăţişare frumoasă", „aspect plăcut"; în LXX, echivalând ebr. *hādhār*, „strălucire", „splendoare", are un sens

și îmbracă-te cu frumusețea slavei de la Dumnezeu în veac!
2 Învăluie-te în mantia dreptății celei de la Dumnezeu,
pune-ți pe cap diadema slavei Celui Veșnic!
3 Căci Dumnezeu va arăta la tot ce e sub cer strălucirea ta.
4 Fiindcă numele tău va fi chemat de Dumnezeu în veac:
«Pacea dreptății și slava cucerniciei.»
5 Ridică-te, Ierusalime, și stai pe înălțime
și privește spre răsărit
și vezi copiii tăi adunați de la apusul soarelui până la răsărit
de vorba Celui Sfânt,
bucurându-se de amintirea lui Dumnezeu.
6 Căci au plecat de la tine pe jos,
mânați de dușmani,
dar Dumnezeu îi aduce la tine
purtați cu slavă, ca un tron de domnie.
7 Căci Dumnezeu a poruncit să se plece tot muntele înalt

mai emfatic și e folosit adesea metaforic, însoțit uneori de un alt termen religios: *cf. e.g.* Ps. 103/104,1; 144/145,5; Prov. 31,26; Ier. 23,9 (fără echivalent în TM).

5,2 Imaginile din acest verset trimit la vocabularul folosit în Is. 61 pentru a exprima bucuria Ierusalimului. ♦ „mantia": gr. διπλοΐς, *litt.* „mantie dublă", „veșmânt amplu"; expresia „mantia dreptății" se regăsește în Is. 61,10 TM. ♦ „diadema": gr. μίτρα desemnează în Pentateuh o parte din acoperământul capului marelui preot; ea apare și ca podoabă pentru cap masculină (Is. 61,10; Iez. 26,16) sau feminină (Iud. 10,3; 16,8). În ediția de față termenul apare tradus, în funcție de context, cu „mitră" sau „diademă".

5,3 „tot ce e sub cer": Irineu al Lyonului (*Haer.* V,35,2) găsește în acest verset un argument pentru a afirma că profeția finală din Baruh se va împlini pe pământ, și nu „în locuri supracerești".

5,4 „Pacea dreptății": gr. εἰρήνη echivalează de obicei ebr. *šālōm*, care evocă a doua parte a numelui Ierusalimului; în Is. 1,26, Ierusalimul primește numele nou de „Cetatea dreptății". Asocierea celor doi termeni, „pace" și „dreptate", apare frecvent în Biblie (Ps. 71/72,7; 84/85,11; Is. 48,18; 60,17). ♦ „cucerniciei": gr. θεοσέβεια, „religiozitate", „slujirea/frica de Dumnezeu", termen clasic, e rar în LXX; din cele opt ocurențe, singurele care au corespondent în textul ebraic sunt Gen. 20,11 și Iov 28,28, echivalând expresia *yir'ath 'Elohîm/'Adhonāy*, „frica de Dumnezeu/Domnul".

5,5 „Ridică-te, Ierusalime, și stai...": *cf.* Is. 51,17. ♦ „de la apus... până la răsărit": această orientare, de la vest la est, rară în Biblie, e inversă față de cea din 4,37. ♦ „amintirea lui Dumnezeu": făgăduită la 4,27.

5,6 „purtați... ca un tron": fuseseră „luați ca o turmă" (4,26), iar acum se întorc cu slavă. În greceşte apare în ambele locuri verbul αἴρειν, *litt.* „a ridica".

și măgurile veșnice,
iar râpile să se umple, spre netezirea pământului,
ca Israel să pășească în siguranță întru slava lui Dumnezeu;
8 și l-au umbrit pădurile și tot copacul înmiresmat pe Israel
la porunca lui Dumnezeu.
9 Căci îl va călăuzi Dumnezeu pe Israel cu veselie
la lumina slavei Sale,
dimpreună cu milostivirea și dreptatea cea de la El.

5,7 „să se plece tot muntele înalt": *cf.* Is. 40,4 (asociat cu imaginea râpilor umplute), dar și Ps. Sol. 11,5. ♦ „măgurile veșnice": asociere a două cuvinte poetice, rare în LXX; în Gen. 49,26 echivalează ebr. *gibh'ōth 'ōlām*, expresie care mai apare (echivalată sinonimic în LXX) în Deut. 33,15; Av. 3,6. ♦ „netezirea pământului": în Is. 45,2, în același context de pregătire pentru întoarcere, Dumnezeu îi făgăduiește lui Cyrus că va netezi munții în calea lui.

5,8 Vocabularul e similar cu cel din Ps. Sol. 11,5. ♦ „l-au umbrit": folosirea unui timp trecut a dat naștere la numeroase comentarii; ca și aoristul de la v. 7 („a poruncit"), sugerează că Dumnezeu a prevăzut deja condițiile în care se va realiza întoarcerea.

5,9 „de la El": unele mss. au „de la Dumnezeu", reluând formula de la 4,36; 5,1.2.

PLÂNGERI

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere şi note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE

Introducere la Plângeri

În vreme ce în Biblia ebraică Plângerile îşi află locul printre „Scrieri", în LXX ele formează, împreună cu Cartea lui Baruh şi cu Epistola lui Ieremia, un fel de anexă la Cartea lui Ieremia.

1. Prezentarea textului grecesc

Conform tradiţiei ebraice de a denumi fiecare carte biblică prin primul cuvânt sau primele cuvinte, această carte apare în TM cu titlul *ʾēykhāh*, „Cum?". În Biblia greacă textul are titlul *Thrēnoi* (în mss. *Vaticanus* şi *Alexandrinus*) sau *Thrēnoi Ieremiou* (în *Sinaiticus* şi alte mss. importante), definind conţinutul şi specia literară a cărţii; este echivalat în latină cu *Lamentationes*. *Thrēnoi* ar putea fi o traducere a ebr. *qīnōth*, „lamentaţii", „plângeri", menţionat de Epifanie al Salaminei şi de Ieronim, titlu atestat ca atare în *Talmudul babilonian* (*Baba Bathra* 14b).

În Septuaginta, cartea începe cu un preambul (care nu apare în TM), unde se afirmă că profetul Ieremia a recitat aceste plângeri asupra Ierusalimului, după distrugerea cetăţii şi deportarea locuitorilor. Reprezentarea metaforică a cetăţii îndoliate este repetată, transpusă în imaginea profetului şezând şi plângând. Această punere în scenă sporeşte intensitatea dramatică şi determină caracterul de naraţiune al întregii colecţii. În acelaşi timp, prezenţa auctorială a profetului rezolvă dificultăţile create în text de trecerile de la persoana I la a III-a, de la singular la plural. Figura profetului se confundă uneori cu a cetăţii şi/sau a locuitorilor ei care suferă, iar alteori se manifestă ca un spectator şi martor al catastrofei, constituind astfel o sursă de unitate a cărţii. Aparenţa de traducere a preambulului i-a făcut pe unii să presupună existenţa pentru el a unui original ebraic pierdut; este însă greu de explicat dispariţia lui din TM, dată fiind tendinţa scribilor de a adăuga mai degrabă decât a suprima. Cum şi alte cărţi biblice au un preambul, atât în LXX, cât şi în TM (Jud., Rut, 2Rg.), se poate presupune că autorul preambulului la Plângeri s-a inspirat din acestea, redactându-l direct în greceşte,

dar păstrând caracteristicile traducerilor din ebraică. Tot din preambul se vede şi vechimea atribuirii acestei cărţi profetului Ieremia, atribuire atestată şi în Targum. Această atribuire va fi fost motivată de îndemnurile lui Ieremia de a jeli cetatea (Ier. 7,29; 9,9.19) şi de afirmaţia, din 2Par. 35,25, că Ieremia a rostit o plângere la moartea regelui Iosia, tradiţie atestată şi de Flavius Iosephus. Totuşi exegeţii moderni resping această atribuire din mai multe motive: învăţătura despre pedepsirea păcatelor părinţilor în urmaşi este contrazisă puternic de Ier. 38[31],29-30; Ieremia nu ar fi putut scrie v. 2,9, despre inexistenţa profeţiilor; felul de a-l caracteriza pe regele Sedekias în 4,20 (dacă admitem că versetul se referă la acest personaj) contrazice Ier. 24,8; ei presupun că poemele se vor fi născut în comunitatea celor rămaşi în Iudeea în timp ce compatrioţii lor erau exilaţi în Babilon şi au avut, probabil, mai mulţi autori.

În TM, fiecare din primele patru lamentaţii este construită în acrostih: fiecare din cele douăzeci şi două de strofe din plângerile 1, 2 şi 4 şi fiecare rând din grupurile de trei din plângerea a treia începe cu una din literele alfabetului ebraic, în ordinea lui obişnuită. Poemul al cincilea nu este acrostih, dar e alcătuit din douăzeci şi două de versete, numărul literelor alfabetului.

Majoritatea manuscriselor LXX, printre care şi unele dintre cele mai vechi, cuprind numele literelor ebraice transliterate cu caractere greceşti la începutul fiecărei strofe. Ediţia Rahlfs însă nu le cuprinde.

2. Specia literară *thrēnos*

În literatura greacă clasică, *thrēnos* este o lamentaţie ce face parte integrantă din ritualul funerar, fiind un element obligatoriu din cinstirea datorată celor morţi. Spre deosebire de manifestările spontane de jale de la înmormântare, *thrēnos* este un cântec pregătit dinainte şi executat de bocitoare de profesie, ceea ce îi dă un caracter de compoziţie alcătuită după anumite reguli. Devine astfel şi o formă a literaturii culte în care s-au ilustrat, de pildă, poeţii lirici Simonide şi Pindar. *Thrēnos* era cântat de două coruri, fiecare intonând alternativ câte un vers, apoi ambele reluând refrenul la unison. Există şi lamentaţii istorice rostite asupra unei cetăţi sau unui popor (de pildă, în tragedia greacă, *Perşii*, *Troienele*).

În Biblie, *thrēnos* ca lamentaţie funebră apare, de pildă, în 2Rg. 1,17 (asupra lui Saul şi Ionathan), în 2Par. 35,25 bis (asupra lui Iosia), în Iez. 19,1

asupra regilor Ioachaz şi Ioakim, dar desemnează şi plângeri ce urmează prevestirea de către profeţi a unor catastrofe (*e.g.* Am. 5,1; Ier. 7,29; 9,10 etc.).

Toate textele de acest tip cuprind mărci stilistice comune, traducerea greacă încercând să transpună unele caracteristici ale echivalentului ebraic: punerea accentului pe începutul fiecărei lamentaţii sau al fiecărei strofe se realizează prin repetarea unor cuvinte la început de verset sau stih, prin structura în formă de *descrescendo*, al doilea stih fiind mai scurt decât primul. O caracteristică prezentă şi în literatura greacă, şi în cea biblică o constituie prezenţa întrebărilor repetate („Cum?", „De ce?") exprimând durerea, uimirea, indignarea etc. O temă frecventă este contrastul între fericirea trecută şi nefericirea prezentă. Traducerea greacă nu a putut reda ritmica accentelor, dar s-a străduit să o sugereze cumva, iar dezechilibrul între situaţii este sugerat de faptul că al doilea stih este de regulă mai lung decât primul.

3. Tradiţia manuscrisă a Septuagintei

În tradiţia manuscrisă a Septuagintei se disting două tipuri de texte: unul reflectând forma veche a textului, reprezentat de *Vaticanus* (secolul al IV-lea), şi altul cu recensiunea antiohiană a textului, care a suferit revizuiri. Ediţiile principale se bazează pe textul vechi: Ziegler, pe *Vaticanus*, cu care coincid în mare măsură *Sinaiticus* şi câteva mss. minuscule, *Vetus Latina* şi versiunile coptă şi etiopiană. Ediţia Rahlfs privilegiază pe alocuri lecţiunile din *Alexandrinus* (secolul al V-lea), de care sunt apropiate alte mss. minuscule şi versiunea arabă; ea coincide însă, în majoritatea cazurilor, cu ed. Ziegler. Se presupune că substratul ebraic al traducerii LXX va fi fost cvasiidentic cu TM, fapt confirmat şi de fragmentele găsite la Qumran. Merită menţionat faptul că mss. 3QLm prezintă textul sub formă de strofe. Recensiunea antiohiană (indicată în ediţii cu sigla L) atestă pe alocuri o revizie stilistică unde formele elenistice sunt înlocuite cu forme clasice. Numeroase lecţiuni coincid în lexic cu variantele atribuite lui Symmachos. Apar şi adaosuri explicative, care ar putea proveni dintr-o utilizare liturgică a textului ebraic; acestea coincid uneori cu cele din Targum. De altfel, această carte face parte dintre *Megillōth*, cele cinci suluri care se citesc la diferite sărbători. Plângerile se citesc la 9 Av (Tişa be-Av), comemorarea distrugerilor repetate ale Templului.

A cincea lamentaţie are un statut aparte: toate manuscrisele oferă textul celor cinci, dar comentariile lui Origen şi Theodoret se încheie la sfârşitul

celei de-a patra; acesta din urmă chiar afirmă, în prefață, că Ieremia a compus patru plângeri, iar după comentariul de la 4,22 notează: „Așadar, profetul a încheiat aici Plângerile". În plus, această ultimă plângere e mai înrudită cu genul plângerilor colective, nu urmează ritmul specific și nu este acrostih. În unele manuscrise și versiuni antice poartă și un titlu: „Rugăciune", „Rugăciunea lui Ieremia", „Rugăciunea profetului" sau „Rugăciunea și plângerea lui Ieremia". Toate acestea ar putea sugera faptul că este vorba de un text care o vreme va fi circulat separat și care va fi fost adăugat ulterior grupului Plângerilor.

4. Istoria textului grecesc

Textul Septuagintei vechi manifestă procedee de traducere care permit identificarea traducătorului ca aparținând grupului numit de comentatori (începând cu Dominique Barthélemy) *kaige-Theodotion*. Este vorba de un grup de traducători din secolul I d.H. care au tradus texte biblice sau le-au revizuit pe cele deja existente în LXX, inspirându-se din principiile hermeneuticii literaliste ale rabinatului palestinian. O caracteristică este traducerea particulei ebraice *gam* prin gr. *kai ge*. Respectarea de către traducător a ordinii și chiar a numărului de cuvinte din original, prezența unor expresii calchiate după ebraică, acumularea parataxelor și frecvența frazelor nominale dau textului grecesc un aspect ebraizant. Traducerea calchiază textul mai des decât îl transpune, iar excepțiile de la acest literalism sunt cu atât mai remarcabile. Cele mai importante sunt semnalate în note.

5. Mesajul cărții

Aceste poeme aplică învățătura profeților la situația de criză pricinuită de invazia babiloniană și de deportarea majorității locuitorilor. Nimicirea orașului sfânt și a Templului nu înseamnă că Dumnezeu a fost învins de zeii babilonieni, nici că Și-a părăsit poporul; catastrofa a fost îngăduită de El ca pedeapsă pentru păcatele acestuia. Numai mărturisirea vinei și speranța în milostivirea și iertarea lui Dumnezeu îi poate aduce lui Israel supraviețuirea. Aceste teme sunt recurente și în literatura postexilică ulterioară și continuă să fie actuale de-a lungul timpului.

Dintre textele profetice, această carte e cea mai apropiată de Cartea lui Ieremia, iar traducerea grecească accentuează această apropiere, creând noi

corespondențe lexicale. De pildă, la 1,14, metafora „vigilenței" lui Dumnezeu trimite la Ier. 1,11-12 (Dumnezeu veghează la împlinirea cuvintelor Sale); iar folosirea gr. *lēmma* (2,14), „ceva luat, primit", „câștig", dar și „povară" ca echivalent al ebr. *maśśā'*, „povară", „oracol", amintește batjocura din Ier. 23,33-40 la adresa profeților mincinoși.

Ideea că exilul corespunde și unei îndepărtări a lui Dumnezeu în vederea unei viitoare apropieri este accentuată în textul grecesc prin echivalarea mai multor verbe ebraice cu același *apōthein*, „a respinge", „a alunga". Același gen de echivalare pentru „convertire", „întoarcere" (gr. *epistrephein*).

Exilul impus este prezentat în versiunea grecească drept o răsturnare de situație. O serie de cuvinte care exprimau în Exod pedeapsa exercitată de Dumnezeu asupra dușmanilor poporului ales sunt folosite aici pentru a exprima tocmai pedepsirea poporului: *gnophoō* din 2,1 trimite la bezna abătută asupra egiptenilor (Ex. 10,22; 14,20); *katapontizō* de la 2,2.5 trimite la aruncarea egiptenilor în mare (Ex. 15,4); în mod similar, *episkepazein* din 3,43.44 trimite la Ex. 12,13.27; 33,22, unde e vorba de modul în care Dumnezeu Își ocrotește poporul. Această accentuare a respingerii poporului de către Dumnezeu implică și făgăduința restaurării viitoare. Cuvinte care în Exod evocau pedepsele aplicate evreilor desemnează aici pedepsele care vor veni asupra celor care l-au chinuit pe Israel – de exemplu, *mochthos* (3,65; Ex. 18,8) sau *exanaliskein* (3,66; Exod 32.12). Unele divergențe de echivalare sunt menite să atenueze tonalitatea sumbră a cărții, sugerând mântuirea viitoare, uneori cu accente mesianice; acest rol îl are, de pildă, folosirea viitorului și alegerea cuvintelor *doxa*, „slavă", și *euphrosunē*, în 2,15, care amintesc pasaje din Isaia cu evocarea mesianică a Noului Ierusalim (33,17 LXX; 60,15; 61,9; 65,18). Același rol îl are echivalarea, la 4,19, a ebr. *qēṣ*, „sfârșit", cu *ho kairos* (vezi și notele la locurile respective).

Această accentuare a speranței într-o intervenție salvatoare a lui Dumnezeu este, de bună seamă, legată de împrejurările care vor fi provocat, sau cel puțin însoțit, traducerea cărții: în secolul I d.H., după distrugerea Ierusalimului de către romani, evreii aveau nevoie să fie întăriți în ideea că aceștia sunt simple instrumente ale unei pedepse divine, dar că Dumnezeu avea să le poarte mai departe de grijă și să-i scoată la liman.

6. Receptarea Plângerilor în iudaism şi în creştinismul antic

Interpretări iudaice

Targumul Plângerilor este unul dintre ultimele; cercetătorii îl datează între 600 şi 614 d.H., în epoca în care evreii vedeau în perşi pe eliberatorii lor de sub stăpânirea Bizanţului. Primele două plângeri sunt parafrazate pe larg, dar, începând cu a treia, traducerea textului ebraic este aproape literală. Parafrazarea vrea să convingă de faptul că nenorocirea care a lovit Ierusalimul este consecinţa păcatelor, dar nu înseamnă că Dumnezeu Şi-a părăsit poporul. Concordanţele de interpretare între Targum, recensiunea antiohiană a textului grecesc şi lecţiunile atribuite lui Symmachos sunt remarcabile şi presupun existenţa unor tradiţii exegetice comune.

Midraşul *'Eikaḥ Rabbātî* îşi ia numele de la primul cuvânt al cărţii („Cum") urmat de termenul „multă/plină", atribut al Ierusalimului în 1,1. El face parte din *Midraş Rabbāh*, care se referă la *Tōrāh* şi la cele cinci suluri liturgice. Va fi fost scris în Palestina în secolul al IV-lea sau în prima jumătate a secolului al V-lea d.H. şi comentează textul verset cu verset, oferind numeroase povestiri despre împrejurările celor două cuceriri ale Ierusalimului – de către babilonieni şi apoi de către romani – şi din timpul răscoalei lui Bar Kochba (132-135 d.H.). Concordă adesea cu interpretarea oferită de traducerea greacă a Plângerilor, în tendinţa de a-l încuraja şi a-l mângâia pe cititor.

Interpretări creştine

Michel Quesnel (v. Bibliografia) a văzut în Mt. 27,9-10, text care era de obicei apropiat de Zah. 11,12-13, o aluzie la Plâng. 4,1-2: „argintul" ar corespunde celor treizeci de arginţi, „fiii Sionului" ar corespunde „fiilor lui Israel", iar „ţarina olarului" s-ar regăsi în „olar"; aşadar, spune comentatorul, „nu persecutarea profetului ar prefigura-o pe cea a lui Iisus, ci figura întregului popor al lui Israel, preţios ca aurul şi argintul şi ajuns să fie socotit de nimic din vina conducătorilor săi". Jean Daniélou face legătura între Lc. 2,11 („Hristos Domnul") şi forma „creştinată" a expresiei din Plâng. 4,20 LXX (vezi nota).

În comentariile lor sistematice la această carte, Părinţii oferă diferite interpretări care au, pe de o parte, rolul de a clarifica textul trimiţând la evenimentele pe care le evocă sau arătându-le pe cele prevestite, iar, pe de altă parte, de a oferi chei exegetice cititorului.

Ni s-au păstrat lungi fragmente din comentariul lui Origen (*Fragmenta in Lamentationes*, GCS 6). Este extrem de utilă buna lui înţelegere a sintaxei şi a lexicului. El caută în primul rând sensul istoric şi profetic al textului grecesc, explicându-l cu referire la cucerirea Ierusalimului de către babilonieni, dar şi la distrugerea cetăţii de către romani în 70 d.H., bazându-se şi pe relatările lui Flavius Iosephus. Interpretarea lui alegorică pune în faţa cititorului catastrofa care a lovit Ierusalimul ca pe un exemplu: Ierusalimul simbolizează sufletul, umilirea şi luarea în captivitate a locuitorilor simbolizează situaţia sufletului care, prin păcat, s-a îndepărtat de Dumnezeu şi s-a lăsat înrobit de pasiuni; acesta, contemplativ prin natură, a ajuns să fie supus puterii duşmanului: pentru că s-a lăsat absorbit de cele pământeşti în loc să se consacre cunoaşterii şi contemplării, s-a prăbuşit în învălmăşeala simbolizată de Babilon, a ajuns lipsit de ajutorul Logosului şi nu poate fi eliberat decât de Hristos.

În comentariul său *Fragmenta in Ieremiae Lamentationes* (PG 93, 725-761), Olympiodor din Alexandria suprapune de asemenea unei lecturi istorice o interpretare profetică şi un comentariu alegoric, destul de apropiat de al lui Origen.

Theodoret al Cyrului (*In Threnos*, PG 81, 779-806) comentează recensiunea antiohiană, insistă asupra sensului istoric, dar are în vedere şi sensul spiritual: Plângerile au fost scrise pentru a arăta câte nenorociri poate provoca păcatul.

În unele versete ale traducerii greceşti, exegeţii creştini au găsit referiri la Hristos (vezi notele la 3,6 şi 3,58). Comentariile cele mai abundente în acest sens se referă însă la 4,20. Versetul face parte din *Testimonia*, mărturii scoase din Vechiul Testament de primii creştini atestând că făgăduinţele de mântuire s-au împlinit în Hristos. După cum arată Jean Daniélou, versetul a fost citat şi comentat de toţi marii scriitori între secolele al II-lea şi al IV-lea, care l-au pus în legătură cu trei teme: dumnezeirea lui Hristos, pătimirea, întruparea. Pentru Origen, textul arată că Duhul, care lucra în profeţi, era deja prezent în Hristos. Citând şi 2Cor. 3,14, el conchide că doar cei care au faţa descoperită pot spune „suflarea feţei noastre este Hristos Domnul"; aşa erau profeţii Vechiului Testament. Astfel, Ieremia putea afirma că el şi ceilalţi profeţi trăiau în umbra lui Hristos chiar şi printre neamuri. În *Peri Archon* (II, 6,7), Origen pune în legătură „umbra" de la sfârşitul versetului cu cea din Cânt. 2,3 („am dorit umbra lui") şi vede în această „umbră" trupul lui Hristos, întruparea Cuvântului: întruparea este umbră a dumnezeirii

Cuvântului, dar şi umbra slavei viitoare. Irineu (*Adversus Haereses* III,10,3, SC 211, t. 2, Paris, 1974) citează începutul versetului raportând „suflarea" la Hristos, care este putere dumnezeiască dătătoare de viaţă; „umbra" este imaginea trupului lui Hristos călcat în picioare în Pătimire, aşa cum „umbra este culcată la pământ" (*Demonstratio* 71, SC 406, Paris, 1995). Augustin, într-o notiţă despre profeţiile lui Ieremia (*De Civitate Dei* XVIII, 33, *CCL* 48, Turnhout, 1955, p. 626), citează versetul sub forma *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris.* Eusebiu al Cezareii foloseşte versetul pentru a arăta că profeţii ştiau că cuvintele lor „vor trăi printre neamuri" şi că Hristos, de la care îşi primiseră duhul profetic, va fi prins de iudei (*Demonstratio evangelica* IV,16,30, *GCS* 23, Leipzig, 1923, pp. 190-191).

Isabelle Assan-Dhôte, Jacqueline Moatti-Fine
Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

Plângeri

1 Şi a fost [aşa]: după ce Israel a fost dus în captivitate şi Ierusalimul a fost pustiit, Ieremia s-a aşezat plângând şi a înălţat jelania aceasta asupra Ierusalimului şi a zis:

[1] Cum a şezut însingurată cetatea care se umpluse de popoare!

Preambulul nu apare în TM, ci doar în LXX şi Vulg. Formula introductivă face legătura cu Cartea lui Ieremia. ♦ „a fost dus în captivitate": gr. αἰχμαλωτίζειν este caracteristic cărţilor din LXX care nu au corespondent păstrat în TM (vezi şi nota la Bar. 4,10). Origen vede aici o evocare a sufletului ajuns în stăpânirea diavolului sau a oricăror puteri potrivnice: numai Hristos îl va elibera. Olympiodor din Alexandria consideră că menţionarea captivităţii este o aluzie „profetică şi adevărată" la ceea ce a îndurat Ierusalimul din partea romanilor, dar propune şi o interpretare alegorică: sufletul care s-a îndepărtat de virtute şi a decăzut. (Pentru citatele din autorii patristici, vezi Bibliografia cărţii.) ♦ „a înălţat jelania": *litt.* „a jelit jelania". Despre folosirea lui θρῆνος, θρηνεῖν în greaca clasică, vezi Introducerea. În Biblia greacească, această familie de cuvinte se referă la lamentaţii rostite asupra unui mort, dar mai ales la oracole de nimicire rostite împotriva unor cetăţi sau popoare. Verbul θρηνεῖν echivalează de obicei ebr. *qîn*, de unde titlul *Qînōth* dat cărţii de o parte a tradiţiei.

1,1 „Cum": gr. πῶς exprimă atât uimirea, cât şi suferinţa, redând bine pluralitatea de sensuri a ebr. *'ēykhāh*, cu care începe textul şi care dă numele cărţii în TM. ♦ „însingurată": această reprezentare a Ierusalimului apare şi în Bar. 4,16. ♦ „se umpluse... se înmulţise": în gr. este acelaşi verb, πληθύνω, la pasiv, care trimite la formulele de binecuvântare din Geneză, mai ales la binecuvântarea pe care Isaac i-o dă lui Iacob (Gen. 28,3). BA traduce „multipliée en peuples... multipliée parmi les nations". ♦ „de popoare": TM are *litt.* „(multă/abundentă) [în] popor", ceea ce ar putea însemna fie „cu popor numeros", fie „îmbelşugată în mijlocul poporului". Traducerea greacă dezambiguizează textul, exprimând mai ales contrastul între măreţia din trecut a Ierusalimului şi pustiirea de acum. ♦ După Origen, „se umpluse de popoare" se referă la israeliţi, iar „se înmulţise printre neamuri", la prozeliţi; în mod alegoric, aplicată sufletului, prima expresie s-ar referi la bogăţiile contemplaţiei, iar cea de-a doua, la domeniul practic – mulţimea faptelor bune. ♦ „ca o văduvă": după Origen, aceasta simbolizează sufletul privat de Logosul dumnezeiesc, din pricina păcatului. ♦ „printre ţări": s-ar putea înţelege şi „peste ţări"; prima opţiune e preferabilă prin analogie cu „printre neamuri", cu aceeaşi

A ajuns ca o văduvă cea care se înmulţise printre neamuri!
Căpetenie [odinioară] printre ţări, a ajuns [să plătească] bir.

[2] Mult a mai plâns în noapte şi lacrimile-i pe obrazul ei
şi nu e cine să o mângâie din toţi cei care o iubeau:
toţi cei ce o îndrăgeau au înşelat-o, i-au ajuns duşmani.

[3] A fost strămutată Iudeea pentru înjosirea ei şi pentru mulţimea robirii ei;

---

prepoziţie ἐν. ♦ „a ajuns [să plătească] bir": *litt.* „a ajuns la tribut / a ajuns tribut". Metonimia reprodusă de LXX insistă asupra caracterului straniu, nemaiauzit, al celor întâmplate. Targumul explică: odinioară provinciile plăteau tribut Ierusalimului, iar acum cetatea trebuie să le dea tribut. ♦ Origen compară răsturnarea de situaţie cu nestatornicia în virtute. ♦ Olympiodor interpretează şi el alegoric: sufletul, odinioară plin de gânduri bune şi dominând asupra viciilor, de când e lipsit de Logos, mirele său, a ajuns tributar viciilor.

1,2 „Mult a mai plâns": *litt.* „plângând a plâns" – reproduce figura etimologică intensivă din ebraică. Dar, în vreme ce în TM verbul predicativ este la aspectul neîndeplinit, putând fi interpretat ca o profeţie, în greacă aoristul sugerează o acţiune deja săvârşită. ♦ „nu e cine să o mângâie": midraşul trimite la Is. 51,12 („Eu sunt Cel ce te mângâie"). ♦ „o iubeau... o îndrăgeau": Origen, explicând că ἀγαπᾶν este „mai dumnezeiesc şi mai spiritual", pe când φιλεῖν este „mai trupesc şi mai omenesc", deduce că oamenii superiori n-au alinat suferinţele Ierusalimului, pe când cei inferiori l-au trădat şi i-au devenit duşmani. Explicaţia este apropiată de comentariile iudaice, care insistă asupra ideii că prietenia unui *'ōhēbh* („cel care iubeşte") este mai trainică decât a unui *rēa'* („tovarăş", „amic").

1,3 „A fost strămutată": gr. μετῳκίσθη introduce un joc de cuvinte pe rădăcina verbului cu κατοικεῖν, „a locui" (4,12.21; 5,19; *cf.* şi 1,7, dar vezi nota *ad loc.*), παροικεῖν, „a locui provizoriu" (4,15) şi substantivele corespunzătoare. ♦ „pentru înjosirea ei şi pentru mulţimea robirii ei": secvenţa gr. ἀπὸ ταπεινώσεως αὐτῆς καὶ ἀπὸ πλήθους δουλείας αὐτῆς pune mai multe probleme de interpretare, care sunt interdependente. Prepoziţia ἀπό, ca şi ebr. *min*, pe care îl echivalează, poate avea sens temporal sau cauzal; forma adjectivului pronominal αὐτῆς ar putea fi interpretată ca genitiv obiectiv sau subiectiv. Dacă este vorba de umilirea şi înrobirea suferite de către cetatea Ierusalimului, sensul prepoziţiei este temporal – după ce a îndurat umilire şi servitute, a fost deportată; dacă însă se amintesc înjosirea şi înrobirea la care i-a supus pe alţii, prepoziţia este cauzală: surghiunul este o pedeapsă pentru astfel de păcate. Aceasta din urmă este interpretarea oferită de midraş: Iuda primeşte pedeapsă pentru că a prelungit robia unor sclavi evrei peste cei şapte ani îngăduiţi de Lege. O expresie similară se întâlneşte în Na. 3,3 despre locuitorii din Ninive. În schimb, după Origen, Iudeea a fost deportată pentru că s-a umilit, adică şi-a pierdut demnitatea şi vigilenţa din vremea când Dumnezeu o ţinea în cinste, şi s-a înrobit punându-se în slujba patimilor.

s-a aşezat între neamuri, n-a aflat odihnă;
toţi cei care o prigoneau au prins-o în mijlocul asupritorilor ei.

[4] Drumurile [cetăţii] Sionului sunt cernite, pentru că nu vine nimeni la sărbătoare;
toate porţile ei sunt nimicite, preoţii ei suspină adânc,
fecioarele ei sunt duse [departe], iar ea se amărăşte în sine-i.

[5] Asupritorii ei au ajuns în frunte şi duşmanilor ei a început să le meargă bine,
căci Domnul a smerit-o pentru mulţimea necucericiilor ei;
pruncii i-au plecat în captivitate în faţa asupritorului.

[6] Şi s-a depărtat de fiica Sionului toată frumuseţea ei;
ajuns-au căpeteniile ei ca berbecii care nu găsesc păşune

1,4 „Drumurile [cetăţii] Sionului sunt cernite, pentru că nu vine nimeni la sărbătoare": Origen şi Olympiodor evocă cele trei mari sărbători anuale de pelerinaj la Ierusalim; în plus, Origen dă şi o interpretare alegorică: Sionul reprezintă puterea de a observa şi de a contempla, iar căile sunt diversele învăţături care duc la înţelegere şi contemplare; când omul se lasă aservit de pasiuni, aceste căi sunt în doliu. ♦ „sunt duse": gr. ἄγειν se foloseşte în contexte care vorbesc de luarea de prizonieri şi de prăzi după cucerirea unei cetăţi. TM are „sunt întristate" (*nūghōth*, de la *yāghāh*, „a fi trist"), dar traducătorul LXX a citit *n'hūghōth* (de la *nāhagh*, „a duce/a mâna"); la fel vor fi citit şi Aquila şi Symmachos, echivalând cu διοκώμενοι, „urmărite/gonite". ♦ „se amărăşte (*litt.* amărâtă) în sine-i": se poate înţelege şi „amărâtă/supărată pe sine însăşi". Aşa înţelege Origen.

1,5 „necucericiilor": gr. ἀσέβεια echivalează aici ebr. *peşa'*, pe care în 1,22 LXX îl redă cu ἁμάρτημα, „greşeală". Caracterul religios al greşelii e subliniat de comentatori. După Targum, pustiirea şi exilul au drept cauză ruperea Legământului. Symmachos traduce cu ἀσυνθεσία, „încălcare (a unei înţelegeri/unui pact)". Pentru Origen, expresia se referă la cei care nu au păstrat faţă de Dumnezeu „convenţiile sfintelor porunci".

1,6 „fiica Sionului": acest tip de expresii este frecvent în Plângeri, constituind personificarea cetăţii sub chipul unei femei. Origen are două linii de interpretare: „fiica Sionului" este Sinagoga, iar frumuseţea ei (gr. εὐπρέπεια are conotaţii multiple: „înfăţişare frumoasă", „ţinută demnă", „farmec", „măreţie, splendoare") desemnează bogăţiile pe care duşmanul i le-a jefuit; pe de altă parte, Sionul fiind prin excelenţă „înălţimea de unde se contemplă", sufletul, „fiica sa", este „apt pentru contemplaţie", frumuseţea ei reprezintă „bogăţia sfintelor învăţături meditate cu înţelepciune"; dacă sunt neglijate, podoaba se pierde. ♦ „berbecii": TM are *k'ayyālīm*, „ca cerbii"; traducătorul LXX va fi citit *k'ēylīm*. ♦ „lipsiţi de putere": *litt.* „în nu putere" – calc după ebraică.

şi umblau lipsiţi de putere în faţa prigonitorului.

[7] Şi-a amintit [cetatea] Ierusalimului, în zilele înjosirii şi lepădării ei,
de toate cele dorite ale ei câte erau din zilele de odinioară,
când a căzut poporul ei în mâinile asupritorului
şi nu era cine să-i vină în ajutor;
văzând, duşmanii ei au râs de strămutarea ei.

[8] Cu păcat a păcătuit [cetatea] Ierusalimului, de aceea a ajuns zbuciumare:
toţi cei ce o slăveau au înjosit-o, căci i-au văzut necuviinţa;
ea însăşi, suspinând, a dat îndărăt.

[9] Necurăţia ei îi [stă] la picioare, nu şi-a amintit de cele de pe urmă ale sale;

1,7 „Şi-a amintit... în zilele înjosirii...": se poate înţelege şi „Şi-a amintit... de zilele înjosirii..."; în acest caz „toate cele dorite" ar însemna „cu privire la toate...". ♦ Origen interpretează: când a fost pedepsit, sufletul (Ierusalimul) şi-a amintit de păcatul său (înjosirea), de îndepărtarea de Dumnezeu (lepădarea) şi de dorinţele vechi; prin neglijenţa sa, a pierdut contemplaţia (poporul ei), iar păcatele (asupritorul) au năvălit asupră-i, fără ca sufletul să primească ajutorul Logosului. ♦ „lepădării": gr. ἀπωσμός este un *hapax* în greacă, derivat de la ἀπωθεῖν, „a alunga", „a respinge", „a înlătura", frecvent în Plângeri. ♦ „strămutarea": gr. μετοικεσία în ed. Rahlfs; mss. importante ca *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au κατοικεσία, „locuire", adoptat şi de BA. TM are *miṣ'bātehā*, pe care LXX l-a pus în legătură cu verbul *yāṣābh*, „a şedea", „a locui", însă majoritatea traducătorilor din ebr., antici şi moderni, l-au legat de *ṣābhat*, „a înceta" (de exemplu, VL şi Vulg. traduc cu *sabbata eius*; Raşi spune că evreii au călcat sabatul în ţară, dar l-au respectat în exil, chiar dacă duşmanii râdeau de ei), de unde şi sensul de „a dispărea", „a fi nimicit" (traducerile moderne).

1,8 „a ajuns zbuciumare": gr. σάλος desemnează agitaţia mării sau cutremurarea pământului, dar şi tumultul interior. TM are „s-a făcut necurăţie" (*...ṭ'nūdhāh*), pe care traducătorul LXX l-a pus în legătură cu verbul *nūdh*, „a se agita", „a se rătăci".

1,9 „la picioare": TM are „pe poale". ♦ „[i-]a domolit": *litt.* „a adus în jos", „a făcut să coboare". Origen înţelege că subiectul verbului este Ierusalimul; totuşi, contextele în care apare gr. καταβιβάζειν în LXX (lamentaţii evocând coborârea în Hades, ca pedeapsă divină: Ier. 28[51],40; Iez. 26,20; 28,8 etc.) sugerează că subiectul este Dumnezeu. TM are „[ea] a coborât". ♦ „nemăsurarea": gr. ὑπέρογκος desemnează ceea ce este umflat, excesiv, la propriu sau la figurat. Substantivat înseamnă „lipsă de măsură, exagerare, trufie". Pentru Origen, expresia „a domolit nemăsurarea" înseamnă că Ierusalimul a înjosit „ceea ce avea măreţ şi minunat". Olympiodor, în schimb, explică astfel: dacă sufletul şi-ar fi amintit că urmează plata, şi-ar fi domolit trufia pentru a scăpa de pedeapsă. Theodoret al Cyrului, care citeşte recensiunea antiohiană, „[ea] a căzut în chip

[i-]a domolit nemăsurarea, nu este cine să o mângâie.
„Vezi, Doamne, înjosirea mea, căci s-a preamărit duşmanul!"

[10] Mâna şi-a răsfirat-o asupritorul peste toate cele dorite ale ei:
căci [ea] a văzut neamuri intrând în lăcaşul ei sfânt,
despre care ai dat poruncă să nu intre în adunarea Ta.

[11] Tot poporul ei suspinând, căutând pâine,
au dat cele dorite ale ei pe mâncare ca să-şi redobândească viaţa.
„Vezi, Doamne, priveşte, că am ajuns lipsită de cinstire!"

[12] Nu-i pentru voi, toţi cei care treceţi pe cale:
întoarceţi-vă şi vedeţi dacă este durere ca durerea ce m-a ajuns!
Dând glas spre mine m-a smerit Domnul în ziua urgiei mâniei Lui.

[13] Din înălţimea Lui a trimis foc, l-a coborât în oasele mele;
a întins plasă picioarelor mele, m-a întors îndărăt,
m-a dat nimicirii, ziua întreagă cuprinsă de chinuri.

[14] A vegheat peste necucericiile mele:

---

uimitor", subliniază că omul nu trebuie să se încredă în belşug, pentru că situaţia se poate schimba.

1,10 „să nu intre în adunarea Ta": expresia reia Deut. 23,4, despre interdicţia de a-i primi pe amoniţi şi pe moabiţi în adunarea sfântă. Midraşul povesteşte că, în timp ce alţii jefuiau tezaurul Templului, aceste două popoare s-au năpustit asupra sulurilor Torei pentru a scoate versetul care se referea la excluderea lor. Origen vede aici o imagine a asaltului cărnii împotriva spiritului.

1,11 „cele dorite ale ei": TM are „cele dorite ale lor", dar textul atestat la Qumran (4QLm) are tot singularul; la fel şi Peshitta. Theodoret interpretează „cele dorite" ca pe o referire la prunci, gândindu-se la scenele groaznice relatate despre asediul Ierusalimului.

1,12 „Nu-i pentru voi": această lecţiune, reţinută şi de Rahlfs, şi de Ziegler, apare numai în mss. 62 şi 407 ale LXX, dar concordă cu TM. Midraşul şi mulţi comentatori înţeleg expresia ca pe o urare: „Să nu vi se întâmple şi vouă ce ni s-a întâmplat nouă!". Majoritatea mss. LXX, însă, în loc de οὐ, „nu", au οἰ, „vai!". ♦ „m-a ajuns": LXX foloseşte verbul de existenţă γίγνεσθαι. TM are *'ālal*, „a face rău", „a jumuli", „a smulge (ultimii ciorchini din vie)", dar vocalizat ca pasiv: ambele exprimări ar putea constitui o evitare de a-i atribui lui Dumnezeu responsabilitatea pentru suferinţă. ♦ „Dând glas spre mine": nu apare în BA.

1,13 „cuprinsă de chinuri": gr. ὀδυνωμένην. În mss. *Alexandrinus*, ὀδυρομένην, „jelind".

în mâinile mele s-au împletit, mi s-au suit pe grumaz;
slăbit-a puterea mea, căci Domnul mi-a pus în mâini chinuri de nu voi putea sta drept.

[15] Domnul i-a luat pe toți vitejii mei din mijlocul meu,
chemat-a asupra mea vreme să-i zdrobească pe aleșii mei;
a călcat teasc Domnul pentru fecioara, fiica lui Iuda: pentru acestea plâng eu.

[16] Ochiul meu a vărsat lacrimi
căci e departe de mine cel care să mă mângâie, care să-mi readucă viața:
fiii mei au ajuns să fie nimiciți, căci s-a întărit dușmanul.

[17] Și-a întins Sion mâinile, [dar] nu e cine să o mângâie;
Domnul a dat poruncă pentru Iacob, în juru-i [sunt] asupritorii lui,
ajuns-a Ierusalimul dat deoparte în mijlocul lor.

[18] Drept este Domnul, pentru că gura [eu] i-am amărât-o:

1,14 „A vegheat peste...": TM are ebr. *niś'qadh 'ōl*, „a fost legat/însemnat jugul...". Traducătorul LXX a derivat *niś'qadh* de la verbul *śāqadh*, „a veghea" (la fel și Vulg.), iar în cuvântul următor a citit prepoziția *'al*, „peste". În schimb, majoritatea traducătorilor moderni văd în forma verbală, care este un *hapax*, *niphalul* de la *śāqadh*, „a lega", „a marca". Ebr. *'ōl*, așa cum a fost vocalizat de masoreți, înseamnă „jug". Origen comentează versetul pornind de la imaginea jugului: sufletul care a adormit în necucernicie pentru că a respins jugul sfințitor al Logosului a ajuns sub jugul păcatului. ♦ „mâinile mele": TM are „mâna Lui".

1,15 „vreme": gr. καιρός, „vreme potrivită", „timp fixat". TM are *mō'ēdh*, „dată fixată pentru întâlnire" și, de aici, „întâlnire", „adunare", sens adoptat de traducătorii moderni. Totuși, *Talmudul babilonian* (*Ta'anit* 29a) precizează că e vorba de data de 9 Av (data distrugerii primului și celui de-al doilea Templu). ♦ „a călcat teasc": Origen comentează expresia evocând imaginea lui Dumnezeu care calcă în teasc vinul mâniei Sale și citează Deut. 32,32-33 și Ier. 32,13.15-16 [25,27 TM].

1,16 „Ochiul meu": TM are „Ochiul meu, ochiul meu". În schimb, 4Q Lm, Vulg. și Peshitta concordă cu LXX. ♦ „a vărsat lacrimi": *litt.* „a făcut să cadă apă". TM are „se topesc în lacrimi".

1,17 „a dat poruncă pentru Iacob, în juru-i [sunt] asupritorii lui": în TM s-ar înțelege mai degrabă: „a poruncit [ca] în juru-i [să fie] asupritorii lui". ♦ „dat deoparte": verbul se folosește cu privire la femeia dată deoparte pentru că se află în stare de impuritate rituală.

1,18 „A amărî gura" calchiază expresia ebr. *mārār pī* cu sensul de „a se răzvrăti împotrivă".

ascultați, deci, toate popoarele, și vedeți durerea mea:
fecioarele mele și tinerii mei au plecat în captivitate.

[19] I-am chemat pe iubiții mei, dar ei m-au dezamăgit;
preoții și bătrânii mei s-au istovit în cetate,
căci și-au căutat hrană ca să-și redobândească viața și n-au găsit.

[20] Vezi, Doamne, că sunt asuprită: pântecele mi s-a tulburat
și inima s-a răsucit în mine, căci am pricinuit multă amărăciune:
din afară, sabia m-a lăsat fără copii, precum molima în casă.

[21] Ascultați, deci, că eu suspin [și] nu e cine să mă mângâie:
toți dușmanii mei au auzit necazurile mele și s-au bucurat căci Tu ai săvârșit;
ai adus o zi, ai chemat o vreme și au ajuns asemenea mie.

[22] Să vină toată răutatea lor în fața Ta

1,19 „iubiții": gr. ἐρασταί metaforizează în LXX idolii, idolatria fiind prezentată ca desfrânare sau adulter. Targumul trimite aici la romani; midrașul vede o aluzie la profeții mincinoși care îi îndemnau pe iudei la idolatrie. Pentru Origen, „iubiții" de aici sunt asirienii și babilonienii. ♦ „și n-au găsit": nu apare în TM.

1,20 „am pricinuit multă amărăciune": *litt.* „cu amărăciune am amărât" – redă expresia intensivă din ebraică. ♦ „sabia m-a lăsat fără copii": *cf.* Deut. 32,25, la care trimite și midrașul. ♦ „molima": gr. θάνατος, *litt.* „moarte", dar și „molimă aducătoare de moarte", „ciumă", cu precădere în triada „sabie, molimă, foamete" frecventă în Ier. (*e.g.* 14,12; 18,21 etc.).

1,21 LXX introduce versetul reluând chemarea adresată popoarelor în v. 18. TM are „Ei au auzit", dar Peshitta are imperativ pers. a II-a sing., „Ascultă" (așadar adresat lui Dumnezeu), iar traducătorii moderni ai TM emendează textul în acest sens. ♦ „ai adus o zi, ai chemat o vreme": TM are „ai adus o zi (pe care) ai chemat-o". ♦ „au ajuns": TM are „vor fi".

1,22 „smulge": verbul gr. ἐπιφυλλίζειν, derivat de la ἐπιφυλλίς, care în LXX înseamnă „ciorchine mic (lăsat pe viță pentru a fi cules de săraci)", apare numai în greaca biblică. Imaginea este a ciorchinelui de proastă calitate, rămas pe viță după cules, sugerând astfel micimea, neînsemnătatea. Verbul din TM, *'ālal*, la forma *pu'āl*, e înțeles aici de majoritatea traducătorilor *litt.* „a face și a tot face", adică „a face să sufere". Dar el înseamnă și „a culege ce a rămas în vie"; de unde „a extermina". Aici este imaginea pedepsei nimicitoare, pentru că ei nu au respectat prescripția de a lăsa ceva și pentru săraci în urma secerișului și a culesului viei. ♦ „au smuls ei": TM și mai multe mss. grecești au „ai smuls".

şi smulge-i aşa cum au smuls ei pentru toate greşelile mele,
căci multe sunt suspinele mele şi inima mi s-a mâhnit.

2 [1] Cum a pus-o în beznă, în urgia Sa, Domnul pe fiica Sionului?
A azvârlit din cer pe pământ slava lui Israel
şi nu Şi-a amintit de scăunelul picioarelor Sale în ziua urgiei Sale!

[2] A cufundat în valuri fără cruţare Domnul toate frumuseţile lui Iacob,
a răsturnat în mânia Sa întăriturile fiicei lui Iuda,
[le-]a lipit de pământ, i-a spurcat pe regele şi pe dregătorii ei!

[3] A sfărâmat în urgia mâniei Sale cornul lui Israel,
Şi-a întors îndărăt dreapta de la faţa duşmanului;
şi a aprins în Iacob ca pe un foc o văpaie de a mistuit toate cele dimprejur.

[4] Şi-a întins arcul ca un duşman, Şi-a întărit dreapta ca un potrivnic
şi a ucis toate cele dorite de ochii mei în cortul fiicei Sionului,

---

2,1 „a pus-o în beznă": gr. γνοφόω apare aici pentru prima dată în greacă, derivat de la γνόφος, „beznă". ♦ „slava": faţă de obişnuitul δόξα, desemnând mai degrabă prezenţa glorioasă a lui Dumnezeu, δόξασμα din text este mai concret, mai potrivit pentru aplicare la podoaba cuiva. ♦ „scăunelul picioarelor": calc după metafora ebraică ce se referă de obicei la Templu sau la Legământ, ca în Ps. 98/99,5; 109/110,1; Is. 66,1.
2,2 „A cufundat în valuri": gr. καταποντίζω corespunde aici ebraicului *billa'*, „a înghiţi dintr-o sorbire", „a înfuleca". LXX introduce metafora cu referire marină. Verbul apare şi în „Cântarea" lui Moise (Ex. 15,4). ♦ „frumuseţile": adjectivul ὡραῖος, aici substantivat, are ca prim sens „care se află la vremea lui"; în limba clasică primeşte sensul de „în floarea vârstei", de unde „frumos", „fermecător". TM are *n'ʾōth*, „locuinţe", „sălaşuri", „pajişti". Targumul propune o imagine ce asociază ambele cuvinte: „podoaba casei (lui Iacob)".
2,3 „cornul": *litt.* „tot cornul", metaforă a tăriei, puterii. *Cf.* Ps. 74/75,10. ♦ „toate": nu apare în TM.
2,4 „Şi-a întărit dreapta": TM are „dreapta Lui s-a întărit". ♦ „potrivnic": gr. ὑπεναντίος, „opus/opozant", are un sens mai vag decât ebr. *ţar*, „asupritor", din TM. Traducătorul LXX va fi vrut să evite imaginea unui Dumnezeu asupritor. Targumul parafrazează în acelaşi sens: „ca şi cum ar fi un duşman al casei lui Israel". ♦ „cele dorite": pentru Origen e vorba de idoli; Olympiodor spune că se referă la fiii şi fiicele Sionului, dar şi la poftele violente ale sufletului. ♦ „de ochii mei": TM are „de ochi". LXX îl face să intervină direct pe narator. Expresia „cele dorite de ochii mei" apare şi în Iez. 24,16 despre soţia profetului.

a revărsat ca focul mânia Sa.

[5] Făcutu-S-a Domnul ca un duşman, l-a cufundat în valuri pe Israel,
i-a cufundat toate fortăreţele, i-a dărâmat întăriturile
şi a înmulţit în fiica lui Iuda pe cea care este înjosită şi care a fost înjosită.

[6] Şi-a împrăştiat cortul ca pe o vie, i-a nimicit sărbătoarea,
a uitat Domnul de sărbătoarea şi de sabatul pe care le-a făcut în Sion
şi a stârnit cu furia urgiei Sale pe rege şi pe preot şi pe dregător.

[7] A lepădat Domnul altarul Său, Şi-a zguduit lăcaşul sfânt,
a sfărâmat în mâna duşmanului zidul fortăreţelor ei;
au dat glas în Casa Domnului ca în zi de sărbătoare.

[8] Şi S-a întors Domnul ca să dărâme zidul fiicei Sionului;
a întins funia de măsurat, nu Şi-a întors mâna de la nimicire
şi meterezul din faţă a jelit şi zidul a slăbit deopotrivă.

[9] S-au înfundat în pământ porţile ei, i-a nimicit şi i-a zdrobit zăvoarele,
pe regele ei şi pe dregătorii ei între neamuri;
nu [mai] este lege, nici prorocii ei n-au [mai] văzut vedenie de la Domnul.

2,5 „cea care este înjosită şi care a fost înjosită": construcţia caută să redea jocul paronimic analog din ebraică, de la un verb care înseamnă „a jeli".
2,6 „împrăştiat": ediţia Rahlfs are διαπετάννυμι, pe când Ziegler, urmat de BA, are διασπάω, „a trage/a smulge". TM are „Şi-a devastat". ♦ „vie": TM are „grădină". ♦ „sărbătoarea": despre sensurile ebr. *mō'ʿēdh*, vezi *supra*, nota 1,15. ♦ „a stârnit": TM are „a disprețuit". ♦ „dregător": nu are echivalent în TM.
2,7 „a zguduit": TM are „a disprețuit"; traducătorul va fi citit *N'R* în loc de *N'R*. ♦ „a sfărâmat în mâna": TM are „a dat pe mâna". ♦ „au dat glas": toţi comentatorii consideră că subiectul este „duşmanii", bucuroşi de victorie.
2,8 „S-a întors": TM are „a cugetat". Întorsătura greacă ar putea fi semnul unei actualizări a textului, cu referire la distrugerea Ierusalimului de către romani în 70 d.H. – o a doua distrugere, după cea săvârşită de babilonieni în 586 î.H. Targumul şi comentariile midraşice pun în legătură cele două evenimente. ♦ „nu Şi-a întors mâna": este lecţiunea majorităţii mss. greceşti. Însă *Vaticanus*, *Sinaiticus* şi Origen au „nu Şi-a retras mâna". ♦ „şi meterezul... a jelit şi zidul...": TM are „a făcut să jelească fortăreaţă şi zid...".
2,9 „S-au înfundat": midraşul spune că s-au cufundat în pământ şi astfel au scăpat de nimicire. ♦ „n-au [mai] văzut": TM are „n-au găsit".

[10] S-au aşezat pe pământ, au tăcut bătrânii fiicei Sionului,
şi-au ridicat ţărână pe cap, s-au încins cu sac,
le-au coborât la pământ pe fecioarele de neam mare din Ierusalim.

[11] S-au sfârşit de lacrimi ochii mei, s-a tulburat inima mea,
s-a vărsat la pământ slava mea, de zdrobirea fiicei poporului meu
când se sfârşeau pruncul şi sugarul în pieţele cetăţii.

[12] Mamelor lor le-au zis: „Unde [e] grâu şi vin?"
când se istoveau ca doborâţi în pieţele cetăţii,
când îşi dădeau sufletele la sânul mamelor lor.

[13] Ce-ţi voi aduce mărturie, sau cu ce te voi asemui, fiică a Ierusalimului?
Cine te va mântui şi te va mângâia, fecioară, fiica Sionului?
Căci s-a sporit paharul zdrobirii tale: cine te va vindeca?

[14] Prorocii tăi au văzut pentru tine deşertăciuni şi nechibzuinţă
şi nu ţi-au dezvăluit strâmbătatea ca să întoarcă robia ta,
au văzut pentru tine prevestiri deşarte şi alungări.

2,10 „S-au aşezat... au tăcut... etc.": în TM, verbele sunt la aspectul neîndeplinit, aşadar cu deschidere spre viitor. Gesturile descrise sunt cele ale doliului în Biblie. ♦ „le-au coborât la pământ pe fecioarele de neam mare": TM are „şi-au plecat la pământ capul fecioarele".

2,11 Metafora ochilor care se sfârşesc de plâns e calchiată după ebraică şi apare de zece ori în LXX (vezi Deut. 28,65, cu acelaşi verb, ἐκλείπω). ♦ „slava mea": TM are „ficatul meu": traducătorul va fi citit *kᵉbhodhī* în loc de *kᵉbhēdhī*. Astfel traducerea greacă întrerupe seria de metafore corporale concrete pentru sugerarea durerii. ♦ „zdrobirea": gr. σύντριμμα are sensul tehnic de „fractură", apoi şi de „zgârietură", „sfâşiere".

2,12 „doborâţi": gr. τραυματίας, *litt.* „rănit", înseamnă în LXX „rănit de moarte", „mort".

2,13 „paharul zdrobirii tale": TM are „ca marea e zdrobirea ta". Expresia din LXX are ecou în v. 4,21, despre pedepsirea Edomului.

2,14 „deşertăciuni": cuvântul trimite în LXX, mai ales în Cartea lui Ieremia, la idoli. ♦ „nechibzuinţă": TM are *tāphēl*, „văruială" sau „cu gust searbăd". În Iez. (13,10.11.15; 22,28) este metaforă pentru iluziile aduse de profeţii mincinoşi. ♦ „prevestiri": gr. λῆμμα desemnează ceva luat, primit; în general „câştig", dar şi „povară". În LXX echivalează ebr. *maśśā'*, „oracol", cu aceeaşi evoluţie de sens. *Cf.* şi Ier. 23,33; Zah. 9,1 etc. ♦ „alungări": echivalentul din TM, *maddûḥīm*, a primit diverse interpretări. (Targumul, midraşul şi traduceri moderne: „ademeniri".)

[15] Au bătut din palme asupră-ţi toţi cei care treceau pe drum,
au fluierat şi au dat din cap asupra fiicei Ierusalimului:
„Oare aceasta e cetatea pe care o vor numi cununa slavei, veselia întregului pământ?"

[16] Şi-au deschis asupra ta gura toţi duşmanii tăi,
au fluierat şi au scrâşnit din dinţi; au zis: „Am înghiţit-o:
dar aceasta e ziua pe care am aşteptat-o, am aflat-o, am văzut-o."

[17] A săvârşit Domnul cele pe care Şi le-a pus în gând, Şi-a împlinit cuvintele
pe care le poruncise din zilele de demult, a doborât şi nu a cruţat
şi l-a veselit asupră-ţi pe duşman, a înălţat cornul celui care te asuprea.

[18] Strigat-a inima lor spre Domnul:
Ziduri ale Sionului, vărsaţi şuvoaie, lacrimi ziua şi noaptea,
să nu-ţi îngădui ostoire, să nu tacă, o, fiică, ochiul tău!

[19] Ridică-te, tresaltă în noapte la începuturile vegherii tale,
revarsă-ţi inima ca apa înaintea feţei Domnului,
înalţă-ţi mâinile spre El pentru viaţa pruncilor tăi
care se istovesc de foame la capătul oricărei ieşiri.

2,15 „o vor numi": viitorul din LXX redă aspectul neîndeplinit din TM, sugerând speranţa unei viitoare restaurări. VL şi Vulg. au un participiu prezent. ♦ „cununa slavei": TM are „desăvârşirea frumuseţii".

2,16 „Am înghiţit-o": pronumele nu are echivalent în TM .

2,17 „celui care te asuprea": TM are „asupritorilor tăi"; punând singularul, LXX evită echivocul posibil cu privire la grupul următor (inima cui?).

2,18 „inima lor": din cele ce urmează rezultă că pronumele se referă la locuitorii Ierusalimului. ♦ „ale Sionului": TM are „ale fiicei Sionului". ♦ „vărsaţi şuvoaie, lacrimi": TM are singularul. ♦ „ostoire": *litt.* „trezire din beţie"; la fel la 3,49. ♦ „să nu tacă, o, fiică, ochiul tău!": TM are „să nu se liniştească pupila ochiului (*litt.* fiica ochiului) tău".

2,19 „în noapte": pentru Origen, expresia se referă la „noaptea timpului de faţă"; el citează Mc. 3,35. ♦ „vegherii": termenul se referă la unitatea de timp în care se face de strajă, „cart". ♦ Substantivul „ieşire" echivalează ebr. *ḥûṣôth* (sg. *ḥûṣ*, „exteriorul", ce este afară din casă), la pl. „stradă" (această echivalare pare a fi caracteristică la traducătorii grupului *kaige*).

[20] Vezi, Doamne, şi priveşte pentru cine ai smuls aşa!
Oare vor mânca femeile rodul pântecelui lor?
Smulgere a făcut casapul: fi-vor ucişi pruncii ce sug la sân?
Vei ucide în locul cel sfânt al Domnului preot şi profet?

[21] S-au culcat la ieşiri copilaşul şi bătrânul;
fecioarele Mele şi tinerii Mei au plecat în captivitate;
cu sabie şi foamete i-ai ucis, în ziua urgiei Tale i-ai căsăpit, nu ai cruţat.

[22] A chemat [ca la] zi de sărbătoare sălăşluirile mele dimprejur
şi n-a fost în ziua urgiei Domnului [nimeni] mântuit, nici rămas;
pe cât am stăpânit, mi-am şi înmulţit toţi duşmanii.

3 [1] Eu sunt bărbatul care a văzut sărăcia sub toiagul mâniei Lui asupra mea;
[2] m-a apucat şi m-a purtat spre întuneric şi nu [spre] lumină;
[3] doar înspre mine Şi-a [tot] abătut mâna ziua întreagă.

[4] El mi-a îmbătrânit carnea şi pielea, oasele mi le-a zdrobit;

2,20 „ai smuls": vezi *supra*, nota 1,22. ♦ „rodul pântecelui lor": TM are „rodul lor". Targumul reflectă imaginea din LXX. *Cf.* Deut. 28,53 şi Bar. 2,2. ♦ „Smulgere a făcut casapul": TM are *'olalēy* („pruncii") *ṭippuḥīm* (cuvânt obscur, cu diverse interpretări: „înfăşaţi", „cât palma", „dezmierdaţi").

2,22 „A chemat": TM are „vei chema". Targumul şi Raşi văd aici o prevestire a întoarcerii captivilor în vremurile mesianice, în timp ce pentru Părinţii greci aoristul evocă o chemare pe care Dumnezeu a adresat-o exilaţilor ca să se întoarcă. ♦ „sălăşluirile mele dimprejur": expresia poate însemna fie „cei la care eu locuiesc provizoriu", referindu-se la popoarele vecine pe care Dumnezeu le-a chemat împotriva ludeii ca pedeapsă, fie „cei dintre ai mei care locuiesc provizoriu primprejur", adică exilaţii. Pentru Origen, Olympiodor şi Theodoret este vorba de locuitorii dimprejur veniţi să se refugieze în interiorul fortificaţiilor Ierusalimului. ♦ „pe cât am stăpânit, mi-am şi înmulţit toţi duşmanii": TM are „pe cei pe care i-am luat în braţe şi i-am înmulţit i-a lichidat duşmanul meu". Diferenţa semnificativă nu a fost explicată în întregime.

3,1 „a văzut": *litt.* „a privit".

3,2 „m-a apucat şi m-a purtat spre întuneric": verbele evocă prinderea şi ducerea în captivitate, iar împreună cu întunericul imaginea aminteşte de pedeapsa celor răzvrătiţi din Ps. 106/107,10.

3,3 „Şi-a [tot] abătut (*litt.* şi-a întors) mâna": TM are o construcţie intensivă cu două verbe sinonime cu sensul „a întoarce". Se poate înţelege însă, aşa cum face Origen, că Dumnezeu „Şi-a inversat mâna": odinioară le aducea binefaceri, iar acum, pedeapsă.

[5] a înălţat zid împotriva mea şi a încercuit capul meu şi m-a pus la chinuri,
[6] în locuri întunecate m-a aşezat, ca pe morţii din veac.

[7] A înălţat zid împotriva mea şi nu voi mai ieşi; mi-a îngreunat fiarele;
[8] chiar de voi urla şi voi striga, mi-a îngrădit rugăciunea;
[9] mi-a zidit drumurile, mi-a astupat potecile, a făcut tulburare.

[10] Ursoaică ce stă la pândă [este] El pentru mine, leu în ascunzişuri:
[11] m-a urmărit când stăteam deoparte şi m-a oprit în loc, m-a nimicit cu totul.
[12] Şi-a întins arcul şi m-a pus ca pe o ţintă pentru săgeată.

[13] Străpunsu-mi-a rărunchii cu săgeţile tolbei Sale;
[14] am ajuns de râs pentru tot poporul meu, cântecul lor ziua întreagă;
[15] m-a săturat cu amărăciune, m-a îmbătat cu fiere.

[16] Mi-a scos dinţii cu piatra, mi-a dumicat cenuşă
[17] şi a alungat sufletul meu de la pace, am uitat de cele bune
[18] şi am zis: „A pierit biruinţa şi nădejdea mea de la Domnul."

3,6 „ca pe morţii din veac": *cf.* Ps. 87/88,8. Pornind de la această formulă, Origen afirmă că Plângerile i s-ar putea aplica şi lui Hristos în Pătimirile Sale: ca şi profetul de aici, a fost aşezat în mormânt.

3,8 „mi-a îngrădit rugăciunea": gr. ἀποφράσσω, preverbul ἀπο- sugerând că rugăciunea e respinsă departe de Dumnezeu. Origen pune versetul în legătură cu Ier. 14,11-12 („Nu te ruga pentru poporul acesta spre bine! Căci, [şi] de vor posti, nu voi da ascultare rugii lor").

3,9 În TM: „mi-a zidit drumurile cu pietre cioplite, cărările mi le-a încălcit". *Cf.* Os. 2,8.

3,10 „Ursoaică": TM are „urs". ♦ Midraşul vede în „urs" o aluzie la Nabucodonosor şi, profetic, la Vespasian, iar în „leu", o referire la Nebuzaradan (vezi 4Rg. 25,8 şi urm.) şi la Traian. Simbolistică paralelă, amplu comentată de Părinţi, în Cartea lui Daniel.

3,11 „m-a urmărit când stăteam deoparte": TM are „mi-a abătut căile". ♦ „m-a nimicit cu totul": *litt.* „m-a făcut nimicită". TM are masculinul. LXX suprapune cele două figuri: a profetului şi a cetăţii.

3,13 „săgeţile": gr. ἰούς, dar unele mss. au aici „fiii" (υἱούς), reproducând semitismul din TM „fiii tolbei", *i.e.* „săgeţile".

3,16 „Mi-a scos": TM are „mi-a zdrobit". Traducătorul a citit verbul *gāraṣ* în loc de *gāras*. ♦ „mi-a dumicat": TM are *kāphaṣ* la *hiphil*, un *hapax* interpretat fie „a cufunda, a îngropa", fie „a încovoia", fie „a sfărâma".

3,18 „biruinţa": gr. νῖκος; ed. Rahlfs are aici νεῖκος („vrajbă"), dar tardiv formele se confundă, iar vrajba nu are aici nici un sens. TM are *nēṣaḥ*, „dăinuire", „perpetuitate".

[19] Mi-am amintit, dintru sărăcia şi din alungarea mea, de amărăciunea şi de fierea mea,
[20] îşi va aminti şi va cugeta plecându-se sufletul meu;
[21] voi rândui aceasta în inima mea; de aceea voi sta în aşteptare.

[[22-24]] [25] Bun este Domnul cu cei care-L aşteaptă, cu sufletul care Îl va căuta pe El, Cel bun,
[26] şi-L va aştepta şi va sta liniştit până la mântuirea Domnului.
[27] Bine e pentru om când poartă jug în tinereţea sa.

[28] Va şedea singuratic şi va tăcea, pentru că şi l-a ridicat asupră-şi;
[[29]] [30] îşi va întinde obrazul spre cel care-l loveşte, se va sătura de ocări.

♦ „şi nădejdea mea de la Domnul": secvenţa poate să depindă de verbul anterior, „a pierit", dar se poate înţelege şi ca o propoziţie nominală: „nădejdea mea [este] de la Domnul".

3,19 „Mi-am amintit, dintru sărăcia...": TM are „Aminteşte-ţi de sărăcia...", adresându-se lui Dumnezeu. ♦ „de amărăciunea şi de fierea mea": TM are *litt.* „spre amărăciune şi fiere".

3,20 „va cugeta plecându-se": gr. καταδολεσχέω; gr. ἀδολεσχέω înseamnă, în *koine*, „a vorbi mult", „a flecări", dar în LXX apare cu sensul „a vorbi", „a se plânge", „a medita"; e posibil ca traducătorul să fi folosit verbul cu prefixul *kata-*, „în jos", pentru a reda ambele idei din ebraică, unde forma scrisă înseamnă „a medita" (*ketib*), iar cea recomandată pentru citire (*qere*) înseamnă „a fi încovoiat".

3,21 „voi rândui": TM are „voi readuce". ♦ „aceasta": pare a avea aici un sens mai larg, referindu-se la toate cele „amintite". ♦ „voi sta în aşteptare": gr. ὑπομένω redă, aici şi în v. 3,26, ebr. *yāḥal*, „a aştepta", „a nădăjdui", iar în v. 3,25 – *qāwāh*, „a aştepta". Se vede insistenţa asupra temei aşteptării pline de speranţă a intervenţiei lui Dumnezeu.

3,22-24 Aceste versete nu apar în manuscrisele ce reprezintă textul cel mai vechi, poate din cauza finalului identic, în ebraică, între v. 21 şi v. 24. În TM: „[22] Milostivirile lui *YHWH* – pentru că nu s-au sfârşit, pentru că nu s-au terminat îndurările Lui. [23] Sunt noi în fiecare dimineaţă: multă este fidelitatea Ta! [24] Partea mea este *YHWH*, a zis sufletul meu, de aceea Îl voi aştepta".

3,25 „Cel bun": BA mută secvenţa în v. 26, conform TM.

3,27 „jug": Targumul parafrazează prin „jugul poruncilor [divine]".

3,28 „Va şedea singuratic": evocă şi postura profetului Ieremia care „s-a aşezat plângând" (prolog), şi pe cea a cetăţii mâhnite din 1,1. Expresia apare şi în Ier. 15,17.

3,29 Versetul nu apare în mss. ♦ În TM: „Să-şi pună în ţărână gura: poate mai e nădejde!".

3,30 Augustin interpretează versetul în sens hristologic, ca profeţie a răbdării lui Hristos în Pătimirea Sa (*Ennar. in Ps.* 119,1).

[31] Fiindcă nu pe vecie va lepăda Domnul;
[32] fiindcă Cel care a smerit se va îndura după mulţimea milei Sale,
[33] fiindcă nu a răspuns după inima Sa şi a smerit fii de om.

[34] A smeri sub picioarele sale pe toţi prinşii din ţară,
[35] A abate pricina omului înaintea feţei Celui preaînalt,
[36] A osândi un om când e judecat, Domnul nu a spus.

[37] Cine a spus aşa şi s-a făcut? Domnul n-a poruncit –
[38] din gura Celui Preaînalt nu vor veni cele rele [precum] şi binele?
[39] De ce să cârtească omul viu, un om cu privire la păcatul său?

[40] Cercetată a fost calea noastră şi privită cu de-amănuntul: să ne întoarcem la Domnul,
[41] să ne ridicăm pe mâini inimile către Cel Preaînalt din cer:

3,32 „Cel care a smerit": TM are „deşi a adus mâhnire".

3,33 În TM: „nu a umilit din inimă şi [nu] a mâhnit fii de om".

3,34-36 Cele trei infinitive cu care încep versetele depind de secvenţa finală „Domnul nu a spus" (BA are „Oare Domnul nu a văzut?" – întrebare retorică). Pentru Origen, textul înseamnă că Domnul nu este răspunzător de nedreptăţile pe care oamenii şi le fac unii altora, căci El iubeşte dreptatea.

3,37 „Cine a spus aşa şi s-a făcut?": aluzie la crearea lumii prin porunca lui Dumnezeu (*cf.* Gen. 1,3 şi urm.).

3,38 Origen şi Olympiodor citesc acest verset ca pe o afirmaţie: de la Dumnezeu *nu vin* cele rele.

3,39 După Olympiodor, omul nu-l poate considera pe Dumnezeu responsabil pentru păcatul propriu, pentru că omul păcătuieşte din voia proprie şi poate să se convertească dacă vrea.

3,40 „Cercetată a fost calea noastră şi privită cu de-amănuntul": TM are „Să cercetăm căile noastre şi să le privim cu de-amănuntul": îndemn la pocăinţă. În LXX este o justificare a pedepsei, urmată în finalul versetului de îndemnul la pocăinţă.

3,41 „să ne ridicăm pe mâini inimile": s-au dat variate explicaţii acestei expresii; după Origen, trebuie să ne luăm inima în mâini ca să ne cercetăm gândurile şi să vedem dacă sunt curate; Olympiodor o înţelege ca pe un îndemn de a înlătura din suflet cele pământeşti pentru a-l aduce lui Dumnezeu ca pe o ofrandă prin faptele noastre; Targumul traduce prepoziţia *'el* („în", „spre") prin „cu", iar comentariul reflectă ideea că postul (în speţă cel din 9 Av), pentru a fi rodnic, trebuie să implice purificarea inimii. Talmudul (*Ta'anit* 8a) afirmă că rugăciunea omului nu este ascultată decât dacă acesta „îşi ia inima în mâini", adică dacă e sincer.

42 „Am păcătuit, am făptuit necucernicie şi nu Te-ai îmblânzit.

43 Ne-ai învăluit în mânie şi ne-ai prigonit; ai ucis, n-ai cruţat.
44 Te-ai învăluit cu nor din pricina rugăciunii
45 spre a-mi închide ochii şi spre alungare ne-ai pus în mijlocul popoarelor.

46 Şi-au deschis gura asupra noastră toţi duşmanii noştri:
47 spaimă ne-a fost şi mânie, înălţare şi zdrobire;
48 râuri de apă va revărsa ochiul meu pentru frângerea fiicei poporului meu."

49 Ochiul meu a fost mistuit, nu voi tăcea, ca să nu fie ostoire
50 până ce Domnul Se va pleca şi va vedea din cer.
51 Ochiul meu mă va chinui pentru toate fiicele cetăţii.

52 Vânând m-au vânat ca pe o vrabie duşmanii mei pe degeaba,
53 au dat morţii în groapă viaţa mea şi au pus piatră peste mine,
54 s-a revărsat apă peste capul meu; am zis: „Lepădat am fost!"

55 Chemat-am numele Tău, Doamne, din adâncul gropii;

3,42 „am făptuit necucernicie şi nu Te-ai îmblânzit": TM are „noi... ne-am răzvrătit şi Tu nu ai iertat".
3,43 „Ne-ai învăluit în mânie": TM are „Te-ai învăluit în mânie".
3,44 „din pricina rugăciunii": TM are *litt.* „de la trecerea rugăciunii". După Origen, păcatele oamenilor formează un nor care se înalţă ca un zid şi îl despart pe om de Dumnezeu, împiedicând rugăciunea să străbată. El aminteşte că oamenii nu au „aripi ca de porumbel" (Ps. 54/55,7) ca să zboare deasupra şi să spună: „întru Dumnezeul meu voi trece zidul" (Ps. 17/18,30).
3,45 „spre a-mi închide ochii": gr. καμμύσαι; ed. Ziegler corectează în καμψαι, „a face să se aplece", „a încovoia". În TM versetul este: „măturătură şi gunoi ne-ai pus...".
3,47 „mânie": gr. θυμός; ed. Ziegler are βόθυνος, „groapă", analog cu Is. 24,17-18; Ier. 31[48],43-44. TM are aici o asonanţă: *paḥadh wăphaḥath*, „spaimă şi groapă". ♦ „înălţare": TM are „pustiire". Origen interpretează „înălţarea" ca orgoliu ce duce la pieire.
3,49 În TM: „Ochiul mi s-a revărsat, nu va tăcea, fiindcă nu e ostoire". ♦ „ostoire": *cf. supra*, nota 2,18.
3,51 „mă va chinui": *litt.* „îmi va smulge sufletul" (*cf. supra*, nota 1,22).
3,52 „vrabie": Origen pune în legătură imaginea păsării urmărite de vânător cu Ps. 123/124,7.
3,53 „au pus piatră peste mine": TM are „au aruncat [cu] piatră în mine". Traducătorul va fi fost influenţat de Dan. 6,18 (versiunea Theodotion).
3,54 Întregul verset evocă rugăciunea lui Iona din burta peştelui (Iona 2,5-6).

56 glasul meu l-ai auzit: nu-ţi astupa urechile de la ruga mea!
57 Spre ajutorul meu Te-ai apropiat în ziua când Te-am chemat; mi-ai spus: „Nu te teme!"

58 Apărat-ai, Doamne, pricinile sufletului meu, mi-ai răscumpărat viaţa;
59 ai văzut, Doamne, tulburările mele, ai judecat pricina mea;
60 ai văzut toată răzbunarea lor, toate urzelile lor împotriva mea.

61 Ai auzit ocara lor, toate urzelile lor împotriva mea,
62 buzele celor ce se ridică împotriva mea şi cugetările lor împotriva mea ziua întreagă,
63 şederea lor şi scularea lor; caută la ochii lor.

64 Le vei da îndărăt, Doamne, după faptele mâinilor lor,
65 le vei da îndărăt împlătoşarea inimii, truda Ta pentru ei;
66 îi vei urmări întru urgie şi-i vei da pieririi de sub cer, Doamne!

4 [1] Cum se va întuneca aurul, se va strica argintul cel bun!

3,55 „din adâncul gropii": *cf.* Ps. 87/88,7.
3,56 „de la ruga mea": TM are „spre uşurarea mea". Traducătorul va fi fost influenţat de formula recurentă din Psalmi (*cf.* 27/28,2; 30/31,23 etc.).
3,57 „Spre ajutorul meu": TM are „la strigătul meu (de ajutor)" şi pune secvenţa în finalul v. 56.
3,58 „ai răscumpărat": verbul λυτρόω, care înseamnă, la propriu, „a elibera plătind o răscumpărare", traduce adesea ebr. *gā'al*. Apare frecvent în Psalmi, referitor la Dumnezeu ca eliberator al lui Israel. *Cf.* şi nota la Deut. 7,8. Olympiodor vede aici şi o prevestire a învierii lui Hristos.
3,61 După „ocara lor", recensiunea origeniană şi familia manuscriselor antiohiene restabilesc lecţiunea Κύριε, „Doamne", conformă cu textul ebraic care are aici *YHWH*.
3,62 „cugetările": gr. μελέτη înseamnă „grijă" şi, de aici, „exercitare", „practică", îndeosebi cea oratorică, „declamare", dar şi „studiu". În LXX înseamnă de obicei „meditaţie". Aici corespunde ebr. *higgayōn*, „modulaţie sonoră", dar şi „cugetare".
3,63 Ed. Ziegler, urmând sensul dat de accentele din TM, optează pentru o altă frazare a primei părţi din verset: „Priveşte şederea şi ridicarea lor". ♦ „la ochii lor": TM are „eu [sunt] cântecul lor (de batjocură)". Traducătorul va fi citit *M'YNYHM* în loc de *MNGYNTM*. Ed. Ziegler are aici: „Eu sunt psalmul lor".
3,65 Midraşul înţelege că e vorba de o inimă învârtoşată; Raşi, dimpotrivă, de o inimă zdrobită; Targumul, de angoasa inimii. Iar Origen parafrazează: „Le vei pricinui chin arătându-le cât de mult i-ai ocrotit". ♦ „truda Ta": TM are *ta'alāh*, „blestemul Tău".

Pietrele sfinte au fost vărsate la începutul fiecărei ieşiri.

[2] Fiii Sionului cei de preţ, cei ce fuseseră înălţaţi în aur,
cum au fost socotiţi ca vase de lut, lucrarea unor mâini de olar?

[3] Chiar şi balaurii şi-au dezgolit ţâţele, [de] au supt puii lor:
fiicele poporului meu [sunt] fără de leac, ca vrabia în pustie.

[4] De sete, limba sugarului i s-a lipit de gâtlej,
pruncii au cerut pâine: nu e cine să le-o frângă.

[5] Cei care mâncau feluri alese au fost nimiciţi la ieşiri,
cei care fuseseră alăptaţi pe purpură s-au învăluit în scârnă.

[6] Şi s-a mărit nelegiuirea fiicei poporului meu mai mult decât nelegiuirea Sodomei

---

4,1 „se va întuneca... se va strica": timpul viitor din LXX e, ca în multe locuri, o transpunere automată a imperfectivului din ebraică. Traducătorii moderni ai TM le atribuie aici valoarea de prezent sau de trecut. Recensiunea antiohiană are verbele la aorist. ♦ „argintul": TM are *kethem*, cuvânt rar şi poetic pentru a desemna aurul curat. ♦ După Raşi, această elegie ar fi fost rostită asupra regelui Iosia, aşa cum se spune în 2Par. 35,25.
4,2 „înălţaţi în aur": Origen propune două interpretări: cei care se trufesc cu bogăţia lor sau cei care sunt mai de preţ decât aurul. TM are aici un *hapax* interpretat ca „a fi de acelaşi preţ" sau „a fi cântărit cu aur". Expresia din greacă aminteşte de Sof. 1,11 (vezi nota).
4,3 „balaurii": gr. δράκων trimite la un animal fabulos sau echivalează diverse nume de animale, cel mai adesea şerpi sau crocodili, dar şi şacali, lei sau ţapi, atribuindu-le o putere misterioasă; apare mai ales în contexte ce descriu un ţinut pustiit unde bântuie numai animale sălbatice (*e.g.* Ier. 9,11). TM are aici „şacalii". ♦ „fiicele poporului meu [sunt] fără de leac, ca vrabia...": TM are „fiica poporului meu a devenit crudă ca struţii...". ♦ „balaurii... fără de leac": *cf.* Deut. 32,33. ♦ „vrabia": gr. στρουθίον apare de mai multe ori în contexte unde metaforizează omul urmărit de duşmani, dreptul prigonit (vezi şi *supra*, nota 3,52; Ps. 10/11,2; 123/124,7 etc.). El echivalează cel mai adesea ebr. *ṣippōr*, care desemnează o pasăre de talie mică. TM are „struţii", evocând Iov 39,16. Unii traducători moderni echivalează aici şi cuvântul grecesc cu „struţ" (Brenton, NETS, LEH).
4,5 „feluri alese": *litt.* „desfătările". Textul evocă paradisul din Gen. 3,23. ♦ „ieşiri": vezi *supra*, nota 2,19.
4,6 „nelegiuirea... nelegiuirea": TM are „fărădelege... păcat". Folosind acelaşi cuvânt, LXX pune pe acelaşi plan vinovăţia Ierusalimului cu cea a Sodomei. ♦ „ca în grabă": TM are „ca într-o clipă".

celei răsturnate ca în grabă, fără să-şi fi trudit [cineva] asupra ei mâinile.

[7] Nazireii ei ajunseseră mai curaţi decât zăpada, străluceau mai mult decât laptele;
se împurpuraseră mai mult decât pietrele, de safir [era] desprinderea lor.

[8] S-a întunecat mai mult decât funinginea chipul lor, n-au mai fost recunoscuţi la ieşiri,
li s-a înţepenit pielea pe oase, s-au uscat, au ajuns ca lemnul.

[9] [Mai] frumoşi cei răniţi de săbii decât cei răniţi de foame;
au plecat străpunşi departe de roadele ogoarelor.

[10] Mâini de femei miloase şi-au [pus la] fiert copiii,
le-au fost spre hrană lor la zdrobirea fiicei poporului meu.

[11] Şi-a împlinit Domnul mânia, Şi-a revărsat mânia urgiei Sale,
a aprins foc în Sion şi i-a mistuit temeliile.

[12] N-au crezut regii pământului, nimeni dintre locuitorii lumii,
că va intra duşmanul şi asupritorul pe porţile Ierusalimului.

[13] Din pricina păcatelor profeţilor ei, a strâmbătăţilor preoţilor ei
care vărsau sângele celor drepţi în mijlocul ei.

[14] S-au clătinat veghetorii ei la ieşiri, s-au pângărit cu sânge;

4,7 „pietrele": TM are *pᵉnînîm*, cuvânt rar, interpretat de obicei ca desemnând „coralii" sau „perlele" şi tradus în greacă în alte locuri cu „pietre de preţ". ♦ „desprinderea": termenul ar putea desemna aici fie viaţa ascetică a nazireilor, fie grupul acestora, separat de ceilalţi oameni.
4,9 „răniţi": vezi *supra*, nota 2,12. ♦ „au plecat": TM are „s-au scurs".
4,10 Origen trimite la asediul Ierusalimului de către romani povestit de Flavius Iosephus (*BI* VI, 3,208-211); corespondenţele sunt nu numai de conţinut, ci chiar de termeni.
4,12 „duşmanul şi asupritorul": Targumul trimite la Nabucodonosor şi Nebuzaradan; Origen, la egipteni şi Nabucodonosor.
4,14 „veghetorii": TM are „orbii", înţeles de obicei în traduceri ca apoziţie pe lângă „drepţii" din versetul precedent. Origen identifică „veghetorii" cu îngerii, trimiţând la Dan. 4,10 (versiunea Theodotion). În apocrifele intertestamentare, aceştia sunt îngeri

pe când nu puteau le-au atins veşmintele.

15 Îndepărtaţi-vă de cei necuraţi – numiţi-i – îndepărtaţi-vă, îndepărtaţi-vă, nu[-i] atingeţi,
pentru că s-au aprins, ba chiar s-au zguduit! Spuneţi între neamuri: „Nu vor mai sălăşlui."

16 Faţa Domnului [era] partea lor: nu va mai privi la ei;
la faţa preoţilor n-au luat seama, de bătrâni nu le-a fost milă.

17 Pe când mai eram [în viaţă], ni s-au sfârşit ochii după ajutor, în zadar;
pe când pândeam am stat la pândă spre un neam ce nu mântuieşte.

18 I-am vânat pe cei mici ai noştri ca să nu meargă în pieţele noastre;
ni s-a apropiat vremea, ni s-au împlinit zilele, ne-a venit vremea.

19 Uşori au ajuns cei ce ne prigonesc, mai mult decât vulturii cerului,
pe munţi s-au aprins, în pustiu ne-au întins curse.

20 Suflarea feţei noastre, unsul Domnului, a fost prins în distrugerile lor,

---

căzuţi în ispită şi deveniţi corupători, conform Gen. 6 (*e.g.* 1Enoh 1,5.6 B bis; 10,7.9.15; *Testamentul lui Ruben* 5,6.7). ♦ Partea a doua a versetului este obscură atât în LXX, cât şi în TM.

4,15 „numiţi-i": TM are „ei le strigau" (*cf.* Lev. 13,46). ♦ „s-au aprins": TM are „rătăcesc". ♦ „Nu vor mai sălăşlui": vezi *supra*, notele 2,22 şi 1,3.

4,16 „Faţa Domnului [era] partea lor": TM are „Faţa lui *YHWH* i-a împrăştiat". Traducătorul va fi raportat *ḥilʾqām* nu la verbul *hālaq*, „a împrăştia", ci la *hēleq*, „parte". ♦ „la faţa preoţilor n-au luat seama": *litt.* „faţa preoţilor n-au luat-o/ridicat-o" – calc după o expresie ebraică ce înseamnă „a lua în consideraţie", „a acorda importanţă".

4,18 „I-am vânat pe cei mici ai noştri": TM are „Ne-au vânat paşii". TM descrie urmărirea locuitorilor Ierusalimului de către duşmani, pe când din LXX reiese că locuitorii Ierusalimului şi-au împiedicat copiii să iasă, ca să nu vadă prăpădul. ♦ „s-a apropiat": perfectul exprimă caracterul inevitabil al intervenţiei divine; aceeaşi construcţie cu un perfect rezultativ, în Deut. 31,14; Is. 56,1; Ier. 28[51],9 etc. ♦ „vremea... vremea": echivalarea ebr. *qēṣ*, „sfârşit", cu gr. καιρός este excepţională în LXX şi accentuează că e vorba de intervenţia divină.

4,19 „s-au aprins": exprimarea poate fi figurată, evocând violenţa duşmanilor, dar s-ar putea referi şi la incendierea Ierusalimului.

[cel] despre care am spus: „În umbra lui vom trăi printre neamuri."

21 Bucură-te şi te veseleşte, fiică a Idumeii, care locuieşti în ţară,
căci şi la tine va veni paharul Domnului şi te vei îmbăta şi vei vărsa.

22 S-a sfârşit nelegiuirea ta, fiică a Sionului: nu te va mai surghiuni.
A cercetat nelegiuirile tale, fiică a Edomului, a dezvăluit faptele tale necucernice.

5 1 Aminteşte-Ţi, Doamne, ce ni s-a întâmplat;
priveşte şi vezi ocara noastră!

2 Moştenirea noastră a fost trecută la străini,
casele noastre, la oameni din alte părţi.

3 Am ajuns orfani, nu avem tată,
mamele noastre – ca văduvele.

4 Din zilele noastre, lemnele ni s-au dus la schimb.

4,20 „Suflarea feţei noastre": TM are „Suflarea nărilor noastre". Opţiunea traducătorului LXX aminteşte de episodul creării omului din Gen. 2,7 (de vreme ce, după cum se ştie, termenul πνεύμα, „suflare", s-a specializat pentru „suflarea/Duhul/Spiritul" lui Dumnezeu). ♦ Părinţii raportează versetul la Hristos; Origen comentează aici: cei care sunt iubiţi de Dumnezeu îl respiră necontenit pe Hristos, căci îl au pururi în faţa lor. ♦ „unsul Domnului": toate mss. au aici χριστὸς κύριος, *litt.* „unsul Domnul", urmat de versiunile latine cu *Christus Dominus*. Rahlfs, bazat pe versiunile arabă şi etiopiană, reconstituie ca formă originară χριστὸς κυρίου, socotind că lecţiunea din mss. este o corectură creştină. Jean Daniélou o consideră un „targum iudeo-creştin", caracterul ei arhaic fiind dovedit de folosirea expresiei în Lc. 2,11. Comentariile ebraice raportează textul la regele Iosia. Mai mulţi comentatori moderni afirmă însă că expresia se referă la fuga şi prinderea regelui Sedekias (*cf.* 4Rg. 25,4-7) – faptul că este prezentat în aceşti termeni constituie unul din motivele care îi fac pe mulţi să respingă paternitatea ieremiană a Plângerilor.

4,21 „Idumeea": numirea grecească a „ţării Edomului", aflată la sud de Iudeea. Midraşul şi Raşi văd aici o aluzie la romani. ♦ „locuieşti în ţară": TM are „locuieşti în ţara 'Ûṣ", teritoriu situat între Edom şi nord-vestul Arabiei. ♦ „vei vărsa": TM are „te vei dezgoli".

4,22 „faptele... necucernice": TM are „greşelile". Traducătorul LXX accentuează caracterul religios al greşelilor duşmanului; el sporeşte astfel efectul de mângâiere, sugerând întoarcerea situaţiei.

5,2 *Cf.* Ps. 78/79,1.

[5] Pe grumazul nostru am fost prigoniți;
am trudit și n-am avut odihnă.

[6] Egiptul a dat mâna,
Asur, pentru săturarea lor.

[7] Părinții noștri au păcătuit, nu [mai] sunt;
noi am îndurat nelegiuirile lor.

[8] Niște robi s-au înstăpânit peste noi,
nu este cine să ne răscumpere din mâna lor.

[9] Cu prețul vieții ne vom aduce pâinea
din fața sabiei pustiului.

[10] Pielea ni s-a înnegrit ca un cuptor;
s-au strâns din pricina vijeliilor foamei.

[11] Pe femei le-au înjosit în Sion,
pe fecioare, în cetățile lui Iuda.

[12] Dregătorii au fost spânzurați de mâini,

5,4 „Din zilele noastre": TM are „Apa noastră cu [preț de] argint am băut-o". Traducătorul a citit *MYMYNU* drept *mēyāmēynū*, de la *yōm*, „zi", precedat de prepoziția *mē* și urmat de pronumele sufix *-nū*, în vreme ce TM vocalizează *mēymēynū* – de la *mayim*, „ape". ♦ Locuitorii Ierusalimului ajunseseră constrânși să-și cumpere apa și lemnul de la dușmani. Astfel de situații sunt atestate și în alte perioade de ocupație.
5,6 TM are: „Egiptului i-am dat mâna, Asiriei – spre săturare cu pâine". Traducerea LXX îi exonerează pe iudei de inițiativa unor alianțe cu foștii dușmani, menționând în schimb alierea celor două puteri străine pentru foloase materiale. ♦ „săturarea lor (αὐτῶν)": ed. Ziegler are ἄρτων, „de pâini" (ca în TM).
5,8 „să ne răscumpere": vezi *supra*, nota 3,58.
5,9 „Cu prețul vieții": *litt.* „Cu viețile noastre". Referire la asediații care se strecurau în afara zidurilor pentru a-și procura hrană. ♦ „din fața sabiei pustiului": calc după ebraică. ♦ Olympiodor interpretează „sabia pustiului" ca o aluzie la neamurile care au luptat împotriva iudeilor, dar și la „păcatul crud și sălbatic".
5,10 „s-a înnegrit... s-au strâns": traducere dublă a ebr. *kāmar* la *niphal*, care înseamnă, la propriu, „a se încinge", „a fi ars", iar la figurat, „a se înflăcăra", „a se tulbura".

bătrânii n-au aflat mărire.

[13] Cei aleși au înălțat plânset
și tinerii s-au vlăguit sub lemn.

[14] Și bătrânii au încetat [să șadă] la porți,
cei aleși și-au încetat psalmii.

[15] A încetat bucuria inimii noastre,
ni s-a schimbat în jale dănțuirea.

[16] A căzut cununa de pe capul nostru:
vai nouă, că am păcătuit!

[17] Pentru aceasta ni s-a îndurerat inima,
pentru aceasta ni s-au întunecat ochii;

[18] pe muntele Sion, fiindcă a fost nimicit,
vulpile au străbătut prin el.

[19] Dar Tu, Doamne, vei locui în veac,
tronul Tău, din neam în neam.

[20] De ce spre biruință ai uitat de noi?

5,12 „de mâini": TM are „de mână". Pluralul din LXX ar putea trimite la imaginea răstignirii, la care se referă și Targumul.
5,13 „Cei aleși au înălțat plânset": TM are „Tineri aleși au cărat [piatră de] moară" (la fel în BA). Raşi spune că dușmanii puneau pietre de moară pe umerii adolescenților ca să-i chinuie. Conform Midrașului, cum în Babilon nu se găseau pietre mari pentru măcinat, Nabucodonosor i-a pus pe iudei să-i care pietre de moară din țara lor. O altă tradiție midrașică interpretează expresia ca un eufemism pentru a spune că tinerii au fost constrânși la relații sexuale; Vulgata a preluat această interpretare: *adulescentibus inpudice abusi sunt*.
5,16 „cununa de pe capul nostru": Midrașul *Lekah Tob* și Olympiodor spun că expresia se referă la *Tōrāh*.
5,19 „Dar": nu apare în TM. O adăugire cu același sens e atestată în Peshitta. Se subliniază astfel mai puternic diferența între situația locuitorilor și veșnicia lui Dumnezeu: de aici, speranța izbăvirii.

Ne vei părăsi pentru lungime de zile?

21 Întoarce-ne, Doamne, la Tine şi ne vom întoarce,
şi înnoieşte-ne zilele precum odinioară!

22 Pentru că de tot ne-ai lepădat,
Te-ai mâniat pe noi din cale-afară.

5,20 „spre biruinţă": TM are „pe vecie" – vezi *supra*, nota 3,18.
5,21 „Întoarce-ne... şi ne vom întoarce": *cf.* Ier. 38[31],18; expresia subliniază o idee foarte importantă, asupra căreia profeţii insistă mai ales începând cu Ieremia: iniţiativa convertirii omului îi se datorează lui Dumnezeu.
5,22 „Pentru că": TM are „chiar dacă". ♦ „de tot ne-ai lepădat": *litt.* „lepădând ne-ai lepădat". ♦ Manuscrisele Targumului reiau în final v. 21, în virtutea obiceiului străvechi de a evita încheierea unui text biblic pe cuvinte de mustrare.

EPISTOLA LUI IEREMIA

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere şi note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE

Introducere la Epistola lui Ieremia

Ca şi Cartea lui Baruh şi Plângerile, Epistola lui Ieremia îşi împrumută cadrul istoric din cartea profetului Ieremia; îşi ia de acolo şi două elemente esenţiale: forma epistolară şi satira împotriva idolatriei.

1. Modelul epistolar

În cartea profetului, acesta, rămas la Ierusalim, trimite comunităţii iudeilor exilaţi la Babilon o scrisoare spre a-i avertiza împotriva făgăduinţelor înşelătoare ale profeţilor mincinoşi. El li se adresează direct, spunându-le că exilul va fi lung, aşadar ei să se instaleze cât pot de bine în ţara străină. Nu pomeneşte nimic despre primejdia idolatriei şi tocmai în acest punct s-a inserat autorul Epistolei.

În Biblia ebraică sunt puţine texte desemnate în mod expres ca „scrisori", conţinând un mesaj în stil direct: 2Sam. (2Rg. LXX) 11,15; 1Rg. 21 (3Rg. 20 LXX), 8-9; 2Rg. (4Rg. LXX) 5,6; 10,2-3.6; 19,10-14; Neh. 6 (2Ezr. 16 LXX), 5-7; 2Par. 2,10-15; 21,12-15; 30,6-9; 36,22-23; Ier. 29 (36 LXX), 4-23. Li se mai adaugă câteva texte desemnate ca scrisori, dar al căror conţinut este relatat în stil indirect (Est. 1,22; 3,13; 9,20-21; 2Par. 30,1). Ele sunt numite de obicei *sepher*, „scrisoare", „carte", de unde echivalarea greacă τὸ βιβλίον sau ἡ βίβλος. Fiind inserate în naraţiuni, ele nu cuprind elementele formale ale scrisorii (adresarea autorului către destinatar, salutul final). Epistola noastră se conformează acestui model, spre deosebire de cel atestat în cărţile LXX fără substrat ebraic (suplimentele la Estera şi Daniel, Macabei). Într-adevăr, conform modelului grecesc, acestea includ formula introductivă tipică: numele trimiţătorului şi al destinatarului, formula de salut (*cf.* 1Mac. 12,6; 20,14.20; 15,2.15; 2Mac. 1,10) şi se încheie cu urările de sănătate şi elementul de datare (*cf.* 2Mac. 11,21.33.38).

Aşadar, chiar dacă în secolul al XIX-lea cercetătorii erau siguri că textul originar va fi fost scris direct în greacă, C.J. Ball[1] a demonstrat existenţa

1. „Epistle of Jeremy", *APOT* I, pp. 596-611.

unui original ebraic (pierdut) pentru Epistola lui Ieremia, întrunind actualmente consensul majorității cercetătorilor. În afară de respectarea modelului ebraic, alte argumente pentru aceasta sunt: formula νυνὶ δὲ, acomodată după obișnuitul καὶ νῦν, „și acum", ce echivalează ebr. *w^e 'attāh*, formula curentă de tranziție între fraza de prezentare și corpul scrisorii; ebraisme curente, de tipul „a păcătui păcate" (v. 1), dar și altele mai rare – „om judecător" (v. 13); cuvinte/expresii stranii în context, care se explică cel mai bine printr-o confuzie de lectură în ebraică – *e.g.* „pisicile" (v. 21 – vezi nota), „marmura" care putrezește (v. 71 – vezi nota).

Ce-i drept, în Epistola lui Ieremia, ficțiunea „scrisorii" se menține doar în primele șase versete și va fi reluată abia în final (v. 68), iar aceea a adresării directe apare doar punctual, în formulele de la început și sfârșit de verset (14, 22, 28, 64, 68), apoi, în final, în v. 71. După M.W. Roth[2], satirele la adresa idolilor, care în textele biblice apar adesea inserate în imnuri de laudă adusă Dumnezeului creator[3], ar putea fi numite „contra-imnuri", constituind un fel de contrapunct la enumerarea atributelor divine. Un astfel de „imn negativ" este și Epistola; îndărătul neputinței acestor chipuri de aur, argint și lemn, care se degradează și se distrug, de care nu trebuie să ne temem, se profilează puterea amenințătoare, dar și benefică, a Dumnezeului adevărat.

2. Relația cu Cartea lui Ieremia

În Ier. 29,36, profetul trimite o scrisoare comunității deja aflate în exil în urma primei deportări (597 î.H.), insistând asupra lungimii exilului. Subtitlul Epistolei („către cei care urmau să fie duși în surghiun") trimite deci la o etapă anterioară, de vreme ce insistența asupra lungimii exilului (v. 2) face ecou celei din cartea profetului.

În Ieremia găsim mai multe denunțări ale idolatriei: în 28 [51 TM], în mijlocul oracolelor împotriva Babilonului, în 15,19, unde slava Dumnezeului lui Israel, Creator și Stăpân al universului, este pusă în opoziție cu deșertăciunea idolilor; mai mult, capitolul se termină cu trimiterea acestui document la Babilon; solul trebuie să-l citească, apoi să-l arunce în Eufrat (v. 60). Dar

2. M.W. Roth, „For Life, He Appeals to Death (Wis 13,18); A Study of Old Testament Idol Parodies", *CBQ* 37, 1975, pp. 21-47.
3. *Cf.* Is 40,18-19; 44,9-21; 46,1-7; Ier. 10,2-14; 16,19-20; Iez. 16,17-18; Hab. 2,18-19; Ps. 113,12-16 (115,4-8), 134/135,15-18.

sursa cea mai probabilă a Epistolei este invectiva împotriva cultelor babiloniene din cap. 10 (de altfel, parafraza Targumului la v. 11 îl transformă într-o Epistolă în miniatură – vezi și nota). În acest capitol apar două teme rare în textele împotriva idolatriei. Prima (care se regăsește doar în Is. 44,18-20) este ignoranța ca sursă a nebuniei închinării la idoli: „Tot omul s-a prostit, [depărtat] de cunoaștere" (Ier. 10,14); a doua este respingerea spaimei: „și de semnele cerului să nu vă înspăimântați" (doar în Ier. 10,2 – și în cap. 5 TM). Acest avertisment împotriva fricii de idoli constituie însăși armătura Epistolei, iar autorul combină cele două teme: apelul la rațiune, cunoașterea adevăratei naturi a idolilor trebuie să înlăture teama: „De aici se poate cunoaște că nu sunt dumnezei: așadar, nu vă temeți de ei!" (v. 14: cu câteva variante și în 22, 28, 64, 68).

Există însă și unele motive care nu apar în altă parte: degradarea acelor zei prăfuiți, înnegriți de fum, putrezi, maltratați de animale (vv. 15-22); ritualurile scandaloase (vv. 29-44), inutilitatea lor în univers, în comparație cu aștrii (vv. 57-64). Dar mai ales avertizarea tinde spre a demonstra falsitatea denumirii de θεοί, „(dumne)zei", pentru a alunga primejdia ca Israel în exil să se asimileze cu neamurile idolatre. Iar în spatele îndemnului „nu vă temeți" se profilează porunca „De Domnul Dumnezeul tău să te temi" (Deut. 6,13), ce străbate întreaga Biblie.

3. Structura Epistolei

La prima vedere, ea pare repetitivă până la saturație; totuși, prin întrețeserea temelor și formulelor repetate se conturează treptat o mișcare ce tinde spre desființarea „(dumne)zeilor de aur, de argint și de lemn", iar frazele ce ritmează textul slujesc de criterii formale pentru a înțelege compoziția argumentării.

O introducere (vv. 1-6) pune față în față două lumi: mulțimea idolatră, înfricoșată de zeii săi, și credincioșii Dumnezeului unic.

Un prim ansamblu, de trei paragrafe (7-14; 15-22; 23-28), are ca temă neputința zeilor față de ei înșiși: așadar ei nu sunt dumnezei, oamenii nu trebuie să se teamă de ei.

Al doilea ansamblu face apel la rațiunea omului: de vreme ce ritualurile ce se fac pentru ei sunt scandaloase (29-39), ei nu au nici o putere asupra vieții omului (40-44), ci sunt lucrarea mâinilor omenești, trecători și lipsiți de putere asupra evenimentelor (45-56): cum ar putea fi dumnezei?

Al treilea ansamblu lărgeşte condamnarea acestor chipuri: sunt inferioare obiectelor, aştrilor, elementelor naturii (56-64), ba chiar şi animalelor sălbatice (65-67): deci nu sunt de temut.

Încheierea este o deschidere către viitorul grotesc al acestor idoli: sunt comparaţi cu o „sperietoare", cu un „mărăciniş", cu un „mort aruncat" (69-72), iar „ocara" evocă pedeapsa divină ce-i aşteaptă pe idolatri.

Nenumăratele repetiţii produc de fapt necontenite variaţii în exprimare, care fixează ideile şi alcătuiesc tranziţia de la un paragraf la altul. Unii termeni se constituie într-o reţea ce străbate tot textul, accentuând anumite idei: „sentiment", „simţire" (αἰσθάνεσθαι, 19; 23; 40; 41; 49), „moarte" (26; 31; 70), „rege" (1; 32; 52; 55; 65; 50), „ocară" (43; 47; 71; 72).

4. Data şi locul compunerii. Atestarea textului

În 2Mac. 2,1-4, autorul afirmă că „în [depozitele de] scrieri" se află un avertisment adresat de Ieremia exilaţilor, „ca să nu uite de poruncile Domnului şi să nu rătăcească în cuget văzând statuile de aur şi de argint [ale idolilor] şi podoabele cu care erau înveşmântate". Dacă într-adevăr este o aluzie la Epistolă, ea ar data cel mai târziu din secolul I î.H. Un mic fragment descoperit la Qumran (grota 7) confirmă existenţa Epistolei la această dată.

Alţi cercetători pornesc de la afirmaţia din v. 2, că exilul va dura „şapte generaţii": cel mai probabil este vorba de un număr simbolic; totuşi, unii, ca C.J. Ball[4], datează Epistola, pe această bază, în jurul anului 317 î.H., socotind 40 de ani pentru o generaţie, pornind de la prima deportare (597 î.H.).

De vreme ce are ca scop combaterea idolilor babilonieni, Epistola nu conţine nici o aluzie la cultele cananeene sau egiptene. În schimb ea dovedeşte o bună cunoaştere a ritualurilor din Babilon. Conform *Ritualurilor accadiene*, zeii erau îmbrăcaţi fastuos, li se aduceau îngrijiri (*cf.* Ep. Ier. 12.71.32.57). Prostituţia sacră (vv. 42-43) practicată în Babilon este atestată de Herodot (I,199), Strabo (XVI,20,745) şi Lucian (*De Dea Syria* 6); după acesta din urmă, ea era o pedeapsă impusă femeilor care refuzau să-şi radă capul în semn de doliu pentru moartea lui Tammuz. Probabil că despre ritualul de doliu pentru acest zeu este vorba în Ep. Ier. 30-32. Totuşi, pornind doar de la astfel de indicii este greu de stabilit locul alcătuirii Epistolei.

Ca şi celelalte suplimente la Ieremia, textul Epistolei din forma veche a LXX este atestat în mss. *Vaticanus* şi în mss. înrudite cu el; recensiunea

4. *Op. cit.*; *cf.* şi G.W.E. Nickelsburg, 1981, pp. 35-41.

lucianică (L) prezintă puţine variante; diferenţele faţă de celelalte versiuni nu sunt semnificative: Vulg. şi Syro-hexaplara sunt traduceri literale ale LXX. Un mic fragment, conţinând câteva litere din vv. 43 şi 44, a fost descoperit la Qumran (7Q2 şi R 804): fragmentul datând din anul 100 î.H. pare a oferi o variantă lucianică[5].

5. Limba textului Epistolei

Vocabularul este, în mare, cel uzual în LXX; există, totuşi, legături privilegiate cu unele cărţi. De pildă, apare un număr însemnat de termeni comuni cu Iov şi Proverbe şi mai ales cu cărţile deutero-canonice, cum ar fi Iudit, Sirah, Înţelepciunea lui Solomon şi 2-4 Macabei: de exemplu, νομίζειν, „a crede/socoti/considera", mai apare doar în Înţ., Sir., 3-4 Mac.; αἰσθάνεσθαι, „a simţi" – în Iov, Prov., Înţ., 4Mac.; ἀντίγραφον, „copie", e frecvent în Est. şi 1Mac.; ἀδύνατος, „fără putere", şi σήπειν, „a putrezi" – frecvente în Iov; καθιδρύειν, „a aşeza/întemeia", şi περικεῖσθαι – doar în Mac. Aceste apropieri ar putea sugera o datare apropiată.

Limba are multe caracteristici *koine*, care constituie *hapax*-uri septuagintale (ἐφίπτασθαι, „a zbura"; προβασκάνιον, „sperietoare"; σικυήρατον, „câmp de castraveţi" etc.), dar şi termeni rari, căutaţi (συλάω, „a jefui"; εὐήκοος, „ascultător" etc.). Sintaxa este îngrijită (folosirea subjonctivului eventual în subordonatele temporale, a genitivului absolut, inserarea pronumelui reflexiv între articol şi nume etc.).

Impresia generală este de text elaborat, chiar pretenţios, oarecum straniu prin excesul de retorică, ceea ce ar putea explica absenţa comentariilor patristice asupra lui.

Isabelle Assan-Dhôte, Jacqueline Moatti-Fine
Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

5. M. Baillet, J.T. Milik, R. de Vaux, „Les *Petites Grottes* de Qumran", *DJDJ*, III, Oxford, 1962, pp. 27-30.

Epistola lui Ieremia

Copie a scrisorii pe care a trimis-o Ieremia către cei care urmau să fie duşi în surghiun la Babilon de către regele babilonienilor, pentru a le vesti după cum îi fusese poruncit de Dumnezeu.

[1] Pentru păcatele pe care le-aţi săvârşit înaintea lui Dumnezeu, veţi fi duşi în surghiun la Babilon de către Nabucodonosor, regele babilonienilor. [2] Aşadar, ajungând în Babilon, veţi sta acolo mai mulţi ani şi timp îndelungat, până la şapte generaţii, dar după aceea vă voi scoate de acolo în pace. [3] Acum însă veţi vedea în Babilon zei de argint şi de aur şi de lemn, purtaţi pe umeri, pricinuind frică oamenilor. [4] Luaţi, deci, seama ca nu cumva şi voi să vă asemănaţi întru totul străinilor şi să vă cuprindă frica de aceia [5] văzând cum mulţimea din faţa şi din spatele lor li se închină; ci spuneţi în cuget: „Ţie trebuie să Ţi se aducă închinare, Stăpâne." [6] Căci îngerul Meu este cu voi şi el cercetează vieţile voastre.

[7] Într-adevăr, limba lor a fost lustruită de un meşteşugar, iar ei sunt [obiecte] aurite şi argintate, dar sunt mincinoase şi nu pot vorbi. [8] Ca pentru

---

1-6 Singurele versete în care profetul se adresează direct, în numele lui Dumnezeu, celor ce aveau să fie duşi la Babilon.

1 „păcatele pe care le-aţi săvârşit": *litt.* „păcatele pe care le-aţi păcătuit" – semitism.

2 „şapte generaţii": durata prezisă a exilului este în contradicţie cu cei şaptezeci de ani prevestiţi în alte locuri (*cf.* Zah. 1,12; 7,5; Ier. 25,12; 36[29],10). Unii exegeţi explică această diferenţă printr-o confuzie între literele ebraice cu valoare numerică *gimel* (3) şi *zayin* (7).

3 „pricinuind (*litt.* arătând) frică": expresie insolită, *hapax* în LXX. Pentru tema spaimei deşarte pe care o provoacă idolii, *cf.* Ier. 10.

5 „Stăpâne": apelativul δέσποτα adresat lui Dumnezeu, rar în LXX, este de obicei asociat cu κύριε; apare singur doar în patru locuri din Dan. 9 (LXX).

6 „cercetează vieţile (*litt.* sufletele) voastre": gr. (ἐκ)ζητεῖν ψυχάς este traducerea literală a unei expresii ebraice frecvente, care are de multe ori sens de ameninţare (*cf.* Ier. 4,30; 11,21; 19,7 etc.).

7-28 „Nu vă temeţi": ansamblu de trei paragrafe ritmat de repetarea temei: „De aici se poate cunoaşte că nu sunt dumnezei: aşadar, nu vă temeţi de ei" (vv. 14.22.28).

o fată căreia îi plac gătelile, luând aur, [ei] făuresc cununi pe capetele zeilor lor; [9] dar se [mai] întâmplă ca preoții, luând pe ascuns aur și argint de la zeii lor, să-l cheltuiască pentru ei înșiși, ba vor da din ele și desfrânatelor casei. [10] Îi împodobesc și cu veșminte, ca pe oameni, pe zeii de argint, de aur sau de lemn; dar aceia nu sunt feriți de rugină și de viermi. [11] Fiind ei înfășurați în veșmânt de purpură, [oamenii] le curăță fața de praful din casă, că se adună mult peste ei. [12] Ba [câte unul] ține și sceptru ca un om judecător al unei țări, el care nu-l va ucide pe cel care îi greșește. [13] Ține pumnal în mâna dreaptă și secure, dar pe sine nu se va [putea] feri de război sau de tâlhari. [14] De aici se poate cunoaște că nu sunt dumnezei: așadar, nu vă temeți de ei!

[15] Într-adevăr, după cum o unealtă a omului, [odată] stricată, ajunge nefolositoare, așa sunt [și] zeii lor, [odată] așezați în lăcașuri. [16] Ochii lor sunt plini de praf, de la picioarele celor care intră. [17] Și, după cum unuia care a făcut o strâmbătate împotriva regelui îi sunt ferecate curțile, ca unui osândit la moarte, preoții le întăresc lăcașurile cu porți mari și cu încuietori și cu zăvoare, ca să nu fie jefuiți de tâlhari. [18] Aprind lămpi, mai multe decât pentru ei înșiși, dar aceia nu pot vedea nici una dintre ele. [19] Sunt ca o bârnă a casei; dar se spune că inimile le sunt roase: ei nu simt târâtoarele ieșite din pământ care îi mănâncă și pe ei, și veșmântul lor. [20] Fețele li s-au înnegrit de la fumul din lăcaș. [21] Pe corp și pe cap le zboară lilieci, rândunici

8 „căreia îi plac gătelile": gr. φιλόκοσμος, bine atestat în *koine*, este un *hapax* în LXX. ♦ În ed. Ziegler și în BA, versetul se încheie la „luând aur", după care începe v. 9 – de aici încolo delimitarea versetelor este diferită față de ed. Rahlfs, până la v. 14 inclusiv.

9 „casei": *litt.* „acoperișului".

12 „om judecător": expresia presupune ebr. *'îš šōphēṭ*; începând cu Cartea Judecătorilor desemnează cârmuitorul în general, nu doar judecătorul.

13 „pumnal": gr. ἐγχειρίδιον, rar în LXX, mai apare doar în Iez. 21,8.9.10 ca o armă redutabilă în mâna Domnului. ♦ „secure": gr. πέλεκυς desemnează securea cu două tăișuri, ce poate fi unealtă, armă sau instrument în ritualul de jertfă. Apare numai de patru ori în LXX. Nu e clar la ce zeu trimit aceste arme.

15-16 Segmentarea în versete este din nou diferită (vezi *supra*, nota 8).

16 „praf": comentând Lev. 19,30, Rași citează printre semnele de lipsă de respect față de Dumnezeu faptul de a intra în sanctuar cu picioarele prăfuite.

19 „roase": gr. (ἐκ)λείχειν, *litt.* „a linge", se folosește cu privire la iarba păscută (Num. 22,4), apa „înghițită" de foc (3Rg. 18,38) sau în expresia „a linge țărâna" (Ps. 72,9; Mich. 7,17; Is. 49,23). Cu referire la „inimă" nu se mai întâlnește.

21 „pisicile": gr. αἴλουροι este un *hapax* în LXX și nici nu se potrivește în context. După unii este vorba de o glosă egipteană (W. Naumann, „Untersuchungen über den

și [alte] păsări, precum și pisicile. [22] De aici veți cunoaște că nu sunt dumnezei: așadar, nu vă temeți de ei!

[23] Cât privește aurul cu care sunt acoperiți spre înfrumusețare, dacă nu-i curăță cineva rugina, ei nu vor străluci; într-adevăr, nici când erau turnați nu simțeau. [24] Sunt lucruri cumpărate pe orice preț, în care nu este suflare. [25] Neavând picioare, sunt purtați pe umăr, arătându-și oamenilor nevrednicia. Se rușinează chiar și cei care îi îngrijesc, pentru că, de ar cădea la pământ, vor [trebui] să-i ridice ei; [26] dacă cineva îl așază drept, nu se va mișca de la sine, iar de va fi pus culcat, nu se va îndrepta, ci ca pentru morți li se pun lângă ei daruri. [27] Cât despre jertfele lor, preoții lor, vânzându-le, dobândesc câștig; tot așa și femeile lor pun la păstrare din ele fără să facă parte unui sărman sau neputincios; se ating de jertfele lor și cea care șade deoparte, și lăuza. [28] Cunoscând, așadar, din acestea, că [ei] nu sunt dumnezei, nu vă temeți de ei!

[29] Atunci, cum au fost numiți dumnezei? Pentru că femeile aduc daruri unor zei de argint și de aur și de lemn! [30] Iar în lăcașurile lor preoții se așază

apokryphen Jeremiasbrief", BZAW 25, 1913, p. 29); după G.M. Lee („Apocryphal Cats", *VT* 21,1971, pp. 111-112) ar fi o transcriere greșită a unui cuvânt rar desemnând păsări. În sfârșit, C.J. Ball („The Epistle of Jeremy", R.H. Charles, ed., *APOT* I, Oxford, 1913, pp. 596-611) are avantajul că ține seama de context, presupunând o confuzie între ebr. *'ayyāh*, care desemnează o pasăre impură, și *'iyīm*, „hienă", „șacal". În Is. 34,14, unde apar aceste animale, Targumul traduce cu aram. *ḥătulīm*, „pisici", ceea ce ar putea constitui un indiciu pentru limba originară a Epistolei.

23 „rugina": asocierea aurului cu rugina este neobișnuită. O imagine asemănătoare apare și în NT, în Iac. 5,3: „Aurul vostru și argintul au ruginit". Gr. ἰός înseamnă „rugină", dar și „cocleală", „patină". Aurul pur, după cum se știe, nu ruginește și nici nu se corodează, dar atunci când este prelucrat în diverse obiecte, în aliaj cu argintul, cuprul etc., e posibilă apariția fenomenului de coroziune.

25 „nevrednicia": eufemism pentru goliciune. La fel în Ex. 20,26; Ier. 13,26 etc.

26 *Cf.* Is. 46,7; Înț. 13,16. ♦ Compararea idolilor cu cadavrele trimite la nemișcarea și insensibilitatea lor, în opoziție cu Dumnezeul cel viu. ♦ „daruri": desemnează aici orice fel de ofrande – animale, vegetale și libații, spre deosebire de „jertfele" din versetele următoare, care se referă doar la sacrificiile de animale.

27 „la păstrare": *litt.* „la sărat" – *hapax* în LXX. ♦ „și cea care șade deoparte, și lăuza": două cazuri de impuritate rituală („cea care șade deoparte" – eufemism pentru femeia aflată în perioada ciclului) – *cf.* Lev. 12,2-5; 15,19-20.

29-56 „Atunci, cum au fost numiți dumnezei?": întrebarea cu care începe v. 29 revine ca un laitmotiv la sfârșitul fiecărui grup de argumente (vv. 39.44.51.56).

cu cămăşile sfâşiate, cu capetele şi cu bărbile rase, şi cu capetele descoperite [31] urlă zbierând înaintea zeilor lor ca la ospăţul pentru mort. [32] Dezbrăcându-se de mantii, preoţii îşi îmbracă femeile şi copiii. [33] Nici dacă cineva le face rău, nici dacă [le face] bine, nu vor putea plăti îndărăt; nu pot nici să pună un rege, nici să-l înlăture. [34] La fel, nu pot nicidecum să dea nici avere, nici bănuţi; dacă cineva care le-a făcut o jurământă nu le-o împlineşte, nu-i vor [putea] cere socoteală. [35] Nu vor izbăvi omul de la moarte, nici nu-l vor scăpa pe cel mai slab de cel puternic. [36] Omului orb nu-i vor reda vederea, pe omul aflat la necaz nu-l vor scăpa. [37] De văduvă nu se vor milui, nici orfanului nu-i vor face bine. [38] Pietrelor de pe munte s-au asemuit [aceste lucruri] de lemn şi cele aurite şi cele argintate, iar cei care le îngrijesc vor fi făcuţi de ruşine. [39] Aşadar, cum s-ar putea crede sau spune că aceia sunt dumnezei?

[40] Ba chiar şi chaldeii îi necinstesc, ei care, văzând un mut ce nu poate vorbi, [îl] aduc la Bel şi îi cer să-i dea grai, ca unuia care e în stare să simtă, [41] dar [nici] ei nu sunt în stare, cugetând, să-i părăsească [pe zei], pentru că n-au simţ; [42] iar femeile, încinse cu funii, se aşază pe uliţe ca să pună la fumegat tărâţe; [43] iar când una din ele, trasă de vreun trecător, se culcă cu

29 „femeile aduc daruri": gesturile de cult împlinite de femei îi discreditează pe zei în faţa cititorului iudeu.

30 „se aşază": gr. διφρεύειν, *litt.* „a conduce un car", este un *hapax* în LXX, glosat de Hesychius cu sensul de „a se aşeza deoparte" – unii îl interpretează ca un ritual de doliu, interzis preoţilor în Legea iudaică, alţii îl apropie de prescripţia din Deut. 23,14 legată de păstrarea purităţii taberei. Într-adevăr, expresia πρὸς διφρους καθέσθαι, *litt.* „a se aşeza pe scaune", echivalează în Jud. 3,24 eufemismul ebraic „a-şi acoperi picioarele" = „a-şi face nevoile". Oricare ar fi aici sensul verbului, vv. 30-32 descriu practici rituale care îi scandalizau pe evrei.

31 Ar putea fi o aluzie la ritualurile de doliu pentru moartea zeilor, ca în cultul lui Adonis, în Siria, al lui Osiris, în Egipt, şi al lui Baal, în Canaan. În Iez. 8,14, profetul vede în templu femeile care îl plângeau pe Tammuz.

33 Începe o acumulare de exemple ale neputinţei idolilor, la antipodul concepţiei biblice despre atotputernicia lui Dumnezeu.

34 „bănuţi": *litt.* „aramă".

40-44 Baal şi prostituţia sacră.

40 „[îl] aduc": complementul direct lipseşte în greacă; se poate înţelege şi „îl aduc pe Bel". • „Bel" este unul din numele lui Marduk, zeul Babilonului, menţionat astfel în Is. 46,1; Ier. 27[50],2 şi în Bel şi balaurul.

42 „tărâţe": gr. πίτυρον, *hapax* în LXX, e atestat în textele medicale, dar şi în Theocrit (2,33) ca ingredient în practicile magice.

el, o ocărăşte pe vecina [sa] pentru că n-a fost cerută ca şi ea, nici funia nu i-a fost ruptă. [44] Toate câte li se întâmplă sunt minciuni: aşadar, cum s-ar putea crede sau spune că aceia sunt dumnezei?

[45] Au fost lucrate de lemnari şi aurari: nu [pot] ajunge altceva decât ceea ce vor meşteşugarii. [46] Înşişi cei care le lucrează nu vor ajunge nicidecum la o viaţă lungă; atunci cum vor ajunge cele pe care le-au lucrat să fie dumnezei? [47] Căci au lăsat [doar] minciuni şi ocară urmaşilor. [48] Într-adevăr, când ar veni asupra acelora războaie şi rele, preoţii cugetă în sinea lor unde să se ascundă cu ele. [49] Aşadar, cum nu se poate simţi că nu sunt dumnezei cei care nici pe ei nu se izbăvesc de războaie sau de rele? [50] Fiind acestea din lemn şi aurite şi argintate, se va cunoaşte de aici că sunt mincinoase; tuturor neamurilor şi regilor le va fi limpede că nu sunt zei, ci lucrări ale unor mâini omeneşti şi nici o lucrare dumnezeiască nu este în ele. [51] Aşadar, cui [nu-]i va fi cunoscut că nu sunt dumnezei?

[52] Într-adevăr, nu vor [putea] aşeza nicidecum un rege într-o ţară, nici nu vor da ploaie oamenilor, [53] nici pricina lor nu o vor judeca, nici nu-l vor izbăvi pe cel nedreptăţit, căci sunt neputincioşi: [sunt] precum ciorile între cer şi pământ. [54] Şi dacă ar cădea foc peste casa zeilor de lemn, sau aurîţi sau argintaţi, preoţii lor o vor lua la fugă şi vor scăpa, dar ei, ca nişte bârne, vor arde cu totul în mijloc. [55] Unui rege şi unor duşmani nu li se [pot] împotrivi. [56] Atunci cum s-ar putea socoti sau gândi că [aceia] sunt dumnezei?

[57] Nici de hoţi, nici de tâlhari nu vor [putea] scăpa zeii de lemn şi argintaţi şi aurîţi; cei puternici din aceia îi vor despuia de aur şi de argint şi vor pleca cu veşmântul ce-i învăluia, fără ca ei să se [poată] ajuta pe ei înşişi. [58] Aşadar, e mai de preţ un rege care îşi arată vitejia, sau un vas de folos în casă, de care se va folosi cel ce l-a dobândit, decât zeii mincinoşi; sau o poartă care ţine în siguranţă cele ce se află în casă, decât zeii mincinoşi; sau un stâlp de lemn în palate, decât zeii mincinoşi.

45 „aurari": acelaşi gr. χρυσοχόος apare în Ier. 10,9.14 şi 28[51],17, în acelaşi context de denunţare a imposturii idolilor.

46 Despre antiteza dintre meşterul muritor şi pretenţia lui de a fabrica un zeu, vezi mai pe larg în Înţ. 15.

50 „lucrări ale unor mâini omeneşti": expresie stereotipă, totdeauna fără articol şi la plural; apare în Deut. 4,28; 2Rg. 19,8; 2Par. 32,19; Ps. 113,12 [115,4 TM]; 134/135,15; Is. 37,19; Înţ. 13,10.

51 „nu-i va fi...": lecţiune după ed. Ziegler.

52-56a Din nou o diferenţă de delimitare a versetelor faţă de BA.

53 „ciorile": gr. κορώνη mai apare în LXX doar în Ier. 3,2.

[59] Căci soarele şi luna şi stelele care strălucesc şi au fost trimise spre folos sunt ascultătoare; [60] asemenea şi fulgerul, când se arată, e frumos la vedere; aşijderea şi vântul [ce] suflă în orice ţinut; [61] şi norii, când primesc poruncă de la Dumnezeu să umble peste toată lumea, împlinesc ce le-a fost poruncit; şi focul trimis de sus să mistuie munţi şi păduri împlineşte ce i-a fost poruncit. [62] Dar acele [lucruri] nu li se aseamănă nici prin înfăţişări, nici prin puteri. [63] De aici, nu trebuie să se creadă sau să se spună că aceia sunt dumnezei, de vreme ce ei nu pot nici să judece o pricină, nici să facă bine oamenilor. [64] Ştiind, deci, că nu sunt dumnezei, nu vă temeţi de ei!

[65] Într-adevăr, ei nu [pot] nici să-i blesteme pe regi, nici să-i binecuvânteze. [66] Nu vor arăta neamurilor semne în cer, nici nu vor străluci ca soarele, nici nu vor lumina ca luna; [67] fiarele sunt mai presus de ei, pentru că pot, alergând la adăpost, să se ajute pe ele însele. [68] În nici un fel, deci, nu ni se vădeşte că sunt dumnezei. De aceea, nu vă temeţi de ei!

[69] Ca o sperietoare care nu păzeşte nimic într-un câmp de castraveţi, la fel sunt zeii lor de lemn şi auriţi şi argintaţi. [70] Unui mărăciniş dintr-o grădină pe care se aşază orice pasăre, dar şi unui mort aruncat în întuneric i se aseamănă zeii lor de lemn şi auriţi şi argintaţi. [71] După purpura şi marmura care putrezeşte pe ei veţi şti că nu sunt dumnezei. În cele din urmă vor fi şi ei mistuiţi şi va fi ocară în ţară. [72] Aşadar, e mai de preţ un om drept care nu are idoli, căci va rămâne departe de ocară.

59-64 Zeii sunt mai prejos decât elementele universului. Puterea lui Dumnezeu care a creat armonia şi frumuseţea cosmosului este o temă predilectă la profeţi (*e.g.* Ier. 10,13), în Psalmi (*e.g.* 134/135,6-7; 135/136,1-9; 146; 147) şi în scrierile sapienţiale (*e.g.* Sir. 43; Înţ. 13).

68 „nu ni se vădeşte": autorul se asociază cu destinatarii Epistolei sau cu toţi oamenii în general.

69 Comparaţia cu „sperietoarea" apare în diatriba lui Ieremia împotriva idolilor numai în TM (10,5); lipsa acestui verset în LXX este un argument pentru a presupune că Epistola depinde de textul lung din Ier. 10, atestat în TM. ♦ „câmp de castraveţi": gr. σικυήρατον mai apare în Is. 1,8; este atestat în papiri.

71 „Marmura" care putrezeşte este o imagine stranie; de aceea unii au presupus că este vorba aici de o traducere greşită a ebr. *şēš*, tradus cel mai adesea în LXX cu „in", dar există şi omofonul acestuia, tradus în LXX cu „marmură", de exemplu, în Cânt. 5,15.

72 „idoli": gr. εἴδωλον desemnează o formă fără consistenţă; în LXX echivalează mai mulţi termeni ebraici desemnând obiecte ce închipuie zeităţi (*terāpîm*, *p*^{e}*sîlîm*) sau falşi dumnezei (*'elîlîm*, *gilûlîm*), ori „zei străini" (*'elōhîm*). Alegerea termenului grecesc are deci conotaţie polemică. ♦ „ocară": gr. ὀνειδισμός trimite la osânda rostită de Dumnezeu asupra Babilonului în Ier. 25,9.

INDICE DE NUME PROPRII

Indice de nume proprii*

A

Achaz (*'Āḥāz*) Is.1,1; 7,1.3.10.12; 14,28
Achor (*'Ākhōr*) Is. 65,10
Adama (*'Adhāmāh*) Is. 15,9
Adramelech Is. 37,38
Agalim (*'Egh'layim*) Is. 15,8
Aggai (*'Ayyath*) Is. 10,28.29
Aggai (*Gebha'*) Is. 10,29
Ailim (*'Êylīm*) Is. 15,8
Aimath (*Ḥamāth*) Is. 36,19; 37,13
Ammon (*'Ammōn*) Is. 11,14
Amos (*'Āmōṣ*) Is. 1,1; 2,1; 13,1; 37,2.21; 38.1; Ier. 1,2; 25,3
Anag Is. 37,13
Anathoth (*'Anāthōth*) Is. 10,30; Ier. 1,1; 11,21.23; 36,27; 39,7.8
Arabia (*'Arābhāh*) Is. 10,9; 11,11
Aram (*'Arām*) Is. 7,1.2.5.8
Ariel (*'Ari'ēl*) Is. 15,9; 29,1.2.7
Armenia Is. 37,38
Arna Is. 20,1
Arnon (*'Ar'nōn*) Is. 16,2
Aroniim (*Hōronayim*) Is. 15,5
Arphath (*'Ar'pādh*) Is. 36,19; 37,13
Asaf (*'Asāph*) Is. 36,3; 36,22
Asiria (*'Aşūrāh*) Ier. 2,18; 27,17.18
Asordan (*'Esar-Ḥaddon*) Is. 37,38
Asur (*'Aşşūr*) Is. 31,8; Ier. 2,36
Avraam (*'Abh'rāhām*) Is. 29,22; 41,8; 51,2; 63,16
Azotos (*'Aş'dōdh*) Is. 20,1

B

Baal (*Ba'al*) Ier. 2,8.23.28; 7,9; 11,13.17; 12,16; 19,5; 23,13.27; 39,29.35
Babilon (*Bābhel*) Is. 10,9; 13,1.19; 14,4; 21,9; 39,3.6; 43,14; 47,1; 48,14.20
Babilonia Is. 14,22; 39,1
Barachias (*Y'bherekh'yāhū*) Is. 8,2
Basan (*Bāşān*) Is. 2,13
Bel (*Bel*) Is. 46,1
Beniamin (*Bin'yāmīn*) Ier. 1,1; 6,1; 17,26; 39,8.44; 40,13; 44,12.13; 45,7
Bosor (*Bof'rāh*) Is. 34,6; 63,1

C

Canaan (*K'na'an*) Is. 19,18; 23,11
Carchedon Is. 23,1.6.10.14
Carmel (*Kar'mel*) Is. 32,16; 33,9; 35,2; Ier. 2,7; 4,26; 26,18; 27,19
Chalanne (*Kalno*) Is. 10,9
Chelkias (*Hil'qīyāh*) Ier. 1,1; 36,3
Chermel (*Kar'mel*) Is. 29,17; 32,15
Chettiim (*Kittiyyim*) Ier. 2,10
Cyrus (*Kōreş*) Is. 44,28; 45,1

D

Dagon (*Dāghōn*) Is. 46,1
Daidan (*D'dhānīm*) Is. 21,13

---

* Între paranteze sunt trecute numele sau termenii corespondenți în TM.

Damasc (*Dameşeq*) Is. 7,8; 8,4; 10,9; 17,1.3
David (*Dāwidh*) Is. 7,2.13; 9,6; 16,5; 22,9. 22; 29,1.3; 38,4; 55,3
Debon (*Dībhon*) Is. 15,2
Deseth Is. 16,7
Domnul (*YHWH, 'Adhon, 'Adhonāy, 'Elohīm*) Is. 1,2.4.10.11.18.20.28; 2,1.2.3.5. 10.11.17.19.21; 3,8.13.14.16.17.18; 4,4; 5,12.13; 6,1.8; 7,3.10.11.13.14.17.18. 20; 8,1.3.5.7.10.11.13; 9,3.7.12.13.18; 10,12; 11,9.11.15; 12,2.4.5; 13,5.6.9.19; 14,1.3.22.26.32; 16,12; 17,6.10; 18,4; 19,1.14.16.18.19.20.21.22; 20,2.3; 21,6. 8.16.17; 22,25; 23,18; 24,1.3.14.15.21. 23; 25,8; 26,8.10.20.21; 27,4.12.13; 28. 2.13.14.16; 29,10.13.15.19.22; 30,1.12. 15.18.20.26.27.29.31.33; 31,3.4.5.9; 32,6; 33,10.21.22; 34,2.6.8.16; 35,2.10; 36,7. 10; 37,1.4.6.14.15.21.24.33.34.36; 38,1. 2.4.5.7.14.22; 39,6.8; 40,2.3.5.10.13. 18; 41,17.20.21; 42,5.6.8.10.13.21; 43,1.3. 10.12.14.15.16; 44,2.14.24; 45,1.3.5.6. 7.8.11.17.18.19.25; 48,1.16.17.20.22; 49,1. 4.5.7.8.14.15.18.22.23.25.26; 50,4. 5.7.9.10; 51,1.3.11.16.17.20.22; 52,3.4. 5.8.9.10.11.12; 53,1.6.10; 54,1.5.6.8.10. 17; 55,7.8.13; 56,1.3.4.6.8; 57,15.19. 21; 58,6.14; 59,1.15.19.21; 60,1.2.6.9. 14.16.19.20.22; 61,1.2.3.6.8.10.11; 62,2. 3.5.6.8.9.11.12; 63,7.9.14; 64,1; 65,7. 8.13.15.25; 66,1.2.5.6.9.12.14.15.16.17. 20.21.22.23; Ier. 1,4.6.7.8.9.11.12.13. 14.15.17.19; 2,2.3.4.5.6.8.9.12.17.19.22. 29.31.37; 3,1.6.11.12.13.14.16.17.19.20. 22.23.25; 4,1.2.3.8.9.10.17.26.27; 5,1.2. 3.4.5.9.10.11.12.13.14.15.18.19.22.24.29; 6,6.9.10.12.15.16.21.22.30; 7,2.3.4.11. 19.20.21.28.29.30.32; 8,1.4.7.8.9.13.19; 9,6.8.11.12.14.16.22.23.24; 10,1.2.12. 16.18.21.23.24; 11,1.3.5.6.9.11.16.17. 18.20.21; 12,1.3.12.13.14.16; 13,1.2.3. 5.6.8.9.13.14.15.16.17.25; 14,1.7.8.9. 10.11.13.14.15.20; 15,1.2.3.6.15.16.19; 16,1.3.5.9.10.11.14.15.16.19.21; 17,5.7. 10.13.14.15.19.20.21.24.26; 18,1.5.13. 19.23; 19,1.3.6.11.12.14.15; 20,1.2.3.4. 7.8.9.11.12.13.16; 21,1.2.4.7.8.11.12; 22,1.2.3.5.6.8.9.11.16.18.24.29; 23,2.4. 5.6.7.8.9.12.15.16.17.18.19.20.23.24.28. 29.30.33.34.35.36.37.38; 24,1.3.4.5.7.8; 25,8.12.15.19; 26,5.10.13.15.18.23.28; 27,1.4.5.7.13.18.20.21.24.25.28.29.30.3 1.33.34.40.45; 28,1.5.6.7.10.11.12.14. 19.24.26.29.33.36.39.50.51.52.53.55.56. 57.58.59.62; 29,2.4.6.7; 30,1.6.7.8.12. 14.17.18.21.23.27.32; 31,1.8.10.12.26. 35.38.40.42; 32,15.17.27.28.30.31.32. 33.36; 33,1.2.4.7.8.9.10.12.13.15.16.18. 19.20; 34,2.4.8.15.16.18.19.22; 35,1.2. 3.5.6.7.9.11.12.13.14.15.16; 36,4.7.8.10. 15.21.22.23.26.30.31.32; 37,1.2.3.4.5.8. 9.12.17.18.21.23.24; 38,1.2.6.7.10.11. 12.15.16.18.20.22.23.27.28.31.32.33.34. 35.36.37.38.40; 39,1.3.6.8.14.15.16.17. 19.26.27.28.36.42; 40,1.2.4.10.11.12.13; 41,1.2.4.5.8.12.13.17.22; 42,1.2.4.12.13. 17.18; 43,1.4.5.6.7.8.9.10.11.27.29.30; 44,2.3.6.7.9.17; 45,2.3.14.16.17.20.21. 27; 46,15.16.18; 47,1.2.3.5; 49,2.3.4.5. 6.7.9.11.13.15.18.19.20.21; 50,1.2.4.7. 8.10; 51,2.7.11.16.22.23.24.25.26.30. 32.33.34.35; 52,13.17.20
Domnul Savaot (*YHWH ṣ'bhā'ōth*) Is. 1,9. 24; 2,12; 3,1; 5,7.9.16.24.25; 6,3.5; 7,7; 8,18; 9,6; 10,16.24.33; 13,4.13; 14,22. 24; 17,3.7; 19,4.12.16.25; 21,10; 22,5. 12.14.15.17.25; 23,9.11; 25,6; 28,5.22. 29; 29,6; 31,4; 37,16.32; 39,5; 45,13. 14; 47,4; 48,2; 51,15; 54,5
Dumnezeu (*'Elohīm, 'El, YHWH*) Is. 1,10; 2,3; 3,17; 4,2; 5,16; 6,12; 7,11; 8,8. 10.17.18.19; 9,10.16; 10,20.21.23.26; 11,2.3; 12,2; 13,6; 14,2.5.27; 17,6.10; 21,10.17; 23,17; 24,15; 25,1.8.9.10; 26,4.9.12.13; 27,1.4; 28,13.26; 29,23; 30,9.18.29.30; 31,1.3; 33,5.22; 35,2.4; 36,7.15.18.20; 37,4.10.16.17.20.21.22; 38,5.7.11.20.22; 39,6; 40,1.3.5.8.9.27. 28.31; 41,4.10.13.14.17.21; 42,5.6.8.12. 13.19.21.24; 43,1.3.10.11.12.14.15; 44,2. 5.6.8.23; 45,1.3.5.6.7.11.14.15.18.21.22. 23.25; 46,9; 48,1.2.17; 49,4.5.7.13; 50,10; 51,13.15.20.22; 52,7.10.12; 54,5.6.13; 55,5.6; 57,21; 58,2.8.9.11.13; 59,2.13; 60,16.19; 61,6.9; 62,3; 64,3, 65,16.23; Ier. 1,1.2; 2,17.19; 3,13.19.21.22.23.25; 4,2.4; 5,4.5.18.19.24; 7,3.23; 8,14; 9,14. 19; 11,3.4; 12,4; 13,16; 14,10; 16,1.9. 10; 19,3; 22,9; 23,23.30.37.38; 24,5.7; 26,10.18.23; 27,4.5.15.25.28.29.40; 28,5. 10.56; 32,15.16; 34,4; 36,4; 37,1.9; 38,1. 3.6.18.33; 39,18.19.27.28.36.38; 40,4; 41,13; 42,4; 46,16; 47,2; 49,2.3.4.6; 51,1.21.25
Dumnezeu Savaot (*YHWH ṣ'bhā'ōth*) Is. 44,6

E

Edom (*'Edhōm*) Is. 63,1
Efraim (*'Ephrāyim*) Is. 7,2.8.9.17; 9,8.20; 11,13; 17,3; 28,1.3
Egipt (*Miṣrayim*) Is. 7,18; 10,24.26; 11,15. 16; 19,1.4.12.13.14.17.18.19.20.23.25; 20,4.5; 23,5; 27,13; 30,2.3; 31,1; 36,6; 43,3; 45,14; 52,3; Ier. 2,6.18.36; 7,22. 25; 9,25; 11,4; 16,14; 23,7; 24,8; 26,2. 8.11.13.17.19.20.24; 32,19; 33,21. 22; 38,32; 39,20.21; 41,13; 44,5.7; 48,17; 49,14.15.16.17.18.19; 50,2.7.11.12; 51,1. 8.12.13.14.15.26.27.28.30
Elcalc (*'Elʿālēh*) Is. 15,4; 16,9
Eliakim (*'Elyāqīm*) Is. 22,20; 36,3.11.22; 37,2
Emmanuel (*'Immānū-'ēl*) Is. 7,14
Esebon (*Heşbōn*) Is. 15,4; 16,8.9
Etiopia (*Kūş*) Is. 18,1; 43,3
Ezekias (*Yḥizqīyāhū*) Is. 1,1; 36,1.2.4. 14.15.16.18.21; 37,1.3.9.10.14.15.21; 38,1.2.3.5.9.21.22; 39,1.2.3.4.8

F

Faraon (*Parʿoh*) Is. 30,2.3; 36,6
Fenicia (*Kᵉnā'an*) Is. 23,2
Fortuna Is. 65,11

G

Gabaon (*Gibhʿōn*) Is. 28,21
Gaipha (*Ĕyphāh*) Is. 60,6
Galileea (*Gālīl*) Is. 8,23; 33,9
Gallim (*Gallīm*) Is. 10,30
Gheon (*Gīḥōn*) Ier. 2,18
Gibbir Is. 10,31
Gomora (*'Amorāh*) Is. 1,9.10; 13,19
Gozan (*Gōzān*) Is. 37,12

H

Harran (*Ḥārān*) Is. 37,12
Helchias (*Ḥilqīyāhū*) Is. 22,20; 36,3.22
Hellada Is. 66,19

I

Iacob (*Ya'aqobh*) Is. 2,3.5; 8,14.17; 9,7; 10,20.21; 14,1; 17,4; 27,6.9.22; 29,23; 40,27; 41,8.14.21; 42,1.24; 43,1.22.28; 44,1.2.5.21.23; 45,4.19; 46,3; 48,1.12. 20; 49,5.6.26; 58,1.14; 59,20; 65,9
Iassa (*Yahaṣ*) Is. 15,4
Iasub-cel-Rāmas (*Šᵉ'ār-Yāşūbh*) Is. 7,3
Iazer (*Yaʿzēr*) Is. 16,8.9
Idumeea (*'Edhōm*) Is. 11,14; 21,11; 34,5.6

Ieremia (*Yir'mi'yāhū*) Ier. 1,1.11; 11,1; 14,1; 18,1.18; 19,14; 20,1.3; 21,1.3; 24,3; 25,1. 14; 26,13; 28,59.60.61; 32,13; 33,7. 8.9.12.20.24; 35,5.6.10.11.12.15; 36,1. 27.29.30; 37,1; 39,1.2.6; 40,1; 41,1.6. 8.12; 42,1; 43,4.5.8.10.18.19.26.27.32; 44,2.3.4.6.12.13.14.15.16.17.18.21; 45,1. 7.11.12.13.15.17.19.20.27.28; 46,14.15; 47,1; 49,2.4.5.7; 50,1.2.6.8; 51,1.15.20. 24.31; 52,1
Ierusalim (*Y'rūṣālāim*) Is. 1,1; 2,1.3; 3,1. 8; 4,3; 5,3; 7,1; 8,14; 10,10.11.12.32; 22,10.21; 24,23; 27,13; 28,14; 29,7; 30,19; 31,5.9; 33,20; 36,2.20; 37,10. 22.32; 40,2.9; 41,27; 44,26.28; 51,9.17; 52,1.2.9; 60,1; 62,1.6.7; 64,9; 65,18.19; 66,10.13.20.23; Ier. 1,3.15; 2,28; 3,17; 4,2.3.4.5.10.11.14.16; 5,1; 6,1.6.8; 7,17. 34; 8,1; 9,10; 11,2.6.9.12.13; 13,9.13. 20.27; 14,2.16; 15,3.5; 17,19.20.21.25. 26.27; 18,11; 19,3.7.13; 22,19; 23,14.15; 24,1.8; 25,2; 28,34.50; 32,18; 33,18; 34,3.20; 36,1.2.4; 39,2.32.44; 40,10.13; 41,1.6.7; 42,11.13.17; 43,2.9.31; 44,5. 11.12; 45,28; 46,1; 49,18; 51,2.6.9.13. 17.21; 52,1.4.12.14
Iesai (*Yiṣay*) Is. 11,1.10
Ioach (*Yō'āḥ*) Is. 36,3.11.22
Ioakim (*Y'hōyāqīm*) Ier. 1,3; 22,18.24; 24,1; 25,1; 26,2; 33,21; 42,1; 43,1.9.27. 30.32; 44,1; 51,31; 52,31
Ioatham (*Yōthām*) Is. 1,1; 7,1
Iordan (*Yar'dēn*) Is. 8,23; 35,2
Iosia (*Yo'ṣiyāhū*) Ier. 1,2.3; 3,6; 22,11.18; 25,1.3; 33,1; 43,1.2; 44,1; 51,31
Isaia (*Y'ṣa'yāhū*) Is. 1,1; 2,1; 7,13; 13,1; 20,2.3; 37,2.5.6.21; 38,1.4.21; 39,3.4.5.8
Israel (*Yiś'rā'ēl*) Is. 1,3.4.24; 2,6; 4,2; 5,7. 19.24; 7,1; 8,17; 9,7.11.13; 10,17.20.22; 11,12.16; 12,6; 14,1; 17,3.6.7.9; 19,24. 25; 21,10.17; 24,15; 27,6.12; 29,22.23; 30,11.12.15.29; 31,1; 37,16.21.23; 40,27; 41,8.14.16.17.20; 42,1.24; 43,1.3.14.15. 22.28; 44,1.2.5.6.21.23; 45,3.4.11.15. 17.25; 46,3.13; 47,4; 48,1.2.12.17; 49,3. 5.6.7; 52,12; 54,5; 55,5; 56,8; 60,9.14. 16; 63,7.16; 66,20; Ier. 2,2.3.4.14.26. 31; 3,6.8.11.12.16.18.20.21.23; 4,1; 5,11. 15; 6,9; 7,3.12; 9,14.25; 10,1; 11,3.10. 17; 12,14; 13,11; 14,8; 16,1.9.14.15; 17,13; 18,13; 19,3; 23,6; 23,7.8.13; 24,5; 26,27; 27,4.17.19.20.29.33; 28,5; 30,17.18; 31,13.27; 32,15; 34,4; 36,4. 23; 37,2.3.4; 38,1.2.4.7.9.10.21.27.31. 33.35.37; 39,20.21.28.30.32.36; 40,4.7; 41,13; 46,16; 48,9; 51,2.25
Iuda (*Y'hūdhāh*) Is. 5,3.7; 7,1.17; 9,20; 11,12.13; 22,8.21; 26,1; 40,9; 48,1; 65,9; Ier. 1,2.3.15.18; 2,28; 3,7.8.10.11. 18; 4,3.4.5.15; 5,11.20; 7,17.30.34; 8,1; 9,10; 10,22; 11,2.6.9.10.12.13.17; 12,14; 13,9.11.13.19; 14,2.19; 15,4; 17,19.20. 25.26; 18,11; 19,3.4.7.13; 20,4.5; 21,3. 7.11; 22,1.2.6.18.24.30; 23,6; 24,1.5.8; 25,1.2.3; 26,2; 27,4.20.33; 28,5.59; 32,18; 33,10.18.19; 34,3.12; 35,1.4; 36,3.22; 37,3.4; 38,23.24.27.31; 39,30.32.35; 39,44; 40,4.7.10.13; 41,1.2.4.7.9.19.22; 42,1.13.17; 43,1.2.3.6.9.30.31; 44,1.7; 45,22; 46,1; 47,1.5.11.12.15; 49,19; 50,4. 5.9; 51,2.6.7.9.14.17.21.26.27.28.30.31; 52,10.31
Iudeea Is. 1,1; 2,1; 3,1.8; 7,6; 8,8.23; 36,1; 37,10.31; 38,9; 44,26

K

Kedar (*Qēdhār*) Is. 21,16.17; 42,11; 60,7; Ier. 2,10; 30,23

L

Laadan (*Baṯ'adhān*) Is. 39,1
Lachis (*Lākhīṣ*) Is. 36,2

Laconia Is. 3,22
Laisa (*Lāy'ṣ*) Is. 10,30
Liban (*L'bhānōn*) Is. 2,13; 10,34; 14,8; 29,17; 33,9; 35,2; 37,24; 40,16; 60,13
Lomna (*Libh'nāh*) Is. 37,8
Lud (*Lûdh*) Is. 66,19
Luith (*Lûḥīth*) Is. 15,5

M

Machmas (*Mikh'māṣ*) Is. 10,28
Madebena Is. 10,31
Madiam (*Midh'yān*) Is. 9,3; 10,26; 60,6
Maghedo (*Migh'rōn*) Is. 10,28
Marodach (*M'rodhakh*) Is. 39,1
Memphis (*Noph* sau *Moph*) Is. 19,13; Ier. 2,16; 26,14.19
Moab (*Mō'ābh*) Is. 11,14; 15,9; 16,2.4.6. 7.11.12.13.14; 29,1
Moabitida Is. 15,1.4.5.8; 25,10
Moabitis Is. 15,1.2; 16,7
Moise (*Moṣeh*) Is. 63,12
Mosoch Is. 66,19

N

Nabaioth (*N'bhāyōth*) Is. 60,7
Nabau (*N'bhō*) Is. 15,2
Nasarach Is. 37,38
Neftalim (*Naph'tālī*) Is. 8,23
Nemrim (*Nim'rīn*) Is. 15,6
Ninive (*Nīn'wēh*) Is. 37,37
Noe (*Noaḥ*) Is. 54,9

O

Orion Is. 13,10
Ozia (*'Uzzīyāh*) Is.1,1; 6,1
Ozias (*'Uzīyāhū*) Is. 7,1

P

Phakee (*Peqaḥ*) Is. 7,1
Phud (*Pūṭ*) Is. 66,19
Polis-asedec Is. 19,18

R

Raasson (*R'ṣīn*) Is. 7,1; 8,6
Rama (*Rāmāh*) Is. 10,29
Raphes (*Reṭeph*) Is. 37,12
Rapsakes (*Rabh-Ṣāqēh*) Is. 36,2.4.12.13. 22; 37,4.8
Remmon (*Dīmōn*) Is. 16,9
Rhinocorura Is. 27,12
Romelias (*R'maṯ'yāhū*) Is. 7,1.5.9; 8,6

S

Saba (*Ṣ'bhā'*) Is. 60,6
Samaria (*Ṣom'rōn*) Is. 8,4; 9,8; 10,9.10. 11; 36,19
Sarasar (*Sare'eṭer*) Is. 37,38
Saron (*Ṣārōn*) Is. 33,9
Sarra (*Sārāh*) Is. 51,2
Saul (*Ṣā'ūl*) Is. 10,29
Sebama (*S'bham*) Is. 16,8.9
Sedekias (*Ṭidh'qiyāh*) Ier. 1,3; 21,1.3.7; 24,8; 25,20; 28,59; 34,3.12; 35,1; 36,3. 21.22; 39,1.3.4.5; 41,2.4.6.8.21; 43,12; 44,1.3.17; 46,1.2; 51,30; 52,1.5.10.11
Segor (*Ṣo'ar*) Is. 15,5
Seir (*Sē'īr*) Is. 21,11
Sennacherim (*San'ḥērībh*) Is. 36,1; 37,17.21
Seppharim (*S'phar'wāyim*) Is. 36,19; 37,13
Sfântul lui Israel Is. 5,19.24; 10,20; 12,6, 17,7; 30,11.12.15; 31,1; 37,23; 41,20; 43,3.14; 45,11; 47,4; 48,17; 49,7; 55,5; 60,9.14; Ier. 2,2; 3,16
Sidon (*Ṭidhōn*) Is. 23,4.12
Siloam (*Ṣiloaḥ*) Is. 8,5

Sion (*Ṣiyōn*) Is. 1,8.21.26; 2,3; 3,16.17; 4,2.4.5; 8,18; 9,10; 10,12.24.32; 12,6; 14,32; 16,1; 18,7; 22,1.5; 24,23; 25,5; 28,16; 29,8; 30,19; 31,4.9; 32,2; 33,5. 14.20; 34,8; 35,10; 37,22.32; 40,9; 41,27; 46,13; 49,14; 51,11.16; 52,2.7.8; 59,20; 60,14; 61,3; 62,1.11; 64,9; 66,8
Siria (*'Aram*) Is. 9,11
Sodoma (*S'dhom*) Is. 1,9.10; 3,9; 13,19
Soene Is. 43,3
Somnas (*Ṣebh'nā'*) Is. 22,15; 36,3.11.22; 37,2
Somoron Is. 7,9
Străini (*P'liṣ'tīm*) Is. 2,6; 11,14; 14,29.31
Suphir (*'Ophīr*) Is. 13,12

T

Tabeel Is. 7,6
Tanathan Is. 20,1
Tanis (*Ṣo'an*) Is. 19,11.13; 30,4
Taphnas Ier. 2,16; 50,7.8.9; 51,1
Tarsis (*Tar'ṣīṣ*) Is. 60,9; 66,19
Thaiman (*Tēymā'*) Is. 21,14
Tharaka (*Tir'haqāh*) Is. 37,9
Themad (*T'la'śśār*) Is. 37,12
Thobel (*Tubhāl*) Is. 66,19
Tyr (*Ṣor*) Is. 23,1.5.8.15.17

U

Ugaua (*'hwwāh*) Is. 37,13
Urias (*'Ūrîyāh*) Is. 8,2; 21,8

Z

Zabulon (*Z'bhūlun*) Is. 8,23
Zacharias (*Z'khar'yāhū*) Is. 8,2

BIBLIOGRAFIE

I. Sigle şi abrevieri bibliografice generale

AB	*The Anchor Bible*, New York, 1964-
BA	*La Bible d'Alexandrie*, Paris, 1986-
BJ	*La Bible de Jérusalem*, Paris, 1986, 1988
BZAW	*Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*
ESV	*English Standard Version* (2001)
JBL	*Journal of Biblical Literature*
JPS	Jewish Publication Society OT (1917)
JSJ	*Journal for the Study of Judaism*
JSOT	*Journal for the Study of the Old Testament*
JTS	*Journal of Theological Studies*
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Jones H.S., *A Greek-English Lexicon*, Oxford University Press, Oxford, 1996
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	*Codex Alexandrinus* (A)
LXX-B	*Codex Vaticanus* (B)
LXX-S	*Codex Sinaiticus* (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
NETS	Pietersma, A., Wright, B.G., *A New English Translation of the Septuagint*, Oxford University Press, Oxford, 2007
NIV	*New International Version* (1984) US
NRSV	*New Revised Standard Version*, Cambridge, 1993
NT	Noul Testament
PG	*Patrologia greacă* (ed. J.-P. Migne)
PL	*Patrologia latină* (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
RB	*Revue Biblique*
REJ	*Revue des études juives*
RSV	*Revised Standard Version* (1952) sau/şi *The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition* (1973), Collins, New York – Glasgow – Londra – Toronto – Sydney – Auckland

SBS	Stuttgarter Bibelstudien
SC	Sources chrétiennes
SVT	Supplements to Vetus Testamentum
TM	Textul Masoretic
TNK	Jewish Publication Society Tanakh (1985)
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, Paris, 1983
Vet Chr	Vetera Christianorum
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
VT	*Vetus Testamentum*
Vulg.	Vulgata – *Biblia sacra iuxta Vulgatam uersionem*, Stuttgart, 1983
WUNT	Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament
ZAW	*Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*
ZNW	*Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft*

II. Bibliografie generală*

Ediții biblice și traduceri

Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I, ediția Sfântului Sinod, București, 1914.

Biblia de la Blaj (1795), ediție jubiliară, Roma, 2000.

Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.

Brenton, L., *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra, 1851 (retipărită în 1980).

Brunello, A., *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma, 1960.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O. (eds.), *La Bible d'Alexandrie*, Paris, 1986-.

Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia 1688, vol. I-VII, XI, Iași, 1988-.

Mortari, L. (ed.), *La Bibbia dei LXX*, Roma, 1999.

Rahlfs, A. (ed.), *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart, 1935.

Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2004.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969 – S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A Classified Bibliography of the Septuagint*, Brill, Leiden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993 – C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint / Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Brill, Leiden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2004.

Septuaginta 3. 1-2 Paralipomene, 1-2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2005.

Septuaginta 4/I. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2006.

Septuaginta 4/II. Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2007.

Septuaginta 5. Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2009.

Septuaginta 6/II. Iezechiel, Daniel, Suzana, Bel și balaurul, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2008.

Swete, H.B. (ed.), *The Old Testament in Greek According to the Septuagint*, I-III, Cambridge, 1887-1894.

Wevers, J.W. (ed.), *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen, 1974.

Volume și articole

Aejmelaeus, A., *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kok, Kampen, 1993.

Amphoux, C.B., Margain, J., *Les premières traductions de la Bible*, Éditions du Zèbre, Lausanne, 1996.

Barr, J., *The Semantics of Biblical Language*, Oxford University Press, Londra, 1961.

Barthélemy, D., *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Universitätsverlag – Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg – Göttingen, 1978.

Bădiliță, C., Bădiliță, S., „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", *Altarul Banatului*, 1-3, 1999, pp. 100-135.

Bădiliță, C., „Septuaginta în limba română", *România literară*, 10-11, 2004.

Benoit, P., „La Septante est-elle inspirée?", în *Exégèse et Théologie I*, Paris, 1951, pp. 13-28.

Benoit, P., „L'inspiration des Septante d'après les Pères", în *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Aubier, Paris, 1963-1964, pp. 169-187.

Bogaert, P.-M., „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", *Revue de Théologie de Louvain*, 16, 1985, pp. 174-200.

Botte, B., Bogaert, P.-M., „Septante et versions grecques", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692, 1993.

Bouhot, J.-P., „Le Pentateuque chez les Pères", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708, 1966.

Broșteanu, M., *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*, Polirom, Iași, 2005.

Carbone, S.P., Rizzi, G., *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1992.

Cimosa, M., *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Società biblica britannica & forestiera, Roma, 1995.

Colceriu, Şt., „O nouă traducere a Bibliei", *Origini. Caiete silvane*, 3-4, 2003, pp. 68-70.
Conybeare, F.C., George Stock, St., *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1995.
Daniel, S., *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Klincksieck, Paris, 1966.
Devreesse, R., *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma, 1959.
Fernández, Marcos N., *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, CSIC, Madrid, 1985.
Fernández, Marcos N., *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, CSIC, Madrid, 1998².
Field, F., *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii, 1875 (reed. Hildesheim, 1964).
Galbiati, E.R., „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", în *Annali di Scienze Religiose*, I, 1996, pp. 57-70.
Harl, M., *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Cerf, Paris, 1992.
Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., *La Bible grecque des Septante. du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf, Paris, 1994².
Hatch, E., Redpath, H.A., *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897), 1975.
Hengel, M., *Judaism and Hellenism*, Londra, 1974.
Hengel, M., *The Septuagint as Christian Scripture: Its Prehistory and the Problem of Its Canon*, T&T Clark, Edinburgh, New York, 2001.
Jellicoe, S. (ed.), *Studies in the Septuagint: Origins, Recensions and Interpretation*, Ktav, New York, 1974.
Kraus, W., Wooden, R.G. (eds.), *Septuagint Research: Issues and Challenges in the Study of the Greek Jewish Scriptures*. Brill, Leiden, 2006.
Le Déaut, R., *La nuit pascale*, Pontifical Biblical Institute, Roma, 1975.
Le Déaut, R., „La Septante, un Targum?", în R. Kuntzmann, J. Schlosser (eds.), *Études sur le judaïsme hellénistique*, Cerf, Paris, 1984, pp. 147-195.
Lee, J.A.L., *A Lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Scholars Press, Chico, 1983.
Lust, J., Eynikel, E., Hauspie, K. (eds.), *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003².
Martone, C., „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", în *Annali di Scienze Religiose*, II, 1997, pp. 159-174.
Mélèze-Modrzejewski, J., „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", în *Annali di Scienze Religiose*, II, 1997, pp. 143-158.
Mélèze-Modrzejewski, J., *Les Juifs d'Égypte de Ramses II à Hadrien*, PUF, Paris, 1997.
Morrish, G., *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids, Michigan (ed. I: 1887), 1987.
Mortari, L., *Il Salterio della tradizione*, Gribaudi, Torino, 1983.
Oden, T.C. (ed.), *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament"*, vol. I-III, InterVarsity, Downers Grover, 2001, 2002.
Olofsson, S., *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1990.

Orlinsky, H.M., „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", în *Annali di storia dell'esegesi*, I, 1996, pp. 17-31.
Peters, F.E., *Termenii filozofiei greceşti*, trad. Drăgan Stoianovici, Humanitas, Bucureşti, 1993.
Pietersma, A., Cox, C., *De Septuaginta. Studies in Honour of John William Wevers on His Sixty-Fifth Birthday*, Benben Publications, Mississauga, Ontario, 1984.
Rahlfs, A., *Septuaginta-Studien*, Göttingen, 1904, 1911.
Rose, A., „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne" (I-II), *Questions liturgiques et paroissiales*, 44, 1965, pp. 192-211, 284-301.
Simon, M., „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", în Cl. Mondésert (ed.), *Bible de tous les temps*, I. *Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, 1984, pp. 107-125.
Swete, H.B., Ottley, R.R., *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge University Press, Cambridge, 1900 (reed. Ktav, New York, 1968).
Tabachovitz, D., *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Gleerup, Lund, 1956.
Tov, E., „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", în *Bulletin of the IOSCS IX*, 1976, pp. 14-46.
Tov, E., *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*, Simor, Ierusalim, 1981.
Tov, E., *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim, 1982.
Trebolle Barrera, J., *La Biblia judia y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Trotta, Madrid, 1993.
Taylor, B., *The Analytical Lexicon to the Septuagint*, Zondervan, Grand Rapids, 1994.
Vian, G.M., „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", în *Annali di storia dell'esegesi*, I, 1996, pp. 39-54.
Walters, P., *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

III. Bibliografie la Isaia

Ediţii biblice şi dicţionare

Anania = *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod. Versiune întocmită de Î.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001.
BA = *La Bible d'Alexandrie*, traduction et annotation des livres de la Septante sous la direction de Marguerite Harl, Gilles Dorival et Olivier Munnich Paris, 1986-.
BB = *Bibliia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi şi ale cei noao Leage* [...], Bucureşti, 1688. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.
BJ = *La Bible de Jérusalem*, traduite en français sous la direction de l'École Biblique de Jérusalem, Les Éditions du Cerf, Paris, 1988.

BS = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită [...] cu aprobarea Sfântului Sinod, Bucureşti, 1968.

DB = *Dicţionar Biblic*, J.D. Douglas, Ed. Cartea Creştină, Oradea, 1995.

LEH = *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, compiled by J. Lust, E. Eynickel, K. Hauspie, 2 vol., Stuttgart, 1992, 1996.

LSJ = *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones [...] with a revised supplement, Oxford, 1996.

NETS = *A New English Translation of the Septuagint and the other greek translations traditionally included under that title*, Albert Pietersma and Benjamin G. Wright (editors), International Organization for Septuagint and Cognate Studies, Oxford University Press, 2007.

Rahlfs = *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.

RSV = *The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition*, 1973.

TM = *Biblia Hebraica Stuttgartensia* quae antea cooperantibus A. Alt, O. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel [...]. Editio funditus renovata [...] ediderunt K. Elliger et W. Rudolph. Textum Masoreticum curavit H.P. Rüger. Masoram elaboravit G.E. Weil, Stuttgart, 1977.

TOB = *Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, édition intégrale, Paris, 1988.

Vulgata = *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, editio tertia emendata, Deutsche Bibel-gesellschaft, Stuttgart, 1983.

Ziegler = Ziegler, J. (ed.), *Isaias*. Vetus Testamentum Graecum, auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum, 14; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1939, 1983.

Comentarii

ACCS = *Ancient Christian Commentary on Scripture. Old Testament*, general editor Thomas Oden, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois. Vol. X, *Isaiah 1-39*, edited by Steven A. McKinion, 2004. Vol. XI, *Isaia 40-66*, edited by Mark W. Elliott, 2009.

Ambrozie, *Despre Duhul Sfânt*, trad. de pr. Vasile Răducă, Anastasia, Bucureşti, 1997.

Chiril al Alexandriei, *Commentarii in Isaiam*, PG 70, 68D.

Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, în vol. *Scrieri. Partea întâi*, traducere, introducere şi note de D. Fecioru, PSB 4, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Clement Alexandrinul, *Stromatele*, traducere de pr. D. Fecioru, PSB 5, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Grigore al Nyssei, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron, Omilii la Eclesiast, Despre iubirea faţă de săraci, Marele cuvânt catehetic*, în vol. *Scrieri exegetice, dogmatico-polemice şi morale*, traducere şi note de pr. Teodor Bodogae, PSB 30, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998.

Grigore al Nyssei, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, în vol. *Scrieri. Partea întâi*, traducere de pr. Dumitru Stăniloae şi pr. Ioan Buga, PSB 29, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Grigore Taumaturgul, în vol. Grigore Taumaturgul şi Metodiu de Olimp, *Scrieri*, studiu introductiv, traduceri şi note de pr. Constantin Corniţescu, PSB 10, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi, care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi, vol. I-XII, traduceri, introduceri şi note de pr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, Bucureşti, 1946-1991.

Flavius Iosephus, *Antichităţi iudaice*, 2 vol., prefaţă de Răzvan Theodorescu, traducere şi note de Ion Acsan, Bucureşti, 1999 [= *AI*].

Ieronim, *Commentarii in Isaiam*, PL 28.

Ioan Casian, *Aşezăminte mănăstireşti şi Convorbiri duhovniceşti*, trad. de Vasile Cojocaru şi David Popescu, prefaţă şi note de Nicolae Chiţescu, PSB 57, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990.

Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, traducere, studiu introductiv, note de pr. D. Fecioru, vol. I-II, PSB 21-22, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, 1989.

Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, traducere de pr. D. Fecioru, PSB 23, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994.

Macarie Egipteanul, *Omilii duhovniceşti*, traducere de pr. Constantin Corniţescu, introducere de pr. N. Chiţescu, PSB 34, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992.

Metodiu de Olimp, *Banchetul sau Despre castitate*, în vol. Grigore Taumaturgul şi Metodiu de Olimp, *Scrieri*, studiu introductiv, traduceri şi note de pr. Constantin Corniţescu, PSB 10, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Origen, *Contra lui Celsus*, studiu introductiv, traducere şi note de pr. T. Bodogae, în colaborare cu N. Chircă şi Teodosia Laţcu, PSB 9, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Origen, *Filocalia*, în vol. *Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia*, traducere de pr. Teodor Bodogae, pr. Nicolae Neaga şi Zorica Laţcu, studiu introductiv şi note de pr. Teodor Bodogae, PSB 7, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Origen, *Omilii la Numerii*, în vol. *Din lucrările exegetice la Vechiul Testament*, traducere de pr. T. Bodogae, pr. Nicolae Neaga şi Zorica Laţcu, studiu introductiv şi note de pr. Teodor Bodogae, PSB 6, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981.

Origen, *Peri arhon (Despre principii)*, studiu introductiv, traducere şi note de pr. Teodor Bodogae, în vol. *Peri arhon (Despre principii). Convorbiri cu Heraclide. Exortaţie la martiriu*, PSB 8, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Theodoret de Kyr, *Tâlcuire la Cartea Proorocului Daniel*, trad. de Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, Bucureşti, 2004.
Théodoret de Cyr, *Commentaire sur Isaïe*, introduction, texte critique, traduction et notes par Jean-Noël Guinot, Sources chrétiennes 276, 295, 315, Cerf, Paris, 1980, 1982, 1984.
Vasile cel Mare, *Commentarii in Isaiam prophetam*, PG 30.
Velimirovici, Nicolae, *The Prologue from Ochrid*, vol. 1-4, trad. Mother Maria, Lazarica Press, Birmingham.

Studii

Abadie, Philippe; Verkindèr, Gérard, *Le Deuxième Isaïe (Isaïe 40–55)*, în M. Quesnel, Ph. Gruson (dir.), *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer, Paris, 2001, pp. 330-340.
Amsler, Samuel, *Les derniers prophètes*, Cahiers Évangile no. 90, 1994.
Asurmendi, Jesus-Maria, *Isaïe 1–39*, Cahiers Évangile no. 23, 1978.
Blenkinsopp, Joseph, *Une histoire de la prophétie in Israel. Depuis le temps de l'installation en Canaan jusqu'à la période hellénistique*, trad. par M. Desjardins, Lectio Divina 152, Cerf, Paris, 1993.
Blenkinsopp, Joseph, *Isaiah 1-39, A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, Doubleday, London Bible College, 2000.
Blenkinsopp, Joseph, *Isaiah 40-55, A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, Doubleday, London Bible College, 2002.
Blenkinsopp, Joseph, *Isaiah 56-66, A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, Doubleday, London Bible College, 2003.
Cocagnac, Maurice, *Simboluri Biblice. Lexic teologic*, trad. de Micaela Slăvescu, Humanitas, Bucureşti, 1997.
Dieterlé, Christiane, *Les prophètes du VIIIe siècle*, în M. Quesnel, Ph. Gruson (dir.), *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer, Paris, 2001, pp. 285-300.
Janthial, Dominique, *Le livre d'Isaïe ou la fidélité de Dieu à la maison de David*, Cahiers Évangile no. 142 (Nouvelle Série), Cerf, Paris, 2007.
Mello, Alberto, *Isaia. Commento esegetico-spirituale*, Qiqajon, 1986.
Petercă, Vladimir, *Mesianismul*, Polirom, Iaşi, 2003.
Petite Encyclopédie Biblique, dirigée par É. Charpentier, A. Paul. Vol. II, Amsler, S., Asurmendi, J., Auneau, J., Martin-Achard, R., *Les prophètes et les livres prophétiques*, Desclée de Brouwer, Paris, 1985.
Westermann, Claus, *Sprache und Struktur der Profetie Deuterojesajas*, Calwer, Stuttgart, 1981.
Wiéner, Claude, *Le deuxième Isaïe*, Cahiers Évangile no. 20 (Nouvelle Série), Cerf, Paris, 1977.
Word Biblical Commentary (24 = vol. I, *Isaiah 1-33*; 25 = vol. II, *Isaiah 34-66*), editor John D.W. Watts, Word Books, Publisher WACO, Texas, 1985.

IV. Bibliografie la Ieremia

Ediţii biblice şi dicţionare

BJ = *La Bible de Jérusalem*, Paris, 1986, 1988.
HarperCollins = *HarperCollins Study Bible: New Revised Standard Version (with the Apocryphal / Deuterocanonical Books)*, Harold W. Attridge (ed.), HarperCollins Publishers, 2006.
LEH = Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K. (eds.), *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003.
McKenzie, John, *Dictionary of the Bible*, Published by Simon & Schuster, New York – London – Toronto – Sydney, 1995.
NETS = *A New English Translation of the Septuagint and the Other Greek Translations Traditionally Included Under that Title*, A. Pietersma, B.G. Wright (eds.), Oxford University Press, 2007.
RSV = *The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition*, 1973.
TOB = *Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, Paris, 1983.
VTB = Léon-Dufour, Xavier *et al.* (coord.), *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Cerf, Paris, 1991[7] (trad. rom. *Vocabular de teologie biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice Bucureşti, 2001).

Texte patristice

Grigore al Nyssei, *Tractatus prior et tractatus alter in psalmorum inscriptiones*, PG 44; *Sur les titres des Psaumes* – Introduction, texte critique, traduction, notes et index par Jean Reynard, SC 466, Cerf, Paris, 2002.
Ioan Gură de Aur, *Expositiones in Psalmos*, PG 55, 39-528.
Wenthe, Dean O., *Jeremiah & Lamentations. Ancient Christian Commentary on Scripture*, Thomas C. Oden (general ed.), InterVarsity Press, Illinois, 2009.

Studii

Auneau, J., „Jérémie", în S. Amsler, J. Asurmendi, J. Auneau, R. Martin-Achard, *Les prophètes et les livres prophétiques*, Desclée de Brouwer, Paris, 1985.
Blenkinsopp, Joseph, *Une histoire de la prophétie en Israel. Depuis le temps de l'installation en Canaan jusqu'à la période hellénistique*, trad. par M. Desjardins, Lectio Divina 152, Cerf, Paris, 1993.
Bogaert, Pierre-Maurice, „La datation par souscription dans les rédactions courte (LXX) et longue (TM) du livre de Jérémie", *L'apport de la Septante aux études sur l'antiquité*, Paris, 2005, pp. 137-159.
Briend, Jacques, *Le livre de Jérémie*, Cahiers Évangile 40, Cerf, Paris, 1982.

Brueggemann, Walter, *The Theology of the Book of Jeremiah*, Cambridge University Press, 2006.

Carroll, R., „Arguing about Jeremiah: Recent Studies and the Nature of a Prophetic Book", în *Congress Volume Leuwen 1989*, ed. by J.A. Emerton, Brill, 1989, pp. 222-235.

Carroll, R., „The Polyphonic Jeremiah: A Reading the Book of Jeremiah", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 77-85.

Craigie, Peter C., Kelley, Page H., Drinkard, Jr. Joel F., *Jeremiah 1-25. Word Biblical Commentary* Vol. 26, Word Books Publisher, Dallas, 1991.

Cross, Frank M. Jr., „Evolution of the Theory of Local Texts", în Cross Frank M. Jr. and Shemaryahu Talmon (eds.), *Qumran and the History of the Biblical Text*, Harvard University Press, Cambridge, Londra: 1975, pp. 306-320.

De Waard, Jan, *A Handbook on Jeremiah*, Scanlin H.P., Eisenbrauns, 2003.

Di Pede, Elena, *De Jérusalem à l'Égypte ou le refus de l'Alliance (Jr 32–45)*, coll. „Connaitre la Bible", 45, Lumen Vitae, Bruxelles, 2006.

Domeris, William R., „Jeremiah and the Poor", în *Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen*, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 45-58.

Dubbink, Joep, „Getting closer to Jeremiah: the Word of YHWH and the Literary-Theological Preson of a Prophet", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 25-39.

Duhaime, Jean, Legrand, Thierry, *Les Rouleaux de la mer Morte*, Cahiers Évangile supplément 152, Cerf, Paris, 2010.

Fretheim, Terence E., *Jeremiah*, Smyth & Helwys Bible Commentary, Smyth & Helwys, Macon, GA, 2002.

Goldingay, J., „Jeremiah and the Superpower", în *Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen*, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 59-77.

Goldman, Yohanan, Prophétie et royauté au retour de l'exil. Les origines littéraires de la forme massorétique du livre de Jérémie, Orbis Biblicus et Orientalis 118, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1992.

Hill, John, „The Book of Jeremiah (MT) and its Second Temple Background", în Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 153-171.

Holt, Else K., „Word of Jeremiah – Word of God. Structures of Authority in the Book of Jeremiah", în Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 172-189.

Janzen, J. Gerald, *Studies in the Text of Jeremiah*, Harvard University Press, Cambridge MA, 1973.

Johnstone, W., „1 and 2 Chronicles, 2: 2Chron. 10–36: Guilt and Atonement", JSOT suppl. 254, Sheffield Academic Press, 1998.

King, Philip, *Jeremiah. An Archaeological Companion*, Westminster/John Knox Press, Louisville, Kentucky, 1993.

Koehler, L., Baumgartner, W., *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (HALOT), M.E.J. Richardson (Translator), Brill Academic Publishers, 2002.

La Bonnardière, A.-M., *Biblia Augustiniana. Le livre de Jérémie*, Études Augustiniennes, Paris, 1972.

Lundbom, J.R., *Jeremiah 1–20: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, 21A, Doubleday, New York, 1999; *Jeremiah 37–52: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, 21C, Doubleday, New York, 2004.

Lust, J., „Messianism and the Greek Version of Jeremiah. Jer. 23,5-6 and 33,14-26", în K. Hauspie (ed.), *Messianism and the Septuagint: Collected Essays*, Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium CLXXVIII, Peeters, 2004, pp. 40-67.

Mazurel, J.W., „Citations from the Book of Jeremiah in the New Testament", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 181-189.

McKane, W., *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, Vol. I: *Introduction and Commentary on Jeremiah I-XXV*; Vol II: *Cap. XXVI-LII*. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments, J.A. Emerton, C.E.B. Cranfield (eds.), T&T Clark Ltd, Edinburgh, 1986, 1996.

Quesnel, M., Gruson, Ph. (dir.), *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Deselée de Brouwer, Paris, 2000.

Shead, Andrew G., *Jeremiah 32 in Its Hebrew and Greek Recensions: The Prophet, the Text, Its Translator and His Critics*, unpublished Ph.D. thesis, University of Cambridge, 1998.

Shead, Andrew G., „The Open Book and the Sealed Book. Jeremiah 32 in its Hebrew and Greek Recensions", *Journal for the Study of the Old Testament*, supplement Series 347. The Hebrew Bible and its Versions 3, Sheffield Academic Press, 2002.

Shead, Andrew G., „Jeremiah", în *A Handbook of the Septuagint*, ed. by James Aitken, T&T Clark, Londra, 2010.

Smelik, Klaas A.D., „An Approach to Jeremiah", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 1-11.

Soderlund, Sven, „The Greek Text of Jeremiah: a Revised Hypothesis", *Journal for the Study of the Old Testament*, supplement series, JSOT Press, 1985.

Stulman, Louis, „Jeremiah the Prophet. Astride two Worlds", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 41-55.

Thompson, John Arthur, *The Book of Jeremiah*, The New International Commentary of the Old Testament, Grand Rapids, Michigan, 1980.

Tov, Emanuel, The Septuagint Translation of Jeremiah and Baruch – A Discussion of an Early Revision of the LXX of Jeremiah 29-52 and Baruch 1,1–3,8, Harvard Semitic Monographs 8, Missoula, Harvard Semitic Museum and Scholars Press, 1976.

Tov, Emanuel, „Three Fragments of Jeremiah from Qumran Cave 4", *RQ* 60, 1992, pp. 531-541.

Tov, Emanuel, „Jeremiah", în Qumran Cave 4. X: The Prophets. *DJD* 15, E. Ulrich *et al.* (eds.), Clarendon Press, Oxford, 1997, pp. 145-207.

Ziegler, Joseph (ed.), *Ieremias – Baruch – Threni – Epistula Ieremiae*, Einleitung, Texte. Septuaginta vol. XV, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1957.

V. Bibliografie la Baruh

Texte antice

Seder Olam Rabba, B. Rotner, Vilna, 1897.

Sifre sur les Nombres, K.G. Kuhn, *Der Tanaistische Midrash sifre zu Numeri übersetz und erklärt*, Stuttgart, 1959.

The Targum of Jeremiah, the Aramaic Bible, vol. 12, Edinburgh, 1987.

Theodoret al Cyrului, *Comentariu la Baruch*, PG 81, 1859, col. 759-780.

Traduceri şi comentarii

Moore, C.A., *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions. A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Bible 44, New York, 1977, pp. 258-358.

Thackeray, H.St.J., „Baruch", *A New Commentary on Holy Scripture Including the Apocrypha*, C. Gore (ed.), Londra, 1928, pp. 102-111.

Studii

Babut, J.-M., *Les Expressions idiomatiques de l'hébreu biblique*, Paris, 1995.

Bewer, J.A., „The River Sud in the Book of Baruch", *JBL* 43, 1942, pp. 226-227.

Burke, D.G., *The Poetry of Baruch. Reconstruction and Analysis of the Original Hebrew Text of Baruch 3,9–5,9*, SCS 10, Chico, CA., 1982.

Dhorme, E., *L'Emploi métaphorique des noms de parties du corps en hébreu et en akkadien*, Librairie orientaliste P. Geuthner, Paris, 1963.

Gilbert, M., *La Critique des dieux dans le livre de la Sagesse* (Sg. 13-15), Roma, 1973.

Ginsberg, L., *The Legends of the Jews*, Philadelphia, 1909, IV şi VI.

Goldstein, J.A., „The Apocryphal Book of I Baruch", *Proceedings of the American Academy for Jewish Research. Jubilee Volume* (1928-29/1978-79), vol. I, S.W. Baron, I.E. Barzilay (eds.), Ierusalim, 1980, pp. 179-199.

Hadot, J., „Les Morts d'Israël de I Baruch 3,4 et le texte qûmranien d'Isaïe 41,14", *REJ* 130, 1971, pp. 91-97.

Harl, M., „Y a-t-il une influence du grec biblique sur la langue spirituelle des chrétiens?", *La Langue de Japhet*, Paris, 1992.

Kabasele Mukenge, A., „La Structure littéraire de Ba 1,15–3,8", *Le Museon* 106, 1993, pp. 211-236.

Kabasele Mukenge, A., „Les Citations internes en Ba 1,15–3,8, un procédé rédactionnel et actualisant", *Le Museon* 108, 1995, pp. 211-237.

Kabasele Mukenge, A., „Les Particularités des témoins latins de Baruch, étude d'un phénomène de réception scripturaire", *RB* 2000, tome 107-I, pp. 25-41.

Laurentin, A., „*We 'atta, kaî nûn*, formule caractéristique des textes juridiques et liturgiques", *Biblica* 45, 1964, pp. 168-197.

Lipinsky, E., *La Liturgie pénitentielle dans la Bible*, LD 52, Paris, 1969.

Marshall, J.T., *Hastings Dictionary of the Bible*, New York, 1902, I, pp. 251-254.

Martin R.A., „Syntax Criticism of Baruch", *VII Congress of the IOSCS*, C.E. Cox (ed.), Leuven, 1989, pp. 361-371.

Moore, C.A., „Toward the Dating of the Book of Baruch", *CBQ* 36, 1974, pp. 312-320.

Nickelsburg, G.W.E., *Jewish Writings of the Second Temple Period*, M.E. Stone (ed.), Philadelphia, 1984.

Oesterley, W.O.E., *The Books of the Apocrypha, Their Origin, Teaching and Contents*, Londra, 1916.

Pesch, W., „Die Abhängigkeit des 11 salomonischen Psalms vom letzen Kapitel des Buches *Baruch*", *ZAW* 67, 1955, pp. 251-263.

Rofé, A., „The Covenant in the Land of Moab (Dt. 28,69–30,20): Historico-Literary, Comparative and Formcritical Considerations", *Das Deuteronomium*, N. Lohfink (ed.), Louvain, 1985.

Sheppard, G.T., *Wisdom as Hermeneutical Construct. A Study in the Sapientializing of the Old Testament*, BZAW 151, Berlin, 1980.

Steck, H., *Das Apokryph Baruchbuch. Studien zu Rezeption und Konzentration „kanonischer" Ueberlieferung*, FRLANT, 160, Göttingen, 1993.

Tov, E., „The Relation between the Greek Versions of Baruch and Daniel", *Armenian and Biblical Studies*, M.E. Stone (ed.), Ierusalim, 1976, pp. 27-34.

Tov, E., *The Book of Baruch also Called I Baruch* (Greek and Hebrew edition reconstructed and translated), SBL, Pseudepigraphica Series 6, Missoula, MT, 1976.

Wambacq, B.N., „Les Prières de Baruch (1,15–2,19) et de Daniel (9,5-19)", *Biblica* 40, 1959.

Wambacq, B.N., „L'Unité du livre de Baruch", *Biblica* 47, 1966, pp. 574-576.

Wénin, A., „Y a-t-il un «Livre de Baruch»?", *Lectures et relectures de la Bible. Festschrift P.-M. Bogaert*, „Bibliotheca Ephrem. Theol. Lov.", J.-M. Auwers, A. Wénin (eds.), 144, Louvain, 1999, pp. 231-243.

VI. Bibliografie la Plângeri

Ediţii biblice

BA = *La Bible d'Alexandrie* 25.2 – *Baruch, Lamentations, Lettre de Jérémie*, traduction du texte grec de la Septante, Introduction et notes par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Moatti-Fine, Cerf, Paris, 2005.

Texte patristice şi literatură rabinică

Alexander, P.S., „Textual Tradition of Targum Lamentations", *Abr-Nahraim* 24, 1986, pp. 1-6.

Komlosh, V., *Miqrah be'or ha-Targum*, Ierusalim, 1973.

Levine, E., *The Arameic Version of Lamentations*, New York, 1967.

Levine, E., *The Targum of the Five Megillot*, Jerusalem, 1977.

Midrash Leqah Tob = Greenup, A. W., *The Commentary of R. Tobia ben Eliezer on Echach*, London, 1908.

Midrash Rabbah = *Midrash Rabbah, Lamentations*, A. Cohen (ed.), trad. anglaise de H. Freedman et M. Simon, Londres, 1939, 1951², 1961³.

Olympiodor din Alexandria, *Fragmenta in Jeremiae Lamentationes*, PG 93, col. 725-761.

Origenes Werke III, *Klageliederkommentar*, GCS 6, E. Klostermann (ed.), Leipzig, 1901; P. Nautin (ed.), Berlin, 1983, pp. 235-278.

Theodoret al Cyrului, *In Threnis Jeremiae*, PG. 81, col. 779-806.

Van de Heide, A., *Targum of Lamentations*, Leyde, 1981.

Zlotowitz, M., *EIKAH, Les Lamentations, traduction et compilation des commentaires*, Paris, 1987.

Studii

Barthélémy, D., *Critique Textuelle de l'Ancien Testament. 2. Isaïe, Jérémie, Lamentations*, Orbis Biblicus et Orientalis (OBO) 50/2, Fribourg-Göttingen, 1986.

Daniélou, J., *„Christos Kyrios.* Une citation des *Lamentations de Jérémie* dans les Testimonia", *Mélanges J. Lebreton* 1, *Recherches de science religieuse* 39, Paris, 1951, pp. 338-352.

Daniélou J., „Nous vivrons à son ombre", *Études d'exégèse judéo-chrétienne*, Paris, 1966, pp. 76-95.

Quesnel, M., „Les citations de Jérémie dans l'Évangile selon saint Matthieu", *Estudios Biblicos* 47/4, 1989, pp. 513-527.

VII. Bibliografie la Epistola lui Ieremia

APOT = Ball, C.J., „The Epistle of Jeremy", în R.H. Charles (ed.), *The Apocryphal and Pseudoepigraphia of the Old Testament in English with Introduction and Critical and Explanatory to the Several Books*, vol. I, Oxford, 1913.

Baillet, M., Milik, J.T., Vaux, R. de, „Les *Petites Grottes* de Qumran", *Discoveries in the Judaean Desert of Jordan (DJDJ)*, III, Oxford, 1962.

Lee, G.M., „Apocryphal Cats: Baruch 6,21", *Vetus Testamentum (VT)* 21, 1971, pp. 111-112.

Naumann, N., „Untersuchungen über den apokryphen Jeremiasbrief", *Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft (BZAW)* 25, 1913, p. 29.

Nickelsburg, G.W.E., „The Epistle of Jeremy", *Jewish Literature between the Bible and the Mishnah*, Philadelphia, 1981, pp. 35-41.

Roth, M.W., „For Life, He Appeals to Death (Wis. 13,18): a Study of Old Testament Idol Parodies", *Catholic Biblical Quarterly (CBQ)* 37, 1975, pp. 21-47.

Cuprins

Despre profeția biblică 5

*

ISAIA
Introducere 13
Isaia 59

IEREMIA
Introducere 305
Ieremia 333

BARUH
Introducere 553
Baruh 569

PLÂNGERI
Introducere 597
Plângeri 605

EPISTOLA LUI IEREMIA
Introducere 631
Epistola lui Ieremia 637

*

Indice de nume proprii 643

Bibliografie 651
I. *Sigle şi abrevieri bibliografice* 653
II. *Bibliografie generală* 654
III. *Bibliografie la Isaia* 657
IV. *Bibliografie la Ieremia* 661
V. *Bibliografie la Baruh* 664
VI. *Bibliografie la Plângeri* 665
VII. *Bibliografie la Epistola lui Ieremia* 666

www.polirom.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

Septuaginta / coord.: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Dan Sluşanschi; în colab. cu pr. Ioan-Florin Florescu. – Iaşi: Polirom, 2004-
6 vol.; h.; 24 cm
ISBN 973-681-768-7

Vol. 6. Tomul I: Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia / coord.: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu; în colab. cu pr. Ioan-Florin Florescu; trad. de Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Ioan Pătrulescu. – 2011. – Bibliogr. –
Index. – ISBN 978-973-46-1925-2

I. Bădiliţă, Cristian (coord.)
II. Băltăceanu, Francisca (coord.; trad.)
III. Broşteanu, Monica (coord.; trad.)
IV. Florescu, Ioan-Florin
V. Pătrulescu, Ioan (trad.)

222/224=135.1

Printed in ROMANIA

www.polirom.ro

Redactor: Cezar Petrilă
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: iunie 2011. Apărut: 2011
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com